

24 v. 2

A
26
28

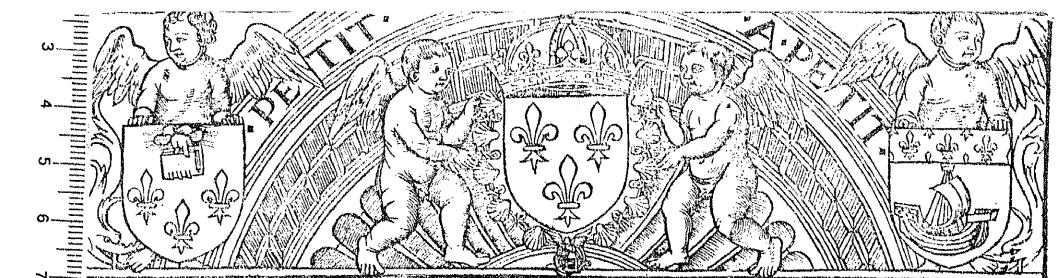
2

ppppppp

Handwritten musical notation on a staff.

10060

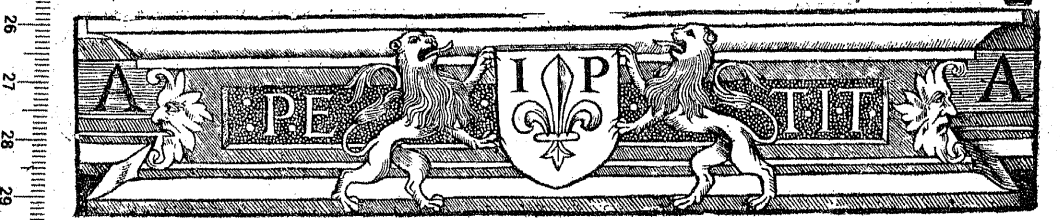
2
5-1282

**IN HOC
OPERE CONTINENTVR TOTIVS PHILOSOPHIAE NATURALIS PARAPHRASES, a Francisco Vatablo, insigni philosopho, ac linguae hebraicae apud Parisios professore regio, recognitae, adiectis ad litteram scholijs declaratae, & hoc ordinem digestae.**

Introductio in libros Physicorum.
 Ocho Physicorum Aristotelis, paraphrasis!
 Quatuor de caelo & mundo completorum, paraphrasis.
 Duorum de generatione & corruptione, paraphrasis.
 Quatuor Meteororum completorum, paraphrasis.
 Introductio in libros de anima
 Trium de anima completorum, paraphrasis.
 Libri de sensu & sensato, paraphrasis.
 Libri de memoria & reminiscencia, paraphrasis.
 Libri de somno & vigilia, paraphrasis.
 Libri de insomnijs, paraphrasis
 Libri de diuinatione per somnum, paraphrasis.
 Libri de longitudine & breuitate vitae, paraphrasis.
 Dialogi insuper ad Physicorum tum faciliu tum difficultium intelligentiam introductorij duo.
 Introductio Metaphysica.
 Dialogi quatuor ad Metaphysicorum intelligentiam introductorij.

PARISIIS
 Typis Petri Vidouez,
 M. D. XXXIII.

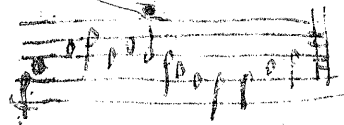
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

19.5147

24 v. 2

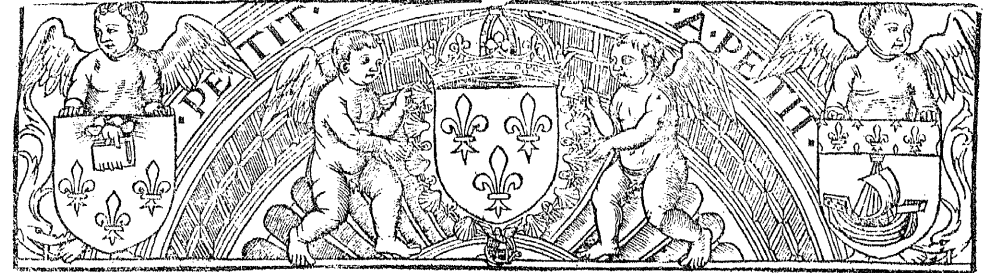
2

ppppppppp

2
5-1282

10060

IN HOC OPERE CONTINENTVR. TOTIVS PHILO-

sophiæ naturalis paraphrases, a Francisco Vatablo, insigni philosopho, ac lingua hebraicæ apud Parisios professore regio, recognitæ, adiectis ad literam scholijs declaratæ, & hoc ordinæ digestæ.

- Introductio in libros Physicorum.
- Octo Physicorum Aristotelis, paraphrasis.
- Quatuor de cælo & mundo completorum, paraphrasis.
- Duorum de generatione & corruptione, paraphrasis.
- Quatuor Meteororum completorum, paraphrasis.
- Introductio in libros de anima
- Trium de anima completorum, paraphrasis.
- Libri de sensu & sensato, paraphrasis.
- Libri de memoria & reminiscencia, paraphrasis.
- Libri de somno & vigilia, paraphrasis.
- Libri de insomnijs, paraphrasis.
- Libri de diuinatione per somnum, paraphrasis.
- Libri de longitudine & breuitate vitæ, paraphrasis.
- Dialogi insuper ad Physicorum tum facilitum tum difficultium intelligentiam introductorij duo.
- Introductio Metaphysica.
- Dialogi quatuor ad Metaphysicorum intelligentiam introductorij.

PARISIIS
Typis Petri Vidouci,
M. D. XXXIII.

¶ Literæ, librorum nomina indicantes, & in cuiusq; folij prima fronte annotata.

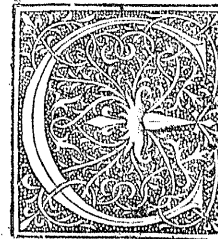
P C D G M A S MR SV L

P. Liber Physicorum.	A. Liber de Anima.
C. Liber de Cælo & mundo.	S. Liber de Sensu & sensato.
D. Dialogus.	MR. Li. de Memoria & reminiscētia.
G. Liber de Generatione & corruptione.	SV. Liber de Somno & vigilia.
M. Liber Meteororum.	L. Li. de Longitudine & breui. vitę.

¶ Ioannis Pellitarij in naturalis Philosophiæ commendationem ad lectores carmen.

Naturæ liber est mundi pulcherrimus ordo,
Quem dignata dei est scribere dextra manus.
Et quæcunq; sinu cælum complectitur amplo,
Sunt quibus est talis pagina scripta, notæ.
Eius item Physicæ voces & sensa recludit,
Qua duce Naturam nosse cuiq; datur.
Anaxagoras. Doctus Anaxagoras hoc euoluisse volumine
Fertur, & Empedocles, Bistoniusq; senex.
Empedocles. Attamen hos omneis longo discrimine vincit
Magnus Aristoteles, & loca prima tenet.
Democritus. Nam cæli penetrans summum, telluris & ima,
Edocuit totus quicquid hic orbis habet.
Trachius Aristoteles. Cuius opus Physicum solito limatius, omni
Nube proci pulsa, lucidiusque nitet.
les. Nam Stapulensis ei labor haud mediocre parauit
Lumen, & exeruit quæ latuere prius.
Siqua tamen superant minus explorata legenti,
Quod nouus adiecit Portus, aperta facit.
Ergo age Naturæ studium complectere lector,
Et clarum gemina luce reuolue librum.

IACOBI STAPVLENSIS IN PHYSICOS LIBROS ARISTOTELIS, PROLOGVS.

Vm antiquorum Philosophorum plurimi posteritati suæ aliquam suorum laborum frugem relinquere pio benignoq; affectu cogitarint: non vana gloriæ cupiditate illecti, & sine inuidia quidem perquirendis disciplinis vires animumque appulerunt, vt laboribus & vigilijs suis partas inuentasque disciplinas, nostræ instituendæ vitæ apprime necessarias relinquerent. ¶ Quorum hi quidem tantæ rei pondus ferre non valentes, succubere. Hi porro quæ conducerent, pauca repererunt: aut ad opinionum tenebras demersi deuolutique sunt, aut obscuris ambagibus legentium mentes natura cognoscendi cupidas, eluserunt, in diesque ob nostram quidem imbecillitatem illudunt: quod illorum abstrusa sensa, & secretam sententiam, nostræ cognoscendi non penetret obtusitas. Hi vero ex sublimibus & æternis, istorum caducorum longo interuallo & pene inaccessibili ab illis distantium scientiam nobis parare curauerunt. Sed noster admodum in firmis intuitus e nostris profundis tenebris ad illos diuinos fulgores omnino deficientes hebetescit: ¶ Quæ omnia summus Aristoteles persentiens, & diuino beneficio iutus, nostram sortem miseratus, nostræ literariæ vitæ ducem sese præbuit, & nos de cæco ignorantie carcere pie atque benigne exemit: constrinxitque sub certo præcepto, certa que regula, quæ ad eruditam & beatam vitam necessaria putauit omnia: non laceffite, non inuolulte, non in opinionum caligine, sed integre, lucide, certe. ¶ Et eo ordine, eaque facilitate nobis scientiarum & virtutum viam patefecit, vt plane videatur ab illo diuino munere nullum excludi voluisse, cui quantulumcunq; mentis adesset, diuinius id bonum putans, quod pluribus cognosceret profuturum. ¶ Ceterum etsi omnia eius opera mira breuitate & vtilitate sint referta, videri tamen potest eius naturalis editio plurimum admiranda, in qua quidem vel omnes & antiquos & recentiores exuperasse facile cõsentiant omnes. ¶ Cuius & nos diuino beneficio confisi, non vana similiter gloriæ cupiditate allecti, & sine inuidia, sed solum vtilitatem aliquam asferre cupientes, paraphrasim ordinare suscepimus. Ea eni beneuolentiæ Peripateticos prosequor omnes, & præsertim summum Aristotelem omnium vere philosophantium ducem, vt si quid ex illorum disciplinis depromserim quod vtile, pulchrum, sanctumque putem, id omnibus communicatum esse velim, quo omnes vna mecum ipsorum rapiantur amore, ipsosque digna veneratione prosequantur & ament. Optoque omnes ita in ipsorum proficere disciplinis, vt que nos ipsi ob paruas ingenij vires minus sufficienter explemus, ad communem omnium vtilitatem expleant, ad finemque perducant. ¶ Si quos tamen hæc nostra scripta iuuabunt, admonuisse velim, in hac sacra philosophia semper Aristotelem aliquid arduum moliri, & cum de caducis, ad horamque transitorijs agat pariter diuina tractare. Immo vero hæc totam sensibilibus naturæ philosophicam lectionem ad diuina tendere, & ex sensibilibus: intelligibilis mundi parare introitum. Qui inuestigationis modus nobis connaturalis congenerusque (vt ipsi placet) habetur. ¶ Id præsertim animaduertere licet. Peripateticos opiniones tanquam grandem & pernoxiam mentis pestem fugere. Ad quam prorsus deuitandam passim suorum dictorum sanam intelligentiam expetunt, & singula secundum subiectam materiam volunt esse intelligenda, & omnia Physica physice intelligunt, & Metaphysica diuine, & Logica logice: voluntque singula in proprijs locis & ex proprijs esse disquirenda. est eni ex proprijs vnaquæque disciplinarum ratiocinatio. ¶ Et nulla discutunt, nisi duorum cognitione præcedente atque præuia. Primum est, quid sit vnumquodque eorum

rum que discutienda assumuntur. Secundum, que principia prenoscentia sint ad id quod efficere student. Que publica intellectus & disciplinarum sunt lumina, & ex aliorum propriorum principiorum luminibus nequaquam dignoscenda. Que si dignitates, proloquia, communesve scientie existant, talia sunt, ut nos ipsis mente dissentire non putent, & que statim probamus audita. Si suppositiones, plerumque subobscuriores habentur, ut aliqua declaratione egeant, sed non principiorum, ad quae ponunt inductionem viam habere. est enim inductio, talium immediatarum propositionum. ¶ Preterea indignum putant, & a philosophiae dignitate quam plurimum alienum, in sophisticam expositionem incidere, & amica sophistarum synecrotemata sequi: vimque in ipsis vllam facere: idque damnandum ea constantia esse, qua Socrates Euthydemum Dionysodorumque perditos sophisticas damnat, quorum studium (ut ait) vilissimum est, & qui in eo versantur, ridiculi. Et virum hoc tanto detestabilius in sapientiam caderet, quanto studium hoc diuinius esse debet. Et contra haec alta & sublimia dogmata captiosas orationes texere, machinam etiam sophisticam, ridiculosius esse videtur, quam terram olim ridiculam simiolam in contemptum deorum peperisse. Sed missa haec faciamus, non sunt enim eiusce rei admonendi, quos verus allexit philosophicus amor. ¶ Id in super te latere non debet, per totam Aristotelis philosophiam, abditam latentemque esse quamdam secretam analogiam: perinde atque per totum corpus sparsus fususque tactus est: sine qua (ut sine tactu corpus) nostra philosophia inanima est, viteque expers. Quam (si deus hanc mihi largiatur gratiam) in commentariis aliquantulum detegam, non quidem omnino (tanta enim eius virtus est & amplitudo, ut id impossibile putem) sed quantum mihi concessum fuerit. ¶ Demum, ne ego te plus equo in prologo demorer, paucis annotatum firma mente teneto, annotatiunculas capitum quibus preponuntur, pre notioni quid est subseruire, interiectasque interim (sed raro) dignitates atque positiones, haec siquidem ut plurimum proprium in litera locum obtinent. Et quando ad Physicum intellectum procedimus, si patentissimum de se non fuerit principium, exemplo imperfectaque inductione ut plurimum utimur, aut aliqua Topica persuasionem. Cum vero Physica scientia traditur, propositionis & assumptionis (quas maiorem & minorem dicimus) si per se ipsas manifeste non fuerint, suas approbationes subnectimus. Et ubi ultimo decumbitur, principium est, aut principij loco positum: ex principiove cognitum, Cetera vero tua cura diligentiaque adhibita facile deprehendere valebis.

CIVDOCVS CLICHTOVEVS NEOPORTVENSIS

Ludouico Pinello, celeberrimo doctore Theologo,

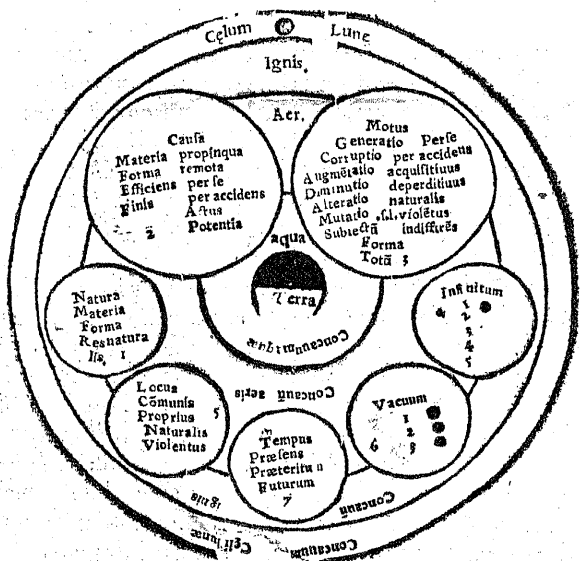
Cancellario Parisiensi. S.

Lutarchus author grauissimus, Aristotelis vitam conscribens de studio & doctrina eius hoc perhibet testimonium, dignissime pater Cancellarie. Aristoreli, inquit, permultum debet humanum genus: qui disciplinas ante se varie dispersas, in vnum quasi corpus singulas redigere dignatus est. Itaque discere qui voluit, huc amplectatur oportet. Cuius libri ita scripti sunt, ut & paruulos instituere, & mediocres alere, & robustos exercere ac proficere voluisse illum appareat, ac omnis etatis nostrae curam cogitationemque suscepisse. Ad haec ipsis in rebus explicatio seriosa atque diligens: ut siue Logice, siue Physice, siue Ethice tradat precepta, continuata ubique doctrina sit, & ab ipsis primordiis rerum ad finem usque producta scientia, tanquam pater diligens, qui non solum genuisse filios, sed pro pueritia adolescentiumque educatos non prius deserat, quam continuo diligentem studio in viros traduxerit. Haec ille. Atqui Aristotelem disciplinas ante sparsim & indigeste compositas, in vnum collegisse, rectoque ordine ab initio ad calcem usque produxisse, cum in ceteris ab eo traditis disciplinis, tum in physicis apprime perspicuum est. Neque ante ipsum philosophi naturae scrutatores diuersa prorsus & absurda de rerum principijs, de anima, de motu senserunt: et inter se plurimum dissentientes, nihil certum, nihil constans, nihil denique exactum definierunt. In tanta vero sententiarum diuersitate, authorumque dissidio. Aristoteles abiectis ignorantiae deuijs, veritatem sinceram amplectens, de rebus sensibilibus dilucide, accurate, integreque differuit, et philosophiam naturalem ante tempora sua laceram, in frustulam etiam dissectam, in solidam et consummatam disciplinam digessit. In qua usque adeo copiose de rerum naturalium (quibus hic mundus sensibilis coalescit) ratione caussisque pertractauit, ut nullum ferme huiusmodi rerum genus pretermiserit, cuius non absolutam peregerit & peculiariter determinationem. Quocirca auscultationis suae Physicae lectioni maiorem in modum vtilis atque accommoda censeridebet: quoniam quidem non solum rerum sublunarium transmutationumque subiectarum naturam inibi diligenti indagine discutiat, verum etiam ex ipsis ut subterniculis quibusdam & admniculis ad supramundana contemplanda interitus imunia, motumque et mole vacatiam, viam parietem, & moliam accessum. Quippe mundus iste corporeus graeco nuncupatione κοσμος (ut nominant omnes) denotatur, quod ornatum sonat, quia pulcherrimum eius decor, ordinatissima dispositio & species oculis subiecta mortalium, caelestium substantiarum longe prestantiorem pulchritudinem ornatumque nobis insinuat: et ad eam vel ymbratilliter tenuiterque animo concipiendam, viam sternit, assertumque praesidium. Ex magnitudine enim speciei et creaturae (ut ait Sapiens) cognoscibiliter poterit creator horum videri. Quibus quidem mecum praespectis, non solum superuacuum ratum ad Physicam paraphrasin Jacobi Stapulensis preceptoris mei superioribus annis elaboratam scholia adijcere, non perpetua continuatione lectione decurrentia, sed successiua atque iterpollata, sicubi locus efflagitabat, ut ea duntaxat quae abstrusa haberent & elucidatione indigere sententiam, adaperiant. In quibus quidem, et litera paraphraseos, idem prorsus seruat ordo: ut praefixi cuique scholio numeri facile indicent cuius loco literae eodem numero annotatae vnumquodque respondeat et accommodet. Introductionibus idem in Physicam, in libros de anima, et metaphysicam, explanatiunculas adfluxi, quae vel in transcurso a legentibus intelligantur, praecipiorumque sit earum ad literam sententiam. A quaestioibus autem recentiorum more agitandis, et vtilitatis argutis contra probatas philosophiae propositiones, consulto temperavi, quae haec veram non pariant disciplinam, sed futilem potius loquacitatem, obstreperamque garrulitatem, a modestia tranquillaque philosophia longe abhorrentem. Eniuero solent haec ratiuncularum contra scientiarum veritatem pugnatium commenta, non ad amplectendam earum certitudinem sinceritatemque conducere, sed ab

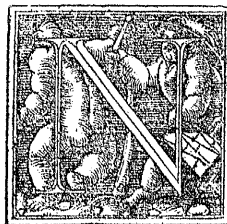
ea detorquere potius, & ad captiuiculas qualdā sophísticas prolabi, nihil cū vera do-
 ctina commercij habentes: quibus imbuti ingeniorum adolescentum animi, cū ad
 maturā scientiarū frugem prouehi deberēt, exarescūt profus, & in steriles herbas
 vanescunt, per similes agris suapte natura feracibus, quibus cū semen vtile manda-
 ri deberet & frugiferum, neglectis tamē ob agricolarū incuriā infelix lolium &
 steriles dominantur auenae. Haud dissimiliter præclara iuuenū ingenia ad capeffen-
 das rectas disciplinas optime nata, cū circa inania sophisatum tendicula, decipu-
 lasque tanq̄ muscarū reticula occupātur, & a ferijs distrahuntur literis, & illis perci-
 piendis apta tēpora misere conterunt. hinc incultis eorum animis loco nitidiorum
 sciētiarū lappæ & tribuli inascunt, carduus, & spinis surgit palūrus acutis. Dissol-
 uentur quidē in adiectis scholijs nonnunq̄ quæstiones pro rei materia occurrentes,
 ac agitari dignæ, nō tamen modo barbaro, insulso & crasso, quo nostra tēpestate in
 disciplinis moueri cōspiciuntur ac deprehenduntur. Porro hanc nostram quantulā
 cūque operā tuæ grauissimæ dignitati nuncupatā voluimus præstantissime pater
 Cancellarie, q̄ cū in hoc celeberrimo Parisiorum gymnasio ea fungaris authorita-
 te, qua palæstræ literariæ metā cōsecutos pro meritis laurea insignias, libertateque
 profitendi quas callent artes dones, p̄ est vtiq̄e bonas literas tuis auspicijs in lucem
 prodire, propagari in cæteros, atque trāsfundi. Siquidem nullius autoritate poti⁹
 fulciantur, & robor assumunt nitidiores authorū disciplinæ. q̄ ei⁹ qui patronus lite-
 rarum & pater institutus est, quem tota Parisiensis academia vt vindicem & tutorem
 rei literarię suscipit & obseruat. Itaque tuo grauissimo patrociniō sultum id opus
 ad alios fœliciter prodeat, qui si quid (quod vel maxime optamus) fructus ex eo ce-
 perint, id totum tuę dignitati acceptum referāt, cui & hæc & multo maiora nos de-
 bere fatemur. Vale studij nostri decus & præsidium.

Figura introductionis.

INTRODVCTIO IN PHYSICAM

Paraphrasim, adiectis annotationibus explanata,

Natura est substantiale principium quod vnicuique; trāsmutatio-
 ni subiectū esse natū ē: aut trāsmutatiois effectiuū. **M**ateria est natura que vnicuique; trāsmutatioi subiecta esse na-
 ta est. **M**ateria, subiectū, hyle, potētia, potentia subiecti-
 ua. **F**orma est natura trāsmutationū effectiua. **F**orma
 species, termin⁹, actus prim⁹, substantialis. **P**incipia sunt
 que cū nō sint ex alijs neq; ex alterutris: ex ipsis omnia alia
 fiunt. Omnia alia: res naturales omnes. **R**es autem natu-
 ralis est que cōstat ex naturis. **R**erum natur aliu genera sunt: elemēta, animalia,
 vegetabilia, mineralia, mixta imperfecta. Earū vero accidētia cum eis conueniant:
 dicuntur secundum naturam. Cum vero disconueniant: contra & præter naturam.
Res naturalis, totum, compositum, corpus sensibile, hoc aliquid.

Figura introductioni physice præfixa, mundū sensibilem nobis insinuat, de quo quæcunq; in li-
 bris physicorum dicuntur, intelligenda sunt, neq; extra eū ferenda est intelligentia. Est autē mun-
 dus sensibilis, rerum que intra concauum cœli lunę continētur, vniuersitas. Primus circulus cœte-
 ros ambiens designat cōcauum cœli lunę, id est interiorē extremamq; cœli lunę superficiem igni
 proximam, vt in ima figurę parte collocata scriptura indicat. Spatium interceptum inter primū
 circulū & secundum, denotat elementum ignis, vti in summo constituta scriptura designat. Secū-
 dus circulus significat concauum ignis tangēs aerem. Spatium secundo & tertio circulo clausum,
 ipsum aeris elementum designat. Tertius circulus, concauum est aeris; tangens aquam si elemēta
 secundum naturalem situm disponderentur, quo aqua totam terrā operiet. verum vt viciūm sa-
 luti consulatur, vna pars detecta est, & aeris proxima. quare concauum aeris nunc partim
 aquam, & partim terram tangit. Deniq; spatium tertio & quarto cōcentū circulo, elementū aquę
 designat. Quartus vero circulus, cōcauum est aquę tangens terrā. Terra autem infima nō claudit
 alia elementa suo ambitu, sed subsidet omnibus. Et his quatuor elemētis itidem cōtinentur corpo-
 ra naturalia mixta, vt mineralia in terrę viscerib⁹, vegetabilia partim terra, & partim aere, anima
 lia vero hæc in aere, hæc aqua, & illa terra subsistunt. Deinceps septem circuli minores ordine dis-
 positif significant ea que in hac introductione determinātur. Et quāuis dicitur quatuor librorū
 physicorum materiā completi videantur, illis tamen intellectis sufficiens habetur in omnes phy-
 sicorū libros introductio. Et horum primus quidem circulus primo respōdet libro physicorū,
 secundus secūdo, tertius & quartus tertio, quintus sextus & septimus quarto. Cuiq; autē circulo suū
 responder in introductione caput. In primo itaq; natura diuiditur in materiā & formā. Res au-
 tem naturalis ibidē ponitur, quod de ea illic determinetur vt toto ex his partibus constituto. In
 secundo circulo causa diuiditur primū in causam materialem, formalem, efficientem, & finalem
 Secundo in causam actus siue actualē, & in causam potentie siue potentialē. In tertio circulo motus primū
 diuiditur in sex species, generationem, corruptionem, augmentationem, diminutionem, altera-
 tionem, & mutationem secundum locum. Secundo in motum subiectiuum, retinatum, & cō-
 pletiuum. que diuisio innuitur per hæc vocabula, subiectū, forma, totū. Tertio in motū perse, &
 motū per accidēs. Quarto in motū acquisitiuum & deperditiuū. Quinto in motū naturalē, v iō-
 lentum, & indifferētem. In quarto deinde circulo infinitum diducitur in infinitū primo modo
 siue in prima acceptione, secundo, tertio, quarto & quinto mō. Sphæra vero nigra secūdo infini-
 ti modo ad latus adiuncta, designat infinitū secundo in mundo sensibili natura non inueniri. In
 quinto circulo locus primo diducitur in locū communem & propriū, secūdo in locū naturalē &
 violentū. In sexto vacuū diuiditur in vacuum primo modo, secūdo & tertio modo, sed nullo illo-
 rum modorum vacuum in mūdo sensibili inueniri posse adiectæ culibet modo notæ nigre signi-
 ficant. Denum in septimo circulo diuiditur tempus in præsens, præteritū, & futurum. Post
 diuisionē eorū que in hac introductione considerata sunt, diffinitur natura esse principium substā-
 tiale, id est quod est substantia, ad excludenda principia accidētialia, vt caliditate & leuitate ignis
 que non sunt nature, sed forme substantialis instrumenta. Et cum in ea diffinitione diffinitio po-
 natur, prior particula propter materiā ponitur, posterior vero ppter formā substantiale, vt vtri
 usq; sequēs diffinitio declarat. Diffinitur em̄ mox materia per primā superioris diffinitionis par-
 ticulā, q̄ scilicet nata sit esse subiecta vnicuique; trāsmutatioi, id est generationi, corruptioni, augmē-
 tationi, diminutioni, & ita de alijs speciebus, nō quidē q̄ nata sit illas simul suscipere, sed vicissim.
 Nempe materię officiu est quilibet in se trāsmutationē indifferenter recipere, perinde atq; cera
 cuiuscunq; figurę aut sigilli efformationē in se suscipere nata est. hinc materia subiectum dicitur, &

potencia passiva siue susceptiva, q̄ omnes formas & substantiales & accidentarias in se suscipiat. q̄ si tota denominentur subiecta, id solū gratia alterius partis, scilicet materię accidit, vt ignis subiectū est caliditatis, & aqua frigiditatis. Dicitur & materia ab antiquis hyle. Forma vero substantialis diffinitur esse natura q̄ nata est transmutationes efficere, non quilibet sine discrimine, sed suo toti cōuenientes, haud aliter ac si quilibet non quilibet impressionem, sed solū sibi respondentem effigiat, vt forma substantialis ignis efficit transmutationes igni conuenientes, & forma aquę mutationes aquę naturales. & ita de cæteris. Est enim proprium formę officium, agere & efficere transmutationes. Proinde actus dicitur, siue actus primus & precipuus physicus, quia primus est & precipuus agens. Accidentia autem dicuntur actus secundi, quia omnem agendum in forma suscipiunt. Dicitur præterea forma, species siue terminus, q̄ materiam determinet definitaque ad certam rem naturalem constituendam. Ceterum quia natura diffinita est esse principium, quid principia hic dicantur, sequens diffinitio declarat, tria exprimens ad physicorum principiorum rationem necessaria. Primum. Principia physica non debent esse ex alijs principijs, id est alterius speciei & naturę composita, vt materia nō componitur ex alijs diuersę rationis principijs, neque forma, quāuis vtraque ex eiusdem rationis partibus componatur. Secundū. Principia physica non debent constitui ex alterutris, id est, primū non debet componi ex secundo, neque secundum ex primo, vt materia non componitur ex forma, neque forma ex materia. Tertium. Ex principijs physicis omnia alia fiunt, id est res naturales omnes natę sunt fieri. Omnia enim experienda sunt secundum materiam subiectam. Et quę vniuersaliter sonant apud authores, particulariter, vel efflagitat materia, intelligi debent. Siquidem omnis res naturalis ex materia & forma duobus principijs physicis constat, vt ostendit rei naturalis diffinitio, qua dicitur ea esse quę constat ex naturis, vt ipote materia & forma substantiali tanquam suis partibus essentialibus. Quāuis enim partes integrales sint rerum naturalium partes substantiales, tamen non sunt naturę, neque rerum naturalium principia, quia sunt ex alijs principijs, scilicet materia & forma partia li. Deinde enumerantur rerum naturalium genera, id est species, quę sunt quinque, scilicet elementa, ignis, aer, aqua, terra. Animalia, vt pisces, aues, vermes, & gressibilia. Vegetabilia, vt arbores, frutices, & herbe. Mineralia, vt aurum, argētum, ferrum, plumbum. Mixta imperfecta, vt pluuia, ros, pruina, nix, grandio. Et hæc sunt totę res naturales, quarum quidem partes integrales siue homogeneę, & eiusdem cum toto denominationis, siue heterogeneę, & diuersę denominationis a toto, etiam res sunt naturales, sed partiales, vt pars ignis, & radix arboris. Deinde subiungitur diuisio accidentium rebus naturalibus in existentium, quod eorum aliqua sunt secundū naturam, alia vero contra siue præter naturam. Accidentia secundum naturam quę rebus naturalibus conueniunt. Illa vero eis conueniunt, quę ipsas conseruare nata sunt, vt caliditas & leuitas igni secundum naturam conuenit, frigiditas vero & grauitas, aque. Accidentia præter naturam sunt, quę rebus naturalibus disconueniunt, & eas corrumpere nata sunt, vt aque caliditas, per quam resoluitur in vapores, & animalis egritudo, qua disponitur ad corruptionem. Itaque quicquid est in mundo sensibilis, aut est natura, aut res naturalis, aut eius accidens. Postremum ponitur interpretatio rei naturalis, quę alio nomine dicitur totum & compositum, habita ratione ad suas partes. dicitur & corpus sensibile, quod substantia complectitur in mundo sensibili consistens. Denique res naturalis dicitur hoc aliquid, id est tota substantia indiuidua, & vna numero.

Causa est ad quam aliquid sequitur. **C**Ad eam vero aliquid sequi, est ex ea, per eam, ab ea, aut eius gratia aliquid fieri. **C**Quod vero ad eam sequitur, effectus nominatur. **C**Causa materialis primo est ex qua cum aliquo fit aliquid. **C**Rerum vero naturalium materia est ex qua cum forma fit compositum. **C**Secundo est in qua aliquid fit vt in subiecto. **C**Causa materialis secundo, in qua, subiectiua. **C**Causa formalis est per quam res habet esse. Nam dat esse rei, & eam conseruat in esse. Ipsa nanq; presente res est, & ipsa fugiente perit. **C**Rerum vero naturalium forma, ea est per quam res naturales existunt. **C**Substantia, accidens. **C**Causa efficiens est a qua aliquid fit. **C**Conseruans, producens, corruppens. **C**Causa finalis est gratia cuius aliquid est. **C**Primaria, secundaria. **C**Causa propinqua est quę particulari nomine designatur, aut inter quam & effectum haud multę interiacent causę. **C**Remota vero, quę nomine communi designatur, aut inter quam & effectum multę interiacent causę. **C**Causa per se est quę cum ad aliquid suapte natura sit, causalitatis nomine pariter est expressa. **C**Per accidens autem ea dicitur, cum ad effectum non ordinetur, aut causalitatis nomine minime sit expressa. **C**Casus, fortuna, neutra. **C**Casus, causa est per accidens eorum quę raro con-

tingunt, & alicuius gratia. **C**Fortuna vero, causa per accidens agentium secundum propositum, eorum quę raro eueniunt, & alicuius gratia. **C**Fors fortuna, mala fortuna. **C**Propositum, ratio, voluntas. **C**Causa in actu est, quę simul cum effectu existit. **C**Causa vero in potentia ea dicitur, quę non simul cum effectu existat.

Diffinitionis causę hæc est intelligentia. Causa est ad quam effectus natus est sequi. hoc est, ex qua, propter materiam, per quam, propter formam, vel a qua, propter efficiens, aut cuius gratia, propter finem, aliquis effectus natus est fieri. Effectus autem est quod ad causam sequi natū est, id est quod ex ipsa fit, propter effectum materię, aut per ipsam, propter effectum forme, aut ab ipsa propter effectum efficientis, aut gratia ipsius, propter effectum finis. Deinde vnaquęque causarum particulariter diffinitur & primo causa materialis, quę diuiditur in causam materialem primo modo siue prima acceptione, & in causam materialem secundo modo, & in secunda significatione. De causa materiali primo exemplum, vt lapis est id ex quo cum aliquo, scilicet figura statuę, fit statua lapidea, & aurum est id ex quo cum aliquo scilicet figura annuli fit annulus. Et hæc ratio complectitur omnem materiam ex qua, siue rerum naturalium, siue artificialium, siue quorumcumque aliorum quibus materia attribuitur. Ideo diffinitur deinde materia ex qua rerum naturalium, quod ea sit ex qua cum forma substantiali fit totum compositum scilicet ipsa res naturalis, vt corpus hominis est ex quo cum anima rationali fit homo. Causa autem materialis secundo modo est in qua vt subiecto aliquid est, siue illud sit forma substantialis siue accidentalis. Omnis enim forma in materia est vt suo subiecto, & eam ob rem causam materialis secundo dicitur materia in qua, siue materia subiectiua. Quo circa eadem numero materia si ad rem naturalem cuius est pars conseruat, dicitur causa materialis primo & materia ex qua & si ad formam substantialem aut accidentia, quorum ipsa subiectum est, causa materialis secundo & materia in qua. De causa formali exemplum, vt forma substantialis ignis, quia per eam ignis habet esse. Dat enim ipsa esse igni, & ignem conseruat in esse. Ipsa nanque forma ignis existente, ignis est, & ipsa fugiente discedenteque a materia perit ignis. At quia hæc causę formalis diffinitio datur de omni causa formali, siue physica siue non, idcirco subiungitur diffinitio formę rerum naturalium, quę id est quod prius sumatur exemplū, vt forma ignis. Nam per eam res naturales vna quidem aut plures existunt. Deinde subiuncta duo vocabula, substantia, accidens, ipsius causę formalis diuisionem insinuant in causam formalem substantialem & accidentalem. Causa formalis substantialis, est forma per quam res habet esse substantiale, vt forma rerum naturalium, Causa formalis accidentalis, est forma per quam res habet esse accidentale. vt per albedinem nix est alba, & per frigiditatem aqua est frigida. De causa efficiente exemplum, vt edificator. Nam ab eo aliquid fit, id est natum est fieri scilicet domus, & a statuario fit statua. Et est triplex, quę admodum sequentes dictiones ostendunt scilicet conseruans, producens & corruppens. Causa efficiens conseruans est a qua aliquid conseruatur, vt a caliditate conseruatur ignis, a frigiditate, aqua. Producens, est causa efficiens, a qua aliquid producitur, vt a forma ignis gignitur ignis, & a calore calor. Corruppens vero est a qua quicquam corrumpitur, vt a forma ignis corrumpitur aqua, & a calore frigiditas. De causa finali exemplum, vt sanitas. Nam eius gratia aliquid est, vt exercitium, alimentum, moderataque requies. Et diuiditur in causam finalem primariam, & secundariam. Causa finalis primaria est causa finalis quę vltterius in aliud non ordinatur, vt homo comparatus ad ea quę sunt in mundo sensibili. Causa finalis secundaria siue non vltimata, est causa finalis quę vltterius ad aliud ordinatur vt animalia rationis immunita ad hominem, & sanitas ad rei conseruationem. Postea subiungitur diffinitio causę propinque, duas sub distinctione cōtinens particulas, quarum prima rationem exprimens respicit, secunda vero conditionē rei. Tunc siquidem causa designatur nomine particulari, quando explicatur nomine singulari aut speciei specialissime, vt hic edificator & edificator respectu huius domus. Tūc vero inter causam & effectum non multę interiacent causę, quando inter ea non mediat, eiusdem generis causa vel paucę admodum, vt inter filium & patrem, inter nepotem & auum. Opposito modo diffinitur causa remota duabus itidem distinctione connexis particulis. Exemplum primę, vt artifex & operarius causę sunt remorę huius domus. nam communi nomine vt generis subalterni aut generalissimi explicantur. Exemplum secundę, vt ipsius filij abauis & arauis causę sunt remotę. Nam inter ipsas & effectum multę in eodem genere scilicet efficientis interiacent causę, vt ipote pater, auus, & proauus. Deinde causa per se diffinitur duabus quidem particulis copulatione connexis, quarum prima rei conditionem, secunda vero rationem exprimens concernit, vt lucidum est causa per se luminis. Nam cū suapte natura ordinetur ad lumen producendū, etiā exprimitur nomine denotante rationē ad illū effectum. ita calidū causa est per se caliditatis. Causa vero per accidens easdē particulas negatiue & distinctim in sua ratione complectitur, vt calidū causa est per accidens motus sursum. Nā suapte natura nō ordinatur ad illū effectū, & ambulatio causa per accidens inuentionis thesauri. non enim exprimitur noie importate rationē ad illum effectū.

Quid causa. Quid effectus.

Causę materialis diuisio.

Causę formalis diuisio.

Efficiens diuisio.

Finalis diuisio.

Causę per accidens diuisio.

Diuiditur autem per subiuncta vocabula causa per accidens, in casum, fortunā, & causam per accidens neutram. De casu exemplū, vt si lapis cadens deorsum lædat prætereuntem, ipse lapis est casus.

Nam est causa per accidens, cum suapte natura ad huiusmodi lesionem non sit, neque causalitatis nomine exprimitur. est preterea eorum que raro contingunt, non enim frequenter accidit preterea eorum lapide deorsum cadente lædi. Postremo est alicuius gratia nã est illius, quod si precegnosceretur, dignum esset experiri euitari. De fortuna exemplum, vt si quis arborem conscendat ad decerpandos fructus, & ramo cui innitebatur fractio decidat, brachiaque frangat, ille est fortuna. Nam est causa per accidens, cum ad eum effectum non ordinetur. Insuper est agens secundum propositum siue rationem. Nam ex intentione & proposito arborem conscendit. Est preterea eorum que raro contingunt, & alicuius gratia, vt prope illius que vbi presciteretur, dignum esset euitari. Idem quoque est casus, per antedatam diffinitionem. Nam fortunę ratio specialior est, casus vero communior. Et diuiditur fortuna. Nam quedam est fors fortuna, siue bona prosperaque fortuna, qua aliquid grande bonum pre intentionem euenit, vt si quis effodiens ad plantadam arborem, inueniat thesaurum. Queda vero est mala fortuna, qua ingens malum inopinato accidit, vt si quis equo cui insidet deiectus grauiter ledatur. Et in diffinitione fortunę propositum capitur pro ratione siue voluntate, que cum solius sit hominis, solus homo fortuna dici potest. Cetera vero animalia & etiam inanimata bene sunt casus. Causa per accidens neutra, qua ingens malum inopinato accidit, vt si quis equo cui insidet alicuius gratia, neque aliquid vt expectatur fugiaturque dignum efficiat, vt pede lapillum mouens inrer ambuladum, aut capillum capite dimouens. Postremo diffinitur causa in actu esse ea, que simul cum effectu existit, vt calefaciens cum calefactione, & edificans cum edificatione. Causa vero in potentia est que non solum simul cum effectu existit, sed plerumque effectu non existente, vt edificator esse potest non existente domo quam extruxit, aut ipsa causa non est, effectu tamen existente, vt interdum non est domificator, at tamen est domus ab eo constructa. Et cum effectus ad causam referatur, consimiliter potest diuidi, & diffiniri singula diuisionum membra sicut de causa dictum est. Nam oppositorum eadem est disciplina.

Fortuna diuisio.

Motus est alicuius in aliquo aut acquisitio aut deperditio. **M** dicitur acquisitio aut deperditio: quando aliquid rei acquiritur aut deperditur. **A**cquisitio: aut deperditio: actus entis in potentia secundum quod in potentia. **M**otus, mutatio, transmutatio. **G**eneratio est substantialis forme in aliquo acquisitione. **C**orruptio vero: eius deperditio. **A**ugmentatio est maioris quantitatis acquisitio. **D**iminutio: est a maiore quantitate in quantitatem maiorem mutatio. **A**lteratio est a qualitate aut ad qualitatem mutatio. **C**ontrarium, medium, habitus priuatio. **M**utatio secundum locum, est ad locum aut circa locum mutatio. **M**utatio secundum locum motus localis: latio. **R**ectus, circularis, mixtus siue neuter. **I**d subiectiue mutatur: quod est mutationis subiectum. **I**d terminatiue: quod acquiritur forma est. **C**ompletie vero totum mutatione acquisitionem. **Q**uapropter forme ad materiam mutatio subiectiua: ad seipsam, terminatiua: ad totum, mutatio completiua dicitur. **I**d mutatur per se: quod a motu (qui in eo est) mouetur. **I**d per accidens: quod non a motu qui in eo est sed alterius mouetur. **M**otus acquisitiuus est, quod aliquid acquiritur. **D**eperditiuus: quo aliquid deperditur. **N**aturalis est, cum ei natus est conuenire cui inest. **V**iolentus vero: qui disconuenit, atque contra naturam eius est. **I**ndifferens: qui proprie neque conuenire neque disconuenire natus est. **O**mnium horum motuum: ex opposito intelligimus quietem.

Quid motus.

Diffinitur motus esse acquisitio aut deperditio alicuius forme (siue substantialis, vt in generatione & corruptione, siue accidentalis, vt in ceteris transmutationibus) in aliquo subiecto, vt prope materia, que primum est transmutationum subiectum. Dicitur autem acquisitio quod diu aliquid forme acquirit, estque eius aliquid acquisitionem, & aliquid superest, acquirendum, vt cum rotę caliditatis quinque gradus acquisiti sunt, & quinque restat acquirendum. Sic dicitur deperditio quod diu aliquid forme cuius est motus, deperditur, estque aliquid eius deperditum, & aliquid relinquatur deperditum, vt cum totius caliditatis sex gradus deperdit sunt, & quatuor adhuc sunt abijciendi. Ex quibus constat idem esse acquisitionem aut deperditionem, ac si quis dixerit, actus entis in potentia secundum quod in potentia, que sunt verba diffinitionis motus ab Aristotele tradite, eiusdem sane sententie cum diffinitione modo data. Nam quod hic dicitur, acquisitio aut deperditio alicuius, illic dicitur actus in potentia secundum quod in potentia. Et quod hic dicitur, in aliquo, illic denotatur per genitium entis designate subiectum in quo est motus. **V**ocat autem motus alio nomine mutatio, siue transmutatio. **D**einde sex motus species diffiniuntur. **E**t primo generatio, que est forme substantialis in aliquo, scilicet materia, acquisitio: vt generatio ignis est acquisitio forme ignis in materia. **C**orruptio est forme sub-

stantialis in materia deperditio, vt corruptio ligni est deperditio & ablectio forme ligni a sua materia in qua prius fuit. **A**ugmentatio est maioris quantitatis, vt magnitudinis extensionisque, in aliquo acquisitione, vt cum quid pedale per alimentum susceptionem aut rarefactionem fit bipedale. **D**iminutio vero est a maiori mole in maiorem mutatio, vt cum quippiam bipedale per defluxum partium aut condensationem fit bipedale. **A**lteratio vero aut mutatio est a qualitate solum, vt cum ex luminoso fit tenebrosum, aut ad qualitatem solum, vt cum contra ex tenebroso fit luminosum, aut simul a qualitate, & ad qualitatem, vt cum ex calido fit frigidum. **E**t sunt alterationis sex modi, his quatuor dictionibus, contrarium, medium, habitus, priuatio, designati. **P**rimus est de contrario in contrarium, siue extremo in extremum, vt cum ex albo fit nigrum. **S**ecundus de contrario atque extremo in medium, vt cum ex albo fit flauum. **T**ertius de medio in contrarium siue extremum, vt cum ex flauo fit album. **Q**uartus vero de medio in medium, vt cum ex flauo fit rubrum. **Q**uintus ex habitu in priuationem, vt cum ex tenebroso fit luminosum. **S**extus ex priuatione in habitum, vt cum ex tenebroso fit luminosum. **M**utatio secundum locum aut est mutatio ad locum, vt motus ignis sursum, & terre deorsum, & ceteri motus rerum naturalium recti, aut est mutatio circa locum, aut proprium, vt motus circularis sphaerarum inferiorum, aut circa loca corporum inferiorum, vt motus circularis vltimę sphaerę, que proprium circa quem moueatur locum non habet. **E**t mutatio secundum locum dicitur alio nomine motus localis, & etiam latio. **E**t triplex est, vt designant dictiones subiunctę, scilicet motus localis rectus, qui fit secundum spatium rectum, vt motus grauium & leuium. **C**ircularis, qui fit secundum spatium circulare, vt motus orbium celestium. **E**t mixtus, qui fit partim secundum rectum, & partim secundum circulum, vt volatus auium. **D**icitur autem huiusmodi motus mixtus, que aliquid vtriusque & recti scilicet & circularis participet. **D**icitur etiam neuter, que neque simpliciter rectus, neque simpliciter circularis sit. **P**ostea cetera, per que motus ante diuidebatur, membra diffiniuntur, & primo quid sit mutari subiectiue, terminatiue, & completiue. **S**iquidem id mutatur subiectiue, quod est mutationis subiectum, primum quidem & incompletum, vt materia, que si generationis subiectum est, dicitur generari subiectiue. **S**i corruptionis, corrumpi subiectiue, & ita de alijs speciebus. **I**d vero mutatur terminatiue, quod est forma que acquiritur aut deperditur, vt forma substantialis que per generationem acquiritur, generatur terminatiue, & que per corruptionem deperditur, corrumpitur terminatiue. **E**t quantitas maior que per augmentationem acquiritur, augetur terminatiue, & ita de alijs. **N**empe re ipsa motus nihil aliud est quam ipsa forma vel substantialis vel accidentaria, que per motum acquiritur, aut aboletur. **C**ompletie vero id mutatur, quod est totum compositum, corpusque naturale per mutationem acquisitionem aut deperditum, vt totus ignis qui per generationem acquiritur, generatur completiue. **E**t tota aqua que per corruptionem deperditur, corrumpitur completiue. **E**t tota arbor que ex quantitate bicubica fit tetracubica, augetur completiue, & ita in alijs. **Q**uod fit vt hæc tria nomine concreto atque denominatiuo explicata, nec completiue, sicut subiectum non est forma, neque totum completum. **T**amen denominatiua abstracta que, re ipsa idem sunt, & sola ratione dissident. **N**am forma mutatio ad materiam comparata, dicitur mutatio subiectiua, id est subiecti, & que est in subiecto. **E**adem comparata ad ipsam formam, dicitur mutatio terminatiua, id est que est ipse terminus & forma. **C**omparata vero ad totum, dicitur mutatio completiua, id est ipsius completi, & totius compositi. **D**einde diffiniuntur mutari per se, & per accidens. **I**d quidem mutatur per se, quod mouetur a motu qui in eo est vt subiecto, aut primo, cuiusmodi est materia, aut secundario, cuiusmodi est totum compositum, quod gratia alterius partis, scilicet materie, transmutationis subiectum dicitur, vt materia in qua acquiritur forma ignis, per se generatur. **T**otus etiam ignis qui acquiritur, per se generatur, quia mutatur eo motu qui est in ipso vt subiecto. **I**d vero mutatur per accidens, quod non a motu qui in eo est vt subiecto est, mouetur, sed motu alterius, & qui est in altero, vt cum lapis cadit deorsum, forma lapidis, eius magnitudo, calor & frigiditas, etiam per accidens mouetur deorsum, non quidem motu qui sit in ipsis, sed in materia lapidis, cui etiam insunt. **E**t quiescens in nauis, per accidens mouetur ad motum nauis qua continetur. **D**e motu acquisitionis exemplum, vt generatio ignis. **N**am per eam aliquid, scilicet forma ignis, acquiritur. **S**imiliter augmentatio arboris. **P**er eam enim aliquid, scilicet maior quantitas, acquiritur. **D**e motu deperditio, vt corruptio ignis. **Q**uipe per eam aliquid, scilicet forma ignis, deperditur. **E**t decalificatio aque, id est deperditio caliditatis in aqua. **P**reterea datur motus qui simul est acquisitiuus & deperditiuus, collatione facta ad diuersa, vt sonatio & motus localis acquisitiuus est partium posteriorum, & deperditiuus partium priorum, que factę non manent, sed deperunt, perinde atque si quis continue prorahat lineam in directum, & partes illius describas continue delect, considerando partes que in continuum describuntur, ille motus acquisitiuus diceretur, sed attendendo eas que abolerunt atque obliterantur, diceretur deperditiuus. **D**e motu naturali exemplum, vt motus terre aut lapidis deorsum. **N**am is natus est terre aut lapidi conuenire. **M**otus vero terre sursum, vt violentus est, quia ei disconuenit, atque contra naturam eius est. **D**e motu indifferente, vt cum leue sursum fertur, & offendens obstaculum mouetur ad latus, ille motus neque omnino conuenit leui, quia non est ad locum sursum, neque omnino disconuenit, quia non est ad locum deorsum, sed quodammodo inrer vt rectus medius est. **E**t quia vnum oppositorum per alterum cognoscitur, motus autem & quies adinuicem

Sex modi alterationis

Motus localis diuisio.

Quid est mutari per se.

Quid mutari per accidens.

Quid quæ sunt priuatiue opposita, idcirco per ea quæ de motu dicta sunt, facile natura quietis, cognoscit. Est enim quies, in subiecto nato motus priuatio, cui scilicet subiecti non mouetur quædo ubi & quomodo moueri natu est. Et per cõsimilia penitus mēbra diuitur, diffiniturq; cõformiter sicut morus.

In finitum primo, non finitum, non quantum. **S**ecundo, quantum, transitum habens in consummabilem. **M**agnitudo, multitudo. **I**n finitū magnitudine est quod suæ magnitudinis caret extremis. **I**n finitum multitudine, quod suæ quidem discretæ multitudinis caret extremis. **I**n finitum secundo, infinitum actu. **T**ertio est spatium, cuius cum pars transita sit, nondum totum est per transitum.

Quarto est quod cum sit transibile, difficilem habet transitum. **Q**uinto infinitum, est cui semper additio subtractiove fieri potest. **A**dditio, subtractio. **S**ubtractio, diuisio, idem. **I**n finitum quinto, in finitum potentia.

Infinita et diuisio.

Infinitum in prima acceptione, est quod non habet quãtitatē, aut continuam, vt punctum, aut discretam, vt vnitas. Dicitur infinitū, quasi non finitum, & non quantum. In secunda vero acceptione est quantum habens transitum, sed in consummabilem. Dicitur autem transitus in consummabilem, extensio aut pluralitas quæ semper sumendo partes eiusdē & determinatæ quantitatis, nunquã absolui & finire potest, vt si daretur linea a qua sumptis continue pedibus, eius non posset longitudo tota absumi, aut numerus a quo dempto semper binario aliove determinato numero, non posset ad eius finem quispiam peruenire, ea linea & is numerus esset hoc modo infinitus. Et diuiditur hoc modo infinitum, in infinitum magnitudine, & multitudine, quemadmodum designat dictiones eius diffinitioni subiunctæ. De infinito magnitudine, vt linea quæ suæ extensionis nec principium haberet, nec finem, vt inque in immensum porrecta. Ea enim suæ longitudinis caret extremis, & partibilibus, nam neque primam haberet pedalem, neque vltimam, & impartibilibus quia non haberet punctum initians, neque finiens quibus clauderetur. Ita superficies suæ latitudinis, & corpus suæ profunditatis extrema & partibilia & impartibilia non habet, est hoc modo infinitum. De infinito multitudine exemplū, vt si sumatur numerus cuius neque prima dari posset vnitas, neque vltima, similiter neque primus binarius, aut alius certæ multitudinis numerus, neque vltimus, is careret suæ multitudinis discretæ (quod consulo adiectū est, ad excludendā multitudinē continuam partium cõtinuam) extremis, & partibilibus quidē, & impartibilibus, essetq; hoc modo infinitus. De infinito tertio exemplū, vt via cuius medieta peracta est, & altera superest peragēda, est infinita in tertia acceptione. Et numerus cuius pars numerata est, & refat altera pars numerada, eodē quoq; modo infinitus est. De infinito quarto, vt totū spatium inter orientē & occidentē interceptū, pertransibile quidē est, sed difficilem habet transitū. Et numerus arenarum maris, aut capillorū capitis, numerabilis est, sed difficilis est ea nueratio. De infinito quinto exemplum, vt magnitudo, & quoduis continuū. Nam ei semper potest fieri subtractio, id est diuisio in minores partes, neq; vnquã per talem diuisionē peruenitur ad partes impartibiles. Similiter numerus consurgens ex diuisione partium cõtinuam est hoc modo infinitus, quia ei semper fieri potest additio. Quantum enim decreuit magnitudo, tantū crescit partium eius multitudo, neq; vnquã ad maximum numerorū, cui vltimus additio fieri nō possit, peruenire possibile est. Et diuiditur (vt subiunctæ dictiones designant) in infinitū quinto additione, cui scilicet semper additio fieri potest, cuiusmodi est numerus, & infinitū quinto subtractione, cui semper subtractio diuisioq; fieri potest, cuiusmodi est magnitudo. Quibus tertium mēbrum ex vtroq; compositū adiungi potest, scilicet infinitum additione & subtractione, vt partes cõtinuam quibus semper subtractio magnitudinis fieri potest, ex qua earum semper multitudo crescit, & continue aliquid adijcitur. Authores autem per membra simplicia intelligunt composita. Et infinitū quinto dicitur infinitū potentia, infinitum vero secundo, infinitum actu.

Infiniti potentia diuisio.

Locus, est extrinsecus terminus corporis alterum continentis. Locus communis est qui multa cõtinet, quibus immediatus, non est. **L**ocus proprius est terminus corporis continentis contento immediatus. **T**erminus, superficies concava. **E**a vero concava est, quæ est continentis interior, vltima. **E**t ea conuexa est, quæ est corporis circundans extrema. **L**ocus naturalis est in quo res naturales natura quiescunt. **I**n eo enim natura quiescunt, in quo conseruari natę sunt.

Quid locus.

Violentus, in quo res naturalis minime natura quiescit. Diffinitur locus esse terminus superficiei concavæ corporis continentis alterū, vt pote, locatū.

extrinsecus, non quidem corpori locanti, quia ei inest vt suo subiecto, sed ipsi corpori locato, respectu cuius dicitur locus. Non est enim locus in locato, aut vt pars eius, aut accidens, cum possit ab eo separari, & separatus permanere. Corpus ramen locatum dicitur esse in loco denominatione extrinseca, quemadmodum pannus mensuratus ab vna, non quæ sit in panno, sed ei extrinseca, vt superficies concava dolij continentis vinum, est locus vini, quia est terminus dolij continentis alterum corpus, ipsi corpori contento extrinsecus. De loco communi exemplum, vt concavum cæli lunæ ad aerem, aquam & terram, locus est communis. Nam illa continent corpora, quibus non est immediatum, cum inter ipsa & concavum lunæ, aliud corpus, scilicet ignis, interiacet. De loco proprio, vt concavum cæli lunæ ad ignem, nam est terminus ipsius cæli lunæ ignem continentis, igni contento immediatus, cum inter superficiem cæli lunæ concavam, & ignem, nullum aliud intermediet corpus. Et in diffinitione loci, terminus non pro quacunque corporis superficie sumitur, sed duntaxat pro superficie concava. Siquidem duplex est extrema superficies, scilicet concava, quæ interior est corporis continentis superficies & vltima, nempe vltra eam nulla est illius corporis interior superficies, vt intima dolij aut vitri alteriusve corporis continentis superficies. Et hæc dicta est esse locus, & secundum eam vnum corpus continet alterum. Alia est superficies conuexa, & est exterior corporis superficies & vltima, cum vltra eam nulla sit alia exterior eiusdem corporis superficies, vt extrema superficies terræ tangens aquam, aut aerem, extrema aeris tãgentis ignē, & intrer exteriores vltima ignis vltima superficies tangens cælū lunæ. Et ista non est locus, quia secundum eam corpus non continet, sed potius ab altero continetur, excepta solum vltima sphaera, quæ nullum habet aliud corpus supra se. Quo fit vt omne corpus habens superficiem concavam, habeat itidem conuexam, qua clauditur vt termino intrinseco, & qua tangit corpus ipsum continens (si modo habeat) quemadmodum inferiores sphaeræ cælestes. Non tamen quidquid habet superficiem conuexam, habet concavum, vt terra & cætera corpora, quæ continentur solum, & non continent. De loco naturali exemplum, vt concavum aeris hominem continens, est locus eius naturalis, & concavum aquæ ad piscem. De loco violento, vt concavum aquæ ad hominem, & aeris ad piscem, Nam neque in aqua homo, neque in aere piscis conseruari natus est.

Superficie diuisio.

Vacuum primo, est locus non repletus corpore, natus repleri. Cum enim inter superficiei latera non interiacet corpus, quædo interiacere natū esset: ea superficies vacua diceretur. **V**acuum primo, vacuū priuatione. **V**acuum secundo, est dimensio omnia intra se corpora non cedendo recipiens. **V**acuum secundo, spatium separatum. **T**ertio, est quod corporibus immersum, plenum non est. **P**riuatio, spatium.

Tres istæ diffinitiones vacui, non res naturam explicant, cum natura non sit natum esse vacuum, sed conuertibilem nominis rationem insinuant. De vacuo primo exemplum, vt si aqua vitro contenta effundatur, nullo alio vitro subeunte corpore, cum ipsa esset penitus effusa, superficies concava vitri est vacuum primo. Nam ipsa est locus non repletus corpore, cum nullum intra se per hypothesein corpus contineat, natus tamen corpore repleti, nam suapte natura nata est aliquid corpus continere, cum omnia corpora nata sint proximum corpus tangere, quo excludatur vacuum, quod summopere natura abhorret. De superficie vacua exemplū, vt si intra concavum cæli lunæ latera non interiaceret corpus, omnibus scilicet ab ipso remotis cū tamen natū esset interiacere concavum cæli lunæ, superficies vacua diceretur, & vacuum primo. Vnde constat vacuum primo non capi pro medio illo interhiante spatio intra latera superficiei concavæ remoto omni corpore concepto, sed solum pro superficie concava corporis non continente aliquid corpus. Et vacuum primo, dicitur etiam vacuum priuatione, quia, loci priuationem designat.

Quid vacuum primo.

De vacuo secundo exemplum, vt sit esset dimensio per totum mundum (quemadmodum ponebant aliqui antiquorum) extensa, omnia intra se corpora non cedendo suscipiens, & illius tanta moles esset cum corpore in se recepto, quanta esset corporis in eo contenti magnitudo, vt in corpore bicubito, illius dimensionis magnitudo bicubita, & in tricubito tricubita, mobilis corporis contenti omnino respondens, illa dimensio esset vacuum secundo. Verum nulla talis esse potest, quia natura quammaxime refugit penetrationem dimensionum, corporumque occupationem, ad quam prorsus excludendam corpora sibi inuicem cedunt, & vno locum aliquem subeunte, alterum prius eo loco contentum exit egrediturque, neque vnum alterius dimensiones subit atq; subintrat, vt aqua cedit lapidi, & aer homini. Quod si altero corpore secundum consimilitudinem adueniente, primum non exiret loco suo, neque diuideretur, sed eundem penitus cum secundo, & secundum cum primo situm haberet, neq; plus duorum quã vnus dimensio spacijs occuperet, illa corpora non cederent, sed se penetrarent atq; occuparēt. Et dicitur vacuū secundo, alio nomine spatium separatum, quia substantia rerum quibus cõiungitur, separatum sit atque remotum.

Quid penetratio dimensio.

Vacuum tertio, duas primas vacui acceptiones complectitur, & ideo est duplex, scilicet vacuū tertio priuatione. Et est parua quæda concavitas quæ corporibus immersa, plena non est, nata ta-

Vacuū tertio diuisio.

men repleri, quomodo autem qui posuerunt parua quaedam vacua corporibus animatis insita, in quibus alimentum susciperent. Aliud est vacuum tertio, spatio. Et est parua quaedam dimensio corporibus immensa, ipsaque non cedendo recipiens, ut nonnulli nolentes concedere vacuas huiusmodi concavitates, posuerunt exiguas dimensiones corporibus immerfas, quae non cedentes alimentum susciperent, eique coniungerentur.

Motus est numerus primi motus secundum prius & posterius. **¶** Primus motus est qui est primi mobilis. **¶** Mobilia hoc ordine sunt sita. terra, aqua, aer, ignis, coelum Lunae, Mercurij, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Saturni, firmamentum, primum mobile. **¶** Praesens primo, est impartibile, praeteritum futuro connectens. **¶** Praesens nunc, instans, adiacens. Secundo, est tempus utrinque a dicto impartibili non multum distans. **¶** Praesens, nunc.

¶ Praeteritum: est temporis pars prior. Futurum vero, pars posterior. **¶** Esse in tempore; est mensurari tempore. **¶** Ea vero mensurantur tempore, quorum tempus duratio est, aut quae incipiunt & desinunt in tempore.

Quid tempus. Diffinitur tempus esse numerus, non quidem numerans, sed numeratus, hoc est partes ipsae numeratae, & secundum aliquem numerum apprehensae, ipsius primi motus secundum prius & posterius sumptae, id est secundum successionem, qua vna temporis pars est prior, & non permanens cum posteriori, altera vero posterior, & priore praeterita continue succedens, ut annus est numerus trecentorum sexagintaquinque dierum sibi inuicem succedentium, & dies, numerus viginti-quatuor horarum, secundum prius & posterius sumptarum, hora vero, numerus sexaginta minutorum, quorum vnum prius durationem habet, & aliud posterius ei succedit. Et in hac temporis diffinitione primus motus dicitur motus circularis, qui est primi mobilis, supremaeque sphaerae. Nam solae partes illius motus secundum prius & posterius sumptae dicuntur tempus, & non partes motus sphaerarum inferiorum, aut rerum naturalium. Mobilia autem, non quolibet motu, sed eo qui secundum locum est (nam is solus, caelo conuenit) hoc ordine sunt sita, ab infimo ad supremum, & a proximis nobis ad remotiora conscendendo. primo quatuor elementa, quae moventur motu recto, scilicet terra, aqua, aer, ignis. Deinde septem orbis planetarum, quorum inferiores superiorum ambitu continentur, scilicet caelum Lunae, caelum Mercurij, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Saturni. Cui proxime supereminet firmamentum, stellis fixis & quidem plurimis ornatum. Postremo primum mobile omnium est supremum, ceteraque suo claudit ambitu. Et omnes caelestes orbis circumferuntur motu circulari. Deinde subnectuntur ipsius praesentis duae acceptiones. In prima acceptione praesens est impartibile secundum successionem, partem temporis praeteritam futuram connectens, ut, sit tota praesens hora a b, cuius medietas sit praeterita, & medietas futura, coniunganturque ad inuicem per instans c, tale instans est praesens primo, quia est impartibile temporis, connectens praeteritum a c, ipsi futuro c b, perinde atque in linea a c b, punctum c est extremum & impartibile secundum extensionem, coniungens priorem partem lineae scilicet a c, parti posteriori c b. Et quemadmodum in philosophia naturali supponendum est, punctum esse prorsus indiuisibile secundum magnitudinem, nullaque dimensionis partes habere alioqui non posset esse lineae vltimum, ita quoque supponendum est, & principij loco habendum, instans esse impartibile secundum successionem, nullaque durationis partes habere, alioqui temporis extremum esse non posset. Et praesens in ea acceptione dicitur alio nomine nunc primo, siue instans adiacens. Quod postremum adiectum est ad excludenda instantia coniungentia partes temporis praeteriti inter se, aut temporis futuri, quae non sunt praesentia primo, quia non adiacent nobis, nec assunt. Siquidem omne praesens primo est instans, sed non omne instans est praesens primo. Praesens secundo, est tempus utrinque a dicto impartibili distans, non tamen multum. Distat quidem utrinque tempus, quando eius vna pars praecedat instans adiacens, & altera sequitur. Quare totum tempus praecedens instans adiacens, siue praesens primo, aut totum tempus sequens, non est praesens secundo, quia neutrum utrinque iacet, sed solum altera ex parte. Tunc vero non multum distat tempus utrinque iacens, quando utraque eius pars, & praecedens scilicet, & sequens, est propinqua instanti, ut praeteritae partis principium non longo intervallo semoueat a praedicto instanti, nec futurae partis finis. Quare totus annus, aut quinquennium, aut decennium non est hoc modo tempus praesens, quia eius partes ad instans nobis adiacens comparat, multo interstitio ab eo distans, sed hora aut dies recte dicitur secundum hanc acceptionem praesens, cum sit tempus utrinque ab instanti adiacente non multum distans. Deinde diffinitur praeteritum esse temporis pars prior, & quae exacta est. Quae si non multum a praesente primo distat, dicitur praeteritum actu, & temporis praesentis est pars, ut horae praesentis medietas quae pertransit. Si vero multum distat ab impartibili nobis adiacente, dicitur praeteritum potentia, & non est pars temporis praesentis. Futurum vero est temporis pars posterior, & quae adhuc futura est. Et ea si parum distat ab adiacente impartibili, dicitur futurum actu, estque pars temporis praesentis. Si vero multum ab eo distat, est futurum potentia, & non pars temporis praesentis. At quia omni rei naturali conuenit esse

Quid praesens primo.

a c b

in tempore, quid sit esse in tempore, postea ostenditur. Est enim ea mensurari tempore, aut ut mensura intrinseca, quae admodum primum mobile, in quo est tempus ut suo subiecto, aut ut mensura extrinseca, sicut sphaerae caelestes inferiores, & res naturales omnes, in quibus non est tempus ut subiectis. Perinde atque vna mensuratur sua magnitudine, ut mensura intrinseca, pannus vero ab eadem dicitur mensurari, ut mensura extrinseca, cum vlnae extensio sit extra pannum. Et hic quidem mensurat secundum extensionem, res vero naturales & sphaerae caelestes secundum durationem. Duplicia autem sunt quae mensuratur tempore. Quaedam eo mensuratur ut mensura equate, quorum scilicet totum tempus est duratio, & quae equa cum toto tempore habet permanentiam, ut orbis caelestes, & rerum naturalium materia. Et haec similia sunt panno equa ipsi vlnae extensionem habenti. Alia vero tempore mensurantur, ut mensura excedere, quae scilicet incipiunt & desinunt in tempore, quae admodum res naturales ortum in tempore atque obitum habentes, & quarum duratio toto tempore contractior, alicui temporis particulae respondet. Et haec assimilatur panno minore & principio & sine extensione habenti, quae vlna ipsum mensurans, significaturque per secundam diffinitionis particulam, alia vero per primam. Et haec litterae introductionis succincta breuiter declaratio huius loco sufficienter visa est, in principio quidem adiecta, quo ipsa introductio secundum litterae serie vel in transitu insinuetur, antequam ad primi dialogi exactior ipsius explanationem continentis lectionem accedatur.

¶ Introductionis finis.

¶ Ad lectorem.

Candide lector, quicumque ad hanc lectionem accessurus es, & cui nostram operam profutura cupimus, ne mireris si aliquot in locis Aristotelicae litterae non sicut ordinem secuti, sed parum postposita interdum praeposuiimus. hoc enim consilio fecimus: quo omnia & clara, & memoratu propiora redderentur: & nos hac de causa ubi Aristoteles in literis demonstrat, literarum ordinem mutauimus, alijs literis vsi. nam graecarum litterarum & latinarum altera & altera series est. Graecam secutus est Aristoteles, nos latinam potius, quo confusio vitaretur, essetque intellectioni peruior demonstratio: ratio non esse paraphrastis officium, in omnibus authoris seriem sequi, & nihil immutare: verum id potius, seruata litterae sententia, & authoris mente, ea modis quibus potest clara & facilem efficere, & omnem quoad potest amputare confusionis occasionem. **¶** Insuper summo conatu studere debes intelligere quo pacto aliqua subiecto sint vna, & ratione multa. Nam ex huius sana intelligentia, multa in hac Peripatetica philosophia pendunt: panditurque id ad sapientiam introitum, habetque id praecipuum, ut intellectioni non defendat ne lababatur ad ea ponenda quae non sunt, nec ad neganda quae sunt: quae duae extremae sunt in nostra philosophia Syntes, ad quas qui applicat, periclitationem in philosophia faciunt, surguntque horrenda iurgia. Phorcidos Scyllae latratibus similia, longe vano garrutur, qui tranquille & pacifice philosophiae aptiora: quae solum pulchra & pulchrorum contemplationem intendit, nullius maledica, clamorosa iurgia vitas, ea sophistis relinquens: quibus cedere magis ipsi operaretur est, & eostacendo superare, qui cum ipsis concertando garrula videri. Neque quae sunt alterius artis aut peritiae, sibi vendicat, sed Logica Logicis, & Mathematica Mathematicis, & diuina Metaphysicis relinquit discutienda, ad omnes iustitiam seruans. Quo fit ut quoties inciderit sermo an quicumque ea potentia quae supra naturam est, esse possit: quod naturae potentia esse non potest, ut infinitum, ut vacuum: ius illi nostra naturalis philosophia nullum habet, sed alteri disciplinae relinquit cognoscendum. Supponit enim illam pulchram & admirandam vniuersi ordinationem: quae illam summam & stabilissimam optimi naturae opificis quantum potest imitatur. In qua decora vniuersi ordinatione, ipsi ab ordinatissimo rerum opifice concessa, haec philosophia suum locauit fundamentum. Hinc euenit ut qui contra hanc ordinationem quicquam sibi admitti petunt, non amplius philosophice agant. Sunt enim extra philosophiae bases & fundamenta: neque a naturali philosopho magis id recipiendum esse censeo, quam a Mathematico lineam esse infinitam: quo admissio, sua principia & suae contemplationes pereunt. **¶** Conducet tibi quicumque es Peripateticae philosophiae amator, si introductorios dialogos paraphrastice expositioni praegeris praesertim primum, qui praecedenti introductioni seruit. Vale.

CICOBII FABRI STAPVLENSIS IN ARI-
STOTELIS OCTO PHYSICOS LIBROS PARAPHRASIS, ADIECTIS IUDOCII
CLICHTHOUICI NEOPORTUENSIS SCHOLII.

¶ Primi Capituli paraphraseos in primū Physicorum, annotatiunculæ.

¶ Principia, elementa, causæ, principiorum sunt nomina. **¶** Incertius, ignotius.
¶ Notiora nobis, notiora quo ad nos. **¶** Confusiora, compositiora.

Libri Physicorum Aristotelis, octo. Primi libri ca-
pita, nouem. Primum caput, libri procerium est:
quod, quo pacto in libris Physicorum proceden-
dum sit ostendit, tres continens conclusiones.

¶ Prima. Prius naturalis philosophiæ determinā-
da sunt principia. **¶** Patet, quia ea prius determi-
nanda sunt, ex quorum cognitione, rerum natura-
lium acquiritur notitia. At ex principijs naturalis
philosophiæ, rerum naturalium acquiritur notitia:
quoniam quidem intelligere & scire contingit
circa omnes scientias quarum sunt principia, ele-
mēta, aut causæ, ex horum cognitione. Arbitran-

tur enim omnes tunc vnum quodque cognoscere, cum principia, elementa & causas
cognoscunt. Sunt igitur prius naturalis philosophiæ determinanda principia. **¶** Se-
cunda. Ad ipsa principia ab incertioribus natura procedendum est. **¶** Patet, quia a
notioribus nobis ad minus nota procedendum est. Incertiora autem natura, nobis
sunt notiora certioribus natura. Non enim oportet eadem nobis & natura similiter
nota esse. Sunt enim compositiora nobis prius manifesta, simpliciora vero poste-
rius. Ad ipsa igitur principia ab incertioribus natura procedendum est. Etenim in-
genita est nobis via ex nobis notioribus & certioribus, in notiora & certiora natura
procedere. **¶** Tertia. In hac disciplina ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia
procedere expediet. **¶** Ratio, quia a notioribus ad minus nota procedendum est. In
disciplinis autem vniuersaliora notiora sunt minus vniuersalibus. **¶** Primo, quia
vniuersale, totum est intellectus (comprehendit enim sub se partes multas) sicut cō-
positum, totum est sensus. Compositum autem notius est sensui suis partibus: ita
& vniuersale notius erit intellectui suis partibus. **¶** Secundo, quia vniuersaliora con-
fusiora sunt. suæ enim diffinitiones, quæ indistinctæ important, distinguunt, & in
particulas diuidunt. Compositiora autem nobis sunt notiora. **¶** Tertio, quia pueri
primo omnes viros communi appellatione vocant patres, & omnes mulieres vocant
matres: & cum perficitur in ipsis cognitio, particularibus nominibus eos nuncupant,
& distinguunt. Signum est igitur vniuersalia nobis esse notiora. Est igitur in hac di-
sciplina ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia procedendum.

Primi cap. primi Physicorum scholia. i. Quoniam quidē intelligere & scire cō-
tingit. Principia, elemēta & causæ, nō hic diuersorum generū causarum ratio-
nem importāt, vt pleriq; arbitrantur, dicētes per principia intelligi debere
causas efficientes, per elementa, materialem & formale, & per causas, finē,
sed (vt etiā præfixæ huic capiti declarant notæ) illa tria principiorum sunt
nomina, non quidē rei, sed doctrinæ. Disciplinarū enim principia, propo-
sitiones que per se notæ, ex quibus ostenduntur cōclusiones, sunt principia,
elemēta & causæ, ob diuersas, tamen rationes. Siquidē principia dicuntur, q̄
prima sint a quibus in vnaquaq; disciplina sumendū est exordium. Elemen-
ta vero, quia non in alia priora, sed conclusiones in ipsa resoluuntur. Demū dicuntur causæ, q̄ cō-
uenienter respondeantur ad quæsitū quare, vt inter op̄gātū quare ignis est res naturalis, apra da-
tur responso, quia constat ex naturis. Itaq; huius propositionis Aristotelicæ intelligentia est, in

omni disciplina habente principia doctrinalia, intellectum & scientiam eorum quæ traduntur, ha-
beri ex ipsorum principiorum cognitione. ij. Non enim oportet eadem nobis & natura simili-
ter nota esse. Sentiunt nonnulli hanc propositionem solum particulariter intelligi debere, & non
nulla eadem inueniri quæ sunt notiora ad nos, & notiora natura respectu eiusdem. Verum eorum
dictum abhorret a sententia Aristotelica, & non satis veritati conspirare videtur. Nam notiora
ad nos sunt, quæ sensui sunt propinquiora, vt singularia & effectus. Notiora autem natura & sim-
pliciter, sunt que a sensu magis sunt semota atque distantia, vt vniuersalia & causæ. Nulla autem
eadē modo respectu eiusdē & secundū idem causæ & effectus, nulla itidem eadem singularia sunt &
vniuersalia. Quocirca vniuersaliter asserendum est, nulla eadem nobis & natura notiora esse, sed
quæ nobis notiora sunt, natura sunt ignotiora, & quæ certiora natura, nobis incertiora. Et com-
positiora, vt totæ res naturales, sunt notiora ad nos, simpliciora vero, vt partes earum substantia-
les, sunt posteriora nota. Siquidem ignem sensu cognoscunt omnes, materiam autem eius atque
formam posteriori, soloque intellectu physicis elementis instituti cognoscunt. iij. In hac discipli-
na ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia. Non repugnat hæc conclusio præcedenti, quæ pro-
ponit ab incertioribus natura ad ipsa principia procedendum esse, quæ quidem natura incertio-
ra, singularia sunt, aut eis propinqua. Nam præcedens conclusio intelligitur de eo progressu quo
proficiscimur ad principia doctrinalia manifesta, quæ subobscuriora aliquātam efflagitant de-
clarationem. Debet enim illa per inductionem aut aliam topicam persuasionem ex notioribus ad
nos, vt singularibus, fieri dilucidiora, quemadmodum rem naturalem omnem in suo loco natu-
rali recte conseruari, manifestum euadit ex eo quod pisces in aqua natura conseruantur, animan-
tes autem respirantes in aere, & ignis in celi vicinia. Præsens autē cōclusio intelligitur de progres-
sione quæ sit ad scientiam capessendam, vt eptote a principijs ad conclusiones demonstrandas. Sunt
etenim principia vniuersaliora, conclusiones autem contractiores, & strictioris ambitus. Et non
modo in hac disciplina, verum etiam & reliquis omnibus ab vniuersalioribus ad minus vniuer-
salia tendit, vt in logicis primum de syllogismo quam de demonstratio aut dialectico fit pertracta-
tio. Suæ enim diffinitiones, quæ indistincte important, distinguunt. **Vniuersalia hic vocantur,**
quæ communiora sortita sunt rationem, vt homo, animal, quæ confusiora, compositiora que
proinde dicuntur, q̄ confuse indistincteque important q̄ per suas diffinitiones distinctus explicā-
tur, & in partes digeruntur atq; dirimuntur, vt homo cōfuse vniuersaliterq; significat id q̄ sua
diffinitio, animal terrestre bipes intelligens, in particulas diuidit. Potestq; homo, vt inquit Her-
molaus in Themistium, si cōmunionem aut consortium nominis spectes, pro alijs etiā plerisque
rebus capi, veluti pro homine ficto, p̄ctove. sed diffinitio videtur substantiam subiectam in mē-
bra partiri. **Compositiora** autem, huiusmodi logica, & quæ dicitur rationū est cōpositio, prius
a nobis natura cognoscuntur q̄ simpliciora & particulariora, quemadmodum composita secundū
sensum sunt notiora ad nos, & prius sensu deprehenduntur quā simpliciora, & singulæ earū par-
tes tum integrales, tum substantiæ. Sunt igitur vniuersaliora minus vniuersalibus prius & na-
tura quidem nota. Et plane assumptio huius secundæ rationis intelligitur de compositioribus nō
ad sensum, sed intellectum. notiora autem nobis eodem loco dicuntur nō notiora ad nos, sed quæ
alijs natura prius cognoscimus. In approbatione autē secundæ cōclusionis compositiora sumuntur
pro cōpositioribus secundū sensum, & notiora nobis (vt notæ admonent) pro notioribus ad nos.
vt vtrūque dictū intelligatur secundū sensum loco accōmodū, & inter ea nō sit discrepans sentētia.
Signum est igitur vniuersalia nobis esse notiora. Et hoc quoque loco notiora nobis dicitur nō
notiora quo ad nos, sed quæ a nobis natura prius cognosci nata sunt. Sunt enim vniuersalia a sen-
su semotiora atque elongatiora, & proinde ignotiora ad nos. Quod si quis contendat singularia
prius a nobis cognosci, & ex singularium cognitione vniuersalium notitiam subiectam progredimur.
hic sane verum est de eo cognoscendū modo quo a distincte cognitio ad confusiora nobis aggrāni, id
autem sermo sit de modo illi opposito, & quo proficiscimur ab indistincte confuseque cognitio
ad distinctiora & digestiora. Planum est autem vniuersaliora primum offerri & suggeri intelle-
ctui, & subinde ad specialiora progressum fieri, vt de homine procul distante prius cognoscimus
quod sit substantia quam animal, & prius itidem q̄ animal quam homo.

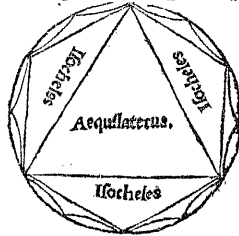
¶ Secundi capituli annotatiuncule.

¶ Diuisio, diuisiua suppositio. **¶** Atomi sunt sensu impartibilia corpora: qualia
in radio solis, sed grossiuscula, videntur. **¶** Hæc homœomereæ sunt, quæ similis na-
turæ sunt, totumq; similitum partium constituunt. **¶** Hippocrates Chius quadrās
circulū per lunulas, ex proprijs procedebat, Geometriæ principia retinens. Lunu-
la enim est superficies plana contenta duabus circūferentijs supra eandem chordam
in eandem partem. **¶** Antiphon vero circulum quadrare volens, Geometriæ prin-
cipium negabat, constituendo in circulo triangulum equilaterum, & deinde supra
quodlibet latus trianguli, isoscelem constituebat: quousq; foret (vt putabat) vltimū
isoscelis latus æquale parti circūferentiæ.

Hippocratis figura.

Figura Antiphontis.

¶ Cōis philosophia, metaphysica. ¶ Tātū, pluralitatis exclusiuū. ¶ Vnū cōtinuitate, vnū cōtinuū. ¶ Vnū ipartibile, qđ diuidi nō pōt. ¶ Vnū actu & potētia, vna res naturalis. ¶ Vnū actu est, cū nō est alteri⁹ pars. ¶ Potestate vero vnū est, qđ diu est alteri⁹ pars. ¶ Potestate, potētia. ¶ Cōsimiliter multa actu & ptāte diffiniātur.

Secundū caput cōtinet duas diuisiones, quinq; cōclusiones, duas rationes ad primā, tres ad quartā, & remotionē dubij. ¶ Prima diuisio. Rerū naturalium aut vnū est principiū mobile, qđ naturales dixerūt alij ignē, alij aerē, alij aquā, aut imobile, qđ dixerūt Parmenides & Melissus finitū aut infinitū: aut multa mobilia aut imobilia, finita aut infinita, qđ dixerūt Anaxagoras & Democritus. Anaxagoras quidē infinitas atomos homocōmerias ossis, esse principia ossis: & carnis, esse principia carnis: & nerui, esse principia nerui. Democritus vero infinitas atomos eiusdē generis, figura & ordine differētes, esse principia rerū. ¶ Scđa, Si principia rerū multa sint finita, at sunt duo, aut tria, aut quodā altero certo numero. Et ita de reb⁹ naturalib⁹ dicēdum esset. ¶ Prima cōclusio. Cōtra asserētes tm̄ esse vnū ens imobile, minime physico disputādum est. ¶ Primo. Quia nullius artificis est disputare cōtra ipsi⁹ principia destinentē: vt Geometrarū disputādum nō est cōtra destruentē Geometriarū principia. Qui autē asserunt tantū esse vnum ens imobile, destruant physicā principia. Negāt em̄ motum esse, & entium multitudinē. Si em̄ tm̄ vnum est, & nō multa, ipsum nullius erit principium. nō autē erit sui ipsius principium, Est em̄ principium, alteri⁹ cuiusdā aut quorundā principium. Contra igit ita asserentes, minime interest physici disputare, sed alterius cōmunis artificis, dialectici, aut metaphysici. ¶ Secundo. Non magis est physici disputare cōtra asserētes tm̄ vnū esse ens, qđ cōtra aliā quātūcūq; extraneā orationē, vt cōtra Heracliti orationē, nullū hoīem cōtinuo esse id qđ est. Sed manifestū est physici nō interest e cōtra huiusmodi extraneas oratiōes disputare. Neq; igit sua interest cōtra vnū tantū esse ens imobile asserētes disputare. ¶ Secūda cōclusio. Similiter physici nō est rationes Parmenidis & Melissi soluere. Ratio, quia nō est physici rationes litigiosas soluere. habet enim pprias soluere, & eorum qui sua principia nō negāt: vt geometrarū rationē Hippocratis soluūt, nō aut Antiphontis. At ratioes Parmenidis & Melissi litigiosae sunt, neq; em̄ syllogizāt, et falsum assumūt. Ratio quidē Melissi defectuosa magis est, & minus appaēs. Vno tm̄ incōueniēti dato, multa cōtingūt, qđ nulli dubiū esse debet. Parmenidis vero ratio minus. Rationē em̄ ita formabat Melissus, si quid est factū, habet principium: igit si nō est quid factū, nō habet principium. Vniuersum autē nō est factū igit nō habet principium, quare neq; finē, est igitur infinitū. Et cū nō habeat vnde moueat, est imobile. Parmenides vero suā sic: Quidquid est preter ens, nō est ens, quod autē nō est ens, nihil est, igit quidquid est preter ens, nihil est. At ens & vnū cōuertitur, igit tm̄ vnū ens est. ¶ Tertia cōclusio. Nō iconueniēs videbit aliquātis per contra tm̄ vnū esse ens asserētes disputare. Nā cōmunis philosophia ad hęc viam habet, & dialectica. ¶ Quarta cōclusio. Non recte dicūt Parmenides & Melissus tantū vnū esse ens

immobile, ille finitum, hic vero infinitum esse dicētes. ¶ Primo, quia aut capiunt ens vt multipliciter dicatur, de substātia, quātitate, & qualitate, quo mō si capiāt, siue substātia, quātitas & quālitās cōiuncta sint, siue abinuitē separata, multa erūt, & nō tm̄ vnū. Aut faciunt ens vniocū, & tunc aut solū significat substātiā, aut solum quātitatē, aut quālitatē vt genus, aut vt species: qđ si sic, multa erunt, & nō tantū vnū. Et genus em̄ & species de pluribus predicātur. Aut significat vt indiuiduū: & tunc illud ens nō erit substātia, nā aut omnia essent vnus homo, aut vnus equus, aut vna anima numero: quę impossibilia sunt. Neq; illud ens erit vnū accidēs, nam ipsum esset sine subiecto: qđ esse nequit. Nullū enim accidentiū a substātia separabile est, sed oīa in subiecta substātia esse necesse est. Neq; erit ens illud vnū ex accidente & substātia constitutū, vt vnum quantū, vnum quale, nā multa iam essent, & non tantū vnum. ¶ Secūdo. Parmenides dixit ipsum esse finitū, & Melissus ipsum esse infinitū. Non erit igitur illud ens solū substātia. Nā sola substātia neq; finita neq; infinita est. Quātitati enim ratio finiti & infiniti cōgruit. Nā magnitudo quę trāsiri potest, finita est, quę vero trānsiri nequit, infinita. Neq; per idem erit vna qualitas, aut vna actio aut passio. Nā qualitates, actiōes & passiōes, finitę aut infinitę per accidēs dicuntur. Neq; erit illud ens finitū (vt vult Parmenides) aut in finitum (vt Melissus) solū quātitas. Nā esset accidēs sine subiecta substātia. Neq; erit vna substātia quanta, nam si est substātia quanta, substātia est, & quātitas est. Quę si sunt, duoverē sunt quę sunt. Erūt igitur multa, & nō tm̄ vnum. ¶ Tertio. Vnū multipliciter dicitur. Primo vnū cōtinuitate. Secūdo impartibilitate. Tertio ratione: qđ vnā eandēq; rationē habent: vt merū & vinū. Quarto actu & potentia. Sed illud ens, vnū cōtinuitate nō erit, nā multa essent. Est em̄ cōtinuū, in infinitū diuisibile. Neq; vnū impartibilitate, nā neq; esset finitū, quod dicit Parmenides, neq; infinitū, quod dicit Melissus. Impartibile em̄ neq; finitū neq; infinitū est. Neq; tm̄ erit vnū diffinitione, vt tunica & vestis. Nā incōuenientia sequerētur ad quā perducebat Heraclitus: quia boni & mali, boni & nō boni, hominis & equi, quātitatis & qualitatis, cōtrariōrum & contradictoriōrum, disparatorum, diuerforū generum eadē erit ratio, & de eodē affirmatio & negatio: vt idē erit bonū, & nō erit bonū, nā erit non bonū, boni em̄ & nō boni eadem esset ratio, quę impossibilia sunt. ¶ Quarto. Neq; erit vnū actu & potentia, nā statim multa essent, & nō tantū vnum. ¶ Dubitatio. An totius partes sint ipsum totum, an multa sint, & diuersa? ¶ Respondet quālibet partem eē a toto diuersam, Nam si quēlibet parse esset toti eadē, quēlibet pars cuiuslibet parti esset eadē, quęcūq; enim vni & eidē sunt eadē, illa inter se sunt eadē. Omnes tamē partes simul, nihil aliud qđ ipsum totū sunt. ¶ Quinta cōclusio. Posteriores incōuenienter orationum copulas auferebāt, aut eas in adiectiua verba mutabant cū predicaretur accidens: ne vnum esse multa cōcederēt: vt Lycophron & eius sequaces dicebant duntaxat, homo albus, homo ambulās: & nō, homo est albus, homo est ambulans. Alij vero dicebant, homo albatur, homo ambulat: dicere non audētes, homo est albus, homo est ambulās. Videbatur enim eis quia verbū est subtraherēt, non multa esse vnū significare, sed vnū simpliciter dicere: quasi vnū aut ens vnice diceretur. Quod autē id nō recte faciāt, patet: quia vnū subiecto, ratio ne multa est: vt Socrates albus et musicus subiecto idē est: ratione vero multa. Est enim alia ratio Socratis albi, et eiusdem musici. Et vnū actu: multa potestate: vt cōtinuum est actu vnū, potestate vero multa. Tot enim potentia est, in quot diuidi potest, quo fit vt vnum et multa nō repugnēt, vt credebāt, nā vnum subiecto, et ratione multa, eidē conueniunt: et vnū actu, et multa potentia, eidē: licet vnum et multa eodem modo cōsiderata, vt vnum actu, et multa actu, bene repugnent. Nō igitur oportuit eos copulas auferre, et alias rationes accidentaliū predicatorū expreforū negare, ne vnū multa esse concederent: cum id incōueniens minime sit.

Secundi cap. scholia. v. Et ita de rebus naturalibus dicendum esset. Huius loci sententia est. Cōsimiliter diuidi possent res naturales duabus diuisionibus istis respondentibus. Prima. Res naturalis aut est vna, mobilis aut immobilis, finita aut infinita, aut multae, mobiles aut immobiles, finitae aut infinitae. Secunda diuisionis. Si res naturales sunt finitae, aut sunt duae aut tres, aut alio quodā determinato numero. vi. Describitur physice principia. Supponit physicus, motum transmutationemque naturalem esse, quod vel sensu perspicuum est. Supponit itidem entium multitudinem esse, vt res naturales, earum partes, & affectiones, quod itidem sensuali perceptione satis est exploratum. Parmenides autem & Melissus cū ponant esse tantum vnum ens, negant entium multitudinem, & cū id ipsum asserant immobile, interimunt motum. Manifestum est itaque ipsos destruere principia huius diuisionis. Præterea id vnicum ens quod ponunt, asserunt esse principium affectuum, & non aliarum rerum a se. nam tunc esset rerum pluralitas. consequens igitur est vt asserant illud simplicius principium esse productuum, interimantque id proloquium metaphysicum, nihil simplicius est principium, sed quicquid principium est, alterius cuiusdam aut quorūdam principium sit oportet. Vt cōtra Heracliti orationem. Propter continuum partium corporearum defluxū, deperditionemque præexistentium, & acquisitionem nouarum, ponebat Heraclitus omnia continue moueri, & non eundem esse hominem qui oculos clauderet, & clausos protinus aperiret, sed iam demuratum esse, neque eundem equum qui ducitur aequum in fluitum, & qui reducitur, neque eundem solem tempore matutino & vespertino. Verum hæc positio physice institutioni prorsus repugnat. Siquidem trifariam quippiam dicitur idem. Primo, quod substantia manet indestructa, & cui nihil subtrahitur aut adijcitur quo pacto supramundane mentes & corpora cælestia sunt eadem. Secundo, cuius principaliori parti substantiæ nihil detrahitur, aut de nouo apponitur, etsi altera subtractionem adiectionemque aduentiarum partium sustineat, quo modo idem est homo puer, & deinde vir, vt cuius animæ nihil adimatur, etsi corpus eius partium defluxū sentiat. Tertio dicitur idem, a cuius vtriusque parte substantiali sit partium ademptio, nouarumque suffectio, verum conformis sit ordine & figura deperditis continue reparatur, quo pacto equus & ceteræ res naturales dicitur eadem prius & posterius. Et huiusmodi identitas sufficit vt res ortui & obitui obnoxie denominentur eadem. vii. Vt geometriæ rationem Hippocrates soluunt. Hippocrates principia geometriæ admittit bar quidem, sed perperam applicabat. Nam lineas ab eodem puncto ad idem ductas æquari debere (quod de rectis duntaxat intelligendum est) inepte accommodauit ad lineas obliquas. Antiphon autem asserens toties super equipedum latus propinquius circumferentiæ circuli cui inscribitur, alium minorem isoscelem cōstrui posse, quousque nullo amplius intercepto spatio inter isosceles latus & circumferentiam, quo vterius posset huiusmodi triangulus formari, vltimi isosceles latus æquetur parti circumferentiæ, immo sit ipsa circumferentia, negat geometriæ principia, scilicet superficiem esse diuisibilem in infinitum, cum dicat tandem inter vltimi isosceles latus & partem circumferentiæ respondentem, nihil superficiei clausum tri. Præterea lineam curuam æquat rectæ, scilicet partem circumferentiæ, lateri equipedum, quod etiam aduersatur proloquio geometriæ. ix. Quomodo si capiant. Debet reuera ens in physicis & metaphysicis secundum Aristotelem sententiam homonymæ æquiuocæque sumi. Nam non eadem est substantia & accidentis ratio, vt neque viui vultus, & imaginis eius in speculo. Verum id ex tertio dialogo commentariorum metaphysicæ introductiois diffusius dignoscitur. Coniuncta sunt, siue adiuicem separata. Substantia & quantitas siue qualitas coniuncta sunt, quod vnum in altero sit tanquam accidens in suo subiecto. Essent autem ab inuicem separata, cum vnum quodque eorum se subsisteret, quod naturæ potentia atque lege neutriquam fieri potest. Quantitati enim ratio finiti & infiniti conuenit. Substantia quidem finita est secundum molem, non suapte natura, sed ratione alterius, vt pote in existentis dimensionis. Qualitates autem, actiones & passionis finitæ sunt actu secundum magnitudinem, non per se, sed per accidens, sicut & quantæ, scilicet ratione magnitudinis sui subiecti cui assunt. Magnitudo autem finita aut infinita est non alterius ratione, sed sui. Finita quidem, si transferri, hoc est partes determinatæ quantitatibus sumendo, absoluti potest. Infinita vero, si huiusmodi definitæ quantitates partes accipiendo, tota absumi nequit. Iure itaque dictum est rationem finiti & infiniti quantitati congruere, vt cui per se & primum competat, cæteris autem per quantitatem. Quæ si sint, duo vere sunt quæ sunt. Physica suppositio est, vel sine probatione recipienda, quantitatem a re quanta distingui, magnitudinemque aliud esse re ipsa quæ materiam. Est enim magnitudo accidentaria affectio, materia vero eius subiectum, non minus a mole ei inexistente re ipsa & genere quidem physico diuersum, quam ab albedine aut caliditate. Et huic proloquio atque principio inniditur hæc Aristotelis ratio. Si, inquit, substantia & quantitas sunt, duo vere sunt quæ sunt. Neque recipienda est extorta illa & obliqua non interpretatio sed tergiversario nonnullorum subterfugium querentium, dicentiumque, si sit substantia quanta, duo quidem esse, verum illa duo non esse substantiam & quantitatem, sed diuersas substantiæ quantæ partes, in quas dirimitur. Id enim non est exponere Aristotelem, sed in sensum repugnantem trahere, cum Aristoteles aperte quænam sint illa duo exprimat, nominatimque declarat. Insuper si id dictum de partibus substantiam quantam; integrantes intelligi debeat, non dicendum fuisset esse duo potius quam tria aut quatuor, aut alio quouis numero, cum partes huiusmodi potentia diuisionis sint infinitæ. Demum partes illæ non speciei inter se discrimen habent, sed solo

Quantitas
re a re quanta
distinguitur.

numero discrepant. quocirca Aristoteles si intellectum ad eas partes deflexisset, non dixisset duas aut diuersas. In disciplinis enim pluralitas & diuersitas solum attenditur inter ea quæ specie distindunt. Verum nonnullorum conatus est, non quid authores sentiant peruestigare, aut eorum sententia inquirere, sed recta eorum dicta ad suas opiniones (quibus pertinacius addicti sunt) quoquo modo trahere, quo videatur authores astipulari fuisse eorum sententiarum. Et qui id annuntiantur, non modo in ipsiis, sed & alijs aditum veritatis obsepunt, clauduntque viam capessendarum bonarum disciplinarum. Impartibile enim neque finitum neque infinitum est. Impartibile hic præsertim dicitur, quod in partes secundum quantitatem est indiuisibile, aut continuum, vt punctum, aut discretum, vt vnitas. Et tale neque finitum est secundo & actu, neque illo modo infinitum (nam de alio finiti aut infiniti modo hic non versatur sermo) cum non sit quantum. Omnes tamen partes simul, nihil aliud quæ ipsam totum sunt. Non est annitendum vt adducantur demonstrationes probationesve ostendentes partes simul eandem esse toti, sed tanquam metaphysicum proloquium id est supponendum, vt partes substantiales simul, nihil aliud esse quæ totum substantiale integrale, integrale, partes continui esse totum continuum, & discreti, discretum, quemadmodum mathematicus proloquium habet, partes simul sumptas (vt magnitudinis, numeri aut tēporis) equari suo toti. Proinde huiusmodi propositiones, totum est maius suis partibus, partes sunt minores toto, totum constat coalescentibus ex suis partibus, totum suis partibus posterius est, intelligendæ sunt de partibus diuisim sigillatimque & seorsum acceptis, & non de ipsis vna collectim, vt sumptis. Alioqui illæ & consimiles essent refutandæ. Et hoc loco potissimum cauendum est ne in captionē diuisionis incidatur ex diuersa terminorum pluralitū numeri secundum diuisionem collectionemque acceptione. Indignum enim est, & ipsius philosophiæ naturalis excellentia longe inferius, vbi grauius huius discipline sensa exquirenda sunt, decipulas texere & captiolas argutias quibus incauti inuoluuntur atque illaqueentur respondentes. Et non minus ridiculum id est, quæ si quippiam maturam adultamque natū ætatem, puerilia exerceat ludicra, & infantilem vitam degentibus mixtus, eorum lusus leuiter acriter. xi. Neque vnum & multa repugnant, vt credebant. Ad cognoscendam conuenientiam aut repugnantiam vnus actu & potentia, ad multa actu & potentia, sex annotentur propositiones, ex diffinitione horum quatuor facile cognoscibiles. Est enim vnum actu, quod non est alterius pars, vt tota linea. Vnum potentia, quod est alterius pars, vt medietas lineæ. Multa actu sunt quæ non sunt alterius partes, vt duæ lineæ totæ. Multa vero potentia sunt quæ alterius sunt partes, vt duæ medietates eiusdem lineæ. Prima propositio. Vnum actu non est vnum potentia. Nam dato opposito, idem esset alterius pars, nam vnum potentia, & non esset alterius pars, nam vnum actu. Secunda. Vnum actu non est multa actu. Alioqui idem esset vnum totum, quia vnum actu, & non esset vnum totum, quia multa actu. Tertia. Vnum actu est multa potentia. Nam tota linea est vnum actu, per diffinitionem, & est multa potentia, scilicet suæ partes simul sumptæ. Quarta. Vnum potentia non est multa actu. Alioqui idem esset alterius pars, quia vnum potentia, & non esset alterius pars, quia multa actu. Quinta. Vnum potentia est multa potentia, vt medietas lineæ est vnum potentia, nam totius lineæ pars, & etiam multa potentia, scilicet suæ partes. Quare id literæ dictum, quod vnum & multa eodem modo repugnant, non vni uersaliter intelligendum est (vt ostendit hæc quinta propositio) sed particulariter, & de eo vnus multorumque modo, qui illic exprimitur, scilicet de vno actu, & multis actu, quæ secunda modo adducta propositio ostendit repugnare. Sexta. Multa actu non sunt multa potentia. Alioqui eadem essent alterius partes, nam multa potentia, & non essent alterius partes, quia multa actu. Id autem inconueniens.

Partes simul, toti eandem esse.

¶ Tertij capitis annotatiunculæ.

¶ Prima Parmenidis ratio. Quidquid est præter ens, non est ens, quod autem non est ens, nihil est, igitur quidquid est præter ens, nihil est. At ens & vnum conuertuntur igitur quidquid est præter vnum, nihil est, est igitur tantum unum. Si autem est tantum unum, non habet locum igitur ipsum est immobile. ¶ Secunda eius ratio. Si illud unum diuidi potest, illud non proprie unum est. Nam eius sectio in infinitum abiret, est igitur illud unum, impartibile. ¶ Melissi ratio. Si aliquid est factum, ipsum habet principium igitur si non est aliquid factum, ipsum non habet principium. Ens autem non est factum, igitur non habet principium. Quod autem non habet principium, non habet finem, ipsum igitur est unum, & infinitum, & quod est unum, & infinitum, locum non habet, ipsum igitur immobile est. ¶ Ratio Melissi quæ ens non sit factum, quia aut fieret ex ente, aut ex non ente, non fiet autem ens ex ente, quia ipsum ens esset prius quæ fieret, neque fiet ex non ente, nam ex nihilo nihil fit. Non est igitur ens factum. ¶ Quod uere est, substantia. ¶ Id habet principium tēporis, cuius aliquod tempus sue durationis est principium. ¶ Et illud principium est magnitudinis, cuius aliqua magnitudo est sue, extensionis principium. ¶ Principium magnitudinis, principium rei.

Ertium caput continet sex conclusiones, & tres rationes ad tertiam. **¶** Prima conclusio. Non est difficile rationes Parmenidis & Melissi solvere. **¶** Patet, quia statim sophisticè apparent: vitiose enim concludunt, & falsum assumunt. Ratio tamè Melissi deterior est, & minus apparens. Attamen vno inconueniente dato, multa contingunt. **¶** Secunda. Parmenidis ratio & vitiose concludit, & falsum assumit. Argumentatur enim sic. Quidquid est præter ens, non est ens, quod autem non est ens, nihil est, igitur quidquid est præter ens, nihil est. **¶** Falsum quidem assumit. Cum enim ens dicatur multipliciter, ipsum vno modo capit. Si igitur capiat ens pro substantia, falsum est. Esto enim quod illud ens substantia non sit: esse tamen potest quantitas, aut qualitas. Si vero pro accidente, rursum falsum est. Nam quod non fuerit accidens, substantia esse potest. Et cum, vltra dicit, ens & vnum conuertuntur: esto, igitur quidquid est præter vnum, nihil est: esto. Cū vero concludit, igitur tantum vnum est, hoc non oportet. Nam si solum essent alba, simili modo concludi non potest, quidquid est præter album, nihil est. posita enim sunt sola esse alba, igitur tantum vnum album est, hoc non oportet. Nā cum assumptum sit verum, consequens est falsum. Et cū vltra argumentatur: est tantum vnum igitur est immobile, nam nullus erit locus in quo moueatur, hoc non oportet: quia ipsum alterabile esse potest, & partes, vt aquæ, in toto moueri. **¶** Tertia conclusio. Qui tutari volunt Parmenidē, ens pro substantia solū capere non possunt. **¶** Primo quia de illo ente dicitur accidens, vt album aut nigrū, aut aliquid aliud. Et tamen nihil esset album, aut nigrum. Nam sola substantia esset: hæc autē accidēs importat. illud igitur ens nihil erit. **¶** Quid si dicit albū quod vere est significare, iā multa erūt. Nā album, quod vere est, & quod ei accidit, significabit. **¶** Secundo, quia si illud ens sit substantia, non erit magnitudo, neque aliorū accidentiū vllum. Nā solum erit substantia, & quod vere est, vt homo, animal, bipes. Quod autē vere est, nulli est accidēs, hoc autē impossibile est. **¶** Tertio. Si substantia esset, ipsum esset diffinibile. Diffinitio igitur eius diuersas partes explicabit, quæ vere sunt, non enim accidentia explicabit. Nā accidentia assunt & absunt præter subiecti corruptionem. at neque diffinitio, neque diffinitionis pars abesse potest: vt si diffiniatur homo esse animal gressibile, neque bipes, neque possibile est hominē non esse animal, neque non esse gressibile, neque non esse bipedē. Erunt igitur multa quæ vere sunt, & non tantum vnum ens, etiā ipsum pro substantia capiēdo. **¶** Quarta conclusio. Parmenides non solū ens pro accidente capere potest. Nā cum esset accidens, esset eius subiecta substantia. Impossibile est enim accidēs sine subiecta substantia esse. Et cū solum esset accidēs, non esset subiecta substantia, esset igitur eadem subiecta substantia, & non esset: quod est impossibile. Non igitur ens capiet Parmenides solū pro accidente. **¶** Quinta conclusio. Non recte soluerunt aliqui Parmenidis rationem, illud vnum esse impartibile continuum volentis probare. Argumentabatur enim sic Parmenides: Si illud vnum diuidi potest, illud proprie vnum non erit. Nam eius sectio in infinitum abibit, non est igitur illud vnum impartibile. **¶** Soluebat Xenocrates dicens illud esse ex impartilibus lineis. Et ne cōcederet vnum quodammodo esse multa (credebat enim illa esse repugnātia) dicebat quamlibet impartibilium linearum esse illud vnum: & idē esse magnitudinem, & non magnitudinem: diuisibile: & non diuisibile: in parem errorem Parmenidis relabens. Nam inconueniens non est (vt diximus) vnum esse quodammodo multa, vt vnum actu, multa potentia. Inconueniens tamē est idē esse magnitudinem: & non magnitudinem: partibile, & non partibile. **¶** Sexta conclusio. Ratio Melissi & vitiose concludit, & falsum assumit. Argumentatur enim hoc pacto. Si aliquid est factū, ipsum habet principium, igitur si non est aliquid factum, ipsum non habet principium. Hic autem vitiose concludit. Nam ex destructo antecedente intendit perimere consequens. Et cum dicit: si aliquid est factum, ipsum habet

principium: cum principium equiuocum sit, si intelligat ipsum habere principium temporis, hoc non oportet: vt patet in momentaneis. Si autem intelligat ipsum habere principium magnitudinis: neque hoc oportet. Sunt enim alterationes, & impartibilia, quæ principium magnitudinis non habent. Et rursum cum dicit: Si non est aliquid factum, non habet principium: si intelligat ipsum non habere principium temporis: esto. Si vero intelligat ipsum non habere principium magnitudinis, hoc non oportet. Nam & cælum & sol & astra principium suæ magnitudinis habent. Et cū vltra argumentatur. Quod non habet principium, non habet finem, si intelligat, quod non habet principium temporis, non habere finem temporis: esto. Si vero intelligat id non habere finem magnitudinis, hoc non oportet: quod tamen intendit, & ex quo sequeretur ipsum esse infinitum. Cum vterius argumentatur. Quod est infinitum, non habet locum: igitur est immobile: hoc non oportet. Nam nihil prohibet partes in ipso moueri, & ipsum alterari. Non enim vt alterabile sit, requiritur locus. **¶** Dicebant Melissum sequentes, illud vnum esse vnum specie. Sed quomodo homo & equus, & quæ adinuicem sunt contraria, eadem specie essent? Sane hæc per se ipsa falsa esseprehenduntur.

Ertij capi. scholia. xiiij. Quia de illo ente dicitur accidens. Philosophus contra Parmenidem & Melissum logicis agit & metaphysicis principijs, vt se facturum prædixerat. Logicum autem proloquitum est, accidens de substantia prædicari natum esse, quare si illud vnum ens Parmenidis est sola substantia, de ipso natum est prædicari aliquid accidens. Et cum sola sit substantia, nullum de ipso poterit accidens dici. De illo igitur ente dicitur accidens, & non dicitur accidens, quo nihil absurdius. Si illud ens sit substantia, non erit magnitudo. Supponit metaphysicè & substantias esse in hoc mundo sensibili, itidem & accidentia, vt quantitates, qualitates, & neque substantias sine accidentibus hic natura comperiri. Si itaque illud vnum ens quod astruit Parmenides, esset sola substantia, tunc nullum esset accidens. quod dicitur suppositioni metaphysicè aduerfatur. Si substantia esset, ipsum esset diffinibile. Supponit enim logicum, omnem substantiam diffinibilem esse. si media fuerit, & infra supremā, diffinitioe substantiali & essentiali. si suprema, descriptione, accidentariaque finitione. Et quæ in hac ratione adducuntur deinceps de accidentibus, & partibus diffinitionis, tamen de rebus intelligi possent, incongruum tamen visum non fuerit, vbi Aristoteles logicis agit rationibus, & ea quoque ad logicam intelligentiam accommodare, neque id est quicquam præter materiam subiectam expertere. Itaque accidentia assunt & absunt præter subiecti corruptionem, quia vere affirmantur & vere negantur de suo subiecto accepto pro eodem, cum præsertim separabilia sunt, quibus solis id applicandum est. Neque diffinitio autem neque diffinitionis pars vnquam abesse potest, quia diffinitio de suo diffinito nunquam negari potest, neque diffinitionis item pars ab ipso diffinito dimoueri, vt si animal gressibile bipes ponatur hominis diffinitio, neque animal de homine negari potest, neque gressibile, neque bipes. xvi. Et idem esse magnitudinem, & non magnitudinem. Ratio Parmenidis probans illud vnum esse indiuisibile, est valida & efficax, quia si diuidi posset vt continuum, ipsum proprie & simpliciter vnum non erit. Nam illud diuisibile esset suæ partes, quarum dissectio in infinitum decumbit. Xenocrates autem volens illam rationem diluere, in maiora incidit incommoda. Nam cum ponat id totum esse coalitum ex lineis, quæ sunt magnitudines, illud totum erit magnitudo. Et quia est vnum solum ens, ipsum non est magnitudo. Alioqui multa essent, vt pote partes in quas magnitudo dirimitur. Esset igitur idem magnitudo, & non esset magnitudo. Similiter quia illud ens ponebatur a Xenocrate compositum ex lineis impartilibus, ipsum est diuisibile in illas lineas. Et cum secundum ipsum vnaqueque linearum impartibilium sit illud ens, ipsum non est diuisibile. igitur idem est diuisibile, & indiuisibile. xvij. Nam ex destructo antecedente intendit perimere consequens. Melissus in consequentia quæ non reuertitur ac recurrit, argumentatur a destructione antecedentis ad destructionem consequentis, inciditque in fallaciam consequentis, ac si hoc pacto argumentaretur, si homo est, animal est, igitur si non est homo, non est animal. Si vero intelligit id non habere finem magnitudinis, quod scilicet non habet principium temporis, non habere finem magnitudinis, id non oportet. Nam secundum Aristotelem cælum & mundus principium temporis non habent, finem tamen magnitudinis sortita sunt, nam supremi cæli clauduntur ambitu atque conuexo.

¶ Quarti capitis annot.

¶ Segregatio, extractio. **¶** Congregatio, confusa commixtio. Et est confusa, cum res amplius non appareant. **¶** Abijs quæ sunt actu, magnitudinis & paruitatis determinatio sumitur.

Quartum cap. continet sex opiniones antiquorum, duas Anaxagoræ rationes quinque conclusiones Anaxagoram reprobando, duas rationes ad secundam, & quatuor ad tertiam. ¶ Sex naturaliter loquentium opiniones. ¶ Prima est ponentium ignem omnium materiale principium, & contraria raritatem & densitatem formalia. ¶ Secunda est ponentium aerem omnium materiale principium, & contraria superabundantiam & defectum esse principia formalia. ¶ Tertia est Anaximandri ponentis vnum corpus igne densius, aere vero rarius, omnium rerum esse materiam, & contraria illi infinito corpori inserta esse rerum formas. ¶ Quarta est Platonis, magnum & paruum contraria duo principia rerum naturalium ponentis, & vnam formam & efficientem ideam. Et in hoc Plato ab alijs differt, quia alij vnam ponunt materiam. Plato autem plures. Alij contraria ponunt formas, Plato materias. ¶ Quinta est Empedoclis, quatuor elementa rerum omnium materias esse ponentis, & contraria immixta formas, & duo effectiua, litem & amicitiam, & res in se inuicem esse commixtas, & mundum sepius generari & sepius corrumpi, ¶ Sexta est Anaxagoræ, infinitas similes atomos rerum materias ponentis, & contraria immixta formas, & vnum efficiens diuinum intellectum, & omnes res in omnibus esse adiuicem commixtas & confusas, & eas generari per segregationem. Dicit enim intellectum diuinum eas segregare, & eas facere apparere, quæ latebant, et eas corrumpi per congregationem, et mundum dicit semper generari, et nunquam corrumpi. ¶ Et differt Anaxagoras ab Empedocle. ¶ Primo, Quia Empedocles ponit tantum quatuor elementa rerum materias, Anaxagoras vero infinitas ponit rerum materias. ¶ Secundo, Empedocles ponit duo effectiua, Anaxagoras autem vnum. ¶ Tertio, Empedocles ponit mundum sepius generari, et sepius corrumpi: Anaxagoras autem ponit mundum semper generari, et nunquam corrumpi. In ceteris conueniunt. ¶ Duæ rationes Anaxagoræ. ¶ Prima, quia videmus ex contrarijs contraria fieri. At impossibile est contrarium in suum contrarium abire, sunt igitur contraria in contrarijs, et omnia in omnibus. ¶ Secunda, omne quod fit, aut fit ex ente, aut ex non ente, non autem fit ex non ente, nam ex nihilo nihil fit, fiet igitur ex ente. Et cum videamus ex quolibet quodlibet fieri, erunt omnia in omnibus, et quodlibet in quolibet. Hæ sunt duæ Anaxagoræ rationes, propter quas credebant quilibet rem esse in quolibet, et rerum generationem nihil aliud esse, quam rerum a confusa commixtione segregationem, et apparentiam. Et cum interrogabatur, Cum omnia sint in omnibus, quomodo igitur illa non videntur? respondebat ea non videri propter nimiam eorum paruitatem. Et cum iterum, Cur potius dicendum sit id os, id caro, id sanguis, cum omnia sint in omnibus? dicebat, quando plus esset de osse, dicebatur os: et quando superabundabat caro, dicebatur caro: et quando sanguis, id dicebatur sanguis, nihil tamen est purum, aut os, aut caro, aut sanguis, aut aliorum quicquam. ¶ Prima conclusio, Inconuenienter Anaxagoras infinita rerum naturalium assignauit principia. ¶ Patet, quia tolebat rerum naturalium scientiam, infinitum enim et magnitudine et multitudine quantum sit, notum esse non potest, si igitur rerum naturalium infinita essent principia: ipsæ essent ignote. Nam composita cognoscimus, quando ex quibus et quot composita sint, cognoscimus. Non igitur conuenienter Anaxagoras rerum naturalium infinita assignauit principia. ¶ Secunda conclusio, Non omnia commixta sunt in omnibus. ¶ Primo, Quia impossibile est animal aut plantam sub quatuorlibet esse magnitudinem, aut sub quatuorlibet paruitate, sed determinate sunt quantitates, et totius magnitudinis ex partium magnitudine resultat. Voco enim partes, quæ a se inuicem et a toto separari possunt, Impossibile est igitur omnia in omnibus esse commixta. Quomodo enim et homo in melle, et equus et planta? et quæ et quanta eius caro esse possit infinitis alijs rebus distracta? et quod os? et qui neruis? et qui arboris fructus? Secundo, Si ex finita aqua, determinate quantitatis carnem segreges, et iterum tantam, hoc toties

facere poteris, ut tadem nihil carnis residuum sit. Nam omne finitum, per determinate quantitatis ablationem tadem consumitur: quo facto, relinquitur non omnia mixta esse in omnibus. ¶ Tertia, Non quodlibet segregabile est a quolibet. ¶ Primo, quia caro magnitudine & paruitate determinata est. Quauis enim carnis, in eo quod corpus est, infinitam sectionem intelligas: in eo tamen quod caro, esse non potest: sed tandem ex sectione desineret esse caro, ex minima igitur carne non est segregabile aliquod corpus. Nam cum omne corpus ex corporis subtractione fiat minus, esset caro minima carne minor, quod est impossibile. non igitur quodlibet a quolibet est segregabile. ¶ Secundo, quia si quodlibet semper esset a quolibet segregabile, in aliquo finito esset infinita caro, & infinitum os, nam per subtractionem determinate carnis nunquam consumeretur, neque os: immo & quodlibet quantumcumque parum esset, contineretur infinita. At impossibile est infinitum finito contineri. Igitur non quodlibet segregabile est a quolibet. ¶ Tertio, quia accidentia, habitus, & colores a substantia subiecta non sunt segregabilia. Non igitur quodlibet a quolibet est segregabile, Ponit enim Anaxagoras & substantias & accidentia simul mixta. ¶ Quarto, quia inconueniens est Anaxagoram dicere sapientissimam mentem conari omnia segregare, & quia infinita sint, non posse: & id eam latere, non autem latere Anaxagoram. Non igitur quodlibet esse in quolibet, & quodlibet semper esse segregabile a quolibet, contra sapientissimam dei providentiam attestari debet Anaxagoras. ¶ Quinta, Non omne quod fit, ex specie similaribus fit partibus, ut vult Anaxagoras. Nam lutum non fit ex lutulis, sed terra & aqua: & lateres non ex lateribus, sed luto, & domus non ex domibus, sed lateribus & lignis, & aer ex aqua, & aqua ex aere, ut sepius videmus. ¶ Sexta, Minus errauit Empedocles, finita ponens rerum naturalium principia, ipso Anaxagora. Nam rerum naturalium posse esse scientiam non auferebat, neque pleraque eum incommoda sequuntur, quæ sequuntur Anaxagoram.

Quarti cap. scholia. xvij. Sex naturaliter loquentium opiniones. Naturaliter loquentes dicitur qui philosophiæ naturalis principia non negauerunt, quales Empedocles, Democritus, Anaxagoras, & ceteri quorum hic afferuntur de rerum naturalium principijs sententiæ. Et hi secundo capite huius in prima diuisione naturales etiam dicti sunt. xxij. Hæ sunt duæ rationes Anaxagoræ. Ex his quæ ab Aristotele determinata sunt, hæ rationes haud difficile diluuntur. Prima quidem, concedendo contraria fieri ex contrarijs, non manibus transmutatione facta, sed deperditis, negando tamen ea fieri ex se inuicem secundum substantiam manentibus, post transmutationem factam, ut ex semine oliuæ fit oliua, corrupta forma seminis, & non manente in oliua. Et particula ex, non habitudinem materie permanens designare debet, cum admittitur ex contrarijs contraria fieri, sed terminum a quo proficiscitur motus, & qui abicitur. Quare negandum est contraria esse in contrarijs, quæ doquidem ipsorum natura est ab eodem subiecto se mutuo expellere. Negandum est etiam omnia esse in omnibus. Secunda vero eius ratio dissoluitur, admittendo omne quod fit, fieri ex ente, inconpleto quidem, & potentia, ut pote ex materia, quæ in omni generatione pre-supponitur, negando tamen quodlibet fieri ex quolibet. Nam determinatum fit ex determinato, & contrarium ex suo contrario, ut paulo post ostensurus est philosophus, quemadmodum ex semine oliuæ fit oliua, non triticum. Quare non est id Anaxagoræ tribuendum, quodlibet esse in quolibet. xxij. Infinitum enim & magnitudine & multitudine. Infinitum actu magnitudine, posset quidem quoquo pacto notum esse secundum rationes generales, ut pote quod sit ex summo, quod partes habeat dimensionis adiuicem continuas, quod sua parte sit maius. Idem & infinitum multitudine, quod ex vnitarijs constituitur, quod suæ partes sint adiuicem discrete, quod quauis multitudine finita sit maius. Neutrū tamē notum esse potest secundum rationem specialem, & explicantem determinatam magnitudinem aut multitudine. Nempe qui interrogatus fuerit quantum est infinitum magnitudine, non habebit quicquam peculiare quod apte respondere possit, ut quod sit centum cubitorum, vel mille. Et si quis scisciteret ex quorū vnitarijs constitat infinitum multitudine, nihil eidem occurrit accommodatè respondendum, ut quod ex centum aut mille monadibus constituitur. Refugit enim omnem determinatum numerum rationem. Nam composita cognoscimus, quando ex quibus & quot composita sunt, cognoscimus. Ad compositi cognitionem requiritur suarum partium notitiam, quæ & quot sint, non intelligendum est de partibus quantitatis, quas tota res naturalis habet ratione dimensionis, & in quas ratione molis coniungitur materie diuidua est, (illarum enim partium diuisio in infinitum progreditur, neque cuiusque earum peculiarem notitiam habere possemus) sed secundum materiam subiectam applicari debet ad partes substantiales, ut huiusce principij hic habeatur intellectus. Corpora naturalia composita cognoscimus, quando ex quibus substantialibus principijs & quot partibus essentialibus constituta sunt

Extū caput cōtinet quatuor cōclusiones, quatuor rationes, ad secūda, duas instāias ad terciā, duas ratiōes ad quartam.

¶ Prima cōclusio. Nō tātū est vnū rerū naturalū principium. **¶** Patet, Quia rerū naturalū principia sunt contraria: ipsa aut cōtraria nō sunt vnū, igitur nō tātū vnū est rerū naturalū principū. Nam nihil sibi ipsi cōtrarium est.

¶ Secūda cōclusio. Nō sunt rerū naturalū infinita cōtraria principia. **¶** Primo, Quia rerū naturalū tolleret scientia.

¶ Secūdo, Quia in vnoquoq; gñe est vna prima cōtrarietas: cōtrarietas autē duob⁹ extremis claudit. Igitur in vnoquoq; genere cōtraria sunt finita. Rerū autē naturalū cōtraria principia vni⁹ sunt generis. Est em̄ substātia gen⁹ quoddā, igit ip̄sa sunt finita. **¶** Tertio, Melius ex finitis principijs rerū naturalium generationes, corruptiōes, & ceteras trāsmutatiōes saluam⁹, q̄ ex infinitis: ut Empedocles melius ipsa saluabat ip̄so Anaxagora. Igit potius ponēda sunt finita, q̄ infinita. **¶** Quarto, Contrariorum quedā sunt priora, & quedā posteriora: igit nō sunt infinita. Nam in infinitis neq; priora neq; posteriora inueniunt.

¶ Tertia cōclusio. Præter duo cōtraria principia ponēdum est tertium principium eorum subiectum. Nā sicut cōtrarium, suū cōtrarium nō efficit: ut caliditas nō efficit frigiditatem, neq; līs amicitia, neq; raritas dēsitatē: ita idē cōstituire nequeunt: & nulla cōtraria p̄ se subsistunt: ut caliditas & frigiditas, raritas & dēsitas: & ita de singulis. Est igit ponēdum tertium principium, quod modo cum uno vnā rē constituat naturalē, & modo cum altero alterā: & quod eorum cōtrariorum vicissim sit subiectum.

¶ Prima instāia. Si principia cōtraria essent in subiecto, principiorum esset principium. Nā subiectum, prius & principium esse uideēt eorum que in ip̄so sunt. Hoc autē incōueniēs uidet. **¶** Secūda. Substātię nihil est cōtrarium: igit rerū naturalium (q̄ substātię sunt) principia nō sunt cōtraria. **¶** Respōsio. Si ratio p̄bas rerū naturalium p̄cipia esse cōtraria, vera est, illa cōtraria esse substātiās oportet. alioqui res naturales nō cōstituerēt. Nā ex nō substantijs nō fit substātia: neq; qd̄ pri⁹ est nō substātia, postea vnq̄ est substātia. Et illorum cōtrariorum est est aliud p̄cipiū subiectiuum, qd̄ vicissim eis subiectum est, & cum ip̄s res constituit naturales. Et antiqui fere oēs vnā cōmūnē substātiā posuerunt cum cōtrarijs, ex qb⁹ oīa fierēt, quidē eā posuerunt ignē, alij aerē, alij aquā, alij substātiā mediam. Cōtraria p̄o quidā calidum & frigidum, alij magnum & paruum, alij congregatiōē segregatiōē, litē, amicitia, raritatē & dēsitatē. & duo posuerunt agentia, & vnum patiēs. Plato autē posuit duo patiētia, magnum & paruum: & ideam vnum principium agēs. Et vetustissima fuit opinio, rerū naturalium tria esse p̄cipia, subiectum, suū p̄abundatiā, & defectum.

¶ Quarta cōclusio. Trāsmutatiōis rei naturalis tria p̄cipia sufficiunt. **¶** Primo, Quia vnum, subiectum sufficit ad patiēdum, & duo cōtraria ad agēdū. Si em̄ duo fuerit subiecta, duę erunt cōtrarietates, cuiuslibet em̄ subiecti trāsmutationis est vna contrarietas. & sic diuersę generabuntur res naturales. Si autē sint duę contrarietates, & subiectum vnum: cum vnum cōtrarium sufficiat suum corrumpere cōtrariū, & rei naturalis facere trāsmutationē (nam quicquid habet cōtrarium, ab eo corruptum natum est) altera contrarietas erit ociosa. Non autē ponēda, est pluralitas ociosa. Sufficiunt igitur trāsmutatiōis rei naturalis tria p̄cipia. **¶** Secundo. Vniuscuiusq; generis est vna cōtrarietas: que cum subiecto trāsmutationis est sufficiens. Substātia autē quoddā genus est: igitur substātię est vna contrarietas: que cum subiecto trāsmutationis substātiālis est sufficiens. Trāsmutatiōis igit rei naturalis (est enim ea, substātiālis trāsmutatiō) tria sufficiunt p̄cipia: duo scilicet contraria, & subiectum vnum.

¶ Et differunt illa secundum pri⁹ & posteri⁹, & non genere. Nā subiectum con-

trarijs prius est, & vnū cōtrariortum prius inest, & alterū posteri⁹: & omnes alię contrarietates in hanc primam & substātiālem reduci videntur contrarietatē.

Exti cap. scholia. xxxi. In vnoquoq; genere est vna prima cōtrarietas. Id non de genere logico aut eius contrarietate dictum putetur, sed de genere physico, contrarietateque physica, & de genere quidē (vt etiam commonesciunt notē) trāsmutationis physice.

Sunt autem trāsmutationum physicalium tum substātiālium tum accidentalium genera quatuor substātia, quantitas, qualitas, & vbi, quod secundum ea sola fit motus, vt ostensus est Aristoteles in tertio physico. In vnoquoque autem eorum esse vnam primam cōtrarietatem, hinc liquet. Nam in genere substātię, trāsmutationis prima contrarietas est vnus forme substātiālis acquisitio, & alterius in eodem subiecto eodemque tempore deperditio. In genere quantitatis, maxima natura rarefactio, & maxima condensatio. In genere qualitatis, maxima simplicitate contrariarum intensio. Et demum in genere lationis, maxima latitudo sursum, & maxima latitudo deorsum. Ad quas primas quatuor generum rerum contrarietates, alię sui generis contrarietates (que posteriores sunt, & minus p̄cipue) habēt reductionem. Verum hæc ex dialogi difficultatibus lectione euadent clariora. xxxij. Nam sicut contrarium, suum contrarium non efficit. Tria in hoc loco afferuntur proloquia physica ad ostendendum quod præter duo principia contraria, requiratur eorum subiectum. Primum. Nullum contrarium, suum contrarium efficit. Et id intelligitur de efficiente producente aut conseruante, non autem de corruptente, cum contrarium natum sit suum corrumpere contrarium. Intelligitur itidem de efficiente per se. nam nihil prohibet frigiditatem efficere caliditatem, & e diuerso per accidens, & propter contrariorum adiacentiam, atque circumstantiam. Secundum. Duo contraria idem tertium constituere nequeunt, quod de contrarijs simpliciter intelligitur, & quæ non sunt nata se in eodem permittere. Nam duo contraria secundum quid, idem tertium ex vtroque aggregatum facile constituunt, vt caliditas & frigiditas remissa tepiditatem. Tertium. Nulla contraria per se & sine subiecto subsistunt. Nec abs re quidem. nam contraria, forme sunt aut substātiāles, aut accidentarię. Atqui nullę forme sine subiecto subsistere natura possunt. Neque igitur contraria. Prima instātia. Hęc obiecto diluitur (vt & non ostendunt) admittit do principiorum substātiālium esse principium subiectiuum, vt pote materiam que vicissim formis cōtrarijs substernitur. neque id inconueniens est. Nam illius principij subiectiuum non est vterius ponendum aliud principium subiectiuum. est enim primum subiectum. Negādum tamen est principiorum esse aliud principium constitutiuum, & quod eis essentiam subministrat. Nam tūc principia essent ex alijs, & in ip̄s abiretur in infinitum, cum quecunque darentur, deberent eadē ratione ex alijs constitui. Secūda autem caullatio dissoluitur concedendo voci dictionique de genere substātię nihil esse logice contrarium, vt quarta substātię proprietates in Categorijs ostendit. Rei tamen que substantia est, aliquid est physice contrarium, vt vni forme substātiāli altera, cum in vnoquoque genere rerum physico sit vna prima contrarietas, non quidem dicibilium, sed rerum. xxxiij. Si enim duo fuerint subiecta. Si duo diuersarum naturarum ponantur subiecta trāsmutationis substātiālis, consequens est & duas esse omnino diuersas contrarietates in substātia. vnam, que cum primo subiecto trāsmutationem faciat substātiālem, & alteram omnino a prima discrepantem, que cum secundo subiecto specie quidem a primo dissidente, trāsmutationem etiam efficiat substātiālem. Et sic diuersę specie sicut res naturales. hę quidem ex primo subiecto, primaque contrarietate, illę vero ex secundo subiecto, eusque contrarietate, que longo intervallo, specieque discrimine a primis distabunt, neque vnquam nate erunt primi subiecti res naturales trāsmutari in eas que secundi, propter subiectorum diuersitatem, neque ediuerso secunde in primas. Hęc autem sunt perquam absurda, cum physicus supponat mutuum rerum trāsmutationem fieri posse. Non autem ponenda est pluralitas ociosa. Est ociosa pluralitas, cum plura quidem essent, sed sine vsu & functione aliqua in natura. quod summopere natura & ipse optimus nature conditor refugit. Nihil enim in tanta rerum mundi multitudine ociosum, nihilque sine vsu subsistit. Et hanc metaphysicam dignitatem nonnulli recentiores in hanc commutarunt. Non est ponenda pluralitas sine necessitate. qua vbi elut herculea claua aut Achilleo relo magnitudines, numeros, lationes, & tempus entitur interrimere, contendereque illa nihil a substātia discrepare. Verum hæc propositio non modo proloquiū nō est, sed ne veritati quidem consentanea. Videmus enim in hac pulcherrima mundi dispositione, ordinatissimo que tenore complura esse rerū genera, vt herbarum, lapidum, stillarum aque, sine necessitate, nulla tamē eorū sunt ociosa. Que obsecro necessitas est tam numerosam esse hominū multitudinem, aut astrorū stellarū cæli; que omnia non propter necessitatem, sed exuberantissimæ bonitatis diuine largitate adeo multiplicata conspiciuntur. Ceterum nō parua labes disciplinis hinc stilara est, q̄ loco doctrinalium proloquiorum a probatis authoribus positorum, recipiuntur ea que principiorū speciem præferunt, attentiuscule autē pensulara falsa sunt. Et differunt illa secundum prius & posteri⁹. Principia rerū naturalium, vt pote duo cōtraria, & tertium subiectū, differunt secundū prius & posteri⁹ tempore. Nam subiectū est prius tempore cōtrarijs, vt materia prior quā forma seminis oliuę, etiam quam forma oliuę. Et contrariortū vnum, scilicet forma que abicitur, prius tempore inest subiecto, alterum vero, vt pote forma que acquiritur, posteri⁹ inest. Non tamen illa principia genere differunt, nā & subiectū ipsum, & cōtraria, substātię sunt. Et oēs alię cō-

trarietates, & secundū alia genera physica quantitatem & ubi sumpt, in substantiali: reducuntur cōtrarietatem quę est inter duas fortunas essentiales, tanq̄ minus verę & precipuę in verissimā & principalissimā, quemadmodū secundus dialogus phycicus abundantius differit.

¶ Septimi capitis annotatiuncule.

¶ Modus exprimēdi est simplex, quando extrema sunt incomplexa. ¶ Compositus, quando alterum cōplexum est. ¶ Priuatio primo, est formę in subiecto nato carētia. Est autem carētia formę in subiecto nato, subiectum forma quam natum est habere, carens. ¶ Secundo, est forma, qua, adueniente altera, materia priuatur. ¶ Vnum numero, vnum essentia. ¶ Sub alteratione generatio, corruptio, & alij motus comprehenduntur. ¶ Dignitas. Quę eadem ratione dicuntur, si vnum conuenit, & alterum conuenire necesse est. Principia per se sunt quę remanētia rei naturalis constituunt essentiam. ¶ Principia per accidens sunt principia quę vt fiat res naturalis, requiruntur: factę tamen non constituunt essentiam. ¶ Res naturalis, hoc aliquid, totum, compositum, completum, ens in actu.

¶ Eptimum cap. continet duas diuisiones, quatuor conclusiones, duas rationes ad primam partem primę, vnum corollarium, & instantiam ad tertiam, & vnum corollarium ad quartam. ¶ Prima diuisio. Duobus modis aliquid fieri exprimimus. ¶ Primo simplici: vt homo fit musicus, ex immusico fit musicus. ¶ Secundo composito: vt immusico homo fit musicus, ex homine immusico fit musicus. ¶ Secunda diuisio. Duobus modis aliquid fieri modo simplici exprimimus. ¶ Primo in recto: vt, homo fit musicus. ¶ Secundo in obliquo: vt ex immusico fit musicus. Nam cum aliquid fieri exprimimus nomine permanentis materię & formę, vt plurimum recto vtimur: vt, homo fit musicus. Nō tamen id semper oportet. Nam dicimus, ex aere fit statua, & ex lignis fit domus, & non ex fit statua, & ligna fiunt domus. Cum vero nomine non permanentis materię, habitu & priuatione, aut nominibus contrarijs transmutationem exprimimus, obliquo vtimur: vt, ex semine fit equus, & ex immusico fit musicus, & ex nigro fit albus. Et de modo exprimendi composito ita dicendum est. Et hoc vniuersaliter de transmutatione intelligimus. Nam natura communia prius determinanda sunt, deinde circa propria speculandum est. ¶ Prima cōclusio. In omni trāsmutatiōe aliquid subijcitur, quod vnum numero est, ratione vero duo. ¶ Prima pars patet. Primo, quia omne quod fit, aut fit simpliciter, aut non simpliciter. fit em̄ aliquid simpliciter, cū acquiritur substantia, non simpliciter vero, cum acquiritur accidēs, sed cū aliquid fit simpliciter, aliquid subijcitur. Nam formę quę acquiritur, subiecta est materia subijcitur em̄ vicissim formis cōtrarijs, Et etiā cū fit nō simpliciter, aliquid subijcitur. Nā nō erit accidens quod acquiritur, sine subiecto, igitur omni trāsmutatiōi aliquid subijcitur. ¶ Secundo. Existimant oīa fieri transfiguratione, appositione, subtractione, cōpositione, aut alteratione. Transfiguratione quidem, vt cū ex fusore fit statua. Appositione, vt cū quid augetur. Subtractione, vt cū quid diminuitur, aut cum ex lapide sculpsit Mercurius aut Apollo. Cōpositione, vt cū ex lapidibus lignis & lateribus cōgestis fit domus. Alteratione, vt cū aliquid fit albū. Sed in omnibus his subijcitur materia ex qua fiunt: vt ex trāsfiguratione statuę, corpus augmentationi aut diminutioni, lapis i sculptioni Mercurij, lapides ligna & lateres constructioni domus, & subiectū suum alterationi. Igitur in omni transmutatione aliquid subijcitur. ¶ Secunda pars, q̄ transmutationis subiectū vnū fit numero, ratione vero duo, patet. Q̄ vero fit vnū nūero, superius dictū est: alias nō fieret vnum. Sed quod ratione duo, patet: quia in omni transmutatione subiectum forma quam natū est habere, caret, & quam quidē facta transmutatione habet, est igitur

in predictis cap. in p. 20. quarte g. 4.

ur idem & subiectum, & priuatio. At alia est ratio subiecti, & priuationis: sicut alia est ratio hominis, & immusici. Nā factis transmutationibus, quod subijcitur dicitur subiectū, non autem formę (cuius prius dicitur amplius priuatio, & homo semper dicitur homo, non autem immusicus. Igitur quod subijcitur, vnum numero est, & ratione duo, subiectū, & priuatio. ¶ Secunda cōclusio. Subiectum & forma rerum naturalium per se sunt principia. ¶ Patet, quia illa per se rerum naturalium sunt principia, quę intrinsicē eas constituunt, & earum substantiā cōplent & perficiunt, quālibet autem rem naturalē subiectū & forma intrinsicē cōstituunt, & eius substantiā cōplent & perficiunt. Sunt igitur subiectū & forma rerū naturalium per se principia. ¶ Tertia cōclusio. Priuatio, & cōtrariorum alterū, principia sunt per accidens. ¶ Patet, quia rei naturalis non cōplent & perficiunt essentiā, nā facta re naturali, eius priuatio & cōtrariorum alterum non manēt, igitur principia sunt per accidens. ¶ Corollarium. Vnde fit vt rerum naturalium principia sint vt duo: sint vt tria: sint vt contraria. Nam duo sunt per se, subiectum, & forma, tria vero, subiecta natura, & duo contraria, esse vero contraria, prius ostensum est. ¶ Instantia. Si rerum naturalium sint principia contraria, ea adinuicem non agere aut pati impossibile est, non poterit igitur consistere res naturalis. ¶ Respondet, in re naturali illa contraria nō manere, sed vnū cum subiecto. Sufficit enim cōtrariorum alterum sua presentia & alterius absentia cū subiecta materia rem constituere naturalem. ¶ Quarta. Materia secundū proportionem & analogiam cognoscibilis est. Nam sicut aēs se habet ad statuā, & lignum ad lectum, & vnum quodque talium formam habentium: ita materia ad rem naturalē, & hoc aliquid. ¶ Corollarium. Vnde materia vnum est, non vt forma, neq; vt hoc aliquid. Nam forma vnū est vt actus: hoc aliquid vnum est vt totum: materia vero vnum est vt subiectum. Dicere autem quomodo materia & forma & hoc aliquid substantię sint, non amplius Physici est, sed philosophi primi.

¶ Eptimi capitis scholia. xxxv. Non tamen id semper oportet. Cum primū extremū, & quod primū in propositione locū sortitur, importat materiā permanentē in qua, subiectumq; denominationis, potissimum nominatio vtimur in exprimenda transmutatione, vt homo fit musicus. Cū vero primū extremū designat materiā ex qua permanentē, vtimur obliquo, vt ex aere fit statua, ex lignis domus, neq; accommodate dixerit quispiā, ex fit statua, ligna fiunt domus. At cū primū extremum designat materiā trāsuentē, habitū, priuationē, aut cōtrarietatem, & generatim cum explicat terminū a quo motus proficiscitur, vtimur obliquo ablatiuo, vt ex pla literę declarant, videlicet ex femine fit equus, ex immusico fit musicus, xxxvi. Est igitur idē subiectum & priuatio, sicut idē re ipsa est homo & immusicum, ratione tamen duo, nam homo substantiam nominat, immusici autem priuationem musicę, quam cum affectus quispiam fuerit, adhuc dicitur homo, non tamen amplius erit immusicus. Quemadmodum etiam idem subiecto & essentia est aer & tenebrę, diuersam tamen rationem sortitur, nam aer substantię rationem designat, tenebrę autem priuationem luminis. At cum fuerit aer perfusus lumine, adhuc aeris nuncupationem retinet, non autem tenebrarum. Sic idem re ipsa est subiectum, & priuatio primo, in primaque acceptione in notis declarata, vt pote ipsa materia quę transmutationi subijcitur. Illa tamen inter se late secundū rationem differunt. Subiectum enim respicit formam quę inest, priuatio autem eam quę necdum adest, sed potest adesse. Proinde completa transmutatione, perfecta que generatione, adhuc materia ipsa dicitur subiectum acquisitę & in existentis formę, illius tamen non amplius dicitur priuatio, cum eam actū habeat, quod sufficiens est argumentum illa inter se ratione differre. Nam ea quorum vnō alicui conueniente, alterum simul eidem non conuenit, vt rationis discrimen habeant necesse est. Neque hoc in loco prolābēdum est in captiosam alterationem, sophisticiumq; sensum, quo hæc concedatur, completa generatione priuatio manet, sed non manet priuatio, propter proprietatem quandam terminorū a recētoribus extogitata, sed disciplinis indignā, quam appellationem nuncupant. Nam huiusmodi propositionum discrimē curiosius obseruare, non doctrinale est, sed contentiosum & litigiosum, nihil habēs frugis, nihil vsus. Auctores enim suarum propositionum rectam potius intelligentiam expectunt, quam contentiosam disceptationem, neq; propter terminorum diuersam collationem arque situm, veritatis aut falsitatis discrimē constituunt, Proinde secundum Aristotelis philosophiam, vtraque predictarum neganda ve-

documenta

nit. ut que sint prorsus eadem. xxxvij. Eius privatio & contrariorū alterum non manet. Facta transmutatione, privatio primo formæ iam acquisitæ et si secundum rem maneat (quod nihil aliud re ipsa sit quam materia) non tamen manet, secundum rationem. nam post completam generationem amplius non dicitur privatio illius formæ, idcirco privatio primo dicitur non manere. nam in philosophia naturali non tam rerum quam rationum, ubi aliqua dicuntur differre, non differre, manere, non manere, & cætera id genus, habetur consideratio. Alterum autem contrariorum, scilicet forma que acquiritur, neque secundum rem neque secundum rationem manet cõplera transmutatione, sed omnino deperditur. Et ex his constat in omni transmutatione naturali duas requiri formas substantiales contrarias. Si enim solum esset forma que deperditur, materia post corruptionem maneret sine forma, aut prius habuisset duas formas, quarum vna esset deperdita, & altera remaneret. quorum vtrunq; est impossibile. Si vero solum esset forma que acquiritur, tunc materia ante generationem fuisset sine forma, aut post generationem simul haberet duas formas, vtripte formam præexistente, & alteram de novo acquisitam, quorum vtrunq; manifestum itidem est inconveniens, & physicorum principiorum oppositum. xxxix. Nam duo sunt per se. Principia constitutionis rerum naturalium, & manentia in re naturali complete acquisita, sunt solum duo, scilicet materia, & forma per generationem acquisita. Principia autem transmutationis rerum naturalium re ipsa distincta sunt tria, vtripte materia, forma que acquiritur, & privatio secundo, siue forma que deperditur. Nam vt præcedente scholio dictum est, nunquam forma substantialis in materia acquiritur, quin simul alia ab eadem deperdat, & e diverso nulla deperditur, quia simul alia in eadem acquiritur. Neque natura comperitur seivicta corruptio a generatione, aut generatio a corruptione. Principia autem transmutationis rerum naturalium ratione distincta, sunt quatuor, scilicet materia, forma que acquiritur, privatio primo (quæ idem est re ipsa ipsi materiæ) & privatio secundo. Nisi enim materia esset privata forma acquirenda, & nata eam suscipere, non esset ipsa subiectum transmutationis naturalis. quare non minus ratio privationis primo, requiritur ad generationem, quæ privatio secundo. Cæterum cum dicimus secundum Aristotelem tria esse rerum naturalium principia, materiã, formã, & privationem, intelligimus tria re ipsa distincta, & privationem pro privatione secundo accipimus. Cum vero dicimus privationem aliud nihil esse quæ materiã forma privatam, privationem sumimus pro privatione primo. Quod dictum volumus, ne quispiam vocabuli privationis homonymia, multiplicitateque & æquiuocatione hallucinetur. xl. Materia secundum proportionem & analogiam cognoscibilis est. Materia non est cognoscibilis secundum analogiam & convenientiam quam habet ad formam rerum artificialium, quia ad eam non habet rerum naturalium materiã respõsum, sed ad rerum arte paratarum materiã. Nempe per rerum artificialium materiã facile inducimur ad cognoscendum materiã rerum naturalium. Sicut enim se habet æs ad statuarum æream, & lignum ad lectum ligneum, & vnumquodque talium figuram artificialem habentium ad rem artificialem, ita se habet materiã ad rem naturalem. Vtrunque enim præexistit suo toti, & præcipuam formam (que dat esse) suscipit, hoc quidem substantialem, illud vero artificialem. Et sane materiã rerum naturalium est vt æs ex quo fit statua, forma substantialis vt figura statuæ, æs autem naturalis vt statua ærea.

Octavi capitis annotat.

Ratio quam subiungebant ad probandum non esse multa entia. Nam si multa essent entia, ipsa inter se essent diuersa. & si essent inter se diuersa, essent diuersa ab entibus. quæ autem sunt diuersa ab entibus, esse non possunt: igitur non sunt multa. Fit aliquid ex aliquo per se, quãdo ipsum factum constituens, in eo remanet. Per accidens vero, cum non manet in facto. Privatio, secundo. Per se non ens, quod hoc aliquid non est, aut ipsum constituendo remanens. Ens in potentia, potentia, materiã. Non ens simpliciter, quod nullo modo est ens,

Cratum caput continet vnã conclusionem, & duas dubitationis dilutiones. Conclusio. Soluenda est ratio dicentium nihil posse fieri neque corrumpi. Qui ita argumentabatur: Si fiat aliquid, aut fiet ex ente. & hoc non, quia iam est. esse enim prius quam fieret. Aut ex non ente: hoc autem non, quia ex nihilo nihil fit. non potest igitur aliquid fieri. Et hi statim credebant non esse multa entia: & ex disputandi imperitia longe a veritate in quandam aliam viã digressi sunt. hæc itaque indissoluta ratio posset nos a veritatis perceptione distrahere. Prima dubitationis dilutio. Ex ente aut non ente potest intelligi dupliciter aliquid fieri. Primo per se, secundo per accidens: sicut dicimus medicum medicationis causam esse per se, & ædificationis per accidens, medicus enim in eo quod medicus, medetur: per accidens autem

edificat. nam accidit medicum habere edificandi habitum. Nos itaque dicimus, ex ente hoc aliquid, per se non fieri aliquid (alias redit opinio Anaxagoræ) sed per accidens: vt ex quodam animali per se non fit canis: aut aliud, sed per accidens. Ita ex non ente, vt privatione (que non est ens per se) non fit per se aliquid, sed per accidens.

44

Secunda dilutio. Ens dicitur multipliciter. Primo ens in actu. Secundo ens in potentia. Ex ente in actu, per se non fit aliquid: sed ex ente in potentia, per se probe fit aliquid. Similiter non ens dicitur multipliciter. Primo non ens in actu. Secundo non ens in potentia. Ex non ente in actu per se probe fit aliquid: nam ex materia per se fit aliquid. Ex non ente autem in potentia, per accidens: nam ex composito. Ex non ente tamen simpliciter, nihil fit: neque per se, neque per accidens. Ex his distinctionibus (ob quam, compositi sunt generationem & corruptionem negare) omnem solvimus ambiguitatem.

contra illos qui dicunt ens esse vni no ens.

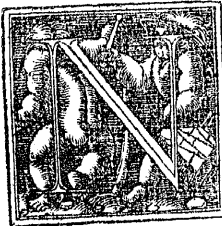
Cravi cap. scholia. xlii. Qui ita argumentabatur. Hæc antiquorum ratio dissoluitur, admittendo totum corpus naturale quod fit, fieri ex ente, scilicet materia, & ante ignis productionem. Neque ex hoc sequitur aliquod incommodum. Nam illud ens ex quo aliquid fit, non est id ipsum ens quod fit, quare non sequitur aliquod ens esse prius quam fiat. Quod si intelligant ipsum ens quod fit, tunc cum fit, esse, id refuandum est. nam ex illo se queretur illatum inconveniens. Vtrum ex eo quod fit, non conceditur aliquid fieri. Nam longe aliud est ens quod fit, & ex quo fit. Quare ad saluandas rerum generationes necessarium est concedere pluralitatem entium, quam interimere volentes per rationem in principio notarum positam, peccabant perperam inferentes, si entia sint inter se diuersa, idcirco illa, esse diuersa ab entibus, nam ex interemptioe inferioris interirunt superius, haud aliter quam si hoc pacto argumentarentur. Socrates & Plato sunt homines inter se diuersi, ergo sunt diuersi ab hominibus. quæ quidem illatio infirma est & inualida. Demum admittendum est ex non ente simpliciter nullum ens natura gigni posse, quia ex nihilo nihil fit. Negatio clausa in ablatiuo nihilo, infinita intelligi debet, & clausa in nominatiuo nihil, negans, vt hic fit huiusce principij physici intellectus. Ex non ente simpliciter, nullum ens physica naturaliter transmutatione fieri natum est. Si autem negatio vtroque loco intelligatur infinita, sitque sensus, ex non ente simpliciter fieri non ens simpliciter, aut vtroque loco negans, sitque intelligentia, ex nullo ente nullum ens fieri, quod tantundem valet atque ex omni ente fieri aliquid ens, dicta propositio est falsa. Demum si primo loco clausa negatio sit negans, & secundo infinita, sitque sensus, ex nullo ente fieri non ens simpliciter, vera quidem est propositio, sed in eo sensu huic loco minus accommoda. xliij. Sicut dicimus medicum, medicationis causam esse per se. Id non exemplum est diuisionis ante datæ, nam ex medico non fit per se medicatio, neque per accidens ædificatio, sed declaratio est membrorum positæ diuisionis per aliud in quo inuenitur per se, & per accidens, vt pura per genera caularum, in quibus sicut inuenitur causa per se, que ad effectum ordinatur, & causalitatis nomine pariter exprimitur, vt medicus medicationis, & causa per accidens, quæ aut ad effectum non ordinatur, aut nomine causalitatis non designatur, vt medicus ædificationis, ita in his ex quibus aliquid fit, inuenitur per se, & per accidens. Ex aliquo enim ente fit aliquid per se, vt ex materia que manet in re facta. Ex aliquo etiam ente fit aliquid per accidens, vt ex toto composito quod corrumpitur, & non manet in re que gignitur. Alias redit opinio Anaxagoræ. scilicet omnia in omnibus esse commixta. Nam si ex igne per se fieret aer, per definitionem maneret ignis in aere facto. et si ex aere aqua, maneret aer simul cum igne in aqua. & si ex aqua fieret terra per se, maneret aqua simul cum igne & aere in existentibus in terra, quare ignis, aer, aqua, terra, simul essent commixta, & deinde a terra ad cæteras res naturales progrediendo, tandem efficeretur res naturales omnes in omnibus esse confusas. quod prius im probatum est. xliij. Similiter non ens dicitur multipliciter. Non ens in actu, hic intelligitur materia, quæ cum non sit ens in actu, neque tota res naturalis, recte dicitur non ens in actu. Non ens in potentia, res naturalis, quæ cum non sit ens in potentia, neque materia, apte dicitur non ens in potentia, quare hæc duo non entis membra, duobus entis modis re ipsa coincidunt, tamen si ratione discrepent, nam ens in actu est non ens in potentia, & ens in potentia est non ens in actu.

Noni capitis annotatiuncule.

Potentia, materiã. Diuersa, multa. Substantia, res naturalis. Appetere, ad absens inclinari, instingi, ordinari. Desiderium, appetitus, inclinatio, instinctus. Generari, vt terminus. Corrupti, vt terminus.

42

43

Onum caput cōtinēt quinq; cōclufiones. ¶ Prima cōclufio. 45
 Nō recte defendūt aliqui aliquid fieri simpliciter, Parmenī
 dem approbātes. ¶ Nā cū ipsi approbēt illud Parmenīdis,
 Quicquid est præter ens, nihil est: & cōpletū intelligant (nā
 aliud ens nō cognoscunt) & credant, qđ non sit hoc mō ens,
 nihil omnino esse: ex quo quidē ente nihil credūt simpliciter
 fieri: restat sane vt dicant ex oīno non ente aliquid fieri, &
 materiā ponant oīno non esse ens. Id autē recte defendi non
 potest. ¶ Secunda. Nō item recte existimāt qđ si potētia vna est numero, oīno nō
 sit diuerfa. ¶ Nā diximus idem esse numero potētiam, & priuationē: illa tamē la
 te inter se differre. nā potentia, rei naturalis principium est per se: priuatio vero per
 accidēs. Est enim materiā vt per se ens, & prope substantiā: priuatio vero non. Nā
 rei naturali sua potentia semper adest, eius vero priuatio nunquā adest. ¶ Tertia.
 Nō est nostrę trinitati eadē Platonis principiorū trinitas. ¶ Nā Plato magnum, 47
 paruum, & ideam, tria posuit rerum naturalium principia: & magnum & paruum, no
 mina materię ponebat, & non priuationis. Quod si eandem materiā intelligebat,
 erat solū nominum trinitas. sin vero diuersas, trinitatem sine priuatione ponebat.
 Priuationem enim desepxit: quę despicienda nō est. Nam tametsi res naturalis ex
 sua materiā sicut omnium matre, suaque forma subsistat, priuatio tamen vt ad ma
 leficiū plerunq; contemplantibus occurrit. Nam ab ea proficiscūt rerum ma
 teritus. ¶ Quarta. Materiā rerum formas appetit. ¶ Patet. Nā est bonū quoddā 48
 diuinum, optimum, summe appetibile, summa abstracta forma, a qua omnes rerū
 formę proficiscuntur: huic autem diuino bono, optimo, vnaqueque res, quantum
 potest, quam simillima fieri natura appetit, & ei ad hoc summa illa prouidētia natu
 rale indidit desiderium. At materiā formas a bono optimo omnium absoluta for
 ma manantes recipiendo, illi, quantum cōceditur, bono optimo fit qđ simillima. Ap
 petit igitur materiā rerum formas. Appetit enim materiā rerum formas, vt scēmi
 na mare, & turpe honestum: non quidē quia per se turpis sit, sed per accidens, &
 perfectionis carentiam. Et forma seipsam nō appetit: quia nihil seipso eget. Neq;
 formā contrariā appetit: quia nihil sui ipsius appetit corruptionē: ea vero a suo cō
 trario corrumpitur, neq; materiā: quia prius quā sit in materiā, non est. ¶ Quinta. 49
 Materiā per se neq; generatur, neq; corrūpitur: generatur autē & corrūpitur per ac
 cidēs. ¶ Primum patet, quia quodcunq; per se generatur aut corrūpitur, ei subijci
 aliquid oportet: quod autē ei subijcitur, materiā est. Vocamus enim materiā, sub
 iectum vnicuiq; primum, ex quod fit aliquid, cum insit non secundum accidens. qđ
 si corrumpatur, in hoc abibit vltimū. Igitur si per se generaretur, esset antequā ge
 neraretur: & si corrumpetur, corrupta esset antequā corrūperetur. Est igitur per
 se ingēnita atq; incorruptibilis. ¶ Secundum, qđ per accidens, patet, quia dicitur ge
 nerari aut corrūpi ad corruptionē eius quod in ipsa est: hoc autem est per alterum, &
 per accidens, igitur. ¶ Vtrum vero formę multiples sint, an vna sit a qua formę
 procedunt omnes, primū philosophi est, & in illud tempus id querendum differatur.
 De formis autem physicis & corruptibilibus in his libris intendimus, & primum
 quot naturę, & quę, & quot numero rerum causę, determinandum est.

¶ Oni cap. scholia. xlvj. Est enim materiā vt per se ens. Non dicitur materiā per se ens,
 quia per se subsistat, non enim sine forma natura subsistere potest, sed quia rei naturalis
 principium est manens in re facta. & prope substantiam esse dicitur, quia consumma
 ta generatione remanens, substantię rei que naturalis constituit essentiam. Priuatio
 autem hoc modo non est ens per se, neque prope substantiam, quia secundum rationem non ma
 net in re facta, licet re ipsa maneat. Rei enim naturali (quandiu saluatur) sua materiā semper adest.
 Priuatio autem primo, rei naturali cuius est, nunquam adest, vt non est simul priuatio formę
 ignis cum igne. Proinde asserendum est materiā vere esse ens & subsistens. est enim substantia,
 & quidem incompleta, rei que naturalis constituit substantiam, quāuis ipsa sit nō ens actu, quia

non est totum compositum, neque res naturalis. xlv. Priuatio tamen vt ad maleficiū. Priuatio
 primo, dicitur occurrere contemplantibus vt ad maleficiū & corruptionem, quia ex ratione pri
 uationis res naturales cognoscuntur corruptibiles, cum earum materiā sit priuatio, & nata habere
 in se formam quam non habet, quare non est nata perperuo manere sub eadem forma. Et cum hæc
 materię inclinatio non sit otiosa neque frustra, ipsa cognoscitur non semper permanens sub eadē
 forma, sed eam quam habet deperditura, & alteram habitura. Hinc a priuatione dicitur pende
 re rerum interitus. xlvij. Nam est bonum quoddam diuinum. Hęc attributa non rerum natu
 ralium formis sunt ascendenda, vt nonnulli applicant, (nam forma physica non est optimum, neq;
 summe appetibile, & summe abstracta) sed ipsi primo enti & formę metaphysicę dicitur ascribēda
 sunt, quę purissimus est & simplicissimus actus, summe bonū, & proinde summe appetibile, & ab
 omni potentia substantiali semotissimus. Cuius quidem simulacra & imagines sunt rerum natu
 ralium formę, quod vt ipsum primum ens est, summe potens, & maximam habens agendi vim
 patiendi aut nullam, ita formę rerum actiuę quidem sunt, pari autem nequeunt. Et cerum natu
 ralium materiā suscipiendo rerum formas, absolutissimę illius formę remoras quasdam effigies
 & imagines, imitatur vt eunq; potest illud summe bonum, neque aliud est in quo darum sit ma
 terię ipsam imitari. Proinde materiā appetit rerum formas, naturaque ad eas suscipiendas inclina
 tur. Et hæc ratio metaphysicis innititur proloquijs, & magni est momenti. Appetit enim materiā
 rerum formas. Hic materię appetitus non sensitiuus est, sequens vt apprehensionem sensualem
 (qualis est animalium ea quę sensu præcepta sunt tanquam conuenientia concupiscentium, nam
 is solus est rei sensum habentis) sed naturalis est, & quo vnūquodq; natura ad id ordinatur, quod
 ad suam atinet perfectionem, suęque consentaneum est naturę. Et consimili etiam appetitu scēmi
 na quę est vt quiddam imperfectum, appetit esse virum, tanquam quippiam perfectius. est enim
 secundum Aristotelem vir vt intellectus, & mulier vt appetitus. Et turpe, id est carens perfectio
 ne quam natum est habere, vt ignorans, & virtutis expers, appetit honestum, vt pote sciētiam &
 virtutem, quę perficiatur. Et qui eorum quę hic dicuntur, quippiam de appetitu sensitiuo intel
 lexit, longe abhorret & alienus est a sentētia Aristotelica. xlix. Vocamus enim materiā, sub
 iectum vnicuique primum. Hic ipsius materię definitio innuitur, quę vocatur subiectū vnicuiq;
 transmutationi primum, quinimo actū omnium substantialium, tum accidentali, quia nata est for
 mas substantiales omnes & etiam accidentarias affectiones suscipere, & cum acquiruntur, & cum
 fuerit completa mutatio. Ex quo quidem subiecto fit aliquid, vt pote res naturalis, cum ipsum sub
 iectum illi insit vt pars totū. Quod quidem aliquid & totum si corrumpatur, abibit in hoc subie
 ctum vltimum. Nam cum res naturalis corrumpitur, nihil manet substantię quę prius fuerit in
 ipsa re naturali, nisi materiā. quare res naturalis cōcorrūpitur, vltimo in materiā resolutur,
 quę sicut præexistit antequam res naturalis acquiratur, ita manet superstes postquam res natu
 ralis fuerit deperdit, quia sicut impossibile est natura ex nihilo aliquid fieri, ita & aliquid in nihilū
 corrumpi. Dicitur autem materiā generari aut corrumpi per accidēs ratione formę ei inexisten
 tis, quę cum acquiritur, materiā dicitur generari subiectiue, qđ eius incipiat esse subiectum. Et cū
 corrumpitur forma, eius materiā dicitur corrumpi subiectiue, qđ desinat eius esse subiectum. Non
 autem generatur materiā terminatiue, quia natura non habet esse post non esse, neque corrumpi
 tur terminatiue, quia naturaliter non habet non esse post esse. Et id ipsum intendit hæc vltima cō
 clusio, vt & notā insinuant.

¶ Paraphraseos in primum Physicorum finis.

dum Physicorum annotatiunculae.

¶ Ens habens naturam, ens naturale. ¶ Secundū se, quæ cōuenire nata sunt. ¶ Accidunt, accidentia sunt. ¶ Propter, per. ¶ Priuatio, priuatio secundo.

Secundus liber Physicorum continet nouem capita. Primū continet vnam diuisionem, vnam differentiam, tres definitiones, tres conclusiones, quatuor rationes ad tertiam. ¶ Diuissio. Eorum quæ sunt, quædam sunt a natura, quædam vero per alias causas. A natura sunt elementa, ignis, aer, aqua, terra, animalia, animalium partes, plantæ, & similia. Per alias causas, domus, lectus, indumentum per artem scilicet, thesauri inuentio per fortunam. ¶ Differentia. Differunt ea quæ sunt a natura, ab alijs, quia ea quæ sunt a natura, habent a sua forma principium sui motus & quietis, augmentationis, & diminutionis, alterationis, & secundum locum mutationis. Ea vero quæ sunt per alias causas, vt per artem, domus, lectus, indumentū, a forma artis nō habēt principium sui motus & quietis, sed secundū quod ipsa lapidea, lignea, aut terrea sunt. ¶ Prima definitio. Ex his naturæ definitio nota esse potest, quæ est. Natura est principium & causa motus & quietis eius in quo est, primū, per se, & non secundum accidens. Non secundum accidens dico, nam medicus aeger in se habet suæ sanationis principium, medicinam scilicet: non tamē est natura. Nā nō est in eo primū, & per se, sed secundum accidens: accidit enim ipsū esse medicum, & sanari. quapropter et separātur aliquādo ab inuicē. Similiter domus: lectus, & alia artefacta, artificiales formas in se habēt: quæ nō sunt causæ quæ primū et per se insunt, sed secundum accidēs. quapropter hæc dici nequeunt nature. ¶ Secunda. Ens habens naturam: est substantia ex naturis constans. Est enim naturarum vna semper subiectū: altera vero semper in subiecto. ¶ Tertia. Secundum naturā sunt hæc: & quæ secundū se his accidunt, vt ignis motus sursum: neque natura est, neque naturā habens, sed secundum naturam est. ¶ Secundū naturā, et a natura, idem. ¶ Prima conclusio. Ridiculum est conari demonstrare naturā esse. ¶ Patet. Quia ridiculum est conari manifesta per immanifesta nota facere, & nō potentis iudicare quid propter se notū: et quid propter alterū notum esse debeat. Qui autem conabitur demonstrare naturam esse: hæc ei accidit, Nam qui eā quæ per se manifesta sunt, nō intelligens, syllogismum queret, accidit ei quæ cæco nato de coloribus syllogyzanti accidit, meras voces audire, & nihil de rebus ipsis intelligere. Nō igitur demonstrandum est naturam esse, sed vt per se notum capiendum est. ¶ Secunda cōclusio. Prima unicuique subiecta materia habentium in seipsis motus principium, natura est. ¶ Patet. Nā antiqui solum id credebāt esse naturā, quod facta trāmutatiōe et facta corruptione semper manet, vt Antiphon, quia putrescente lecto, si vim germinandi acciperet, remanebat lignum, et non remanebat lectus, ideo lignū dicebat naturam lecti, et non eius formam: et qui crediderunt omnium materiam esse ignem qui factis inesset: et qui idē corruptis remaneret, solum ignem vocabant naturam: et qui aerem, aerē: et qui aquā, aquam: et qui terram, terram. Et qui plures posuerunt materias, plures posuerunt naturas, et eam solam credebant perpetuam: et ortus et interitus immunem. Cætera autem vocabant qualitates: habitus: dispositiones: passionis: quas credebant infinities fieri, et infinities corrūpi. Sed quæ vere facta trāmutatione et facta corruptione semper manet, est prima unicuique subiecta materia habentium in seipsis motus principium. Igitur ipsa est natura. ¶ Tertia conclusio. Forma rerum naturalium etiam natura est. ¶ Primo, Quia sicut se habet forma

artis ad artificiale, ita & ipsa forma ad ens a natura. Sicut enim lignum prius quā artis formā recipiat, nō lectus actu est, sed sola potentia: habita vero forma, actu simul lectus est, & res artificialis: ita prius quā materia formā offis aut carnis accipiat, nō actu ē os aut caro, sed solū potētia, sed simul atq; forma offis aut carnis ē, ipsum os aut caro est. At a forma artis res denominatur artificialis. igitur & a sua forma denominabitur ens a natura. est igitur ipsa forma natura. ¶ Secūdo. Quod ex materia & forma existit, vt elemētum, animal, planta: nō natura, sed a natura esse dicitur: sed magis a forma quā a materia esse videtur. Nā simul cū forma & est, & suū nomē recipit, neq; prius. Tūc em̄ sunt singula, & esse dicūtur, cū actu ipso sunt. Est igitur forma, illius cui⁹ est, natura, & veri⁹ quidē natura, quā materia ipsa. ¶ Tertio. Antiphon dicebat lignū esse naturā, quod putrescēs regerminaret lignū: & nō formam artis esse naturā, quod nō regerminaret lectū. Sed lignum potius a forma regerminat lignum, quam a materia: vt homo a forma generat hominē, & bos bouē. Igitur forma est natura, immo & magis ipsa materia. ¶ Quarto. Formā artis non ponimus naturā: quia non sit principium motus & quietis. At eorum quæ sunt a natura, forma est principium motus & quietis, generationis, corruptionis, & reliquarū mutationū. Et vnaquæque res quæ fit, nomen sumit ab eo quo pergit, et non ab eo vnde venit: vt a fabro dicitur fieri scamnum, non lignū: et cum aqua vertitur in aerem, dicitur fieri aer, non aqua, et denominatur ens a natura, non sicut medicatio a medico, sed sicut sanatio quæ est ad sanitatē. Est igitur forma, ei⁹ cuius est, natura, et potius natura ipsa materia. Et quia forma dicit quodāmodo et de forma principio per se, et de eius priuatione (nā eius priuatio et contrarium quodāmodo species est) ideo natura etiā quodāmodo dicitur de priuatione. Sed quomodo circa generationem erit forma, et eius cōtraria priuatio, postea determinandū est.

¶ Primo capitis secundi physicorum scholia. ij. Ea vero quæ sunt per alias causas. Quod artificialia non habeant a forma artis principium sui motus, perspicuum est ex eo quod absente forma artis non minus artificialiter consimilia mouentur, quæ ea presente non est igitur forma artis effectiua motus & quietis rerum artificialium. vt lignum ex quo factus est lectus, si inferatur terræ, & repulserit, illa regerminatio non est a figura lecti (cum ea absente nihil minus fieret) sed a forma substantiali ligni. Et si statua aerea procumbit deorsum, figura artificialis motum illum non efficit (quantus enim non inesset erit huiusmodi figura, nihil secius adhuc moueretur deorsum) sed forma substantialis lapidis. Nam a forma substantiali quæ in rebus artificialibus est, rerum artificialium trāmutatio & quies proficiscitur, & mouentur, quiescuntve, secundum quod ipsa lapidea, lignea aut terrea sunt. Nihil enim incommodi est eandem esse rem naturalem & artificialem, vt annulus re ipsa nihil aliud est quod aurum, & statua lapidea re ipsa est lapis, rationes tamen sunt longe diuersæ, nam dicuntur naturales a forma substantiali, artificiales vero a figura ab opifice per artem inducta, quæ quidem figura re ipsa est quantitas, solamque habet a magnitudine rationis discrepantiam. Nempe magnitudo dicitur, quod secundum eam aliquid est magnum, figura vero, quod modo quodam sit terminata atque definita. Et propter hoc rationum discrimē, ad quantitatem ponit Philosophus per se esse motum, ad figuram vero minime, cū figuræ ratio motui nō comperat. Itaque cum artificialia dicuntur differre a naturalibus, illic rationum diuersitas & nō rerū attenditur. nā in disciplinis quæ ratione ab inuicem differunt, licet eadē sint re ipsa, nihilo minus differre dicuntur. Cæterum cum quantitas aliud sit re ipsa quod substantia quāta (quemadmodū præcedente libro dictum est) & figura nihil aliud sit quā magnitudo certo quodāmodo terminata, res autē figurata dicitur substantia habēs in se figuram, vt statua, & annulus, consequēs est & figurā a re figurata non modo ratione, sed & re ipsa discrepare. ¶ ij. Natura est principium & causa. Vtrique naturæ, & materiæ & formæ, hæc definitio communis est. Est enim forma principium & causa efficiens mouendi & quiescendi eius entis naturalis in quo est vt in toto. Materia vero principium est subiectiui, & causa materialis in qua, mouēdi & quiescēdi eius idētidem entis naturalis in quo est vt pars substantialis in toto. Vtrunquē idem principium primū est, forma quidem, primū & præcipuū efficiens trāmutationū & quietis. Nam trāmutationes omnes rerum naturalium fiunt a forma, aut intrinseca, vt frige factio aquæ a forma aquæ, aut extrinseca, vt calefactio aquæ a forma ignis tanquā agente præcipuo. Neque est dare vllam operationē rei naturalis, siue naturæ subiecti conueniens fuerit, siue violenta, quæ nōn reducatur ad aliquam formam substantialem vt præcipuam & primam causam. Accidentiarū autem affectiones sunt earumdem operationum efficiētes minus præcipuæ, & substantialium formarum adinicularia instrumenta, vt caliditas, frigiditas

figuram a
re figura-
ta distigui

tas, grauitas, leuitas. Materia vero primum est vnicuique transmutationi formæque subiectū. Deum vtrunq; principium per se est, & remanens rei naturalis constituit essentiam, & ergo nō secundum accidens, siue accidentale, sed substantiale principium est. v. Secundum naturam sunt hæc, scilicet entia, habentia naturam, modo diffinita, aut accidentia entibus naturalibus cōuenire nata, vt ignis est ens secundum naturam per primam diffinitionis particulam, quā nimmo omne ens habens naturam, est ens secundum naturam, sed non conuertitur. Nam caliditas ignis, & leuitas & raritas eiusdem, entia sunt secundum naturam, per posteriorem diffinitionis particulam, quæ tamen nullus concesserit esse entia habentia naturam, cum non sint substantiæ. viij. Tunc enim sunt singula atq; esse dicuntur. Tunc res naturales singulæ completæ sunt, & denominantur esse, cum forma substantiali omnino in materia acquisita subsistunt, quod forma de esse substantiale rei naturali, eamque conseruet in esse. Immo & magis ipsa materia. Magis, perfectius, dignius, præstantius. Nam officium formæ est agere, materiæ vero pati. Atqui agens præstantius est, & natura perfectius patiente, cum ipsi summo agenti propinquius euadat & similis. Et denominatur ens a natura. Non denominatur res naturalis a natura tanquam ab eo vnde proficitur, & causa efficiente, quo modo medicatio dicitur a medico, sed tanquam ab eo quo pergit, & causa formali, & sicut sanatio a sanitate, ad quam tendit. Quodammodo species est. quodammodo, incomplete, imperfecte, & non remanens, nam priuatio hoc in loco, forma substantialis est quæ deperditur, quæ quidem forma est, sed tum cum deperditur, imperfecta. Et ergo huiusmodi forma etiam quodammodo natura est, scilicet natura incompleta, per accidens, & non remanens mutatione completa. forma vero quæ acquiritur, natura est simpliciter, per se, & post mutationem perfecta atq; superflua.

¶ Secundi capitis annotatiuncule.

¶ Mathematicus, qui quadriuium cōsecutus est. ¶ Quadriuium, Musica, Arithmetica, Geometria, Astronomia. ¶ Longitudines, plana, solida, lineæ, superficies, corpora. ¶ Magnitudines, figuras, & similia cogitatione & intellectu a re naturali, materia & motu, abstrahere, est ea, rem naturalem, materiam & motum nō considerando, considerare: curamque an rei sint naturalis, an sint in subiecta materia, an cum motu sint nec ne, relinquere. ¶ Abstrahere, abiungere, separare. ¶ Architectonica, ars principalis.

Secundum caput continet duas conuenientias, tres differentias, vnā questionem, vnam conclusionem, & quinque rationes ad illam. ¶ Duæ conuenientie. ¶ Primo cōueniunt Physicus & Mathematicus: quia vterque puncta, longitudines, plana & solida cōsiderant. ¶ Secundo conueniunt Physicus & Mathematicus, vt Astrologus, qui propius ad physicam accedere videtur: quia Astrologus de ijs quæ mouentur cōsiderat, & de magnitudine & figura: vt quod terra, celum, sol, mūdus, spherica sint: quæ cōsiderat & Physicus. ¶ Tres differentie. Differūt primo, quia Physicus & Mathematicus hæc eodem modo nō cōsiderant. Nam physicus magnitudines & figuras considerat vt termini sunt rei naturalis, et coniuncta materiæ, et intentio eius est omnia ad motum referre. Mathematicus autem ea a re naturali, materia et motu, cogitatione et intellectu abstrahit. Neque idcirco arbitrandum est abstrahentium esse mendacium. Nam quauis magnitudines et figure et cæteta accidentia a materia et subiecta substantia re ipsa separari non possint, cogitatione tamen et intellectu possunt. Et hæc latuerunt Platonem ideas introducentem: quas non modo cogitatione et intellectu, sed re ipsa a materia seiungebat, faciebat enim Physica magis Mathematicis abstracta: cum ea minus abstracta sint. ¶ Secundo, Quia Physicus et Mathematicus non eodem modo diffiniunt. Nam Physicus diffinit sumendo nomina materiam formam et motum importantia: vt os, quod materiam et formam: ossis habeat, et caro, et homo: et vt diffinitur simitas cum dicitur, est nasi cavitatis. Nam nasi, eius materiam: cavitatis vero, eius formam explicat. Sed Mathematicus cū diffinit par, impar, lineam, figuram, curuum, rectum, et reliqua huiusmodi quæ considerat,

non sumit nomina materiam & motum inimportantia. Abstrahit enim ab ijs illa cogitatione & intellectu. ¶ Tertio, quia Physicus & Mathematicus, vt Musicus, Perspectiuus, & Astrologus, qui propius ad physicam accedere videntur, nō eodem modo demonstrant, quia Musicus, Perspectiuus & Astronomus demonstrationes ab Arithmetica & Geometria accipiunt, Physicus vero non, sed a materia, motu, & ijs quæ rem naturalem cōsequuntur. Nō tamen omnino eodem modo Musica, Perspectiua & Astronomia, vt Arithmetica & Geometria demonstrant. Nam Geometria de linea vt Mathematica est demonstrat, Perspectiua vero de linea Mathematica nō vt Mathematica (nam cogitatione atq; intellectu a motu eam nō separat) sed vt Physica (mutatur enim a Physica motū) ex Geometria demonstrat. ¶ Questio. Quoniā cōsideratio Physica est vt de simo, & natura de duobus dicitur, vt de materia, & de forma: an vtriusque sit physica cōsideratio? ¶ Conclusio. Vtriusque nature, & materiæ & formæ, est physica cōsideratio. ¶ Prima ratio. Si ad antiquos respicias, vt Democritū & Empedoclem, inuenies eos de materia amplissimā fecisse determinationem. hic enim de quatuor elementis, ille vero de atomis, & de forma in parte determinauit: vt Democritus de figuris, & Empedocles de lite & amicitia. ¶ Secunda. Ars, nature imitatrix est & gemula. Ars autem materiam & formam ad aliquem vsq; finem considerat: vt medicus choleram, & phlegma, & ceteros humores, in quorum cōtemperamento, & suarum qualitatum proportione cōsistit sanitas. Et edificator ligna & lateres (quæ sunt materia domus, & domus formam cōsiderat. Igitur est Physici vtriusque naturam cōsiderare. ¶ Tertia. Eiusdem scientie est finem & media in finem ordinata cōsiderare. Forma autem, quæ vt dictum est, est maxime natura, materiæ finis est. Nam cum cōtinue mota sit, formam (vt id gratia cuius mouebatur) assecuta quiescit. Igitur cuius est considerare formam, eiusdem est & considerare materiam. Est enim forma vltimū quoddam, & id gratia cuius est materia. Quapropter ridicule poeta mortem, quia vltimum sit, finem: & gratia cuius orti sumus, appellat. Solet enim nō omne vltimum esse finis, sed quod vltimum est, & præstantissimum. ¶ Quarta. Artium factiuarū quædam suam materiam simpliciter facit: vt ars laterum factiua. Alia disponit: vt quæ dolando, aut partes distrahendo formam inducit. Alia rebus factis vtitur (nos enim quodammodo sumus omnium finis, sed finis, vt in morali philosophia dictū est, duplex est) quæ & architectonica quodammodo est, nam est materiæ cognoscitiua, & alij præceptiua. Cognoscit enim gubernator qualis formæ temo esse debeat, et præcipit alij, vt architecto, quæ formam temonis habet inducere: vt quæ ligno et quali temo formandus sit, cognoscit. Igitur Physicus materiam et formam habet considerare. Vt enim factiue ad operandum se habent, ita speculatiue ad cognoscendum se habere videntur. ¶ Quinta. Materia ad aliquid refertur, vt ad formam. Est enim materia, alicuius formæ materia. Igitur eiusdem est materiam et formam considerare. Qui enim eorum quæ adiuuicem referuntur, vnum considerat, cōsiderabit et alterum. ¶ Et si queratur, vsquequo Physicus rerum formas cōsiderat? Quousque materiæ cōiuncte generant, corrumpunt, augmentant, minuunt. Ex materia enim homo et Sol hominem generant. Quæ vero separate, et a materia seiuncte formæ sint, et quomodo, non Physici, sed Philosophie primæ consideratio est.

Secundi cap. scholia. x. Vt termini sunt rei naturalis, vt sunt formæ accidentarie rei naturali inexistentes, eamque definientes, claudentes, atq; determinantes. Considerat enim physicus magnitudines vt coniunctas materiæ & motui, nō modo re ipsa, sed & ratione, cum secundum dimensionem ostendat fieri motus naturales, augmentationem, diminutionem, rarefactionem, condensationem. At est mathematicus dicitur abstrahere magnitudines a materia & motu, id de præcipua mathematicæ parte magnitudinem pertractante intelligendum est, vt pote de geometria, cui ceteræ mathematicæ partes, quæ cit
e illi

ca magnitudinem versantur, subiacent atque subijciuntur. Nam astronomia magnitudinem non vsquequaque materia & motu ratione subtrahit, cum consideret eam quatenus celo adest, motuque circulari coniuncta. x. Nam physicus diffinit sumendo nomina. Non vult Aristoteles in vnaqueque diffinitione physica poni debere nomina importantia materiam, formam, & motum, sed in vna quidem vnum nomen, & in altera alterum, vt natura principium & causa est mouendi & quiescendi, materia est natura transmutationum susceptiua, forma vero effectiua, res autem naturalis est substantia ex naturis constans. Neque id contendit Aristoteles in omnibus diffinitionibus physicis fieri debere, sed in plerisque. Est enim nonnullas diffinitiones inuenire in quibus nullum talium nominum ponitur, sed in eis tamen quippiam comperitur quod ad motum quoquo modo referatur, quales sunt diffinitiones continui, contingui, consequentium, vacui, & infiniti, quorum determinationem omnem ad motum refert. Sed mathematicus cum diffinit par, impar. In nonnullis mathematicis diffinitionibus videntur poni vocabula motum importantia, vt cum dicitur centrum esse in circuli medio constitutum punctum, a quo omnes lineae ad circumferentiam educuntur sunt aequales, & cum dicuntur lineae parallelae atque aequidistantes, quae in eadem superficie constitutae, & in vtriusque partem protractae, nunquam concurrunt. Verum haec nomina educuntur, protrahuntur, & cetera id genus, quae passim in his diffinitionibus reperiuntur, non motum designant, sed descriptionem, delineationemque mathematicam, quae etsi aliquid habere videatur motui cognatum & affine, minime tamen motus est. Non possunt autem deformationes figurarum & protractiones linearum commodius explicari quam hisce nominibus, quorum tamen Mathematica ratio a motu est perquam aliena. Non tamen omnino eodem modo musica, perspectiua, & astronomia. Tres disciplinae, musica, perspectiua, & astronomia, dicuntur a plerisque medijs inter physicam & mathematicam, non quidem per abnegationem aut participationem, & quia neque physice sunt, neque mathematicae, aut quia partim Physice sunt, & partim mathematicae. Sunt enim multipliciter mathematicae, & mathematicis disciplinis subordinatae. Musica quidem Arithmetice, perspectiua vero & astronomia Geometrice. Sed medijs dicuntur per abstractionem, quod minus abstrahant quam Geometria & Arithmetica, & magis quam Physica. Nempe non omnino a materia & motu abstrahunt, sed motus particulam a Physica praeparatio accipiunt. Musica quidem alterationem quae secundum auditum est, perspectiua eam quae secundum visum, & Astronomia latonem circulearem celestibus corporibus additam. Minus igitur abstrahunt, quam eae quibus subordinantur. Ceterum non ad quamuis motus speciem ea quae determinant, referunt, neque cuius materij addicta considerant, vt physicus & motum omnem & quarumlibet rerum naturalium materiam contemplatur, sed eam in vnaqueque vnicam motus speciem, & peculiari materij accommodatam speculatur. Itaque magis abstrahunt quam Physica. Et cum non demonstrent ex principijs Physicis, neque ea quae considerant, ad rem naturalem referant, ipse nullo pacto Physicis dicendae sunt, neque ad physicam reducendae, quanuis aliquantam cum ea habeant conuenientiam. xij. Et ridicule poeta mortem, quia vltimum sit. Finis interdum terminus est durationis, & vltimum, quo modo mortem licet finem vocare. Nam, vt inquit Horatius, Mors vltima linea rerum est. Interdum vero id gratia cuius alia fiunt, vt finis medicatio nis & exercitatio nis, sanitas. Quo modo minime licet mortem, finem generationis humanae appellare. Non enim orti sumus vt moriamur, sed vt naturae functiones exequamur in corpore, & animae perfectionem assequamur. Et Homerus vocans mortem finem humanum, ironice locutus est, volens illius innuere oppositum, & quod non omne vltimum secundum successionem, finis ceteri debet, sed id vltimum quod antecedentibus praestantius est, & quod sit etiam vltimum ordinationis. Atqui planum est interitum non esse praestantius ortu, aut vitae functione.

Nos enim quodammodo sumus omnium finis. Nos homines omnium artificialium quodammodo sumus finis, quod omnia arte facta ad vsum ordinentur & accommodentur humanum. Nec artificialium modo, verum etiam omnium rerum naturalium & sensibilibium sumus finis, neque ipsi vltimus finem habemus substantialem gratia cuius ordinemur in hoc mundo, vt primus qui Physicam introductionem fronti praefixam declarat dialogus dilucide ostendit. Verum finis est duplex, vt in Ethicis ostensum est, scilicet praecipuus & vltimus, qui vltimus ad alterum non ordinatur, & minus praecipuus, siue non vltimus, qui subinde ad aliud ordinatur atque referatur. Qualis formae temo esse debeat. Temo lignum est oblongum in anteriori carpenti parte praeminens, cui iugum alligatur, vt Ouidius. Prono temone profundum Respicit.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Modi causarum, genera causarum. ¶ Ratio, diffinitio. ¶ Vltima causa est, qua habita, nulla vlterior relinquatur querenda. ¶ Vniuersales causae sunt, quas vniuersalibus nominibus exprimimus. ¶ Particulares, quas particularibus. ¶ Ita et vniuersales effectus, quos vniuersalibus nominibus exprimimus: et particulares, quos particularibus.

- ¶ Tertium caput continet quinque conclusiones, quatuor modos causarum post primam, tres diuisiones post quintam, vnam differentiam, et duo documenta. ¶ Prima conclusio. Determinandum est de causis. ¶ Nam haec disciplina, sciendi gratia instituta est. Scire autem maxime arbitramur vnumquodque cum causam primam propter quam res est, cognoscimus. Determinandae sunt igitur causae rerum naturalium, generationis, corruptionis, et ceterarum physicarum mutationum, vt eas cognoscamus. ¶ Quatuor modi causarum. Primo modo causa est, ex qua fit aliquid cum insit: et materia dicitur, vt aes materia est statuæ, et argentum materia phialae, et metallum, et horum genera. ¶ Secundo. Causa est forma aut ratio (vt ipsius diapason, qui ex dupla proportione, vt duorum ad vnum, nascitur concentus) et rationis partes. ¶ Tertio est a qua aliquid fit: et dicitur efficiens: vt principium a quo motus et quietis, et qui dat consilium, et pater filij, et faciens facti, et transmutans transmutati, causae sunt efficientes. ¶ Quarto est gratia cuius aliquid fit, et dicitur finis: vt ambulationis finis est sanitas. Cum enim quaerimus, gratia cuius quis ambulat, respondemus, vt sanetur: arbitantes ambulationis finem reddere. Est enim sanitas, finis non modo ambulationis, sed et maciei, purgationis, et potionis, his indigentibus (quae media ordinata in finem dicuntur) et omnium instrumentorum quae instaurandae sanitatis gratia sunt, ¶ Secunda conclusio. Vnius eiusdemque plures causas per se esse contingit. ¶ Nam aerea statuæ aes causa est per se pariter et statuæ factor. non tamen eodem modo. Nam aes per se causa est vt materia: statuæ vero factor per se causa est vt efficiens. ¶ Tertia. Possunt et causae sibi inuicem esse causae. ¶ Nam ambulatio causa est sanitatis, et sanitas causa ambulationis, non tamen eodem modo. Nam ambulatio sanitatis causa est vt efficiens, sanitas vero ambulationis vt finis. Efficit enim ambulatio sanitatem, & sanitatis gratia ipsa plerumque ambulatio est. ¶ Quarta. Interdum eadem causa, contrariorum est effectuum. ¶ Nam idem aliquando praesens causa est vnius, absens vero alterius. Gubernator enim sua praesentia causa est salutis nauis: qui idem absens causa est periclitatio nis. ¶ Quinta. Omnes causae in dictos quatuor coincidunt modos. ¶ Haec in singulis scientijs videre proptum est. literae enim dictionum, dictiones orationum, suppositiones argumentationum, materia factibilium, partes totius, elementa, ignis, aer, aqua, terra, mixtorum sub materia comprehenduntur. Copositio, definitio, forma, sub forma, genitale semen, Medicus, consilium dans, faciens & transmutans, sub efficiente. Bonum, aut quod videtur bonum (nihil enim hic differt esse bonum, & videri bonum) sub fine. Manifestum est igitur omnes causas in dictos quatuor coincidere modos. ¶ Prima diuisio. Causarum quaedam est propinquior, & quaedam remotior: vt sanitatis causa propinquior est medicus, remotior artifex. Et ipsius diapason causa propinquior duplum, remotior numerus. ¶ Secunda. Causarum quaedam est per se, & quaedam per accidens. Statuæ enim causa per se est statuæ factor, per accidens vero Polycletus, homo, animal, album, musicum. Accidit enim Polycletus, & hominem, & animal, & album, & musicum, habitum habere quo efficiat statuam. Et harum causarum quaedam est propinquior, & quaedam remotior. ¶ Tertia. Causarum quaedam sunt actu, aliae vero potentia, vt aedificans aedificationis causa est actu, aedificator vero causa potentia. ¶ Et has causas quandoque complexe, & quandoque incomplexo exprimimus. Complexe, vt Polycletus statuæ factor, statuæ causa est. Incomplexo, vt Polycletus est causa statuæ. Praedicta quoque causarum membra de se inuicem hoc ordine formantur: vt an causa particularis, an vniuersalis, per se sit, an per accidens, actu, an potentia, complexe, an incomplexo expressa. De effectibus etiam eodem modo dicendum est. ¶ Differentia. ¶ Differunt causae actu, & potentia. Nam causae actu simul sunt cum suis effectibus, et simul cum illis esse designant: vt hic medicus est simul cum eo cui medela adhibet: et hic aedificans est simul

cum eo quod edificatur. Cum autem non amplius fuerit is cui medetur, neque hic medicans erit. & cum non fuerit quod edificatur, neque hic edificans. Causæ vero potentia non simul cum effectibus sunt, neque cum ipsis esse desinunt: vnde edificatio non simul cum domo esse oportet, neque eundem desinente domo desinere. **¶**Primum documentum. Quærenda est in singulis causarum generibus vltima causa: vt, cur hic edificat? quia edificator? quia edificandi habitum habet. Hæc autem vltima causa est, vltra quam nulla vltior superest quærenda. **¶**Secundum. Assignandæ sunt vniuersalium effectuum vniuersales causæ, & particularium particulares, & actualium actuales, & potentialium potentiales: vt statuæ assignanda est causa statuæ factor, & huius statuæ hic statuæ factor, & statuæ factionis statuam faciens, & statuæ potestate, statuæ factor.

Tertij capitis scholia. xliij. Primo modo causa est, ex qua fit aliquid, scilicet eorum aut naturale aut artificiale, aut quidvis aliud, cum materia illi alicui insit. Sunt enim hæc causarum definitiones non modo physicis verum etiam & quarūlibet disciplinarum & rerum causis communes atque accommodabiles. Et metallum, & eorum genera. Forum, æris & argenti, genera, vt mineralis, res naturalis, substantia, sunt etiam materiæ ipsius statuæ & phialæ vniuersaliores quidem, & rationibus communioribus designatæ. Non enim generis nomen hic dici-bilia, sed vniuersaliorum causarum rationes notat. Commutans commutatæ causæ sunt efficien-tes. Commutans est vnum pro altero dans, & vicissim accipiens, vt qui dat panem, & accipit pecuniam, aut qui dat pecuniam, & accipit domum. Commutatæ autem, quod in humanis commercijs ab vno in alterius possessione transferuntur, quodque pro altero aut datur aut recipitur, vt panis, domus. xvi. Quædam est propinquior, & quædam remotior. Propinquior, quæ nomine particulariori designatur. Remotior, quæ communiori, vt medicus rationem habet specialiore quam artifex, & ergo sanitatis hic causa remotior est, ille vero propinquior. Cæterarum diuisio- num partes in introductione physica definitæ sunt, & dialogo illam declarantæ apertius explica- tæ. xxi. Et dicta causarum membra de se inuicem formantur. Quatuor diuisio- num hic posita- rum octo sunt membra, causa vniuersalis, particularis, per se, per accidens, actu, potentia, comple- xe expressa, incomplexe expressa, quæ de se inuicem formantur ea ratione, quod de aliquo præ- cedentium membrorum queruntur omnia subsequentiâ, vt discernantur quamam illi assignato conueniunt, & quæ non, vt data causa aliqua vniuersali (qualis est artifex ad domum) percontamur de ea an causa sit per se, an per accidens, an actu, an potentia, an complexe an incomplexe expressa. Deinde data causa particulari (qualis est edificator ad domum) singula posteriorum membrorum de ipsa sciscitatur, vt an causa sit per se, an per accidens, & ita deinceps. Postea assignata causa per se, vt statuarius ad statuam, interrogamus an sit actu, an potentia, an comple- xe an incomplexe expressa. Et similiter de data causa per accidens. Demum vbi proposita fuerit causa aut actu aut potentia, percontamur an complexe expressa fuerit, an incomplexe, & tum de- nique absoluto membrorum oim ordine, quiescimus & absistimus ab interrogazione. xxliij. Et simul cum illis esse desinunt. Non quidem secundum rem, nam cessante ædificatione, non oportet id ipsum quod ædificans est, secundum substantiam interire, sed secundum rationem, quæ potissimum hic attendenda est. Nempe cum desinit ædificatio, amplius ipse artifex non denomi- natur ædificans, neque ædificantis nomen sortitur aut rationem. Et hoc pacto causæ actu etiam cum suis effectibus simul incipiunt, secundum rationem scilicet, & nuncupationem. Quocirca hæc causæ cum suis effectibus secundum subsistendi consequentiâ remeant atque recurrunt, vt si ædificans est, edificatio est, & si edificatio est, ædificans est. Et hæc reciprocatio non minus valet negatiue. Causæ autem potentia non simul sunt cum suis effectibus, vt edificator non simul est cum do- mo, aut si simul sunt, id accidit, neque ad rationem causæ potentia atinet quicquam, vt si edifica- tor simul sit cum domo, aut simul cum ea esse desinat, id accidentarium est rationi causæ. Nam vbi non simul esset edificator cum domo, aut non simul cū ea desineret, non minus sane diceretur cau- sa potentia, quam tunc quado simul esset aut desineret. Et eam ob rem in huiusmodi causis ab esse causæ ad esse effectus, aut e diuerso argumētādo procedere non possumus, sed solum ad posse esse.

¶ Quarti capitis annotatiuncule.

¶Causa indeterminata, est causa quæ in aliquem effectum non ordinatur.

¶Vartum caput continet vnam conclusionem, tres opiniones cum solu- tionibus duarum rationum primæ, & improbatione secundæ. **¶**Con- clusio. Casus & fortunæ, physica determinatio est. **¶**Nam casus & for- tuna causæ sunt a quibus multa fieri dicuntur. Causarum autem talium physica determinatio est: igitur & casus & fortunæ. **¶**Prima opinio est dicentium nihil fieri a casu & fortuna. **¶**Primo, quia oim effectuum videmus causam determinatam

esse: vt si quis it ad forum, & inuenit debitorem, quem inuenire non intendebat: ipsius rei causa determinata est debitoris veniendi ad forum voluntas, pariter et reparatoris ad forum veniendi voluntas. Non igitur fit aliquid a casu aut fortuna. Nam casus et fortuna, causæ essent indeterminate. **¶**Secundo. Antiqui rerum naturalium causas perquirentes, et casus et fortunæ omnino non meminerunt, nihil igitur sunt casus et fortuna. vnde nihil a casu et fortuna fieri cōtinget. **¶**Solutio. Multa fiunt a casu et fortuna: et licet illas causas in effectus determinatos referre possimus, vt voluntas eundi in forum, causa determinata est emendi aut nego- tiandi, non tamen causa est determinata inuentionis reperti. Quod autem anti- qui casus & fortunæ non meminerint, hoc quod arguit autoritatem, verum eorum potius insufficientem determinationem, quod & falsum est. Nam etsi Empe- docles casum & fortunam non ponat esse litem, amicitiam, ignem, aerem, aquam, terram, dicit tamen in mundi origine ignem, aerem, aquam, terram, in loca in quibus sunt, casu incidisse, & aliter sepius excurrisse, & multas animalium partes a casu & fortuna factas fuisse. **¶**Secunda opinio est dicentium omnia a casu & fortuna fieri, & fortunam voluere cœlum, & eo motu omnium rerum trahere ordi- nem. Sed hæc inconuenienter dicunt. **¶**Primo, quia videmus animalia & plan- tas a determinata causa procedere: vt hominem ex homine, & ex semine oleæ oleam, & vnamquæque reliquarum plantarum ex suo determinato semine, & non esse a fortuna. Minus igitur erit et cœlum, et eius motus, et diuina illa superiora corpora (quæ semper eodem tenore constantissime perseverant) a fortuna. **¶**Secundo, quia in inferioribus pleraque a fortuna fieri comploramus: in cœlo vero nunquam quicquam aut casu aut fortuna fieri conspiciamus, sed certo tenore, immutabili ordine, constantissime omnia illic perseverare videntur. Male igitur fortunæ sedem cœ- lum posuerunt, cum plura deberent percipi in cœlo fieri a fortuna, quam fiant in his inferioribus: quare potius fortunam in inferioribus locare debuissent. **¶**Tertia opinio est dicentium fortunam esse quid diuinum et scelicissimū, supra huma- nam mentem, et cuius humanus intellectus non sit capax: quam plurimi mortalium vt numen coluerunt. **¶**Hanc opinionem hoc in loco non reprobat Aristoteles.

¶Arti cap. scholia. xxvi. Omnium effectuum videmus causam determinatam esse. Id assertoribus primæ opinionis tribuendum est, omnium effectuum causas determi- natas esse quidem in aliquos effectus, quorum scilicet sunt causæ per se, & non casus aut fortuna, vt fossio agri determinata est in sationem, aut arboris plantationem, & illius per se causa est. Ne- gandum tamen est omnium effectuum causas determinatas esse in quoscunque effectus quorum sunt causæ siue per se siue per accidens. Non sunt enim causæ determinatæ in eos effectus quorū sunt causæ per accidens, vt agri fossio minime determinata est in thesauri inopinatam inuentionem. Et hoc modo casus & fortuna sunt causæ indeterminate in eos effectus quorum sunt casus & fortuna. ad quos solos referri debent, licet eodem numero causæ determinatæ sint in alios ef- fectus, ad quos neque casus dicuntur neque fortuna. Verum qui casum & fortunam ad effectus per se confert, non minus indignam rem facit, quam si patrem referat ad seruum, aut filium ad dominum. In calce enim precedentis cap. Aristotelis documentum est, causas omnes ad suos pec- culariterque effectus esse referendas, vt causam per se ad suum effectum per se, & causam per acci- dens ad iuum effectum per accidens. Neque incommodum putandum est eandem numero cau- sam ad diuersos effectus collatam, & determinatam esse, & indeterminatam, vt neque eundem ad diuersos patrem esse & dominum, aut filium & seruum. xxvij. Pleraque a fortuna fieri com- ploramus, id est, comploratum perspectumque & cognitum habemus. xxviii. Quam plurimi mortalium vt numen coluerunt. Vt Romani, qui ædem Fortunæ extructam habuisse leguntur, eiusque aras & sacra instituisse. Ignari enim diuinæ providentiæ omnia sapientissime moderantis, putabant eius deæ quam Fortunam vocabant numine aut prosperitatem mortalibus concedi, aut aduersitatem, rerumque alternationes & vicissitudines ab ea pendere. Verum, iuuenalis in- opinatos nobis euentus & insperata interdum mala potissimum cōtingere causatur ob nostram improvidentiam, quod non recto consilio vitam dirigamus, aut agamus opera, sed precipiti & inconsulto animo. Hinc si quod numen habet fortuna, id solum ab imprudētia nostra, & temeritate vendicari, inquit enim de ea. Nullum numen habet, si sit prudentia, sed te Nos facimus Fortuna deam, cœloque locamus.

Quinti capitis annotatiuncule.

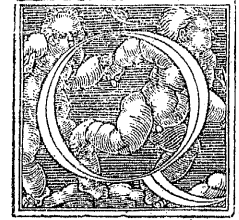
Secundū propositū, secundum electionem, consulto. Ea que fiunt a casu, aut a fortuna: effectus casuales, aut fortuiti. Offendit, iuenit. Infinita, nūero idē terminata. Sicut boni cōsecutio, ita & mali fuga, bona dicit: & sicut incommodi affectio, mala: ita boni habitū p̄ditio, aut quasi ad manū p̄sentis frustratio, mala.

Vintū caput cōtinet quinq; diuisiones, duas definitiōes, & tres cōclusiōes post quartā, vnū corollariū ad secūdā diffinitionē, vnū ad primā cōclusiōnem, & vnū ad secundam. Prima diuisiō. Eorum que fiunt, que-

dam semper consimiliter fiunt, alia frequenter, alia vero raro, que scilicet neque semper neque frequenter fiunt. In ijs que semper consimiliter fiunt, nullus fortunā locat: neque in ijs que frequenter. Aiunt enim que a fortuna eueniunt, raro contingere esse omnia: & hinc que raro eueniant omnia dicere solent a fortuna. Et ipsi, vt & nos, fortunam esse aliquid a quo pleraque fieri cognoscimus, supponunt. Secūda diuisiō. Eorum que fiunt, quedam fiunt propter quippiam, alia vero non. Hęc enim sunt propter quippiam, quecunque a natura, intellectu, aut voluntate facta, vt prosequantur, fugiantur ve, digna sunt. Tertia. Eorū que fiunt, quedam fiunt ab agente secundū propositum, quedam vero non. Quarta. Causarum quedam est per se, vt domus causa per se ars edificatiua. Alia vero per accidens, vt album & musicum. Et causam per accidens oportet esse fortunam. Nam causa p se, finita & determinata est: p accidēs vero, incerta & indeterminata. Fortuna autē, causa est incerta & indeterminata: & vni infinita accidere possunt. Prima definitio. Hęc fiunt a casu aut fortuna, que raro & p accidēs fiunt, & que propter aliquid sunt. Et quādo a casu, & quādo a fortuna, horum differētia postea determinabitur. vt, venit quis in villā, non quidē vt debitorem inueniat: debitore offendit: debitam pecuniā reportat. reportatio huiusmodi pecunię, a casu aut fortuna fit. Nam taliter raro euenit, & per accidēs. nō enim reportandi gratia in villā ierat. & hoc est eorū que propter quippiam fiunt. Si enim frequentier fieri huiusmodi reportatio, aut reportadi intētiōe locum adisset: hęc neq; a casu neq; a fortuna facta fuisset. Secūda definitio. Fortuna est causa per accidens secundū propositum, extra semper & frequēter, & eorū que ppter quippiā fiunt. Corollarium. Quapropter circa idē & intellectus & fortuna sūt. Nā ppositū sine intellectu nō est. Prima cōclusio. Infinitę causę esse possunt a quibus qd fit a fortuna, fiat. Nā infinita sunt que ad idē accidere possunt. pecunię eū reportatio accidere potest aut quia quis amici vidēdi gratia aliquē locū adeat, aut quia psequat fugiētē, aut fugiat psequētē, aut quia spectacula videre desideret: & sic de innumeris alijs. Corollarium. Vnde merito fortuna infinita esse videtur, & homini immanifesta. Nā infinitis ex causis accidere potest, q̄ ad rei que a fortuna fit, nō ordinatur exitū. Secūda cōclusio. Quodāmodo recte videt nihil a fortuna fieri, et quodāmodo a fortuna aliquid fieri etiā recte videt. Nā p se nihil fit a fortuna. Si enim solū essent causę p se (vt domificator p se causa est dom⁹) nihil fieret a fortuna. At vero p accidēs recte videt aliqd a fortuna fieri. Causas autē p accidēs dictū est numero esse infinitas. Corollarium. Quapropter quodāmodo recte dici videt fortunā carere ratiōe. Nā ratio, solū eorū est que semper aut frequēter fiūt, fortuna aut nō horū est, sed eorū que raro. Tertia cōclusio. Fortunarū altera causa est per accidēs propinquior, alte. a vero remotior. Nam sicut aliarū causarū efficientium alia est propinquior, vt Polycletus statue, et alia remotior, vt homo: ita et fortunarū esse videt, sunt enim efficiētes causę: vt cū egroto sanitatis causę sint, tonsio, ventus, et estus, et nihil horum sanitatis gratia suscipit: propinquior causa, estus, et deinde ventus, et remotior est tonsio. Quia tamen infinite huiusmodi per accidens causę esse possunt, si assignandę sunt que propinquiores, et que remotiores: statuendę aliquot et figendę

41 sunt. alioqui quę sunt priores, et quę remotiores, assignare non possis. Quinta diuisiō. Fortunarū quędam est bona, qua bonū aliquod contingit. Alia vero mala, qua aliquod contingit incōmodū. Que quidem fortuna si circa bona excellentem magnitudinem habentia contigerit, prosperitas, et fors fortuna dicitur, si vero circa excellentia mala, infortunium. vnde fit vt qui prope est vt magnū aliquid bonum malum ve accipiat, bene fortunatus sit aut infortunatus. iam em mens illud se tenere arbitrat. Nam id quod prope est, quasi nihil distare videtur. Est aut fors fortuna, & infortunium, inconstans, & incertū. nam omnis fortuna, inconstans & incerta est, vt quę nunquā semper & frequenter, sed raro et inopinātē contingat.

Vinti cap. scholia. xxxix. Et hinc que raro eueniant omnia. Id nō recte assertū. Raro em contingit cometes, aut draco ignitus, & nonnullę tales impressiones ignitę. Raro etiā contingit in his occiduis regionibus terrę successio ac tremor. Nullum tamen eorū cum euenit, accidit a fortuna, sed causam habet determinatā, & ad huiusmodi effectum natura ordinatā. Et sane fieri a fortuna, minus est. raro autē cōtingere, in plura se fundit, atq; cōmunius est. xxx. Hęc em sunt propter hoc. Sane propter hoc fieri dicitur, que si p̄cognoscerent, digna quidē viderentur expectari aut refugi, vt que tanti sunt momenti, quod cognita quis libe amplecteretur, aut deprecaretur, qualis est ex fossione thesauri inopinata inuentio. Nam si quis p̄sciuisset ibidem abstrusum esse thesaurum, dignū vt quis fuisset illud prosequi, sic subitanea repentinaq; ex lapsu mors. Illa vero non sunt propter hoc, que non sunt tanti ponderis & momēti, q̄ cognita digna sunt prosequi aut refugi, vt offensio inopinata pedis ad calculū, casus capilli ex capite. xxxxiij. Hęc fiunt a casu aut fortuna, que raro & per accidens fiunt. Quāuis hic vt r̄t̄q; nomē & casus & fortunę sub diffinitione ponatur, hęc tamen nō est vt r̄t̄q; effectū & casualiū & fortuitorū diffinitio, sed solū casualium. Quecunq; em raro & per accidens fiūt, & que sunt propter hoc, sunt a casu, & quecunq; sunt a casu, & raro fiunt, & per accidēs, & sunt propter hoc. At nō sic reneat data diffinitio cū ijs que sunt a fortuna. Nā effectus casualibus que fiunt ab inanimatis, aut animalibus rationis experibus, cōuenit data diffinitio, & tamē nō fiunt a fortuna. Nempe quādmodū fortuna debet esse agens secundū propositū, ita ea que fiunt a fortuna, debent fieri ab agente secundū propositū. A diectū tamen diffinitio est, aut a fortuna, q̄ sicut omnis fortuna est casus, & nō e diuerso, ita quecunq; fiunt a fortuna, fiunt & a casu, nō aut contra. quare quecunq; fiunt a fortuna, fiunt raro & per accidens, & propter hoc sunt, nō tamen reneat ac conuertitur. Itaq; diffinitio ea que fiunt a casu, quecunq; raro & per accidēs fiunt, & que sunt propter hoc, siue fiat ab agente secundū propositū, siue nō. Ea vero que fiunt a fortuna, diffinitio esse ea ipsa que raro & per accidens fiunt, ab agere quidē secundū propositū, & que propter hoc sunt. xxxv. Circa idē intellectus & fortuna sunt. Non solū circa idē specie sunt intellectus & fortuna sed & circa idem subiectū numero. nā quecunq; causa fortuna est, habet intellectū. Neq; cū propositū sit ipsa voluntas, aut ordinatio voluntatis aliquid agendū eligentis, quę per intellectū actiui cōsultatiuūq; sit (si quidē per intellectū sit rationis inquisitio, & de re facienda cōsultatio, deinde a voluntate vnus partis quę potior intellectui visa fuerit, electio, & postremū operis executio) constat propositum sine intellectu nō esse, neq; in intellectu sine proposito. Fortuna autē nō est sine proposito, cū sit causa per accidens agentium secundū propositū. Igitur fortuna nō est sine intellectu. Inuenitur igitur semper fortuna intellectui coniuncta, & circa idem subiectum versari atq; consistere. xl. Vt cum egroto sanitatis causę sint. Si quis patiatur cacarrhum vel pituitā, qui ex ofus nimia capillorum multitudinē, grauēq; cefariem, illā abradat, non intendēs sanitatem, deinde nudo capite exponat se vento, & deinceps æstui, feruorūq; solis, non tamen intendens leuari ē morbi, vento que claudente poros, & æstu s̄stēte distillantem humorē, sanus fiat, illius sanitatis per accidens cōparat, æstus est causa propinquior, cum inter eā & effectum nullę interiaceat causę, deinde secundūq; loco ventus concurrat ad eam eurationē. nā calor cum vento vehementius desiccat. Postero vero tonsio que causa est æstu vento que in hac serie remotior cooperata est ad occidētiā illā sanationē. Tonsione em capillorū effectū est vt ventus poros facilius clauerit. Omnes tamen illę causę sunt per accidens, cum nulla in huiusmodi effectum aut natura aut arte aut intētiōe ordinetur. xlii. Fortunarum quedā est bona, qua bonū aliquod cōtingit. Contingere bonū potest aut assecutione alicuius prolequendi, vt thesauri, aut per solutionis debiti, quo pacto bonū fortitū est fortunā Phæreus ille Iason, de quo memorat Valerius, q̄ cum hostis eius ex insidijs eū ad ortus gladio percussisset, vomitā eius (que a nullo sanari poterat) ita rupit, vt ipsum graui illo morbo liberauerit. Si quidē grande bonum illi percusso Iasoni euenit, gratia tamen illius nō fuit percussio, quin potius gratia occisionis. Potest & bonum contingere euitatione impendentis mali, & iamā instātis, quo quidē pacto legitur Simoni di potē bona fortuna obtigisse, cui (vt refert Valerius) apud Scopū oppidū in Thessalia cōnitanti nunciatū est duos iuuenes pro foribus astare, rogantes magnopere vt ad eos cōtinuo prodiret. Vix eo limen egresso, triclinitium in quo exulabatur decidit, & oppressi conuiuæ omnes eo solo exempto. Egresso illa non ad euadendam

Phæreus Iason. Valerius. Simōides. Scopum.

ruinam ordinabatur, sed ad collocutionē quærentium ipsum. Eodem modo bifariā obtingere potest mala fortuna, aut mali insperati perpeffione, aut boni imminētis frustratione, vt promptū est exempla desumere. Malum finistrā; fortunā perpeffus est Carthagenensī dux Amilcar, qui (vt narrat Valerius) cū obsideret Syracusas, inter dormiendū exaudire vocē sibi visus est nunciante futurum, vt proximo die in ea vrbe cœnaret. Igitur perinde ac diuinitus promissa victoria, exercitum ad pugnā parauit, vbi captus, in vrbe vincus perducitur, infortunatus quidē, & q̄ fraudatus fuerit suæpe quam de expugnatione vrbs conceperat, & quod præter spem captiuus in hostium potestare venit. Haud dissimiliter infortunatus vtroque modo Adrastus, Arcys filij Croeli pædagogus ac custos designatus, qui cum aprum venabulo transfigere parasset, & sua excidit spe, & Arcym Croeli filium suæ custodiæ in venatione creditū præter opinionem interfecit. Ita infortunati, qui adagijs equi Sciani & auri Tholosani occasione locumq̄ dedere, & senex ille, qui sententiæ illi quæ in omnī ore versatur, occasione præbuisse creditur, multa cadūt inter callicem supremæq̄ labra. Nonnunquā vero & mala fortuna & bona in eodē succedunt, & subinde comperiuntur, vt in remige & naua illo quem (vt auctor est Valerius) cum aqua & nauī haurientem fluctus in mare abiecerit, latere altero percussum cœrarius fluctus in nauem retulit. Is sane infortunatus primum, & paulo post fortunatus fuit.

Amilcar.
Syracusæ.

Adrastus
Arcys.
Croelus.

¶ Sexti capitis annotatiunculæ.

¶ Actio, hominis secundum electionem operatio. ¶ Actio, praxis. ¶ Eupraxia, bona hominis secundum electionem operatio. ¶ Tripes, trium pedum sedes. ¶ Priora, principaliora, ad suos effectus perfectiora. ¶ Frustra, in cassum, in vanum, temere, μάτηρ. ¶ Casus, per se vanum, temeritas, ἀνόματος.

Extum caput continet quinq; conclusiones, duas rationes, & vnū corollariū ad secundā: duas rationes ad tertiam, & vnū corollariū ad quintā. ¶ Prima conclusio. Casus & fortuna differunt. Nā casus de pluribus dicitur, fortuna vero de paucioribus. Quidquid enim fortuna fit, casu fit: non autem omne quod casu fit, fit & fortuna. ¶ Secunda. Fortuna solū est eorum quæ est actio. ¶ Primo, Quia fortuna est eorum quæ voluntate & consilio reguntur: nam agentium secundum propositum: hæc autem sunt circa quæ versatur actio. ¶ Secundo, Quia fortunatos dicere solemus felices: & fors fortuna prope felicitatem esse videtur. Felicitas autem solum est eorum circa quæ est actio, est enim bona secundum electionem operatio, signum est igitur & fortunam solum circa ea versari, circa quæ est actio. ¶ Corollarium. Vnde fit vt inanimata, beluæ, ac infantes nihil a fortuna faciant, neq; fortunata aut infortunata nisi secundum similitudinem dicantur. Nam hæc omnia nihil consilio & electione agunt. Similitudine autem dicuntur & fortunata & infortunata, quemadmodum Protarchus lapides eos fortunatos dicebat, qui aris extruendis aptantur, quia coluntur & venerantur. Infortunatos autem, qui illis iunctissimi, humi strati pedibus conculcātur. Possunt & hæc a fortuna multa pati. ¶ Tertia. Casus & inanimatis & animalibus rationis expertibus conuenire potest. Primo, quia si tripes qui cecidit, aptus ad sedendū iaceat, id casu fit. Non em̄ vt apta sedes fieret cecidit, sed vt in loco quiesceret. Et si equus furto sublatu, bibendi desiderio fontē petat, & in manus domini incidat, a casu saluatus est. Casus igitur & inanimatis & animalibus rationis expertibus conuenire potest. ¶ Secundo. Fieri frustra, est tam inanimatorū q̄ animatorū, & rationis expertiū. Fit enim aliquid frustra, cum ad finem ordinatur, quē non consequitur: vt si quis cibi in fundum stomachi descēdēdi gratia ambulet, & cibus non descēdat: hæc ambulatio frustra fit, & vana est. Si em̄ quis diceret se frustra balneū intrasse, quia sol nō defecit: ridendus esset. nō enim ideo se, vt sol deficeret, lauabat. Igitur signū est casum esse inanimatorum, & animatorū, & rationis expertiū. Videtur enim frustra & casus solū in hoc differre, quia quod frustra fit, ad quē ordinatur nō consequitur effectum, casus autē consequitur, sed nō ad quē ordinatur: vt si ceciderit lapis, & cadendo lædat prætereuntem: id casu fit, non enim eius gratia ceciderat. ¶ Quarta conclusio. Fortuna et casus in genus efficientis causæ reducuntur. Nam naturæ & voluntati accommo-

42

43

44

45

dantur: quæ causæ sunt efficientes: vt natura cecidit lapis, qui casu vulnerat prætereuntem: & voluntate fodiens Socrates, reperit thesaurum. Reducuntur igitur casus & fortuna in causas efficiētes: huiusmodi tamen causarum multitudo indeterminata est. ¶ Quinta. Casus & fortuna causæ posteriores sunt natura & voluntate. Nam natura & voluntas causæ sunt per se: casus vero & fortuna, per accidens. At vero semper priora ea sunt quæ per se sunt, ijs quæ per accidens dicuntur. Sunt igitur natura & voluntas causæ priores: casus vero & fortuna posteriores. ¶ Corollarium. Quare non conuenienter fortunam causam cæli assignauerunt. Nam cū causa esset, esset per accidens. esset igitur causa cæli, natura & voluntate & similibus posterior, quod statim per se absurdum esse deprehenditur.

47

48

¶ Sexti cap. scholia. xliij. Fortuna solum est eorum circa quæ est actio. Non quidem eorum effectorum circa quæ tanquam obiecta sit actio, sed eorum efficiētium circa quæ vt effectus sit actio. sensusque est, fortunam solum esse illorum efficiētium, quibus conuenit actio, atque secundum electionem operatio, vt pote hominum, qui soli agunt secundum propositum. Fortunatos dicere solemus felices, nō quidem felicitate vera & morali, quæ consistit in optima virtutis operatione, sed vulgari, quæ censetur esse, cum prosperum quispiam ac letum cuiquam obuenerit, aut rerum oppulentiā suppetatur. At quia huiusmodi corporea felicitas non nihil commercij habet cum felicitate morali, idem sibi nomen accipit. xliiij. Protarchus, auctor græcus. Possunt & hæc a fortuna multa pati. hæc scilicet inanimata, beluæ ac infantes possunt a fortuna multa pati, vt domus ab homine ignem vt se calefaciat fruente, & incautus cum asseruante, sui exustionem equus a ducente ipsum ad fluuium aquarū, & incidente in voraginem, sui demersionem. infans qui fertur a nutrice, & in terram cadit, claudicationem, aut pedis detorsionem. xlv. Videntur enim casus & frustra solum in hoc differre. Differunt quidem casus & frustra ratione, quod pene oppositas & aduersas fortitæ rationes videantur. Nempe casus consequitur effectum quem non intendit, frustra vero non consequitur effectum quem intendit. hinc non potest idem respectu eiusdem esse casus, & frustra. nam consequeretur effectum, & eundem non consequeretur, & cum intenderet, & non intenderet. Veruntamen nihil prohibet idem re ipsa esse casum & frustra, collatione facta ad diuersa, vt si quis proficiens ad forum gratia emendorum piscium, non offendar pisces in foro venales, sed reperiat inopinatio & præter propositum debitorem, qui ei debitam pecuniā prompte persoluar, is respectu emptionis piscium est frustra, ad inuentionem autem debitoris comparatus est casus. Similiter si quis vrbe petat, vt debitor em offendar, non inuenit autem debitorem, sed creditorē, quē minime inuentum vellet, qui cogat cum sine cunctatione debitum persoluere, is ratione diuersorum & casus est, & frustra. xlvij. Nam naturæ & voluntati accommodantur. Casus, naturæ accommodatur, quod re ipsa sit forma substantialis effectiua operationis natura non intentæ, vt cum lapis sua grauitate depressus corrui deorsum, & lædit prætereuntem, illius læsionis propria causa efficiens est forma substantialis lapidis, quæ quidem natura est, & ad illam læsionem casus. Et voluntas accommodatur fortunæ. nam fortuna re ipsa aliud non est quam voluntas determinans cuiuspiam rei operationem, aliud tamen præter determinationem efficiens, vt voluntas Socratis terram adiacenti futuræ domus fundamenta effodientis, collata ad inuentionem thesauri præter expectationem, est fortuna. xlvij. Nam cum causa esset, esset per accidens. Si fortuna (inquit) esset causa cæli, esset causa per accidens, ipsorum confessione, ponentium fortunā esse causam per accidens. At natura & voluntas (quæ sunt causæ effectorum inferiorum) sunt causæ per se. nam ordinantur in ea quæ aut natura aut proposito efficiuntur. Et causæ per accidens posteriores sunt, minusque præcipuæ, per se vero, priores atque principaliores. Igitur causa cæli esset posterior natura & voluntate, causis istorum inferiorum. quod statim absurdum apparet. non est igitur astruenda fortuna causa cæli, vt secunda quarti capitis huius libri asseruauit opinio.

¶ Septimi capitis annotatiunculæ.

¶ Mouens, agens. ¶ Prima mouentia physica, mota sunt terminatiue, & per accidens. Primum autem mouens metaphysicum, omnino non.

¶ Septimum caput continet duas conclusiones, & tres rationes ad primam partē secundæ. ¶ Prima conclusio. Sufficenter videntur esse assignata quatuor causarum genera. Nam tot assignanda erant, quot, vt causas queramus, inuenimus quæsitia. Quatuor autē inueniuntur quæsitia, ex quo, per quid, a quo, & cuius gratia: vt si queras, ex quo res sit naturalis, ex materia: cur corrumpitur, quia est ex materia, materiam respondes. Et si in mathematicis queras, per quid est rectum? per medium non discrepare ab extremis, cur sit rectum? quia medium non discrepat ab extremis: respondes formam. Si vero que-

ras, a quibus Thebanorum spoliatum est templum: a Phocensibus, cur Thebani Phocensibus bellum intulerunt: quia eorum templum spoliauerunt: causam efficiens respondes. Si ultra queras, cuius gratia Persarum rex Grecis bellum indixit: ut dominaretur, cur Grecos debellauit: ut dominaretur: respondes finem. Et similiter de reliquis causis omnibus queras. Sufficiens igitur assignata fuerunt quatuor causarum genera. ¶ Secunda. Physicus omne genus causę habet considerare, pariter & per quodlibet habet demonstrare. ¶ Quod vero omne genus causę habeat considerare, patet primo, quia tres causę, forma, efficiens, & finis, in idē coincidunt. homo enim ratione formę hominem generat: quę quidem operatio num efficiens est, & quę sunt eius gratia. At physicus formam (quę natura est) habet considerare, igitur & efficientem & finem illi coincidentem. Et habet (vt prius dictum est) materiam considerare. Habet igitur physicus omne genus causę, materiam, formam, efficientem, & finem considerare. ¶ Secundo. Quędam sunt mouentia non mota: quę physice non sunt considerationis. Alia vero mouentia mota: & hęc physice sunt considerationis. Vnde philosophię consideratio tripartita est. Est enim partium vna quę immobilia considerat: vt metaphysica, & partium mathematica. Alia mobilia, sed incorruptibilia: vt astronomia. Tertia mobilia & corruptibilia: quę physica nominatur. Habet igitur physicus efficientes causas cōsiderare, & materiā & formā quę fini coincidit: vt dictum est. quare & quatuor genera causarū. ¶ Tertio. Physici est cōsiderare generationes, & in quo fiūt: & hoc est materiā cōsiderare, & quid sint: & hoc est cōsiderare formā. & a quo sint: & hoc est cōsiderare mouens. nō dico mouēs omnino immobile, & omnū primū (nam hoc nō est physice considerationis) sed quod mouetur & mouet. Et quia natura propter aliquid est, habet etiā finē considerare. Habet igitur Physicus quatuor causarū genera considerare. ¶ Quod vero p omne genus causę demonstrat, patet, quia cum omne genus causę consideret, eas ad quę sita habet respondere, & per eas facere manifesta, quia si queratur ex quo, materiam respondere habet: quid, formam: a quo, efficientem: & gratia cuius, finem. Quod si respondet causas quę sint frequēter, concludit quod est frequenter. Dignius enim est sic, vt vnūquodq; vt materia ipsa patitur, fiat. Igitur physici est per omne genus causę demonstrare.

Septimi cap. scholia. xlix. Quatuor autem inueniuntur quęstiuia. Id de specialibus causarum quęstiuis intelligendum, quorum singulum, solum vnum causę genus interrogat, vt ex quo, solam materiam, per quid, solam formā, a quo, efficiēs, & propter quid, finem. Nam plura his inueniuntur quęstiuia generalia, & sine discrimine quodque genus causę interrogantia, qualia sunt, cur, quare, vtrum, & similia, nulli causarum generi peculiariter addita & ascita. Cur Thebani Phocensibus. Thebę vrbis Boeotię clarissima, a Cadmo Agenoris filio condita, cuius incolę Thebani dicuntur. Phocis vero regio Boeotię insignis oraculo Apollinis Delphici, cuius indigenę Phocēses vocantur. De bello Thebanorum cōtra Phocēses Iustinus abunde meminit, ex quo quod hic dicitur requirendū. Cuius gratia Persarū rex. vt prope Darii filius Hidaspis, & deinde Xerxes filius eius paterno regno positus, historiā huius ex Herodoto require & Iustino. I. Tres causę, forma, efficiēs, & finis. Idē re ipsa, ad diuersa collatū, est causa formalis, efficiens & finalis, vt forma substantialis rerū naturalium, est causa formalis ad totum, cum per eam res naturalis habeat esse. Eadē est causa efficiens propriarū operationum, vt anima visionis, auditionis, ambulationis. Et ipsę operatiōes naturales sunt gratia formę substantialis, & vt ipsa cōseruetur, quemadmodum nutritio in animatis gratia animę cōseruandę in viuentē, & frige factio in aqua gratia formę aque melius saluandę, est igitur forma substantialis causa finalis & ipsarum quidem operationum quarum est effectrix. Neque incommodum putandum est idem ad idem causam esse efficientē & finalem ob diuersas rationes. Quare cuiuslibet rei naturalis forma substantialis est causa formalis, efficiens & finalis, & tres causę, forma, efficiens & finis, in idem numero coincidere facile in ipsa conspiciuntur. Et in hac triformi causarū ratiōe ipsa vnā imitatur primum summumq; ens, quod prima est & absolutissima forma, primū omnium efficiens, & precipuus omnium rerū optimusq; finis. Quędam sunt mouētia non mota, qualia sunt entia supranaturalia, ab omni motu & per se & per accidēs, semotiissima. Mouētia autem mota sunt, aut tota corpora naturalia, quę mouent gratia formę, & mouentur gratia materię, aut corporum naturalium formę, quę primo quidem & per se mouēt, mouētur autem, aut termina-

tiue, cum gignuntur & intereunt, aut per accidēs, & gratia subiecti cui insunt, vt cura viuēs augeatur aut minuitur, & eius anima partium accessionem, detractionem vt etiam sustinet. Et cum res loco mouetur, & eius forma itidem de loco in locū transfertur. At qui materia per se quidē & primo mouetur, nullo ramen pacto est mouens. Et partim mathematica. Secundum aliquam partem mathematica considerat immobilia, vt secundum Arithmetica considerantem numeros, qui sane immobiles sunt, & secundum geometriā considerantem magnitudines ratione immobiles, quę eas vt ad motū referantur, minime trañter. Secundum aliquā vero partem, vt musicam, perspectiuā, & præsertim astronomiam, ipsa mathematica mobilia considerat. Dignius em̄ est sic. Rationi consentaneum est vnum quodq; in disciplinis eo pacto ostendi, vt materia subiecta substat ac efflagitat, scilicet vt ex ijs quę sunt semper, concludantur ea quę semper, & ex ijs quę frequenter, ea quę frequenter, vt hoc pacto similis sit vni cuiusq; conclusio principijs.

¶ Octauo capitis annotat.

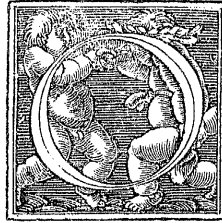
¶ Par, rationabile, consentaneum, idoneum. ¶ Area, campi planities. ¶ Contundere, conterere. ¶ Absoluere, perficere. ¶ Id natura intendere dicitur, quod non impedita produceret. Itidē dicitur & illius gratia agere, quod nō impedita cōsequeretur, & quo habito quiesceret. ¶ Portenta, monstra. ¶ Monstrum est nature peccatum. ¶ Id nature peccatum est, quod natura nō impedita aliter produxisset.

¶ Αὐτὸ πρόσωπον, id est ἀνδρὸς προσωδίου: hoc est humana facie præditos. ¶ Vitigene ἐλασιπρόσωποι, plantę quarum priora sunt oleę, & posteriora vitis. ¶ Priora, partes priores. ¶ Deliberare, rōne inquirere.

Ctauum caput continet duas conclusiones, tria Empedoclis dicta ad primam, sex rationes ad secundam, tres instantias cum earum solutionibus.

¶ Prima conclusio. Par est naturam alicuius gratia agere ostendere, & vnde in rebus naturalibus pendeat necessitas. ¶ Nam naturam alicuius gratia agere, prius a nobis positum est: quod pleriq; antiquorum non videtur. Nā qui calidum & frigidum principia posuerunt, dixerunt res non alicuius gratia fieri, sed quia materiale principium tale sit, vt ex eo rē fieri necesse sit: & materiā & necessitatem idē dicebant. ¶ Empedocles vero (qui præter materiā litē & amicitiam efficiētes causas posuit) & Anaxagoras (qui præter materiales atomos, efficiētem intellectum) primo dixerunt res nō alicuius gratia fieri, sed sicut pluit Iupiter, nō vt increfcat triticū huius in agro, & illius perdatur in area: sed si augmentetur alterum, & alterum putrescat & perdatur, hoc vtrumq; accidere. ¶ Secundo. Dixerunt pluuiā de necessitate cadere, & vaporē sursum dictum de necessitate cōgelari, & de necessitate redire in aquā, non alicuius gratia. ita & animalibus anteriores dētes acutos esse, maxillares latos, non quidē ciborum diuidēdorum & contundēdorum gratia, sed ex materię necessitate. Similiter q; reliquę animalium partes ita sitę sunt, vt ad ipsorum opera apte iaceant, & vt ipsa animalia saluari possint, hoc a casu euenire. ¶ Tertio. Dixit Empedocles, si huiusmodi partes situm non habeāt ad opera faciēda conueniētē, animalia illa interire, vt bouigenas dicebat, quorum priora viri, & posteriora bouis erant. ¶ Secunda conclusio. Nequaquam ea quę a natura eueniunt, a casu eueniunt, vt vult Empedocles, sed alicuius gratia. ¶ Primo, quia quęcunq; a natura eueniunt, semper, eodem modo, aut frequēter fiunt: quęcunq; vero a casu fiunt, non semper, eodem modo, aut frequenter fiunt, vt in hymne frequēter pluit: & ideo id natura esse dicitur. raro vero fit cauma: & ideo id a casu euenire. contra sub Cane frequenter fit cauma: ideo id natura est. raro vero pluit, ideo id a casu fieri putant. Nequaquam igitur ea quę a natura eueniunt, a casu eueniunt, quę cum a casu non eueniant, propter aliquid igitur erunt. id enim ipsi concedunt, aut a casu, aut propter aliquid esse. ¶ Secundo. Quorumcunq; est finis, eo semper habito quiescunt: & quę id antecedunt, eius gratia facta esse videntur. At res naturales semper mouentur, quousque vt natę sunt fieri factę sint: quo facto quiescunt. Nnum quodq; enim sicut agitur, sic natum est eē: & sicut natum est esse,

fic agitur, nisi superuenerit impedimentū. Igitur quę id antecedunt, eius gratia fiūt.
¶ Tertio. Si natura extrueret domū, non aliter quā nunc ab arte extructa est, eā faceret: & si ars efficeret animal, nō aliter ipsum faceret, quā nunc ipsum natura factū est. Ars enim antecedentia propter sequentia & finem faceret: igitur & natura. Eadem enim in arte & natura antecederent, & sequerentur. **¶ Quarto.** Ars aliquādo perficit quę natura nequit absolueret: ut medicina. & quędam imitatur naturā: ut ars quę imagines fingit: & quę antecedunt, sequentium gratia facit. igitur et natura (quam ars adiuvat, aut imitatur) quę antecedunt, propter sequentia et finem agit.
¶ Quinto. Quędam animalia quę neq; arte neq; consilio reguntur, alicuius gratia agere cognoscimus manifestissime: ut araneas texere telas, et formicas grana cōgregare, & hīrūdines nidos ponere, & plantas fructuū protegendorum gratia folia pducere, & radices deorsum alimentī attrahendi gratia porrigere. Agit igitur natura propter finem. **¶ Sexto.** Duplex est natura, materia, atq; forma. materię autē finis est forma. Est igitur natura, alicuius gratia. **¶ Prima instantia.** Si natura propter finem ageret, nunquā deberet peccatum cōmittere, ut producere monstrum. At videmus eam plerūq; edere monstra, nō igitur gratia alicuius agit. **¶ Respōdet.** Quāuis natura aliqua peccata ut mōstra cōmittat, nō tamen idcirco sequit eā nō ppter finē agere. Nā & ars quę alicuius gratias agit, interdū peccata cōmittit: ut nōnunquā grāmaticus nō recte scribit, & medicus non recte potionem ministrat. Et sicut in artibus finis intenditur, & quod nō attingitur, peccatum est in finē: ita in naturalibus finis intenditur: & cum monstrum edatur, peccatum in finem cōmittitur. Nā natura neq; monstrū producere intendit, neq; illius gratias agit, impedita tñ a suo fine, monstrū edit. **¶ Secunda.** Si natura alicuius gratia ageret, nō videretur vnquā bouigenas (ut vult Empedocles) pducere, quorū priora fuerit viri, & posteriora bouis. nō enim ad aliquem finem videtur eos natura producere, non agit igitur natura alicuius gratia. **¶ Respōdet primo.** Si talia monstra ederētur, natura esset impedita, & aliquod principium eius, ut semen, corruptū. Nā animalia nō statim fiūt: sed oportet mollem illam massam quę e semine orta est, primum disponi. quę si corrupta, deficiens, aut exuberans fuerit, plerūq; contingere solet monstrū. **¶ Secundo.** Empedocles bouigenas *αὐτὸς ποιεῖσθαι* cōfinxit. Deuiffet autem potius in plantis huiusmodi portenta confingere, ut vitigenas *εἰλαοποιεῖσθαι*. Nā plātę minus propter finem quā animalia agere videntur. quę tamen ausus confingere non est. quę si fierent, fierent (ut dictū est) quemadmodū cetera mōstra, aut semine deficiente, aut exuberante, aut corrupto. **¶ Tertio.** Empedocles reliquit nomē nature, dicendo aliquid a natura fieri. Fiunt enim a natura, quęcūq; ab intrinseco principio cōtinue mota, in aliquē finē tēdunt, quem semper eundē nō impedita attingūt. & nō mouētur indifferenter a quolibet, neq; indifferēter in quodlibet tendūt: & tñ cum casu aut fortuna aut ea fieri, tollit ea a natura fieri. Fieri enim nequit ut casus & fortuna (quę neq; determinata sunt, sed infinitorum: neq; ad determinata semper aut frequenter pcedunt, sed ad infinita) simul cum natura conueniant, quę & determinati est, & ad determinatū semper (nisi impedita fuerit) procedit. **¶ Tertia instantia.** Natura nō deliberat: nō igitur agit propter finem. **¶ Respōdet,** nō oportere, si nō deliberet, ipsam nō agere propter finē. Nā & artifex semper alicuius gratia agit, nō autē semper deliberat. ad agēdum igitur alicuius gratia nō requiritur delibatio. Et sicut ars semper propter finē agit, ita & natura eius exemplar, & quā ars imitatur, semper propter finem agit. Inter artem tamen & naturam hoc inter esse videtur, quod ars extra opus est, natura vero intra. Intellige igitur nauifacium in ligno, & nauem efficere. eodem modo ars hęc sicut natura operaretur: & huic quā simillima est natura. Similiter cum medicus seipsum sanat, hęc ars nature est quā simillima: & ut hęc, eodem modo natura operatur.

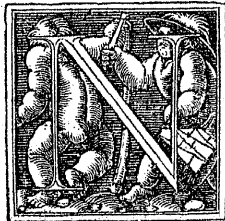

Cravi capitis scholla. II. Prius a nobis positum est. positum, propositio-
 ne assertum, & suppositum tanquam per se manifestum, utpote in
 fine præcedentis cap. Sicut pluit Iuppiter. Anaxagoras & Empedo-
 cles pluuię descensum & lapsum hoc modo exprimebant, more genti-
 lium, qui Ieuem putabāt summum deorum pluuiam, ut cetera na-
 turę munera, mortalibus cōcedere. Nobis autem ea oratio nihil aliud
 hoc loco designat, nisi, sed sicut pluuiā delabitur ac descēdit in terram.
 Porro hęc tria vtriusq; dicta refutanda sunt prorsus & inficianda. pri-
 mū quidem, quod falsum sit pluuiam non alicuius gratia fieri, cum natu-
 rę, immo sapientissimi naturę conditoris prouidentia ordinata sit ad
 terrę irrigationem, agrorum fertilitatem, & fructuum vberitatem. Secundum vero, quod falsum sit
 de necessitate materię pluuię materiam præstiturū vaporem sursum duci, & ibidem densari, rur-
 sumq; in aquam cōverti, aut dentium hos quidem latiores, illos autem acutiores esse. omnia enim
 hęc non ex materię necessitate, sed propter finem contingunt, & disposita sunt. Tertium denique
 Empedoclis dictum negandum est, scilicet quod non contigat natura produci animalia carencia debi-
 to partium ad operationes exercendas situ. Nusquam quidem reperitur ea animalium genera,
 quę bouigenas appellat, & si aliquando producantur, id raro obuēire, & solum natura im-
 pedita steri censendum est, non tamen idcirco protinus consequitur nulla gigni animalia debito
 partium situ destituta. Iij. Sub cane ut frequenter. Canis, fides est celeste exortens cum cancro,
 ad quod cum peruenerit sol, duplicatur ætus, & vehementior est solis feruor in subiectis mundi par-
 tibus, inde dies caniculares dicti, quibus sol cani coniungitur. Cauma autem, feruorem, æstum, ca-
 loremque grauem designat. Quorūcūq; est finis, duo physica proloquia hęc propositione claudū-
 tur. Primum. Quorūcūq; est finis, ipso habito illa quiescūt. Haud aliter quā assuetio profectiois ter-
 mino quo tendebat uiator, quiescit a progressionē, ut medicationis finis est sanitas, & habita sani-
 tate medicus cessat a medicatione, sic ædificationis finis est consummata domus, ipsa itaque domo
 perfecta desinit ædificatio. Secundum. Quę finem antecedunt, gratia finis facta sunt. & media in
 finem ordinata dicuntur, ut potio & incisio ægroti præcedūt sanitatem, & gratia sanitatis instaurandę fiunt. Sic lapidum & lignorū aptatio præcedunt domus cōsummationē, & gratia domus ex-
 truendę fiunt. Igitur & natura. Tertia & quarta ad secundam conclusionem ratio inuenitur loco
 a simili & minori. est enim ars ut solum imago & vestigium naturę, natura autē exemplar & ve-
 ritas artis, & minus ordinata conspiciuntur opera artis quā natura. si igitur ars quę imperfectior
 est, propter finem agit, multo valentior iure & natura. Et Aristoteles tum hic tum in alijs ple-
 risque locis, per ea quę inueniuntur in arte, declarat ea quę sunt in natura, quod opera artis no-
 tiora sunt ad nos, & sensui domestica magis atque manifestiora, & proinde admodum accommodata
 ad opera naturę quę latentiora sunt, dignoscenda. Ut araneas texere telas. Conspiciuntur araneę
 in muscarum aucupium texere telas, ducendo fila in orbem & circulum secūdum certam pro-
 portionem magnitudinis & distantię, ut quę centro propinquiora sunt, minorā sint, minusque
 distent, quę vero remotiora, maioris ambitus & distantię. Quę quidem ne se inuenta disilente
 & frangantur, rectis filamentis ab vna circulari linea passim in proximam ductis sulciuntur, col-
 limantur quę & conueniuntur, ut ne exercitissimus quidem geometra circino concentros circū-
 los exactius deformare possit. Formica etiam excuāt sibi domum in terra, in quā æstate grana
 congerit, quibus hyeme victitet, maiorisque molis pondus quam ipsa sit desert, quo tamen inge-
 nio, ut ingrediens egredienti viam uō præpeditat. Et sane in hoc tam exiguo animali (ut & melli-
 feris apibus) magnum est diuinę prouidentię vestigium. Hirundines idem in locis inaccessibleis-
 nidum componunt ex luto, quod duratum vix humana industria dissolui potest, quo rapacia a-
 nimalia arcet a suorum pullorum discrepatione, & surripiendorum pullorum suorum audios ho-
 mines prohibent a nidi contractione. Nam neque natura monstrum producere intendit. Neote-
 ricū proprietatem vnā terminorum recentius ab eis inductam, quam appellationem nuncupat, Sophisti-
 ca aphilo-
 sophia re-
 pelleda.
 tura intendit monstrum. & hanc quidem falsam astruunt, illam autē veram. Verum id facti-
 tantes, monstra in naturali philosophia pariunt, quę cum rectam in omnibus expectat intelligen-
 tiam, & circa illam potissimum operam intendat, faciunt eam circa vocabula ipsa contentiosam,
 ac si quiddam minutulum & exiguum, utpote præpositionis nominū aut postpositionis discer-
 men curaret, quod plane captiosum est sophisticum, & ab hac philosophia longē alienum. Itaque
 sine discrimine vtraque datarum propositionum neganda est, siue accusatiuus vtrūm præcedat
 siue sequatur, cum eadem prorsus apud Aristotelem sit intelligentia. Natura enim non impedita
 nunquam aliquid naturę peccatum committeret, per diffinitionem igitur neque monstrum intrē-
 dit, neque intendit monstrum. Quod si natura id monstrum quod produxit enutrit, curretq;
 ad illam exuberantem corporis particulam ut strumam docti alimentum mitti, non protinus ef-
 ficitur ipsam intendere monstrum. Nam cum tale vitium ipsa corrigere non possit, facit de illo
 quod conducentius est & melius. Melius autem est ipsum nutriri & vegetari, quam inanire re-
 linqui, & corpori coniunctum, anima tamen destitutum, putrescere. Si quidem natura, possibilis
 semper optimum facit, & cum omnino n. aurę peccatum emendare non potest, facit pro viribus
 ut minus exorbitet & noceat. Cū autē obiectat, demonstrato monstrum, id natura intendit, & id est
 monstrū, cōficitur igitur, monstrū natura intrēdit. Plane negādū quod inferitur, & quod primo loco assu-
 d n

Lmicur. nā id ipsa nō impedita minime produxisse, nō igit id intendit, sed rem naturā circa defectū omnem naturā intendit. Quod si corruptum, deficiens aut exuberās fuerit, si deficiens fuerit semē, deest quippiā mēbrorū ad naturā integritatē requisitum, vt manus aut digitus. si abundās superfluit quicquā in re producta, vt fetus in manu digitus, aut in tergo prētumida carnis moles. Si corruptū cōsummūq; fuerit semē, producuntur mēbra indigesta atq; cōfusa, q̄ digeri distinguīq; debuissent, vt pes aut manus sine digitorū distinctione in vnā massam cōglobata. Nō tamē quicquid a nostra forma, naturaliq; mēbrorū dispositione alienū & discrepans in humana specie producitur, mōstrum censendū est secundū hāc (quā solam philosophia intendit) monstri significantiā, sed solum quod aliter q̄ natura nō impedita ederet, producitur, & alio producere perfectō, aut ex operatione aut defectu aliquo dissidet. Pigmei etenim exiguae molis, & gigātes procerae staturae, mōstra appellāda nō sunt, q̄ taliter producātur qualiter nati sunt natura p̄duci. Ita & Cynocephali, & Cyclopes, quorum hi vnū tātum habet oculū, illi vero corpori humano supereminēs (vt perhibēt) caput caninum. Troglodytae etiā, & qui sine capite oculos habent, & os in pectore, & cetera variarum formarū in humana specie genera, quae & a Plinio & a Gellio referuntur, minime hic cēfenda sunt mōstra, cum non aliter q̄ eorum fert natura producātur, tamen si vulgus illa mōstra vocet, q̄a nostri corporis effigiatione diuersa, admirationem nobis inducāt, videanturque a natura impedita sic producta. Hae vero cum sint & indeterminatorum, haec, casus & fortuna. Non autem semper deliberat. Nam interdum artifex consummatum affectus habitū, operatione suae artis agit sine deliberatione, q̄ eamō indigeat, perinde atq; grāmaticus ex tempore & sine praemeditatione latine loquitur, & citharodus sine attentione fides pullat. Et plane ad agendum gratia prosequendū aut fugiendū cum proposito, deliberatio plerumque requiritur. Ad agendum autē quicquam ex naturali instinctu & ordinatione, nō requiritur cōsultatio. Alioqui solus homo propter finem ageret, cum ei soli cōpetat cōsultatio. Quod ars extra opus est. Opus est quod ex operatione relinquatur, vt domus, statua, extra quod liquido cōstat artem esse, quia nō in opere per artem factū vt in subiecto, sed in artifice. Natura vero est intra id quod per naturam sit, vt forma oliuae in oliua quae augetur aut alteratur. Ad intelligendum autem quonam pacto natura operetur, Aristoteles duplici analogia vicitur. Prima est, si quis intelligat artem construendae nauis esse in natura necessarium est, intelligendum & nauem componere, illa ars operaretur vt principium intrinsecum suarum operationum. Eodem modo natura principium est & intrinsecum suarū operationum, hoc autem duntaxat applicandum est ad operationes naturae intrinsecas, & quae fiunt a forma in propria materia. In operationibus enim extrinsecis naturae, id non oportet, vt forma ignis est extra aquam quam calefacit. Secunda analogia est, si medicus aeger seipsum sanet, ars medicandi est principium sanationis intrinsecum, & intra id quod recipit sanationē, scilicet in medico, haud dissimiliter natura operatur in propria materia.

¶ Noni capitis annotat.

¶ Necessitatē simpliciter ab aliquo esse intelligim⁹, quādo eo existēte, alia vt sint necesse est. Necessitas autē ex suppositiōe ab aliquo est, q̄n̄ id esse altero existēte necesse est. ¶ Fastigiū, summitas. ¶ Intritum, cēmentum. ¶ Praemissis existentibus, praemissis veris. ¶ Cōclusio sit, cōclusio sit vera. Ratiocinationis, cogitationis.

Nonū caput cōtinet tres cōclusiones, & duo corollaria. ¶ Prima cōclusio. Videndū est vnde in rebus naturalib⁹ pendeat necessitas, & an ea simpliciter, an ex suppositiōe sit. Nā alii qui existimauerūt totā in rebus naturalib⁹ necessitatem ex materia & motibus materiae puenire, quēadmodū si existimares parietū lapides necessario deorsum esse, quia grauiorēs: & lateres supra necessario, quia leuiorēs, & ligna necessario tenere fastigiū, quia leuissima. Vidēdū igit est an sit ita an aliūde pēdeat. ¶ Secūda, In rebus naturalib⁹ necessitas simpliciter, nō ex materia prouenit, sed ex suppositiōe. ¶ Nā nō p̄pterea q̄ materia est, rē naturalem statim esse necesse est, sed cū quēuis res sit naturalis, materia vt sit necesse est. Si ei quærat aliquis propter q̄d oporteat aliquā rem naturāle, vt ignē, esse: nō sane respōdeas, quia materia est. At vero si quærat, propter quid vt sit materia necesse est: probe respondeas, quia ignis est. Et hęc necessitas consimiliter in artificialibus sese habet: vt si sint intritum, ligna & lapides, nō propterea statim est domus. At si domus est, saluat, & protegit: vt sit intritum, ligna & lapides, necesse est. Et si sit ferrū, aut

quod vsūm ferrī obtineat, nō propterea necesse est esse ferram. At ferrū aut quod ferrī vsūm obtineat: propterea q̄ ferrā sit, p̄tinus esse necesse est. Si enim quærat abs te, propter quid esse ferram necesse est: nō bene propterea q̄ ferrū sit, aut quod ferrī vsūm obtineat, respondeas: contra tñ optime dixeris, vt sit ferrum, aut quod eius vsūm obtineat, propterea q̄ ferrā sit, necesse esse. ¶ Tertia, Necessitas simpliciter, in rebus naturalibus a forma & fine est. Nā forma & fine existēte (est em̄ forma in rebus naturalibus finis) materia, & motus materię vt sint aut fuerint, necesse est. materia autem existente, & eius motibus, nō propterea vt sit res naturalis necesse est. Et hęc necessitas similitudinem quandā habet ad necessariū in disciplinis: quia sicut si forma sit, eius quoq; dispositiones esse necesse est, at contra illis existētibus nō oportet vt ea forma sit: ita in disciplinis, praemissis existentibus (vt q̄ demonstrant triangulum tres duobus rectis equales habere) vt sit cōclusio necesse est et praemissis necessarijs, vt cōclusio necessaria sit oportet. sed cōclusionē existēte non p̄pterea praemissas esse necesse est: nec cōclusionē necessaria, praemissas esse necessarias oportet. ¶ Hoc tamen in rebus et disciplinis primo interest, q̄ hęc necessitates e diuerso sumuntur. Nam in rebus, posterioribus existentibus, praecedētia vt sint necesse est, nō autē contra. In disciplinis vero, prioribus existentibus, posteriora esse necesse est. nam praemissis existentibus, est cōclusio, nō autem contra oportet. ¶ Secundo, Quia in rebus hęc necessitates priora et posteriora sunt actionis, in disciplinis vero ratiocinatiōis. Et sicut necessitas in rebus naturalibus a forma est, ita et in artificialibus est a fine: vt si sit domus, protinus vt sint intritum, ligna, et lapides, necesse est, at nō cōtra oportet, et si sit a pluuijs niuib⁹ et ventis defensio: et domus, ligna et lapides sunt. quae si sint, nō idcirco talem defensionē esse oportet. Et si sit ferra, aut ligni sectio: et ferrū, aut quod eius vsūm obtineat; p̄tinus est, at cōtra nō oportet. Quare manifestum est et in naturalibus et in artificialibus necessitatem simpliciter, a fine esse quērēdam. ¶ Primum corollarium. Quare cū vtraq; natura a Physico sit cōsideranda, magis tamen forma et finis. ¶ Nam ab ea in rebus naturalibus pendet omnis necessitas. Et similiter in artificialibus forma et finis maxime spectanda sunt, sic tamen, vt materia (quae vt talis forma et finis cōsequantur, necessaria est) non negligatur. ¶ Secundum corollarium. Quapropter et Physicus et artifex a forma et fine potissimū suas diffinitiones ducunt. Ducunt enim ab ijs quae suae cōsiderationis praecipua sunt. Et si artifex finem diffiniat, et materiam nō exprimat, eā facile intelligimus, vt quid opus dom⁹? defensio a pluuijs, niuib⁹, et vētis: statim intelligas ligna et lapides in edificiū erecta: quae, si sit huiusmodi defensio, vt sint necesse est. Quid medicinē opus? sanitatis introductio. p̄tinus intelligas medicamenta: quae, si sit introducta sanitas, vt sint, aut praecesserint, necesse est. Quid opus ferrē? ligni sectio. statim intelligas ferrū et dentes: quae, si sit ligni sectio, vt sint necesse est. Idcirco si opus ferrē ita diffinias, est ligni sectio quae ferro dentato, aut q̄d eius obtineat officium, cōpletur, cōpletam operis ferrē exprimit diffinitionem, et finem et materiam aperte ponis.

¶ Paraphrasis in secundum Physicorum, finis.

Moni capitis scholia. liij. Nam non propterea q̄ materia est. Quemadmodum in artificialibus existente materia nō oportet rem cuius esse possit materia, esse, vt existente aut ro non oportet esse anulū aut calicē aureum, q̄ in ijs quae arte fiunt, materia praexistere possit, ita neque in ijs quae natura fiunt, si materia sit oportet rem naturalem aliquam cuius esse possit materia, existere, vt si sit materia quae possit ignem cōstituire, non protinus oportet ignem esse, aut si materia existat quae subiecti possit formae oliuae, non opus est contrā uo oliuam esse. nam praexistit materia rei cuius est compositura substantiam, & est antequam quippiam formae illius sit acquisitum. Ad hęc cum forma rei naturalis per generationē acquiratur in subiecto, ipsa materia est, nō minus sane quam consummato motu, & tamen res naturalis quae gignitur, necdum est. Planum igitur est, existente materia, non oportere rem cuius est materia, existere.

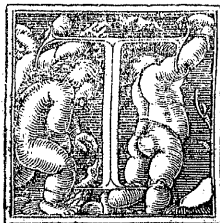
iv. Nam forma & fine existente. A forma rerum naturalium ad materiam collata, pendet necdum

cessitas simpliciter, quia forma existente, materiam existere est necesse, cum non possit forma naturaliter sine materia existere. Non autem ex ea dependet necessitas ex suppositione, quia non oportet materia existente determinatam formam, ut equi aut oliuæ, cuius esse possit subiectum, esse, etsi aliquam indeterminate indefiniteque esse necesse sit, quod non possit materia sine forma aut completa aut incompleta subsistere. Præterea cum formæ sit acquisitio, est materia, & tamen non necesse est formam esse, formam inquam completam & perfectam, quam solam nomine formæ hic intelligimus. A forma autem comparata ad rem naturalem, pedit necessitas ex suppositione, & simpliciter. Ex suppositione quidem, quod re naturali existente, formam existere est necesse, non minus quam materiam. Non enim totum sine partibus subsistere potest. Simpliciter vero, nam forma existente, rem naturalem esse est necesse, id de forma completa perfectaque intelligendo, quæ sine re naturali subsistere nequit, quavis imperfecta & incōsummata existat, cum sit motus antequam res naturalis existat. Verum hic & formam & rem naturalem completam intelligimus. Nam in rebus posterioribus existentibus. Posteriora in rebus sunt, quæ alia tempore sequuntur, priora autem, quæ præcedunt, ut materia eiusque dispositiones præcedunt formam substantialem. quare hæc posterior, illa vero priora. & forma existente, necesse est materiam eiusque dispositiones esse, non autem e diuerso, quare posterioribus existentibus priora in rebus esse oportet. In disciplinis autem priora sunt, ex quibus alia colliguntur & ostenduntur. Posteriora vero, quæ per alia suæ cognitionis lucem, & illustrationis vim habent. At ex principiis, & his quæ assumuntur, ostenduntur conclusiones. sunt igitur præmissæ priora ordini doctrinæ, & conclusiones posteriora. At præmissis veris, necesse est conclusionem veram esse, & necessariam necessariam, non autem conclusionem existente vera aut necessaria, opus est præmissas veras esse aut necessarias, cum ex falsis veris, & ex non necessariis sequi possit necessarium. Perspicuum igitur est, in disciplinis prioribus existentibus posteriora existere, & non e diuerso.

PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS

IN TERTIVM PHYSICORVM
ANNOTATIUNCVLÆ.

Hæc sunt actu, quæ presentialiter existunt. Hæc vero potètia, quæ nondum presentialiter sunt. Hæc sunt ad aliquid, quæ in comparatione ad aliud considerantur, ut actus & potentia, motuum & mobile. sunt enim ad hoc sua indita nomina. Secundum excessum, ut maius. Secundum defectum, ut minus. Commune, commune vniucum. Priuatio, priuatio secundo.

Tertius liber physicorum continet octo cap. Primum continet duas conclusiones, duas rationes ad secundam, & quinque diuisiones, vnum corollarium ad vltimam. Prima conclusio. Oportet Physicum motum non ignorare. Nam physica, de natura scientia est. at naturam ut diffinita est, ignorato motu ignorare necesse est. diffinita est enim esse principium motus & quietis eius in quo est, per se, & non secundum accidens, oportet igitur Physicum motum non ignorare.

Secunda conclusio. Eodè modo de consequentibus motu, ut infinito, loco, vacuo, & tempore, ad Physicum spectat determinatio. Primo. Nam motus primo occurrit esse continuus: continuu autem infinito diffinimus. Dicimus enim id esse continuu, quod in infinitu diuisibile est, deinde nullu contingit sine loco, & (ut existimauerunt) vacuo & tempore esse motu. Ad Physicum igitur, infiniti, loci, vacui, & temporis spectat determinatio. Secundo. Dicitur est quæ omnibus erunt communia, prius determinanda esse, deinde propria. Est enim de propriis speculatio, ea quæ de communibus est, determinanda posterior. At motus, infinitu, locus, & (ut putant) vacuu & tempus, oibus rebus naturalibus communia sunt, ea igitur in libris physicis determinanda sunt. Prima diuisio. Quædam sunt actu, quædam vero sunt potètia. Secunda. Eorum quæ sunt actu, quoddam est substantia, quoddam quantu, quoddam ad aliquid, quoddam quale, & ita de ceteris predicamentis. Tertia. Eorum quæ sunt ad aliquid, quædam dicuntur secundum excessum & defectu, quædam secundum actiuu & passiuu, hoc est secundum motiuu & mobile. Est enim motiuu, mobilis motiuu, & mobile, a motiuo mobile.

Quarta. Eorum quæ mutantur, quædam mutantur secundum substantiam, quædam secundum quantitatem, quædam secundum qualitatem, & quædam secundum locum. Vnde fit ut totidem sint motus, quot sunt res secundum quas fit motus: quibus non est res commune nomen, sicut neque de predicamentis. Non enim est motus præter res ad quas fit motus, & ea quæ dicta sunt, extra quæ nihil est. Quinta. In vnoquoque horum quidam est motus perfectior, alius vero imperfectior. In substantia, forma & priuatio. In quantitate, quantitas perfecta, & imperfecta. In qualitate, albedo & nigredo. In loci mutatione, sursum et deorsum. Corollarium. Quare motus tot sunt species, quot et entis, diuisio enim, secundum vnumquodque genus,

Rimi capitis tertij physicorum scholia. j. At naturam ut diffinita est, in primo capite præcedentis libri, nam illic diffinitur natura per motum. At si quippiam in diffinitione positum ignotum sit, necesse est totam diffinitionem ignota esse, quare & id quod diffinitur, non. Motus primo occurrit esse continuus. Rationem enim motus apte continuo explicamus, dicentes tum motum esse, cum aliquid in aliquo continuo acquiritur aut deperditur. Omnibus rebus naturalibus communia sunt, Motus, infinitum, locus, & tempus, omnibus rebus naturalibus conueniunt secundum veritatem. Nam omnis res naturalis est mobilis, omnis item infinita quinto, & in loco, & tempore. Vacuum autem ipsis commune est secundum opinionem antiquorum, qui putabant res naturales in vacuo subsistere, sicut & vacuum consequitur motum secundum opinionem quæ antiqui posuerunt nulla moueri posse nisi in vacuo. Cætera autem tria, scilicet infinitum, locus & tempus, motum vere consequuntur, v. Quædam dicuntur secundum excessum. Ea secundum excessum dicuntur, quæ acquiruntur & referuntur etiam ad mouens actu, ut quod generatur, ad generans. Ea vero secundum defectu, quæ deperduntur, quæ deperduntur, & referuntur etiam ad mouens actu, ut quod corrumpitur, ad corruptens. Illa dicuntur secundum motiuu, quæ sunt ipsius motus causæ efficientes potentia, ut generatiuum, corruptiuum. Secundum mobile vero, quæ sunt ipsius motus effectus potentia, ut quemadmodum actus actui, ita potètie potentia respondeat, ut generans ad id quod generatur, & generatiuum ad generabile. vi. Quædam mutantur secundum substantiam. Quia in secunda diuisione ponuntur decem membra eorum quæ diuersas habent rationes prædicamentales, & in quarta diuisione dicuntur duntaxat quatuor esse genera rerum, operæpretium est cognoscere quonam pacto illa decem ratione distincta ad quatuor rerum genera reducantur. Substantia quidem primum genus a cæteris & re & ratione differt. Quantitas itidem tam continua quam discreta a cæteris omnino dissidet, & similiter quantitas continua a discreta, ut ex logicis & potissimum Categorij Aristotelis dilucidum euadit. Ad aliquid ab alijs ratione sola differt, & non re. Nam quoddam ad aliquid est substantia, ut res naturalis sibi ipsi eadem, & ab alia diuersa. Quoddam est quantitas, ut linea pedalis comparata ad lineam pedalem, cui est æqualis. Quoddam est qualitas, ut albedo ad albedinem collata, cui est similis. Denique quoddam eorum quæ sunt ad aliquid, est latitudo & motus secundum locum, ut motus sursum comparatus ad motum deorsum et contrarium. Quo fit ut ad aliquid ambiat omnia entium genera. Qualitatis (quod tertium est genus rerum) prima species complectitur res ab alijs re ipsa distinctas, ut ipse habitus & dispositiones. Secundæ autem speciei qualitatis res significatæ, si sint naturales potentia substantiales, ut intellectus, voluntas, memoria, non distinguuntur re ipsa a substantia. Si vero sint accidentales, ut naturalis potentia ad scientiam & virtutem, aut naturalis pronitas atque procliuitas ad vitium aut ignorantiam sunt vera animi accidentia, perinde atque bona aut mala oculi dispositio in oculo. Tertie speciei qualitates re ipsa ab alijs discrepant. quartæ vero, re ipsa quantitates sunt, ut figuræ, quantitates continuæ, & magnitudines, sola ratione ab illis distantes. Formæ vero, & numerorum proprietates, sunt quantitates discrete, solamque habent qualitatis rationem. Actio ratione quidem a cæteris differt, re autem conuenit. Nam aliqua actio substantia est, ut forma substantialis quæ producitur a generante. Aliqua quantitas, ut maior quantitas quæ producitur ab augente. Aliqua qualitas, ut caliditas cum producitur a calefaciente. Denique aliqua est latitudo, ut motus sursum qui fit a mouente. Sic & passio ambit quatuor entium genera. Nempe aliqua est substantia, ut forma substantialis quæ producitur in materia. Aliqua quantitas, ut maior extensio quæ acquiritur in eo quod augetur. Aliqua qualitas, ut caliditas quæ acquiritur in aqua. Denique aliqua passio, motus est secundum locum, ut motus sursum qui fit in subiecto. Cæterum ipsum quando, reducit ad tempus, quod re ipsa est motus secundum locum, ut ipse motus circularis primi mobilis, licet ipsum tempus habeat rationem quantitatis continuæ. Vbi autem, siue motus secundum locum (quam latitudinem siue successivam dicunt) est quartum genus entium a cæteris distinctum. Situs vero re ipsa est quantitas continua, ratione cuius est ordo, propinquitas, distantia, & habitudo collationis partium ad totum & ad locum. Vnde manente eadem quantitate continua, diuersa partium ad totum & ad locum ordinatio variat situm, ut cum idem homo stat & sedet, per quod dignoscitur ratione a quantitate discrepare. Demum habitus re ipsa est substantia, ut ipse res artificialis ad id

Decem prædicamentorum ad quatuor genera rerum reducit.

omnia genera entium sub aliquo prædictorum quatuor contineri, & decem rationum genera ad quatuor genera rerum reduci. Vnde fit vt totidem sint motus. Sunt enim quatuor res, & genera rerum ad quas fit motus, substantia inquam, quantitas, qualitas, & vbi. Et quatuor iidem sunt motus species ab illis generalibus nominibus denominatæ, scilicet motus secundum substantiam, cõplectens generationem & corruptionem. motus secundum quantitatem, qui continet augmenta- tionem & diminutionem. motus secundum qualitatem, qui est alteratio. & motus secundum vbi, qui est secundum locum mutatio. Sunt igitur totidem motus, quor sunt res secundum quas fit motus, nã vtraq; quatuor. Et his quidem rebus nomẽ res non est cõmune vniuocum, sicut neq; decẽ prædicamentis. Nã quãuis nomen rei cõmune sit ipsis, ratio tamẽ est longe diuersa, quia res alia ratio ne dicitur de substantia, & alia de quantitate, & ita de alijs, sicut & ens. Et non erit motus, inquit licet, præter res ad quas fit motus, & præter ea quæ dicta sunt, scilicet substantiã, quantitatem, qua- litatẽ, & vbi. Nẽpe motus re ipsa non est aliud q̃ res ipsa, & forma aut substantialis aut accidenta- ria ad quã fit motus, & quæ acquiritur aut deperditur, vt generatio nihil est aliud q̃ forma sub- stantialis quæ acquiritur, corruptio, forma quæ deperditur. augmentatio, magnitudo quæ viuẽti adijcitur. Alia tamen est ratio motus, & alia substantiæ aut quantitatis, nam vt quicq; motus di- catur, oportet eius aliquid acquisitum esse aut deperditum, & aliquid continue acquirendum aut deperdendum, quod ad formã substantiicę aut accidentarię rationem non exigitur. nam siue in completa sit siue cõpleta, semper formæ rationẽ forctur. Proinde perfecto motu, actus ipse omni- no acquisitus adhuc forma dicitur, & tamen amplius non dicitur motus. Et extra ea quatuor rerũ genera quæ dicta sunt, nihil est. nã omne quod est, aut re ipsa est substantie, aut quantitas, aut qua- litas, aut vbi. & quod non est aliquid illorum quatuor, nihil est. vii. In vnoquoq; horum quida- rum est motus. Horum, quatuor generum entis. Perfectior quidem motus est acquisitiu⁹ ad de- perditum, aut inter acquisitiuos qui est ad formam perfectiorem. Imperfectior vero est deper- ditiu⁹ ad acquisitiu⁹ (q̃ hic ad esse proficiscitur, ille autem ad non esse, esse autem perfectius est q̃ non esse) aut inter acquisitiuos qui est ad formam imperfectiorem, vt in substantia, generatio quæ est ad formam acquirendam, perfectior est. corruptio vero quæ est ad formam deperdendam, & priuationem secundo, imperfectior. In quantitate, augmentatio, quæ est ad quantitatem perfe- ctam, est perfectior. Diminutio vero quæ ad imperfectam, imperfectior. In qualitate, albefactio, quæ est ad albedinem alteratio est perfectior, nigrefactio vero imperfectior, q̃ albedo nigredine sit præstantior, haud aliter q̃ lumen tenebris. Deniq; in motus secundum locum, motus sursum natura perfectior est, motus autem deorsum imperfectior, q̃ locus sursum dignior sit loco deorsum. Et in vnoquoq; genere philolophus hos motus innuit per terminos ad quos proficiscuntur exempli loco in arte expressos. Nempẽ in singulis motus generibus duo exempli gratia nuncu- pãt, quorũ prius motũ perfectiorem insinuat, posterius vero imperfectiõẽ, quæ admodum in sub- stantia perfectior est motus qui est ad formam, q̃ qui ad priuationem. In quantitate perfectior ha- betur motus qui est ad quantitatem perfectam, q̃ qui tendit ad imperfectam, deniq; in qualitate di- gnior est motus qui proficiscitur ad albedinẽ, q̃ is qui ad nigredinẽ. Deniq; in loci mutatio- ne præstantior est motus qui sursum tendit, q̃ qui procumbit deorsum. viij. Diuisio enim secundum vnum quodq; genus. Diuisio motus est secundum vnum quodq; genus entis, scilicet substantiam, quantitatem, qualitatem, & vbi, cum secundum quãq; entis speciem ostensum sit vnam sumi spe- ciem motus. Itaq; consequens est tot esse motus species, quor & entis, nam vtriusq; quatuor.

¶ Secundi capituli annotat.

¶ Vt generabile, vt corruptibile: vt in potẽtia continuę generationis aut corruptio- nis. ¶ Secundum q̃ huiusmodi, secundum q̃ in potentia. ¶ Vt, inquantũ, secun- dum quod. ¶ Idem subiecto, idem essentia. ¶ Visibile, potens videri.

¶ Coordinationes Pytagore sunt hæc.

¶ Coordinatio positiuorum.		¶ Coordinatio priuatiuorum.	
Impar	Rectum	Par	Curuum
Finitum	Quadratum	Infinítum	Altera parte longius
Dextrum	Intellectus	Sinistrum	Opinio
Masculum	Vnum	Fœmininum	Multi
Quietum	Lumen.	Motum	Tenebrę.

¶ Mouens, mouens completum. ¶ Quiescere, est non moueri quãdo et vbi quid moueri natum est. ¶ Quies, priuatio motus in subiecto quando et vbi moueri na- tum est. ¶ In subiecto quãdo et vbi moueri natum est, in subiecto nato.

¶ Secundum caput cõtinet vnam diffinitionem, vnam instantiam, & res- ponsionem ad illam; quatuor conclusiones, vnum corollarium ad pri- mam. vnum ad tertiam, duas ratioẽs, & vnum corollarium ad quartam.

¶ Diffinitio. Motus est actus entis in potẽtia secundum q̃ huiusmodi. ¶ Vt generatio actus est generabilis inquantum generabile, & corruptio actus cor- ruptibilis inquantum corruptibile, & augmentatio actus augmentabilis inquantum augmentabilis, & diminutio diminibilis inquantum diminubile. & augmentatio- ni & diminutioni non est nomen commune impositum. & alteratio actus est alte- rabilis inquantum alterabile, & loci mutatio actus loco mutabilis vt est loco muta- bile. Et dixi huiusmodi actum entis in potentia vt in potentia est, esse motũ. Nam cum edificabile mouetur, actu edificatur, & aliquid edificationis potentia relin- quitur, & hic motus edificatio dicitur. & ita cum alia mouetur, in singulis est perci- pere actũ incõpletũ, aliquid semper potestatis habentẽ: sicut cum est doctrinatio; medicatio, volutatio, saltatio, adolecẽtia, & vt ita dicã, senescẽtia, aliquid eorũ actu est, & aliquid potentia remanet. ¶ Instantia. Si motus esset actus entis in poten- tia, vt dictum est, idem simul esset actu, & in potentia. quod videtur incõueniens. ¶ Respõdet idẽ nõ esse simul actu & potẽtia secundum idem, licet bene secundum di- uersa: nec hoc est incõueniens: vt idem nõ simul est actu calidũ, & potẽtia calidũ: sed simul bene est actu calidũ, & potentia frigidũ: sicut multę res naturales adinui- cem agunt & patiũtur, sed nõ simul, aut non secundu idem. Nec inconueniens est omne mouens physicũ simul mouere & moueri, agere & pati secundum diuersa. Et crediderũt aliqui omne mouẽs moueri: quod verum nõ est. est enim quoddã mo- uẽtiũ immobile: licet hoc cõcedi possit de ijs mouẽtibus quę potẽtiã & formã in se habent. Sed de his alias quid verũ sit, fiet manifestũ. ¶ Prima cõclusio. Secun- dum q̃ huiusmodi, referri debet nõ ad id quod habet: sed ad id quod nondum ha- betur, verũ adhuc habẽdũ est. ¶ Nam statuę factio nõ dicitur actus æris secundum q̃ æs (iam enim æs actu habetur) sed actus æris secundum quod est in potentia ad statuã, quę quidẽ nondũ habetur, sed adhuc remanet habẽda. ¶ Corollarium. Qua- ppter quibus æs, & æs in potẽtia statua, vnũ numero sint: ratioẽ tamen sunt diuersa. ¶ Nam si eadem ratioẽ essent, actus æris inquantũ æs esset motus æris: quæ admo- dũ actus æris vt in potẽtia statua est, est motus æris. quod iã dictũ est esse falsum: neq; idcirco quia æs, & æs in potẽtia statua, idẽ sint, credẽdũ est ea nõ esse diuersa, nã potens sanari, & potẽs egrotare, subiecto idem sunt: quę tamen late ratione dif- ferũt. Nam si diuersas nõ haberet rationes, idẽ & sanũ & ægrũ simul esse posset: quę contraria sunt. quorũ enim potentia nulla ratione differunt, neq; eorum actus differet. Similiter idem est & color et visibile: color tamen et visibile ratione diffe- runt, atq; diuersas habent rationes. ita et similiter æs, et potentia statua. ¶ Secunda conclusio. Cum res solum in potentia est, aut solum in actu, nõ mouetur. ¶ Nam res tunc mouetur, cum in ea est actus entis in potentia, vt dictum est: et neq; prius neq; posterius. At cum res sit solũ in potentia, in ea nondum est huiusmodi actus, nec similiter cum solum sit in actu. Solet enim vnum quodq; mobile interdũ mo- ueri, et interdũ non moueri: vt domificabile, cum nondum ligna, lapides et cætera talia ab artifice mota sint, non mouetur. Cum vero actu operatur, et eius operatio- nis aliquid in potentia relinquatur, domificabile mouetur, et talis motus domifica- tio nuncupatur. Cũ vero est cõpletus actus, et est domus: ipsum vt huiusmodi non amplius mouetur, et ita in singulis. Cum igitẽ res solum sit in potẽtia, aut solum in actu, non mouetur. ¶ Tertia. Nõ recte diffiniunt motum Pythagorici, dicentes motum esse alteritatem, inæqualitatem, et non ens. ¶ Nã si sit alteritas aut inæquali- tas, non magis ex his oportet esse motum, quam ex suis oppositis. Similiter si quid non est ens, nõ protinus sequitur esse motũ. Non possunt igitur per hæc recte mo-

tum diffinire: & certe aliter quam dictū est difficile est motum diffinire. Ponebant autem motum esse non ens, quia videbatur eis motum esse aliquid indeterminatū. & ponebant ipsum in coordinatione priuatiuorum: quorum nullum est (vt dicebant) vt hoc aliquid, vt quantum, aut aliquod aliorum predicamentorum. Nos vero dicimus motum esse quid indeterminatum, non quia sit pura priuatio (nam non omne dicimus actu determinatum & completum, aut puram potentiam & priuationem), sed est aliquid quod est partim actu, & partim potentia: quomodo dicimus motum esse quid indeterminatum, videtur enim omnis motus esse actus imperfectus. ¶ Corollarium. Quapropter nihil mirū, si, quid sit motus, difficile fuerit inuenire. ¶ Nam neque simpliciter est actus, neque simpliciter potentia: sed, vt dictum est, eorum que partim sunt actus, & partim potentia. qui quāuis sit vt diffinitus est, difficile est tamen ipsum videre. ¶ Quarta. Omne ens naturale mouens, mobile est: & eius immobilitas, quies est. ¶ Primo. Quia quidquid potestatem habet vt moueatur, mobile est, & eius immobilitas quies est. Quibuscunque enim inest motus, quoties non mouentur, quiescere dicuntur. Omne autem ens naturale mouens, potestatem habet vt moueatur. Est enim, ex actu & potentia. Ex actu enim agere, potentia autem patitur. Igitur omne ens naturale mouens, mobile est, & eius immobilitas quies est. ¶ Secundo. Res naturales tactu agunt, agendo igitur simul & patiuntur. Erit igitur omnis res naturalis mouens, mobilis: & eius immobilitas, quies. ¶ Corollarium. Vnde fit vt iterum recte diffiniatur motus, vt sit actus mobilis in quantum mobile est, vt cum res naturales actu agant, est intelligenda vna species, vt substantia, quantitas, aut qualitas, actus continue effectiua in eo quod mouetur: sicut actu homo, ex potentia facit hominem: qui quidem actus quādiu continetur, actus est mobilis in quantum mobile, & motus.

Secundū capi. scholia. ix. Motus est actus entis. Diffinitionis motus hic habetur intellectus, motus est actus, formaque aut substantialis aut accidentalis. nam hæc motus ratio omnem physicam transmutationem complectitur, siue ea ad substantiā fuerit, siue ad accidens. Entis in potentia, ipsius scilicet mobilis, presertim incōpleti, quod materia est omni transmutationi subijci nata, existentis in potentia ad aliquid suscipiendum, quod continue suscipit, aut deperdendum, quod continue deperdit. Secundo quod huiusmodi, id est pro quantum aliquid est acquirendum aut deperdendum, quod continue acquiritur aut deperditur. Et hæc diffinitio rationem motus aperte declarat, quod scilicet motus forma est incompleta, cuius aliquid est, & aliquid nō est, quod continue acquiritur aut deperditur, quia enim motus dicitur actus, debet eius aliquid esse, si enim nihil illius esset, non diceretur actus, & quia dicitur in potentia, debet eius aliquid non esse, quod super sit acquirendum. Non est nōmē cōmune impositum, nomen simplex, & incomplexum, quod vt rōq; morum ad quātitatem in sua ratione includat, quæ admodū motui ad qualitatem positum est cōmune nomen alteratio, & mutationi secundū locum latro. Idcirco nōmē commune augmentationi & diminutioni circūloquimur per nomen generis & predicamēti ad quod fit, hoc pacto, motus ad quātitatem. Nam cum edificabile mouetur, cū materia ad edificium aptanda, pro domo cōstruenda disponitur. Et pleraque eorum que hūc adducuntur, proprie motus non sunt, habent tamen aliquantam cū motu similitudinem, eo q̄ in sua ratione includunt aliquid esse acquisitum, & aliquid acquirendum, quare ad naturā motus aperiendam sunt admodum conducentia. Licet bene sectidū diuersa. Si quidem motus est in actu, attendendo partem eius priorē, acquisitam & existentem, in potētia vero attendendo partem posteriorē, acquirendam, & nondū existentem. Ita quod mouetur, secundū hanc partem dicitur esse in potentia, secundū illam vero in actu, sed neutrum est in actu & potētia secundum eadē partem, vt acquisitam, aut acquirendam. Aut nō secundum idem. Ignis interdum agit in aquam, & non e diuerso, alio vero tempore aqua valentior agit in ignem, & non e diuerso, & tunc res naturales adinuicem agunt & patiuntur, sed non simul eodemque tempore. Aqua autem calida infusa aquæ cōsimiliter frigidæ, agit secundum caliditatem, & patitur secundum frigiditatem, frigida autem e conuerso. & tunc res naturales adinuicem simul agunt & patiuntur, at non secundum idem. Nec inconueniens est omne mouens physicū. Id (vt & notæ admonent) de mouente physico cōpleto, totaq; re naturali intelligendum, quæ mouet secundum formā, & mouetur secundum materiam. Si quidem mouens physicum incōpletum, immobile est, vt pote forma substantialis, quæ nullius motus est susceptiua. xi. Nam si eadem ratione essent. Si æs, & æs in potentia statua, essent eadē ratione, sicut sunt eadem re ipsa, tunc actus æris quatenus est æs completum, esset motus æris, sicut actus ignis quatenus est in potentia ad figuram statuæ, est motus æris. Nempe quæcunque eadem ratione dicuntur, si vnum alicui conuenit, & alterum ei-

dem conuenire necesse est. At falsum est quod actus æris in quantum est æs, est motus æris, quia iam æs actu habetur, neque ad ipsum est motus, igitur & falsum est illa duo esse eadē ratione. Non minus enim habent rationis discrimen, quam aqua, & aqua calefactibilis, aut quam ignis, & ignis mobilis. Quorum enim potentia nulla. Potentia, res nominibus potētiarum explicata, vt potens ambulare, potens sedere. Actus, res nominibus actuum designatæ, vt ambulans, sedens. xij. At cum res solum est potentia. Tunc res solum est potētia, cum nihil eius adhuc acquisitum est, vt cum ne minima quidem (vt ita dixerim) caliditatis particula in aqua acquisita est. & planum est rem tunc non moueri, quia non est in ea actus. Tunc vero res solum est in actu, cum tota forma acquisita est, & nihil eius restat habendum, vt cum perfecta consummataque caliditas parata est in aqua, & perspicuum est nec tunc quidem rem moueri, cum non sit amplius in potentia. At vero tunc partim est in actu, & partim in potentia, cum aliquid formæ per motum acquirendæ acquisitum est, & aliquid restat producendum. Vt sit a b caliditas decem graduum producenda in aqua, cuius quinque gradus priores a c acquisitæ sint in aqua, & quinque posteriores c b in eadem acquirendæ, quæ continue acquiritur, tunc aquam moueri, & in ea motum esse, per diffinitionem liquet. At qui motus ille nō est caliditas a c, quia iam tota est per hypothesim, neque caliditas c b, quia nihil adhuc ipsius est, sed caliditas tota a b, motus est, cuius vna pars est, & altera non est. Neque ex eo quod pars eius c b non est, consequitur motum non esse. Nam existente toto, omnes eius partes existere debere, intelligēdum est de toto quod sit ens simpliciter, & omnino ens, motus autem non est huiusmodi, sed partim ens, & partim non ens; & in sua ratione includens aliquid partium eius debere non esse. Quod si concedatur motus ille vt calefactio fieri, nō protinus efficitur motum non esse. Nam quod sit, tum cum sit, intelligendum est de ijs quæ nata sunt completa consummataque subsistere, vt de domo, statua, oliua, equo, & non de ijs solum quæ habent esse incompletum, qualis est motus, qui solum tum esse dicitur, cum sit, & cum non sit, iam perdit motus nomen & rationem, neque amplius dicitur motus. Neque ex eo quod motus conceditur partim esse ens, & partim non ens, contradictoria eidem insunt, nam partim ens, & partim non ens, non sunt affirmatio & negatio contrapugnans, sed partim ens, & non partim ens, quorum hoc de motu negatur, illud vero affirmatur. Contradicitur itidem, partim non ens, & non partim non ens, quorum prius motui attribuitur, posteriori vero ab eo remouetur. Quinimmo si ens & non ens sumatur vt contradictoria, comperitur semper eorum vnum de motu vere affirmari, & alterum negari. Nempe ens pro completo & omnino ente sumitur, ens negatur de motu, & non ens suum oppositum de eodem affirmatur. Et si ens solum pro ente incompleto, & partim ente accipitur, ens affirmatur de motu, & nō ens suum oppositum de eodem negatur. Denique si ens generatim sumi intelligatur pro omni eo quod aliquo modo est ens, siue omnino siue partim, & non ens suum oppositum pro eo quod nullo modo est ens, neque secundum totum, neque secundum partem, tunc ens affirmatur de motu, & non ens de eodem negatur, quare ex eo quod motus conceditur partim esse ens, & partim non ens, non consequitur affirmationem & negationem dici de eodem. Et cum motus dicitur esse ens, capitur ens aut secundo aut tertio modo nunc positus, vt pote aut pro ente incompleto, aut generaliter pro quousque ente. Cum vero dicitur motus esse non ens, sumitur non ens primo modo, vt pote pro eo quod est quidem, sed non est ens completum. At qui manifestum est huiusmodi ens, & non ens, non esse opposita. Nam non ens, solum opponitur enti eiusdem modi, vt non ens primo, enti primo, & non ens secundo, enti secundo, & ita in ceteris. xij. Nam si sit alteritas. Quāuis foras motus omnis concedi posset esse alteritas, inæqualitas, & non ens, ad bonam intelligentiam, non tamen remeat ac reuertitur, non enim oportet omnem alteritatem esse motum. Nempe inter substantias hominem & lapidem est alteritas, & vnius rei ab alia diuersitas, inter quas tamen non est motus, neque ex eo quod sit alteritas, magis sequitur motum esse, quam si sit identitas eius oppositum. Ita si sit inæqualitas, non magis sequitur esse motum, quam si sit æqualitas eius oppositum. Nam inter lineam pedalem & bipedalem est inæqualitas, & tamen idcirco inter eas non est motus. Similiter non oportet si quid est non ens, idcirco illud esse motum. Nam quod solum est in potentia, est non ens, & tamen non mouetur. xv. Et eius immobilitas, quies est. Immobile hic dicitur, quod non mouetur quando & vbi moueri natum est, quare immobile & quiescens hæc idem sunt, & immobilitas itidem & quies pro eodem sumuntur. Est enim ex actu & potentia, actus forma, secundum quam res naturalis agit, potentia, materia, secundum quam patitur. xvi. Vt cum res naturales actu. Cum (inquit) res naturalis per formam substantialem vt præcipuum efficiens agit & mouet. In singulis transmutationibus est intelligenda forma siue substantialis siue accidentalis producens illum actum qui acquiritur in mobili, quemadmodum cum homo generat hominem, intelligitur forma substantialis hominis continue effectiua illius actus qui producitur. Et huiusmodi actus qui acquiritur, siue substantialis sit siue accidentalis, est motus, & actus mobilis in quantum mobile.

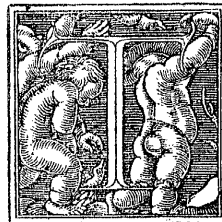
¶ Tertij capituli annotatiunculæ.

¶ A. Athenæ. ¶ T. Thebæ. ¶ Linea, spatium interceptum inter Thebas & Athenas.

Tertium caput continet tres quæstiones, tres conclusiones, tres rationes ad primam, tres instantias ad tertiam, & earum solutiones. **¶** Prima quæstio. In quo est motus subiectiue? **¶** Prima conclusio. Motus subiectiue est in mobili. **¶** Primo. Quia est actus mobilis, vt dictū est. **¶** Secundo. In eo est actus qui motus est, cuius prius erat potentia. est enim motus, actus entis in potentia. At vero ipsius mobilis prius erat potentia. est igitur motus subiectiue in mobili. **¶** Secunda quæstio. An motiui & mobilis idem sit actus? **¶** Secunda conclusio. Motiui & mobilis idem est actus. **¶** Nam illorum est idem actus, quorū vnum actū producit, & alterum eundem recipit. Motiuum autem, actum producit, & mobile eundem recipit. Est enim motiuum, mobilis motiuum: & mobile, a motiuo mobile. igitur motiui & mobilis idem est actus. Et licet actus ille re ipsa sit vnus, est tamē ratione & consideratione duo: sicut idem est spatium ascensus & descensus, ratione tamen duo. Nam actus ille vt est a motiuo, dicitur actio: vt vero in mobili, dicitur passio. **¶** Tertia quæstio. An actio & passio diuersi sint actus, quorū vnus in agente sit, & alter in patiente? **¶** Tertia conclusio. Actio & passio nō sunt diuersi actus. **¶** Nam aut vterque in agente, aut vterque in patiente: aut actio in agente, & passio in patiente: aut contra actio in patiente, & passio in agente locaretur. Non vterque in agente locabitur. Nam omne mouens moueretur, aut habens motum non moueretur: & ipsum patiens & mobile nūq̄ moueretur. sine motu enim non moueretur: que sunt impossibilia. Nec vterq; in mobili: quia omne mobile moueretur: vt si quis disciplinaretur: quia haberet vtrūq; actum, actionem doctorem, & passionem disciplinationem, simul doceretur & doceret. quod statim ridiculū apparet. Et idem duobus motibus ad eundē terminum moueretur: quod fieri nequit. Neq; erit actio in agente, et passio in patiente: quia sicut omne patiens moueretur, ita et omne agens moueretur. haberet enim vtrūq; actū in potētia secundum q̄ in potētia. Et minus locabitur actio in patiente, & passio in agente, alioqui omne patiens ageret, & omne agēs pateretur, cum cōtra sit: aut nominibus abuteremur. Actio igitur & passio nō sunt diuersi actus, sed vnus, vt dictum est: ratione tamē diuersi. **¶** Prima instantia. Actio & passio diuersa sunt opera & effectus. est enim actio effectus, actū: & effectus passio, passum. sunt igit diuersi actus, & nō vnus. **¶** Solutio. Vt actio & passio vnus sunt actus numero, & ratione duo: ita actū & passum, vnū sunt numero, ratione duo. **¶** Secūda instantia. Inconueniens est duorum specie differentiū, agentis & patientis, esse vnū & eundem actum. igitur actio & passio minime sunt vnus idemq; actus. **¶** Solutio. Nō est inconueniēs, duorum specie differentiū, vnus vt ab hoc, & alterius vt in hoc, esse vnū & eūdē actū. Est enim actus ille agentis vt ab hoc, & est patientis vt in hoc. Non tamen eius ratio vtrūq; est vna, sicut tunice & vestis. sed sicut vię de Thebis ad Athenas, & de Athenis ad Thebas: vt prius dictū est. **¶** Tertia instantia. Si actio & passio essent idē actus, doctio & disciplina essent idē. hoc autem esse nequit. **¶** Primo, quia omne discēs doceret, & omne patiens ageret. Nam discens omne in se haberet doctio, & omne patiens actionem. **¶** Secūdo, quia si doctio esset disciplina, & actio esset passio, docere esset discere, & agere esset pati. que statim absurda vidētur. Nō erūt igitur idē actio, actus & passio. **¶** Solutio. Licet doctio & disciplina, & actio & passio idē sint, nō tamē idcirco omne discēs docet, & omne patiens agit. Nā nō dicit quis docere, quia doctio ē habeat, sed quia ab hoc est doctio. Ita neq; quid agere dicitur, quia in hoc sit actio: sed quia ab hoc est actio. Nō tamen proprie actionem eādē passioni dicimus, sed potius q̄ actio et passio vnus sint actus: q̄ quidē quia est huius in hoc, et huius ab hoc, ratioe diuersus est. Neq; oportet, si doctio disciplina sit, et actio sit passio, idē esse docere et discere, agere et pati: sicut neq; si idē spatiū eadēq; distantia sit de Thebis ad Athenas, et de Athenis ad Thebas: idē esse distare de Athenis ad Thebas,

A
Ab hoc
hoc

& distare de Thebis ad Athenas. Ille enim qui distat de Thebis ad Athenas, non distat de Athenis ad Thebas. Et ita sufficienter dictum videtur quid sit motus: ex cuius Generali diffinitione facile est suarum specierum diffinitiones trahere, vt q̄ generatio sit actus generabilis vt generabile est. & ita de corruptione, augmentatione, diminutione, alteratione, secundum locum mutatione, domificatione, medicatio: ne, & singulis alijs.

Iertij cap. scholia. xvij. In eo est actus qui motus est. In eo (inquit) subiecto est actus qui motus est, cuius subiecti ipse actus prius erat potentia. Hoc est, in eo subiecto est motus cum actu est, in quo prius fuit in potētia, & in quo anteq̄ erat, natus erat esse, vt in eo est calefactio, in quo anteq̄ esset, natus erat esse. At ipsius mobilis motus prius erat potentia. Nam antequam aliquid ipsius motus est, non est motus in mobili, sed potest esse in eo. est igitur motus in mobili. Et cum nihil sit in seipso tanquā in subiecto, constat ex hoc loco omnē motū & substantialem & accidentalem re ipsa distingui a mobili tum cōplero, tum incompleto. quod facili inductione per singula perspicuum efficitur.

Generatio enim & corruptio re ipsa nihil aliud sunt quam forma substantialis quæ acquiritur aut perditur. At illa omnium confessione neq; materia est, neq; totum compositum. Augmentatio & diminutio (sub quibus rarefactio & condensatio comprehenduntur) sunt ipsa magnitudo quæ acquiritur in re naturali, aut perditur. At illa moles & dimensio ex primo physicae auditiois libro re ipsa a materia & toto corpore naturali cognita est discernere. Alteratio re ipsa qualitas est, quæ acquiritur in re naturali, aut perditur, vt caliditas, frigiditas. At qui huiusmodi qualitas, omnium assensu & a materia & a tota substantia alia est. Demum motus secundum locum, affectio est accidentaria & successiua, cuius pars prior non manet cum posteriore. Cum enim sit latitudo super secundam partem spatij, amplius non est ea quæ facta est super primam, sed euauit, & quæuis latitudinis pars tum solum esse cum sit. immo vero & tota latitudo tunc solum cum sit. nam cum tota est completa, ipsius amplius nihil est, vt neq; completæ atq; perfectæ sonationis (ad quā latitudo responsum habet & analogiam) quicquam superest. At huiusmodi successiua affectio, re ipsa & a mobili incompleto, quod est materia, & a mobili completo, vt toto corpore, alia est. Nempe vtriusq; mobilis partes simul manent, latitudinis autem partes non manent. Et id postremum, motum inquam secundum locum, re ipsa distingui a suo mobili, non tam rationibus, vt verum esse ostendatur, sciendum est, quam sine aliqua ratione recipiendū. Nam apud Aristotelem physica suppositio est, q̄ qui negauerit, & admittere abnuerit, fere in tota philosophia ab Aristotelis sententia aberrat & exorbitat nēesse est. Consequens istidem est & ipsum concedere debere, sonū nō distingui ab aere in quo recipitur. Nam consimilis est vtriusq; natura, & par idemq; de vtroq; iudicium. Verum id ex priore dialogo physico amplius cognoscas. xxxij. Nam omne mouens moueretur. Siquidem omne agens per hypotheseim haberet intra se actionem, & passionem, quæ sunt motus. omne igitur agens moueretur. & omne agens est mouēs, omne igitur mouens moueretur, aut agens habens ex suppositione actionem & passionem (quare & motum) nō moueretur. quod perinde est, atque habens albedinem non esse album. Præterea patiens neque actionem intra se haberet, neque passionem, quare neque motum. igitur patiens neque actionem, & motum moueretur, aut aliquid sine motu moueretur. quod non minus est inconueniens, quā quicquam sine albedine esse albū. Et hoc pacto cætera huius rationis mēbra deducenda sunt. Quia omne mobile moueretur. Cum omne patiens haberet intra se actionem per hypotheseim, omne patiens ageret, & omne mobile moueretur. habent enim ita dicentes ponere patiens denominatione intrinseca denominari agere ab actio, sicut denominatur patiens a passione, & si quid habet actionē, & si illa ipsum debere dici agere, sicut habens passionem dicitur ab ea pati. Aristoteles autē ponēs illos duos actus esse vnū & eundem numero, & esse in patiente, in id inconueniens non incidit. Nam nō ponit ab actione patiens intrinseca denominari, vt ij qui ponūt eos esse actus re ipsa diuersos, sed ab ea agēs denominatione extrinseca dici. Dicitur em̄ agens, quia ab eo est actio, vt ostendit litera. Ita actū & passum vnū sunt numero. Vnum & idem numero est effectus actionis qui dicitur actū, & passionis, qui passum, vt eadē caliditas que producitur ab igne, & suscipitur in aqua. & idem numero lumē quod producitur a sole, & recipitur in aere. Est tamē ratione diuersus. Nā id quod per motum acquisitū est, si cōparetur ad agens a quo est dicitur actū, si vero cōferatur ad subiectū in quo est, dicitur passum. Præterea non recte colligit hæc obiectio. Nam inconueniens non est vnus & eiusdem causæ diuersos esse effectus, vt ab igne calefactionem & rarefactionem. Omittit quod actum non proprie effectus est actionis, sed agentis & passum non passionis effectus est, sed patientis. Vtrumque autem, actum inquam, & passum, actionis & passionis potius denominatiuum est. Est enim actus ille agentis. Est eadē numero sit frige factio que producitur a forma substantiali a qua, & suscipitur in eius materia, eius tamen ratio longe est diuersa. Nam effectus ille (frige factio inq;) est agentis & forme substantialis vt ab hoc, & tanquā a causa efficiente, ad quam cōparatus dicitur actio, & idem effectus est patientis, & materię suscipientis vt in hoc, & tanquam in

Nulū mo
tū esse ip
sum mo
bile.

Motū fecit
dū locū di
stingui a
mobili.

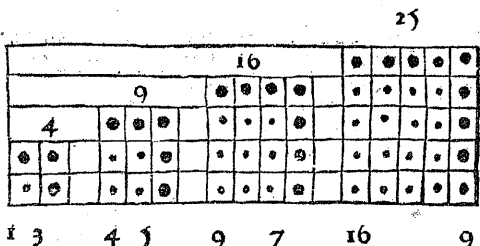
L

causa materiali atq; subiecto, ad quod collatus dicitur passio. Neque vsquequaq; & omnino verum est diuersorum specie differentium non posse esse vnum & eundem effectum numero. Nam solis & ignis specie discrepantium nihil prohibet eandem numero esse calefactionem, & a forma substantiali terræ & eius grauitate fieri eundem numero motum, tamen inter illas causas quipiam semper diuersitatis comperitur. Doctio est disciplina. Disciplina hic nō habitus, sed actus nomen est, tantundē valens atq; disciplinatio. Et sane idem numero est doctio & hoc modo disciplina. Nempe cognitio alicuius prius ignota, vt traditur a docente, dicitur doctio, & vt recipitur a discente, disciplina. est em̄ doctio actio, & disciplina passio. Neque ex hoc sequitur omne discens docere. Nam doctio nō denominat id in quo re ipsa est, scilicet discendem, denominatione, intrinseca (non enim si in aliquo est doctio, protinus consequitur ipsum docere) sed denominat id a quo est, scilicet docentem, denominatione extrinseca. dicitur enim quis docēs, quia ab ipso sit doctio. Quare admittendum est id ipsum quod est doctio, esse in discente, & omnem actionem in patiente, cum idem re ipsa sit actio quod passio, quæ in patiente est vt subiecto. reijcienda tamen & refutanda est hæc propositio, doctio est in discente, & actio in patiente, non quia falsa, sed q̄ impropria sit, & minus accommodata. Nam actio rationē non habet qua subiectum respicit, sed efficiēs. Proinde recte & apte concesserim actionem esse ab agente, & passionē in patiente. Deinceps ex eo q̄ doctio sit disciplinatio, nō recte quis intulerit docere esse discere. Nam cum principale principali inest, & denominatum denominatio inesse debere, per locum a coniugatis, in substantialibus solum prædicationibus locum habet. Data autem prædicationes accidentariæ sunt, & idcirco hanc rationem apte refellit Aristoteles.

¶ Quartū capitis annotat.

¶ Numerus quadratus est, quid descriptus, quatuor latera habet equalia. Et idem est qui ex ductu alicuius numeri in seipsum resultat. ¶ Arithmeticus gnomon, est numerus qui numero quadrato circumpositus, quadratum relinquūt.

¶ Quadrati magni, siue totales.

¶ Nota paruorum quadratorum. ¶ Nota circumpositorū gnomonū. 1. 4. 9. 16 paruū quadrati. ¶ 3. 5. 7. 9. circumpositi gnomones, qui paruū quadratis additi, magnos constituunt quadratos. ¶ Sensibile, res naturalis. ¶ Magnitudo sensibilis, rei naturalis magnitudo.

¶ Vartum caput continet vnam conclusionem, duas rationes ad eā quinque infinitum ponentiū antiquorum opiniones, sex quas ipsi assignabant infiniti proprietates, sex rationes infinitum esse probantes, & quinque modos infiniti. ¶ Conclusio. De infinito Physica determinatio est. ¶ Primo. Quia de magnitudine, motu & tempore Physica determinatio est, quæ aut finita aut infinita necesse est esse. non tamen omne quod est, finitum aut infinitum est: vt punctum, & qualitates, quæ neque finita neque infinita sunt. igitur de infinito Physica determinatio est. ¶ Secundo. Quia qui de naturalibus scientiam tradere curauerunt, Pythagoras, Plato, Anaximander, Democritus, Anaxagoras, & plurimi alij, omnes de infinito mentionem fecerunt. signum est igitur de infinito Physicam determinationem esse. ¶ Quinq; antiquorum opiniones: ¶ Prima est pythagoræ infinitum principium per se ponentis vt subiectū, scilicet solū parē numerū. ¶ Primo quod in equalia semper sectionē recipit, nō autē impar. sed cum primū sit impar, clauditur & terminat, vt huiusmodi sectionē recipere nō possit. ¶ Secundo. Quia par numerus numero vt quadrato additus, aliquando mutat numeri specie: quadra-

tis vero suis consequēter adiuncti impares, nunq̄ mutāt specie: sed semper quadratos relinquūt. Hac de causa impares, eorū gnomonas vocāt: quod solum in rebus sensibilibus intra celū & terrā ponebāt. ¶ Secūda est Platonis infinitū principium per se vt subiectū ponentis: & numerū parē & imparē, magnum & paruū, & sensibilem & intelligibilem: sed nihil extra celū ponebat, neq; corpus, neq; ideā. Ideas enim nusquā ponebat. Et differt a Pythagora. Primo, q̄ ponit infinitū etiā imparē numerū. Secūdo, q̄ in rebus intelligibilibus. Tertio, q̄ nihil sit extra celū. quorū opposita dicebat Pythagoras. ¶ Tertio est Anaximādrī, & aliorū aliorū infinitū vt accidēs ponentiū. aliqui em̄ posuerunt in igne, vt in subiecto, aliqui in aere. ¶ Anaximāder vero in corpore densiori igne, subtiliori vero aere, posuit. ¶ Quarta est Democriti infinitas atomos ponētis: ex quibus adinuicē iunctis infinitū magnitudine conflatur: ex quo omnia fierent. neq; posuit quodlibet fieri ex quolibet. Nā primas atomos, & prima rerū principia ex se inuicē fieri nō posse dixit. ¶ Quinta est Anaxagorę infinitas similes atomos ponētis, & omnia esse in omnib⁹, & omnia fieri ex omnibus, diuino intellectu omnia ab omnibus segregate. ¶ Qui vero principia rerū naturalū & nūero & magnitudine finita posuerūt, nullū locū infinito in rebus sensibilibus reliquerunt. Nō enim in principijs reliquerūt. nā ea & numero & magnitudine finita faciūt. Neq; in ijs q̄ ex principijs sunt. nā quicquid ex ijs quę nūero & magnitudine finita sunt, cōsistit: finitū eē necesse est. ¶ Sex in finiti (quas antiqui ipsi attribuebāt) proprietates. Quod esse et principium, ingenitū, incorruptibile, oīa cōtinens, omnia gubernās, et diuinū ipsum (vt dicebat Anaximāder) et numē immortale. Quę rationabiliter statuto infinito dicere videtur. Nā quicquid est, aut principium, aut ex principio est. infinitū autē nō est principium: cū ipsum ponendū esset infinitū. et cū nō haberet a quo generari posset, neq; corrūpi (nā alioqui haberet principium) ipsum esset incorruptibile, atq; ingenitū. extra qd̄ cū nihil esse posset, cōtineret oīa. quod cū esset principium, ingenitū, incorruptibile, omnia cōtinēs, iure videret gubernare debere genita, corrūptibilia, et ex eo principia. esset igitur diuinū quiddā, et vt numē (vt dicebat Anaximāder) habendū. ¶ Sex ratioēs q̄ infinitū sit. ¶ Prima. Tēpus est: igit et infinitū. Nā tēpus immēsum est, et qd̄ percurri nequit. ¶ Secunda. Magnitudo est: igitur et infinitū. Nā magnitudo infinita partitionē (vt ponit Arithmetico) recipit. ¶ Tertia, Perpetue sunt gnationes: et hoc esse nequit nisi infinita sit quædam materia ex qua quælibet generatio partem suā accipiat, alioqui tandem casurę essent rerum generationes. est igitur infinitū. ¶ Quarta. Omne corpus finitū semper ad aliud corpus terminatum est. necesse est igitur esse infinitum. Nā corpora claudēdo, nō erit pertinere ad finē et terminū. ¶ Quinta. Intellectus numerū intelligit infinitum, et magnitudinem infinitā. Intelligit enim extra celum esse spatiū infinitū, quod infinitū corpus et infinitos mūdōs recipere potest. quod si potest, iā recepit. Nā cum sit supra tempus, esset eternum. in eternis autem simul sunt esse, et posse esse. Et cur etiā potius illic q̄ hic esset vacuū? est igitur infinitū. Nam intellectus intelligendo nō deficit. ¶ Sexta. Eos qui nō ponūt infinitū, multa incōmoda sequuntur. Nā disciplina mathematicę tolluntur, infinita numerorum progressio, et infinita magnitudinum et temporum diminutio. Ponendū est igitur infinitum. His argumētis statueret volunt infinitum. Et quis concedentes infinitum, grauissimę sequantur quæstiones, an videlicet vsquam sit infinitū, an substantia sit, an accidēs: Physica tamen quæstio est, an sit magnitudo sensibilis infinita. ad quod rite cognoscēdum ponendū sunt modi infiniti. ¶ Quinque modi infiniti. ¶ Infinitum primo est quod non potest pertransiri: quæmadmodum vox dicitur inuisibilis, quia non sit nata videri. ¶ Secundo. Infinitum est quantum, transitum habens, sed inconsumabilem. ¶ Tertio. Transitum habens, non dū totum pertransitum. ¶ Quarto.

Transitum habens, sed transitu difficilē. ¶ Quinto. Est cui semper additio, subtractio, aut utrunque fieri potest.

Vari capitis scholia. xxxij. Non tamen omne quod est, finitum aut infinitum est. secundo vel quinto, quod hi duo modi philosophi naturali sunt accommodati, reliqui autem perparum aut nihil. Neutro autem horum modorum punctum aut finitum aut infinitum est, cum ipsum non sit quantum, tamen si sit infinitum primo, de quo hic non agitur sermo. Qualitates autē est per accidens sint finitæ secundo, & infinitæ quarto modo, sicut & per accidens quantæ, ratione scilicet extensionis subiectorum quibus insunt, non tamen simpliciter sine secundo aut infinitæ esse sunt admittendæ. Nam hoc finitum aut infinitum dicimus, quod per se est quantum, aut ut subiectum, aut ut ipsa quantitas. xxxij. Par numerus numero ut quadrato additus. Pare numerū alteri pari ut quadrato additum, non semper quadratum constituere, et si id aliquando contingat, ut. xij. ad. iij. quadratum, constituunt. xvi. quadratum, sed interdum alteram numeri speciem efficere, per inductionem facile est sumere. Si quidem binarius additus quaternario quadrato, constituit senarium altera parte longiorum. Et senarius additus quaternario, constituit denarium, qui numerus est triangularis. Quadratis autem suis consequenter, id est eiusdem ordinis adiuncti impares numeri, non mutant numeri speciem, sed semper quadratos proxime sequentes constituunt, ut si vnitati primo quadrato addatur ternarius primus impar, fit quaternarius secundus quadratus. Cui quidem secundo quadrato si subinde addatur quaternarius secundus impar, constat novenarius tertius tetragonus. Illi si rursum adjicias septenarium tertium imparem, fiet. xvi. quartus tetragonus. Et ita deinceps. Et quam ob rem id ipsum fiat, facile dilucet ex vigesimo sexto theoremate septimi elementorum Arithmetorum Iordan, quod est, Si ab vnitare impares coaceruentur, qui proveniet, erit quadratus. Nepe per hanc propositionem vnusquisque quadratus æquatur imparibus ab vnitare ipsa quidem connumerata coaceruatis. Et si illis sequens adiungatur impar, per eandem propositionem proveniet & constituetur quadratus, ergo & quadrato ex imparibus coaceruato additus sequens impar, eundem constituit quadratum. Si enim equalibus idem commune addatur, tota erunt æqualia. Et hanc ob causam Pythagoras numeros impares vocat gnomones quadratorum, quia quadratis minoribus circumpositi, quadratos totales, ut declarant notæ, constituunt, more gnomonis geometrici, qui ex duobus supplementis & vno parallelogrammorum circa diametrum constantium constitutus, quadrato per diametrum in duo æqua diuiso circumpositus, totalem quadratum constituit, ut in Categorijs affert Aristoteles. xxxix. Cum ipsum ponendum esset infinitum. Ipsum principium infiniti (si quis poneret infinitum esse ex principio) ponendum esset infinitum, cum finitum nequaquam esse possit infiniti principium, & infinitum aut efficere, aut constituere. At inconueniens est concedere infiniti principium esse infinitum, quia tunc plura essent infinita actu & secundo, quod esse nequit. Relinquitur igitur infinitum esse principium. Et cum non haberet a quo generari possit aut corrumpi (nam si id assignaretur, haberet principium, quod modo ostensum est esse non posse) ipsum esset ingenitum & incorruptibile. Et ita ceteræ proprietates deducantur. xxx. Tempus est igitur, & infinitum. Hæ rationes in vltimo cap. huius exactius diluuntur. Hic autem in transcurso, ut quid verum, aut secus se habens assumant aut colligant, cognoscatur, dissoluentur. Prima quidem & secunda, admittendo tempus & magnitudinem esse, & proinde infinitum quinto, nam hæc talia sunt, non autem infinitum secundo. Tertia soluitur, cōcesso primo assumpto, negando secundum, quia non vna quæque generatio nouam accipit materiam partem, & quæ ab alia prius accepta non fuerit, sed eandem numero quam prior generatio cepit, quare non est ponenda materia infinitudo. In quarta refutandum est quod primum assumitur, nam supremum cœlum non ad aliud corpus, sed propria superficie cōnexa terminatur. In quinta concedendum quidem est, intellectum & numerum infinitum & magnitudinem infinitam ut immensum extra cœlum spatium concipere, atque animo completi, sed false profus, & non vere, ex quo infirmum est & inualidum quicquid deinde inferitur. Nam neque extra cœlum est spatium infinitorum corporum capax, neque vacuum, cum ibi non sit natum esse corpus, ut primus de cœlo liber ostenderet. Demum sexta ratio diluitur, admittendo illa incommoda eos sequi qui non ponunt infinitum quinto, nulla tamen accidunt inconuenientia eis qui non ponunt infinitum secundo, immo destruuntur. Mathematica principia ponendo magnitudinem actu infinitam, aut numerum actu infinitum. Et cur etiam potius illic. Non est maior & valentior ratio quare illic, scilicet extra cœlum, esset vacuum, quam hic in mundo sensibili. At qui in mundo sensibili non est ponendum vacuum, igitur neque extra cœlum, quare sunt illic infinita corpora spatium illud oppletia. Id enim colligere volunt hanc rationem agitantem. Cæterum huius rationis omnes particule admittendæ sunt præter vltimam, quia neque extra cœlum tale est quale ponunt sparium, neque corpora quæ in eo recipiantur. xxxi. Quod non potest pertransiri, quod non potest secundum quantitatem absolui, quia quantitatem non habet, ut vnitatis, & punctum, aut utriusque fieri potest. Vtriusque, additio, scilicet, & subtractio, ut supposita mundi perpetua duracione secūdu Aristotelis sententiam, tempus. Potest enim ei fieri semper additio similium partium, ut dierum, horarum, & subtractio diuisioque in partes semper diuisioni obnoxias, more aliorum cōtinuorum.

¶ Quinti capitis annotatiuncule.

¶ Actu infinitū, infinitū secundo. ¶ Corpora sensibilia simplicia, elemēta, ignis,

aer, aqua, terra. Cōposita, aialia, vegetabilia, mineralia, mixta imperfecta. ¶ Motus, motus localis. ¶ Fulciat, sustineat. ¶ Nitatur, sustineatur. ¶ Idem, similis.

32

Vintum caput continet duas conclusiones, tres rationes ad primam, & sex ad secundam. ¶ Prima conclusio. Non est ponendū actu infinitū a sensibilibus separatū. ¶ Primo, Quia aut esset substantia, & tūc impartibile erit. Omne enim partibile, aut magnitudo, aut multitudo est. Si autem est impartibile, nō erit infinitum, nisi quæadmodū punctus dicitur infinitus, & vox inuisibilis, de quo infiniti modo nō agitur hic: neque de eo ipsi intendunt. Agimus enim (& idem ipsi intendunt) de infinito, transitū, sed inconsummabile habente. Aut accides esset, & tunc non esset principium, sed potius id cui inesset. ¶ Secundo. In finitū passio est magnitudinis, & numeri magnitudinis. separata vero a sensibilibus, neque magnitudinem, neque numerū qui ex magnitudinis sectione consurgat, habent, neque igitur ex eis conuenit infinitū, quibus enim subiectū non conuenit, neque eius passio conueniet vnquam. ¶ Tertio. Quia si tale infinitū substantia esset, cū esset principium, ipsum esset simplex. aut ergo partibile esset, & tunc quelibet pars eius esset infinita, sicut quelibet aeris est aer, hoc autem impossibile. Nam idem plura infinita esse impossibile est. Aut erit impartibile, & tunc relinquitur solum infinitū ut punctus. Ponendū igitur esset accides, quod (ut dictū est) esse nequit. Nam non esset (ut ipsi volunt) principium. Patet igitur Pythagoricos male ipsum ponere substantiam partibilem. Hæc tamen questio: an sit huiusmodi infinitū separatum aut in Mathematicis, aut in intelligibilibus, & omnino magnitudinū & dimensionū expertibus, Physica non est: sed ea qua queritur, an sit corpus sensibile actu infinitum. ¶ Secunda conclusio. Non est corpus sensibile, neque numerus actu infinitus. ¶ Prima ratio, quia omne corpus superficie clausum est, nullū autem infitum claudi potest, igitur nullum corpus sensibile infinitū est, immo neque intelligibile, ut mathematicum. Sed quod neque numerus infinitus sit, patet, quia omnis numerus, numerabilis est, quod autem numerabile est, percurri & transiri potest. Nullus igitur numerus infinitus est, nam infinitum neque percurri neque transiri potest, & hæ rationes communes sunt: quæ autem sequuntur, physice. ¶ Secunda ratio. Si esset aliquod corpus sensibile actu infinitum, aut simplex esset, aut compositum. Non compositū, quia cum sit ex multitudine finitis, si illa sint et magnitudine finita, totum erit finitū, quod enim ex multitudine et magnitudine finitis constat, ut finitum sit necesse est. Aut ergo eorum alterum ex quibus est, infinitum esset, et alia finita, hoc autē esse nequit, quia ea pportionata esse oportet, nūc autem cum eorum quodlibet vim habeat, infiniti vis esset infinita, et finitorū finita, quod ideo statim destrueret finita, ut si ignis sit finitus, aer vero infinitus: quātū cūque etiam equalis ignis equalē aerem potētia superaret, et vim suam duplaret nihilo secius aer infinitus ignem finitū extingueret, non igitur erit sensibile cōpositum infinitum, ex altero infinito et ceteris finitis cōstans. Neque erit ex omnibus infinitis. Nam vnū infinitum omnia occuparet. Nullus igitur alijs relinqueretur locus, aut omnia simul eundē occuparent, hæc autem impossibilia. Neque corpus sensibile infinitum, simplex erit. Nam sensibilia simplicia corpora adinuicem contraria sunt. Est enim ignis calidus et siccus, aer humidus et calidus, aqua frigida et humida, terra sicca et frigida. Si igitur vnū esset infinitū, alia statim cōsumeret et corrūperet. ¶ Neque est (ut Anaximader credidit) corpus simplex mediū in finitū, ex quo omnia fiant. ¶ Primo, quia eadē quæ de alijs sensibilibus, prohibent rationes, nam si vim agendi habeat, alia consumet omnia, et nullus cæteris quem occupare possint, relinquetur locus. ¶ Secundo, Quia vnumquodque resoluū videmus in ea ex quibus componitur: ut ignea in ignē, aerea in aerem, aquea in aquam, et terrea in terrā. Nihil autem in illud corpus resoluū compertū est, sed

omnia in ignem, aerem, aquam aut terrā resolui vidētur. Non igitur tale ponendū est, ex quo omnia fierēt. ¶ **Tertio.** Quia si dicant tale corpus simplex vim nullā habere qua cetera absumat, igitur neq; ex eo fient omnia, neq; in ipsum corrūpentur. Sicut enim sensibilia ex cōtrarijs, & in sua corrumpūt cōtraria. Quapropter cū finita sint elemēta, & cōcordi p̄portione ligata, nō sane Heraclitus audientes territurus comminabatur aliquādo futurū vt omnia ignis fierent: vt omnia ad suā recurrāt originem. Faciebat enim Heraclitus ignem omnium principū: vt Anaximāder igni aeriq; corpus medium. ¶ **Tertia ratio.** Quia omne corpus sensibile alicubi esse natum est: & cuilibet assignāndus est p̄prius locus, & totius rei sensibilis & eius partis idem est naturalis locus: vt totius ignis, & scintille ignis, & totius terrę, & glebe terrę. Si vero illud infinitum ponatur similitium partiū, quomodo erit in loco naturalis cum omnē occupet locū, & eius vna partiū in vno loco sit, & altera in altero? Mouebitur igitur semper. Nā res naturalis omnis extra locum, non phibita, ad suum locum mouetur. At cum infinitū sit, & extra se locum non habeat, nō mouebitur, stabit igitur, & semper. hęc autē impossibilia. Si autē sit diffimilium partiū, iam nō est vnum sensibile corpus, sed pluravt se t̄gētia. Aut ergo erit ex finitis partibus & numero et magnitudine, hoc autē nō. Nā ex talibus nō nisi finitū oriri potest, aut vna infinita est, et ceterę finite. Neq; hoc quidē. esset enim infinitū similitū partiū: quod pauloante esse nō posse mōstratum est. qđ cū esset simplex, alijs sensibilibus simplicibus cōtrariaretur corporibus, et ea statim corrūperet. Et tanto minus plures aut omnes infinite esse possunt. Aut erunt omnes magnitudine finite, multitudinē vero infinite. Sic autem infiniti erunt loci, quodlibet enim corpus simplex diuersum locum habet. essent autem illa infinita infinitum cōstituentia, simplicia: cū oporteat infinitum, si sit, ipsum esse principū. Hoc autē impossibile est. Qđ si finiti sunt loci, et locata finita erūt. Oportet em̄ corpus et locū simul esse, vt neq; corpus maius sit loco, alioqui esset corpus sine loco, neq; locus corpe maior: sin minus, vacuū aliquid relinqueret. Neq; recte sentit Anaxagoras illud infinitū immobile esse, qđ se ipsum fulciat, et seipso nitatur, quia nō habet a quo contineri possit. ¶ **Primo.** Nam quod immobile esse tale sensibile corpus, hoc nō natura sua esset, sed vi quadā, et quia infinitū esset: vt terra mobilis est et si esset infinita, nō idcirco natura immobilis esset. nā natura mobilis est. liceret tamen dicere eā seipsam fulcire, et seipso niti. Reddenda igitur esset ab Anaxagora causa cur huiusmodi sensibile corpus esset immobile. ¶ **Secundo.** Quia querendū est ab Anaxagora an infiniti partes finite fulciāt se, et immobiles sint? Nō em̄ poterūt ea ratione, qua dicebat, se fulcire, et immobiles esse, quia non habeāt a quo contineri possint, sunt enim finite. Quod si mobiles sint, et totū mobile erit. Sensibile enim simpliciu corporum vt partes mobiles sunt, et totum, et partis et totus idē est locus: vt si ignis scintilla mobilis est, et totus ignis, et unius scintille ignis et totius ignis idē est locus. Ex si gleba terrę mobilis est, et tota terra mobilis est: et idem vnius glebæ terræ & totius terrę locus est. ¶ **Quarta ratio.** Omne corpus sensibile leue est, aut graue. & omne leue fertur sursum, & omne graue deorsum. At si esset infinitum, neque esset leue, neque graue, non enim esset totum leue & graue, nam opposita sunt. Neque totum leue: nā totum sursum ferretur, neque totum graue, nā totum ferretur deorsum. Neque medium leue, & medium graue, quo pacto enim infinitum dimidiabitur, quod principio, medio & fine careat? Nō igitur si esset infinitum, corpus esset sensibile. ¶ **Quinta ratio.** Omne corpus sensibile in loco est. Atqui infinitum corpus est sensibile, infinitū igitur in loco est. At omnis loc⁹, sursum, deorsum, ante, post, dextrorsum, aut sinistrorsum est. Sūt em̄ hęc, sursum, deorsum, ante, post, dextrum, & sinistrū, differentię positionū, nō solum a nobis, sed a natura determinatę. Erūt igitur eadē differentię positionum

in infinito, hoc autē esse nequit: quia in solis finitis natura sursum, deorsum, ante, post, dextrū & sinistrum licet intueri, nō erit igitur tale infinitum, corpus sensibile. ¶ **Sexta.** Omne corpus sensibile est in loco, quicquid autem est in loco, terminatū est, est enim locus, terminus, igitur quicquid est in loco, finitum est. Nā infinitum termino contineri nequit, non est igitur infinitum sensibile corpus, nō enim erit in aliquo loco, aut sursum, aut deorsum, aut aliquo alio. Si autem nō est in aliquo loco, in nullo loco est, sicut si infinitum nō est aliqua quantitas, vt bicubitum, tricubitum, aut aliqua aliarum, ipsum nulla est quantitas.

QVinti capi, scholia. xxxij. Omne enim partibile, aut magnitudo, Omne partibile primo, & gratia sui, secundum partes extensionis aut discretionis aut magnitudo est, aut multitudo. Nam q̄ substantia in partes extensionis dissectur, id a se non habet, sed a magnitudine cui coniungitur, Substantia in dem per se & primo diuidua est in partes substantificas, essentia liquę constitutionis, materiam, & formam. At illa neque in partes extensionis neque discretionis partitio est. Ipsum esset simplex. Cū infinitum esset principium, ex prima proprietate quā antiqui ei attribuebant, consequens esset ipsum esse simplex, & non constitutum ex partibus diuersarum rationum aut contemperamentorum. Si enim esset compositum, ipsum non esset principium, sed ex principio constans. Quod si concedatur esse simplex & partibile, oportet vnamquamque eius partem esse infinitam. Nam corpora simplicia partes habent eiusdem cum toto denominationis, vt quęlibet pars aeris est aer, & quęlibet pars aquę est aqua, quare idem infinitū esset plura actu infinita, scilicet suę partes, quod est impossibile. Quod, vt dictum est, esse nequit. Substantia potius habet principij rationem ad accidens, quam accidens ad substantiam, cū substantia sit accidētis substerniculum quoddam, vt principij eius quod ex eo est. Si igitur id infinitum actu (quod posuerunt aliqui antiquorum a rebus naturalibus semotum, & extra eas existens) esset accidens, ipsum non esset principium, sed potius subiectum cui ad esset huiusmodi accidens, esset principium. At qui infinitum non esse principium, repugnat proprietatibus ipsi infiniti prius assignatis. Aut in mathematicis aut intelligibilibus. In mathematicis, in ijs quę re ipsa materię coniuncta sunt, & sola ratione ab ea separata, quales sunt magnitudines vt a geometria cōsiderantur, aut in intelligibilibus substantijsq; supramundanis (quę solo intellectu ad eundē sunt) tam re ipsa quam ratione a materia & motu se iunctis, & nullo modo dimensionem habentibus.

xxxij. Immo neque intelligibile est vt mathematici, subintelligendum, infinitum, vt hic habear sensus. Non modo nullum corpus sensibile est infinitum, sed neque itelligibile corpus vt mathematicum, & sola ratione a materia se iunctum, est infinitum. Omnis numerus numerabilis est. Numerabilis, vnam discretionis multitudinisque partem post aliam sumendo, pertransibilis atque consummabilis, vt si in centenariio binarium quinquages sumptis, cum totum absolueris. Et ita de alio quantumcunque magno numero. Et hęc rationes communes sunt. Hęc duę rationes ad probationem secundę conclusionis adductę dicuntur communes, quia nō modo physica, sed & geometria & Arithmetice principia assumunt. Quinque autem sequentes ad eandem conclusionem astruendam rationes proprię sunt, quod ex solis procedunt naturalis philosophię principijs. Non compositum. Non ex diuersis elementorum qualitibus contemperatum, quia cum huiusmodi infinitum ex hypothesi, compositum esset ex multitudine finitis, scilicet quatuor elementis (supponit enim phisicus omnem mixtorum contemperacionem ex quatuor elementis fieri) si illa multitudine finita ex quibus constatur infinitum, etiam sint finita magnitudine, totum compositum erit finitum. Ex finitis enim compositum, finitum esse necesse est. Id autem est contra hypothesim. Quod si vnum eorum ex quibus infinitum secundum contemperamentum coalescit, infinitum ponatur, & alia tria finita, tunc non poterit infinitum consistere. Nam vt corpora naturalia composita subsistant, oportet ea ex quibus componuntur, esse contemperata, & ad medicocritatem temperiemque reducta, vt vñ non insigniter excedat alterum, neq; corrumpat. At cum infiniti vis esset infinita, & finiti finita (nam in simplicibus virtutes, qualitates, & ceterę accidentarię affectiones, vt grauitas, leuitas, caliditas, frigiditas, quę ad magnitudinis diffunditur extensionem, ipsius molis sequuntur conditionē, vt sicut in finitis sunt finita, ita in infinitis esse deberent infinita) non essent ea quę infinitū componerent, adinuicē proportionata, nā quod infinitę esset virtutis sicut & molis, alia quę finita essent & virtute & mole, statim corrumpere, quia sunt adinuicem contraria, non posset igitur subsistere infinitum. Non sane Heraclitus. Cū omnia resoluantur in ea ex quibus componuntur, & secundum Heraclitum omnia cōponantur ex igne tanq̄ primo principio, secundum eundē necesse est omnia tandem in ignem resoluum iri, & omnia ignem fieri, quod in sua metamorphosi ex Heraclito annotasse videtur Ouidius.

Ipsę quoq; in fatis reminiscitur affore tempus
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Idem est naturalis locus. Non quidem numero, eiusdemve capacitatis, nam est totum sua parte secundum dimensionem sumpta sit maius, & locus totius maior est loco partis. Oportet enim

locum, & id quod loco continetur, adiuicē aqua esse, sed idem specie & similis naturæ, vt sicut tota terra concauo aquæ totali continetur, ita & gleba terræ concauo aquæ partiali nata est contineri. Et eip vna partitū sit in vno loco, vt sursum, & altera in altero loco specie diuerso a primo, vt deorsum. nam cū partes sunt in locis inter se diuersis, si vna est in loco naturali, altera erit in loco violento, non igitur totum erit in loco naturali, vt pote cuius non quælibet pars loco naturali continetur, vt si intelligat alicuius animalis caput in igne esse, & pedes vero in aqua, id animal, vt homo, nequaquæ erit in loco naturali. Consimile de infinito intellige locum omnē occupante, cuius vna partium esse deberet sursum, & altera deorsum. Si autē sit dissimilitū partitū. Si infinitum componitur ex partibus diuersarum specierū secundum dimensionē sumptis, tunc nō esset vnum corpus naturale, quia nō haberet vnam formam substantialem, sed essent plura specie diuersa, & sibi inuicem proxima, quemadmodum aggregatū ex igne, aere, aqua & terra. Esset enim infinitum, similitum partium. Si vna pars infiniti esset infinita, & cæteræ finitæ, oporteret finitum componi ex partibus specie similibus cum parte infinita. Alio qui pars infinita partes finitas sibi specie dissimiles corrumpere. Superius autem & in huius tertie ratiōis principio ostensum est ipsum infinitū nō posse esse similitum partium. Hoc non natura sua esset. Nam omne ens naturale suapte natura est mobile. Cum itaq; id infinitū per hypotheseim esset ens sensibile & naturale, esset suapte natura mobile. Quod si foret immobile, id non suapte natura, sed violente cōtingeret, & quia infinitum. Non enim poterunt ea ratione. Partes finitæ ipsius infiniti aliquid habere a quo continentur, scilicet totum. igitur nō seipsas fulciunt & sustinent. igitur sunt mobiles, ex opposito rationis assignatæ ab Anaxagora. Dixit enim Anaxagoras, infinitū, quia seipsum sustinet, esse immobile. Nam opposita sunt. Quia leue & graue sunt opposita, non possunt simul eisdē adesse, nō erit igitur infinitum totum leue, & simul totum graue. Non totum leue, quia tunc per definitionem sursum ferretur, quod ostensum est esse nō posse. Similiter non erit totū graue, quia oporteret ipsum ferri deorsum, quod itidem esse non potest. nam nō esset extra ipsum locum ad quē ferri posset. Neq; erit vna eius medietas leuis, & altera grauis. Nā in infinito nō potest assignari medietas, neq; tertia pars, neq; quarta, aut alia quæuis explicata nomine proportionem certam ad totū designante, tamen si in eo assignari possent partes determinatæ quantitatis, vt pedalia, & cubitalia.

¶ Sexti capituli annotatiuncula.

¶ Infinitum potētia, infinitum quinto. ¶ Agon, certamen, ludus. ¶ Olympia, certamina erant quæ in honorem Iouis Olympij apud Pisas & Elis Græciæ oppida celebrabatur. ¶ Partes proportionales sunt quæ ad suum totum semper similitē continent proportionem, vt duplam, tripalam, quadruplā, & ita de cæteris. ¶ Partes proportionales, partes eiusdem rationis, partes eiusdem proportionis.

Sextum caput continet tres diuisiones, & duas conuenientias post secundam. ¶ Prima diuisione. Infinitum esse dupliciter intelligi potest: vno modo esse infinitum actu: quo modo dictum est infinitum non esse. Alio modo esse infinitum potētia: quo modo bene est infinitū. Nam omnino nō esse infinitū, multa incommoda sequuntur. ¶ Primo. Tempus principij & finem habere, & esse ex impartibilibus constitutum. ¶ Secundo. Magnitudines non esse diuisibiles in magnitudines. ¶ Tertio. Numerum non esse in infinitum augmentabilem. quæ quidem incommoda, posito infinito in potentia, cessant. Nam cum ponitur magnitudo non esse infinita actu, sed infinita potentia, vt diuisione, facile est cognoscere magnitudines diuisibiles esse in magnitudines, & interimere impartibiles lineas. Et cum ponitur multitudo infinita non actu, sed potentia, vt appositione, statim saluatur numerum in infinitum augeri posse.

¶ Secunda diuisione. Dupliciter aliquid potest esse in potētia. Primo modo sic in potentia, vt cōpletum illius cōsequi possit actum: quo modo æs nōdum formatū, est in potētia statua. Secūdo modo sic in potētia, vt nūq; cōpletum cōsequi possit actū sed semper sit in ipso fieri: ita vt cū aliquid eius sit actu, eiusdē aliquid relinquatur in potentia: vt dies, & agon, & Olympia. Hæc enim in ipso fieri semper consistunt, quæ cum aliquid habeant actu, alterius sunt in potentia: quomodo dicimus in finitum potentia diuisionis, & infinitū potentia appositionis: quia semper fieri possit diuisione, & semper potētia relinquat facienda, & semper fieri possit additio, & semper relinquatur addēda. Nō autem infinitū potentia diuisionis primo, ita vt infinita actu diuisione facta esse possit. Nam cum magnitudo diuisibilis non sit in nō ma-

gnitudines: infinita actu diuisa infinitam actu constituisent magnitudinē. quod esse nequit. ¶ Prima cōuenientia. Conueniunt infinitū potentia in successiuis, vt tēpore & hoibus, & infinitū potentia in permanētibus: quia vtrūq; est in cōtinue accipiēdo vnū post alterū: sic vt acceptū finitū sit, & nunq; accipiēdo alterū, deficere possimus. & sunt semper in ipso fieri, vt dies & agon, generatio & corruptio. ¶ Differunt tñ: quia in successiuis, vt tēpore, prius acceptū non manet cum posteriore. In permanētibus autē, vt magnitudine, prius acceptū bene manet cū posteriore. ¶ Secunda. Cōueniunt infinitū diuisione, & infinitū appositione. Nā ex magnitudinis diuisione accrescit multitudo, & infinitum appositione, quantū eñ magnitudini detrahimus, tñ numerosę multitudinē adiungimus. E diuerso tamen sibi mutuo respōdent. Nam illud detrahēdo, hoc autem semper apponēdo fit. ¶ Tertia diuisione. Vno modo intelligitur infinitū diuisione sumendo semper partes alicuius determinatæ quantitatis, quo modo non est infinitū diuisione. Nam omnis magnitudo finita est. omne autem finitum, per determinatæ quantitatis ablationē tantū absumitur. Alio modo sumendo partes non quidem alicuius præfixe & determinatæ quantitatis, sed bene eiusdem rationis, quas partes proportionales vocant: & hoc modo est infinitū diuisione. nā tales partes sumendo, nunquā a diuisione deficimus. Et ita de infinito appositione dicendum est. nam vt sumendo partes non alicuius determinatæ magnitudinis, sed proportionales, nunquā diuisioni materia deest, ita quoq; neq; appositioni. Hoc tamen interest, quia diuidēdo, quātalibet magnitudine minorē facere possumus: apponendo autem, quātalibet maiorem facere non possumus. Nā vt Physici aiunt, non est corpus cœlo maius, neq; esse potest. Et si quātalibet magnitudine esset appositā maior, infinitū actu eē oporteret. qđ esse nequit, sed est infinitum appositione (vt dictum est) e diuerso infinito diuisione respondens. quanta enim vni quantitati diuidendo detrahis, hæc & tanta crescit ex diuisione multitudinē apponis. Propter hæc Plato duo infinita fecit, magnū, & paruum. Magnum quidem, quia apponendo videtur in infinitū excrescere. Paruum vero, qđ diuidendo videtur in infinitū minui. Quæ licet dicat rerum principia, nō tamen illis vtitur. Nā vtitur principijs numeris, in quibus nullum locat infinitum. Non enim in numeris posuit infinitum diuisione, quia omnes in vnitatem resoluuntur, qua nihil minus est. Neq; in ipsis posuit infinitum secundū augmentum, cum ad denarium vsq; numeros solum augeri putet.

Sexti capituli scholia. xxxv. iij. Primo. Tempus principij & finem habere. Si non admittatur esse infinitū additione, nō semper diei succedet dies, neq; hora horæ. quare tempus principij & finem habebit, quod supposita mūdi perpetuitate incommodū est, vt octauus liber ostendet, et si simpliciter non sit inconueniens, neque secundum veritatem. Est non admittatur esse infinitum subtractione, non poterit partium tēporis semper fieri diuisione, quare tandem dissecaretur in impartibilia, & ex illis itidē componeretur, quod simpliciter inconueniens est. Et ita de magnitudine sentiendum, videlicet qđ si omnino tollatur infinitū, nō esset magnitudo infinita diuisione, & quia omnis magnitudo est diuisibilis, oporteret ipsam tandem diuidi in impartibilia, quæ non essent magnitudines, & ex illis cōponi, quod physicę suppositioni, mathematicæq; repugnat. Demū & de numero, si interimitur prius infinitum, concedendū esset qđ nō posset in immensum & sine statu crescere, cum nō esset infinitum additione. Id autem Arithmetice petitioni repugnat & aduersatur. xxxv. Non autem infinitum potentia diuisionis primo. Si infinita actu, magnitudinis aut cuiusvis cōtinui diuisione facta esse ponatur, consequens est infinita actu esse omnino diuisa. Et cum magnitudo non sit diuisibilis in non magnitudines, illa infinita actu diuisa sunt magna, & magnitudinē quæ diuisa est constituerunt. Ergo cum simul erāt iuncta, constituerūt magnitudinem actu infinitā. Nam in quor diuidi secariq; cōtinuum potest, ex totidem ipsum est compositum. Et quor ex infinitis actu cōstat, est infinitum actu. Id autem impossibile. Præterea si quis dicat magnitudinem esse infinitā potētia diuisionis primo, & quia cōpleta actu partitū omnij diuisione facta esse possit, ponatur gratia diuisionis rota magnitudo esse oīno diuisa, vel ea i quæ facta ē diuisione, sunt impartibilia, vel impartibilia. Si impartibilia, ergo magnitudo in impartibilia diuisa est, et ex impartibilib; cōposita, qđ sextus huius ostendit esse nō posse. Si vero impartibilia, poterunt illa vterius in alia minora diuidi, et

per consequens non fuerat omnino facta diuifio. quod repugnat hypothesi. xxxvij. Quantū em̄ magnitudini detrahimus. Bifariam fieri potest magnitudinis in partes eiusdem rationis proportionaleq; diuifio. Primo partē in quā prius facta est diuifio, in minores partes eiusdē cum superiorum diuifionū partibus denominationis distribuendo, vt si linea diuidatur in duas medietates, & iterū prima medietas in duas difsectetur medietates, quarū prima rursus in duas diducatur, & ita cōfequenter vnā partem diuifionis factē semper secundū eandē proportionē diuidendo. Et in huiusmodi diuifione non idē est in omnibus totum quod diuiditur, cuiusq; autem diuifionis partes ad suum quod diuidunt totū, eandem seruant proportionē, quam partes primę diuifionis ad suum, vt ipse subduplam. Alio vero modo eandem totam magnitudinem in partes proportionum denominationem diuerso modo sortitas dispertiendo, sic q; eiusdem diuifionis partes eandem habent vnaqueq; ad suum totū proportionem, diuersarū autem diuifionū diuersas, & secundū naturale numeri clementū semper a maiore numero subinde denominatas, vt si tota linea diuidatur in duas medietates, deinde eadē in tres tertias, rursus eadē in quatuor quartas, quinq; quintas, & ita sine fine, in omnibus his diuifionibus idē est totū quod diuiditur, & eiusdem diuifionis partes eandē ad totum denominationē habent. ppportionis, diuersarū autem diuifionum diuersas. Nam vnus diuifionis partes secundę dicitur, alterius tertię, & alterius quartę. Et secundum vtranque harum diuifionum in infinitum fit continui partitio, quantumq; diuifionis magnitudo, tantū crescit multitudo. In primo enim diuidendi genere, posteriorum diuifionum partes minores sunt, partibus priorum, & quanto maior sit in diuifione progressio, tanto maior est partium in, quas facta est diuifio, numerus. In secūda autem diuidendi ratione id multo apertius & clarius elucet, nam in eo posteriorum diuifionum partes minores sunt, vt quę a maiore numero denominantur, & plures. Minor enim est tertia pars lineę quam secūda eiusdem, & plures sunt tertię q̄ secundę. sic quarta minor tertię, & plures quartę q̄ tertię, & quemadmodum numeri clementū sine termino progreditur, ita & partium magnitudinis distractio, cum a quantumlibet numero denominari possint eius partes. Idcirco quod hic Aristoteles affert, potius de secūda quā prima diuidendi ratione accipiendum est. xxxix. E diuerso, infinito diuifione respōdens. Quod est maius in numeris, id est minus in magnitudine, & quod maximū in magnitudine, id minimū in numeris. Sicut em̄ datur minima magnitudo actū, & cuius paruitas assignari non potest (alioqui oporteret magnitudinē in infinitum actu diuisam esse, & cuius paruitas assignari non potest) nō tamen est dabilis minima magnitudo potentia, q; data quacūq; possit dari minor, ita datur numerus maximus actu, & quo nullus alius impresentiarū est maior, alias oporteret numerum in immensum actu creuisse, & cuius numerositas determinari non posset. at non datur maximus potentia, q; quocūq; dato possit dari maior. Et sicut datur maxima magnitudo tñ actu, tum potentia, vt coeli, ita datur minimus & actu, & potentia, vt ipse binarius, infra quam vnitas simplici & indiuidua numeri principium proxime collocatur.

Septimi capituli annotat.

Quantitatem, determinatam quantitatem. Semper esset extra accipere, si extra quacūq; quantitates acceptas semper alię ab ipsis relinquerentur accipiendę.

Septimum caput continet tres conclusiones, duo corollaria ad primam, & vnum ad secundā. Prima conclusio. Nō recte definiunt infinitum, ipsum esse dicētes, extra quod accipere nihil est. At potius dicendū esset cuius est semper aliquid extra accipere. Prima pars patet, quia hęc definitio conuenit toti & perfectō, quę finita sunt. Nam id totum & perfectum dici mus, cui nihil deest, neque est eius aliquid extra accipere: vt totum & perfectū hominem: totū & perfectam arcam, totū enim & perfectum aut omnino eadē sunt, aut parum inter se differunt. Non enim extra vniuersum est accipere aliquid, et si finitum sit. Non igitur recte definitum est infinitum, q; sit extra quod nihil est accipere. Secundū patet. nā annulos palmarum entes vniformesq; cōsueuerunt dicere infinitum, q; voluendo extra partem captā semper sit aliā accipere. Signum est igitur infinitum potius dici debere extra quod semper est aliquid extra accipere. Hoc tamen inter infinitum & huiusmodi annulos interest, q; infiniti semper est aliud accipere, nunquā prius acceptū repetendo, nō autē annulorum. Nā præceptę paruas iteratis repetuntur vicibus. Primum corollarium. Quapropter recte poterit definiti infinitū, vt dicatur esse cuius quantitatem accipientibus semper sit extra aliquid accipere. Secundū. Vnde fit vt Parmenides totū vniuersum, vnū esse & si

nitum rectius opinatus sit Melisso ipsum vnum & infinitū esse dicēte. Nā quo modo, cum sit cuius semper est aliquid extra accipere, vnū erit? Et quomodo infinitum toti continuabitur: cum nō omne linum quidem omni lino continuetur.

43 **S**ecunda conclusio. Non recte dicunt infinitū omnia continere, & in se omnia habere, ppter similitudinem quam ad totum habet & perfectum. Nam potius rationem habet partis & imperfecti. Nam vt materia potentia est, & nō actus: ita infinitū solum potentia est, & diuisione, & appositione, & nō infinitū actu. & si totum est infinitū, hoc non est secundum se, sed secundum alterum, vt diuisione, aut appositione: quę quidem non cōtinet: sed potius a toto cōtinetur. & vt materia quot species extra habitas accipiat ignota est, ita infinitū vt infinitū ignotum est. Habet igitur infinitū potius rationem partis & imperfecti. quapropter nō recte dixisse videntur ppter totius similitudinem et perfecti, ipso omnia cōtineri.

44 **C**orollarium. Vnde fit etiam vt Plato qui magnū & paruum infinita ponebat, et vt materias, incōuenienter dixisset ea omnia continere. Nā incōueniens esset ipsa itelligibilia, quę perfectissima et determinatissima sunt, cōtinere. Ignotum em̄ et indeterminatū continere et determinare nequit.

45 **T**ertia cōclusio. Nō sine ratione euenit magnitudinem secundum paruitatē in infinitum abire, secundū autem excessum, appositione in infinitum abire nō posse: et contra in numeris ad minimū deueniri, ad maximū vero deueniri nō posse. Nam materia sub magnitudine clausa, se cum ea semper præstat diuisibile. At vero secundū excessum non abit in infinitum. Nā quantacūq; magnitudo sensibilis esse potest, tanta est actu, non enim maior coelum esse potest. Itaque magnitudinem secundo nō occurrit minimū: ad disciendum tamen peruenitur ad maximū. Quod vero in numeris cōtra eueniat, hoc ideo est, quia numerus est vnitates multę. Nam binarius a duabus denominatur vnitatibus: et ternarius a tribus, et ita de reliquis. At vero vnitas quęcūque sit, impartibilis est secundum numerum, vt vnus homo, vnus est homo, et non multi homines: et numerus in vnitates secatur. Ad minimum igitur in numeris secundo deuenitur: apponendo tamen semper relinquitur potentia maior. nam ex partium magnitudinis decisione semper crescit: nō quidem quia sit huiusmodi infinitas actu, sed potentia, et semper in ipso fieri, sicut tempus, et numerus temporis. Et quāuis infinitum potentia, et motui, et magnitudini, et temporis conueniat, non tamē intelligi debet vt quædam natura illis inexistens, sed magnitudo suapte natura hoc modo infinita esse videtur, et per eam motus, generatio, corruptio, alteratio, quia illi cōiuncti sunt, et tempus per motum. Hęc tamen posterius euadent manifestiora.

Septimi capituli scholia. xl. Hęc definitio cōuenit toti & perfectō. Non improbat Aristoteles hanc antiquorum definitionem, q; falsa sit (nam per hypothēsim statuto infinito extra ipsum nihil esset accipere, cum omnia occuparet) sed q; non recurrat conuertatur que cum definito, quin potius transcendat ipsum, & transgrediatur, quod minime in re ita definitione fieri potest. non enim omne id extra quod nihil est accipere, est infinitum. Extra totum enim & perfectum nihil est accipere quod ad suam atineat integritatem & perfectionem, cum ei nihil deest ad suam constitutionem necessarium, & tamen totum & perfectum, vt homo, equus, planta, minime infinitum est. At si causentur extra totum & perfectum quicūq; accipi posse quod non sit de eius constitutione, vt extra hominem, aerem aut aquam, extra infinitum vero nihil accipi posse etiam quod ab ipso separatum sit & sciundum, refellit Aristoteles eorū definitionem in vniuerso, quod quidem finitum est, & tamen extra ipsum non est accipere corpus aliquod, etiam ab vniuerso diremptum & semotum, ipsumq; non constitutens. Quod infiniti semper est aliud accipere. Aliud, aliam partem determinatę quantitatis. nam in magnitudine potest semper accipi alia pars proportionalis, prius acceptā non repetendo, quam tñ nullus dixerit actu infinitā. Id tamē discriminet in partes ppportionales magnitudinis, & partes infiniti subinde acceptas, q; partes magnitudinis posterius sumptę et si alię sint a partibus prius sumptis, non tñ sumuntur extra eas, sed prius sumptarū sunt partes, & in eis continentur. In infinito autē partes determinatę quantitatis posterius acceptę sunt extra partes prius acceptas, neq; earū quoquo pacto sunt partes, aut intra ipsas cōtinentur. xli. Nā quomodo, cū sit cuius semper est, cū vniuersum

fit infinitum secundum Melissum, eius semper est aliquid extra accipere per definitionem. quare non erit vnū, quod est contra eundem. Præterea non omne linū omni lino continuatur, quæ sunt eiusdem nature, similiq; specie. Vnius enim agri linum, alterius lino, immo eiusdem vnū, alteri coniunctum minime est. Valentiore igitur iure neque omnia vniuersi ambitu cōtenta, & nature diuersitate discrepantia, adiuuicem continua sunt, quare totum vniuersum non est continuū. igitur neq; infinitū actu. Necesse est enim infiniti magnitudine partes adiuuicē continuas esse. xliij. Nam potius habet rationē partis infinitum eo modo quo esse potest. scilicet infinitum quincō (de quo intelligitur hæc approbatio et conclusio) potius habet rationem partis in quā sit diuisio, aut secū dum quam sit appositio, quam totius. Non enim quicquam ratione sui totius vt totum est, infinitum dicitur, sed ratione partium quæ subtrahuntur aut apponuntur. Etiam infinitū potius habet rationem imperfecti, cū in ipso semper imperfecta sit diuisio aut appositio, q̄ perfecti. Demū infinitum potius assimilatur materie quam forme, q̄ sicut materia quocunq; formas acceperit, nata est successiue alias accipere, ita quacunq; diuisione facta aut appositione, potest infinitum aliā diuisionem aut appositionem habere. Atqui pars, imperfectum, & materia, potius cōtinentur a toto, perfecto, & forma, q̄ ea contineant. igitur infinitum eis analogum potius cōtineri dicendū est q̄ continere. xliij. Nam inconueniens esset ipsa, scilicet magnum & paruum, cōtineri intelligibilia, vt ipsa, verbū præcedat, & intelligibilia, sequatur. xlv. Quia numerus est vnitates multæ. Totum enim nihil aliud est q̄ sue partes simul sumptæ. vnitates autem, numeri sunt partes. siquidem numerus multitudine est ex vnitatibus aggregata. Et quod hic dicitur, de vnitare & numero numerante solū intelligendū est. vnitates enim numerata, vt vna aqua, vnus aer, diuidua est rōne dimensionis. Vnitates autē numerans (de qua sola loquuntur Arithmetici) est indiuidua. Et q̄ de vnitatis numerantis impartibilitate dicit Aristoteles, declarat in vnitare numerata, & re vna, vt vno homine, q̄ sicut is denominatur vnus, & non plures, ita vnitates absoluta, pluralitatis diuisionem non admittit. Vt quedā natura illis inexistens, vt forma quedā accidentaria inexistens magnitudini, motui & tempori, non enim est infinitū accidentaria affectio, diuersa magnitudine tā quam accidens a suo subiecto, sed magnitudo, & infinitum potentia, idem sunt re ipsa, & sola ratione differunt. sic motus & infinitum, itidem & tempus & infinitum sunt idem.

¶ Octauum capitis annotatiunculæ.

¶ Intrinsicus terminus corporis, superficies conuexa.

¶ Octauum caput continet sex rationum quarti capiti. solutiones. ¶ Primæ 46
rationis solutio. Tempus & motus infinita sunt potentia, & semper in ipso fieri, posteriore cum priori non manente. & quanuis illas partes cogitatione capiamus, simul tamen non permanent. ¶ Secundæ solutio. Magnitudo nec actu diuisione infinita: neq; intelligit̄ etia in infinitum aucta est, sed, vt dictum est, potentia infinita. ¶ Tertie solutio. Non vt generationes & corruptiones aliquando casuræ non deficient, ponenda est materia actu infinita. Nam quam portiunculam materie vnū in corruptione deponit, alterum eandem in generatione assumit. ¶ Quartæ. Falsum est omne corpus finitum ad aliud corpus esse terminatum. Est enim aliquod suo intrinseco termino & finitum et terminatum. Vnde aliud est aliquid finiri, & ab alio tangi. qui enim dicunt omne corpus finitum ad aliquid finiri, volūt intelligere ad aliquid quod ipsum tangat. quod non oportet. Nam vt finiatur, satis est (vt dictum est) ipsum sua superficie terminari. ¶ Quintæ. Credere infinitum esse, quia intellectu effingi possit, inconueniens est. Non enim idcirco si cogitatione atque intellectu rei excessum aut defectū apprehendo, protinus est rei excessus aut defectus: vt si te extra urbem cogitatione & intellectu effingo, & te ad cœlū vsque magnitudine excrecere, non protinus extra urbem existis, & capitis vertice cœlum cōtingis, sed solū tantus eris, quantus prius extiteras. Nam ista a nostra cogitatione & intellectu non pendēt. Ita neque huiusmodi spatium, quod extra cœlum cogitatu effingunt. Cum enim quis aliquid cogitat, si ita sit vt cogitat, accidit. ¶ Sextæ. Non ponere infinitum actu, nulla incommoda sequuntur, nec matheos aufert considerationem. Nam mathematici nec infinito actu in suis demonstrationibus egent, nec vtuntur, sed quantacunque volunt quantitate finita. Neque curant an talis alicubi & alicui insit, sed eam quantacunque volunt suis demonstrationibus aptam cogitatione effingunt. ¶ Ex his perspicue esse possunt rationū superius positarū & similium solutiones, & quomō

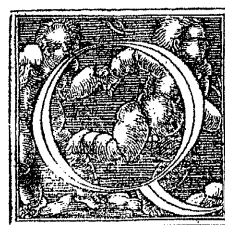
infinitū in materiam & causam materialem potius reducendum sit, q̄ in aliarum causarum vllam. Quapropter satis incōueniēter semper ab ipsis dictum apparet, infinitum continere, & terminare: cum forme potius sit continere & terminare.

¶ Octauum capitis scholia. xliij. Vnde aliud est aliquid finiri. Aliquid finiri, est ipsum intrinsecis aut extrinsecis terminis claudi atq; contineri, vt omne corpus suo finitur conuexo, superficies extremis lineis, & linea finalibus punctis. omne etiam contentum suo finitur corpore cōtinente. Aliquid vero ab altero tangi, est ipsum ab extrinseco & circumambiente corpore circundari atque concludi, vt terra tangitur ab aqua, & aqua ab aere. Itaque quicquid ab altero tangitur, finitur & suo conuexo, & circundantis concauo. at non quicquid finitur, ab altero tangitur. nam suprema cœlestis sphaera finitur suo conuexo, & tamen ab altero non tangitur, quod non habeat supra se aliud corpus circundans. Cetera vero vniuersi corpora infra supremam sphaeram & finiuntur, & ab altero exteriori scilicet corpore locante tanguntur. Nam esse res a nostra cogitatione. Quemadmodum rerum existentia a sensus iudicio non pender, non enim oportet si sensus iudicet solum pedaneum, protinus eum esse tantum, q̄ sensus recte iudicat, & non recte, ita neq; res ipsa esse, dependet a nostro intellectu, neq; oportet si quo modo intellectus intelligat rem esse, protinus eā hoc pacto existere, q̄ intellectus & vere intelligere possit, & non vere, & cū false intelligit, huiusmodi intelligentiæ res ipsa non respōdet. Neque curant an talis alicubi, & alicui insit. Non curant mathematici an magnitudo finita pro suo arbitrato magnitudine aut paruitate determinata, sit in aliquo loco, aut in aliquo subiecto. nā cogitatione & intellectu a loco & materia abstrahunt. sed quantacunque volunt siue magni siue parui, semper tamē finita, suis demonstracionibus accommodant, neq; geometra vllquam magnitudine infinita in suis vtitur considerationibus, q̄ supponat omnem magnitudinem terminis cōtineri.

¶ Paraphraseos in tertium Physicorum, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS
in quartum Physicorum annotatiunculæ.

¶ Quomodo an se, an in alio subsistēs? ¶ Naturā loci, quæ res sit locus. ¶ Herimolaus, scandulæ, imbricamenta q; edū. & sunt scādulæ vt asserculi quibus domus integuntur: imbricamenta vero, stillicidia. ¶ Chaos, hiatus. ¶ Alia natura, alterius nature & rationis res. ¶ Elementū, id simplex quod rei constituit essentiam.

¶ Varius liber Physicorum continet decem & quatuor capitula. Primum caput duas conclusiones, duas rationes ad primam, duas ad secundam, quatuor rationes locum esse probantes, & sex ipsum non esse contententes. ¶ Prima conclusio. De loco, si est, quomodo, & quid est. Physica consideratio est. ¶ Primo, Quia omnes Physici res naturales existimauerunt esse in loco. Nam quia viderunt ea quæ non sunt, vt Hircocerus, & Sphinx, nusquam esse crediderunt omnia quæ sunt, oportere in loco esse. ¶ Secundo, Quia de motu Physica determinatio est. At motus rebus naturalibus communissimus & primus, motus est qui secundum locum dicitur, qui sine loci cognitione deprehendi non potest. Est igitur de loco Physica consideratio. ¶ Secunda, Consideratio de loco, ardua atque difficilis est. ¶ Primo, Quia ex proprietatibus loco conuenientibus non facile est naturam eius (vt paulo post ostendetur) apprehendere. ¶ Secundo, Quia ab antiquis nihil nobis certum quod in quæsitæ rei cognitionem ducat, relictum est. Determinauerunt quidem & de loco, sed omnia dubitata atque perplexa relinquentes, nihil exquisitè perquisierunt. ¶ Quatuor rationes locum esse probantes. ¶ Prima. Corpora sibi inuicem succedunt: vt vbi prius erat aer, modo sit aqua. At in quo ita sibi succedunt, locus est, vtriusque successiue receptaculum: sicut dolium successiue diuersos liquores recipiens. Est igitur locus: & non modo est, sed & est a quolibet eorum quæ alternatim suscipit, alterum. ¶ Secūda. Vnū quodq; Physicorum corporum non prohibitum in suum locum fertur: vt ignis sursum, terra & graua deorsum: in quo lata conferuntur. Est igitur locus, & non

modo est, verum etiam vim quādā locatorū conseruatricem retinet. Cuius differentie sunt, sursum, deorsum, ante, post, dextrum, & sinistrum. Quę aliquādo ad nos relatione facta sumuntur: vt quod mihi sursum est, si scandulas conscendero, sit deorsum, & quod deorsum: si cliuum descendero, sit sursum. & quod ante: me ad oppositum verso sit post. & quod mihi est dextrum: si me vertero, fiet sinistrum. Sed hæc in natura non sic sunt: sed determinata est differentia: vt sursum natura, ad quod leuia (vt ignis) ferri nata sunt. & deorsum, ad quod grauiā (vt terra) natura feruntur. Quod vero hæc in natura & nobis non similiter sint, ostendunt mathematica: quę cum omnium cōfessione in loco non sint, ea tamen ad nos & dextra & sinistra cogitatione effingimus. ¶ Tertia. Antiqui vacuum posuerunt, in quod corpora reciperebantur, & quod locum nuncupabant: quem locum tunc dicebant vacuum, cum corpore priuaretur. Signum effigitur locum esse. ¶ Quarta. Etiam autoritate vetustissimi poetę locum esse confirmatum est. Inquit enim Hesiodus peruetustus poeta primum fuisse chaos, rerum omnium receptaculum & locum. qui videtur opinionem secutus (quam & aliorum multi) omnia alicubi & in loco esse. Quod si ita sit, vt Hesiodo visum est, mirabilis loci potētia: quę omnium prima est: & quę non existente, vt nulla alia sint necesse est: ipso vero existente, nō idcirco sint alia. Posuit enim chaos prius quam res ceterę essent, primū. ¶ Sexta ratio locū esse tollēs. ¶ Prima. Quod locus non sit, videt primo, quia aut locus esset corpus, aut alia a corpore natura. Non corpus: quia cum locus & locatum simul sint, & locatum in loco recipiatur, duo corpora simul essent, quod est impossibile. Neque alia a corpore natura. nam tres dimensiones habere soli corpori proprium est. At vero locus tres dimensiones habet. est enim longitudinis, latitudinis, & profunditatis particeps. Non est igitur alia a corpore natura. ¶ Secundo. Si ponas locum corporis receptaculum, eadem ratione & superficie & lineæ & puncti ponas locum. Par enim eademque ratio est. Sicut enim vbi prius erat aqua, postea ponas esse aerē: sic & vbi prius aque superficies, lineæ & puncta, postea illic aeris superficies, lineæ & puncta. sed puncti non est assignandus locus, nullam enim dimensionem habet. igitur neque corporis, neque alicuius aliorū. ¶ Tercio. Quicquid est: aut est elementum, aut ex elementis. quod verum est & de corporeis, & de incorporeis. Nam corporeorum corporea sunt elementa, et incorporeorum incorporea. At locus, neque elementum, neque ex elementis est. Nō enim in incorporeorum, quia ex incorporeis et intellectualibus elementis nulla prodit magnitudo. Nec corpus: nam esset corpora in se recipiens: quod fieri nequit. ¶ Quarto. Qui locum ponunt, causam locato faciunt. Sed neque materia, neque species, neque efficiens, neque eius finis esse videtur. dicant quam velint. Nō est igitur ponendus locus. Quinto. Efficax est, et vigorem suum retinet zenonis ratio. Si enim ponas locum esse aliquid, sic dictū refellet zeno. Quicquid aliquid est in loco est. locum autem ais esse aliquid. igitur locus in loco est. qui alter locus eadem ratione in loco est: et hoc in infinitum abiret: quod est impossibile. nihil igitur est locus. ¶ Sexto. Qui ponunt locum, omne corpus ponunt in loco esse, pariter et in omni loco corpus. De rebus igitur quę augentur et crescunt, quantum additur corporis, tantum addere et loci oporteret, et pariter cum corpore locum crescere. Nam neque maior neque minor corpore locus debet esse, quod facile nō est videre: quin potius videtur impossibile. Sane igitur non videtur locum esse.

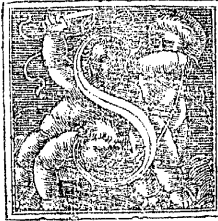
Rimi capitis quarti Phisitorū scholia. ¶ Ea quę nō sunt, quę natura subsistere nequeunt, qualia sunt hircoceruus, & sphinx. Siquidē hircoceruus monstrū est (vt ferunt) partim hirci, & partim cerui figurā obrinens, & grece tragolaphus dicitur. Sphinx itidē monstrū est, quod fingunt faciem habere virginis, pēnas autem, & pedes leonis, cuius enigma ppositū quo pacto Oedipus dissoluerit, vulgarissimū est.

Nempe ferunt eo tempore quo exorta inter Phocenses seditione, ira accensus Oedipus Laium parentem incensum occidit, Sphingem beluam biforsem Thebas venisse, proposuisseque enigma, quod qui non solueret, periret. Inde plerique ob rem ambiguam ac perobscuram ininterempti sunt. Soluenti, Thebarum regnum propositum primum erat. Præter Oedipum enigma solvere potuit nemo. Id autem erat huiusmodi, quodnam animal bipes, idem tripes, ac quadrupes foret. Ceteris ambigentibus, Oedipus hominem esse asseruit, quod infans quatuor pedibus obrepit, manibus ad gradiendi officium etiam vtens perinde atque pedibus, annis autem confirmatus, duobus pedibus incedat, senior tribus, quoniam scipione quasi tertio pede vtatur. Sphinx suo iudicio victa, ex editore loco sese precipitem dedit. Oedipus Thebarum imperium adeptus est. Verum hæc signa sunt animi) sicut Gorgones & Centauri) nusquam subsistere nata. Non tamen ex eo quod non existentia non sunt in loco, recte colligunt, quæ existunt, omnia in loco esse. nam ex interempto antecedente interimunt consequens, derinde atque hoc pacto argumentarentur. Siquid non est animal, ipsum non est rationale, igitur si quid est animal, est rationale. vbi quod assumitur, verum est, & quod inferitur, falsum, quod & in antiquorum ratione accidit. Suprema enim sphaera (vt sequentia ostendent) in loco non est. At motus rebus naturalibus. Motus secundum locum rebus naturalibus communissimus dicitur, quod omnibus cōueniat. Primus vero quod præcipitū sit, & natura præstantissimus, vt octauus huius physice auscultationis liber ostendet. iij. Si scandulas conscendero. Scandulæ gradus sunt, quod his altiore locum cōcedamus. Et id latinū esse nomen, & a probatis autoribus vsitātū, probant notę, per id quod Hermolaus Barbarus nostra tempestate ingenio & doctrina clarissimus, & qui (si fata vitam ei diuturniorem concessissent) literas philosophicas (ad quas illustrandas ingenium conuerterat) plurimum adiuuisset, physicam paraphrasim Themistij in latinam linguam ex græca elegantissime traducens, circa hunc locum his vtitur verbis, scandulæ, imbricamenta que ædium. Sunt autem imbricamenta, impluua siue stillicia, quod in eis imbres recipiantur, quæ & imbrices dicuntur. Antiqui vacuum posuerunt. Prima & secunda ratio probans locum esse, efficaciam & robur habet. Tertia vero & quarta infirmæ sunt, & inualidæ, quod ea assument quæ inficienda refutandaque sunt, & concludunt id quod vitro & non propter assumptam est tribuendum. Siquidem negandum est vacuum esse, quod cum corpore plenum sit, vocetur locus. Negandum itidem est chaos illud Hesiodi, quod rerum omnium sit receptaculum. iij. Quod locus non sit, videtur primo. Hęc rationes contententes locum non esse, quinto capite huius ab Aristotele dilentur. Verum non irrationabile videbitur eisdem hic vel in trāscursu dissoluere, vt in eis quid recte aut perperam dictū sit, impresentiarum cognoscatur. Itaque prima diluitur admitrendo locum esse aliud a corpore, negando tamen ipsum tres habere dimensiones. Nam cum sit superficies, solam habet longitudinem & latitudinem. Secunda vero ratio dissoluitur, admittendo corporis id est substantiæ corporeę locum esse receptaculū. negado tamē corporis, id est quātitatis corporeę atque profunditatis locum per se esse receptaculū. nam dimensiones sunt instrumenta existendi in loco, quibus sublati amplius res non sunt in loco, neque dimensiones ipse in loco sunt nisi per accidens, & ratione rerum naturalium quibus insunt, more ceterorum accidentium. Quare negandum est, superficies, lineæ, & puncti ponendum esse locum. Licet enim vbi prius erant aque superficies, lineæ, & puncta, postea sint aeris superficies, lineæ & puncta tanquam extrema, & termini magnitudinum in ijs quorum sunt termini, non tamen vt locata in suis locis. nam solæ substantiæ per se sunt in loco. Tertia dissoluitur, admittendo quod primo loco assumptum est de substantiis, & non de accidentibus, locus autem accidens est, quare id ad locum non recte applicatur. neque enim elementum, principiumque locus est, neque ex elementis & principijs aut corporeis aut incorporeis constans. Quarta ratio diluitur concedendo locum esse causam efficiētem locati, aut conseruantem, si sit locus naturalis, aut corrumpentem, si violentus. Quinta vero dissoluitur, negado id quod primum assumitur. nam vltima sphaera non est in loco, neque etiam accidens, saltem per se, quare etiam negandum est quod concluditur. At primū assumptū de corpore naturali existente actu, verum est, locus autem non res est naturalis, sed eius accidens. Denum sexta diluenda est admittēdo omne corpus naturale esse in loco (nam de celesti id nō oportet vniuersaliter) & in omni etiam loco esse corpus, alioqui esset vacuum. Cum vero res naturalis augetur, admittitur locus effici maior, non quidem per augmentationem (nam augmentatio soli conuenit corpori per se, corporeæque magnitudini) sed corporis locantis (quod locato cedit, vt mollius solidiori) diuisionem. Ex hoc autem nullum paritur incommodum, neque sequitur inconueniens.

¶ Secundi capitis annotatiuncule.

¶ Timæus, dialogus Platonis, quem ipse a Timæo Locretesi sic inscripsit. ¶ Res naturales.

Hermolaus.

Secundum caput continet vnam diuisionē, duas de loco opi-
niones, vnam conclusionē, & sex ad eam ratios. ¶ Diuisio. 5
Quidam est locus cōmunis, qui plura continet corpora: vt
aliquid est in celo, quia in igne, illic vero, quia in aere. i aere,
quia in terra. Alius est proprius, in quo locatū primo inest: vt
locus nihil, preter te immediate continēs. ¶ Duę de loco opi- 6
niones. Prima est dicentū locum esse formā: quia forma est
que terminat: immo primus rei termin⁹, & locus est primus
locati terminus. erit igitur locus forma. Secunda est dicentū locum esse materiā:
quia locus videtur esse distantia magnitudinis: que quidē materiā est, que a magni-
tudine altera est, cōtēta terminis & speciebus, & que de se finita nō est: a cuius spha-
ra si remoueātur species & termini, nihil preter materiā informē, interminam, &
magnitudinis spatium relinquitur. ¶ Et huius opinionis fuit Plato, solus, quid eēt
locus, dicere aggressus. Dicit enim in Timæo, materiā, receptaculum: & locū esse
idem: & in dogmatibus que agrapha nuncupantur, receptiuū, & locum, idem. Et
hec & similia de loco dicta difficilem faciunt eius determinationē. ¶ Conclusio. 7
Neque locus species est, neque materia. ¶ Primo, quia materia & forma a re nō sepa-
rātur: locus autē separatur: vt vbi prius fuit aer, nunc est aqua, & sepe cōtra: quem
admodū prius dictum est. Igitur locus neque species neque materia ē. Quapropter
etiā neque locus sui locati pars, neque habitus, neque passio erit. est enī separabilis
ab ipso toto. ¶ Secundo. Locus persimilis est vasi, vt cado continētī. vas autē, eo-
rum que cōtinet, nihil est: igitur neque locus locati. Non est igitur locus, aut eius
species, aut materia. ¶ Et si a pposito licet digredi, mirabile est quomodo Plato
numeros (quos dicebat rerum species) nō diceret esse in loco: cum diceret eos ma-
teria vt magno & paruo participatiuos: & materiā in Timæo dicat esse locum.

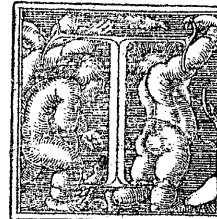
¶ Tertio, quia res, in sua loca feruntur. In suam autem speciem aut materiā nul-
la res fertur, habent enim eam intra se. igitur locus neque species neque materia ē.
¶ Quarto. Sursum & deorsum differētis sunt locorū, non autē speciei aut ma-
terię, igitur locus neque species neque materia est. ¶ Quinto. Si dicas locum spe-
ciem aut materiā esse, mouebuntur loci, & locus in loco erit. Transmutantur enī
simul cum re et species et materia: et vbi res ipsę sunt, ibi pariter affunt. Hęc au-
tem absurda. ¶ Sexto. Si locus esset species, cum ex aere sit aqua, perditus esset lo-
cus pariter et corruptus, nam corrupta est species. Hoc autē non oportet, quia po-
test aqua in eodem loco in quo prius aer fuerat (vt ipsi concedunt) esse. Non est igi-
tur locus species.

¶ Secundi capitis scholia. v. Qui plura continet corpora. Actū existentia, & quorum
vnum quodque totum est, & non alterius pars, & quibus non est immediatus, nam lo-
cus proprius continens totum, & etiam eius partes, plura quidem continet corpora, sed
potentia. Proprius autem locus est, in quo locatum primo, immediate, proximeque inest,
vt concauum dolij, locus vni in eo contēti. vi. Quia forma est que terminat. Forma, terminus
est intrinsecus, & pars substantialis, locus autem, terminus extrinsecus, & non pars eius cuius est
locus. Preterea qui ita ratio cinantur, ex ambabus affirmatiuis secundę figure conficiunt syllogis-
mum, qui inualidus est. Verum hec amplius ex quarto capite huius cognoscuntur. Quę quidē
materia est, que distantia magnitudinis, est materia, quę quidem materia a magnitudine altera
est, non modo ratione, sed & re. Et ipsa materia cōtēta est terminis & speciebus, formisque tum
essentialibus, tum accidentalibus, neque de se quidē finita determinataque est. A cuius mate-
rię sphaera, scilicet concauo orbis lunę materiā suo ambitu complectente, si remoueātur formę
& accidentia, nihil preter materiā nudam formis, atque non terminatam, & magnitudinis spatium
(vt dicunt) relinquitur. Sed in hac ratione, quod primo & secundo assumitur loco, interimendū
est, nam distantia magnitudinis nihil aliud est quam magnitudo a magnitudine distās, illa autem
neque materia est, neque locus. Verum ex quarto capite planior erit ratiois locum materiā
esse probantis solutio. Quę agrapha nuncupantur. Agrapha, non scripta, quod ea dogmata ip-
so Platone docente ab auditoribus excepta, inter opera eius nō numerātur, neque in luce sunt edi-
ta. viij. A re nō separātur. Ipsa quidē re naturali manente, non enim potest forma ignis aut ma-

teria separari ab igne, ipso igne vt prius manente, locus autem separatur a locato, ipso locato ma-
nente, quia cuius prius erat locus, postea amplius non est eius locus, vt tamen locata adhuc existi-
te, sed in alio loco. Similiter non potest pars integralis a suo toto manente integro separari, neque
accidēs a subiecto, aut ab vno in alterum demigrare, locus autem a toto locato separabilis est nul-
la subtractione a locato facta, & idem diuersorum successiue est locus. Non est igitur locus pars
substantialis aut integralis aut accidentaria affectio locari. Eorum quę continet, nihil est. Ni-
hil inquam intrinsecum, est aliquid eorum sit extrinsecum, scilicet continens & conseruans. Ita
locus nihil intrinsecum est locari, neque pars eius, neque accidens, est aliquid sit eius extrinsecū,
scilicet terminus & continens. Habēt enim eam intra se. Res naturales omnes habent intra se &
suam materiā & formam, nihil autem fertur ad ea quę habet. igitur res naturales vbi comple-
tę fuerint (alias non adhuc dicuntur res naturales) non feruntur in formam suam substantialem
aut materiā. Non autem speciei aut materię subaudiendum, sursum & deorsum sunt differ-
rentia. vna enim forma non dicitur sursum, & altera deorsum, nisi forte per accidens, ex quo re-
cte conficitur locum neque speciem esse neque materiā. Eorundem enim eadem sunt differen-
tia. Mouebuntur loci, & locus in loco erit. Si locus esset materia, cum materia moueatur per se
& subiectiue, & locus per se mouetur, quod est inconueniens, definitur enim postea locus esse
immobile primum. Et cum materia in eodem loco sit in quo res tota naturalis, locus esset in lo-
co, quod est impossibile. Itidem si locus esset forma, cum forma moueatur terminatiue aut per ac-
cidens, consequeus esset & locum eodem pacto mouerit: Et cum forma in eodem sit loco per acci-
dens in quo res sua naturalis, locus esset in loco, quod rursum est impossibile.

¶ Tertij capitis annotatiuncule.

¶ In secundo, ex, ¶ Primo, secundum se, idem. ¶ Idem esset in seipso primo per
accidens: cum aliquid primum in ipso esset, in quo etiam primum inest. ¶ Ma-
xima. Datis duobus quorum primo, secundum primo inest: quicquid secundo pri-
mum inerit aut per se, aut per accidens, inerit & primo.

¶ Tertium caput cōtinet octo modos quibus aliquid est in alte-
ro, vnam questionem, solutionem, vnam conclusionē, tres
rationes ad eam, & obiectionis zenonis solutionē. ¶ Octo
modi esse in altero. ¶ Primo aliquid dicitur esse in altero vt
pars in toto, quę admodū digitus in manu. ¶ Secundo vt totū
in partibus, nō enim preter partes totū esse potest. ¶ Ter-
tio vt species in genere, vt homo in animali. ¶ Quarto sicut
genus in specie, & superius in inferiori: vt animal in homine.

¶ Quinto sicut accidēs in subiecto, & forma in materia: vt sanitas in calidis, frigidi-
dis, humidis, & siccis. ¶ Sexto sicut in efficiente: vt Grecorum gubernatio in Gre-
corum rege. ¶ Septimo vt in fine: quemadmodum dicimus omnia in optimo vt in
felicitate esse collocanda. ¶ Octauo sicut in loco: secundum cuius similitudinē ali-
quid est in vase. Et hic modus hoc in loco maxime est proprius. ¶ Questio. Vtrū
aliquid sit in seipso? ¶ Solutio. Aliquid esse in seipso, bifariam intelligi potest. Pri-
mo modo vt sit in seipso primo, cū ipsum & quodlibet sui in ipso est: quo modo ni-
hil in seipso est. ¶ Secundo vt sit in seipso per alterum, vt quia partes in ipso sunt:
quo modo aliquid bene est in seipso secundum locutionem quam synecdochen vo-
cant, quia eius pars sit in ipso: quemadmodū aliquid dicitur album, vt corpus, quia
pars eius est alba: Id enim album est, cuius superficię conūctā est albedo. & ali-
quis dicit sciens, quia anima eius sit sciens, a parte sumpta denominatione. ¶ Cōclu-
sio. Nihil est in seipso primo. ¶ Primo, quia nihil est in seipso (vt vinū in seipso, &
amphora in seipso) vt pars in toto, neque vt totū in partibus, neque secundum aliorum
modorum vllum. Quod autē amphora vini dicatur in amphora esse, hoc est deno-
minatione facta a parte: quę admodū dicimus albedinem esse in corpore, quia in su-
perficie sit: & scientiam in homine, quia sit in anima, & non quia idem sit in seip-
so primo. ¶ Secundo. Quicquid recipitur, in re altera recipitur. Sunt enim ratio-
nes diuersę eius quod in aliquo est, & eius in quo aliquid est, at vero vinum est vi-
num, & amphora est amphora. Nō igitur vinū recipitur in vino vt huiusmodi, ne-

L.

que amphora in amphora. hæc enim adeo discrepant, vt vinum esse amphoram, et amphoram esse vinum: quorum rationes inter se discrepant, et sunt diuersæ. Et hæ rationes probant aliquid non esse in seipso primo et per se. **Tertio.** Quod idem non sit in seipso per accidens primo, vt amphora in seipsa primo per accidens, vt per vinum, patet: quia duo corpora simul essent, vt vinum et amphora: quod esse nequit. non igitur erit idem in seipso primo, et secundum accidens. **Obiectionis zenonis solutio.** **Ex dictis,** zenonis obiectionem soluere difficile non est. **Cum enim ita insurgit,** quicquid aliquid est, in loco est: falsum est. Quod si cõtendit locum in aliquo esse, concedimus: sed ex hoc non conficitur locum esse in loco, neque hoc oportere abire in infinitum, quia concesserim quod locus sit in aliquo, vt accidens et passio, et sicut sanitas in calidis et frigidis. **Dicitum est etiam** satis locum esse neque materiam neque formam.

Tertij cap. scholia. viij. Vt species in genere. In hoc tertio & quarto modo, nomine speciei quoduis inferius intelligitur, siue subalterna sit species, siue specialissima, siue indiuiduum & nomine generis, quodcunque superius. Sicut accidens in subiecto. Duo huius quinti innuntur in litera particulares modi, primus quo accidens in subiecto, vt sanitas in corpore, & scientia in anima. Secundus quo forma substantialis in materia, & consubstantiale in consubstantiali, vt anima in corpore. **ix.** Quam synecdochen dicitur. Synecdoche figura est grammaticalis, qua quod parti conuenit, attribuitur & toti, vt quia caput hominis est in homine, dicitur homo esse in homine. Cuius superficiei coniuncta est albedo, non quidẽ vt accidens suo subiecto, cum accidens non sit subiectum accidentis, sed vt accidens suo coaccidenti, nempe albedo & superficies sunt in materia vt suo subiecto. **x.** Quod autem amphora vini. Amphora vini dicitur amphora cum vino sumpta. quæ si dicatur esse in amphora, id est œnophoro & reconditorio vini, hoc est denominatione sumpta a parte, & quia vna pars, scilicet vinum, est in altera, scilicet in amphora, quemadmodum aial in seipso esse diceretur, quia vna pars animalis est in altera parte reposita. Quemadmodum albedinem dicimus esse in corpore. Si corpus pro substantia corporea tota & composita capitur, aut pro materia parte eius substantiali, in eo est albedo tanquam in subiecto. Si vero sumatur vt nomen est quantitatis, & pro magnitudine corporea, in eo est albedo non vt in subiecto, sed quia ei est coniuncta in eodem subiecto, quemadmodum albedo dicitur esse in superficie, quia coniuncta est superficiei in eodem tertio, vtriusque subiecto. Hæc enim adeo discrepant, hæc, vinum recipi in vino, & amphorã recipi in amphora, non magis fieri natura possunt, quam amphoram esse vinum, & vinum esse amphoram, quod recipientis & recepti rationes adeo diuersæ sunt, & non magis eidem ad idem conuenire possunt, quam amphora & vinum eidem attribui, at nõ possunt vinum & amphora inter se idem esse, igitur neque vinum a seipso recipi potest, neque amphora a seipsa. Duo corpora simul essent. Nam cum vinum esset primo in amphora, esset secundum se & quodlibet sui in amphora, & eodem modo amphora in vino. quare duo corpora se penetrarent. Exemplum autem vbi idem esset in seipso primo per accidens, vt presentis capi, diffiniunt notæ, sumatur huiusmodi, vt si vinum esset in seipso dolio primo, in quo quidem vino ipsum dolium etiam inesset, tunc dolium esset in seipso primo per accidens. Patet illud per maximam in notis subiunctam. Nam datis duobus, scilicet dolio & vino, quorum primo, scilicet dolio, secundum vtputa vinum, primo inest, quicquid secundo, vt pote ipsi vino, primum inerit, aut per se aut per accidens, inerit & primo, scilicet dolio. Sed dolium inest secundo, scilicet in vino, per accidens, vt positum est. igitur dolium inest etiam ipsi primo, scilicet dolio, per accidens, & per consequens idem est in seipso. quod est propositum. Quia concesserim locum esse in aliquo, scilicet locare, tanquam accidens in suo subiecto. Verum ex hoc non recte colligitur locum esse in seipso, nam posito particulariter superius, progreditur ea ratio ad ponendum inferius. quod minime oportet. Adde quod in antecedente, esse in, capitur quinto modo, in consequente vero, octauo.

Quarti capituli annotat.

Locus, locus proprius. **Primum,** immediatum. **Primum,** neque maius neque minus. **Latio,** secundum locum mutatio. **Spatium,** dimensio corporibus recipiendo non cedens. **Quæcunque,** res naturales omnes.

Vartum caput continet septem loci positiones, duas conclusiones, tres diuisiones post primam, duas rationes ad secundam, diffinitionem loci, et eius declarationem. **Septem positiones.** Prima. Locum, eam rem cuius est locus, continere. **Secunda.** Rei quam continet, nihil esse. **Tertia.** Priorem esse locato, et neque maiorem neque minorem. **Quarta.** A corpore

locato esse separabilem. **Quinta.** Nõ esse locatum sine loco, neque locum cui desit locatum. **Sexta.** Quæcunque sunt in loco, aut sursum aut deorsum esse. **Septima.** Vnumquodque Physicalium corporum in proprium locum natura ferri, & in eo quiescere natum esse. **His itaque** suppositionibus positis (quæ omnibus qui intelligentia vigeat, recipiende sunt) talem loci definitionem quæremus, qua opposita diluantur argumeta, & qua, quæ loco insint, quæve nõ insint, cognoscamus.

Prima cõclusio. Motus localis in inquisitione loci homines permouit. **Nam** si nullus motus localis fuisset, nullus locum perquisisset. Arbitrati sunt enim omnes cælum in loco esse oportere, quod velocissimo motu feratur. Signum est igitur motum nos in loci perquisitione mouisse. Et tria, augmentatio, diminutio, & latio, ad huiusmodi inquisitionem mouerunt. Nam res aucta, maior est locum quam prius occupat, & diminuta minor est, & quod fertur, continue alterum. **Prima diuisio.** Eorum quæ loco mouentur, quædam per se mouentur: & hæc ad loci cognitionem perduxerunt. Alia vero per accidens: quæ minime ad perquisitionem loci necessaria sunt.

Secunda diuisio. Eorum quæ mouentur, quædam vnum actu sunt, & quædam potentia. **Tertia.** Eorum quæ per accidens mouentur, quædam separata nata sunt per se moueri, vt totius partes, & clauus in nauis. Alia vero nõ, vt scientia, albedo, & alia accidentia. Et hæc quæ actu sunt, & per se mouentur, in cognitionem loci vtilia fuerunt, nõ autem alia. **Secunda cõclusio.** Extremum continentis ipsum locatum ambiens, locus est, nõ autem totum continens. **Primo,** quia eius solius extremi gratia aliquid esse in loco dicitur: vt, cur es in celo? quia in aere, cur in aere? quia in eius extremo te circumquaque ambiente. Cõtinet enim te tale extremum, neque tu aliquid est, & tibi primum est, neque maius, neque minus, & quod abs te separari potest. Si enim tibi continuum esset, nõ esses in eo vt in loco. Nam cum aliquid est in continuo, est potius vt in toto, vt oculus in capite, & manus in brachio: ad cuius quidem motionem pars ipsa mouetur: vt vinum in scypho, & vinum in cado. At vero cælum & aer & tota cõtinentia nõ sunt prima neque maiora, neque minora locatis. nõ igitur sunt loca. **Secundo.** Locum esse oportere horum quatuor aliquid, materiam: formam, spatium, aut corporis cõtinentis extremum, omnes cõcedunt. At ipsum esse nõ posse materiam aut formam, iam ostesum est. Et quod spatium nõ sit, videtur primo: quia cuiuslibet rei, vt aeris aut aquæ, infiniti esset loci per se. Nam cum aqua fuerit in vase, qua ratione cõcedas totum esse in loco, & vas, & aquam vasis, & quamlibet aquæ partem in loco per se esse cõcedas oportet, & in cuiuslibet rei locis per se, abiri in infinitum: quod omnes cum zenone negare certum est. Nõ igitur locus erit huiusmodi spatium. **Secundo.** Si cõcedas huiusmodi spatium cum cõtento (vt cum vase) simul transmutari, cum recipiatur in spatio, & no uo loco, erit locus in loco. quod si nõ concedas simul transmutari, accidit idem, omnem locum esse in loco, & semper minorem locum esse maioris loci partem, quæ absurdistima reputat omnes. Fieri igitur nequit vt locus huiusmodi spatium existat. Manifestum igitur est, quod locus, cum neque materia, neque forma, neque spatium esse possit, terminus & extremum corporis cõtinentis relictus sit. Quod vero cõtendunt locum esse materiam, quia vt materiæ est diuersas formas in se recipere, vt albedinem, nigredinem, & similia quæ in ea quiescunt, sic & locum videmus diuersa in se recipere, & quæ in eo sunt quiescere, hoc locum nõ arguit esse materiam. Nam vtraque, & locus, & quod recipit, seiuncta manet. Nõ autem vtraque, & materia, & quod recipit, seiuncta atque separata (vt diximus) manent & cõseruantur. Quod arguunt esse formam, quia vt locus terminus est & cõtinens: ita & forma terminus est & cõtinens: hoc statim diluitur: quia locus cõtenti terminus est extrinsecus, & cõtinens extrinsecum, forma vero eius terminus est extrinsecus, & cõtinens intrinsecum. Quod etiam nituntur probare esse spatium, quia cum ex vase funditur liquor, & aliud sub

intrat corpus, semper inter vasis latera manet idem spatium præter subeuntia corpora, quod quidem nullo subeunte corpore maneret. Id nos spatium & vacuum natura esse posse negamus. immo vero ne sit, semper nos videmus simul atque vñ corpus aliquem locum exit, eundem aliud subire. Sumunt autem ij qui ita arguunt, id quod probare habeant. Huiusmodi tamen de loco apparentiæ, eius cognitionem reddiderunt difficilem. ¶ **Diffinitio.** Locus est corporis continentis terminus, et extremum immobile primum. ¶ **Est enim locus per similes vasi.** Hoc tamē inter esse videtur, quod vas per se deferitur et mouetur, non autem locus: at de se et natura sua immobilis permanet. Cum enim aliquid in altero est quod deferitur, vt naus in flumine ipsam deferente, verisimilius est eam intus vt in vase esse dicas, quam in loco. ¶ **Quapropter locus vt vas immobile est, et vas vt locus mobilis.** Existimauerunt enim vltimum cæli conuexum, locum sursum, quo versus leuia omnia feruntur: et terram locum deorsum, quam versus omnia feruntur graua: quia immobilia sunt. Ex quo quidem locum esse planum quoddam et superficiem apparet, et vt vas continentem. Sed non recte putant. nam conuexa superficies locus non est: sed quæ circumdans simul cum contenti extremo sit, et quæ eidem contigua ipsum tangat.

QUARTI CAPITIS SCHOLIA. xij. Primum esse locato, & neque maiorem neque minorem. Ex hac terra positione habetur hæc loci conditio, quod debet esse æqualis locato, nō quidem denominatione sumpta a tota locati magnitudine (quia illa corpus est, locus autem superficies. non potest autem superficiem corpori secundum æqualitatem aut inæqualitatem conferri) sed a corporis contenti extremo, atque conuexo, secundum quod tangitur a locante corpore. Id enim conuexum æquatur concauo corporis locantis atque loco, qui proinde dicitur æqualis esse locato. Et id ipsum est quod alijs verbis alij exprimunt, dicentes locum non esse quā loco secundum trinam dimensionem, cum locus profunditatis sit expers, sed secundum contentiam, quia locus proprius continet locatum, & nihil minus neque amplius, hinc locus (vt haber hæc positio) neque maior est locato, neque minor. Non quidem maior, quia nihil est loci, quin ei respondeat aliquid locati, alioqui esset vacuum. Neque minor, quia nihil est locati, quin loco contineatur, alioqui esset locatum sine loco, quod vetat quinta positio. A corpore locato esse separabile. Nō dicitur locus separabilis a corpore locato, quia possit natura esse nullum prorsus locati cōtinēs, (id enim esset vacuum, quod natura abhorret) sed quia idem locus prius continens aliquod locati, potest postea idem non continere, sed eo remoto aliud, vt concauum dolij prius continens vinum, eo exhausto aut aerem aut aquam cōtinet. Hinc exploratum est vno corpore contento loci aliquid egrediente, protinus aliud eundem locum subire, ne maneat locus sine locato. Sic & locatum est separabile a loco, quia potest nūc vno loco cōtineri, nunc illo dimisso concludi altero, nunquam tamen locatum vnum locum dimittit, quin e vestigio subeat alterū, ne maneat sine loco, quod sequens positio prohibet. xij. Et quod fertur, continue alterū. Quod fertur secundum rectum, vt deorsum, sursum, aut ad aliam quālibet differentiam positionū, liquidō cognoscitur continue alterū posterius quam prius locum occupare. Quod vero secundū circumculum fertur, re ipsa eodē semper loco, cælique superioris concauo continetur, cōtinue tamen altero secundū rationē, si quis partes cæli cōtenti partibus loci prius & posterius coaptauerit. Verum de hoc sextus huius abundantius differet. xij. Eorum quæ loco mouetur. Per se secundū locum mouetur rota, quæ motu in eis existente fertur, vt lapis, lignum, & hæc per se sunt in loco. Per accidens autē mouetur, quæ non tota sunt mobilia, sed partes ad motum totius solum agitate, aut formæ in se motum non habentes, sed ad sui subiecti lationem moueri dicte, vt medietas lapidis, & albedo lapidis. Et hæc per accidens atque alterum in loco esse dicuntur. xv. Quædam vnum actu sunt. Ea dicuntur vñ actu, quæ tota sunt, & non alterius partes, vt vnus homo, vnus equus. Et hæc dicuntur per se & proprie esse in loco. Ea vero sunt potētia, quæ alterius sunt partes, vt caput & pes animalis, & hæc solum in loco sunt per alterum, & secundum totum. xvi. Quædam separata nata sunt. Talia sunt, quæ cū sint potētia, & alterius partes, possunt per diuisionē & distractionem a toto, fieri actu, & tota per se subsistētia, vt partes integrantes rerum naturalium aut artificialium. Quæ vero non sunt nata per se moueri separata, ea sunt quæ non sunt nata ab ijs quibus insunt separari, & separatum existere, vt albedo, nigredo, sciētia, & similia accidētia, non enim a subiectis separari possunt & seipsi. xvij. Infiniti essent loci per se. Sicut tota res naturalis cōmēsuratur spatio dimēso in quo recipitur, secundū eos qui ponunt locum esse spatium, & idcirco est in loco, ita quælibet pars totius respondet parti spatij sibi coniunctæ, & intra quam recipitur, quare etiam est per se in loco, eadem prorsus & consimili ratione. Atqui partes ipse sunt infinitæ potentia diuisionis, & earum vnaquæque (vt ostentum est) est in loco per se, ergo in cuiuslibet rei locis per se, proceditur in infinitum, quod est impossibile. Cum recipiatur in spatio,

Si spatium illud simul loco mouetur cum corpore contento, & contentum recipiatur in spatio & nouo loco, consequens est huiusmodi spatium cōiunctum similiter recipi in spatio & nouo loco. At huiusmodi spatium recipi tum receptum, est locus, vt dictū est, ergo locus est in loco vt continēte, quod impossibile est. Si autem spatium non moueatur cū corpore contento, simile accidit incoueniens, scilicet locū esse in loco vt partē in toto. Nā quemadmodū totum corpus habet spatium sibi respondēs, ita & pars corporis partem spatij sibi equaram, quod quidem minus spatium est in maiore, sicut pars in suo toto, & sicut pars locati in toto locato. Esset enim minus spatium, pars maioris spatij, quare super minor locus esset pars maioris loci. Hæc autem impossibilia. Nam vtraque, & locus, & quod recipit, seiuncta manēt, seiuncta, separata, & extra se inuicē. Et si enim proxima sint & artigua, tamen locus est locato extrinsecus, & e diuerso. Materia vero, & forma quæ ab ea recipitur, nō eo modo separata sunt, sed vnum alteri vt subiecto inest. xvij. Locus est corporis cōtinentis terminus. Dicitur locus esse terminus corporis cōtinentis, ipsi quidē contenti intrinsecus, nā est in eo vt suo subiecto, extrinsecus tamen corpori cōtento, quod vndiq; circumdat. Dicitur præterea locus extremū, id est superficies extrema concaua, ad secludendā superficiem cōuexam & contenti & cōtinentis, quā neutra est locus. Nō contenti, quia nō extrinseca cōtento, neq; continentis, quia nō est contento immediata. Extremum inquam immobile, per se, & suapte natura, licet per accidens moueri possit ad motum sui subiecti, vt caliditas, & cetera accidētia. Demū locus est extremum primum, id est immediatum locato, & neq; maius eo, neq; minus, nā hic solum definitur locus proprius. Quapropter locus vt vas immobile est. Verba in analogia, quæ commura dici possit. Nā vas est per se mobile, & locus est per se immobilis, transmutatis igitur subiectorum prædicatis, locus est vt vas immobile, & vas vt locus mobilis. Licet enim impossibile sit esse vas immobile, si tamen huiusmodi esse intelligatur, ei per similes esset locus, & si quis esset locus suapte natura per se mobilis, ei per simile esset vas continens.

¶ **Quinti capitis annotatiuncule.**

¶ **Corpus cœleste, totū quod mundo sensibili supereinet.** ¶ **Aether, ignis.**

QUINTI CAPITIS SCHOLIA. xij. Primum esse locato, & neque maiorem neque minorem. Ex hac terra positione habetur hæc loci conditio, quod debet esse æqualis locato, nō quidem denominatione sumpta a tota locati magnitudine (quia illa corpus est, locus autem superficies. non potest autem superficiem corpori secundum æqualitatem aut inæqualitatem conferri) sed a corporis contenti extremo, atque conuexo, secundum quod tangitur a locante corpore. Id enim conuexum æquatur concauo corporis locantis atque loco, qui proinde dicitur æqualis esse locato. Et id ipsum est quod alijs verbis alij exprimunt, dicentes locum non esse quā loco secundum trinam dimensionem, cum locus profunditatis sit expers, sed secundum contentiam, quia locus proprius continet locatum, & nihil minus neque amplius, hinc locus (vt haber hæc positio) neque maior est locato, neque minor. Non quidem maior, quia nihil est loci, quin ei respondeat aliquid locati, alioqui esset vacuum. Neque minor, quia nihil est locati, quin loco contineatur, alioqui esset locatum sine loco, quod vetat quinta positio. A corpore locato esse separabile. Nō dicitur locus separabilis a corpore locato, quia possit natura esse nullum prorsus locati cōtinēs, (id enim esset vacuum, quod natura abhorret) sed quia idem locus prius continens aliquod locati, potest postea idem non continere, sed eo remoto aliud, vt concauum dolij prius continens vinum, eo exhausto aut aerem aut aquam cōtinet. Hinc exploratum est vno corpore contento loci aliquid egrediente, protinus aliud eundem locum subire, ne maneat locus sine locato. Sic & locatum est separabile a loco, quia potest nūc vno loco cōtineri, nunc illo dimisso concludi altero, nunquam tamen locatum vnum locum dimittit, quin e vestigio subeat alterū, ne maneat sine loco, quod sequens positio prohibet. xij. Et quod fertur, continue alterū. Quod fertur secundum rectum, vt deorsum, sursum, aut ad aliam quālibet differentiam positionū, liquidō cognoscitur continue alterū posterius quam prius locum occupare. Quod vero secundū circumculum fertur, re ipsa eodē semper loco, cælique superioris concauo continetur, cōtinue tamen altero secundū rationē, si quis partes cæli cōtenti partibus loci prius & posterius coaptauerit. Verum de hoc sextus huius abundantius differet. xij. Eorum quæ loco mouetur. Per se secundū locum mouetur rota, quæ motu in eis existente fertur, vt lapis, lignum, & hæc per se sunt in loco. Per accidens autē mouetur, quæ non tota sunt mobilia, sed partes ad motum totius solum agitate, aut formæ in se motum non habentes, sed ad sui subiecti lationem moueri dicte, vt medietas lapidis, & albedo lapidis. Et hæc per accidens atque alterum in loco esse dicuntur. xv. Quædam vnum actu sunt. Ea dicuntur vñ actu, quæ tota sunt, & non alterius partes, vt vnus homo, vnus equus. Et hæc dicuntur per se & proprie esse in loco. Ea vero sunt potētia, quæ alterius sunt partes, vt caput & pes animalis, & hæc solum in loco sunt per alterum, & secundum totum. xvi. Quædam separata nata sunt. Talia sunt, quæ cū sint potētia, & alterius partes, possunt per diuisionē & distractionem a toto, fieri actu, & tota per se subsistētia, vt partes integrantes rerum naturalium aut artificialium. Quæ vero non sunt nata per se moueri separata, ea sunt quæ non sunt nata ab ijs quibus insunt separari, & separatum existere, vt albedo, nigredo, sciētia, & similia accidētia, non enim a subiectis separari possunt & seipsi. xvij. Infiniti essent loci per se. Sicut tota res naturalis cōmēsuratur spatio dimēso in quo recipitur, secundū eos qui ponunt locum esse spatium, & idcirco est in loco, ita quælibet pars totius respondet parti spatij sibi coniunctæ, & intra quam recipitur, quare etiam est per se in loco, eadem prorsus & consimili ratione. Atqui partes ipse sunt infinitæ potentia diuisionis, & earum vnaquæque (vt ostentum est) est in loco per se, ergo in cuiuslibet rei locis per se, proceditur in infinitum, quod est impossibile. Cum recipiatur in spatio,

Est enim terra in extremo circumdantis aque ut in loco sita, aqua in extremo aeris, aer in extremo etheris, ether vero in extremo agente & contiguo celestis corporis: corpus autem celeste non amplius in loco est. ¶ Sex rationum locum non esse contentum solutiones. ¶ Prime solutio. Locus non est corpus, neque ei tres competunt dimensiones. Est enim (ut dictum est) terminus, planum, & superficies quedam. Unde fit ut non conficiatur, idcirco quia locus est, duo corpora simul esse: neque ut spatium & dimensionem longitudinis, latitudinis, & profunditatis capacem concedere cogamur. ¶ Secunde. Puncti, lineę, superficię per se non est locus, ut dictum est, sicut neque aliorum accidentium. Neque eadem in ipsis que in corporibus a loco circumquaque contentis, militat ratio. ¶ Tertię. Locus est elementorum, & corporeorum, non quidem quia ex ipsis essentia constat, aut corpus sit, sed quia elementorum & corporeorum extremum quoddam & terminus sit. Unde rationabiliter corpora naturalia in se inuicem natura sita sunt: ut terra in aqua, aqua in aere: & aer in ethere: que adinuicem cognata sunt corpora, ut in se inuicem conferuntur, & se tangant mediante loco, & suis extremis, ut adinuicem agant et patiatur. Est enim aqua ut potentia, aer ut forma et actus, et aqua potentia aer est, sed hoc alias diligentius exequemur. ¶ Quarte. Locus, locati efficiens est ut conseruans, et ut finis. Illius enim gratia mouetur cum extra fuerit: atque locus locatum conseruat. ¶ Quinte. Locus non est in aliquo ut in loco, sed ut numerus in finito, et terminus in eo cuius est terminus. Non enim omne quod est, in loco est, sed corpus sensibile. ¶ Sexte. Non omne corpus dicimus in loco esse. Nam celeste corpus aut eius vltimum globum in loco esse negamus, quauis omne sensibile corpus in loco esse concedamus. Neque aucto corpore loco augeri oportet. est enim terminus, cui per se augeri non conuenit. Contentines tamen corpus, aucto aut diminuto corpore contento aliquando densatur, aut rarefcit. ¶ Hęc itaque de loco, an sit, et quid sit, abundanter dicta sufficiant.

Quinti capitis scholia. xix. Corpus vero celeste non amplius in loco est. Corpus celeste non pro vnoquoque particulari celo sumitur, ut lunę aut mercurij, neque per vltimam sphaera, sed pro aggregato ex omnibus caelis supereminente huic mundo sensibili, atque elementari regioni. huiusmodi autem aggregatum non habet aliquod corpus supra se, circumdans ipsum, quare planum est ipsum non esse in loco. Quauis enim ipsius partes omnes circa supremam sphaeram in loco sunt, scilicet sphaere planetarum, & stellarum orbis, ratione quarum partium dicitur corpus celeste per accidens esse in loco, suprema tamen eius pars & extrema (a qua totum deberet denominari esse in loco) minime in loco est, quod supra vltimam sphaeram non sit aliud corpus, ipsum ambiens. Et ratione illius, totum celeste corpus, immo vero & vniuersum quod omnium tum naturalium tum celestium corporum est aggregatum dicitur non esse in loco. Ex eo autem quod vltima sphaera conceditur esse alicubi, non conficitur eam esse in loco. Nam non est alicubi, siue in aliquo, tanquam contentum in continente, & locatum in loco, sed tanquam pars aggregati in toto aggregato, scilicet vniuerso. Et quia vltima sphaera (que hic supponitur esse primum mobile) properantior & celeriore motu fertur, quam sphaerarum inferiorum aliqua, conficitur quidem in equali tempore maiorem circumulum intransire, qui intelligitur describi in suo conuexo, & non maiorem extrinsecum, ut sphaere inferiores, nam hęc mouentur omnes per spatium extrinsecum, suprema autem per solū intrinsecum. Neque ex eo quod vltima sphaera loco mouetur, recte conficitur eam esse in loco. non enim oportet omne quod secundum locum fertur, in loco esse, potissimum si gyro torqueatur, & agitur circum circumulum, sed satis est ipsum circa locum moueri, vel proprium, vel aliorum. Mouetur autem supra suprema & extrema sphaera circa loca corporum inferiorum, & ab ea contentorum. Est autem suprema sphaera non minus finita quam reliqua corpora, & terminata, non quidem extrinseco, sed intrinseco termino, utpote suo conuexo, quod eius locus minime dici potest, quia non est ei extrinsecum, neque ab eo separabile naturaliter remanente corpore, quare non conueniunt ei proprietates loci. Secundum se & suas partes totum mutat locum. Id intellige, cum ea que recto motu feruntur, non mouentur cum corpore locare, ut vinum cum vase. Vbi enim contentum fertur cum continente, ipsum contentum neque locum demutat. xx. Nam extra vniuersum nihil est, nihil, nullum corpus, nullam substantiam corporea, nisi extra ipsum dicantur esse entia supramundana. Extra omne enim & totum, hoc est perfectum, & quod omnia complectatur corpora, quodnam corpus esse potest? Vniuersum autem, & omne & totum est, quod & perfectum sit, & omnia corpora suo comprehendat ambitu, ut primus de celo ostendit. xxi. Erig igitur non totum celeste corpus. Eadem quoque ratione ostenditur nullum corpus continens esse locum, sed solū corporis continens conuexum, quod locus esse debeat extremum corpo-

ris continentis immobile. At nullum continens, extremum est corporis continentis immobile, quin potius totum continens. Quocirca non consentiunt philosophię Aristotelis, qui ponentes magnitudines (ut lineas, superficies, & corpora) non distinguunt a substantijs, locum nihil aliud re ipsa esse asserunt, quam locans corpus & continens, & solo rationis intervallo illa abinuicem distare, quod corpus locans (inquunt) non secundum quauis partem, sed extremam & conuexam, locus dicatur. Nam hęc asserit plane repugnat istis que ab Aristotele asseruntur, discrimen ponente inter locum & vas, quod hoc mobile sit per se, locus autem immobilis. Verum non mirum cuiquam videri debet ex magnitudinum interemptione hanc sequi absurditatem, quandoquidem vno inconueniente dato multa contingunt. Est enim terra in extremo aque. Id intelligitur, si ponantur elementa secundum naturalem situm esse disposita, secundum que terra esset tota aquis adoperata, & aqueo conuexo vndique conclusa. At quia, ut saluti viuientium consulere, aliquanta terre pars est discooperta, que non proxime tangitur ab aqua, sed aere, tota terra non est in loco simpliciter vno, sed loco ex duobus specie diuersis locis, utpote conuexo aeris & aque, aggregato. nam secundum vnam partem est in aqua, & secundum alteram in aere, perinde atque si globum intelligas natantem in aqua, cuius superior pars aere circumdatur, is in loco vno per aggregationem esse diceretur. Sic & plantę partim in aere, partim in terra, & interdum partim in aqua existunt. Rem autem naturalem debere esse in vno vniuersum nature loco, intelligitur de ea que ab vno duntaxat continente corpore tota circumdatur, non a diuersis secundum diuersas partes. Neque ex hoc cõsequitur id esse in diuersis locis totalibus, & secundum se totum, nisi secundum diuersas partes sit in diuersis partialibus locis.

xxij. Unde rationabiliter corpora naturalia. Sane vnumquodque elementum cum proximo inuenitur magis conuenire quam ceteris, & in pluribus cum eo conuenire quam disconuenire, quare proxima elementa intra se potius conseruantur quam corrumpuntur, ut maior est terre ad aquam affinitas, quam ad aerem aut ignem, maior etiam est terre cum aqua conuenientia quam disconuenientia. Nam conueniunt adinuicem in frigiditate, grauitate, & densitate, discrepant autem sola humiditate & siccitate. Et ita in ceteris id inductione comperit habebitur. Ceterum elementa contenta sunt imperfectiora, & se habent ut materia, contentia autem perfectiora sunt, & ut forma. Quod enim continet, in corporibus naturalibus secundum subsidentiam & supereminentiam in mundo sensibili dispositis perfectius est, contentum vero imperfectius. hinc aqua ad aerem ut potentia est atque materia, aer autem ad aquam ut forma, secundum perfectionis comparisonem. Et aqua deinde potentia aer dicitur, quia potest facile aqua in aerem transmutari. Sed ut numerus in finito, ut mensura finiens, extremumque claudens, in finito & terminato, scilicet corpore locante, quod a loco finitur atque clauditur, & sicut terminus magnitudinis in eo cuius est terminus, utpote corpore continente, in quo locus est tanquam accidens in suo subiecto.

¶ Sexti capitis annotatiunculę.

¶ Tres, vasa quedam ex pelibus animalium confuta, ut caprarum, & quecumque in animalibus continentur, ut stomachus, & vesica.

Extum caput continet duas conclusiones, & quatuor rationes vacui esse contententes. ¶ Prima conclusio. Consequens de vacuo, ut de loco. Physica determinatio est. ¶ Nam locus & vacuum apud antiquos eandem habuerunt fidem, atque incredulitatem. Putauerunt enim idem subiecto, spatium, locum, & vacuum esse, ratione vero differre: & plura esse. Nam spatium cum est corpore plenum, vocatum locum: cum vero corpore vacat, appellatur vacuum. Idcirco Physica consideratio (ut de loco) erit videnda, an sit, quomodo, & quid sit vacuum. ¶ Secunda conclusio. Peccabat Anaxagoras uolens uacuum non esse ostendere. Argumentabatur enim sic, ut res inflati fortiter resistunt, quos uulgus putat inanes & uacuos. Est igitur aer aliquid quae uacua uidentur replens. non est igitur uacuum. ¶ Item clepsydre obturato superiore ore, per inferiora foramina aquam non admittunt: & hoc est quia aer aliquid est intus resistens: qui nisi egressum habeat, aqua subire nequit. igitur uacuum nihil est. ¶ His enim rationibus bene contendit aerem esse aliquid, sed ad datum problema non arguit. Nam ostendere habet non esse spatium actu a corporibus separatum, aut non esse omnibus (ut uult Democritus & Leucippus) insertum, aut supra coelum, ipsum & terram ambiens, ut uult Citienis zeno. ¶ Quatuor rationes uacuum esse contententes. ¶ Prima. Motus localis est: est igitur uacuum. Nam si res per uacuum non moueatur, per plenum moueatur necesse est. Corpus igitur locatum, per corpus mo-

uebitur, & duo corpora simul erūt: quod est impossibile. Nam si duo, & plura duobus simul erūt, et in paruo corpore simul erit et maximum (nam plura perua vnū magnum constituunt) et in eodem simul plura equalia et inæqualia. Hac ratione victus Melissus, quod nihil nisi in vacuo moueri queat, nolens concedere vacuum, nihil posse moueri dixit. Et consimilem formant de augmentatione rationem, quia oportet alimentum recipi aut in pleno, aut in vacuo. Secūda. Dolia tantum vini recipiūt vino cum utribus recepto, quantum sine utribus recipent. Est igitur i vino uacuum, ubi se huiusmodi utres recipiant. Tertia. Vas cineribus plenum, tantūdem aque recipit, quantum idem uacuum. Est igitur uacuum, in quo aqua excipiat. Quarta. Sine uacuo corpora a se inuicem dissecta et discontinuata esse nō possunt. Aiunt em̄ Pythagorici, discretionis omnium rerū causam esse uacuum, et a celo in omnia inspirari, et primū numeros, et numerorū unitates disungere et discriminari. Est igitur uacuum. Hæc sunt rationes vacuum esse contendentes. Postea quid pomine vacui intelligendum est, perquirendum.

Ex t̄i capitis scholia. xxij. Eandem habuerunt fidem atque incredulitatem. Nam ex antiquis qui concesserunt locum esse, posuerunt itidem esse uacuum, & qui negauerunt locum, negauerunt & uacuum. Ip̄sorum uero dictum, scilicet, spatium, locum, & uacuum re ipsa idem esse, & ratione sola discrepare, perinde atque aer, luminosum, & tenebrosum, minime approbandum est. Nam & locus & spatium natura sunt, uacuum autem (ut sequētia ostendent) neuiquam esse potest, neque vnquam dandum est spatium quod corpore uacet, quādoquidem vno egrediente corpore, alterum simul eundem subit locum. xxij. Item clepsydræ obstruato superiore ore. Clepsydra vas est fragile, superiori parte strictum, & vnico foramine apertū, inferiori autem parte amplum, & multis foraminibus minutioribus passim distinctum, quod ubi aqua oppletur, irrigandis hortis est accommodatissimum, idque nomen apud græcos, quod aquas furetur, sortitur. Per clepsydræ autem philosophi experimentum sumplērunt neque uacuum esse posse, neque dimensionum penetrationem, huius quidem, quod obstruato superiori foramine, clepsydra aere plena, per inferiora foramina aquam non admittat (ut recte dixit Anaxagoras) quod non possunt aque dimensiones, aeris intus cōclusi & non habentis exitum dimensiones penetrare atq; subire. Illius uero, quod obstruata itidem superiore parte clepsydræ aqua omnino repletæ, nō defluant guttæ per inferiora foramina, tamesi graues sint & natæ deorsum tendere, aperraque sit eis descendendi uia, quod non potest per superiores partes ingredi aliud corpus, ut aer, qui locum a defluentibus guttibus dimissum oppleat, neque esse possit uacuum. xxv. Motus localis est, igitur uacuum est. Hæc rōnes uacuum astruere cōtendentes, sequenti capite diluuntur. Verumamen & hic secundum literæ seriem eas dissoluere uel in transursu, non importunum uideatur, quo quid in eis recipiendum, quid uel refutandum dicitur, intelligatur. Iraque prima ratio solui potest negata prima consequentia, cōcedendo rē non moueri per uacuum, sed per plenum, si modo recto motu feratur. Nam quod circulariter mouetur, non per aliud corpus, sed in alio corpore fertur, in eodem loco secundum se totum manens. Et cum inferitur, corpus locatum moueri debere per corpus, si intelligatur ipsum moueri debere per corpus cedens, ut lapis per aerem, & per aquam piscis, id uerum est. si uero per corpus non cedens, sed cuius dimensiones recipiantur intra dimensiones eius quod mouetur, id refutandum est. nam tunc sequeretur in cōueniens illatum, scilicet duo corpora simul esse. De augmentatione autem consimilem rationem antiqui formabant, hoc modo. Oportet alimentum recipi aut in pleno, aut in vacuo. Non autem recipitur in pleno, quia tunc duo corpora, scilicet alimentum quod recipitur, & plenum in quo recipitur, se penetrarent, quod est impossibile, igitur ipsum recipitur in vacuo. quare uacuum aliquid est. Verum hæc ratio similiter ut altera soluitur, admittendo alimentum quidem recipi in pleno, sed cedente corpore molliori aduenienti nutrimento. aerem enim corpus poris contentum egreditur subeunte cibo, ut sequens caput ostendet. Secunda ratio de utribus & vino soluitur negando id quod assumitur. nam eo concessio, necesse esset admittere penetrationem dimensionum. Tertia itidem de aqua & cineribus diluitur interrimendo assumprum. nam qui illud admitteret, & dimensionum penetrationem ipsum fateri necesse foret, ut sequenti capite monstrabitur. Demum quarta diluitur, negando corpora sine uacuo disungi non posse. Nam corpora molem habentia ab inuicem seiuncta sunt per suam magnitudinem, & plenitudinem oppositam uacuo. Neque Pythagoricorum dicta ueritati consentanea sunt. Non enim numeri per uacuum, sed per suas unitates, & unitates seipsis discernuntur. Est enim unitas (ut definit Iordanus) rei per se discretio.

Septimi capitis annotatiuncule.

26 Priuati corpore, nō repletū corpore, natū repleti. Circuli, orbis, sphere, globi
 27 Priuati caput continet tres conclusiones, duas rationes ad secundam, & quatuor rationum vacuum esse contententiū solutiones. Prima conclusio. Non recte definirunt uacuum, dicentes ipsum esse id in quo nihil est. Nā punctum est in quo nihil est: non autem est uacuum. Credebant enim hi omne quod est, esse corpus, & omne corpus alicubi esse: & hinc fieri, ubi nō esset corpus, nihil esse, & uacuum esse. Secūda. Neque recte definitur, quā sit in quo nullū graue est aut leue. Hanc definitionē syllogismo perquirūt, hoc pacto. Omne corpus est tangibile, & omne tangibile est graue aut leue: est igitur omne corpus aut leue aut graue. Sed hoc incōuenienter. Primo, quia punctum esse uacuum consequitur, nullum enim in eo graue est, aut leue. Secūdo, quia si quid corpore colorato aut sonoro grauitatis & leuitatis experite sit repletū, id uacuum non dicant, haud secus quam si quid corpore cœlesti (quod neque graue esse neque leue postea ostendemus) repletum sit, cui tamen assignata definitio competeret. Nō recte igitur ea definitione uacuum definitum est. Tertia. Item neque hoc pacto, Vacuum est in quo nō est hoc aliquid, neque substantia corporea uilla, ipsum recte definiunt. Nam ipsis concedentibus, hæc definitio materie competit, et uacuum dicunt esse materiam. Atqui materia a corporibus separari non potest: uacuum autem petūt a corporibus esse separabile. Fieri igitur nequit ut ex hac definitione nō incurrant contradictionem. Rectius ergo definiuissent uacuum, dicentes uacuum esse locum priuatum corpore. Locū enim et uacuum sola ratione seiunxerunt, putantes idē cum corpore exciperet, locū dici debere: cum uero corpore deficeretur, idē esse uacuum. Sed quod non sit huiusmodi dimensionum spatium rerum locus, iam ostensum est. Et de hoc, et quod neque alijs modis ponendū sit uacuum, latius futura est disputatio. Nunc uero rationes vacuum esse contendentes diluamus.
 29 Prima solutio. Ut sit motus, uacuo non est opus. nam corpora alterari uideamus, que ut alterentur, loco non egent. Et ideo iusta obiurgatione arguitur Melissus, qui quod nō esset uacuum, nihil posse moueri dicebat. Sed neque ut sit motus localis, uacuo opus est. Possunt enim corpora sibi mutuo succedere, possunt et circuli locum nō mutando in seipsis moueri, et partes aque in aqua rotari, et alia humida in suis locis ipsa nō egredientia vertigine torqueri. Non igitur quod sit uacuum, quia sit motus localis, efficere possunt. Quod uero de augmentatione insultant, si augmentationē accipiant per quolibet magnitudinis incremento, et diminutionem per quolibet diminutionem, rarefactionem et densationē sub se continent. Quorum rarefactio nullo subeunte corpore fieri potest, sed alteratione: ut cum ex aqua fit aer: et densatio per subtiliū corporū egressum, ut cum quippiam comprimitur, a quo aer aut aqua exprimitur. Vnde fit ut uacuo non sit opus tali augmentationi aut diminutioni, ne corpora se penetrarent, atque plura simul sedeāt. Si uero augmentationem uiuentium (quod sit alimentum suscepto) intelligant, neque id quidem oportet. Si enim corpora se penetrarent, et alimenti dimensiones et residui corporis simul essent, nequaquam maius redderetur corpus neque si in uacuo reciperentur, sed de hoc alius determinandi locus. Secūde et tertie. Quod arguit de dolijs et cineribus, hæc rationes se impediunt, et se falsas pedentes, in auctores retorquentur. Si enim dolia cōtēntis utribus, et vas plenum cineribus minus uacui habeant quā si utres et cineres nō contineāt (hoc enim per se manifestum est) et tantundē aut uini aut aque recipiant, ac si utres non haberent aut cineres, recta ratione effectum est ut uinum et utres, aqua et cineres se penetrarent, et plura corpora simul existant: quod tanto pere molliūtur defendere esse non posse. Quarte. Negamus corpora interfite uacuo esse dirempta. Neque Pythagoricorum testimonium recipimus.

Primi capituli scholia. xxvi. Nam punctum est, in quo nihil est. Hęc definitio & ceterę duę consequentes non reprobantur ab Aristotele ex eo quod predicatum subiecto vniuersaliter non conueniat, nã in vacuo (si esset ex hypothesi) nihil esset, neq; in eo esset corpus graue aut leue, neq; esset in eo hoc aliquid, aut substantia corporea vlla, sed quia definitio transcendit transgrediturq; definitum, & alijs a definito (vt in litera de vnaquaq; ostenditur) competit, quod rectam definitionem minime dect. Non recte itidē antiqui crediderunt, omne quod est, esse corpus, cum materia, forma & accidentia, corpora, substantięq; corporeę non sint. Neq; recte dixerunt, omne corpus alicubi esse, cũ supremum cœli non sit in loco. Deniq; perperam putauerunt, vbi non esset corpus, esse vacuū. Nã supra supremū cœlum corpus nō est, illic tamen non est vacuū, cum non sit ibidē natum esse corpus. Neque id vltimum, vbi non esset corpus, vacuum esse, recte intulerunt ex precedente dicto, omne corpus alicubi esse. nã ex antecedentis interemptione interimunt consequens, & captionē consequētis incidunt. xxvij. Hanc definitionem syllogismo perquirunt. Antiqui hoc syllogismo contendunt colligere, omne corpus graue aut leue esse debere. Proinde cum fuerit definitum vacuū id esse, in quo nullū graue est aut leue, illa definitionem tantundē valere, ac si diceretur id vacuum esse, in quo nullū est corpus. Verum vt hic syllogismus falsum colligens diluatur, annotare oportet. Hic est bifariam corpus dici tangibile. Primo per tangibile proprium, qualitatemque solo tactu perceptibile, vt caliditate aut frigiditate. de quo si dati syllogismi, ppositio (quã maiorem dicunt) intelligatur, ipsa est falsa. nam cœlum corpus est, & tamē hoc modo non est tangibile. assumptio vero (quam vulgo minorem vocant) eo in sensu est vera. Secundo dicitur corpus tangibile per cōmune sensibile, vt magnitudinem, & hoc modo ppositio vera est, & assumptio falsa. nam cœlum hoc pacto tangibile est, & tamen neq; graue neque leue. Quocirca conclusio falsa semper ex altera pmissiua falsa sequitur, aut committitur equiuocatio. xxix. Quod vero de augmentatione insulant. Augmentatio cōmuniter dicta, est magnitudinis quarumuis rerum siue viuientium siue inanimatarū incrementū, cōplectiturque in sua ratione rarefactionē, cum improprium, rum propriam, quarum vtraque vacuum prorsus secludit. Nempe rarefactio improprie dicta sit aliquo corpore poros eius quod dilatatur subeunte, vt aere ingrediente concavas spongię particulas. Propria vero rarefactio (quę est deperdita priori mole, maioris quantitatis in eadem prorsus materia acquisitione) sit nullo ingrediente corpore, sed maioris quantitatis (abiecta mole precedente) in eodem subiecto acquisitione, vt cum ex aqua fit aer. Diminutio autem communiter dicta, est molis quarumlibet rerum siue anima participantium siue vitę expertium decrementum, comprehenditque suo ambitu condensationem & improprium & propriam, ad quarum etiam neutram opus est vacuo. Nam condensatio impropria fit per egressum corporis subtilioris, & cōplicationem partium molliorū intra poros, vt cum spongia comprimitur, exprimitur aer. Propria autem condensatio fit per minoris quantitatis, abiecta ea quę prius inexistebat, in eadem materia acquisitionem, vt cum ex aere fit aqua. Quod si augmentatio capiatur proprie, & vt solis ascescitur viuientibus, ad eam non requiritur vacuum, quia alimenti receptacula sunt plena corpore aereo, cedente ipsi alimento aduenienti, & cum per diminutionem proprie speciatimque sumptam detrahatur molis particula, succedit in eius locum corpus subtilius, locū deperditę partis occupans, vt nulla ex parte hier & interstet vacuū. Quod arguunt de dolijs & cineribus. Quod videtur vas cineribus plenum tantundem aque recipere quantum sine cineribus, id in causa esse potest, quod cineres porulenta sunt corpora, multum subtilium corporum vt aeris cōtinentia, quę infusa aqua egrediuntur & cedunt, cuius facile periculum fiet, si candela accensa super vas illud cui infunditur aqua, teneatur. nam eius flamma tanquam flabello quodam agitata, ab egrediente aere motabitur. Quod si comprimantur cineres, non tantundem recipient aque quantum nō cōpressi, quia post compressionem minus in eis continetur subtilium corporum, per factam cōpressionem egestorum. Consimilem de nummis solent rationem formare ad probandū vacuum, quod per eorum intra vitrum aqua plenum impositionem, aqua non extumescat, neque altius se attollat, proinde in aqua vacuum esse debere, in quod huiusmodi nummi sese recipiant. Nam quia nummi figure sunt sphericę, quę ipsi aque est accommodatissima, facile adaptat se aqua nummis recipiendis, sine perceptibili sui extumescencia, tamen singulo quoque nummo aque imposito, aqua ipsa aliquantum extuberat, & cedens erigit se altius, quantum id vix bene percipiatur. nam impositis sex aut septem nummis, aqua effluet vitro, quod minime fieret, si per illorum impositionem non cogeretur in altum cedere. Argumentantur itidem & de vase omnino repleto nite, & vndique obstructo, vt non pateat ingressus aeris, quod vbi admouetur igni, resoluitur nix in aquam longe minus occupantem spatij quam nix occupauerat. Proinde contendunt inter vasis illius latera relinqui vacuum. Respondendum enim est corpora aerea & subtilia contineri poris niuis, alioqui comprimari non possent, neque manibus restringi. & illa per resolutionem niuis in aquam egressa, itidem & vapores ab igneo calore ab illa aqua sublatos illam vasis partem replere, quam aqua non occupat. Quod si non fuerit vas sufficientis capacitatis ad illos vapores continendos, est ferreum aut adamantinū esset, dirumpetur, nec fiat dimensionum penetratio. Et de quibuscunque alijs experimētis adducatur obiectiones contendentes vacuū esse debere, ferme respondendū est semper subtilia corpora quę nostros fugisse obtutus, id quod vacuum videtur, opplere, quod sane natura ad id ordinata videtur, vt facili ipsorum ingressu vacuū, egressu vero ex-

Natura si
erit nō pos
se vacuū
neque pen
etratio
nē dimen
sionum.

tra poros penetratio cuitetur dimensionum. Nempe cum ouum recens admouetur igni, per ex terioris testę poros educuntur vaporosi spiritus ouo inclusi, & vi calorē ducti, in aquā cōuertuntur, apparetq; sudor aque passim in oui superficie. Concauitas autē interior aereo corpore natura infuso repletur, & ne illic quidē admittendū est vacuum. Tantus autē nature conatus est ad secludē dum vacuū, vt & graua cōtra propriam nature inclinationē ascendat, cũ quis stramine concavo cuius vna extremitas liquori vt aque aut vino immerfa est, attrahens aerem, eo aspiratu attrahit & liquorem, ne post aspirationē inter latera straminis aut alterius rei oblongę teretis & introrsum concavę relinquatur vacuum. Graua itidē eandem ob causam descendere nequeunt, tamen si pater per quam descendant via, vt facta apertura in imo lateris dolij per quam defluit vinū in vas quo excipitur, nisi suprema eius parte admittatur aer per renue foramen, nō defluet vinū in vas. Neq; minor nature conatus est ad fugiendā dimensionum penetrationem. ob quod solida & ferrea magno imperu dirumpuntur, vt tormenta, machinęq; bellicę, vasa igni adimora, & obstructa vt ne vapor quidē exitū habeat ex humore contento genitus, confringuntur & diffinduntur. Castaneę etiā nō fissio exteriori cortice igni iniectę, ppter solutionē halituū ab igne factā intra corticem contentorū, cũ ingenti crepitu resulant ab igni, fissio autē extremo tegmine, sonitū nō edūt.

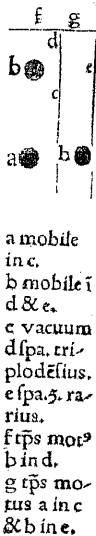
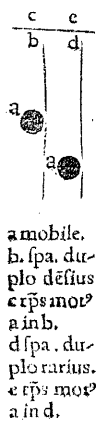
Octavi capituli annotatiunculę.

¶ Pondera grauitas. ¶ Aque velocius, & eque tarda sunt, quę eodem tempore idē aut equalia percurrunt spatia. ¶ Id vero velocius, quod eodem tempore modo cetera paria sint, maius percurrit spatium. ¶ Id tardius, quod equali tempore pertransit minus.

30 ¶ Octauum caput continet vnā conclusionem, & octo rationes ad eam.
¶ Conclusio. Non est vacuū priuatū quoddam corpore. ¶ Primo, Quia qui tale vacuū introduxerūt, id fecerunt vt causa motuum esset, & potissimum motus localis. Hoc autem non oportet. Nam cōmnes res naturales determinatas suorum motuū causas spectatas habent: vt corpora simplicia, suorum motuum sursum & deorsum causas habent suas formas. Non igitur introducendū est huiusmodi vacuum priuatū, vt motuum assignemus causas. ¶ Secundo. Si in huiusmodi vacuo sit corpus, causa esse non potest vt sursum feratur, neque vt deorsum: differentiam enim nullam habet, aut nature diuersitatem, quare quantum est ex uacuo, aut ubiq; feretur, aut nusquā, ubiq; autem, impossibile est. Non igitur assignandū est tale uacuū, ut motuum causa existat: at potius oppositum eius quod efficere uolunt, asseremus. Si uacuū est, ut uolunt, motus localis non est, potius enim ut motū localem interimerent, adducere debuerūt: quã ut ratione monstratum est, ut ipsum efficerent. ¶ Tertio. Si esset tale uacuū, in locis actū in u. finitū abiretur. Nam sicut in uacuo erit totum, ita & totius partes: quemadmodum & de spatio prius dictum est. ¶ Quarto. Omnis motus aut naturalis est, aut uiolētus. At in uacuo nihil secundū naturam moueri natum est. Primo, Quia non est differentia qua potius huc quã illuc feratur. Secundo, quia motus secundum naturam, aut sursum est, aut deorsum. Vacuum autem est ut infinitum, i quo neq; sursum neq; deorsum assignari queat. Tertio, Quia ut nihili differentias assignare nō possis: ita neq; uacui. est em uacuū ut nō ens: & priuatio quãdã. Sūt autē loci mutatiōes natura distinctę, quare & ea ad quę feruntur, erūt natura distincta. Igitur neq; præter naturā, & uiolēter. Est em motus secundū naturam, prior: uiolētus uero posterior. Cuiusq; enim motus prior natus conuenire non est, neque eidem posterior conuenire natus est. Qui igitur tale statuunt uacuū: omnē interimunt motū, non modo naturalem, sed & uiolētū. ¶ Quinto. Videmus prædicta moueri percipiēte non tãgente: & hoc (ut aliq; uolūt, quia diuisum retro circūfluit: et ue locissime reciprocatur, et pellēdo succedit: aut quia corpus pariter pulsū, ut aer, quod ad motū aptio: est, ipsum cōtinue pellit. At uacuū existente, neutra potest esse harum causarū ut prædicta moueatur. quare si uoluerimus saluare motus, necesse est interimere uacuū. ¶ Sexto. In uacuo nullus assignare possit causam cui: quod mouetur, hic potius quiescat, quã alibi ubicūq;. Quare unūquodque quod moueatur, aut ubiq;

natum est quiescere, & ubiq; ferri, aut tollendū est vacuum. Res autē ubiq; natas quiescere, & ubiq; natas ferri, manifestum est impossibile esse. Cōfectum est igitur vacuū, quo de agimus, nō esse, & de natura tolli debere. ¶ Septimo. Duae causas cognoscimus quibus mobilia velocius & tardius mouentur. Prima est mediocrum per quē mobilia mouentur, in raritudine & densitate inēqualitas. Medio enim rariorē mobile velocius (modo cetera paria sint) q̄ deniore mouetur, vt aere q̄ aqua, & aqua quā coeno aut terra. Et causa in promptu est, quia rarius mediū & subtilius minus resistit & impedit quod fertur, densius vero & grossius magis.

¶ Secunda causa est ponderum aut leuitatum inēqualitas. corpus enim leuius aut grauius corpore minus aut leui aut graui (modo cetera paria sint) velocius fertur. Quē vt liquidius appareant, sit a mobile, b densius medium (vt aqua) per q̄ feratur a. c tempus in quo feratur. d equale mediū subtilius, vt aer. e tēpus quo mobile a per mediū subtilius d fertur. a mobile tardius feretur per b q̄ d secundū exigentiam densitatis & resistentie, vt si b duplo sit densius, & duplo magis resistēs, d vero duplo rarius, & minus resistens, a per b duplo tardius mouebitur, & tempus c erit duplum ad e. Et semper quanto fuerit densius & magis resistens mediū, tanto tardius mouebitur: contra vero quanto subtilius & minus resistens, tanto velocius. His itaque positis, sic deducimus rationem. Quanto corpus medium magis resistit, tanto tardius: & quanto minus resistens fuerit, tanto mobile mouebitur velocius. Et quē proportio excedentis medij ad excessum, talis erit temporis ad tempus: & qualis temporis ad tēpus, talis & spatij ad spatium. Vt enim spatium ad spatium, ita tempus ad tēpus, & motus ad motū. Quod si nulla pportio excedentis & excessi inueniri queat, neq; pfecto temporis ad tēpus inuenietur vlla. At vero pleni ad vacuum nulla est pportio, vt neq; nihili ad numerū, & lineę ad punctū. Diuiditur enim excellens omne in excessum, & id quod excedit. Si quid igitur moueretur nūc in pleno, nūc in vacuo, temporis ad tempus nulla esset proportio. At vero omnis temporis ad omne tēpus est pportio. Mouebitur igitur, in vacuo in nō tempore, hoc autem impossibile. ¶ Octauo. Sit a mobile, b alterum, & omnino equale, c vacuum, d tantum plenum. Et moueantur mobilia a b, si possibile est, a in vacuo, & b in pleno. Si dicas a mobile moueri in c in tempore, hoc statim ostēdo impossibile. Primo, quia omnis temporis ad tempus proportio est: & quē temporis ad tempus pportio, eadē spatij ad spatium: vt si dupla, dupla: si tripla, tripla, aut quēuis alia. Erit igitur proportio vacui ad plenum: quod esse nequit. Secundo, si proportio vlla sit, vt exempli causa tripla (quancunque aliam posueris, idē valuerit) effingo e spatium plenum equale spatio d, triplo subtilius, atque triplo minus resistens, per quod moueatur b, ipsum b triplo mouebitur velocius per e q̄ d, quare & tempus in quo mouebitur per d, erit triplum temporis in quo mouebitur per e, et in tempore equali equalia mobilia per equalia spatia alterum vacuum et alterum plenum mouebuntur. Et non modo hoc incommodū sequatur, sed et vacui et pleni c et e ad d plenum eadem erit proportio: quę manifeste impossibilia sunt. Igitur mouebitur in non tempore, quod cum iterum sit impossibile, relinquatur ipsum in c moueri non posse. Cōfectum est igitur, propter quod ponebant vacuum, (ponebant enim propter motum localem) propter id neque poni debere, neque esse posse.

¶ Graui cap. scholia. xxxc. Causas habet suas formas, causas, primas & precipuas. accidētarias autem & instrumentales, grauitatem aut leuitatem. Quemadmodū & de spatio prius dictū est quarto cap. huius numero. xvij. Quia sicut rotū corpus secundū ponentes vacuum est in vacuo, & ergo in loco actu, ita vnaqueq; rotus corporis pars erit in vacuo, & eadem ratione in loco actu. At in partibus secundū diuisionem in infinitum proceditur, ergo & in locis actu, quod est impossibile. Et hoc vtriusque vo-

lunt) quia diuifum velocissime reciprocatur. Aristoteles hic duas assignat causas motus pectorū secundū antiquos. Prima, quia diuifum spatium v. locissime rursum se continuando reciprocatur, & affidua huiusmodi reciprocatione corpus proiectum pellit, quemadmodum aqua nauem. Secunda, quia spatium per quod mouetur proiectū, simul mouetur cū eo, & cōtinūe pellit proiectum. At istę non sunt verę causę motionis pectorū, quemadmodū ostensurum est Philosophus in fine octaui huius, & illuc verā causam quare plecta moueantur proiciere ipsa nō tāgēte, dicitur. Verū hoc i loco sufficit ipos antiquos ex suis causis reuicere, & posito vacuo, motū violētū (vt ponit) esse nō posse ostēdere. Medio enim rariorē mobile velocius mouetur. Rarius mediū magis est diuifibilitati obnoxiiū, faciliusq; a mobili diuiditur. Denfius autē mediū diuifioni sui ipsius magis oblectatur & obliſtit, hinc p hoc tardior, p illud vero motus sit velocior, dūmodo cetera sint paria, id est mobilia eiusdē speciei & nature, grauitate aut leuitate equalia, atq; cū inter mobilia nullū discrimen, sed dūtaxat interspatia secundum raritudinē & densitatem cōperitur, vt si lapis pedalis moueatur in duobus minutis per stadium aquę, idem in eodem tempore mouebitur per maius spacii aeris, quemadmodū si aer sit duplo rarior, in duobus minutis feretur per duo stadia aeris. Secundę autē causę velocioris aut tardioris motus positę in litera, ratio in promptu est, q̄ mobile leuius p idem spatium secundū resistentiam velocius mouetur, quam alterum minus leue, vt si ignis cētupedaneus vno minuto transeat decē stadia aeris, ignis decupedaneus decuplo minus leuis, eodē tēpore transibit vnum solū stadium aeris. & quanto mobilis est maior leuitas, tanto ceteris paribus erit maior velocitas. Ita mobile grauius per idē mediū v. locius mouetur, q̄ minus graue, vt si vncia plūbi minuto horę transit stadium aeris, eius medietas eodem tempore transibit medium stadium. Et sicut in prima causa manente eadem v. virtute mouēte, variatur spatij, ita in secūda, manēte eodē spatio variatur virtus mouē. Ex his duabus tercia colligi potest causa ex vtriusq; cōposita, scilicet spatij secundū raritatē aut densitatē diuersitas, & mobilis penes grauitatē leuitatē v. inēqualitas. Nā medio rariorē mobile leuius velocius fertur, denfiorē autem mobile grauius tardiuscule. Verū authorum mos est ex simplicibus cōposita intelligere. Et quę proportio excedentis medij ad excessum, Medium excedens, quod maiorem altero habet resistēdi virtutem, excessum vero, quod minorem, vt aqua, excedens est mediū, aer vero, excessum. Quę ergo proportio medij magis resistētis ad minus resistens, ea tēporis motus in illo facti ad tēpus motus in hoc medio peracti, vt si mediū v. nūc est duplo magis resistēs altero, & tempus motus in illo est duplū ad tēpus motus alterius, & motus eius duplo tardior quam alterius. Illa enim tria, spatij, tempus, & motus, cōsimilem inter se seruant pportionū habitudinem. Quare ex opposito si nulla spatij ad spatium secundū resistentiam inuenitur proportio, & neque temporis ad tempus. Diuiditur enim excellens omne in excessum. Proloquūt est cōmune, omne excedēs & maius diuidi in excessum minus, & id quod excedit, vt linea tripedalis maior bipedale, diuiditur in excessum lineę bipedale, & id quo excedit, scilicet pedale, & denarij maior senario diuiditur in id qd exceditur, scilicet senarium, & id quo excedit, vt pte quaternarij. Itaq; si vacui ad pleni esset pportio, & pleni ponatur excedens, diuideretur pleni in equalē vacuo vt excessum, & id quo vacui excederetur, igitur in pleno esset vacuum, quo nihil absurdū. Quod si vacuum excedens ponatur, diuidetur ipsum per dictū pncipium in equalē pleno, & id quod excedit, erit igitur plenum in vacuo, quod non minus quam alterum absurdum. Fatendū igitur est vacui ad plenum nullam esse proportionem, quare neq; temporis quo quicquam mouetur in vacuo, ad tempus quo fertur in pleno, erit proportio. Et quia omnis temporis ad omne tēpus est proportio, vt lineę ad lineam, & numeri ad numerū, perducit hęc ratio ad id cōmodum, scilicet quicquam in vacuo moueri debere in non tempore, & in temporis impartibili, quod cū rursum impossibile sit, & huic phyficę positioni repugnans, omnem motum fieri in tempore, id ex quotalē sequitur in cōueniens, etiam impossibile est, scilicet quippiam posse natura moueri in vacuo. Neque hoc in loco Aristoteles (vt plerique arbitrātur) alstruere contendit, si quippiam ponatur in vacuo, ipsum in eo motum iri in instanti. Nam sententia Aristotelis est, illud nullo modo in vacuo moueri posse. non enim in tempore, vt aperte probat, neq; in instanti, quia illud transmutationi naturali repugnat. neq; etiam huiusmodi mobile in vacuo quiescere dici debere, quia nō est in eo natū moueri. Sed hoc in loco Aristoteles adducit ponentē aliquid in vacuo moueri, ad id in cōmodū concedendum, q̄ ipsum deberet moueri in instanti, ex cuius interemtionē interimit & quippiā posse moueri natura in vacuo, quemadmodū in syllogismo ducēte ad impossibile, ex interemtionē cōclusionis fallē interimitur pmissa falsa. Triplo mouebitur velocius per e quam d. Nam quę pportio spatij ad spatium, eadem est motus ad motū, & tēporis ad tēpus. Per hypothēsim autem spatij e est triplo rarius & minus resistens quam spatium d, ergo b mobile p e triplo velocius mouebitur q̄ p spatium d, & tempus motus ipsius b p spatium e, scilicet g, est triplo minus quam f tempus motus b per d. Tūc sic vterius proceditur. Motus ipsius c in a vacuo est triplo velocior quam motus b in d, vt probatum est. Et motus b in e pleno etiam est triplo velocior quam motus b in d, vt etiā ostensum est. Igitur motus ipsius a in c vacuo, & ipsius b in e pleno, sunt equalēs inter se, & eque veloces. Quęcunq; enim ad idem eadem seruant proportionē, illa inter se sunt equalia, quare equalia mobilia a & b mouentur equaliter & eque velociter in eodem tempore g per equalia spatia, a per c vacuū, & b per e plenum, quod est impossibile. Deinceps quę proportio motus ad motum, eadem & spatij ad spatium. A cmotus a in c, ad motum b in d, tripla est proportio, ergo & c vacui ad d pleni tripla est proportio

L.

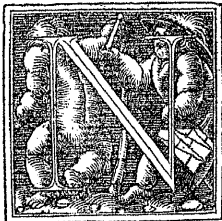
Similiter ipsius motus b in e ad motum b in d, tripla est proportio, igitur e pleni ad d plenum tripla est proportio, quare e vacui ad d plenum, & e pleni ad d plenum eadem est proportio, scilicet vtrinque tripla. At quæcumque ad idem eadem seruat proportionem, inter se sunt equalia. Igitur e vacuum & e pleni inter se æquatur secundum resistantiam, quod perinde est ac si dixeris punctum lineæ æquari, & manifestum impossibile, quare & id ex quo sequitur, scilicet vacui ad plenum esse proportionem, & aliquid moueri in vacuo in tempore, similiter est impossibile.

¶ Noni capitis annotatiuncule.

¶ Dimensiones se penetrant, si eundem situm in se inuicem habentes quicquid occupat vna, occuparet & reliqua. ¶ Cubus est corpus æquam longitudini latitudinem & profunditatem retinens, qualia sunt quæ tessellarum figuram habet. ¶ Dimensus, dimensio. ¶ Cyathus, vasculum potorium.

Monum caput continet duas conclusiones, tres rationes ad primam, tres ad secundam, & Xuthi rationis solutionem. ¶ Prima conclusio. Vacuum vt separatum spatium & dimensio minime est. ¶ Prius enim non esse huiusmodi separatum spatium diximus, & idcirco recte dictum vacuum, quod rei pro qua capi possit, nomen vacuum sit & inane. Id tamen adhuc his nitimur ostendere rationibus. ¶ Prima. Dimensiones se penetrare nequeunt, vt corpus, corpus alterum: vt si ponas cubum in aqua, tantumdem aque cedere cubo liquido perspicimus, & ita si ipsum in aere locas: quauis hoc vsque adeo sensui manifestum non sit. Et hoc est, ne dimensiones & corpora se penetrant. Igitur et eidem cubo in separato vacuo sito, tantumdem dimensionis vacui cedere oportet: alioqui dimensiones et corpora se penetrant. Quod si duæ dimensiones et duo corpora se penetrant, cur se non penetrant tria, quatuor, immo et omnia: par, eademque militat ratio, quæ sunt impossibilia. ¶ Si forte dicas corpus penetrare posse vacuum, quia nihil sit tale vacuum: hoc nos ipsi volumus, et nomen vacuum et natura et re subiecta vacuum et inane bene reputamus. Quod si dixeris corpora posse penetrare vacuum, quia neque graue neque leue vacuum est, subterfugium est. Nam quis intelligas ligneum cubum caliditate, frigiditate, grauitate, leuitate, et ceteris accidentibus remanente dimensiones poliatum, tantumdem aque occupabit, atque cum ceteris accidentibus, et tantumdem aque eius cessurum est. Occupat enim locum, non quidem quia calidus, frigidus, grauis, aut leuis, sed quia tanti (qui relictus ponitur) dimensus. Sed quo differet tum cubus, et cubi dimensio, a tanto spatii quod confingunt. ¶ Secunda. Si esset huiusmodi spatium, et in se recepta conseruaret, non opus esset altero exterius circumdante, quod tamen omnibus nature entibus exploratum esse. Quod si non saluet, quid eo nature opus est: non enim vt locus sit, nam alium natura rebus prouidit locum, neque vt saluet, neque ob aliud quidquam esse videtur. Non est igitur tale vacuum vt separatum spatium in rebus locandum. ¶ Tertia. Tactu corpora in mundo discernuntur, vt aer, vt aqua, sed vacuum nusquam apparet, neque in aere, neque in aqua: etiam si pisces ferrei essent, ne sentiret quidem. Exulat igitur huiusmodi vacuum a natura explosum, & quod nusquam comparere audeat. ¶ Secunda conclusio. Item neque vacuum corporibus immersum ponendum est. Existimauerunt enim aliqui propter rarum & densum (quæ ex corporis compressione, & compressi iterata ampliatione percipiuntur) oportere esse quedam minuta vacua, quæ & vacuum corporibus immersum dicebant, quod nisi esset, vt Xuthus dicebat, oporteret totum mundum turbari & fluctuare aliquo rarefacto, aut semper ex equali, vt aeris cyatho, æquale, vt tantumdem aque, generari: aut nunquam quicquam aut rarefieri aut condensari. Sed quod non oporteat huiusmodi vacuum esse, his paucis ostendimus. Nam ipsum primo spatium esse separatum, rationes eadem quæ superius factæ sunt vetant. Neque erit vacuum non separatum. ¶ Primo, quia huiusmodi vacuum ponunt vt causa motus sit: causa autem motus esse non posset nisi eius qui sursum. Est enim (vt aiunt) raritatis & leuitatis causa, quæ solum sursum ferunt: vt igne

ocissime ferri sursum, quod rarissimus & leuissimus sit, credunt. At vero vt saluent huiusmodi motum, non oportet ponere ipsum. Nam dicant: cur graue mouetur deorsum: si dicant natura, & id de leuibis dici poterit, non ponendo vacuum. ¶ Secundo, Quia tale vacuum moueret corpora quibus esset immersum: vt vtres corpus sibi annexum e fundo aquæ sursum euehant, moueretur igitur vacuum, & in vacuo altero recipere. Sed quo ferri posset: & quomodo in loco recipi? ¶ Tercio, Si ponunt ipsum per se moueri, oporteret eius motum esse velocissimum, immo nulli motui velocitate comparabilem, quod esse nequit. Sed esto, dicas ipsum non per se moueri: de corporibus quæ ab ipso moueri dicunt, idem accidere contingit. Nam aut ipsorum plenum (cum moueantur) in pleno recipitur, hoc autem esse nequit, vt & ipsi concedunt, nam corpora se penetrant. Recipitur igitur semper in vacuo, quod nullam ei præbet mouendi resistantiam. Et nihil refert an eorum vacuum in pleno, vacuove recipiatur: quia nihil ei resistere potest. Perinde igitur erit, ac si corpora ponas in vacuo moueri. At vero ostensum est corpus in vacuo non posse moueri, aut moueri in non tempore. Non est igitur huiusmodi vacuum vllum corporibus immersum in natura ponendum. ¶ Xuthi rationis solutio. Soluenda est igitur eorum ratio, qua vincuntur astruere vacuum corporibus immersum, & qua quidem volunt, si non sit vacuum, neque esse raritatem aut densitatem, aut oportere cælum turbari & fluctuare vno corpore rarefacto aut condensato, aut semper ex æquali æquale generari, vt ex æquali aqua æqualem aerem, & ex æquali aere semper aquam æqualem: quorum opposita manifesta conspiciuntur: ut ex aqua plus aeris fieri. ¶ Dicimus non esse tale vacuum, & tamen raritatem & densitatem esse, & neque idcirco cælum turbari & fluctuare oportere, neque semper ex tanto & æquali tantum æquale generari. Nam contrariorum calidi & frigidi & aliorum eadem est materia: quæ quidem quod prius est potentia, postea fit actu. Neque alia est frigidi & calidi materia re ipsa, sed una numero, ratione uero duo. Similiter eadem est materia rari & densi, magni & parui: ut cum ex aere fit aqua, nec aliud quicquam essentia ipsa accipit materia, sed fit actu quod erat potentia, ex magna dimensione paruam accipiens: aliquando contra ex parua in amplitudinem surgens: ut cum ex aqua fiat aer, aut cum maioris molis aer in minorem recidit, aut ex minori in ampliore iterum exurgit. Est enim materia ad utrunque in potentia, nam sicut ex calida fit frigida, & ex frigida fit calida, ita et aliquando ex magis calida minus calida, et ex minus calida iterum magis calida: nulla tamen eius pars calidior fit, quæ non esset prius calida, cum minus calida erat: sicuti si intelligas circuli circumferentiam quæ continue in orbem arctior fiat, centrum versus decumbens, nullæ partes illius deuexiores curuioresque fiunt, quæ non deuexæ & incuruæ fuissent prius. Item sicut scintillæ non est accipere magnitudinem sine caliditate & candore, sic neque est accipere materie partem quæ non extendatur rarefacto corpore, & quæ non densetur & coartetur corpore condensato: quia sicut alijs affectionibus eadem materia est, sic rarefactioni & condensationi, & vtriusque, quæ admodum cæteris, est potentia. ¶ Ex his ad id quod obijciunt, prompta patet responsio, neque statuendum esse vacuum, vt sit leue. Nam leue & molle, rarum consequuntur, quod statuiamus sine vacuo: & graue & durum consequuntur densum. Non tamen semper oportet vt quicquid grauius fuerit, durius sit. Hoc enim in ferro & plumbo cognoscimus discrepare. Et leuitas sursum est motiua, & grauitas deorsum: mollities vero & durities passionis sunt potius alterationis effectiue, & non secundum locum mutationis. Nos ergo motum sursum & deorsum & eorum causas saluamus ita dicentes. Introducentes vero vacuum, solum motus sursum, & eius causam (sed apparenter quidem) saluabant. Et hæc de vacuo abundantius dicta sufficiant.

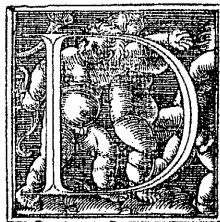
Oni capituli scholia. xxxi. Sed quia ceteri qui relictus ponitur dimensio. sed quia tantę dimensionis, quę femora grauitate & leuitate a cubo, ponitur in cubo relictā. Sed quo differet tum cubus. Sicut spatium separatum ponunt antiqui non esse graue neque leue, & tamē dimensionem, ita seruata hypothēsi paulo ante posita, ligneus cubus neque grauis erit, neque leuis, & tamen magnus, quare omnino simile est iudicium de huiusmodi ligneo cubo, & de spatio separato. At qui ligneo cubo grauitate & leuitate carenti cedunt corpora, & ipse corporibus cedit, ergo & spatium huiusmodi separato (quanuis ipsum neque graue neque leue intelligunt) corpora cedunt, & ipsum corporibus cedit.

Alioqui esset penetratio dimensionum, qua sane admissa, nulla rerum corporearum inter se esset discriminatio, sed ipsarū intra se inuicē confusa commixtio, ad quam euitandam, natura quāque rem sua mole ab altera discreuit. xxxij. Quod nisi esset, ut Xuthus dicebat. Xuthus tria adduxit inconuenientia, in quorum aliquod cogebantur (ut ait) incidere, qui negarent vacuum tertio, & corporibus immersum. Primum, quod oporteat totum cælum turbari aliquo corpore rarefacto aut condensato. Nam rarefacto corpore, maior acquiritur moles, quę nisi recipiatur in vacuo immergis, pellit proximum corpus suo loco, cum non possit fieri dimensionum penetratio. & eadem ratione corpus pullum pellet alterum, ut locum quo contineatur obtineat. & ita tandem ignis pellet cælum, cogetque ipsum retrocedere. Similiter aliquo corpore condensato, minor est corporis moles, locufque dimittitur, qui nisi occupetur a proximi corporis partibus se extra vacuum immersum ampliantibus, oportebit proximum corpus accedere, ut tangat corpus condensatum. Alioqui inter prima duo corpora interceptum relinqueretur vacuum, quod natura est impossibile. Eadem ratione alia corpora oportebit accedere propius ad inferiora, ut ignem ad aerem, & cælum ad ignem, ad prohibendum vacui interhationem. quod rebus ipsis interferi & intertere Xuthus arbitrabatur inconueniens, immersum tamen esse rebus & insitum, non censuit incommodum. Secundū inconueniens est, quod oporteret ex eis, ut vitruo aque, generari æquale, ut vitrum aeris, quo eundem locum occuper genitum corpus, quem corruptum. Tertium, quod vel oporteret nihil unquam rarefieri aut condensari, sed omnia semper sub eadem mole permanere. Cæterum nullum horum trium inconuenientium sequi negantem vacuum immersum, & tamen rarefactionem condensationemque fieri posse, ostendit secundus physicę auctoris dialogus, per hoc, quod quando vnum corpus vno in loco rarefit, alterum in alio loco condensatur. & e diuerso cum vnum densatur, alterum aliubi rarefit, quo fit ut quantum loci vnum dimittit, alterum tantundem occupet. & e conuerso quem locum de nouo occupat vnum, ab altero dimittatur. Ut tres corpore clausi. Sicut tres, & vesicę plenę aere, & clausę in aliquo corpore, ut vase, ipsum corpus fundo aque immersum, sursum mouent (quemadmodum & alligatę lareri natantis, ipsum ne demergatur sustinent) ita & vacuum sursum moueret corpora quibus esset immersum. Quare sicut tres sursum mouerentur cum corpore cui includerentur, ita & vacuum sursum moueretur cum corporibus quibus est immersum. & in altero vacuo reciperetur. At vacuum ad nullum locum potest moueri, neque in loco recipi. Non est igitur ponendum tale vacuum. Oporteret eius motum esse velocissimum. Motus ille quo vacuum per se moueretur, esset sine resistentia spatij, & proinde infinite velox, nullique alteri motui velocitate comparabilis, cum alter quicumque motus sit cum resistentia, & finita velocitatis, infinite autem velocitatis ad finitam nulla est proportio, sicut neque lineę infinite ad finitam. Impossibile est autem natura motum esse infinite velocitatis, sicut & lineę infinite extensionis, aut infinite intensiōis qualitatem, & omnis motus omni motui secundum velocitatem comparabilis est, sicut & lineę lineę secundum extensionem, & qualitas qualitati secundum intensiōem. xxxij. Nam contrariorum calidi & frigidi, & aliorum, eadem est materia. Aristoteles hoc loco per analogiam calidi & frigidi aperit totam naturam conditionemque rarefactionis & condensationis, quę quidem analogia magni ponderis & momenti existit, quod calefactio & frige factio hęc duobus motibus sine propemodum similes. Sicut enim cum quippiam calefit, tota frigiditas deperditur, & acquiritur caliditas in eodem subiecto, & cum frigescit quicquam, depulsa caliditate acquiritur in eodem frigiditas, ita cum corpus rarefit, deperdita quantitate densa præexistente acquiritur in eodem quantitas rara, & in condensatione, deperdita quantitate rara, acquiritur densa. Et quemadmodum eadem numero materia manet sub calido & frigido, ita & eadem re ipsa sine cuiuspiam subtractione & adiectione sub raro & denso, solum habens rationem discrimen, quod nunc sub parua, nunc sub magna est mole. Porro huiusmodi analogia in secundo dialogo qui difficultum est physica librum, libro de longitudo, & breuitate, vi. subiuncto, diffusius elucidabitur, ubi & altera explicabitur analogia de albo & nigro, medijsque coloribus, ad intelligendam raritatis & densitatis contrarietatem conducentis. Similiter si intelligas circuli circunferentiam, si intelligatur circunferentia circuli amplior, quę continue secundum circuitum decrecat, & in minore redigatur ambitum, propinquius ad centrum accedendo, aut eadem prorsus superficie atque quantitate cum materia manente intra circunferentiam, posterius quidem contractiore, & prius diffusiore, licet id impossibile sit, aut non eadem manente quantitate, sed eadem omnino manente materia per condensationem sub amplo, & sub arcto, tunc primo modo eadem sunt partes & quantitatis & materię contentę intra minorem ambitum, quę intra maiorem. Secundo vero modo eadem sunt par-

res materię contentę, posterius arctiore circuli circunferentia, & prius ampliore. Ita eadem omnino est materia sub raro & denso. Hoc enim in ferro & plumbo cognoscimus discrepare. hoc, quicquid grauius est, semper esse durius, nam plumbum grauius est ferro, ferrum tamen plumbo durius est.

Decimi capituli annotatiuncule.

Id alterum metitur, quod aliquoties sumptum, aut excedit, aut equat. Nunc, primo. Totius cœli conuersio intelligitur, cum motus ipsius ab eodem puncto in eundem punctum fuerit regrediens.

34

Primum caput continet tres rationes tempus non esse contentes, quatuor de tempore antiquorum opiniones, secundę, tertię & quartę reprobationes. Tres rationes quę tempus non sit. Prima. Quod constat ex ijs quę non sunt, non est. Tempus autem constat ex præterito & futuro, quę non sunt. Nam præteritum, iam factum abiit: futurum vero, nondum est. Igitur tempus non est. Secunda. Omnino composito existente, ut omnes aut alique eius partes existant, necesse est. Nulla autem partium temporis ut dictum est, existit. Igitur neque tempus existit. eēt enim tempus compositum. Et esto nunc sit, nunc tamen temporis non est pars. Nam pars est, quę totum metitur, nunc autem, tempus metiri nequit, ut neque punctus lineam, non ergo temporis erit pars. Non enim tempus ex nunc compositum esse videtur. Tertia. Si tempus esset, cum nunc temporis non sit pars, est temporis terminus? Videtur enim præteritum & futurum determinate. hoc autem videtur esse non posse: quia aut continue esset alterum et alterum nunc, aut semper vnum idemque manens. Non continue alterum & alterum: quia aut prius maneret cum posteriori, hoc autem non, nam plura instantia simul esse non possunt, immo neque plures temporis partes, nisi forte alteram ut plus, alteram ut minus continētē intelligas, aut corrūperetur nunc prius, hoc autem in minus impossibile est, quia non corrūperetur in seipso, esset enim simul, & non esset. Neque in tempore sequente, nam partes haberet. Neque in altero nunc, quia vnum nunc non simul esse cum altero, ut neque punctus cum puncto: sed inter quęlibet duo est tempus interiacens, in quo quidem sunt alia nunc innumera: cum quibus oporteret simul ipsum nunc prius manere. Neque semper est nunc vnum idemque manens. Primo, quia nullius diuisibilis finiti (cuiusmodi aliquod esset assignabile tempus) tantum vnus terminus est: nunc autem est terminus. Secundo, quia nullum continuum vno termino contentum esse potest: tempus autem est continuum. Tertio. Quia ea quę facta sunt ante annum decies millesimum, simul essent cum ijs quę facta sunt hodie. nam in vno eodęque nunc quę statim impossibilia videtur. Non igitur est tempus. Quatuor de tempore opiniones. Prima est dicentium tempus esse cœli motum. Secunda est dicentium tempus esse circuli spheramque cœlestem, qui hac ratione moti dicuntur, quod tempus contineat omnia, circulus autem spheręque cœlestis omnia continet. non intelligentes res aliter tempore, & aliter circulo & spherā contineri, poterāt enim in oppositum illius facilius duci videntes quamlibet partem temporis, ut præteritum & futurum, esse tempus, non autem circulum & spheram: neque quamlibet partem circuli spheręque circulum esse & spherā: & si plures circuli sint & spherę, plura simul esse tempora. Sed hoc certe stultius est, quod ut considerationem requirat, ut quę ex ipso sequuntur: impossibilia recenseantur, refellanturque. Tertia est dicentium tempus esse totius cœli conuersionem. Sed quomodo? cum die existente, & nocte existente, tempus non esset, non enim aut die aut nocte existente, est totius cœli conuersio. Quarta est dicentium tempus esse motum idem, qui non recte dicant, facile est perpendere. Primo, quia motus sunt diuersi, tempus vero omnium vnum: & motus solū in ijs sunt quorum sunt motus, tempus vero vbique & rebus omnibus adest.

35

¶ Secundo, quia simul motum motu velociorem, & motum motu tardio- rem assignare potes. ¶ Tercio. Motus uelox & tardus tempore diffinitur. Est enim motus uelox, quo mobile in paucis tempore multum pertransit. Tardus uero, quo quidem mobile in multo tempore pertransit parum. Tempus autem (adiunge, si lubet, aut uelox aut tardum) tempore non diffinitur. Non est igitur tempus aut motui aut mutationi idē. Nihil enim hic inter motum & mutationem interesse ponimus.

Decimi capitis scholia. xxxiiij. Tres rationes quod tempus non sit. Hæ rationes ab Aristotele sequenti capite diluuntur, impresentiarum tamen eas vel in transcurso diluere, non superuacuum uidebitur, ut in eis quid uerū, quid uel falsum sumptū sit, secundū literę seriem (quemadmodū in præcedentibus factitū est) cōspiciatur. Itaq; primę rationis maior si intelligatur de eo quod componitur ex ijs quę nullo modo sunt actū, admittitur. Si uero de eo quod cōstat ex ijs quę partim sunt actū, & partim potentia, negatur. Insuper negandum est tempus constare ex ijs quę non sunt, nam tamen si præteritum potentia, & futurū potentia, non sint, tamen præteritum actū, & futurum actū (quę temporis sunt partes) sunt. Secūda ratio diluitur cōcedendo cōposito existente omnes eius partes esse, si totum sit permanentis nature, aut aliquas eius partes esse, si sit euanidū & fluxum, cuiusmodi est sonus & latitudo. Deinde negandū est nullas temporis partes existere, nam ut tempus successiuum est, ita eius partes, uel prius, & altera posterius existunt. Cōceditur insuper, nunc & impartibile tēporis nō esse partem temporis, ut neq; pūctum partem lineę, nam omnis pars mensurat totū, nunc autem nō mensurat tempus, cum aliquoties sumptū minime tempus absoluat. siquidem tempus minime ex instantibus est cōpositū, sicut nec linea componitur ex punctis, ergo nunc & impartibile nō est pars temporis. Tertia ratio diluitur admittendo ipsum nūc esse terminū & ultimū temporis, & sicut cōtinue est alia temporis pars, ita alterum & alterum cōtinue est nunc, illas partes terminans. Admittendum est insuper nunc prius non manere cum posteriori, quia plura instantia simul esse nō possunt sibi proxima & immediata secundum durationem, nō quidem quod nunc habeat durationē, sed quod nō possint vnus & eiusdem durationis eadem ex parte esse terminus, sicut impossibile est plura esse pūcta secundum extensionem quę sint vnus & eiusdem extensionis terminus, & secundū eandem partem. Immo neq; plures temporis partes simul esse possunt, nisi vna pars ut maior, altera uero ut minor intelligatur. Totius em̄ tēporis a b, partes a c & a d simul sunt. Nam pars a c est maior & cōtinens, pars autē a d est minor & cōtenta. Deinceps dicendum est nunc prius nō deperdi mutatione temporanea, sed momentanea atq; instantanea, ad deperditionem tēporis cuius est terminus. Et sicut tēporis vna pars non deperditur in altera, sed seipsa (nam sibi ipsi est deperditionis mēsurā) ita instās seipso aboletur, ut cū prius fuerit, postea non sit, uel neq; abeunte alterum succedit, ut secundus physicę declarationis dialogus planius monstrabit. Ceterum negandū est, quod si in seipso corrūperetur, ipsum nunc simul esset & nō esset. Nam eius deperditio successiua nō est, sed cum corrūpitur, amplius non est. Deinde concedendum est quod ipsum nūc nō corrumpitur in tempore, tanquam mensurante suam deperditionem, haberet enim hoc posito partes, temporis partibus respōdentes. Conceditur præterea quod vnum nūc in altero nō corrumpitur, ut neq; vna temporis pars in altera, quia vnum nunc nō est simul & proxime cum altero, sicut punctum nō est puncto continue proximum, sed inter quolibet duo instantia mediā tēpus, in quo & alia sunt instantia. Modo si vnum nūc maneret cum altero nunc extremo & signato, etiam maneret cum oibus nunc intermedijs, quod impossibile est. Nam licet plura nūc bene simul sint in eodē tempore tanquam terminus in terminato, non tamen simul secundum successione, sicut neq; plures temporis partes secundum successione simul sunt. Demum cōcedendum est nō semper esse idem nunc, sicut in tota linea non est vnum numero idemq; punctum, ut probant rationes literę. xxxv. Quatuor de tēpore opinionēs. Istarū opinionū prima si per motū cæli intelligat motū primi mobilis, recte sentit, nam tempus re ipsa nihil aliud est quā prima latitudo, supremęq; cæli gyratio, ab ea tamen ratione differt, nam dicitur latitudo, eo quod per eā cælum circulariter fertur, tempus uero, quod partes successiuis eius secundum prius & posterius sumptę, secundum aliquem numerum ab anima eis applicatur apprehendantur. Sic idem numero est nunc temporis, & momentum primi motus, sed hoc motus, illud uero temporis dicitur extremum ac vltimū. Secūda opinio philosophię naturali penitus est dissōna, & inualidę rationi innixa, nam ex solis affirmatiuis in secūda figura syllogismum constituens, multiplicata quoque fallitur. Nempe cælū omnia continet, tanquam corpus locans ipsa locata, tempus autem continet omnia, sicut mensura durationis ea quę sunt in temporali duratione. Sed quemadmodū Philosophus hęc positionem ppter suam absurditatem non existimat dignamq; refellatur, ita neq; assertio eorum recentiorum ob manifestam falsitatem est digna refutari, qui tempus nihil aliud esse dicūt quam primum mobile, quod motū localem nō ponant distinctum a mobili, ut quę sit huic secūde opinionis omnino conformis. Tertia opinio deficit a ueritate, eo quod tempus solum dicitur esse cōpletam cæli circulationē, cum non modo tota cæli conuersio, sed & quęuis illius conuersionis pars sit tempus, quando quidem quęlibet pars temporis est tempus, sicut & quęlibet pars

motus est motus. Demum quarta non omnino Aristotelicę philosophię est consona, quod ponat tēpus & re & ratione idem esse motui, secundum locum, cum a motu, rationis interuallo diffentiar, & aliqua attribuuntur motui, ut uelox & tardum, quę temporē recte accomodari non possunt. Contra uero nonnulla temporē ascribuntur, ut longum & breue, quę nequaquam motui apte congruunt, ut sequentia declarabunt apertius.

¶ Undecimū capitis annotatiunculę.

¶ Motus, motus localis, latitudo. ¶ Nunc primo, mobile: ut id quod est ad tempus relatum. ¶ Secundo, temporis: impartibilis terminus. ¶ Numerus primo, numerus quo numeramus, numerus numerans: ut ratio 2, 3, 4, 5, 6. ¶ Secundo, numerus numeratus res numeratę.

Vndecimum caput continet duas conclusiones, duas rationes ad primā, definitionem temporis, declarationem, & trium rationum tempus nō esse contententium solutiones. ¶ Prima conclusio. Tēpus aut aliqd motus est, aut sine motu nō est. ¶ Primo. Nā cū itelligētia motū non capim⁹, neq; tēp⁹ capimus: quēadmodū accidit nobis dormientibus. Cū enim expergiscimur, nunc primam, posteriorem nunc iungimus, ac si nullum intercessisset medium: quia motum interiacentem non percipimus, quod ijs quoque accidit, qui (ut fabulę tradunt) in Sardo apud Heroas dormiunt. Signum est igitur, aut tempus aliquid motus esse, aut sine motu non esse. ea enim aut simul percipimus, aut nos simul latent: & tēporis sensus cum motus sensu semper coniunctus est. ¶ Secundo. Si secundum corpus omnino quiescamus, & obortis tenebris omni officio sensus vacemus, solum animo motum aliquem contemplantes, protinus occurrat & tempus: immo cum nobis cogitantibus occurrat tempus, protinus sese animo offert & motus. Quare nō modo tempus sine motu non est, sed & motus, aut aliquid motus esse videtur, ut quod a motu seiuungi separarique non possit. ¶ Secunda conclusio. Motus est continuus, simul & tempus continuum. Nam quod loco mouetur, ex quodā mouetur in aliquid, spatio quodam & interuallo medio: & simul cū magnitudine cōtinua attenditur. Est igitur motus (ut spatium, & mediū interuallū) cōtinuus: qui cum sit continuus, & tempus, aliquid ipsius motus, continuum erit. Videtur enim tēpus, prius & posterius esse in motu. Vnde sicut in magnitudine & spatio aliquid est prius, & aliqd posterius, ita & in motu aliquid prius est, & aliqd posterius. Id em̄ motus prius est, quod magnitudinis respōdet prioris: & posterius, qđ posteriori. At hoc interest, quia magnitudinis prius & posterius fixa permanēt, motus uero prius abolet posteriori succedēte. Et prius & posterius in motu, & motus, idem sunt, rationes autem diuersę. ¶ Ex his definitionē tēporis elicimus, qđ tēpus sit numerus motus secundum prius & posterius. Tunc enim tēpus intelligimus, cum in motu duo extrema animo constituiamus, hoc prius, illud posterius, inter quę mediū apprehendimus, cuius pars prior atq; pars posterior mente cōcipitur: & illud est tēpus. Est enim nunc, temporis terminus. Et hoc quidē suppositio est. Potest & nunc vnū, in apprehensionem tēporis ducere, cum ipsum ut finis & exitus vnus sit capimus, & initiū alterius. Ex hoc em̄ prioris & posterius sensus elicīt. Nā prius id erit, cuius nūc exitus fuerit. Id posterius, cuius nunc ponetur initiū. At uero qđ tēpus recte dicatur numerus, signū, quia ratione temporis plus & minus motui attribuimus. Hęc autem soli numero competunt. ¶ Est igitur recte dictum, tēpus esse numerum. ¶ Bisariam tamē dicitur numerus. ¶ Primo, quia quicquā numeratur ratio. ¶ Secundo, quod numerat, & res ipse numerate. ¶ Tēpus autē numerus est qui numeratur, & res ipse numerate. ¶ Tertiū rationū tēpus nō esse cōtendentium solutiones. ¶ Primę & secūde. Tēpus & tēporis partes sunt, quomodo motus, & motus partes: & sicut motus cōtinue alius et alius est, ita et tēpus. ¶ Tertię. Ipsum nūc qđ defertur, ipsum mobile est. qđ ideo nūc appello, qđ ipsum motui comparatum sese habeat ut pūctus ad lineam, nihil

L.

sua entitate suaque essentia successione retinens, & hoc quidem prius & posterius metitur tempus. Et est continue ut idem: quia unumquodque est id ipsum quod est: & est ut non: quemadmodum punctum quod differtur (ut lapis, aut aliquid quicquam) semper id ipsum quod est, idem est, ratione vero alterum, sicut nituntur sophistae ostendere Coriscum alterum esse in domo, & alterum in theatro. Et in ipso quidem nunc ut fertur, cognoscimus prius & posterius. & ex eius numero conflatur. Quod enim mutabile est secundum prius & posterius, ipsum nunc est. Et motus propter id quod movetur, est: & loci mutatio, propter id quod fertur, Et si non sit tempus, neque nunc est: & si non est nunc, neque tempus. sunt enim hec simul, ut si non sit loci mutatio, neque quod fertur. Et ipsum nunc quod fertur, ut numeri unitas est: que continue cogitatione & intellectu alia numerum constituit, temporis numero correminis. Unde dictum est, ut magnitudo continua est: ita & secundum locum mutatio: a qua & tempus habet ut sit continuum. Et sicut magnitudinis punctum terminat & continuat, ut unius finis, & alterius principium: ita & nunc quodammodo terminat tempus, & nunc uno ut duobus utimur: numerus hic tamen tempus non est. nam mobile stare & quiescere. sed numerus prioris et posterioris motus inter duo nunc constitutus, ille est tempus. ¶ Unde fit ut nulla temporis pars euadat ipsum nunc: ut neque lineae pars euadit punctum. Neque tempus in nunc et momenta, ut neque linea in puncta, sed tempus in tempora, ut linea in lineas (que eius sunt partes) dirimitur, et ipsum tempus cum numero quo numeramus, maximam gerit similitudinem: quauis sit numerus qui numeratur. Nam sicut idem numerus, plurium, ut hominum, equorum, et canum, quo ea numeramus, esse potest: ita et tempus idem plurium motuum numerus. Sed quod tempus sit numerus prioris et posterioris motus, quodque continuum: plus equo dictum uidetur.

Vndecimi capitis scholia. xxxvi. Cum enim expergiscimus, nunc primum, vocatur impartibile temporis inceptio somni. Nunc vero posterius, dicitur instans inceptiois euigilationis, quia hoc ratione temporis quod terminat, sequitur, illud vero precedit. Et quod Aristoteles hic memorat accidisse viris illustribus qui per multa tempora in Sardo urbe Lydiae dormierunt, & experrecti arbitrati sunt se paruo admodum tempore dormiuisse, tradunt hystoriae accidisse Epimenidi Oretensi, quem referunt septem & quadraginta annis dormiuisse in spelunca, & post experrectionem domum reuersum neminem agnouisse. Quin & sanctitate insignes viri, qui ab ecclesia Christiana septem dormientium nomine honorantur, apud Ephesum amplius quam trecentos annos dormiuisse traditur in more Caelio virbi illi propinquo, ad quem confugerant Decium grassantem in Christianos metuentes, & sub Theodosio imperatore Christiano experrecti sunt, ut sanctorum referunt annales. xxxvii. Id enim motus prius est. Moueatur mobile per spatium a d, diuisum in tres partes a b, b c, c d, latio a b est prior pars, quia sit super primam partem totius spatij. & latio b c, secunda pars motus, quia sit super secundam partem spatij, latio autem c d, postrema latio est pars, quia respondet postremae parti spatij. Et ita qualis ordo & diuisio partium spatij secundum extensionem, talis est partitio partium latiois secundum successione, spatij partibus respondentium. xxxviii. Tunc enim tempus intelligimus. Si in motu primi mobilis (exempli gratia unius horae, ut a b) duo extrema impartibiliter constitutum, a momentu incipientis, & b momentu finiens, a quidem prius, & b posterius, inter que medij apprehendimus totum motum a b, cuius pars prior a c, & posterior c b mente concipitur, tunc id totum interceptum est tempus, cuius a est instans incipientis, & b instans finiens, & a c pars prior, c b vero pars posterior. Sicut enim tempus re ipsa est motus, ita instans temporis est momentu motus, secundum tamen diuersas rationes. Et quemadmodum supponit geometricus punctu esse terminu lineae, ita naturalis philosophus pro principio suppositioneque habet, nunc esse terminu temporis. Ex vno etiam instanti continuare, ut c, possumus quid tempus sit intelligere, quod est finis vni partis temporis, ut a c, & principiu alterius, scilicet c b, ex quo, que temporis prior est pars, & que posterior, cognoscit. Na temporis pars prior est, cuius datu nunc finis fuerit, ut a c, & pars posterior, cuius datu istas est principiu, ut c b. xl. Ipsum nunc quod defertur. Hec tertie ratiois solutio in litera subobscura est, poteritque hoc pacto seruata literę serie fieri dilucidior. Primum mobile vocat hoc loco ipsum nunc quod defertur, quia sicut nunc & impartibile temporis omnino successione est expers, ita primum mobile sua substantia & essentia nihil habet successiois, sicut neque punctus quicquam extensionis lineę. hinc ipsum nunc quod defertur, ad tempus est ut punctu ad lineam. Rursum quemadmodum materia sua essentia nihil

a
b
c
d
a c b

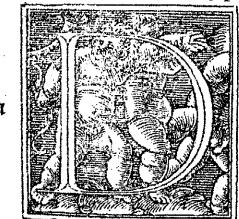
habet albedinis, sed albedo ei accidens est & aduentitia, sic primum mobile de sua essentia successione non habet, sed accidentaria & aduentitia. Et successio ipsa, quae tempus est, secundum prius & posterius mensurat primum mobile, & hoc nunc quod defertur, sicut mensura intrinseca id in quo est, & quemadmodum longitudo in lineam ipsam in lineam substantiam dimittitur. Alia autem entia infra primum mobile mensurat tempus, ut mensura extrinseca, & tanquam vna paruum. Et ipsum nunc quod defertur, est continue idem secundum substantiam, & re ipsa, quia nihil substantie fixe eius subtrahitur aut adicitur. Si quidem metaphysicum principium est, unumquodque esse id ipsum quod est, ut homo sua substantia est homo, & equus quadiu est, sua substantia equus est, & quodlibet sibi ipsi idem, quo summam rerum identitatem quam perfectissime potest imitari. Et ipsum primum mobile etiam est non idem secundum rationem, quia gratia successione in ea existentis diuersas sortitur rationes & denominationes, quemadmodum lapis f aut quolibet aliud loco mobile (quod Aristoteles vocat in analogia punctum quod defertur, quia suapte natura nihil habet successioneis, latiorum, ut neque punctum quicquam extensionis) idem essentia est per totum spatium a e, neque ei quicquam additur aut subtrahitur, continue tamen est ut alterum secundum rationem. Cum enim mouetur per spatium a b, habet successione a b, secundum quam denominatur moueri, & quando fertur in spatium b c, aliam habet successione, a qua nouam sumit rationem, & ita quando super spatium c d & d e mouetur, aliam & alia subit denominationem ob rationum diuersitatem, quemadmodum idem est re ipsa Coriscus in domo & in theatro, alter tamen ratione, ex qua rationum differentia non reate (tamen id sophistae annuntiant) concludimus illa esse duo re ipsa. Et in ipso quidem nunc ut fertur, cognoscimus prius & posterius. Neque ab re adiecta putetur hec particula, ut fertur. nam in ipso mobili secundum essentiam suam non attenditur prius & posterius, sed in successione sua, que est in ipso sicut extensio in materia. Unde sublara successione, & manente sola celi substantia, amplius in eo non esset prius & posterius, ex cuius quidem prioris & posterioris numero conflatur tempus. Quod enim mutabile est secundum prius & posterius successioneis, est ipsum nunc quod defertur. Et loci mutatio propter ipsum loco mobile est, ut ipsum sit modo natum est esse, sicut ambur latio data est homini ut per eam prosequatur conueniens, & fugiat disconueniens. Et si non sit tempus, neque ipsum nunc quod defertur, quia otiosum esset, sicut materia sine forma. Et e contra si non est nunc quod defertur, neque est tempus, alioquin esset accidens sine subiecto. Ut igitur unitas numeri vna & eadem re ipsa, ratione tamen diuersa, diuersos constituit numeros, (unitas enim binarij constituit binarij, & unitas ternarij ipsum ternarij) sed unitas binarij & ternarij ratione sunt diuersa, sic unitas ipsius primi mobilis re ipsa eadem, tamen continue altera & altera secundum diuersas rationes, numerum rationum constituit, qui quidem numerus rationum respondet numero successioneis, ut si quatuor sint ipsius mobilis diuersę rationes, & quatuor sint partes successioneis siue temporis. Recte ergo unitas mobilis, cogitatione & intellectu alia, numero temporis correspondens dicitur. Capitur preterea nunc in altera acceptione pro temporis termino & extremo, analogo ad punctum in linea, & nunc vno secundum rem (ut e continuante) tanquam duobus secundum rationem uti mur, principio scilicet unius partis, & fine alterius. hic tamen numerus sumptus ex nunc extremo, minime tempus est. nam si numerus ille esset tempus, primum mobile stare, cum non sit natum moueri nisi per motu, illud autem nunc, non est motus, quia est indiuisibile secundum successioneis. quare per ipsum nunc, mobile non moueretur. igitur mobile stare & quiescere. quod natura est impossibile, sed prius & posterius in motu inter duo nunc clausum, tempus est. ¶ Unde sicut nulla lineę pars euadit punctu, quia vnaqueque punctis clauditur, ita nulla temporis pars euadit ipsum nunc, quia quilibet eius pars ipsis impartibilibus terminata continetur. Et quauis tempus sit numerus numeratus, tamen magna habet cum numero numerate cognationem atque affinitate. Nempe sicut idem numerus numerans est plurium rerum numeratarum (ut idem denarius etiam numero, decem hominum, decem equorum, & decem canum) ita idem numero tempus est plurium motuum, ut generationis ignis, calefactionis aque, & ambulationis hominis (modo simul, eademque duratione fiant) mensura, ut ex sequentibus planius euadet. Nempe in secunda conclusione sequentis capitis ostenditur est Philosophus, quod omnium simul existentium & vbiq; est idem tempus.

a
b
c
d
e

a c b

¶ Duodecimi capitis annotat.

¶ Id dicimus esse in motu, quod partes partibus motus habet respondentes: ut actum actui, atque potentie potentiam.

Duodecimi caput continet septem conclusiones, tres rationes ad quartam. unum corollarium ad sextam, quatuor ad septimam. ¶ Prima conclusio. Temporis quodammodo est minimum, quodammodo vero non est. ¶ Nam numerorum minimum est dualitas: & numeri minimum, ipsa unitas. Tempus autem descriptum est esse numerus. Igitur temporis ut numerus est, minimum, aut duo, aut unum est. Est igitur temporis quodammodo minimum. At uero cum (ut dictum est) tempus sit continuum, & continuorum, ut lineę, non sit minimum, semper enim dic

41

g

uisibilis linea est. temporis vt continuum est, non est tempus minimum. ¶ Vnde ratione non caret, cur tempus multū & paucū, longū & breue, & non velox proprie dicatur atq; tardū. Nam vtriusq; quantitatis & discretę & continuę conditionem retinet. Vt igitur numerum esse consideramus, ipsum & multum & paucū dicimus: vt uero continuum est, longū & breue. Et cum nullus numerus proprie uelox dicatur atq; tardus, ipsum tempus neq; uelox proprie dicimus, neq; tardū. ¶ Secunda conclusio. Omnium simul existentium & ubiq; est idē tēpus: prius tamen tēporis et posterius, nō idem. ¶ Nā omnia simul existentia et ubique, metitur: ut numerus idem centum homines, & centum equos, quorum alter est numerus centum hominum, et alter centum equorum. Et tempus est numerus nō numerans, sed qui numeratur secundum prius et posterius, cuius una pars prius iam facta est, altera uero futura est. unde oportet semper prius alterū esse a posteriori. ¶ Tertia conclusio. Sicut eundem et consimilem motum redire contingit, ita et idē tēpus. ¶ Redeunt em̄ consimilia secundū uices suas, uer, æstas, autūnus, et hyems: quemadmodū cōsimiles motus. Est enim tempus, numerus ex priori et posteriori motus sumptus. ¶ Quarta conclusio. Non solum motum tempore metimur, sed et contra motu metimur et tēpus. ¶ Primo. Nam tempus metitur motū: est enim numerus motus. & dicimus tempus multum aut paucū, in quo multus motus aut paucus factus est, tempus hoc pacto metientes. ¶ Secūdo. Quia idem in numerabilibus accidit. Nam denario numero decem equos apprehēdo, & ex denario equorum denarium numerū mente concipio, denario decem equos metiens, & decem equis e diuerso denariū. Nō mirū est igitur & id uideri accidere tempori & motui. ¶ Tertio. Motus comitatur magnitudinem, & motum tempus. Merito igitur sic sese habet tempus ad motū, vt ad magnitudinē motus. At magnitudo metitur motum, & motus magnitudinem. Nā profectioem dicimus multā, quia uia est multa: & e diuerso uia multam, quia pfectio multa est. Debita igitur ratione puenit vt & tēpus motum metiatur, & e diuerso a motu remetiatur. ¶ Quinta. Res esse in tempore est eas mensurari tempore. ¶ Nam tempus est mēsurā motus, & eius quod mouetur: quemadmodū cubitus alicuius magnitudinis magnitudinem metitur. Ceteras igitur res que sunt in tempore, metitur tempus: & eas esse in tempore, est eas mensurari tempore. ¶ Bifariam enim potest aliquid esse in tēpore. ¶ Primo, quia tūc sit, cū tempus ipsum est. Sed putare hoc modo quodcunq; esse in tēpore, nihil aliud est quam si putes cœlum esse in milio, quia tunc sit cœlum cum milio est, & omnes res in omnibus, et aliquid esse in motu et loco, quia tunc sit cū motus et locus est. ¶ Secūdo, quia sit in tempore vt in numero. Et hoc diducitur, quia hoc est aut vt pars, aut passio, vt unitas, par, impar, in numero. Aut vt in continente et metiente, quemadmodum res dicimus esse, contineri, et mensurari a loco. Ceteras igitur res cum non dicantur esse in tempore, quia tunc sint cum sit tempus (nam nihil proprie hoc modo in tēpore esse dicās) neque sint in eo vt partes aut passiones: relinquuntur igitur eas esse in tēpore vt in numero continente et metiente. Res igitur esse in tempore, est eas mensurari tempore. Consequitur tamen, cū aliquid sit in tempore, tunc ipsum esse cum tempus est. et cum aliquid est in loco, tunc ipsum esse cum locus est. sed propterea ipsum esse aut in tempore, aut in loco, accidit. ¶ Sexta conclusio. Res que sunt in tempore, patiuntur in tempore: et tempus uidetur per se esse causa corruptionis. ¶ Nam consueuerunt (vt uideamus) res in tēpore tabescere, putrescere, consenescere omnes: obliuione multa deleri: quorum nihil præter tēpus causam afferre possumus. Est enim numerus motus. motus autē disturbat, et alterū esse facit id quod prius erat. At nihil nouū oriri uideamus cuius nullā causam præter tempus afferre possimus. Res igitur que sunt in tēpore, patiuntur in tēpore: et tempus, corruptionis causa esse uidetur. ¶ Corollarium. Vnde sit vt immortalia atq; perpetua in tēpore nō esse dicantur. ¶ Neq; em̄

continentur, neq; mensurarentur a tempore, neq; quicquā patiuntur in tempore, vt que neq; tabescunt, neq; senescunt. quod iterum signum est ea nō esse in tempore. ¶ Septima conclusio. Tempus mensura est quietis. ¶ Nam tempus metitur motum, quies autē, priuatio motus est. Metitur igitur tempus & quietem. Eadē em̄ habitus & priuationis mensura est. ¶ Vnde sicut motum dicere solemus esse in tēpore, & quantus sit assignare, ita & quietē esse in tēpore, & quanta sit assignare, motum tamen per se, & quietem per accidens. Tantam em̄ quietem dixeris, quantus esset motus si tum mobile continue motum fuisset, atq; quantus qui alibi exerceatur motus. Neque idcirco tamē proprie dixeris quietem, quia sit in tempore, eam esse in motu. nā nō idem est. ¶ Primum corollarium. Vnde sit vt tempus id quod mouetur, & quod quiescit, vt talia sunt, metiatur. ¶ Est enim (vt dictū est) mensura motus & quietis, qua quāta ipsa sint cognoscimus. Non tamē omnino immobile quiescit, sed priuatum motu, aptum natum moueri. ¶ Secundū corollarium. Vnde etiam quod mouetur, essentia ipsa non metitur tempus. Nam quantitatem nō habet, sed eius motus quāti sint metitur. ¶ Tertium corollarium. Quapropter iterum ea que neque mouentur, neque quiescunt, in tempore nō sunt. Nam tēpus solū motus quietisque mēsurā habetur. ¶ Quartū. Fit etiam vt ea que nunq; aliter se habere possunt, nō sint in tempore. ¶ Vnde quedam sunt que nunq; aliter se habere possunt, vt diametrum esse incōmensurabilem costę. Quedā uero nūq; esse possunt, vt diametrum esse cōmensurabilem. Et hæc in tempore non sunt, vt que a tēpore, vt æterna, claudī non possint. Alia uero aliquādo sunt, & eadem aliquādo non sunt: vt Homerus in præterito fuit, qui modo non est: & aliquid futurum est quod nūc non est. & talia, & quecunq; aliquādo cum nō sint oriuntur, & orta intereunt, esse dicimus in tempore: vt quodeorum esse excedat & superet, & quorum sint generationes & corruptiones.

D Vodecimi capitis scholia. xli. Igitur temporis vt numerus est. Quatenus tēpus vt numerus numeratus consideratur, eius est minimum multitudinis, quia minimum ei numerus aut numeri principium applicatur. quatenus uero tēpus vt continuum intelligitur, eius nō est minimum successiois. Nempe numerorum numerantium minimum est dualitas, cum nullus numerus pauciores duabus habeat unitates. Vnitas em̄ numerus nō est, sed numeri principium, & quidem minimum, quia indiuisibile in partes discretionis. Tempus autem est numerus numeratus. igitur eius vt numerus est, aut duo sunt, cum scilicet ei applicatur binarius, quo minor numerus ei applicari non potest. aut unum, cum ei applicatur vnitas numerans. igitur eius, ratione applicati numeri, quodammodo minimum est. Cum autem omne continuum in minores partes sit diuisibile, nullius continui est minimum aut minima pars. Tempus autem est continuum, vt præcedens caput monstrauit. igitur temporis non est minimum, quatenus ipsum cōtinuum est, quemadmodū lineę bipedalis aut pedalis secundū numerum est minimum, non autē secundū extensionē. sicut enim lineā bipedalis, & continuę quātitatis & discretę rationē habet, ita tēpus in sua ratione vtriusq; quantitatis cōditionē retinet. xlii. Nā omnia simul existentia & ubiq; mensuratur. Si eadē numero vna mensuremus pānum, purpuram & linteum, quāuis res mensurate sint diuersę, tamen eadem illorum est mensura. Et si centenario numero animi numerante numeremus centum homines, & centum equos, idem est prorsus numerus numerans, licet alter sit numerus numeratus centum hominum, & alter centum equorum. ita omnium simul in tempore existentium est idem numero tempus mensurans, est in duratione mensurate sint diuersę. Et quemadmodū vna pars prior secundū extensionē alia est ab eiusdē parte posteriori, ita & prior pars tēporis iam præterita alia est a parte posteriori & futura. xliii. Debita igitur ratione prouenit. Ferme in omnibus mensuris id vltimum compertum est, qd a priori res mensuratas metiantur, & reciproca reflexaq; mensuratione a posteriori mensurata remetiuntur mensuras, vt vna pannum metitur, & pannus mensuratur vnam. Ita & in tempore accidere liquido perspiciatur, & hęc que tempore fiunt. Primum enim scripitionem aliquātam, vt paginę, hora metimur, cognoscimus que nos hora vna absolueret scripitionem paginę. Deinde e diuerso per scripitionem paginę metimur horam, per pēdimusq; cū paginam scribendo absoluerimus, nos hora vna scripita. Sic qui primū inuenerunt industria deprehēdendę durationis horarię per casum arenularum a parte superiore vitri in parte inferiorem, hora mēsi sunt casum arenarū, cōsideraueruntq; quantū arenarū horę vnus spacio delabi potuerit, nunc autem earum motu deprehēdimus horarum interualla, dignoscimusque cum arene omnes sensim deciderint, horę spatium esse transactum. xlii. Consequitur tamen cum aliquid. Ad aliquid esse in tēpore, & mensurari

tempore, sequitur ipsum esse cum tempus est. Nam valida est ratiocinatio, id est in tempore, atque ipsum tempore metimur, igitur ipsum est cum tempus est. si enim non esset tempus, neque quicquam tempore mensuraretur. sicut ad aliquid contineri a loco, sequitur ipsum esse quando locus est, cum si non esset locus, neque quicquam loco contineretur. Non tamen contra quicquid est quando tempus est, est in tempore, sicut neque quicquid est quando locus est, debet dici esse in loco. Alioquin supramundana a tempore & loco abstractissima, deberent dici in tempore & loco esse, quandoquidem sunt quando tempus & locus est, quare propter id ipsum quod quippiam existat quando tempus est, non debet quicquam dici esse in tempore, nisi forte per accidens. xlix. Eadem enim habitus & privationis est mensura. Vt visus mensura est luminis & tenebrarum, auditus, soni & silentii, olfactus, odoris & odore privati. Motus autem & quies, sunt habitus & privatio. Eorum igitur eadem est mensura. At qui tempus mensura est motus, est igitur mensura & quietis, huius quidem per accidens, illius autem per se. Tanta enim quies esse dicitur, quantum fuisset motus si toto tempore quietis mobile continue motum fuisset, aut quantum est motus qui eodem tempore alibi fit, ut si quiesceret una hora ab ambulatione, illa quies est vnius horae, quia tanta fuisset mea ambulatio si illa quietis hora ambulassem, aut quia tanta est ambulatio quam quis alibi exercet. Et quantum quies sit in tempore, & tempus re ipsa sit motus, non tamen recte quis dixerit quietem esse in motu. Nam non oportet si vnum eorum quae re ipsa eadem sunt, & ratione discrepantia, accommodare alicui attribuitur, eidem & alteri apte attribui, cum possit alterius ratio illi eidem prorsus disconuenire, sicut recte dicimus motum esse in tempore, inepte autem motum esse in motu, quemadmodum etiam motum vnum dicimus velocem aut tardum, tempus autem proprie nullus velox aut tardum dixerit. l. Vt talia sunt mensurae. Vt talia sunt, quatenus mouentur, aut quiescentia sunt. Quae, quanta ipsa sunt, cognoscimus, quae mensura, quanti sunt secunda durationem motus, quantum quies, cognoscimus. li. Essentia ipsa non mensurat tempus. Corollarij sensus est, tempus non mensurare mobile secundum ipsius mobilis substantiam, & secundum id quod est. si enim non esset in ipso motus aut quies, tempus nullo modo ipsum metiretur, cum mobile essentia sua quantitate & successione non habeat, sed quanti sint ipsius mobilis motus, mensurat tempus, quemadmodum vna non mensurat pannum essentia sua, sed quia extensus est. Et oculus non metitur album aut nigrum secundum ipsius subiecti substantiam, sed quia albedinem aut nigredinem habet, qua sublata, oculus ipsam substantiam amplius non percipit.

Decim tertij capitis annotat.

Terminus, impartibile. Dirimens, diuidens. Dirutum, destructum. Illium, Troianum pugnaculum, Regia Priami. Atomum, impartibile. Nuper modo. Caries, putredo. Situs, vetustas.

Decimum tertium caput continet duos modos nunc, quid olim, quid iam, nuper, quondam, repente. duo de tempore dicta, & vna conclusionem. Nunc duobus modis dicimus. Primo. Nunc terminus est, ut prius dictum est, preteritum futuro continuans, & omnino temporis terminus, ut huius finis, istius vero ut principium. ut puncta in linea. Sed hoc interest, nam punctus manet, nunc autem non, & ut punctus lineam mathematicam dirimens, ut dirimens vnus subiecto est, ratione & cogitatione duo: & ut coniungens, vnus utroque modo: ita & nunc in tempore. Secundo. Nunc est tempus non longe a predicto nunc utrinque iacens: ut, quando uenit? quia hodie uenit, nunc dicere solemus. Et, quando ueniet? quia hodie ueniet, nunc ueniet dicimus. At uero si queritur: quando dirutum est Illium? quando factum est diluuium? non nunc respondebimus, quia ea ab atomo nobis adiacente plurimum remota sunt. Olim, tempus importat ad certum impartibile in preterito aut futuro relatū: ut olim Troia diruta est, cum Troes admiserunt equum ligneum. Olim fiet diluuium, cum fuerit coniunctio poderosorum. Et si queras, cum omne tempus sit finitum, an aliquando deficiet, ut ne ullum quidem postea sit futurum? Responso in promptu est. Si semper est futurus motus, & tempus: & si alius & alius motus, & aliud atque aliud tempus. & si idem motus, & idem tempus. Si uero aliquando cadet motus, & tempus casurum est. At uero ipsum nunc uidetur ostendere tempus nunquam casurum, quod sese habere uidetur ut punctus in circulo, ut semper sit principium & finis. Non autem principium potest esse et finis, nisi priori tempori succedat alterum. Nam eiusdem esse principium pariter &

56 finis, pugnacia sunt. Videtur igitur potius tempus nunquam casurum, quin semper relatum futurum sit vllum. Nam, tempus propinquum ante aut post presenti atomo quod nobis adiacet, significat: ut, quando profectus es? quia in preterito nostro presenti propinquo profectus es, respondes, iam. Quando proficisceris? quia in futuro propinquo presenti ibis, respondes, iam. Non autem sic dicimus Illium iam dirutum, quia eius destructio longe a nostro presenti absit. Nuper, temporis preteriti pars est, cum a presenti nunc parum distet: ut, quando uenisti? Nuper dicimus, 57 cum id preteritum parum a nunc adiacente atomo semotum sit. Quondam, tempus 19 importat quod multum distet: atque a nostra memoria sit remotum. Repente, 60 quod subito fit, & ob paruitatem pene insensibile est tempus importat. Duo dicta antiquorum de tempore. Primum est Simonidis. dicebat enim, Simonides tempus esse sapientissimum, quia temporis beneficio omnia discuntur & inueniuntur scibilia. Secundum est Paronis Pythagorici. Dicebat enim Pythagoricus Paro tempus indocile esse, & stultissimum: quod omnia obliuione deleantur in tempore. Coclusio. Rectius Pythagoricus Paro Simonide dixisse videtur. Nam tempus potius causa per se corruptionis quam rerum ortus esse videtur. mutatio enim omnis, a natura remotiua est. tempus autem numerus motus est. Videmus enim cariem: situm, obliuionemque fieri: quarum causam nescimus nisi tempus afferre. contra autem nihil oritur, cuius non sit alteram causam afferre, actum, artem, naturam, aut thorem, aut quiduis aliud. Est igitur potius (ut Paro sentiebat) tempus causam esse obliuionis, & scientie interitus, quam contra sentiendum. Sed quid sit tempus, nunc olim, iam, nuper, quondam, repente: abunde dictum est.

Decim tertij capitis scholia. liiij. Primo nunc terminus est. Nunc primo, duobus modis in hac diffinitione sumi inuenitur. Vno proprie, & tunc est impartibile temporis nobis adiacens, & preteritum futuro continuans, tangiturque per primam acceptionis huius partem. Secundo communiter, & est temporis impartibile vnus eius partem alteri continuans, siue in preterito, siue presenti, siue futuro. Et hic modus per secundam diffinitionis partem tangitur, quae dicit, & omnino temporis terminus. Et harum acceptionum vtraque frequens est in tota philosophia. Vt autem recte concipiatur quid sit nunc in tempore, philosophus subiungit analogiam eius ad punctum in linea, cui non minus apte responderet, quam tempus lineae. Sicut enim punctum continens in linea mathematica, & a subiecto cogitatione abstracta vtraque eam diuidens, est vnum numero, & ratione duo, scilicet vnius finis, & alterius principium, vtraque autem punctum est coniungens partes lineae, est vnum utroque modo, scilicet & re, & ratione, sic nunc in tempore, preteriti finis est, & futuri principium, immo generatim prioris partis finis est, & posterioris principium. Iu. Tunc factum est diluuium. Id litterae exemplum non ex sententia Aristotelis est, sed astrologorum, & eorum quae hic contingunt causas ad astra referentium, qui dicunt tunc factum fuisse diluuium, cum fuit coniunctio planetarum poderosorum, scilicet Iouis & Saturni, quae uocant astra poderosa, quae longo tempore quasi pondere aliquo tardata, suum motum perficiant. Ad questionem uero quam deinde subiungit, quid respondendum sit, ex octauo Physicorum euadet manifestius, scilicet secundum philosophi sententiam ponendum esse, tempus neque principium neque finem habere. Ad secundum ueritatem (quae Aristotelem de mundi exortu & obitu lauit) dicendum est tempus principium habuisse, & instans incipiens, ipsumque finem habiturum, instansque finiens. Neque nunc in tempore conferendum est ad punctum in circulo, sicut hic comparat, sed ad punctum in linea recta, & tempus ad lineam rectam. quae comparatio ubi primus facta fuerit, protinus deprehenditur tempus cum mundo exordium habuisse, & eo pariter desitutum. lvi. Non autem sic dicimus, Illium iam dirutum est. Quoniam pacto Troia post decennalem obsidionem, innumerisque strages & caedes tum Graecorum, tum Troianorum, miserabili excidio fuerit exterminata a Graecis, qui infidias meditati, equum lignum molis construxerunt, & armato milite repleverunt in tra moenia Troiae ducendum curarunt, uulgatissimum est, & praesertim ex secundo Virgilianae Aeneidos apprimè cognitum. Ix. Primum est Simodis. Simonides poeta dicebat tempus esse sapientissimum, ab effectu, quod homines sapientes & doctos efficiat. Sic Paro Pythagoricus: contra affirmabat tempus omnium stultissimum, itidem ab effectu, quod homines efficiat prius scitorum immemores, indoctos & imperitos. Et sententiae Aristotelis (qua dictum Paronis approbat potius quam Simonidis) astipulatur Ouidius ex Pythagore sententia id annotans.

Tempus edax rerum, tunc inuidiosa uerustas
Omnia destruitis, uisitacque dentibus qui
Paulatim lenta consumitis omnia morte.

Decimi quarti capitis annotatiuncle.

Regularis motus est, qui continue equali tēpore equalia acquirit spatia. Spatium, forma, quantitas, qualitas, localis mutatio, atq; motionis spatium. Subiectum, terminus motus. Sub anima intelligentiā cōprehendimus. Gradarius, triangulus trium inequalium laterum. Gradarius, Scalenus.

Decimum quartum caput continet quinque conclusiones, duas rationes ad primam, & quatuor quæstiones, vnam instantiam ad vltimam, & eius solutionem. Prima conclusio. Omnem motum, omnēq; mutationē fieri in tempore necesse est. Primo, Quia in omni motu & mutatio ne inuenimus velocius & tardius, est igitur omnis motus & mutatio in tempore. Velocius enim id dicimus, quod continue mutatum secundum eandem speciē motus, & motu quidē regulari, minori tempore transit in subiectum: vt datis duobus deorsum latis, regulariter eodem spatio motis, id velocius est, quod in minori tēpore spatium conficit, pertransit & absoluit. Et ita datis duobus circulariter motis. Secundo. In omni motu est prius & posterius, prius autem & posterius dicuntur collatione facta ad nunc impartibile nobis adiacens, secundum eius aut distantiam, aut appropinquationem. est enim nunc, præteriti & futuri terminus, est igitur omnis motus, omnisq; mutatio in tēpore. Interest tamen inter prius & posterius præteriti, & futuri prius & posterius. Nam præteriti id dicitur prius, qd̄ a præsentis nunc est remotius, & id præteriti posterius, quod præsentis impartibili est propinquius. cōtra vero fit in futuro. nā id prius est futuri: quod est præsentis impartibili propinquius, id vero posterius, quod ab eodē est remotius. Quatuor quæstiones. Prima. Cur tempus esse in celo, in terra, in mari, & quibuslibet alijs rebus ponimus? Secūda. Quomodo se tempus habeat ad animā? Tertia. Vtrū tempus sine anima esse possit? Quarta. Qualis motus numerus tempus sit? an cuiuslibet? Secunda conclusio. Tempus in celo, terra, mari, & ceteris sensibilibus ponendū est. Nam omnia hæc mobilia sunt, sunt enim in loco. At tempus, motus passio aut affectio quædam (quæ numerus est) existit. Sunt enim motus et tempus simul, ita vt actus actui, et potentia potētīe respōdeat. Bene igitur hæc omnia in tēpore esse dicimus. Tertia. Si nō sit anima vlla, consequēs est vt nō sit tempus. Nam si nō sit numerans, neq; numeratū vllum erit. At vero si non sit anima, nullum relinquitur numerans, quid enim præter animam, aut animę portionē intellectum, numerat? Igitur si nō sit anima, nō erit numeratū. Atqui si nō sit numeratum, nō erit tempus, est enim tempus, numerus qui (vt dictum est) numeratur. At forte cui tēporis ratio accidit, nihil prohibet sine anima existere. Et enim motus prius & posterius, vt numerabilia sunt tempus. Quarta. Tēpus non omnis motus, sed primū motus numerus est. Nam tēpus, omnium motuū mēsurā esse videtur. Primus autem motus merito aliorū metrum et mensura ponendus est. Est igitur tēpus, primū motus numerus. Quinta, Primus motus delatio est, quā circulo spheręq; accommodamus. Nā is motus maxime regularis percipitur, cuius numerus nunq̄ in incerto est, sed cōstantissime omni quo perseverās. generatio autē, corruptio, augmentatio, diminutio, nō plane regulares, neq; secundū rectū latitio, quæ non semper perseverat. Iure igitur delatio, quæ toti circulo spheręq; accommodata est, primus motus dicitur, et eius tēpus esse, quod omnia metiatur. Et certe nō lōge a veritate sentiebant dicētes tēpus esse celi motū, quod alios motus metiatur omnes. Ob hoc em̄ dici solet, res humanas trahi in circulo, et omnia quę moventur, generantur, et corrumpuntur: quod omnia in tēpore principiū atque finē accipiant, qui circulus quidā esse videtur. Est em̄ circularis, orbicularisq; motus numerus. In ijs em̄ quę mesurantur, mensura conspicitur, vt extra quā nihil cadat. Instantia. Cuiuslibet motus numerū dicimus esse tēpus. Quod em̄ generatur,

generatur in tempore, quod corrumpitur, in tempore corrūpitur, & quod augetur, diminuitur, alteratur, & fertur. Ast alius videtur esse numerus eius quod generatur, & alius eius quod corrumpitur. & ita de ceteris. Non igitur erit tempus vnum, et vniuersusque motus. Respōdet idem esse tempus omnium dictorū, vt septē hominum et septem equorum numerus idem septem eos numerans: quāuis septē homines et septē equi diuersi sint: sicut triangulus equilaterus et gradarius diuersi sunt, et eundem ipsorū esse numerum, sicut equilateri et gradarij eadem figurę ratio est. Non enim cuiuslibet motus tempus est intrinsecus numerus, sed primi, vt dictum est, alioqui simul duo, tria, et quotlibet haberi possent equalia tēpora. Hæc ob causam motus ceteri & tempus seorsum sunt: hi multi, tempus vnum: quia numerus idem vbique existens, & omnium simul existentium, immo & tempus cetera metitur, & circularem ipsum motum, & tempus finitum tempore finito metimur vt horam minuto (complectitur enim hora suam mensuram, sexaginta minuta) et diem horis et minutis, et mensem diebus. Sed hactenus de tempore dictū pro pollicitatione nostra sufficiat.

Decimi quarti capitis scholia. Ixij. Minori tempore transit in subiectū. Nomine subiecti in diffinitione velocitatis, terminum ad quem, formamq; completam siue substantialem siue accidentariam intelligere debemus, nam in omni genere motus inuenitur velocius & tardius, quemadmodum in diffinitione motus regularis posita in notis (quæ etiam omne transmutationis, genus complectitur) spatium sumitur, p omni eo quod motu acquiritur aut deperditur, sicut vocabula diffinitioni subiecta in arte designant. Siquidē generationis & corruptionis spatium, est forma substantialis, augmentationis & diminutionis spatium, quantitas siue magnitudo. Alterationis spatium, qualitas. Motus autē localis spatium intrinsecum, est ipsa localis mutatio, extrinsecū vero, magnitudo per quā fit latitio. Et ex ipsa generali regularis motus diffinitione facile est cuiuslibet speciei motus regularis diffinitionem elicere, pariter & quid motus irregularis dicatur cognoscere. Est em̄ is, quo mobile in equali tempore non equalē absoluit spatium, vt rerum naturalium motus naturales & violenti. Nā præteriti id dicitur prius. Detur linea a b significans totum tēpus præsens, quæ diuidatur in duas medietates per punctum significans instans nobis adiacens. Pars autem a c significet totum præteritum, quod diuidatur in signo d, & pars c b totum futurum, quod diuidatur signo e in duas medietates. Tunc pars a d est prius præteriti, & pars d c eius posterius, nam a d a præsentis temporis atomo remotius est, d c vero eidem propinquius. Sed c e futuri prius est, & e b posterius, nā c e instanti nobis adiacenti propinquius est, & e b ab eodē remotius atq; distantius. Ixij. Quatuor quæstiones, harum quatuor quæstionum (est nonnullę earū sequentibus diluuntur conclusio nibus) talis adhiberi poterit responso. Primę quidem, quæ tēpus in celo & rebus sensibilibus omnibus ponitur, quia eorū, quatenus mobilia sunt, mensura est, & mensura in rebus mensuratis esse dicitur, quæ admodum vna in panno. Secundę vero, quæ tēpus se habet ad animā vt numeratū ad numerans, mensuratum ad mensurans, paries visus ad oculum videntem. Deinde tertię, tēpus sine anima esse nō posse, sicut tertia ostēdet cōclusio. Demum quartę, cuiuslibet motus tēpus esse numerū atq; mensurā, alicuius quidē numerū intrinsecum, vt pote motus primū mobilis, ceterorum autem motuū numerum extrinsecum, vt docet instantia in fine capitis posita. Ixvij. Nam si non sit numerans. Sicut nō dicitur quicquid mensuratum, quia ei possit applicari mēsurā, neq; visum, quia possit videri, sed quia hoc visu perceptū est, illud vero applicatione mensurę dimensum, ita nō dicitur quicquid numeratū, quia ei possit applicari numerus, est em̄ numeratū, sicut & numerās, nomen actus & non potētīe, haud aliter q̄ mensuratum & visum. Participiū em̄ præteriti tēporis nunquā ponitur eiusdē esse significationis cū nomine verbalī desinente in bile, vt amatū non idē est quod amabile, quare nec numeratū idē quod numerabile. Vnde sicut aliqua denominantur a formis accidentarijs intrinsecis, a quibus dependent vt sint talia, quæ admodum album ab albedine, qua sublata amplius nō dicitur album, ita nōnulla sunt quæ denominationē sumunt atq; dependent a formis accidentarijs extrinsecis, quibus sublatis deperditur huiusmodi denominatio, vt numeratū a numero numerante, quo sublato amplius res nō dicuntur numeratę. Est igitur posita conclusio non minus veritati innixa q̄ hæc, si non sit oculus, nō est albedo visa. Probatio vero similis huic. Si non sit videns, nullū erit visum, cum hæc adinutem referantur. At si non sit oculus, nullum erit videns, cū nihil præter oculum videre possit. Igitur si non sit oculus, nullum erit visum. At si non sit visum, non erit albedo visa, igitur si non sit oculus, non est albedo visa. Qd̄ si ponatur omnis homo esse somno solutus, & nullam animę intellectusq; functionē exercere, nihilo minus erit tempus. nā mens supramundana (quæ hic sub anima, vt & norę declarant, intelligitur) numerū motui primū mobilis applicans etiam numerat, & dicitur numerans. At sicut nihil prohibet eam qualitatem cui cōpetit videri, vt albedinem, existere sine oculo, sicut sonum sine auribus, ita & id cui ratio tēporis conuenit, vt pote motus circularis primū mobilis, bene potest

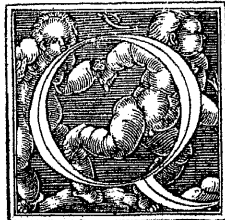
adceb

set sine anima existere. lxxix. Primus autem motus merito aliorum. Hęc conclusio rationem assignat, cur potius motus primi mobilis dici debeat tempus, quā motus celi solis, a quo tamen videntur manifestius temporum interualla distingui posse. Id enim eo accidit, quod primum in vnoquoque genere dici debet metrum & mensura aliorum. At in genere motuum, primę spherę motus primus est, perfectissimus, maxime regularis, & cuius vertigine spherę inferiores omnes aguntur, motus autem solis, huiusmodi primatum non habet. Potius igitur ille quā hic tempus dicitur, quod omnium motuum esse debet mensura. lxxx. Ast alius videtur esse numerus eius quod generatur. Hęc instantia diluitur per id, quod quāuis alius sit intrinsecus numerus eius quod generatur, & eius quod corrumpitur, nam alię sunt partes generationis, & alię corruptiōis, idem tamē est numerus eorū & quorūuis mobiliū citra primum extrinsecus, eadēque durationis mensura, tamen si ipsa mobilia & eorū transmutationes etiā genere discrepant, quēadmodum isopleurus & gradarij specie differunt, eis tamen eadem figurę ratio est, dicitur enim vterque dīctorū triangulorum, figurata, quod sit magnitudo quę termino vel terminis clauditur. Ceterū non putandū est cuiuslibet motus tempus esse numerum intrinsecum, neque id vspiam ab Aristotele dictum est, non enim numerus partium generationis, corruptionis, augmentationis, diminutionis, alterationis, & latitudinis secundū locum alterius a prima latitudine, neque earū partes priores & posteriores ab anima numeratę, sunt tempus. Sed alicuius motus, vt primę latitudinis, tempus numerus est intrinsecus, ceterorū vero omnium motuū qui itidē in tēpore fiunt, extrinsecus numerus & mensura est. Quid si cuiuslibet motus tempus esse ponatur numerus intrinsecus, cū duo, & tres, & quotlibet simul fieri possint motus equales, & eorū quilibet per hypothesim re ipsa esset tempus, sequeretur quod duo simul secundū durationem essent tēpora equalia, immo & tria, & quotlibet, quod impossibile esse primus physicę introductionis declaratorius dialogus ostendit, hanc ob causam motus ceteri a motu primi mobilis, & tempus, seorsum sunt, id est inter se re ipsa discrepant, & in diuersis existunt subiectis, & extra se inuicem. Et motus quidem multi sunt, tempus autem omnium vnum, quod omnia transmutationum genera citra primam latitudinem mensurat vt mensura extrinseca, & ipsum circulem primi celi motum vt mensura intrinseca.

¶ Paraphraseos in quartum Physicorum, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS in quintum Physicorum, annotatiuncule.

¶ Thorax, pectus. ¶ Pars, pars secundū dimensionem, pars quātitatiua. ¶ Tendit motus in speciem: sicut quod partim actu, partimque potentia est, in totum actū. ¶ Europa, orbis pars tertia. ¶ Subiectum, affirmatione monstratum. Et est affirmatione monstratum, cum affirmationis nomine pariter compositū explicamus & terminum. ¶ Non subiectum simpliciter, negatione monstratum: composito non manente. ¶ Non subiectum secundū quid, negatione monstratum, composito quidem aut completa substantia manente. ¶ Generatio secundum quid, generatio secundum accidens, secundū accidens mutatio. ¶ Motus, de subiecto in subiectum mutatio, accidentalis mutatio.

Vintus liber Physicorum continet sex capita. ¶ Primum caput continet quatuor diuisiones, & tres conclusiones, vnam ad tertiam diuisionem, duas ad quartam, & duas rationes ad secundam conclusionem. ¶ Prima diuisio. Eorum quę transmutantur, quędam transmutantur per accidens, quemadmodum per accidens dicimus musicum ambulare: quia id cui accidit esse musicū, ambulet. Alia transmutantur secundū partem: vt cum homo dicatur sanari, quia eius oculus sanatur, aut eius thorax. Alia vero per se, vt quę neque per accidens, neque secundū partem transmutantur. Et hęc diuersa sunt secundum diuersas transmutationes, vt alterum est augmentabile, diminubile, alterabile, sanabile, calefactibile. Et ita motuum dicimus quoddā per accidens, vt cū medicus edificat, quoddam secundū partem, vt homo percutit, quia eius manus percutiat, & quoddam per se: vt medicus sanat. ¶ Secunda diuisio. Ea quę, cū quid per se transmutatur, reperiuntur, quę sunt, quod mouet per se, quod per se mouetur, tempus in quo mouetur, termi-

nus vnde fit motus, & id in quod continue tendit motus: vt cum lignum calefiat, inuenimus mouens, calefaciens, quod mouetur, lignum, tempus motus, horam, minutum, terminū vnde fit motus, frigidum, id quo tendit motus, calidū. Et non est motus in specie caliditate, in quam tendit, sicut neque motus localis in loco, neque enim ea mouet, neque mouetur: sed, vt iam pridem dictū est, est in mobili vt in ligno. Et mutationes potius ab eo quo pergunt, denominantur, quā ab eo vnde veniāt: vt generatio quę est a non esse, & tendit in esse, nomen capit a non esse. & corruptio quę est ab esse, & tendit in non esse, nomen capit a non esse. ¶ Et si queras, An passionēs, albedo, negro, & similes, sint motus? Forte quod non, sed albedo, denigratio, motus vt sint necesse est. Et terminorū motus quidam consimiliter est secundum accidens: vt cum dicitur, albescens intelligitur, quidam secundum partem, vt si cū quid mutetur secundum albedinē: terminum assignemus colorem. albedo enim, coloris pars est. & cum quem dicimus proficisci in Europam, quia proficiscatur Athenas. Athenę enim sunt Europe pars. Et horum motuū termini per se sunt albedo, Athenę: non, intellectio, colos, Europa. Et de ijs quę per accidens mutantur, determinatio relinquatur: quia per accidens mutationes infinite & indeterminate sunt: secundum quas quodlibet in quodlibet mutari possit, & quę nullo certo precepto claudi possint. De ijs vero quę per se sunt, futura determinatio est, vt quę sint finite & determinate. Sunt enim de contrariis, aut mediū, aut inter terminos contradictorios: quod facile inductione cognoscere possis. Neque hęc quodlibet transmutatur in quodlibet, sed determinatum in determinatum, vt contrarium & conueniens in suum inconueniens. Nec mireris si dixerim de contrario in contrarium: cum aliquando mutetur in mediū, aut a mediū in extremū. Nam medium vtrique extremo comparatum, vim naturamque contrarij obtinet: quemadmodum in fidibus medię chordę vltimis comparatę, graues apparent: eadem vero primis comparatę, acutę apparent, & tinnule. ita fuscum albo comparatum, nigrum: nigro vero, protinus apparet album, proinde nos mediū vt contrario vtimur. ¶ Tertia diuisio. Omnē mutationem esse oportet aut de subiecto in subiectum, de subiecto in non subiectū, de non subiecto in subiectū: aut de non subiecto in non subiectum. Subiectum voco, affirmatione monstratum: vt album nigrū. ¶ Prima conclusio. Solum secundū tria datę diuisionis membra transmutationes sumuntur. Nam transmutationes sunt inter terminos oppositos, id est contrarios aut contradictorios. Hoc autem solū erit quādo transmutabuntur de subiecto in subiectum: vt de albo in nigrum. Aut de subiecto in non subiectum: vt de aqua in non aquam. De non subiecto in non subiectum nihil proprie & per se mutari dicitur: quia neque contraria neque contradictoria sunt. Solum igitur secundū tria datę diuisionis membra transmutationes sumuntur. Et mutatio illa quę est de non subiecto simpliciter in subiectum, generatio est. & quę est de subiecto in non subiectū simpliciter, corruptio. Est & generatio secundū quid, & corruptio secundū quid, vt cū ex non subiecto secundū quid in subiectum, aut ex subiecto in non subiectū secundum quid, transmutatio fit: vt ex non albo in album, ex albo in non album. ¶ Quarta diuisio. ¶ Quod non est, tripliciter dicitur. ¶ Primo, falsum: & id circa compositionē & diuisionē est. ¶ Secundo, quod non est hoc aliquid: etsi potentia existat. ¶ Tertio, non ens secundū quid: vt non album, non musicū, vnde non ens primo & secundo, hoc in loco non moueri dicuntur. ¶ Secunda conclusio. Generatio pariter & corruptio non sunt motus. ¶ Primo, quia quod non est, non mouetur, quod autē generatur: non est. Etsi enim quod secundū quid generatur, sit: non tamen id quod simpliciter generatur, est, igitur generatio non est motus. Et cum solum motus contrarietur motui, aut motui quies, & corruptio contrarietur generatiōi: corruptio non est motus. Non sunt igitur generatio pariter & corruptio motus. ¶ Secundo, Omne

quod mouetur, in loco est. quod autē generatur, in loco nō est. Nam quod non est, in loco non est. quod igitur generatur, non mouetur. nō est igitur generatio motus: quare neq; & contraria corruptio motus est. ¶ Tertia conclusio. Omnis motus est de subiecto in subiectum. ¶ Patet. Nam omnis motus mutatio est: & omnis mutatio est de subiecto in subiectum, de subiecto in non subiectū, aut de non subiecto in subiectū: igitur omnis motus est de subiecto in subiectū, de subiecto in non subiectū, aut de non subiecto in subiectū. Sed nullus motus est de subiecto in non subiectū. est enim hęc mutatio, corruptio, neq; de non subiecto in subiectū. nam hęc mutatio generatio est. Igitur omnis motus est de subiecto in subiectū. Subiecta enim diximus affirmatione monstrata, contraria, media (sub quibus & priuatiua comprehendimus) vt album, nigrum, flauum, fuscum, silens et nudum.

Rimi capitis quinti physicorum scholia. ij. Eorum quę transmutantur. Ea dicuntur per accidens trāsmutari, quę non motu qui in eis est, sed aliter mouentur, vt homo dormiens ad motum nauis deferatur, & forma substantialis ad motum rei naturalis loco mouetur. Sicut enim musicus dicitur p accidens ambulans, quia est causa per accidens ambulationis, minime ad effectum ordinata, ita quicquam per accidens trāsmutari dicitur, vt exemplo textus analogico, eius quod trāsmutatur per accidens, ad causam per accidens intelligatur analogia. Id autem trāsmutatur secundum partem, cuius solum vna pars integralis mouetur, a qua totum moueri denominatur, vt cum homo dicitur calefieri, quia manus eius in calefacit. Ea autem trāsmutantur per se, quę & motu qui in ipsis est, & secundū quālibet sui partem mouentur, vt aqua tota calefacens, & lapis totus deorsum ruens. ij. Ea quę cū quid per se trāsmutatur reperiuntur, quinque sunt. Cum vterque terminorum motus positus est, prædicta quinque re ipsa distincta inueniuntur, vt in calefactione aquę frigidę ad igni, per se mouens, ignis, quod per se mouetur, aqua, tempus alterationis, hora, minutum, terminus a quo alterationis, frigiditas, terminus ad quem, caliditas. Vbi vero aliter terminorum est priuatiuus (vt cum ex tenebroso quippiam fit lucidum, aut ex lucido tenebrosum) huiusmodi priuatiuus terminus re ipsa cum mobili coincidit. & quatuor inueniuntur solum re ipsa distincta, quinque vero ratione diuersa. Si enim ex tenebroso, exortus solis fiat aer luminosus, mouens est sol, mobile aer, tempus, mora acquisitionis luminis, terminus a quo, tenebre, quę nihil aliud sunt re ipsa, quam aer priuatus lumine, & natus illo perfundi. terminus autem ad quem, lumen. Quod si e diuerso ex luminoso fit aer tenebroso, terminus ad quem, & mobile, rei discrepantiam non habebunt. Ceterum ipsius motus localis duplices sunt termini a quibus, & duplices iidem ad quos tendit, scilicet extrinseci, vt locus a quo proficiscitur mobile, est terminus a quo, extrinsecus, & locus ad quem tendit, terminus ad quem extrinsecus, qui duo inter se & re & ratione sunt diuersi. Sūt præterea eiusdem motus termini intrinseci, vt terminus a quo ambulationis, quies ab ambulatione, eadem re ipsa ipsi mobili, & terminus ad quem, ipsa tota latio cōpleta & perfecta, quemadmodū & in ceteris motibus, forma cōpleta per motū acquisita est terminus ad quem sui motus. Et non est, inquit litera, calefactio in ipsa caliditate perfecta, cōpletaq; tãq; accidens in subiecto, sicut neq; motus localis est in loco ad quem mobile tendit, neq; vllus motus in termino ad quem. Ipsa enim caliditas nō mouet neq; mouetur, sed est calefactio in mobili vt ligno, quemadmodū prius dictū est oēm motū esse in mobili. Et si queras an passiones albedo, nigredo, & similes. Huic quęstioni adhibenda est responsio, q̄ qualitates secundū quas fit alteratio, quales sunt albedo, nigredo, interdum re ipsa sunt motus, vt cum partim sunt actu, & partim potentia, interdum vero nō sunt motus, vt cum totę sunt actu, earū tamen ratio non est rationi motus respondens. albefactio autē & nigrefactio & re & ratione sunt motus, quocirca quibus albefactio & albedo interdum re ipsa sunt idem, inter se tamen semper ratione discrepant. Sunt enim de cōtrario in contrariū aut medium. Trāsmutationes sunt inter terminos cōtrarios, cum & res ipsę cōtrarię sunt, & contrarij dicibilibus explicatur, vt ex albo fit nigrū. Tūc autē inter cōtrariū & mediū, cū inter terminorū forma est extrema, & alter media, cūq; respondēt dicibilia simile sortita nomen, vt ex albo fit fuscū. Demū trāsmutationes sunt inter terminos cōtradictorios, cū cōtradictorius dicibilibus earū termini applicantur, vt ex nō igne fit ignis, aut ex igne fit nō ignis. iij. De nō subiecto in nō subiectum nihil. Huius ratio est, quia illa trāsmutationē explicites termini, neq; cōtrarij sunt, neq; cōtradictorij, vt cū dicitur, ex nō aqua fit nō aqua, vel ex nō igne fit nō aqua. Præterea, huiusmodi mutationes indeterminatę sunt, & nō alicuius certi generis. Siquidem cū de rariore aere fit aer minus rarus aut cōtra, de nō aqua fit nō aqua, cū de calido aere fit aer frigidus, itidē de nō aqua fit non aqua. & cum de loco sursum quicquam deorsum mouetur, consumuliter de non aqua fit non aqua. Trium autem ceterorū membrorū mutationes sunt alicuius certi & determinari generis. Vnde quando ex aere fit ignis (quę mutatio est per se, & de cōtrario in cōtrarium) ex non aqua fit non aqua, id tamen accidit, neq; per se hęc trāsmutatio dicenda est, quia eius termini nō recte explicantur. Vt autem ppria fiat trāsmutatio, & res & ratio conuenire debent. quę quidem ratio attenditur ex cōuenienti explicatione trāsmutationis per terminos contrarios aut contradictorios. Et mu-

ratio illa quę est de non subiecto simpliciter in subiectum. Generatio simpliciter, est de non subiecto simpliciter, in subiectū mutatio, vt ex non igne fit ignis. Corruptio simpliciter, est de subiecto in non subiectum simpliciter, mutatio, vt ex igne fit non ignis. Nō subiectum simpliciter, est negatione monstratum, composito non manente, vt non ignis, non aqua. Generatio secundū quid, est de non subiecto secundum quid in subiectum mutatio, vt ex non albo fit album. Corruptio autem secundum quid, est de subiecto in nō subiectum secundum quid, mutatio, vt ex albo fit non album. Non subiectum secundum quid, est negatione monstratum, cōposito manente, vt non album, nō nigrum. Et hęc diffinitiones per proprios huius libri terminos datę sunt, possentq; eorūdem aliq; dari diffinitiones, vt quod generatio secundum quid, fit mutatio accidentis acquisitione, corruptio autem secundū quid, mutatio accidentis deperditio. vi. Nam omnis motus, mutatio est. Motus hoc in toto libro est de subiecto simpliciter in subiectum simpliciter mutatio, vt cum ex albo fit nigrum, aut ex calido frigidum. Subiectū simpliciter dicitur, cum terminus motus explicatur nomine affirmatio impoante pariter cōpositū, quod manet idem ante trāsmutationem & post, vt calidū, albū. Cum autem terminus motus nomine affirmatio explicatur impoante cōpositū, sed quod nō manet idem ante trāsmutationē & post, dicitur subiectū secundum quid, vt ignis, aqua, & tales termini sunt generatiōis & corruptionis. Quę quidē duc trāsmutationū species etsi in tertio Physicorū motus dictę sunt, hic tamen minime motus dicuntur, vt ostēdit litera. nam hic motus nō eque cōmuniter vt illic, sed tantūmodo p mutatione accidentali sumitur, quatuorq; species cōplectit, augmentationē, diminutionē, alterationē, & mutationē secundū locū. Et quāuis interdū cōpositū mutetur cū secundū accidēs fit trāsmutatio (quę admodū si cū ex calido fit frigidū, ignis mutet in aqua) illa tñ cōpositi mutatio nō est de ratione motus accidentalis, quādoquidē sine huiusmodi trāsmutationē eque fieri possit accidentalis motus, & si cū eo cōiuncta sit cōpositi mutatio, hoc accidit. Mutatio autē siue trāsmutatio eque cōmuniter hic sumit atq; in tertio sumebatur, vt scilicet cōplectitur species oīs mutatiōis & substantialis & accidentalis.

¶ Secundi capitis annotatiuncule.

¶ Substantia, completa substantia. ¶ Secundum aliquod predicamentum intelligimus esse motum, quando quicquā a quę predicamentum ratione sine rei ipsius in eo facta deperditione decidere non potest, & cū predicamenti rationem sine sui mutatione, rei q; predicamenti acceptione, non valet assumere. Sic itaque cum secundum aliquod predicamentum est motus, & res & predicamenti ratio conueniūt. ¶ Augmentum, augmentatio. ¶ Decrementum, diminutio. ¶ Sub contrarietate, mediōrū discrepantiam & priuationem comprehendimus. ¶ Simpliciter contrarium, vt simpliciter album: quod nihil sui contrarij habet admixtum.

Secundum caput continet quatuor conclusiones, duas rationes ad tertiam, vnam instantiam ad quartam, & tres modos in mobilis. ¶ Prima conclusio. Secundum substantiam nullus est motus. ¶ Nam motus est de subiecto in subiectum mutatio, & de cōtrario in contrarium. Nullum autem entium substantię contrarium est. secundum igitur substantiam non est motus. ¶ Secunda, Secundum relationem non est motus. Nam ea quę dicuntur ad aliquid, de suo statu decidunt, nulla in ipsis mutatione facta: vt duobus existentibus albis, quę ideo similia sunt, primo mutato in contrarium aut medium, secundum a similitudine decidit, quod quidem prius erat simile, nulla in ipso facta mutatione. At vero id in ijs secundum quę est motus, esse nequit, vt a suo statu sine mutatione decident. Secundum igitur relationem non est motus: sed si qua in ea reperiat mutatio, hæc secundum accidens est. ¶ Tertia. Actionis & passionis non est motus. ¶ Primo, Quia motus non est motus, imo neque mutationis illius, mutatio, vt generatiōis non est generatio, & ita de ceteris, igitur neque actionis & passionis est motus. Est enim mouere sub agere, atque moueri sub pati continetur. ¶ Secundo, Dupliciter intelligi potest motum esse motus. Primo vt subiecti, secundo vt termini, sed impossibile est motum esse motus vt subiecti. ¶ Primo, Quia subiectum res alia a motu est: vt cū homo ex albo fit niger, & ex calido frigidus: res alia diuersaque est subiectum homo, & motus nigrefactio & frigefactio: vt accidentia quę illi subiecto hæreant. ¶ Secundo, Quia si motus subiectum esset motus, subiectū igitur esset & quietis. Nam motus & quies priuatiua sunt, quę sem p circa idem fieri nata sunt. esset igitur motus quies, & secundum idem moueretur & quiesceret. hoc autē impossibile:

vt si ponas mutationem subiectum mutationis, vt generationē corruptionis: profi-
nus cū quid fit, mox corrumpitur. ¶ **Tertio.** Quia cū omni motu subijci aliquid
oporteat, si subiectum motus esse motum, iterū illi motu subiectum motū
esse oportet, & illi alterū, quod statim euadet in infinitū. vnde nihil cōtinget mo-
ueri. hoc autē impossibile. Sed vnam materiā motuū subiectam cōstituire oportet,
& quę se prestat mouenti eius operationis receptiuam: vt corpus alterabile, vt
anima. ¶ **Quarto.** Id est subiectū motus, quod mouetur, sed motus nō mouetur,
neq; mutatio mutatur: vt generatio non generatur, sed res a motibus & mutationi-
bus alia. ¶ **Quinto.** Doctrinatio subiectū non est doctrinationis, neq; gñatio ge-
nerationis: immo & cū sint tres mutationū species, quātītatis mutatio, alteratio,
& latio, quę est secundū locum mutatio: nō videmus aliquam earum esse alterius
subiectū, neq; secundū alteram mutari, nisi secundū accidens: vt cū qui discipli-
natur, sanatur. Nō est igitur motus vt subiecti motū esse ponendū. ¶ **Sed qđ** neq;
ponendū sit motū esse motus vt termini, patet primo, quia si motus esset motus vt
termini, cū aliquid moueretur, nūquam quiesceret: vt si quis egrotaret, illius egro-
tationis esset motus terminus vt sanatio, & iterū illius alter motus terminus. At
res motas contingit interdū quiescere. Igitur motus nō est ponendus esse motus
vt terminus. ¶ **Secundo,** Quia motus est ex quodam in quoddā, vt determinato
in determinatū, & sic oporteret semper idē secundū opposita continue mutari, vt
ex sanitate in egritudine, & ex egritudine iterū in sanitatem: & ex recordatione in
obliuionem, & iterum ex obliuione in recordationem. Hoc autem manifestū est
nō oportere, sed aliquādo mutatur ex obliuione in scientiam. ¶ **Tertio.** Si motus
est motus vt terminus, & mutationis mutatio, hoc in infinitum euadit, quare non
dabitur alicuius rei prima mutatio, neque vltima, immo neque aliquid erit muta-
bile. nō est igitur ponendus motus esse motus vt termini, & mutationis mutatio.
¶ **Quarta.** Secundū quantitātē, qualitātē, & vbi, est motus. ¶ **Nam** secundū
substantiam, ad aliquid, actionem, passionē (de quādo, situ, & habitu, vt de relatio-
ne & ad aliquid diceretur) nō est motus. Relinquitur igitur solum secundū prædi-
cta tria genera, quantitātē, qualitātē, & vbi esse motū. Et ratio cur secundū ipsa
sit motus, est, quia secundū ipsa, contraria ad motum sufficientia reperiuntur. &
motū secundū quantitatem non est commune nomē positum, sed eum qui est ad
quantitatem perfectā ac ampliorē, augmentum nūcupamus. eū vero qui est ad im-
perfectam, & qui in minore tendit quantitātē, decrementum. Et motū secun-
dum qualitātē alludit commune nomen alteratio. Et vocamus hoc in loco qualita-
tem, nō quomodo differentias substantiales qualitates dicimus, sed vt sunt passiōes,
& passibiles qualitates. Secundū locum mutatio, nomine proprio quo ipsam vo-
cemus, caret, sed vocamus eam lationē, quāuis improprie. Nam ea pprie ferri di-
cuntur, quę mota, se ipsa sistere citra terminum nō possunt: & quę se ipsa loco nō
mouent, qualia sunt inanima. ¶ **Instantia.** Quēdā alteratio est de minus in magis
vt de minus albo in magis albū. hæc autē non videtur esse de cōtrario in contrariū.
Non igitur recte dictū est motum esse oportere de contrario in cōtrarium. ¶ **Re-**
spondet huiusmodi motū non esse de simpliciter contrario in contrarium: sed de
contrario tamen non simpliciter in contrarium. nam minus, vt minus album, est con-
trario permixtius: magis vero, vt magis album, quod minus nigredinis particeps
fuerit. ¶ **Tres modi immobilis.** Primo. Immobile est quod nullo mō potest mo-
ueri: quemadmodum sonum inuisibilem dicimus, quia nullo modo possit videri.
Secundo. Immobile, difficile mobile, aut quod tarde incipiat moueri, quod & di-
cimus grauitate seroque mobile. Tertio. Quod non mouetur quando, vbi, & quo-
modo moueri natum est, & id quiescere dicimus. quies enim est motus quando vbi
& quomodo moueri natum est, in corpore priuatio.

Secundi capitis scholia. viij. Nullum autem entium, substantię con-
trarium est. Quāuis substantię in cōpletę & simplices, vt forma ignis,
& forma aquę, contrarientur, corā ramen substantię & completę, vt
ignis & aqua, minime cōtrarię sunt ad inuicem. Quod si interdu in-
ueniantur dici contrarię, id ratione formarum, aut affectionum cali-
ditatis & frigiditatis esse censendum est. hic autem (vt & notā osten-
dunt) substantia capitur pro substantia completa. ix. At vero id in
ijs secundum quę. Id, a suo statu denominatione que decidere nulla in
ipsis facta mutatione. Nam in ijs secundum quę est motus, non deper-
di potest ratio predicamenti sine rei eiusdem deperditione, neque res
sine deperditione rationis, vt si quid prius fuerit album, & postea non amplius sit album, deci-
dit a ratione qualitatis, quia prius denominationem qualitatis habuerat quam postea non habet,
& simul deperdit rem eiusdem predicamenti, scilicet albedinem. Similiter si quid nigrum, si-
mul specialem qualitatis rationem sortitur, & rem scilicet nigredinem. In ijs vero secundum quę
non est motus, vt ad aliquid, & similibus, deperdi potest ratio pdicamenti sine deperditione rei,
& res sine deperditione rationis, vt si Plato filius vnicus Socratis moriatur, deperdit Socrates rati-
onem denominationem que patris, sine rei cuiuspiam deperditione. Et si aqua densa & spheri-
ca fiat rara seruata eadem figura spherica, deperditur res atq; dimensio preexistens, manente ea-
dem figurę ratione atque denominatione. Proinde secundum figuram non est motus. x. Est
enim mouere sub agere, tanquam minus commune sub magis communi. Siquidem mouere hoc
in loco est transmutationem accidentalem efficere. Moueri autem est transmutationem accident-
talem recipere. Sed agere, est quilibet transmutationē siue substantialem siue accidentalem efficere.
Pati vero, est quilibet transmutationem in se suscipere. Primo vt subiecti. Secundo vt termini.
Bifaria dicitur motus esse alicuius, primo tanq; subiecti, vt calefactio est eius quod calefit, & mo-
tus secundum locum, eius quod fertur, id est in eo tanquam in subiecto. Secundo motus est ali-
cuius vt termini ad quem tendit & proficiscitur, vt calefactio est caliditatis, & albefactio albedi-
nis, qđ ad albedinē euadit. Neutro autē modo motū esse motus, ostendit litera. Et cū actio & pas-
sio sint motus, cōsequens est neque actionis & passionis esse motū vt subiecti, neq; vt termini, qđ
neq; actio & passio motuum sint subiecta, neq; ad actionē & passionē tāquā terminū ad quem fiat
motus. Nō videmus aliquam earū esse alterius subiectū. Quāuis interdū duo motus simul fiat
eodem tempore, & in eodem subiecto, vt calefactio & rarefactio in aere, cōdenfatio & frigidificatio
in aqua, eorū tamen vnus nō est alterius subiectū, sed ambo sunt in eodem subiecto, vt cū lac ra-
rescit, nō acquiritur raritas in albedine lactis, sed ambo accidētia, scilicet albedo & raritas, sunt in
vno eodemq; subiecto, scilicet materia lactis. Hoc in infinitum euadit. Quemadmodum in ter-
tia ratione probante non esse ponendum motum esse motus vt subiecti, Philosophus deduxit ad
inconueniens, qđ illa subiectorū motus subinde cōstitutio in infinitum euaderet, (nam si b ponat
tur subiectū ipsius motus a, cum b sit motus, ei subiectū motū esse oporteret, vt c, facta scilicet
suppositione motū esse motus vt subiecti. Et motū c eadē ratione motū alquem subijci oportet
erere, vt motum d, & iterum illi nouum motum pro subiecto assignare oporteret, fieretq; huius-
modi in motuum subiectis progressio in infinitū) ita hoc loco deducit Philosophus ad simile in-
conueniens eos qui ponerent motum esse terminum ad quem ipsius motus, vt si ipsius motus a,
terminus esset motus b, eadem ratione ipsius b terminus ad quem esset alter motus, vt c, & ip-
sius c alter motus, vt d, & ita in infinitum procedendo, quocunq; motu dato, dandus esset v-
terior motus, qui prioris esset terminus ad quē. quare nō posset dari vltimus motus, & cū impos-
sibile sit simul fieri motus infinitos, nihil posset moueri. xi. De quādo, situ & habitu, vt de re-
latione & ad aliquid diceretur, scilicet quod secundum illa tria predicamenta nō est motus, cōsimili
ratione qua dictum est secundū ad aliquid nō esse motum. Nam secundū illa tria aliquid a suo sta-
tu decidit, nulla in eo rei facta deperditione, & nouam acquirit illorū rationem, sine nouę rei illo-
rum predicamentorū acquisitione, vt aliquid prius dicitur vnus dici, & deinde duorū dierum,
nulla in eo facta mutatione, similiter si prius sedens fiat stans, ibi ratio situs deperditur, nulla rei
eiusdē predicamenti facta deperditione. Et si quis se tunica exuerit, deperdit rationem habitus, sine
rei tamen predicamenti amissione. Alludit cōmune nomen alteratio. Alteratio hic cōmune
nomen dicit. nam antiqui eo generaliter vtebant, & omnem motū vocabant alterationē, qđ omnis
motus alterū esse facit id quod mouetur, qđ prius erat. Aristoteles autem eo nomine peculiariter
vtitur pro mutatione quę sit secundū qualitatem, nō quidem essentialem (quomodo differentię
substantiales dici solent qualitates) sed accidentalem, & sumendo qualitātē potissimū p passione,
aut passibili qualitate. secundum illas enim potius qđ alias qualitates ppria fit alteratio. Potest &
alteratio cōmune nomen dici, qđ in sua ratione cōpletatur mutationē secundū qualitātē & acqui-
sitū & deperditū, quę in substantia & quantitate diuersis nominibus exprimitur. Sed de cō-
trario tamen non simpliciter. Nam quantum illius eiusdem qualitatis acquiritur, tantum contrarię
qualitatis expellitur, vt si acquiritur albedo sex graduum, totidem graduum deperditur nigre-
do. quare prima mutatio de minus albo in magis albū, est de nigro secundū quid, in albū. Pręterea
non est propria motus explicatio, cum dicimus, ex minus albo fieri magis album. nam non expli-
catur determinate terminus a quo qui abijcitur, an sit nigredo, an quispiam medius color, sed po-
tius est explicatio intensiōis eiusdem qualitatis, quando ex remissā sit intensā.

Tertij capitis annotatiuncule.

Primo, proprio, immediato. Ultima, termini & magnitudinum limites. Termini, punctus, linea, superficies, nunc momentum. Habitum, adhibitum, proximum, contiguum, atriguum.

Tertium caput continet octo definitiones, duas conclusiones, & vnum corollarium. Prima definitio. Simul secundum locum esse dicuntur, que sunt in eodem loco primo. Separata vero secundum locum, quecumque sunt in altero & altero. Secunda. Tangentia sunt, quorum vltima sunt simul. Tertia. Medium est id quod natura continue mutans, quam in extremum, prius attingere natum est. Et tale medium, contrariorum & non contradictoriorum est, quia contradictoriorum non est medium. Et tribus ad minimum constat, media scilicet ipsa consistenti & natura, & duobus extremis, quibus ipsum hinc inde respondet. Quarta. Continue mutans est cum nihil temporis in quo sit motus, neque rei que fit transitus motus, intermittitur: vt cum ima & precipua chorda, quam hypaten dicunt, sonat, possibile est vt statim nihil temporis pretermittendo, vltima respondeat, qui motus quauis interpolis non videatur, quia tamen rei que fit transitus, aliquid intermissum est: non omnino iugis est & continuus. Solet tamen dici talis plerumque (cum nihil temporis, licet rei que fit transitus, paucissimum pretermittatur) esse continuus. Quinta. Contraria secundum locum sunt contraria que secundum rectitudinem plurimum distant. Sexta. Consequenter sunt, que cum vno sit post alterum, inter ea non intercedit eiusdem rationis medium: vt linea lineę consequens est, inter quas nulla alia interiacet linea. & vnitas vnitati, & domus domui. Et nihil prohibet esse alterius nature medium: vt vnitas vnitati consequenter est, quauis intersint atque interiaceant duo. Septima. Habita sunt que cum se consequenter habeant, se tangunt. Octaua. Continua sunt que cum se tangunt, eorum vltima sunt vnum. Fieri enim nequit, vt continua sint, quorum sunt duo distincta atque diuersa extrema. Ideo quod arte fit continuum, vt glutino: contactu, vt clauo: aut adnascencia, vt planta plantę inserta, proprie continuum non est. Prima conclusio. Consequenter se habere communis est quam se tangere. Nam quecumque se tangunt, consequenter se habent: non autem quecumque consequenter se habent, se tangunt. nam consequenter se habere in numeris reperitur, in quibus non est tactus. Secunda. Rursus eadem ratione se tangens generalius continuo est. Nam si quid continuu est, protinus vt se tangat consequens est, non tamen contra fit, quod tangens est, protinus sit & continuum. Si enim vltima sint vnum, vt sunt simul oportet, non autem si simul sint, ea protinus sunt vnu. Corollarium. Vnde fit vt punctum ab vnitate discrepet. Nam puncto se tangere possunt, vnitate autem non tangunt: & inter puncta semper linea intercipitur: inter vnitates autem aliquid intercipi non necesse est: immo neque inter vnitatem quidem & diuitatem quicquam intercipitur. Sed hactenus que sint simul, que tangentia, quid medium, quid continue mutans, que contraria, que consequenter, que habita, & que continua, satis dictum est.

Tertij capitis scholia. xij. Simul secundum locum sunt. Hęc definitio non est quid rei, nam nulla esse possunt nature potentia in eodem loco primo, & immediate, alias esset penetratio dimensionum (vt si eodem dolij concauo simul contineretur vinu, & tantundem aquę, vtriusque torum replens doliu) sed duntaxat definitio quid nominis. Separatorum vero secundum locum definitio, quid rei est. xiiij. Tangentia sunt quorum vltima sunt simul. Vltima sunt simul, inter que nullum neque eiusdem rationis neque diuersę intercipitur mediū, vt doliu continens, & vnum contentum se tangunt, quia eorum vltima scilicet concauum dolij, & conuexum vini, simul sunt. siquidem inter ipsa neque superficies aliqua neque corpus interstes est. Ipsa autem vltima non se tangere dicuntur, sed sunt instrumenta quibus corpora se tangunt. Et aliquorum se tangentium vltima sunt simul, sed non sunt vnum, vt corporis locatis, & corporis locati. Aliquorum vero vltima simul sunt, & vnum sunt, vt linearu

ab & b c se tangentium vltima continuantia, simul sunt & vnum. xv. Mediū est in quod natura continue mutans. De medio ipsius motus (nā id solum hic diffinitur) exemplū, vt si planta pedalis fiat sex pedum, prius attingit quantitatē quatuor pedum quę sex. quare quantitas quatuor pedum est mediū in augmentatione. Et prius aqua nata est attingere caliditatē quatuor graduum quā decem, & proinde quatuor graduum caliditas est mediū in alteratione. Et quod loco mouetur, prius per primā & mediam spatij partem defertur, quę extremam contigerit. quare illa super primam & mediam partem delatio, hic mediū est. Et tale mediū tribus constat, scilicet duobus extremis, termino a quo, & termino ad quē, & medio ipso motu inter illos intercepto. xvi. Neque rei que fit transitus motus intermittitur. Id est, neque dispositionis & forme que per motū acquiritur aut perditur fit interruptio. Vt enim quicquid dicitur continue mutans, requiritur tēporis continuatio, & affectionis accidentarię dispositionis, vt si ignis in aquam inducat continue caliditatem per totam horam, ignis est continue mutans. nam efficit mutationē vnam non intercisam in eodem subiecto, & tempore continuo. Sic cum lapis deorsum mouetur sine interruptione tēporis, & latitudinis intermissione forma substantialis lapidis est continue mutans. Cum autē grauissima & prima citharę chorda sonat, & sine temporis intermedia mora vltima & acutissima etiā sonat, licet ibi nulla sit tēporis intermissio, tamen quia diuersi sunt specie soni, & diuersa eorum subiecta, non est continue mutans, ramesis talis motus interdū dici solet continuus, propter non intermissionem temporis. xvij. Contraria, secundū locū sunt contraria. Hic possunt intelligi diffiniri loca contraria, quę loca sint que secundū rectitudinē plurimū distent, vt locus sursum simpliciter & deorsum simpliciter, aut potius motus simpliciter secundū locū contrarij hic diffiniuntur, atque latitudines, que quidē dicuntur plurimū secundū rectitudinē distare, quando sunt secundum loca maxime rectitudinē distantia, vt a sursum simpliciter in deorsum simpliciter, aut e diuerso, cuiusmodi sunt maxima latio sursum, & maxima latio deorsum. Contrarij autē non simpliciter motus secundum locum sunt, qui non maxime secundum rectitudinē distant, vt latio a deorsum secundum quid ad sursum aut simpliciter, aut secundum quid. xix. Habita sunt que se consequenter habeant. Habita dicuntur atrigua siue contigua, id est que sibi adiuicē proxima, separata tamen sunt, vt doliu, & vinum in eo contentū, & generatim corpus locans, & locatū. quare omnia habita sunt se tangentia, non tamen e diuerso. continua enim se tangunt, habita tamen non sunt, omnia etiā habita consequenter se habent, & non e cōuerso, vt vna domus alteri consequenter se habet, quādo inter eas aliquid spatij intercipitur, modo non interstet domus, & tamē non sunt habita, quia non se tangunt. xxij. Et neque quidē inter vnitatem & diuitatem nequaquam quicquam intercipitur. A uelut negationū est, & duę negationes, scilicet neque & nequaquam, non vnā constituunt affirmationem, sed vehementem negant, vt sensus sit: immo inter vnitatem & diuitatem nihil intercipitur. Et id apud Aristotelem frequens est, duas negationes tantundem vt vnam valere.

Quarti capitis annotat.

Species indiuidua, specialissima. Species diuidua, subalterna. Ophthalmia, lippitudo. Habitus, forma. Continuum, intensiōem, dimensiōem, & successiōem complectitur. Forma, species.

Quartum caput continet tres motus vnus acceptiones, quatuor conclusiones & tria corollaria. Tres motus vnus acceptiones. Vnum motū multipliciter dicimus, sicut & vnu. Primo vnus motus genere dicuntur, qui secundū idem prædicamentum sumuntur: vt omnia augmenta & decrementa, vnus motus genere dicuntur: quia secundum quantitatē prædicamentum sumuntur & omnes adiuicem alterationes, vnus motus genere: quia sunt secundum qualitatem sumptę. & omnes adiuicem loci mutationes: quia sumuntur secundum vbi. Sed augmentum & alteratio diuersi genere sunt motus: similiter alteratio, & loci mutatio. Secundo vnus motus specie: & sunt motus qui eiusdem speciei indiuiduę sunt: vt albefactio et albefactio, nigrefactio et nigrefactio. Omnis enim albefactio omni albefactioni specie eadē est: et omnis nigrefactio omni nigrefactioni. sed albefactio et nigrefactio motus sunt specie diuersi. At verò quia specierū quædā est indiuidua, que in alias species diuisionē non recipit: et altera diuidua, que in alias species diuisionem admittit: ideo motus secundum illas sumpti, eadem naturam seruant et retinent: vt qui secundum speciem diuiduam sumantur, idem specie non simpliciter, sed diuidua dicantur. Sed queret aliquis: An semper motus eiusdem mobilis, et qui sunt ab eodem termino in eundē terminum, idem sint specie? Non oportet. Nam contingeret motum circula-

rem & rectū, volutationē & ambulationē, motus esse specie eisdem. nam contingit idem de eodem termino in eundem terminum nunc gyro, nunc recto tramite transferri, & eundem ab aliquo & eodem termino alterū eundem terminum nunc volutatione, nunc ambulatione cōsequi. Tertio dicitur vnus motus numero, qui & dicitur simpliciter vnus: ad cuius quidē vnitatem numero tria requiruntur: mobile numero vnum: vt vnus homo, vna planta, hoc aurum. na vnum numero forma secundū quam est motus: vt linea vna, color vnus, loci mutatio vna. & vnū numero tēpus: quod quidē est, cum motus tempus iuge continuumq; est, sic vt nulla ipsius motus intercipiatur quies. Quod si horū trium aliquod defecerit, motus non simpliciter suam seruat vnitatem: vt si Coriscus & Callias simul ophthalmia (que oculorū infirmitas est) sanetur, sanatio Corisci & Callie nō est vna simpliciter: quā subiectū vnū numero nō est. Et si Coriscus simul ambulet & albefiat, tamen si mobile numero sit vnum, & tempus numero vnum, nō tamē ambulatio & albefactio vnus numero sunt motus, nisi secundum accidens. nam albefactionis & ambulationis nō est forma numero vna. Et si Socrates in hoc tēpore sanetur, post quod desinat, aliquo tēpore sanari, & iterū alio tēpore sanetur: Socratis sanationes non vnus sunt motus. nam tempus, vnum numero (vt quod intermedia quiete interlaxatū sit) non est. Vnde dicere primam & secundam eādē numero esse Socratis sanationem, nihil aliud est q̄ dicere corruptū idem numero posse reuertī, quod si impossibile est, & eādē quoq; Socratis primā & secundam vnam numero esse sanationem, impossibile est. ¶ Dubitāt quomodo subiectū motus oporteat esse numero vnū, cum naturalia corpora fluxa sint & labentia oīa. Et quomodo vna numero sanitas diluculo & vesperi: cum neq; eius subiectum quidē vnum maneat. Sed satis hic dictū sit, q̄ si actus & motus vnus, & habitus erit vnus. nō autē cōtra esse oportet habitu existente vno, & motū esse vnum. Potest enim habitus esse acquisitus mobili interim interpaufante & quiescente. Et nihil rationi dissentaneū est habit⁹ eisdē mane & vesperi esse, actus autē & operationes non esse easdem, nisi que iunctæ continue defluant. ¶ Amplius dicere quomodo corporū substantiæ eadē sint, & nihilominus continue occidit & defluat, a nostro proposito est alienū. ¶ Prima conclusio. Omnis motus vnus cōtinuus est, & omnis qui cōtinuus est, idē vnus est. Nam oīs motus cōtinuus est, vt qui secabilis & diuisibilis sit. At fieri nequit vt quilibet motus cuiuslibet motui sit continuus: sicut neq; vt quodlibet corpus cuiuslibet corpori vniatur: sed ea quorū extrema sunt vnū: & hæc eadem sunt natura. Rerum enim quedam extremis carent, vt vnitates, que ideo vnitē & cōtinuatē esse nō possunt. Alię vero extrema possident, sed que specie diuersa sint, et equiuoca appellatione extrema dicantur: vt linea extrema habet, et ambulatio extrema habet, sed appellatione equiuoca: et ideo linea et ambulatio vniri continuariq; nō possunt: vt quorū extrema vnū esse nō possint. Relinquitur igitur omnē motū vnū esse continuū, et omnē cōtinuū esse unū. Nā si subiecta diuersa essent, neq; mot⁹ esset cōtinuus, diuersorum enim et discretorū mobiliū motus continuari impossibile est. Et si forma unum nō esset, neq; extrema unum essent, ut que diuersa natura essent, et equiuoca appellatione dicerentur extrema. Quod si etiā nō adesset tēporis vnitas, neq; iterum cōtinuus esset. Fieri enim nequit ut motus intercepta quiete adinuicem continuentur: immo diuersi sunt motus, et nō vnus. ¶ Secūda. Cum motus neq; specie neq; genere cōueniūt, solum aut cōsequētes, aut habitū esse possunt. Nam cū iidē specie nō sint, eiusdē nature non erūt. quare cōtinui non erunt. eorū enim extrema unum facere nō poterunt. Sed nihil prohibet eos esse consequentes et attiguos: ut si quis ambulando febrile incipiat, febrilitio ambulationi consequens et attigua est. ¶ Tertia. Verius motus vnus appelletur siue genere, specie, aut simpliciter, cū consummatus perfectusq; fuerit. ¶ Nam perfectus motus est qui ad finē et absolutio-

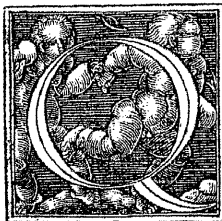
nem suam peruenit, imperfectus vero, qui nō peruenit. At vero vnum, de totis & perfectis iustius assertur. Igitur & motus cum consummatus completusq; fuerit, verius vnus dicitur. Erit tamen motus vnus: etsi imperfectus sit, mō sit continuus. 28 ¶ Quarta. Rectius & motus vnus dicitur qui regularis habetur, eo qui habeatur irregularis. Nam illa irregularitas, vt difformitas quedam, ipsum quodammodo diuidere videtur, & differre videtur vt magis & minus. Et certe in omni motu, augmentatione, diminutione, alteratione, & latōne tam circulo quam secundū rectū, contingit regularitas & irregularitas. que quidē regularitas est in equis tēporibus continue eadem mouēdi velocitas. Irregularitas vero, cum eadē non sit velocitas. Et hæc irregularitas aliquando ex magnitudinis irregularitate nascitur. Fieri enim nequit vt in magnitudine obliqua & difformi seruetur motus equalitas. Aliquando vero non ex magnitudine, neq; ex tempore, sed ex sola ipsius motus inequali velocitate. ¶ Primū corollarū. Vnde intelligere promptū est velocitatem & tarditatem non esse motus species aut differentias. Nā omnibus motibus, etiam ijs qui diuersę sunt speciei, conueniunt. ¶ Secundum. Quapropter neq; grauitate maiore et minore eorū que in eundem locum feruntur, neq; leuitate, speciei discrimen et differentiam concludimus. Nam terrę ad terram maior et minor grauitas, et ignis ad ignem maior et minor leuitas, quę specie non discordant. ¶ Tertium. Vnde iterū lucidius euadit, motus specie diuersos continuos esse non posse, etsi habitū atque attigui esse concessi sint. Nam omnis motus continuus regularis esse potest. Motus autem specie discrepantes, regulares adinuicem esse non possunt. quomodo enim vnus velocitas, alterius velocitati respondeat? vt alterationis et ambulationis. Non sunt igitur vnus motus continuus.

¶ QV Arti capl. scholia. xxiiii. Nam cōtingeret motum circulare & rectum. Philosophus reputat incōueniens, motū circulare & rectū etiam ab eodem termino in eundem terminum factos, esse eiusdē speciei, vt vnum factum per spatium circūferentię medię, & alterū factum per diametrum ab vna diametri extremitate ad alteram. Et recte quidem, nam vt motus secundum locum dicantur iidē specie, oportet spatia per que fiunt, esse specie eadem, vt aut vt rursū rectum, aut vt rursū circulare. Diuersitas enim spatij penes rectum & circulare, faceret motum esse diuersum specie. Adiectum est, penes rectum & circulare. nā diuersitas spatiorum secundum substantiam, modo eadem sint secundum rectum & circulare, non facit motum esse diuersum specie, vt si moueatur lapis deorsum per ignem, aerem, & aquam, motus eius in igne, in aere, & aqua, sunt iidē specie, & adinuicem continui, & vnum coralem sine interruptione motū constituunt, quāuis ignis, aer, & aqua sunt specie diuersa secundū substantiam, quia quilibet eorū est spatium rectum. Neque obstat vnitati specificę illorum trium motuum partialium, diuersitas penes velocitatem & tarditatem, propter raritudinis densitatique spatiorum varietatem. Nam velocitas & tarditas non variant speciem motus secundum locum, sicut neque intensio & remissio speciem qualitatis. Vt linea vna, color vnus. Id exemplum de linea vna analogici est, & nō proprium, quia secundum lineam nihil contingit moueri, sed positum est ad significandum motum secundum quantitatem, sicut color vnus ponitur pro motu secundum qualitatem, & loci mutatio vna pro motu secundum locum. proprium autem exemplum esset pro quantitate, vt dimensio vna. Quia subiectum, vnum numero non est. Ad motum simpliciter vnum, nō modo requiritur vnitas numeralis incompleti, scilicet materię, sed & mobilis completi, vt viuētis quod augetur, a que que alteratur, lapidis qui deorsum ruit. nam hæc mobilis completi vnitas ante transmutationem, in transmutatione & post eam complem dicta est requiri ad rationem motus. Quod si interdum mobile completum sit numero diuersum, propter coniunctam motui corruptionem, vt si viuens cum mouetur deorsum, inter cadendum moriatur, & aer cum frigeat, transmutetur in aquam, nihilominus is motus adhuc vnus numero est, quia quod non maneat mobile completum, non ratione latōnis aut alterationis est, sed corruptionis eodem tempore factę, cum eadem secundum speciem fieri possit latio aut alteratio manente eodem mobili completo. Itaque quod illuc non maneat idem subiectum completum, id accidit, sicut & alterationem cōiungi latōni, aut alterationem latōnem vt cōiungi corruptioni. Dubitant quomodo subiectū motus oporteat esse numero vnum. Huic dubitationi responsio adhibenda est, corpora naturalia non manere eadem numero, quo modo entia supramundana & cælum eadem sunt, q̄ scilicet nihil suę substantię amittant aut acquirant, sed duntaxat ea identitate, que in hoc mundo sensibili motui & alteritati coniuncta cernitur, q̄ etsi aliquid sui deperdunt, consimiles tamen partes in similitu & ordine recuperant. Et eo modo dispositiones sunt eadē numero, quia similes ijs que

deperditę sunt partes reparantur. Et hęc idēitas sufficit vt mobile vnum numero, & forma numero vna dicatur. potius enim a maiori quod remanet, eadem dicuntur, q̄ a paucillo quod deperditur, diuersę. Vnde si motus est vnus numero, & habitus, formaque omnino acquisita est vna numero, vt si calefactio est vna numero, & caliditas acquisita est vna numero. Non tamen e diuerso oportet, si tota forma est vna numero, idcirco motum esse vnū numero. Si enim aqua in quinque minutis acquirat quinque gradus caloris, deinde quinque minutis quiescat a calefactione, quibus exactis, iterum in sequentibus quinque minutis acquirat quinque gradus caloris, qui cum prioribus quinque manentibus in aqua constituent caliditatem decem graduum, tota forma acquisita est vna numero, & tamen motus nō est idem numero. Diuersis itaq; temporibus, vt matutino & vespertino, eadem forma manere potest, operationes autem & mutationes non erunt eadē numero. xxv. Nam omnis motus continuus est. Continuum (vt & notę admonent) comprehendit sub se primo dimensionem, quę cum acquiritur, eius vltima dicuntur momenta quantitas, cum vero acquisita est, eius vltima extremaq; dicuntur aut puncta, aut lineę, aut superficies. Necessē est enim cuiusq; continui partes eodem termino cōmuni copulari, & cum motus omnis continuus dicatur, q̄ in semper diuisibilia sit diuisibilis, oportet in vnoquoq; motu vltima partes motus connectentia assignare. Secunda cōtinuum complectitur intensionem. Sane cum qualitas acquiritur, eius vltima dicuntur momenta qualitatis, est enim momentū, cuiusq; motus vltimum & impartibile, vt instans temporum, cum vero qualitas acquisita est, & permanet, eadem re ipsa vltima dicuntur notę vel signa qualitatis. Tertio continuum cōtinet successionem, vt lationem, cuius vltima sunt momenta lationis, aut tempus, cuius vltima sunt nunc impartibilia. Sicut autem successio cum facta est non permanet, ita neq; eius vltima. Et si qua alia ab his tribus continua dicuntur, id ratione alicuius istorum accidit, vt substantia gratia dimensionis continua dicitur, si continuum sit denominatiuum ad substantiam, verum hoc modo continuum hic non sumitur, sed pro eo quod per se, primo, & gratia sui est continuum. Sed appellatione equiuoca. Eadem ratione generali, vltima lineę, & vltima ambulationis dicuntur extrema, quia scilicet impartibilia sunt, cōtinuę partes aut terminantia aut cōtinuantia, sed ratio specialis diuersa est, suntque illa extrema diuersę inter se species, dissimilisque naturę, idcirco equiuoca appellatione extrema dicuntur. sunt em̄ equiuoca in physicis, diuersarum naturarum entia. xxvi. Vt si quis ambulando febrile incipiat. Si Socrates in tempore a ambulat, & sine interruptione consequenter in tempore b c egrotet febrę, ambulationis momentum finiens, & egrotationis momentum incipiens, eorum quidem vltima simul sunt, cum inter ea nullū intercipiatur medium. Et cum egrotatio post ambulationem sit, inter ea nullum ineriacer eiusdem rationis medium, ergo egrotatio & ambulatio, qui sunt motus specie diuersi, consequentes & contigui siue habiti sunt, per diffinitionem. xxvii. Nam illa irregularitas vt difformitas quedam. Motus regularis ppter eandem virtutis motiū ad mobile proportionem, & equam mouendi velocitatem, vniformis, & continua successione fieri videtur, & in equalitate consistere. Motus autē irregularis ppter velocitatis & tarditatis varietatem diuidi & interrumpi videtur, vt cum quis prius velocius currit, & deinde lentius progreditur, quedam ibi interruptio motus facta esse censetur, aut cum e diuerso primo quis lente ambulat, & deinde celeriter currit. Enimvero motus irregularis consistit in quadā in equalitate, exuperatione, & defectu, cum aut in equali tempore maius absoluat spatium, aut in minori tempore equalē, aut in equali tempore minus spatium, aut in maiori equalē. Nihilominus tamen motus irregulares continui sunt, vt naturales & violenti motus rerum naturalium, qui sine temporis intermissione atque interlaxatione fiunt.

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Quodam, quodam subiecto.

Vintū caput cōtinet vnā quinque membrę quęstionē, quatuor cōclusiones, tres rōnes ad secundā, & duas ad tertiam.

¶ Quęstio. Vtrū motus q̄ est ex aliquo, cōtrariet̄ motui q̄ est in idē: vt q̄ est ex sanitate, ei qui est in sanitate: vt eiusdē gñatio & corruptio, aut q̄ sunt ex cōtrariis terminis, vt motus q̄ est ex sanitate, motui qui est ex egritudine, aut q̄ sunt in cōtrarios terminos: vt motus q̄ est in sanitate, ei qui est in egritudine, aut q̄ est ex cōtrario, ei qui est in contrarium: vt motus qui est ex sanitate, ei qui est in egritudine, aut motus qui est ex cōtrario in cōtrariū, ei qui est ex cōtrario in cōtrarium: vt motus qui est ex sanitate in egritudine, ei qui est ex egritudine in sanitate. Nō enim sunt alij modi secundū quos sumere possis motuū cōtrarietate. ¶ Prima cōclusio. Motus qui est ex cōtrario, ei q̄ est in cōtrarium, nō est cōtrarius. Nam vnus idemque motus est qui est ex cōtrario,

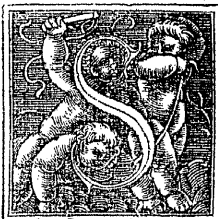
& qui est in contrarium: vt idē motus est qui est ex sanitate, & qui est in egritudine. Nihil autē sibi ipsi contrariū. Motus igitur qui est ex contrario, ei qui est in contrariū, non est contrarius. ¶ Secunda neq; oportet motus qui sunt ex contrariis, esse cōtrarios. ¶ Primo. Quia contingit motus qui sunt ex cōtrariis, eosdē esse & similes. Cōtingit enim ex cōtrariis mutari in extrema pariter & media. Nō igitur illos oportet esse cōtrarios. ¶ Secundo. Quia in cōtraria mutari, potior videtur cōtrarietatis causa, q̄ ex contrariis mutari. nam hic dimittuntur contraria, illic vero accipiuntur. Non igitur oportebit motus qui sunt ex contrariis, esse contrarios. ¶ Tertio. Vnusquisq; motuū potius dicitur ab eo quo pergīt, q̄ ab eovnde venit. Igitur non denominādi erunt motus cōtrarij, quia sunt ex cōtrariis, immo potius quia sunt in cōtraria. Vnde fit vt potius contrarij motus dicantur, qui sunt in contrarios terminos. ¶ Tertia cōclusio. Maxime motus contrarij sunt, qui ex cōtrariis terminis in contrarios terminos euadunt. ¶ Primo. Quia qui secundū plures sumuntur contrarietates, magis cōtrarij videntur. Quamcūq; enim contrarietatis causam habebunt ij qui secundū pauciores sumuntur, habebunt illi eadem, & adhuc alteram. Motus autem qui ex cōtrariis terminis in cōtrarios terminos euadunt, secundū plures sumuntur cōtrarietates. Nam ij motus ex quibusdam terminis sunt in terminos subiecto eodem (per hoc enim mutatio, vt generatio & corruptio, a motu differt) & vtriq; vtriq; sunt contrarij. Sūt igitur motus a cōtrariis terminis in contrarios terminos, maxime adinuicē cōtrarij. Et licet motus ad cōtrarios terminos, & motus a cōtrariis terminis in cōtrarios terminos: contingat esse eosdem, contingit etiam interdum nō esse eosdem. possunt enim esse ad cōtrarios terminos nō ex contrariis terminis. ¶ Secundo. Inductiue hoc idem licet intueri. Nam sanationē & egrotationē motus maxime putamus contrarios, & motus qui a deorsum fit sursum, & qui a sursum fit deorsum, & ita in ceteris qui ex cōtrariis terminis in cōtrarios recidunt terminos: vt ante & post, dextrū & sinistrū. Est igitur manifestū, eos motus maxime esse contrarios. Quod autē in contrarium est, & non ex quodam subiecto, vt cum nō ex quodam aliquid mutatur in album, nō proprie motus est (est enim motus, ex quodam in quoddam mutatio) sed potius mutatio. Et in quibus nō est cōtrarium: mutatio quę est ex ipso, ei quę est in ipsum, quodammodo cōtraria est. nam ratione contraria est, vt generatio corruptioni, & accipio remotioni. ¶ Quarta. Contrariorum medium habentium motus qui fiunt ex cōtrario in medium, & ex medio in contrarium: quodammodo sunt contrarij. ¶ Nam medio ad extrema vt cōtrario vtimur. cum enim quid ex nigro mutatur in fuscum, mutatur vt ex nigro in album, & cum ex fusco in nigrum, vt ex albo in nigrum, & cum quid ex albo mutatur in fuscum, mutatur vt ex albo in nigrum. cū vero cōtra ex fusco in album, vt ex nigro in album fit mutatio. Medium enim ad vtrūq; quodammodo dicitur extremorum oppositū. Sunt igitur huiusmodi motus quodammodo contrarij.

¶ Inti capitis scholla. xxxiiij. Quia contingit motus qui sunt ex contrariis, non est inconueniens, motus qui fiunt ex diuersis terminis, esse eiusdem species, cum fiunt ad eundem specie terminum ad quem, vt cum ex contrariis extremis in idem mediū, aut ex diuersis medijs in idem extremum fit transmutatio, quemadmodum si ex albo fiat croceum, & ex nigro itidem croceum, aut si ex croceo fiat album, & ex fusco etiam album, vtracq; albefactio eiusdem est naturę, nam non a terminis a quibus proficiuntur, sed ab eis ad quos tendunt, capiunt motus suam denominationem. xxxv. Per hoc enim mutatio, vt generatio & corruptio, quia scilicet generatio & corruptio fiunt subiecto non manente eodē motus aut subiecto eodē manente. Et licet motus ad cōtrarios terminos, Aliqui motus ad cōtrarios terminos, sunt a contrariis terminis in contrarios terminos. Nā omnes motus qui sunt a contrariis terminis in contrarios terminos, sunt in contrarios terminos, vt duo motus quorum vnus est ex albo in nigrum, & alter ex nigro in album, & in contrarios sunt terminos, & ex contrariis terminis in contrarios terminos. Aliqui tamen motus in contrarios terminos, non sunt a contrariis terminis in contrarios terminos, vt quorum termini ex quibus non sunt contrarij, quemadmodū duo

motus quorū vnus est ex fusco in album, & alter ex fusco in nigrū. Est enim esse in contrariis terminos, cōmunius, esse vero ex contrariis terminis in contrarios terminos, specialius. Quod autem in contrarium est, & nō ex quodā subiecto. Sententia literę est, q̄ cum quicquam mutatur in contrariū non manente sub vtroq; termino eodem subiecto completo, nō proprie motus est. nā motus est ex quodā in quoddā, manente eodē toto subiecto & ante motus inceptiōē, & in ipsi⁹ cōstinauatiōe, & post ipsius desitiōē, vt cū ex igne fit aqua, ex calido fit frigidum, & cū ex aqua fit ignis, ex frigido fit calidū. In quibus autem vnus eorum quę explicantur, non est alteri contrariū, vt motus qui est in aliquid, & motus qui est ab eodē, quemadmodum motus in albedinē, & motus ab albedine, quodammodo contraria mutatio est. n̄ quāuis re ipsa non sit contraria, cū nihil sibi ipsi sit contrariū, ramen ratione cōtraria est alicuius acquisitiō, & eiusdē deperditio, quę admodū forme generatiō, eiusdem corruptiō, & eius acquisitiō deperditio. Nēpe quāuis terminus a quo vnus, & terminus ad quē alterius, vt albedo & albedo, cōtrarij non sunt, sed iisdem, ramen terminus a quo vnus & alterius, contrariatur, itidem terminus ad quē vnus & alterius, cōtrariatur. Motus em̄ qui est ex albedine, est in cōtrarium albedinis, & motus qui est in albedinem, est ex contrario albedinis, quandoquidē motus omnis est ex contrario in contrariū. quare duo motus quorū vnus est ex albedine, & alter in albedinē, sunt ex cōtrariis terminis in cōtrarios terminos, & proinde contrarij. Verū tamen quia contrarietas terminorū a quibus proficiscuntur, & ad quos procedunt, non innotescit huiusmodi explicatiōe, quia vnus solum exprimitur terminus a quo, & alterius solum terminus ad quem, idem alteri, vt ab albedine, & in albedinem, minus elucescit huiusmodi contrarietas in eo q̄ altero explicandi modo.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Quies, in subiecto motus priuatiō. ¶ Naturale dicitur, quod solitam nature seriem seruat. ¶ Innaturale, quod nō seruat. Innaturale, violētum, præter naturam. ¶ Dies critici, dies ad morbi extensionem aut depulsionē natura ordinarij, qui latine decretorij siue iudiciarij vocantur. ¶ Stat, manet, quiescit. ¶ Sisti, ad statum siue quietem cōtendere atq; p̄ficisci. ¶ Status, mansio, quies.

Extum caput continet quinque conclusiones, duas rationes ad quintam, & quatuor quæstiones cum earum solutionibus. ¶ Prima cōclusio. Quies, motui termini vnde motus, & nō motui termini quo tendit & proficiscitur, opponitur. ¶ Manifestum est enim motui motum & quietem opponi: sed motum motui simpliciter, & vt cōtrarium cōtrario: quietem vero vt priuationem habitū. Sed quod quies motui termini vnde motus, & nō motui termini quo pergit, opponatur, patet, quia mobile mouetur vt quiescat in termino quo pergit. Nihil autem in suum cōtrarium aut oppositum pergit. Nō igitur opponitur quies motui termini quo p̄ficiscitur & pergit. At motuum solum sunt duo termini: terminus vnde motus, & terminus quo tendit & p̄ficiscitur, & quies alicui motui opponitur. Relinquitur igitur eam esse oppositam motui termini vnde venit motus, non enim aliorum terminorum motibus opponi posset: vt motui qui est in sanitatem, nō opponitur quies in sanitate, sed quies in sanitate opponitur motui in egritudine, & nō motui alterius termini, vt motui in albedinem. ¶ Secunda conclusio. Nō modo quies motui opponitur, sed interdum quies quieti opposita est. ¶ Quietem motui opponi est manifestum: quietem vero quieti itidem esse oppositam, hinc liquet. Dicitur est motus a cōtrariis terminis in contrarios terminos, esse contrarios: vt qui ex sanitate in egritudinē est, ei qui est ex egritudine in sanitatē, igitur & in illis terminis quietes sunt oppositę. Si em̄ in aliquos terminos motus sunt cōtrarij, in eisdē quietes contrarias nō esse, inconueniens esse videtur. ¶ Tertia. Parū mutationū quę non sunt de quodā in quoddam, mutatio quę est ex termino, ei opposita est quę in ipsum euadit terminum, Quomodo id sit, iam dictū est: vt generatiō corruptiō, & positiōi ablatiō. ¶ Quarta. Tali in terminū mutatiōi itidē quodāmodo opposita est immutatio in termino a quo mutatiōis. ¶ Nā sicut est in motibus & quietibus oppositis, ita & in mutatiōibus q̄ motus non sunt, & immutatiōibus eis oppositis esse videt̄. Motibus aut, quietes termini vnde motus op̄

ponuntur, & nō termini quo proficiscuntur. Ita erit igitur in huiusmodi mutatiōibus, & oppositis immutatiōibus, vt mutatiōi in terminum, opposita sit immutatio in termino a quo mutatiōis: vt mutatiōi quę est in esse, immutatio quę est in nō esse, opposita est. ¶ Quinta. Talis opposita immutatio, quies non est. ¶ Primo. Quia sicut sua mutatio se habet vt sit motus, ita ea vt sit quies. Manifestū est autem suam mutatiōem oppositam nō esse motū, neq; igitur ea immutatio, quies est. ¶ Secundo. Omnis quies motui opponitur, huiusmodi autē immutatio, quies est, motui igitur opponitur, hoc autem falsum est, aut generatiō & corruptiō sunt motus, quod nō secus falsum est, nō igitur huiusmodi immutatio, quies est. ¶ Prima quæstio. Cur sicut motui secundum locum quidam est naturalis, & alter violētus, itidem & quietum, nō similiter est in generatiōe & corruptiōe, augmentatiōe & diminutiōe & alteratiōe? Videtur enim & generatiō & corruptiō, vtraq; secundū naturā esse, sicut iuuenescere & senescere secundū naturā sunt. Et augmentatiō & diminutiō vtraq; & alteratiōes oppositę secundū naturam sunt, vt sanatiō & egroratiō, albatō & denigratiō, horum enim alterum altero nō magis secundum naturam est. ¶ Solutio dicens motus penes naturale & violentū sumptos esse contrarios, similiter & quietes. Et sicut hi in motibus secundū locū inueniuntur, vt videre promptū est, ita est quędam generatiō naturalis, quę fato & nature seruata serie euenit: & quędam præter naturam, & violēta. Et quędam corruptiō naturalis, & quędam corruptiō violenta ipsi opposita, & quę præter fatum, & nature serię eueniat. Et quędam augmentatiō naturalis, quę nature seruat ordinem: & quędam violenta: vt tritici præcox illud immaturumq; & ante tēpus incrementum, cum seminibus nōdum humo bene opertis cōpressisq; subito adolescit, & in longam porrigitur segetē. Et quędā alteratiō, vt sanatiō, naturalis est: vt quę fiat criticis diebus, quędam vero innaturalis, vt quę criticos dies præueniat, eosdemve sequatur. ¶ Vnde fit vt generatiō generatiōi cōtraria sit, & corruptiō corruptiōi, vt corruptiō quę secundū naturam est, & quę dulcis nominatur, ei quę violenta et tristis dicitur, quodāmodo cōtraria est: et augmentatiō augmentatiōi: et ita in ceteris. Neq; hic modus inuestigandi cōtrarietatis, alius est ab eo quę supra probauimus, vt ignis motus sursum naturalis, cōtrarius est eiusdem motui deorsum violento, et contra naturam, qui sunt motus cōtrariorū terminorum in contrarios terminos, cōtrariantur em̄ locus sursum, et locus deorsum. Itidē et de terra et ceteris dicās. Ignis motui sursum, opposita est violenta quies in imo et deorsum: quę est quies in termino vnde motus, et in termino a quo: et ignis quieti naturali sursum, opposita est quies innaturalis deorsum, quę motuū oppositorū et in terminis oppositis quietes sunt. Vnde perspicuū euasit, naturalē motum eiusdē motui violētō esse cōtrariū: et quietē violentā, eiusdem motui naturali. Dico enim eiusdē, nam nihil phibet motū vni naturalem, eundem aut similē alteri esse violentum: vt motus sursum, igni naturalis est, terrę violentus: qui contrarij non sunt: et ita de quiete intelligas. ¶ Secunda quæstio. Vtrū cum quippiam violententer fertur, ad quietē pergat, et hoc sit sisti? Responso. Nō, quia quod violēter quiescit, vt terra sursum, quietem suam sortitum esset, quod si ita esset, quando igitur sursum violententer ferebatur, sistebatur. At quod sistitur, semper velocius ferri videtur. Quod autē violententer fertur; tardius. Quod igitur violēter fertur, nequaquā ad quietē pergit: nec ratione quietis illius qua postea quiescet, fertur. Præterea sisti videtur aut omnino esse secundū naturā in suū ferri locū: aut simul accidere. ¶ Tertia quæstio. Cū quies in termino a quo motus venit, opposita sit motui inde p̄ficiscenti: et quādo mobile mouetur, partem motus partēq; quietis illius habeat, quomodo igitur nō simul erūt oppositæ? aut nō est quies in termino vnde motus ei (vt dictū est) opposita? Responset, nō secundū idē moueri, et secundū idē adhuc manere et stare. Nā si motū actū et prio-

re respicis, vt cū lapis deorsum feratur, quietē illius priorem nō habet. Si uero ad motū attendis qui futurus nondum actū est, sed potentia, mobile stare adhuc apprehendis: sed status ille et quies, et pars ea motus: nō simul sunt. etsi motus pars alia simul cum quiete illa existat. Vnde fit ut motus motui, ut motus sursum motui deorsum, magis euadat oppositus, q̄ quies motui. Nam motus illi neq; secundum totū, neque secundum partes aliquas se in eodem admittunt: id autem admittunt motus et quies. ¶ Quarta questio. An motus ignis sursum, qui est secundum naturā, cōtrarietur motui ignis deorsum, qui est preter naturam? aut motui terrę deorsum, qui etiā est secundum naturam, sed non eodem modo? Respondet. Ignis motum sursum, qui est secundum naturam, eiusdem motui deorsum, qui est preter naturam, proprie contrariari: & ita in quietibus oppositis. ¶ Sed hactenus qui motus vnus, & quę quies vna, qui motus contrarij, quę quies motui, & quies quieti opposita sit: satis dictum videtur.

Sexti capitis scholia. xxxvij. Quies motui termini vnde motus. huius cōclusionis intelligētia est, q̄ quies in aliquo termino, opponitur motui qui est ab illo termino in oppositū, & nō motui qui est in eundem terminū, vt quies in loco deorsum, opponitur motui qui est a deorsum in sursum, & nō motui qui est a sursum in deorsum. Sic quies in loco sursum, opponitur motui qui est a sursum in deorsum, & nō motui qui est a deorsum in sursum. Et vnam huius assertiois rationem philosophus hic adducit, q̄ nihil in suum priuatiue oppositum mouetur. Mobile autē mouetur, vt quiescat in termino ad quē. igitur quies in aliquo termino nō opponitur motui in illū terminum. Alterā rationē assignaturus est deinceps in hoc capite philosophus, q̄ naturale naturali neq; in motibus neq; in quietibus opponitur, aut violentū violento, sed naturale violento, aut violentum naturali. Quies autem in aliquo termino, & motus ad illum terminum, consimiliter se habent penes naturale & violentum. Nam si motus ad aliquē terminum, naturalis est, & quies in eodem termino, naturalis erit, & e diuerso. & si motus ad quēpiam terminū est violentus, & quies in eodē termino violenta erit, & e diuerso. nō igitur oppositionis rationē adinuicem sortiuntur. At vero quies in aliquo termino, & motus ab eodem termino, diuerso se habent modo penes naturale & violentū. nā si quies in aliquo termino naturalis est, & motus ab eodē termino violentus erit, atq; e diuerso. & si quies in aliquo termino violenta, motus eiusdē mobilis ab eodem termino, erit naturalis, igitur oppositionē adinuicem seruant. xxxix. Mutatio quę est ex termino, ei opposita est, huius cōclusionis sensus est, q̄ earum mutationū in quibus non manet idē sub vtroq; mutationis termino subiectū, vt in generatione & corruptione (quę hic mutationes dicuntur) ea quę est ex aliquo termino, est opposita ei quę est in eundē terminū, vt corruptio quę est ab esse alicuius forme substantialis, contrariatur saltem secundū rationem generationi quę est ad esse eiusdem forme. Et diuerso generatio quę est a nō esse alicuius forme, cōtrariatur saltem secundum rationē corruptioni quę est ad nō esse eiusdem forme, quemadmodū in superiori capite dictum est motui ex albedine quodammodo cōtrariari motum in albedinē. Ita & positioni ablatio opponitur, id est forme substantialis a materia deperditio per corruptionē, opponitur eiusdem in materia susceptioni per generationem. xl. Quodammodo opposita est immutatio in termino a quo mutationis. Mutatio hoc in loco dicitur motio in qua nō manet idem subiectū in vtroq; termino, vt generatio & corruptio. Et illius priuatiue oppositū est immutatio, quę est mutationis in subiecto nato priuatio, vt cū generatio aut corruptio perfecta est, aut nondum incepta. huius itaq; cōclusionis intelligētia est, quod mutationi in aliquem terminū priuatiue opponitur immutatio in termino vnde ipsa mutatio proficiscitur, vt mutationi quę est ad esse, priuatiue opponitur immutatio quę est in nō esse, ex quo quidē termino mutatio quę est ad esse, proficiscitur. Et mutationi quę est ad nō esse, opponitur immutatio quę est in esse. nam ex eo termino mutatio quę est ad non esse, progreditur. Nam sicut quies opponitur motui, sic immutatio mutationi. simillis enim est eorum adinuicem pportio, & vtrobiq; priuatiue oppositionis habitudo. At quies in aliquo termino, opponitur motui qui est ex illo termino, & non motui qui est ad illū terminum, vt ostendit prima cōclusio. Ego immutatio in aliquo termino, priuatiue opponitur mutationi quę est ex illo termino, & non mutationi quę est ad illū terminū, quare per cōuertentiam relatiuorū, mutationi in aliquē terminum opponitur immutatio quę est in termino vnde ipsa mutatio proficiscitur. xli. Omnis quies motui opponitur. Sicut motus hoc in loco solū pro ea sumitur mutatione quę fit subiecto eodē manente, vt sepe numero dictum est, ita & quies hoc in loco nō pro cuiuscūque transmutationis priuatiue sumitur, sed illius ditaxat qua idē subiectum cōpletum sub vtroq; termino manet. quare priuatio generationis aut corruptionis minime hic quies dici debet. xliij. Et quędā corruptio naturalis, & quędā corruptio violenta. Bisaria corruptio naturalis dici potest, primo quia nata sit cōuenire ei cuius est, quo modo nullū naturale inuenias. nō enim naturę, conseruationique & saluationi eius cuius est cōuenit, sed ducit ad exitum atque interitū. Secundo, quia solitum naturę ordinem seruat, & hoc pacto aliqua naturalis est, vt qua defecti sensio extinguitur. Sic & corruptio violenta dicitur primo, quia discōuenit rei cuius est, eāque ad obitū disponit, & sic nulla est q̄ nō sit violenta.

Secundo, quia non solitum atq; consuetum naturę ordinem obseruat, vt ea qua repente interit, naufragio, incendio, aut ferro quis ante determinatam vitę suę periodum occumbit. Et ita naturale & violentum in ceteris transmutationum generibus distinguas. Dico enim eiusdem. Nā nihil prohibet. Vt motus naturalis motui violento aut quieti violentę opponatur, necesse est ipsa eiusdem esse subiecti, & mobilis consimilis speciei. Nam diuersorū subiectorū motus aut quietes adinuicem non opponuntur, etsi vnus naturalis, & alter violentus fuerit, vt motus ignis sursum naturalis, non contrariatur motui terrę sursum violento, neq; quieti terrę sursum violentę, quia non sunt consimilium mobilium. xliij. Stat tamen partim cum fertur. Signetur spatium a e, per quod sursum violente feratur graue f, intelligaturq; huiusmodi spatij diuisum in quatuor partes, a b, b c, c d, d e. cum mobile f mouetur in parte a b, non omnino quiescit, sed partim, scilicet a latiore futura in b c, c d, & d e. Sic quando ipsum f mouetur in b c, non amplius ab illa latiore quiescit, habet tamē quietē a latiore futura in c d, & d e, cum eam nondū habeat, natum ipsam habere. Et sicut motus ad partem b c violentus est, ita & quies ante eam lationem facta in signo b violenta est, neque idcirco oportet mobile in posterioribus spatij partibus velocius moueri. nam violente quiescens, postea velocius mouetur, cum sequēs quietem motus naturalis fuerit, ob maiorem scilicet spatij resistentiam. Cum autem motus post quietem violentus fuerit, tardius mouebitur, ob debiliorem virtutem motiuam. xliij. Quomodo igitur non simulerunt opposita. Supposita precedente hypothese, cum mobile f mouetur per a b, habet partem motus, scilicet lationem a b, & partem quietis, scilicet quietem a latione b c, c d, & d e. non tamē idcirco opposita, motus & quies, sunt in eodem, quia mobile f non secundū idem mouetur & quiescit, mouetur enim secundum primam partem spatij, & quiescit a motu ceterarum partium eiusdem. Motus autem spatij a b, & quies a motu spatij b c, non opponuntur, cum non sumantur secundum eandē spatij particulam, & se simul admittant in eodem. Sed motus spatij a b, & quies a motu eiusdem spatij, adinuicem opponuntur, neque vnq; se simul admittere queunt.

¶ Paraphrasis in quintum Physicorum, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS.
in sextum Physicorum, annotatiuncule.

¶ Coalitum, concretum, constitutum, compositum. ¶ Secundum, super. ¶ Motum, mutatum esse, in motu impartibile, vt punctus in linea, & instans in tpe.

¶ Extus Physicorum continet decem capita. Primum caput continet vnam cōclusionem, & tres rationes ad eā, & vnū corollarium ad primam rationem. ¶ Cōclusio. Nullum continuum ex impartibilibus est compositum. ¶ Primo, Quia si aliquod continuū, vt linea, esset ex impartibilibus, vt punctis, compositum: aut illa infecabilia puncta essent adinuicē continua, atq; igua, aut consequentia. alius enim motus vt continuum & lineam constituent, effingi non potest.

Adinuicem autem continua non erunt, nam continua sunt, quorum vltima sunt vnū. Impartibilitū autem nō est vltimum, cum omne vltimū diuisum distinctūque sit ab eo cuius est vltimū. Neque per idē erunt se tangentia. Nā se tangentia sunt quorū vltima sunt simul. ipsorū autem nō sunt vltima. Sed esto dicas quia se tangant. tāgit igitur aut pars partem, aut pars totū, aut totum totum. Non pars partem, aut pars totum. nā infecibile partem haberet, & partibile esset. Confitearis igitur oportet totum tangere totum, atq; totū simul cum toto esse, quod esse nequit. Nam omne continuum partes extra se habet, vt hanc hoc situ, illam vero illo. qdā manifeste cernitur in linea. puncta autem se tangentia, extra se non essent sitū vltimum habentia, neq; magnitudinem vllam attollerent. Neq; consequenter erunt, nā consequenter esse ea diffinita sunt, inter quę, cum vnum sit post alterum, nullum eiusdem generis intercedit medium. At vero inter quęlibet duo puncta interiaccit longitudo & linea. & inter quęlibet duo nūc, tempus. & in qualibet linea assignanda sunt puncta. Inter quęcunque igitur assignaueris puncta, interiaccit in conti-

nno puncta, vnde fit vt illa adinuicem non sint consequentia. Et sic ex diffinitionibus continui, attigui, & consequentis (si recte & bene intellectæ & positæ sint) effectum est nullum continuum esse ex impartibilibus compositum. Quod enim linea dictum est, de reliquis continuis intelligas: vt superficiem non esse ex lineis, neque corpus ex superficiebus, neq; tēpus ex impartibilibus instantibus & momentis. ¶ Corollarium. Vnde palam fit, vt omne continuum in semper diuisibilia diuisibile euadat. Nam si in impartibilia resoluatur, cum vnūquodq; in ea ex quibus est resoluatur, erat ex impartibilibus cōpositū. qđ mō ostensum est esse nō posse. Ex hoc itaq; sic nectimus argumentum. Omne continuū, partibile est, aut impartibile. Non impartibile: quia ex diffinitione continuum esse non posset, erit igitur partibile. & tunc aut tale partibile in partibilia secatur, aut in impartibilia. Nō autem, vt dictum est, in impartibilia. nam ex impartibilibus coalitū & compositum esset. secatur igitur semper in partibilia. omne igitur continuū diuisibile euadit in semper diuisibilia. ¶ Secundo. Si continuū, vt magnitudo, esset ex impartibilibus compositum, & motus qui supra eam fieret, esset ex impartibilibus cōpositus. Nā (vt alias est dictum) vt magnitudo diuiditur, pariter & motus, & tēpus, & vt magnitudo continua, ita ea cōtinua esse videntur. Si igitur magnitudo in impartia diuidatur, ita consentaneum est & motum & tempus in impartia diuidi. Quod adhuc vt liquido magis constet, sit a b c magnitudo ex tribus impartibilibus a b c cōposita, & motus d e f super eam factus, g vero ipsum mobile. dico motum d e f ex tribus impartibilibus d e f esse compositum. Nam si d partē motus factam in a contendis esse diuisibile, & oportebit esse diuisibile, & partes habere, quibus partibus partes motus d respondeant, & ita de e in b, & f in c. quod statim posito aduersatur. positum est enim a impartibile, & b, & c. Si igitur magnitudo esset ex impartibilibus composita, & motus super eam factus esset ex impartibilibus cōpositus. hoc autē impossibile: quia rem moueri motu non presente impossibile est itidem & motu presente secundū aliquam partē moueri necesse est. & quis est motus: sic, taliterq; ipsum mobile mouetur. Si igitur d motus super impartibile a, fuerit impartibilis, & ipsum g mobile super a indiuisibiliter & impartibiliter mouetur. quod esse non potest, quia rem que aliquo mouetur, simul moueri, & motam esse quo mouetur, impossibile est: vt impossibile est Thebas simul proficisci, & pfectū esse Thebas. hoc autē accideret mobili g super a motu d presente & simul moueri in a, & motū esse. alioqui si dicis prius g moueri in a, quam permotū esse, a facis diuiduum & partibile. At vero si cum Epicuro contendis g moueri super magnitudinem a b c, non tamen super a, neq; b, neq; c, sed secundum a motum esse & b & c: erit igitur d & f ex momentis & non ex motibus compositus: & aliquid alterum pertransiuit, quod nunquā erat pertransiens: & aliquid est pertransitum, quod nunquam pertransibatur: & multa præterita vera, quorū nulla fuerunt presentia. Nā secundū a, aliquando non est verum qđ pertransitur, neq; secundū b, neq; secundū c, est enim pertāsitum. Et si dicant omne aut moueri aut quiescere oportere: cū g mobile in a b & c non moueatur, in a b & c quiescat. quare aliquod continue mouetur & quiescit: & d e f quietes. Quod si dicant impartibilia d e f esse motus, cōtinget presente motu nihil moueri, sed quiescere. Porro si effugium querentes dixerint d e f neque quietes, neque motus: iterum sequetur motū esse ex non motibus: & cum motus et tempus consimiliter diuidantur, tempus esse ex nunc impartibilibus. Hęc pfecto incommoda sequuntur eos qui continuum ex impartibilibus cum Epicuro defendere volunt esse compositū. ¶ Tertio. Quia si continuum ex impartibilibus esset conflatum, et tempus ex impartibilibus conflari oporteret. Nam si g super a ferri putas in partibili tempore, in minori tempore ex diffinitione eque velocis percurreret minus. Est enim eque velox, quod in equali tempore equalē per-

transit spatium: & uelocius, quod in minori tempore pertransit æquale: & tardius, quod in æquali pertransit minus. aut continget idem seipso esse uelocius. Quod si in minori tempore pertransit minus, erit a partibile. in impartibili enim non maius aut minus assignari potest. Non igitur mouebitur in a impartibili tempore, sed in nunc, & impartibili quodam. quo dato, ablata est motuum uelocitas atque tarditas, quæ per se manifestissime constant. Nam in atomo & impartibili nihil uelocius aut tardius moueri uel effingi potest. Non est igitur continuum ex impartibilibus compositum.

Rint capitis sexti Physicorum scholia. i. Ex impartibilibus est compositum. Duplicita sunt impartibilia. quædam simpliciter, quæ omnis prorsus diuisionis sunt expertia, vt puncta in linea, momenta in motu, & instantia in tempore. Alia vero sunt impartibilia non quidem simpliciter, sed secundum quid, quæ secundum vnū magnitudinis interuallum diuidua sunt, & secundum aliud indiuidua, quemadmodū linea & superficies. Est enim linea diuisibilis secundum longitudinem, & impartibilis secundum latitudinem & profunditatem. Et superficies secundum longitudinem & latitudinem diuidua, secundum profunditatem autem indiuisibilis. Et ea quæ primi generis sunt, solum sunt termini, & non terminantur ab alijs, quæ secundi, quatenus diuisibilia sunt, terminantur, vt linea punctis, & superficies lineis. quatenus autem indiuisibilia, termini sunt, & finiunt continuantq; posteriores magnitudines, vt linea superficie, & superficies corpora. Præsens autem conclusio non solū intelligitur de impartibilibus simpliciter, sed & de impartibilibus secundum quid, verumq; est, nullum continuum componi ex suis terminis. qui quidem termini indiuisibiles sunt secundū id, secundum quod ea quorum sunt termini, diuisionem recipiunt, vt nulla linea cōponitur ex punctis, nulla itidem superficies per hanc conclusionem componitur ex lineis, & nullum corpus ex superficiebus. Neq; ex eo quod numerus ex indiuiduis vnitaribus cōstat, conficitur & continuū ex indiuiduis constari posse. nam in numeris datur minimum, & ipsos dissecādo tandem peruenitur ad vnitatem, in qua est diuisionis status. In continuo autem minimum assignari non potest, cum quæcunq; derur continui particula, ipsa vterius sit in minores partes diuisibilis. Neq; itidē ex motu corporis sphaerici super planum, efficere possunt lineam ex punctis abire compositam. Nam quantum sphaericum nō possit tangere planum nisi secundum ipsius plani punctum, stando a motu, tamen cum sit motus, sphaericum tangit planum in adæquate secundum plani lineam, & in toto quidē tempore motus sphaericum percurrat lineam plani, in nunc autem & temporis impartibili contingit planum secundum punctum, & muratum erit. quare nō oportet eorum quod tractu vel rotatiōe sphaerici conficitur spatium, ex punctis esse compositum, aut punctum pfecto immediatum venire. Effectum est nullum continuum ex impartibilibus. Multi recentiorum hęc Aristotelis conclusionem veram quidem esse admittunt, sed ob hanc (vt dicunt) potissimum rationem, quia nulla sunt impartibilia. Interimunt enim puncta, negantq; ea esse lineæ terminos, destruant lineas secundum latitudinem impartibiles, & superficies in diuisibiles secundum profunditatem. Et id cuiquam mirum videri non debet, qđ magnitudinum terminos negent, quia & ipsas negant magnitudines, dicuntq; eas a substantia re ipsa nō discrepare. Verum hi verbo quidem cū Aristotele hoc in loco sentiunt, sententia autem & intelligentia longe ab eo dissident. Nam ipsi dicunt continuum ex impartibilibus non esse compositum, ob id ipsum qđ nulla sint impartibilia. Aristoteles autē censet impartibilia quidem in continuo esse constituenda, tanquam continuorū vltima, limites, extrema, atq; terminos, ex ipsis tamen continuū non coalescere, sed solum ex partibus diuisibilibus. Et negatis impartibilibus, nō modo seruetur tota philosophiæ Aristotelicæ sententia manca reddatur & cæca, verum etiam & disciplinæ mathematicæ potissimum quæ circa magnitudines versantur, vt geometria, perspectiua, & astronomia, pereunt omnes. Quomodo enim lineam in duo media secabunt per punctum medium ab extremis æquidistans, cum nullam lineæ partem assignare poterunt vndiq; ab extremis æquo interuallo distempā? Quo pacto itidem in circulo constituent centrum, vt docet inuenire geometria, si centrū circuli ponant oportere esse diuisibile? nam si diuiduum est, haudquaquā a quauis circūferentiæ parte æquidistabit, neq; lineæ ab eadem illius diuisibilis centri parte ad oppositas circūferentiæ partes ductæ æquales erunt. Præterea quo ingenio a puncto ad punctum lineam rectam ducunt, vt petunt geometriæ aut quomodo cōtinua recte diffinierint, quorum vltima sunt vnum, cum nullum diuisibile simpliciter vltimum esse possit? Quod si dicant puncta quidem in mathematicis poni non secundū veritatē, sed eorū (vt verbis ipsorum vtar) imaginationē atq; effictionē, continuo respōdendū est qđ si illi imaginationi res ipsa discreper, & mathematici imaginētur ea esse quæ neq; secundū rem sunt, neq; esse possunt, falsa est illa confictio, & nullum in re habet responsum. quare tota mathematica falso & inualido nitereur fundamento. Quod si cōfiteantur puncta esse secundum mathematicorū positionem, & disciplinæ ipsæ inter se dissonantiam non habeant, sed omne verū vero consonet, & in philosophia naturali pūcta esse ponēda fateatur oportet, quæ nullus sane negauerit, qui Aristotelis sententia in naturali philosophia capeffere, & recte intelligere cōtendit. ¶ Sit igitur

Cōtinuū ex indiuiduis cōponi nō posse.

In continuo ponēda esse impartibilia.

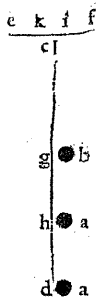
g d a
e b
f c

magnitudo in impertia diuidatur. In impertia, in impartibilia. Impertia em dicitur, qua partes no habet in quas dirimi diuidiq possint, vt puncta. Et quis est motus, sic, taliterq ipsu mobile mouetur. id est, qualis est motus, taliter ipsum mobile mouetur, vt si motus est velox, mobile mouetur velociter. si tardus, tarde. si partibilis, partibiliter. si impartibilis, impartibiliter, sicut qualis est albedo, taliter subiectu est albu, vt si intensa, intensa. & si remissa, remisse. Quia re que aliquo mouetur, simul moueri, & motam esse. Id de motu physico atq temporaneo (quo de Aristoteles semper loquitur) intelligendū est, secundum que repugnat quicq moueri, & per motu esse, quinimmo implicat contradictionē. nam si permotum est, totus motus absolutus est. si autē adhuc mouetur, refert aliquid motus peragendū, quare idē motus esset perfectus, & non perfectus. De motu autē instantaneo atq momentaneo (modo eum liceat motū vocare) id nō est intelligendū, quia cū quicq subitarie mouetur, simul permotum est, vt cū punctū peroritur, totū perortū est, alioqui partes haberet in quas diuideretur. Et si dicant oē aut moueri aut quiescere oportere, id non tanq verū sit sumitur, sed tanquā datū ab aduersarijs pro responsione. nam mobile instanti cōtinuante partes temporis motus non mouetur, neq quiescit, quia nō est natū in instati moueri. Iterū sequitur motum esse ex non motibus. Id inconueniens est. nam sicut quelibet pars lineae est linea, & que libet pars temporis tēpus, ita qualibet pars motus est motus. Quod si quis capiat partem motus priorem, quae iam tota est acquisita, quemadmodum in continua actione aquae, cum iam sex gradus caliditatis acquisiti sunt, si quis accipiat caliditatem quatuor primorum graduum totam acquisitam, concedendum est & eam esse motū, non quidem quia partim acquisita est, & partim non, sed quia paulo ante erat partim acquisita, & partim nō, & quia continuatur alteri cuius continue aliquid acquiritur, scilicet caliditati sex graduum, cuius duo gradus acquisiti sunt, & quatuor partes aequales secundum intensiōem superant acquirendae.

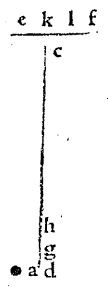
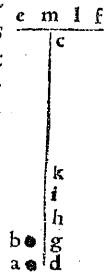
¶ Secundi capitis annotat.

¶ Signum, punctum, instans in tempore, momentum in motu. ¶ Infinitum secundum magnitudinem, infinitum secundo. ¶ Infinitum secundum diuisionem, infinitum quinto. ¶ Hemiolium est cum maius continet minus, & in super minoris dimidium. ¶ Hemiolium, sesquialterum.

Secundum caput continet sex conclusiones, instantiā zenonis post quartam, & vnum corollarium post sextam. ¶ Prima cōclusio. Mobile velocius in aequali tempore maius pertransit spatium. ¶ Iam liquet magnitudinem semper in magnitudines esse secabilem: pariter & est ostensum, nullum continuum ex impartibilibus esse compactum. omnis autem magnitudo continua est. vnde fit iterum vt ex impartibilibus & atomis compacta coniunctaq non euadat. Sit igitur a mobile velocius, b tardius, c d spatium & magnitudo. e f tempus percursus a per spatium c d. Argumentatur sic. a mobile velocius pertransit spatium c d totum in tempore e f, & b mobile tardius nō pertransit idem in eodem tempore e f: alioqui esset aequae velox. neq; maius. nā esset velocius. Deficit igitur in eodē tēpore in magnitudine c d cōtra d, vt in signo g. pertransit igitur velocius in aequali tēpore maius. Secunda conclusio. Mobile velocius in minori tēpore pertransit maius. ¶ Diuidō magnitudinē c d inter g d in signo h. Et arguo. a velocius mobile pertransit magnitudinem c d in tempore e f. pertransit igitur c h maiorem magnitudinē in minori tempore, tēpore e f. In aequali enim non pertransit, nā esset seipso tardius. Neq; in maiore: quia seipso esset velocius. Sit igitur tēpus illud minus, e i. Tunc sic, a mobile velocius in minori tēpore e i pertransit magnitudinem c h. Et b tardius mobile in toto tempore e f solū pertransit magnitudinem c g. pertransit igitur mobile velocius in minori tempore, vt e i, spatium maius. Est enim c h spatium maius spatio c g. nam c h totū, c g autem eius pars. ¶ Tertia mobile velocius in minori tēpore spatium percurret aequale. ¶ Tamen si hac velocioris diffinitionem posuerimus, ex dictis tamen manifesta iterū abire potest. Nā a mobile velocius in minori tēpore e i percurret c h spatium maius, ut modo ostensum est. Adhuc in minori igitur, ut tempore e k, percurret c g spatium minus. quod quidem c g spatium minus percurret b mobile tardius in toto tempore e f, per hypothesim prius factā. Percurret igitur mobile velocius in minori tempore aequale. Item ne-

esse est mobile velocius aut in aequali tēpore, aut minori, aut pluri aequā magnitudinem cū tardiore decurrere. Non in equali. nam tunc illa aequae velociae essent, ex aequae velociū diffinitione: quod hypothesi aduersatur positae. Neq; in pluri tēpore. nā quod in maiori tempore aequale cum altero absoluit spatium, id quidē tardius est. Relinquitur igitur in minori tēpore mobile velocius aequale cū tardiori percurrere spatium. quod est propositū. ¶ Quarta. Vt magnitudo continua est, ita tēpus continuū. & vt magnitudo semper diuisibilis, ita quoq; tempus semper diuisibile. & vt mobile tardius semper magnitudinē secat, ita velocius, tempus. ¶ Nam magnitudinem comitatur motus: motum aut tempus. Et sicut in omni magnitudi ne contingit moueri, & in omni tēpore. Et quicquid contingit moueri, cōtingit & velocius & tardius moueri intelligere: & in omni tēpore intelligere velocius & tardius. Sit igitur, vt prius, a mobile velocius, b tardius. c d magnitudo. e f tempus. & percurrat a mobile velocius magnitudinē c d in toto tempore e f. Quia velocius aequali tempore percurret maius, b mobile tardius eo in eodem tempore percurret minus, & magnitudinis partem, vt c g. & mobile tardius in eodem tempore percurret minus, vt c h. et adhuc tardius, minus, vt magnitudinē c i: quā diuido signo i. Et si intelligis tardius, iterū minus percurret, vt magnitudinē c k: quā signo k diuisam intelligimus. Et ita si semper tardius intelligere pergis, semper magnitudinem c d diuides, et diuisibile ex mobili tardiore intelliges. Item quā a mobile velocius in tēpore e f percurret c d: velocius eo in minori tēpore, vt e l, quod signo l diuido, eādē percurret magnitudinē: & adhuc velocius, in minori tēpore, vt e m, eandem. Et ita semper quo velocius fuerit, in minori tēpore eādē magnitudinē trāsibit, atq; minus tempus secabis: vt magnitudinem p tardius mobile secabas. Perspicuū est igitur, vt magnitudo cōtinua est, ita tempus esse cōtinuū: & vt magnitudo semper diuisibilis, & tēpus: & vt mobile tardius semper magnitudinem secat, ita tempus mobile velocius. & has sectiōes quasie diuerso sibi respondere, & itelligi oportere. Eū uero vt mobile tardius in aequali tēpore minorem percurret magnitudinem, ita & velocius in minori tempore magnitudinē percurret aequalem. Est & alius modus, quo cōsimiliter diuidatur magnitudo et tempus, vno eodemq; mobili: vt cū mobile a magnitudinem c d in toto tempore e f totā absoluat: idem mobile a in minori tempore, ut e l, minorem magnitudinem vt c g absoluet, et in minori tpe, ut e k, adhuc magnitudinem, ut c h, minorem. et hoc pacto semper cōsimiliter utrūq; diuidendo partiendoq; (ut uoles) pcedes. Est igitur iā satis manifestū, ut magnitudo semper diuidua est, et tempus: et si tempus diuiduū, itidē et magnitudinē diuiduā esse oportere. ¶ Instatiā zenonis. Sed insurgit zeno, uolens magnitudinem nō in semper partibilia esse partibilem ostendere. Si magnitudo (inquit) in semper diuisibilia partibilia abeat, et si quā super eā moueri ponat, ipsum infinita trāsire oportebit, et infinita seorsum tāgere (essent em in ea nō modo infinite, sed infinites ptes infinite) et hoc in tempore finito. hoc aut impossibile est. nō est igit in semper diuisibilia secabilis magnitudo. ¶ Resposio. Magnitudinem esse infinitā, similiter et tempus, bifariam dicitur. Primo secundum magnitudinem, ut si nullū finem extremaq; habeant: quomodo neq; magnitudo neq; tempus infinitū est ullum. Secundo modo secundū diuisionem: quomodo et magnitudinem et tempus infinitū esse dicimus. Et alia infinita transiri possunt, et infinita seorsum tangi. infinita autem secundū magnitudinem neq; transiri, neq; tangi omnia. Infinita em secundū diuisionem, actu finita sunt, extrema et finem habentia. Et cū contendit illa infinita transiri, et tāgi oia in tempore finito: dicimus utrūque magnitudine finitū, et utrūque diuisione infinitū: et quo pacto unū finitum, et alterū finitū: et quo modo unū infinitū, et alterū. Et ideo in magnitudinis extremis finitē, infinita diuisione et potentia transeuntur, et tanguntur in tempore extremis finito. quod identidem est in tem-

poribus diuisione & potestate infinitis, illa hoc pacto infinita pertransiri. Si igitur cōtendisset zeno de infinito magnitudine, sua ratio robor & pōdus (modo falsum nō assumeret) habere videret, qđ paucis ostendemus. ¶ Quinta conclusio. Magnitudo hoc pacto infinita, tēpore finito percurri non potest. Sit a magnitudo infinita: que tēpore finito c d (si fieri potest) percurratur, sumo magnitudinis infinitę partē finitā quācūq; vt a b: que in tēpore & minore c d percurritur, sit igitur tēpus c e. Manifestū est c e temporis finiti partē, toties, & finito quidem numero, replicari posse, aut equalem, vt totum tempus c d metiatur, totidē igitur infiniti equales partes a b, in tempore c d finito transibuntur, que cum sint & numero & magnitudine finitę, totum pertransitum est finitum. Et si transitur totum; a & totum a erit finitum: cuius positum est oppositum. Nec refert si eam magnitudinem nō regulariter percurri posueris, nā velocitatis tantulę partis cuiuscūq; ad acceptā partem erit aliqua pportio, & tēporis ad tēpus, quare & spatij ad spatium. Et semper cum partes acceptę adinuicem habebunt pportionem, singulę finitę erunt, & numero etiā finitę, quare & totum pertransitū abibit finitum. ¶ Sexta conclusio.

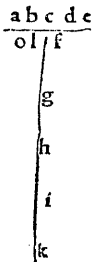
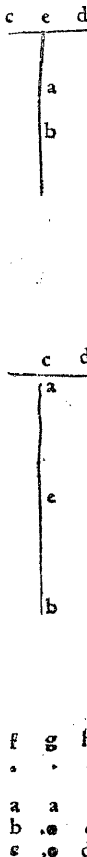
Idem neq; tēpore infinito percurritur magnitudo finita. ¶ Cōsimili vt præcedens pateat argumento. Sit magnitudo finita a b, tempus infinitum c. a tempore infinito seco partē finitam c d, in qua percurritur pars aliqua magnitudinis finitę a b, que sit a e. Manifestum est a e partem magnitudinis finitę toties, & numero quidem finito replicari posse, vt magnitudinē a b finitā metiatur, aut equando, aut superando, nihil refert, quare in tot tēporis c equis partibus parti finitę c d, tota trāsibitur pertransita magnitudo: que cum sint numero & magnitudine finitę, & totum tempus transitus erit finitū, quare si transitur in toto c, & totum c erit finitū, cuius cōcederetur oppositū. Et de motu aut difformi aut irregulari idē valuerit argumentum. ¶ Corollarium. Vnde iterū altera ratione ostēdere nobis promptum est, magnitudinē ex atomis & impartilibus cōstitui nō posse, hoc enim superioribus satis dilucet rationibus, attamen hac adhuc ostēdere possumus ratioē. In omni tempore velocius & tardius res moueri cōtingit, & velocius in equali tempore plus conficere spatij ostensum est: vt duplum, aut hemiolium. Sit igitur magnitudo a b c (si possibile est) ex tribus atomis cōflata: supra quam moueantur duo mobilia, d velocius secundum hemiolium, & e tardius: vt cum mobile d velocius transit tria impertia, a, b, c, in tribus temporis impertibus f, g, h, (magnitudinē enim diuisione respōdet & tempus) e duo impertia transeat: consequens est vt e mobile tardius, c residuam eius quam transiuit magnitudinis dimidietatem in temporis quo transiuit a b magnitudinem, parte media conficiat, quodenim in aliquo tempore transit totum, in temporis dimidio transit dimidium, hoc autem esse nō potest, nisi temporis patiatur atomus. Nam esse nō potest in vno atomo, neq; in duobus atomis, atomum autem partiri impossibile est. Non est igitur magnitudo aut continuum vllum ex atomis & impartilibus cōstitutum.

Secundi capitis scholia. iij. Alioqui esset eque velox. Si b mobile tardius pertransiret totū spatium c d in tēpore e f, in quo a mobile velocius positū est idē spatium percurrere, b esset eque velox ipsi a. nā in equali tēpore pertransiret equale spatium. Si vero mobile b (quod positum est tardius) in tempore e f pertransiret maius spatium qđ c d, quod positū est pertransiri ab a in eodē tempore, b mobile esset velocius qđ a, quia in equali tēpore maius pertransiret spatium. hoc autē (sicut & b esse eque velox) repugnat hypothesi positā. iij. In equali enim non pertransibit. Si a velocius mobile pertransiret c h partem spatij in equali tempore ipsi e f, in quo totum transit spatium, esset seipso tardius, nam in equali tēpore e f minus pertransiret spatium, & vt transiens ch partē spatij in e f, esset tardius quā vt percurrrens c d totam magnitudinem eodem tēpore. Si vero idem mobile a ponatur absoluerē partē spatij ch in maiori tēpore qđ e f, esset seipso velocius, quia in minori tēpore maius absolueret spatium. Vt enim pertransiens c d in tēpore e f, esset velocius qđ vt pertransiens ch partem spatij in maiori tempore quam e f, quandoquidem in minori tēpore maius absolueret spatium. v. Relinquitur igitur mobile velocius, Cōsimiles his tribus cōclusionibus de motu velociori, tres fieri possent de

mobili tardiori conclusiones. Prima, qđ mobile tardius in equali tempore spatium percurrat minus. Secunda, qđ mobile tardius in maiori tēpore minus pertransit spatium. Tertia, qđ mobile tardius in maiori tempore spatium absoluit æquale. Quæ istdem exemplis atq; proloquijs probanda sunt, vt tres prædictæ. vi. Et vt mobile tardius semper magnitudinem secat. Dicitur mobile tardius semper secare magnitudinem, quia seruato eodem tempore omnium motuum, si aliquod mobile pertransit aliquod spatium, tardius mobile in eodem tempore minus peraget spatium, & tertium mobile tardius secundo, adhuc minus abibit spatij, & ita deinceps quanto tardius dabitur mobile, tanto eodem tempore minus spatij pertransibit, atq; hoc pacto per tardiorum mobiliū assignationem deuidetur spatium in diuersas partes. Sic mobile velocius dicitur diuidere tempus, quia retento semper eodem spatio, si quod mobile illud percurrit in aliquo tempore, velocius illo idem spatium absoluet in minori tempore, & tertium velocius secundo idem percurreret spatium in minori tempore qđ secundum. Et ita deinceps per velociorum mobiliū dationē diuiditur tempus, semper ad principium accedendo, in varias partes. Est & alius modus quo cōsimiliter. In primo modo, seruato eodem tempore diuiditur spatium per mobile tardius. In secundo, seruato eodem spatio diuiditur tempus per mobile velocius. In hoc autem modo, seruato eodem atq; eiusdem virtutis mobili, cōsimiliter diuiduntur spatium & tempus, vt graue l in toto tempore a e in quatuor partes æquas diuiso, pertransseat spatium f k, distributum itidem in totidem partes æquales. idem mobile in tempore a d pertransibit spatium fi, & in a c medietate dati temporis pertransibit f h medietatem dati spatij, & hoc pacto deinceps diuidendo. Ipsum infinita transire oportebit. Hæc Zenonis instantia ab Aristotele in litera diluitur, concedēdo mobile cum per aliquod spatium transit, percurrere infinita potentia & diuisione tempore finitō, que tamen diuisione infinita, actu finita sunt, & principium atq; finem habent, tamen mobile non pertransit spatia actu infinita, & quæ suæ magnitudinis careant extremis. Illud autē principium quod loco assumptionis ab eo desumitur, impossibile esse tempore finito infinita pertransire, intelligē dum est de infinitis actu, & secundo infiniti modo. Idcirco Zeno aut multipliciter aut amphibolitam incidit. Et compluruli Zenonis modo argumentates petunt motum fieri per partes proportionales spatij, & in prima parte proportionali horæ pertransiri primam partē spatij proportionalem, & in secunda secundam, & ita deinceps, qui non recte itidem sumunt spatij in tempore trāsistum neq; abitionem. Aristoteles enim per partes determinatæ quantitatis spatij & tēporis latorem fieri, & secundum eas ipsam sumi contendit. Illi autē contra Aristotelis morem, in infinitudinem, confusionem, & tenebras partium proportionaliū se inuoluunt atq; demergūt, vnde facilis non patet exitus. viij. Manifestum est c e tēporis finiti partē. Proloquium enim est, quilibet finiti partem aliquoties sumptam suū totum mensurare. Pars autem suum totum mensurat, quæ aliquoties sumpta suū totū aut æquat, aut superat, vt binarius quinquies sumptus æquat denarium, & ternarius quater sumptus ipsum superat. quare & binarius & ternarius mensurāt denarium, si e pars accepta sit decima pars totius temporis finiti c d, ipsa decies sumpta mensurat totum tēpus c d. viij. Et de motu aut difformi aut irregulari. Quæ admodū in præcedere cōclusionē idē erat iudiciū de motu irregulari sicut regulari, ut ponendo æquali tempore semper duplā præcedēti absolutū magnitudinē, scilicet in secunda temporis parte duplam magnitudinē ad magnitudinē primū motus, & in tertia duplam magnitudinē secundæ parti, & ita consequenter. nam partis proxime sequentis velocitas ad partem proxime præcedentē habet aliquam proportionem, & tempus ad tempus, ergo & spatium ad spatium. Cuiuslibet igitur illarum partium magnitudinis, quæ in decem temporis partibus absoluitur, ad alterā est proportio. quare earum quælibet, extremis finita, quicquid igitur toto tempore c d pertransit, finitū est. Eodem quoq; modo & hoc in loco idem subit iudiciū de motu irregulari, ponēdo secundā magnitudinis partem in duplo tempore ad tempus primæ transiri, & tertiam in tēpore duplo ad tempus secundæ, & ita consequenter. nam tarditatis secundæ partis ad primā, & semper sequentis ad proxime præcedentē est proportio dupla, & spatij ad spatium proportio equalitatis, ergo & temporis ad tēpus est proportio. Quicquid autem ad alterum proportionem habet, vt finitum sit necesse est. ergo totum tempus motus est finitum. Et ipsum est c, per hypothesim. igitur c est finitū, quod repugnat positō. ix. Nā esse non potest in vno atomo, neq; in duobus. Quia e mobile probatum est absoluerē totum spatium a b in toto tempore f g h, per principium in litera positum, dimidium spatij a b, scilicet c, deberet absoluerē in medietate dati temporis f g h. At illius rotius medietas dari non potest, nisi nunc temporis impartibile diuidatur. nam vnus atomus, eius non est medietas, sed minus medietate, scilicet tertia pars, neq; duo atomi sunt eius medietas, sed maius medietate, scilicet duæ tertiae, sed eius medietas assignari deberet vnus atomus cum dimidio, vt f cum dimidio ipsius g. Atomum autem temporis diuidere est impossibile, igitur non potest continuum ex insectilibus componi, aut aliqua daretur magnitudo super quam non posset fieri motus, & mobile pertransiret duplum, cuius non posset transire dimidium, quod est impossibile.

¶ Tertij capitis annotat.

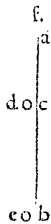
¶ Nunc, nunc primo.

Tertium caput cōtinet quinque cōclusiones, & tres rationes ad quartam.

¶ Prima cōclusio. In omni tēpore, nunc non secundū alterum, sed per se & primum impartibile esse necesse est. **¶** Modos nunc prius claros reddidimus, sed hic adhuc opportunum videtur esse huiusmodi nunc impartibile esse in tempore ostendere. Nam finis præteriti est id ante quod nihil futuri habeatur, quo pacto enim futuri aliquid habeatur prius quam præteritum finitum sit? Et initium futuri id, in quo præteriti nihil relinquatur. Nam quomodo post futuri initium, præteriti aliquid maneat? hoc autē nunc, dicimus vtriusq; terminum. Est igitur nūc in tēpore quiddam impartibile. **¶** Secunda cōclusio. Idē est nunc vtriusque tēporibus vltimum: præterito vt finis, futuro vt initium. Nam si duo diuersa & abiuncta ponerentur: se tangere non possent: quia sunt impertia, & quorū nō sunt vltima. satis autē monstratum est supra, impertia se tangere non posse, neque vnū alteri cōsequenter esse, quia impertia continuū non attollunt, & cū tempus sit continuū, inter illa, eiusdē nature continuū intercipi oportet, quod non nisi tēpus esse potest. At cū post præsens inductū nihil præteriti habeatur, ante vero nihil futuri, illud igitur tempus interstes in atomo erit. Et cū omne tēpus (vt ostensum est) partibile sit, ipsum erit partibile: quare & atonus partibilis. Immo vero tale tempus cū neq; præteritū sit aliquid, neque futurum, nihil nisi simplex & impartibile nunc esse potest, quod si diuidatur, præteritū erit in futuro, & futurū in præterito: immo & ipsius nunc hoc erit præteritū, illud vero futurū: & in eodem nunc plurima simul esse conspiciuntur. quę si impossibilia sunt (sunt nāq; non erunt diuersa nunc, tēporis extrema, hoc præteriti finis, illud initium futuri, sed vnum idēq; numero). **¶** Tertia. In ipso nunc impartibili nihil moueri contingit. Nā contingeret in ipso velocius & tardius moueri. Sit igitur magnitudo a b, tardius vero mobile d, velocius e, & f nunc & impartibile, & d mobile tardius pertranseat magnitudinis partē a c in atomo tēporis f, si fuerit possibile. e mobile velocius eandem a c magnitudinis partem in minore quam sit nunc, mora absoluet, partietur igitur f nunc impartibile, quod est impossibile. **¶** Quarta. Itē neque in nūc cōtingit quicquā quiescere. Primo. Nā aliquid quiescere dicimus, cum non mouetur quando, vbi, & quomodo moueri natum est, in nunc autē ostensum est nihil moueri contingere, neq; igitur in nunc quicquā cōtinget & quiescere. **¶** Secūdo. Potest mobile toto tēpore præterito moueri, & toto futuro quiescere, nullus id negabit. Atqui si in atomo quiesceret, in illo eodē simul et moueretur. Nam si in toto præterito mouebatur, et in quolibet præteriti in quo moueri natū est, mouebitur. Si igitur natū esset quiescere in atomo, et in eodem natū moueri esset, moueretur igitur in nūc atomo præteritum finiente. Et cū in toto futuro quiesceret, in quolibet futuri in quo quiescere natum esset, quiesceret, igitur et in nunc futurū ipsum in itiantē quiesceret. Quiesceret igitur in eodem nunc simul et moueretur, est enim nunc idem vtriusque temporum vltimum: huius vt finis, illius vero (quemadmodum dictū est) vt initium. **¶** Tertio. Aliquid quiescere putamus, cum prius et posterius cōsimiliter secundū se et suas partes sese habeat. In nunc vero neq; prius neq; posterius est. In nunc igitur nihil quiescere ponendū est. **¶** Quinta. Omne quod mouetur, vt diuisibile sit necesse est. **¶** Nam omnis motus ex quodam in quoddā est, et cū mobile in eo in quod mutātū est, omnino existit: nō amplius mouetur. Et cū omnino in eo est ex quo mutatum est secundum se et partes omnes: nondum mouetur, quod enim consimiliter se habet secundum se, et partes omnes: nō mutatur, omne igitur quod mouetur, diuisibile est, quod quidem cum mouetur, partim in vno termino, partim in altero est, nam nō omnino in vtroq; neque omnino in neutro est: vt cū ex albo sit fuscum, et nō nigrum. Non enim necesse est quod moueatur, in alterutro esse extremorum.

a c d b

Tertij capitis scholia. x. Nam finis præteriti est id. Diffinitio literæ imperfecta est. Nā si detur totum tēpus a d, cuius præteritum sit a b, & futurum b d, instans c signatum in præterito, est ante quod nihil futuri habeatur, & tamen non est totius præteriti finis, cum ipsum adhuc sequatur aliqua pars præteriti, scilicet c b. Debet itaq; data diffinitio ita compleri. Finis præteriti est id temporis vltimum ante quod nulla pars futuri habeatur, & post quod nulla pars præteriti relinquatur, vt signum b in dato exēplo. Impossibile est enim aliquam partem futuri esse antequam præteritum sit finitum, alioqui duo tempora præteritum & futurū simul essent secundum durationem. Sic & initium futuri per duas partes consimiles debet complere diffinitio, quod est id vltimum post quod nihil præteriti relinquatur, & ante quod nihil est futuri. Si quidem impossibile est aliquam partem præteriti esse postquam futurum est inceptum.

xī. Quod si diuidatur, præteritum erit in futuro. Si diuidatur tempus interstes atq; intermedium inter duo illa instantia, quorum vnum est finis præteriti, & alterum subsequens principium futuri, præteritum erit in futuro, nam quia finem sequitur præteriti, per diffinitionem erit in futuro, & quia futuri principium præcedit, erit præteritum, & futurum erit in præterito. nam ipsum f tempus per hypothēsim inter duo instantia (quorum prius est finis præteriti, & posterius initium futuri) interceptum, quia est ante principium futuri, est in præterito, & quia est post finem præteriti, est futurum, quare idem est præteritum & futurum, & ipsius f dati temporis (quod diuisum intelligamus in g h) aliquid, vt g, erit præteritum, nam temporis prior pars, aliud vero, vt h, futurum, & in eodem instanti plurima instantia simul esse concedenda essent, quæ sunt impossibilia, quare & illud ex quo sequitur, scilicet diuersa esse instantia, quorū vnum terminat præteritum, & alterum futurum. xīij. Potest mobile toto tempore præterito moueri. Sic totū tempus præsens a b, quod diuido atomo c in præteritum a c, & futurum c b, moueaturque mobile d toto tempore præterito a c, & quiescat toto tempore futuro c b. Cum d per hypothēsim moueatur toto tēpore præterito a c, in quolibet præteriti in quo natum est moueri, mouetur. At d mobile natum est moueri in c instanti finiente præteritum, cum in eo per hypothēsim sit natū quiescere, igitur d mouetur in c atomo præteritum claudente. Rursum d mobile quiescit in toto tempore futuro c b, ergo in quolibet futuri in quo natum est quiescere, quiescit. At mobile natum est quiescere in atomo c futurum incipiente, per hypothēsim, ergo in atomo c quiescit. Sed idem est nunc & impartibile c, quod est finis præteriti, & principium futuri, vt secunda conclusione ostensum est, igitur mobile d in vno eodemque atomo c & mouetur & quiescit, quod est impossibile. Neq; ex eo quod mobile non mouetur in nunc impartibili, efficaciter habetur argumentum, ipsum in instanti quiescere. Nam ex negatione vnius priuatiue oppositorū ad affirmationem alterius non recta sumitur argumentatio, nisi in antecedere ponatur affirmaturq; aptitudo eius quod negatum est, vt Socrates non est nunc videns, & natus est esse nunc videns, igitur est cæcus. Consimili modo ita constituenda esset ratiocinatio, mobile non mouetur in nunc impartibili, & natū est in eo moueri, igitur in ipso quiescit, sed quod assumitur, non minus falsum est quam quod infertur. xīij. Omne igitur quod mouetur, diuisibile est. Hęc cōclusio (vt satis litera insinuat) potissimum intelligitur de ente naturali quod mouetur completiue, omne enim tale diuisibile est in partes secundum dimensionem sumptas, quarum aliquę formam habent quę acquiruntur, alię eam quę deperditur. Nam quandiu durat motus, vtriusq; aliquid esse debet in mobili, vt ipsum quodammodo in vtroque sit termino, scilicet incomplete, & quodammodo in neutro, scilicet complete, hinc impartibilia, & dimensionis expertia, in fine huius sexti probabuntur nō posse physice moueri. Quod si mobile completum diuisibile est, consequens est & mobile incomplete (scilicet materiam, quę est transmutationum subiectum) diuisibile esse, inam gratia magnitudinis quę in materia est, ipsum rotum diuisibile est in partes ipsum integrantes. Et non id modo, sed & mobile terminatiue (id est formam quę per motum acquiruntur aut deperditur) partitibile esse oportet, cū debeat eius vna pars prius, & altera posterius aut acquiri aut deperdi, & ea morio successioni partium temporis respondere, quod impartibili competere neutquam potest.

a b c d

¶ Quarti capitis annotat.

¶ Id totum mouetur, quod & ipsum & eius quęlibet partium mouetur. ¶ Pars, pars secundum dimensionem sumpta.

15

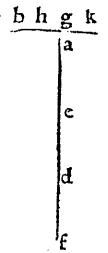
Vartum caput cōtinet duas cōclusiones, & tres ad secundam partem primæ rationes. **¶** Prima cōclusio. Motus bifariam diuisionem recipit: penes tempus scilicet, & penes eius quod mouetur partes. Penes autem tempus, hoc ideo est, quia longior motus longiore tempore, breuior vero tempore breuiori semper perficitur: & vt tempus, pariter sectionem recipit. At vero quod partibilitate mobilis itidem partiatur, patet primo. Sit a b mobile quod totum moueatur. ipsum diuido in c. & totus motus eius sit

d e. quia totum mobile a b mouetur, & eius pars a c mouetur. habet igitur quo moueatur motum: qui sit d f. & eius pars altera c b etiam mouebitur, & motum habebit, qui sit f e. Et quamcumque aliam assignaueris, eam moueri oportebit: alioquin non totum mouebitur: neque alteram alterius motu moueri possibile erit. Est igitur totus motus d e, in toto mobili a b. & pars motus d f, in parte mobilis a c. & pars altera motus f e, in parte altera mobilis c b: ut liquido percipias motum partium, mobilis partibilitate partiri. ¶ Secundo. Omnis motus, alicuius est totus: qui & idem, plurius totus esse non potest. d igitur alicuius est totus, & positus est totus esse mobilis a b. Non est igitur totus a c, aut totus c b, partes enim sunt utraque. & idem motus plurius esset totus. neque per idem, alterius partium vilius totus erit. erit igitur totus motus d e, totius mobilis a b, & partes eius, partibus mobilis a b consimiliter respondentes. Et certe perfectum esse videtur, ut totum totum existat, & partes partium esse partes. ¶ Tertio. Quia cum totus motus d e sit totius mobilis a b: cum diuideatur mobile in partes a c, & c b, & quatuor alia liberit: si partes motus, mobilis partibus æquantur, confectum est quod volumus, motum scilicet, mobilis partitione partiri. Si vero motus deficit, ita ut liceat mobilis partem extra accipere motum nullum habentem, ut a g: cum totum mobile a b positum sit moueri, & pars eius a g mouebitur, quæ motum non habet. mouebitur igitur aliquid sine motu, quod est impossibile. Si vero dixeris motum mobilis partes superare, ita ut aliqua pars eius, ut h e, extra mobilis partes cadat: erit igitur motus h e sine mobili, non enim erit in altero mobili, cum totus motus d e positus sit esse vnus. At vero si totus motus sit vnus, & mobile esse vnus (ut iam cognitum est) necessarium est, quæ si impossibilia sunt, perspicuum euasit motum non modo temporis, sed & partitione mobilis partiri. Et quæuis & quod mouetur, & motus, & tempus, & pleraque alia, diuisiones correspondentes habeant, ut vnus diuisionem reliqua omnia sequatur: non tamen omnia hæc consimiliter diuiduntur, sed quantitas, ut magnitudo & tempus, per se diuiduntur: quod mouetur, suæ magnitudinis diuisione: & affectiones et qualitates, per accidens: quia simul ipsæ accidunt, quibus ea quæ per se sunt diuisibilia, insunt. ¶ Secunda conclusio. Non modo ut tempus, motus est diuisibilis, immo contra retroagitur: ut motus diuisibilis, et tempus diuisibile esse oportet: et ut motus diuisibilis, et quod mouetur. ¶ Sit a motus, b tempus, diuido motum per medium. Motus medium est in minori tempore, quæ totus motus a, et iterum medij sumo medium aliud, quod erit in minori tempore, ut manifestum est, et semper hoc modo, vnde sit notum, ut motus, ita et tempus diuidi oportere. Sit iterum a totus motus c, c vero quod mouetur. Medietas motus, minoris est quæ c: et iterum medij medietas, minoris erit. Et ita semper procedendo, ut quæcumque motus partem accipias, eius quod mouetur, partem respondeat: ut pars motus a d, partem eius quod mouetur c d, & pars a e, partem c e, & a f, c f. & ita quancumque aliam acceperis: ita ut prædemonstratum est, ut nunc quæ partes motus, eius quod mouetur deficiat partibus: aut quod mouetur, aliqua parte motum excedat, sed ut totum totius, & partes partium existunt. Ut igitur motus diuiditur: & quod mouetur, diuisibile esse oportet. Et consimiliter monstrari posset spatium esse diuisibile, et id secundum quod est motus: et ex unius (ut quod mouetur) diuisione, omnium aliorum diuisiones perspicere. Vno enim diuiso, cætera ut diuidantur necesse est. Et ut unum finitum, ut actu, et cætera finita esse oportet, et ut unum infinitum ut potestate et diuisione in semper diuisibilia, et cætera consimili modo esse et infinita, si enim alio modo, et alia alio modo.

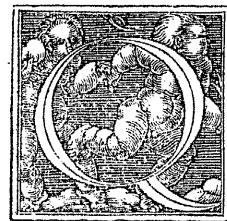
Varti cap. scholia. xv. Penes tempus, scilicet & penes eius quod mouetur partes, primo motus diuisionem habet penes tempus in quo fit, & hoc modo in partes successione prioris & posterioris in eadem subiecti parte vicissim existentes diuiditur. Nam hic potissimum de motu secundum locum fit sermo, cuius pars prior non manet cum posteriore, quamuis hæc conclusio etiam motibus illis quibus acquiruntur res permanentes, alicui accōmodari potest. Secundo partitionem habet motus penes ipsius mobilis partes secundum dimensionem

sumptas, & hoc modo in partes simul secundum durationem existentes diuiditur, sed quæ in diuersis subiecti partibus, ut motus lapidis bipedalis in vna hora, primo diuiditur secundum diuisionem temporis, & prior pars motus prioris temporis parti respondet, posteriori vero posteriori. Secundo idem diuiditur in motum primi pedalis, & motum secundi pedalis, simul secundum tempus in diuersis subiecti partibus existentes. Et harum diuisionum prima motui propria est, & per se conuenit, secunda autem impropria & accidentaria, quæ admodum albedo in partes intensiōnis (quos gradus dicunt) per se dirimitur, in partes autem extensiōnis per accidens, & gratia subiecti. Non tamē omnia hæc consimiliter diuiduntur. Triplicia assignantur in litera eorum quæ diuiduntur genera. Primo, aliqua per se & primo, nulliusque alterius gratia, in proprias partes diuisionem habent, ut magnitudo in partes extensionis, qualitas in partes intensiōnis, latitudo in partes successiōnis, numerus in partes discretiōnis atque multitudinis. Secundo, aliqua non sui gratia, sed alterius quod in ipsis est, diuiduntur, ut substantiæ in partes integrantes, gratia magnitudinis quæ est in ipsis. Tertio, alia neque per se primo, neque gratia alterius quod sit in ipsis, ut subiectis diuiduntur, sed per accidens, & gratia alterius, quod simul est in eodem cum ipsis subiecto, ut albedo in partes extensiōnis diuiditur, quia est in subiecto in quo est magnitudo cuius diuisione in huiusmodi partes albedo secatur. Motus autem (ut dictum est) penes tempus, per se & primo diuiditur, estque de primo eorum quæ diuiduntur genere, penes subiectum vero, per accidens, & in partes accidentarias, estque de tertio hic posito eorum quæ partitionem suscipiunt genere. xvi. Diuido motum per medium. Hic mediū non sumitur pro medietate secundum molem, quæ attenditur secundum subiecti diuisionem, sed pro medietate secundum successiōnem, nam partes successiōnis attendendo, tempus diuiditur, quæ admodum & motus. quod hac in parte probatur. Cum vero deinde litera subiungit, medietas motus, minoris est quæ c, ibi medietas motus secundum molem & extensiōnem subiecti sumitur, diciturque medietas motus, quæ est in medietate subiecti. Nam partes extensiōnis motus attendendo, subiectum consimiliter atque motus diuiditur, quod in secunda parte probare litera annuitur. Et ut utraque conclusionis pars elucidetur, sit a motus qui fiat in toto tempore b k. Sumo medietatem ipsius motus, quæ sit a d, manifestum est ipsam fieri in minori tempore, ut b g. Et iterum illius medietatis sumo medium, scilicet a e, quod fiet in minori tempore, ut b h, & ita partes temporis, ipsius motus partibus æqua diuisione respondent. Præterea sit a totus motus, c vero mobile, medietas motus, scilicet a d, est in minori subiecto quæ c, scilicet in c d, & illius medij medietas, ut a e, est adhuc in minori subiecto, ut c e, & iterum minor pars motus, ut a f, in minori parte subiecti c f, & ita consequenter, ut non inueniatur pars mobilis sine motu, neque motus sine mobili. Et hoc secundum posteriorem conclusionis partem explanat.

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Quod mutatur, mobile. ¶ In aliquid, terminum aliquem. ¶ Mutatio secundum contradictionem, generatio, corruptio. ¶ Mutatum, mutatum secundum finem, mutatum esse completum. ¶ Mutatum esse secundum principium, mutatum esse incompletum & imperfectum. ¶ Magnitudo, spatium.

Vintum caput continet tres conclusiones, & tria corollaria, primum primæ, secundum secundæ, & tertium tertie. ¶ Prima conclusio. Omne quod mutatur, cum primum mutatum est, in eo quo proficiscebatur termino est. ¶ Nam omne quod mutatur, ex quodam in aliquid mutatur, & quod mutatur, a termino vnde mutatur deficit, & cum mutatum est, deficit, ut enim mutari ad deficere se habere videtur, ita & mutatum esse ad defecisse. Tunc sic. Ut in mutatione secundum contradictionem comperimus, equum est in ceteris mutationibus ita sese habere intelligere. Nam simile est & in ceteris. At vero cum quid generatur, cum primum ex non ente in ens mutatum est, ipsum est, & est ens, igitur ita se habere in ceteris est intelligendum. erit igitur omne quod mutatur, cum primum mutatum est, in eo ad quem proficiscebatur termino. ¶ Ut quod mutatur, cum primum mutatum est, aut est in termino vnde proficiscebatur, aut in eo quo proficiscebatur, aut in vtrorunque medio, horum trium vnum esse oportet. At vero non erit in termino vnde proficiscebatur, nam mutatum esse, est ab eo termino defecisse. Neque alicubi in medio, ut in c, cum mutatum sit in b, nam cum mutatio continua sit, quod mutatum est, tum cum mutatum est, ad id mouere in quo mutatum est, hoc autem impossibile, relinquatur igitur, quod mutatur, cum primum mutatum est, in eo esse termino ad quem profectum est. ¶ Corollarium. Vn fit ut omne genitum, cum primum genitum est, sit, & omne corruptum, cum primum corruptum est, non sit, & omne auctum, cum primum auctum est, sit auctum, ut bicubitum, tricubitum, & ita de reliquis mutationibus omnia.

17

18

bus. Hoc tamen in mutatione secundum contradictionem clarius quodammodo euacuat.
 ¶ Secunda conclusio. In quo res primo mutata est, at omni & impartibile esse necesse est. ¶ Non terminum motus, sed morae atomum intelligimus. Si id igitur in quo res primo mutata est, partibile sit, esto ipsum a b. quod partiatur in signo c, vt pars prior sit a c, posterior vero c b. aut res primo mutata est in a c, aut in c b, aut in toto a b. Non in a c, quia cum posita sit esse primum mutata in a b, & a c prius existat, erit prius primo. quod esse nequit. In eo enim primo dicimus aliquid mutatum, in quo, cum non secundum alterum, nihil eo sit prius in quo sit res itidem mutata. Nec in c b, quia mutatum esset in a b secundum alterum. Neque in toto a b, quia iterum mutatum esset in a c parte eius prioris, atque esset prius primo. Non erit igitur id in quo res primum mutata est, partibile. relinquitur igitur ipsum atomum esse, & impartibile. ¶ Corollarium. Vnde manifestum est quod primum genitum est, in atomo esse genitum. & quod primo corruptum est, in atomo esse corruptum. & ita in ceteris mutationibus intellige factum. ¶ Attamen duplex concipere mutatum. hoc secundum finem, in quo res consecuta est completum finem & actum. aliud vero secundum principium, prius quam res suum finem acta sit completum. Et nos mutatum esse secundum finem primum esse, & secundum atomum impartibile sumi, monedimus. De eo quod est secundum principium, nunc agendum est. ¶ Tertia conclusio. Secundum rei principium, nullum mutatum primum dandum est. ¶ Nam si dabitur illud, sit primo mutatum secundum principium in a d. manifestum est a d atomum (vt monstratum est) & impartibile esse. Aut ergo a d atomum est vni motus. hoc autem esse non potest. nam mutatum esse, est ab eo termino defecisse. Erit igitur impartibile alterum quod cum ponas in quo primo mutatum est, erit atomum vni motus proximum & attiguum, & nunc in tempore sibi inuicem proxima. quod esse nequit. Si vero dixeris a d impartibile, & non proximum atomum vni motus, & tamen esse in quo primo mutatum est: tunc sic. Inter primum impartibile, & a d, est tempus medium: in quo sunt innumera nunc alia, & in quo dicis mobile nunquam prius fuisse mutatum. quieuit igitur continue in toto intercepto tempore, et a d (in quo dicis ipsum esse primum mutatum) finis est quietis. quod esse nequit. aut in quolibet nunc intermedio mouebatur. quod non minus impossibile est. Non igitur erit ad impartibile. Sed esto dicis ipsum partibile, diuiduo ipsum per medium in signo c. Aut mutatum est in a c priori parte, aut in c d, aut in toto a d. Si in a c mutatum est, cum sit prius a d, primum mutatum non est in a d. alioqui dabitur prius primo. Si solum in c d, non est primum mutatum in a d, nisi secundum alterum. Et iterum de c d vt a d procedo. Si das in neutro, neque in toto a d mutatum est. et si in toto a d, et in a c prius mutatum est. quod esse non potest. Neque dici poterit aliquando deueniendum esse ad id in quo primo mutatum est, et dare primum mutatum. nam diuisiones in infinitum prorunt. Nam detur pars a c. eam diuido in signo e, et argumentabor ipsum prius esse mutatum in a e parte priori. quare non est primo mutatum in a c. Et si dederis a e in quo primum sit mutatum, diuido a e in signo f, et statim ostendo prius mutatum esse in priori parte a f. et abibo hoc pacto a versus in infinitum diuidendo, et ostendendo prius mutatum esse. Satis igitur arbitror demonstratum propositum, secundum rei principium nullum mutatum primum inueniri posse. ¶ Corollarium. Quo fit vt eius quod mutatur, temporis in quo mutatur, et eius secundum quod mutatur, non sit dabile primum. ¶ In mutatione enim qualibet tria reperiuntur: quod mutatur, tempus, et id secundum quod mutatur: vt homo, hora, albedo. quorum duo, quod mutatur, et tempus secundum se sunt diuisibilia: tertium autem non semper, sed interdum secundum accides: vt quibus quod secundum diuisibilia sunt, accidat. Et quia de tempore et magnitudine simile est, sit magnitudo a b, et moueatur mobile ex a in c. Si c sit impartibile, erit impartibile impartibili coniunctum. Si partibile: ergo pars erat in a c, in qua mobile prius mouebatur: et iterum in illa parte (si eam feces) aliquid erat prius in quo mouebatur.

Et quia diuidendo nunquam sectio defectura est, hinc fit vt neque eius quod mutatur, neque temporis, immo neque spatij, & dispositionis secundum quam fiat motus, primum dari possit. Sed hec adhuc clariora ex sequentibus euasura sunt.

Vinti capituli scholia. xvij. Omne quod mutatur, cum primum mutatum est. Hic quod mutatur, non id quod actu mouetur, significat. non enim simul aliquid actu mouetur, & mutatum est secundum finem. Et tamen haec conclusio dicit, quod mutatur, simul mutatum esse, sed denotat id quod mutari natum est, siue mobile, vt & notae explicant. estque huiusmodi conclusionis sententia, quod mobile cum primum secundum finem & complete mutatum est, in eo ad quem mouebatur est termino, vt cum quid complete calefactum est, est in termino ad quem calefactionis, & quod complete loco mutatum est, est in termino ad quem mutationis secundum locum. Vt in mutatione secundum contradictionem. Mutatio secundum contradictionem, est mutatio substantialis inter terminos contradictorios constituta, & illis explicata, vt generatio quae est de non esse, ad esse, vt de non igne in ignem, & corruptio quae est de esse ad non esse, vt de igne in non ignem. Ea vero quae fieret de albo in non album, aut de non albo in album, proprie mutatio non est secundum contradictionem, quia erit inter terminos constitutur contradictorios, non tamen est ad substantiam. xix. Non terminum motus, sed motum atomum intelligimus. Non id in quo tanquam termino ad quem motus, res primo mutata est, impartibile esse intelligendum est. nam omnis terminus ad quem motus (sicut & ipse motus) partibilis est. Sed illud ipsum in quo vt termino motus quicquid mutatum est (quod est nunc impartibile, finiens tempus motus) indiuisibile esse hic proponitur. In quo quidem instanti res primo mutata est, & impossibile est eam in tempore primo mutatum esse, vt id in quo aqua primo calefacta est, impartibile est, & instantans terminans tempus alterationis, & in quo lapis primo secundum locum motus est, impartibile est, & instantans terminans tempus mutationis secundum locum. In eo primo dicimus aliquid mutatum. Ex hac definitione liquet quod si quicquid dicatur mutatum in toto, quia mutatum est in aliqua eius parte, non dicitur in ipso toto esse primo mutatum, quia in ipso est mutatum secundum alterum. Similiter in instanti continuante temporis motus duas partes, vt c, nihil est primo mutatum, quia aliquid instantis illo est prius, in quo itidem res sit mutata. sed solum in instanti tempus motus finiente res dicenda est primo esse mutata, quo nullum est prius instantis in quo res sit primo mutata. Si enim detur aliquid instantans prius instanti finiente, vt d, in quo res dicatur primo mutata, cum res sit mutata in d secundum finem, ex hypothesi, per primam conclusionem est in termino ad quem motus. Et inter d & b eiusdem continui temporis instantia, tempus d b incipitur, quo mobile mouetur, quia toto tempore a b positum est moueri. igitur post finem motus est aliquid ipsius motus, quod est impossibile. xx. Attamen duplex concipere mutatum. Mutatum secundum finem dicitur, cum mobile completum actum consecutum est, & de tali mutato prima & secunda conclusio, itidem & sua corollaria intelliguntur. Et denominatur aliquid mutatum secundum finem, a momento finiente motum, vt cum alicui adest momentum finiens motum, ipsum dicitur secundum finem mutatum, etque responderet vltimum instantans temporis motus, sicut a puncto finiente lineam dicitur quicquam secundum finem terminatum. Mutatum autem esse secundum principium, est, cum mobile aliquid motus consecutum est, superest tamen adhuc aliquid acquirendum. & aliquid denominatur tale a momento continuante partes motus, quod est principium vnius, & finis alterius, & ei responderet instantans continuans partes temporis, quemadmodum motui responderet tempus. A momento autem incipiente motum, nihil dicitur mutatum, quia aliquid solum dicitur mutatum, cum quid motus habet quo a termino vnde motus recesserit. & ergo dum taxat tale dicitur a momento motum sequente. xxi. Quieuit igitur continue in toto intercepto tempore. Si enim in aliquo tempore mobile mouetur, & in instanti finiente tempus, & continuante eius partes est mutatum, ergo ex opposito si in instanti finiente tempus, & continuante eius partes non est mutatum, neque in tempore illo mouebatur, sed in impartibilibus temporis medijs inter terminum vnde motus, & impartibile a d, illius temporis partes continuantibus mobile non est mutatum, cum sit primo mutatum in a d. ergo neque in tempore illo intermedio mouebatur. Et in tempore huiusmodi intermedio mobile natum est moueri. igitur per definitionem tempore intermedio quieuit, & a d est instantans finiens tempus quietis, quod est impossibile. aut ipsum mobile in quolibet nunc intermedio mouebatur, quod rursus est impossibile, cum in instanti nihil moueri posse probatum sit. Quod si quis dicat inter nunc impartibile terminum vnde motus, & a d esse tempus intermedium, in quo mobile moueatur, cum omne tempus in duo media partibile sit, tale tempus diuidatur in duas medietates coniunctas per aliquid nunc & impartibile, vt e, in quo mobile est mutatum, & prius quam in a d, non igitur in a d est primo mutatum. Rursus inter atomum e vnde motus & atomum est tempus intermedium, quod diuidatur in duas medietates in signo f, in quo mobile itidem mutatum est. igitur in atomo e non est primo mutatum. Et cum nunquam defectura sit huiusmodi diuisio, neque vnum nunc alteri proximum esse possit, consequens est secundum rei principium nullum mutatum primum dandum esse. Sed esto dicis ipsum partibile. ipsum, a d. Cum sit prius a d. a d ablatiuis est, atque hic habetur intellectus, cum a c sit prius quam a d. xxij. Quo fit vt eius quod mutatur, id est ipsius mobilis, non est danda prima pars quae moueatur, neque prima pars temporis in qua fiat motus, neque prima pars forme quae per motum acquiratur.

ricitur, cū data istorū quavis parte, detur pars prior. Si partibile, ergo pars erat in a, si a c sit par-
 tile, ergo in spatio a c est aliqua pars, vt a d, in qua mobile prius quā in toto mouebat, & rursum
 in parte a d est pars aliqua, vt a c, per quam mobile prius mouetur quā p a d. & quia eo mō diui-
 dendo nunquā ad impartibile deueniendū est, cōsequēs est dara quacūq; spatiū parte, aliā dari prio-
 rē in qua fiat motus, sicut & mobilis, & tēporis, & dispositionis secundum quam fit motus.

¶ Sexti capitis annotat.

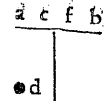
¶ Mutatur, mouetur. ¶ Infinite, infinities. ¶ Ex quodam, quodam termino.

Sextum caput continet quatuor conclusiones, duas rationes ad primam,
 duas ad secundam, & vnum corollariū, duas ad tertiam, & vnum corol-
 larium, & vnum corollarium ad quartam. ¶ Prima conclusio. In quo
 tempore primo, mobile mutatur, & in eius qualibet parte ipsum muta-
 ri necesse est. ¶ Primo. Quia aliquid mutari in tempore, dupliciter dicitur, vno
 modo vt primo: & est cum in eo & in eius parte qualibet mutatur. Secundo modo
 secundum alterum, & non primo, cum non in qualibet partium, sed solum secun-
 dum eius partium determinatam aliquam mutatur: vt cum quid in anno mutari di-
 cimus, quia in die mutetur. Ex definitione igitur manifestum est, in quo tempore
 primo, mobile mutatur, & in eius qualibet parte mutari. ¶ Secundo. Capio tem-
 pus a b, in quo primo mouetur mobile d, & tempus a b diuido in signo c. est enim
 tempus omne vel in infinitum diuisibile. Aut igitur mobile d in a c mouetur, & si
 militer in c b, (si enim in neutra partium mouetur, & in toto tēpore a b quiescit,
 nam in toto moueri, & in eius partium nulla, impossibile est) aut in altera partium
 solum, si solū in altera, nō mouebitur in a b primo, sed secundum alterum, cuius op-
 positum est concessum. Mouebitur igitur in vtraq; & ita de quibuslibet alijs par-
 tibus argumētabor, in quo igitur tēpore primo mobile mutatur, & in eius qualibet
 parte mutatur. Et hec non modo in qualibet parte mobile moueri ostendit, verum
 etiam (si apertius explicetur conclusionis vis) in qualibet parte primo moueri. Nā
 si qua dabitur in qua non primo moueatur, mutabitur secundum alterum. & partē
 signabo datę partis in qua mobile mouebitur, vt f b, & alteram datę partis partem
 in qua mobile non mouebitur, vt c f, quia c f pars est temporis a b (quicquid est eū
 partis pars, & totius pars existat necesse est) & mobile d non mutatur in c f. nō mu-
 tatur igitur in toto ab primo, quod est concessi oppositum. ¶ Secunda conclusio.
 Omne quod mutatur, vt prius mutatum sit necesse est. ¶ Primo. Sint a b mobilia
 æque velocia, quorum a moueatur in magnitudine c d in toto tempore e f, b vero in
 spatio g h in medio temporis, vt e i, b in medietate e i est mutatum, igitur & a æque
 velox mobile. Et quia hunc in modum assignari potest mobile semper tempus per
 medium patiens, erit & a in medietatis medietate mutatum, & in media medietatis
 quare omne quod mutatur, prius mutatum esse necesse est. ¶ Secundo. Quia cum
 a in toto tempore e f moueatur, & omne tempus in duo equa partibile sit, quorum
 medium extremum est nunc (hoc enim positum est temporis extremum) in nunc
 illo medio mutatum est, nam in ipso ferri impossibile est, quare et iterum in nunc
 medietatis medio mutatum est. Et quia hunc in modum procedendo nunquam
 deficit diuisio, aut diuisionis vltimum daretur, et tempus minimum, quod esse ne-
 quit, in quolibet igitur nunc medio prius est mutatum. ¶ Corollarium. Vnde
 fit vt illud quod mutatur, infinite mutatum sit. Nam omne quod mouetur, cum
 non pausat et quiescit, aut moueri, aut mutatum esse necesse est. In quolibet au-
 tem nunc temporis motus non pausat aut interquiescit, igitur in quolibet talium
 nunc, aut mouetur, aut mutatum est, non autem mouetur: quia in nunc nihil mo-
 ueri contingit, in quolibet igitur mutatum est. Igitur si ea nunc sint infinita (sunt
 autem) clarum euadit, mobile infinitum mutatum esse oportere. ¶ Tertia cōclusio.
 Non modo omne quod mouetur, prius mutatum esse oportet, sed
 et ante omne mutatum vt res prius moueatur, est necesse. ¶ Primo. quia cū oē quod

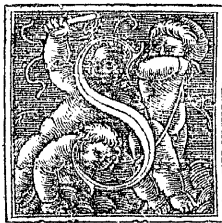
mouetur, ex quodā in quoddā moueatur, sit igitur a mobile, quod quidem moueatur a
 ex b in c, cum igitur est in b, & mutatum est in c: aut est in eodem nunc, aut alio & a-
 lio. Nō in eodem, nā simul idem ad aliquem terminum moueretur. & in eodem ef-
 set termino. Est igitur in b in nunc vno, & mutatum in c in altero. Et cum inter queli-
 bet duo nunc sit tps interstes, mouet igitur a mobile prius quā sit in c mutatum. Et
 quodcūq; mutatum alterum dederis, cum semper temp⁹ inter ipm & primum sit
 interceptum, eodem te semper vrgebo argumento. Nō enim afferre poteris nunc in
 quo mutatum sit nunc primo coniunctum, nam essent nunc sibi inuicem proxima.
 Neq; mutatum est in primo. nā mutatum esse, est ab eo defecisse, & finis motus
 existit. ¶ Secundo. Id idem in magnitudine (quia manifestior eius continuitas est)
 per quā exploratum habetur: vt si a mobile mutatum est in c: aut b c i partibile est, hoc
 autem non, nam impartibile impartibili coniunctum esset. Est igitur partibile, &
 magnitudinem interceptam esse oportet, quare prius mouebat mobile. Quæ cum
 in infinitum b versus partibilis sit, sequitur mobile in infinitum ante moueri. ¶ Co-
 rollarium. Vnde fit vt ante omne mutatum res in infinitum ante moueat. ¶ Hoc
 argumento præcedente, quodcūq; detur mutatum, manifestum est. Et intellige hoc
 in omni motu & mutatiōe (quæ etiā inter terminos statuitur cōtradictorios) eādem
 seruare veritatem. ¶ Quarta. Quicquid mutatur, vt prius in infinitum mutatum sit, idem opor-
 tet esse est, & quicquid mutatum est: vt prius in infinitum mutatum sit, idem opor-
 tet. ¶ Eadem cum præcedentibus demonstratio est: ex hoc qd impartibile impartibi-
 bili proximum coniunctumq; esse nō potest, & quia magnitudo sectionem recipiē-
 do abit in infinitum: quemadmodum numeri, qui in infinitum augentur, & lineæ,
 quæ diminuuntur in infinitum. ¶ Corollarium. Manifestum itaq; est, omne quod
 fit, prius factum esse: & quicquid factum est, prius fieri: & quicquid fit, prius fieri:
 & quicquid factum est, prius factum esse oportere. Et ita de corruptione et cæteris
 motibus intelligas: vt quicquid corrumpitur, aliquatenus prius corruptū est: & quic-
 quid corruptum, prius corrumpitur. ¶ At cum dico, quicquid fit, prius factū esse,
 non intelligo id ipsum quod fit, prius factum esse: et prius esse, sed eius aliquid, vt cū
 fiat domus, eius fundamentum aut fundamenti aliquid prius factum esse. Et hoc
 omnium ratio sæpius adducta est: quia omnis magnitudo et omne tempus in sem-
 per diuisibilia secuntur: neq; secundum prius dari possit in quo primo aliquid fiat,
 aut factum sit: corrumpatur, aut corruptum sit.

Sexti capitis scholia. xxiiij. Nam si qua dabitur in qua non primo moueatur. Si mobi-
 le d moueatur in tempore a b primo, non tamen in qualibet dati temporis parte pri-
 mo moueatur, sed tempore c b moueatur secundum alterum, ergo per diffinitionem
 mouebitur in aliqua parte temporis c b, vt f b, & in aliqua parte eiusdem tempo-
 ris non mouebitur, vt in c f. Cum c f sit pars ipsius c b, & c b sit pars totius a b, cō-
 sequens est c esse partem ipsius a b. Quicquid enim est pars partis, est pars totius. Et mobile d
 per hypothēsim non mouetur in parte c f, non igitur in qualibet parte temporis a b mouetur,
 quare neque in a b primo mouetur, sed solum secundum alterum, quod est oppositum hypothe-
 seos. xxiiij. Igitur & a æque velox mobile. Mobile æque velox est, quod in æquali tempore per-
 transit æquale spatium. At a positū est æque velox ipsi b. In æquali igitur tēpore, scilicet e i, pertrā-
 sit æquale spatium. At mobile b in tēpore e i mouetur per medietatē spatiū g h, qua trāfacta quiescit,
 qd in signo terminante eā medietatē, & in instanti i mutatum est secundum finem, ergo mobile a
 in eodē tempore e i mouetur per medietatem spatiū c d, & in puncto medietatem illā finiente, atq;
 in instanti i mutatum est secundū principium & incōplere, & in reliqua medietate spatiū atq; tēporis
 mouetur, per hypothēsim, quod igitur mouetur, prius mutatum est. Et assignado hoc pacto semper
 aliud mobile quod spatium diuidat, & tempus, cum illud (quodcūq; derur) cōplete mutatum fuerit,
 eodē argumēto ostēdetur mobile a in eodē & tēporis & spatiū signo mutatum esse incōplere, qd tamē
 postea mouet. xxvi. Cū igitur est in b, & mutatum in c. Per hypothēsim ponit mobile a moueri
 toto tēpore b c, & b esse instās incipiēs tēpus mot⁹, c vero instās i quo est mutatum. Cum mobile a
 est in c impartibili tēporis, aut est in eodē impartibili, vt in b, aut in alio. Si in eodē, cū impartibile
 hīcatom⁹ vnde mot⁹, aliquid i termino vñ mot⁹ esset mutatum, qd est impossibile, nā vt subiūngē
 litera, mutatum esse est a termino vñ mot⁹ defecisse, & finis mot⁹ existit. Si in altero, aut impartibile c
 i iij

est proximum impartibili b, & sic duo impartibilia eiusdē continui essent sibi inuicem proxima, quod fieri nequit, necesse est igitur inter illa duo impartibilia intercipi cēpus medium, in quo mobile mouetur, quare oportet omne quod mutatur est, prius moueri, q̄ non potest quicquā dici mutari, nisi in instanti finiente tempus morus. Et in toto hoc capite atq̄ precedenti mutatur non denominatiū est a mutari, sed a momento finiente morū, denominatiuum inquam re, non voce. sic factum atq̄ genitum denominatur quicquā a momento finiente factionem atq̄ generationem, & corruptum a momento finiente corruptionem aut partialem, aut totalem. **xxix.** Manifestū itaq̄ est omne quod fit, prius factū esse. Quatuor per ordinē a philosopho in hoc capite ostensa, primū, omne quod mutatur, prius mutatur esse, secundum, omne quod mutatur est, prius moueri, tertium, omne quod mutatur, prius mutari, quartū, omne quod mutatur est, prius mutatur esse, in singulis speciebus motuum specialibus nominibus possunt formari, v̄ hic de generatione & corruptione deducuntur. Possunt & partes morus finē versus deuergētes at̄ edēdo quatuor formari consimiles propositiōes per posterius, in analogia. Prima, omne quod mutatur, posterius mutatum est, etiā incōplete. Secunda, omne quod incōplete mutatur est, posterius mutatur. Tertia, omne quod mutatur, posterius mutatur. Quarta omne quod incōplete mutatur est, posterius & incōplete quidē mutatur, quarū probationes eadē sunt cū superiorū ostētionibus. Et hęc itidē in singulis motuū generibus, immo vero & mutationum omnium, speciatim efformari possunt per analogiam.

Septimi cap. annotat.
 ¶ Infinitum, secundo. ¶ Omnis, totus.

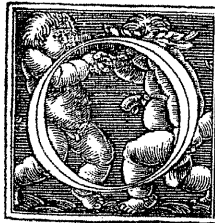
Septimum caput continet duas conclusiones, vnū corollarium ad primā, & duo ad secundā. ¶ Prima cōclusio. Impossibile est vt tēpore infinito magnitudo trāseatur, finita, semper aliud magnitudinis sumendo, & in oī tēpore totā magnitudinem absoluēdo. ¶ Sit d mobile cōtinue eque velox, quod cōtinue feratur in magnitudine finita a b, in tēpore infinito c. Sumo partē finitā tēporis c, vt c f. In tēpore c f mobile d pertrāsit aliquid magnitudinis a b. sit illud a e. Et quia d mobile ponitur eque velox, in equalibus tēporibus c f cōtinue æqualia a e pertrāsibit spatia. At vero quia pars a e aliquoties & finite quidē sumpta metitur totam magnitudinem a b, in tot igitur tēporibus tempori c f æqualibus tota percurritur magnitudo a b. At illa sunt finita & multitudine & magnitudine, quare si in toto tēpore c, totam percurri ponas magnitudinem, c finitum erit: quod est positiū oppositum. Neque refert etiā an motu irregulari feratur nunc velocius, nunc tardius: quia in tempore c f pertransibit aliquid spatij a b, quod aliquoties sumptum metitur spatium a b. Et si tardius duplo (quamlibet aliam posueris proportionem, idem subit iudiciū) moueatur, in duplo tempore transibit æquale, & ita continue secundum porportionem tarditatis, spatium semper prius accepto spatio absoluet æquale, & in tempore secundum proportionem temporis c f maiore: quæ cum (vt spatij partes) erūt & multitudine & magnitudine finita, & totum erit finitum. Et nihil refert hęc multitudine finita, magnitudine esse inæqualia, vt finitum totum efficiant. ¶ Corollarium. Vnde fit vt tempore infinito nihil quiescere, item neque generari aut corrumpi contingat. ¶ Hoc ex conclusione manifestum est. nam si tempore infinito natum moueri non est finitum spatium transeundo, neque quiescere, est enim quies, motus priuatio quando et vbi mobile moueri natum est, generatio autē et corruptio, magnitudinis sunt finitæ. Et hoc certe quod modo monstratum est, et contra magnitudinem infinitā tempore finito percurri non posse, alias prius a nobis demonstratum est. ¶ Secunda. Tempore finito mobile infinitum magnitudinem nequam pertransibit: quare neque in ea quiescet. ¶ Nihil refert magnitudinem infinitam, aut finitam, aut altero termino tantum finitam intelligas. Capiō mobilis infiniti partem finitam: quæ in aliqua parte temporis aliquid magnitudinis absoluet, & pars illa tēporis (cum tempus sit finitum) aliquoties sumpta, & numero quidem finito, totum tēpus metitur, quare in tot partibus tot æquales prius sumptæ parti mobilis partes transibunt: & totum quod transiuit, finitum est, vt quod ex finitis

& multitudine & magnitudine conflatum sit. Et idem valuerit si posueris ipsum mobile infinitū in equaliter difformiterq; moueri. Nō igitur tēpore finito mobile infinitū magnitudinem vllam pertransibit, aut in ea quiescet. ¶ Corollarium primum. Vnde tempore finito mobile infinitū, spatium nō absoluet finitum, pariter neq; infinitū. ¶ Eadem ei quæ est posita demonstratio est. ¶ Secundum. Manifestum itē est q̄ tempore finito nullus motus esse possit infinitus. Nā si esset infinitus, & magnitudinem transiret infinitam. Si autē id impossibile est, & motum esse infinitū, est enim par eademq; ratio & magnitudinis, & motus. Et quomodo iterū, cum omnis loci mutatio in loco fit, esse possit infinita?

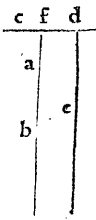

Septimi capitis scholia. xxx. Neq; refert etiā an motu irregulari feratur. Si quis ponat mobile d irregulariter moueri, vt in secunda parte spatij duplo tardius, q̄ in prima, & in tertia duplo tardius q̄ in secunda, cū quæ oportio tarditatis ad tarditatem, illa seruato eodē spatio est temporis ad tempus, duplum est & tempus motus secundæ partis ad tempus motus primæ, & tempus tertiæ partis duplum ad tempus secundæ, & ita deinceps, quare temporis partes licet duratione sint inæquales, cum tamen proportionem habeant ad se inuicem, sunt finite, totum igitur tempus morus per spatium a b, est finitū. At totum spatium positum est pertransiri in tempore c, igitur tempus c est finitum, quod est positiū oppositum. xxxi. Generatio autem & corruptio magnitudinis sunt finitæ. Generatio dicitur magnitudinis finite, quia forma substantialis acquiritur in subiecto magnitudine finito, alio qui res naturalis quæ acquireretur, esset actu infinita, quod in tertio physicorum impossibile esse demonstratum est. Similiter corruptio magnitudinis est finite, quia forma substantialis deperditur in subiecto secundum molem finito, alio qui fuisset corpus sensibile actu infinitum, quod iterum est impossibile. At magnitudo finita tempore infinito transiri non potest, vt ostendit præcedens conclusio, igitur neq; tempore infinito quicquam generari contingit aut corrūpi. Alias a nobis prius demonstratum est, primum, scilicet tempore infinito magnitudinē finitam non trāsiri, in sexta conclusione secundi capitis huius, & secundū, scilicet tempore finito magnitudinem infinitam non percurri, in quinta conclusione eiusdem capitis post solutionem instantiæ Zenonis. xxxij. Capiō mobilis infiniti partem finitam. Sit mobile infinitum a, quod in tempore finito c d absoluet magnitudinem quantācūq; vt e, si possibile est. Capiō mobilis infiniti partem finitam, vt a b, quæ in aliqua parte temporis, vt c f, pertransit aliquid magnitudinis, quia pars c f tēporis est finita, & totius finiti, ipsa aliquoties, vt si decima fuerit, decies sumpta, totum tempus c d finitum absoluet, & in qualibet illarum partium temporis, pars mobilis equalis parti a b, pertransit tantūdem magnitudinis. Et cum omnes partes mobilis sumptæ sint finite, totum ex eis cōpositum est finitum, igitur quicquid mobilis in tempore c d spatium e transiit, est finitum. Et positum est mobile a in tempore c d transire spatium e, igitur mobile a est finitum, quod est positiū oppositum. xxxiii. Et quomodo iterum, cum omnis loci mutatio in loco sit. Hic alia innuitur ad ppositum pbandum ratio, quæ talis est. Omnis loci mutatio in loco est, quia id quod loco mouetur, in loco est, aut semper eodē, si feratur circulo, aut successiue alio & alio, si secundum rectum moueatur, locus autem omnis finitus est, nam terminus est claudens atq; ambiens corpus contentum, igitur omnis loci mutatio est finita, quare nulla infinita, alioqui in loco finito fieret infinita mutatio, quod est impossibile, sicut & infinitum finito contineri.

Octaui capitis annotat.
 ¶ Stare est ad quietem tendere. ¶ Stare, sisti.

Octauum caput cōtinet octo conclusiones: duas rōnes ad secundam, & vnā instantiā zenonis post vltimam. ¶ Prima conclusio. Oē quod stat, cū stat, vt moueatur necesse est. ¶ Nā omne natum moueri q̄n, vbi, & quomodo: aut mouetur, aut quiescit, quod autē stat, non quiescit. Nam nihil quiescēs in quietem & tranquillitatē tendit, mouetur igitur oē tale. ¶ Secunda cōclusio. Quicquid stat, in tēpore stat. ¶ Primo. Quia quicquid stat (vt dictū est) mouetur, & quicquid mouetur, in tēpore mouetur, igitur quicquid stat, in tēpore stat. ¶ Secūdo. Quia quicquid stat, velocius aut tardius stare posse dicimus, velocius autem & tardius solum in tempore esse possunt, igitur quicquid stat, in tempore stat. ¶ Tertia. In quo primo stat, in qualibet eius parte stare necesse est. ¶ Hoc vt de eo quod in aliquo primo mouetur, demonstraretur, tempus diuidendo. Nam quicquid stat, mouetur, quicquid

autem in aliquo primo mouetur, in qualibet eius parte mouetur. Igitur quicquid in aliquo primo stat, & in eius qualibet parte stabit, par enim eademque est ratio.

¶ Quarta. In quo stetur, primum dabile non est. Nam in quo moueatur, demonstratum est primum dari non posse: quia quicquid dabitur, semper restat prius accipiendum, cum tempus sit in infinitum partibile. Igitur neque in quo stetur, dabitur primum. ¶ Quinta. In quo res primo quiescat: tempus esse necesse est. Nam in atomo & impartibili nihil moueri contingit, igitur neque quiescere. est enim quiescere, non moueri quando ubi & quomodo aliquid moueri natum est. & quod quiescit, nunc ut prius sese habet. Hoc autem esse nequit, nisi in interuallo inter duo minima constituto. & id est tempus. In quo igitur primo res quiescit, tempus esse necesse est.

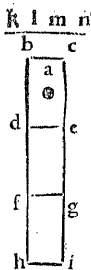
¶ Sexta. In quo primo res quiescit, & in eius qualibet parte quiescit. ¶ Eadem ut prior de tempore manifestatio est. ¶ Septima. Unde fit, etiam ut in quo res quiescat, primum assignabile non sit. ¶ Ratio precedentibus eadem est: quia sicut quod mouetur, in tempore mouetur: ita quicquid quiescit, in tempore quiescit. Et sicut magnitudinis non est primum, ita neque temporis, neque vilius continui, sed omne tale (ut iam satis dictum putamus) in infinitum partibile est. ¶ Octaua. Quod aliquod spatium aliquo tempore primo pertansit, penes aliquid illius spatij primum esse in aliquo motus tempore non potest.

¶ Nā si esset penes aliquid spatij primum in aliquo tempore motus, ipsum, & eius quelibet pars penes illud essent spatij in eodem tempore. non igitur moueretur, sed quiesceret. Id enim quiescere arbitramur, quod in altero & altero nunc idem secundum se & suas partes continue occupat. Nā omne quod mouetur, & in tempore, & ex quodam in quoddam mouetur: ut simul ad aliquid moueri, & permotum esse nequeat. Non erit igitur quod mouetur, in aliquo tempore motus penes aliquid spatij. Etenim si aliquo tempore motus penes aliquid spatij esset: cum omne tempus partibile sit, & in priori parte illius temporis penes illud spatij esset, & in posteriori parte, quod cum consimiliter sese & prius & posterius haberet, consequitur iterum ipsum quiescere. sed solo nunc est penes aliquid spatij manens, in quo tamen neque mouetur, neque quiescit. In nunc enim temporis extremo neque moueri quicquam neque quiescere potest: neque quia quod in nunc sit, sequatur ipsum non moueri, idcirco sequitur ipsum quiescere. nā quod non mouetur, ipsum idcirco quiescere accidit. ¶ Instantia. Sed quod nihil moueri contingat, talem paralogismum inducit zeno. Quod spatium sibi equale continue obtinet, quiescit. Ad quod videtur moueri, semper sibi continue equale spatium obtinet. Igitur quod videtur moueri (ut sagitta) continue quiescit.

¶ Huius paralogismi zeronis ex precedenti conclusione solutio perua est. Non oportet enim ut quicquid sibi spatium equale obtinet, quiescat. nam quod fertur (ut dictum est) id in atomo (in quo nihil moueri neque quiescere natum est) obtinet. Neque id verum est, quod mouetur, continue sibi equale spatium obtinere: immo in solis nunc & impartibilibus id diximus accidere, & in nullo motus tempore spatium sibi occupare equale. Si igitur continue occuparet equale, nunc adiuuicem essent coniuncta, & tempus ex impartibilibus compositum euaderet. Hoc autem impossibile est, quemadmodum & de alia magnitudine quacunque.

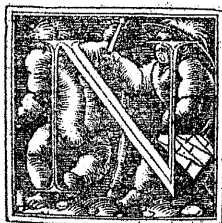
Qraui capitis scholia. xxxv. Quod autem stat, non quiescit. Scire enim dicitur mobile, cum lentius mouetur, & elanguescit a pristina velocitate, ut pila & globus cum motu projectionis impelluntur, atque fini propinquant, adhuc tamen paulisper mouentur, sed propemodum imperceptibilem habent motum, ut difficile sit internoscere an moueantur, vel quiescant. Et huiusmodi mobile cum stat, adhuc quidem mouetur, sed quieti admodum propinquum est. xxxvij. Nam quicquid stat, mouetur. Est enim motus communior quam status, non quidem quia motus conuenit pluribus speciebus, nam ut sex sunt species motus, ita sex possumus assignare species status, scilicet secundum generationem, corruptionem, augmentationem, diminutionem, alterationem, & mutationem secundum locum, sed motus est communior, quia eius ratio conuenit pluribus indiuiduis & moribus, nā omnibus moribus

atque motum partibus tam initialibus & medijs quam finalibus, status autem non omnibus competit motibus, neque motuum particulis, sed eis dumtaxat qui propter quietis vicinitatem a quiete vix discernuntur. Nempe status hoc in loco non dissentit a motu, nisi secundum vnam differentiam accidentariam paulo ante explicatam, que madmodum motus velox & tardus habent ratio nem accidentalem, ob quam paucioribus conueniunt que motus. xliij. Nam si esset penes aliquid spatij primum. Sit a mobile, quod in tempore k n primo (hoc est in qualibet temporis parte) transeat spatium b c h i. dico quod in nulla parte temporis est penes aliquid spatij sibi equale primum, id est secundum se, & quamlibet sui partem. Quod si quis dubitet, ponat gratia disciplinæ mobile a esse penes aliquid spatij, id est in aliqua parte spatij sibi equali (ut penes partem b c, d e) in parte temporis k m. Cum mobile a primum sit penes partem spatij b c d e sibi equalem in tempore k m, per hypothesein, ipsum & quolibet eius pars eodem tempore penes illam est parte in eodem tempore. Et cum omne tempus in duo aequalia sit partibile, diuidatur tempus k m in duas partes, k l, & l m. Quia mobile a est per hypothesein in toto tempore k m penes spatium b c d e, in qualibet parte temporis penes illud est spatij, ut in parte priori k l, & in parte posteriori l m. At quod priori parte temporis & posteriori penes idem est spatij secundum se, & omnes suas partes, non mouetur, sed quiescit, igitur a mobile quiescit in tempore k m, in quo positum est moueri. non igitur in aliquo tempore motus est in spatio sibi equali, sed in solo nunc, & impartibili, in quo tamen neque mouetur neque quiescit, cum nihil natum sit in temporis impartibili aut moueri aut quiescere, ut tertium huius caput monstrauit. Id enim quiescere arbitramur. Data in litera eius quod est quiescere, definitio, intelligitur de eo quod occupat idem spatium in diuersis partibus temporis, & natum est moueri transferendo se de spatio in spatium. Nam corpora coelestia idem totale spatium, scilicet superioris orbis concauum continue occupant, & tamen non dicuntur quiescere, sed continue moueri, quia non sunt nata moueri spatium demutando. Intelligitur itidem data definitio, quando spatium quod proxime occupat mobile, non mouetur cum locato atque occupante. Nempe si deorsum moueatur dolium plenum aqua, ibi aqua corpus locatum mouetur per se, quia mutatione quæ est in ipsa, similiter & locans, vtpote dolium, & tamen aqua contenta dolio in diuersis partibus temporis secundum se & quolibet partem est in eodem concauo dolij continentis, ut loco proprio sed in tempore continue non est in loco communi, scilicet aere, qui est locus proprius dolij continentis, quia aer est spatium per quod vtrique mouetur, immo in solo nunc atque indiuisibili est in illo, sicut & dolium suum continens. Nam quod non mouetur, ipsum idcirco quiescere accidit. Non moueri communius est, quiescere vero contraarius, quicquid enim quiescit, non mouetur, at non oportet omne quod non mouetur, quiescere, nam cum quid in nunc temporis impartibili mutatum est, non mouetur quidem at tamen non quiescit. Neque id verum est, quod mouetur. Ex hac Aristotelis solutione manifestum euadit, mobile in tempore quo mouetur, non esse in loco actu (nā occuparet spatium sibi equale) sed in solo nunc, & impartibili, quare iterum non omne quod loco mouetur, cum mouetur, in loco esse necesse est, sed tum cum mouetur, ipsum mobile est proximum in tempore profunditari ipsius spatij superficiebus interiacenti, quemadmodum si intelligatur aliquod corpus interminatum, id est cuius ablatae essent extreme superficies, tunc alterum corpus superficiebus terminatum ei applicitum, esset illi proximum & immediatum, non secundum superficiem interminati corporis, sed eius profundum. Eodem modo intelligendum est de spatio per quod fieri motus, quod tempore motus secundum superficiem non est immediatum mobili, sed solum secundum profundum, quod non est vltimum. ex quo facile constat mobile tum non esse in loco, nam oportet omnem locum esse vltimum, & superficiem quandam, ut quartus huius ostendit. Unde mobile cum est in termino a quo, tangit spatium secundum superficiem, & cum primum mouetur, non debet existimari immediatate esse in altera superficie, alioquin in corporibus post primam superficiem immediata esset altera superficies sine corporis interstitio, quare corpus ex superficiebus esset compositum, quod esse nequit. Sed tempore motus ipsum mobile proximum erit corpori superficiebus intercepto, non tamen ipsum tanget, quia duorum corporum contactus attenditur secundum vtriusque superficiem, sed erit illi consequenter se habens, quia cum vnus sit post alterum, inter ea non interfacet eiusdem rationis medium, sicut anima & corpus neque continua sunt, neque contigua, quia eorum vltima non sunt simul, cum non sint vtriusque vltima, sed consequenter se habent. In solo autem instanti, mobilis & spatij secundum superficiem contactus est, & tum mobile est in loco sibi equali.

¶ Noni capitis annotat.

¶ Falsa descriptio, argumentatio fallacia.

¶ Onum caput continet sex zeronis rationes quod non sit motus aut mutatio, & earum solutiones. ¶ Sex rationes quod non sit motus aut mutatio. Quatuor primæ sunt zeronis, quæ olim anti quis difficultate solutionis ingerebant. ¶ Prima. Inquit zeno. Si quicquid moueatur, ipsum, prius spatij dimidium conficere ne cesset est. Atqui in spatio quolibet infinita sunt dimidia: infinita autem transire impossibile est. igitur & quicquid moueri. ¶ Huius rationis ex præce-

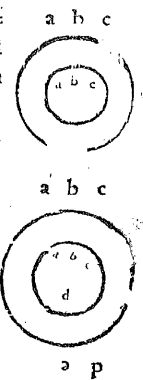
dentibus haberi potest manifesta dilutio. Nā sicut infinita dimidia potētia cōcedimus, ita quoq; & infinita potētia trāsiri posse non negamus. ¶ **Secūda.** Si quicq; moueretur, velocissime motū assequi aliquando valeret tardissime motū. at vero velocissime motū, tardissime motū assequeretur nunq̄. nō igitur mouetur quicq;. Et q̄ velocissimū nunq̄ assequat tardissimū, ita palā sit. Sit a velocissimū, b tardissimū, c d spatii: in cuius spatij termino c locetur a, & in medio b: vt b dimidio spatii antecedar: & incipiat a & b simul d versus moueri. Cū a puenierit in signū mediū, iam b ab eodē recessit (si ipsum moueri possibile est) & est p̄cedēs in alio quopiā signo. ad quod cū perueniat a, iterū b recessit, & in alio signo antecedit. & ita semper fiet vt pari ratione tardissimū tanq̄ fugiens ne assequi vnq̄ possit velocissimū illudat. Et hanc rationem zeno inflata bucca & ore tragico Achille personat. ¶ Sed diluitur. Velocissimū tardissimo aliquādo cōiungitur: neque est (vt zeno suspicatur) semper tardissimū, signū reliquisse, in aliquo alio p̄cedens, cū velocissimū ad signum peruenierit. Nam tamen si a in æquali tēpore plura spatia potētia non pertranseat q̄ b, pertransit tamen maiora: vt si duplo velocius, duplum: si triplo, triplum. Vnde fit vt in aliquo spatij signo ipsa aliquando cōiunctum iri oporteat. Et hęc a prima ratione differt, q̄ in ea zeno spatium partitur in dimidia, & infinitis potentia vt infinitis actu vtitur. & hinc sua cognoscit p̄dere solutio. In hac vero falsam opponit motuum proportionem: & ex motuū vera in spatij proportionem hæc diluitur ratio, & zenonis (vt vocat) Achilles. ¶ **Tertia.** Quicquid spatium sibi æquale obtinet, quiescit. Atqui sagitta quæ ocysime ferri videtur, continue spatium sibi æquale obtinet. sagitta igitur illa, & quæcunq; ferri videntur, eadē ratione quiescunt. ¶ **Paulo ante huius patefacta est respōsio.** ¶ **Quarta.** Si possibile est (inquit zeno) quodcunq; moueri: sint tres magnitudines a a, b b, c c, & magnitudine & velocitate partes, directe alia supra alia iacentes. & a a continue mouetur ad dextram, & simul b b contranitatatur versus læuam, & c c quiescat, & immobilis perseveret. accidit eodem tēpore eadem & æqualia spatia a mouente & quiescente esse pertransita. Nam quo tempore, vt d e, spatium c c ab a a mouente pertransitū est, eodem tempore & b b æquale spatium pertransitū est a c c spatio quiescente. Et non modo hoc incōmodi sequatur, sed idē tempus sibi ipsi esse duplum. Nā esto inquit aaa directe supra ccc, & bbb foris in dextra, vt b primū sub vltimo sit a: & contranitantur modo prædicto aaa & bbb, quiescente & immobili perseverate ccc. cum a primum stat cū medio c, a primum stat cum b primo: & in eodem, tēpore, vt d f, aaa pertransit dimidiū ccc, & totū bbb duplū dimidio ccc. At vero idē mobile in medio temporis transit dimidiū, & in duplo tempore transit duplū. Effectum est igitur, vt quia aaa in tempore d f transit dimidiū, ipsum sit dimidiū: & quia transit in eodem duplū, ipsum sit duplū, & ipsum ad seipsum esse duplū. ¶ **Hęc argutia statim dissolubilis est.** Nam æquale spatium in æquali tēpore a mouente & quiescente pertransitū esse non posse, & idem in dimidio tēporis transire spatij dimidiū, & in duplo tempore duplū, intelliguntur, spatij quæ pertranseantur, omnino cōsimili modo se habentibus. Applicat autem zeno ea ad spatia, alterum quiescens, et alterū motū. vnde in falsam (hanc ob causam) incidit descriptionē: neq; reputanda sunt (vt ea adducat atq; applicat) incōmoda. ¶ **Quinta de mutatione secūdū cōtradictionē adducitur.** Si aliquid mutari possit de cōtradictorio in cōtradictoriū, vt de nō albo in albu: in neutro extremorum existit. quare neq; erit albu, neq; nō albu: et inter cōtradictoria dabitur mediū, quod est impossibile. Non erit igitur talis mutatio vlla. ¶ **Responsio.** Cum quippiam mutatur de non albo in albu, esto in neutro extremorum simpliciter existat: neq; simpliciter et secundū totum sit nō albu, neq; simpliciter albu: ex hoc non idcirco sequitur non esse albu, neq; nō albu: immo semper alterū cōtradictoriū verificabitur, nam cum plus partium

a
b
c
d

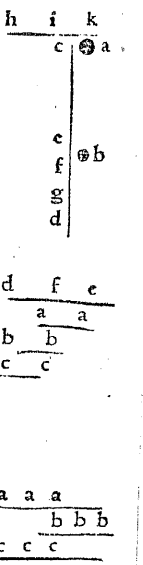
d f e
a a
b b
c c

a a a
b b b
c c c

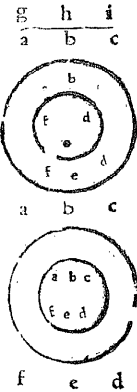
habebit non albu, dicitur non albu: et si non omnino sit non albu, neque omnino albu. ¶ **Sexta de orbiculari motu.** Si quid orbiculari motu, inquit, moueri poteris, accidit ipsum simul & eodē tēpore & moueri & quiescere. Nā ipsum exposito moueri concedes: & tamen cū sit cōtinue secundū se totum in eodem spatio, nō mouebitur, quiescet igitur & simul. quare nihil circulo & sphaera moueri cōtinget. ¶ **Solutio.** Falsum est circulū sphaeræq; cū in circulo aut sphaera mouetur, simul & quiescere. Nā tamen si cōtinue esset in eadē superficie & spatio, suę tamē partes cōtinue spatium demutat, & in altero existunt, vt a b interioris circuli pars, quę est cū a b exterioris interiori circulo c versus moto, non amplius cum a b iacebit, sed cum b c: vt a sit simul cum b, aut alia quacunq; parte, vt ab alijs correspondeant signis. Neque id plane verum est, semper totum circulum in eodem spatio esse: immo si notas & signa aspexerimus, cōtinue in altero toto spatio & circulo esse videmus: vt permoto a vsq; b, circulus interior a d est in spatio et circulo b e, qui prius erat in circulo a d. At vero a d circulus et b e diuersi sunt, et non idem: nisi forte, vt homo, et homo musicus. Non igitur efficere possit vt simul quiescat et moueatur, neque quidem vt moueatur secundum partes, quiescat vero secundum totum.

Moni cap. scholia. xliij. Et hanc rationem Zeno inflata bucca. Eam rationem Zeno vocauit Achille, q̄ sua opinione maximam haberet efficaciam, atq; indissolubilis esset, perinde atq; Achilles ob virium suarum præstantiam dicitur fuisse insuperabilis Troianis. Idq; zeno inflata bucca & ore tragico personabat, quia propriam rationē iactabundo & alto quo sermone plus æquo efferbat. Nam taceat a in æquali tempore. Quauis, inquit, a velocius mobile in æquali tempore plura spatia potentia non pertransierit quam b tardius, cum vtrumque infinita spatia potentia pertranseat, in infinitis autem neque plura neque pauciora inueniuntur quatenus infinita sunt, tamen a velocius mobile tempore æquali pertransit maiora spatia quam b. quare ambo tandem in aliquo signo conueniunt, immo velocius interrum præterit mobile tardius. Vt ponatur spatium c e, esse duplum ad spatium e f, & spatium e g diuidi in duas medietates, e f, & f g, & mobile a duplo velocius quam mobile b mouetur. Cum mobile a sit duplo velocius, in æquali tempore, vt h i, duplum absoluit spatium, vt c e, & mobile b eius pertransit dimidium, scilicet e f. Rursum in æquali tempore, vt e i k, a velocius absoluet maius duplo spatium, vt e g, & eodem tempore mobile b dimidium spatium f g. quare mobile a velocius & b tardius se consequuntur & conueniunt ambo in puncto spatij g. Et ita si ponatur d mobile triplo velocius quam b, & e d diuisum in tres tertias, tempore h i mobile a pertransit spatium c e, & mobile b spatium e f subtriplum. Et tempore i k mobile a transit spatium e d, & mobile b spatium f g. quare mobile a assequitur ipsum b in aliquo signo medio inter f & g. Et ita quæcunq; alia proportio fuerit data. Sint tres magnitudines, a a, b b, c c. Hęc ratio duo videtur inferre inconuenientia. Primum quod idem spatium eodem tempore pertranfiretur a spatio mouente & quiescente. Quod patet. sint data tria spatia, primum a a, secundum b b, tertium c c, magnitudine æqualia, & a a continue moueatur ad dextram partem, b b vero in oppositam partē moueatur ad partem sinistram, & c c spatium maneat quiescens. In tempore d e spatium c c pertransitur ab a a, & eodem tempore spatium b b pertransibitur a spatio c c quiescente, ergo etiam eodem tempore spatium b b pertransitur ab a a spatio mouente. Eodem igitur tempore d e, idem spatium b b pertransitur a spatio mouente a a, & a spatio quiescente c c, quod videtur impossibile. Secundum inconueniens est quod idem mobile in eodem tempore pertransibit dimidium spatium, & duplum. Sint enim data tria spatia, primum a a, secundum b b b, tertium c c c, & sit a a directe supraspatium c c c, vt a primum respondeat c primo, & a secundum c secundo, & a tertium c tertio. At spatium b b b sit in dextra parte foris collocatum, vt primum b sit directe sub vltimo a, sed nihil alterū vnus sit directe sub altero alterius, & moueatur spatium a a versus dextram partem, & b b contranitatatur, in oppositamque & sinistram partem feratur, & spatium c c c maneat quiescens. In quo tēpore, vt d f, a primum responderet secundo c, ei directe suprapositum, & primum b stabit cū secundo c, eidem directe suprapositum, & a primum stat cum primo b, ei directe superstant. quare spatium a a eodē tempore d f pertransiuit totum spatium b b b, & dimidium spatij c c c, quod c primo & c secundo est interceptum. At spatium totum b b b est duplum ad dimidium spatij c c c. igitur idem mobile eodem tempore transiuit duplum spatium, & eiusdem dimidium, quod videtur impossibile. Verum hęc duo inconuenientia diluuntur ex eo q̄ principia physica ad quorū opposita ducere videtur, de spatij consimiliter sese habentibus sunt intelligēda. Applicat autem Zeno dicta principia ad spatia dissimiliter sese habentia. Esto in neutro extremorū simpliciter existat. Cū quid mutatur de non albo in albu, in neutro extremorum & terminorum motus simpliciter existit. Non

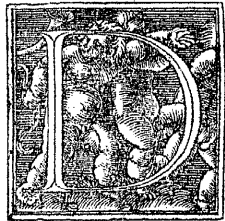

enim in termino a quo, alioqui aliquid existens in termino a quo, moueretur ab eo, & motieri incipisset. quod est impossibile. Neque simpliciter in termino ad quem, alioqui aliquid moueretur ad aliquid quem terminum, & esset in illo, quod est impossibile. Tamen in utroque terminorum est secundum quid, nam aliquid habet terminia quo, & aliquid termini ad quem. Et si contradictoria capiuntur album simpliciter, non album simpliciter, secundum de eo verificatur, quia huiusmodi mobile non est album simpliciter. Si autem sumantur contradictoria album secundum quid, non album secundum quid, primum de eodem dicitur. Album autem simpliciter, & simpliciter non album, non contradicunt, neque secundum quid album, & secundum quid non album. Quando autem fit motus, alterum contradictorium nulla etiam adiecta determinatione verificatur de subiecto. nam cum nondum in subiecto fuerit sufficiens albedo ad subiecti denominationem (vt cum pauciores partes aut totidem albę fuerint, quot nigrę) ipsum dicitur non album, cum autem plures fuerint albę, & albedo sufficiens denominare totum subiectum tale, ipsum dicitur album, quantum completere non sit album, neque non album. Vt ab interioris circuli pars. Ponatur circulus exterior ab c quiescens, & interior ab c moueri, & in tempore g h perficere partem a b circuli exterioris, in tempore vero h i partem exterioris circuli b c. Ante motum pars a b interioris circuli responderet parti a b circuli exterioris, cum autem interior circulus in tempore g h perfecisset partem a b exteriorem, & a interior responderet b exteriori, & b interior c exteriori, pars eadem ab interior non est amplius cum parte a b exteriori, sed cum parte b c. Et cum in tempore h i eadem pars a b interior perfecisset partem b c exteriorem, vt a interior respondeat c exteriori, pars interior a b responderet alteri parti exterioris circuli quam b c, & ita dicendum de parte d e interiori. Immo neque totus circulus interior in toto motu tempore est in eodem toto spatio, si bene signa vtriusque attenderimus. Nam ante motum circulus ad interior est in circulo a d exteriori, sed mutato a interiori ad b exteriorius, vt in secundo sit exemplo, circulus a d interior est in circulo b e exteriori, qui alius est a circulo priori a d exteriori, cum diuersi sint eorum diametri. Denique motu a circuli interioris vsq; ad c exteriorius, vt in tertio exemplo, circulus interior ad e est in circulo exteriori cf, qualis est saltem ratione ab exteriori circulo b e aut a d, sicut alia est ratio hominis, & hominis mulier. Non itaque dicendum est totum caelum secundum se totum quiescere, & secundum suas partes moueri, vt neque aliquid corpus totum esse album, & quantumlibet eius partem esse nigram.

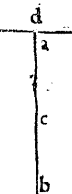
Decimi capitis annotat.

Perfecta, conueniens, apta. Insuper, infinitum, infinitum secundo. Mutari, terminatiue.

Ecimum caput continet duas conclusiones, quatuor rationes ad primam. Prima conclusio. Impartibile non nisi secundum accidens mutari contingit. Indiuisibile uoco, quod secundum quantitatem est impartibile: vt punctum, quod quidem dico non per se mutari posse, sed per accidens: quę ad modum sedentę in nauı ad motum nauis moueri dicimus: & moto corpore, eius partē, vt animam, per accidens moueri.

Ita & punctum per accidens mouetur ad motum eius cui accidit. Est & alius partium motus, qui secundum mobilis quantitatis partes attenditur: quo de non intelligimus. Nam si partium motus inter se alij sunt, & plerumque longe differentes, & a totius motu, quod liquidissime cernitur in sphaera. Nam sphaerę partium circa eius cardines & polos est lenta motus tarditas: circa vero diuisorem circulum e diuerso celer volucritas. Sed vt quod diximus, manifestius euadat, tales adducimus rationes. Prima. Quia si impartibile mutaretur: generaretur, corrumpetur, alteraretur, aut secundum spatium ferretur. non enim secundum augmentum aut decrementum mutaretur, cui nulla vel fingi potest magnitudo, mutetur igitur impartibile, si possibile est, ex a c in cb in tempore d. Aut ipsum in tempore d erit in c b: & tunc ipsum mutatum erit: & continget ipsum moueri vbi iam mutatum est. Aut est in a c: & tunc accidit ipsum quiescere, & non moueri, positum est enim ante motum ipsum esse in a c. Aut partim in a c, & c b locabis: quod iterum non valebis: quia quod impartibile posuisti, iam faceres partibile. non igitur impartibile mutabitur. Secunda. Motus quo ipsum moueri effingas, proximus est, ac si tempus ex nunc indiuiduis constaret. At cum in quolibet mutatum esset, motus ex momentis conflatus euaderet, & non ante omne mutatum anteiret motus: & magnitudo ex infecabilibus esset, & multa talia sequeretur incommoda. Hęc aut impossibilia. Non igitur mutabitur impartibile. Tertia, quod secundum locum non moueatur. Nam quicquid in spatio fertur: vt prius se minus & æquale quod maius transeat, necesse

est. Non autem minus, se prius transibit impartibile. nam impartibili minus esse impossibile est. Relinquitur igitur vt sibi æquale, quare si conficit super lineam motum, punctum puncto coniunctum proximumque est, & linea ex impartibilibus composita abibit, esset enim impartibile continue sibi equali coniunctum, hoc autem impossibile: quare & impartibile per se moueri. Quarta. Cum impartibile in tempore pertransiret sibi equali: cum omne tempus diuisibile sit, & minus minori tempore transeat, in medietate illius temporis transibit minus. dabitur igitur impartibili ei equali minus: & quod impartibile est, partietur: vt & tempus, aut iterum relabemur in hoc, vt non in tempore, sed in nunc atomo & impartibili moueri agitarique possit. Ratum igitur est ipsum per se haudquaquam moueri posse. Secunda. Nulla mutationum infinita est. Nam quod definitis continetur terminis, infinitum non est. Omnis autem mutatio certis limitibus & terminis contenta est, generationis enim & corruptionis termini sunt esse, & non esse, augmenti, vniuscuiusque secundum propriam suam natura perfecta magnitudo. diminutionis, huic opposito modo facta detractio, alterationis, contraria, aut quę contrariorum functionem retineant, & quę quodammodo sint contraria. & motus secundum locum, plerumque termini contrarij, vt sursum & deorsum. Sed hoc non in omnibus vim eandem retinet vt in istis quę circulo aguntur. Hanc tamen mutationem & finitam esse, hac vsi ratione ostendimus. Quod impartibile est esse motum, & moueri impossibile est: vt quod sectum esse non potest, impartibile est secari: & quod impartibile est factum esse, impartibile est fieri. Atqui motus infinitus, factus esse non potest, nullus igitur infinitus. Et si caelestium corporum magnitudinem motuum spectes, statim finitos esse apprehendis. Si vero tempus, cum decursa magnitudine semper similes regeneretur, intelligis in infinitum in tempore abire. Fieri etiam potest, vt post generationem sit augmentatio, post quam alteratio, post quam iterum generatio, aut, quam voles, alia mutatio: & ita semper, vt semper sit motus. Non tamen propter id erit vnus et infinitus motus, nam ex tam varijs nihil vnum conflatur. Sed qui tempus infinitum sibi aptet, et quem tota temporis series trahat, nullus nisi circularis esse potest. Et de hoc hactenus dictum sufficiat.

Decimi cap. scholia. xliij. Impartibile non nisi secundum accidens mutari contingit. Aristoteles hoc loco (sicut & in alio quolibet) loquitur de mutatione physica atque successiua, siue temporaria, & quę tempore compleatur, & non de ea quę supernaturalis est, qualis est animę rationalis, quę secundum quantitatem indiuidua est, ad esse productio siue creatio, neque de subitaria momentaneaue mutatione, qualis est productio in linea, & instantium in tempore acquisitio. Etiam hic sermo fit de mutatione proprie dicta, & non ea quę secundum similitudinem quandam mutationis nomen sibi vendicat, quales sunt alterationes animi, vt scientiarum virtutumque acquisitiones, quę minus proprie alterationes dicuntur, sicut que in subiecto secundum molem indiuiduo, scilicet intellectu, & voluntate, hanc ob causam & illuminatio, & subitanea specierum sensibilibus in organo productio (quę impartibilitatis naturam quoquo pacto sentiunt) hic minime motus dicuntur, neque eorum subiecta proprie moueri dixeris. Quo de non intelligimus. Id quod prius dictum est, scilicet partem moueri per accidens ad motum totius, quoniam partes integrales per se mouentur, & motu proprio, a motu totius & caeterarum partium distincto, partium autem substantialium forma secundum locum mouetur per accidens ad motum totius, vt anima hominis ad lationem ipsius hominis. Nam sphaerę partium circa eius cardines. In sphaera, inquit, caelesti partes superiores & inferiores vicinæ polis & cardinibus eius, tarde ad motum mouentur, mediae vero eiusdem partes, & quę sunt circa circulum æquatorem diuisentem totam sphaeram in duo hemisphaera, & duas partes, vnam superiorem, & alteram inferiorem, æquales, velocissime mouentur, cum in quatuor & viginthi horis maximum conficiant circulum, in conuexo primi mobilis descriptum, quo quidem tempore extremę partes longe minorem circulum describunt, in conuexa parte polis vicina propinquaue intellectum atque conceptum. Motus quo ipsum moueri effingas. Quod mouetur in pleno, vt continue assitit spatio necesse est, & quod assitit spatio, est diuisibile. igitur impartibile non potest spatio assistere, sed solum punctis impartibilibus, super quę si ponatur continue moueri huiusmodi spatium ex punctis impartibilibus compositum esse necesse est. Quod si magnitudo super quam sit motus, sit ex impartibilibus composita, & motus ipse ex momentis est compositus, & tempus ex nunc impartibilibus conflatum, vt in huius libri principio ostensum est.

e f g
a d
c
b
a
c
b

quare non ante omne mutati res mutaretur, sed continue mutata esset, cum solum momenta a quibus mobile denominatur mutati, haberet, & rem moueri esset eam mutata esse, quae opposita sunt ipsi quae toto hoc libro monstrata sunt. Vt prius se minus, & aequale quae maius transeat, necesse est, ut si lapis bipedalis moueatur per aerem, prius transit spatium aeris pedale, minus quam ipse lapis qui mouetur, deinde spatium bipedale aeris sibi aequale pertransit, priusquam spatium tripedale maius seipso mobili. Et minus minori tempore transeat. Si impartibile posset in tempore pertransire spatium sibi aequale, gratia disciplinae d impartibile ponatur transire spatium a b sibi aequale in tempore e g. Tunc sic. Si aliquid mobile aliquid spatium aliquo tempore transferit, & minus spatium minori tempore transibit. At d impartibile in tempore e g pertransit spatium a b sibi aequale, ergo in minori tempore, ut e f, pertransit minus spatium, ut a c. Deinceps a c est minus spatium quam a b, & a b positum est aequale impartibili d, ergo a c est minus impartibili d. quicquid enim est minus vno aequalium, est minus altero. igitur datur aliquid minus impartibili. Et cum omne excedens diuidatur in excessum, & id quo excedit, ipsum impartibile diuidetur, quod est impossibile. xlv. Sed hoc non in omnibus vim eadem retinet, hoc, mutationem certis limitibus & terminis contineri, claudique extremis contrariis. Id enim potissimum locum habet in mutationibus rerum naturalium, & ad illas praesertim debet applicari. Sunt enim illae vltimae rectae, quae duobus clauduntur extremis finalibus. motus autem corporum caelestium circulo assimilatur, in quo hoc pacto determinari non possunt extremitates. Verum ut in eo idem punctum principium est circumferentiae, & finis eiusdem, ita in motu circulari idem terminus est a quo, & ad quem, ut in motu primi mobilis oriens, & in motibus sphaerarum inferiorum occidens. quare & hi motus circulares quodammodo finiti sunt.

¶ Paraphraseos in sextum Physicorum, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS in Septimum Physicorum, annotatiuncula.

¶ Pausans, quiescens.

Eptimus Physicorum continet quinque capita. Primum continet duas conclusiones, duas rationes ad primam, et duas ad secundam. ¶ Prima conclusio. Omne quod mouetur: vt ab alio moueatur necesse est. ¶ Primo, quia cum aliquid ab extrinseco moueatur, et mouendi principium extra ipsum cognoscitur: manifestum est ab alio moueri. Cum vero ab extrinseco non moueatur, vim intra se latentem et motiuam retinet, a qua et ipsum mouetur. Putare enim aliquid a seipso moueri, quia nullum exterius mouens appareat, perinde est atque si putes, si a c mouet c b, et id te lateat, a b a seipso moueri: immo et c b a seipso. Omne igitur quod mouetur: vt ab altero moueatur necesse est. ¶ Secundo. Monstratum est, omne quod mouetur, partibile esse oportere. Si igitur quicquam talium a seipso moueretur, et totum a seipso, et partes a seipsis mouerentur. Quod si a seipsis mouerentur, vna quiescente alteram quiescere non esset necesse. At vero permanifestum est vna parte mobilis, vta c, quiescente: et c b quiescere, immo et a b. Alioqui, cum moueatur, positum sit a seipso, hoc est a seipsum moueri. a c simul staret et moueretur: quod est impossibile. Omne igitur quod mouetur. ab alio moueri necesse est. quod enim a seipso mouetur, nullo pacto altero pausante ipsum quiescere necesse est. Quod si pausat altero pausante (vt de toto evenit pausante parte) ab altero moueri est necesse. Et haec ratio de motu secundum locum potissimum sumpta est. ¶ Secunda conclusio. Cum ab exteriori mouente mobile quodcumque moueatur, quod mouens ab altero mouente itidem moueatur: hoc in infinitum abire impossibile est. ¶ Primo, quia quicquid ita mouebitur, in loco esse necesse est. in locis autem non abitur in infinitum. Stabitur igitur tandem in aliquo: quod quidem ab exteriori mouente non amplius mouebitur. ¶ Secundo. Si hunc in modum abitur in

hac in teliois demo
natura ad rax ma
tax non demo ma
us non a ma
est motus

¶ Primi capitis septimi physicorum scholia. i. Omne quod mouetur, vt ab alio moueatur necesse est. Haec Aristotelis conclusio secundum materiam subiectam intelligitur de mobili physico completo, vt eius sensus sit, omne ens naturale quod mouetur, ab alio & non seipso mouetur. vt in omnibus moribus aliud sit mouens, & aliud motum, nihilque seipsum moueat. Quare non debet accommodari ad intellectum, aut voluntatem, quae suas functiones alio modo quam res naturales peragunt, vt alio ostendendum est loco. Neque item debet haec conclusio applicari ad angelicos spiritus, qui interdum leguntur & volasse, & descendisse, quoniam res naturales non sunt, & sui motus (modo eos motus appellare liceat) longe alia ratione quam rerum inferiorum fiunt, quemadmodum metaphysicus habet discutere. Quod si quis obijciat aquam reducendam se in natium frigus, & proinde se mouentem, eandemque motam, nihil efficit contra hunc locum, quoniam aqua neque secundum se totam mouet, neque neque secundum se totam mouetur, immo vero neque secundum eandem partem mouet & mouetur, sed mouet secundum formam, & mouetur secundum materiam. Huius autem conclusionis intellectus est, nihil a seipso primo & secundum quodlibet sui moueri, vt idem numero sit mouens & motum. Neque identidem robur habet cauillatio qua quis obiecit aethere Aristotele animalia a seipsis moueri, vt progredi & volare. Non enim dicuntur a seipsis moueri, quia idem re ipsa sit in eis quod mouet, & quod mouetur. nempe ipsorum forma substantialis solum mouet, neque moueri dicitur nisi per accidens, & ad motum subiecti verum de eo quod per accidens mouetur, hic non agitur sermo, sed de eo dumtaxat quod mouetur per se, & motu qui est in ipso. animalium autem materia solum mouetur. sed dicitur animalia a seipsis moueri, quia possunt nullo adueniente extrinseco motu inchoare, & inceptum circa finem atque terminum intermittere. At vero permanifestum est, vna parte mobilis. Id intelligitur de partibus in integralibus rei naturalis continuis, duris, & intra se flexum atque replicationem non habentibus, vt vna medietate ligni aut lapidis quiescente, necesse est & alteram eius medietatem, immo & totum lignum aut lapidem quiescere. Verum non oportet vna parte aquae aut aeris quiescente, & alteram partem motus esse expertem, quoniam aer & aqua molitiam habent atque agilitatem. Neque itidem opus est manu quiescente digitum, aut quiescente brachio manum quiescere, quoniam haec partes intra se flexionem habent atque complicationem. Alioquin cum moueatur, oppositum sit a seipso. Id verbum referendum est ad mobile a b. vt sententia sit, si quis dubitat vna parte integrali mobilis quiescente alteram quiescere debere, immo & ipsum totum, ponat gratia disciplinae vna parte c mobilis, scilicet a c, quiescente, alteram partem c b moueri, & totum etiam mobile a b moueri. Cum totum a b a seipsum moueatur per hypothesein, ergo per definitionem & quolibet eius pars a seipso mouetur, & a c est vna pars ipsius a b, ergo pars a c a seipso mouetur, & posita est quiescere. eadem igitur pars a c simul moueretur & quiesceret, quod est im-

Quod mouet, ab alio moueri.

k
a e
b f
c g
d h
i

possibile. quare & illud ex quo sequitur, est inconueniens, scilicet totū a se ipso moueri. ij. Quia simul sunt mouens & quod mouetur. Non oportet semper mouens, & quod mouetur, simul esse secundum locum, sic quod mouens sit moto adiacens atq; propinquum secundum contactum, quia proiecta moueri conspiciuntur projiciente non tangente, sed debet esse simul secundum tempus, ita quod si mouens sit oportet eodem tempore aliquid esse quod mouetur, vt si sit sanans, oportet simul esse id quod sanatur, & si aedificans, id quod edificatur. Nepe mouēs est causa actū, & debet idcirco simul esse cum effectu, scilicet eo quod mouetur. Determinatus & finitus est, vt mobile a. Intellige, finitum & determinatum est. Si enim mobile secundum molem finitum est, oportet & motum eius esse finitum, cum impossibile sit mobile finitum infinito motu moueri. Neq; huius oppositum conspicitur in motu cæli, quia sicut cælum finitum est, ita & cæli motus eodem tempore factus finitus est (extenditur enim motus extensione sui mobilis) tamen motus cæli secundum Aristotelem successione sit in finitus. Et ex eo qd motus e finitus est, recte colligit Philosophus & k tempus motus e finitum esse debere, qua impossibile est motum finitum fieri tempore infinito. Neque valeat si dixeris prius probatum esse, videlicet secunda conclusionem, septimi cap. libri p̄cedētis, numero. xxxij. Quare idē fuerit ac si intellexeris. Non supponit hoc in loco Philosophus, omnia illa diuersa mobilia posse fieri continua, vt autumant nonnulli, qui rationem Aristotelis inualidam esse dicunt, ex hac falsa suppositione, censentq; quia id quod lupponit Aristoteles, non debere cuiquam mirū videri si sequatur id quod consequenter inferunt, cum ad impossibile sequatur (vt aiunt) quoduis consequens. Verum Aristoteles neq; hoc loco, neq; alio quouis in tota philosophia naturali innititur huic propositioni, ad impossibile quoduis sequi, ad molendam aliquam probationem, quoniam illa nihil efficacie habet & roboris ad quicquam probandum, quinimmo quę simpliciter impossibilia sunt, Aristoteles supponit, vbi demonstrationem ad impossibile contexit, esse possibilia. Sed hoc in loco nihil aliud intendit Philosophus, nisi idem esse inconueniens, mobile infinitum magnitudine, tempore finito moueri, & mobilia magnitudine finita, & numero infinita, eodem tempore finito moueri, quoniam huiusmodi mobilia mole finita, & numero infinita, cum sibi proxima sint, cōstituunt magnitudinē infinitam contiguam. Quare idem est iudicium de huiusmodi magnitudine infinita atq; quā rē pore finito moueatur, ac si intelligatur ex omnibus illis mobilibus adiuuicem continuari constitui vna magnitudo infinita continua, & illa tempore finito moueri. sed id secundum ostensum est impossibile, ergo & primum, quod est in hac ratione adductum inconueniens.

¶ Secundi capituli annotat.

¶ Primum proximum. ¶ Motus, motus accidentalis.

¶ Secundum caput continet vnam conclusionem, et eius probationem. ¶ Conclusio. Primum mouens non vt gratia cuius, sed vnde motus, simul est cum moto. ¶ Simul ea dico, inter quæ nullum intercipitur medium. Et certe id omni proximo mouenti et moto commune est. Quod patet, quia motus tres sunt species, secundum quantitatem, quæ augmentum & decrementum dicitur, secundum qualitatem, vt alteratio, et secundum locum, quæ est latio, et secundum locum mutatio. At inter augens proximum et auctum nihil interiacet. fit enim aliquo adueniente. neque inter minuens et diminutum, nam fit alicuius subtractione. neque inter proxime alterās et alteratum. quod in singulis speciebus facile est intueri. Ea quippe quæ alterationi apta veniunt, sensibilia sunt: vt sonus, silentium, albedo, nigredo, dulcedo, amaritudo, caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, leuitas, grauitas, mollities, durities, raritas, densitas, horum media, et cætera similia quorum sensus existit. et secundum hæc corpus a corpore differre dicere solemus. At omnium talium agentia proxima tangunt passa: vt proxime sonans, sonorum: colorans, coloratum: dulcorans aut amaricans, dulcoratum aut amaricatum, et ita in cæteris. Et quod modis inanima patiuntur, tot modis & animata pati reperiuntur. at hoc non conuertitur. Patiuntur nāque & alterantur animata secundum sensum: non autem inanima, & sensus expertia: Item secundum sensibiles passiones fiunt alterationes. At cum quid secundum ipsas patiatur, videmus omnia adiuuicem contigua, vt aerem ad visibile corpus, quod terminatur ad lumen, & lumen ad visum. & ita de audibili, gustabili, & tangibili. est igitur proxime alterans omne simul cum ipso alterato. De latone, & secundum locum mutatione, vt proxime mouens simul cum moto existat, idem euenit. Nam si a principio intrinseco moueatur, hoc statim notum est: cum

inter ipsum et motum nullum queat assignari mediū. Si autem ab extrinseco principio: aut pellitur, trahitur, vehitur, aut in gyro torquetur. Ad horum enim quatuor aliquem, pulsionem, tractionē, uectionem, vertiginem, et ceteros ab extrinseco motus factos reducimus omnes. At vero proxime pellens, trahens, vehens, aut vertigine torquens, simul est cum pulso, tracto, uecto, aut vertigine acto: vt inter ipsa proxime pellentia et pulsa, trahentia et tracta nullum hiet interceptum medium. Est enim pulsio, ipsius mobilis ab se abiectio. cuius species sunt, impulsio, cum mouens moto non deficit, et expulso, cum eidē deficiat. et p̄iectio, cum velocior motus est q̄ nature lati competat. Tractio opposito fit modo. est enim ad se aut propinquum alterum factus motus, cum trahens a tracto non sit separatum. cuius species sunt inspiratio, respiratio, congregatio, et similes: quemadmodum expiratio, aspiratio, spatio, segregatio, sub pulsione continentur. Uectio aliquando motus est per accidens, vt cum ad motum vehentis in ipso aut supra ipsum feratur. Aliquando fit pellendo, aliquando trahendo, et aliquando vertigine torquendo: ut in tribus alijs motibus uectionem reperire queas. Vertigo uero ex pulsu componitur et tractu. est enim cum mouens hanc partem pellit, illam uero trahit. Manifestū est igitur proxime mouens simul esse cum moto.

¶ Secundi capituli scholia. ij. Non vt gratia cuius, sed vnde motus, simul est cū moto. Primum mouens gratia cuius, est id ad quod cetera mouentia ordinantur, vt forma substantialis precipuū est mouens, gratia cuius accidentia instrumentaria & minus precipua sunt. Primum autem mouens vnde motus, est proximum mouens a quo vt efficiens fit motus. Itaque conclusionis intelligētia est. Proximū mouens a quo vt mouēdi principio fit motus, simul est cum moto. Dicitur autem hoc in loco primum mouens, id ipsum quod est proximum mobili, & refertur ad proximum motum, vt suum correlatiuum. Mouens autem est proximum moto, siue simul cum moto, quando inter mouens & motum, nullum interiacet medium, siue mouens tangat motum, vt ignis aerem proximum quem calefacit, siue non tangat, vt forma substantialis est proxima materie, & rei naturali cuius est pars, quam tamen non tangit, cum non habeat magnitudinis vltima. Quare esse simul, cōmuniū est in p̄posito, q̄ se tangere, aut attingere esse. At inter augens proximum & auctum nihil interiacet. Inter augens proximum, vt pote animam viuētis, quod augetur, & auctum, scilicet ipsum corpus animatum, nihil est medium. Fit enim augmentatio alicuius additione, scilicet substantię ex cibo genitę & molis. Similiter inter minuens, scilicet animam, & id quod minuitur, vt corpus animatum, nullum interhiat medium. Fit enim diminutio alicuius subtractione, vt pote particule substantię cum quantitate. Anima quidem corporis animati vt maiorem producit quantitatem in aucto, dicitur augens, vt vero minorem reparat q̄ deperditā est, dicitur minuens. Qui uero per augens, & minuens, cibum intellexit, qui in viuētis substantiam conuertitur, & in aucto plus reparat q̄ deperditum est, in eo uero quod diminuitur, minus, etiam deprehendit inter proxime mouens & motum nihil interstare. Et secundum hæc corpus a corpore differre dicere solemus. Nō quidem secundum substantiam, sed accidentario, atq; secundum accidentales dispositiones. Ignis enim ab aqua differt, q̄ hæc frigida sit, ille uero calidus, & qualitates sensibiles, corporum sensibilibus differentię dici solent. Et quot modis inanima patiuntur. Quot uocantur (inquire litera) modis inanimata alterantur, totidem modis animata alterari percipiuntur. Qualescunq; enim qualitates habent inanimata secundum quas alterantur, easdem habent & animata. Non tamen quot modis alterantur animata, totidem modis alterantur inanimata. nam animata alterantur qualitatibus sensibilibus quatenus sensibiles sunt, quia illas aut earū species in proprijs organis suscipiunt & apprehendunt. Inanimata autem non alterantur secundum sensum, neque qualitates sensibiles quatenus sensibiles sunt suscipiunt, sed solum vt affectiones, & accidentia substantiarum, quomodo & animata eas habent. Item secundum sensibiles passiones fiunt alterationes. Dicuntur hic passiones sensibiles, qualitates cito transeuntes, a sensu perceptibiles. Et sub eis qualitates passibiles in subiecto resides, iuges atque permanentes comprehenduntur. At cum secundum has aut illas quicquam alteratur, corpora adiuuicem contigua sunt, & proxima, vt aer proximus ad visibile corpus, scilicet parietem, aut quocunq; aliud corpus opacum, quod terminatur ad lumen, quia recipit lumen secundum extremam superficiem, & lumen terminatur ad visum, quia in organo visus lumen suscipitur, quo color conspicuus redditur. Cuius species sunt impulsio. Impulsio est cum pellens non abest pulso, sed ipsum semper sequitur, vt impellens manibus faxū aut lignum, adheret & adest ei etiam quādiu mouetur. Expulsio est cum pellens pulso deficit, neque ipsum cōtinue sequitur, vt cum quis arcu sagittam excutit, aut lapidem sursum iacit, non sequitur sagittam aut lapidem. & hæc interdum proiectio nominatur. Hic tamē speciali ratione p̄fectio dicitur, cum velocior est motus, quā nature mobilis cōueniat, quā uis ad eundē locum fieri,

quo mobile natum est moueri, vt si lapis suapte natura natus moueri per vnū aeris stadium in duobus minutis, tanto impetu deorsum pellatur, vt vno minuto tandē spatij absoluat, ibi est p- iectio. nā in minori tempore q̄si natura moueretur, æquale absoluat spatium. Cuius species sunt inspiratio, respiratio. Inspiratio siue respiratio, est aeris ad se attractio. Congregatio vero, est plurimum corporum in vnum locum collectio. Expiratio autem species pulsionis, est aeris emissio per vocalem arteriā, & organa ad respirandum natura accommodata. Segregatio vero, est corporū prius in vnum locum congregatorum dispersio. Spatio autē siue creatio, est spuri emissio. Vt cum ad morum vehentis in ipso aut supra ipsum feratur. In ipso, vt homo dormiens in nauī vehitur ad morum nauis, supra ipsum, vt insidens equo mouetur ad morum equi. Fit vectio interdum pellendo, vt quis impellens ante se carpentum, dicitur ipsum vehere. Fit trahēdo, vt equus trahens post se bigas. Fit demum vertigine torquendo, vt quis leuaturus onus, primum illud a se pellit, & deinde retrahit, vt commodius eleuet. Cum mouens hanc partem pellit, illam vero trahit. Vt figulus verrens rotam, partem dextrā ad se trahit, sinistram vero a se remouet. Ita qui rotant dolia, inferiores partes ad se, superiores autem a se mouent.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Figure secundum dimensionem, forme vero secundum figurarum translationem & habitudinem sumuntur. **¶** Materia, materia ex qua, & denominationis subiectū. **¶** Aeneus, greus. **¶** Pyramis, figura corporea, cuius inferior est superficies a qua omnes laterales & ambientes superficies vna aut plures ad eundem punctum sursum sunt erecte. qui quidem punctus, pyramidis vertex & conus dicitur. Superficies vero infima, a qua omnes alię eriguntur, pyramidis basis nuncupatur. **¶** Corporea pulchritudo, est debita membrorum commensuratio. **¶** Turpido vero, contra eorum inelegans & inconcinna commensuratio. **¶** Inconcinna, naturæ inconueniens ac indebita. **¶** Perfunctio, officium.

¶ Tertium caput continet quatuor cōclusiones, tres rationes ad primā, duas ad secundā, & duas ad tertiam. **¶** Prima cōclusio. In formis, figuris, earum acceptionibus atq; priuationibus, nō cōsistit alteratio. **¶** Primo. Quia videmus alterata, vt rarefacta & calefacta, eandē seruare figurā, & eā deperdere nulla re acquisita, vt sola partiu detractione, aut sola alicuius deperditione. **¶** Secūdo. Quā alteratum est materię nomen pprie retinere videmus: vt si sit æs calefactū, frige factū, aut humefactū, semper p æs nominamus. qđ vero figuratū est, posteaquā figurā acceperit, vt æs statuę, pyramidis, aut lecti, nō amplius materię nomē retinere solet, sed aut statua, aut pyramidis, aut lectus dicitur, aut statua enea, pyramis enea, aut lectus eneus. Nō est igitur secundū figuras alteratio. **¶** Tertio. Incōueniens est dicere res prius quā existāt, alterari, vt cū perficiuntur, quēadmodū cum homo gñatur. At res ipse simul cū perficiunt (vt cum domustectū sumit aut lateres) formam & figurā accipiunt. Nō igitur secundū formas & figuras est alteratio: quare neq; secundū earum acceptiones aut priuationes. **¶** Secunda. Neq; in corporis habitibus neque animi pprie alterationē locaueris. Nā corporei habitus in quadam pportione consistunt, aut disproportionione, vt sanitas in calidorū, frigidorū, humidorum, & siccorū pportione quadam et temperamento: ægritudo vero in eorum disproportionione. sic est et de pulchritudine et turpitudine. At quę sic in pportione consistunt et disproportionione, secundum ad aliquid sumuntur. Secundum autem ad aliquid dictum est nō esse motum. quare neque erit alteratio. Itidem et animi habitus, vt virtutes et vitia, secundum pportionem aut discrepantiam sumuntur, est enim virtus in mediocritate et equalitate quadam locata: vitia vero in dissonantia et inequalitate (vt in superabundantia aut defectu) sita sunt. Item quod pficitur aut imperficiť, non idcirco pprie alterari dicis: vt neque domum cui fundamentum iacitur, aut quę integriť, alterari dicis. neque circulum dicis alterari, quia fiat quam maxime natura potest maxime et pfectissime circulus. At virtutes potius sunt pfectiones, vt generationes quędam, et vitia earum labes et corruptelę. Non igitur in

corporis habitibus aut animi pprie alteratio locanda est. Quod vero virtus animi sit impassibilitas quędam, malitia vero passibilitas ei contraria, quodq; omnis virtus moralis circa delectationes ac tristitias, & alias animi perturbationes moderandas versetur, aut actu, aut memoria, aut spe, indaginis est alterius discipline.

- 6** **¶** Tertia. Intellectuę partis habitus, alterationes non sunt. **¶** Primo. Quia intellectuę partis habitus, vt scientia, secundū ad aliquid sumi videntur. **¶** Secundo. Vniuersalia, ex quibus scientię nascuntur, ex particularibus experientia notis colliguntur. & actus ij qui ad intellectu pertinet, nullo motu, nullaq; alteratione egēt: vt qui mentali perfuntione non parantur. Quietudine enim et residentia anima sciens fit et prudens. Huius signum est dormiens, ebrius, egrotans, infans, et senex, qui ob motuum perturbationem ab vsu scientię ppediuntur: quibus cessantibus, vt in quiete quodammodo et residentia, ad scientię contemplationem euehantur apti. Et quāuis extante fluenteq; tempore intelligamus & contemlemur, propterea arbitrandum non est nos intelligere aut contemplari in tempore. Simile em̄ effect ac si dicamus aspectionem et tactum fieri in tempore, cum etiam singulo quoque momento, nullo temporis interueniente beneficio, res ipse se tangant. manifestū est igitur habituū intellectuę partis animi non esse alterationes. **¶** Quarta. Solum secundum sensibiles qualitates pprie sumenda alteratio est. **¶** Nam neque secundum habitus, nec per idem secundum dispositiones, et potentias, neque secundum formas et figuras pprie sumuntur alterationes. Relinquantur igitur solum sumende secundum qualitates sensibiles.

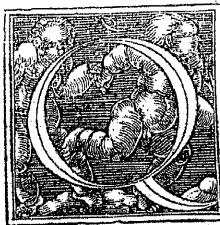

¶ Tertij capitis scholia. iij. Videmus alterata, vt rarefacta & calefacta. Dicitū est in quinto huius, qđ ad rationem motus requiritur aut rei simul & rationis p̄dicamentum acquiri, aut vtriusq; simul deperditio, quorum neutrum figurę conuenire monstratur. Contingit enim vnam rem qualitatē deperdi, & alteram acquiri per alterationem (vt aquā calefieri aut frige fieri) eandem ante & post alterationem seruādo figuram. E diuerso contingit no uam figurę denominationem acquirere nulla penitus re acquisita, sed sola partium secundum locum mutatione, & situs euariatione, vt cum cera spherica fit triangularis, nulla quantitate noua acquisita. Interdum partiu detractione noua acquiritur figura, vt artifex inducit figuram in statua detrahendo partes statuę, & non aliquid acquirendo, in alteratione autem propria, & res & ratio qualitatē simul acquiritur, aut vtraque simul deperditur. Materię nomen pprie retinere videmus, materię, subiecti denominationis, vt sensus sit, quod alteratum est, eodem nomine subiecti denominationem post alterationē, quo ante, vt aqua cum calefacta fuerit, aqua dicitur, sicut ante dicebatur, & æs calefactum aut frige factum, semper dicitur æs, priorem non deperdendo denominationem. Quod autem figuratum est, posteaquā figuram acceperit, deperdit denominationem quam prius habuit, & nouam accipit, vt cum ex auro factus fuerit annulus, non pprie amplius aurum dicitur, sed annulus, aut annulus aureus. Et generatim ante figurę susceptionem res nominantur a forma substantiali, vt es, aut lignum, post susceptam vero figurā ab artificiali, vt pyramis, lectica. v. Itidem & animi habitus, vt virtutes. Corporei habitus hic dicitur qualitates ad bene vel male operandum corpus disponentes, eiq; inexistentes, & a subiecto haud facile di mobiles, quales sunt sanitas, pulchritudo, eorumque opposita, & hos in quadam proportione consistere planum est. Animi autem habitus hic dicuntur virtutes morales ad bene operandum acquisite, aut vitia eis opposita. Et hos itidem in proportione quadam consistere hinc liquet, nam virtutes morales, earūque officia secundum rationem & comparationē ad circumstantias quantitatis, finis, qualitatē, personę, loci & temporis sumuntur, vt eadem operatio respectu vnius personę est studiosa, & respectu alterius vitiosa. Vno itidem tempore & loco facta operatio, virtutis officium est, quę si altero tempore aut loco fiat, non est virtutis officium. Vitia autem secundum discrepantiam circumstantiarum sumuntur, vt merito virtus in equalitate & mediocritate locata dicatur, vitia autem in inequalitate & dissonantia. Quod vero virtus animi sit impassibilitas. Virtus moralis, impassibilitas dici potest, quod animum serenum quietumque reddat, & nō passionibus fluctuantem, vitium autem passibilitas, qđ animum efficiat turbulentum, inquietum & cupiditate, iracundia, timore, ceterisque noxijs animi passionibus agiturum. Verum id ad altius discipline indagacionem spectat, vt ipse moralis philosophię. Ex qua promptum est cognoscere, animum studiosi virtute compositum perinde se habere, atque mare tranquillum, qđ nullis commouetur tempestatibus, aut fluctuum procellis exfluat, per quod tuto naues placida nauigatione feruntur, atque incolumes optatum subeunt portum, aut quemadmodum serenus aer nullo ventorum turbine exagitatus, nullis itidem nebulis aut caligine obductus, per quem solaris splendor suę lucis radios in totum orbem sine offendiculo diffundit. Contra vero animus vitiosus, & prauis imbuti moribus, est vt mare procellosum, tempestuosum, atque turbidum, in quo

contrarij inter se veni e diverso concurrunt, prælia miscent, atque ex imovndam ad summū extollunt, ob quam sane estivationem naues plerunque in graui, versantur discrimine, obruuntur aquis, & naufragia faciunt. Ita plane apud improbos effrenatę cupiditates inter se pugnant. Hinc spes, hinc metus animum in diuersa reptant. hinc gaudium, hinc dolor eundem miseris ex cruciant modis, discerpunt, diuellunt, distrahunt, & vanis exagitant curis inquietū. Rursum pra uorum animus vt aer est nubilus, caliginosus, & tenebrosus, cui ob densas noctis opacę tenebras nullus insulget celestis claritatis radius. Eorūdem quoq; mens haud dissimilis est acri vchementi impetu ventoris conturbato, atq; horribilo sonitu perirepenti, in quo nihil quietum, nihil tranquillum, sed omnia rauco murmure plena. Ita sane omnimodis subiecitur passionum noxiarum motibus animus qui indomitis affectibus & perturbationib⁹ sine rationis freno præceptis est obnoxius. Aut actu, aut memoria, aut spe. Id est, aut cum agimus quicquam adiacenti nobis tempore, aut cum recordamur præterita, aut speramus futura, per hos enim tres ablatius in litera potest, innuitur diuisio volupratum, tristitiarumq; & affectionum animi, ab antiquis data, quod quedam fuit cum agimus, quedam cum recordamur, quedam cum speramus. Quod Argyropy lus satis expressit, cum hoc in loco sic literam verit. Atq; omnino fit vt virtus morum in volupratibus, doloribusve consistat. Voluptas enim, aut cum agimus, aut cum recordamur, aut cum speramus, effici solet. vi. Et quāuis extrante fluenteq; tempore intelligamus & contemplerur. Quia anima rationalis alligatur corpori, sicut ipsa quanta est per accidens, ita & eius operationes per accidens trahuntur fluore temporis, vt succedente vna item & altera temporis parte intelligamus. Non tamen idcirco intellectiones sunt in tempore, vt calefactio aque, nam calefactio dum taxat temporis successione perfecta euadere potest, intellectio autem non indiget successione temporis, sed quolibet momento perfecta euadit, tamen si in tempore stant diuersarum intellectioñū eque perfectarū alternationes & successiones. Neq; ex eo q; anima intelligit fluente tempore, quis recte collegerit intellectioñē eius mensurari tempore, sicut in simili non valida est argumentatio, corpora se tangunt fluente tempore, ergo corporum contactus indiget tempore. nam in quolibet nunc temporis impartibili fit corporum contactus, sicut neque recta est illatio, aer succedente tempore illuminatur, ergo illuminatio fit in tempore, nam ipsa fit in instanti perfecta, completaque, neque temporis eget curriculo. Cum primum enim lucidum adest, subito totum perspicuum lumine perfusum cernitur.

¶ Quarti capitis annotat.

¶ Circulus, orbis, sphaera. **¶ Vniuoca, quę eiusdē sunt nature.** **¶ Aequiuoca, quę sunt diuersę.** **¶ Aequiuoca, homonyma.** **¶ Proxima, quę in eodem genere sunt proxima, & quasi similia.** **¶ Susceptum quod, est quod non alterius ratione recipit.** **¶ Quo vero, quod alterius ratione, medianteque altero suscipit.**

Vartum caput continetvnam quęstionē, duas conclusiones, duas rationes, & quatuor comparabilū cōditiones post primam, vnius quęstionis solutionē post secundā. **¶ Quęstio.** An ois motus omni motui penes velox & tardū comparandus existat? **¶ Prima cōclusio.** Nō omnis motus omni motui cōparabilis existit. **¶ Primo,** Quia si omnis omni cōparabilis est, vt eque velox dicatur quod in equali tempore mouetur, erit motus circularis alicui motui recto equalis, & aliquid maior, & aliquid minor, hoc autē esse nō potest. quō em̄ erit circulus rectę equalis. **¶ Secūdo.** Quia si eque velox dicatur qđ in equali tempore mouetur, cum in equali tempore aliquid feratur, & aliquid alteretur, erit quedam alteratio loci mutationi equalis. quod si ita esset, & passio equalis esset spatii & lōgitudinī, & hæc maior, hæc vero minor, hoc autē esse nō potest, vt neque rectę circulus equalis, quare neque alteratio, loci mutationi comparabilis. Neq; valet si dixeris, quod circulo mouetur, velocius aut tardius moueri oportere eo quod secundum rectū fertur: quia si velocius aut tardius, ergo & equaliter, vt si b circulo torqueatur in tempore a, & c recto feratur in parte a: & idcirco dixeris b motum velocitate minorem, c vero maiorem. Nos vero dicimus motum circularē neque velociorem, neque tardio- rem, maiorem, aut minorē recto. nam oporteret circulum & rectum esse comparabilia secundum maius, minus, & equalē. Est enim id velocius, quod in equali tempore spatium percurrit maius: & id tardius, quod in equali pertransit minus. Et cir-

cularis motus spatium, circulus est, & rectū rectum. At si quis crederet motus esse eque veloces, q̄ equali tempore absoluantur: velociores, qui minori: tardiores, qui maiori: nihil aliud est quā si credas lente ambulante eque velociter aut velocius currētemoueri: immo & currentē tardius, si pluri tempore currat. **¶ Cōparabilium quatuor cōditiones.** **¶ Prima.** Omnia non equiuoca sunt cōparabilia: vt augmentatio augmentationi, diminutio diminutioni, albefactio albefactioni, & ita in ceteris. Nō autem equiuoca, vt vinū non est stylo acutius, aut in fidibus postrema chorda: quia acuties in vino, & acuties in stylo, & chorda, equiuoca est: & magis alteratio: & loci mutatio. Vnde fit vt si vini acuties nō dicatur penetrat velocior aut tardior acutmine styli, multo minus dicatur alteratio velocior aut tardior loci mutatione: Et dicas, eadem ratio est acuti in vino & stylo, vt quod sensum penetrat: & multi in tempore, circulo, & recto: dicimus hoc falsum esse, sed esse equiuocam, quāuis nomina sint eadem. **¶ Secunda Cōparabilia** debent esse eiusdem nature, aut sub proximogenere cōtenta: vt equus & canis genere proxima sunt, & vox & aqua nō sunt genere proxima, ideo nō comparabilia. **¶ Tertia.** Quod nō differant susceptiuo vt quo, & quod: vt dulcedo in melle, nullo medio suscipitur: dulcedo vero harmonię, mediante voce in susceptiuo recipitur: ideo cōparabilia non sunt, sunt item & homonyma. **¶ Quarta.** Comparationes faciendę sunt secundum speciem indiuiduā & non secundum eam quę diuidua est: vt coloratum diuiditur in album et nigrum: idcirco nō bene comparabimus album nigro secundum coloratum, neque rite assignabimus an album sit nigro magis coloratū. **¶ Secunda cōclusio.** Vt motus eque veloces dicantur, nō sufficit eos eodem tempore fieri. **¶ Nam** alteratio et secundum locum mutatio eque veloces dicerentur, pariter et motus circularis et rectus, quod est incōueniens. Non igitur vt eodem tempore fiant, sufficit vt dicantur equalles. **¶ Et** si queras, cur nō comparentur? an quia alteratio gen⁹ est, aut loci mutatio, aut tempus? Dicimus tempus semper idem specie esse, et eundem specie eius partes copulantes atomum: sed alterationem et loci mutationem longē genere diuersa esse, immo et ipsa diuersa esse genera, quę comparationibus non apta esse diximus. Et species habet alteratio albefactionem, nigrefactionem, et huiusmodi ceteras, secundum qualitatem sensibilibum species. Et loci mutatio species habet secundum terminos diuersas: vt sunt motus sursum, et deorsum, secundum spatia: vt circularē, et rectum, et secundum instrumenta motus exequendi: vt ambulationem secundum pedes, volatum secundum alas, et similes. Et licet genus vnum sit, in eo tamen multa latent etiam equiuoca: quorum hæc ualde distantia sunt, hæc uero si similitudine proxima, ita ut cū æquiuoca sint, nō percipiuntur. Et (ut summarie multa complectamur) hæc eque uelocia sunt, quę in equali tempore mouentur secundum æqualem magnitudinem, secundum idem specie indifferens, et motum specie indifferentem. Hinc perspicere licet quę generationes æque ueloces dicantur, ut eę quę in equali tempore, æquali magnitudine, et secundum idem specie indiuisibile (ut homo et equus) fiunt. Ita et corruptiones, et augmentationes, et diminutiones. Et alterationes æque ueloces, quę in equali tempore secundum eandem specie indiuidua passionem (quę neque magis sit, neque minus, sed equaliter) existunt: ut eorum quę in æquali tempore æqualiter albescunt aut sanantur. **¶ Et** si dixeris, secundum qualitatem sumitur similitudo, et secundum qualitatem æqualitas: non igitur alterationes quę sunt secundum qualitatem, dicentur æqualiter ueloces, aut æqualiter esse. Dicimus, cum eas æque ueloces dicamus, nos ad tempus inter cetera respicere: et cum eas neque magis, neque minus, sed æqualiter esse: ad numerum. Et ita quę loci mutationes æque ueloces sint, intelligas: per quę et protinus quę uelociiores, et quę tardiores secundum unumquodque mutationum genus sint mutationes, facile cognoscas.

a
b
c
d
e

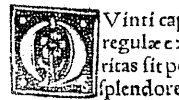
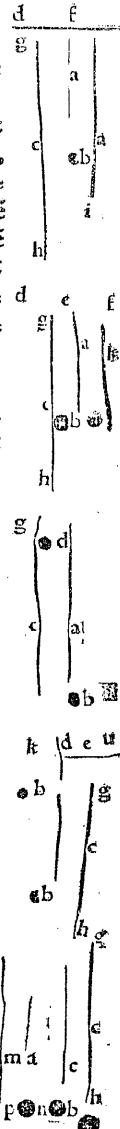
Quarti capitis scholia. ix. Quomodo enim erit circulus recte æqualis? Si motus rectus motui circulari dicatur esse æqualis, & æque velox, & aliquis velocior, & aliquis tardior, spatium circulare erit æquale spatio recto, & aliquid maius, & aliquid minus. Si enim motus adinuicem cõparantur, & spatia adinuicem comparari possunt. q̄ si spatia adinuicem comparatione non sustinet, neq; motus super illa facti. At spatium circulare nõ est æquale spatio recto, neq; maius, neq; minus, quia non est eiusdem cum eo naturæ, ergo neque motus rectus & circularis adinuicem comparari possunt. Quod si ita esset, scilicet q̄ quedam alteratio esset loci mutationi æqualis, tunc albedo æqualis esset spatio latioris. Si enim motus adinuicem comparantur, & ea secundum quæ est motus, motuumq; spatia adinuicem comparantur. q̄ si spatia non comparantur, neq; motus. At albedo non est æqualis magnitudini, quia alterius est generis, ergo neq; alteratio loci mutationi. Et cõrecto feratur in parte a. Sit a tẽpus vnus horæ, per quod moueatur b circulariter, c autem motu recto feratur in medietate ipsius a, insuper d moueatur recto motu in tempore duplo ad a. Tunc c in minori tempore loco mouetur q̄ b, ergo velocius. Id enim velocius fertur, quod minori tempore suum absoluit spatium. d autem maiori tempore fertur q̄ b circulo agitur, igitur tardius mouetur q̄ b. Id enim tardius mouetur, quod in maiori tempore suum absoluit spatium. Tunc sic, aliquid recto motu velocius mouetur quam id quod circulo torqueatur, & aliquid tardius, igitur & liquid recto motu fertur æqualiter ei quod agitur circulo. Sicut enim vbicunq; est reperire maius & minus, illic est reperire æquale, ita vbicunq; est reperire velocius & tardius, illic & reperire æquale. Soluti autẽ Philosophus hanc obiectionem, negando c mobile velocius ferri q̄ b, & d tardius, & interimendo illam velocius tardiorisq; definitionem adductam, q̄ vtraque minus sit sufficiens. Non enim vt quicquam velocius aut tardius dicatur, sola temporis ratio habenda est, quãuis ea requiratur, sed & equalitatis aut inæqualitatis spatij. Itaq; tamen omne velocius minori tempore suum absoluit spatium, non tamen c diuerso quidquid minori tempore spatium absoluit, est velocius, vt clare ostendit litera. Et ita de tardiori censendum est. Et id ipsum clarius secunda huius capitis conclusio monstrat. Omnia non æquiuoca, sunt comparabilia. Non hic de quarumuis rerum cõparatione loquitur philosophus, sed secundum materiam subiectam duntaxat de motibus qui adinuicem conferri comparariq; possunt, vt hic habeatur intellectus, omnes motus eiusdem speciei & naturæ adinuicem comparabiles sunt, vt calefactio aque calefactioni eiusdem, & frigefactio frigefactioni. Aequiuoci autem motus, & diuersarum naturarũ, non adinuicem cõparari possunt, vt albefactio ambulatio, quod & in ceteris affectibus que nõ sunt motus, inuenitur. Vinũ enim nõ est acutius stylo aut vltima chorda citharæ, quia acuties vini styli & chordæ diuersarum sunt naturarum, cum diuersis percipiuntur sensibus. Vini enim acuties gustu percipitur, styli tactu, & chordæ auditu. Quod si acuties vini styli & chordæ non adinuicem comparantur, que tamen eiusdem sunt generis, scilicet qualitatis sensibilis, multo minus alteratio, & secundum locum mutatio cõparari possunt, que sunt diuersa genere generalissimo, immo diuersa genera, quare & magis æquiuoca. Secundum speciem indiuiduam, & nõ secundum eam quæ diuidua est. Hęc conditio non intelligitur de subiectis earum proprietatũ secundum quas fit comparatio, quia nõ oportet illa subiecta esse eiusdem speciei specialissimæ. homo enim apre comparatur equo, asino, canis, & ceteris id genus animantibus, secundum velocitatem aut tarditatem motus, sed potissimũ intelligenda est de proprietatibus secundum quas fit cõparatio, estque huius conditionis sententia, q̄ cõparationes faciendæ sunt secundũ proprietatem speciei indiuiduæ & specialissimæ, & non secundum speciem subalternam, vt nix & cygnus quãuis genere substantiæ diuersa sunt, bene comparantur secundum albedinem, sed nõ secundum colorem. xi. Et licet genus vnum sit, in eo tamẽ multa latent. Tamen si notio generis vna sit, tamen sub ea multa continentur æquiuoca, id est diuersarum naturarum entia, vt ratio animalis vna est, tamen animal importat ea quæ diuersarum sunt naturarum. Et eorum quæ genere significantur, quædam sunt valde distantia, quæ statim cognoscuntur esse diuersa. quædam vero sunt similitudine proxima, quæ vsque adeo parum differunt, vt quãuis diuersæ sint naturæ, tamen vix percipiuntur habere diuersitatem, & creduntur esse eiusdem naturæ, vt exhalatio ligni, & vapor aquæ, lumen solis & ignis, imago faciei directa & reflecta. Secundum idem specie indifferens. Id est secundum eundem terminum ad quem specie, vt ad eandem specie formam substantialem aut accidentalem, & secundum motum specie indifferente, id est secundum motum eiusdem speciei indiuiduæ, vt eiusdem speciei generationem, corruptio nem, alterationem. Et si dixeris, secundum qualitatem sumitur similitudo. Hęc obiectio diluitur, admittendo q̄ secundum quantitatem sumitur per se, & gratia sui æqualitas extensionis aut discretionis, tamen secundũ qualitatem recte sumitur æqualitas extensionis, gratia tamen quantitatis, scilicet numeri, cum in qualitatis idem est numerus graduum, vt si duarum aquarũ vtraque caleat calore decem graduum, illę qualitates sunt intentione æquales.

¶ Quinti capitis annotat.

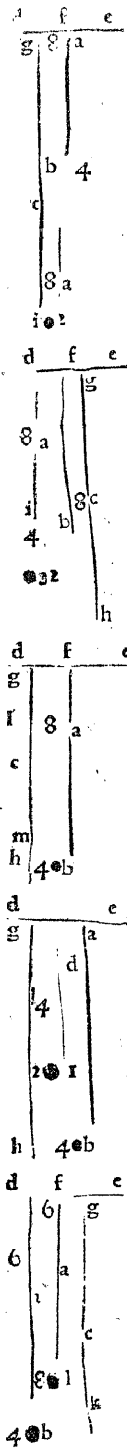
¶ Mouet, mouet secundum locum. **¶ Medietas mobilis, est mobile subduplum.**
¶ Non mouentium et mobilium moles quantę sint respiciendę sunt, sed mouentium et mobilium potentię. **¶ Medium, dimidium.**

Vntũ caput cõtinet septem cõparationũ mouentiũ & mobiliũ regulas. **¶ Prima regula.** Si aliquid mouens moueat aliquid mobile aliquãto tẽpore, & aliquãto spatio, idẽ mouens aut æquale mouebit mobilis medietatẽ per duplũ spatium in æquali tempore. **¶ Sit a mouens, b mobile, c spatium, d tempus manifestũ est q̄ quicquid mouet aliquid, aliqua vi superante mouet, aliquãto tempore, & spatio. vnde ex analogia regula euadere potest vel quã manifestissima.** **¶ Secunda.** Si potentia mouens moueat mobile aliquanto tempore, & aliquanto spatio: potẽtia eadem aut ei data æqualis mouebit mobilis medietatem per idem spatium in tẽporis medietate. **¶ Tertia.** Si potentia mouens moueat mobile aliquãto tẽpore, & aliquãto spatio: eadẽ potẽtia aut ei data æqualis mouebit idem mobile per spatij medietatẽ in medio tẽpore. **¶ Quarta.** Si virtus mouẽs quodcũq; moueat mobile aliquãto tẽpore, & aliquãto spatio: media virtus, mobilis medietatẽ eodẽ spatio mouebit, & in eodẽ tẽpore. **¶ Harũ omnium causa est par eadẽq; analogia.** **¶ Quinta.** Si virtus moueat mobile aliquãto tẽpore, & aliquãto spatio, nõ necesse est eandẽ virtutem aut datam æquale mouere duplũ mobile per dimidiũ spatij in eodẽ tempore, aut per æquale in duplo tempore. Sit a virtus motiua, b mobile, quod moueat spatio c in tempore d. & l duplum mobile b, non oportet virtutem a etiã omnino l mobile duplũ mouere posse. Nã accidit l mobile vim motricẽ a superare. **¶ Sexta.** Si virtus mouens moueat aliquid mobile aliquanto tempore, & aliquãto spatio: nõ oportebit virtutis medietatem idem mouere mobile per dimidium spatij in eodem tempore, aut per idem spatium in duplo tempore, Alioqui si quinquaginta simul homines mouerent nauem, contingeret & vnumquemq; solum mouere nauem. **¶ Et ex hoc deprehenditur calumniæ Zenonis solutio.** Argumentabatur eni sic. Si, inquit, modius milij cadẽs in terram sonaret, & illius medietatis medietas, & iterum illius medietas, & ita in infinitum: vt minutissima milij patris sonũ ederet, quod est impossibile. Nõ oportet (quod Zeno cõficere intendit) si modius milij aut milij cadẽs sonum faciat, & medietatem sonum efficere. Nã forte ita exilis atq; extenuata eius virtus fuerit, vt medijs resistantiam nõ superet, & aerem nõ diuidat, neque cadat. Et quanuis pars illa in toto vna cum reliquis totius partibus moueret, non tamen & actu & per se mouebat, vt numerus mouentiũ nauem, & vnus illo numero. **¶ Septima.** Si duæ virtutes motiua moueant aliqua mobilia aliquãto tempore, & aliquanto spatio: virtus ex illis collecta mouebit mobile ex mobilibus collectum per idem spatium & in eodem tempore. Ex analogia (vt cæterarũ) cognita est. Et has comparationis mouentium ad mobilia regulas applicamus consimiliter ad augmentationem, diminutionem, alterationem, & reliquos motus, hunc in modũ. Si augmentas, diminuens, aut alterans, augmentat, minuit, aut quodcũque alterat aliquãto tempore, aliquanta quantitate, aut qualitate, idem augmentat, minuit aut alterat duplex dimidium in eodem tempore. Et idem augmentabit, minuet aut alterabit medium in temporis medietate, & dimidia mutatione in temporis medietate. Et media virtus augens, minuens, aut alterans, medium auctum, minutum, aut alteratum in eodem tempore rededit. Et non est necesse ipsam posse in ipsius duplum in duplo tempore, neque virtutis augmentis, minuentis aut alterantis medietatem posse in totum. Et si duo mouent duo, vt augmentando, & virtus augmentans collecta, duorum aggregatum eodem tempore mouebit, & virtus diminuens & alterans consimiliter. Et de his hæc tenus dictum sit sufficienter.

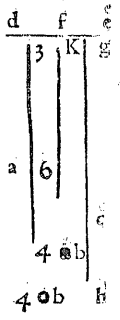

Vntũ capitis scholia. xij. Vnde ex analogia regula euadere potest. Et si hæc septem regulæ ex analogia cognosci possent, aut exemplari declaratione, tamen vt earum veritas sit perspectior, singulæ demonstrationis luce ostenduntur, quæ maiorem habent splendorem, efficaciam & robur, quam quãuis alia manifestatio. Itaq; prima regula

In hoc pacto monstratur. Sit a mouens. b mobile. c spatium. d tempus. & moueat a mobile b per spatium g c in tempore d e. sit i medietas mobilis b. & spatium g h duplum spatio g c. Dico qd a moueat per spatium g h in tempore d e. pater. nam si qua virtus ad totum habet proportionem, duplo maiorem habet ad eius dimidium. At a mouens ad b habet aliquam proportionem. na mouet ipsum & quicquid alterum mouet, aliqua vi superate mouet. igitur a duplo maiorem habet proportionem ad i medium ipsius b. Tunc sic. Velocitates motuum sequuntur proportionem potentiarum motiuarum ad potentias motas. id est, virtutes quæ maiori proportione mouent sua mobilia, velocius mouent. & quæ ab æquali proportione, æque velociter. quæ vero a minori proportione, tardius. At a duplo maiori proportione mouet i medium quam b integrum, vt ostensum est. ergo a duplo velocius mouet i quam b. quare per definitionem duplo velocius, in æquali tempore mobile i duplum absoluit spatium. At spatium g h duplum est spatium g c. igitur a eadem virtus mouens, in tempore eodem d e, mouet i medietatem mobilis per duplum spatium. quod est propositum. Secunda regula sic demonstratio clarescit. Sit a virtus mouens. b mobile. g h spatium. & d e tempus, quod diuidatur in signos f in duas medietates. sit i media virtus resistens mobilis b. & moueat a ipsum b per spatium g h in tempore d e. Dico qd a mouebit i medietatem b per idem spatium g h, in d f medietate totius temporis. Nam cum a mouet b, aliquam habet ad ipsum proportionem. Mouens ei ad mobile supponimus esse proportionem, cum vt runque finitum sit. At i est medietas mobilis b. igitur a ad i duplo maiorem quā ad b habet proportionem, per principium prius positum. Rursum a duplo maiorem habet proportionem ad i quam ad b, igitur a duplo velocius mouet i quam b. Quæ enim virtutis ad virtutem proportio, eadem & velocitatis ad velocitatem, per principium prius positum. quare per definitionem velocius, i medietas mobilis pertransit idem spatium g h in duplo minori tempore, vt d f, quod est propositum. Tertia regula sic monstratur. Moueat a virtus mouens ipsum b mobile per totum spatium g h (cuius g c sit medietas) in toto tempore d e. cuius d f sit medietas. Dico quod a mouebit b per medietatem spatij g c in medio tempore d f. Nam ostensum est in secundo capite sexti physicorum in quarta conclusione, quod cum mobile aliquod regulariter mouetur (qualiter b mobile in hac & qualibet septem regularum moueri supponimus) constanter diuiditur magnitudo siue motus spatium, & tempus, vt tota magnitudo toti tempori, & pars consimiliter parti respondeat. ergo si a mouet b per totum spatium in toto tempore, mouebit idem mobile per medium in medio. alioqui eadem manente virtute mouente & mobili, distimiliter spatium, & tempus diuiderentur, quod est inconueniens, & oppositum prius ostensum. Aliter idem monstratur. si a moueat regulariter b per totum spatium g h in toto tempore d e, & ramen non moueat ipsum per medium spatium g c in medio tempore, gratia disciplinæ moueat a ipsum b in medio tempore solum per primam tertiam spatij h, scilicet g l, cum b per hypothese moueat regulariter, in æqualibus temporibus æqualia perficit spatia, quare in tempore se æquali tempore d f, pertransit secundam tertiam l m. non igitur in toto tempore d e pertransit totum spatium g h, sed solum eius partem g m, quod est oppositum hypotheseos. Secundo gratia disciplinæ transeat b mobile in tempore d f duas tertias spatij g h, scilicet g m. Cum b moueat regulariter, in æquo tempore æquum absoluit spatium. quare in e pertransit spatium æquale ipsi g m. Illud autem est maius quam spatium m h residuum, immo est illius duplum. igitur b toto tempore d e maius pertransit spatium quam g h. quod iterum hypothesei repugnat. Cum itaque non possit b transire in medio tempore d f minus quam medietatem spatij, neque plus, relinquatur tertium, scilicet quod transibit ipsam spatij medietatem, quod est propositum. Quaræ regulæ hæc sumi potest demonstratio. Moueat ipsum b per spatium g h in tempore d e, & sit k medietas ipsius a, & i medietas b. dico quod k mouebit i per idem spatium g h in eodem tempore d e. Pater. nam quia a mouet b, aliquam habet proportionem ad b. quare & k eius medietas eandem habet proportionem ad i medietatem ipsius b, nam quæ proportio totius ad totum, eadem est dimidij ad dimidium. Rursum eadem est proportio k ad i, quæ a ad b. igitur k æque velociter mouet i, sicut a mouet b. Eadem enim virtutum mouentium ad sua mobilia manente proportione, æqua est motus velocitas. igitur k mouet i per æquale spatium in eodem tempore, per definitionem æque velocium. Sed a mouet b per spatium g h in tempore d e, per hypotheseim. igitur k mouet i per idem spatium in eodem tempore, quod est propositum. Quinta regulæ demonstratio est. Sit a virtus mouens b secundum proportionem sesquialteram per spatium g h in tempore d f. Dico quod non oportet a mouere l duplum mobile ad b per medium spatium g c eodem tempore d f, aut per totum spatium g h in duplo tempore d e. Pater, quia a mouens est sesquialterum ad b mobile, igitur l duplum mobile est sesquitercium ad a mouens. nempe si quicquid ad alterum est sesquialterum, duplum minoris est sesquitercium maioris, vt ternarius ad binarium est sesquialter, & quaternarius duplū minoris est sesquitercius ad ternarium maiorem numerum. quare l mobile est maius, & a virtus mouens est minor. At virtus minor non potest mouere mobile minoris virtutis, quicquid ei mouet, aliqua vi superate mouet, & a minori virtute aut æquali non fit motus, sed solū a maiore. igitur a non mouet l, quare neque ipsum mouet per mediū spatium in eodem tempore, neque per idem spatium in duplo tempore. Sexta regula hac demonstratione elucidatur. Sit a mouens sesquialterū ad b, & moueat ipsum per spatij g h in tempore d e. sit k medietas ipsius a, Dico qd k nō mouet ipsum per mediū spatij g c in eodē tempore d e, aut per totū

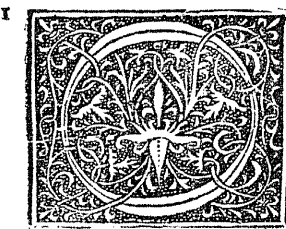
spatium g h in duplo tempore d e. Pater, quia mouens est sesquialterum ad b, igitur k medietas ipsius a est subsequitertium ad b. Si enim quicquam ad alterum est sesquialterum, dimidium maioris est subsequitertium minoris, præsertim vbi maius habet dimidium, vt ternarius ad quaternarium est sesquialter, & ternarius dimidium maioris, est subsequitertium ad quaternarium numerum minore, quare k est minor quam b, non potest igitur k mouere b, a minore enim virtute non fit motus, igitur k non mouet b per medium spatium eodem tempore, neque per idem spatium in duplo tempore, quod est propositum. Quod si quis asserat oppositum istius regulæ oportere si quinquaginta homines traherent nauem, & vnun quemlibet illorum sigillatim traheret nauē semper eodem seruato mobili, virtutem mouentem mediando, quod dicitur in numero pariter pari, vt sexagintaquatuor qui ad vnitatem vsque diuisionem recipit, ostenditur. Nam si sexaginta quatuor homines trahunt nauem, per huius sextæ regulæ oppositum (quod gratia disciplinæ asseritur) & media virtus trigintaduo homines trahent eandem nauem, per idem & media virtus scilicet sedecim homines, in super & media virtus octo homines, præterea quatuor, deinde duo, & postremum vnus solus traheret eandem nauem, quod est manifestum inconueniens. Postremum septima regula hoc pacto monstratur, sint tria æque velociter mouentia, a, m, o, quorum a moueat b per spatium g h in tempore d e, & m moueat n per idem spatium in eodem tempore, similiter o moueat p per idem spatium in eodem tempore. Dico quod q virtus collecta ex tribus virtutibus mouentibus, mouebit r mobile collectum ex tribus mobilibus, per idem spatium g h in eodem tempore d e. Pater, quia mouentia æque velociter mouent, & mobilia sunt æque velocia, igitur mouentia mouent secundum eandem proportionem, vt quæ est proportio a ad b, eadem sit m ad n, & o ad p, quare ipsius q totalis mouentis ad r totale mobile eadem erit proportio, quæ vnus cuiuslibet ad vnun. Nam per vice simam secūdi Arithmetice Iordani, si quolibet numerorum ad totidem alios fuerit vna proportio, quæ vnus ad vnun, ea omnium simul sumptorum ad omnes pariter acceptos erit proportio. Tunc sic eadem est q ad r proportio, quæ a ad b, & cæterorum mouentium ad sua mobilia, ergo æque velociter mouebit r, sicut a mouet b. Ab æquali enim proportione nascitur æqua motus velocitas, igitur per diffinitionem æque velocium, b mouebitur per æquale spatium, scilicet g h, in eodem tempore, vt d e, quod est propositum.

¶ Paraphraseos in Septimum Physicorum, finis;

¶ PARAPHRASOS IN PRIMVM CAPVT octaui Physicorum, annotatiuncule,

¶ Assuerant, affirmant. ¶ Perenne, perpetuum, quod principio sineq; careat. ¶ Principium & finis durationis. ¶ Vel, etiam;

Ctavius liber physicorum continet decem capita. Primum caput continet vnam questionem, quatuor antiquorum de motu perpetuitate opiniones, duas conclusiones, & quatuor rationes ad primam. ¶ Questio. An factus sit motus vt ante ipsum nullus omnino præcesserit: an deficiet, vt ne vnus quidem postea sit futurus? an neq; hoc pacto factus sit vnquam, nunquam ve casurus, sed semper fuerit, semperq; sit futurus, vt quiddam immortale, & sine quiete, & vt vita quedam omnibus rebus natura constantibus? ¶ Quatuor antiquorum de hac re opiniones. ¶ Prima est ponētū infinitos mundos, quorum qdā cōtinue occidāt, alij vero cōtinue oriātur, q, qa credūt huiusmodi rerū ortus & obitus sine generatiōe & corruptiōe fieri nō posse, quare neq; sine motu, motū assuerāt esse perpetuū. ¶ Secūda est ponētū vnū esse mūdū, sed eum perpetuū esse asserētū. ¶ Tertia est Anaxagorē mūdū esse gēitū ponētis, & motū incepisse, at neq; motū neq; mundum postea interitura esse. At ebat enim omnia in infinito quo in chao & confusione diluuisse, & quæuisse, quæ diuina mens aliquando incepit segregare, & tunc quoq; mūdū & motum incepisse. ¶ Quarta est Empedoclis, qui mūdum in terpolatis vicibus ponit generari, & corrumpi, generari quidem, cum his segreget & diuidat, corrumpi, cum amicitia congreget atq; vniat. Ponit enim litem segregādo

vnū multa facere, & amicitiam congregando multa facere vnum, & interuallis me
dijs cum neq; his separet, neq; amicitia congreget omnia quiescere. Et hæc sūt opi
niones naturaliter loquētū, & qui motum esse cōfessi sunt, qui vero motū nō ad
miserūt, de hac quæstiōe, quod nobis vtile sit, nihil meminerūt. Et certe huius quæ
stionis inquisitio non modo vtilis est ad naturæ explorationē, sed & ad eam philo
sophiæ partē quæ primū rerum exordium cōtemplatur, atq; primū totius naturæ
principem. ¶ **Prima conclusio.** Motus non incepit ita vt ante ipsum nullus præcef
serit motus. ¶ **Primo.** Motus est actus mobilis vt mobile est, quæ admodū prius o
stēsum est, siquādo igitur factus est motus, & res mobiles (quæcūq; fuerint illæ) p
cessisse necesse est, quod vel sine motus definitiōne cōcedas, vt siqua futura sit alte
ratio, & alterabile præiacere necesse est, & si loci mutatio, loco mutabile, & si cōbu
stio, & cōbustiuū & cōbustibile. Aut ergo res ipsæ mobiles perpetuæ fuerūt ante ia
cētes, aut aliquādo genitæ, si genitæ, ergo motus eas præcessit, per quē in lucē sunt
editæ. Motus igitur quē assignabas, nō erat primus. Quod si dixeris res eas, æter
nas atq; perpetuas anteisse, & hoc certe incōmodum videtur, & vt a scientibus di
catur, indignū. Non igitur motus videtur factus, vt nullus ante ipsum antecesserit
motus. ¶ **Secūdo.** Quia si motiuū & mobile æterna fuerint, cum hoc moueri pos
set, illud vero sēper mouere, seculis æternis id mobile quieuit, & motiuū ipsū non
mouit factū aliquādo primū mouens. Erat igitur causa quietis aliqua, est em̄ qui
es, motus priuatio. At vero esse nequit causa quietis vlla sine motu præuio. Nō igitur
dabis primū motū quinimmo omnē motū præcedet motus prior. Quod si dixe
ris virtutē illam motiuā ad opposita posse, vt scientia contrariorum est, & non vt
ignis, qui tantum calefacit, & non frigefacit, id dictum parum ponderis habere vi
detur. Nam videmus quæcunque possibilis sunt mouere et moueri, se consimī
liter habentia, et proxima semper mouere et moueri, essent enim talia quare potius
alterum semper moueret, et alterum moueretur. Et si ante nō moueret vnū, neq; al
terū moueretur, non sēper in eadē dispositiōe fuerūt et nunc, cum mouet alterum &
alterum mouetur, demutatū igitur videtur vnum aut alterum, et prior incepit
set motus eo quē tu ponis primum: vt si hoc nunc est duplum cum ante nō esset du
plum, aut ipsum, aut ad quod dicitur duplum, mutatum esse videt. ¶ **Tertio.** Consē
sus philosophorum (vno Platone scilicet excepto, qui in Timæo tēpus cum cælo ge
nitum asserit) est, tēpus esse perpetuum. Democritus enim volens ostēdere omnia
facta esse, impossibile esse, ita argumētatur, tēpus ppetuum est, igitur vt omnia fa
cta sint, impossibile est. At si tēpus est ppetuum, & motum esse perpetuum oppor
tet. Est em̄ tēpus (vt ex præcedētibus cognitum est) numerus motus secundum pri
us & posterius, & motus passio quædam et affectio esse videtur. Nō est igitur mo
do qui dicitur factus. ¶ **Quarto.** Si dixeris cum Platone tēpus factum, et ince
pisse, cum tempus sine nunc incepisse itelligi nō possit, nunc autē omne, medium
sit, vt vnus finis, et alteri⁹ principium, vt tempus nunc illud (quodcunque dederis)
præcessisse confitearis oportet. et ita semper procedas, vt tēpus sese offerat perēne
atq; ppetuum. Quod si tempus perenne est, et motus perennis erit atque ppetuus,
est enim tempus (vt superius dictum est) numerus et passio quædam motus. ¶ **Se
cunda.** Motus vt neque fact⁹ incepit, ita quoque neque iteritur⁹ est vnquā, vt ne vl
lus sequatur. ¶ **Nā** quemadmodum qui motus ortum confitent⁹, coguntur cōcedere
re motum motu primo priorem, ita et qui desitutum putāt, cōcedere oportebit mo
tum citimo atque postremo motu posteriorem, quia aut eo corrupto res ipsæ simul
corrumpunt, aut manent supstitutes, si corrumpunt, cum nihil in nihilum corrumpat
tur, abibunt i alterum. Hoc autem esse nequit nisi comitante motu. Erit igitur is
motus citimo et postremo motu (qui positus est) posterior. Si manent supstitutes, ijs
dem quæ de motus inceptiōe posita sunt, vrgendum est argumentis.

mentis

Primi capituli octauis physicorum scholia. i. Et vt vita quædam omnibus rebus na
tura constantibus. Verba sunt in analogia. Quia enim supremum cælum est primū
vniuersi corpus, videtur motus eius esse prima causa omnium viuētium, & rerum
sensibilium, q̄ primus sit, & prima operatio, & ideo aliorum vitæ, operationeq; vi
tales mensurari. hinc effectiua vita dicitur, q̄ efficiat proprias viuētium in mūdo
sensibili operationes. Insuper & perpetuus cæli motus secundū Aristotelem est imago vitæ sem
piternæ in deo, & illā diuinā supermundanāq; primi entis exprimit vitæ, tanq; vestigium suā ve
ritatem. Et vt eam expressius atq; verius insinuaret, sicut illa est perpetua, arbitratus est Aristote
les & motum cæli debere esse perpetuum, quo esset maior imaginis ad suum exemplar responfus
& assimilatio. vi. Motus non incepit ita vt ante ipsum nullus præcesserit motus. Quod motus
cæli nō incepit eo modo quo posuerunt antiqui, neq; mundus per generationem physicā, recte
asserit philosophus, & id suæ moluntur rationes ostēdere. Non enim per generationem, sed per
creationē philosophis incognitam incepit mundus. Quod autem asserit ante quencumque motū,
alium præcessisse, non recte sentit, quia primus motus cum primo mobili habuit instum, vt sacre
attestantur literæ, solidissima veritate subnixæ, quibus hac in re credendum est, non Aristoteli.
Est enim maior fidei catholicæ & summæ illius veritatis (a qua habet illa suum robur & fulcimen
tum) auctoritas, quam philosophi sola ratione naturali subnixi, & ea quæ supra naturā facta sunt,
illo sublustri lumine percipere non valentis. Proinde rationes ad hanc conclusionem adductæ ab
Aristotele, quia oppositum synceræ veritatis probare moluntur, diluendæ sunt. Prima quidem,
admittendo diffinitionem motus in tertio physicæ institutionis datam. Et si motus naturæ potē
tia incepit, & mobile oportere tempore præcedere, at si virtute supernaturali factus est motus,
non oportet mobile ipsum motum tempore antecedere, sed sufficit mobile, ipsum motū natu
ra antire. Quo quidem modo diuina, & quæ longe naturæ vim excedit virtute, mobile cū mo
tu simul tempore incepit, & nō nisi natura præcessit, quo modo subiectum, suum accidens. Quo
circa dicimus res ipsas mobiles nō perpetuas antecessisse, sed aliquādo productas esse, & ortū ha
buisse, non quidem per physicā generationē, sed supernaturalem productionem atq; creationē.
quare non oportet motum antecessisse, per quem res mobiles sunt productæ, nā huiusmodi crea
tio, & rerū ex nihilo ad esse productio, motus non est. Secunda ratio dissoluitur, concludēdo ip
sum primū ens & mouens secundum id quod est, fuisse æternū, non tamen secundū mouentis ra
tionem, & quod ab æterno mouerit. Nam ante mundi productionem non fuit mouens atq; pro
ducens, nō tamen idcirco concedendū est ipsum primū ens fuisse quietis a productione, sed fuisse
non producens, & postea fuisse producens. Illius autem non productionis nulla alia causa assi
gnanda est q̄ diuina voluntas, quæ voluit nō ante producere mundū, & tū cū produxit, producere
illi complacuit. Mobile autē ipsum nō fuit æternum, neq; ante motum quieuit, quia adhuc non fuit.
Deinceps dicendū est virtutē illam productiuā, quia maxime libera est, ad opposita posse, vt po
te ad producere, & nō producere, & eā propositionē, quæcūq; possibilis sunt mouere, cōsimiliter
se habentia semper mouere, veritatē habere cū tale mouēs naturaliter mouet atq; necessario, & nō
libere. At qui primū ens quod mundū produxit, non naturaliter sed voluntarie, nō necessario sed
libere mundū produxit, quare non oportet ipsum semper mouisse, sed tum cum suæ optime & re
ctissime voluntati visum est. Non enim alia causa cur tūc producerit, & nō prius, afferenda est,
nisi eius voluntas, cuius largissima & exuberantissima bonitate omnia prodierūt ad esse. Neque
etiam oportet si prius nō producerit, & postea producerit, ipsum propterea non fuisse in eadem
dispositione, sed esse demuratū, quia absq; aliqua sui mutatione ipsum omnino idē & maxime sta
bile permanens, prius denominabatur non producens, & postea producens, non quidem ob ali
quam in ipso factam diuersitatem, sed in rebus ipsis, quæ prius non fuerūt & postea fuerūt, absq;
tamen physica mutatione per solam ex nihilo earum productionem. Tertia ratio dissoluitur,
negando tempus esse perpetuum, quia re ipsa nihil aliud est q̄ motus cæli, qui cum cælo ipso ince
pit, quare & tempus. Deinceps admittitur ea ratiocinatio, si tempus est perpetuum, oportere &
motum cæli esse perpetuum, sed non minus antecedens eius quam consequens est falsum. Demū
quarta diluitur, negando omne temporis impartibile esse medium, vt præcedentis temporis sit fi
nis, & sequentis initium. Nam quemadmodum primū datur momentum inchoans motum cæli,
quod nullus alius præcessit motus, vt a quo prima cæli circulario suum cepit exordiu, ita quoque
primū assignatur instans tēporis, re ipsa illi momento idē, a quo tota temporis duratio suisfortia
est principiu, quare non est confitendū, tēpus aliquod illud nunc omnino incipiens præcessisse, nā
cum in illo tēpore alia essent nunc & impartibilia, daretur nūc prius primo, quod est absurdū. Sane
ipsum tēporis datur aliquod primū simpliciter instans æque inicitas, quod quidem assimilatur
puncto incipiēti lineæ rectæ, ex quo cōstat ipsum tēpus habuisse principiu. Ipsiū itidem temporis
erit aliquod nunc postremum, quod duntaxat temporis erit finis, & non principiu, quod assimi
lare licet puncto finali terminanti lineam rectam, & ex eo liquet tempus habiturum finem. Sunt
& in tempore instantia media his duobus finalibus instātib; intercepta, quorum vnū quodque
finis est vnus partis temporis, & principiu alterius, quemadmodum in linea recta sunt media
pūcta. Vnde ex dictis in quarto physicorū capite decimotertio, & ijs quæ hic ab eo asserunt, cōstat
philosophum assimilasse tempus lineæ circulari, & nunc temporis, puncto lineæ circularis semper
vnus partis fini, & alterius principio, quod est vt de mūdi perpetuitate perperā sentiret, induxit.

Si enim tempus ad lineam rectam, & nunc temporis ad lineam recte punctum (vt debuit) comparasset, continuo & tempus & mundum exordium habuisse cognouisset. Cōsimili pene modo dissoluēda est ratio ad secundam conclusionē veritati itidē repugnantē adducta, negando scilicet si motus celi ponat de stirus, idcirco oportere cōcedere motū postremo motu posteriorē, quia sicut mūdus nō incepit per generationē physicā, ita & desiturus est nō physica desitione, sed sui factoris voluntate, & cū mūdo, celi motū, quo quidē desito, nō manebūt res ipsę eo modo quo prius fuerūt, neq; oportet eas in alterū corruptū iri. Quod em̄ corruptū, ipm̄ in alterū corruptū oportere, intelligit de ijs que physica & naturali trāsmutatione corruptūtur, qualis nō erit illa mundi & motus celi desitio.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Minor mundus, homo: & eius similitudine vnum quodq; animal. ¶ Minor mūdus, microcosmus. ¶ Maior mūdus, vniuersum. ¶ Maior mūdus, macrocosmus.

¶ Secundum caput continet vnam conclusionem, duas rationes ad eam, tres rationes non esse motum perpetuum probantes, & earum solutiones.

¶ Conclusio. Et Anaxagoras & Empedocles haud conuenienter mundum esse factū asserere videtur. ¶ Primo, Quia in nature explanatione id sum moperere obseruandum est, ne quid sine ratione pbetur: & ne id causa sumatur, quod causa esse non possit. Hoc autem in sua ipsa assertionē Anaxagoras & Empedocles nō obseruant: quin potius ipsorum dicta figmento similia videntur. Inquit enim Anaxagoras mentē illam infinitis seculis abstinuissē, & postea operatam fuisse, semperq; in futurū operaturam: neq; causam vllā adhibuit, sic em̄ mentem illā infinitis seculis otiosam torpentēq; faciebat. Et Empedocles asserit adueniente lite mundū generari, & adueniente amicitia interire, & id cōpluribus, alternatimq; vicibus fieri, & interpolatim quiescere. Neq; causam admolitur adducere, cur hunc in modū alternetur vices nunc ortus, nunc obitus, nūc quietis. Debuit saltem Empedocles inducere, amicitia est que homines cōgregat: inimicitia autē seiungit & segregat, fugiūt nāq; abinuicem inimici, quare & in vniuerso sic erit. Et quāuis id insufficientes sit, visus tamē rationē sequi fuisset. Quod quidē & Democritus faciebat: & eorū, que facta erāt, causas inquirebat, & eternorū vero, & eorū que semper sunt, non amplius volebat nos rationē inquirere, quod in parte recte, in parte vero insufficienter volebat. Nā triangulum angulos tres duobus rectis habere equales, & eternū est: & huius causam inquiremus, & causam habet principia perpetua. & horum quidē principiorū nō amplius causa vlla est. Secundo, Quia nihil in vniuersa natura est, quod aut ratione, aut ordine careat. & natura omnibus que natura constant, ordinationis causa esse videtur: & semper vniformis, similitiq; perseveras ordine nature tenor, vt non aliquando quidē sic, aliquando vero nō procedat: vt semper ignis ad superna cōscensus, grauiū vero motus semper ad ima. At vero Anaxagoras assertionē sua q̄ infinito tēpore res quieuerint: & postea moueri cōperint, omnē tollit ordinationē. Infinite autē quietis ad motū (quē postea ponit infinitū futurum) nulla ordinationē est: neq; reddi ratio potest vlla, cur tunc factum, cur non prius. Vnde etiā fit vt Empedoclis dictum minus irrationale videatur. Nam ponit mūdum generari, deinde interire, & interpolatim medijs interuallis quiescere, & iterum nasci ac oriri: vbi videtur seruatus nature ordo & tenor. Nō tamen sufficienter (vt diximus) nulla vsus ratione id astruxit. ¶ Tres rationes motum nō esse perpetuum pbantes, pariter & earū solutiones. ¶ Prima. Omnis motus est de quodam in quoddam, vt de cōtrario in contrarium, sed de contrario in contrarium motum infinitum esse impossibile est, igitur nullus motus infinitus & perpetuus est. ¶ Secunda. Videmus ea que nūq; agitata fuerunt omnino, neq; secundū se, ne que suas partes, vt sunt ignis, aer, aqua, terra, inanima pariter & animata, post huiusmodi quietē posse incipere motum, quid igitur phibeat & mūdū motum itidē incipi potuisse? ¶ Tertia. Animalia mouētur post summam quietudinē nullo impulsore, nō enim vt moueantur, extrinsecum quicquā asserre oportet. Quid igitur mūdum post summam illam (quam Anaxagoras astruit) quietem motum incipe

re prohibet? Si id in minore mūdo inspicimus, cur nō liceat & in maiori inspicere? Et hec ratio fortius persuadere videtur. Nō tamē has ratios diluere difficile erit? ¶ Primo solutio. Dicimus nullū motū qui ex cōtrario in suū est cōtrariū, perpetuū atq; perpetuū esse, sed omnē talē contrarijs clausum & terminatū: & nō semper nūmero esse posse vnū & cōtinuū: vt neq; idē numero sonus quē chorda primo icta reddat, & quē secūdo icta. Oem em̄ motū de quodā esse in quoddā, vt de cōtrario in cōtrariū, sensibiliū motibus applicari debet. Est em̄ preter hos alius quidā motus, quē nihil vetabit semper esse vnū & eundē, continuū, iugē & perpetuū: vt amplius ex sequētibus fiet manifestū. ¶ Secundę. Nō est incōueniens ea que nūq; agitara fuerūt, inchoare motū. De inanimis vero nihil mirari dignū est si vt ex cōtrario a quiete, extrinsecū motorē habeat oppositū, quo absente quiescunt, & hoc natura facta quiete, si violēta fuerit quies, extrinsecū motū vetante absente protinus mouentur. Et hæc ratio videtur querere causam cur aut non semper quiescāt, aut semper moueātur, sed hoc aliunde fiet exploratum. De animatis autem maiorē asserit difficultatem: de quibus nunc dicēdum est. ¶ Tertię. Dicimus animal nūq; sine naturali motu esse, habet enim semper in se naturalem motum, & non vnum solum, sed forte multos: quorum ipsū totum animal causā nō est, sed est intra illud delitescens omnīū horum causā. Et idcirco animal nō ex omnis motus quiete nullo extrinsecū administrante mouetur, sed ex quiete motus qui secundū locum est, cuius causa quādoq; contingit ab extrinsecū, quandoque ab intrinsecū, & a motibus (qui plures sunt) interioribus nunc appetitum mouentibus. Et certe ostendit somnus multos in animali interiores esse motus: cum eius partes exteriores moueri non videātur, que aliquo inexistente iterum experrecta surgunt. Ex minoris igitur mundi similitudine non conficias maioris mundi motum post quietem incepisse. Sed de ijs adhuc ex sequētibus aliquid apparebit manifestum.

¶ Secundi capitis scholia. viij. Sic enim mentem illam infinitis seculis otiosam torpētemq; faciebat. Aristoteles mutationē primū mobilis putauit esse primam ipsius primū mouentis operationem, atq; precipuam, quare ne primū mouēs cōcederet aliquādo fuisse otiosum, si diceret ipsum quādoque nō mouisse, quemadmodū dixit Anaxagoras, posuit mundū esse perpetuū, & celi motum perpetuum. Non autē cognouit propriā summi boni operationē intrinsecā atque naturalem, qua pater superbenedictus communitat filio infinitā bonitatem, vītā, sapientiam, potestatem, neq; itidem perspexit intīmā illi generationem, qua pater ante secula genuit filium sibi prorsus, substantia æqualem, ob quem sancte, ante mundi constitutionem non cōcedendus est deus fuisse otiosus. Sed solū cognouit Aristoteles extrinsecā operationem dei, scilicet moderationem mundi, quā ponebat a deo pendere necessario, sicut lumen a sole, cum sol, si esset æternus, & lumen quoque haberet æternum, quod plane veritati non consonat, nam pender illa mundi gubernatio a deo tanquam a mouente volūtario, atque pro suo arbitratu mouente, quemadmodum domus ab architecto, qui cum assecutus est edificandi habitum, cum vult, preparatis ijs que ad extructionem sunt necessaria, cōponit domum. Et sane harum duarū in deo operationum (si diuina licet humanis conferre) prima que intrinsecā & naturalis est, responder ei qua homo ex substantia sua gignit filium sibi speciem similem, vērū illa æterna est, hæc vero temporaria. Secunda vero que extrinsecā est & volūtaria, assimilatur ei operationi qua edificator construit domū, nō quidem natura, sed voluntate, & cum id ei visum atque placitum fuerit. Vērū in domus extructione materia preperquiritur, que in mūdi productione haud quaquā preexistebat, sed vna cum mundo ad ortum ducta est. hinc deū recte dicimus mūdi factorem, architectum, artificem, atque opificem. Sed hæc alterius sunt contemplationis. A eternorū vero, & eorum que semper sunt, Duplicia sunt æterna, quędā doctrinalia, vīpore propositiones necessariae, & que nūq; falsę esse possunt. Et horū, si principia sunt, nō est inquirenda causa, si vero cōclusiones, est peruestiganda. sunt em̄ natę cōclusiones ex principijs demonstrari. Alia sunt æterna in rebus, vt entia supramūdana que nūq; desitura sunt, & horū itidē causa rimāda est, q̄ nōstra imbecillitas potest capere. Id autē vtrū Democritus, cuius sententiā postea hoc disticho expressa est. Mitte arcana dei, cælumq; inquirere quid sit. Cum sis mortalis, quæ sunt mortalia cura.

Vērū potius cōtāo simus immortales, debemus ea que immortalia sunt, & mētī nostrę cognata, pscrutari, in quorū vcl vmbra tili cōtēplatione atq; speculatione cōsistit humana felicitas. Debem⁹ itē sententię potius Aristotelis q̄ Democriti accedere, in ethicis nos hoc pacto adhortatis. Quod si mēs, diuinū ad ipm̄ hominē est, & vita que ab hac manat, diuina est respectu ipsius vitę hūanę.

Oportet autem, non (quem ad modum mouet quidam) humana nos sapere, cum simus homines, aut mortalia, cum simus mortales, sed quoad fieri potest immortales nos ipsos facere, cūtaq; efficere vt ea vita viuamus quæ ab eo manat quod est eorum, quæ in nobis insunt præstabillissimum. Nam tamen si parū est mole, vt ramentum & pretio multum omnibus antecellit. Vt semper ignis ad superna consensit. Ignis, genitius est. confectus vero nominatiuus est nominalis, idē designans quod emicatio, atq; sursum latio. Vt Empedoclis dictum minus irrationale. Id verū est quantū ad generationis mundi & corruptionis eius alternationem, in qua quidem tenor & ordo seruatus videtur. non autem quantum ad principiorum efficientium numerum atq; positionē ratio nabilius est Empedoclis dictum, sed absurdius & periculosius. nam Anaxagoras duntaxat vnū posuit primū rerum omnium effectiuū, scilicet mentē diuinā res paulatim a confusa illa cōgerie segregantē, quod veritatis & pietatis fidei nō omniquaq; est dissolutū. Empedocles vero duo astruxit prima rerū effectiua, licet generationis, & amicitia corruptionis, quod longe magis est absolum atq; perniciosum. nā vnitati ipsius mundi factoris atq; gubernatoris repugnans. Si id in minore mundo inspicimus. Quia homovriusque naturę & sensibilis & intelligibilis est nexu & vinculo, ipsiusque mundi (vt ait Trimegistus) miraculū. Et quęcūque sunt in mundo intelligibili & sensibili, inueniuntur in homine in analogia. Animalia autē cetera, imagines sunt hominis, qui omnium animalium est veritas, nēpe animalia earū virtutum potentiarūque habet vestigia, sensum, memoriā sensualem, atq; appetitū irrationalem, quorū homo habet veritatē, scilicet intellectū, memoriā scēdā, & voluntatē. Proinde vnūquodque animal in hominis similitudine dicitur minor mundus, quia ad maioris mundi similitudinē est factū. Quod em̄ est in vniuerso terra, hoc est in animali melancholia, quod est in vniuerso aqua, in animali est phlegma, quod aer in vniuerso, hoc sanguis animalis. demū quod in vniuerso ignis, hoc in animali cholera. xx. De inanims nihil mirari dignū est. Inanimata post quietē incipiūt motū, extrinseco motore coadiuuare. Si em̄ quies fuerit naturalis, vt lapidis super terrā, motus ab illo loco violētus erit per extrinsecū mouēs, vt impellēs aut pñciēs. Si vero quies fuerit violēta, vt lapidis super trabē, applicatū apponēdūque est remouēs obiectū, cuiusmodi est frangēs trabē, aut detrudēs lapidē, & itē mouebit naturaliter. Dicimus animal nūq; sine naturali. Nō est admittēdū qd animalia post summā quietudinē, hoc est cessationē a quocūque motu incipiāt moueri. Nā a principio animal habet in se motus potētē vegetatiuē, scilicet cōuersionē cibi in suā substantiā, nutritiōē, digestiōē, & cordis assidua agitationē, qui quādiu viuūt animal, sine quiete permanēt, nō quidē extrinseci, sed intrinseci, & horū totū animal non est causa, sed forma substantialis animalis intra ipsum lacteās, ea em̄ cibū cōuertit, digerit, & mutat, cōefficiētē calore naturali. Animal tamē a motu secundū locū quiete excitatur ad motū, quia nō cū primū est, loco mouetur, sed postquā instrumenta sibi natura ad motū deputata, apta sunt motui exercendo, & nō continue eo motu agitur, sed interquiescit, quia ea mouēdi virtus, vt progressiua, & volatiua, defatigabilis est. virtus affe nutritiua, continua operatione non defatigatur. Et huiusmodi motus secundum locū causa quandoque cōringit ab extrinseco, vt obiecto appetibili impellēte animal ad motū. quādoque vero ab intrinseco, vt in brutis ab imaginatione & appetitu, in homine vero a ratione & voluntate, vt tertius de anima clarius ostendit.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Immobile, primo. ¶ Locus p̄prius, loc⁹ naturalis. ¶ Aliqua, res naturales aliquę. ¶ Caprificus, siluestris ficus, omnia quibus innascitur loca dissociens ac rūpēs.

¶ Tertij caput cōtinet vnā diuisionē, tres cōclusiones, duas rationes ad primā, tres ad scēdā, vnū corollariū ad tertiā. ¶ Diuissio. Necessē est omnia entia aut semper moueri, aut quiescere, aut immobilia esse: aut aliqua semper moueri, quiescere, aut immobilia esse: aut oīa aliquādo moueri, aliquādo quiescere, aut immobilia esse: aut aliqua aliquādo moueri, aliquādo quiescere, aut aliquādo immobilia esse. Et hęc discutere vtilitatē ad ea quę paulo antē dicta sunt, assert, pariter & ad p̄sentis operis rursus dubitatorū solutionē, & totius absolutionē et cōpletionē. ¶ Prima cōclusio. Non omnia semper mouentur. ¶ Aiunt em̄ qui hęc astruūt, omnia semper moueri: sed motū illum latere sensum: neq; quo motu semper mouentur, determināt. Sed id falsum esse monstratur. ¶ Primo, quia natura est principij quietis, vt et motus. Ita igitur dicentes, principium negant physicum, falsum igitur dicunt omnia semper moueri. ¶ Secūdo. Non omnia semper generantur, aut corrumpuntur, augmentantur, aut diminuuntur: neq; continuantur auctio et diminutio, sed semper inter auctiōē et diminutiōē mediū interiacere oportet: vt si tot guttæ aut innascēs caprificus lapidē cauent, non oportet quālibet guttā lapidē cauare, et

in toto tēpore præcedēte guttā aut caprificum aliquid lapidis abscindere: sed tot cauant simul, & nō quęlibet, vt tot homines simul trahūt atq; mouēt nauē: & nō quęlibet. Ita & in auctiōe & diminutiōe. ¶ Neq; omnia semper alterant. ¶ Primo quia quīs id quod alteratur, in infinitū partiatur: nō idcirco vniuersa tēporis serie alterationē trahi oportet. Nā pleraq; alterationes veloces, & in toto subiecto affectu, vt cōgelatiōes, perfectas habemus. Secūdo eger in tēpore sanatur: quē, postea quā cōualuit, & eo cōpleto tēpore, manifeste a sanatiōe quiescere perspicim⁹. est em̄ sanatio, vt alteratio. Tertio. Alteratio est inter terminos contrarios, clauditur igitur, & nō in infinitū procedit. Quarto. Videmus lapides tāto tēpore manētes, neq; duriores neq; molliores fieri. Signū igitur est nō omnia semper alterari. Et certe qui putat omnia semper alterari, in nimis manifestis errat. ¶ Neq; dicere possint omnia semper ferri. ¶ Primo, quia perridiculū est credere mōtes & saxa semper deorsum ferri, & ea videri semper in terra manere, & id nos latere. Secūdo. ignis, aer, aqua, terra, et pleraq; aliorū, in suis proprijs locis existunt. At veronūquodq; in suo proprio loco natura quiescit, aut ex eo violēte detruditur. quiescūt igitur talia in suis proprijs locis. Non igitur oīa semper moueri est astruēdū. ¶ Secūda cōclusio. Nō omnia semper quiescūt. ¶ Primo. Quia quędā moueri, sensu vel p̄spectissima sunt, et hoc illustrius manifestiusq; est quā vt rationem requirat. Querere profecto rationē vbi sensus fidē faciat, quędā intellectus infirmitas est. ¶ Secūdo. Quia qui dubitat motū esse, nō modo in physica, sed alia qualibet scientia trahit errorē, quia oēs quodāmodo motu vtūtur. ¶ Tertio. Quia sicut importunitates ad mathematica principia nihil ad mathematicū pertinēt: ita quoq; neq; eę quę sūt ad motū esse, ad physicū spectāt. est em̄ physica suppositio: et natura principium esse motus prius posita est. Ex ijs em̄ intelligis nō omnia semper quiescere, et ne hoc quidē modo: sed neq; omnia semper immobilia perseverare posse. ¶ Tertia. Non aliqua semper mouētur, et aliqua semper quiescūt: quia res nō semper generātur aut corrumpunt, sed simul atq; genitę sunt, nō amplius generātur: et sui interitus finis est et terminus. et ceterę mutationes sunt generatiōes quędā et corruptiones. Quę augmentur, certū est nō semper augeri posse: et quę minuuntur, non semper minui: et quę alterātur, nō semper alterari: et quę ferūtur, nō semper ferūtur. nā in suis locis natura quiescūt: et extra vt moueātur, violentus exigitur motus: qui nō semper perseverat. et cōsimiliter ostēdas eas nō semper quiescere, vt quę aliquādo oriāntur, aliquādo occidāt, incrementū sumāt, atq; decrementū. ¶ Corollariū. Vnde fit exploratum aliqua aliquando moueri, et aliqua aliquando quiescere.

¶ Tertij cap. scholia. xi. Necessē est omnia entia. In hac diuisione quadrimēbri sumitur discriminē diuersitatis penes hęc quatuor, omnia, aliqua, semper, aliquādo. quę iter se cōparantur hoc ordine atq; cōnectūtur. omnia semper, aliqua semper, omnia aliquādo aliqua aliquādo. Et vnūquodq; horum quatuor cōparatur ad hęc tria prædicta, moueri, quiescere, immobile esse. id vōcando immobile, quod non est natum moueri, secundum primā immobilis significationem positam in fine scēdi cap. quinti huius. quare huius diuisionis sumuntur duodecim membra specialia, quę hoc modo quæstionibus sigillatim explicantur:

1	Vtrum necesse est omnia entia naturalia semper moueri?
2	Vtrum necesse est omnia imper quiescere?
3	Vtrum necesse est omnia semper immobilia esse?
4	Vtrum necesse est aliqua entia naturalia semper moueri?
5	Vtrum necesse est aliqua semper quiescere?
6	Vtrum necesse est aliqua semper immobilia esse?
7	Vtrum necesse est omnia entia naturalia aliquando moueri?
8	Vtrum necesse est omnia aliquando quiescere?
9	Vtrum necesse est omnia aliquando immobilia esse?
10	Vtrum necesse est aliqua entia naturalia aliquando moueri?
11	Vtrum necesse est aliqua aliquando quiescere?
12	Vtrum necesse est aliqua aliquando immobilia esse?

Ex quibus constat, ad septimam, octauam, decimam, & vndecimam questionem, adhibendam esse re-
sponsum affirmatiuum, ad reliquas autem omnes negatiuum. xij. Vt si tor guttae, aut innasces
caprificus. Si centum guttae cauant lapidem, aut caprificus scopulo innasces eum perumpit, non
oportet quantlibet guttam sigillatim lapidē cauare, neq; quantlibet caprifici partem scopulū per-
fringere, sed totidem simul guttas lapidē cauare, & tota caprificus distindit rupem, sicut centum
homines simul trahunt nauē, & non quilibet singulatim. Ita in augmentatione omnia alimēta si-
mul eam complent, & in diminutione, ab omnibus partibus substantiae fluxe dependit, ea facit,
& non sigillatim vna alimentī pars. Et in toto subiecto affecturas vt congelatione. Sensu, inquit,
cognoscimus aliquas alterationes toto subiecto simul peractas, & non prius in vna subiecti parte
q̄ in altera, vt congelatur aqua secundū omnes suas partes simul, & a principio extrinseco, scilicet
frigiditate aeris a que partes omnes (vt supponitur) circumsit. Similiter cum aqua reducit se ad
natiuum frigus, non prius in vna q̄ altera parte frigescit, quia eius forma substantialis a que parti-
bus omnibus est propinqua, nō tamē idcirco ambe alterationes datē sine successione sūt aut subi-
ro, nam licet ratione partū subiecti nulla sit successio, tamen ratione partium qualitatis quae per
alterationē paritur, illa successio nō minus inuenitur, q̄ si in subiecti diuersis partibus secundū di-
uersas temporis partes fieret. Nempe in priori temporis parte per totū subiectū acquiritur vnus
gradus congelationis aut frigeactionis, & deinde alius, itē & in posteriori tēporis particula alius
rursus per totum subiectum, quousq; absoluta fuerit & completa alteratio. xij. Quia sicut im-
portunitates ad mathematica principia. Hoc in loco importunitates dicuntur calumnie & cauilla-
tiones sophisticae, quae sunt contra scientiarum principia ab ijs qui pertinacius illis obstitunt, neq;
ea recipere v olunt, sicut qui negant puncta & magnitudines in mathematica, & qui negat motū
esse in physica, nam motum esse, est physica suppositio vel sine probatione recipienda.

¶ Quarti capitis annotatiuncula.

¶ Sistere, quietare. ¶ Motus violentus est qui fit a principio extrinseco, non cōfe-
rēte vim passo. ¶ Non cōferēte vim passo, principio nō agēte intrinseco. ¶ Vio-
lentus prae naturā. ¶ Discretū, diuisum, aliud. ¶ Potentia primo, potētia remo-
ta. ¶ Potentia secundo, potentia propinqua & praecipua. ¶ Sphera, pila lusoria.

Vartum caput continet tres diuisiones, & duas cōclusiones. ¶ Pri-
ma diuisio. Eorum quae mouentur, quaedam secundum se mouen-
tur, quaedam secundum partem, & quaedam per accidens. Ita & eo-
rum quae mouent, & quid vnumquodq; eorum sit, prius dictū est.
¶ Secunda. Eorum quae per se mouentur, quaedam a seipsis mouen-
tur: quae post quietem motum initiare, & inchoatum citra ter-
minum sistere nullo extrinseco adueniente queunt: vt animata. Alia vero ab alio,
quae id non possunt, vt inanima. ¶ Tertia. Eorū iterū quae per se mouentur, quaedā
natura mouentur, quae a principio quod in ipsis est, mouentur: vt animata a seipsis,
& a principio quod in ipsis est, mouentur: & graue deorsum. Alia vero vi, & praeter
naturam: vt aliquando animata, & animatorum partes, & terra sursum. ¶ Pri-
ma conclusio. In omni motu discretum diuisumque est quod mouetur, et quod
mouet. ¶ Nam in ijs quae vi, et praeter naturā mouentur, statim id manifestum
est. mouentur enim ab extrinseco agitatore. In ijs vero quae secundum naturam,
vt in animalibus quae a seipsis mouentur, etiam id deprehenditur. nam motricem
habent animam intus latentem: vt nauta est intra nauem, ipsam gubernans et di-
rigens. De inanimis autem cum natura ferantur, difficultas afferitur. Nam non
videntur ab extrinseco moueri. mouerentur enim vi quadam, et praeter naturam
potius. Neq; a se, vt animata. Primo, quia a se moueri, animatorū est, ppriū. Secū-
do, quia quae a seipsis mouentur, se quietare queunt citra terminū: vt qui ambulat, vt
vult et vbi vult potest nō ambulare, inanimata vero nō. Tercio, quia quae a seipsis mo-
uentur, ad oppositas partes seipsis feruntur: vt animata nūc ante, nunc post, nunc sur-
sum, nunc deorsum, nunc in dextrū, nunc in sinistrum natura feruntur. Non autem
inanima, vt ignis. solū enim natura sursum, et non deorsum fertur. Sed ijs nimis
non obstantibus, inanimorum discreta et diuisa sunt et mouens, et quod mouetur:
vt eorum pars vna est mouens, et altera mota et patiens. Et licet extrinseco egeat,
cum ipsa etiam natura ferantur: suum tamē ipsis intrinsecū principium vim mo-

uendi prebet ac prestat, nō tamē (vt rite probatum est) idcirco a seipsis moueri di-
centur. Sed hec adhuc clariora dilucidioraque euasura sunt. ¶ Secunda. Inanima
ta ab alio mouentur: & alterum atque alterum mouens, & motum est. ¶ Nam mo-
uens aut est praeter naturam, vt ferreus vectis & natura grauis quippiam sursum le-
uans, aut mouens natura: vt actu calidum natura mouens atque calefaciens, qd est
potentia calidum. & ita secundum quantū, & vbi. Nam quicquid actu causa est,
naturalem vim habet mouendi ea quae potestate talia sunt, quale quod mouet, actu
est. Cum vero inanimatorū mouens praeter naturam fuerit, manifestum est ea ab
alio moueri, & alterū & alterum esse, mouens, & motū. Quod si secundū natu-
ram, itidem. nam mouens erit actus, faciens mobile actu esse aut quantū, aut quale, aut
vbi, quale ipsum potentia erat. ¶ Veruntamē duobus modis dicitur aliquid esse in
potentia. Primo aliquid est sic in potentia, nō quidem vt operetur non impeditū,
sed adhuc actu egens: quomodo dicimus terram esse in potentia sursum: aut quia
praeter naturam sustolli, sursumque ferri possit: aut in ea generari leuitas, quemad-
modum & ipsa, aer potentia est, & sicut nondum sciens, potentia est considerans.
Alio modo ita in potentia, vt subtracto impedimento protinus operetur: quemad-
modum sciens (modo impedimentum non sit vllum) considerat: & actu calidū, ca-
lefacit, & hoc pacto inanima sunt in potentia vt in sua loca ferantur, quotiens ia-
ceant extra. & in quanto et quali similiter se habet. Et est resistens & impediens
quodammodo vt mouens, et quodammodo vt non. nam mouet per accidens, et nō
per se: vt cum deiciatur columna, quod illi superpositum erat, deorsum ruit: et do-
lū qd superposito lapide sub aqua detinetur, amoto illo sursum emicat atq; emer-
git: et sphaera lusoria percussa a pariete, ab eo vt resistente per accidens mouetur.
Sed ex his satis esse clarum arbitramur inanima semper ab alio moueri, et alterū
atque alterum esse mouens, et motum.

Varti cap. scholia. xvij. Eorum quae per se mouentur, quaedā a seipsis mouen-
tur. Non dicitur animalia a seipsis moueri, quia in eis idē sit mouens, & qd
mouetur. Id enim esse non posse, ostendit primum caput septimi huius, & in
ipsis quidē mouens praecipuū est forma, quod autem mouetur, est materia, &
eius gratia totum animal, sed quia nullo adueniente extrinseco possunt post
quietē motum inchoare, & eundem inchoatū anteq̄ ad terminū perueniant
sistere atq; intermittere, quod sane nō possunt inanima. lapis enim neq; se-
ipso potest motum inchoare etiā naturalem, sed indiget mouente, prohibens,
neq; inceptū potest citra terminum dimittere, sed tum primum quiescit, cum terminū ad quē ten-
debat fuerit assecutus. Interdum & animata cum mouentur a grauitate elementari dominante,
possunt quidē sua sponte post quietem auspicari motum, vt homo ex alta turri se valet praecipi-
tem dare, verū eundem inceptum non potest sua sponte interrumpere, neq; pendulus in aere sub-
sistere, quare manifestū est huiusmodi motu non moueri animal a se. Si quidē is motus quo anima-
lia a se mouentur, non sit a qualitate motiua elementari tanquā instrumento, quēadmodum na-
turales motus inanimatorū, sed a partibus corporis integralibus, vt pedibus & alis. Et cum litera
dicit ad motū animalis a seipso nullū aduenire extrinsecum, id intelligitur de extrinseco aut prin-
cipaliter mouente, vt in motu grauium aut leuium violēto, aut remouente prohibens, vt in eo-
rum motu naturali. potest em̄ aduenire extrinsecum obiectum, scilicet appetibile, quod excitet &
impellat appetitum ad motum. sed de huiusmodi extrinseco non intelligitur data diffinitio.

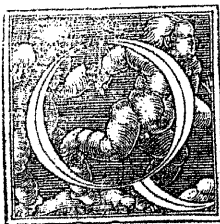
xvii. Alia vero vi, & praeter naturā. Dicuntur ex notis illa violenter moueri, quae mouentur
a principio efficiente extrinseco, non conferente vim passo, vt grauis sursum proiecta per virtu-
tem impulsuam proicientis. Et per id quod dicitur passum non conferre vim, minime intelligen-
dum est materiā non debere concurrere ad huiusmodi motum. nam materia & ipsum violenter
motum, non minus intra se motum suscipiunt, q̄ si natura ferrentur. Est enim materia, cuiusq; mo-
tus subiectū. Sed dicitur in motu violēto passum non conferre vim, quia nullum est illic agens
principium intrinsecum, & motum promouens. Nempe cum graue sursum impellitur, & forma
substantialis & grauitas resistunt motui sursum, & deficiente virtute impressa aut extrinseco im-
pellente, vt vento, illico decidunt. Quod si quis percontetur de lapide impulsio deorsum a proij-
ciente, an vi an natura feratur. nam perspicuū est illum motū & ab intrinseco fieri principio, scilicet
grauitate quae concurrat ad efficiendum motum. si enim lapidi graui vt quatuor imprimatur
virtus impulsua, & alteri graui vt octo aequalis virtus, velocius hic quā ille proruet, quod signū
est grauitatem motui coadiuuille. planum item est illum ab extrinseco etiam moueri, nam velo-

cuius quā sine Impulsione feretur, dicitur que proiectus. Huic quaestioni adhibenda est responsio, illic non vnum esse motum numero, sed duos, qui mutuo se intendunt, quorum vnus est naturalis a forma intrinseca lapidis, & vnus violentus ab extrinseco impulsore, sicut si intelligatur ignis gyrando moueri sursum, ipse duobus feretur motibus, scilicet motu recto, & motu circūgyrationis, quorum primus est naturalis est, secundus autem violentus. xix. Discretum diuisumque est quod mouetur, & quod mouet. Non id intelligitur de diuisione reali, quae fiat per abstractionem partium quantitatis. Neque discretum & diuisum hic dicitur cuius partes diuiduntur & distrahuntur abinuicem, sed quod ab altero aliud est & differens, vt mobile & mouens discreta & diuisa dicantur non quod abinuicem separata sint, & aliquo spatio distantia, sed quia mobile non est mouens, neque mouens est mobile. Estque huius conclusionis sententia eadem cum ista propositione in septimo huius probata. Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Vt eorum pars vna est mouens, & altera mota. Philosophus hoc in loco eorum refutat sententiam qui ponunt inanimatorum totam substantiam esse materiam, ne que in eis ponunt formam substantialem propriam operationum effectricem, sed totam efficiendi vim accidentarijs affectionibus tribuunt, qui quantum a recta deuiant Aristotelis philosophia, satis comperit habetur, cum hic manifeste sentiat Aristoteles inanimatorum esse vnam partem mouentem, scilicet formam substantialem, & alteram partem motam, scilicet materiam, neque per partem mouentem intelligit grauitatem aut leuitatem, cum illa non possint esse partes substantiae. Et cum inanimata natura feruntur, necesse est ipsa moueri a principio intrinseco substantiali, quod non nisi forma substantifica esse potest.

xxx. Nam aut mouens est praeter naturam. Tunc mouens corpus inanimatum mouet praeter naturam, quando supapte natura non est natum talem motum efficere, vt ferreus vctis, id est instrumentum ad aliquid sursum vehendum atque mouendum accommodatum, quicquā sursum euehens. Tunc vero mouens natura mouet, quando ipsum naturaliter est natum, efficere talē motum, vt ignis calefaciens. Et est resistens & impediens quodammodo vt mouens. A mouens impediens motus grauis deorsum, est causa sine qua non fieret talis motus, vt frangens partem, super quem iacens lapis demolitione parietis cadat deorsum, est causa sine qua non fieret casus lapidis deorsum. Similiter resistens motui directo, & impediens eū continue fieri, est causa per accidens motus reflexi & resiliionis, vt lapis rotundus proiectus in terram, resilit a terra sursum, cuius quidem reflexionis terra est quodammodo causa. Sic si pila impulsa parieti repercutitur, illius repercussionis terra itidem est causa per accidens.

Quinti capituli annotat.

¶ Mutatio vniuoca, est cum mobile ad consimile actus mouentis actū mouetur.
 ¶ Seipsum motiens, completum mouens ab intrinseco motum.

Vintum caput continet vnā diuisionē, quinq; conclusiones, & duas rationes ad primam. ¶ Diuisio. Mouētium quoddā est mouens tm̄, & non motum ab altero. & id primū & per se mouens dicitur. Alterum est mouens quidem, & ab altero motum, & eorū quoddam est propinquius, vt quod est primo immediatius: & quoddā remotius, verbi causa, vt si hō mouet manū, & homo nō amplius ab alio moueatur, & manus mouet baculū, & baculus lapidē, homo mouēs primū et ppter se diceretur, et manus et baculus mouentia secundū alterū: hoc vltimum, et remotius, illud vero propinquius. ¶ Prima conclusio. Primū mouēs posterioribus magis mouet. ¶ Primo. Quia primū mouens posteriora mouet: non autē posteriora primū. ¶ Secundo. Quia posteriora sine primo (vt a quo vim suam mouēdi recipiant) mouere non possunt: primū autem sine posterioribus mouere potest. Est igitur manifestum, primum mouens posterioribus magis mouere. ¶ Secunda. Datis mouentibus quibuscunq; necesse est ad aliquod primū decūbere, in quo fiat status. ¶ Nā aut decumbitur ad primū, aut proceditur in infinitum. Nā infinitorum non est primū. At vero in infinitū procedere impossibile est. decūbitur igitur ad primum: quod quidem cum nō amplius ab alio moueatur, quia primum, in eo stat. ¶ Tertia. Primum mouens aut immobile pfeuerat, aut a seipso mouetur. Omne enim quod mouet, aut moueri, aut non moueri necesse est. Si non mouetur, immobile. si autem mouetur, aut a se aut ab alio moueatur oportet. non ab alio. nam (ut dictum est) primum non esset. reliquitur igitur ut a se moueatur.

¶ Quarta. Primum mouens, immobile est. Quia quod mouetur, aut per se mouetur, aut per accidens. Si dicas per accidens: neq; idcirco moueri oportet. & si secundū accidens moueretur, nō esset necesse moueri. quare neq; aliquid aliorū. hoc autē falsum. nam motū semper esse oportere, prius constructum est. Si das primū per se moueri: neque hoc quidem. ¶ Primo. Nam quod per se mouetur, ab alio moueri prius monstratum est. erit igitur mouens, & non motū neq; a se, neq; ab alio. Nec immerito aliquid tale existit quod mouet, & nō mouetur: quia cum in aliquo coniuncta reperiantur, & vnum ab altero seiunctū reperiat, & alterū ab altero. Mouere autem & moueri simul cōiuncta reperiantur in baculo, & moueri seiunctū a moueri. quare haec tria erunt, mouens tantū, mouens & motum simul, & motum tantū. Hanc ob causam intellectū Anaxagoras posuit immobilem & separatam, qui fons, origo, principūq; motuum effectiuum esset, & qui rebus omnibus praesset. ¶ Secundo. Quia aut eodē motu se moueret & moueretur, vt augens augetur, minuens minueretur, calefaciens caleficeret, docens doceretur, sanans sanaretur, ferens ferretur, quo nihil ineptius. Aut alio motu mouet, & alio motūtur. sed quō augmentans alteratur, aut alterans fertur: nō enim se, sed alterū moueret & augmentaret, & ipsum quoque ab altero moueretur: vt ab alterante & ferente. & hoc abiret in infinitum. Nec valet dicas moueri vsq; ad aliqua, & deinde reflecti & reciprocari. nam oportet ipsum a superiore alterante & ferente alterari & ferri. Priora enī a posterioribus nō mouentur. Et cū illud superius atque prius mouens hoc pacto iterum moueretur, abiret in infinitum. est igitur primū mouēs immobile. ¶ Tertio. Quia omne motūū esset mobile, vt omne sanans sanabile, & edificans edificabile. hoc autē irrationabile. ¶ Quarto. Cōcessum est, mobile, partibile esse oportere. Si igitur primū mouens moueatur a se (nam ab alio nō mouebitur, quia primū nō esset) aut totū mouebitur totū, aut totum partem, aut pars totum, aut pars partē. Nō totum mouebit totū. Nam aut hoc esset (vt praestitum est) secundū eundem motū, & tunc idē sanaret & sanaretur, doceret & doceretur, ferret et ferretur, et ita in singulis. aut secundū vnum moueret, et secundū alterū moueretur: quod etiā esse nō posse monstratum est. hoc enim abiret in infinitū. Item quod mouet, est actus: quod mouetur, est in potētia. Si igitur totum a seipso toto moueretur, eodem respectu et actu et potentia esse diceretur. est enim quod mouet, actu tale, quale mobile potentia est: vt quod generat, actu speciē habet. et quod calefacit, actu calidū est. et hoc vbi mutatio vniuoca est, et ita idem et secundū idem erit calidū, et non calidum, et ita in ceteris. Neque totum, partē mouebit. nam si totū partem moueret, partem haberet immotam, et alteram motam. quare pars immota potius dicenda afferendaque est primum mouens, et non totum. et pars mota a seipsa moueretur. nam a toto. quod nuper tantopere esse nō posse monstratum est. Neque pars partem, eadem ratione. Quod si dicas partes illas vim mouendi reciprocā habere, et contra pati, vt quemadmodū vnā alteram moueat, ita et cōtra fiat, hoc nihil profit. Primo, quia tunc nihil esset primū mouens: vt quorum quodlibet ab altero moueatur, et quorū nullum prius rationem mouendi potius habeat quam sequens et posterior. Secundo, quia primū mouens non contingit moueri, nisi a seipso contingat. ab altero igitur quocunq; mouebitur secundū accidens: quare et bene immobile permanet. Tertio non necesse est mouens cū mouet cōtra moueri. alioquin et calefaciens semper calefit, et sanans sanatur. et ita de similibus quā plurimis, quae aliquādo prius pro absionis adducta sunt. Sed primū mouēs (vt sepius dictum est) aut immobile perseuerat, aut a seipso mouetur. Neque pars totū mouebit. nam pars ea potius primum mouens dicenda esset: atque in eum relabemur errorem, vt eam ab se moueri concedere cogamur. ¶ Quinta cōclusio. Necesse est seipsum mouens, cō-

statum esse ex parte mouēte immobili, & parte mota non mouēte. ¶ Nā quicquid mouetur, ab alio moueri necesse est. erit igitur aliquid ipsius seipsum mouentis, & non ipsum totū mouens, quod mouebit. & cum se nō moueat (moueretur em̄ nō ab alio) mouebit alterum: quod quidem nō se mouebit, neq; prius acceptum mouens contra mouebit, ppter ea quę superius adducta sunt incommoda. Erit igitur liquid ipsius seipsum mouentis, & pars aliqua mouens immobilis, & aliqua mota quidem, & nō mouens. Et nō modo hęc requirūtur, sed & sufficere videntur. Esto enim a mouens immobile, b motum nō mouens, c mouens & motum, & mouens quidem b, & motum ab a, ex quibus intelligo a b c cōpositum, seipsum & cōpletum mouens. Si subtrahas a, residuū c b nō est se mouens, nam c mouens posterior non mouebit sine priori. Et si subtrahis c, relictum cōpositum a b seipsum mouet, nam a mouebit b mobile. Nō modo igitur requiruntur huiusmodi mouens & motū, sed et ea vt aliquid se mouere dicatur, sufficiunt, et sunt vt cōtactum habentia, alterum in altero diuersum distinctumq; situm non habentia: et ex ipsis constitutum, seipsum mouēs dicitur, non quidem quia ipsum totū se moueat, et ipsum a seipso toto moueatur: sed quia intra se aliquid mouēs, et aliquid ab eo motū habeat, quę cōtactu et situ distincta idiuisaque sunt. ¶ Sed dubitabis an diuisa a b, pars residua a moueat residuam partē b. ¶ Nihil phibet sic esse, si pars residua ad residuam partem eandē vim, mouendiq; pportione seruet, quam et totū ad totum. si verō non, nihil incommodi est residuum non mouere residuum.

Quinti capitis scholia. xxij. Primum mouens posterioribus magis mouet. Hęc conclusio (sicut & diuisio proxime pcedens) intelligitur de primo mouente physico, scilicet forma substantiali, vt sensus sit, primum mouens physicum magis atque perfectius mouere, quam posteriora mouentia physica, vt forma substantialis magis quam instrumenta sua accidentalia. Nempe primum mouens posteriora mouet, posteriora autem non mouent primum, cum ipsum a nullo moueatur, primum igitur magis atq; valentius mouet quā posteriora. Pręterea primum mouens posterioribus vim mouendi communicat, & posteriora a primo vim mouendi recipiunt, & quia primum mouens mouet, posteriora mouent, igitur primum magis quam posteriora mouet. Nam cum propter aliquod mouens alterum mouet, id propter quod alterum mouet, magis mouet, hinc altera rursus lumitur ad idem probandum ratio. Posteriora sine primo mouere non possunt, vt neque color sine lumine videri, neque scientia sine anima potest considerare. Primum autem mouēs physicum sine posterioribus mouere potest, vt aque forma non adiuta frigiditate, reducit aquam ad frigiditatem, perinde atque lumen sine colore potest videri, & anima sine scientia considerare, cum nondum scientiam fuerit adepta. Verum per primum mouens physicum potest humana mens facile subuehi & manuduci ad intelligendum primum mouēs metaphysicum, ad quod in sequenti cap. assurgit philosophus, nam hoc illius est clarissimum exemplar. Nempe vt in vna re naturali vna est princeps forma effectrix, priarum eius operationum, conseruatricq; & moderatrix sui totius, haud secus in toto vniuerso vnus est mundi princeps & rector, omnia sua prouidentia conseruans & moderans. Et vt forma substantialis habet accidentalia instrumenta, quorum ope & adiumento suas peragit functiones, ita & primū mouens supramundanum celestes habet spiritus administratorios, & corpora cęlestia, cum sensibilia, quorum ministerio naturales rerum operationes exequitur & peragit. Adde q; forma substantialis suo destituta instrumento, intra suum totum sibi accommodatū producit instrumentum, vt forma aque frigiditatis, cui agendi vim comunicat, & ea coagente in externa corpora frigus producit. Ita primum supremūq; mouens nullius adminiculo primum res ad esse produxit, productis agendi vim comunicauit, suumq; simile producēdi virtutem, illarūq; opificio & cooperatione hunc pulcherrimū nature ordinem in suo stabili tenore conseruat. Et si quis attentiuscule animaduertat, omni ex parte comperiet rerū substantiales formas illius absolutissime & abstractissime forme imagines esse & simulacra, illiusq; propinquā similitudinē gerere, quod & in vltimo capite primi huius Aristoteles satis expressit. xxv. Quia cū in aliquo coniuncta reperiantur. Vt calidum & sicū in aliquo eodē vt igne inueniuntur coniuncta, & calidū sine sicco inuenitur in aere, quare & sicū sine calido in aliquo vt terra inuenitur. Sed id intelligendum est de ijs quę re ipsa sunt distincta, nam si sola ratione distinguatur, vt vnum rationē habeat cōmuniorem & pluribus conuenientē, & alterū minus cōmunem, sic q; secundū p̄supponat primū, nō id oportet quod hic dicitur, vt vegetatiuum & sensitium inueniuntur coniuncta in animali, & vegetatiuum separatim a sensitio in plantis, nō tamen idcirco sensitium sine vegetatiuo inuenias, nā omne sensitium, vegetatiuum est. Si quidem sensitium & vegetatiuum sola ratione differunt, sicut homo & animal, Et quanuis duo illa quę adinuicem comparantur, re ipsa differant, si tamen

manuductio a forma substantiali ad primum omnium mouens.

secundum p̄supponat primū, & ipsum includat, vt sensatio vegetationem, nō oportet vt ijs ab altero separatum inueniri. Item quod mouet est actus, quod mouetur est in potentia. Actus, in actu, vt sensus sit, q; in mutacionibus vniocis quod mouet, est actu tale, quale in mobili dispositionē inducit. Et quod mouetur, est potentia tale, quale mouens est actu, vt calefaciens est actu calidum, & quod mouetur ad caliditatem, non est adhuc calidū, sed potest esse. Ita frigefaciens est actu frigidum, & quod frigefcit, nondū frigidum est, sed potest esse. Ergo si totum mouet totum, quatenus mouens, est actu, & quatenus mouetur, est potentia, & nō actu. Idem ergo simul erit actu, & nō erit actu, vt si totum se calefacit, totum quia calefaciens, est calidum, & quia idem simul cale sit, ipsum non est calidum, sed potest esse. Idem ergo simul est calidum, & nō calidum. Nam si totum partem moueret. Si totum moueret partem solum, ipsum haberet vnam partem immotam, vt a, & alterā motam, vt b (si enim nullam haberet partem immotam, totum moueret totū) ergo pars immota a, potius dicenda esset primum mouens. Cuius enim nihil mouetur, id magis ad primū mouētis accedit rationem, q; cuius aliquid mouetur, & aliquid nō. At pars a, nihil mouetur, ipsius autē a b totius vna pars scilicet b mouetur, potius igitur pars a esset dicenda primum mouens, q; totum a b. Pręterea cum totum per hypothēsim moueat partem, quęlibet pars totius mouebit partē b motam (si enim aliqua sit pars totius quę partē b non moueat, neque eorū partem mouebit) & pars b est, est pars totius mouētis a b, igitur pars b se ipsam mouebit, & pars mota, a se ipsa mouebitur, quod prius esse non posse, ostensum est. xxvi. Necesse est seipsum mouens, constitutū esse. Huius cōclusionis sententia est, q; necesse est omne corpus naturale, quod quidem seipsum mouens dicitur, quia est completum atque totale mouens, denominatione facta a sua forma, & ab intrinseco motū, vt pote a sua forma substantiali, cōponi ex parte substantiali mouente immobili, scilicet forma substantiali, & primo actu, & ex parte mota non mouente, scilicet materia, & rerum naturalium potētia. Esto enim a mouens immobile, sit a mouens immobile, & forma substantialis, b motum non mouens, vt materia, c vero mouens & motum (vt manus in homine, aut ala in aue) mouens quidē b materiam, & motum ab a forma substantiali, ex quibus intel ligatur a b c cōpositum corpus naturale seipsum mouens. Si auferatur a forma substantialis, residuum b c non est se mouens, nā a primum est mouens, c vero posterius, modo posterius mouēs non mouet sine priori. Et si subtrahatur c posterius mouens, reliquum a b est seipsum mouens, nā a primū mouens mouet b mobile, absque c posteriore mouente. quare pars mouens immobile, & pars mota non mouens, sufficiunt vt aliquid dicatur seipsum mouens. Sed dubitabis an diuisa a b. Posset quispiam sciscitari an toto cōposito in duas partes integrales diuiso, vt colubro in duas medietates, quarum vtraque habeat aliquid a, & aliquid b, vtrum primæ partis a mouebit suum b, & secundæ partis a idem suum b. Respondet Philosophus, q; si pars residua mouens ad partem suam motam eandem habet proportionem, quam tota forma ad totam materiam, æque mouebit facta diuisione atque prius. Nam eadem existente virtutis mouentis ad mobile proportionē, cōsimiles fiunt motus, vt medij colubri forma suam mouet materiam, sicut & totius colubri. Cum autem partis separatæ forma ad materiam non eandem seruat proportionem, quā tota forma ad totam materiam, non oportet residuum mouere residuum. Neque hoc loco intelligendum est q; tota forma separetur a materia, quia neque forma natura potest sine materia subsistere, neq; materia sine forma.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Simpliciter immobilia, quę neque per se neq; per accidens moueri nata sunt.

57.

Sextum caput continet tres conclusiones, tres rationes ad primam, & tres ad secundam. ¶ Prima conclusio. Quoddam esse mouens immobile, ab omni mutatione alienum & per se & per accidens, aliorum motuum, perpetuum & æternum, necesse est. ¶ Primo, quia semper motū esse oportet, & nunquam (vt dictum est) deficere, est igitur primum mouens immobile, perpetuum, atq; æternum, quod huiusmodi motus causa sit. Et querere an quicquid fuerit æternum, moueat tantum, & non moueatur: ad presentem non attinet rationem, & an tantum vnum, an plura sint mouentia simpliciter immobilia, perpetua atq; æterna, sed de his in sequentibus. ¶ Secūdo, Mouentium immobilium quedam sunt quę quandoq; sunt, & quandoq; non, & quę per accidens mouentur: vt animalium & aliarum sensibilibus rerum motrices forme. At sic non omne mouens esse potest: & causam aliquam eorum quę hunc in modum aliquando sunt, & aliquando nō sunt, esse oportet, quę non aliquando sit, & aliquando non sit, sed quę æterna, aliarum princeps & verum principium existat. Hęc autem quęcunque fuerit, primum mouens, immobile, ab omni mutatione alienum & per se, et per accidens, perenne atq; æternū erit. ¶ Nec valet si quis dixerit ipsum primum mouēs

(quod mutationum & mouentiu deficientiu statuitur causa) impartibile esse. quod tamen si non generetur, corrumpatur, aut mutetur: quia tamen impartibile, sine mutatione accidit ipsum aliquando esse, & aliquando non esse. ¶ Cōcedimus ipsum neque generari, neque corrumpi, neque alia qualibet mutatione affici. nam omne seipsum mouens mobile habere necesse est, & esse partibile. & ipsum primum mouens, molis & diuisibilitatis expersest. Sed idcirco non cōcedā ipsum sine mutatione aliquando esse, & aliquando non esse: neque necessitas vlla est: quin potius oppositū cōstat. nam quomodo omnium quę aliquando sunt, & aliquando non sunt, causa esset? ¶ Tertio. Videmus alia generari, & alia corrumpi: & hoc continue. At perpetua hęc rerū series & cōtinuatio huiusmodi, principium habet stabile & eternum. nam principia quę cū ipsis vna oriuntur, atque vna cum ipsis occidunt, huiusmodi eternę seriei causa esse non possunt: sed (vt diximus) causa extra hęc omnia est, perpetua, semper stabilis & eterna omnium rerum causa. ¶ Secunda conclusio. Id primum mouens semper immobile perseuerans, & eternum, vnum est. ¶ Primo. Quia vnum est primus motus, continuus & eternus. is igitur qui & eum temperat motor, primus est, vnus, & eternus. Et satius quidem est hoc pacto existimare vnum primum nature principē. in natura enim melius respicimus esse finitum, & pluribus finitis melius vnum, si ipsum satis sufficienter fuerit. Est igitur id primum mouens semper immobile & eternum, vnum. ¶ Secundo. Motus diuersi non sunt cōtinui, & si cōsequētes. At si nūc mouens vnum, primum motum ciceret, & aliquando mouens alterū, motus essent diuersi, solum cōsequētes, & non cōtinui. erit enim vnus cōtinuus, quādo ab vno mouēte, & vnus nature motus fuerit, igitur cum primus motus vnus sit cōtinuus & eternus, & primum eius mouens vnum erit & eternum. ¶ Tertio. Quia cum non omnia semper moueantur, neque omnia semper quiescāt, verum aliqua aliquando moueantur et quandoque quiescāt, vt habētia ad vtrūque potētia: et aliqua semper moueantur: & quicquid mouetur, ab alio moueri sit necesse: tandē deueniemus ad vnum primum mouens immobile: quod quidē neque a se neque ab alio mouebitur, et quod primo motui aptabitur, et futurū alijs motibus causa. Nec animalia eos qui motū perennē et perpetuū esse negāt, mouere vllatenus debēt: quę se ex summa quiete vidētur a seipsis in motū excitare. nam id prius diximus verum non esse: sed solū esse vnum motum (vt qui secundū locum est) quo animalia sponte sua et a seipsis mouētur. ceteros autē, augmentum, decrementū, alterationē, spirationē, et huiusmodi non a se et sua sponte exercent, sed modo naturali: vt presente cibo non nutriunt et augeri non possunt, etiā si velint. et talibus motibus mouētur quādo quiescunt ab eo quo ea a seipsis moueri dicuntur. Et is plane cōtinuus non est. nam interdū dormiunt animalia, dum coquitur digeriturque alimentum. et tunc a motu illo quiescunt. quo quidē alimēto digesto et disperso, expergiscuntur, et surgunt: et sæpe ab ipsis quę extra sunt, excitātur ad mouendum. Et omnium talium quę a seipsis mouentur, primum mouens mouetur, et sibi ipsi causa mouendi est: per accidens tamē. nam mutante corpore locum, et quod in eo est principium mouendi, locum (saltem secundum accidens) mutare necesse est. Quare fit vt si immortalis æternusque (vt dictum est) haberi debeat motus, vnum sit primum mouens omnino immobile. ¶ Tertia. Si primum mouens immortale sempiternūque habetur: et quod primo ab eo mouē, immortale sempiternūque haberi necesse est. ¶ Nam si sempiternum non esset, sed aliud et aliud mobile agitare: fieri non posset vt eius motus vnus et continuus esset, cum mobile non esset vnum. sic enim primum illud ac summum semper sui simile manens, eodem motu mouebit: et ab eo immediate motum, alia mouebit. quę ad loca contraria et ad diuersas species et formas mouens, varie ad ea se habebit, nunc ad quiescens, nunc ad motum, genitum, corruptum. Vnde iterum perspecta habetur causa, cur non omnia semper moueantur, nec omnia semper quiescāt, sed aliqua semper moueantur, vt quę moueantur

a primo simpliciter. Est enim semper idem & sui simile continue manens, & primum quod ab eo immediate mouetur: & quędā mouentur a principio non simpliciter immobili, sed moto, & propter id aliquando mouentur, et aliquando quiescunt.

Sexti capitis scholia. xxvii. Ab omni mutatione alienum & per se, & per accidens. Simpliciter immobilia dicuntur entia supramūdana & felicissima, omnino a motu semota, quę neque per se, vt materia & substantię complete, neque per accidens, vt forme rerū naturalium, moueri nata sunt, sed in eodē statu fixa permanent. Inter quę vnum est supremum mouens atque æternum, quęd primum mouens vocat Aristoteles, & quod de in toto hoc capite, assurgendo ad ipsum a primo motu & primo mobili, determinat. Quę tamen hic & quouis alio loco huius octaui afferuntur de motu cęli perpetua duratione, aut nunquam desitura generationum & corruptionum successione, minime vera habēda sunt, sed ex prius dictis, catholice veritati (cui semper est standū) repugnare censenda, neque necessitas vlla est, quin potius oppositū constet. Quouis forte quicquid sine mutatione aliquando est, & aliquando non est, sit impartibile, vt puncta, momenta, instantia, non tamen e diuerso oportet, quicquid secundum quantitatem est impartibile, ipsum aliquando esse, & aliquando non esse sine mutatione, immo aliquod impartibile secundum molem, debet semper esse, vt quod prima est omnium causa. Nam si ipsum aliquando esset, & aliquando non esset, non posset esse prima causa omnium quę aliquando sunt, & aliquando non sunt, cum non esset causa eorum quę existerent ipso non existente. Siquidem non ens non est causa, saltem actus, ipsius entis atque existentis. xxviii. Motus essent diuersi solū consequentes, & non cōtinui. Et si diuersa mouentia instrumentalia non semper arguunt diuersitatem motuum secundū speciem, vt lapis per aerem mouetur grauitate aquea & terrea, per aquā vero solum grauitate terrea, nihilo minus illi duo motus sunt eiusdem speciei. Tamē diuersa mouentia, principalia, vnum idē mobile successiue & naturaliter mouentia, plane efficiunt diuersitatem motuum secundū speciem, vt si lapis nunc forma substantiali vt precipuo mouente feratur, nunc vero a vi atque virtute impellentis. At si aliquando vnum mouens moueret cęlum, & aliquando alterum, diuersęque a primo nature, mouentia non quidem libere, sed naturaliter, secundū Aristotelem essent diuersa, igitur & illi motus primi mobilis essent secundū speciem diuersi, & minime cōtinui, cum a diuersis mouentibus, vt igne & aqua, diuersæ fiant operationes naturales, calefactio & refrigeratio. Cum itaque primus motus sit cōtinuus, consequens est ipsum fieri ab vno mouente primo. Nec animalia eos qui motum perennem & perpetuum esse negant. Purauit Aristoteles motum cęli quantum ad eius efficiens non respondere motui animalium secundum locū quo a seipsis mouentur, cum cęlestis a virtute fiat indefatigabili, animalis vero a defatigabili, cęlestis continuus sit, & sine interruptione, animalis autem non sit continuus, sed per quietem interruptus. Sed arbitratus est motū cęli potius respondere in analogia motui vitali animatorū, scilicet nutritioni, quę fit a potentia vegetatrice indefatigabili, & continue mouente sine interruptione. Et sicut eo motu animalia post quietē non ceperunt moueri, sed quādiu sunt mouentur, ita neque motus cęli vnquam incipit. Verū hac analogia hallucinatus est Aristoteles. nam nutritio fit a mouente naturali, quę fit a potentia presente cibo & alimento non potest non mouere, motus autem cęli fit a mouente voluntario, quod cum vult mouere, & cum vult desinit mouere. quare potius conferre debuisset motum cęli ad motum localem animalium, qui etiam quoquo pacto fit a mouente voluntario, & tum facile apprehendisset motum cęli principium habuisse, sicut & motus localis animalium. xxxix. Nam si sempiternum non esset, prius verbū, refertur ad primum mobile, posterius vero ad primum mouens. Et ab eo immediate motum, alia mouebit. Primum mouens semper idē & stabile, eodem & regulari motu mouebit, & primum mobile ab eo motum, alia inferiora mobilia mouebit. quę quidem inferiora mobilia cum primum mobile ad loca contraria & diuersas formas moueat, diuerso modo ad illa se habet, aliquando quidem vt ad quiescētia, aliquando vt ad mota, interdum vt ad genita, interdum vero vt ad corrupta.

¶ Septimi capitis annotat.

¶ Concretio, congregatio. ¶ Secretio, disgregatio.

Septimum caput continet tres conclusiones, et quatuor rationes ad secundam. ¶ Prima conclusio. Nullus motus preter motum secundum locum, vnus, continuus, et eternus esse potest. ¶ Manifestum est enim esse vnum motū primum: qui, quia primum mouens semper continue mouet: continuus erit et eternus. sed eum esse motum secundum locum, hinc sumitur argumentū, quia augmentatio cōtrarijs continetur. nam alimentū prius quod augmentatio perficiatur, complementumque sit affecta, dissimile et cōtrarium est. ita et diminutio et alteratio. et vt fit alteratio, alterante egemus: quod nunc propinquius, nunc vero remotius existit. Cum itaque secundū tria sint motus, quantitatem augmē-

tatio, diminutio, qualitate alteratio, et ubi motus secundum locum, qui et loci mutatio dicitur: et ostensum sit nec augmentationem, diminutionemve, nec alterationem motum primum esse posse, relinquatur igitur motum secundum locum esse primum. ¶ Secunda. Motus secundum locum, primus est motuum et tempore, & natura, et perfectione. ¶ Tempore quidem, quia eterna non eternis tempore sunt priora. hic autem eternus est, ceteri autem non eterni. Natura, quia sine alijs constitui potest, alij autem sine ipso minime. Generatio enim (vt placet Democrito, nihil aliud est quam secretio, et corruptio concretio: que aut motus secundum locum sunt, aut sine eo non sunt. Et augmentatio non fit sine delatione cibi et potus, aut partium secundum locum demutatione. Et diminutio augmentationem habet priorem. Et alteratio (vt dictum est) eget alterante, quod quidem alterabili, motu secundum locum facta, aptatur, applicaturque. Statuuntque principia alterationum omnium, vt caliditatis, frigiditatis, mollitiei, duritiei, leuitatis, et grauitatis, raritatem et densitatem, que sine motu locali non eueniunt. Perfectione vero ceteris priorē statuimus. Primo, quia perfectissimis corporibus aptatur. Secundo, quia naturam ab imperfectis ad perfecta procedere, exploratum habemus, motus autem secundum locum, non statim animalibus postea quam in lucem edita sunt, conuenit, sed ipsis iam adultis et perfectis. Generantur enim prius, augentur, & alterantur, & ultimo cedunt, & progrediuntur. Et idem nec plantis, nec omnibus animalibus, sed perfectis conuenit. Et si dicas, prius dicebas motum secundum locum, primum, nunc vero affers postremum. Dicimus ipsum in rebus naturalibus singularis posteriorē: & ortum & generationem, ipsum, & ceteros motus alios, augmentationem, diminutionem, alterationem, & corruptionem precedere. sed est alius vniuersi secundum locum motus, qui generationis & aliorum motuum causa est, quem diximus esse primum. Ex quo tibi iterum lucide liquet, cum generatio primus motum esse non possit, tum quia oporteret omnia esse generabilia, tum quia alium habet priorē vt causam, nullum consequentem eam primum motum esse posse, vt augmentationem, diminutionem, alterationem, & corruptionem. Sunt enim hi generationis consequentes, & ea posteriores. Tertio, quia que motu locali mouentur, minimum a sua substantia naturaque decidunt: non autem sic est de augmentatione, cum qua pariter auctam substantiam accipit, diminutione, cum qua substantiam perdit, alteratione, qua plerumque res a suo esse demutantur. Quarto, isce motus, nomen motus sibi vendicat solus, vt cum quid feratur, ipsum simpliciter moueri dicimus. Cum vero augetur, minuitur, alteratur, speciali nomine, aut nomine motus cum addito vtimur. Et quod seipsum mouet, solum se illo motu mouet. signum est igitur ipsum ceteris prestare, & dignitatem & perfectionem & prestabilitatem quandam habere. ¶ Tertia nullus motus, nullaque mutatio preter eam que secundum locum est, continua est & perpetua. ¶ Hec euides perne facta est, sed hec paulo quam prima comunior est, & eadem est ratio, quia omnia alia mutatio terminis arcetur & clauditur oppositis, vt generatio a non ente in ens procedit: corruptio vero contra. Augmentatio & diminutio, magnitudine, & paritate, quantitate perfecta & imperfecta clauduntur, alterationes contrarijs affectionibus, passionibusque. Nulla igitur mutationum alia, continua & perpetua est. Vnde cum motus qui sunt in contraria, contrarij sint, adinuicem continuari vniusque non possunt, sed mutans in vno contrariorum quiescit. ita et mutatio et immutatio opponuntur, et generatio et corruptio, et particularis generatio, et patricularis corruptio. Si enim continuarentur, vniuerenturque, simul idem motibus contrarijs moueri diceretur, et oppositis mutationibus mutari: vt albescens nigrescere, innaescens corrumpi, et ita in ceteris. Et non modo ij motus non continuantur atque vniuntur, sed inter eos tempus intercipitur medium, vt manifeste in ortu obituque deprehenditur. Inconueniens enim est vt ortum continuo nullo interiecto tempore intereat, & in alijs mutationibus consimile reperias. Physicum enim est, in omni

bus sese consimiliter habere. ¶ Et si opposueris, Motus contrariatur quieti: igitur motus non contrariatur motui: nam idem esset pluribus contrarius: prompta responsio est, vno modo motum contrariari quieti, vt habitum priuationi: et alio modo motui, vt contrarium contrario, et habitum habitui. Id autem incommodum non est.

Epitimi cap. scholia. xxx. Quod nunc propinquius, nunc vero remotius existit. Ex eo quod alteras ipsi alterabili interdum propinquius est, in interdum vero remotius, sumitur efficax argumentum ipsam alterationem non esse iugem & continuam. Nam cum propinquius est alterans ei quod alteratur, vt ignis ad motus aque, fit alteratio, cum vero abest remotius atque distans, non fit alteratio. xxxi. Hic autem eternus est. Hic motus secundum locum, ad quem ferme referuntur verba omnia que in totius approbationis contextu singulariter efferuntur, vt quod subiungitur, sine alijs fieri potest, ad eundem debet accommodari. Et diminutio augmentationem habet priorē. Augmentatio in affirmatione est, & ad perfectionem tendit: diminutio autem in negatione, & decumbit ad imperfectiorem & interitum. Affirmatio autem prior est negatione, igitur & augmentatio diminutione. At augmentatio indiget motu secundum locum, vt ostensum est, igitur multo valentius & diminutio, quanto enim quicquam imperfectius est, tanto magis ad indigentiam, delabitur atque decidit. Statuuntque principia alterationum omnium, Antiqui ponunt raritatem & densitatem esse principia omnium alterationum, vt calefactionis & frigectionis. Atqui raritas & densitas sine motu locali non fiunt. nam cum sit rarefactio, corpus occupat maiorem locum quam prius, & cum condensatio, minorem, quare & alterationum, motu secundum locum opus est. Verum id non omnifariam oportet, raritatem & densitatem esse principia cuiusque alterationis. Multe enim fiunt alterationes, preteritum secundum qualitates visibiles, sine rarefactione aut condensatione. Primo, quia perfectissimis corporibus aptatur. Aristoteles hoc in loco molitur ista ratione, Motus qui perfectissimis conuenit corporibus, perfectissimus est, perfectioribus enim corporibus natura perfectiores dedit affectiones, vt perfectiores sunt accidentarie dispositiones ignis quam aeris, sicut & ignis aere perfectior est. Atqui motus secundum locum conuenit corporibus perfectissimis, scilicet celestibus, quorum supremum caelum longe omnium prestantissimum est, est igitur motus secundum locum perfectissimus. Et idem nec plantis nec omnibus animalibus. Ex eo quod motus secundum locum quo quicquam se mouetur, non plantis nec omnibus animalibus, sed perfectis solum conuenit, sumitur firmum argumentum, motum secundum locum ceteris esse digniorem & perfectiorem, quia quod paucioribus natura communicatur, perfectius est, vt tanto ad perfectionem magis accedat, quanto ad vnitatem. Dicimus ipsum in rebus naturalibus singularis posteriorē. Responderet philosophus obiectioni facte, quod motus secundum locum in rebus naturalibus, tempore reliquis motibus est posterior, & quod generatio & corruptio precedunt ipsum motum secundum locum, & ceteros motus accidentales, sed motus secundum locum ipsius caeli primus est motus & tempore & causalitate, quo de his fit sermo. Tum quia oporteret omnia esse generabilia. Primus motus omnibus mobilibus tam primo quam posterioribus inesse saltem secundum genus conspicitur, quod in motu secundum locum satis exploratum habetur. Si itaque generatio esset primus omnium motus, oporteret, eam omnibus competere, & per consequens omnia esse generabilia, quod quia manifeste falsum est, non potest generatio dici motus primus. Preterea generatio habet alium motum priorē, scilicet motum caeli, modo impossibile est aliquid esse prius primo, quare neque ceteri motus consequens generationem, & tempore posteriores, possent esse primi, scilicet augmentatio, diminutio, alteratio, & corruptio. Si enim quod magis videtur esse primum, non est, neque id quod minus. Et cum motus vniuersi sit prior generatione, generatio autem prior ceteris motibus, ipsis huiusmodi motus vniuersi prior est, quicquid enim est prius priorē, prius est posteriore. Minimum a sua substantia naturaque decidunt. Id est, nihil essentiae nouae acquirunt, nihilque deperdunt, caeli enim ex assidua sua rotatione nihil substantiae adiectum habet, neque quicquam detractum, neque etiam lapis quando deorsum fertur. At que alijs motibus mouentur, vt augentur, minuitur, aut alterantur, aliquid substantiae suo motu acquirunt aut amittunt. Nam per augmentationem, id quod augetur, substantiam accipit, per diminutionem, id ipsum quod diminuitur, substantiam amittit: per alterationem vero, res que alteratur, interdum corrumpitur, vt aqua per calefactionem soluitur in vapores. xxxij. Sed haec paulo quam prima comunior est. Nam prima huius cap. conclusio solus datur de motu, qui (sicut & in quinto huius) duntaxat conplectitur moriones accidentarias. Ista autem motui superaddit mutationem, que est secundum substantiam etiam transmutatio, id est formae substantialis in materia aut acquisitio aut deperditio, siquidem mutatio comunior est quam motus.

Octauo capitis annotat.

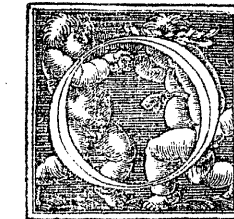
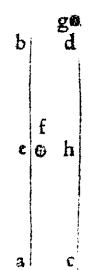
Altrorsus, ad alteram partem, ad latus alterum. ¶ Cum mobile ab vno termino ad alterum terminum vno motu moueatur, a quo quidem ultimo termino iterum recurrat ad primum: primum horum motuum directum nuncupatur, & secundus reflexus. ¶ Primum terminum, primum, aut consimilem.

L

Otaui caput cōtinet vñā cōclusionē, et quinque rationes q̄ motus e diuer-
 so facti, vt directus et reflexus, nō sint vnus. ¶ Cōclusio. Non omnis se-
 cundum locum motus, sed solum is qui circularis dicitur, perpetuus esse
 potest. Nam omnes motus secundum locum, aut sumuntur secundū re-
 ctum, aut secundum circulum, aut mixtum, vt secundū spatium quod sinum recti-
 tudinēque participet: sed motus secundum rectum sumpti, continuari et perpetua-
 ri non possunt. Nam cum nulla recta linea secundum quam fiant, sit infinita: re-
 flectuntur resiliuntq; si continuari debeant, ad sua initia. Atqui q̄ ita reflectunt et
 resiliunt, vt a summis deorsum, a dextris sinistrorsum, et ab ante retrorsum (sunt
 enim hæc contrarietates motuum) motus sunt contrarij, non igitur cōtinuabuntur.
 Quid enim motus vnus et continuus sit, prius diffinitum est, ad quem numero tria,
 mobile, forma, et tempus numero vnum, requiruntur, contraria autē specie discor-
 dant: quæ vnum numero neutiq̄ efficere possunt. Quod vero motus qui hoc pacto
 e diuerso sumuntur, vt qui ab a in b, et qui a b in a, sint contrarij, hinc indicium
 notaq; sumitur: quia si mobilia quæ illis feruntur, sibi obuiēt in spatio, stāt, pausant,
 et se impediūt, donec eorum vnum, alterū secum rapiat: vt qui se corrūpant: quod
 contrariorum est proprium. Non autē sic est de motu qui est altrorsus, et in latus,
 et eo qui sursum est. hi namq; non pugnant. signum igitur est eos qui e diuerso, vt
 dictum est, sumuntur, esse contrarios, qui motus secundum rectum cum continua-
 ri & perpetuari non possint, neq; motus secundū mixtum, qui plane vnus non sunt.
 potius enim id motui simplici (qui & vnus et cōtinuus sua natura est) cōuenire pos-
 se videtur. Relinquitur igitur solum eum qui circularis est, cōtinuum & perpetuum
 esse posse. ¶ Et iterū motus e diuerso sumptos non esse continuos, q̄ mobile prius
 q̄ reflectatur & resiliat, quiescere oporteat, ostenditur: quia in quolibet motu vno
 tria sunt, principiū, mediū, finis. mediū quidem subiecto vnū, ratione duo, quod
 & potētia existit, principiū vero & finis motus finiti (vt lineæ finitæ extrema pū-
 ctā) actū existūt. Itaq; quicquid mouetur, ferturq; in quo loco adest, & a quo abest
 duo motus habens actu extrema: in eo interstitie tēpore quiescit. alioqui nūc & in-
 stantia essent sibi inuicē proxima. At vero omne quod fertur aliquo vnde remeat
 & resilit (vt ab a in b, & iterū a b in a) duo habet in a b actu motuū extrema & ini-
 tia, aut idem momentum est motus a b vt finis, & motus b a vt principium, & solū
 potētia, quod impossibile est, nam sunt diuersę naturæ, quiescit igitur mobile in
 loco vnde resilit & reflectitur, prius quā resiliat & reflectatur. Et id nō solum verū
 habetur in motu secundum rectum factō, sed & in motu secundū circulum factō, si
 eius vlla fieret reflectio atq; resilitio. ¶ Sed id dubitationē alicui forsitā affert, Sint
 a b & c d magnitudines equales, f & g mobilia equalia. Et f a puncto e medio equa-
 liter moueatur versus b, recurrens in e, sicut g a signo c in d. Cum f & g sint equalia
 mobilia, & equaliter mota, si staret & quiesceret f aliquo tēpore in b, g prius perue-
 niet ad d, q̄ f in e. nam e b repetitum, æquale est c d. Non igitur duo sunt nūc & in-
 stantia, in quorum vno sit vnus motus finis, & in alio resiliens & reflexi ortus. Et
 quomodo etiā cū f in b, & g in h simul perueniant & affint, g potius ab h nullo tem-
 pore interpoli recedit, q̄ f a b? ¶ Nō cōcedimus f g mobilia esse equalia, et in equa-
 li tēpore moueri f ab e in b, recurrens in e: et g a signo c in d: quia (vt dictum est) f
 quiescet in b prius q̄ resiliat et recurrat ad e: non autem g in h, aut alio quoquā pūcto
 medio, in quo solo momento potētia g perseuerat et persistit: quod huius vt princi-
 piū, illius vero vt finis sit. f aut in b in duobus actu momentis perdurās existit: vno
 vt motus e b sine et termino, et altero vt motus b e principio. Et ita per id quod est
 esse actū et potētia, hanc diluimus dubitationem: quemadmodū prius illam zeno-
 nis de infinitis medijs spatijs, quæ (vt inquebat) non contingebat pertransire.
 ¶ Vnde fit vt momenta actu, prioris et posterioris motus et passionis adhibenda sint,

1. non respicitur p̄p̄e
unitas

Otaui capitis scholiæ xxxij. Vt secundum spatium quod sinum re-
 ctitudinemq; participat. Sinum, curuitatem, obliquitatemq; id est se-
 cundum spatium partim rectum, & partim obliquum. Nam cū nulla
 recta linea secundū quam fiant, hoc est, cum nullum rectū spatium per
 quod mobilia recto motu ferūtur, posset esse infinitum (maximū enim
 motus recti spatium duobus extremis natura determinatur, scilicet cō-
 cauo celi lunę, & concauo aquę) si huiusmodi motus recti debeant con-
 tinuari, cum ad sui spatij terminum extremitatemq; peruenierint, resi-
 liunt & reflectuntur ad suorum spatiorum initia atq; principia. Neq;
 motus secundum mixtum, qui plane vnus non sunt, Philosophus hic
 innititur loco a maiori, cum ex eo quod motus secundū rectum adinuicem cōtinui & perpetui esse
 non possunt, colligit & motus mixtos adinuicē vniri & continuari non posse, est enim motus se-
 cundum rectum, vnus & continuus, motus vero mixtus, neq; vnus est, neq; continuus, sed ex di-
 uersis specie motibus recto & circulari compositus, quare potius esse perpetuum conueniet
 motu recto, qui simplex est & vniformis, quam motui mixto. Et si quid non inest ei cui magis vide-
 tur cōuenire, neq; inerat ei cui minus. In quolibet motu vno tria sunt, principium, mediū, finis.
 Nō hic de partibus motus loquitur Aristoteles, sed de extremis imparibilibus (quæ momenta di-
 cuntur) motū terminantibus, aut partes eius continuatibus, quę reuera tria sunt, scilicet momen-
 tum incipiens, qd̄ principium est motus, & nō finis, momentū mediū, quod finis est prioris par-
 tis motus, & principium posterioris, & momentū finiēns, quod totius motus finis est, & nullius
 principium, perinde atq; in linea finita a b c, est punctum incians a, punctum medians b, & pun-
 ctum finiēns c, quorū duo extrema a c, dicuntur puncta actu, mediū vero b, dicitur punctū po-
 tētia, sic de motu factō per illam lineam dicendum est, tria in eo esse momenta, incipiens a, me-
 diū b, & finiēns c, quorum mediū b, re ipsa vnus est, & ratione duo, scilicet principium & finis
 ratione diuersorū. Et dicitur esse potētia, ex eo quod duorum motuum nō cōmunicantium scilicet
 motus a b, & motus b c (qui nulla prorsus parte communicant) sit terminus. Momentū vero
 incipiens a, & finiēns c, dicuntur actu existere, quia sic sunt termini motus, vt nullius alterius nō
 communicantis sint termini, hoc supposito Philosophus hanc necesse rationem, quicquid secundū
 locum mouetur, si in eodē loco ad quē motu directo aduenit, & a quo motu reflexo recedit, duo
 habeat extrema motus actu, in eo loco intermedio tēpore quiescit. Nam cum primo momento
 actu respondeat suum instans temporis, & secundo alterum temporis instans, si inter duo momē-
 ta actu non sit tēpore intermedium, duo nunc & temporis imparibilia erunt sibi inuicē proxi-
 ma, quod est impossibile. At omne mobile quod mouetur ad aliquem locum vnde reflectitur, vt
 e ab a in b, & iterū ab eodem termino b in a, duo habet in b actu momenta motus, scilicet momen-
 tum finiēns motū directum, & alterum numero incipiens motum reflexū, aut idem numero mo-
 mentū est motus directi a b vt finis, & motus reflexi b a vt principium, & solum momentum po-
 tētia, quod est impossibile. Nam duo illi motus sunt diuersę nature, & contrarij, quare non sunt
 nati adinuicē continuari, cum ad motum cōtinuum vna numero forma & dispositio requiratur.
 igitur mobile e quiescit in loco b vnde resilit, antequā ab eo reflectatur. Si eius vlla fieret reflexio
 atq; resilitio. Tunc esset reflexio in motu circulari, quādo ab vno termino mobile circulo mo-

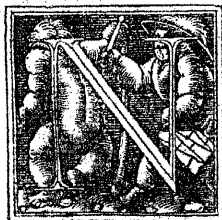
ueretur ad alterum, vt ab oriente per meridiē ad occidentē. a quo per idem spatium iterum rediret in primum terminū, vt ab occidentē per meridiem ad orientem. & si hoc pacto quicquam moueretur, deberet quiescere in occidentē, anteq̄ recurreret in orientem. Nō cōcedimus fg mobilia esse æqualia. Soluti Philosophi factā obiectiōnem, non admitendo f & g mobilia esse æqualia secundum velocitatem, & æqualiter moueri, quod assumptū erat, quidem per mediētē spatij bis repetitam, scilicet e b & b e, & g per continuū spatij. nam g mouetur directē solū, & per spatium in continuū & directum sine reflexione porrectū. f vero primo directē, & deinde reflexe, per mediētatem spatij bis repetitam. Facit itaq̄ spatiorū diuersitas & varia habitudo, q̄ mobilia quæ in spatio omnino eodē & continue directo æqualiter mouerentur, in spatijs diuerso modo se habentibus non moueantur æqualiter. Et quāuis e b, bis repetitum, sit æquale secundum molem spatio c d, non tamen secundū mouendi rationem, vtq̄ idem & eodē modo in vtroq̄ fiat motus. nam in spatio c d fit motus secundum directū continuus, at in e b fit motus primo directus, & secundo reflexus, a primo specie diuersus. Nec æquali tēpore ab soluitur vtriusq̄ mobilis lationes, cū mobile f quiescat in termino b, anteq̄ resiliat in e, sed mobile g in nullo puncto medio sui spatij quiescit, immo absq̄ intermissione cōtinue in ipsum terminū d mouetur. Ergo mobile g in pūcto h solum per nunc & tēporis impartibile est, habens ibidem momentum potentia, a quo dicitur incōplete & secundū principium muratum. F autem in b duo habet momenta actu, vnum scilicet finem motus directi e b, & alterū principij motus reflexi b e, quare cōceditur mobile g prius peruenire ad d, q̄ iterū ad e. nam eo tēpore quo f quiescit in b ante reflexionem, g mouetur continue in spatio supra h signato. Etia dicta est ratio quare a puncto h recedit sine intermedia aliqua quiete, potius quā fa termino b. nā motus ipsius g per d h, est cōtinuus motui eiusdē per b e, quare inter eos nullum mediāt tēpus, sed motus f per b e non est cōtinuus motui eiusdē per e b, cū inter eos sit tēpus mediū. Vnde fit vt momenta actu priori & posteriori. Ex prōdictis infert Philosophus corollariū, annexq̄ vt appēdicē propositionē, q̄ momenta actu, solū conueniūt principio & fini totius motus & passionis, hoc est affectionis. Per prius em̄ motus, nō ipse prior pars, neq̄ per posterior, pars eius posterior intelligēda est, sed per prius, motus principij, & per posterior, finem motus accipere debemus, vt cum f peruenit ab e in b, habet in b momentum actu, motus directi finem, & cum rursus mouetur ab ipso b in e, habet alterum momentum actu, motus reflexi principium. quare habet in b duo momenta actu, æque atque in e. Et temporis signa, hoc est instantia siue impartibilia, sunt conformiter diuidenda ad ipsa momenta actu. nam quodlibet momentum actu, habet temporis instans sibi adaptatum, & diuersa momenta habent diuersa temporis signa sibi respondentia. Vt igitur momenta actu, a se inuicem distinguuntur, ita & temporis signa diuidenda sunt, quemadmodum vt f in b habet momentum actu, finem motus e b, & vnum temporis signum ei respondens, idem mobile in eodem termino habet aliud momentum actu, principium motus b e, & aliud etiam signum temporis respondens. Et quādo cū que sunt diuersa momenta actu, est aliud signum temporis respondens priori momento & posteriori, & inter illa duo tempus quietis intercipitur medium. Nam omni instanti temporis proprium est vt sit duo ratione, prioris temporis finis, & alterius principium, sicut puncto cuiuslibet lineæ circularis proprium est, vt sit duo ratione. Verum id simpliciter veritatem non habet, sed solum facta hypothesi quod motus cæli esset æternus, quod superius probasse visus est Aristoteles. Cæterum quemadmodum illud est vero dissonum, ita & istud de instanti temporis dictum, quod ex illo consequitur. Itaque qui illa temporis signa non diuidit & distinguit in principio calefactionis aut frigectionis, sed ea esse vnum re ipsa considerat, & duo ratione, considerat ea vt tempus continuum efficiunt, & tanquam partium temporis terminum communem. idcirco distinctionem facit aptam continuo. nam omne continuum partes habet, quarum vltima sunt vnum. Qui vero instantia re ipsa diuidit, & diuersa facit, ita vt duobus momentis actu respondeant, inter illa duo tempus medium claudit, in quo mobile quiescit, vt fit ante motus reflexi initium. Vt albedinis & nigredinis idem vltimum esse possit. Quemadmodum illarum qualitarum contrariarum non est idem qualitaris vltimum (quod intensiōnis signum aut nota appellari possit) neque motuum ad illas qualitates idem est momentum eos continuans, ita neque temporis motus vtriusque idem est instans continuans tempus motus vnus, temporis motus alterius.

¶ Noni capitis annotat.

¶ Physiologi, phisici. ¶ Sinus, curuitas, arcus.

¶ Onum caput cōtinet duas cōclusiones, quinque rationes ad secundā. ¶ Prima conclusio. Ad motū circularem esse vnū, continuū, & perpetuū, allata non accidit incōmoda. ¶ Tū 35 quia quod eo agitur motu, nō fertur motibus oppositis. neque vniuersaliter verū est motus ab a in b, et ab a in a esse cōtrarios: sed solū id de rectis verū habetur. Sunt enim secundū locū contraria, quæ secundū rectitudinē plurimū distant.

Vnde hoc non vetabit motus hos secundum circulum esse continuos, tum quia re-

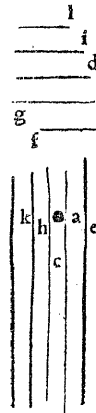
silitione reflexioneq; non distrahitur. nam quæ resiliūt & reflectuntur, exitū actu habent, & actu alterius principij: vt eodē assint, & ab eodem mox sine actu principioq; habito absint. Id autē in motu secundū circulum nō reperias. nam semper est ab eodē in idem, neq; exitum neq; ortum vllum actu habens: vt neque circulus punctum habet actu vllum, sed omnē potentia, & qui idem vnus sit pro exitu, alterius vero pro ortu. In recto autē id non ita est: cū semper sit ex aliquo in aliud. sed sicut in recta, suoque spatio extrema actu comperta habentur, ita & in eo motu. ¶ Vnde hæc explorata, per manifesta que cognoscuntur, motus secundū semicirculum, aut maiore, aut minorem circuli portionem factos, esse nō posse continuos & perpetuos: atque solum secundum circulum, esse perfectum. Solus enim is est qui principio finem copulet. & nullos a circulari contingere est perpetuos. neque id physiologos sane assensisse, omnia semper moueri: cum non circulo moueri posse viderent omnia. plane siquidem confitentur quædam oriri, quædam interire, quædam augeri, minui, alterascere, & non agi circulo. ¶ Secunda. Lationum prima est circularis. ¶ Primo, quia omnis latio aut est recta, circularis, aut mixta. at latio circularis prior est recta: quia simplicior & perfectior: vt quæ sit intermina, sine resilitione aliqua, incorruptibilis, & infinitam seriem trahens. non autem recta, quia terminos actu habet, quæ resilit plerunq; motus continens contrarios, corruptibilis, & finita seriei, si in linea fiat recta quæ finita sit. in recta autem infinita nō fiet vlla: quādoquidem nihil sit, quod factum esse impossibile est. infinitum autem pertrāsire, impossibile est. Quod si circularis prior est recta, & mixta ex recta atq; circulari. nā latio recta, ea quæ mixta est, prior existit: vt simplicia ex ijs cōposito priora sunt. ¶ Secundo. Aeterna priora sunt non perpetuis. Atqui circularis latio æterna est, cæteræ autem non, sed statum finemq; habent. est igitur circularis latio alijs lationibus prior. ¶ Tertio. In motu recto determinatum est principium, medium, & finis: & dari potest determinate vbi incipiat, qua transeat, & quo desinat. Hæc autē in motu circulari determinata non sunt: sed vnumquodque principij est, medium, & finis: vt temper is motus in principio esse videatur. Non enim aliquid eorum vnum vt principium potius q̄ alterum quodlibet posueris. & quiescere eius mobile quodammodo putatur, vt quod in eodem loco maneat. ¶ Quarto. Mensura prior est mensurato. Nam primo mensuramus: & primū in vnoquoque genere, metrum & mensura aliorum est. motus autē circularis, aliorum mensura est. est igitur prior alijs. ¶ Quinto. Motus regularis prior est irregulari. circularis autem motus talis euadit, alij vero non. Nam alij motus si naturales sint, in principio tardius excitantur, & quanto fini viciniōres, velociōres existunt. violenti e conuerso. circulares vero neq; in principio neq; in fine euariant. Est igitur circularis prior. Et certe omnes antiqui, Empedocles, Democritus, Anaxagoras, Plato, motum secundum locum dixerunt esse priorem: vt Empedocles dixit litem segregare, & amicitiam congregare, & Democritus ex atomis per segregationem omnia gigni: & Anaxagoras intellectum a Chao segregantem, Plato animam mouentem, cui primum motum attribuit, motum secundum locum. Ex his liquet primum motū esse secundum locum. sed quis is est, declaratum est paulo ante.

¶ Noni capitis scholia. xxxv. Sunt enim secundū locū contraria. Secundū locum contraria hic dicuntur motus secundum locum contrarij, qui accipiuntur secundum rectitudinem plurimum distantem, quando sunt secundum spacia maxime natura secundum rectitudinem distantia, vt maxima latio sursum, quæ est a loco deorsum simpliciter ad sursum simpliciter, & maxima latio deorsum, quæ est a loco sursum simpliciter ad locum deorsum simpliciter, vt tertio quoque cap. quinti physicorum numero. xvij. expōsitum est. Motus secundum semicirculum, aut maiorem aut minorem circuli portionem factos. Semicirculus est figura plana, diametro circuli & mediētate circumferentiæ contenta, vt figura a b c d, contenta diametro a c b, & mediētate circumferentiæ a d b. Maior portio circuli figura est plana, recta linea & parte circumferentiæ contenta semicirculo maior, diametrumq; & centrū includēs, vt figura e d f. Minor

c
f
a
d
b
h

d
a
c
b
f
g

b mobile, quam mouens a minoris virtutis, sed hoc non, quia tempore infinito nihil est diuturnius, sicut magnitudine infinita nihil est maius, & multitudine infinita nihil est numerosius, quare si d moueat diutius mobile b, q̄ a mouens virtute minus, oporteret a solū mouere tempore finito, quod est hypotheseos oppositum. Aut d virtus maior tanto tempore mouet b mobile, quanto a. & hoc non, quia datis duobus mouentibus inæqualibus comparatis ad idem mobile, v̄t maius mouens illud mobile diutius secundum durationem moueat, necesse est. Nam si equali duntaxat tempore moueant, virtutes inter se sunt equalis. igitur d virtus maior & a virtus minor inter se æquantur, totū suę partī, quod est impossibile. non igitur a mouens infinitum mouet b mobile tempore infinito, quod est propositum. Procedam maiore potentiam accipiens finitam alteram. Gratia disciplinæ ponatur virtus infinita mouere tempore finito, & sit e potentia in finita, tempus finitum in quo mouet, f, sit deinde a potentia finita, & tempus finitum in quo mouet, g. Cum cuiuslibet temporis finiti ad finitum sit proportio, sit g tempus quadruplum ad f. Capio e potentiam duplam ad a, quæ mouebit tempore duplo minore q̄ g, scilicet in tempore d. deinde capio h potentiam quadruplam ad a, & duplam ad c. quæ mouebit in tempore i quadruplo minore q̄ g, nam quantum crescit potentia mouens, tantum tempus decretere necesse est. Cum autem tempus f sit quadruplo minus q̄ g, & tempus i etiam quadruplo minus quā g, consequens est tempus f & tempus i esse æqualia. Quæcumq̄ enim ad vnum & idem eandem feruāt proportionē, inter se sunt æqualia. At virtus infinita e, mouet in tempore f finita autem h, in tēpore i, ergo virtus finita & infinita mouent æquali tempore, sed virtutes quæ æquali tempore mouent, inter se sunt æquales. igitur potentia finita æquatur potentie infinite, quod est impossibile. Deinde capiatur k potentia finita sextuplo maior quam a, cum ipsa sit maior virtute h (nam secundū se qualiterum) mouet in tempore minori quam i, in quo virtus h mouet, sit itaque illud tempus l. Tunc sit, tempus l est minus tempore i, ergo tempus l est minus tempore f æquali tempori i. & k mouet in tempore l, e vero virtus infinita in tempore f, ergo virtus finita minori tempore mouet quam infinita, sed quæ minori tempore mouet, maior est virtus, & quæ maiori, minor virtus igitur finita est maior virtute infinita, quod est impossibile. Mouebit igitur virtus infinita in non tempore. Item magnitudinis finitæ accepta. Ipsi magnitudinis finitæ, in qua est potentia infinita per hypothesein, accipiatur quantulumque pars secundum molem, in qua sit potentia finita, vt exempli gratia pars pedalis, in qua sit mouendi virtus & quatuor. Cum per hypothesein tota magnitudo in qua est virtus infinita, sit finita, illa pars pedalis roties poterit sumi, & numero quidē finito, vt totam illam magnitudinem mensuret aut æquando aut superando. finiti enim ad finitum proportio est. Et cum in tota magnitudine supponatur esse potentia mouendi vniiformis, vt in æquis secundum magnitudinem partibus sit æqua mouendi virtus, partis acceptæ virtus finita æquatur virtuti cuiuslibet partis ei secundum molem æqualis. quare ipsa totam potentiam totius magnitudinis mensurabit, quæ posita est infinita, igitur potentia finita mensurabit potentiam infinitam, quod est impossibile. Vt ferrum statim absente magnete. Id discriminis est inter projectionem & attractionem ferri a magnete, quod cum primum magnes auferatur aut occultatur, amplius ferrum ab eo non mouetur, sicut cum lucidum aliquod vt sol subtrahitur a nobis, aer non illuminatur, aut cum quicquam inter solem & nos est interpositum & obiectum. Est enim magnes vt sol, & virtus attractiua magnetis vt lux solis, diffundens lumen in aere, & ad parietem, mediante quo fit visio. ita magnes diffundit radium attractiuum per aërem vsque ad ferrum, sed solum in præsentia, & nullo interposito interiecto quo corpore. At cum primum quicquam interponitur, euanescit ille radius, sicut ablata re visa a speculo, aut aliquo interposito inter rem visam & speculum, euanescit imago. At primo pellente cessante aut abeunte, aut aliquo inter ipsum & proiectum interposito, non cessat ipsum proiectum moueri, quia proiecti ens imprimit ipsi proiecto vim quandam impulsivam, quam impetum dicunt, quæ vt in proiecto permaneat postquam impressa est, non indiget ipsius præsentia neque subsistentia. nam tamen si proiecti abiret, aut interiret facta projectione, non minus virtus illa moueret proiectum. Et est impetus, qualitas quædam, accidentariaque affectio diffusa per totum subiectum, vt grauitas aut albedo, eique inexistens vt suo subiecto, non tamen idcirco motus proiecti naturalis est, tamen si fiat ab intrinseco, id est inexistente, quia non fit ab intrinseco, hoc est naturali & natura conueniente ipsi proiecto. Cum autem dicitur motus ille esse naturalis, qui fit a principio intrinseco, principium intrinsecum solum capitur pro forma substantiali, & alijs eius instrumentis ad motum concurrentibus, quæ secundum naturam sunt, & non pro quouis accidente inexistente rei naturali, & efficiente motum. Quocirca impetus neque grauitas est, moueret enim solum deorsum, neque leuitas, quia tunc solum sursum moueret, sed qualitas motiua impressa proiecto a proiectante ad omnem differentiam positionum, & semper ad oppositum illius a quo sumit originem, omnino conuerso ad virtutem magneticam modo, quæ semper mouet ad id a quo trahit ortum. Et impressa illa virtus non semper eadem est, alioqui proiectum deberet assidue moueri sine quiete & desistentia, sed in principio quidem valētissima est, deinde paulatim elanguescit, vt quanto magis semouetur a suo auctore, ita to fiat infirmior & minor, & tandem æquatur virtuti resistenti ipsius mobilis, quod propter æquationem mouentis ad resistentiam, non amplius mouetur, quia ab æquali virtute motiua neutriquam fit actio. Vt autem imprimatur hic impetus, nō debent proiecta corpora esse mollia, neque nimium exigua mole. propter quod lanæ aut planæ nequaquam ea vis motiua imprimatur, neque illa projectione quoque mouetur. Neque etiam

Impetum
qualitatē
eē p̄iecto
rum mo-
tricem.

debent quæ proiectenda sunt, esse nimium propensa mole, vt eorum pondus & grauitas obstat motioni faciendæ. hinc ingentia saxa & grandia non suscipiunt facile impressionem imperus, neque projectioni sunt obnoxia. Quod si eis imprimatur virtus pulsura, ad paruum admodum distantiam mouentur, ob resistentem magnam grauitatem. Et quæuis ipsis maior imprimatur impetus secundum extensionem, & diffusior atque expansior quam minoris molis corporibus, quæ impetus per accidens tantus sit quantum corpus proiectum, more aliarum qualitatum materię inherentiū, non tamen maior secundum intentionem atque virtutem, quæ porisimum & per se impetu & ceteris qualitatibus est attendenda. Diuiditur siquidem impetus per se in partes intentionis, eisdē subiecto & parti subiecti inexistentes, per accidens autem in partes extensionis. xxxix. Vt qui a varijs sint successiue mouentibus. Id, scilicet successiue moueri a varijs mouentibus, inducit interruptionem motui. nam cum primum mouens desinit mouere, antequam alterum motum inchoet, aliquid temporis solet intercipi atque intercedere, & proinde motus discontinuatur. Irregularitas autem et si faciat motum videri minus cōtinuum quam regularitas, non tamen infert intermissionem motui, neque simpliciter prohibet cōtinuationem. xl. Nam si moueretur ab alio, consequetur ipsum mobile. Id est, consequens ipsum esset mobile, & oporteret ipsum ab alio moueri. At cum id in infinitum non procederet, tandem perueniret ad vnum mouēs immobile, deficeretque mobilium series dato primo motore. xli. Sunt enim ea principia. Ea duo loca, primum corpus circulare, & centrum, sunt duo loca extrema totius vniuersi, hic imus, ille vero supremus. Nam occytime mouentur ea quæ finitima & proxima sunt mouenti. In natura id exploratissimum habetur, quæ primæ origini propinquiora sunt, illius naturam & conditionem, amplius participare, quam illa quæ procul distant, vt quæ soli viciniora sunt, clarius illustrantur, & abundantiorē suscipiūt illuminationē quā a primario lucis fonte semotiora. Et quæ igni e vicino sunt ad mota, plus caloris suscipiunt, & calidiora sunt quæ longo interuallo ab eo disseparentur. Ita quoque cenfer Aristoteles, quæ proxima sunt mouenti, perniciosissimo agitari motu, quæ ob huiusmodi propinquitatem maior illis communicetur qua moueantur virtus. Et conuerso itidem ordine id retroaigi putat, quæ scilicet occytime mouentur, ea esse proxima mouenti. At qui cælum ipsum supremū & primum mobile rapidissimo fertur motu & celerrimo. Est igitur ipsum primo mouenti proximum, & in eo primum motor sedē habere, residereque ponendus est. Cæterum non existimet quispiam Philosophum tam pingui fuisse & casto ingenio, quæ primum motorem in supremo cælo constituat tanquam locatum, aut circūscriptum terminis aut limitibus ipsius orbis circularis. Nempe cum ipsum primum mouens hic asserat & cōprobet esse incorporeum, & impartibile, quoniam pacto poneret ipsum determinatū aut definitum mole atque ambitu rei corporeæ, cum sit impossibīle incorporeum corporeo, & impartibile partibili vt suo loco continerit. Sed in primo circulo, sit premoque cælo mobili astruit Philosophus collocatum primum motorem, quæ in eo vim suam motrice primo & manifestissime exprimat, influatque in ipsum virtutis suæ motiue primo & præcipuū effectum, scilicet motum velocissimum. siquidem nullū est in toto vniuersi ambitu corpus in quo magis perspecta sit & explorata ipsius primi motoris mouendi efficacitā, quam in ipso primo mobili, in quo maxime elucet atque comperta habetur primi motus operatio. At vero recte dicimus quippiā in illo esse, in quo dilucide cernitur propriam functionem exercere, & suū opus moliri. Quia igitur in primo mobili suam mouendi vim in liquido explicat primus motor, non absurde nec inepte dicitur ibidem habere suam sedem, & illic potissimum subsistere.

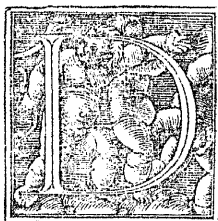
¶ Paraphraseos in octo libros Physicorum,
Aristotelis finis.

m i

IACOBI FABRI STAPVLENSIS IN QVA-
tuor libros de cælo & mundo Aristotelis, paraphrasis, adiectis
ad litteram Iudoci Clichthouei Neoportuensis scholijs.

¶ Primi capituli primi de Cælo & mundo, annotatiunculæ.

¶ Cælum, circulare corpus naturalibus corporibus supereminens. ¶ Mûdus est naturalium corporû, & eorum quæ his supereminent, omnium vniuersas. Vniuersitas, collectio, aggregatio. ¶ Mundus vniuersum. ¶ Omniaque, vndiq; omnifariam, secundum longum, latum, & profundû. ¶ Tria quibus Pythagorici (vt nonnulli volunt) deo sacrificabant, ignis, thus, oratio.

De cælo & mundo libri quatuor. Primus continet duodecim capita. Primum tres cõclusiones, quatuor diffinitiones post primam, & tres rationes ad secundam. ¶ Prima cõclusio. 1
Scientia de natura, circa corpora, magnitudines, & horû passionem ac motus & principia maxime versatur. ¶ Nam scientia de natura, eorum est quæ secundum naturam dicuntur, & quæ a natura constant. Eorum autem quæ a natura constant: hæc sunt corpora & magnitudines: eorum passiones, & motus: hæc vero corpora & magnitudines habentia, & quibus corpora & magnitudines insunt: & hæc postremo eorum, quibus corpora & magnitudines insunt, principia sunt. Non ab re igitur scientia de natura, circa corpora, magnitudines, horum passiones, ac motus & principia maxime versabitur, sunt enim ferme hæc quæ a natura constant omnia. ¶ Quatuor diffinitiones. ¶ Prima. Cõtinuum est quod diuisibile est in semper diuisibilia. ¶ Secunda. Linea est quæ secundum vnum solum, vt longitudinem, diuisibilis est. ¶ Tertia. Superficies, quæ secundum duo, solum, vt longitudinem, & latitudinem. ¶ Quarta. Corpus, quod omniaque diuisibile est. Est enim diuisibile secundum tria, longitudinem, latitudinem, & profundum. Et præter hæc tria, nulla relinquatur magnitudo, & magnitudinem secandi interuallum. Fit itaque recte, vt quia corpus secundum tria diuisibile sit, dictum sit corpus. secundum omnia & omniaque esse diuisibile. ¶ Secunda conclusio. Corpus magnitudinum perfecta existit. ¶ Primo quidem, quia Pythagorici omne, totum, remque perfectam omnem, tribus determinatam, principio, medio, & fine esse volebant: & quæ sic determinata esset, eadem esse & perfectam: trinitatemque omnibus in rebus a natura esse conspectam. Hinc quoque fieri, vt tanquam naturam sequentes, & legem ab ea edocti, deo sacrificando, eo numero atque ternario vtamur. Et hinc item fieri, vt naturam insequi volentes, in rerum appellationibus duo appellemus ambo, de tribus autem primum afferamus omne. At corpus, magnitudo tribus determinata hunc in modum esse videtur. erit igitur perfecta. ¶ Secundo. Totum & perfectum idem sunt, neque speciei discrimen patiuntur, sed rationis, modique dicendi. At corpus tota est magnitudo, & omnis, est enim solum corpus magnitudo tribus determinata, quæ omnes sunt, & omniaque, omnifariamque, vt dictum est) partibile. Planum vero solum duobus determinatur, & linea vno, neque omniaque sectionem recipiunt, & sunt continuæ, sed vt numerum magnitudinum interuallorum sortiuntur. Est igitur corpus magnitudinum perfecta. ¶ Tercio. Ea magnitudo perfecta est, cui nihil deficit, & quæ in aliam nullam transit. Sola autem magnitudinum corpus est huiusmodi, nam tres dimensiones habet: dimensiones autem plures tribus non sunt: neque altera relinquatur vlla in qua transeat. Linea autem transit in superficiem, &

superficies in corpus: transitus autem ob defectum est: igitur corpus magnitudinum perfecta est. Et non modo id, immo vero magnitudinum præter ipsum perfecta est nulla, nam quod perfectum est, vt deficiat impossibile est: sed omnino, omnifariamque est. ¶ Tertia. Vniuersum, perfectum, esse necesse est. ¶ Nam vniuersumque particularium corporum perfectum est, omnes enim dimensiones habet: quæ tactu determinata, vniuersumque ad proximum, vniuersum constituent vnum, cuius ea ipsa sunt partes. Est igitur vniuersum perfectum, utpote quod omnium aliorum complectatur perfectiones. dictum non ab re vniuersum, quod omnia in ipso versentur, quod quidem an finitum sit, an infinitum, postea futura est discussio.

Rimi cap. primi de Cælo scholia. i. Scientia de natura, circa corpora, magnitudines. Hic corpora non pro substantijs corporeis, sed pro magnitudine corporea sumuntur, longitudinem, latitudinem, atque profunditatem habente. Magnitudo autem quiddam corpore commune est, nam etiam lineam atque superficiem complectitur. Corporum autem & magnitudinum passiones sunt, continuas, diuisio, occupatio, figura, & cætera id genus. Magnitudinum autem motus sunt, augmentatio, diminutio, rarefactio, condensatio, quæ circa magnitudinem versentur. Principia vero magnitudinum, sunt potentie ipsarum susceptiuæ, vt substantia suorum accidentium. Potentiam voco partem substantialem actui substantiali & accidentibus totius compositi subiectam. Quæ si rerum est naturalium, proprio nomine materia dicitur. si vero corporum celestium (nam ad illorum potentiam etiam hic nomen extenditur, & ipsa hoc loco a natura constare dicuntur) commune nomen retinet, & potentia, siue potentia celestis, aut materia cæli dicitur. Ex quo constat cælum quidem materiam habere, sed a rerum naturalium materia specie diuersam. Quomodo enim dimensiones & cæteras accidentarias affectiones, vt lumina & latidines in se haberet, si materia esset expers quæ illis subiicitur: quæ do quidem hæc accidentia sine subiecto minime nata sunt subsistere, neque ea in actu substantiali recipi possunt. Huiusmodi autem materiam specie distingere a materia rerum naturalium, indicat conditionum vtriusque diuersitas. Nam rerum naturalium materia priuationi annexa est, & deperdita quam habet forma, alteram in se nata suscipere. Materia vero cælestis nequaquam, sed ad solum actum substantialem quem habet, retinet aptitudinem, neque generationi neque corruptioni quoque pacto obnoxia. Quocirca non ipsis assentiendum est qui dicunt cælum materiam non habere, neque itidem ipsis qui dicunt materiam esse totam cæli substantiam, nam ea cum nullum in se haberet substantialem actum, esset otiosa. sed sentiendum potius esse ipsum componi ex actu & potentia substantiali, perinde atque res naturalis omnis ex materia & forma. Quæ autem a natura constant, hæc sunt. Tria hic ordine quodam digeruntur: quæ a natura constant. Primum corpora, solidaque, & magnitudines, eorum passiones, & motus, quando quidem hæc sunt accidentia nata conuenire ipsis quibus insunt, secundo rota composita, corpora & magnitudines habentia, vt accidentarias affectiones, & quibus corpora & magnitudines vt subiectis denominationis insunt, quemadmodum res naturales atque cæli. Tercio principia substantialia, quibus vt subiectis inhesionis corpora & magnitudines insunt, scilicet rerum naturalium corporumque celestium potentie substantiales. vi. De tribus autem primum afferamus omne. Non hic omne vniuersaliter sumi debet, & vt vniuersaliter constituit propositionem, quemadmodum nonnulli autumant, asserentes terminum communem additione huiusce signi vniuersaliter sumendum, debere habere ad minimum tria singularia pro quibus distributio fiat, quod neutiquam veritati consonat. Est enim hæc vera pro tempore præfenti, omnis phoenix esse auis, esse vnicus esse, dicatur phoenix. Sed omne pro toto & perfecto sumitur hoc loco, vt hæc sit intelligentia. De re ternario determinata dicimus quod sit tota, perfecta et omnis. Nempe Pythagorici ternario magnam tribuerunt dignitatem, quod rationem perfectionis ab ea rebus inesse posuerunt, eamque rebus in omnibus conspectam, vt in anima rationali intellectum, voluntatem, & memoriam. In brutis sensum, appetitum, & memoriam sensitivam. In rebus naturalibus materiam, formam, & vtriusque compagem, & in cæteris suo modo, quo ostendunt se omnia ab vno & ineffabiliter trino principio ducere originem, & sui principij vestigia in se retinere impressa. Sed vix numerum magnitudinum interuallorum sortiuntur. Repetendum est id quod proxime præcessit, scilicet, sed linea & superficies ita sectionem recipiunt, & sunt continuæ, quemadmodum sortiuntur numerum interuallorum magnitudinum. Nempe linea sortitur solum vnum magnitudinis interuallum, scilicet longitudinem, secundum quam solum diuiditur & continuatur. Superficies autem habet duo magnitudinis interualla, longitudinem inquam, & latitudinem, & secundum vtriusque eorum sectionem admittit atque continuatur. Linea autem transit in superficiem, & superficies in corpus. Linea transit in superficiem, non quia sua substantia fiat superficies, sed quia superficiem terminat & continuatur. Sic & superficies transit in corpus, quod terminat corpus & continuatur. Corpus autem in aliam non transit magnitudinem, quia nulla est alia magnitudo quæ aut terminet, aut cõtinuet. Et huiusmodi transitus magnitudinis vnus in aliam, ob defectum est, quia magnitudini alteram terminat id est defectum magnitudinis interuallum, quo ea magni-
m ij

Quod cælum habet materiam & formam.

tudo cuius est terminus, diuidua est, vt lineę terminati superficiē deest latitudo, scđm quā superficies diuisione recipit. Et superficiē terminanti corpus deest crassities, secundum quam partibile corpus est. Cum itaq; corpori nullum desit magnitudinis interuallum, cōsequēs est corpus nō esse terminum alterius magnitudinis. vij. Est igitur vniuersum perfectū. Philosophus ex perfectiōe magnitudinis corporeę ostendit vnā quāq; substantiarū corporearum cui ea adest magnitudo, esse perfectam, & ex cuiusq; particularium corporum perfectione arguit vniuersum ex omnibus constatum esse perfectū, vt quod ex perfectis constet. Vltiq; latenter ex vniuersi perfectione tanquā effectu, nos consequenter induci in ipsius naturę principis tanq; causę dignoscendam perfectionē. Non enim potest quicq; perfectū ab imperfecto quopiam prodire, & rei factę perfectio argumentum est euidens perfectionis opificis. Neque mundi ipsius imperfectionem conuincit multorum quę imperfecta sunt, in mundo continētia, vt monstrorū & portentorum. Hęc enim accidentaria sunt, neq; totū mundum imperfectum denominare possunt. Quora enim mūdi pars sunt ea si qua sunt naturę imperfectę? Sane tantula, quāta milium maximi montis. Et quāuis interdū plura sint eiusdem speciei indiuidua, interdū pauciora, id tamen in mundi perfectione non arguit diuersitatem. Nam in indiuiduorū multitudine non consistit mūdi perfectio, aut in paucitate imperfectio, sed in ipsi rerū speciebus, quibus vt numeris suis mundus admirabili harmonia constat, & factus est q̄ perfectissime fieri potuit pro rerum statu & conditione.

¶ Secūdi cap. annotat.

¶ Physica corpora res sensibiles. ¶ Mediū, terra, mediū mūdi. ¶ Ad vsus. Corpora simplicia, cęlū, ignis, aer, aqua, terra. ¶ Mixta, aialia, vegetabilia, mineralia, mixta imperfecta. ¶ Mot⁹, motus secundum locum. ¶ Elementa, ignis, aer, aqua, terra.

Ecundū caput cōtinet quatuor suppositiones, vnā cōclusionē, & quinq; ratiōes. Quatuor suppositiones. ¶ Prima. Omnia physica corpora scđm seipsa ad loca mobilia esse, nam habēt in seipsis naturā, q̄ est mot⁹ p̄cipiū. ¶ Secūda. Omne motū secundū locū (quā latione nūcupam⁹) aut rectū, aut circularē, aut mixtū esse quorū duo, rectus & circularis, simplices sunt. Nec imerito quidē, nā secundū simplices sumuntur magnitudines. Et rectū esse, qui est a medio, aut ad mediū. Qui vero est a medio: motū rectū sursum esse: & qui est ad mediū, motū rectū deorsum. Est motū circularē eū esse dicim⁹, qui & circa mediū. ¶ Tertia. Omne simplicē latione esse & rectā sursum, & rectā deorsum: & circularem circa mediū. Sicut em̄ corpus perfectum i trib⁹ cōsistit, quēadmodum pauloante dictum est, ita q̄q; & ei⁹ mot⁹ in trib⁹ euadēt cōsummati. ¶ Quarta. Corporum simplicium, vt ignis, aeris, aque, terre, mot⁹ esse simplices, & cōpositorum mixtos, ea tñ accidit secundum simplex p̄dominās moueri. Sunt em̄ simplicia corpora q̄rum secundum locum natura mouēdi solum vnum principium est, cōposita vero q̄rum sunt plura. ¶ Cōclusio. Præter quatuor corpora simplicia quę recto motu natura feruntur est aliud corpus simplex quod suapte natura circulari motu agitur. ¶ Primo. Quia oīs mot⁹ simplex corpori debetur simplici, mot⁹ autē circularis est mot⁹ simplex corpori igitur debetur simplici. & nō alicui quatuor simplicium corporum, q̄ motu recto natura feruntur, nam simplicium corporum vt secundum locum natura ferantur, solum vnum p̄sto est principium, debetur igitur alteri corpori simplici. Est igitur præter quatuor simplicia corpora q̄ recto motu natura feruntur, aliud corpus quod suapte natura circulo agatur. ¶ Secundo. Cuiuslibet corporis simplicis vnus est secundum naturā motus, & tñ vnus. & motus qui est p̄ter naturā, cōtrari⁹ est ei qui est secundum naturam: & tātum vnus vni cōtrariatur. & manifestum est motum circularē esse. Tunc sic, mot⁹ aliquis est circularis, est igitur alicuius corporis simplicis, motus em̄ simplex, simplici debetur corpori. At non est alicuius quatuor elementorum, ignis, aeris, aquę, aut terre. Nam aut ipsi secundum naturā cōueniret hoc autem non, nam eorum quodlibet, alterum habet secundum naturam motum, ignis & aer motum sursum secundum rectum, aqua & terra motum deorsum, & vnus corporis simplicis vnus est secundum naturam motus, & tantum vn⁹. Neque præter naturam, nam contrari⁹ esset ei qui illis secundum naturā cōuenit,

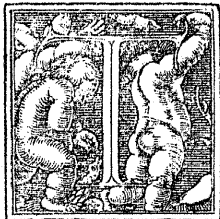
At vero cuiuslibet eorū motū secundum naturam cōtrariatur rectus, & alius a circulari: vt motū ignis & aeris sursum, eorūde motus deorsum, & motū aque et terre deorsum, qui secundū naturā est motus aque aut terre sursum. Nō igitur motus circularis cōtrariatur motū scđm naturā alicui⁹ quatuor elementorū, nā tñ vn⁹ vni motui posit⁹ est cōtrari⁹. Cōuenit igitur corpori simplicia alteri a quatuor elementis. Et cū nō cōueniat eidē præter naturā, (nā cōtrari⁹ esset motū eius de qui est secundum naturā, qui nō nisi circularis esset) cōfectum est igitur vt eidē cōpetat secundum naturā, & præter corpora simplicia motu recto lata, esse alterum simplex, qđ suapte natura motu torqueatur circulari. ¶ Tertio. Cōsentaneum esse videtur, motū natura priorē: corporis esse natura prioris, motus autem circularis recto natura prior est, fit em̄ secundum circulum: rectus autē secundum rectam. & circulus, vt qui sit vbiq; vnus, & cui addi non possit quicq; prior & perfectior recta dignoscit, q̄ non vbiq; vna, & cui (vt lubet) additio fiat, p̄fectiora autē, natura priora. Est igitur circularis motus, corporis prioris & p̄fectioris, quam quibus natura cōpetat rectus. Hoc autē esse oportet alterum a quatuor elementis, quę secundum rectā natura feruntur ignis & aer sursum, aqua & terra deorsum. Neq; quidē mixtorū erit, nā dixim⁹ ea moueri secundum p̄dominās elementum. Præter igitur quatuor corpora simplicia quę recto motu natura ferunt, est aliud corpus simplex, quod suapte natura circulari motu agitur. Vnde fit vt sit quedam prior & diuini⁹ corporea substantia, ipsę quę nos circūstant substantijs, nunc sursum, nunc deorsum latīs. ¶ Quarto. Omnis motus simplex aut est secundū naturā, aut præter naturā, & quod vni præter naturam cōuenit, vt igni ferri deorsum, aliteri secundum naturam cōueniet, vt terrę, quę secundum naturam fertur in imum. At certum est motum circularem secundum naturā nulli quatuor elementorum cōuenire. Si igitur ipsis cōpetaret, hoc esset præter naturam, quare & alteri secundum naturam cōueniret. Ponendum igitur est præter ea corpora simplicia, cui circularis motus secundum naturā cōpetat. ¶ Quinto. Motus circularis, vnus continuus, & perpetuus (vt in physicis ostensum est) habetur. Conuenit igitur alicui secundum naturam. Irrationabile p̄fecto statim apparet, motum iugem, semper continuum, & sempiternum, & præter naturam, nam quę præter naturam & violenta sunt, citissime corrupta conspiciuntur. At vero quod semper circūfertur, ignis esse non potest, quod quamplurimis visum est, nam ignis circūlatio præter naturā cōmpeteret: cum ei secundum naturam is cōpetat, qui est a medio secundum rectam, quare sempiternus esse non posset. Præter igitur quatuor corpora simplicia quę recto motu natura feruntur, est aliud corpus simplex quod suapte natura circulari motu agatur, tanto nobiliorem naturam gerens, quanto magis a sensibilibus semotū separatumque est, illis supereminens.

¶ Secūdi cap. scholia. vij. Ea tñ accidit scđm p̄dominans moueri. Prædominās elementū est qđ supra cætera abundat in composito, vt in terreo terra, in aqueo aqua. Detur itaq; terreū aliquod, vt lapis, in quo sit ignea leuitas vt i leuitas, aerea vt i, grauitas aqua vt iij, & grauitas terre vt iij, ponaturque moueri deorsum a cōcauo cæli lunę vt iij ad cōcauā aquę. Cū mouebitur per ignē, resistēt illi motui sola leuitas ignea, & mouebūt ipm̄ ceterorū elementorū qualitates motiūq; simul erūt vt xij. Vbi vero ad aerē p̄uērit fuerit, resistēt leuitas ignea & aerea, mouebūt autē grauitas aqua & terrea, quę erūt vt xi, denicq; quādo ad aquā p̄uenit lapis, resistēt vltiori motui leuitas ignea & aerea, & pariter grauitas aqua, q̄ vt virtutes resistēt erūt vt iij, mouebūt autē lapidē grauitas terre valēti⁹, vt q̄ posita est vt octo. Quare per aquam mouebitur lapis ab vno solo mouēdi principio, scilicet grauitate terrea, & ob id motus ille corporis compositi erit simplex, cum a sola fiet elementū p̄dominantis qualitate motiua. Non erit tamen ille motus vsque adeo simplex, sicut motus corporum simplicium, nam illi per quoduis spatium facti, vt ignem, aerem, aut aquam, sunt simplices. Is autem compositorum motus per vnum quidem spatium vt aquam simplex est, per reliqua autē vt ignē & aerem, mixtus, quippe qui per ea media pluribus fiat mouēdi principij. Sunt enim simplicia corpora, quorū secundum locum natura mouēdi. Corpora simplicia hic dicuntur quę solum vnum habent secundum locum natura mouēdi principium, aut accidentale, vt in elementis, in quibus forma substantialis & eius instrumentum accidentarium reputatur pro vno principio mouēdi secundum locum, vt ignis maximam naturā habet leuitatem, aer minorē leuitatē, aqua m̄

norem grauitatem, terra maximam grauitatem. Aut substantiale, vt in caelo, quod solum actū substantialem habet sui motus effectiuum, & non qualitates instrumentarias. Ex quo liquet eos qui ponunt materiam caeli esse totam eius substantiam, non recte defendere posse caeli esse corpus simplex. Nam cum materia vim agendi nequaquam habeat. ne vnū quidem caelo esset mouēdi principium. Quod si contendant intelligentiam moderatricem orbis, esse mouēdi principium, ac ea principium est extrarium, neq; materiae caeli coniunctum, vt cui nō inhæreat. hic autem sit sermo de principio mouēdi intrinseco. Et si rursus obiecant actum illum substantialem superuacuum esse, cum præter eum sit intelligentia caeli motum regulariter intemperans, id insidicabimur. nā nulla pugnantia est eiusdem effectus duas esse causas consimiliter agentes, vnam dirigentem, & alteram directam, vt homo mouet interdum lapidem, & pariter forma substantialis lapidis. At qui intelligentia, mouens est voluntarium & liberum, actus autem caeli mouens naturale, & ab ea directum. Composita autem hoc in loco corpora dicuntur, quorum sunt plura mouēdi natura secundum locum principia accidentalialia, vt lapis, lignum, & cetera mixta, quæ cuiusq; elementorum aliquid quam habent qualitatē motiuam. ix. Vnius corporis simplicis tantum vnus est secundum naturam motus. Id de motu per se intelligendum est. nam quæ per accidens sunt a disciplinis reieciuntur. Nempe ignis mouetur suapte natura sursum, & agitatur insuper circulo, in suo loco permanens. Verū is posterior motus igni accidentarius est, & duntaxat ad motum caeli in quo continetur, ei cōperit. Ita sphaeræ caelestes inferiores mouentur per accidens pluribus motibus, vnico tamen per se. Neq; vim habet ea cauillatio qua quispiā contendere possit terrā pluribus moueri motibus. si a concavo caeli lunæ ponatur moueri, primū per ignem, deinde per aerem, & demum per aquā, qui quidē motus videtur diuersi. Nam tãcti partiales illi diuersi sint, vnū tamen totalem motum & continuū constituunt, perinde atq; si per solum ignem aut aerem fieret motus. Continuat enim sine interruptione motus terræ per aerem motui eiusdē per ignē, & motus per aquā motui per aerem. Neq; obstat spatioꝝ specie diuersoꝝ varietas. nā cum quodlibet sit motus recti spatioꝝ, non facit ea diuersitas in motu in circulo. Nōpe sola spatioꝝ diuersitas penes rectū & circulare, vt si quicq; primū recto serā spatio, & deinde circulari, aut e diuerso, efficeret diuersi tantū motus, redderetq; motus ipsos specie discrepantes. Verū & hæc ex annotatis in quarto capite quædam physicoꝝ numero xxiiij. aspēspicua & dilucida sunt. Et circuli, vt qui sit vbiq; vnus, & cui addi nō potest quicq;. Magna est circuli super lineā rectā secundū perfectionē excellentia tū q; circulus vbiq; sit vnus, habēs, vndiq; partes adinuicē cōiunctas & cōtinuas. lineā autē rectā nō eo pacto est vbiq; vna. nā finē habet a principio diuisum & dissepāratū. Tum q; circulo non possit addi quicq; aut subtrahi manēte ratione denominationeq; circuli. Si em̄ circūferētiq; circuli quāruilibetq; lineæ particulā addideris aut subtraxeris, amplius non erit circularis. nam interhiabit inter eiꝝ functiones partes medii, aut superfluum quippiam abū dabit. At vero si lineæ recte addideris aut subtruleris particulā rectā, tota adhuc dicitur recta, & quæ residua erit, rectæ nomen nō amittet. Et hæc duæ circuli diuinæ proprietates insinuant ipsius primi entis (cui haud absurde circulus assimilari potest) præfabilitatem super ea quæ ab ipso emanarunt, lineæ rectæ naturam conditionemq; sequentia. Si quidē primū ens maxime est vnū, immo prima & simplicissima rerū vnitas. ipsum præterea est maxime idē, cui neq; adimi quicquā neq; adici potest. Ea vero quæ ab ipso profecta sunt, ab vnitate & idēitate dilabuntur, & instar lineæ rectæ ad multitudinē diuersitatēq; decūbunt.

¶ Tertij capitis annotat.

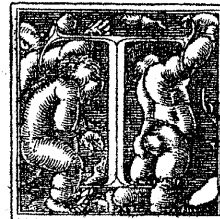
¶ Corpus simplex quod circūfertur, caelum. ¶ Ingenitum, ingenerabile.

Iertium caput cōtinet duas cōclusiones, vnū corollarium ad primā, & quatuor rationes ad secundā. ¶ Prima cōclusio. Corpus simplex quod circūcūgi circūq; ferri dictū est, neque graue neque leue est. ¶ Nā id graue dicimꝰ, quod ad mediū ferri natum est. ¶ Id leue, quod natum est ferri a medio. ¶ Grauiissimum, quod omnibus substat deorsum latis. ¶ Leuissimum vero, quod omnibus superfertur sursum latis. Et si quid sursum aut deorsum fertur, vt leuitatem aut grauitatem aut vtramque habeat necesse est. Tunc ita nectimus argumentū. Omne graue aut leue fertur ad medium, aut a medio. At corpus quod circumagitur & circumfertur, neque fertur ad medium, neque a medio, nam aut id secundum naturam esset, aut præter naturam. Non secundum naturam. nam ei secundum naturam circumferri conuenit, & vnus corporis simplicis tantum vnus est secundum naturam motus. Neque etiam præter naturam: quia si deorsum præter naturam ferretur, cum motus præter naturam motui secundum naturam contrarietur, & motui deorsum contrarius sit motus qui euolat in sublime, ei cōueniret se-

10
11
12
13
14

cundum naturam in sublime ferri. quod modo monstratū est esse non posse. Et ita si sursum præter naturā ferretur, ei conueniret secundum naturam deorsum ferri. nō est igitur tale corpus aut leue, aut graue. ¶ Corollarium. Vnde fit vt ne vna quidem eius partium grauis sit, aut leuis. ¶ Nam corporū simpliciū idem est motus totius, & partis: vt totius terræ, & glebulę terræ. eadē em̄ in toto et partibus ratio est. At totum ipsum non graue est aut leue, vt dictum est. igitur neque eius partium vlla. Et si quæ partū detracta esset (si id possibile cōcesseris) neque sursum neq; deorsum ferretur. nā (vt de toto dictū est) neq; natura neq; præter naturā id fieri posset. ¶ Secūda. Itidem rationi consentaneū videtur ipsum ingenitum atq; incorruptibile esse, non augmentum non detrimentum sustinens, neq; alterationē, vt sensibilia ipsa sustinent. ¶ Primo, Quia generatio & corruptio inter contraria existunt, & quicquid fit, fit ex cōtrario: & quicquid corrūpitur, in contrariū corrūpitur. At qui illi circūactō corpori nihil est contrariū. circulationi enim nullus (vt postea per palam euasurum est) contrarius est motus. est igitur ingenitū & incorruptile. Idq; recte factum esse videtur, ipsum a contrarijs secretum semotūque esse, vt futurum sit perpes, ingenitū, & incorruptibile. Sed q; neque augmentabile neque diminubile sit, hoc ideo est, quia augmentatio fit cognato aliquo adueniēte, & in materiā resoluta, & diminutio, aliquo intrinseco recedēte. At tale corpus neque materiā habet talē ex qua fiat, neque ab eo fit resolutio vlla. fit enim per contrariū. igitur neque augmentabile, neque diminubile est. Quod si neque generabile, neque corruptibile, augmentabile aut diminubile est: neque (vt sensibilia, elementa, animalia, plāte, & similia) alterabile est. nā alterationes in illos motus ordinantur, vt in ipsis sensibilibus proptum est intueri. Est igitur id circūlatū corpus ingenitū, incorruptibile, in augmentabile, indiminubile, pariter & inalterabile, & impassibile, vt corpus sempiternū, & omnium primū. ¶ Secūdo, Quia omnes homines, & græci & barbari, & quicumque de deo existimationē habuerūt aliquā, ipsi sedē & locum attribuerūt celum, quod probauimus circūcūgi & circūferri. Signum est igitur vt ipsum esse perenne, ingenitū, & incorruptibile, vt immortalē & incorruptibili immortale & incorruptibile esset aptatum. ¶ Tertio. Quia ex ijs q; ex præterito tempore successione quadam posteris memoria prodita sunt. nihil mutatum in toto præterito tempore comperimus, neque secundum totum, neque secundum eius partem vllam, hoc iterum signū est, & fidem facit, ipsum ingenitum & incorruptibile esse. ¶ Quarto. Antiqui ipsum æthera, vt sempiterno tempore currens: & summa loca occupans, nuncupauerunt: quemadmodum et aliorum complures hoc nostro æuo ponimus. Neque enim fæmel neque bis putare oportet, sed infinities ad nos easdē peruenire opiniones. Anaxagoras autem hoc nomine male vsus, æthera pro igne ponebat.

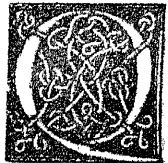

Iertij cap. cholia. xiiij. Grauiissimū, quod omnibus substat deorsum latis in ea diffinitōe intelligēdum est genus diffinitū, scilicet graue, alioquin centrum terræ probaretur esse grauiissimū, q; oibus deorsū latis substat. Sic in diffinitione leuissimi adiciendū est genus diffinitū leue, quo caeli oibus sursum latis superueniens secludat. Insuper in vtraq; diffinitione intelligenda est fieri distributio solū pro alijs ab eo quod grauiissimū est et leuissimū. Nā grauiissimū, vt, terra, sibi ipsi deorsū lare nō substat, nec ignis sibi ipsi sursum laro superfertur, sed alijs corporibꝰ sensibilibꝰ, & ab eo speciei discrimē habet. Itaq; diffinitionis hic habeatur intellectꝰ, grauiissimū esse id graue quod cæteris & reliquis substat deorsū latis. xiiij. Et si qua partū detracta esset, haud ab re adiectū est eo i loco, si id possibile cōcesseris. nā natura im possibile est aliquā caeli partē celo derahi, aut caeli ipsum distrahi a diuelli. Dimētionem em̄ rebꝰ naturalibꝰ cōcessit quidē sunt ad distrahēdū, sed nō celo. Et cū interdū legūtur in sacris literis aperta caeli, ea aperta in celo aereo, spōq; aere fiebat, tametsi videbat fieri in corpore caelesti. Nā ppter magnā caeli a terra intercapedinē, que in aere fit, in celo fieri videtur, quod vel solo nubis cōstat argumēto, quas caelo suspētas visus iudicat. Præterea cū dominus noster deuicta morte caelos conscēdit, nulla ibi caelorum fuit discissio. nam gloriosum eius corpus per doram subtilitatis est longum latū & profundū fuit, nō tamen locū occupauit, sed dimētionibus aliorum corporum sine ali-

qua disruptione pro arbitrio suo cōiungebatur, quemadmodum & clauso sepulchro surrexit de tumulo, & ianuis clausis intrauit ad discipulos. Verum hæc physicæ non sunt indagationis, licet ex ijs quæ in secundo difficultium physicalium dialogo numero xxi differuntur, ea aliquantulum perspecta euadere possint. xvi. At tale corpus neque materiam habet talem. Non vult negare philosophus cælum habere materiam, sed ipsius materiam esse consimilem eiusdemque naturæ cū materiam rerum sensibilium, a qua fit ratione contrariorum resolutio in augmentatione & diminutione. In augmentatione quidem resoluitur aliquid intrinsecum materię, vtpote aliqua ei⁹ pars cum forma substantiali & magnitudine, & aduenit noua materia, scilicet alimenti cum dimē sione, cui induitur forma viuētis, plusque reparatur quam sit deperditum. In diminutione vero resoluitur aliqua etiam pars integralis viuētis cum forma & magnitudine, & reparatur minus quam fuerit deperditum. Atqui in cælo non est contrarietas quæ resolutionem efficiat, quare neque resolutio, & per consequens nec augmentatio, nec diminutio. Quia omnes homines & Græci & barbari. Sacræ etiam literæ ponunt cælum esse sedem dei. ex hoc tamen non sequitur id quod hæc ratio molitur concludere, scilicet cælum esse perpetuum & immortale, sicut deus immortalis est. Nam cælum non est sedes eius quantum ad indigentiam, quandoquidem ante cælū fuerit, sed secundum eius voluntatem & beneplacitum quo cælum habitare dignatur vt suę glorię solium. Et cælum quidem esse ingenitum & incorruptibile, id est non incepisse per generationem physicam, neque desitutum per huiusmodi corruptionem, cum Aristotele concedendum est. Ipsum autem perpetuum & immortale esse, negandum est, cum per creationem habuerit exordium, & cum suo conditori placuerit sit desitutum. Anaxagoras autem hoc nomine male vs⁹ æthera. Aether geminam habet significationem. Interdum est sempiternæ currens, & tunc cælū designat. Ouidius. Atroque sub æthere fixis Incurfant stellis. Hinc idem vnum equorum Solis vocauit Aethon, quo nomine perpetuum eius cursum insinuauit. Secundo æther dicitur quasi ardens, quomodo significat ignem. Ouidius. Hæc super imposuit liquidum & grauitate carentem Aethera. Anaxagoras autem nomen ætheris secundo sumptum cælo, sed perpetuam attribuit.

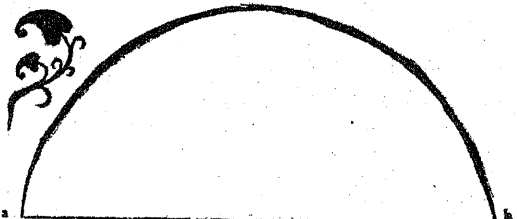
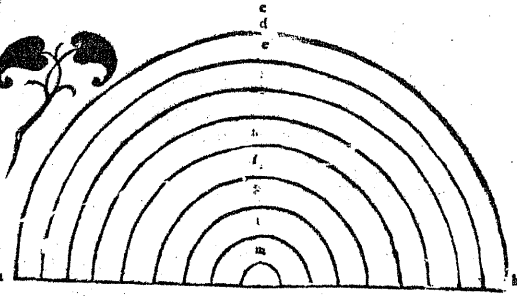
¶ Quarti capitis annotat.

¶ Circulus, cælum. ¶ A oriens, b occidens, c meridiēs, d primū mobile, e firmamētū, f Saturni, g Iouis, h Martis, i Solis, k Veneris, l Mercurij, m lunę hemisphæria, n septētrio. ¶ Hemisphæria, dimidiæ spheræ.

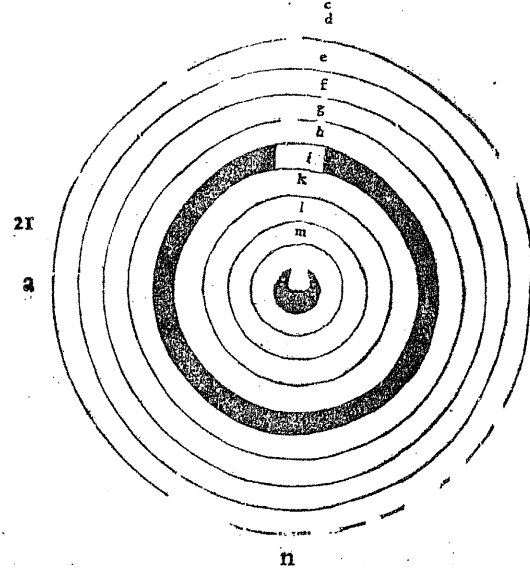

¶ Vartum caput continet sex conclusiones. ¶ Prima. Motui circuli 17

lari motus rectus minime abit contrarius. Nam motui recto, vt motui sursum, contrarius est alius mot⁹ rectus, vt motus deorsum: quia eorum loca adiuicem sunt cōtraria. Sunt enim sursum & deorsum, locorum differentię & contrarietates, igitur motus circularis motui recto minime est contrarius. Positus est enim tantū vnus motus vni motui abire contrarius. ¶ Secunda Motus diuersorū semicirculorū ab eisde signis vers⁹ eadē, vt ab a vsus b, nō sūt adiuicē cōtrarij. Nā hi infiniti esse pnt & qua rōe vnū vni cōtrariū posueris, & reliquorū quēlibet. At tm vn⁹ vni ponit cōtrariū, nō igr sūt cōtrarij. ¶ Tertia. Mot⁹ itidē diuersorū semicirculorū opposito modo facti, vt de a in b, et de b in a, adiuicē nō sūt cōtrarij.

¶ Eadem cū superiori ratione. Nam hi infiniti esse possunt, neque idē subit iudicium cum motu recto qui est de a in b, motui recto de b in a contrario. Nam hi recti, determinati, finitque sunt. Circulares autē (vt dictū est) indeterminati, infinitique esse possunt. ¶ Quarta. Motus eiusdē semicirculi e diuerso facti, vt vnus ab a in b, alter vero ex b in a, adiuicem non sunt contrarij. ¶ Nā diffinita sunt secundum locum contraria, quæ secundum rectitudinem plurimū distāt. motus autem

semicirculi a c b, & b c a, non plurimum secundum rectitudinem distāt. non sunt igitur contrarij, quare & minus erunt ij qui ex eadem parte in idem sumuntur semicirculi: vt motus a b c, & motus alter a c b, adiuicem contrarij. ¶ Quinta. Motus eiusdem circuli secundum eius diuersos semicirculos sumpti, contrarij nō sunt. ¶ Nam si sumantur hoc pacto motus ab a in b, qui est a c b, & motus qui est a b in a, qui est b n a, contrarij esse nequeunt. vnus enim & continuus esse possunt. motus autem contrarij in contrarios abeunt terminos. Neque contrarij erunt sumpti ab a in b, a c b: & ab a

in b, a n b. sunt enim ab eodem in idem, & non secundum rectitudinis distantiam sumpti. Motus autem contrarij ex contrarijs terminis in terminos secundum rectitudinis distantiam abeunt contrarios. ¶ Sexta. Totius circuli motus, totius eiusdem aut alterius motui non euadit contrarius. ¶ Alterius quidem non erit, nam si infiniti essent, & infinitis eundem esse oporteret contrarium. Neque eiusdem, vt motus a c b a, motui a c b a. nam sunt ab eodem in idem, & consimiles. aut vt a c b a, motui a n b a: qui videntur e diuerso facti. nam iterum sunt ab eodem in idem. contrarij autem motus ex contrarijs terminis in terminos contrarios. Quos si pertinaciter defendis contrarios, aut simul erunt in circulo a c b. hoc autem non. nam contrarij simul stare non possunt. aut in diuersis circulis, & tunc aut aduenient æque fortes, & sic se impediēt, & neutro mouebitur mobile. Aut dominabitur, superabitque alter eorum: & sic semper vnum mouebitur mobile, & nunquam alterum. frustra igitur ponitur is quo mobile nunquam mouebitur, esse huic quo iugiter sempiternæque mouetur, contrarius: vt profecto frustra esset calceamentum, cuius nunquam futura sit calcatio. Deus autem et natura nihil faciunt frustra. euasit igitur (vt arbitror) perspicuum, motui circulari nullum motuum esse contrarium.

¶ Varricapitis scholia. xvij. Positus est enim tantum vnus motus vni motui abire contrarius. Ea positio, de contrarietate simpliciter intelligenda est, secundum quam vni motui vnus est contrarius, vt maxime latiori sursum duntaxat simpliciter contrariatur maxima latio deorsum. Et non est applicanda ad motus cōtrarios nō simpliciter, quia ea cōtrarietate vni motui possunt plures opponi, vt maxime latiori sursum maxima latio deorsum, & latio deorsum secundū quid, quæ fit ad cōcauū aeris. xvij. Nā hi infiniti esse possunt. Nō ibi demonstratur, neq; designatur eo pronomine soli motus corporū cęlestiū, cū illi infiniti & nūero indeterminati esse nō possint, sed totidē numero quot sunt cor-

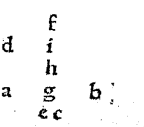
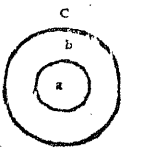
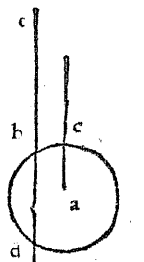
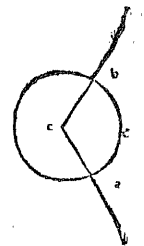
pora caelestia, quae certo determinata numero esse ambigit nemo. Sed etiam ibidem denotatur motus rerum sensibilium secundum circulum aut semicirculum facti, ut gyrationes quae sunt in volutibus autem, vertigines rotarum, & consimiles. quibus oporteret motum semicirculi esse contrarium eadem penitus ratione, qua motus vnius semicirculi motui alterius esset contrarius. Nempe ut motus vnius semicirculi est alterius natura a motu cuiuslibet alterius, ita & a motu gyrationis aut vertiginis rerum inferiorum. Quare quaecumque inueniretur contrarietatis ratio in vno, & in altero. At qui rerum inferiorum gyrationes aut vertigines specie discrepantes esse possunt infinitae, quare vni essent infiniti motus contrarii, quod est inconueniens adductum ab Aristotele. xix. Neque idem subit iudicium cum motu recto. Motus circulares sunt quidem a terminis oppositis secundum situm & distantiam in oppositos, sed per spatium circulare. Motus autem recti sunt a terminis oppositis in oppositos non modo secundum situm, sed & virtutem & naturam, & secundum spatium rectitudinem, quae ad contrarietatis rationem requiritur. hinc recti contrarii sunt, & non circulares. Quod autem motus sphaerarum inferiorum dicatur contrarii motui primi mobilis, id non ob contrarietatem, sed terminorum secundum quos sunt opposita sumptione contingit. xxij. Euasit igitur (vtrahitor) per seipsum. Philosophus abunde ostendit nullam motui circulari posse dari rationem contrariam. Non enim rectam, ut prima ostendit conclusio, neque circulearem, ut sequentes. Secunda quidem, motus diuersorum semicirculorum ab eisdem signis ad eadem, ut primi mobilis & firmamenti ab oriente in occidentem, non posse esse contrarios. Tertia, motus diuersorum semicirculorum e diuerso factos, ut primi mobilis ab oriente per meridiem in occidentem, & firmamenti ab occidente per meridiem in orientem, non aduersari. Quarta vero, motus eiusdem semicirculi siue e diuerso factos siue consimiliter, non esse itidem oppositos, ut motui firmamenti ab oriente in occidentem non contrarietatem motui eiusdem ab occidente in orientem, neque ab oriente in occidentem. Quinta ostendit eiusdem circuli motus secundum diuersos semicirculos sumptos, ut vnum ab oriente per meridiem ad occidentem, & alterum ab occidente per septentrionem ad orientem, aut alterum ab oriente per septentrionem ad occidentem, non esse contrarios. Sexta vero demonstrat alicuius totius circuli motum non contrariari motui alterius totius circuli, neque etiam motui eiusdem totius circuli, ut motui primi mobilis non contrariari motui alicuius sphaerarum inferiorum, neque e diuerso, nec motum primi mobilis ab oriente per meridiem in occidentem, & rursum per septentrionem in orientem, alteri motui eiusdem consimiliter facti, nec motui firmamenti ab oriente per meridiem in occidentem, & rursum per septentrionem in orientem contrariari motui eiusdem ab oriente per septentrionem in occidentem, & rursum per meridiem in orientem. Nam simul his duobus motibus circumferitur firmamentum, hoc quidem per se, illo vero per accedens ad motum primi mobilis. Ex quibus liquido colligere possimus contrarietatem cum violentia minime in caelo reperiri, sed duntaxat in concauo orbis lunae, & corporibus naturalibus.

¶ Quinti capitis annotat.
 ¶ Infinitum, secundo. ¶ Angulus est a duarum linearum contactu intercepta extensio. ¶ Cadit linea supra lineam perpendiculariter, quando anguli ex vtraque parte contactus sumpti, adiuicem sunt aequales.

Vintum caput continet tres conclusiones, tres rationes ad primam, & sex ad tertiam. ¶ Prima conclusio. Conueniens est differere an corpus infinitum sit aliquod (quemadmodum quamplurimis visum est) an id quidem impossibile sit. ¶ Primo. Quia aliquod corpus infinitum statueri, aut non statueri, multum a contemplatione veritatis distorquet: & non parum, immo in totum sic esse, aut non esse, ad veritatem percipiendam videtur referre. Expedit igitur, an sit, an non sit corpus infinitum aliquod, disquirere. ¶ Secundo. Quia infinitum esse, & infinitum non esse, est & fuit principium contradicendi pene & dissentiendi omnibus & omnium qui de vniuersa determinauerunt natura: & adhuc erit, nisi praesto, perspectaque veritate. est igitur id discutere conueniens. ¶ Tertio. Id certe in natura discutiendum est, quod indiscussum multos circa naturae principia aggerat errores. Qui enim parum a veritate digreditur, tandem si longe progrediatur, decies milies a veritate magis fiet alienus: ut qui minimam afferit magnitudinem, maximam mathematicarum contemplationum aufert partem. Causa huius est, quia principium vi quam magnitudine maius est: et idcirco quod in principio est modicum, in fine euadit vel quod maximum. At vero id an sit infinitum, an non sit, indiscussum, multos in philosophia relinquit errores. habet enim infinitum principij

ratione. conueniens est itaque discutere an corpus infinitum sit aliquod, ut dixerunt: an hoc quidem impossibile sit. ¶ Secunda. Nullum corpus neque simplex neque compositum statuendum est infinitum. ¶ Compositum quidem, quia quod ex magnitudine & multitudine finitis constat compositum, finitum est, tamen enim est, ex quatuor & ipsum est compositum. At compositum oem ex magnitudine & multitudine finitis euadit compositum, ut paulo latius ostendemus. est igitur compositum oem finitum. Quod vero non sit sensibile simplex infinitum, ex quo compositum constitui possit, paulo post reddemus manifestum, prius id de corpore primo circulo agitatum esse non posse ostendentes. ¶ Tertia. Nullum corpus circulariter motum, infinitum esse potest. ¶ Primo, quia infinitae erunt lineae a centro egredientes, & in centro angulum constituentes: & earum infinita distantia, finitarum enim semper distantia finita est: infinitarum vero infinita. Dico infinitam, quia nulla vnquam intercepti magnitudo possit: semper quantitate accipiendo quae lineas assequatur & tangat. Quod si distantia earum adiuicem est infinita, ipsum corpus circulariter circuuoluatur: non potest. nam infinitum praesens nullo pacto potest. At prius ostensum est aliquod corpus circulariter moueri: idque de caelo sensu exploratum habemus. non est igitur quod circumferatur corpus infinitum. Et certe quae admodum numerum diceremus infinitum, quocumque accepto maior super sit accipiendus, ut non sit maximus: ita & illa intercedo, & duarum linearum distantia, quae semper inter eas, quacumque accepta, super sit magnitudo maior accipienda, ut non sit maxima, recte posita est infinita. ¶ Secundo, Si a tempore finito tempus auferas finitum, reliquum finitum est. & si tempus motus, habet principium: & motus, & quae ferunt magnitudo, consimiliter enim haec, ut finita aut infinita sint, sese habere ostensum est. At qui oem tempus quo circulo vertitur corpus (quod & caelum dicimus) finitum est, igitur & motus, & quae fertur magnitudo, ut finita sint necesse est: & tempus quo fertur, & motus, & magnitudo pariter habeant principium. Sed ut manifestius huiusce rei percipiamus incommodum: sit c b d corpus circulo (quemadmodum caelum videmus) agitatum, infinitum, si possibile est: a cuius centro a, egrediantur lineae, versus infinita: sitque extra centrum, e b d f aequidistantes, quiescentes, & pariter infinita, quia corpus c b d circulo agitatum, suum perficit motum: abscindit lineam e b d aliquo tempore motus. At quia totum tempus quo completum motum, finitum est, ut sensu vel quae cognitissimum est: tempus quo abscindet pertransibitque lineam e b d f infinitam, a tempore finito abscissum, finitum est. abitur igitur infinitum tempore finito: quod est impossibile. Si igitur ipsum infinitum esset, & mundus infinitus: nullo pacto circumferri circulum: volui posset: cuius oppositum per se cognitum est. ¶ Tertio. Si magnitudo iuxta magnitudinem lata fuerit, haec eodem tempore se absoluunt, quae si in contrarium latae fuerint, velocius, altera vero quiescente, & altera aequali velocitate, ut cum contranitantur, tardius. Si igitur corpus circulo actum, esset infinitum: tempore finito abiret finitum circulum circa centrum descriptum, quia toto tempore motus abiretur, absolueretur igitur ab eodem in eodem tempore, infinitum scilicet a finito, & tempore finito: quod in physicis impossibile esse demonstratum est. Et nihil refert an infinitum moueri, & finitum quiescere intelligas: aut finitum moueri, & infinitum esse ut quiescens, aut contralatam. ¶ Quarto. Lineam cuius est finis & terminus, infinitam esse impossibile est, & superficiem, & corpus. At omne figuratum ut sphaera, circulus, tetragonus, finem habet & terminum, quod enim determinatur nusquam, neque sphaera, circulus, tetragonus, aut aliquid talium (ut neque pedale infinitum) esse potest. Quod si non potest circulus vllus esse infinitus, neque quod circulariter agitatur. nam circularis motus is est, qui secundum circulum (ut dictum est) sumitur. Corpus igitur circulo agitatum, infinitum esse non potest. ¶ Quinto. A centro circuli c intelligatur ex vtraque parte infinita linea a b quiescens: intelligaturque itidem altera quiescens supra a b infinita, quae sit d f. Intelligatur rursus tertia linea c d, sursum erecta secans continuae e f ad circularis corporis motum, b versus mota. Tunc sic, corpus circulare suum motum absolue & complere nequit, nisi linea c d alio & alio lineam rectam e f secantem

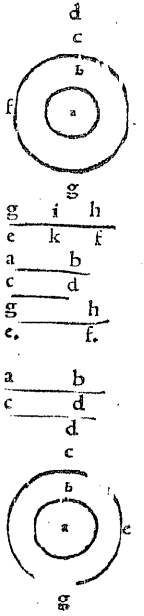
L

do: vt prius in g, deinde in h, hinc in signo i totam rectam absoluat. At hoc impossibile est tempore finito. Non igitur corpus circulariter motum, suum complet motum tempore finito, quod falsum est, aut spatium secundum rectum infinitum abibitur, quod iterum impossibile est. Non igitur corpus circulariter motum, infinitum esse potest. Sexto. Tempus quo quod circulariter fertur, circūuoluitur, finitum est, igitur & magnitudo pertransita, sunt enim æqualia: ita vt medietati temporis medietas respondat trāsiti, & totum toti, quod igitur circūuoluitur, infinitum esse non posse, ex his quam manifestissimum euasit.

Vinti cap. scholia. xxij. Vt qui minimam asserit magnitudinem. Magnitudo a physico & mathematico ponitur esse continua, & ergo diuisibilis in semper diuisibilia. Quare data quantalacunque magnitudinem, potest dari minor per vltiorem diuisionem. Qui autem minimam potentia, & qua dari non possit minor, poneret magnitudinem, negaret eam semper in minima esse diuisibilem. quare cogreretur concedere magnitudinem indiuisibilem, & cum Xenocrate ponere impartibiles lineas, insuper magnitudinē ex indiuisibilibus constari, quocirca in physica primum, & deinde in tota mathematica traheret errorem. xxv. Infinitæ erunt lineæ a centro egredientes. In huiusmodi corpore infinito non poterit simpliciter & absolute assignari centrum. Nam ad centri rationem requiritur eius æquidistantia vndiquaque ab extrema superficie. Atqui non poterit illi infinito corpori circulariter moto attribui extrema superficies circūdans, alioqui ipsum esset finitum, vt quod termino intrinseco clauderetur. Sed ibidem duntaxat potest designari centrum ex hypothesi, & ex conditione, nam poterit signari intellectu punctum aliquod, quod cum aduersario supponatur esse centrum, a quo duæ lineæ egredientes, & illic angulum constituentes, infinita abinuicem dispescerentur intercapedine magnitudinisque interiecta inter illarum linearum extremitates ad circumferentiam vergentes. Nempe si earum distantia esset finita, haberet aliquam proportionem ad distantiam finitam duabus lineis finitis interceptam. sit itaque illa dupla. Sumo duas lineas finitas, quarum distantia sit duplo maior quam linearum finitarum prius sumptarū. Erit igitur illarum distantia æqualis distantia linearum infinitarum, vt quæ ad eandem distantiam scilicet finitarum linearū primo datarum, eandem scilicet duplam habent proportionē. Quod si sumerentur tertio duæ aliquæ lineæ finitæ habentes distantiam duplo maiore ea quæ est inter lineas finitas secundo loco datas, lineæ rum finitarum distantia esset maior quæ infinitarū, quod est incōueniens. Necessè igitur esset earum linearum sic a centro corporis infiniti egredientium distantiam esse infinitam, quam quidem infinitam distantiam corpus circulariter motum pertransire deberet, si completam faceret reuolutionem. nam earum vtraque intra circumferentiæ corporis ambitū contineretur, cū non possit, quantumcūq; protraheretur, ad eius circumferentiā peruenire, alioqui corpus ipsum esset finitum. At infinitam distantiam pertransire impossibile est, ergo illud corpus infinitum circūferri non potest. Non est igitur ipsum pondēdū. Et si tēpus motus habet principium, & motus, & quæ fertur magnitudo, per magnitudinem quæ fertur, hic mobile intelligendū est quod finitū esse debere, pariter & motum, si tempus finitum sit sexus physicorum ostendit. Neq; ex hoc loco sumi debet argumentum, magnitudinem dimensionēq; esse substantiā magnam, nā in litera magnitudo propter adiectam particulam quæ fertur, et si vōce abstractum sit, significatione tamen est denominatiuum. Cum vero magnitudinem vocamus dimensionem, ibi magnitudo tam nomine quam re abstractum est. In sexta autem ratione huius cōclusionis magnitudo sumitur pro spatio motus, quod satis indicat adiectum ei denominatiuum pertransita. Nempe & tempus & spatium motus sunt æqualia quantum ad respondentiam, vt prior spatij pars priore temporis parte absoluat, & posterior posteriore. Quia corpus e b d circulo agitatū, suum perficit motum. Ex eo quod corpus circulare positum infinitum, suum perficit motum in toto tempore, recte colligit Aristoteles idē corpus circulare abscondere atque pertransire lineam infinitā e b d f, aliqua parte temporis totius motus. Est enim ea lineæ recta intraspatij corporis circularis metas contenta, atque toto spatio minor, cum ipsa, ex quo cadit extra centrum, sit minor diametro eiusdem corporis circularis, & diameter sit minor circumferentiæ, totum quod percurritur spatium suo ambitu concludente. Spatium enim motus corporis circularis sumitur secundum circumferentiā circuli in eius superficie extrema conuexaq; descripti, igitur & ea lineæ e b d f est minor toto spatio motus circularis, quare si in toto tempore motus abitur totum spatium, in aliqua illius temporis parte abitur illa lineæ infinita. Eodē pene modo in quinta ad hanc conclusionē ratione assumit Philosophus qd corpus circulare suum motū perficere nequit, nisi lineæ c f sursum erecta totam lineam d e iacentem in corpore circulari supra centrum, absoluat, diuidendo eam successiue in diuersis punctis, vt h, i, k. Nam lineæ d e infinita non exibat circumferentiā corporis circularis infiniti, immo est minor diametro, nam per hypothesin non transit per centrum sicut diameter. lineæ autem in circulo aut sphaera descripta per centrum transiens, longior in lineis in eodem circulo descriptis ca dentibus extra centrum, quare illa lineæ d e quāuis sit infinita, non tantū tamen cōplectitur spatium quantum est corporis infiniti spatium. Quare non potest corpus circulare f, suum conficere spatium

nisi lineæ c f pertranseat lineam infinitam d e, quod est impossibile. Si magnitudo iuxta magnitudinem lata fuerit. Hæc propositio tres cōplectitur partes, primum declarandas in magnitudine recta, & deinde in circulari. Prima, si duæ magnitudines moueantur vna iuxta aliā, & versus eandē partem, ex eodē tempore se absoluant, & ad eiuſdē spatij finē perueniunt, vt sit magnitudo a b supposita, & c d supposita, moueanturq; ambe ab e parte spatij in dextrā versus f alterā spatij partē. f. Soluerit tempore vt g h magnitudo a b perferat spatium e f, eodē tēpore & magnitudo d e idē absoluerit spatium, & simul erit a vnus & c alterius sub f. Ita si duo circuli b & c moueantur a puncto d versus e, eodē tempore se absoluerit, redibuntq; simul ad punctū d, si modo regularitas fuerit motū, quæ hic supponitur. Secunda pars. Si duæ magnitudines in contrariū latē fuerint, vt vna in vnā partem, & altera in alterā, velocius se absoluant quā quādo ambe versus eandē partē mouebant, vt sint datæ priores magnitudines rectæ, quarū a b moueatur versus sinistra, & c d versus dextrā in medietate tēporis g h, scilicet g i, se absoluent, cū scilicet peruenierint ad signū k in medio spatij cōstiturū, nēpe tunc finis vnus responderet alterius principio, & b superemineat ipsi f. Igitur in minor tēpore vt subduplo pertranseat collectū æquale spatium, vnū scilicet illius spatij primā medietatē e k, & alterū alterā medietatē k f. Sic si dati duo circuli mouerantur, b interior ad dextrā versus e, & c exterior ad sinistra versus f, absoluet se velocius quæ prius, nā in medietate tēporis g i totū percurrerit spatium, & cōueniet in puncto g. Tercia pars. Si duarū magnitudinū vna intelligatur quiescēs, & altera mota equali velocitate qua mouebatur cū ambe cōtranitebantur, tardius se absoluet qd cū cōtranitebatur, vt intelligatur magnitudo recta a b quiescēs, & magnitudo c d moueri ad dextrā equali velocitate qua in secunda propositionis parte posita est moueri. tunc c d solū in fine tēporis g h perueniet ad finē magnitudinis a b quiescētis, quare æquale spatium absoluet in duplo maiori tēpore quā cum cōtranitebatur. Per diffinitionē igitur tardius quā tunc mouebitur. Eodē modo si circulus exterior intelligatur quiescere, & circulus interior b moueri versus e, tunc in tempore g h interior circulus redierit ad punctū d, a quo suum incepit motū, & absoluerit quiescētē circulus exteriorē. At cū cōtranitebantur, in medietate tēporis g h, scilicet g i, se absoluerant, tardius igitur se absoluent nunc quam cū cōtranitebatur. Quo supposito sit circulus c corpus sphaericum infinitū, & b circulus finitus, circa corporis infiniti centrū scilicet a descriptus. Si corpus circulare infinitum perficit suum motum tempore finito, eodē tempore absoluit circulum b finitum circa centrum descriptū, qui toto motus tempore absoluetur, igitur e diuerso corpus infinitum sphaericū c absoluetur a circulo finito b circa centrū descripto. Nēpe si vna magnitudo alteram absoluit, reciproce ab eadē absoluitur, vt si magnitudo a b absoluit magnitudinem c d, etiam simul absoluitur ab eadē magnitudine c d, cum sit ibidē mutuis vnus ab altero transitus. Quare tempore finito absoluetur circulus infinitus a finito, quod est impossibile. Et nihil refert (inquit Aristoteles) si ambo circuli & infinitus & finitus intelligantur moueri aut versus eandem partem, secundum primā datæ propositionis partem, aut cōtranitendo, secundum secundā, aut si vnus intelligatur moueri, & alter quiescere, secundum tertiam partem, vt finitus moueri, & infinitus quiescere, aut contra infinitus admittatur moueri, & finitus quiescere. Nā semper idē quod illarum est accidit inconueniens. At omne figuratum, vt sphaera, circulus, tetragonum. Cum figura diffiniatur esse magnitudo quæ termino vel terminis clauditur, dilucidum est figuratum omne, vt sphaeram, circulum, tetragonum (quæ hic ad substantiam denominatiua sunt, vt & alijs plerisque in locis) finem habere & terminum quo diffiniatur. Nempe ex opposito, quod infinitum est mole, & nulla ex parte determinatum, neque sphaera, neque circulus, neque quadrangulum, aut quæuis alia figura esse potest, sicut neque quippiā pedale valet esse infinitum. huius enim ratio illi prorsus repugnat. Siquidem quod pedaneam duntaxat extensionem sortitur, quoniam pacto infinita prorensione porrigi intellexeris. Ex quo perspicuum satis est, nullum circulum infinitum esse posse, nam ratio circuli finem terminumque includit.

Sexti capitis annotat.

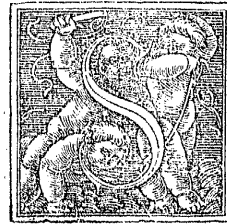
Gravitas cōmensurata intelligitur, quando secundū æquales magnitudinis partes continue equalis gravitas sumitur. Incōmensurata, quādo inæquales æqualitū magnitudinis partium sumuntur gravitates. Ita & de leuitate intelligas.

Extremum caput continet duas conclusiones, & duas rationes ad primam. Prima conclusio. Nullum corpus sensibile simplex infinitum est. Hoc nuper demonstrandū relictum erat: quod ostendimus. Hoc, Quia nullū corpus aut a medio aut ad medium latū, infinitū est, omne autem sensibile simplex, aut a medio, aut ad medium latum est, nullum tale igitur infinitum. Quod vero nullum corpus a medio aut ad medium latum, infinitum sit, hinc liquet: quia lationes a medio, & ad mediū, adinuicē contrariæ sunt, cōtrariæ vero in cōtraria abeunt loca. Et si contrariorum vnum determinatum est, determinatum erit & reliquum. At contrariorum vnum, vt medium, determinatum est quo vnūquodq; grauitū feratur, non enī contingit medio longius pertrāsire, igitur & reliquum determinatum est. Nullum igitur tale, infinitum, determinatis

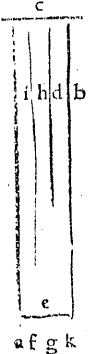
g h i
a b
c d

em̄ extremis, quicūq̄ infinitū esse impossibile est. Quod si extrema sint determinata, media determinata esse necesse est. alioquin determinatis extremis interclusum interceptūq; esset infinitū, & infinitus in medio motus cōtingeret: qđ impossibile est. ¶ Secūdo. Quia cū om̄e sensibile simplex leue sit, aut graue: si aliqđ tale infinitū ponas, infitā aut leuitatē aut grauitatē habere cōcedas oportet. quod sic ostēdo. Sit a graue aliquod corpus simplex infinitū, si possibile est. b graue finitū. Ex a capio grauitatē finitā quālibet, vt secundū magnitudinē a e: quę quia sit finita & grauitas b finita, toties poterit sumi, vt totā grauitatē corporis b finiti metiat: vt exempli causa sit b decupla. fumo de cē ptes infiniti a, parti a e equales: quę equā cū b retinebunt grauitatē. & cum semper sumēdo partes tantas nō cōtingat deficere, a infinitā continebit grauitatē. quod erat ostendendū. Neq; refert illas grauitates cōmensuratas esse, aut incōmensuratas. itidē em̄ accidet quod volumus. Quod si iterū posueris grauitatis finitę, alia subibis incōmoda, finiti & infiniti equā esse grauitatē, immo & finiti maiorē. Nā videmus in finitis in maiori magnitudine maiorē geri grauitatē: vt in dupla duplā, & ita deinceps. si itaq; sit finita, sit dupla magnitudinē b. fumo b & c duplā, finitā, equā seruante grauitatē. qđ si fumis b d corpus finitum, maiorē corpore infinito retinebit grauitatē. esset igit̄ infinita grauitas, & consimiliter in infinito leui infinita leuitas. At vero infinita aut leuitatē aut grauitatē esse impossibile est: quā cū grauitas aliquatō tpe & aliquatō mouet spatia, dupla idē eodē spatia mouet in tpe subduplo. & ita semper, vt quęadmodū grauitas crescat, decreascat tēpus, & minus fiat. Et cū oī pportione grauitas infinita finitę grauitatis vim superet motricē, oporteatq; mobile, mouentiū virtutū excellētias & pportiones sequi: profecto in nō tēpore aut minimo (nullū aut minimū) mouebit: vt quę omnē mouēdi pportionē excedens, nulla pportione moueat. quod impossibile est. nulla siquidē infiniti ad finitū pportio est. Quod si cōtendas in tēpore moueri, accidet grauitatē finitā & infinitā equali tēpore mouere: quod est impossibile. Esto em̄ grauitas infinita a, b finita, quę vtraq; in tēpore mouet, adinuicē mouēdi pportionē habent: vt sit a dupla quācūq; aliā dederis, idē valeat) fumo b & c duplę grauitatis ad b, quę duplā mouēdi ad b seruat pportionē. equaliter igit̄ cū a mouebit, quęcūq; em̄ ad idem eandē seruāt pportionem, illa vt equalē inter se habeāt necesse est. & non modo hoc, verū si b d finitā grauitatem sumeres, b d finita mouēdi virtus infinitā a mouēdi virtutem excederet, & in minori tēpore moueret. quę si impossibilia sunt, manifestū est infinitū sensibile corpus esse non posse. Sed id mentē in dubiū trahere possēt, an plures sint mundi an mūdus vnus infinitus. nā ipsum aut finitum esse aut infinitum necesse est. ¶ Secūda conclusio. Mundus nō est infinitus. ¶ Iuxta ea quę prius allata sunt, prōpta est huius rei demonstratio. Nā aut esset similariū partū, aut dissimiliū. Nō similariū. nā oē tale simplex est, cui debet vn̄ motus, aut circularis, aut rectus. Modo vero ostensum est nullū neq; circulo neq; recto actū, esse posse infinitū. nō est igit̄ similariū partū. Neq; quidē dissimiliū. nā aut esset ex specie infinitis, aut finitis. nō infinitis. nā simplices mot̄ specie finiti sunt, igit̄ & simplicia corpora speciei discrimen habentia, finita sunt. Cuiuslibet em̄ corporis simplicis vnus est motus simplex. Neq; ex finitis erit. nā aut eorū oīa, aut eorū vnū, infinitū esse oporteret. vt ignē, aerem, aquā, aut terrā, hoc autē esse nō potest. Primo, quia aut leuitas aut grauitas daret̄ infinita: quę infinita dari nō posse, monstratū est. Secundo, quia loca oporteret esse infinita. Tertiō, quia motus essent infiniti: & neq; ferrent̄ sursum, neq; deorsū. Quod em̄ factū esse nō cōtingit, impossibile est fieri, & in quali, & quāto, & vbi, vt quod factum esse nō potest album, vt albefiat impossibile est. Et quod cubitale factum esse non contingit, impossibile est cubitale fieri, & quod impossibile est peruenire in Aegyptum, proficisci in Aegyptum haudquaquā valebit ynquā. Itaq; quod sursum aut deorsum esse non potest,

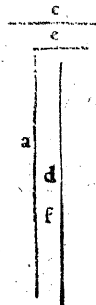
sursum aut deorsum ferretur nunq̄. Quarto, quia aut tale infinitū moueret̄ secundū naturā, aut preter naturā. Si preter naturā: ergo alius esset locus, in quē secundū naturā ferretur. Hoc autē impossibile. Mundus igitur infinitus esse nō potest.

Extra cap. scholia. xxvi. Quę equā cum b retinebūt grauitatē. Decē partes infiniti a, scilicet a e, c, f, g, h, i, k, l, m, n, o (quarum quālibet est equalis secundū molem & grauitatem parti a e per hypothesin) habent grauitatem decuplam ad grauitatem partis a e. Et b corpus finitum etiā habet decuplam grauitatē ad a e per hypothesin. igitur decem illę partes infiniti habent æquam grauitatem cum b corpore finito. Quęcūq; enim ad idem eandem seruant pportionem, inter se sunt æqualia. Videmus in finitis in maiori magnitudine maiorē geri grauitatem. Id de finitis corporibus simplicibus & eiusdem naturę intelligēdum est, vt in terra bipedali est duplo maior grauitas quam in terra pedali, & in aqua decupedanea decuplo maior quam in pedanea. Nam in corporibus compositis contingit interdum in maiori magnitudine minorem esse grauitatem, vt in multa lana minus est grauitatis quam in paucis plumbo. Similiter in simplicibus diuersarum naturarum idem vsu venit, vt in maiori aqua minorem esse grauitatem quam in minori terra. Ex quo liquet graue esse incommodum corpus infiniti secundū molem, & finiti æquam esse grauitatem, immo ipsius finiti grauitatem esse maiorē, vt ostēdit Philosophus. Nam si corporis a infiniti (inquit) grauitas sit finita, cum finiti ad finitum eiusdem generis sit pportio, sit ipsa dupla grauitati corporis b finiti. Sumo b & c finitam magnitudinē, duplam magnitudinē b, quare & habentem duplam grauitatem ad b. Et corpus infinitum etiā positum est duplam habere grauitatem ad b, igitur b c æquam cum corpore infinito a seruat grauitatem. Quęcūq; enim ad idē eandem seruant pportionem, inter se æquantur. Quod si fumis corpus b c d finitum maiorē magnitudine & grauitate quam b c, ipsum maiorē habebit grauitatem quam corpus infinitum. Quicquid enim est maius vno æqualium, est maius & altero. Cum grauitas aliquanto tempore, & aliquanto mouet spatia. Si aliqua virtus mouet aliquod mobile aliquanto tempore, & aliquanto spatia, maior virtus idem mobile per idem spatium mouet in minori tempore. Nempe quantum crescit virtus mouens, tantum crescit motus velocitas, & ipsum mobile mouetur velocius. At mobile velocius diuidit tempus, vt ostēdit sextus physicorum cap. secundo, numero. vi. Quanto enim mobile est velocius, tanto minori tempore idem absoluit spatium. Igitur quanto magis augetur virtus mouens, tanto magis decrescit tempus. Quare si virtus mouēdi sit infinita, ipsa mouebit in non tempore, aut in minimo tempore. Nullum autem est minimum tempus, cum sit tēpus omne in infinitum diuisibile, & impossibile est motū rerum sensibilem fieri in instanti, igitur impossibile est esse grauitatē infinitam secundo & actu. Quia vtraq; in tempore mouet, adinuicē mouēdi pportionē habent. Cum om̄is temporis ad tempus sit pportio, temporis quo mouet grauitas finita, ad tēpus in quo per hypothesin mouet infinita, est pportio. At quę temporis ad tempus pportio, ea est motus ad motum, & virtutis motiue ad virtutem mouentē. igitur si grauitas infinita & finita in tempore mouent, adinuicē mouēdi pportionē habent. Sit itaq; virtus mouēdi grauitatis infinitę a, dupla ad virtutē mouēdi b. Sumo & c duplā grauitatē ad b, quę duplā idem habet mouēdi virtutē ad b. Et posita est grauitas infinita etiā duplam habere mouēdi pportionem ad b, igitur grauitas a & grauitas b c eandem habent adinuicē mouēdi vim, & equali tēpore mouent grauitas infinita & finita. Quod si sumatur b c tripla grauitas ad b, illa maiorē habet mouēdi virtutē qđ grauitas b c minor. ergo etiā habet maiorē mouēdi vim qđ grauitas a, cuius virtus probata est equari virtuti b c. Quicquid enim maius est vno æqualium, maius est & altero. igitur virtus mouēdi ipsius b c d finiti excedit virtutē mouēdi ipsius a infiniti, & minori tēpore mouet grauitas b c d finita qđ grauitas a infinita, quod manifestum est incommodum. xxviij. Nā aut esset similariū partū; aut dissimiliū. Similares partes dicuntur quę eiusdē sunt speciei, naturęq; & denominationis, sic quod quicquid accidentium est in vno, sit & in alio, vt partes ignis, aeris, aquę, & terrę. Et quicquid huiusmodi habet partes, est corpus simplex. Eadem partes homocomerię dicuntur & homogeneę. Partes vero dissimiles sunt quę diuersę sunt naturę & denominationis, vt in vniuerso ignis & aer, in homine manus & caput, quę quauis eadem sunt secundū substantiam, diuersa tamen specie habent temperamenta, quę ad talē sufficiunt dissimilitudinē. Et eadem partes anhomocomerię dicuntur, & heterogeneę. Si preter naturā, ergo alius esset locus. Si alicui cōuenit posterius, & prius eisdē conuenire necesse est. Atqui motus violentus posterior est, & in negatione. motus autē naturalis prior, & in affirmatione. igitur si alicui conuenit motus violentus, eidē conuenit motus naturalis. Quare si corpus infinitū moueretur preter naturā, assignandus esset alius locus in quē ferretur secundū naturā. Atqui huiusmodi locū esse impossibile est, quia tūc oporteret esse duo loca infinita, vnū in quem preter naturā, & alterum in quem secundū naturā ferretur, cū non posset & in eundē preter naturā ferri. Id autē inconueniens, cū ratio loci infinito repugnet.

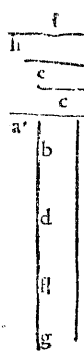
Sep̄tīmū cap. cōtinet quatuor cōclufiones, & vnū corollariū post quartā
Prima cōclufio. Infinitū a finito pati impoffibile est. **S**it a mobi-
 le infinitū: qđ patiat̄ (fi fieri potest) & moueat̄ a mouēte finito b, in tpe
 c: sitq; d ps virtutis mouētis b. Quę qa minor est q̄ b, mouebit mobile
 min⁹ q̄ a in tpe c. fit illud e. capio partē finitā infiniti a, equalē e, qđ sit a f, qa igit̄ po-
 tentiē a finitā ad b potentiā finitā est pportio, b finitā potentia maior mouebit a f
 equalē e in minori tpe q̄ c. Mouet eī equalē, idē in eodē tpe: & maius, idē in mino-
 ri, & minus in maiori: vt si duplū, in duplo: & ita scđ m analogiā. Quicqd igit̄ b in
 tpe c mouebit, pportione ad partē finitā a f, & mobile æquale e seruabit. Infiniti au-
 tem ad finitū nulla cadit pportio. mouebit igit̄ solū finitū in tpe c. Si em̄ d sit ad b
 in aliqua pportione, vt subtripla: intelligo a potentiā duplā ad d: quę mouebit mo-
 bile duplex ad e, & similiter a f, vt a g, in tēpore c. Intelligo deinde triplā, quę sit i:
 quę quia tripla ad d, mouebit mobile triplū e, & simpliciter parti finitę a f, vt a k, in
 tēpore c. Manifestū est em̄ triplū finitum esse: alioqui infiniti ad finitū proportio-
 nem dabis, & infinitū finiti triplū facies. quod impoffibile est. At cū i tripla sit ad d,
 & similiter b prima virtus ad d tripla: b virtus equalis est potentię i. quare in eodem
 tempore mouebit a k. Quod si mouet a infinitū in tēpore c, in eodē tēpore mouet
 finitū & infinitū. quod est impoffibile. **S**ecūda. Neq; finitū patietur ab infinito
 tpe finito. **H**ęc est cōuersa præcedentis. Sit a infinita virtus: quę moueat b fini-
 tum mobile finito tempore c, si fieri potest. Capio quācūq; partē finitā liberit in-
 finitę virtutis a, vt a f, quę moueat minus quodcūq; q̄ b in tēpore c. manifestū est
 oportere eā minus mouere, vt e. Et cū vtrūq; sit finitū, habet e ad b aliquā propor-
 tionē: vt exēplī causa sit b triplū. capio virtutis infinitę partē finitā a g, duplā par-
 ti a f: quę quia dupla, mouebit duplū mobile, vt h, in eodē tēpore: & pars tripla, vt
 a k, mobile triplū, vt i, in eodē tpe: & ita semp̄ secūdū analogiā & pportione. quare
 et a k mouebit b equalē mobili i in eodē tēpore c. Et cū tota virtus a ad a k nullā
 habeat proportionem, nō mouebit b in tēpore c, immo neq; in tēpore. quod est po-
 sitū oppositum: aut infinita virtus et virtus finita idē mobile et eodē tēpore mo-
 uebunt. quod est ipoffibile. **T**ertia. Infinitū ab infinito aliquo tēpore nō patiet̄.
 Sit a vnū infinitū, et b alterū, quod patiat̄ ab a in tēpore c: patiat̄q; b pars quę-
 cūq; ab a, vt b d, in minori tēpore, vt e. Suppofuimus em̄ maius in minori tempore
 mouere minus. Quia tēporis e finiti ad totū tēpus est proportio, a mouebit maius b
 d, vt b f, in tēpore maiore, et iterū mouebit maius in maiore. quare tadē deuenietur,
 vt partem aliquā acceptā finitā in tempore c moueat, in quo mouet & b: & finitum
 & infinitū in eodē tempore ab eodē patietur. quod est impoffibile. **Q**uarta. Infi-
 nitum aliquo tempore non mouebit infinitum. **N**on finito. nā infinitum patere
 tur ab infinito tēpore finito, quod esse non potest. Neq; tēpore infinito: quia infini-
 tum tempus finē non habet, & in tēpore finito rursū aliquid moueret. quod si di-
 xeris esse finitum, oppositū est secundæ. si vero infinitū, oppositū tertiæ. Si nihil
 mouere aliquo vllō tempore finito dixeris, & tempore infinito continue quiescet.
Corollarium. Ex his iterū manifestū est nullum sensibile corpus esse infinitū.
Primo, Quia om̄e corpus sensibile virtutē habet actiua & passiuā. Neq; quidē
 extra cælū est infinitum. nominant em̄ intra & extra. locū. extra cælū aut̄ nō est lo-
 cūs, neq; tēpus. Neq; corpus circulariter motū. nā mouet̄ circa mediū. Infiniti aut̄
 nō est mediū. Neq; scđ m rectū motū, quia locum ad quē ferret̄, infinitū esse
 oporteret. Quod si ferret̄ præter naturā, esset eī assignādus locus infinitus sui mot⁹
 secundum naturam: & virtutem eius motiua oporteret esse infinitā. Infiniti enim
 vis (vt finita finiti) infinita est. Et id a quo præter naturā moueret̄, esse oporteret
 infinitū, & plura esse infinita, aut infinitū pati a finito. q̄ impoffibilia esse pmani-
 festa sunt. Qđ si dixeris ipsum a seipso moueri, ne plura esse infinita concedas: erit

igit̄ infinitū animal. est em̄ id animalib⁹ ppriū. Sed quomodo erit infinitū animal?
Neq; Democriti & Leucippi determinatio approbāda est, infinitas similes ato-
 mos positione & situ discriminatas, interstite vacuo infinitū conflare. Primo, quia
 eas atomos dicunt esse eiusdem naturæ: vt si aurū in frustula dirimatur, auri quæli-
 bet pars diuisa cuilibet alteri eadē est. quare omnes illæ ad totius locū ferrentur: vt
 quo fertur ignis, & ignis scintilla: & quo terra, & terræ glebula: hoc autē impoffibi-
 le. Secundo, quia si vna atomorū fuerit leuis, & vnāquæq; reliquarum. quare nihil
 erit graue simpliciter. Ponūt eī ex illis atomis omnia cōflari, & originē ducere. hoc
 aut̄ falsum. Tercio, quia oīa ferretur sursum, aut oīa deorsum. qđ si sursum, mouerē-
 tur a medio. si deorsum, ad mediū. Infiniti autē non est mediū: quia vbi mediū
 fuerit, & extremū cōperiri necesse est. Quarto, quia nullus erit locus quō moueat̄:
 nam aut moueret̄ natura, aut præter naturā: quibus motibus determinata sunt loca.
 esset igitur immobile. Quod si dicas moueri præter naturā, erit alterum cui is mo-
 tus secundum naturam conueniet. hoc enim in omnibus inductione conpertum est.
 Quod si ita fuerit, omnia leuia dicere non poteris, neq; omnia grauiā, neq; illud in-
 finitum ex similibus, eiusdemq; naturæ atomis esse conflatum. Sed quod nullum
 si corpus infinitum, satis arbitrator ostensum.

Sep̄timi capitis scholia. xxvij. Quæ quia minor est q̄ b, mouebit mobile minus. Vir-
 tus mouēs b est totū, & d eius pars per hypothēsin, est igitur virtus d minor q̄ b quā
 re d mouet in tēpore c mobile minus q̄ a, quod positū est eodem tēpore moueri a to-
 ta virtute b. Nam si aliquid mouens mouet aliquid mobile aliquanto tēpore, minus
 mouens eodem tēpore mouebit minus mobile, ex analogiā quartæ regulæ de cōpara-
 tione motuū in fine septimi physicorū positæ. Mouet enim æquale idē in eodē tēpore. Hęc pro-
 positio tres habet partes. Prima, si aliqua virtus mouet aliquid mobile aliquanto tēpore, æqualis
 virtus mouebit idē mobile in eodem tēpore. Vocamus hic idē mobile, quod æqualis est resistenti-
 æ. Idē mouēs, quod æqualis est virtutis actiue. Et idē tēpus, quod æqualis est duratiōis. Ex quā
 quidē parte colligitur qđ si aliqua virtus mouēs mouet aliquid mobile aliquanto tēpore, & di-
 plum mouens mouere duplū mobile eodē tēpore, & triplū mouens eodē tēpore triplū mobile, &
 ita cōsequenter, per analogiā quartæ regulæ de cōparatione motuū. Quibus modo dictis pposi-
 tionibus innituntur demōstrationes primæ & secundæ cōclufionis huius capitis. Præterea ex ea-
 dē prima parte trahitur hæc propositio. Si aliqua virtus mouens mouet aliquid mobile aliquo tē-
 pore, eadē virtus mouens mouebit duplū mobile (modo sit virtute mouente minus) in duplo tē-
 pore, per analogiā secundæ regulæ septimi physicorū, in qua manente virtute mouēte, mobile & tē-
 pus cōsimiliter variatur. Et hæc innuitur in litera per id exēplī tripartitæ ppositioni qua de lo-
 quimur, subiectū, vt si duplū, in duplo, & ita secundū analogiā. Secūda pars huius (quæ explicam⁹)
 ppositionis est. Si aliqua virtus mouēs mouet aliquid mobile aliquanto tpe, maior virtus mouēs
 mouebit idē mobile in minori tpe, quia quātū crescit virt⁹ mouens, & cū ea motus velocitas, tan-
 tum decrefcit tēpus, vt si d moueat a f in tpe c, b virtus mouens maior qđ d mouebit idē mobile a
 f in minori tēpore qđ c, vt in l. Tercia pars. Si aliqua virtus mouēs mouet aliquid mobile aliquā
 to tēpore, minor virtus mouens mouebit idē mobile in maiori, quia quātū decrefcit virtus moti-
 ua, tantū debet crescere tēpus. Et intelligitur hæc pars dūmodo illa minor virtus excedat idē mo-
 bile. nā si eī æquaretur, aut ab eo superaretur, nō moueret mobile. Nēpe ab equali aut minori vir-
 tute nō fit motus, sed dicitur a maiori. Quid quid igitur b in tēpore c mouebit. A equali manen-
 te potētia mouēte, qualis est pportio tps vnus motus ad tēpus alteri⁹, talis est & mobilis ad mo-
 bile. Atqui tēporis in quo tota virtus b mouet a f (quod sit) ad tēpus c est pportio. igitur & ip-
 sius mobilis a f ad mobile quod b mouebit in tpe c (quodcūq; sit illud) erit eadem proportio. Ad
 quicquid ad alterū proportionē habet, est finitū. igitur id mobile quod tota virtus b mouebit in
 tēpore c, erit finitū. nō igitur virtus b mouebit a mobile infinitū in tēpore c, quod est positū oppo-
 sitū. B virtus æqualis est potentiæ i. Habent em̄ b & i eandē proportionē, scilicet triplā, ad idē
 scilicet d, ergo inter se sunt potētiæ æquales. Quæcūq; em̄ ad idē eandē seruāt pportionem,
 inter se sunt æqualia. Sed virtus mouens i mouet partē a k in tpe c, per hypothēsin, ergo & vir-
 tus mouēs b eī æqualis mouet idē mobile a k in eodē tpe c. Aequales enī virtutes idē mobile
 mouēt eodē tpe. xxix. Manifestū est oportere eā minus mouere. Nā a scū sit pars ipsius a, est mi-
 nor quā a, debet igit̄ a f mouere minus mobile in tpe c quā a eodē tpe. Nā si aliqua virt⁹ mouet ali-
 quā mobile aliquo tpe, minor virt⁹ mouebit min⁹ mobile eodē tpe. Quare & a k mouebit b equalē
 mobile in eodē tpe c. Mobile i est triplū mobilis e per positū. Et per idē, mobile b etiā est triplum
 mobili e. ergo mobile i & b inter se æquatur. Quæcūq; enī ad idē eandē seruāt pportione, inter se
 sunt æqualia. At virtus a k mouet mobile i in tpe c, ergo eadē virtus mouet mobile b æquale mo-
 bili i in eodē tpe. Et tota virtus a infinita posita est mouere mobile b finitū. igit̄ virt⁹ finita & infi-
 nita mouet eodē tpe idē mobile, qđ est impoffibile. xxx. Sit a vnū infinitū, & b alterū. Vocam⁹

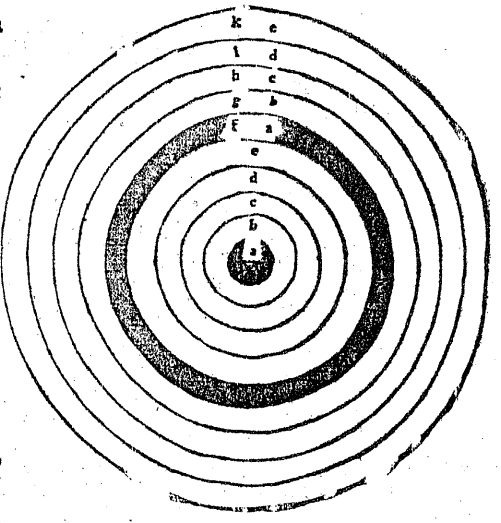
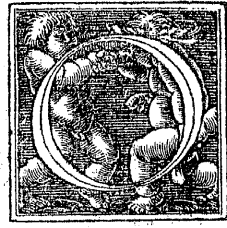
c

hic infinitū, qđ infinitū habet mouēdi resistēdiue virtutē, finitū vero, qđ finitū. Sit itaq; mouēs infinitū, & b mobile infinitū, qđ moueāt si fieri pōt aba in tpe finito c. Capio mobilis b infinitū par tē aliquā finitā vt b d, qđ a virtute infinita a mouebit minori tpe qđ c. Suppositū em̄ est pri^o, sicut idē mouet equale in eodē tpe, ita idē mouere min^o i minori tpe, ex analogia scđiq; regulę septimi phy sicorū, & ex prima parte ppositiōis tripartitę pri^o postę. Si itaq; illud tps e. Cū tps e sit finitū, & etiā e, habet e ad c aliqūā pporiōne, vt exēpli gratia subtripla. Capio mobilis b infinitū partē fi nitā b d, duplā parti b d. que ob id mouet a virtute infinita a in tpe duplo ad e, qđ sit h, quartā regu li septimi physicorū. Capio deinde mobilis infinitū partē b g finitā triplā parti b d, qđ mouet ab a in tpe triplo ad e, qđ sit i. Et cū tps e etiā sit triplū ad e, tps e & i ad idē tps e eadē seruātia propor tiōne, inter se equātur. at a virt^o infinita mouet mobile b g in tpe ore i, ergo etiā mouet idē mobi le in tpe e aq̄li tpi i. Et posita est eadē virt^o mouere totū mobile infinitū b in tpe c, igit eadē virtus a eodē tpe mouet mobile finitū & infinitū, qđ est iposibile. xxxi. Et in tēpore finito rursū ali quid moueret. Si finitū moueret ab infinito tpe finito, & tpe finito, illi^o infiniti tps parte aliquid mobilis finitū moueret. Qđ quidē mobile priale finito tpe motū, si finitū fuerit, tūc finitū mouebit rur ab infinito, tpe finito, qđ est oppositū scđā cōclusiōis. Si vero id mobile priale dixerit esse infini tū, ergo finitū mouebitur ab infinito tpe finito, qđ est oppositū triā cōclusiōis. Qđ si quis di xerit nihil moueri vllō tpe finito illi^o infini tēporis parte, ergo & toto tēpore infinito nihil moue bitur. Qđ em̄ in nulla tēporis parte mouetur, neq; toto tēpore mouebitur. Id autē est oppositū hy pothesis. xxxij. Omne corp^o sensibile virtutē habet actiua & passiua. Corp^o autē infinitū nō habe ret virtutē actiua aut passiua, alioqui esset mouēs infinitū, aut mobile infinitū, qđ est iprobatū. igit rur nullū corp^o sensibile est infinitū. Neq; corpus circulariter motū. subaudiatur, est infinitū. Nam corp^o circulariter motū, mouetur circa mediū. Infinitū autē nō est mediū, quia vbi mediū, ibi extre mum inueniri necesse est, vt paulopost dicitur litera. Mediū em̄ dicitur, qđ æquidistat ab extremis. Quare vbi nō est extremū, illic neq; est mediū. At infinitū nō est extremū, quia caret principio & fi ne, igit neq; ei^o est mediū, quare, quare nō est circulariter motū. Et cū subijgit litera. Neq; scđm re cūū motū, etiā subaudiatur, est infinitū. Hoc autē iposibile, scilicet illas atomos ad totū locū moue ri natas esse, quia quicquid mouetur, partibile esse necesse est. Illas autē atomos ponit infēctiles, & secundū molē indiuiduas. Quibus motib^o determinata sunt loca. Motibus scđm naturā & præ ter naturā factis determinata sunt loca ad que fit. In finito autē nō posset determinari locus ad que moueretur, quia omnē excederet locū, igitur infinitū neq; natura neq; præter naturā moueretur. esset igit imobile. Hoc em̄ in oib^o inductione cōperrū est, vt si cui aliquis motus est violētus, alte ri idem cōsimilisq; motus sit naturalis, quemadmodū mot^o sursum violētus terrę, est naturalis igni, & mot^o deorsum violētus igni, est naturalis terrę. Qđ si mot^o corpori infinito violētus, sit al teri corpori naturalis, nō oīa possunt dici leuia, aut oīa grauiā, qđ em̄ optere ex similit atomorū na tura pri^o postē sum est. Nā si infinitū præter naturā deorsum ferretur, ipsum esset leue, & id cui is mo tus natura cōueniret, esset graue, nō igit oīa essent leuia. Quod si infinitū sursum præter naturam ferretur, ipsum esset graue, & id quod natura taliter ferretur, esset leue, nō igit oīa essent grauiā.

Octauū capitis annotatiuncule.
Cōcetricorū mūdorum figura. A primū

Aequiuoca, diuersarū naturarū entia. Cōcetricorū mūdorum figura. A primū mundi terra, b aqua, c aer, d ignis. en oq; cælestiū orbū circulus f a secundū mundi terra, g b aqua, h c aer, i d ignis, k e eius nouē celestiu orbū circulus.

Octauū ca put cōtiet tres suppo sitiones, tres cōclu siones, du as rationes ad primā tres ad scđam: & triū cauillarū re motiones. **T**res suppositiōes. **P**rima oīa physica corpora mo ueri & qescere scđm naturā, vō lenter, et pter naturā. **S**ecunda. In quo loco natura qescunt, in il lum locum naturaliter ferri: et in quo violenter quiescunt, in illum violenter ferri.

Tertia. Si alicui latio aliqua violēta est: que secundū naturā eidem cōuenit, vō lente latiori cōtraria est: vt latiori terre sursum violente, cōtraria est latio deorsum terre, ipsi secundū naturā cōueniens. **P**rima cōclusio. Si plures sint mundi, eos ex cōsimilis naturę corporibus existere, & ea eandē vim mouēdi obseruare necesse est: vt ignis & ignis, terra & terra, & intermedia. **P**rimo. Quia si ex equiuocis & natura diuersis cōstarent, mūdus de illis nō nisi equiuoce diceretur, cōstarent igit ex cōsimilis naturę corporibus. Qđ si ita esset: & illa corpora nata essent moueri, hęc a medio, hęc ad mediū, hęc vero circa medium, quod est mouēdi vim naturāq; eandē seruare. **S**ecundo. Quia motus determinati & finiti sunt. nā aut secundū rectū, aut circulum sumptos, aut mixtos esse oportere prius dictū est, & vnus cor= poris simplicis vnū simplicem motū esse. Quare si qđ illic elementa essent eadē, & motus idē. **S**ecūda cōclusio. Nō sunt plures mundi. **P**rimo, quia terra vni^o mundi nata esset moueri ad terrā alterius mūdi, & ignis ad ignē. Ad quęcunq; em̄ locū simplicium aliqđ natū est moueri, & qđlibet alterū cōgenę cōsimilisq; na turę ad eundē moueri natum esse necesse est. Ad terrā vnus ad alteri^o terrā, & ignē ad ignē moueri natum esse, iposibile est. nā terra sursum ferret in ppro mundo, & ignis deorsum: et terra a medio lata: ad alteram terrā natura moueretur. In quo em̄ loco natura quiesceret, & in eundē natura ferret. Itidem & ignis per mediū ad alterius mundi ignē euolaret, qđ statim iposibile cognoscitur. Nō igitur sunt plu res mundi. **S**ecūdo. Vnus est primus mot^o sempiternus, & etern^o, igitur et vnū esse oportet, qđ esse nequit. **T**ertio. Tria sunt loca triū sensibilibū elemētōrū. Primus est subsidēs et infim^o, secundus summus et extrem^o, tertius horum medi^o, qđ superferet oibus, vt ignis, est in summo, qđ ceteris subsidet, est in imo, qđ verō medio mō fertur, vt aqua, vt aer, medium obtinet locum. Et præter hęc loca nō est sensibilibū locus. nā neq; secundū naturā, neq; præter naturā, illuc ferentē, est igitur tm̄ vnus mundus. **T**res cauillarum remotiōes. Si dixeris primo illa simpli cia corpora ppter nimā distantia diuersam participare naturā, hoc irrationabile est. nā distātia nō facit naturę diuersitatē. **S**ecundo. Oēs motus vi quadā motis cō uenire: quare nō erit terra vnus nata ad alterius terram ferri. Hoc iposibile est: quia motus vi quadā et præter naturā factus, obnoxius et cōtrarius est motui nō vi sed secundum naturā factō. **T**ertio. Terrā vnus et terrā alterius numero differ re: ideo nō oportere eas natas esse ad eundem locum numero ferri. Esto numero dif ferant, speciei tñ indifferentiā habent: nec ideo qđ diuersę numero sint, hoc impedit easdem ad eundem numero locum ferri natas esse. Quod si ita est, statim rationi cō sentaneum apparet tantum vnā terram esse: quia finita transmutatio terminos vnde motus et ad quem proficiscitur, specie habet diuersos, vt quod augmentatur, terminum vnde motus, paruitatem: quo vero proficiscitur, amplitudinem, qđ mi nuitur, cōtra, qđ alteratur, cōtraria, vt sanatio terminum vnde venit, egritudinē, quo tendit, sanitatem, quare et quod fertur, vt terra, ex terra ad terram nō feratur, et ignis ex igne ad ignem. Et si instas de celi trāsmutatiōe que est ex eodē in idem, hanc transmutatiōem quodammodo diximus infinitā, et quodāmodo esse ex op positis, et ad opposita, cum consideras eā accipi secundum diametros, cum vero se cundum totum accipias, nō ita fit. **T**ertia conclusio. Rerum sensibilibū loca si nita et determinata esse necesse est. **N**am quāto terra medio propinquior fuerit, tanto velociore motu eam ruere videmus, et ignem, velociore motu ferri, quāto lo co qui sursum est, uicior, efficitur. Si igitur sine termino concitaretur ferreturq; motus infinita succresceret uelocitas, quare intelligenda tandem esset infinita et le uitas, et grauitas: quod est iposibile, alioqui in infinitum crescere haudquaquam intelligi posset. Sunt igitur sensibilibū loca et finita et determinata.

Craui cap. scholia. xxxv. Nō sunt plures mundi. Id de mundis corporeis intelligendū est, de quibus solis aristoteles pertractat. Nā tamen triplicē machinam, cælestiū, terrestriū, & infernoriū, nominare solēt nomine triplicis mundi, scilicet supremi qui entitū est supramundanoū, mediū qui corporeorū, & infimi qui malariū potestatem, & regionis te nebrarū, & hinc poetæ dicūt. Triplicis cōfinia mūdi, & Ouidius, Iupiter arcēs Temperat etheras, & mundi regna triformis mundus tñ de eis equivoce dicitur, & alia ratione q̄ de mūdo reiū sensibiliū & cælestium. Terra vnus mūdi nata esset ferri. Hęc Aristotelis ratio applicanda est ad mūdos cōcentricos, vñ q̄ habētēs cōmune centrū, sic q̄ mundi superioris corpora cōplecterētur suo ambitu corpora mundi inferioris, vt figura literæ inserta monstrat. Et non debet accommodari ad mundos eccentricos, quorū vnus alteri supereminēs omnino extra ipsum esset, & distaxat suo cō uexo alterius cōuexum cōtingeret, instar globi alteri superpositi. Neq; calūnianda est hæc Aristoteles cōsequentiā, si essent plures mūdi, terra vnus moueretur ad terrā alterius, hac futuri rōne, q̄ Aristoteles supposuerit antecedēs illius esse impossibile, & ad impossibile indifferētē sequi q̄dlibet. Nā Aristoteles cū aduersario supponit assumptū esse possibile, vt in demonstratiōe ad impossibile fieri solitū est. & ex eo cōcesso tanq̄ possibili concludit manifestū impossibile, ex cuius inter emptione deinde interimit prius assumptū, qd̄ perperam fuerat admissum possibile. Neq; Aristoteles hoc loco aut alio quouis totius philosophiæ naturalis credēdus est inniti in sua ratiōnatiōne huic ppositiōni, ad impossibile cōsequi qd̄libet. nā ea ad pbandum quicq̄ est inefficax, & disciplinis nequaq̄ accommodata. Neq; etiā robur habet ea cauillatio, qua dicitur quispiā illius argumētū rationis antecedēs esse possibile, cum diuina potētia plures possit pducere mōdos, & consequens impossibile, & idcirco eā argumentatiōne esse inuālidā. nā inficiandū est antecedēs esse possibile, cum secundū Aristotelē & in tota philosophia naturali id possibile dicatur, qd̄ naturæ potētia fieri potest. Qd̄ vero ab ea fieri nequit, id impossibile censendū sit. Quocirca qui ad diuinā cōfugiunt potētia, nō amplius physice agunt, sed extra illius metas & limites sunt. Qd̄ si quis rursum obijciat posita hypothesi nō oportere terrā vnus moueri ad terrā alterius, quia in suo ppro mundo quiescet, cōcedendū est eā tum cum quiescit in ppro mundo, nō moueri actu ad alteriū mundi terram, nihilo minus eā esse natā moueri ad terrā alterius actū. Aristoteles autē de motus apertitudine hic loquit, quē si nō sit oriosa, tandē ad actū reducēda est. Siquis em̄ dicat terrā quidē vnus naturalē habere inclinātiōne vt moueat ad terrā alterius, & tñ nunq̄ vnā ad alterā mouendā esse extra cuius tñ est locū, cogitur cōcedere illā aptitudinē naturālēq̄ & instā inclinātiōne oriosam esse. Neq; valet subterfugiū, si ponat vna terra ad alterā moueri, tūc cælos discindi oportere & diuelli per quos terra ferret. Id em̄ oportere sane concedimus. at sicut illud impossibile est, ita & id ex quo sequitur, scilicet vnū terrā ad alterius terrā moueri, qd̄ Aristoteles rātopere nititur interimerē. Nā terra sursum ferretur in ppro. Si cōcedatur terra vnus mundi moueri ad terrā alterius, tūc terra, a mūdi inferioris sursum ferretur in ppro mundo, scilicet per sursum aerē & ignē, vt demū perueniret ad terrā a mundi superioris. Et ignis i d mundi superioris ferretur deorsum in ppro mūdo, scilicet per sursum aquam & terrā, vt tandē perueniret ad ignē i d mūdi inferioris. Etiā terra a, lata a mediō, ad alterā terrā a, natura moueretur, cū in loco terræ a natura quiesceret. Sic & ignis d per superioris mūdi mediū ad ignē i d moueretur, per secundā suppositionē, cum in eius loco natura quiesceret. Hęc autē manifesta sunt incōmoda. xxxvi. Et si iustas ex calē transmutatiōne quæ est ex eodē in idem. Data ppositiō, finitā transmutatiōnem terminos a quo & ad quē habere specie diuersos, intelligēda est de transmutatiōne rerū naturalium q̄ in tēpore incipiūt & desinunt. Motus autē circularis cæli non est rerum naturalium, & tota temporis serie rāthitur. Præterea si ea transmutatiō sumatur secundū diametrum, vt de oriente in occidentē, aut cōtra de occidentē in orientē, quodamō est secundū opposita. Si vero accipiat de eodē in idem secundū totum spatium, vt de oriente in orientē, tunc non sumitur secūdm opposita, sed secundum idē.

¶ Noni capitis annotat.

¶ Forma, species. ¶ Forma i materia, species in singularib⁹. ¶ Materia, sensibile, singulare. ¶ Finientes, desinientes. ¶ Sensibilia, sensui puia. ¶ Simus, nasus cauus.

Monum caput cōtinēt tres conclusiōnes, vnā instātiū, eius solutionem, & tres modos cæli post primā, & duo corollaria post tertiam. ¶ Prima conclusiō. Non modo non sunt plures mundi, sed et plures fieri impossibile est.

¶ Nam vnus mundus est ingenitus, et æternus. Est em̄ vnus primus motus sempiternus, & æternus. non igitur fieri possunt plures mūdi. Instantia omnium natura et arte constātiū alia est forma secundum se, et forma materiæ mixta: vt alia sphaera: & sphaera aurea: al⁹ circulus, et circulus lignē⁹. Finietes em̄ sphaerā aut circulū, aureū aut lignēum sumimus nunq̄, vt quæ ad eius substantiam non pertineant: tamen si idem sit sphaera, et sphaera aurea, neq; intelligere, neque sumere quicq̄ aliud præter singulare possumus. Nihilominus circulus et hic circulus, ratione duo sunt, circulus vt species, hic circulus species, in materia, et singulare. Tunc ita ducunt argumentam. Cælum est sensibile, est igitur aliud cælum, et hoc cælum, et cælum species et for

ma est, & hoc cælū forma in materia. At quorūcunq; sensibiliū species est aut forma aliqua, plura sunt, aut facta esse cōtingunt singularia, siue species ideas qualdā (vt posuerūt aliqui) posueris seiunctas atq; separatas: siue re ipsa singularibus nō abiunxeris, sed ipso esse & ratione, sic esse oportet. Sic em̄ in omnibus quorum forma in materia est. promptū est videre plurima & pene infinita eiusdē speciei entia. Sunt igitur plures cæli, aut esse possunt, & plures mūdi, aut esse possunt. Quod si simul nō sint, & esse possint, fieri possunt. ¶ Resposiō. Id verū sit cælū esse sensibile, & alterum esse cælū, & hoc cælum, vt species, & species in materia: nō tñ ex hoc plures mundos esse aut esse posse conficiunt, nā falso assumunt, quorūcunq; sensibiliū species sit aut forma, plura esse aut facta esse cōtingere. Hoc em̄ nō oportet vbi sensibile ex tota materia est, ex qua natū est esse posse: vt si intelligis vnum incorruptibile simū, cuius materia esset caro, & ex omni carne esset ex qua simus esse posset: simus sensibile quoddā esset, & alterū, simus, & hic carneus simus, vt species & forma, & forma in materia, & tñ nō essent neq; esse possent plures simi. Itēdem si esset vnus homo immortalis, ex omni carne, ossibus & neruis ex quibus posset esse homo, & hęc indissolubilia essent, homo sensibile esset, & homo & hicho mo differret, vt forma, & forma in materia. & tñ neq; essent plures homines, neq; esse cōtingeret. Cōsimile de mundo intellige. nā mundus & cælū sensibile, & cælum & hoc cælū ratione diuersa, & hoc cælum perpetuū & immortale, ex tota materia (ex qua esse pot cælum) constās. Idcirco vt de simo & homine dictū est, neq;

39 sunt plures, neq; plures esse oportet. ¶ Tres modi cæli. Cælū primo, vltima sphaera est, supremusq; circulus, ceteros ambiens oēs, diuinitate plenus. Secūdo corpora rea moles, inferiori lunę extremo, et supremo primę sphaerę termino cōtēta. Tertio, cælum id totū est qd̄ ab vltimę sphaerę supremiq; circuli circūferentiā cōtētū

4 conspiciamus. & hoc totum, omne, vniuersum, cælū dicere consueuimus. ¶ Secūda conclusiō. Cælū vt id ipsum est, ab vltimæ sphaerę supremiq; circuli circūferentiā cōtētū, ex omni naturali et sensibili corpore, suaq; tota materia constat. ¶ Nā nullū extra se corpus neq; naturale neq; sensibile relinquit, sed ea oia intra suum cōtinet ambitū. Quod extra se nullū corpus relinquat, hoc ideo est, quia corpus illud physicū esse nō posset. nā aut esset simplex, aut cōpositum. Nō simplex, quia omne tale mobile est a mediō, vel ad mediū. Et cū corpora illa quę circūferunt, loca sua egredi et mutare nequeant, nō hoc pacto aut a mediō aut ad mediū moueri cōtingeret, et illic esse nō posset natura, aut præter naturā, natura quidē, quia habent simplicia corpora physica, alia in quibus natura stent a natura deputata loca, neque præter naturā, nā et illic aliqua esse secundū naturam nata essent, locus em̄ qui alticui simplicium præter naturā conuenit: alterius simplicis scdm naturā existit. q̄ si illic natum non est esse corpus simplex physicū, neque ex simplicibus cōpositum vllū, neque aliquod sensibiliū non physicorum, nā ea sunt sphaerę, circūlatiq; circuli: quorū nullū extra supremi circūferentiā claudī manifestū est. Constat igitur cælum hoc pacto sumptū, ex omni corpore et naturali et sensibili, suaq; tota materia: qd̄ cum ipsum incorruptibile sit, et semper (vt adhuc ostendemus) perseveras vnum solum esse recte affirmatum est, neque plures fuerunt cæli, neque plures futuri sunt, sed vnum solum et pfectum. ¶ Tertia cōclusiō. Non contingit extra cælū corpus vllum factum esse. ¶ Nā neque simplex, neque cōpositum, neque natura, neque præter naturā. ¶ Primum corollariū. Vñ fit vt extra cælum neque locus neque vacuum neque tēpus sit. Locus quidē, quia illic nullum est, neque eē natum est corpus. Vacuum, quia id dicunt locum sine corpore, natum corpore repleri, & in quo corpus natum est fieri. Tēpus, cum illic nullum possit esse sensibile corpus: neque motus: quare neque tēpus. Est em̄ tempus, numerus motus. At extra cælum sine sensibili corpore nō erit motus. ¶ Secundum corollariū. Vnde fit etiā, vt quæ illic nata sunt esse entia, sint optimā habentia vitam, et per se quidē sufficientissima, quæ

toto complet eterno, nō senescētia in tēpore, nō in loco transmutabilia, in alterabilia, impassibilia, ab omni motu mutationeque aliena: vt circa diuina plerūq; rationibus declaratū est, omne, primū, diuinū, intrāsmutabile, necessariū, summū, et quo nihil aliud melius, nihil diuinū, nihil prauū habēs, nullorū bonorū indignū, incessabili motu rationally mouēs, rerū omnū finis, vniuscuiusq; vitæ tēpus omne et infinitatē vt summa perfectio cōtinēs, æternum, semper ens, immortale, a quo cæteris cōmunicatum est esse et viuere, his clarius, illis vero obfcuris.

Nō posse esse plures mundos.

Noni cap. scholia. xxx viij. Nō igitur fieri possunt plures mūdi. Aristoteles hic de potētia naturæ loquitur, sicut & in tota naturali philosophia loquēdū est. quare non infirmatur eius dictum per hoc qd diuina potētia possit plures mundos producere. Neq; idē militat ratio qua cōtenderet quispiam cælum mundumq; esse vniuersale, & idcirco debere de pluribus singularibus aptitudine prædicari. Nam mundus ratione solum est vniuersale, non etiam re quod nozione communi significet, sed non est natus habere plura numero differentia singularia. Vniuersale autē de pluribus prædicari, intelligendum est de eo solumquod & re & ratione; est vniuersale. Præterea q̄uis mundus nō sit natus prædicari de pluribus de effectu prouenire ex parte rei, non tamen ex parte rationis quæ cōmunis est. Neq; semper verum est multiplicationē pluris honorū esse meliorē q̄ vni, præsertim vbi ea multiplicatione cōsurget aliqua naturæ inordinatio, vt oriofitas. Nō em̄ p̄stat plures esse naturę principes q̄ vni, nec plures esse soles q̄ vni, nec plura esse hōīs capita q̄ vni, quia positus plurib; aletū esset oriosum, q̄n̄ quidē vni. p̄ se est sufficiēs Ira si ponerētur plures mūdi, alter esset sup̄uacū, cū isse corporib; oib; sufficiat. Nō em̄ in multitudine, sed vnitatē cōsistit perfectio maior. Et quāuis idcirco credēdi sūt viciissim esse plures mūdi. Nam quora mūdi pars sunt ea q̄ cōcauo cælū lunæ cōtinētur? Sane p̄ quā exigua, & q̄ta granū miij est ad arduū mōtē. Idcirco a partib; illis min; p̄cipuis nō debet mūdū dici diuersus, sed a principa lib; partib;, vt ipse corporib; celestib; manere idē; neq; debet dici corruptū aut generari a particulis illis, sed sēper perseverās, haud se q̄ atq; si totū hō esset incorruptibilis ex certa extremitate digni, ab ea portūcūlanō denominadū esset corruptibilis, sed a plurib; & maiorib; partib; corruptibilis. Insuper quāuis rerū naturalib; corrupitur & transmutetur idiuuidua, species tñ ex quarū numeris mūdus cōsistit, sēper manēt eadē. Mūdū autē dicit vni & idē a specieb; rerū cōtētarū, & nō singulalib;. Vn; in quā vnitatē cōiugitatis, q̄ est p̄xima cōtinuitati, & nō vnus cōtinuitate, nec vnitatē qd̄ quid est, id est vnitatē ad & potētiā. Nō em̄ habet mūdū simplicē formā aut materiā, sed est cōformis, oīs em̄ forma, decor est mūdi. Neq; est icōueniēs cōtraria esse in mūdo tāquā aggregato Immobilem mūdū p̄ste inferior ex cōtrarijs coalescit, sed adeo certo a diuina dispositione fodere cōpactis, q̄ cōtrarietas eorū a sumo rerū auctore collocata videt in cōcordi discordia, & grauiū acurorūq; harmonico cōcētu. Om̄ natura & arte cōstātū. Forma secundū se siue species hic dicit res q̄ nozione cōmuni expressa est & intellectu, vt hō, circūl; Forma vero in materia, siue species in singularib;, dicit res ratione singulari indiuiduaq; designata, vt hic hō hic circūl; Qd̄ autē subiūgit littera, vt alia est sphaera, & sphaera aurea, id nō facit tāq; tradēs exēplū forme secundū se, & forme insingularib;. nēpe & sphaera aurea rōne cōmuni exprimit. & ergo vtraq; forma est secundū se, sed id ponitur exēplū ad denotādū qd̄ quæ admādū sphaera & sphaera aurea sunt idē re ipsa, sed diuersa ratiōe (nā sphaera figurā absolute exprimit, nō denotādū materiā cui inest. at sphaera aurea figurā materię cōiūctā denotat) ita forma, & forma in materia, re ipsa idē sunt, vt circūl; & hic circūl;, sed ratione duo. Circūl; quidē, vt forma & ratiōe vniuersali designatū, hic circūl; vero vt forma in materia & ratione singulari expressū. Quare nō sūt ponēde forme & species tā re q̄ ratiōe a singularibus feiūctæ, sicut Platonicū suas ponit ideas, sed re ipsa cōiūctæ singularib;. & ratiōe sola feiūctæ, vt dicit Peripateticū. Res em̄ oīs singularis est, ratiōes autē mētis vniuersales. Quorūcūq; sensibilū species est aut forma aliqua. Propositio illa vniuersalis veritatē quidē habet de ijs sensibilib; q̄ nō cōstāt ex tota materia ex qua esse nata sūt, qualia sūt hō, equus, sed nō de illis q; ex tota sua materia cōstāt, quale est cælū, vt scire pbat Aristoteles, resellēdo i ratiōe antiq̄ū p analogiā incorruptibilis si mi, & hōīs immortalis. Quāuis em̄ natura i possibile sit esse incorruptibilē simū, & hōīm immortalē, tñ analogia cōueniēs est, q̄ p̄ ea i corruptibilis ex hypothēsi simus, & ex suppositiōe immortalis hō ad cælū incorruptibile accōmodatē cōferatū, & singula vni; inueniūtur singulis alteri; apte (vt requirit analogia) respōdere. xxxix. Tres modi cæli. Cælū primo i primaque ei; significatiōe est celestis sphaera i sup̄ma, q̄ diuinitate plena dicit, q̄ sicut suprema, ita celestis sphaera i p̄fēctissima est, & diuinas p̄prietates expressius habet atque imitat. hinc si qua deo sedes in reb; corporeis assignanda foret, in hac assignaret. sicut & ignis elemētōrū sup̄remū, p̄fēctissimū itidē est, & diuinarū p̄prietatū, p̄p̄modū æmulū. Cælū secūdo, est aggregatū ex oib; corporib; celestib;, cōtēntū concauo cæli lunæ, & cōuexo i sup̄mi cæli. Cælū tertio siue mūdus, est aggregatū ex oib; corporibus tā naturalib; q̄ celestib;. Quā ob rē cælū primo est pars integralis cæli secūdo, & cæli tertio, & cælū secūdo pars integralis cæli tertio. xl. Nō simplex, quia oē tale mobile est. Nō debet quicq; existima re extra cælū esse corp; naturale simplex, q̄ sacre literæ meminerint interdū aquarū q̄ super cælōs sūt, & dicit recta aqua sup̄iora ei;. Nēpe illic aquarū noīe nō aqua elemētāris intelligenda est, sed

cælū (vt ait) crystalinū, qd̄ est i sup̄a firmamētū, p̄pter p̄spicitatē & diaphanitātē, aquæ denominatiōe sortitū, q̄ cū ea in dictis p̄prietatibus cōueniat. Cæterū alij (quibus accedēdū pot; putauerim) autumāt p̄ aquas q̄ super cælōs sūt, nequa q̄ intelligi debere materiales aut sensibiles vndas, aut cælū (vt vocāt) crystalinū. Nēpe si noīe aquarū illarū cælū intelligit, illud (quod cūq; randē fuerit) nō super cælōs esse recte dicit, cū ipsū de nūero cælōrū vni; esse cōstituat, quādmodū ignis est cæteris elemētis sup̄eminat, nō tñ vere sup̄ elemēta cōsistere phibetur, Itaq; nō apte quoduis cælum appellaueris aquas q̄ sup̄as cælōs sunt. Sed hi noīe hōīs aquarum sup̄ cælōs existitū, accipi dīcunt debere aquas spiruales, id est substantias celestes, & mētēs angelicas, q̄ celestib; sphaeris sup̄iores & sublimiores sēpiterna deū bñdīctiōe laudāt, & p̄p̄tua laude cōcelebrāt. Neq; absurdè aquarū noīe cōsistit angelicū spiritū, ob largissimū atq; indeficētē inundatiōis diuinorū numerū cōplā in ipsis afflūtissimè exuberātē, & ob vitalis fœcūditatis alimonīa nunq; illis deficiētē, quādmodū diuinū sentit Dionysius. Neq; hōīs nuncupatio sacrarū literarū cōsuetudine est aliena, q̄ plerūque mētēs ipsas sup̄amundanas aquarū appellatiōe designat, vt in Apocalypsi. Et audiū vocē de cælo tāquā vocē aquarū multarū. Verū huiusce rei exactior discussio ad altiorē p̄ncip̄e difficultinā, & hic fere p̄ter officium & magis quā p̄ sit agitata videretur xliij. Vnde sit etiā vi q̄ illie nata sunt &c. Cum Aristoteles dicit esse entia extra cælū, & id intelligit de entib; sup̄amundanis, p̄posito extra nō designat habitudinē loci, cum hōīs entia minime sint in loco, sed semotiōnē & separationē eorū entium a p̄prietatib; rerum corporearū, vt pote a materia, magnitudine motu, loco & tēpore, quarum quidē p̄prietatū entia sup̄amundana sunt expertia. Quæ si dīcātur esse intrā cælum, particula intra nō loci habitudinē iportare intelligatur, sed coassistentiā, imansionē, & p̄sentīā, qua incorporea corporeis allunt. Noīa autē q̄ i calce huiusce capitū ordinē digeruntur, sunt p̄ncip̄ales noīa, ex metaphysicis de p̄cepta, ex quib;, quēnā sunt rerum sup̄amundandarum ei; p̄pius quā sensibilia cōiūctarum p̄prietates, haud obfcurum est deprehendere.

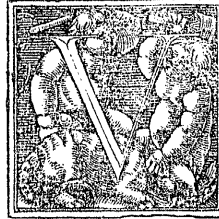
Decimi capituli annotati.
Genitum, generabile. **I**ngenitum, ingenerabile. **C**onsistētia materia.
Eciūm caput cōtinēt quatuor cōclusiones, tres ratiōes. & tres antiq̄orū opinionēs post primā, & duas ratiōnes ad secundā.
Prima conclusio. Par est disquirēdo an mūdus genitus, an ingenitus, et corruptibilis, an incorruptibilis, habeat. antiq̄orū de hac re adducere opiniōes. **Primo,** quia cōtrariorū dubitatiōes, causę sunt vt sint cōtrariorū manifestatiōes. Si itaq; eas nō adducemus in mediū, videri possēt in dubitationibus ipsorū oppositū eorū q̄ ostēdere volumus, esse ostēsum. **Secūdo.** Quia eorū positionibus assertiōnibusq; mōstratis inualidis, credibilia relinq̄untur circa id qd̄ quērimus dicenda. **Tertio.** Quia nos faciētes. minus eos gratis cōdēnare videbimur. Oportet enim eos qui veritatē sufficētē iudicati sunt, nō esse aduersarios, sed arbitros. **Tres de hac re antiq̄orū opiniōes.** **Prima est dicētū mūdū genitū esse, sed incorruptibile, immortale, semperq; māsūrū.** & hęc Platonis existit. **Secūda est dicētū mūdū factū, interiturūq; semel, sed viterius nūquā reduci reparariq; posse ad ortū.** & hęc est Democriti. **Tertia est Empedoclis Agrigētini, & Heracliti Ephesij, dicētū mūdū alternatis vicibus frequēter genitū, & frequēter corruptū,** & has ortū obitūq; vices semper obseruaturū. **Secūda cōclusio.** Irrationabilis est assertiō dicētū mūdū genitum esse, sēpiternum tñ manere, nunquāq; casturum esse. **Primo,** quia sola ea rationally dici posse videntur, q̄ in oib; aut pluribus ita esse cōspicimus. huius autē assertiōnis oppositum euenit. assertit enim & genitura & incorruptibilē. Et liquido cōspicimus q̄ generatū oīa, orta cadere. nō est igitur assertiō hęc rationalis. **Secūdo.** Quasi illaq; ipm cōstitunnt, nō potuerūt aliter se habere, intrāsmutabilia sunt. Si potuerūt aliqn, & nō sēper cōsimiliter se habuerūt potuerunt adhuc, iterūq; esse soluta. Nulla illic q̄ hic valētor ratio. Igitur si genitus esset, nō modo incorruptibilis nō esset, sed possēt infinitis eūntibus feculis infinities corrip̄i. Neq; p̄dest qd̄ hęc assertiōibus sup̄petias ferre volūt aliqui, dicētes mūdū esse incorruptibilē, & neq; verū esse ipsum esse genitum, sed huius positionis assertores idipsū doctrinē causa (quo magis doceāt) dicere, vt Mathematici descripciones lineamētaq; faciunt, q̄ etsi nō sint vt ponunt, suis tñ demōstratiōibus apta veniunt. Nō sic est de hac assertiōne, vt ponunt vt de mathematicis descriptionibus. nā in illis idē est, neq; refert, hic autem non idem, atq; plurimum refert, & priora dicta posterioribus sunt pugnantiā. Nā ex inordinatis ordinatum faciunt;

quod non nisi generatione & tempore dirimere facere possunt, aut simul est ordinatum, et inordinatum quod sunt impossibilia. **T**ertia conclusio. Irratiōabile est iterum mundum esse genitum dice-
 re, & iteritum obnoxium, sed postea nunquam reparari posse, Nam cōfiteres ipsum esse ge-
 nitum, vna semper ante admittit fuisse cōsistētiam ex qua fieret, quo non existēte, eadē
 semper manebit cōsistētia, quae mutationis principium est, qua non existēte, aliquid trans-
 mutari impossibile est, & qua quidem existēte, cōtingit. Si igitur genitus esset, & aliquā
 do casurus, itidem & orto altero reparari eum cōtingeret. **Q**uarta. Neque sententiū
 est cum Agrigentino Empedocle: mundum alternatis vicibus nunc amicitia disgregan-
 te gigni, nunc vero lite congregate solui. **N**am id astruere nihil aliud est quam mun-
 dum substantia facere perpetuum, sed secundum formam qualitatesque transmutari, ut si quis ex
 puero sapius fiat vir, & ex viro sepius recidat in puerum, alternatis ac interpolatis vi-
 cibus, & ob id credat ipsum sepius gigni, & sepius corrumpi, sic enim ponunt semper eadē
 elementa manere, non autem ordinem & qualitates. Et sunt qui & qualitates manere po-
 nunt cōgesto congregatoque mundo, & contraria contrariis pugnare. Non igitur mun-
 dum (ut qui semper substantia sit idem) generari & corrumpi debent affirmare, sed
 mundi dispositionem. Non esse igitur (sicut scribitur in Timaeo) mundum factum, &
 de caetero sempiterno tempore mansurum, neque sempiterno interitu casurum, neque
 vicissitudinibus crebro gigni, crebroque dissolui, naturaliter est discussum.

Decimi capituli scholia xlvij. Tertia est Empedoclis Agrigentini. Empedocles Agrigen-
 tinus dicitur ab Agrigento vrbe Siciliae, ex qua fuit oriundus, & Heraclitus Ephesius,
 ab Epheo insigni vrbe Asiae, quae ab amazonibus primum extructa traditur, quod ab
 ea traxerit originem, sicut & alij philosophi nominibus patriis denominari solent. xlvij
 Et priora dicta posterioribus sunt pugnancia. Mundum esse genitum, quod prius dicunt, repu-
 gnat posteriori dicto, mundum esse ingentum. Nam ipsi ex partibus mundi inordinatis mun-
 dum ordinatum faciunt. Ponunt enim prius inanem fuisse materiam, quae deinde mundi for-
 mam animamque susceperit, quod non nisi per generationem & temporis successione fieri po-
 test, si enim sine generatione, temporisque fluore id fieri ponant, simul esse ordinatum ipsius mun-
 di & inordinatum, quod est impossibile, cum ea repugnent. xlix. Nam confidentes ipsum esse
 genitum. Quicquid naturaliter generatur, fit ex subiecto praexistente, & quicquid corrumpi-
 tur, in subiectum remanens resoluitur, ut definitio materiae indicat. Si itaque mundus est ge-
 nitus, fuit ante mundi generationem materia, quae eadem manebit post mundi corruptionem,
 nata mundi formam suscipere. Poterit igitur ex ea secundo gigni mundus, sicut primo genitus
 est, quare reparari poterit ad ortum, quod est positioni eorum oppositum. Et ipsa quidem confi-
 stentia materiae non existente, aliquid transmutari impossibile est, quia non potest motus esse
 sine mobili. Existente vero materia, aliquando quidem aliquid transmutari contingit, ut cum
 forma acquiritur aut deperditur, aliquando vero non, ut cum forma est tota acquisita aut deper-
 dita, & motus ipse absolutus, completus & perfectus. l. Nam id astruere nihil aliud est. Cum
 his disgregat mundi corpora, non potest nisi ea quae prius coniuncta sunt disgregare, quare an-
 te disgregationem (quam ponit mundi generationem) erant rerum substantiae, sicut & post. Et
 cum amicitia congregat eadem corpora, non potest illa congregare nisi congregatione facta ma-
 neant secundum substantiam. Igitur post huiusmodi congregationem (quam ponit Empedo-
 cles mundi corruptionem) manent eadem rerum substantiae, sed qualitates variantur. Est igitur
 mundus substantia perpetuus, sed secundum accidentarias affectiones euariatur & alterascit,
 propter quod posuerunt ipsum sepius gigni & corrumpi, sed perperam, perinde atque si quis ex
 puero fiat vir, & ex viro recidat in puerum (ut canit Ouidius Aelonom Iasonis patrem ope Me-
 deae ex decrepto factum adolentem) idque interpolatis vicibus sepius fieri, falso crederet quispiam
 illum sepius generari & corrumpi, cum substantia idem manens solam qualitatum transmutationem
 pateretur. Carterum quantum impossibile sit quempiam ex viro recidere in puerum, hac tamen re
 impossibilis analogia Aristoteles apte eam exprimit mundi alternationem quam posuit Empedo-
 cles. Nam ex pueritia in virilem aetatem permutatio, assimilatur ipsius mundi generationi. Ex vi-
 rili vero aetate in pueritiam relapsus, ipsius mundi (qualem ponunt) corruptioni. Sunt autem alij
 (ut Anaxagoras) qui dicunt non modo substantias partium mundi, sed & earum qualitates ma-
 nere facta per amicitiam earum congregatione, ut ignem manere calidum, & aquam frigidam, ac-
 rem humidum, & terram siccam, sicut ante congregationem. Ex quorum sententiam dicit Ouidius
 *² Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
 *³ Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.
 Ehti non modo generationem & corruptionem a mundo tollunt, sed ad alterationem.

Vndecimi capituli annotat.

Talentum, octogintatrium librarum & quatuor vnciarum pondus. **T**alentum
 talentum Atticum magnum. **L**ibra, as, pondo. Stadium, miliaris pars octaua. cxxv.
 passus continens. Quanta sit potentia, magna, parua, maior, minor.

Vndecimum caput continet duas conclusiones: ingeniti, geni-
 ti, incorruptibilis, corruptibilis, singulorum tres modos post
 primam, & vnam instantiam post secundam. **P**rima cō-
 clusio. Proposito nostro congruit, modos geniti, ingeniti,
 corruptibilis & incorruptibilis cognoscere. **N**am haec
 multipliciter dicuntur: de quibus quidem nunc intendimus
 determinationem. Multipliciter autem dictis, et si ad ora-
 tionem nihil referat, quin semper eandem veritatem falsi-
 tatemve obseruet, intellectus anceps & confusus relinquatur, ipso multiplica indi-
 cto. **E**xpedi igitur proposito, talium videre modos. **I**ngeniti, geniti, incor-
 ruptibilis, corruptibilis, singulorum tres modi. **I**ngenitum primo, quod cum pri-
 us non existeret, nunc existit, sed sine transmutatione: ut est actus & momen-
 tum. Secundo, quod non est, sed esse contingit. Tertio, quod omnino impossibile
 est fieri ita, ut aliquando sit, aliquando vero non sit, Impossibile enim bifariam
 dicitur. Primo simpliciter, quod neque est, neque fieri potest. Secundo, non facile,
 non cito, non bene factibile. **G**enitum primo, est quod transmutatione existit.
 Secundo, quod est, non esse autem contingit. Tertio, quod aliquo modo esse aut
 fieri contingit: siue id facile, siue difficile sit. **I**ncorruptibile primo, quod cum
 sit ens, ipsum aliquando non esse sine transmutatione contingit. Secundo, quod
 nunc est, & quod aliquando non esse futurum, impossibile est. Tertio, quod simpli-
 citer non esse non possit: aut quod difficulter non esse possit. **C**orruptibile pri-
 mo, quod transmutatione desinere contingit. Secundo, quod cum sit, contingit ali-
 quando non esse futurum. Tertio, quod non esse aliquo pacto, aut facile aut diffi-
 culter contingit. Et horum omnium modi consimili pene modo adinuicem sumuntur.
 Dicitur tamen proprie ingenitum & incorruptibile, ingenitum quidem, quod
 simpliciter fieri non potest ita, ut aliquando sit, & aliquando non sit. Et incorrupti-
 bile, quod omnino non esse non potest. **S**ecunda conclusio. Potentia, quanta ip-
 sa sit, per maximum determinanda est. Nam per minus non determinatur: quia
 quicquid potest in maius, potest & in minus: ut potens centum ferre talenta, potest
 & duo, & potens centum ambulare stadia, potest ambulare & duo. Determinatur
 igitur per maximum & excellentiam: ut virtus quae talenta centum sustollit, &
 quae illam talentorum summam non superat, ut vnum & centum sustollere non possit,
 ab illa excellentia denominationem sumet, diciturque centum talentorum, & non
 plurium potentia. Et virtus quae non potest in excellens, neque eadem in plura ex-
 cellente valebit: ut si qua virtus in centum talenta aut stadia non possit, haec ea-
 dem in vnum & centum aut talenta aut stadia minime valebit. Est igitur quanta
 sit potentia, per maximum determinanda. **E**t si instas, potest quis videre stadia,
 et non videns quamlibet partem minorem stadij: et quis percipere magnitudinem,
 et non punctum: et potest quis piam maiorem sonum audire, non potens audire mi-
 norem, non igitur id recte assertum, ut quae potentia potest in maius, eadem pos-
 sit et in minus. Id certe, ad id quod intendimus, nihil adest difficultatis. Nam
 haec instantia de excellentia et decremento rei, et quae secundum molem attendan-
 tur, infectatur. Nos autem non de ea excellentia et decremento agimus, sed de ipsa
 quae secundum virtutem sunt sumpta. Visus enim vis, aut auditus, ad minora de-
 bilior, ad maiuscula vero valentior.

Ndecimi cap. annot. li. Multipliciter autē dictis, et si ad orationē nihil referat. Cum in oratione ponuntur dictiones æquiuocæ, quarū multiplicitas per distinctionē nō aperitur, quāuis in omni sensu oratio vera sit aut falsa (vt canis est substantia, canis est lapis) tamen intellectus relinquatur ambiguus & dubius, nesciens in quo potissimū dictionis multiplicis significatio oratio sit accipienda, cū nō pro omnibus significatiōis simul sumi possit, si oratio debeat esse vna, sed pro vno ex omnibus secundū accipientis arbitrium. Nā multplex indistinctū (vt aiunt) parit confusionē. Iij. Potētia quanta sit, per maximū determinanda est. Potentia hic pro virtute actiua & mouēte sumitur, per maximū vero intelligitur mobile in quod potest huiusmodi potētia mouēs, quo nullū maius eiusdē ac certe denōminationis, determinatæ; ac designatæ quantitatē mouere possit, vt si quis decē libras portare potest, vna tamen libra adiecta amplius vt vndecim libras sustollere nequeat, illa portandi vis per maximū in quod potest, vtpote decē libras, definitur ac determinatur, vocaturq; vis portatiua decē librarū, quæ admodū rei quantitas determinatur per maximū numerū partū determinatæ quantitatis, & quanta sit hominis ætas, tota eius duratiōe, numeroq; partū duratiōis determinatæ successiōis definitur. Neq; intelligitur hæc cōclusio de partibus proportionalibus, alteriusq; denōminationis. nā secundū illas semper aliquid priori mobili adijci potest, & mobile ipsum maius ab eadē virtute moueri. Nā si aliqua virtus mouet aliquāto tēpore & spatio aliqd mobile, eadē virtus potest & maius mobile mouere. Quod sic ostenditur. Sit a e virtus mouēs, quæ moueat b g mobile in tēpore c. dico qd eadē virtus a potest mouere maius mobile quā b g, licet tardius, & in maiori tēpore. Patet, quia cū a e moueat b g, virtus a e est maior quā b g, cum quicquid alterū mouet, aliqua vi superate moueat. diuido igitur a e in excessum, æquale ve excesso, scilicet ad d, & id quod fit excessum, scilicet d e. Manifestū est partē d e nō esse indiuisibilem, alioqui ipsa addita parti a d, nō rediret totū a e maius qd b g, nā indiuisibile additum diuisibili, nō tollit maius. Diuido itaq; partē d e per medium in puncto f. Cum virtus mouens a sit maior virtute ad eius parte, & virtus a d sit æqualis mobili b g, virtus mouens a f etiā est maior mobili b g. Quicquid em̄ est maius vno equalium, maius est & altero. quare virtus a f mouet mobile b g. Supponimus etiā qualibet virtute maiore mobile moueri, motūq; fieri. Et cum quælibet virtus mouens aliqd moueat mobile, se virtus mouens, quātūlibetq; mobile vt g h mouebit. Tunt sic. Virtus mouens a f, mouet mobile b g, vt ostensum est, & virtus f e, mobile g h, per hypothesin. ergo per septimā regulā cōparationum virtutis mouentis ad mobile in sine septimi physicorum posita, virtus a e collecta est illis viribus mouentibus, mouet b h mobile collectū ex illis mobilibus. At eadē virtus a e posita est mouere b g min⁹ quā b h, vt qd sit eius pars. Igitur si aliqua virtus mouet aliqd mobile, eadē virtus & maius mobile mouebit, qd est ppositum. Et cōsimili modo demonstrādum est id qd in prima cōclusiōe septimi capitis hui⁹ libri dictum est, scilicet qd si aliqua virtus mouet aliqd mobile, minor virtus mouebit idem mobile in eodem tēpore. Habet em̄ id veritatem ex eo qd virtus mouens in infini tum diuidi potest, sicut & linea, & a quātūlacunq; (modo sit maior qd mobile) fieri potest motus. Ceterum ad hæc aperiri intelligenda subiiciuntur octo ppositiones de cōparatione mouentis ad mobile penes maximum & minimum, quarum quatuor primæ sunt de eo qd virtus aliqua potest, reliquæ vero quatuor de eo qd potest. Prima. Nō est dabile maximum in qd virtus actiua potest. Maximum in qd potest, est mobile in quod aliqua virtus potest, quo nullum potest dari maius secundum quācunq; denōminationem in qd eadem virtus possit. Patet, quia quæcunq; virtus potest in minus, eadem potest in maius quātūlacunq; vt modo ostensum est. Neq; hæc ppositiō repugnat huic secundæ cōclusiōi Aristotelis, qui loquitur de certa eademq; denōminatione. Secunda. Nō est dabile minimum in quod virtus potest. Minimum in qd potest, est mobile in quod virtus potest, quo nullum potest dari minus in qd eadem virtus possit. Patet, quia quicquid potest in maius, vt totum, etiā potest in minus, vt partem. ergo dato quocunq; in qd virtus potest, adhuc poterit in minus, vt eius medietatem. Tertia. Nō est dabile maximum in qd non potest. Maximum in qd virtus non potest, est mobile in qd virtus mouens non potest, quo nullum potest dari maius in qd eadem virtus non possit. Patet, quia quicquid non potest in minus, non potest in mai⁹. Ergo dato quocunq; in qd virtus non potest, adhuc dabitur maius, vt eius duplum aut triplum, & sic semper ad maiore pportionem pgradiendo, in quod illa virtus non poterit. Quarta. Est dabile minimum in qd virtus non potest. Minimum in quod virtus non potest, est mobile in qd data virtus non potest, quo non potest dari minus quā in illud eadem virtus possit. Patet, quia in mobile æquale mouenti virtus mouens non potest, & non potest dari minus illo mobili, quā in illud eadem virtus mouens (quia erit exuperās & valentior) possit. igitur mobile æquale mouenti est huiusmodi. Quinta. Non est dabile maximum qd potest. Maximum qd potest, est virtus actiua qd potest mouere aliquid mobile, qua nulla potest dari virtus maior qd moueat idem mobile. Patet quia quicquid potest virtus minor mouere, idē potest & maior. Ergo data quacunq; virtute mouente aliqd mobile, adhuc potest dari illa maior quæ moueat idem mobile. Supponimus em̄, data qualibet virtute mouente, aliā posse dari eā maiorem, similiter & minorem, quem admodum geometres postular data quouis linea aliā designari posse eā maiorem, itidem & minorem. Sexta. Non est dabile minimum qd potest. Minimum quod potest, est virtus quæ potest mouere mobile, qua nulla possit secundum quātūlacunq; proportionem dari minor quæ idem moueat mobile. Patet, qd dato quocunq; mouente mobile, adhuc potest dari minus, mouens idē mobile, vt paulo ante dictum est. Non igit potest dari minimā virtus quæ possit mouere mobile. Se prima. Dabile est maximum quod non potest. Maximum quod non potest, est mouēs quod non

c
a d e c
b g h

Regulæ cō
paratio-
num vir-
tutis mo-
uentis ad
mobile.

potest mouere mobile, quo nullū est maius quā possit mouere idē mobile. Patet propositio, quia mouens æquale mobili non potest mouere mobile, & non potest dari maius eo quā ipsum possit mouere idē mobile, cum exuperet ipsum. Igitur mouens æquale mobili est tale maximum. Octa-ua. Non est dabile minimum quod non potest. Minimum quod non potest, est mouens quod nō potest mouere mobile, quo nullum potest dari minus quā ipsum possit mouere idē mobile. Patet, quia quicquid non potest mouere virtus maior, idē non poterit mouere minor. Ergo data quacūq; virtute quæ non potest mouere mobile, quæcunq; detur minor, ipsa valentiori iure nō poterit mouere idem mobile. Non est igitur dabile huiusmodi minimum.

¶ Duodecimi capitis annotat.

¶ Se mutuo consequi, adinuicem conuerti.

Vodecimū caput cōtinet decem conclusiones, vnum corollarium ad secundam, duas rationes ad quintam, quatuor ad nonā, & quatuor ad decimā. ¶ Prima conclusio. Si quid possibile est esse, & idem possibile est non esse: vt eius tempus ad esse & non esse determinatū sit, necesse est.

14

¶ Hoc enim secundum omne predicamentū: vt si quid potest esse homo, & non homo, bicubitū, æquale, albū, & nō esse, & ita in cæteris: vt rūq; tēpus determinatū. Nam si dederis neutrū determinatū esse, habebit potentiam vt sit tēpore infinito, & vt nō sit alio tēpore infinito. hoc aut impossibile. ¶ Secunda. Impossibile & falsum, possibile & verum, non omnino idem signant. ¶ Nam non omne falsum est impossibile. de citharizate enim si dicatur qd non citharizat, & de cantate qd non cantat, falsum dicitur, non aut impossibile. Neq; omne possibile, verum est.

15

Coincidunt tamen hæc aliquando: vt diametrum cōmensurari costæ, falsum est, & idem impossibile, non cōmensurari vero, & possibile, & verum. Et nos de impossibili falso, possibili & vero simpliciter, intelligimus, & nō facta suppositione. Vnde si triangulus esset circulus, non haberet tres duobus rectis æquales. & suppositione facta lineam esse ex punctis, diameter costæ cōmensurabilis esset. ¶ Corollarium. Vnde fit vt non sit idem supponere falsum, & impossibile: itidē possibile, & verum. ¶ Nā supposito impossibili bene accidit impossibile. falso aut nō impossibili nunq;. Et supposito possibili, falsum sequi accidit: ex vero aut nunq;. ¶ Tertia.

16

Idem simul ad opposita habet potentiam, non autem vt illa simul habeat. ¶ Nā cū quis sedet, potētiam habet vt sedeat, & potētiam vt stet: non tamē vt simul sedeat

17

& stet: sed alio et alio tēpore. ¶ Quarta. Omne semper ens, incorruptibile esse necesse est. ¶ Sit a semper ens, quia a est semper ens, semper existit: & si posueris corruptibile, aliquando non erit. At impossibile est, quod semper est, aliquando nō esse. igitur falsum est esse corruptibile. & non modo falsum, sed & impossibile. Eadem ratione omne semper ens, ingenitum est. nam omne semper ens, semper existit. genitum vero aliquando existit, & aliquando non. Fieri enim nequit, vt quod potest omni tempore esse, aliquando possit non esse, alioqui simul potentiam retinet ad simul esse, & non esse. quod est impossibile. est igitur omne semper ens, ingenitum. ¶ Quinta. Nullum semper ens, corruptibile est aut genitū. ¶ Primo,

18

quia omne corruptibile, & omne genitum, potentiam habet ad non esse. nullum autem semper ens, potētiam habet ad non esse. Nam aut id est tēpore finito. hoc autē non: quia omni tēpore est quare potētiam habet vt tempore sit et illo. Neq; quidem infinito. nam plura tēpora infinita esse nequeunt. Neque idem potentiam habere potest vt sit vno tēpore infinito, et non sit altero infinito. Nullum igitur semper ens, corruptibile est, aut genitum. ¶ Secundo. Quia semper ens, et semper non ens, se habent vt contraria. semper ens, non semper ens, semper non ens, non semper non ens, vt contradictoria. non semper ens, non semper non ens, vt subcontra-

19

ria. Sit itaque a semper ens, b semper nō ens, c non semper ens, d nō semper nō ens. De genito et corruptibili verificatur c et d: quia quandoque est ens, et quandoque nō ens. de genito igitur et corruptibili negantur a et b; semper ens, et semper non ens. aut simul de eodem erunt et affirmatio et negatio: quod est impossibile.

¶ Sexta. Omne ingenitum pariter & incorruptibile, semper est ens, & immortale. 60
 ¶ Nam dico ingenitum quod est ens, & nunquam non fuit ante. Incorruptibile vero, quod est ens, & non erit verum ipsum non esse. quæ autē talia sunt, semper existunt. Est igitur ingenitum omne similiter & incorruptibile, semper ens, sempiternū, & immortale. ¶ Septima. Ingenitū & incorruptibile, se mutuo consequuntur. 61
 ¶ Nam ingenitum & incorruptibile, semper ens cōsequuntur. cōsequuntur igitur se inter se. ¶ Octava. Omne genitum est corruptibile. ¶ Nā si aliquid sit genitum, quod nō sit corruptibile: ipsum est incorruptibile. Dicitur enim corruptibile aut incorruptibile, vt nō semper ens, aut semper ens, de omni quod est, & de nullo eodē simul. Et si ipsum est incorruptibile, ipsum est ingenitum. cōsequuntur enim se ingenitum & incorruptibile. Et si ingenitum, iterum est semper ens. quare idē genitū est, & ingenitum, & semper ens: quod est impossibile. Et eodem modo omne corruptibile genitum esse ostendas. ¶ Nona. Genitum & corruptibile se inuicē consequuntur. 62
 ¶ Primo, Quia si se non consequerentur, aliquid esset genitum, quod nō esset corruptibile: aut aliquid corruptibile, quod nō esset genitum. quod modo falsum esse mōstratum est. ¶ Secundo, Quia genitum & corruptibile consequuntur idē, vt quandoq; ens, & quādoque non ens. cōsequuntur igitur se inuicē. ¶ Tertio. Sit a semper ens, b semper non ens, c genitum, d corruptibile. arguitur sic, c genitū non est a, est igitur non semper ens. & c genitum non est b: est igitur non semper non ens. Similiter d corruptibile non est a, neque b: est igitur non semper ens, et non semper non ens. Et retroagatur, omne id quod quidem est non semper ens, et non semper non ens, esse genitum et corruptibile. et tunc manifestum erit c d genitum et corruptibile consequi idem. quare et se inuicem cōsimiliter sequuntur. ¶ Quarto. Sit ingenitum a, incorruptibile b, genitum c, et corruptibile d. disiunctum a c ex oppositis constat: quod dicitur de omni quod est: vt genitum, et non genitum. omne enim non genitum est ingenitum, et contra. Et disiunctum b d ex cōsimilibus constat oppositis: vt corruptibile, et non corruptibile. et a b ingenitum et incorruptibile se inuicem (vt ostensum est) consequuntur. Igitur et c d secundum et quartum sese consequuntur. ¶ Decima. Inconueniens est existimare aliquid genitum esse incorruptibile, et aliquid corruptibile esse ingenitum. 64
 ¶ Primo, quia quæ genita sunt omnia, quanto quodam determinato tempore possunt aut facere, aut pati, aut esse, aut non esse. Infinitū autem non est determinatum. non igitur quod genitum est, incorruptibile erit, aut quod corruptibile est, ingenitum. ¶ Secundo. Quia ens tempore infinito, factum esset: et aliquo tempore nō ens, semper esset. hoc autem impossibile. ¶ Tertio. Omne genitum aliquando generabitur, et omne incorruptibile est ingenitum: et ingenitum nunquam generabitur, igitur si aliquid genitum est incorruptibile, aliquando generabitur, et nunquam generabitur. Item omne corruptibile aliquando corrumpetur, et omne ingenitum est incorruptibile, et nullum incorruptibile vnquam corrumpetur. Igitur si quid corruptibile ingenitum aliquando corrumpetur, et nunquam corrumpetur. et idem simul erit factum, et non factum: corruptum, et incorruptum: quod est impossibile. Si enim dixeris genitum non aliquando generari, et corruptibile non aliquando corrumpi: aut hoc erit casu, aut fortuna, aut natura. Non casu, aut fortuna, quia non est eorum quæ semper sunt. Neque natura: quia ea quandoque sunt, et quandoque non sunt, vt quæ eandem materiam potentiam contradictionis habeant, et quæ causa est non esse. Et si item dixeris corruptibile habere potentiam ad non esse, sed non in futuro, sed præterito tempore, vt anno priore, aut quocunq; altero, et ita de genito: hoc nihil est: quia neque vna quidem præteriti potentia et virtus est, sed præsentis et futuri. ¶ Quarto. Omne genitum et omne corruptibile contrarijs alterantur. igitur neq; genitum incorruptibile, neque corruptibile ingenitum est.

Vodecimi capitis scholia. liij. Siquid possibile est esse, & idē possibile est nō esse. De rebus naturalibus, earū motibus, & accidētibus quæ rēpore acquiruntur & deperduntur, hæc conclusio est intelligenda. In quibus horū trium, scilicet inceptionis, durationis & definitionis rēpus determinatum est. Inceptionis quidē, quo ducatur ad ortū, sic q; si eo rēpore quod natura acquisitioni eius determinauit, nō acquiratur, nullo rēpore erit idē nūero, immo ipsum esse futurū natura impossibile est, licet benē possit esse idē specie, vt si quispiā velit ad mouere lignū foco ex quo gignēdus sit ignis, nō tamen ad moueat vt cōstituit, sed in aliud rēpus differat, ignis ille qui ex eo ligno fuisse genitus, nunq; idē numero esse poterit, & si quando postea admouerit lignum, gignetur quidē tunc ignis, sed non idē numero qui prius fuisse genitus, immo solū ei idē specie. Et huiusmodi entia occurrere solent natura prohibita, quæ scilicet aliquādo potuerit acquiri, sed quando aduenit rēpus eorum acquisitioni determinatū, non sunt acquisita, intercedente quopiā impedimento, & deinceps ea acquiri natura impossibile est. Eadem em̄ est naturæ impossibilitas aliquid acquiri post suæ acquisitionis terminum constitutum iam transfactum, sicut aliquid v iuēs excedere suam periodū natura constitutā. At secundum impossibile esse concedunt omnes, ergo & primū. Præterea determinatum est tempus durationis rerum, & deniq; definitionis, quod excedere nō licet, interdū tamen cōtingit ipsum propter extrinsecum aliquod præuenire. Et cum res naturalis habeat non esse, toto rēpore præcedente suam generationem, item & toto rēpore sequente suam corruptionem, esse autem solū tempore medio inter generationem eius & corruptionē (quod admodum exiguum est collatione facta ad id tempus quo habet non esse) constat rem naturalem pluri rēpore nō esse q; esse. quare cognoscunt res naturales magno interstitio distare a primo ente, quod est semp ens, & adeo ab eius perfectione deficere, vt comparatione ad ipsum dicantur non entia. lv. Et suppositione facta lineā esse ex punctis. Facta hypothese q; lineā sit ex punctis, cōsequens est diametris esse cōmensurabilem costā. nā punctus v triulq; lineæ esset cōmunis mensura, sicut vnitas cuiuslibet numeri. Quare in quadratis numerorū diametris non modo costā cōmensurabilis est, verum etiam æqualis, vt in descripto nouenario ab c d, ternarius est latus, & etiā diametris. Secus autē euenit de quadratis magnitudinum. lvij. Idem simul ad opposita habet potentia. Particula simul, ad excludendum sophisticas importunitates, & potissimū eam quæ ex compositionis multiplicitate suboriri posset, debet determinare verbum habet potentia, & non accusatiuum opposita, vt sententia conclusionis sit. Idem simul habet potentia ad opposita successiue habenda, nihil tamē habet potentia vt opposita simul habeat. Pluris em̄ faciendā est recta intelligētia, q; sophistica calūnia. lvij. Et si posueris corruptibile, aliquādo nō erat. Nō dicitur apud Aristotelem generabile cuius potest esse generatio, nec corruptibile, cuius potest esse corruptio, quomodo capiuntur in obseruatione sophistica, vbi dicuntur habere v im amplianda ad omnē temporis differentiam, sed generabile est sensibile completum, quod aliquando erit cū prius nō fuerit, & corruptibile est ens quod cū prius fuerit, aliquando nō erit. Quare si semper ens ponitur esse corruptibile, consequens est ipsum aliquando non fore. Hinc constat omne generabile necessario generari, necessitate quidē naturæ, & non simpliciter, & entia prohibita (quorū ante meminimus) non esse generabilia. Præterea liquet omne corruptibile secundū hanc (quam diximus) significantiam necessario corrupti secundum naturæ constitutū ordinem, & nullum corruptibile naturali lege perpetuo subsistere posse. lxx. Quia semper ens, & semper non ens, se habent vt contraria. Contraria hic dicuntur propositiones contrariæ, cōtradictoria cōtradictoria, & subcōtraria subcontrariæ, non q; hæc dictiones, semper ens, & semper non ens, sunt propositiones oppositarum oppositæ sed q; oppositarū sequuntur naturam & conditionē. Nepe vt contrariæ propositiones nunquā possunt simul esse veræ, sed bene simul falsæ, ita semper ens & semper non ens nunquā de eodem singulari possunt verificari, sed ambo facile de eodē falsè affirmantur. Et sicut cōtradictoria semper vna est vera, & altera falsa, ita de quouis dicitur v semper ens, vel non semper ens, itidē de quolibet dicitur non semper ens, aut non semper non ens. Deniq; vt subcōtrariæ simul possunt esse veræ, sed nō simul falsæ, ita non semper ens & non semper non ens eidem attribui possunt, sed non de eodē simul vere negari. Præterea in predictis dictionibus est vniuersalitas aut particularitas quāvis ad rēpore aduerbium respondens quantitati propositionū quibus comparantur. lxxi. Ingenitum & incorruptibile se mutuo consequuntur. Omne semper ens, incorruptibile esse & ingenitū, ostēdit quarta conclusio, & e diuerso omne ingenitum pariter & incorruptibile esse semper ens, mōstrauit sexta. Planum igitur est ingenitū & incorruptibile cōsequi semper ens, & cum ipso cōuerti, quare & inter se conuertuntur. Quæcunq; enim conuertuntur cum eodē tertio, etiam conuertuntur inter se. lxxij. Omne genitum est corruptibile. Id Aristotelis dictū intelligēdū est de ijs quæ sunt genita per transmutationem naturalem secundum materiam subiectam. Quocirca intelligētia nō hic dici debent genitæ, quanuis inceperint esse, quia non habuerunt exordium per transmutationē naturalem, sed modo supernaturalem, & per creationē. Quod si quis obijciat intelligētia cum nō sint genitæ, debere esse ingenitas, (sunt em̄ genitū & ingenitū vt terminus finitus & infinitus. quare de quocunq; quod est, negatur vnum, de eodē vere affirmatur reliquum) & tamē non sunt semper entia, nō igitur videretur recte assertum esse, quod ingenitum est & incorruptibile, ipsum esse semper ens. Adhibenda est responsio, intelligētia quidē ingenitas esse primo, in primacq; significatione capite præcedenti posita, sed nō tertio, quomodo hic sumitur ingenitū. Aristotelem præterea hic loqui de rebus substantiisq; corporeis, vt corporibus naturalibus aut cælestibus. Proinde hæc entia

a . . . b
 . . .
 c . . . d

ista perperam applicari ad animam rationalem, substantialque incorporeas, & cum id sit, pseudographiam committi. Non itaque ingenitū dicitur quicquid non coepit esse per physicam transmutationem, sed corporeum quod naturali generatione suū non cepit exordium, ut mundus, & cælum, & omne tale est semper ens. Intelligentias autem hoc in loco neque genitas dicere debemus, neque ingenitas, quia corporeæ magnitudinis sunt expertes. **lxij.** Primo, nam si se non consequeretur. Termini qui se mutuo consequuntur, vniuersaliter de se inuicem verificatur. Quare si duo termini non conuertuntur adinuicem, alter de altero particulariter & vere negatur, ut homo & animal. Si itaque genitum & corruptibile non conuertuntur, aut aliquod genitum non est corruptibile, aut aliquod corruptibile non est genitum, quorum vtrumque est precedentis conclusionis oppositum. Quarto sit ingenitum a. incorruptibile b. Hæc quarta ratio pendet ex vna regula conuertibilitatis terminorum posita ab aristotele in secundo priorum, quæ vniuersaliter ostendit quod si duo termini adinuicem conuertuntur, & eorum contradictorios adinuicem conuerti debere, quemadmodum in propositionibus si duæ propositiones adinuicem æquipollent, & earum contradictorias adinuicem æquiualeere est necesse. Et est hæc. Si datus quatuor terminis, duo primi sint oppositi, & distinctum ex ipsis dicitur de quolibet quod est, & de nullo ambo simul. Similiter si duo secundi sint inter se oppositi, & distinctum ex ipsis dicitur de quolibet quod est, & de nullo ambo simul. si primus terminus conuertitur cum tertio, & secundus cum quarto conuertitur. Quam huc loco applicando, constituendi sunt hoc ordine termini, primus ingenitū. secundus genitum. tertius incorruptibile. quartus corruptibile. **lxij.** Tertio, quod genitum aliquando generabitur. Hæc ratio duobus syllogismis (quorum præmissæ aut ex prius offensis aut ex hypothesi aduersariorum sunt veræ) concludit duas contradictorias. Primus. Omne genitum aliquando generabitur, & aliquod genitum est incorruptibile, secundum aduersarium. ergo aliquod incorruptibile aliquando generabitur. Secundus. Nullum ingenitum aliquando generabitur, & omne incorruptibile est ingenitum. ergo nullum incorruptibile aliquando generabitur. quæ contradicit priori conclusioni. Item & duobus alijs syllogismis rursus duæ colliguntur contradictoriae. Primus. Omne corruptibile aliquando corrumpitur, & aliquod corruptibile est ingenitum, secundum aduersarium. ergo aliquod ingenitum aliquando corrumpitur. Secundus. Nullum incorruptibile aliquando corrumpitur, & omne ingenitum est incorruptibile. ergo nullum ingenitū aliquando corrumpitur, quæ contradicit conclusioni prioris syllogismi, & cum vtraque ex concessis aut probatis inferatur, deberent ambæ esse veræ. quod est impossibile.

¶ Paraphraseos in primum de cælo & mundo, finis.

PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN Secundum de cælo & mundo, annotatiunculæ.

¶ Factum, genitum. ¶ Consummatio, finis.

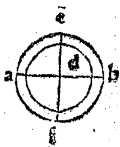
Secundus liber de Cælo & mundo duodecim capita complectitur. Primum caput vnam conclusionem, sex rationes ad eam & tres opiniorum remotiones ad quintam. ¶ Conclusio. Cælum neque factum est, neque corrumpi contingit: sed vnum, sempiternum, principium cōsummationemque non habens, in se infinitam temporis seriem continet. ¶ Primo Quia ex ijs quæ in primo libro adducta sunt, huius rei fidem facere possumus. ¶ Secundo, Quia opiniones ipsum factū esse dicentium, rationabiliter defendi non possunt, hoc igitur de eius immortalitate & sempiternitate magnā credulitatis occasionem inducit. ¶ Tertio. Non defuerunt sapientes patres nostri, qui existimauerunt cælū quod immortalē, diuinū, in se hunc motū gerens, cuius nullus sit finis, sed ipse potius aliorū finis existat. Etenim cōtentorū finis est, & circulatio perfecta est, imperfectas motiōes terminum quietemque habentes cōtinens, neque principium habens, neque finem, infinito tempore incessabilis, & irrequieta. quapropter ad credendum cælum esse perpetuum, rationale est se exhibere persuasibilem. ¶ Quarto. Antiqui cælū, & locum qui sursum est, deo attribuerunt, & non alia, ut quod solum existimarent immortalē. & ob id immortalē & sempiternum attribuerunt. ¶ Quinto. Ipsum impassibile est, nihil difficultatis & laboris ut moueatur asserens. nulla enim illi resistentia, nullumque ipsum ferri qualiter natum est prohibens. Est igitur merito sempiternum existimandum. ¶ Vnde pri-

imum excutienda est antiquæ fabulæ opinio, opus esse Atlante fulcore sustentato reque cæli, ne mole sua procumbat, ut quod suo pondere ruere possit. ¶ Secundo, eorum qui eadem de causa cælo (ut terrenis omnibus) grauitatem inesse suspicantes, animal cælum putauerunt, & ab anima (ut pendula in aere volucris) in sublimi sustineri. ¶ Hoc certe irrationabile. Primo, quia talis anima continua pœna, continua affecta tristitia, miseram traheret vitam: quam tamen (si qua eius esset) licere potius esse beatam. ¶ Secundo, Quia cælum sustineret & ferret violenter: quare aliter ipsum ferri natum esset. ¶ Tertio, Quia absolum est illam animā sine vacatione aliqua & intermissione mentis continue cælum volubiliter intorqueri. Videmus enim mortalium animantium, ipsis somno resolutis, animarum esse require, & operæ & laboris intermissionem. Remitteret igitur & illa immortalis anima & æterna interdū suos labores, & quiete solueretur placida. ¶ Tertio excutienda est Empedoclis assertio, ob celeriore, propria inclinatione superata, circulationē, cælum, tamen si graue sit, non cadere. Nam si hac celeritate, propria superata inclinatione, torqueretur: quo pacto motus eius tanto tempore saluaretur? Ea enim quæ præter naturam eueniunt, citissime corrupta conspiciuntur. ¶ Sexto. Si primæ rationis melius est perpetuitatem sentire, conformiusque diuinis quæ de deo asseruntur, & magis consonum sapientū assertionibus, cælum perpetuum esse potius sentiendum est. Primæ autem rationis perpetuitatem sentire, melius videtur, & diuinis quæ de deo asseruntur conformius, magisque sapientū consonum assertionibus. Sentiendum igitur ipsum esse perpetuum.

Primi capituli secundi de Cælo scholia. i. Cælū neque factum est, neque corrumpi cōtingit. Verum quidem est cælum non esse factum, per transmutationem naturalem scilicet, subiecto præsupposito, neque ipsum hoc modo esse desitū. Fallum tamen est ipsum esse sempiternū. nā virtute supernaturali incepit, & tādē desinet, ut indubitato credendum est. Proinde rationes Aristotelis diluendæ sunt. Prima quidem, quod in primo libro ostentum sit cælum neque incepisse neque desitū esse naturaliter, & id quidem verū est. Id tamen non prohibet ipsum alio modo incepisse. Secunda quod antiqui primo libro improbatu posuerit cælum naturaliter incepisse, & finem habiturū, quod sane veritati discrepat. Ex eo tamen non sequitur cæli sempiternitatem, ut quod alio incepit modo. Tertia, quod non est recipienda illorum auctoritas qui posuerunt cælum esse perpetuū. Nam eis repugnat maior auctoritas, scilicet fidei, cui potius accedendum est & intuemum. Quarta, quod deus non continetur cælo ut locatum in corpore locante, quemadmodum res corporeæ, sed assistit deo pro sua voluntate. hinc ex sempiternitate dei non arguitur æternitas cæli. Quinta, quod cæli sua præter natura duraret perpetuo, similiter & eius motus, cum in eo non inueniatur resistentia, contrarietas, violentiū, defatigatio, tamen plane ijs non obstantibus desinet per voluntatē sui auctoris. Sexta, quod non est admittendum id quod secundo loco assumitur, rationem scilicet cæli esse perpetuā, immo eam cum cælo incepisse, ut in octauo libro physicorū capite primo declaratum est. Vnde primū excutienda est antiquæ fabulæ opinio. Pingunt poete Atlantem humeris suis fulcire cælum, & ipsum a casu defendere, ut Vergilius. Axē humero torquet stellis ardentibus aptū. Verū id physica reprobatione non eget, nam suā satis prodit falsitatem, quod cælum neque graue neque leue sit, & si tale esset, humanis viribus fulciri non posset. Et tamē fabula ortū habuisse credita est: ex eo quod Atlas primus fuerit astronomiæ inuentor, ut inquit Plinius, docueritque cælum materiali sphaera exprimere, quā Hercules ab eo didicisse fertur, & idcirco defesso Atlante humerū subiecisse. Præterea mons est in Mauritania eiusdem nominis, adeo sublimis, ut eius cacumen nubes transcendat, quem propter altitudinem credit vulgus ad cælum vsque peringere, ipsumque sustinere. Hinc indigenæ illum vocant columnam cæli. His astipulatur Ouidius, qui postquam descripsit transformationem Atlantis regis in hunc montem ex aspectu capitis Meduse a Perseo ei ob negatum hospitium ostensi, de eo monte subiungit. Et omne cum tot syderibus cælum requiescit in illo. Sed neque id veritati est consentaneum, cum cælum fulcimenso non indigeat, & si indigeret, totum ab eo sustineri non posset.

¶ Secundi capituli annotatiunculæ.

¶ Augur, qui ex auihus diuini. ¶ E regione, ex opposito. ¶ Animatum quoddam, ut animatum quoddam, verba in analogia. ¶ Poli, vertices, sunt autē extrema lineæ circuli quam vertitur cælum: quæ lineæ, axis cæli dicitur. ¶ A e b f, primum cælū. ¶ A, oriens. ¶ B, occidens. ¶ Linea a b, circulus diuisor velocissimi motus. ¶ D, septentrionis punctus, qui & hypogium, & mediæ noctis punctus dicitur: cui opponitur meridiei punctus non signatus. ¶ E, polus arcticus, & nobis apparens. ¶ F, antar-

Eticus, nobis semper occultus. ¶ Linea est axis cæli. D eius, centrum terre.

Secundum cap. continet quinque conclusiones, quinque rationes ad primam, duas instantias ad secundam, & duas rationes ad tertiam. ¶ Prima conclusio. Dextrum & sinistrum cælo sine sursum & deorsum minime (vt Pythagorici voluit) aptari debent. ¶ Primo, Quia nunquam dextrum & sinistrum sine sursum & deorsum reperire possis: vt plane licet in perfectis animantibus intuearis, sursum vero & deorsum sine dextro & sinistro possis: vt in plantis: in quibus solum sursum & deorsum conspiciuntur. Non igitur rationabiliter dextrum & sinistrum sine sursum et deorsum cælo assignant. ¶ Secundo, Sursum et deorsum ceteris omnibus sunt priores, et vt aliarum principium. Sunt enim dimensionum tres, longitudo, latitudo, et profundum. et longitudo alij prior est, et vt principium: secundum quam sumuntur sursum et deorsum, et latitudo profundo prior, secundum quam sumuntur dextrum et sinistrum, secundum vero profundum differentia ante et post sumendæ sunt. Non igitur dextrum et sinistrum sine sursum et deorsum (vt neque latitudinem sine longitudine) reperias. ¶ Tertio, augmentatio animalium sumitur secundum sursum: ab ante, sensus: et a dextro, secundum locum motus. At prior est in eis augmentatio motu secundum locum. Igitur et sursum prius est dextro. ¶ Vnde fit vt non in omnibus has positionum differentias natura reperire queas: vt in elementis, et inanimis, in quibus aliqua non inuenias a quibus has differentias sumere possis, habet enim solum ignis motum sursum, et terra deorsum. Sed ipsas illas attribuimus relatione ad nos sumpta: vt id dextrum dicatur, quod (vt Augures aiunt) nobis fuerit a dextera: et sinistrum, quod fuerit a læua, aut ex opposito situ: vt id dextrum, quod e regione nostræ dextræ fuerit, id sinistrum, quod ex opposito iacuerit sinistrae, aut similitudine, vt in statua solemus assignare. Has vero liquido potestis, virtutibus, et officiis distinctas in animalibus reperias. ¶ Quarto, Pythagorici assignauerunt cælo tamen duas differentias, dextrum, et sinistrum: et quatuor dimiserunt, sursum, deorsum, ante, et post, et quas assignauerunt, minus apparent, et notæ sunt, etiã in animato, differunt enim virtute solum, sursum vero et deorsum et anterius a posteriore non modo virtute differunt, sed et figura. Debuerunt igitur potius imagis parentes et veriores differentias cælo assignare. ¶ Quinto, Qui priora et principaliora assignare pretermittunt, iure sunt obiurgandi. Id autem Pythagorici factitarunt. Nam sursum, prius et principalius est, vt quod secundum longitudinem sumatur, et sit vnde fiat motus: dextrum, a quo: et ante, ad quod. Sunt igitur et ob id obiurgandi, et quia neque hoc modo differentias cælo assignauerunt. ¶ Secunda conclusio. Cælum, sursum, deorsum, & cæteras positionum differentias retinet. Nam in cælo est mouendi principium, vt in animalibus: in quibus has diximus reperiri natura differentiarum virtutes, est enim animatum quoddam, igitur in cælo sunt sursum, deorsum, ante, post, dextrum, & sinistrum. ¶ Prima instantia. Cælum sphaericum est, omnes partes similes habens, & semper consimilem motum exercens. Non igitur hanc potius partem sursum posueris, illam deorsum: et ita in cæteris. Responsio. Tametsi cælum sphaericum sit, figuræ dissimilitudinem non habens, hoc tamen non impedit ipsam positionum differentias habere. Nam partium diuersæ sunt virtutes, hæc autem differentia secundum virtutum diuersitates sunt accipiendæ: vt animal harum habet aliquas, vt dextrum et sinistrum sub figuræ similitudine: aliquas, vt sursum et deorsum, ante et post, sub figurarum varietate. Quod si ipsum intelligas in formam conuerti sphaericam, nihilominus omnes habebit sub figuræ similitudine virtutum diuersitates. ¶ Secunda. Motus cæli non incepit, non est igitur dextrum in cælo vnde fit motus. Responsio. quauis cæli motus non inceperit, tamen est dextrum vnde est motus. Et si motus incepisset, ab illa parte moueri incepisset. Et si quiesceret, et iterum motus nasceretur, ab illa nasceretur. ¶ Tertia conclusio.

Longitudo cæli secundum polorum distantiam sumenda est, quorum vnus sursum, alter deorsum existit. ¶ Primo, Quia hemisphaeriorum differentiam per polos (quæ non moueantur) apprehendimus. ¶ Secundo, Quia partes extra polos consueuimus dicere latera. latus autem non est sursum aut deorsum, sed quod extra sursum aut deorsum est. Erit igitur eius longitudo secundum polos sumpta: quorum alter sursum, alter vero deorsum fuerit. ¶ Quarta. Polus qui nobis superpositus apparet, deorsum est: qui vero nobis semper occultus, sursum. ¶ Patet, Quia dextrum cæli est a quoque motus est, vt a quo oriuntur astra, sinistrum ei oppositum, vt ibi astrorum occasus est. igitur sursum vertex nobis occultus est: & deorsum, qui nobis superpositus apparet, alioqui cælum a sinistro moueretur in dextrum, quod neque est, neque rationabile est. ¶ Vnde fit vt qui sub polo nostro habitant, in deorsum sint cæli, & qui sub latet, sint sursum. Et adeo, vt oppositum eueniat quod Pythagorici putauerunt, dicentes nos sursum esse, & illos deorsum. Et hæc de primo circulo dicuntur. ¶ Quinta. In secundis circulationibus (vt sunt sphaeræ planetarum) opposito modo ad primam assignandæ sunt sursum, deorsum, dextrum, & sinistrum differentie positionum. ¶ Nam opposito modo hæc sphaeræ ad primam incedunt, & motus est a dextro in sinistrum. ¶ Vnde fit vt qui sunt deorsum, & in sinistro primæ lationis (quemadmodum nos ipsi sumus) sursum sint, & in dextro secundarum lationum: & orbium planetarum. In ante & post, hoc non reperias discrimen. Et de his titula sufficiat.

Secundi capitis scholia. ij. Et longitudo alij prior est vt principium. Longitudo dicitur principium magnitudinum, quæ ante ipsam nulla sit magnitudo, sed omnium magnitudinum sit prima. Et est prior alij. nam sine alij, latitudine & profunditate, inuenitur, vt in linea, sed latitudo & profunditas sine longitudine inueniri non possunt. Eadẽ ratione latitudo prior est profunditate, quia sine profunditate reperitur, vt in superficie, profunditas autem sine latitudine nequaquam. Et trium dictarum magnitudinum vnaquæque duas habet positionum differentias, vt suas extremitates, quæ secundum eam sumuntur, vt ostendit hæc figura.

Magnitudines	Differentia positionum	Partes huius secundum quas sumuntur	Motus secundum eas super.
Longitudo	Sursum, Deorsum	Caput, pedes.	Augmentatio.
Latitudo	Dextrum, Sinistrum.	Latus dextrum, sinistrum.	Motus secundum locum.
Profunditas	Ante, Post	Pectus, Tergum.	Sensatio.

Augmentatio animalium sumitur secundum sursum. Quauis animalia secundum latitudinem etiam augeantur & profunditate, insignius tamen & excellentius secundum longitudinem. nullius enim animalis inuenitur latitudo aut profunditas æqua longitudini, quæ ad modum & plantæ longæ maius habet secundum longitudinem crementum, quæ atredidit secundum ipsarum sursum, scilicet radicem, & deorsum vt pice ramos, quæ secundum crassitatem, secundum quæ tamen augentur aliquantulum, vt crassitudo trunci fulciat ramorum pondus. hinc augmentatio animalium dicitur sumi secundum sursum. Et ab ante in animalibus sumitur sensus, nam omnium sensuum exteriorum organa in anteriori parte animalis, scilicet facie, sunt sita. solus tactus sensuum infimus per totum corpus diffusus est. Et a dextro sumitur secundum locum motus, nam in dextera parte est validior virtus, ad efficiendum motum quam in sinistra. Facilius enim expeditius homines faciunt motus animales, & quibus animalia a seipsis mouentur, parte dextera, quæ sinistra. Differunt enim virtute solura. Planum est in homine dextrum latus, brachium, & manum, eiusdem esse figuræ cum sinistro & solum virtute differere, quæ dextrum masculum sit & valentius, sinistrum vero femineum & imbecillius. Præterea in diuersis hominibus interdum variantur dextrum & sinistrum. Nam plerisque plus est roboris in dextera manu quam sinistra, & illis dextræ manus est dextrum, & sinistra sinistrum. In nonnullis vero contra plus est virium in sinistra manu & brachio quam dextera, & illis sinistra manus est dextrum, & dextera sinistrum. Sursum vero & deorsum, ante & post, figuræ discrimen habent sicut & virtutis, & vniuersimter sumuntur in omnibus. Quod enim in vno est sursum, vt caput in omnibus etiam est sursum, quare hæc quatuor manifestius distinguuntur. Nam sursum prius & principalis est. Motus fit a sursum, potissimum vitalis, quia superiori parte deriuatur in omnia, & sensitiuus qui organa habet in superiori parte constituta. A dextro vt efficiente fit motus, nam habet potiorẽ maiorẽque mouendi virtutẽ. Ad anteriore partẽ fit motus animalis vt progressio, natatio, volatio, reptio, quibus animalia feruntur in ante, & non motu retrogrado. iij. Est enim animatum quoddam. Non vult his verbis Aristoteles cælum esse animatum, nam prædedit capite improbauit sententiã eorum qui dixerunt esse animal, sed occulta & latente analogia (vt etiã recte monent notæ) designat cælum cum animato habere hanc conuententiã, quæ sicut animatum in diuersis partibus habet diuersas virtutes & officia, secundum quæ sumuntur in ipso differentia positionum, ita & cælum.

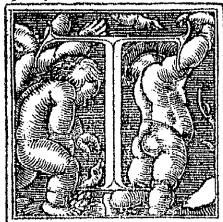
Et differentia positionum in caelo per analogiam animalis sunt cognoscendae, non minus in caelo quam animalia a natura rei distinctae, & non relatione sumpta ad nos, aut secundum situm & positionem partium caeli, sed diuersas eius virtutes. Nec obstat quod in caelo non sit augmentatio, quae dicta est sumi secundum sursum, neque sensus, qui sumitur secundum ante. Nam id Aristotelis dictum intelligitur solum de rebus naturalibus habentibus augmentacionem & sensum. Et quauis ea caeli pars quae prius fuit in dextro, postmodum sit in sinistro, & quae prius in ante caeli, deinde sit in post, non tamen sequitur ex hoc promiscua istarum differentiarum confusio. Nam pars caeli quae est in dextro, non est dextrum, & ea quae est in ante, non est ante caeli. Non enim sumuntur differentia positionum in caelo secundum aliquas partes caeli, sed secundum puncta fixa & immobilia orientis, occidentis, meridiei, septentrionis, quae ibi effinguntur ex virtute intelligentiae mouentis, & facientis nobiliores operationes in vna parte caeli quam in altera, sicut non attenditur in homine sursum secundum caput absolute, sed prout anima facit ibi operationes sensitivas. Nam si anima esset separata, amplius caput non diceretur sursum nisi aequiuoce, Ex quo iterum liquet hic sursum & deorsum non capi ut sunt differentiae locorum, quomodo ignis est sursum, & terra deorsum, neque ut situm & collocacionem ad nos important, quomodo sursum dicitur quod supra nos est, & deorsum quod infra, sed ut diuersas important virtutes in partibus secundum longitudinem distinctibus. Quod si ipsum intelligas in formam conuerti sphaericam. Herinactum (qui & hericius dicitur) animal quidem paruum, & serotum, cuius cutem setae rigidae acutissimae & densissimae communiunt, ferunt cum a canibus impetitur, se in sphaeram conuoluere, & hoc pacto setis acutissimis seprum, tutum euadere, nihilominus illud animal reductum in formam sphaericam, aequae habet sex differentias positionum, sicut prius quando erat explicatum secundum directum. v. Dextrum caeli est a quo eius motus est. Dextrum primi mobilis (de quo solo intelligitur praesens conclusio) est oriens, & eius sinistrum occidens. Itaque intelligatur homo habens dextram manum ad orientem, sinistram ad occidentem, & faciem versus meridiem, ut ante hominis respondeat parti anteriori caeli, sicut dextrum dextro, & sinistrum sinistro. Eius caput erit conuersum ad polium antarcticum, & pedes ad polium arcticum, quare polus arcticus respondens parti quae est sursum in homine, est sursum caeli, & polus arcticus respondens parti quae est deorsum in homine, est deorsum primi caeli. Si enim ponatur caput versus polium arcticum, & pedes versus antarcticum, facie versa ad meridiem (quemadmodum est ingendus est homo ad cognoscendas differentias positionum sphaerarum inferiorum, in quibus polus arcticus est sursum, antarcticus deorsum, occidens dextrum, & oriens sinistrum. nam proprijs motibus mouentur ab occidente in orientem) manus eius sinistra esset ad orientem, qui proinde esset sinistrum primi mobilis, & manus dextra ad occidentem, qui ob eandem rem spolum in homine esset caeli dextrum. Primum autem caelum mouetur ab oriente in occidentem, igitur ipsum moueretur a sinistro in dextrum, quod est impossibile. Distinctio autem differentiarum positionum & primi caeli & sphaerarum inferiorum, hac subiecta descriptione dignoscitur.

Differentia positionum	Sursum	Deorsum	Ante	Post	Dextrum	Sinistrum
Primi mobilis	Polus arcticus	Polus arcticus	Meridies	Septentrio	Oriens	Occidens
Sphaerarum inferiorum	Polus arcticus	Polus antarcticus	Meridies	Septentrio	Occidens	Oriens.

Ex qua descriptione constat primum mobile & sphaeras inferiores in duabus differentijs conuenire ut pote ante & post, in reliquis autem quatuor discrepare.

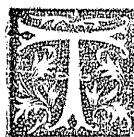
¶ Tertij capitis annotat.

¶ Contraria, mutuo in se agentia et patientia corpora, mundum completia atque perficientia.

¶ Tertium caput continet vnam conclusionem, et sex ad eius probationem consequentias. ¶ Conclusio. Considerandum est cur plures sint circularum sphaerarumque lationes. ¶ Si lationes illis aliquid assignari possent contrarium (id autem non posse prius dictum est) in promptu esset ratio, quod contrariorum (quae vniuersi constitutionem integritatemque respiciunt) si vnu est et alterum protinus ut sit necesse est. Et certe licet huius rei causam assignare perdifficile sit, vt q̄, et quorum accidētia a sensu sint remota, id tñ ostēdere hac nitimur ratione. ¶ Cuiuscūq; est opertio, id vt eius opatio sit, existit. Dei autē opatio est immortalitas, et vita sempiterna: et caeli opatio, motus est sempiternus. Ob id em̄ circulare corpus habet: q̄ natura sempiternae irrequietęq; circummouetur. est enim diuinum quiddam. ¶ Quod si semper circummouetur, aliquid in medio semper quiescere (vt post probatione dilucebit) necesse est. vt terram, et id natura quidem. Nam praeter naturam nihil semper quiescere potest. ¶ Et si terra est, erit & ignis. Primo, quia si vnum contrariorum natura

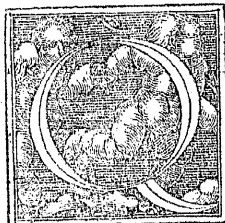
sit, & alterum esse necesse est. terra enim & ignis contraria sunt: & vniuersi materia. Secundo, quia si posterius est, erit & prius. ignis autē prior, est enim calidus, leuis, atque agibilis: terra vero frigida: grauis, quiescēs, & immota, frigiditas autem: grauitas, & quies, caliditatis, leuitatis, & agitabilitatis priuationes sunt: ac habitus priuatione prior est. Si igitur est terra vt priuatio quaedam et ignem qui vt habitus et & affirmatio est, esse necesse est. Et si terra et ignis sunt, intermedia elementa aqua & aer vt sint oportet. sunt enim terrae et igni contraria, et quodlibet elementorum est alteri cuiuslibet (vt postea amplius demonstrandum est) contrarium. ¶ Quod si quatuor sint elementa, rerum generationes ac obitus esse necesse est, quia nullum ipsorum sempiternum esse possibile est. ¶ Primo, Vt quae sint contraria, et quae adinuicē agant et patientur. ¶ Secundo, Quia mobile cuius motus natura sempiternus non est, vt sempiternum sit, rationale non est, intereunt igitur et oriūtur alia. ¶ Quod iterum si sint rerum ortus atque obitus, et aliam a prima vnam aut plures sphaerarum lationes esse necesse est. Sola enim prima semper vna eademque existente, elementa et omnia adinuicē cōsimiliter se semper habebūt. Et quomodo id, et vnde prodant gnationes, latius expressiusque futura discussio est. Adiecta itaque putet ratio cur sphaerarum, superiorumque circularum plures sint lationes, quia sunt generationes.

¶ Tertij capitis scholia. vij. Est enim diuinum quiddam. Aristoteles vocat circulare corpus quiddam diuinum, q̄ in se proprietates habeat admodum perfectas, quibus diuinis assimilatur, & possit motum circularem, quem posuit esse naturale vestigiū vitae sempiternae dei, sicut lumen lucis. hinc motum illum posuit perpetuum, vt propius assimilatur cur suo exemplari. Veruntamen hac in re hallucinatus est. nam motus caeli non adeo naturaliter, sed voluntarie depēdet, neque est prima naturalisq; operatio, vt latius in octauo physicoſtō ostensum est, ex quo supponit sufficienter probati caeli esse perpetuum, & in hac suppositione hanc primam stabilit consequentiā, quae quidem simpliciter non habere probandi vim, sed ex hypothesi, qua supponit caelum esse sempiternum. & proinde motum eius de bere esse sempiternum. Et id natura quidem. Necesse est si caelum circummouetur, aliquid vt terram in medio quiescere, quemadmodum vltimum huius libri caput ostendit. Neque obstat huic quieti, terrae succussio atque tremor qui interdum fit. Nam is solum circa exiguam terrae partem cōtingit, a quo non potest tota terra denominari moueri, vt neque totus homo frigidus ab extremitate digiti frigida. Neque ex hac diuina quiete terrae sequetur in grauitate eius oriolitas, cuius quidem operatio est mouere deorsum, cū id cui inest, est extra suum locum naturalem, alias non. Nam praeter hunc vltim grauitas alteri habet cum res est in suo loco, scilicet efficiendi quietē deorsum, & hoc officij exercet grauitas terrae in terra manente in suo loco, sicut leuitas ignis facit ipsius quietem quamdiu manet in suo loco. Si vnu contrariorum natura sit. Non repugnat huic positioni id Aristotelis dictum in praedicationis, Non oportet si vnu contrariorum actu sit, alterum actu esse. Nam ibi loquitur de contrarijs accidentarijs quae designantur per dicibilia contraria logica, vt de sanitate, agritudine, albedine, nigredine, & consimilibus. Hic autem de contrarijs substantijs completis, mutua in se agendi vim habentibus, & vniuersum constitutibus, vt eius materia, hoc est tanquam partes integrales principales mundi, qualia contraria sunt ignis, aer, aqua, terra. Quae si quis hanc propositionem ad alia contraria applicauerit, pseudographiam committet, & malam principij applicationem. Si posterius est, erit & prius. Prius hic nuncupatur, quod natura praestantius est & perfectius. Et idem dicitur esse in affirmatione siue positione. Posterius autē, quod imperfectius est, & natura ignobilius, & idem dicitur esse in negatione siue priuatione. Et ignem quidem esse prius, terram autē posterius, ostēdit Aristoteles per accidentia quae eis insunt. Nam ignis leuis est, terra grauis, leuitas autem suapte natura grauitate nobilior. Sic ignis calidus, terra frigida. Caliditas autē amica vitae, perfectior est quae frigiditas germana mortis. Denique ignis agibilis est, & terra quiescēs. Motus autē (vt qui vitę sit amulus) perfectior est quiete, quae corporem, & a vitali operatione discessum insinuat. Et in omnibus praedictis consequentijs per vocabula necesse & oportet, notatur necessitas naturae, cuius pulchra ordinatio & dispositio ab Aristotele hic (sicut & in alijs philosophiae locis) supponitur. Proinde calumniae quae contra has fiunt consequentias, petentes quicquam contra hunc naturae ordinem, nullius sunt momenti.

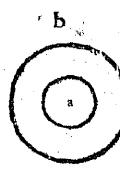
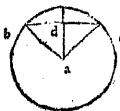
¶ Quarti capitis annotat.

¶ Figura rectilinea, est quae rectis lineis clausa est. ¶ Qualis figura est quae a parte circuli incipit, et in acutiem tendens, in oui similitudinem est formata. ¶ Lenticularis, quae ex duabus circuli minoribus portionibus, lētis similitudinem exprimit. ¶ Lēs, leguminis notū semen, quo qui vescuntur, lenes ac moderatos reddi censent.

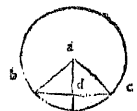
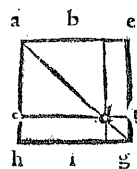
Vartum caput cōtinet vnā conclusionem: & quatuor ratio-
nes ad illā. ¶ Cōclusio, Caelū sphaericā figurā sibi vēdicare
neceffe est. ¶ Primo, Quia hęc figura, natura et substantia
prima, celo cōueniētissima est, quod ita ostēdimus: Primo,
quia oīs figura plana, aut rectilīnea, aut circularis est. Et oīs
rectilīnea multis cōtinetur lineis: circularis tantū vna. Et in
vnoquoq; genere vnū prius est multis, & simplex cōpositis.

Secūdū em̄ numeri seriē circulū ponūt vt vnū, trigonū vt
duo: quia duobus rectis equalis. Est igit̄ merito planarū figurarū prima. ¶ Secūdo
idē cognoscit̄. Perfectū prius est ip̄fecto. At circul⁹ perfectior est rectilīnea: quia
extra eū nihil relinqui, nihilque ei posse addi vidēt̄: rectilīneę autē potest. Tūc sic.
Sicut circulus se habet ad reliquas figuras planas, ita sphaera ad reliquas solidas. Vt
em̄ circularis, vna cōtinetur linea, ita & sphaerica vna superficie cōtēta est: & vt cir-
culus (vt dictū est) planarū figurarū prima et perfectissima, ita quoque sphaera sol-
darū prima est & perfectissima. At primo perfectissimoque corpori (quale est cæ-
lū) prima debet et perfectissima figura, est igit̄ celū sphaericū. Et id idē subit iudiciū
apud illos q̄ posuerūt corpora in superficies resolui, nā sphaerā nō diuidēbant, quasi
vnicam superficiem continēem, et priorem et simpliciorē cæteris. Et de illa supre-
ma perfectissimaque hęc ratio ducit̄, sic esse oportere intelligere de ijs q̄ ab ipsa ambi-
untur et claudūtur, vt q̄ ad hāc ipsā cōtactū, et ad inuicē habeāt omnes. ¶ Secūdo.
Quia si cælū esset rectilīneū, lētū, ouale, aut alteri⁹ angularis figurā: vbi cor-
pus esset (vt ei⁹ partes) postea nō esset: & esset, vbi prius nullū erat corp⁹. Sed qd̄ est
hoc existimare, nisi extra cælū esse vacuū? & illic posse esse & corpus & locū? quo-
rū opposita determinata sunt. Et id de inferioribus circulis hanc ob causam prōpti⁹
licet defendere. ¶ Tertio, Cæli latitudo, aliarū mensura est, mensura autē oīm mini-
mū, & motū, velocissimus, minimus, est igitur lineā in seipsam minimē, hęc au-
tē circularis est, erit itaq; circularis, & sphaericę figurā. ¶ Quarto, Aqua cognoscit̄
sphaerica, quæ contactū habet ad aerē, & aer ad ignē, & ignis ad cælum. Igitur cælū
sphaericū est, etiā multo magis his inferioribus. Quod autē aqua sphaerica sit,
fatis deprehēditur, quia videmus eam semper ad cōcauiōres partes confluam, deci-
duāq; donec partes equātur, sunt em̄ cōcauiōres partes, q̄ centro sunt pp̄nquiores
Sūt itaque centrum a, a quo ad aque superficiem ducatur recta a b, & recta a c. qui-
bus superducta in superficie basis sit b c, ad quam a centro educo lineam alterā a d,
quę si minor fuerit a c, aut a b, erit centro propinquior, quare & illic locus pronior et
declinior, et circumfluet aqua vt partes equentur, et ita vbicumque a centro aquę ad
superficiem eductis lineis et equatis, quiescet. Manifestum est igitur: aquam spheri-
cam sibi aptare figuram, est enim sphaerica ea, cuius omnes rectæ a centro ad circum-
ferentiam eductæ, sunt æquales. Et non modo vt aqua mundus sphaericus est, sed
summa etiā illa diligentia et sapientia sic veluti tornatus est, vt nihil manifestum
(quod *περιεργαστηριον* vocant) nihilq; quod oculis nostris cōspiciendū obuiūq; sit, figu-
ræ perfectiōe et excellētia et regularitate tale occurrat, nihil em̄ tāta diligētia sphæ-
rice excōli, elaborariq; potuit, vt circulariter moti corporis natura. Nam si propor-
tionē quæris, quāto aqua perfectione, figura, et qualitate terrā superat, tāto aer aquā,
et ignis aerem, et longe plus ipsum cælum hęc inferiora elementa omnia.

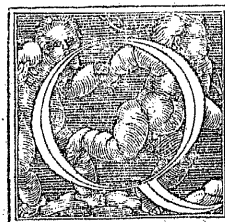
Varticipis scholia. viij. Omnis figura plana, aut rectilīnea aut circularis est. Id in-
telligitur de figura plana terminis vni⁹ dūtaxat & cōsimilis speciei cōrenta, scilicet vel
sola linea curva, qualis est circularis, vel solis rectis, vt rectilīnea, & non ea quæ diversa-
rum rationum terminis clauditur, scilicet linea recta & curva, vt est semicirculus & por-
tio circuli. Possunt tamen dictæ figuræ sub expressis membris intelligi tāquam compo-
sita sub simplicibus, vt auctorum mos est. Nihilq; ei posse addi videtur. Quauis circulo poster
aliquid eiusdem rationis vt amplioris circumferentiæ circulus adici, manente nomine prioris figu-
ræ, vt circulo minori a, circulus maior b, non tamen potest addi quicquam alterius rationis vt
angulus, aut quæcumq; figuræ rectilīneæ partīcula, manēte ratione circuli. Rectilīneæ autē figuræ

potest addi altera figura alterius speciei, manente tamen eiusdem figuræ rectilīneæ denominatione,
vt quadrato potest circumponi gnomus qui nō est quadratū, & totum ex vtroq; cōstatum ma-
nebit quadratū, vt in Categorijs adducit Aristoteles. Potest & gnomus b h e i, e f g i auferri a to-
to quadrato a e g i, manebitq; minus quadratū a b e d, cui predict⁹ gnomus erat circūpositus. Vbi
corpus esset, vt eius partes, postea non esset. Intelligatur cælū a b c triangularē, cōtētū intra cælū
circularē d e f, cum pars a cæli contenti fuerit delata vsq; ad partem d cæli continentis, tunc in par-
te a cæli continentis nulla erit pars cæli contenti, & tamen prius ibidem erat aliqua pars. Manife-
stū est itaq; vbi prius fuit corpus, postea non esse. Similiter tunc in parte d cæli contentis erit ali-
quod corpus, scilicet pars angularis a cæli contenti, & tamen ibi prius nullū fuit corpus, igitur po-
sico cælo multilatero intra sphaericum, vbi prius nullū fuit corpus, postea erit corpus. Quare in-
tra cæli continētis concavū & contenti convexum erit vacuum, & non se contingēt contactū
& contentū, quoniā in solidis corporibus non sphaericum non potest habere omniūq; contactū
ad sphaericum. Mensura autem omnium minimum. Hoc in loco, minimum, continuæ quantitatē
rationē nō habet, sed simplicitatis, vt sententia literæ sit, mēsuram esse omniū simplicissimā, quæ
admodū vnitatis numerorū omnium mensura & pars simplicissima est, & velocissimus cæli motus
simplicissimus est, & maxime vnus, nō enim in partes per discontinuationem distrahitur, & hinc
minimum dicitur. Proinde idem motus est secundū lineam simplicissimā, & maxime vnam, vt po-
tēte circularē, quę non est diuidua in duo extrema terminalia, sed vndiq; continua. Quare & cor-
pus ipsum quod mouetur, sphaericū est & circularē. Quæsi minor fuerit a c aut a b. Intelligatur
(supposita hypothesi literæ) lineā a d protrahi in directum vsq; ad punctum e in circumferentiā si-
gnatam. Cum lineā a d sit pars, & lineā a e eius totum, manifestum est lineam a d esse minorem li-
neā a e, per dignitatem communem. At qui lineā a e æquatur lineā a b, & etiam lineā a c. nam ab
eiusdem circuli centro a ad eius circumferentiā omnes sunt eductæ, est igitur lineā a d minor quā
lineā a b, aut a c. Quicquid enim est minus vno æqualium, minus est & altero.

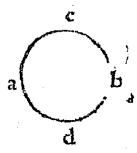

¶ Quinti capituli annotat.

¶ Ad, versus. ¶ Cōtingit, possibile est. ¶ A oriens, b occidēs, c meridiēi punctū,
d punctū septētrionis. ¶ Intueor, video: idem, tueor, obtueor, contueor, significant;

Vintum caput cōtinet vnā quæstionem, responsionē quam
aliqui dare possent, & ei⁹ solutionē. ¶ Quæstio. Cur potius
cælū ab a ad c moueatur, q̄ ab a ad d? Hoc em̄ a casu esse non
potest, nā in sempiternis casus locū nō habet. Et id aut esse
prīncipiū, aut causam habere oportet. ¶ Respōdebūt for-
te aliqui hanc quæstionē vanā esse: & velle de oībus tentare
aliqua afferre, & nihil prætermittēte, magnæ stultitiæ esse
argumentū, aut arduæ excellētię, quę humanū excedit mo-
dum. ¶ Quibus respondemus, nō oēs statim increpare oportere, sed causam cur id
faciāt inspicere. Nā si quis vana fama illectus sine ratione loquatur, increpādus est.
At si scientiæ amore motus, vltra alios necessarias veritates attingit, eas rationibus
certiores efficiēs, tali profecto gratia habēda est inuētōri. Quæstiois itaq; adductę,
quæ eā aperiat rationem subnectimus. ¶ Natura, possibilium semper optimū fa-
cit, vt in lationibus secundum rectū plane intuemur. Siquidem ignis elementorum
nobilissimum, in supernum locum semper fertur, locus enim sursum, honorabilior
& diuini⁹ eo qui deorsum, est, ita & hoc modo anteri⁹ posteriore dignus est, & dex-
trum honorabilius sinistro. Et hęc causa quæstionem exerit, sic enim se habet, vt
contingit optimiē, & optimum, sic esse simplicem motum incessabilē, & ad hoc (vt
dictū est) verti, quod honorabilis est.

Vinti capituli scholia. ix. Natura possibilium semper optimū facit. Quia ab opti-
mo optime natura est condita & instituta, hinc omnia quam optime potest disponit &
efficit. Ita enim eam sapientissimus eius artifex ordinauit, vt quam proxime potest, il-
lius honoratē sapientiam & providentiā imitetur. Proinde ei indita est vis omnia q̄
rectissime potest, & rerum cōditioni conuenit, agēdi. Quod plane in elementorū motū
& locis facile conspicuum est. Ignis enim quia elementorum dignissimum est, & natura perfectis-
simum, in supremum locum, vt eorum cæli lunaris conuacuū, natura fertur, quod is locus hono-
rabilior & diuini⁹ est loco deorsum, Nepe idem locorum rerum sensibilibus supremus est, & eam
quoq; ob rem perfectissimus. Natura enī ab inferioribus ad superiora in mūdo sensibilī vt ab im-
perfectioribus ad perfectiora procedit. Ideo quę subdit corpora, minus digna, q̄ vero superemī-
nēt, digniora sunt. Anterior posteriorē dignus est. Id facile in cælo cōtētare per ea quę in homīe

comperiuntur licet, nam in parte hominis anteriori sunt operationes omnes sensuum, quæ sunt ad modum perfectæ, non autem in posteriore, nisi solus tactus, qui sensuum infimus est. Præterea in homine dextrum est validius, & ad quicquam mouendum expeditius sinistro. Haud aliter in parte cæli anteriore nobiliores sunt & digniores operationes quæ in posteriori, & in dextro eius validior virtus atque maior, quæ in eius sinistro. At qui meridies pars est cæli anterior, ingenius & animis hominum miram infundens virtutem. Septentrio vero pars eiusdem posterior, exors huiusce virtutis. Itaque dignus est cælum ad meridiem ferri quam ad septentrionem.

¶ Sexti capitis annotatiuncula.

¶ Prima latitudo, circularis latitudo, & quæ secundum primum sumitur spatium. ¶ Potentia minor, quæ minorem ad potentiam motam seruat proportionem. ¶ Potentia mota, resistentia. ¶ Impotentia, imbecillitas.

Extremum caput continet unam conclusionem, & quatuor rationes ad eam. ¶ Conclusio. Cæli latitudo, & quæ prima latitudo est, regularis esse cõsuetudo est. Hoc enim dico propter latitudines corporum inferiorum, & quæ sub ipso feruntur, quas non oportet esse regulares. Et quæ ea sit regularis, ostenditur. Primo, Quia si prima latitudo esset irregularis, eius esse intentio, vigor & remissio.

Vigor autem in omni regulari motu reperitur aut in principio, aut in medio, aut in fine. In fine, ut in motu secundum naturam: in principio ut in motu præter naturam: in medio, ut in proiectis, & violenter actis. Hoc autem in primo motu reperiri non potest: ut qui sempiternus sit, semper duras, infrangibilis, neque principium, neque finem, neque medium habens. est igitur cæli latitudo, regularis. ¶ Secundo. Quia si quid irregulariter feratur, aut hoc propter mouens euenit: quia eius non semper sit eadem mouendi virtus. aut propter id ipsum motum: quia mutatur virtutemque ad mouens non seruet eadem. aut propter utrumque: quia utrumque a sua virtute aliquatenus demutetur. & tunc nihil prohibet motum esse irregularem. Nihil autem tale circa cælum euenit, sed ipsum: simplex, ingenitum, incorruptibile, a sua virtute intransmutabile, semper idem manens. quare & multo fortius ipsum mouens tale erit, ut simplex simplicis, ingenitum ingeniti, indeficiens, intransmutabile: semper idem, indeficientis, intransmutabilis, & semper eiusdem motuum sit. erit igitur cæli latitudo semper regularis. ¶ Tertio. Si motus cæli esset aliqua irregularitas, aut hoc in partibus cæli cõtingeret, hoc autem non. nam iam dudum partes cæli, ut astra apparuissent maiore interuallo distantia, & aliquando minore, ut quæ aliquando segnius, aliquando vero celerius moueantur. quod nunquam compertum est. Neque in toto continget, propter ea quæ dicta sunt, & hanc adhuc rationem. Nam vniuersusque remissio propter impotentiam sit: omnis autem impotentia præter naturam est, ut in animalibus senectas, & decrementum, & cetera. Fere enim tota animalis consistentia ex talibus constat, quæ contraria sunt, & quæ in propria regione non sunt. In illis autem primis quæ simplicia sunt, & immixta, & semper in propria regione, nulla cõtrarietas: neque præter naturam inuenitur quicquam: quare neque impotentia: & si hoc, neque remissio: & si non remissio, neque itidem intentio, nam ubi intentio reperitur, illic quoque & remissio reperitur oportet. ¶ Quarto. Quia aut cæli motus infinito tempore intenderetur, & infinito tempore remitteretur, aut semper intenderetur, aut remitteretur: aut alternatis vicibus aliquando intenderetur, & aliquando remitteretur. Non primum dare poteris: ut qui plura faceres tempora æterna, & quia nihil præter naturam infinito tempore durat. Impotentiam autem a qua nascitur remissio, diximus præter naturam. et nihil natura et præter naturam æquali tempore perdurare videmus. Neque dabis semper intendi, aut remitti semper, quia omne quod est, ex aliquo in aliquod determinatum est. Et sicut non in quocumque tempore citharizare, aut ab aliquo loco in aliquem determinatum locum ire possibile est: ita neque quocumque tempore (quantulumcunque sit) possibile est cælum circulationem

suam expellere. Quod oportere, si intenderetur semper. Et minus certe semper mouetur. & eadem adduceretur ratio de tempore illic minimo, istic vero maximo. Neque afferes tertium, interpolatum intendi, et remitti. nam id irrationabile, & signum è simile est. Et tunc rationabilius, id non latere sensum, quandoquidem ea iuxta se similes posita, sensibilia sint. quod adhuc in sensu minime compertum est. Cælum igitur semper æquali regularique motu agi, ex his haberi potest certissimum.

¶ Sexti capitis scholia. x. Cæli latitudo, & quæ prima latitudo est. Non arguit irregularitatem motus cælestis, tarditas partium cæli circa polum, & velocitas aliarum partium circa diuisorem circulum. Nam non dicitur motus regularis, quæ mobilis vna pars æqua velocitate motetur eodem tempore sicut altera, sed quæ vna pars tantum perficit spatium vno tempore, quantum eadem pars alio tempore æquali, ut in motu regularitate idem sit mobile, & diuersa tempora æqualia, in quibus æquum conficiat spatium. Et quantum cæli motus sit naturalis, & natus suapte natura cælo conuenire, id tamen non conuincit eum irregularem esse debere. Nam motus naturales in principio tardiores, & in fine velociores esse debent, duntaxat de rerum naturalium motibus naturalibus intelligendum est, qui sunt diuidendo spatium. Neque rursus infert irregularitatem motus cælestis, latitudo planetarum retro grada, quæ (ut aiunt astronomi) est tardior, aut directior, quæ velocior, quia ad sumendum apte motus regularitatem aut irregularitatem, debet consimilis motus ad consimilem conferri, ut retro gradus ad retro gradum, aut directus ad directum. Modo consimiles motus æquis ab eodem mobili sunt temporibus. Quod si quis moliretur ostendere motum cæli esse irregularem, quia fiat cum resistentia, quandoquidem sit a virtute naturali quæ est defatigabilis, id distum parum roboris haberet. nam in motu cæli nihil est resistentiæ. Sola enim virtus animalis sensitiua aut motiua se est defatigabilis. inanimatorum autem ut lapidis & corporum cælestium virtutes naturales, sunt indefatigabiles. Neque oportere cælum si moueatur sine resistentia, moueri in instanti, aut in minimo tempore, quemadmodum res naturales si moueantur in vacuo. Nam motus cæli non est natus fieri per spatij dissectionem, ut rerum naturalium, neque solum sit a virtute naturali, sed etiam a mouente voluntario, ut intelligentia dirigente orbem. Demum non necesse est semper diuersas virtutes circa idem mobile diuersos motus intrèdentes. sibi inuicem resistere. Nam calor natus est quæmpiam calefacere, & color eundem reddere coloratum, & tamen calor & color diuersæ virtutes circa idem non sibi resistunt. Sed id duntaxat virtutem habet de virtutibus cõtrarijs. Virtutes autem quibus mouetur idem cælum ab oriente in occidentem motu raptus, & ab occidente in orientem motu proprio, non sunt contrariæ, cum hoc motu per se, illo vero per accidens & per alterum moueatur, scilicet ad motum primi mobilis. Eius motus esset intentio & remissio. Intentio & remissio in hoc capite vocabula sunt artis, & posita in analogia. intentio quidem pro velocitate in motu locali, quæ ea analogia sit intentioni qualitatibus, quæ quidam vtriusque cõsimili causa, ut pote potentia maioreque virtute fiat. Et remissio pro tarditate latitudinis sumitur, quæ apta similitudine respõdeat remissioni qualitatibus. Vtrunque enim sit ab impotentia, ut in motu secundum naturam virtus in principio imbecillior. Cui terra mouetur deorsum, non minor est re ipsa grauitas in principio motus quæ fine, sed in eo & omni rerum naturalium motu virtus imbecillior secundum rationem, quia minorem habeat in principio quam fine proportionem ad resistentiam. Sit enim virtus mouens lapidis ut xij, resistentia spatij in principio motus ut ix, in medio ut viij, in fine ut vi. Manifestum est minorem esse proportionem ipsius xij ad ix quæ ad viij, nam hæc sesquialtera est, illa vero sesquitercia, quæ sesquialtera minor est, & eius pars. Similiter minor est proportio ipsius xij ad viij quæ vi. nam hæc dupla est, illa vero sesquialtera, quæ duplæ pars est. habet igitur virtus mouens minorem proportionem ad resistentiam in principio quæ fine, & eam ob rem dicitur imbecillior. Contra vero in proiectis virtus mouens est imbecillior in fine quæ principio & secundum rem & rationem. Secundum rem quidem. nam virtus pulsua impressa paulatim elanguescit, minuitur & lentescit, ut in ultimo cap. octauum physicorum dictum est. Secundum rationem vero. nam virtus ipsa minorem habet proportionem ad resistentiam in fine quam principio. Sit enim resistentia spatij per quod pellitur lapis sursum, semper ut vi, virtus autem impressa lapidi in exordio motus ut xij, in medio ut ix, in fine ut viij. Manifestum est maiorem esse proportionem xij ad vi quam nouem ad vi. est enim dupla maior quam sesquialtera. Rursum constat maiorem esse proportionem ix ad vi, quam viij ad vi. nam sesquialtera est maior sesquitercia. Fere enim tota animalis cõsistentia ex talibus cõstat. Animalis materia (quam hic cõsistentiam vocat) constat ex talibus, ut pote his quæ sunt contra naturam, scilicet elementaribus cõtèperamentis, igneo, aereo, aqueo, & terreo, quæ contraria sunt ad inuicem, & in propria regione non sunt. Igneum enim hominis non est in suo loco, neque aereum. Non primum dare poteris. Si quis dicat cælum infinito tempore intendi, & infinito tempore remitti, cogretur primo cõcedere plura esse tempora æterna, vni quidem in quo intenderetur, & alterum in quo remitteretur, cuius tempus non posset esse idem cum primo. Secundo oportere eum admittere aliquid præter naturam, ut pote remissionem (quæ ab impotentia est) perpetuo durare, quæ oppositum est illius principij, nullum violentum, perpetuum. Tertio aliquid secundum

Motus cæli regularis esse.

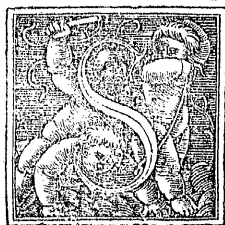
12
9
8
6
12
9
8
6

¶ appeto durare, quæ oppositum est illius principij, nullum violentum, perpetuum. Tertio aliquid secundum

naturam vt intensiorem quæ est a potentia, aliquid præter naturam, vt remissionem quæ est ab impotentia, æqualiter durare. nam vt trîq; infinito tempore. quod est incommodum. Quod oportet si intendereur semper. Si dicatur cæli motus semper intendi, tunc continue in minore tempore æquif abfolueret spatium. quare tandē quantulociq; tempore vt minuto suam ex pleret circulationem, quod est inconueniens. Et minus cæli motus potest dici sepe minui. Nā si non conueniat ei intensio quæ est a potentia, & secundū naturā, neque ei cōpetet remissio quæ est ab impotentia, & præter naturam. Et eadem ratio (inquit litera) adduceretur de tempore illic (scilicet in motus intensio) minimo, istic vero (vt ipse in motus remissione) maximo. Nempe si motus cæli sepe intendereur, posterior priore euaderet velocior, fieret igitur continue minori tempore. Quantū enī motus crescit velocitas, tantum manent eodē spatio de crescit tēpus, vt sextus physicorum ostendit. Quare tandem oporteret deuenire ad tempus minimum, ex continuo temporis propter concitatiorē motū decremento. Contra si motus cæli sepe remitteretur, fieretq; tardior, cū tardior motus eodē seruato spatio fiat maiore tempore, oporteret demū assignare maximum tēpus, in quo se-gnius agitatum cæli fuit conficeret spatium. Vt trîq; autem impossibile.

Septimi capitis annotatiuncula.

Eliditur, excutitur. Plaga collisione.

Septimum caput continet vnam conclusionem, vnam questionem, & eius solutionem. **C**onclusio. **R**ationabile est astra illius naturæ corporis esse, in quo fixa feruntur. **N**am & hoc idem dicebant cælum ignem esse putantes, sydera ipsa vim igneam habere, ignemq; esse. id rationi cōsentaneum existimantes, vt vnumquodq; illorum de illius corporis natura esset, in quo vnūquodque cōspicimus existere. quod & nos ipsi dicimus. Nos tamen ea ignes esse non cōcedimus, qui cælum neque graue, neque leue, neque naturam alcius trahere elementū iam monstrauerimus. **Q**uæstio. Sed quæres, quomodo calefaciant igitur? **D**icimus suo motu & attritu lumen & calorem in aere causare. est enim motus, calefactiuus, ignis valens ferrum, ligna, & lapides: vt sagittæ acumine plumbeæ valido impetu in aërem emissæ, vsque adeo vim caloris incipiunt, vt eorum acuminā liquefcat. & hoc quidem aer circumstantis patitur: & ex ferro & lapide, motu eliditur ignis, igiturque aer ex plaga motu concepta. Et vnaquæque sphaerarum superiorum circulo agitatur, quæ licet medijs cælestes globos nō calefaciat (quā incalecere natū non sunt) calefacit tamen aërem, & maxime sphaera in qua sol infixus cōspicitur, cum motu suo ad nos appropinquat, & ipso oriente, & supra nos existente, magnus, validusq; nascitur calor.

Septimi capitis scholia. xi. **R**ationabile est astra illius naturæ corporis esse. **Q**uoniam astra sine lucida, & cælum cui infixi sunt, minime lucidum sit, sed perspicuum, ex eo tamen colligi non potest inter ea naturæ discrepantia. Nam accidentariæ affectiones specie diuersæ facile competere possunt ijs quæ eiusdem sunt rationis, vt animalis oculus perspicuus est, lumen in se receptans, auris autem, eiusdem cum oculo naturæ, non est diaphana. Neq; operationum diuersitas, quæ diuersis eiusdem cæli partibus conueniunt, vt astris fixis, infert discriminē speciei inter eiusdem cæli astra & cælum. Nam eiusdem rotius partibus inter se secundum substantiam iisdem specie, possunt accommodari diuersæ functiones & officia, vt oculus peragit visionem, auris auditionem, & diuersa animalis organa diuersas operationes. Haud aliter cælum mediantibus astris specie non dissidentibus, varias & longe discrepantes facit operationes. Sunt enim astra, partes cæli heterogenæ. **xij.** **D**icimus suo motu lumen & calorem in aere causari. Non eodem modo cæli motus calefactiuus est, quo rerum naturalium. Nā corporum motus naturalium motus localis calorem inducit, quando aut per confractionem fit, aut cōtatem medijs diuisionem, quemadmodum plumbum funda iactant, de quo Ouidius.

Cum balearica plumbum

Funda iactat, volat illud, & in candescit eundo,

Et quos non habuit, sub nubibus inuenit ignes.

Motus autem cæli non hoc modo calefacit, cum fiat sine violētia & distractione sparij, sed quia adducit calefaciens, vt ipse astrum super hemisphaerij, in quo est id quod calorē recipiat, vt per motum cæli solis sol deferatur super nos, & inducit calorem in subiecta corpora.

Octaui capitis annotat.

Quiescentibus, non motis proprio, separato, diuersoque motu.

13

Ctuum caput continet vnā conclusionē, & tres rationes ad eā. **C**onclusio. **A**stra non mouentur motu proprio secundū cæli circulū. **P**rimo, **Q**uia cū videatur & cælū & astra transferri: vt id eueniat vtrîque quiescentibus, aut vtrîque suis motibus motis, aut cælo quiescente, & astris motis, aut cælo moto, astris vero quiescentibus, necesse est. **A**t vtraque quiescere impossibile est, cū terra (vt postmodū ostēdem) quiescat. **N**ō enim fierent (qui nobis liquido cōstant) ortus & occasus. **N**eque vtrîque motis, vt cælo suo motu, & astris suo. **N**ā quales essent & orbium velocitates & astrorum inter se. hoc aut inconueniens, deberent saltē circuli qui maiores sunt, & maiores habēt magnitudines, minoribus maiores habere velocitates. **E**t id neque natura, neque casu euenire contingeret. **N**atura quidem non eueniret: quia magnitudine maiora, velociora sunt. **N**eque casu, quia in ijs quæ semper fiunt, casus locum non obtinet. fieret aut id semper. **N**eque cælo quiescente astra mouebuntur. essent enim secundum circulos velocitates: vt quæ secundum diuisorem, velocius moueantur: quæ extra, tardius. **E**t ea esse extra orbem, aut intra mota exulare, & ipsum scindere oporteret. quæ sunt incommoda. **R**elinquitur igitur cælum moueri, & astra infixa quiescere, atque cum suo cælo ferri. sic enim nihil accidet incommodi. **E**t sic circa idem cætrum, maiorum circularum (vt ratio nabile est) maiores erunt velocitates: neque cælum diuelli, discindique oportebit. **S**ecundo, **Q**uia sphaerarum duo sunt apti motus, gyratio, & volutatio. **A**tqui astra sic gyrando moueri impossibile est. nam quæ circūgyratur, locum situmque non demutant. quod tamen oporteret astra secundum cæli circulum mota. **E**t q; sol oriens & cadens videatur nutare, & quasi in gyrum se torquere, hoc non est quia gyratur, sed ob nostri visus debilitatem: quemadmodum astra fixa scintillare videntur ob nostri visus ex distantia sumptam debilitatem: & planetæ (quæ prope sunt) non videntur scintillare. **A**d propinqua enim visus potēs, intremulus ipsa attingit, ad longe autem distantia porrectus, tremit. **N**eque sane voluuntur hoc pacto astra: quæ si voluerentur, non semper nobis eadem superficies appareret. at vero nobis semper eadem superficies apparet, vt in luna maculosa facies, sic enim eam nominant & quod in vno vt luna compertum est, in alijs similiter sese habere rationabile est. **N**on mouentur igitur secundum cæli circulum per seipsa. **T**ertio, **Q**uia cum astra secundum cæli circulum neque gyrentur, neque voluantur: videtur ipsa progredi oportere, si secundum cæli circulum moueantur. **Q**uod si ita esset, natura ipsis organa illi motui apta prouidisset. non enim animalium curam gerens, hæc pretiosa desperxisset corpora. **A**tqui nulla habent ad hunc motum organa apta, vt quæ sunt (quemadmodum & sui orbis) sphaerica. quin potius ingeniose natura omnia eis ipsi organa abstulisse videtur: vt quæ per seipsa non feratur. **N**on igitur secundum cæli circulum per seipsa feruntur.

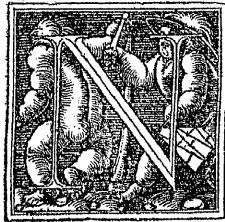
Ctuum scholia. xij. **A**stra non mouentur motu proprio secundum cæli circulum. **M**otus proprius hic dicitur quo quicq; mouetur per se atq; solitarie tanq; totū mobile, & non ad motum alterius, quo modo lapis mouetur in aere, & piscis in aqua. **P**artes autem integrales rotius continui, vt lapidis, non hoc modo per se mouentur, nam mouentur ad motum rotius, & toto quiescente quiescunt. **A**stra autem sunt partes cæli cui sunt infixa, & idcirco non mouentur vt totalia mobilia, & motu totali, sed vt partialia, motuq; partiali. **E**t quantum moueantur motu qui sit in ipsis vt subiecto (nam totus motus in toto est mobili, & pars in parte) tamen non mouentur per se & vt separata totaque mobilia, sed per alterum. **N**on tamen idcirco admittendum est ipsa per accidens ferri. nam motus particulam in se habent. **E**t cum Philosophus dicit, cælo mouente astra quiescere, non denotat quiescere quantumque motus priuationem (cum non possit, si totum mouetur, pars aliqua motus esse immunitis) sed dicitur priuationem motus totalis, quo quicquam mouetur tanquam totū mobile, separatūque a quouis alio mobili. **M**ouentur enim astra ad motum sui orbis cui sunt infixa, sicut homine motor hominis & oculus mouetur, & mota naue clauis infixus simul cū naue mouetur. **E**t non ab re adiectum est in conclusione, astra nō moueri proprio motu secundū cæli circulum. **N**am astra quæ

luis orbibus contigua sunt, vt planetæ, mouentur per se & solitarie in suis epiciclis, & nõ ad motũ totius sphaeræ, id tamen non est secundum cæli circulũ, neq; contra conclusionem. Sicut clauis in nauĩ nõ immobiliter infixus bene posset moueri, vt verũ aut volui in suo loco manẽs, nõ tamen de littore ad litus nisi per nauem transferri. Ita & oculus bene mouetur in capite quiescente, vt clauditor & aperitur, sed non transfertur per se de loco. Magnitudine maiora, velociora sunt. Id de corporibus simplicibus eiusdem naturæ intelligendum est, quorum quodlibet per se & separatim mouetur, & non habere locum putandum, quãdo minus mouetur ad motum maioris, & in eo vt pars in toto. Lapis em̄ bipedalis est maior mole q̄ sua medietas, & tamen non mouetur velocius deorsum sua medietate, quod ea simul cum toto feratur. ita cælum maius est astro sibi infixõ, & tamen non fertur eo velocius, quandoquidem eodem tempore totum absoluunt circulare spatium, quod astrum feratur orbi coniunctum, & ad sui totius motum idem spatium percurrat.

Essent enim secundum circulos velocitates. Si cælo (inquit) quiescente astra mouerentur, motuum eorum velocitates aut tarditates essent sumendæ distinguendæque secundum circulos quos conficiunt, vt quæ mouentur secundum æquinoctialem circulum, deberent moueri velocius, & quæ secundum minores, vt arcticum aut antarcticum, tardius, quandoquidem æquali tempore minus absoluerent spatium. At qui in circulo æquinoctiali nonnulla fixa sunt astra minoris molis quam astra minorum circulorum, & nonnulla æqualis molis, vt ex astronomia supponendũ est. Igitur magnitudine minora velocius mouentur, & maiora tardius, similiter magnitudine æqualium hæc quidem velocius, illa vero tardius mouentur. quod est oppositum principij præcedentis, magnitudine maiora velocius moueri, & minora tardius. Præterea aut oportet ipsa astra esse extra orbẽ quiescentem quo per se moueantur, aut orbi infixis in se ipsa diuidere, vt piscis aquam per quam natat, & auis aerem. Vtrumque autem inconueniens est, cum astra partes sine cæli ab eo inseparabiles, & cælum dissulari dissindique non sit natum. Vt in luna maculosa facies. Luna non vndequeque vniformis est, sed vnam quidem partem habet magis perspicuam, alteram vero minus, & vergentem ad quandam opacitatem. Eam ob rem non habet luna lumen vniforme, sed maius in vna parte, vt potest magis diaphana, quæ lucidior videtur, & minus in altera, scilicet opacior, quæ conspicitur subobscurior. Et ratione huiusce diuersitatis suscipiendũ luminis quæ in alijs astris minime comperitur dicitur in luna esse maculosa facies.

¶ Noni capitũ annotat.

¶ Harmonia, consonantia, concentus. ¶ Ingereret, inferret.

¶ Onum caput continet vnam conclusionem, Pythagoricũ rationem: & duas rationes ad eam. ¶ Conclusio. Dictũ Pythagoricorum, circũlata corpora sonum causare pariter & harmoniã, irrationabile est. ¶ Inducebantur enim ad hoc asserendũ. ¶ Primo, quia corpora apud nos minore mole & velocitate corporibus orbũ solis & lunæ, edunt sonos, a fortiori igitur & illa & maiora & velociora corpora. ¶ Secundo, Astra sunt in tanta multitudine, magnitudine, & velocitate inconueniens igitur videtur ipsa moueri, & nõ causare sonũ: & non modo sonum, sed & harmoniam. Et cum sciscitaba ur ab ipsis, quomodo nos audimus ergo: nam inconueniens videtur tantos nos latere sonos: at eabant nos latere, quia nobis congeniti sunt, consuetudinemq; traximus ipsos audiendi: & ideo nos non iudicare ipsos audire: quæ admodum malleatoribus accidit, qui cũ in cudendo graues sonos edant, ob audiendi consuetudinem tam graues sonos non aduertunt. Sed hanc assertionem vanam esse ostendimus: ¶ Primo, Quia si tantæ molis corpora sonũ ederent, excellentia omnes naturæ sonos superaret, & rebus sensibilibus violentiam maximam ingereret. Videmus enim validos sonos, vt tonitrus, non modo animã tantum sensus corrumpere, sed & lapides & solidiora corpora diffindere. At tale accidens sensibilibus rebus haudquaquam cognitum habemus. Non igitur edũt sonos. Non enim solum inconueniens esset illos non audiri, sed & sensus nihil pati, aut non corrumpi. Et natura melius rebus consuluit, quod sonos non edat. ¶ Secundo, Quæcumq; sonum edunt, se vehementer collidunt. Astra autem cum feruntur, se non collidunt, sed feruntur orbi suo infixas: vt malus, puppis, prora, nauis partes, cũ nauis in fluuio feratur: quæ sonum (immo neque nauis) non edunt, impossibile enim, quod in lato plagam collisionemque non faciente fertur, sonare. quod tamen & de naue & de eius partibus, suis rationibus victi concedere deberent. Non igitur corpora cælestia, & eis infixas sydera sonum causant & harmoniam.

¶ Oni capitũ scholia. xliij. Dictũ pythagoricorum. Antiqui per harmoniam corporum cælestium consecrari possunt intellexisse per metaphoram tenorem illum constantissimum, regularitatemq; assiduam motuum cælestium, qui cum diluenter specieci habeant, & velocitatis tarditatisq; discrimen, nõ absurde harmoniæ concentusq; nomine designari videntur, & qui tardiores sunt orbis, grauiorem edere sonum, qui vero velociores, acutiorem, q̄ tarditas motus grauitati soni, & velocitas acumini apte respondeat. Hinc Mantuatus illorum sententiæ astipulatus inquit.

- ¶ Insonuere poli, longeque auditus ab alto
- ¶ Concentus, mixtumque melos, pars ocyus acta,
- ¶ Clarius, & cantu longe resonabat acuto,
- ¶ Tarda ibat grauiore sono.

Verum alij hanc non intelligentes metaphoram, putarunt cælos reuera sonum edere, & innitebantur nonnullis rationibus in litera positis, quæ facile diluuntur. Prima quidem, q̄ magnitudo & velocitas cælorum non conuincit eos sonum edere, cum in istis inferioribus non semper maiora corpora sonum edant, vt lana & fœnum, sed duntaxat ea quæ dura sunt, & collidi possunt, quæ lia non sunt cæli, sunt enim longe alterius naturæ a corporibus inferioribus, & minime sonũ efficere nati. Secunda vero dissoluitur hoc ipso, q̄ multitudo, magnitudo & velocitas astrorum minime efficaces sunt causæ faciendi sonum. Nam in rebus naturalibus corpora etsi magna sint, & multa, & velociter mota, si tamen non colliduntur adinuicem, non edunt sonum, vt argumento sunt aer leuiter expiratus, & manus circa collisionem alteram manum contingens. Astra autem quia suo orbi feruntur infixas, non adinuicem habent collisionem, vt neque clauis passim & interfite quodiam interuallo nauis infixi. Præterea quæ mouentur celeriter diuidendo medium, sonum quidem faciunt, vt nauis in aqua, & sagitta per aerem. Cæli autem & astra hoc pacto non mouentur, sed per contactum sine collisione & diuisione. Neque rationi consentanea est eorum solutio quam adhibent, reddentes causam quare cælestes illi soni cum a maximis fiant corporibus & iccirco maximi, a nobis non audiantur, dicentes id euenire, q̄ soni illi sint nobis consuetudinarij. Nam puer primum in lucem editus non traxit consuetudinem sonos audiendi, & tamen eos non percipit. Præterea malleatores si ex proposito velint aduertere ad eos sonos quos in cudendo efficiunt, facile quidem eos percipient. At vero quantumcunq; arrectis auribus quispiã astat volens harmoniam cælestem auribus haurire, non eam percipiet. Impossibile est em̄ quod in lato. Lato, moto, agitatoque per motum, vt sit literæ sententia. Impossibile est id quod tanquam pars mouetur in altero toto, moto quidem, sed non faciente plagam & collisionem, sonare, vt si nauis lata in flumine non faciat collisionem, impossibile est proram que fertur in nauis, sonum facere. Et astra infixas cælo quod non facit collisionem, itidem sonare est impossibile. Pythagorici tamen cogebant concedere proram, malum & puppin mora simul cum nauis facere sonum, propter suas rationes de cælo & astris factas, nam partes illæ nauis & multæ sunt, & magnæ, & velociter motæ, sicut astra.

¶ Decimi capitũ annotat.

¶ Et in 3600 annorũ suum motũ complet, primo motui contranitens. f in 30. g in 12. h in duobus. i in vno. k & l fere eodem temporis curriculo. m in 28 diebus. o amnes primo motui contranitentes. Vide figuram capite. iiii. primi libri de cælo.

¶ Ecimum caput continet de situ & velocitate motuum cælestium vnam narrationem. ¶ Narratio. Orbis cælestes ordinem adinuicem ex astronomia cognitum habent: vt hi sint priores, illi vero posteriores. sunt enim hi posteriores, qui primæ latiori sunt distantiores. Et cum prima latio ocyssima sit & simplissima: qui ei sunt propinquiore, velociore motu secum rapit: remotiores vero tardiore. Et huic motui omnes inferiores contraferuntur. qui sunt illi primæ latiori viciniore, pluri tempore: qui vero sunt remotiores, minore: & medijs, medio modo. Et hoc quidem non sine ratione. quod mathematici liquido manifestant atque pandunt.

¶ Decimi capitũ scholia. xv. Qui ei sunt propinquiore, velociore motu secum rapit. Sphaeræ inferiores duplicem habent motum. Vnum eis accidentariũ, vt potest motũ raptus, quo a primo mobili raptæ, quatuor & viginti horarũ curriculo cõplent suũ quæq; circulum ab oriente per meridiẽ in occidentem, & rursus redeunt in orientem. At cum sphaerarũ primo mobilis propinquoiorũ spatia sint maiora, & distantiorum minora, vt ex cælorum magnitudine perspicuum est, primũ mobile sphaeræ propinquoiores æquo tẽpore per maius rapit spatium, & distantiores per minus. igitur propinquoiores velocius raptat, & remotiores tardius. Alter autem motus inferiorũ orbium est eis proprius, quo fertur ab

occidente per meridiem in orientem, & iterum recurrunt in occidentem, diuerso tamen tempore. Nam propinquiores primo mobili, pluri tempore suum percurrunt spatium, vt firmamentum (quod in huius capitis notis designatur per literam e, & consequenter alie sphaere, eo quod disponitur ordine denotatur per consequentes literas, sed m ea significantia que in quarti capitis primi de celo notis est posita, & hic ex eo loco supponenda in .iij. m. cccccc. annorum suum copleat circulum. Cum em vnus quisque circulus duodecim habeat signa, & vnusquisque signum .xxx. gradus, ex ductu ipsius .xij. in .xxx. cognoscit ois circulus celestis habere. ccc. lx. gradus. Secundum astronomos autem firmamentum spatio centum annorum vnus duntaxat gradus conficit. & ccc. lx. per .c. multiplicata, reddunt .iij. m. cccccc. quare firmamentum totum suum motum copleat in .iij. m. cccccc. annorum. Celi Saturni, triginta annorum intervallo. Iouis autem, duodecim annorum. Remotiores autem celi, pauciore tempore proprium absoluunt motum, vt celi lunae in .xxvij. diebus. Et medij orbis propinquioribus distantioribusque intercepti, medio modo copleant suum motum, vt celi Martis duobus annis, celi Solis, Venis, Mercurij, vno anno.

¶ Vndecimi capitis annotat.

¶ A, plenae illuminationis luna: que panfelenos dicitur, latine vero plenilunium. ¶ B, nouilunium: quae neomenia.

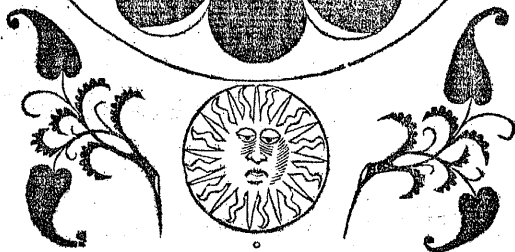
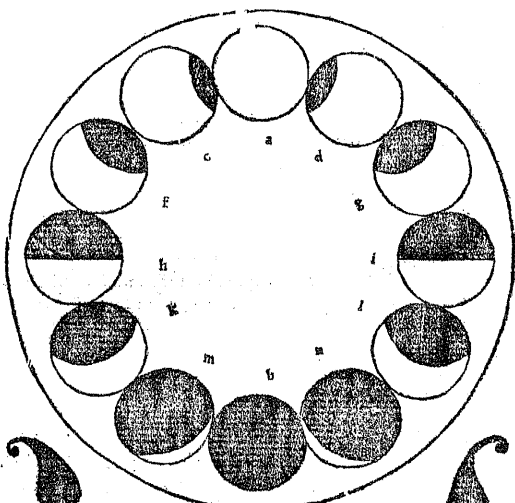
¶ C, d, f, g, luna maioris semicirculo illuminationis, que dicitur amphycirtos. H, i, medietate illuminationis, que dicitur dichotomos. ¶ K, l, m, n, minoris semicirculo illuminationis: quae dicitur menoicides. ¶ O, sol.

Vndecimum capitulum continet vna conclusionem, duas rationes ad eam.

¶ Conclusio. Astra sphaericam sibi aptant figuram. ¶ Primo. Quia diximus ea neque nata neque apta progressionem. At natura nihil irrationabile neque frustra facit, dedit igitur ipsis motum ad se hoc pacto mouendum ineptissimum.

Haec autem est sphaerica: quia ad hoc organum non habeat vllum. sunt igitur motus sphaerici. ¶ Secundo. Vt de vno astro comperimus, & de omnibus consimile esse existimare aequum est. At vero luna per ea quae circa visum accidunt, sphaerica esse ostenditur. non enim fieret cum accrescit atque decrescit, pluries quidem corniculata, quam menoicidem dicunt: aut vtrinque curuata & gibbosa, quam amphycirtos nuncupant: semel autem aequa proportione diuisa, quam dichotomon vocant: nisi sphaerica esset. Et rursus per astrologiam id comprobatur. Non enim sol cum deliquitum patitur, corniculatus appareret, si illa sphaerica non esset. Sunt igitur & astrorum alia omnia sphaerica.

Vndecimi cap. scholia. xvi. At vero lunam apprehendimus sphaericam. Cum luna sua incipit circulationem primo die penitus obscura est, & luminis expers, & noua luna dicitur, estque vt b. Deinde sex diebus sensim secundum minorem circuli portionem illuminatur, secundum diuerum ordinem maiore sui parte consequenter illuminata, estque vt n & l. Septimo vero die

media parte illuminata, vt i. Sequentibus sex diebus secundum maiorem circuli portionem illustratur, vt g & d. Decimo quarto vero die copletum alsecuta est incrementum, vt a. Deinceps alij sex diebus eius lumen paulatim decrescit, maiore tamen adhuc parte illuminatur, vt e & f. Primo vero & vice limo die, media tantum parte illustrata, vt h. Sequentibus autem sex diebus decrescente secundum diuerum ordinem eius lumine, secundum minorem circuli portionem illustratur, vt k & m. Demum vicesimo octavo die completa eius circulatione, penitus euanescit ex oculis nostris, rursus obscura, vt b. Nam enim sol cum deliquitum patitur. Sole deliquitum patiente ob lunam nostris obrutibus & soli interpositam, luna aliquam partem sua opacitate occultans, alteram partem solis extra lunam extrimitates apparere abscondit secundum arcualem figuram, vt id solis quod nobis conspicuum relinquitur, arcuale & sinuosum videretur. Id autem fieri non posset, nisi luna esset sphaerica. Nihil enim ab altero arcuali figuram abscondere potest, nisi ipsum abscondens arcuale & sphaericum fuerit, vt ostendunt discus & tabula quadrata vicissim maiori disco & oculis nostris interiecta atque interposita.

¶ Duodecimi capitis annotat.

¶ Astra erratica, planetae, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, ¶ Dirigere, mouere. Astragalus coi, tali siue taxilli, sic denominati a Co infula circa Rhodum. Est autem astragalus Coi qui senionem praese fert, Chius qui vnitatem.

17 ¶ Duodecimum caput continet duas questiones, & earum solutiones. ¶ Prima questio. Cur motus caelestium corporum non multiplicentur secundum distantiam a primo: ita vt primum vno simplicissimo, secundum duobus, tertium tribus moueatur, & ita deinceps: sed accidat oppositum, vt scilicet solis & lunae sphaerae paucioribus motibus agitentur, quam aliqua aliorum superiorum erraticorum astrorum. Visa est enim aliquando luna dichotomos parte sui obscura Martis occultasse astrum, & illud ex altera parte lunae quae erat lucida, emerisisse: & de alijs astris Aegyptij & Babylonij idem obseruauerunt, qui circa haec deprehendenda olim peruigilem curam adhibuerunt, & multa de astris traditionem reliquerunt, quod est eam ipsam ceterorum esse infimam, indicium. ¶ Secunda questio. Propter quid in prima latio est tanta siderum multitudo, vt ne Arithmetici quidem supputare possint: in inferioribus autem vnum singulare, vt duo aut tria in eodem non reperias infixa? Et certe has quaestiones mouisse (quas merito difficiles putabunt omnes) & de ipsis pauca differere, non temeritati & audaciae, sed verecundiae potius & modestiae dicentis (qui id ob philosophiam facit) imputandum est, tametsi paruas de magnis dubitationibus adducat sufficientias. Et has quaestiones mouere, ad maiorem faciet intelligentiam, & nihil nobis, contemplantibus quidem, sed paruas habentibus causas, oberit. ¶ Primae solutio. Animalium quaedam perfecta potiuntur sanitate sine motu villo, & aliqua agitatione, alia vno motu eam assequuntur, vt ambulatione, alia pluribus, vt ambulatione, lucta, & pugna. quaedam vero eam neutrum assequi valent vnquam. Ita & corpora haec de quibus inquirimus, quantum inanima sint, ea tamen vt vita & actione participantia intelligamus. Dicimus igitur quod optime sese habet vita viuens sempiterna, nullo egens aut motu, aut mutatione, & aliorum finis: & post ipsum, quod vitam illam vno motu consequitur, vt quod est illi proximium: deinde alia quae duobus, & alia quae tribus, & sunt aliqua quae hanc amplius nequeunt assequi vitam: sed quanto optimo fini sunt propinquiora, tanto ipsis rebus melius est, hac de causa terra non mouetur, vt quae sit remotissima, neque vitam neque operationem agens, alia post ipsam mouentur quidem paucis motibus, vitam illam non attingentia, alia vero mouentur pluribus motibus, & vitam illam sortita, sempiternitatem ducunt. primum vero corporum vno motu eam assequitur, vt omnium facillime corporum. Quod enim vno vitam illam consequitur, facilius: quod duobus eget vt consequatur, difficile: & quod tribus, aut pluribus difficilius assequi videtur. & ex animalibus et plantis hanc quaestionem quodammodo euoluere potest. difficilius enim est multa et saepe, quam pauca et raro recte agere: vt puta decies mille astragalos Coos iacere, difficile: duos autem aut tres, facile. ¶ Secundae solutio. Prima latio rationabiliter hac astrorum multitudine decorata est. Primo, quia prima, et vt alijs vitam principium, excellentiam ad alias retinens. Secundo, quia

aliae lationes in quibus vnū figuratur astrum, illam excedunt in motibus, & ipsa illas astrorum multitudine superat. Tertio, quia mouet omnes inferiores ideo infixata sidera tenet, quo magis illis diuersas influat virtutes. Hęc & similia de questione adduci possunt, quę an ita sint, considerationibus astrologicis relinquenda sunt.

Quoddecim capitis scholia. xvij. Propter quid in prima latione est rāta syderum multitudo. Primā lationem vocat hic Aristoteles spherā stellarū, & astrorū multitudine conspicuā, & eam tēpore Aristotelis astronomi primā spheram mobilē posuerunt, rati duntaxat octo esse orbis cęlestes, scilicet septē planetarū, & octauā quā posuerunt esse primū mobile. Posteriores autē nonum cęlum mobile (quod primum vocarunt) posuerunt, octauę spherę supereminens. Recentiores vero adiecerunt decimū mobile, cęlestes orbis omnes suo ambitu cōplectens, secumq; raprās, quod primum spherarū mobilis posuerunt. Ita & corpora hęc de quibus agimus. Quatuor in litera notantur animalū genera, per quorū analogiā presens quęstio dissoluitur. Primū eorū quę perfecta possunt sanitate sine motu aliquo secundū locum, ad illū consequendū factū. Et illis in analogia responderi primum ens, & omnium perfectissimū, quod sine aliquo motu & suapte natura vitam degit sempiternam. Secundum eorum quę vnico motu sanitatem assequuntur, vt ambulatione. Illisq; responderi primū mobile, quod vnico motu maxime regulari, simpliciter vno & simplicissimo vītā illam v tēpore sempiternā assequitur. Nempe per vitam quę cęlis attribuitur, hoc loco nihil aliud q̄ sempiternitatē, perpetuāque proprię operationis perfuntionē intelligere debemūs, quā Aristoteles hic cōparat ad sanitatē animalis. Tertium eorū quę pluribus motibus, vt duobus aut pluribus sanitatē adipiscuntur. Et illa habet collationē atque analogię responsum ad orbis cęlestes inferiores, pluribus quidē motibus sempiternā durationē (quę hic cęlorū vitā dicitur) assecutos. Demū quartū genus animalū est eorum quę nullo pacto sanitatē valē adipisci, sed languida sunt & valedudinaria, illisq; comparantur corpora naturalia quę nullis quidem motibus sempiternitatem valent adipisci, sed interitui sunt nobis noxia. Et potissimum terra, quę immota permanens, suoque loco nixa, ab omni efficacia & operatione motus secundū locum est remotissima, tamen si alias naturales habeat operationes, pauciores tamen alijs. Difficilius enim est multa & sæpe q̄ pauca & raro recte agere. Siquidem multitudo facit indigentiā atque impotentiam, paucitas autem atque vītās sufficientiam faciunt atque potentiam. Sufficientia autem perfectio nem arguit, cū in primo entre & supramundanis reperitur, indigentia vero imperfectionē, nam in rebus inferioribus (in quibus imperfectio itidem locum habet) comperitur.

Decimū tertij capitis annotat.

Antichthona, contraposita terrā. Chthō enim chthonos gręce, latine terrā sonat. inde Pōponius Antipodas Antichthonas vocat. **M**ediū magnitudinis, quod æquidistat ab extremis. **M**ediū virtutis, quod natura & dignitate antecedit. **M**ediū virtutis, naturę perfectione. **T**ympanilis figura est, quę tympani similitudinē exprimit. Crassitudo, profunditas. **T**rix trichos, capillus, gręcum est.

Medimū tertij caput continet duodecim antiquorū de situ, motu, figura & quiete terrę opīones, rationē secundę, & septimę dissolutionē, nonę tribus rationibus improbatōnē, vndecimę quinq; & duodecimę quinq;. **D**e situ, motu, figura & quiete terrę duodecim opīones. **P**rima est ponētū mundū esse finitū, & terram esse in medio sitā. **S**ecūda est quorundā qui circa Italiā habitātes, se Pythagoricos appellabant, dicentū terrā nō esse in medio, sed ignē, terrā vero esse vnū astrorū circularitē motū, suo motu noctē & diē efficiens: cui sit altera opposita terra, quā antichthona vocant, & apparentia non curant. Quod ignis sit in medio, his inducebātur rationibus. **P**rima. Nobiliori corpori debet nobilior locus. Ignis autē terra nobilior est. ipsi igitur debetur nobilior locus. **A**t medius locus extremis nobilior est. est igitur ignis in medio. **S**ecūda. Principalissimum corporū maxime decet conseruari. Ignis autem principalissimus est. decet igitur ipsum maxime conseruari. conseruabitur autem optime in medio. est igitur ignis in medio. **E**t hinc fit vt ignem vocent carcerē Iouis: quod in medio vndique circūclusus circūseptusq; existat. Sed falluntur Pythagorici, idem credentes medium magnitudinis, & nature: vt statim compertum habemus in animalibus nō esse idem animalis magnitudinis medium, & virtutis. Sed medium mundi natura & virtute, est pos-

tius circa cęlum quam in centro: & illic est ignis, & illic maxime cōseruatur, & terra in centro (quod magis vltimo assimilatur q̄ principio) illic continetur, & finitur a circumstantibus. Continens autē & finiens, honorabilius contēto et finito. Est enim
 21 continens et finiens vt forma, contentū vero et finitum vt potētia. **T**ertia est dicentū quādam terram esse in medio, et ferri circa medium, et esse aliam terram ex opposito (quam etiam antichthona dicunt) quę circa medium fertur. **Q**uarta
 22 est dicentium plures esse terras, hanc in centro, illam toto hemisphærio distantem: cum qua pariter circa medium plurima circumferuntur corpora, quę propter ipsam a nobis non percipiuntur, et hinc nobis toties apparere lunę defectus et decrēmēta.
 23 **Q**uinta est asserentium esse vnā terram, et continue circa statutum et immo-
 24 bilem polum circumferri. et hęc scripta est in timæo. **S**exta est dicentium ter-
 25 ram esse sphericam. **S**eptima est eorū qui dicunt eam figura tympanilem, argu-
 mento vsi, quod in oriente et occidente videtur solis abscondere portiones secundū
 26 rectam. Secundo, quia hęc figura aptior est ad quietem. Sed falluntur. Hoc enim non ideo est, quia tympanilis aut lata existat, quod videantur portiones secundum
 rectam abscondi, sed hęc faciunt videri distantia, et circulorum magnitudines. Pars enim circuli a lōge vīsa, etiam parui, recta apparet: et magni circuli pre magna cur-
 uatura, apparet et recta. **O**ctaua est Xenophanis Colophonij putatis terrā quies-
 scere, et manere immobilem, quod deorsum crassitudinis sit infinite. Ingerebat enim
 hoc solutionis difficultatem, q̄ si parum terrę sustollatur, nō vult manere, sed se de-
 orsum precipitat et demergit: et si maius, velocius: quare fortius et tota, nisi profun-
 ditate infinita, ut base, ne rueret defenderetur. Sed hoc dicto Empedocles attonit⁹:
 27 qui hęc asserunt increpat tanquam vana locutos, & de vniuersę natura parum cog-
 noscentes. **N**ona est Thaletis Milesij ponentis terram quiescere, quia super
 aquam natet, quemadmodum lignum super aquā aut aliquid simile non descendit,
 sed stat: ita aquę, terrę casum prohibent. Sed id irrationabiliter dictum: **P**rimo,
 quia eandem relinquit difficultatē, a quo sustineatur aqua. **S**ecundo. Quia quan-
 to aqua aer est leuior, tanto terra grauior est aqua. nō igitur aqua defendit terrę ca-
 sum, vt neque aer casum aquę. **T**ertio. Quia videmus parū terrā per aquā ca-
 dere: & quāto maior, tāto velocius. non igitur prohibet totius terrę casum. Inqui-
 rebant enim vsque ad aliquid, sed insufficienter. Omnibus enim nobis hoc consue-
 tū & cōmune est, hactenus de aliquo inquirere, quousque cōtradictionibus ijs quę
 aduersarijs vidētur, satisfactio fiat, & nō quātū dubitati natura requirit. At vero be-
 ne inquirentē nō hoc modo curare oportet, sed ex proprijs in rei quę sita venire de-
 28 præhensionem. **D**ecima est Anaximenes, Anaxagorę & Democriti, dicentū
 terrę latitudine terrā a precipitio tutā esse. Primo, quia eius latitudo ipsam aerē di-
 uidere non permittat. Secundo, hac de causa valide ventis obstitit. **T**ertio, quia non
 29 habet aer locū quo cadere possit. vnde fit vt terra cadere non possit: quemadmodū
 neque aqua in clepsydris. Sed si hęc rationes valerent, propter eandem causam ipsa
 existente spherica maneret. quod postea falsum esse ostendetur. **V**ndecima est
 Empedoclis, quietis terrę causam assignātis velocem cęli circūgyrationem: vt quę
 motum terrę prohibet: quemadmodū aquę e vase velocissime in aere circūgy-
 rato, ea cita gyratione defenditur effusio. Sed hęc assertio inualida est. **P**rimo,
 Quia quærendum est ab eo, an terrę sit aliquis motus: & si sit aliquis, an natura-
 lis, aut violentus. Si nō est naturalis, neque erit violentus vllus: & si neque vi neque
 natura motus ei assignauerit, omnino non mouebitur: quare neque quiescet. hęc prius
 cognita sunt. Et si dicit, natura fertur ad mediū, neque motus neque quies violenta
 erunt. quare circūgyratio ponēda non est, vt illic quiescat. **V**t eī motus naturalis,
 & motus violentus, ita quies naturalis atque violenta est. Et si circūgyratione ad
 medium venerit, & illic violenter quiescet. sed vbi natura quiescet? **S**ecundo,

Quia si vi feratur & quiescat in medio, aliquo alio natura ferat & quiescat necesse est. Aut igitur hoc erit sursum, aut deorsum, aut vbiq̄ue aliubi. Si sursum, vt aer supra nos existēs non prohibet lationē sursum: neq̄ prohibebit aer qui subter est, eā quæ deorsum est, quo minus feratur. Eorundē em̄ & consimilium eadē & cōsimiles sunt causæ. ¶ Tertio. Dicit Empedocles, prius q̄ lis dissociasset elementa, quomodo terra quiescebat: non em̄ tūc erat circūgyratio aliqua. Causa igit̄ quietis terrę vniuersalis assignari non potest velox citaq̄: circūgyratio. ¶ Quarto. Quia partes terrę feruntur ad mediū, & omnia graua ad terrā: cuius causam assignare nō possis circūgyrationē. ¶ Quinto. Ignis fertur sursum natura, & nō propter gyrationē: igitur & terra consimiliter deorsum. Nō em̄ dicere possis gyrationē, graue & leue determinare, sed hęc natura determinata sunt: vt hoc sursum euolet, illud vero in imum conetur. Non igitur terra permanet immota ob velocē (vt vult Empedocles) cæli gyrationē. ¶ Duodecima est Anaximandri terrā quiescere perhibentis, quia equaliter secundū sui ambitum se ad extrema habeat, quare vt æque libratam, non plus ad hanc quā ad illā eā ferri contingit. vnde hac de causa quiescit. Sed q̄ id non verū sit (quanuis suasibilitatē aliquam habeat) deprehenditur. ¶ Primo. Quia hac ratione quicquid in medio locaret̄, quiesceret, ignis igitur in medio quiesceret, quod falsum est: quare & id ex quo sequitur. ¶ Secundo. Terra non modo quiescit in medio, sed & fertur ad mediū. nam quocunq̄ue feratur terrę particula, illuc & totam terrā ferri necesse est, & quicquid natura locus partis est, & totius natura idem erit. Nō igitur quiescit propter extremorū æquidistantiā. ¶ Tertio. Inconueniēs est querere cur terra immota maneat in medio, & nō cur ignis in summo, qui si illic natura stet, & eodē iure terra stabit in medio. Conuenit em̄ vtiq̄ & ei aliquis natura locus. ¶ Quarto. Simile est dicere terram in medio quiescere propter similitudinē necessitatē, ac si dixeris quod æque vbiq̄ue extensum fuerit (vt de capillo quē tricha Greci nomināt, dicitur) frangi, dissoluique non posse: vt vehementer esuriētē, & tantundem siticulosum a cibo & potu æquidistantē, fame & siti interitum ire. ¶ Quinto. Irrationabile est inquirere quietis terrę causam in imo, & mentionē nullā de motu eius in imum facere, an vi, an natura fiat, quod facit Anaximander. Deprehendendo enim causam cur ignis sursum, & quomodo sustollatur: protinus cur sursum quiescat, cognoscitur causa, ita & deprehensa causa cur & quomodo terra demergitur in imum, pariter causa sua quietis in imo deprehensa est. Et ratio ipsius de similitudine inualida est: vt de igne posito in medio, capillo æqualiter tenso, esuriēte, & sitiēte refellere promptum est. Et sicut ignis si esset in medio, consimiliter ad extrema se habens euolaret ad summum, non forte totus ad vnam partem, sed partes ad sibi proportionatas partes, vt quarta vna huc, altera illuc: sic & de terra esset: & a loco illo propter similitudinē rationem (quemadmodū & ignis) emoueretur, nisi eius locus esset, & in eo natura quiesceret. Et licet id verū sit, ipsam ad extrema consimiliter sese habere: non tamen verū est eam hac de causa in medio quiescere: sed hoc accidit.

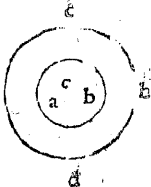

Decimertij capitis scholia. xx. Quod ignis sit in medio, his inducebantur rationibus. Vtraq̄ rationū facile diluitur, admittendo mediū locū secundū virtutē, vt cōcauū cæli lunę, esse extremo loco, scilicet aque concauo nobiliorē, & in eo secundū virtutem medio ignē collocari. Negādo tamen medium locum secundū magnitudinem esse præstantiorē loco extremo, & in eo secundum magnitudinē medio ignē esse collocatum, Nempe quemadmodū in animali aliud est magnitudinis mediū, scilicet id animalis quod ab extremis partibus æquidistat, vt in homine id ipsum quod a capite & pedibus æquo intercipitur intervallo, & aliud virtutis, vt cor, quod in homine capiti quā pedibus propinquius est, ita in vniuerso aliud est medium secundum virtutē, scilicet concauum cæli lunę, & aliud medium magnitudinis, scilicet concauum aquę, quod terram ambit. Perperā sane ignem vobantem carcerē in passiuo significatur, quod coarceatur & contineatur ab alijs elementis, cū potius dici debeat carcer in actiua denotatione, q̄ alia elementa coarceat atq̄ cōtineat. Et ex eo sumitur nobilitas ipsius ignis supra alia elementa argumētū, nā continens est præstantius cōtento, modo vtrūq̄

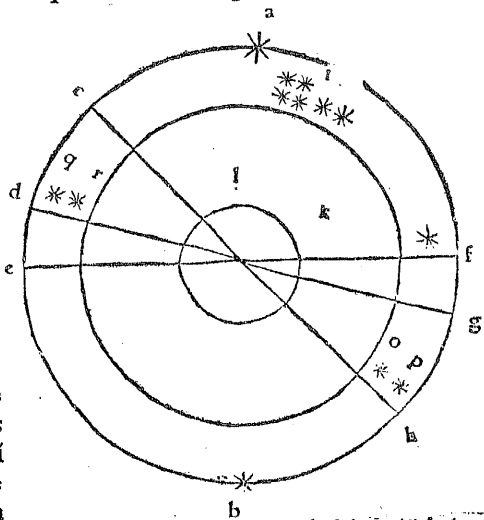
eorum sit compositum, vnumq̄ concludat alterum suo ambitu circulari, quo alteri toti supereminet secundum ordinem corporum vniuersi integritatem constituentium, vt aqua terram, aer aquam, & ignis aerem. Si enim alio modo contineret, & solum secundum eius portunculū, quem admodum aqua piscem, & aer hominem, non oporteret continens esse perfectius contento. Et cōtinens (vt inquit litera) est vt forma, contentum vero vt materia. Quę quidem analogia designat, q̄ quemadmodum forma est præstantior materia, q̄ eam quodammodo finit & terminat, ita cōtinens contento præstantius esse. Ignis autem inter elementa solum est continens, & terra solum contenta. xxx. Argumento vti, q̄ in oriente & occidente videtur solis. Cum sol oritur & occidit, mediaq̄ eius pars nobis est conspicua, & media adhuc latitans, pars vna a parte non visa videtur abscondi a terra secundum rectam. nam ea solis pars quę terram videtur contingere, terminari videtur aut diametro aut chorda portionis circuli. Ita si spherico vt disco & oculis nostris interponatur tympanum secundum transversum, videbitur a disco abscondere portiones secundum rectam per partem suam oblongam & teretem. Verum non rectam assignabant causam, cura sole videantur abscondi portiones. Idem non ideo euenit, q̄ terra est figurę tympanillius, sed quia pars circuli a longe visa apparet recta, vt nauigantibus videtur litus procul visum esse rectum, quod accedentibus & propinquantibus apparet sinuosum atq̄ curuum. Ita quod propinquis obliquum videtur, discedentibus explicare sese, & rectum fieri censetur. Ingerabat enim hoc solutionis difficultatem. Ratio Xenophanis inualida est, quia non consimiliter tota terra se habet, vt eius particula sursum proiecta. Nam terrę pars proiecta sursum, est extra suum locum naturalem, ad quem natura mouetur. Tota autem terra est in suo loco naturali, & deorsum, quare non moueretur vnq̄ deorsum, est infinitam profunditatem non haberet, sicut neq̄ terrę particula si in proprio loco quiesceret. Et tota terra si extra suum locum esset dimota, natura ad eundem locum moueretur, perinde atq̄ gleba terrę ex naturali loco pulsa, iterum deorsum mouetur. Quare idem est iudicium de vtriusq̄ consimiliter se habentibus. xxviiij. Tertio quia non habet aer locum quo cadere possit. Sicut aer in clepsydri obdurato superiori foramine aquę impositis, non habet locum in quem recipiatur, & ergo clepsydram non exit, neq̄ permittit aquam subire, ita (inquiunt) neq̄ aer terrę sublidens locum habet in quem recipiatur, si per terram suo motu ipsum diuideret a suo dimouetur loco, quare terra in suo loco manet immobilis. Sed si istę inquit litera, rationes essent efficaces, propter easdē, si terra ponatur esse spherica, maneret in suo loco ab aere sustentata, quod falsum est. Non enim in suo loco quiescere, quia ab aere sustentatur ne cadat, sed quia in suo est loco naturali, & nata ibidem quiescere, vt est rerū naturalū conditio. xxxi. Eorundem enim & consimilium eadem & cōsimiles sunt causę. Hęc propositio applicanda est ad causas & effectus naturales, & non ad ea quę aliunde pendunt, vt ab intellectu aut voluntate. Nam consimiles cognitiones & eiusdem propositionis haberi possunt a diuersis principijs, & specie dissidentibus. Præterea intelligenda est de causis per se & proprijs. Causatio enim facta ab aqua & ab aere in eodem corpore, vt manu hominis, sunt consimiles, & eiusdem speciei, & tamen aqua & aer specie discrepant. Verum hæc substantiæ nō sunt proprię & primę causę causationis, sed vtriusq̄ caliditas prima est & præcipua causa. Planum autem est caliditatē aquę & aeris eiusdem esse speciei. Demum applicari debet ad eas causas, quarum vtraq̄ producit effectum transmutatione vniuersa, & vbi in vtroq̄ producere est cōsimilis specie forma ei quę producit. Quocirca quanuis admittireretur causatio lapidis facta ab igne, & a sole, esse eadem specie, nō tamen idcirco oporteret solem & ignem esse cōsimilis speciei, nam sol producit calorem transmutatione æquiuoca. Et sane prædicta propositio varijs calumnjs est obnoxia, quas recta intelligentia facile diluet. xxx. Simile est dicere terram in medio quiescere. Aristoteles bifariam refellit modū argumentandi quo vsus est Anaximander ad probandam terrę quietam ob æquidistantiā. Primo, si capillus vniuersis virtutis in omnibus partibus resistēdū sit, & discōtinuationi, & aqua liter tensus, nō est valentior ratio q̄ rumpatur in vna parte potius quā in alia, cum vbiq̄ sit equa lis virtus resistens ruptioni. Aut igitur in omnibus suis partibus rumpetur, aut in nullis. In omnibus autem simul ipsum rumpi est impossibile, igitur non dirumpetur, quo nihil absurdius. Secundo, sit animal affectū extrema fame, & aquę sitibūdū, æquidistans a cibo & potu, nō est maior ratio quare prius moueatur ad cibū quā ad potū, quia æque ipsū esurit atq̄ sitit. Aut igitur simul mouebitur ad vtrūq̄, aut ad neutrum. At vtrūque autem simul ipm moueri est impossibile, igitur ad neutrum mouebitur. quare inter cibum & potum fame & siti peribit. Neutra prædictarum argumentationū est valida, quare neque ea quę est Anaximandri. Non forte totum ad vna partem. Intelligatur totus ignis esse in medio mundi, in quatuor partes a, b, c, d, intellectus diuisus. Et cōcauum cæli & lunę etiam intelligatur in quatuor partes distributum, eisdē consimilibusque notis distinctas, ignis quidem sursum moueretur, non tamen totus ad vnam cęli partem, vt a, sed vnaquęque eius pars ad partem cęli responderem sibi & proportionatam atque proximam, vt a ignis ad a cęli, & pars b ignis ad b cęli. Et ita vnaquęque ignis pars ad eam cęli partem euolabit, cui propinquior atque vicinior erit.

¶ Decimiquarti capitis annotat.

¶ Totus mediū, mediū mundi. ¶ Medium, centrū. ¶ Anguli pares, anguli recti. ¶ Secundū regulam, perpendiculariter. ¶ Sphæricum, rotundum, orbiculare, glo

hofum. Arctus, Vrsa minor, stellæ circa polum nostrum, quæ modo septentriones modo plaustrum dicuntur. **A**egyptus, regio meridionalis. **C**yperus, insula a meridie mari Aegyptiaco terminata. **H**orizon, est circulus diuidens partem cæli visam a non visa. **H**orizon, finitor interpretatur. **M**yras, decem milia. **C**orpore circa aliquam lineam motu, ea linea axis dicitur: & eius extrema puncta, poli: qui latine dicuntur vertices. **A**, polus arcticus. **b** polus antarcticus. **c** horizon habitantium in **k**, vt in Aegypto aut Cypro. **d**g, horizon habitantium in **i** ad arcton. **e** f circulus meridiæ æquator. **l** arctos, vrsa minor, plaustrum arcticum. **o** p stellæ semper occultæ habitantibus in **i**. **q** r stellæ semper occultæ habitantibus in **k**. **i** k diuersa puncta habitantium in terra. **T**otus paruus circulus niger, terra.

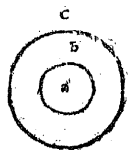

Quæntumquartum cap. continet tres conclusiones, quatuor rationes ad primam, duas ad secundam, & quatuor ad tertiam. **P**rima conclusio. Terra in medio non circulariter mouetur, circa polum unum reuoluta. **P**rimo, Quia aut id natura esset, aut violenter. Non natura, quia idem est totius & particularium motus: partes autem omnes ad medium reuoluta feruntur. Neque etiam violenter. nam nullum violentum perpetuum mundi autem ordo sempiternus est. **S**ecundo, Quia omnia circulariter mota intra primam latitudinem pluribus mouentur motibus, & terra pluribus, quod si ita esset, astrorum fixorum nobis fierent diuersiones, neque nobis semper secundum idem oritur (quæ admodum semper euenit) apparerent. **T**ertio, quia latitudo partium & totius terræ naturaliter est ad totius medium. non igitur circumferuntur in medio, nam simplicis corporis vnus debet esse motus natura simplex. **E**t si quæras, quando terra est in medio, & idem fuerit eius centrum, & totius centrum, an partes terræ & grauius alia ferentur ad medium, quia terræ, an quia totius? Hoc est, quia totius: & quia terræ per accidens. Accidit enim idem totius & terræ esse medium. Et quod grauius moueantur ad medium, signum est, quia procumbunt semper ad angulos pares. tendunt igitur ad unum centrum omnia. **Q**uarto experientia cognita est graue sursum secundum regulam proiectum, semper secundum regulam recidit, quæ taciteque vi & quætescunt: id factum fuerit, non igitur terra circulariter mota est. **S**ecunda. Terra quiescit in medio. **P**rimo, Quia vt ignis ex omni parte euolat a medio ad extremum, ita ex omni parte (si extra posita fuerit) terra fertur ad medium: & nunquam a medio, nisi vi pultrice pars aliqua terræ quantulumcumque moueret, quare tanto minus & tota terra, quiescit igitur natura in medio: corporis enim simplicis tantum vnus est secundum naturam motus, motus autem a medio, & ad medium, contrarii sunt. **S**ecundo mathematici astronomici volentes astrorum motum & situm iudicare, ponunt terram in medio quiescere, quiescit igitur terra in medio. **T**ertia. Terra spherica est. **P**rimo, Quia quilibet pars terræ grauitate sua tendit ad medium: & quæ maior est, in decliue descendit, & minorem pellit, quousque æquata tumore relinquat, atque omnes a medio equi-

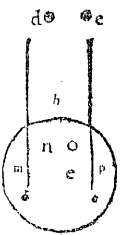
distet. hoc autem est figuram habere sphericam, Et hoc idem quidam physiologorum asseruerunt, sed terram ad medium violentia ferri: nos vero natura, dixerunt enim ex omni extremorum parte & æqualiter partes terræ in medium latas. **S**ed dubitant, si posita sit terra in medio, quæ in vnus suorum hemispheriorum medietate duplicam retineat grauitatem, an terra illa mouebitur a medio, fietque centrum eius alterum, & totius centrum? **N**os vero dicimus terram eouoque natam moueri, quousque centrum eius cum centro totius simul sit: & non amplius: neque oportere quamlibet partem centrum attingere, Quod quidem fit aut minoribus partibus a maioribus pulsas, aut terra (vt aiunt) hoc est per segregationem, genita, & ex omni extremorum parte partibus in medium latis: ita vt sit facta terra, & figuram sphericam retinens. **S**ecundo, omnia grauius ad angelos pares spherice, & non iuxta se inuicem & æquidistantes lineas procumbunt, igitur nata sunt corpus efficere sphericum. **E**t igitur terra spherica, aut natura spherica, nos enim hic talem terram probare intendimus, qualis suapte natura existeret, & non qualis vi & præter naturam existat. **T**ertio, Luna cum eclipsim patitur, semper curuam habet secantem lineam: vt illa in ex globo recipiens, atque talis eclipsis sit terra soli & lunæ interueniente media. **E**st igitur signum, terram (qui sit spherica) illius apparentiæ esse causam. **Q**uarto, quia procedentibus nobis parum ab arcto ad meridiem, fit nobis nouus circulus horizon, & stelle nobis apparere incipiunt, quæ semper occultantur arcton: vt in Aegypto & Cypro nonnullæ apparent stelle quæ in arcticis regionibus sempiternè occultationis existunt: & contra in arcticis, quæ semper in Aegypto & Cypro lateant. **I**d igitur signum, non modo terram esse sphericam, sed relatione ad astra facta esse paruam. **S**i enim magnæ notabilisque molis existeret, non statim nobis paululum translatis fierent hæ occultationes, & nouæ astrorum visiones. **E**t quod sit exiguæ molis, sentiunt dicunt ad columnas vsque Herculeas sese porrigere mare Indicum, inter orientem solem solisque occiduum interceptum: & illic, vt apud Indos, gigni elephantes: quod loca hæc vt vicinatis affinia, consimilem participant naturam. **T**estantur itidem Mathematici, terræ magnitudinem ratiocinatione perquirentes: cuius ambitum ascribunt quadraginta stadiorum myriadas: astris vero maiorem. **V**nde fit eorum assensu non solum terram esse sphericam, sed ad astra comparatione sumpta, modiculam esse. **S**ed de his hæcenus.

Quæntumquartum cap. scholia. xxxi. Terra in medio non circulariter mouetur. Quæuis terra indiget virtute recipienda a cælo, & non e diuerso, non tamen idcirco oportet terram moueri ad virtutes illas recipiendas. Nam id quod alio indiget, moueri debere ad illud intelligendum est, quando ipsum natum est: assequi id quo indiget, per motum, vt auis pastum per volationem, non autem quando non est beneficio motus illud assequi natum, vt planta alimentum. Terra autem quiescendo nata est a cælo virtutes recipere, & non opus est eam circulo intorqueri. **P**reterea optime se habens, vt inquit Aristoteles, ad assequendum sempiternitatem, non indiget motu & transmutatione. **A**lia autem post ipsum vt vitam eam assequantur motu indigent. **C**ælum autem non est optime se habens, sed duntaxat primum ens & summum, quod vitæ sempiternæ est origo. **P**rimus quidem cæli vt ei proximus vnico indiget motu, & cæli inferiores pluribus, vt sempiternitatem habeant. **T**erra vero a primo ente remotissima, neque sempiternitatem habet, neque motum, quare non est ipsa ponderata moueri, & cælum quiescere. **N**eque verum est quietem motu esse præstatoris, cum in omnibus cõpèriatur habitus priuatione dignior esse, vt lumem tenebris, nam motus potissimum naturales rerum naturalium non ordinantur ad quietem vt suum finem, sed vt suum locum naturale res per motum assecutæ, ibidem melius conseruentur. **M**otus autem cælestes cum irrequieti sint & incessabiles, minime ad quietem ordinantur. **H**inc non opus est quietem vt quiddam perfecti cæli, & motum vt imperfectius terræ conuenire. **N**eque quies in rebus naturalibus responsum habet & assimilationem ad statum in supramundanis, cui motus aduersari videtur, & idcirco quies motu esse præstantior. **N**am tamen motus obuarietatis mutabilitatisque ratione habeat quiddam statum repugnans, ramen ob operationem, actionisque rationem quæ designat, propemodum statum assimilat, & eius est imago. **Q**uies autem cum ab operatione vacatione insinuet, distantiore a supramundanis statum (qui iungi operationi coniunctus est) habet naturam atque conditionem quæ motus. **A**ccidit enim idem & totius & terræ esse medium, quæ admodum circuli minoris b, et maioris c, idem est centrum, & re ipsa, sed ratione diuersum. **N**am dicitur centrum circuli b, quia vndeque æquidistat ab eius circum-

Terram moueri secundum locum

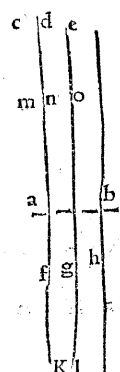

h. i. k.

Terram esse sphericam

Terram esse sphericam

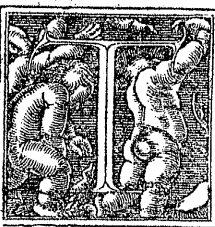
ferentia. Centrum vero circuli c, quia omnes lineae ab ipso ad circumferentiam ductae, sunt aequales. Sic ipsius terrae & rotius vniuersi idem est centrum, idem inquam re ipsa, & ratione diuersum. Nempe dicitur terrae, quod omnes lineae ductae ab ipso ad conuexum terrae, sunt aequales. Centrum vero vniuersi, quod omnes lineae ductae ab ipso ad conuexum educuntur. Graua tamen mouentur ad medium quatenus est centrum vniuersi, & non quatenus centrum terrae. Nam si tota terra intelligatur translata in concauum ignis cum centro suo, graua ad eius centrum non mouerentur, imo & terrae partes & tota terra cum suo centro ad vniuersi centrum mouerentur. Quod autem graua tendant ad medium, ostendit Philosophus, quia ex quacunque caeli parte & quocunque spatio moueantur, semper cadunt ad angulos rectos, vt graue h mouetur per spatium h e a, quod constituit angulos rectos sphaerales b e l, & b e f. Et graue i ad angulos c f e, & c f g. rectos & sphaerales, igitur omnia graua ad vnum tendunt centrum. Nempe si ad diuersa tenderent puncta in terra signata, non mouerentur ad angulos rectos & aequales, sed obrutos aut acutos atq; inaequales, vt si graue d inoueat ad punctum b, & e ad punctum c, manifestum est angulum m concauum esse acutum, & n obtusum, item & angulum o obtusum, & pacutum. Quare cum angulos faciant rectos cadendo, necesse est ea omnia graua ad vnum centrum (quod est mundi totius medium) cadere. xxxij. Terra quiescit in medio. Non solum tota terra est nata in medio quiescere, sed & actu quiescit, immotaque suo loco permanet. Et quauis in se habeat grauitatem deorsum motiuam, ea tamen non fraudatur suo fine, quia non est nata suum actum exercere, nisi terra fuerit extra suum locum naturalem. Quandiu autem terra in suo loco stat, facit grauitas eius actum quietudinem & permanentiam ad ipsam conseruandam, quod principalius est eius officium, vt ad quod motus secundum locum tanquam finem ordinatur. Et ne sic quidem grauitas ipsius est otiosa, quin immo vnum habet quod actu exerceat officium. Nihilominus tota terra nata est deorsum moueri. Nam cuiuslibet corporis simplicis vnus est natura motus simplex, non quidem actum, sed aptitudinem. Et quauis aptitudo illa quantum ad totam terram nunquam reducenda sit ad actum, non tamen dicenda est esse frustra & incassum in terra, cum non sit nata ad actum reduci quandiu terra fuerit in ea dispositione & situ quam habet. Aptitudo autem dicenda est frustra, quae non reducitur ad actum, cum nata est reduci, vt si terra extra locum existens proprium, amoto obstaculo non rueret deorsum. Neque inconueniens est terram simul natam moueri deorsum, & natam ibidem quiescere. Nam horum priuatiue oppositorum actus quidem vnus repugnat actui alterius, sed vnus actus, potentiae alterius non repugnat, neque potentia actui, neque potentia potentiae, quemadmodum in alijs oppositis contrarijs & contradictorijs idem compertum habetur. xxxij. Tertia sphaerica est. Quauis in terra sint aliquae partes eleuatiores, vt montes, & caliae depressiores, vt ualles, id tamen praesentem conclusionem non infirmat. Nam ipsa intelligitur de terra existente in sua naturali dispositione in qua esset si tota foret aquis adoperata, & non de ea quam nunc habet, cum ad salutem vsuentium aliqua eius pars est arida, in qua montium eleuationes ad fluminum productionem, & vallium submissiones ad eorum receptionem sunt. Praeterea partes illae terrae quae aut editiores sunt, aut demissiores quam sphaericae figurae admittat, sicut admodum exiguae collatione facta ad totam terram, & non tamen vt valeat ei sphaericae figurae rationem tollere. Habent enim se ad totam terram, vt granum milij extuberans supra globum, at ob tantillam partem non amittit globus sphaerae nomen, neque igitur terra ob montium in ea exstantium eleuationem, sicut & linea non definit dici circularis, ob id quod parum ab aequidistantia centri digreditur. Sed dubitant, si posita sit terra in medio. Intelligatur terra diuidi in duas medietates, in quarum vna quae sit a, habeat grauitatem vt x. & in altera quae sit b, grauitatem vt xx. vtraque mouebitur duntaxat ad medium, quousque scilicet centrum terrae sit coniunctum centro vniuersi. Non enim contingit medio longius pertransire. Nec obstat dupla vnus partis grauitas, nam maior virtus solum nata est per maius spatium mouere, dummodo non desit spatium motus, & ipsum mobile natum sit vltimus moueri. Haec autem parti grauiori afflunt. Neque idcirco sequitur virtutem minorem aequae velociter mouere suum mobile, sicut maior mouet suam medietatem. Nam tamen si maior non moueat per maius spatium, mouet tamen per idem spatium in minori tempore, quod ad rationem maioris velocitatis sufficit. Secundo. Omnia graua ad angulos pares. Quod graua procumbat ad angulos pares & sphaerales, contentos linea recta cadente super curuam, pauloante dilucidum euasit. Et eas lineas non esse aequidistantes planum est. nam extra circumferentiam distantes, & intra propinquiores, ad centrum conueniunt omnes. Id autem sufficiens est argumentum, quod nata sint corpus efficere sphaericum. Nam si caderent super terram omnino planam in directum, & secundum angulos rectos & rectilineos, caderent secundum lineas aequidistantes, neque vnquam conuertes in idem punctum, vt si terra sit a b plana, & moueantur graua in n & o secundum spacia recta c i, & k, e l, non facient angulos rectos & rectilineos, & cadent secundum lineas aequidistantes ab invicem, neque efficiant corpus sphaericum. Tertio luna eclipsatur semper. Dicitur hic luna eclipsari non cum tota priuatur lumine, nam tunc non recipit lineam secantem vna partem ab altera, sed cum secundum aliquam partem vt maior portionem aut minorē obscura est, & secundum aliam illuminata. Quod cum fit, vna pars lunae ab altera secatur secundum lineam arcualem & curuam, quae ob terrae interpositionem prouenit, & ob id oportet terram esse sphaericam, quemadmodum si quicquam visui nostro interpositum & disco, ab eo parte secundum arcum abscideret, id interpositum deberet esse sphaericum, vt

¶ undecimo huius cap. etiam dictum est. Si enim esset non sphaericum, sed directum, abscideret a disco partes secundum rectum. Ita & terra a luna, si ipsa esset plana, & in rectum iacens, sicut tabula. Quarto. praecedentibus nobis parum ab arcto ad meridiem. Cum quis procedit ab arcto ad meridiem, vt ab i ad k, fit nouus horizon circulus c h, & prius fuerat d g, & stellae o p incipiunt sic proficiscenti apparere, quae eidem sub arcto existenti perpetuo fuerunt occultae. sic & in arcto apparet stellae q r, quae ad meridiem venientem occultantur. In praecedenti a meridiem ad arctum, vt a puncto k ad i, fit nouus horizon d g, & stellae q r appaere incipiunt, quae ab eodem in meridiem existente non videntur. Contra vero stellae o p eidem occultantur. nam fiunt sub horizonte, quae ad meridiem habent tantum apparent supra horizontem. Et id non inefficax est argumentum quod terra sit sphaerica

¶ Paraphraseos in secundum de caelo & mundo, Aristotelis, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN Tertium de Caelo & mundo, annotat.

¶ Disciplinae, discipline mathematicae. Grauius primo, magis graue. Secundo, minus leue. ¶ Idem leuius primo, magis leue. Secundo, minus graue. Quemadmodum maius dicimus magis magnum: & maius, minus paruum.

¶ Tertius liber de Caelo & mundo continet octo capita. ¶ Primum vnā diuisionem, vnum corollarium, quinque antiquorum opinionēs, vnā conclusionem, & nouem rationes ad ipsam. ¶ Diuisionē. Expedita de primo simplici corpore determinatione, vt de caelo, ipsique affixis & in eo latis syderibus, cuius naturae sint, & qualia, quodque ingenta sint, atque incorruptibilia, nosse oportet eorum quae secundum naturam sunt, haec esse substantias, vt simplicia, caelum, ignis, aer, aqua, terra: eorum partes, & quaecunque ex ipsis constant, vt animalia, plantae, & metalla. haec operationes, vt praedictorum motus, generationes, corruptiones, auctiones, diminutiones, alterationes, & secundum eorum naturam propriamque virtutem lationes; haec autem passionēs quaedam, vt praedicta, & eorum aptae quantitates, affectioesque. ¶ Corollarium. Quo fit vt naturae plurima determinatio circa corpora atque magnitudines versetur. ¶ Nam omnis naturalis substantia aut corpus est, aut non sine corpore; magnitudine ve gigni contingit: vt contemplati determinationem quam exegimus de natura, quae manifestissimum esse potest. Et quia de caelo satis expeditum putamus quaele natura sit, quae ingentum sit, atque incorruptibile: nunc ad reliquorum duorum generum, grauis scilicet atque leuis determinationem explendam nos conuertamus, & pariter ari generatio & corruptio ipsis competant. Et profecto aut nihil est generatio, aut solum ipsis, & quae ex ipsis temperata sunt, congruere potest. Sed quid senserint antiqui, nunc videamus. ¶ Quinque antiquorum opinionēs. ¶ Prima est Parmenidis & Melissi, generationem & corruptionem esse negantium. neque enim quae gigni, quaeque corrumpi posse putabant, sed duntaxat nobis ita videri. Nonnulla enim praecleara afferent, esse scilicet quaedam entia ingenta, incorruptibilia, atque immobilia: a quibus (quae sensibilia esse putant) ad haec cadauca se conuertentes, confimilia de ipsis afferent. Sed haec physica contemplatione non mollebantur. Contemplari enim an eiusmodi naturae sint entia, immortalitatis sorte potita, superioris philosophiae est, & primi atque supremi philosophi. ¶ Secunda est huic primae contraria omnia genita esse atque corruptibilia, nihilque omnino ingentum, et nihil interius obituque immutabile semper manere, sed aliquando casurum, quod sensisse videtur Hesiodus, et quae suae appropinquant sententiae. ¶ Tertia est dicentium omnia genita esse: sed genitorum nonnulla incorruptibilia manere. ¶ Quarta est Heracliti Ephesij, omnia continuo fluxu rapi dicentis, et nihil fixum, nihil iuge, permanentisque manere, praeter vnum

quiddam (id enim ignem esse aiebat) ex quo omnia fierent, gignerentq; ¶ Quinta 7
est astruentium omne corpus generabile dissolubileq; esse, generabile quidem ex
superficiebus, atq; in superficies resolubile. ¶ Conclusio. Corpus ex superficiebus cō
positū abire non potest. ¶ Primo. Quia qui id asserunt, plurima ijs quæ in discipli
nis comperta sunt, contraria dicunt. Aut igitur a proposito resipiscant, aut fortiori-
bus & valentioribus rationibus (quales non sunt suæ imbecilles suasuncule) quod
moluntur efficiant. ¶ Secundo. Idem subit iudicium corpora ex superficiebus com
pingi, & superficiem ex lineis, & lineam ex punctis abire cōflata. Atqui prius in ijs
qui sunt de motu, demonstratum est id esse non posse, nullaque magnitudinem ex in
diuis & infecabilibus cōflari posse. Igitur neque corpora ex superficiebus confla
būtur. ¶ Tertio. Si corpora ex superficiebus, & lineæ ex infecabilibus lineis cōpo
nerentur, impossibilia sequuntur. Ponit enim Mathematicus magnitudinem in infi
nitū partitione decrescere, nullā autē appositione in infinitum augeri. nunc autē op
positū in natura eueniret. in infinitū enim (q; decuberetur ad minima) decrescere nō
posset: addi autē semper aliquid posset. ¶ Quarto. Multa sunt in natura, quæ in
indiuisibili subsistere nequeunt, vt passionēs. Sunt enim diuisibiles dupliciter. vno
modo secundum speciem: vt color in albedinem atque nigritiem, altero vero secū
dum accidens: vt quod ei quod diuidi possit, inexistant. Non itaque linea ex punctis
superficies ex lineis, & corpus ex superficiebus abibit compositum. Et quod passio
nis illæ in diuisibili non subsistant, vt exempli causa grauitas & leuitas: amplius
ostendo. ¶ Primo. Nam quicquid est graue, grauius aliquo esse necesse est: & quic
quid leue, aliquo leuius, Non tamē contra (vt vti cōsueuerunt vocabulis) esse oportet,
vt quicquid grauius, graue sit: & quicquid leuius, leue: vt neque quicquid maius
est, simpliciter magnum esse oportet. sunt enim multa simpliciter parua, quæ alijs,
vt suis partibus, maiora dicuntur. Sed hanc significationem (si gratū est) missam fa
ciamus: sitque quicquid grauius est, grauitate graue, ipsum siquidem diuisibile est
in excessum, & id quo excedit. Si igitur punctū graue esset, & ipsum diuideretur,
hoc autem impossibile, Et si punctum nullū graue sit, neque linea ex solis coalita
& conflata punctis, & si non linea, neque ex lineis digesta superficies, & si nō super
ficies, ita quoque neque ex superficiebus coalitū constitutumque corpus, Qui enim
fieri possit, vt totum graue sit, cuius partium nulla grauitatis sit particeps. ¶ Secū
do. Omne graue densum est, & omne leue rarum, densum autem a raro differt, qd
sub æquali mole plus habeat potētiae, quod autē tale est, euadit diuisibile. Si itaque
punctum graue sit, aut leue, abibit diuisibile, quod impossibile est. ¶ Tertio. Om
ne graue, molle est, aut durum. Molle autem est quod est in seipsum cedens, quod au
tem in seipsum cedit, diuisibile est. Ita si punctum molle est, diuisibile est. & ita si
durum est, nam durum & molle opposita sunt, & quæ circa idem fieri nata sunt.
¶ Quarto. Quia grauitas non euadit ex non habentibus grauitatem: quod tamen
contingeret. Sed quomodo determinabunt ex quot grauitatum expertibus consur
gat grauitas, & consurgere nequeat? Enimvero ipsis vel fingere volentibus prom
ptum non sit. ¶ Quinto in eodē graui, quod ex pluribus cōstat, grauius est, hoc &
ipsi admittunt, quod autem graui grauius est, ipsum graue esse necesse est: quem
admodum quod albo albius est, & ipsum album esse oportet. Maius igitur vno
puncto (quod pluribus constet consimilis grauitatis) grauius esse necesse est. Dem
pto igitur equali graui, qui superest punctus grauitatē habebit, non enim graui gra
uius existebat, nisi grauitatis excessu, hoc autem modo ostensum est esse nō posse.
¶ Sexto. Si corpora conflaretur ex superficiebus (vt aiunt) & superficies ex lineis:
linea lineæ componeretur secundū lōgitudinem, & secundum latitudinem apposita,
cur itaque non componatur, supposita (nulla potior ratio videbitur. Quod si ita fu
rit, dabitur corpus quod ex superficiebus (quas ponunt elementa) non conflabitur

vt esto a linea, quæ longa est: cui cōpono lineam c secundum latitudinē, erit itaque
a c longum & latum, & lineæ a compono lineam b, ei supponendo: quæ ideo cū a vi
detur facere profundum. Erit igitur a c b longum, latum, & profundum: quare cor
pus: non tamen ex superficiebus conflatum. ¶ Septimo. In Timæo, superficiebus
multitudine corpora grauiora determinantur. Sed qua proportione corpora ad su
perficies respondent, eadem superficies ad lineas, & lineæ ad puncta, quare pari pro
portione hæc grauitatem habere continget. Et si ita esse nō poneret, sed grauitatē
in terra, leuitatem vero in igne: difficultas vrget hæc superficiebus graue esse, & il
lam leuem: quæ consimilia ponit elementa. ¶ Octauo. Nullā magnitudinē contin
get esse diuisibilem: aut futurum est omnia esse puncta, qua enim ratione in hæc di
uides, illa iterum diduces, quousq; ad superficies deuētum sit. Et superficies eodem
iure abibunt in lineas, & lineæ in puncta tandem cōsummabuntur, & omnia puncta
erunt. ¶ Nono. Vt est de magnitudine, ita quoque de tēpore euenire, par consenta
nēq; est. Si itaq; magnitudo aliquando abitura est in puncta, & nō magnitudines:
& tempus in nunc & non tempora resolubile est. Id profecto esse non potest. Et ea
dem incommoda nonnullos aliorum Pythagoricorum secuntur, qui cælum & na
turalia corpora ex numeris constituunt, habent enim naturæ corpora grauitatē & le
uitatem, vnitates autē adnumeris compositæ, neq; corpus efficere posse, neq; graui
tatē leuitatemve vllam habere videntur.

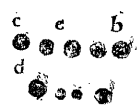
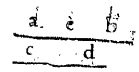

Rimi capitis tertij de cælo & mūdo scholia. viij. Primo. nā quicquid est graue, gra
uius aliquo. In huius rationis priore parte grauius & leuius capiuntur primo modo
positus in notis, vt sit sensus, quicquid est graue, est magis graue altero, non quidē a
ctu ex istente, sed potētia, scilicet sua medietate, & quicquid est leue, est leuius altero
vtpote sua medietate. Nempe in corporibus simplicibus in maiore mole est maior
grauius aut leuitas. In reliqua autē eiusdem rationis parte grauius & leuius capiuntur secundo
modo, & improprie, cum dicitur litera nō oportere vt quicquid grauius sit, esse graue. Nam aer est
grauior, id est minus leuis igni, & tamen nō est grauis, sic neq; quicquid est altero leuius, est leue.
Nempe aqua est leuior, hoc est minus grauis terra, & nō est leuis. Siquidem positius nō sequitur
cōparatiuum hoc secundo modo expositum, sed duntaxat primo, quemadmodū (inquit) nō oportet
quicquid altero maius est, maiorēq; habet molem, esse magnum simpliciter, ingenuisq; molis,
qua ad nullum aliud cōparatum, magnum vocetur. Sunt enim multa exiguæ molis, & sine colla
tione ad alterum parua dicta, quæ alijs vt suis partibus sunt maiora, quemadmodum granum mi
liū maius est sua medietate. Sed hæc secunda comparatiuorum acceptio scientis est imperitins.
Quare cōcedendum est, quicquid grauius est, esse graue secundum primam, disciplinæque accom
modatam comparatiuorum acceptiōnem, sicut quicquid altero calidus est, ipsum esse calidum. Si igitur
punctum esset graue, daretur & vnum altero grauius. Sit itaq; punctum a b grauius quam c d.
Tunc sic, omne excedens diuiditur in excessum, & id quo excedit. Diuiditur igitur punctum a b
grauius excedens ipsum c d per hypothesein, in excessum æqualeve excessio a e, & id quo excedit
e b. Est igitur punctū diuisibile, quod impossibile est, consequens positio nē grauitatis in puncto.

Quinto. In eodē graui quod ex pluribus constat, grauius est. Sit a b graue constitutū ex quinque
punctis, & c d alterum graue compositum ex quatuor. Quia a b ex pluribus constituitur cōsimi
lis grauitatis, est grauius quam c d, vno quidem puncto b. Diuido igitur a b grauis in excessum
æqualeve excessio a e, & id quo fit excessus, scilicet b. Cum a b sit grauius c d, quod æquatur ipsi
a e, consequens est & a b esse grauius a e. Quicquid enim est grauius vno æque grauium, graui
est & altero. Tunc est. Punctum b superadditum ipsi a e facit totum a b grauius quam a e. Igitur b
punctum est graue, nam non graue additum graui non facit totum grauius, sicut punctum addi
tum lineæ non reddit lineam maiorem. Habebit itaque punctus grauitatem, quod prius ostensum
est impossibile. Quod ex superficiebus quas ponunt elementa, non conflabitur. Elementa hic di
cuntur rerum principia, quæ in alia non resoluuntur, quod priora non habeant, sed alia resoluuntur
in illa, vt antiqui (quos hic improbat Philosophus) dixerunt superficies esse principia essentia
lia corporum, quas non ponebant resoluī in alia. Negauerunt enim superficies in lineas resoluī, &
ex eis componi, hinc superficies vocabantur elementa corporum.

¶ Secundi capitis annotat.

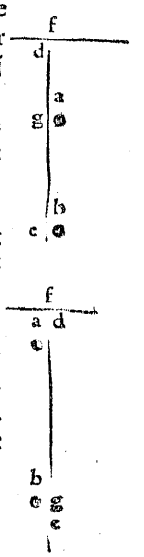
¶ Motus, motus secundum locum. ¶ Manere, quiescere. ¶ Vis violentia. ¶ Suppo
nitur, potentiam continue eandem manere, & quantocunque spatium mouere, et re
sistentiam vtcunque placet eidem assignari posse.

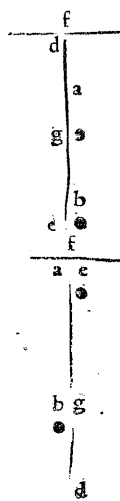

Secundum caput cōtinet quinque cōclusiones, tres rationes, & vnū corollariū ad primā, tres rationes, & vnū corollariū ad secundā, vnū corollariū ad tertiā, duas rationes ad quartā, & duo corollaria ad quintā. ¶ Prima cōclusio. Simpliciu corporū aliquem natura motū esse necesse est. ¶ Primo. Quia quēcūq; mouētur, motū ppriū & secundū naturā, aut vi prēterq; naturā (quā idē est) habere necesse est. Simplicita autē corpora, mota cōspiciūtur, habēt itaq; motū aut natura, aut pter naturā. Atq; si cōfitebere ipa motū pter naturā habere, et eadē scdm naturā aliquē habebūt: utpote q prior, vn^o, & simplex existat, pter naturā aut, posterior, et multi. Vnūq; que em etiā multos pter naturā sustinet: scdm naturā aut vnū solum. ¶ Secūdo. Quicquid quiescit: aut vi, aut natura quiescat oportet. Et vbi vnūquodq; vi quiescit, et vi quoque fertur in illud, vbi autē naturā, itidem et natura fertur in illud. Videēt autē in medio aliqd natura manere, natura igit fertur ad mediū. Si autē quicquid vi quiescerit, ipsum prohibet aliqd illinc emicare, inq; suū locū sese protinus restituere. ¶ Tertio. Si quiescētia rimaberis, aut tandē ad vnū natura quiescēs decubēs, aut in infinitū progredieris, quā em prater naturā est, ad aliqd secundū naturam reducere oportet. Sed esto dicas cū Empedocle terrā rapida celi vertigine, velle locissimaque illa circūgyratione vi quadā sustineri atque quiescere, ergo aliquo moueri nata est. Cessante em circūgyratione (a qua coacte fultur, sustētaturque) moueretur, & nō in infinitū. Nihil em impossibile, fieri natū est. In infinitū autē transilire spatium, impossibile est, est igitur nata alicubi tandem natura manere. Ad illum igitur locum, quisquis is sit, naturalem motum habet, nam (vt dictum est) vbicūq; quicquā natura quiescit, & in idē natura ferri cōtingit. ¶ Corollariū. Quapropter minime Democriti & Leucippi sententia probāda est, corpora moueri in vacuo, pariter & moueri in infinito. Nā id docere debuerūt, quisnā ipforū in vacuo, & in infinito motus, quis secundū naturam, & quis prater naturam. Si enim (vt aiunt) alterum ab altero violentia pellitur, ipsis alterū motum natura cōuenire necesse est: & primū mouentem non vi mouere (mouet enim sempiternē) & primū motū nō prater naturā esse, est em sempiternus. Et si nō primū mouēs secundū naturā dederint, violentia mouētū series, vt nullibi tandē casura, infinita procedet. ¶ Secūda cōclusio. Neque stare potest Timæi sententia, elementa ipsa sese inordinate agitasse prius q mundi opifex mundum ipsum cōdidisset. ¶ Primo, Quia aut is inordinatus motus naturalis erat aut iniuria, praterque naturā factus. Si naturalis, mundus igitur erat antequam conditus fuisset, tunc enim primū mouens natura mouisset, et grauiā ad medium depressa fuissent, et leuiā a medio emicassent, quæ mūdī iam facti ordinatio est, fuisset itaque mundus. Liceret et quærere, an in illa motus inordinate potuissent necne in talem mixtionem cōtemperantiamque incidere, qualia videmus nunc corpora facta, vt ossa, carnes, et nervos adinuenim compactos, quemadmodum canit Empedocles, cum multa capita sine ceruice et sine corporeo trunco iacerent, amicitia factum fuisset. Si ita fateamur, et animalia et plantæ illicerūt, quare mundi ordinatio, aut hæc, vniuersali præcurrent mundo. ¶ Secūdo. Qui aiunt infinita inordinate motu ferri in infinito, aut vnum ipforū motum faciunt, si ita: et oīa vna latione feruntur, et non inordinata. Sin minus, infinite erunt lationes, quod est ipossibile, enim finitæ, ordo dabitur aliquis. Non enim quod nō ferantur in idem, inordinate dicitur: quemadmodum et nunc mundo (vt videmus) per pulchre ordinato, non omnia feruntur in idem, sed ea que consimilis congenæq; sunt naturæ. ¶ Tertio. Inordinate, nihil aliud quicquid, quā prater naturam esse vidēt, ordo enim sensibilium, vniuersaliūque propria natura est. Atqui incommodū est infinito motu longissimoque tēpore prater naturam quicquam motum fuisset: quin po-

tius nature hæc cōditiones cōpetunt, esset itaq; potius inordinate secundū naturā, vt que infinito, longissimoque tēpore fuerit: ordinatio aut prater naturā, quā sit absurdum, ipsi viderint. ¶ Corollariū. Quo fit vt ob id ipsum Anaxagoras belle excogitasse videatur mundū ex immobilibus primū inchoatū fuisse. ¶ Tertia cōclusio. Esti aliqui ex segregatis motum admittant, generationē tamen nō inueniūt rationabilē. ¶ Nam celū ipsum segregatione vt quod delituisse et immeritū rationabiliter generare nequeunt. ¶ Corollariū. Ob id itaque ipsi in Empedocles celum nō ex segregatione gigni voluit, sed ex segregato ite in cōgregatione. Cōfinxit em amicitia, que quedā ab vno (vbi omnia cōgregata fuerant) dissociate lite, discollecta iterum colligeret, cōiuniret, atque cōgregaret, sicq; genitū fectūque fuisse celū. ¶ Quarta. Quod sursum aut deorsum mobile est, ipm aut leue aut graue esse necesse est. ¶ Primo. Sit a nō graue, b vero grauitatē habens: feraturq; simul deorsum, si fieri potest: absoluatque b spatium d e in tēpore f. In eodē tēpore a aliquid spatij d e abibit, sitque d g. Diuido em grauitatē b, sumoque partē, que sic se habeat a d g, sicut totū b ad d e, idē possibile est. Cū itaque b per totū d e mouerēt, pars ea (que cūque fuerit) solum per d g mouebit, & per idē spatium d g: & in eodē tēpore positū est a moueri, ferunt igitur deorsum per æquale, & in equali tēpore, nō graue, & grauitatem habens: quod est impossibile. & ita de leui (si gratū est) argumentet. ¶ Secūdo. Si quid moueatur quod neque leuitatē neque grauitatē habet, mouebitur vi, & infinita velocitate: aut graue, & grauitatis leuitatēque expers, equalē & in equali tēpore absoluunt, sit itaque a nō graue, & b grauitatē habens: & moueatur a per spatium d e: & in eodē tēpore, vt verbī causa f, virtus aliqua pellat b grauitatē habens: spatium d g: quia si aliqua potentia maius in aliquo tēpore & aliquanto spatio moueat, eadē potentia in eodem tēpore maiore spatio pellit minus. Diuido ergo graue b, capioque partem quancūque, que sic se habeat ad potentiam motricem ipsius b, sicut d g ad d e, quia potentia data mouet b per spatium d g in tēpore f, eadem potentia mouebit partem illā grauitatis participem in eodem tēpore, & toto spatio d e: & in eodem tēpore & spatio ferebat a neque leue aut graue, quare graue, & grauitatis leuitatēque expers, equalē & in equali tēpore absoluunt, quod est impossibile. Et si a iterum infinito motu ferebat, graue infinito motu & eodē spatio ferebat, quorū vtrūque impossibile est. ¶ Quinta. Aliquis motus natura, & aliquis violentus existit. ¶ Nā natura principium est motus & quietis eius in quo est. Vis autē virtus est ab alio secundum quod aliud. Motus igitur qui ab eo quod intra est principio existit, iure natura dicitur, qui vero ab altero exteroque, vt alterum est, iure dicatur violentus. Et hic quidem violentus non omnino est: vt motus lapidis deorsum, quoties velocior procreatur, quā nature sue sit accōmodus, propriaque pariat virtus. Ille vero omnino prater naturā est, vt lapidis sursum propulsus. Et vis ipsa ad hos vtrosque aere tanquā apto vitur organo: quod vt grauis & vt leuis, ancipitilque nature natus sit esse, & virtutem ab ipsa vi velut impressam retinens: qua nunc vt grauis deorsum precipitat, nunc vero vt leuis agitat sursum. ¶ Primū corollarium. Vnde cognoscitur euenire violenter agitatum ferri principe mouente ipsum non assequente, sed separato, ab iunctoque. ¶ Secūdo. Fit etiā vt nullo tali existentē medio corpore, nullus violentus omnino procrearetur motus, neque secundū naturā vllus, vniuersaliūque em motum eodem modo promouet. Sed quod graue, quod leue esse oporteat, quis secundum naturam motus, quis ve contra dicatur violentus, hæc tenus dictum est.

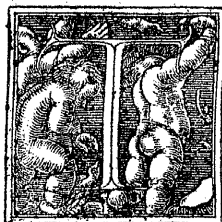
Secundū capitū scholia. ix. Vnūquodq; enim etiam multos prater naturā sustinet. Cum dicit litera, corpus naturale vnū solum habere motū secundum naturam, id secundum materiā subiectam intelligitur de corpore naturali simplici, vt igne, aere, & cæteris, & non de cōposito. Animal enim plures habet secundum naturā motus, vt anser volationē, progressionem, & natationem, quauis vnūquodq; cōpositum tantum vnū habeat motū naturalem secundum locum, factum a qualitate elementari, vt por-

secundum naturā elementū prædominantis, vt homo deorsum simpliciter mouetur. xiiij. Cō-
 finxit enim amicitiam, quæ quædam ab vno. Et si amicitia vniuersalis apud Empedoclem mundi
 corruptionem efficiat, per congregationem rerum in confusam molem, particularis tamē amicitia
 secundum ipsum cōcurrit etiam ad rerum productionem. Postquam enim lis dissociauerit ali-
 qua corpora ab vno æterno, ponit amicitiam illa discollecta vnire atq; congregare, sicq; factū esse
 cælum, & ita litem præparare materiam, amicitia vero formatū superaddere, perinde atq; in arte
 materia segregata disponitur, deinde compacta formam accipit. xv. Diuidio enim grauitatē b.
 Sumatur pars grauitatis b, scilicet c, quæ ita se habeat ad d g partem spatij, sicut tota grauitas b ad
 totum spatium d e. Exempli gratia, sicut grauitas b ad spatium d e est dupla virtute, ita e partitū
 l i grauitatis ad d g partem spatij sit dupla. Tunc sic. Sicut se habet b ad totū d e, ita cad d g per hy-
 pothesin, sed b pertransit totum spatium d e in tempore f, ergo c pertransit spatium d g in eodem
 tempore. Aequali enim existente proportione, & quali tempore fiunt motus. Et per idem spatium
 d g, & in eodem tempore f, positum est a non graue moueri, igitur c graue (cum sit pars grauis b)
 & a non graue in eodem tempore per idem mouentur spatium, quod est inconueniens in litera
 adductum. Quia si aliqua potentia maius in aliquo tempore. Hæc propositio (sicut admonent
 etiam notæ) intelligitur dummodo non deficiat spatium. nam si deficeret spatium, id non oportet
 ret, vt si grauitas vt. xij. pellat pedale terræ vsque ad centrum mundi, non oportet eandem gra-
 uitate, propellere semipedale eius vltra centrum, non enim contingit medio longius pertransire.
 Atqui a (vt data propositio huic loco applicetur) est minus mobile, b vero maius, siue magis resi-
 stens, ergo si a mouetur in tempore f per totum spatium d e, b ab eadem virtute mouetur parte
 spatij eodem tempore, vt d g. Itaque capto ipsius grauis b partem quancunque vt c, quæ sic se ha-
 beat ad potentiam motiuam b, sicut d g ad d e, vt porē secundum subquadruplum. Cum virtus c
 sit quadruplo minor quam ipsius b, quadruplo minus resistit potentia motiua sursum q̄ b, quare
 eodem tempore f per quadruplum feretur spatium, vt d e. Nam si aliqua potentia maius mobile
 aliquo tempore & aliquanto mouet spatio, eadem potentia in eodem tempore maiore spatio pel-
 ler minus. Et per idem spatium d e, eodemque tempore f feretur a neque graue neque leue, mo-
 uentur igitur æque velociter non graue & graue, quod est impossibile.

¶ Tertij capitis annotatiunculæ.

¶ Dictum Anaxagoræ, omnia in omnibus esse, intelligendum est secundum spe-
 ciem, & non secundum numerum, estque idem ac si dicatur quælibet esse in qui-
 buslibet. ¶ Alterum, alterum elementum.

¶ Tertium caput cōtinet tres quæstiones, & responsiones ad ip-
 sas. ¶ Prima quæstio. Quibus corporibus conueniat gene-
 ratio? ¶ Secunda. Cum prima corporum sint elemēta, quid
 elementum, quot & qualia sint? ¶ Tertia. Vtrum elemen-
 tum (vt volunt nonnulli tantum vnum esse ponentes) spe-
 cie sit indiuisibile? ¶ Primæ respondet Empedocles, qua-
 tuor esse elemēta, ignē, aerem, aquam, pariter & terram, in-
 genita atque incorruptibilia, ex quibus omnia alia generantur,
 componuntur, ac fiunt. Eidem quoq; quæstioni respondet Anaxagoras Empe-
 docli contrarius, aduersaturq; ponens homœomeris atomos ossis, carnis, & nerui,
 prima principia, omniumque semina rerū: ex quarū cōmixtiōe ætherem & ignem
 (hæc enim eadem putat) aerem, aquam, & terram gigni putauit: & ob sui paruita-
 tem, atoma carnis & ossis, oculis inuisa, imperceptibiliaq; esse, omnia tamen omnibus
 inesse congregata, & omnia ex ipsis genita esse, coalita atq; conflata. Sed posterius
 cū de generatione & corruptione exactius pertractabimus, nostrum afferemus iudicium.
 ¶ Secundæ hanc adhibemus responsionem. Elementum est in quod intus
 existens aut potentia aut actu, alia corpora diuiduntur: specie quidem irresolubile in
 alterum. Quo fit vt si tale sit elementum, & carni & ligno insint elementa poten-
 tia, vt ignis & terra: quandoquidem a carne & ligno disgregabilia sunt. caro autē aut
 lignum neque igni actu, neque potentia inest: vt quæ nunquam segreganda sint ab
 igni. Quot autem sint, & qualia sint, postea futurus est accommodatio sermo.
 ¶ Tertix præterea respondere licet, elementum in diuersa specie secabile diuidū-
 que esse, multa que esse elementa. Hoc profecto simplices motus liquido monstrat:
 sunt enim motuum hi simplices, hi vero mixti. Simples autē simplicibus corpo-

ribus accommodatur: cōpositi vero cōpositis. & vnicuiq; naturali corpori proprius est
 motus. Atqui manifestū est motū simplices plures esse, erit igitur & plura elemēta.

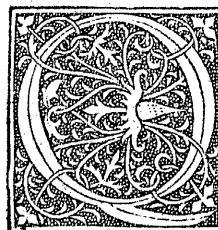

¶ Tertij cap. scholia. xxi. Secundæ hanc adhibemus responsionem. Elementa bifaria
 diffiniri possunt, primo, q̄ sunt corpora simplicia quæ cum non sint ex alijs, neque
 ex alterutris, ex ipsis omnia alia fiunt. Omnia inquam alia corpora naturalia mixta
 fiunt, non quidem secundum substantiam, sed secundum qualitates elementorum
 temperatas. Secundo, elementum est, quod cum sit in mixtis aut actu, aut po-
 tentia, corpora mixta in ipsum diuiduntur, quod quidem in alterum elementum
 specie irresolubile est. Effet quidem elementū in mixtis actu, si secundum suam substantiā in mix-
 tis existeret, perinde atq; materia in re naturali. At cum impossibile sit eiusdem rei naturalis plu-
 res esse formas substantiales, manifestum est elementū non esse in mixtis actu. Elementū vero est
 in mixtis potentia, cum elementorum qualitates in mixti potentia & materia temperare sune
 vt ignis in homine est, quia temperamentum ignis, & ita de alijs. Et hoc modo elementū con-
 cedi debet esse in mixtis, sicut & mixta ex elementis componuntur, quia in sua materia deum
 suæ naturæ habent qualitatū elementarium temperamentum. Et elementum prædominans
 dicitur in mixto, cuius in illo mixto temperamentū excellentius est & exuberantius quam alio-
 rum elementorum. Sic in elementa, ipsa mixta diuiduntur, quando ipsorum elementorum quali-
 tates adinuicem temperatas resoluuntur, vt in igneum temperamentum, æreum, aquicū,
 & terreum. Et elementum est irresolubile in alterum elementum, vt ignis non resoluitur in aerē,
 neque aquam, neq; terram, licet bene diuidatur in idem specie, scilicet particulas ignis. Similiter
 elementum est irresolubile in corpora mixta, vt ignis non resoluitur in carnem & lignum, cum
 hæc non possint ab igne segregari.

¶ Quarti capitis annotatiunculæ.

¶ Democritus, Abderites dictus est ab Abdera vrbe Thraciæ (quæ nūc quoq; C'a-
 zomene dicitur) clara quidē, q̄ olim ab Abdera Dionædis sorore condita fuerit: at
 ortu Democriti physici longe clariore. ¶ Quid pyramis rotūda, quid rectilinea,
 quæ & laterata dicitur, ex septimo naturalium require. ¶ Sphæra vero solidum est,
 a centro ad circumferentiam omnes rectas eductas lineas æquales habens.

22

¶ Vartum caput continet duas conclusiones, quatuor rationes
 ad primā, & nouem ad secundam. ¶ Prima conclusio. Non
 sunt infinita elementa homœomera, quæadmodum posuit
 Anaxagoras: ¶ Primo, Quia falsa vtitur dignitate, ma-
 lare suppositione: quicquid homœomerū est, esse elemētū.
 ¶ Nā videmus multa mixtorum corporū homœomera esse,
 vt lignum, vt lapis, in homœomerisq; partes solui: quæ ma-
 nifestū est non esse elemēta. Non itaq; erit oē homœomerū
 corpus elemētū: sed vt diximus, irresolubile, indiuisibileq; in alterū specie. ¶ Se-
 cundo. Ita sumentes elementū, nulla necessitate vrgētur ponere infinita: sed omnia
 etiam finita faciendo, æque vt ex infinitis saluare moliantur, saluare poterunt: vt
 ponendo duo, tria aut quatuor, aut quocūque alio numero: quæadmodum facere con-
 natus est Empedocles. ¶ Tertio. Ipsi accidit nō omnia ex homœomeris quibuscūque
 facere: vt faciem nō facit ex faciebus: neque vnūquodque secundū naturā figurato-
 rū, fatius igitur ipsa posuisset finita, infinitum em̄ nihil excludere videtur. Et sane
 melius finita, quæ vt minima omnium ex eisdem futurorū ostendisset, conformiter
 disciplinarum authoribus, qui proloquium dignitatemque accipiunt, principia fini-
 ta esse aut quantitate, aut specie. ¶ Quarto. Corpus a corpore secundum proprias
 differentias differt. Corporum autem adinuicem differentia finitæ sunt: vt alio
 manifestandū est loco. Differt enim affectionibus sensibilibus. Sunt igitur ele-
 23
 menta finita. ¶ Secunda conclusio. Neque recte putat Democritus Abderites,
 eiusdemque cōsecrator Leucippus, primas esse magnitudines multitudinem quidem
 infinitas, magnitudine autem indiuisibiles: & ex vno non multa, neque ex multis
 vnum: sed horum complicatione confusioneque omnia gigni. ¶ Primo. Quia
 modo quodam omnia faciunt numeros, & ex numeris: tametsi id plane non dicant.
 ¶ Secundo, Quia corpora figuris differre aiunt, & quia infinitas ponunt figuras,
 itidem & infinita ponunt simplicia corpora. ¶ Tertio. Quia quæ elementis figure

accommodandae sint, nisi igni, cui sphaera attribuitur, non determinauerunt: nec aerem, aquam, & terram magnitudine & paruitate discreuerunt: tanquam ea sint omnium quae elementa nuncupamus, velut panspermia, seminariūq;.

¶ Quarto. Sic dicentes, infinita rebus faciunt principia: & hoc quidem absurde, nam elementorum differentiae non sunt infinitae, neque infinitae videntur.

¶ Quinto. Qui corpora magnitudinis seve ponunt insecabiles, mathematicas tollunt disciplinas, sensum negant, multaque ipsi eisdem de motu & tempore concedere accidit incommoda, quae alio a nobis adducta sunt loco.

¶ Sexto. Pugnancia dicunt. Qui enim fieri possit, ut elementa, ignis, aer, aqua, terra, magnitudine & paruitate differant, si insecabilia sint, ut ipsi asserunt? Septimo. Dicunt aerem, aquam, terram, ex se inuicem fieri. Sed quomodo? deficiunt enim semper maxima corpora segregata, non itaque fiunt ex se inuicem, si insecabilia sint.

¶ Octauo. Horum profecto suspicione, quod corpora differant figuris, haudquaquam elementa poni debent infinita. Ponunt enim figuras omnes ex pyramidibus componi, rotundas quidem ex rotundis, & rectilineas ex rectilineis, & sphaeram ex octo partibus. necesse enim est aliqua esse figurarum principia. quae si duo fuerint, & duo erunt elementa, principiaque. si tria, erunt tria, & ita de numero alio quocunque. quare & totidem & finita quidem assignare debuissent simplicia corpora.

¶ Nono. Vnicuique simplicium corporum est vnus proprius motus & simplex. motus autem simplices finiti sunt, nam simplices lationes duae sunt, & non plures, circularis, atque recta. Neque quidem infinita sunt loca, ad quae infinitae lationes esse possint, Non ergo infinita erunt elementa.

Varti capitis scholia. xxij. Et sane melius finita, quae ut minima. Proprium est cuiusvis disciplinae aut rei elementis atque principijs, quod sint minima atque simplicissima eorum quae ex ipsis componitur, ut literae sunt elementa in grammatica, & minima eorum quae tractat grammaticus, dicibilia sunt logicę elementa, & eorum minima quae considerat logicus, materia & forma sunt principia rerum physicarum, & minima atque simplicissima physicae, ut vnitas arithmeticae. Vtuntur praeterea disciplinae & hac dignitate. Principia finita sunt aut quantitate, aut specie. Quantitate quidem, ut magnitudine & multitudine, quemadmodum literae in grammatica finita, & extrema in logica. Specie vero quando ipsa principia explicantur rationibus communibus numero quidem finitis, ut principia physica his specialibus rationibus materia & forma. Mixtorum principia hisce quatuor rationibus specificis (ut aiunt) igne, aere, aqua, & terra. Itaque quantitas in hac dignitate rem ipsam respicit, species vero principiorum rationem. Quarto. Corpus a corpore secundum proprias differentias differt. Propriae differentiae hic dicuntur accidentia sensibilia, quae vni conueniunt, alteri vero non, ut grauitas terrae, & leuitas igni. Et huiusmodi differentiae finitae sunt numero atque determinatae. Sumuntur enim secundum quantitatem, ut raritas, leuitas, secundum qualitatem, ut caliditas, frigiditas, & secundum vbi, ut latio sursum, & latio deorsum. Et in vnoquoque accidentij genere totidem sunt accidentariae differentiae, quot sunt elementa. xxij. Ponunt enim figuras omnes ex pyramidibus, componi. Perperam asserunt omnes figuras solidas componi ex pyramidibus, quandoquidem sphaera ex pyramidibus minime constituatur, ut quae sit prior & simplicior. Sicut enim circulus ad trigonum, ita sphaera ad pyramidem. Circulus autem ex trigonis non componitur, neque in eos resolutur, nam planarum figurarum est prima, igitur neque sphaera (quae solidarum itidem est prima) non compacta est ex pyramidibus, haud aliter quam vnitas non conflatur ex ternario.

¶ Quinti capitis annotatiunculae.

¶ Paruarum partium, subtiliorum partium, pauciorisque secundum extensionem potentiae. ¶ Magnarum vero, pluris secundum dimensionem potentiae. ¶ Ratio, proportio.

Vintum caput continet quatuor antiquorum opinionones, tres conclusiones, & tres rationes ad primam, tres ad secundam.

¶ Quatuor antiquorum opinionones. Prima est ponentium tantum vnum esse elementum, & ipsum esse ignem. ¶ Secunda est ponentium ipsum esse aerem. ¶ Tertia est ponentium esse aquam.

¶ Quarta itidem tantum vnum esse asserentium, aquam, aerisque medium, & aqua subtilius, & aere densius, caelos & omnia con-

tinens, magnitudine infinitum.

¶ Prima conclusio. Perperam asserunt tale aquam aerisque medium, caeteris esse elementum.

¶ Primo, Quia ex ipso densitudine & raritate alia gigni volunt. Verum enim uero ita dicentes, sibi ipsis repugnant, aliquid ipso elemento principioque prius facientes, Et enim rarius, in compositis, & in quod potius densiora resoluantur, densius autem compositus, quare cum compositio sit ex elemento, resolutio vero (quae admodum aiunt) ad elementum, potius ipsum rarius, ut aerem, ponere debuerunt elementum, imo vero cum ipsi fateantur ignem esse omnium rarissimum, ipsum maxime omnium ponere debuerunt elementum. Et nihil refert an ignis rarissimus sit admittant, necne, nam alterum rarius admittunt, quare aut ipsum aut tandem vnum aliud dabitur, quod principium erit, & non ipsum medium.

¶ Secundo, Nil differt densitudine & raritate alia gigni, grossitie et subtilitate, est enim grossum, densum: subtile vero, rarum. Rursum quid grossitie & subtilitate, illa gigni sit, nisi magnitudine quadam & paruitate? Grossum enim, magnarum partium est: subtile vero, paruarum, quod enim in multum extensum fuerit, subtile est, & ex paruis constare dicitur partibus. Sed tunc quid obsecro aliud facere videntur, nisi rerum substantias magno, & paruo discriminare, & omnia ad aliquid facere? sunt enim magnum & paruum ad aliquid, quare nihil simpliciter absoluteque ignis, aer, aqua, aut terra, quod ipsi viderint.

¶ Tertio, Praeterea si ipsa magno & paruo discriminant, erit quaedam ratio proportioque magnitudinum adinueniente. quare quae ratione aeris ad aquam habet, aer est: & quae aquae ad terram, aqua. Sit itaque ignis i maiori ad aerem ratione, aer ad aquam, aqua vero ad terram, quia in maioribus minorum rationes insunt, erit igitur aliquid ignis sic se habet ad aquam, sicut aer: & aliter liceret de terra, si maiores in densioribus asciscant rationes.

¶ Secunda. Qui ignem omnium ponunt esse elementum, tamen si haec diffugiunt incommoda, in noua tamen incidunt, atque peculiaria.

¶ Nam hi bifidi bipartitique sunt, hi enim figuram ut pyramidem igni accommodant, illi vero nullam. Qui figuram accommodant, hi ineruditius & (ut ita dixerim) crassiori Minerua id faciunt, causam subdentes, quod acutissima figurarum sit pyramis, ignis autem acutissimum corporum sit. Alij paulo persuasentiore nituntur ratione, quod corpora omnia ex eo quod simpliciorum subtiliorumque partium est, componuntur, & figuram solidam ex pyramidibus abeunt compositam. Quare cum ignis corporum subtilissimum, & simplicissimum sit, & pyramis itidem solidarum figurarum simplicissima, iure igitur primo & simplicissimo corpori asciscenda est.

¶ Qui vero igni nullam ascribunt figuram, ipsum solum subtilissimum partium esse ponunt, ex quo ut compositione accipiente alia gigni dicunt, perinde atque auri arenae conflatur coalescuntque.

¶ Sed ita dicentibus accedere incommoda nunc aperiamus.

¶ Primo. Quia si partes illae ex quibus ipsum constituunt, indiuisibiles esse statuatur, rationes prius positae ita esse vetant, & iterum quod subiungimus. Si itaque indiuisibiles sunt, cum ex ipso constituatur aer, aqua, terra, talia corpora sibi inuicem partium proportionem respondent. Quae enim magnitudines similium partium (quales erunt indiuisibiles omnes) constituunt, proportionaliter adinuenit sese habet, ut oes partes aquae ad partes aeris atque ignis, & totum ad totum, & ita in caeteris, quauis forte aer plus aqua habeat, & subtilissimum densissimum, quare si minor magnitudo in maiore existit, & ignis magnitudo sit maxima, resolubilis erit in aerem, in aquam, & reliqua, quare elementum non erit. Et ita si posueris aquam maioris magnitudinis, & ipsa erit, & aer, & ignis. Et cur etiam, cum omnia aequae simplicium partium fuerint, hoc quam illud potius statuatur elementum.

¶ Secundo, esto, nunc agamus, dicant esse diuisibile, qui figuram ei propriae ascribunt. Pars igitur ignis non erit ignis, quia pyramis ex pyramidibus non constet, imo corpus erit, quod neque elementum, neque ex elemento erit ut pars ignis, quae elementum non est, cum minime sit ignis, neque aliud elementorum

quicq̄, neque ex elemēto est. Et qui figurā ipsi nō adsciscunt, magnitudine deternant, quare aliquid elementi potius elementum erit, cum sit minorū partiū, & hoc abibit in infinitum, aut tandem ad in diuisibile decumbetur, elementū enim id erit quod minimarum partium fuerit. Brit item illa magnitudinum ratio, quam supra arguimus, & hoc ad hoc ignis, ad hoc aer, ad hoc aqua, atq; terra. ¶ Tertio. Et hi & cæteri qui vnum solum ponunt elemētum, commune vitium atque reprehensionē in currunt, q̄ vnum solum faciant naturalem motum. Omne enim naturale corp⁹ motus habet principium, omnibus igitur existentibus vnum, vnus erit motus, & ad eundem terminum, vt si omnia sint ignis, sursum, et quanto maiora fuerit, plusque ignis habuerint, tanto velocius sursum emicabūt, quē admodū maioris molis ignis velocius sursum latio est, nunc autem huius oppositum videmus in multis, quæ maiora mole, velocius deorsum corruunt. Non igitur omnium elementum erit ignis, aut aliud quodcunque, tum ob prædictas, tum ob alias a nobis prius adductas rationes. ¶ Tertia conclusio, Plura et finita esse elementa necesse est. ¶ Nam infinita esse non posse probatum est, nunc autem probatum est non tantum esse vnum. Sūt igitur plura et finita.

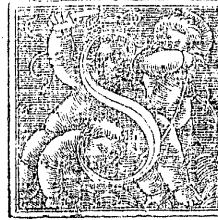
Quinti capitis scholia. xxv. Quare cum cōpositio sit ex elemento. In omni disciplina arte & natura id compertum est, compositionem ex elemento, & resolutionē ad elementum fieri. In grāmatica enim syllabarum ex literis compositio, & rursum compositionum in literas sit resolutio, quæ sunt elementa grammatica. In logica propositio nunc ex terminis constitutio, & reuocatio in terminos, quæ sunt elementa logica. In geometria propositio nunc ex principijs demonstratio, & in ipsa principia reductio. In physica demū rerū naturalium ex materia est compositio & in materiam resolutio. Quod & in arte quoq; exploratum est. Sic itaq; ignis in maiori ad aerem ratione. Sic ignis ad aerem in proportione quadrupla, & vt xxxiii. ad vi. aquā in tripla, & vt vi. ad ii. aqua vero ad terram in dupla, & vt duo ad vñ. Tūc sic. In maioribus proportionibus sunt minores, tanquam in totis suæ partes, erit igitur aliqua pars ipsius ignis (quæ sit a) sic se habens ad aquā, sicut aer ad aquā. quare a pars ignis erit aer. Quod enim eam habet magnitudinis proportionē ad aquā, quā aer ad aquam, est aer. Similiter erit aliqua pars ignis vt b, sic se habēs ad terrā, sicut aqua ad terrā, igitur b erit aqua. Quod enim proportionem magnitudinis habet ad terrā, quam aqua ad terram, est aqua. Igitur ipsius ignis vna pars erit aer, & altera aqua, quod est impossibile. Sic & de terra ostendere promptū est, si densiorū corporum ad cætera maiores ponat proportionēs, vt præsens ostendit figura.

Maiores rariorum ad cætera proportiones.			Maiores densiorū ad cætera proportiones.		
Ignis	xxiiii	A pars ignis	vi.	Ignis	i.
Aer	vi.	B pars ignis	ii.	Aer	ii.
Aqua	ii.	A vt aer		Aqua	vi.
Terra	i.	B vt aqua		Terra	xxiiii.
				B vt aer	

xxvi. Causam subdentes, q̄ acutissima figurarum sit pyramis. Qui hanc contexunt rationē ex solis affirmatiuis in secūda figura syllogismum constituunt, & insuper multiplicatē fallitur. Nā pyramis, acuta est figura, q̄ in acūm erigatur. Ignis autem dicitur acutus, quia facile sensū penetrat sua virtute actiua. Alij vero aliam rationē astruentes, assumptionem falsam proponūt, pyramidem scilicet solidarum figurarū esse simplicissimā, nam spherica figura quæ vnica superficie cōtinetur, simplicior est pyramide quæ pluribus clauditur superficibus, sicut circulus triangulo. Præterea constituunt & hi syllogismum in secūda figura ex solis affirmatiuis. Quare si minor magnitudo in maiore existit, sit magnitudo ignis vt viii. aeris vt. vi. aq̄ vt. iiii. & terræ vt. ii. In magnitudine ignis maiore, est magnitudo aeris minor, scilicet vi. & aquæ iiii. & terræ ii. quæ admodum in octona rio est senari⁹, quaternarius & binarius. Et igitur ignis in aerem, aquam, & terram, vt suas partes resolvable, & per consequens non est elementum, non elementum est irresolubile in alterum specie. Et si aqua ponatur maioris magnitudinis q̄ ignis, eadē ratione ostenditur, q̄ aqua resoluatur in ignem aerem & terram, vt hæc ostendit descriptio.

Ignis	viii.	Ignis	vi.
Aer	vi.	Aer	iiii.
Aqua	iiii.	Aqua	viii.
Terra	ii.	Terra	ii.

¶ Sexti capitis annotat. ¶ Corpus, corporeum. ¶ Non corpus, incorporeum; Extum caput continet duas conclusiones, duas rationes ad primā, & duas ad secundam. ¶ Prima conclusio. Elementa sēpiterna esse impossibile est. ¶ Primo, quia videmus ignē aerē, aquā & terrā resoluī. Aut igitur aliquādo resolutio stabit, eritq; aliquādo totū resolutū, aut ipsū infinitū erit. Si i finitū, & eius resolutio tēpore erit infinito, & eius compositio tempore infinito. Et cum vnumquodq; natura cōstantiū alio tēpore componatur, & alio dissoluatur, accidet vnū

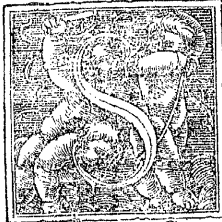
tēpus infinitū extra alterū infinitū existere, & vnū prius altero esse, est enim cōpositio dissolutione prior, hoc autē impossibile. Et si dissolutio alicubi stabit, aut hoc indiuisibile erit, hoc autē non, propter prius adductas rationes, aut diuisibile, sed nūq̄ dissolubile, vt ipse dicebat Empedocles. hoc iterū nō. Nā si mai⁹ dissolubile corruptibile est, itidem & minus erit. Videmus enim in eisdem quod maius est, difficilius, minus vero, facilius corrumpi. Quare cum maius corrumpatur, vt volūt, & ipsū quoq; minus rationabilius est aliquādo corrumpi atque dissoluī. Duobus autem ignem corrumpi videm⁹. Primo, cōtactu cōtrarij, vt cū disperit extinctus. Secūdo cum in seipsum marcescens tabescit, deficitque, hoc autē minor (vt parua flāma) patitur a maiori, & quāto minor, tāto velocius absumitur. Oportet igitur elementorū corpora corruptibilia esse, atque eadē in corruptibilia corrumpi. ¶ Secundo. Cum constat elementa generabilia esse, aut igitur generabunt ex non corpore. At qui dicit ex incorporeo ignem generari, nihil aliud dicit, q̄ si vacuum intro ducat separatum. Omne enim quod fit, in aliquo fit, & in illo, vbi prius existeret id ipsum ex quo fit, quod si nullum corpus existeret vbi genitum est, vacuū ergo erat. Si vero alterum corpus posueris præter id incorporeū ex quo fit, duo igitur corpora simul erūt, scilicet quod factum est, & quod illuc ante factionem generationemque p̄ existeret, quod est impossibile. Manifestū itaque esse puto elemēta i corpora resoluī, & ex corpore reparari atque gigni. ¶ Secūda cōclusio. Haud tamē existimādū est vnū cōmune corpus esse alterum ab ipsis, ex quo ipsa gignātur, & i quod ipsa resoluātur. ¶ Primo Quia illud corpus prius esset elemētis. Atqui ipsis elementis nulla sunt priora corpora, sunt enim sensibilibus corporum prima. Nō igitur est tale vnum aliquod cōmune corpus. ¶ Secundo Quia aut grauitatē aut leuitatē habebit. Quod si sic, aliquid elemētorum erit, omne enim simplex aut leue aut graue, aliis quod elementorum est. Aut prorsus grauitatis & leuitatis expers est, & tunc corpus illud vt moueatur nullam retinet aptitudinem. Immobile igitur erit eiusmodi corpus, & mathematicum, nec in loco vsipiam erit. Si enim in loco esset, aut moueretur, aut quiesceret, & si natura quiesceret, in eum locum natura ferretur, & si vi quiesceret, & vi, & præter naturam ferretur in eundem. Et si non est in loco, ex eo nihil fiet, quod enim fit, in eius ex quo fit loco fieri necesse est. Quo fit vt p̄ manifestum relictum sit cum elementa non fiant ex non corpore, neque fiant ex altero ab ipsis corpore, ipsa ex se inuicem fieri.

¶ Sexti capitis scholia. xxviii. Est enim compositio dissolutione prior. Bisaria compositio dissolutione prior est, tempore, & perfectione. Tempore quidem, nam prius res ipsa componitur antequam dissoluatur, vt in arte & natura exploratissimū est. Perfectione vero, nam cōpositio tendit ad esse, dissolutio vero ad non esse. At esse natura perfectius est quam non esse. Motus autem qui ad perfectionem tendit terminū est perfectior. Videmus enim in eisdem quod maius est difficilius. Ea propositio intelligēda est in his quæ sunt eiusdem speciei & naturæ, vt maiore igne & minore. Nam non in cōueniens est maius lignū citius corrumpi paruo ferro, quod diuersæ sunt naturæ. Præterea intelligēda est vbi omnia vnus cæteris alterius sunt paria, nam si paruus ignis esset in suo loco, & magnus extra suū locū, quid prohiberet magnum ignem citius corrumpi quod non consimiliter se habeat malus, & minus. Et ratio est in promptu, quia quod maius est, habet valentiorē virtutem resistēdi extero corrūpenti, quod vero minus, inualidiorē. Proinde hoc facilius, illud vero difficilius conū-

pitur. Et minor vt parua flamma patitur a maiori. Quis parua flamma cōiuncta maiori cōserue-
tur per eam ab extero corruptente, ne adeo facile corrupatur sicut si esset separata, corrūpitur
tamen per accidens a maiori velocius q̄ per se corrupetur, propter subtractionem alimenti quo
parua flamma diutius aleretur, & quod maior flamma minori tēpore absumit. Et eā ob rem minor
flamma tempore minori perducatur maiori coniuncta, q̄ per se subsistens. Et cū duo sint modi quib̄
bus ignis corrūpitur, prior quidem per actionem contrarij, posterior vero per absentia confer-
uantis, minor flamma priore modo a corruptione defenditur, posteriore vero ad corruptionem
citius disponitur per maiorem flammam, quæ cito exedit minoris flammæ materiam.

Septimi capituli annotat.

Corruptibilem principia, elementa, & corpora simplicia. Intelligibilia cor-
pora, corpora mathematica. Positio, opinio.

Septimum caput cōtinet tres cōclusiones, quatuor rationes ad
primam, & sex ad tertiam. Prima conclusio. Modus quo
Democritus & Empedocles generationē elementorū ex se
uicē saluare nituntur, irrationabilis est. Primo. Quia sua
dicta ignorare videtur, cū vnūquodq; inquit ex vnoquoq;
segregari, sicq; apparere generari, non generationē ex se inui-
cē facientes, sed apparētem generationē, perinde ac si res in
vase deliteat, quas in lucē & apparētia proferas, dicasque eas
idcirco genitas. Sic autē generatio minime fit, sed ex quadā subiecta substrataque
materia. Secūdo, Eadē magnitudo cū arctior strictiorq; fiat, nō videtur idcirco
fieri debere grauior, quod qdē ipsi volunt quoties ex aere fiat aqua. Tertio. Quo
pacto immixtū quod separātū fuerit, maiore locū occupare necesse sit? & mai⁹ cor-
pus in minore cōtineatur? quod tamen semper oporteret quoties ex aqua fit aer, am-
pliores enī locū semper factus occupat, & vnūquodque rariorū et subtiliorū par-
tium, quod aqua feruore intumescens ostendit, quæ adaucta mole, cōstricta vasa cō-
tinentia etiā perfringit. Aut igitur erit vacuū, aut non extendentur corpora, quod
& ipsi volunt. Sed certe irrationabile est existente vacuo semper quod extrahitur,
ampliore mole se diffundere necesse esse, quod tamen oportet cū ex aqua fiat aer.
Et q̄ confugium suū nullū sit, ope vacui cōfidentur, alio quoque demonstrātū
est loco, cum nihil prorsū esse queat vacuum. Quarto. Si eo pacto, segregatiōe
generatio fieret, tādē ex se inuicem generatio casura defecturaque esset. Nā in
magnitudine finita infinita cōtineri impossibile est, si itaque ex terra aqua dempseris
aliquid ab ea distractū est, & generatiōe factum. Deinde iterum demendo, aut tādē
absumitur, stabiturque aliquo, aut sub mole finita, infinita sunt cōtenta, quod est
impossibile. Nō igitur semper ex se inuicem generari quibunt, non est igitur, quo
modo Democritus Empedoclesque volūt, elementorum ex se inuicem generatio.
Secunda. Elementa se inuicem transfiguratione nō fiunt (quemadmodum ex
eadem cera transfiguratione fit circulus et sphaera) vt nonnulli volunt. Nā ipsa
elementa indiuisibilia esse oporteret, propterea quod nō semper pyramis diuidatur
in pyramidem, neque cubus in cubū, neque pars ignis erit ignis, neque pars terræ erit
terra, aut corp⁹ dabis prius elemento, & quod nō resoluetur in elementū, & quod
nō erit elementum, quādoquidē figuram nulli elementorum habuerit accommo-
dam. Tertium. Neque itē superficiē resolutione elementa ex se inuicem gignū-
tur. Primo. Quia inconueniens est nō omnia ex se inuicem gigni posse, sed eorū
vnum (vt dicunt) transmutationis esse expers, q̄ paucioribus constet triangulis & su-
perficiebus, ex quo ideo gigni non potest, q̄ pluribus eget triangulis. Tum quia ne-
gāt ea quæ certa sensuum experientia cognita sūt. Et huius quidem causa est, q̄ ex
non bene sumptis principijs omnia ad qualdā statutas opiniones defendendas redu-
cere volunt. Atqui æternorum principia æterna esse vident, sensibilia &

corruptibilem corruptibilia. Tum quia qui vsq; adeo suorum defendendorum ser-
monum sunt pertinaces, ipsorum sunt amatores: & quodlibet accidens tanquā vera
habentes principia sustinent, ex consequentibus, & maxime ex fine recte iudicandi
occasione non lumentes. Vt enim disciplinæ factiue finis, opus est, ita & sensibilia
cognoscere, & quæ circa sensum versantur, naturalis disciplinæ finis est. Secūdo
Accidit ipsis terram maxime esse elemētum fateri oportere, vt quæ sola
incorruptibilis existat, & in quam alia resoluatur: quæ potiores videtur esse elemē-
ti cōditiones. Tertio. Accidit eis triangulos, superficiesq; remanere superfluos: vt
cū ex illo quod plures triangulos habet, gignitur id quod pauciores habeat, superflui
residui: qui profecto non constituunt elementum simile ei ex quo genitū est, quod
longe plures requirat, neque aliud quodcūque. Erunt igitur remanentes, superflui,
ociosiq;. Quarto. Quia generationē ex nō corpore faciūt, quia ex superficiebus,
Quinto. Aduersa certissimis scientijs permulta cōfiteri coguntur: vt nō oē cor-
pus diuisibile esse, quod irrationabile est: quandoquidem vel intelligibilia illa corpo-
ra, disciplinæ ipsæ mathematicæ diuisibilia esse concedunt: & hi vt suam tueantur
positionem, nō omne sensibile corpus diuisibile esse admittunt. Sexto. Quia ele-
menta, substantiasq; elementorū figuris determinant: vt ignem pyramide, aut sphē-
ra, quare sicut diuisa sphaera aut pyramide, partes sphaera aut pyramis nō existunt,
ita partes ignis nō erunt ignis: & ita de aere, aqua, & terra: quare aut ipsa indiuisibilia
sunt: aut (vt iam diximus) aliquid est prius elemento.

Septimi capituli scholia. xxx. Secundo, eadem magnitudo cum arctior strictiorq; fiat,
Quis interdū res naturalis fiat grauior, quando arctiori strictiorq; clauditur mag-
nitudine, q̄ in ea materia angustioris molis recipiatur forma substantialis nata graui-
tatem efficeret, vt cum ex aere fit aqua aut terra, id tamen non semper oportet, nempe
cū ex igne fit aer, magnitudo fit minor, sine grauitatis accessione. Præterea in ijs quæ
angustiori molī cōiuncta habet maiore grauitatē, minor magnitudo solū est causa p̄ accidēs maio-
ris grauitatis, nihil ad illū effectū causalitatis rationisq; habēs, neq; ad ipsum naturā ordinata. Sed
minor magnitudo atq; cōstrictior, causa est per se cōdensationis, & forma substantialis causa per se
grauitatis. xxxi. Aut corpus dabis prius elemento. Hęc inconuenientia facile cōspiciuntur sequi,
accepta cuiusuis elemētī parte integrali, vt ignis. Nam nulla pars pyramidis est pyramis, pars au-
tem ignis, est pars pyramidis, scilicet totius ignis, quē ponunt pyramidem, ergo pars illa ignis nō
est pyramis. Rursum, ipse ignis est pyramis, vt cōcedunt, & nulla pars ignis est pyramis, vt ostē-
sum est, ergo nulla pars ignis est ignis. Neq; etiam pars ignis est aer, aut aqua, aut terra, & multo
minus est aliqd̄ mixtū, igitur huiusmodi pars (quæ est corpus) est prior elemento, & nō resolu-
test in elementū, cum ex ipso non cōponatur, immo neq; ea pars ignis est elementum. Nam secun-
dum eos vt quisquam sit elementum, debet habere figuram illi elemento accommodam, pars au-
tem ignis non habet figurā cuiquam elementorum conuenientem, neq; enim pyramidalē, neque
sphaericam, & ita de cæteris, igitur illa pars ignis non est elementū, quod est absurdū. xxxij. At
qui æternorū principia æterna esse videntur. Id nō de principijs rationationis cognitionisq; in-
telligendū est, nam ea siue æternorū sunt, siue sensibilibus, siue corruptibilibus, æterna sunt, perpe-
tuæq; veritatis, vt ex posterioribus analyticis perspicuū euasit. Sed de principijs cōpositionis atq;
cōstitutionis illud est accipiendū, quæ si fuerint æternorū, vt supramundanorū & corporū cæle-
stium, sunt æterna. Si vero sensibilibus rerū & corruptibilibus, sensibilia sunt & corruptibilia, aut secū-
dum rem, vt forme substantiales, aut secundū rationem solum, vt materia, quæ corrūpitur sub-
iectiue, & definit esse illius cuius prius fuit subiectum. Præterea per principia corruptibilem (vt
etiā monent notæ huius loco respondentes) intelligi possunt elemēta & corpora simplicia, quæ cor-
ruptibilia esse ambigit nemo. Tertio. Accidit eis triangulos superficiesq; remanere superfluos. Re-
quirat ignis (quia rarissimus est) viginti triangulos ex quibus cōstituitur, aer quindecim, aqua de-
cem, & terra sex, & ex aqua dicem triangulorum fiat terra complectens sex triangulos, manifestū
est quatuor triangulos remanere, qui non constituunt aquam similem ei ex qua genita est terra.
nam aqua per hypotheseum requirit vt fiat decem triangulos, neq; illi residui trianguli constituunt
terram, q̄ pauciores sint q̄ terra posita est requirere. Et multo minus constituunt aerem aut ignē,
q̄ hic viginti, ille vero quindecim requirat superficies. Ergo ex illis quatuor triangulis nullū con-
stitui potest elementum, & per consequens sunt otiosi & superflui, quod inconueniens.

Octauum capituli annotat.

Octaedra figura est, q̄ octo habet superficies & bases. Dodecaedra vero, quæ
duodecim superficies est, atq; basium. Cubica autē, quæ tesserarum figuræ est.

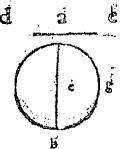
primunt. **C** Angulus acutissimus, qui ex sphaerae exteriori contactu causatur, is est, qui causatur ex linea recta regulariter super diametrum cadente, & circumferentiae parte. quod decimaquinta tertij demonstratur geometriae.

Ctauum caput continet duas conclusiones, quatuor rationes ad primam, & septem ad secundam. **C**Prima conclusio. Irrationaliter figuras elementis adaptat, ut igni sphaeram aut pyramidam aeri dodecaedram, aquae octaedram, terrae vero talaris & cubicam. **C**Primo. Quia accidit eas non replere totum spatium. In planis enim ad invicem nexae trigonae, tetragonae & hexagonae, totum replere videtur. In solidis autem tria duae, pyramis, atque cubus, & tria cum plura duobus sint elementa, plures solidas atque corporales totum replentes sumere oportet figuras. **C**Secundo. Omnia simplicia corpora a loco & continente figura videtur: maxime autem aer & aqua. Non igitur elementi servat figuram, alioqui non ubique assequerentur ac tangerent continens: quod est impossibile. **C**Tertio. Si tria proportionetur aqua, ut si quoquo pacto in pyramidam aut cubum figuretur, non erit amplius aqua, si elementa figuris differant. Hoc certe falsum est, & hoc nos docere videtur natura, & non praeter rationem euenire. Nam ut in ceteris subiectis & materiam oportet esse informem, & sine vlla sua natura specie. Sic enim (ut scribitur in Timaeo) melius adaptari poterit, quod speciem recipit omnem. ita & de elementis putare oportet, quae compositis futura sunt ut materia: ut sine huiusmodi figuris ad invicem pati, alterari, atque transmutari queant. **C**Quarto. Et os & caro & alia continua, ex elementis esse non poterunt, nam elementa ex superficialium compositione signi ponunt, non autem ea quae sunt ex elementis. Quo fit ut si quis acute velit intueri, & eorum rationes perspicillate examinare, ex entium natura generationem auferre videatur: nisi transumptione quadam, elementi generatione, & ceterorum generatione uti dicantur. **C**Secunda. Neque quidem figurarum elementis adsciscendae sunt ob ipsorum motus, affectionesque. **C**Hanc enim ob causam faciunt hi ignem sphaeram, hi vero pyramidam, quod haec maxime sint mobilia, tangantque minima, & nequaquam firmiter iacentia, ignis autem maxime mobilis, et minime fixus est. Et angulus (ut aiunt) est calefacere, et maxime calefactione incedere, ignis autem calefactivus et incensivus est, ideo hi pyramidam esse dicunt, quod tota sit angulus. Hi autem sphaeram, quod angulum, extra tangendo, constituat omnium acutissimum. Et terrae cubum ascribunt, quod haec figurarum ad bene manendum aptissima sit: maneat autem omnium firmissime terra. Sed haec non recte dicta esse apparet. **C**Primo. Quia tamen si sphaera motui sit aptissima, non tamen motui qui igni proprius est: est enim motus sursum rectus igni proprius (sed circulationi, aut volutationi: et terra non ubique manet, sed in loco suo, quemadmodum et elementorum cetera. Quare illorum ratione vnum quodque elementorum extra suum locum, pyramis erit, aut sphaera, quod bene moueatur, et in proprio loco, quod fixe maneat et stet, erit cubus. **C**Secundo. Si ignis calefacit et vrit, quod angulos habeat, omnia elementa calefactiva erunt: licet forte alterum altero minus, nam omnia habent angulos, et cubus, et octaedrum, et dodecaedrum et pyramis. Inquit enim Democritus, sphaera quidem ut angulus quidam exurit, et ardore excitat. **C**Tertio. Id per manifeste falsum esse mathematica pandunt. Nam si sphaera & pyramis calefacit, et vrit, corpora mathematica calefacient et vrent. habet enim illa et sphaeras, et pyramides, et angulos, et indivisibilia. Quae si ita sese habeant, et in mathematicis sint magnitudine indivisibilia, cur ergo non calefaciant, vrantque, et tamen propter easdem causas ignis calefaciat, et exurat? Differentia adducant, causamque assignent oportet. Manifestum ergo esse videtur, non ut dicunt, ita esse dicendum. **C**Quarto. Si ignis, sphaera, pyramisve est, et quod ardet, igitur: protinus quod ardet, sphaeram pyramidamve fieri necesse

se est: quod quod falsum sit, vel viderint ipsi. **C**Quinto. Cum partes ignis sint ignis, si ipsum diuisibile statuant, ut eius incisionem & diuisionem quacunque ratio figurarum sequatur necesse est, si ignis partes ignis esse debeant: quod tamen accidit. Dicere enim sphaeram non nisi in sphaeras, & pyramidam non nisi in pyramidas solui posse, per simile est ac si quis proloquatur, dignificet aut ponat gladium non nisi in gladios, & ferram non nisi in ferras diuidi posse. **C**Sexto. Ridiculum certe est, igni pyramidam attribuere, quod figurarum aptissima sit ad secundum, diuidendum, & separandum. Nam magis igni proprium est congregare, & ad continua reuocare, congregat enim ea quae eiusdem tribus sunt: & haec congregatio, per se est: est enim continuatio & unio: segregatio autem per accidens. Congregat enim (ut dictum est) quod eiusdem generis fuerit atque tribus (quod dicunt homophylon) & segregat alienum. Debuerunt igitur horum duorum ei figuram magis aptare, quod magis ei proprium est & competit: hoc autem est congregare, & non dissipare & disgregare. **C**Septimo. Calidum & frigidum virtute contraria sunt. Atqui frigidum contrariam assignare nequimus figuram, nam figurarum nihil est contrarium. Et certe ipsi figuram assignare praetermissi erunt omnes, & tamen conueniebat aut omnia determinare figuris, aut nullum attendere, cur enim potius hoc, quam illud? Sibi ipsis dissident quidam, suppetias ferre volentes. Aiunt enim frigidum magnarum esse partium: quapropter constringit, et per poros transire, expirare et diffilari nequit. Erit igitur calidum transiens: tale autem omne, subtilium est partium: quare calidum et frigidum, magnitudine et paruitate, et non figuris (ut defendere volunt) determinant. Quam rem, si pertinacius defendere pergant, et igne magnae sint et in paruas pyramides, magnae non erunt ignis, et figura illa non erit causa caloris, quin potius contrarij effectiua, magnam enim (ut aiunt) frigefacit. Ex his itaque per manifestum esse putamus, elementa, passiones, affectionesve elementorum, non esse figuris discriminandas. Sed quae eorum propriissimae differentiae sunt, et a quibus passionibus, operibus, et virtutibus pendeant (habet enim eorum vnum quodque a natura proprias et passiones, et opera, et virtutes insitas, et determinatas) futurus sermo indicabit. Quod cum cognitum fuerit, vniusa cuiusque ad vnum quodque alterum differentias accipere quam facillimum erit.

Ctaui capitis scholia. xxxiiij. Secundo. Omnia simplicissima corpora a loco & continente figurata videtur. Nominatur potissimum aer & aqua, quod haec corpora sint simplicia & humida, humidum autem male proprio continetur termino, & bene alieno, hinc cuius situr corporis continens se facile accommodat, quod in aqua sensui est peruium. Si quis enim aquam in vase quadrato posuerit, ipsa in figuram quadratam se disponet. Deinde si eandem in sphaericum vas transfuderit, figuram suscipiet sphaericam. Et intelligitur dicta propositio de ijs corporibus simplicibus, quae ob mollitiem possunt facile de vna figura in alteram transferri, non autem de ijs quae ob suam duritiem in epta sunt ut exterae rei figuram induant, ut de terra, quae siccata & dura bene terminatur termino proprio, & male alieno. xxxiiij. Hi autem sphaeram, quod angulum extra tangendo constituit omnium acutissimum. Sit datus circulus a g b f, cuius centrum sit c, & diameter a b, super cuius vnum terminum a cadat linea recta d e orthogonaliter, ut cum diametro duos angulos rectos constituit, scilicet d a f, & e a g. Angulus d a f constitutus ex parte lineae d a, & parte circumferentiae a f, est acutissimus, qui fit ex circuli exteriori contactu. Similiter angulus e a g constitutus ex parte lineae rectae e a, & parte circumferentiae a g, etiam est angulus acutissimus, qui fit ex contactu circuli exteriori, ut decimaquinta propositio tertij geometriae demonstrat. **C**Quinto. Cum partes ignis sint ignis. Cum ignis diuiditur, nomen totius quamlibet partium sequitur, nam quaelibet pars ignis est ignis. Si igitur ignis sit sphaera aut pyramis, quamlibet ignis partem eadem figuram sequetur denominatio, & quaelibet pars ignis erit pyramis aut sphaera, & per consequens quaelibet pars pyramidis erit pyramis, hoc autem manifestum est inconueniens. Nam dicere pyramidam non nisi in pyramides esse diuisibilem, simile est ac si quis proloquio, dignitateque & positione asserat gladium non nisi in gladios diuidi posse, & ferram solum in ferras esse partibilem. Nam magis igni proprium est congregare, & ad continua reuocare. **C**Congregatio & ad continua reuocatio per se potius est ad deperditionem, cum ois res magis conseruetur continua quam distracta. Contra vero segregatio per se est ad conseruationem, nam per discontinuationem res disponitur ad corruptionem. Et ignis quidem congregat ea quae sunt eiusdem naturae & speciei, ut vaporem vaporis, fumum fumo, & cinerem cineri. Separat autem ea quae diuersae sunt speciei & natura

rumæ, vt fumum a vapore, & aqueum a cinere. Potius igitur debuerunt antiqui attribuire figurâ igni qua cōgregaret, quod ei est magis proprium & perfectius, quam qua segregaret (vt pyramidem) quod ei minus est proprium, & imperfectius.

¶ Paraphraseos in Tertium de Cælo et mundo Aristotelis, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPRASEOS IN quartum de Cælo & mundo, annotat.

¶ Posse natura moueri, esse aptum natura moueri. ¶ Sursum simpliciter, extremū cæli lunæ. ¶ Sursum ad alterum, extremum ignis. ¶ Extremū, cōcauū. ¶ Deorsum simpliciter, terra. ¶ Deorsum secundum alterum, aqua, naturali rerum serie, situq; seruato. ¶ Antipus, ex opposito ad alterum pedes habens.

Virtus de Cælo continet sex capita. Primum vnā conclusionem, duas rationes ad eam, duas diuisiones, & quinque definitiones. ¶ Conclusio. Quid graue, quid leue, & que vtriusque natura existat, disquirere conueniens est. ¶ Primo, Quia hæc cōtemplatio, sermonibus qui de motu sunt, propria est. Definimus enī graue & leue per posse natura moueri: quorum actibus nomina nulla posita sunt. Nos autem hoc in loco de eorum motibus intendimus. cōueniēs igitur huiusmodi disquisitio est. ¶ Secundo, Quia omnes antiqui virtutibus grauium & leuiū vsi

sunt, sed per pauca determinarūt. Cōueniēs itaq; erit, quæ ab alijs dicta sunt adducēdo, tantum de ipsis considerare, quātum nostro subseruiat proposito, & nostram asperiat sententiā. ¶ Prima diuisio. Grauium quoddā est simpliciter graue, & quoddam graue ad alterum: quæadmodum as ligno dicimus esse grauius. Idem leuium hoc simpliciter leue, illud vero ad alterū. Et de graui simpliciter, & simpliciter leui nihil meminerūt, neq; definirūt quid aut graue aut leue ad alterum, sed habentium grauitatē aut leuitatem quid grauius aut leuius. ¶ Secunda. Quædam semper a medio ferri nata sunt, & hæc sunt quæ sursum ferūtur, quæadā vero semper ad mediū, & sunt quæ feruntur deorsum, ¶ Sed existimauerunt quidam (& absone quidē) nō esse sursum aut deorsum in vnīuerso, q̄ ex omni parte similes habeat partes: vt si quis tantū ambulet, vt suo primo loco fiat antipus, cōsimiles habeat mundi partes: quare nō prius erat sursum, tūc vero deorsum. ¶ Nos dicimus sursum & deorsum nō relatione ad nos sumpta accipi oportere: sed vbicunq; fuerit cæli extremum, ibi sursum: vbi vero ei⁹ mediū, ibi deorsum. Quare qui antipus ita ambulando fieret, semper esset deorsum. ¶ Neque id verū est, quod putauerunt aliqui, hemisphæriū cæli supra nos, sursum: sed totum quod pedibus nostris e regione substitutum est, deorsum esse: quia credebant ex opposito non esse aliud cæli occultatum hemisphæriū: quod falsum est. Ex his, quid graue, & quid leue, elicere poterimus. ¶ Prima definitio. Graue est quod ad medium ferri natum est. ¶ Secunda. Leue, quod ferri natū est a medio. ¶ Tertia. Simpliciter graue est quod simpliciter deorsum et ad mediū fertur. ¶ Quarta. Leue simpliciter est quod simpliciter sursum fertur, & ad extremū. ¶ Quinta. Graue ad alterū est quo datis duobus æqualis molis leuib⁹, quorum alterū velocius, & alterum tardius feratur: alterū velocius sursum natura fertur. Leue ad alterū, quo datis duobus æqualis molis grauib⁹, quorum alterum velocius, & alterum tardius feratur: alterum velocius deorsum natura fertur.

Rimi capitis quarti de Cælo scholia. i. Quorū actibus nomina nulla posita. Graue & leue sunt motus deorsum & sursum causæ potestate, q̄ nō semper simul sint cum effectu. Causis autē eorū actualibus, & que solum simul sint cū effectu, nomina simplicia nō sunt imposita. Possumus tamē ea circūloqui per actu graue, & actu leue, quidē appellando actu graue, quod in præsentia grauitatem habet. nam terra quiescēs haud minus grauitate participat, q̄ si moueretur. Neq; vocādo actu leue, quod nūc habet grauitatē. nā ignis in suo loco manēs leuitatis est particeps. Sed id graue actu vocādo, qd grauitatē habet mouētē actu deorsum, siue qd nūc deorsum natura mouet. Et leue actu, qd leuitatē habet actu mouētē sursum, quodq; ipræsentiarū sursum emicat. Et hæc manifestæ sunt causæ actu. ¶ Quæadmodū as ligno dicimus esse grauius. Id ex eplū analogicū est, & nō de eo quod proponit diuisio. Nā diuisio intelligitur & datur de corporib⁹ simplicib⁹. Aes autē & lignū sunt corpora cōposita. Verū quæadmodū as terrā participans grauius est ligno participante aquā, ita terra quæ est grauis simpliciter, grauior est aqua graui secundū alterū. Et id ipsum, literæ exemplū insinuare credēdū est. Esse autē aliquod graue simpliciter, & ad alterū, itē & aliquod leue simpliciter, & ad alterū, tanq̄ principii supponendū est, & minime in quæstionē trahendū. Simpliciter quidē leui nullū aliud corpus simplex & alterius naturæ est leuis, licet alterū eiusdē naturæ leuius dari possit, vt ignis decupedane⁹ leuior est igne pedaneo, q̄ in maiori mole plus est leuitatis. Ita simpliciter graui, vt terra, nullū aliud corp⁹ simplex & alter⁹ naturæ est grauius, tæctū vnā terræ pars maior mole possit altera minore dari grauior, vt decupedanea q̄ pedanea. Id em̄ nō arguit terrā nō esse graue simpliciter. Neq; etiā id ipsum, q̄ dari possit mixtū, vt plūm aut ferrū, graui⁹ terra. Et quāuis aqua decupedanea plus habeat pōderis, & veloci⁹ moueat per aerē, q̄ terra pedanea, id tamē nō cogit aquā esse terra grauiorē, aut eā debere dici graue simpliciter. Nam maior grauitas hoc in loco nō determinatur pōdere, aut velociorē efficiendi motū virtute, sed duntaxat loco ad quē natura mouet. Dicitur enim maior grauitas, quæ magis mouet deorsum, scilicet deorsum simpliciter. Similiter & maior leuitas nō attenditur hic penes pōderis leuitatē, aut maiorē sursum emicadī velocitatē, sed penes locū ad quē natura mouet. Si quidē maior leuitas dicitur, quæ magis sursum mouet, vt pote sursum simpliciter, quæadmodū ignis. Neq; dicitur hic quippiā leue simpliciter, quia leue dicitur nullo adiecto, aut quia sit leue sine permixta grauitate, vt rucq; em̄ horū aeris cōuenit, sed quia leuitatē habet natā mouere sursum simpliciter. Sic neq; graue simpliciter hic dicitur qui⁹, quia sine cuiuspiam adiectione dicitur graue, aut quia nō habeat grauitatis admixtā leuitatē, cū ea ambo aquæ cōueniant, quæ tamē nō est grauis simpliciter, sed quia grauitatē habet natam mouere deorsum simpliciter, vt terra. Cōsimiliter nō dicit aqua grauis ad alterū, q̄ grauitatē habet leuitati permixtā, in aqua em̄ sola est grauitas, sed quia nata est sua grauitate moueri deorsum ad alterū, scilicet ad extremū aeris. Ita neq; aer dicitur leuis ad alterum, quia leuitatē habet natam mouere sursum ad alterū, vt pote ad extremū ignis. Et hæc est ad prægnationē quid est attingat, supponēda pot⁹, & ex literæ definitionib⁹ desumēda sunt, q̄ calūnijs cauilliq; exagitatāda.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Eisdem, similis natura. ¶ Trigonis, triangulus. ¶ Solidum, corpus plenum.

Secundū caput cōtinet quatuor cōclusiones, quatuor de graui & leui opinioēs excludētes, & quinque ratioēs ad tertiā. ¶ Prima cōclusio. De graui & leui in Timeo insufficiēs determinatio est. ¶ Scripsit em̄ in Timeo Plato id grauius esse, qd ex pluribus eisdē vt superficiebus aut trigonis cōstat, vt plū bū plūbo, & æs ære, vt vnūquodq; aliorū, altero eiusdē speciei & naturæ: & id leuius, quod ex paucioribus eisdem. Sed hæc determinationē insufficientē esse cōstat. Nam hæc determinantes, nihil adducūt de graui simpliciter, & simpliciter leui, vt terra, quæ sciri per grauis est, & quæ semper fertur ad mediū: & igne, qui semper leuis est, & semper sustollitur ad summum. Non enim id dicere possunt, nunc paucitate nunc multitudine triangulorum, nam maior ignis (quandoquidē ex pluribus cōsimilibus constaret) grauior esset, & tardius sursum agitaretur, cuius oppositum euenire videmus. Quanto enim ex pluribus constat, & maior fuerit, sursum fertur velocius: & paucis magno citius præcipitatur deorsum, est igitur huiusmodi insufficientis determinatio. ¶ Secunda cōclusio. Neq; probandum est quod antiquiores senserunt; id esse grauius, quod mole esset maius. ¶ Nam vt in diuersis statim nō ita esse oportere apparet, vt modica terra, et magno igne, paruo aere, et multa lana: ita et in cōsimili

libus, vt mixtis, minora quandoque percipimus grauiora. alioqui essent omnia ex aequae grauibz constituta, et aequae densa omnia: quod falsum esse satis cognoscitur. Non igitur probandum est quod sit altero maius, semper id esse grauius. ¶ Tertia. Neque id Democriti approbandum est, grauius esse, cui minus interceptum fuerit vacui: et leuius, cui plura interceptantur vacua. ¶ Ponebat enim Democritus ex solidis et infecabilibus corpusculis ortum trahere omnia, et vacuū rebus immisceri. Et ideo illa quae ex aequalibus constaret atomis, interdum se habere vt hoc maius vt ignis, et illud minus vt terra existeret: quod solida ignis plus interstitite vacuo distarent. & hinc fieri vt ignis leuior, terra vero grauior fiat. Sed satis asseruisse fuisset nō id esse leuius, quod plus vacui haberet, sed quod plus vacui, & minus solidi. alioqui multū terrae (quod plura intercepta cōtineat vacua) igne paruo erit leuius. Sed hanc non sane defendi posse ostendimus. ¶ Primo, Quia aut determinat graue per solidum, & leue per vacuū: vel graue per minus vacuū, & leue per maius, aut vtraque ratione quadam & proportione solidi ad vacuum. Non graue solido, & leue vacuo. Nam in multo igne plus solidi adest, quam sub terrae pusilla quantitate, & in multitudine aquae plus vacui, q̄ paruo aere, quare multus ignis parua terra grauior, & multa aqua paruo aere leuior: quod est impossibile. Neq; graue minore vacuo, & leue maiore determinabunt. Nam tunc multa terra (vt quae plus vacui habeat) quae semper deorsum fertur, leuior esset paruo igne semper sursum lato, & leui simpliciter grauitate. Neque determinabunt vacui ad plenum facta proportione. nam accidit immixtum vacuū concedentibus, minoris ignis vacuum ad suū plenū eandem feruare proportionē, quae & in maiore seruatur. & ita de modica & multa terra, quare magnus ignis & paruus aquae leuia, & aequaliter sursum lata, et magnum graue & paruū deorsum. Ita autē fieri nō potest. nā maior ignis minore velocius sursum fertur: et maius graue minore velocius deorsum: vt maius aurū aut plūbū, minore auro aut plūbo demergitur velocius. ¶ Secundo, Quia incōueniēs est dicere vacuū mouere sursum, et ipsū nō potius moueri, ita et solidū. Quod si dixerint moueri, satis erat de motu vacui et motu solidi per se determinasse, et nō de cōpositorum motu, quod minime aliquis eorū fecit. ¶ Tertio, Si vacuum tenderet sursum, et solidū deorsum: qd prohiberet ea se iungi atq; separari? ¶ Quarto, Incōueniens est vacuo sursum regionem facere: at potius esset regio, et si moueretur, eius esset locus: quae omnia alibi patefacta sunt non esse. ¶ Quinto, Quia quæreretur quae vacui motus causa esset, et quae causa solidi: et eadem soluendi vrgeret difficultas. ¶ Quarta conclusio. Neq; existimandum est, plus materiae, maioris causam esse grauitatis, et minus minoris: siue omniū vnā faciant materiā, siue contrarias, vt vnā quae faciat vacuum, et alteram quae plenū. ¶ Nam omnium vnā faciant, nihil erit simpliciter leue: quia cōtinget et minus materiae habere: neq; simpliciter graue. sed omne a simpliciter aut graui aut leui deficiet. Et multus ignis pauca aqua erit grauior: quod impossibile est, quid enim prohibet multum ignem plus materiae modicula aqua habere? Si fecerint contrarias, tantum ponūt graue et leue simpliciter, et intermedia negant. Non igitur vt dicant, ita existimare oportet.

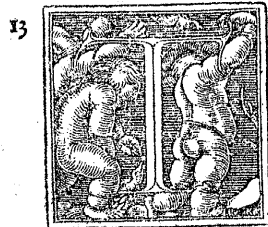
Secundi capitis scholia. ix. Et vnūquodq; aliorum altero eiusdē speciei & naturae. Inter ea quae sunt eiusdē speciei, inuenitur quidem maior grauitas aut minor secundū pondus, aut vim mouēdi velocius, vt inter terram decupedaneam & pedaneam, sed non maior secundum rationem mouēdi ad locū inferiorem. vtraque enim terra nata est moueri deorsum simpliciter. Inter ea vero quae sunt diuersae naturae inuenitur maior grauitas secundum vim mouēdi diuersam, & ad alterum natura locum. Et haec quidē speciei discrimē habet a minore grauitate, vt grauitas terrae ab ea quae est aquae. Illa vero quae alijs determinat modis, nō habet a minore speciei discrepantiā, vt terrae decupedaneae grauitas ab ea quae est terrae pedaneae, nō habet naturae dissidiū. x. Alioqui essent omnia ex aequae grauibz constituta.

Si in mixtis mole maiora semper essent grauiora, & minora minus grauia, aequalia secundū mole essent aequae grauia, & quae magnitudinis ad magnitudinē proportio, eadē esset grauitatis ad grauitatē, quare vnus & eiusdē rei mixtae, diuersae partes, vt ramus & truncus, aut folium & radix eiusdē molis, essent aequae graues, & aequae densae, & in omnibus rei naturalis partibus integralibz eiusdē magnitudinis, idem esset cōtēperamentū grauitatis, quod manifeste est falsum. Et quāuis tum in simplicibus tum cōpositis eiusdē naturae grauibz, quod mole est maius, interdu sit grauius, id tamen vniuersaliter nō oportet accidere, neq; maior moles causa est per se maioris grauitatis, vt posuerūt, sed solū accidentaria. xi. Primo, quia aut determinat graue per solidū. Determinat Democritus graue per solidū, & leue per vacuū, quādo desinitur id esse grauius quod plus habet solidi, & id leuius quod plus habet vacui, determinat autē graue per minus vacuū, & leue per maius, cū id grauius esse diceret quod minus habet vacui, & id leue quod plus vacui sortitur. Demum determinat graue & leue proportione certa pleni ad vacuū, cum id leuius esse describeret, cuius vacui ad plenū esset maior proportio, id vero grauius, cuius vacui ad plenū esset proportio minor. Vt si ignis a dati vacuum ad ad suū plenū habeat proportionē vt xij, ad vi, terrae autē b vacuum ad suū plenū proportionē habeat vt ix ad vi, ignis ille esset leuior terra, est em̄ dupla proportio maior sesquialtera. Quod si tertium illud membrū daretur, accederet ignem maiorem mole & minore esse eque leues. Sit enim a ignis maior, cuius vacui ad plenū proportio sit vt xij ad vi, & b ignis maior, cuius vacui ad plenū proportio sit vt viij ad iij. Cū maior proportio vacui ad plenum causa sit maioris leuitatis, aequa proportio est causa eque leuitatis. At in igne a maiore, & igne b minore, aequa est proportio vacui ad plenū, vtpote dupla. Essent igitur ambo ignes dati aequae veloces, quod est inconueniens. xij. Nam si omnium vnā faciat, nihil erit simpliciter. Cum data quacūq; materia possit dari minor, neq; vnq; perueniatur ad minimā, nihil dari possit simpliciter leue, quandoquidē secūdu eorū sententiā id est leuius, quod minus habet materiae. Simpliciter datae quāq; cūq; materiae potest alia materiae particula adijci, igitur nihil erit grauiissimū, aut graue simpliciter, nempe eorū sententiā id grauius est, quod plus habet materiae. Et licet interdū cōtingat id quod plus habet materiae, grauius esse, tamē id nō in oibus ita sese habere cōspicitur, & materiae pluralitas nō est causa per se grauitatis, vt ponebant antiqui, sed distaxat accidēteria & indeterminata. Si vero dicāt antiqui non vnā & vnus speciei esse materiā, sed speciei diuersas atq; contrarias, vt vnā quae facit vacuū, & alterā quae plenū, igitur solū erit leue simpliciter cōpositū ex materia q̄ facit vacuū, & graue simpliciter, cōpositū ex materia quae facit plenū & negantur intermedia, scilicet graue secundū alterum, & leue secundum alterum, qd est inconueniens.

	ignis.	
12	a	6
vac.	plē.	
	terra	
9	b	6
vac.	b	plē.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Ad speciei, ad formā, ad perfectionē. ¶ Secūdu substantiā, secūdu perfectionē.

13 **E**rtiū caput cōtinēt vnā conclusionē, vnū corollariū, & duas differētiās mobiliū secundū locum ab alijs. ¶ Cōclusio. Vnūquodq; sensibiliū in suū locū cōsimiliter fertur vt ad speciem. ¶ Nā tres sunt motus speciei, secundū quantitātē, secūdu qualitātē, & vbi. & secundū quantitātē & qualitātē fit mutatio ex determinato in determinatū, vt ex contrariō in contrariū, aut secundum media, & nō indifferēter in quodlibet: vt augmētabile, vt augmētabile est, crescit, & nō alteratur. & alterū augmētabile, & alterū augmentatiū, & alterabile, & alteratiū, ita loco mutabile vt tale, loco mutatur, vt leue sursum, & graue deorsum. Et sursum motuum suapte natura leuifictiū, & deorsum grauifictiū. & sursum mobile (si liceat nominibus vti) leuifictabile, et deorsum mobile grauifictabile. Sed quod hoc pacto vt ad speciem natum sit ad suum locum moueri, hinc sumitur indicium, quod omnia quae hunc modū feruntur, continent sursum & deorsum: et hoc modo, vt cōtinens sit vt species cōtēti (semper certe quod superius est, ad id quod sub eo est, vt species ad materiā sese habet) vt caelum continet ignem, ignis aërem, aer aquam, et aqua terram: et hunc in modum mouentur, et ita mota quiescunt. Mouentur igitur omnia cōsimiliter et suapte natura ad sua loca, et vt ad speciem. Quereatur certe propter quid leue vt ignis fertur sursum, et propter quid graue fertur deorsum, et non alio: perinde est atq; si quæsieris propter quid sanabile in sanitatem trāsmutatur, et non in aibedinem, et cur augmentabile in magnitudinis incrementum, et non in sanitatem. Simile enim et in quanto, et in quali, et in loco. ¶ Corollariū. Vnde fit manifestum, nō esse (vt antiqui voluerē) hec in rerum ordine sic moueri.

quia simile moueatur ad suum simile. ¶ Nam si intellexris terram in orbem lunæ translata, partes eius non idcirco de mundi centro, quia eis ipsis sit similis, mouebuntur ad illam, sed si de centro demutentur, relabentur ad centrum. nam ubi totum, et totius partes ferri natæ sunt. ¶ Due differentie mobilium motus secundum locum, et aliorum. ¶ Primo, Quia secundum locum mobilia leue et graue, habet in seipsis principium sui motus, augmentabile et alterabile, principium sumunt ab extra quauis et aliquando ab intra. ¶ Secundo, Quia mobilia secundum locum, ut graue et leue, habent sua principia substantiæ propinqua, alia vero remota. Cuius signum est, quia latius absolutum atque consecutorum complementum est, et generatione in istis motus. quare erit secundum substantiam primus, cum enim sit ex aqua aer, ex graui fit leue, ferturque quam primū sursum, iam actu existens et quantum, et quale, et ubi. Conueniunt tamen, quia quemadmodum amoto impedimento, presente nutrimento augmentabile augetur, et presente alterate alterabile alteratur: ita graue extra suum locum positum, amoto impediendo in suum locum fertur, et leue in suum, mouet enim primum impedimentum remouens, et vnde resilit. Sed de his in physica aufcultatione discussum est sufficienter.

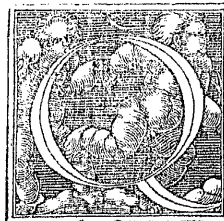

¶ Errij capituli scholia. xij. Vnum quodque sensibile in suum locum consimiliter fertur. Locus naturalis dicitur hic esse ut species rei naturalis, quod sicut forma substantia, ipsius rei perfectio est. ita et locus sui corporis locati, quod conseruat & continet. Hæc quidem accidentalis & extrinseca, illa vero essentialis & intrinseca. Proinde locus dicitur causa eius quæ ad ipsam naturam mouet, non quidem materialis, aut formalis, aut efficiens procedens, sed finalis, nam gratia loci assequendi mobile mouetur, ut in quo melius conseruetur. Neque credendum est mobile aut a celo in suum locum agi, aut a virtute attractiua loci. Alioqui motus grauium deorsum esset violentus, ut qui fieret a principio extrinseco. Et magis graue legnius deorsum rueret, cum illi virtuti attractiue magis resisteret, sicut maius ferrum magneti. Et quauis locus non sit forma locati, aut præstantior ipso locato, id tamen non prohibet ipsum dici finem locati. Nam formam & finem coincidere, & finem præstantiorē esse ijs quæ sunt ad finem, intelligendum est de fine substantiali & præcipuo. Locus autem finis est locati accidentarius, & minus præcipuus. Et sursum motuum suapte natura leue factum. His verbis insinuat Aristoteles grauitatem & leuitatem non prouenire ab ijs quæ in præcedenti capite dicta sunt, sed a forma substantiali producente grauitatem aut leuitatem, ut sit instrumentum ad mouendum sursum aut deorsum. Dicitur enim sursum motuum suapte natura esse leue factum, quod forma substantialis natura efficiere motum sursum, producit leuitatem in propria materia tanquam instrumentum quo sursum moueat. Et deorsum motuum est graue factum, quia forma substantialis natura mouere deorsum, producit in sua materia grauitatem, quæ ut instrumento utatur ad mouendum deorsum. Sursum autem mobile, siue completum, ut ignis, siue incompletum, ut materia, est leuificabile, id est natum fieri leue, & in se leuitatem recipere. Eadem quoque ratione deorsum mobile, siue completum & totum naturale corpus, siue incompletum, ut eius materia, est grauificabile, id est natum fieri graue, atque in se grauitatem recipere tanquam subiectum suum accidens. xv. Secundum locum mobilia graue & leue habent. In mobilibus secundum locum, principium ipsius motus effectuum est intrinsecum, tam substantiale & præcipuum, ut forma substantialis, quam accidentale & instrumentum, ut grauitas & leuitas. In ijs autem quæ augentur, principia sunt extrinseca, ut alimentum, & in ijs itidem quæ alerantur, ut homo frigore torpens incalcescit ab extrinseco, & ægrotus ab extrinseco potionibus & medicamentis sanatur. In his tamen mobilibus pleraque principia sunt ab intra, ut vapore forma substantialis cum calore naturali augmentationis effectiua, productiua itidem qualitatis sibi natura conuenientis. Habent sua principia, substantiæ propinqua. Dicuntur mobilia secundum locum habere sua principia substantiæ perfectioni quæ propinqua, quod ipsa completa & perfecta sunt, neque per motum eis quicquam substantiæ adicitur aut aufertur. Augmentabilia autem & alterabilia non omnino completa & perfecta sunt, sed hisce motibus ad perfectionem tendunt, aut ab ea deficiunt, & a substantia sua demerantur aut nouæ partis additione, aut prioris ablatione. Hinc dicitur habere principia sua substantiæ remota. Huius signum est quod latius conuenit substantiis absolutis, perfectisque, & complementum assecutus, & vltimo rebus naturalibus assecutus, quare executione vltimus est, & perfectione primus. Solet enim natura ab imperfectioribus ad perfectiora procedere, & posteriora prioribus perfectiora reddere.

¶ Quarti capituli annotat.

¶ Omnibus, cæteris, omnibus alijs. ¶ Substat, natum est substare. ¶ Mina siue mina,

libra. ¶ Grauitas aeris in igne, minor leuitas. ¶ Leuitas aquæ in terra, minor grauitas. ¶ Plus trahere, plus ponderis habere.

16
17
18
19

¶ Quartum caput continet quatuor definitiones, duas conclusiones, tres rationes ad secundam. ¶ Prima definitio. Graue simpliciter est quod omnibus substare: ut terra. ¶ Secunda. Leue simpliciter, quod omnibus supereminet: ut ignis. ¶ Tertia. Graue secundum alterum, graue est cui ambo conueniunt: ut aqua, quæ substare aeri, & supereminet terræ. ¶ Quarta. Leue secundum alterum leue est quod substare & supereminet: ut aer igni substare, & aquæ supereminet. Et hæc ipsis secundum seipsa & eorum quantalcumque particulas conueniunt modo qui dictus est aut substare, aut supereminere. & quæcumque mixtorum grauia sunt aut leuia, ab his sue grauitatis & leuitatis sortitur naturam. Et non quod in aliquo, altero grauius fuerit: in quocumque eodē grauius esse oportebit. nam lignum vnius talenti, plumbo vnius minæ in aere grauius est: in aqua autem leuius, & cetera. Et hoc ideo est, quia omnia elementa præter ignem videtur quodammodo habere grauitatem: aer in igne, & quodammodo in seipso: ut trem instatum aiunt plus trahere non inflato. aqua in igne & aere: & terra in igne, aere, & aqua. Hinc fit ut quod plus terræ aliorum proportionem habeat, ut plumbum: cum peruenit ad aquam, inuenitur grauius: & quod plus aeris, ut lignum, quæ aquæ, & quæ terræ, bene in aere inuenitur grauius, & in aqua minus graue. ¶ Prima conclusio. Est aliquid graue simpliciter, & aliquid simpliciter leue. ¶ Nam est aliquid, ut terra, quod semper non prohibetur fertur deorsum, ubique grauitatem habens. & aliquid quod semper sursum, ut ignis, & ubique leuitatem habens. Est igitur graue aliquid simpliciter, & simpliciter leue. ¶ Secunda. Determinatum est medium quo grauia ferantur, & extremum, ad quod feruntur & leuia. ¶ Primo, Quia non contingit graue in infinitum ferri, neque leue, sunt igitur ea ad quæ feruntur determinata loca. Hæc autem sunt medium & extremum, sunt igitur determinata. Secundo, Quia grauia ruunt ad angulos pares, et leuia ita ascendunt, est igitur determinatum medium, quo versus grauia feruntur, quod an sit vniuersi medium, an terræ (quia idem esse contingit) dictum esse prius. quare & extremum determinatum. ¶ Tertio, Simpliciter graue omnibus substare. simpliciter igitur leue ei contrarium omnibus superfertur, & locum habebit contrarium. nam contrariorum contraria sunt loca. Quod si contraria determinata sunt, et hæc medium sunt et extremum: confectum est propositum. Vnde iterum recte conuenit, ut quia duo sunt contraria loca, medium et extremum, duo sint extrema contraria, simpliciter leue, et simpliciter graue, quæ in ipsa ferantur: inter quæ media sint, quæ extremorum naturam ad alterum participare videantur. Fit etiam ut quæ sursum ferantur, perfectiora sint: nam continent, grauia vero et deorsum lata, continentur, et continere, formæ sunt: contineri vero, materia.

¶ Varti capituli annotat. xix. Aer in igne, & quodammodo in seipso. Non habet aer grauitatem suæ leuitati admixtam, sicut tepidum frigiditatem admixtam caliditati, sed solum leuitatem. Illa tamen, minor est respectu leuitatis ignis, quia minus mouet sursum, nam solum sursum secundum alterum. Proinde comparata ad leuitatem ignis, grauitas quodammodo dicitur, quia per eam aer ab extremo lunæ ad concauum ignis descendit, qui etsi deorsum non moueatur, tamen motui deorsum aliquid habet simile. Et cum minor aeris leuitas appellatur grauitas, medium comparatum ad vnum extremum, nomine alterius extremi (cuius naturam participare videtur) nominatur, perinde atque fuscum comparatum ad album, dicere nigrum. Neque leuitas aeris & ignis, eiusdem sunt speciei, quia ad eundem locum natæ mouere non sunt, neque consimiles specie lationes efficiere. Efficit enim leuitas ignis lationem sursum simpliciter, & leuitas aeris lationem sursum ad alterum, quæ quidem due lationes inter se speciei discrimen habent. Proinde non differunt leuitas aeris & ignis, ut minor caliditas & maxima caliditas, sed ut minor raritas, & maxima raritas, inter se quidem specie discrepantes. Et cum leuitas aeris dicitur minor leuitas, non intelligitur esse minor secundum molem, quemadmodum leuitas ignis pedanei comparata ad leuitatem totius ignis, dicitur esse minor secundum molem, nam hoc

Ignis & aeris leuitates specie differre.

modo minor leuitas & maxima leuitas, specie interuallo inter se non distant. Sed leuitas aeris est minor secundum sursum mouendi rationem, quia non ad summum extremumque locum sursum mouet, sed ad eum qui proxime illi subest. Sic leuitas aquae in terra, est ipsius aquae minor grauitas, quia aqua nihil habet leuitatis suae grauitati admixtum. Alioquin non esset corpus simplex, sed compositum, ut quod plura habet mouendi secundum locum principia. Dicitur autem aqua minus grauis, quia minus deorsum mouet, & solum ad alterum, & quia aqua per suam grauitatem ascendit ad concavitatem aeris naturaliter, ut in suo loco quiescat. qui motus eius non sit sursum, quia non est ad locum sursum, habet tamen quiddam simile motui sursum, quia a loco demissiore ad supereminentiorē fiat, perinde atque motus sursum factus per leuitatē. Et ergo grauitas aquae in analogia dicitur leuitas, ipsa quoque comparata ad vnum extremum, alterius cui intercipitur, naturam participare videtur, & nomen retinet. Et grauitas terrae & aquae diuersae sunt natura, ut maxima densitas, & minor densitas, quia naturae sunt ad diuersa loca mouere, haec ad extremum aeris, illa ad extremum aquae. Efficiuntque rationes speciei dissidentes, ut potest ratione deorsum simpliciter, & deorsum secundum quid. Quod si eiusdem essent speciei, consimile natura motum efficerent. Consimiles enim causae consimiles produciunt effectus. Neque valet subterfugium quo quispiam causari possit aquam minoris esse molis quam terram, & idcirco minus mouere deorsum. Nam quantumcumque augeatur aquae moles, semper eius grauitas solum mouebit ad deorsum secundum quid, sicut quantalacunque accipitur terrae particula, grauitas eius mouebit deorsum simpliciter, sicut & totius terrae. Nam in corporibus simplicibus, totius & partis penes hanc eadem est ratio. Vtrem inflatum autem plus trahere non inflato. Quod uter inflatus aere plus habeat ponderis, deprimatur grauius quam vesica non inflata, intelligendum est de vtro pleno aere mixto siue corpore aereo, quale aspiramus, & alternatim respiramus, & non de vtro pleno aere puro, simplici ac elemētari. Alioquin aer elemētari esset grauis, ut qui additus vtro redderet ipsum grauiorē. Corpus autem aereum, cum mixtum sit, aliquid grauitatis habere concedendum est. Hinc fit, ut quod plus terrae in aliarum proportione habeat. Sumatur libra plumbi habens leuitatē ignis ut i, aeris ut ii, grauitatem aquae ut iii, & terrae ut ix, ipsa mouebitur per ignem & aerem & aquam, quod plus terrae grauitatis habeat, quam ceterorum elementorum. Deinde capitur talentum ligni habens leuitatem ignis ut i, aeris ut iii, grauitatem aquae ut v, & terrae ut iij, mouebitur quidem per ignem & aerem, sed non per aquam, quod minus habet grauitatis terrae motum non promouens, pus autem aquae motui per aquam oblectans atque resistens. Hinc paruum plumbum per aquam demergitur, lignum autem magnum aquae supernat.

¶ Quinti capitis annotatiunculae.

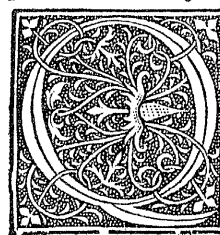
¶ Vi. difficultate.

Vintum caput continet duas conclusiones, duas rationes ad primam, & duas ad secundam. ¶ Prima conclusio. Quatuor sunt elementa. ¶ Primo, Quia vnum est elementum semper natum ferri sursum, & ei contrarium semper natum ferri deorsum. & sunt duo quae modo sursum, modo deorsum comparatione sumpta ad alterum, feruntur. Sunt igitur quatuor. ¶ Secundo. Est vnum graue simpliciter, vnum simpliciter leue: vnum graue secundum alterum, & vnum secundum alterum, leue: quae modo qui dictus est prius, feruntur, nunc hic, nunc illic grauitatem & leuitatem seruantia. Sunt igitur quatuor elementa. Quare & tot sunt particulares materiae: vna tamen omnium naturae similitudine communis est. nam ex altero fit alterum. Et quia terra solum grauitatem habeat, & ignis leuitatem solam, aer & aqua leuitatem & grauitatem secundum alterum: hinc sumitur indicium, quia terra per omnia alia grauitate sua premitur deorsum: & ignis per omnia leuitatis beneficio facile conscendit ad extremum. Aqua autem per ignem & aerem descendit sua grauitate depressa: & per terram & aquam sua leuitate iutus ascendit, non per ignem, sed per ignem ut grauitatis vtens officio descendit. Et quia in suis locis grauitatem possidere videatur, hinc videtur posse sumi argumentum, quia detracta terra, facile aqua ad locum terrae descendit: & detracta aqua, ad locum aquae facile aer. Detracta vero aqua, non sic facile terra: & detracta aere, non sic facile aeris locum subit aqua, sed difficultate quadam: ut quemadmodum quando simul cum superficie eam tangente eleuatur, superficiem secuta ut vacui impossibilitatem fugiens ascendit. Et subtracto igne, non sic facile aer conscendit, sed difficultate quadam: ut quemadmodum subtracto aere ipse ignis difficile descendit.

¶ Secunda conclusio. Non omnium elementorum vna est materia, ut vacuum, solidum, aut trianguli: quae diuersitatum motuum eorum causa esse possit. ¶ Primo, Quia omnia aut

essent grauia, aut leuia: et omnia sursum aut deorsum ferrentur. ¶ Secundo, quia si ponant solidum causam, magnus aer velocius parua terra ferretur deorsum. Si vacuum, magnus aer velocius paruo igne sursum. Nam hunc plus vacui, illum vero plus pleni habere contingeret: et ita si triangulos posuerit, huius autem oppositum semper in natura compertum est.

Vinti capitis scholia. xxij. Secundo, est vnum graue simpliciter, vnum simpliciter leue. Elementa non solum grauia sunt aut leuia cum actu mouentur, verum etiam cum in suo loco quiescunt, non quidem capiendo graue & leue ut nomina sunt actuum, denotantia actualem motum sursum aut deorsum productionem, sed ut nomina sunt habituum qualitatuumque habitualium, aut verius potentialium. nam grauitas & leuitas sunt naturales potentiae, elementis ad proprios motus efficiendos insitae, & non minus inexistentes quando non mouentur, quam quando mouentur, perinde atque color non minus adest parieti quando non videtur, quam quando videtur. Et quauis aqua fluens in suo aluco super caput alicuius stantis intra aquam non percipiatur grauis, quae tamen imposita capiti eiusdem

existentis in aere facile grauis esse deprehenditur, id tamen non arguit aquam in suo loco grauem non esse. Nam id euenit ex eo quod aqua suo contenta loco, actu non grauat neque deprimat (eius grauis sit) quod in suo sit loco naturali. Superposita vero capiti cuiuscumque in aere, actu grauat & deprimat, quod extra suum locum naturale existat, ad quem conatur sua grauitate moueri. Sunt autem praedictae qualitates per se quidem motiuae, & non per se mobiles, neque subiectiue neque determinatiue neque completiue, sed dumtaxat mouentur per accidens, ut potest ad motum rei naturalis cui insunt, sicut formae substantiales grauium & leuium. Quare non oportet eas ab intrinseco aut extrinseco principio moueri, aut a se, aut ab alio. Nam ista solum requiruntur in his quae per se mouentur. Quare & tot sunt particulae materiae. Sicut quatuor sunt elementa, ita ipsorum quatuor sunt materiae numero ab inuicem diuersae. si enim eorum esset eadem numero materia, contraria tum substantia tum accidentalialia simul essent in eodem. Vna tamen & eadem specie est omnium elementorum materia, ut eiusdem naturae materia aquae & ignis. Nam si diuersae essent naturae, non posset ex aqua fieri ignis, cum materia aquae non esset nata suscipere formam ignis. Quare elementa non possent ex se inuicem generari, quod est inconueniens. Sed per eam potius ut non omnino leuitatis expertis conscendit. Non dicitur aqua conscendere, quia moueatur sursum, nam ab imo terrae ad concavum aeris sublata, deorsum secundum alterum mouetur, haud minus quam ab extremo caeli ad ideam concavum aeris depressa, sed quia ab inferiori loco ad supereminentiorē fertur, quod cum consensu magnam habet affinitatem. Et ille motus aquae ab imo terrae ad concavum aeris, fit ab eadem qualitate motiua numero, a qua fit motus aquae ab extremo caeli aut ignis ad extremum aeris, ut potest a grauitate secundum alterum, cuius natura est aqua vnde cumque ad suum locum naturale mouere. Et vterque dictorum motuum aquae naturalis est, & eiusdem speciei atque naturae, quod sint ad eundem terminum ad quem, est extrinsecus, scilicet aeris concavum, tum intrinsecus, scilicet rationem deorsum secundum alterum. Si enim illae rationes essent speciei diuersae, corpus simplex diuersis specie motibus ageretur, quod in primo de Caelo libro dictorum est oppositum. Aer itidem non dicitur descendere, quando ab extremo caeli ad concavum ignis mouetur, quia feratur deorsum, fertur enim sursum secundum alterum, perinde atque ab extremo aquae ad ignis concavum perlatus, sed quia a superiore loco ad demissiorē transfertur, quod descendit ad modum est persimile. Et motus ille aeris a concavo caeli lunae ad concavum ignis, fit ab eadem numero qualitate motiua, a qua fit eius motus ab extremo aquae ad ignis extremum, ut potest a leuitate secundum alterum, cuius officium & munus est aerē a quouis loco violento ad suum locum natium traducere. Si enim diuersae essent illorum motuum qualitates effectiuae, aer non esset corpus simplex, cum plura haberet secundum locum natura mouendi principia. Et tam hic quae ille motus aeri naturalis & proprius est, consimiliter speciei atque naturae. nam vtriusque termini ad quem, speciei identitatis & conuenientiae inter se habent, ut de aqua dictum est. Neque illi obstat diuersitas terminorum a quibus, nam ab illis non sumendum est iudicium contrarietatis, diuersitatis aut identitatis motuum, ut quintus physicorum ostendit. Ut quemadmodum quando simul cum superficie eam tangente eleuatur. Ponatur tabula plana in aqua vndeque eam contingens, quae secundum omnes suas partes consimiliter eleuatur (si enim prius secundum vnum quam alterum latus sustolleretur, pateret via qua subire debebat aer ad impediendum vacuum) tunc aqua sequetur superficiem tabulae eleuatae ad fugiendum vacuum, quia non potuit aliud corpus ut aer subire locum quem relinquit tabula, propter aequam partium eleuationem, quin aliquo tempore fuisset vacuum, cum prius deberet aer extremas quam medias tabulae partes contingere. At natura summopere vacuum refugit. Et huiusmodi motus corporum ad impediendum vacuum plane violenti sunt, quia quauis a principio fiant intrinseco, illud tamen principium violenter, contraque suam naturalem conditionem adactum est ut illum motum efficiat, cum si alterum ei esset proximum corpus, nunquam hoc modo moueret. Sed potius res naturalis contra suam moueretur naturam, quam vacuum admitrat.

¶ Sexti capitis annotatiunculae.

¶ Aminiculum, adiumentum. ¶ Angusta, stricta. ¶ Fusam, amplam.

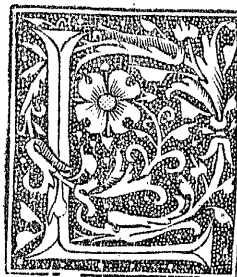
Sextum cap. continet vnā conclusionem, vnā questionem, responsionē
Democriti, & propriā solutionē. ¶ Cōclusio. Figura motū sursum aut
deorsum nō efficit: sed causa vt motus velocior aut tardior sit, existit. 24
¶ Nā corpora mouentur diuidēdo mediū. figura aut tamen vim mo-
uendū nō habeat, mediū diuidendū prebet nunc administratū, nunc prepedimentum
vt quę acumen angulūq; habeat, facile penetret: quę vero lata, expansa, obtusa, ad
diuidendum sit hebes. Nō est igitur figura, motū aut sursum aut deorsum effecti-
ua: sed potius motus velocitatis aut tarditatis causa. ¶ Quęstio Cur corpora lata, 25
vt ferrea & plumbea, per aquā non descendāt: & eadem rotunda, aut longa, vt acus,
cita velocitate mergantur? Et ita quęreretur cur minuta corpuscula, vt pulueres, de-
scendant per aera, & maiora maneāt pēdula? Respondebat Democritus huius cau-
sam esse vaporum multitudinē, quę ab aqua emittitur, & quę corpori lato in super-
ficie obuās, ipsū sustinet, & eius casum defendit, angusta vero corpora ob parui-
tatem nō impedit. ¶ Et cum instaretur, Cum expiret tanta ab aqua vaporum mul-
tudo in aere recepta, quomodo illius corporis casum in aere nō prohibet: cū si hæc
causa esset, deberet potius id in aere percipi? Soluebat id esse, quia vapores in aere se
nimis diffundant et segregent: visque illa dispersa et disgregata mouere minus suf-
ficiat, Sed eius solutio debilis est, poteritque hæc aptari conuenientior. Corporum
quædam sunt facile diuisibilia, vt quę sunt bene terminabilia: et quę magis, et ma-
gis: vt aer magis terminabilis est aqua, ideo magis diuisibilis: et aqua magis termina-
bilis terra, ideo diuisibilior. terra vero addiuidendum inepta. et eiusdē corporis pau-
citas, diuisibilior multitudine existit. Hinc fit vt fusam latitudinem habentia, plus
sub se comprehendant, et ideo difficilior secent et diuidant. rotunda vero minus, et
longa, et acuta: et ideo insit eis quædam diuidendi habitas, et velocius ferantur mo-
ta: lata vero (modo paria sint) tardius, et talia per aerem velocius agitantur: quia di-
uisioni peruior. peraquam tardius. Cum tamen lata ipsa suspensa, immota hæ-
reant, ex virtutum comparatione cognoscitur. nam grauitas virtus quædam est,
et mediū distractio virtus altera: quam cum grauitas superet, mouet deorsum. Si
vero superetur, et fiat debilior: non diuidit, neque distrahit. et tunc suspensa sine
motu, superfusaque manent corpora. Sed de graui et leui, suisq; accidentibus dictū
hactenus putetur sufficienter.

Sexti cap. scholia. xxiiij. Figura motū sursum aut deorsum nō efficit. Figura ipsi⁹ mobilis,
neq; causa est principalis, neq; instrumentalis motus sed in locū. Nā absente causa p se mo-
tus, nō fit motus. At deperdita quacūq; figura mobilis, & alia ei inexistere, æque fit mo-
tus, ac ante fuerat, vti quis dicat terrā moueri deorsū a figura spherica, id falsū esse cō-
uincit, qd deperdita figura spherica ab illa glebula, & acquisita in ea figura quadrata, qd mouet deor-
sum atq; prius, nō est igitur figura, causa mot⁹. Et quis sine figura nō possit mobile moueri, vt neq;
sine magnitudine, id tñ nō arguit figurā motū effecere, sicut quis sine humiditate nō possit aqua mo-
ueri (quia nō subsistere) id nō efficit humiditatē esse motus authorē. Fatēdū est tamē figurā cōdu-
cere vt mobile expeditius, aptius & facili⁹ moueat, vt figura globi spherica cōfert ad faciliōrē glo-
bi rotationē & agitationē, quā nō haberet si esset qudratus, nō haberet tñ figurā vim aliquā p
se mouēdi. xxv. Et ita quęreretur cur minuscula corpora. Si exigua corpora nō habent vim diui-
dēdi mediū, quā tñ habent maiuscula, ipsa minuscula manēt pēdula in aere, & maiora descēdūt. Ve-
rū de talibus nō loquitur hic Aristoteles, sed de ijs minusculis quę sufficientē habent mediū diuidē-
di virtutē, quā itidē haberēt maiuscula, si nō essent adeo lata & ampla superficiei, quę tñ sub se cō-
prehēderēt spatij qd diuidere nō sufficiat ea virtus. Itaq; de talibus maioribus agit corpusculis, q
ppter suę figurę amplitudinē nō sufficientē diuidere id spatij qd eis subiacet. Corporū quędā sūt
facile diuisibilia. Hic fit sermo de corporibus q sunt bñ terminabilia termino alieno atq; extrinse-
co, & quę se facile accommodāt cuiusuis corporis recepti figurę, & hinc facile quoduis in se corpus
receptāt, qualia sunt aer & aqua. Cū primū eim lapis in aere aut aqua collocatur, prōtinus ea se se
roaptāt figurę lapidis, & eū ambiūt. corpora vero bene terminata termino pprio, ob suā duritiē
nō habent hęc facilitatē adaptādi se corpori recepto, & hinc nō sunt facile diuisibilia, vt terra. Ve-
rū de huiusmodi terminatione nō loquitur prens littera. Cur autē eiusdē corporis paucitas diuisi-
bilior est multitudine, in promptu ratio est, qd paucū corpus minus, multū vero magis suę resistē-
tiae diffractioni, perinde atque paruus exercitus resistit debilius qd copiosus.

¶ Paraphraseos in quartū & vltimū de Cælo & Mundo Aristotelis, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN PRIMI
mum de generatione et corruptione, annotatiuncula.

¶ Panpermia, seminarium. Alteratio, accidentalis mutatio, secundum accidens
facta mutatio. ¶ Mixto, congregatio.

IBR I De generatione & corruptione duo. Primus con-
tinet decem capita. Primū caput tres conclusiones, duas an-
tiquorum de generatione opiniones post primā, & sex ra-
tiones post tertiā. ¶ Prima cōclusio. De generatiōe & cor-
ruptione, natura genitorum & corruptorum, de causis eor-
um, quid alteratio, quid augmentatio, & vtrum generatio
& alteratio idem sint, necne, determinandum est. ¶ Nam
de his variæ fuerunt antiquorū diffensiones, quę per hanc
(veritate cōspecta) tollentur determinationē. ¶ Duæ de
hac re antiquorū opiniones. ¶ Prima est ponentū omnia
esse vnum, & omnia ex vno generari: & hi ponunt generationē alterationē esse, &
generari alterari. ¶ Secūda est ponentū plura materialia principia, ex quibus om-
nia confentur. Et hi sunt Empedocles, Anaxagoras, Democritus, & Leucippus.
Empedocles enim posuit quatuor elementa simplicia, rerum materias: & item &
amicitiā, efficiētia principia. Anaxagoras infinitas homœomerias atomos, vt os,
carnem, neruum (quorum quælibet pars, totius naturā atq; nomen retinet) rerum
materias: democritus & Leucippus infinita insectilia corpora (ex pluribus omnia
parentur) positione, figura & ordine dissidentia. Et hi omnes volunt aliud esse ge-
nerationem, & alterationem: præter Anaxagorā (qui propriam vocem ignorauit)
dicentem generari & corrupti idem esse quod alterari. Et maxime aduersatur Em-
pedocli. nā Empedocles quatuor elementa ponit, & carne, & osse, & reuo, & simi-
libus simpliciora. Illæ autem contra, os, carnem, neruū, & similia, elementis, igne,
aere, aqua, & terra simpliciora, vt quę sint horū græco vocabulo panspermia. ¶ Se-
cunda cōclusio. Qui omnia dicunt esse vnum, & ex vno cōstitūtū omnia: generationē
ab alteratione differre defendere non possunt. ¶ Nam semper vnum eiusdemque
naturæ subiectum est. Mutationē autem quę subiecto vno eodemq; manente adue-
nit, alterationem nuncupamus. ¶ Tertia. Qui plures rerum ponunt materias, ge-
nerationem ab alteratione differre dicunt: quam tamen, alterationem inquam, ex suis
dictis sa'uare impossibile est. ¶ Primo. Quia dicunt generationē & corruptionē
mixtionē esse segregationē: & calidū, frigidū, humidū & siccū, albū, nigrū, molle,
durū, & ceteras passiones proprias esse elementorū, & ex quibus cetera pariāt) prin-
cipiorū: vt Empedocles dicit ignē calidū & albū, aquā frigidā et nigrā. Sed cum di-
uerse sint horū materie, ex igne nō fit aqua, aut vnūquodq; reliquorū ex reliquo,
igitur neq; fiet ex calido frigidū, ex molli durū, aut vnū aliquid talū ex altero secu-
dū propriā alterationē. Oppositū tamē horū videmus. nā re & cōcretionē et se-
cretionē cessante, eā videmus nunc augmento excrescere, nunc decremento minui
secundum quantitātē, nunc calidā nunc frigidā fieri secundum qualitātē. ¶ Secun-
do. Quia in omni mutatione cōtrarijs subijcienda est eadē natura: siue hæc trāsmu-
tatio secundum quantitātē, siue secundū qualitātē, siue secundum locū sit sumpta. id
aut, plures variæq; subijciendo materias, facere nō possint. ¶ Tertio. Quia si al-
teratio est, rerum adinucē trāsmutatio est. Quod si est, multę vt dicunt) diuersę
q; nature nō sunt materie, nā omniū adinucē trāsmutationē habentium, materiā
esse vnā necesse est. ¶ Quarto. Quia Empedocles pugnātia dicit. dicit em̄ ex ele-
mētis mixta generari, et alterū in alterū nō posse trāsmutari: sensui manifestis cō-
tradicens. Videmus enim et aquam ex terra, et terram ex aqua gigni, quī item cum

cōcedat alterationem secundū passiones, & ignem dicat calidum & album, aerem leuem & mollem, aquā frigidā & nigram, terrā grauem et durā: his perditis differentijs (separabiles enim sunt) vt etiā vnū generetur ex altero, cuius proprias habebit qualitates, cōcedat oportet. ¶ Quinto. Quia dicit Empedocles adueniente amicizia omnia abire in chaos, suis passionibus spoliata: & adueniente lite, separari ab ipso, nouis acquisitis passionibus. transmutantur igitur adinuicem. ¶ Sexto. Quia Empedocles non determinat an quatuor elementa principium sint ipsius chaos, & confusæ molis: an potius ipsum, principiu sit elementorum. Insufficientem igitur facit determinationem: quod & reliqui alij factitarunt.

Rimi capitis primi de generatione scholia. iij. Mutationem autem quæ subiecto vno eodēq; manente aduenit. Subiectū hic sumitur pro subiecto cōpleto. Nam de eo solo loquuntur primæ opinionis assertores. Manifestū autē est mutationem quæ fit manente eodem cōpleto ante transmutationē & post, esse accidentialem, vt augmentationē, alterationem, aut lationē. At in ea quā ponunt generatione, idem manet subiectum cōpletum ante transmutationē & post, alioqui plura essent entia. Quare generatio quā asserunt, neutiquā ab accidentaria transmutatione discrepat. v. Sed cū diuersæ sint horum materiae. Si diuersæ sunt corporum naturalium materiae, vnus materia non erit nata suscipere alterius formam, vt neq; materia cæli formā rerum naturalium, neque rerum naturalium materia formā cælestem, q̄ diuersæ sint specie. quare ex vno nō fiet alterū, & nō erit rerū generatio. Quod si non est generatio, neq; erit alteratio. Nam si prius non est, neq; erit posterius. generatio autē alteratione prior est. Præterea si non est finis, neq; medium ordinatum in finem. Alteratio autem in generationem ordinatur. Cæterum cum non existente generatione dicitur non esse alteratio, non de actuali aut generatione aut alteratione id accipiendum est, sed de ea quæ nata sit esse, vt sensus sit huiusmodi. Si non est nata esse generatio, neq; nata est esse alteratio. Sumenda item in ea propositione est alteratio pro alteratione proprie dicta, quæ fit secundum qualitates actiuas & passiuas, caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem. nam eę sunt instrumenta accidentaria generationis efficiendæ. Quare non debet præsens propositio applicari alterationibus cæli, aut animæ rationalis, vt quæ neq; proprię sint, neq; secundū qualitates huiusmodi fiant. Nā omnium adinuicem transmutationē, habentium, materiā esse vnam necesse est. Omnium rerum naturalium materia eiusdem est specie, & vna specie. Et quæcunq; formam vna est nata suscipere, & altera. Hinc vnus rei in alteram est transmutatio, quod vna eadēq; materia vtriusq; formę successiue nata est subijci. Quod autē nō mutetur quodlibet promiscue in quodlibet, cum materia cuiuslibet rei naturalis formā nata sit suscipere, nō ob materię repugnantia euenit, sed naturæ determinationē, quæ cuique rei suū designauit contrariū in quod corrumperatur, & insuper ob efficientiū dispositionē, quæ materiam ad hanc, & non ad illam disponunt formam, eiq; qualitates inducunt vni formę & nō alteri conuenientes. His perditis differentijs, vt vnū generetur ex altero. Sit ignis calidus & albus, aqua vero (vt ponit Empedocles) frigida & nigra, altereturq; ignis secundū vtriusq; suam qualitatem. Deperdetur quidem a materia ignis caliditas, & acquiratur in ea frigiditas, & depulsa itē albedine acquiratur in ea nigredo, erit itaq; post alterationem illud nigrū & calidū. Igitur deperdita erit forma ignis a materia, & in ea acquisita forma aque cuius assunt passiones, quare erit ibi facta transmutatio secundū substantiam. Aut si dicatur remanere post alterationem forma ignis in materia, ignis erit frigidus & niger, perinde atque aqua, quod est impossibile.

¶ Secundi capitis annotatiunculæ.

¶ Comædia, fabula est affectum ciuiliū ac priuatorū cōtinens: qua dicitur quid in vita vtile sit, quidve contra fugiendum. ¶ Tragædia est heroicæ fortunę in aduersis determinata comprehensio. ¶ Positio, opinio. ¶ Rationabilior, minus absona, minusq; irrationabilis. ¶ ΑΥΤΟΤΡΙΧΩΝ, ipse idealisque triangulus.

Secundū cap. cōtinet duas cōclusiones, duas ratios ad primā, duas ad secundā, quatuor ratios ad tertiā, tres opinionis Democriti ratios, earū solutiones, duas gnationis & alterationis differentias post tertiā. ¶ Prima cōclusio. Plato de gnatione & corruptione insufficientē executus est determinationē. ¶ Primo, Quia quō fiant mixtorū generationes, vt ossiū, carniū, et neruorū: nihil meminit. ¶ Secundo, Quia de augmentatione et alteratione nihil determinauit: q̄ huic negocio subser-

uiunt. Et certe nullus præter Democritum videtur oīm quæ necessaria sunt, aliqua tetigisse: qui de omnibus videtur curā egisse, vt de generatione & corruptione, augmentatione, alteratione, actione, passione, & mixtione. Dicebāt enī Democritus & Leucippus, ex atomorum cōcretionem generationē, secretionem corruptionem fieri: diuerso situ & ordine alterationem: quæadmodū eadem literæ varium sitū atq; ordinē habentes comcediā componunt, & tragædiā: & ceterarum mutationum, augmentationis, diminutionis, actionis, passionis & mixtionis causas in atomos reducebāt.

7 ¶ Secunda. De generatione & corruptione apta incūbit determinatio. ¶ Primo, Quia oēs hæc tractant, dicūtq; generationē & corruptionem aliud esse, & aliud alterationē: quia generatio, quædā sit cōgregatio: corruptio vero, disgregatio, & alteratio eorū cōpluribus visa sit passionū trāslatio. ¶ Secundo, Quia de hac re rationabiles quædā mouentur quæstiones: vt vtrū generatio sit congregatio: vtrū corruptio, segregatio: vtrū generatio, alteratio sit: an nulla profus. Et ad has quæstiones, rationes adducuntur, hæ cogentes, hæ vero dissolui difficiles. expedit igitur eius ce res deprehendere veritatē, & cōsiderare an entia generent, alterentur, augeantur, & horū contraria: an corruptionē, detrimentūq; patiatur: & an ipsorū principia sint insecabiles magnitudines, superficies, vt dicebat Plato: corpora, vt dicebat Democritus.

8 ¶ Tertia. Positio Platonis positione Democriti irrationabilior est. ¶ Primo, Quia irrationabilior est ad superficies vsq; indiuisibiles corpora resoluerē, q̄ ea resoluerē in indiuisibilia corpora: quanuis: & hoc non modicā itidem habeat irrationabilitatē. resolvebat autē Plato corpora in superficies, democritus autē in corpora.

¶ Secundo. Quia Democritus ex suis corpusculis conabatur & generationē & alterationē saluare: vt colores ex diuersa atomorum positione. Plato autē ex suis superficiesibus neq; gignebat neq; alterabat. est igitur Platonis determinatio irrationabilior. ¶ Tertio. Quia Democritus? (vt qui circa naturalia magis insudauerat) principia talia supponebat, ex quibus multa in philosophia saluare videret. Plato vero minus impedit opere, minusq; fuit naturalium expertus. multorū enī inexperti, & ad pauca respicientes, facile enunciat. Merito igitur Democriti positio, Platonis positione rationabilior existimēda est. ¶ Quarto. Quia Plato logicis agit rationibus. nisi, inquit, vsque ad superficies resolutio fieret, quæ essent indiuisibiles, autotrigonum esset multa. Democritus autē magis physicis rationibus insistit. ¶ Tres De-

9 criti rationes. ¶ Prima. Corpus est magnitudo omnino & vbique diuisibilis. Hoc enī possibile, quod quidē cū possibile sit, si ponat factū, nihil accidit impossibile. Ponatur igitur omnino esse diuisum. que superat igit, aut sunt puncta, linee superficies, passiones aliquæ, nihil, aut atomi. Nō autē superat puncta: quia punctū puncto additū non attollit maius, neque terminus a terminato diuelli potest. Neque linee, superficies, aut passiones. nā corpus ex nō corporibus cōpositū abiret: & passiones separari impossibile est. Neque dixeris nihil manere. Nā fuisset corpus ex nihilo cōstatū, & non vere existens, sed tantū apparēs. Quæ superat igitur diuisione facta, corpora sunt: que quia non sunt diuisibilia (nā non esset omnino diuisum, vt positū est) sunt igitur atomi. Est igitur corpus ex atomis cōstatū. ¶ Secunda. Quia si cōtingeret corpus sem p diuidi, & semper in minores resolui magnitudines, tandē perueniret ad magnitudines insensibiles, quare iterū ad indiuisibiles. Secamus igitur ipsum solū vsque ad aliquod, vt atomos, & nō semper. ¶ Tertia. Generationes & corruptiones nō nisi atomorū cōgregatione & segregatione saluare possunt. Rationabiliter igitur positū est corpus ex atomis esse compositum, & in atomos resolui. ¶ Prima solutio. Omne sensibile corpus quodammodo secundum quodlibet signum diuisibile est, & quodammodo non. diuisibile quidem potestate est, non autē actu, quia tamē punctus puncto attiguus non est, fit vt nō vbique in linea sit punctus. alioqui exiret ex punctis, neque vndique & vbique diuisibilis est, sed quæadmodum

puncta habens. ¶ **Secunde.** Sensibile in partes insensibiles diuidi, quæ tamen minimæ simpliciter non sint, inconueniens non est: quæ etsi per se non percipiuntur, cum alijs tamen iuncte simul sentiuntur. ¶ **Tertia.** Generatio & corruptio cōgregatione & segregatione atomorum non fiunt, nam corpus vbique (ac si ex punctis exiret cōpositum) diuisibile esset, & in minima segregatio, & ex minimis congregatio, sed perfecta generatio sit, quia sit eius totius in hoc totū mutatio, quā falso existimant alterationem. Nam generatio & alteratio bifariam differunt. primo subiecto, nā generationis subiectum, materia est: alterationis autem, ens actu. Secundo, quia generatio secundū substantiā sumitur: alteratio vero secundum qualitates. & de corruptione vt de generatione dicatur. Id tamen liceret cōcedere, segregatione generationes & corruptiones fieri velociores, cōgregatione vero tardiores: vt aquæ in minutulas guttas diuisa, velocior concitatioque corruptio, & aeris acceleratio generatio, cōiunctæ vero atque in vnum congestæ, tardior.

Secundi capitis scholia. viij. Primo, quia irrationabilis est. Resolutionem corporis in diuisibilia corpora, vnicum sequitur inconueniens, scilicet partibile ex impartibilibus componi, & in talia resolui. Resolutionem autem corporis in superficies infecabiles, idem sequitur inconueniens, vt pote magnitudinem nō semper esse diuisibilem in diuisibilia, & insuper aliud, scilicet corpus componi ex superficiebus. Est igitur resolutio Platonica corporis in superficies, irrationabilior quam dissolutio corporis in corpora, vt quam plura sequantur incommoda. Plato logicis agit rationibus. Rationes logicæ dicuntur, quæ non fiunt ex proprijs terminis illius disciplinæ in qua fiunt, sed ex alienis, quemadmodum ratio Platonis qua in physica voluit probare resolutionem corporum in superficies (quia nisi ea fieret, ante trigonum essent multæ figuræ polygoniæ priores, quod falsum est, cum trigonus sit rectilinearum figurarum prima) logica est, quia non componitur ex terminis physicis, sed geometricis, quod admodum vitiosum est in disciplinis. Nam cuiusque disciplinæ ex proprijs, & non alienis est ratio cōtinatio, cum cuique disciplinæ sui sint termini quibus vtatur. ix. Prima, Corpus est magnitudo omnino & vbique diuisibile. Falso assumit Democritus corpus esse omnino diuisibile, & in ea partibile quæ vterius diuidi non possint. Nam id magnitudinum conditioni repugnat, quæ sine statu & termino diuidi natæ sunt. Insuper falsum est corpus esse vbique diuisibile. Nam diuisio corporis sit secundum superficiem mediam, vt lineæ secundum mediā puncta. At non vbique in corpore est mediā superficies, alioqui esset superficies superficiei proxima. non est igitur corpus vbique diuisibile. Præterea tamen si corpus sit diuisibile, non est tamen admittendum id omnino esse factum, nam corpus diuisibile est potentia, quæ nunquam completum consequi potest actum, quacunque enim & quotiescunque facta diuisione, semper restat vterior facienda diuisio, vt non possit vnuquam dari postrema. Nihil autem impossibile sequi, si quippiā possibile ponatur factum, intelligendum est de eo possibile, quod natum est adsequi completum actum. Nam vbique ac si ex punctis exiret cōpositum, diuisibile esset. Si generatio fieret atomorum cōgregatione, & corruptio earum segregatione, vt ponebat Democritus, ipsum corpus vbique in impartibilia esset diuisibile. Nam possent vbique sumi corpuscula illa atomalia, secundū quæ fieret partitio in ea quæ vterius dissectionem non admitterent, quemadmodum si ex punctis esset cōpositum. Et ex minimis simpliciter (vt pote atomis quæ in minora diuidi non possant) esset facta congregatio, & in minima simpliciter secundum magnitudinem, scilicet in corpora atomalia, facta resolutio. Modo impossibile est esse magnitudinem minimam simpliciter, cum omni magnitudine supponat physicus minorem dari posse.

¶ **Tertij capitis annotatiunculæ.**

¶ **Non ente aliquo, non ente secundum quid.** ¶ **Non ens, non ens simpliciter.** ¶ **Passiones, accidentia.** ¶ **Ens actu, ens simpliciter, hoc aliquid.** ¶ **Generatio simpliciter, formæ substantialis acquisitio.** ¶ **Generatio secundum quid, accidentis acquisitio.** ¶ **Spiritus, ventus.**

Tertium cap. cōtinet sex quæstiones, tres quæ nihil simpliciter generent, ad primā rationes, earum solutiones, & reliquarum sequentium quæstionum per ordinē. ¶ **Prima quæstio.** Vtrum cōtingat aliquid simpliciter generari aut corrumpi? ¶ **Tres rationes quæ non.** ¶ **Prima.** Quicquid transmutatione existit, semper ex aliquo est: vt ex magno paruum, aut magnum ex paruo, ex laborante sanum, & ex sano laborans. & ita in cæteris. & si quid simpliciter generetur, ex non ente generabitur. Erit igitur non ens, aliquid. ¶ **Secunda.** Quod generatur secundum quid, ex non ente secundum quid generatur

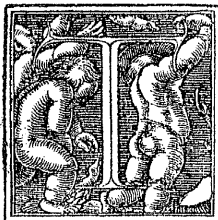
vt ex nō albo, album: & ex nō bono bonum, quod igitur simpliciter generabitur, ex nō ente simpliciter generabitur: quod impossibile est. ¶ **Tertia.** Aut simpliciter generatio est ex nō ente simpliciter, vt nō ente aliquo: aut nō albo, non bono. Non ex nō ente aliquo: quia hæc secundum quid generatio est. erit igitur ex simpliciter non ente. Et tunc aut nō ens negat substantiam, aut vniuersaliter secundū vnum quodq; prædicamentorū: vt substantiam, quantū, quale, & ita in cæteris neget ens. Si neget substantiā, erit substantiæ ex nō substantia generatio. & cū sit substantia, impossibile est aliquid aliorū esse ex quo fiat, alioqui essent passionēs a substantijs separatae, & ex nihilo aliquid fieret: quod est impossibile. Et id idē manifestus sequatur, si non ens vniuersaliter neget. ¶ **Rationibus adhibēda responsio.** Dicimus vno modo ex nō ente simpliciter, nō quidē quod omnino nō sit ens, aliquid simpliciter generari, sed quod nō sit ens actu. Alio vero modo ex semper ente, sed potestate quidē, nō ente aut actu, aliquid simpliciter generari dicimus. Sed de illo ente quærent, cū alicuius substantiæ fuerit generatio, an illud ens potestate ex quo fit, nō sit actu substantia, sed potestate: actu tñ aut quantū, aut quale, aut aliquod aliorū? Si neq; substantia actu, neq; quātum, neq; aliquid aliorū actu, sed solū potestate: ex nihilo aliquid generari concedere oportet, quod oēs cōcedere abnuūt philosophātes. Dicim⁹ illud ens neq; simpliciter esse substantiā, neq; ens simpliciter quantū, aut quale, & ita in cæteris: nā hoc aliquid nō est, sed potestate, incōpletaq; substantia existēs: taliter & quanta, & qualis. ¶ **Secunda quæstio.** Quare semper fiūt, semperq; perdurāt & simpliciter, & secundū generationes? ¶ **Responsio.** Vna causa est materia, secunda est mouens: sed hoc duplex est. vnum enim omni tempore mouens & immobile existit: alterum vero semper mouens & mobile, quod perpetuo succedentium generationum, corruptio-num, & aliorum motuum causa existit. Et cum quid corrumpitur, in non ens actu corrumpitur, ens potestate, & materiam relinquēs, ex qua alterum generetur. Neq; ideo generationum successio perpetua est, quia materia (vt putauerunt aliqui) infinita sit, nam infinitum actu existere: impossibile esse, sæpius monstratum est. ¶ **Et cum instant, si materia finita esset, cum quodlibet genitorum partium materiam accipiat: iam consumpta esset, aut tandem consumenda, defecturaq; cessationis generationum causa, finitum enim omne per finiti ablationem tandem absumitur.** ¶ **Prompta responsio est, Nunquā consumēdam, defecturamq; esse:** quia corruptio vnius, generatio est alterius. quod enim materiæ in vnius corruptione dimittitur, ab altero in generatione sumitur, quod cum hoc iterum corruptione resolutioneque adueniente dimiserit, ab altero vno aut pluribus primum ad ortum deductis rursus assumetur. ¶ **Tertia quæstio.** Cur aliquid simpliciter, & aliquid secundum quid generari & corrumpi dicatur? ¶ **Responsio.** Hoc aliquid, est simpliciter, ideo eius generatio & corruptio dicitur simpliciter generatio & corruptio, accidēs vero, ens secundum quid, & ad substantiā vt nō ens, ideo eius generatio (vt cū sit aut quātū, aut sciēs, aut vbi) dicitur secundū quid generatio: itidem & eius corruptio, quemadmodū Parmenides duo ponebat, ignē ens, & terrā vt non ens. Ideo ignis generatio (si ita esset) simpliciter generatio diceretur: & terræ generatio, secundum quid generatio. Et hoc existimauerunt generari magis, quod se vt species haberet: vt ignis terra, & calidū frigidū, est enim caliditas vt species: frigiditas vero vt eius priuatio: & ignis & terra adinuicē hoc sese habent modo: Neq; valet quod huic quæstioni exolutæ afferēbant, huius simpliciter generationē & corruptionem esse, quod magis esset sensibile, quod vero minus, eius esse secundum quid & generationem & corruptionē. Putabāt enim magis sensibile, magisq; scibile (sensu enim scientiæ virtutem habet), magis esse. & quo modo res se haberet ad sentiri, ita ad essendi veritatem, quod falsum est. Nam spiritus & aer, minus sensibilia sunt terra, cū enī transmutantur in terrā, fiunt bene tågibilia & sensibilia: & tamē veriora quā terra sunt entia: vt quod plus

actus specieiq; habeat. sed diuersitas (vt diximus) venit ob prædicamentorū diuersitatem: quia quæ est secundū substantiam aut generatio aut corruptio simpliciter dicitur. Quæ vero secundum aliquod prædicamentorū accidētium, secundum quid.

Quarta quæstio. Cur semper aliquo corrupto fit generatio? **Responsio.** Quia corruptio est in nō ens, & generatio ex nō ente, qđ quidē est ens pura potestate. Hic merito nunq̄ casura est generatio: vt quæ sit ex nō ente, quod sine specie esse nō possit.

Quinta. An illud non ens in quod fit corruptio, & ex quo fit generatio, alicui sit contrarium? **Responsio.** Non. nā id nō ens, materia est: sed contrariorum successiue est susceptiuum.

Sexta. Nonne eadem est materia vtriusq; & quod corrūpitur, & quod gignitur? **Responsio.** Est vt eadem, & est vt diuersa. Subiecto enim eadem, ratione nō eadem, vt cū ignis corrūpitur, & generatur aqua: nunc est hoc cōtrarium, nunc autem illud habens. sunt enim ignis aer et aqua, contraria.

Errij capitis scholia. x. Tres rationes q̄ nō. Tres illæ rationes quas ad ducit litera, sigillatim atq; spectatim ita diuidendæ sunt. Prima quidē, ad mittendo quicquid transmutatione existit, semper ex aliquo esse vt subiecto. Et quod simpliciter generatur, ex non ente actu, vt pote materia (quæ nō est res naturalis) generari, neq; incōueniens est huiusmodi nō ens esse aliquid. Negandū tamē est quod generatur, ex omnino non ente fieri. nā incōmodū est huiusmodi nō ens esse aliquid. Secunda admittēdo id qđ generatur secundū quid, ex nō ente secundū quid (vt pote subiecto explicato per nomen accidēs negatiuū) generari, vt ex nō albo albu, ex nō calido calidū. Admittēdo similiter id quod generatur simpliciter, fieri ex non ente simpliciter, id est ex eo quod non est ens simpliciter siue res naturalis, scilicet ex materia, non tamen ex nō ente simpliciter, hoc est ex quod nullo modo est ens, & qđ est omnino non ens. Tercia, admittendo generationem simpliciter fieri ex non ente simpliciter, secundum intelligentiam modo datam. Et ibi non ens substantiam negat, non quidem omnem, sed completam duntaxat. nam generatio ex eo fit quod non est substantia completa, vt pote ex materia. Neque incōueniens est substantiæ completæ ex non completa substantia generationē esse, modo ea sit ex incompleta. Neque oportet si non sit substantia completa, nihil aliorum esse. nam in generatione, materia est substrata formæ & accidentibus, & tamen ibi necdum est substantia completa, sed acquiritur. Ea autem quæ adduci videntur incōuenientia, haberent locū si non ens omnem substantiam tam completam quam incompletam negaret, quod non est admittendum. Dicitur illud ens neq; simpliciter esse substantiam. Bifariam quicquam est actu substantia. Primo, quia sit substantia completa, siue substantia simpliciter, quod idem est. Secundo, quia sit substantia actu existens. Sic substantia potestate primo, est substantia incompleta, nata formis subijci. Secundo, qđ nondum est substantia, sed potest esse. Itaq; illud ens ex quo vt subiecto fit generatio, non est actu substantia primo, sed potestate. Neque est ens simpliciter quantum, cum non sit corpus naturale habens quantitatem aut qualitatem, sed potestate est quantum aut quæ, quia incompleta est substantia substantiæ in se quantitatē & qualitatem. Illud itidem ens est actu substantia secundo, cū impresentiarū existat, quare hoc modo non est ens potestate. Et incōueniens in litera adductum, ex nihilo aliquid debere fieri, locū haberet si id ens non esset ens actu secundo.

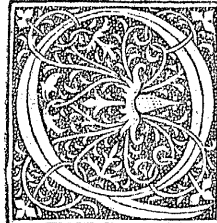
xi. Quia ob materiæ corruptionis vnus. Non vult Aristoteles his verbis, corruptionem vnus esse generationē alterius, cū generatio & corruptio quæ simul fiunt in eodem subiecto, mutationes sint oppositæ, hæc quidē deperditia, illa vero acquisitiua. Immo vero duæ illæ formæ substantiales quarū vna corrūpitur, & altera in eodē subiecto simul acquiritur, sunt inter se contrariæ. Sed inuicem prædicta sententia, q̄ quando fit vnus formæ substantialis corruptio, simul & in eodem subiecto fieri debere alterius formæ substantialis generationem. Alioqui facta finitaque corruptione, materia maneret sine forma, quod naturæ repugnat, vt cū sit corruptio formæ ligni, in eadem materia fit generatio formæ ignis. Et e diuerso cū sit vnus generatio, necesse est simul alterius fieri corruptionē. Alioqui duæ formæ substantiales simul manerent in eodem subiecto post generationem, aut ante generationem materia fuisset sine forma, quod summopere natura abhorret. Itaque quæuis generatio & corruptio motus sunt diuersi, vna tamē sine altera, natura fieri nō potest. Et sic hic dicitur sermo de generatione & corruptione simpliciter, & quæ est secundū substantiā, nō autē de generatione & corruptione secundū quid, & quæ est accidēs, nam potest vnus accidēs acquiri sine alterius deperditione, vt ostendit illuminatio. E diuerso potest vnus accidēs deperdi sine alterius acquisitione, vt facile declarat luminis deperditio. Verum hæc prædictis minime aduersantur.

xij. Hoc aliquid ens est simpliciter. Omne corpus naturale est substantia. Atrqui substantia prior est & natura perfectior accidente. hinc res naturalis ad accidēs collata, dicitur ens simpliciter. Accidēs vero comparatum ad substantiam, ens secundum quid, & vt non ens, q̄ imperfectiorem habeat subsistendi modum q̄ substantia, cuius solum & vmbra est & imago, quomodo frigiditas caliditati collata dicitur esse eius priuatio, & terra ignis.

Quarti capitis annotat.

Sensibile, ens completum, totum. **Corruptio est a toto in non totum mutatio.** **Diaphanitas, perspicuitas, transparentia.** **Passio primo, accidens.** **Passio secundo, sensibilis qualitas.** **Subiectū, susceptibile, subiectum inhaerens.** **Suscceptibile, susceptiuū.** **Aliquo modo, vt cui transmutationes inhærent.**

16
17

Vartuni caput cōtinet duas cōclusiones. **Prima cōclusio.** Generatio & alteratio, transmutationes diuersæ existūt. **Nā** alteratio est quādo sensibili manēte vt subiecto eodē, ipsum in suis aut cōtrarijs aut medijs transmutatur passioibus: vt cū corpus sanū est, & deinde idē manēs fit ægrū: quæ admodum æs idē manēs, nūc rotundū, nūc angulare est. vnde aliud est sensibile subiectū, & aliud passio: vt quæ illi subiecto ineffe nata est. Et generatio est mutatio totius in totū, nullo sensibili vt subiecto eodē manēte: vt cū ex toto semine fit sanguis, ex tota aqua fit aer, & ex aliquo aere fit aqua: sanguinis, aeris, aquæ est generatio: & feminis, aquæ, et aeris corruptio. Et maxime deprehēditur generatio, quādo id totū in quod quippiam transmutatur, multū tactu aut sensibus oibus perceptibile est: vt cū ex aere fit aqua.

18

Secunda. Si in genito manet aliqua passio quæ fuit in corrupto: secundū illā nō est transmutatio. **Vt** si ex aere fit aqua & frigiditas quæ fuit in aere, eadē maneat in aqua: aut aeris diaphanitas in aqua maneat. **Nā** ea, alteratio nō erit: cū nō fiat alteratio toto in totū mutato: quod ibi accidit. neq; generatio, nā nō fit generatio suscepta passione: vt si immusicus homo fiat homo musicus, eodem semper homine manente, & musica existēte passione, alteratio est. Si vero nullo vt subiecto manēte eodem sensibili fieret mutatio, & musica & immusica passiones nō essent: esset huius generatio, illius vero corruptio. At cū sit secundū passionem aliqua mutatio, generatio non est: sed secundum quantitatem est augmentatio, aut diminutio: secundum qualitatem, alteratio: & secundum locum, loci mutatio. Et generationis subiectum maxime proprie materia est: alijs mutationibus aliquo modo: quandoquidem omnes in se suscipit contrarietates.

Vari capitis scholia. xvij. Et generatio est mutatio totius in totum. Hæc generatio nis ratio terminus eius a quo exprimitur per genituum totius. Is enim est ens naturale completum quod corruptum. Insup̄ er & terminus eius ad quem insinuat per accursarium totum, quo designatur ens completum quod acquiritur. Quod autem subne ditur, nullo sensibili vt subiecto manente eodem, discrimen ponit inter alterationem & generationem. Nam alterationis (vt hic sumitur) ratio exigit idem corpus naturale manere ante transmutationem, cum sit transmutatio, & post alterationem. Proinde mutationes factæ secundum qualitates quæ generationi aut corruptioni coniunctæ sunt, vt calefactio cōiuncta transmutationi aquæ in ignem, & frige factio facta cum transmutatione ignis in aquam, non sunt hoc in loco censendæ alterationes. Ratio vero generationis efflagitat atque exposcit nullum sensibile corpusque naturale manere idem vt subiectum ante generatiōis exordium, & cum fit generatio, & ipsa finita atque exacta. Nam id totum subiectum quod est ante generationem, desinit. id vero quod post generationem completum conspicitur, iam primum surgit ad esse. hinc perspicuum est in omni corruptione ex parte formarum substantiarum fieri resolutionem vsque ad materiā primam, id est nihil formæ substantialis præexistens in materia ante corruptionem; ea completa in materia superstitem esse, immo vero nihil substantiæ rei naturalis quæ corrumpitur, superesse finita corruptione. præter materiam. Nam si forma præexistens concedatur manere, cum per corruptionem altera & specie quidem diuersa forma adueniat, duæ formæ substantiales simul essent in eadē re naturali. quod aduersatur principio physico, vnus rei naturalis tantū vnā esse formam substantialem. Quo circa nō est effingenda forma (vt pleriq; vocat) corporeitatis, materiæ coæternæ, & cuius alteri formæ cōiuncta. Nec ponenda in eodē primū anima vegetatiua, deinde sensitiua, & demū intellectiua. Neq; partiuū hererogenerarū, vt ossis, carnis, & neruis afferendæ diuersæ formæ, neq; elementorū formæ ponendæ sunt manere in mixto secundū substantiā. Nā hæc oīa physici principis sunt pugnatiua.

xvij. Si in genito manet aliqua passio quæ fuit in corrupto, quod verū est, præsertim cū passio q̄ fuit corrupto, nō discōuenit naturæ geniti, vt caliditas ignis nō obest aeri, nec aeris humiditas aquæ. Cū vero affectio q̄ fuit in corrupto, discōuenit naturæ geniti, generans

aut ipsius geniti forma eā expellit vt sibi inimicā, & oppositā ad sui cōseruationē inducit, vt si ex igne fiat aqua, depellitur ignis caliditas & siccitas, induciturq; earum loco frigiditas & humiditas. Perinde atq; rex occupata vrbe, illius indigenas partes suas tuētes seruat incolumes, nec emigrare cogit, inimicos vero & sibi aduersos trucidat, aut vrbe propellit. Ac cū qualitas corrupti manet eadē ingenito, ipsa quidē emigrat de subiecto cōpleto & denominatiōis, in alterū subiectum cōpletū & denominatiōis. Id autē nō est censendū incōueniens, nam principium physicū, impossibile esse accidens migrare de subiecto in subiectum, intelligendum est de subiecto incompleto & in hēsionis, quod ipsi qualitati est idem numero, vtrōque materia. Et quod materia habeat in se tum cum sit generatio, actum accidentarium, ipsamq; passionē quæ manet eadem, nō efficit subiectum generatiōis esse ens in actu. Nam a sola forma substantiali totum completum ens actu dici debet. Similiter quod ipsa qualitas manens eadem sit sensibilis, sensuq; percipi nata, non concludit in generatione idem manere sensibile. Nā in diffinitione generationis, sensibile pro ente naturali subiecto cōpleto & toto sumitur. Neque incommodū putandum est, accidens tempore substantiam præire, vt eam passionem aliquanta temporis mora formam substantialem acquirendam antecederet. Nam substantiam accidentem priorem esse debere natura, dignitate atq; perfectione censendum, & non tempore. Natura siquidem plerūq; ab imperfectis ad perfecta progreditur. Quauis autē ea passio quæ manet, sit remissior in corrupto, & intensior in genito, aut cōtra v ehemēter in corrupto, languidior in genito, vt caliditas cum ex aere fit ignis, aut e diuerso, id tamen nō arguit eā qualitatem non manere eadem. Nam intensio & remissio non reddūt qualitatem numero diuersam, tamen sit in vno vt totum, in altero vero solum vt pars existat.

¶ Quinti capitis annotat.

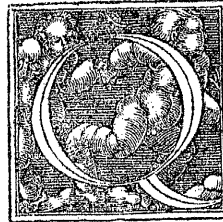
¶ Separatum, non quantum. ¶ Augmentatio est cū nutritione quātitatis incrementum. ¶ Diminutio vero consimili modo quātitatis diminuentū. ¶ Nutricatio, alimenti est in aliti substantiā conuersio. ¶ Nutricatio, nutritio, alitio. ¶ Ad ditamentū, maioramentum. ¶ Quelibet pars, pars homœomera, vt os, neruus. & anomœomera: vt caput, pes, manus. Pars homœomera est quæ omnes sui partes similis secum habet denominationis. ¶ Anomœomera, q̄ nō habet suas partes similis secū denominationis. ¶ Esse, ratio.

Vinum caput continet octo conclusiones, vnam quæstionem & duas rationes ad primam, vnam quæstionem ad secundam, duas rationes, & vnam instantiam ad tertiam, vnam quæstionem ad quartam, tres rationes, & sex augmentatiōis conditiones, & vnū corollarium ad octauam. ¶ Quæstio. An augmentatio ab alijs motibus differat? ¶ Prima conclusio. Augmentatio ab alijs motibus differt. ¶ Primo. Quia generatio & corruptio sunt secundum substantiam. Generatio quidem, vt cum ex potentia substantia fit actu substantia, corruptio, e diuerso, alteratio secundum qualitatem. & motus localis secundum vbi. augmentatio vero & diminutio secundum quātitatem. Est igitur augmentatio ab alijs mutationibus altera. Conuenit tamē cum cæteris: quia sicut in illis ex eo quod erat potentia, fit vt sit actu: ita & in augmentatiōe. ¶ Secundo. Secundum transmūtandi modorum diuersitatem: quia quod generatur, quod corrumpitur, quod alteratur, omnino non oportet mutare locum. quod autem augetur. oportet aliquo modo. & quod secundum rectum fertur, omnino locum demutat. & quod circūfertur, semper eundem locum seruat. Quod vero augetur: neque omnino demutat, neque eundem semper seruat: sed primo habet arctiorem, postea vero ampliorē. & quod diminiuitur, e diuerso ab ampliore euadit in arctiorem. differt igitur augmentatio ab alijs mutationibus. ¶ Secunda quæstio. Cum augmentatio & diminutio sunt circa quātitatem vt magnitudinem: an fiant ex corporeo potentia, & incorporeo actu? & si ex corporeo, an illud corporeum ex quo fiant, a subiecto & materia sit seiunctum, an ne potius materiæ coniunctum? ¶ Secunda conclusio. Augmentatio non fit ex aliquo separato. ¶ Non enim fiet ex aliquo separato non existente in aliquo. nā non esset in loco, vt neque punctū. sed tūc quid erit? an vacuū? an insensibile corpus? Sed id ex quo aliquid generatur, in loco est. igitur id ex quo ali-

quid augetur, minime separatū est. Neq; quidē id separatū in aliquo existit. Primo: quia augmentatio fieret ab illo separato abstracto ab illo in quo esset: cū nihil esset illius in quo esset: vt neq; vas aliqd vini qd̄ in ipso est, cū ipsū ab ipso vase extrahatur. hoc autē nō. nā nō fit sine partiali corruptione, & partiali generatione. Secūdo, quia nihil prohiberet hoc modo simul infinitas esse materias, quare & idē ex infinitis simul generari, si admittat augmentatiōe adiectā generatiōi. ¶ Tertia conclusio. Melius est sentire augmentatiōe & gnatiōe ex vna numero eademq; inseparata materia fieri: ratione vero non vna. ¶ Primo. Quia vt fiat augmentatio a liquo adueniēte corporeo aut incorporeo, necesse est. nō autē fit ex incorporeo. fit igitur ex corporeo. & hoc quidē, cōiuncta inseparataq; materia est: ex qua pariter fit gnatiō. Fit em̄ generatio ab aliquo ente actu aut homogeneo, aut heterogeneo: vt ignis ab igne, & homo ab hoīe: & substantia corporeæ materia, re ipsa & actu inseparata est, ratione atq; cogitatione separabilis. ¶ Secūdo. Augmentatio est p̄existētis quātitatis additamentū nutritioni cōiunctū: & diminutio, p̄existētis quātitatis minoramentū. Igitur qd̄ augetur, corporeū est: & qd̄ ei aduenit, corporeū, Incorporeū siquidem corpori adueniēs, maius ipsum nō efficit. Et qd̄ in diminutiōe subtrahit, corporeū. nā incorporeo subtrahito nō fieret min⁹. ¶ Instātia. Si quid augetur, & que libet pars maior fieret: & si minueretur, minor: & si quid augetur, pariter aliquo adueniente aut corporeo aut incorporeo augetur. & si quid minueretur, pariter aliquo corporeo aut incorporeo distracto & recedente minueretur. Sed nō augetur aliquo incorporeo adueniēte, esse em̄ quid separatū. & materiā a magnitudine separata esse impossibile est. Neq; fiet adueniēte corporeo. nā duo corpora simul erunt: vt quod augetur & auget. Neq; per idem minuetur subtrahito incorporeo, neq; corporeo. nam & corpora se occupassent, aut relinquere t vacuū. Nō igitur vltio pacto aliquid aut augetur aut minuetur. ¶ Responderūt aliqui augmentatiōe fieri nullo extrinseco adueniente: quemadmodum cū ex aqua fit aer, nullo extrinseco suscepto fit aëris maior moles. & cū ex aere fit aqua, nullo subtrahito fit minor. Sed hoc pacto insufficienter responderūt. Primo, quia illic nulla augmentatio vel diminutio, sed vnus generatio, & alterius corruptio est. Secūdo, quia saluare oportet id quod augetur, esse, & eius quālibet partem effici maiorem: vt carnem, neruum, & quæ ex illis constant, et quod augetur, non perire, sed manere, id autem ipsi non saluant. ¶ Tertia quæstio. Quid augetur cū apponitur aliquid? an id quod apponitur, vt cibus? an corpus cui apponitur? aut vtrūq;? quemadmodum cum aquam vino immisces, totum simul redditur maius. ¶ Quarta conclusio. Animatū corpus cui cibus aduenit, augetur. ¶ Primo. Quia id augetur, quod ante et post substantia manet idem. hoc autem est animatū corpus, et non cibus, neque vtriusq; cōgeries, augetur igitur anima: unum corpus cui aduenit cibus: et solum quidem: quemadmodū si parum aquæ fudas in vinū, quæ corrupta non maneat, non dices aquam effectam maiorem, neque vni t aquæ aggregatam molem, sed vinum, vt quod solum maneat. ¶ Secūdo. Quia si carni adueniat passio, fiatque carnis alteratio, semper carne eadem manente, caro cui aduenit passio, alterari dicitur, et non ipsa passio, dicitur igitur et animatum corpus augetur, cui aduenit cibus, et non cibus ipse. ¶ Tercio, id augetur, in quo est præcipuū mouens, in corpore autem animato præcipuum mouens est corrupens cibum in cōsimile specie animato: fitque ingrediens simile specie, & corpus hoc accipiens, maius. augetur igitur corpus animatum: et non qui corrumpitur cibus. ¶ Sex augmentatiōis conditiones. ¶ Prima. Idem manet ante augmentatiōem, et post. Secūda. Quod augetur, aliquo adueniente augetur: et quod minuitur, abeunte aliquo minuitur. Tercia. Eius quod augetur, quælibet pars augetur: et eius quod minuitur, quælibet pars minuitur. Augetur enim anomœomera, cum homœomera augetur. nā ex homœomeris anomœomerum vnumquodq; compositum est. ¶ Quarta

vt aliquid augetur, non est constituendum vacuum. Quinta. neque vt sit augmentatio, corpora se in eodē loco occupare necesse est. Sexta. augmentatio nō fit in corpore adueniente. Et his ex sequentibus clarioribus factis, obiectionis propositæ satisfacta erit solutio. ¶ Quinta conclusio. Augmentatio fit aliquo adueniente secundum speciem, & non solum secundum materiam. ¶ Nam adueniente aliquo secundum speciem, maius totū efficitur. secundum autē materiam, non. Aduenit enim aliquid secundum speciem, cum similem formam & speciem rei cui aduenit, obtineat. secundum materiam vero, quod similem retineat materiam, speciem vero non. Quemadmodū si aliqua mensura continue aquā aquæ succedentem metiatur, q̄ continue aduenit, idem secundū speciem est: ita si adueniens ossi, ossis formā accipiat, & carni, formā carnis: quod aduenit, dicitur secundū speciem. Quod si succederet aquæ nō aqua, & ossi non os, carni non caro: quod adueniret, secundū materiam diceretur, & non aliquid secundum speciem & formam. Et quæ sunt secundum formam, & que secundum materiam, in aliquibus facilius deprehenduntur: vt anomæomeris: vt viuentis manus cū augetur. Et hinc fit vt motui magis videatur esse caro & os, quam manus & brachium, q̄ speciei discrimē in anomæomeris apertius manifestiusque sit. ¶ Sexta. Cibus, aucto contrarius est. Nam aucti specie, ipsum in consimile specie transmutari oportet: vt si sicco adueniat humidum, transmutabitur in siccum. fit enim augmentatio, aliquo secundum speciem adueniente. Id autem esse non potest cibo non existente contrario. nam contrariorum proprium est adiuicem agere atque pati, & alterum ab altero corrumpi. Cibus igitur aucto existit contrarius. ¶ Corollarium. Vnde fit vt quod augetur, vt simili & vt dissimili augetur. ¶ Nam augetur dissimili in principio, quia contrario: & in fine, simili: quia secundum speciem. ¶ Septima conclusio. Cibus talis est potentia, quale quod incrementum suscepturum sit, actu. ¶ Quia si ex cibo augenda sit caro, ipsum speciem carnis accipere oportet, et si os, speciem ossis, et ita quicquid agendum sit, illius rei speciem. fit enim augmentatio aliquo secundum speciem adueniente. Est igitur cibus potentia talis, quale quod augetur, actu est: attamen actu aliud. Fit enim augmentatio, quemadmodum si in vinum fundatur aqua, quæ mixta in vini speciem corrumpi possit, vini quantitate adaugens, ita digesto alimento, et in corpus disperso, corporis naturā sumit, corpusque adauget. Et sicut ignis apposita ligna vrendo facit ignem, atque in similem substantiam transmutat, quia generat: sic corpus animatum, coctum cibū in suam conuertit substantiam. ¶ Octava. Et sicut quod generatur, non est vniuersale quantum aut singulare, sed hoc vniuersale, aut hoc singulare, vt animal homo, hic homo: sic quod augetur, non est hoc vniuersale, aut hoc singulare: sed vniuersale aut singulare quantum. Caro enim vt caro carni adueniens non auget, sed illic potius generatio attenditur. sed vt caro quanta quantæ carni aduenit, auget, sitque totū maius. fit enim augmentatio, actu adueniente corporeo. Oportet igitur generari & carnem, & quantam carnem. sed secundum quod caro, nutrit: secundū quod quanta auget. Et sic nutritus & augens et si subiecto sint vnum, ratione tamē differunt. ¶ Corollarium. Vnde fit vt nutriatur quandiu saluatur animal: non tamen semper aut augetur, aut minuitur. ¶ Nam quandiu saluatur, aduenit potentia caro. quæ vt caro, nutrimentum est: non autem semper maius efficere valens, vt enim dictū est, augmentatiuum & nutrimentum re ipsa sunt idem: esse autem non idem. Nam secundū quod aduenit potentia quanta caro, augmentatiuum est: secundū vero quod solum potentia caro, nutrimentum. Et sicut aquæ abūdentia vino infusa & mixta, vinum aqueum facit, et aquam: sic adueniente formæ multa potentia, virtus eius debilitatur, et fit diminutio. et quanto plus potentie, tanto materialior. et quāto minus, virtus eius valētior: fitque tūc augmentatio. semper tamē et in aucto et diminuto saluatur species. Sed de augmentatione et diminutione hæc tenus.

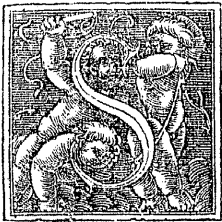

Vinti capitis scholia. xx. Augmentatio ab alijs motibus differt. Non solum puranda est augmentatio ab alijs motibus ratione discrepare, verum etiam re ipsa, & quidem genere, potissimum autem a generatione & nutritione. quāuis enim sit idem re ipsa nutrens & augens, nutrimētū & augmentatiuum (vt ostendit litera in fine præsentis capitis) vt ipse cibus aucto adueniens, & in aucti substantiam conuersus, qui quidem nutrit secundum substantiam, & auget secundum quantitatem, tamen nutritio & augmentatio re ipsa prorsus discrepant. Nam nutritio est formæ partialis viuentis in materia cibi acquisitio, & est ad substantiā. Augmentatio vero est maioris quantitatis in viuentem acquisitionem, & est ad magnitudinem, quæ a substantia re ipsa dissidere in philosophia supponenda est. Et quæ augmentatio nutritioni sit coniuncta, eodemque tempore fiant ambo dari morus, & in eodem subiecto, quodque si non fit nutritio, non erit augmentatio, haudquaquam efficitur augmentationem nutritioni re eandem esse. Non enim oportet si duo motus tempore & subiecto coniuncti sunt, ipsos protinus esse eosdem, præsertim cum termini ad quos proficiscuntur, sunt inter se longe diuersi. Siquidem generationi semper coniuncta corruptio naturæ comperitur, & plerūque ambulationem calefactioni. Nutritio vero & generatio re ipsa idem sunt, hoc quidem communis, illud vero minus commune. xxij. Non enim fiet ex aliquo separato non existente in aliquo. Non potest augmentatio fieri ex aliquo magnitudinis experte, quod non sit in aliquo vt continente, nam tale separatum non esset in loco, quemadmodum neque punctum, cum non haberet magnitudinem, quæ requiritur vt quicquam loco contineatur. Et tunc huiusmodi separatum, nihil aliud esse poterit nisi vacuum, aut insensibile corpus, quorum vtrūque est incommodum. Nam id ex quo aliquid generatur, est in loco, at id ex quo quicquam augetur, etiam est id ex quo aliquid generatur, igitur id ex quo aliquid augetur, etiam est in loco, non est igitur illud separatum, & a magnitudine inseiunctum. Neque huiusmodi separatum ex quo poneretur fieri augmentatio. in aliquo existit vt in suo continente. Primo, quia huiusmodi separatum nihil esset illius in quo continetur, quemadmodum vnum nihil est vasis quo continetur, cum ab eo possit separari. Possit igitur vt consimiliter & id separatum abstrahat ab illo in quo continetur, & augmentatio ab illo sic abstracto fieri. quare augmentatio fiet tunc ex illo separato nō existente in aliquo. quod est ad prius relabi inconueniens, & impossibile, cum generatio & corruptio ex huiusmodi separato fieri non possint, augmentatio autem semper generationi & corruptioni sit coniuncta. Secundo, quia siuæ materiæ magnitudinis expertes simul esse possent, eodem iure & tres, & quatuor, imo multitudi ne infinitæ, atque numero indeterminatæ, cum maius non attollerent, sicut mille puncta simul nō faciunt maius quam vnum. Augmentatio autem semper est coniuncta generationi, igitur idē corpus naturale ex infinitis materijs & numero indeterminatis (ex quibus fit augmentatio eodem tempore) simul generaretur. Id autem impossibile. xxij. Neque fiet adueniente corporeo. Admissis omnibus quæ præsens obiectio ante adduxit, negandum est si augmentatio fieret adueniente corporeo, idcirco debere fieri penetrationem dimensionum. Nam si ea fieret, per aduenientem magnitudinis accedentis non redderet totum maius, sicut duo pedalia se occupantia non se magis expandent quam vnum. Ad euitandam autem hanc dimensionum penetrationem, natura poros ordinauit subtiliore corpore plenos ad diffugiendum vacuum, in quibus recipitur alimentum, ceteris tibus solidiori cibo corporibus molliusculis inibi contentis. Ita in diminutione cum recedit corporeum per defluxum a corpore animato, subtilia corpora poros relictos opplent. quare naturæ timendum non est, ne aut fiat vacuum, aut prius fuerit penetratio dimensionum. xxvi. Prima. Idem manet ante augmentationem & post. Quāuis partes animati continue defluant, aut a materia sola, vt in homine, aut ab vtraque parte substantiali, vt in ceteris animatis, nihilominus similes in figura, situ & ordine partes continue reparantur, vt in aluo fluente. Et id ipsum sufficit vt auctum dicatur manere idem ante augmentationem & post, coidentitatis modo quo res naturalis eadem diuersis partibus dici potest. Cum vero tertia conditio proponit eius quod augetur quālibet partem augeri, id de parte secundum dimensionem supra intelligi solum debet, & neque de omni quidem tali, sed ea duntaxat quæ totalis, propinqua, & principalis est corporis aucti, quæq̄ non partis est pars, sed immediata totius, vt de capite, manu, pede, ossibus, carne, & neruis. Quæ obrem non rite applicatur hæc proprietas ad partem remotam, partialem, & minus præcipuam, vt millefimam digiti partialem, cum de eiusmodi partium genere non debeat præsens litera intelligi. xxvij. Nam adueniente aliquo secundum speciem maius totum efficitur. Cum corpori animato aduenit aliquid eiusdem cum eo formæ atque speciei, totum ex adueniente & eo cui aduenit continuatis adiuicem, fit maius secundum molem, quod augmentationem potissimum efficit. Si vero ei quod augetur, aduenit aliquid secundum materiam, diuersæque secundum formam speciei, vt cibus antequam in aliti substantiam est conuersus, nō efficitur totum maius. Nam cum specie diuersa sunt adueniens, & id cui aduenit, non continuatur adiuicem, sed seiuncta & separata sunt. Ipsi autem ita seiunctis, minime augmentatio fit, cū in ea fieri debeat continuatio magnitudinis aduenientis cum ea cui aduenit, & nō solū iuxta positio eorū quæ sunt adiuicē discōtinua, quæadmodū i acervo granorū. xxxi. Et sicut quod generatur, nō est vniuersale quāuis aut singulare. Præsens conclusio ostendit quo pacto generatio recte explicanda est p̄ priū ei terminū ad quæ

proficitur, ut pote per terminū substantiæ pronomine hoc designatū, aut vniuersalem, ratione q̄ cōmuni designatum, ut homo, animal, aut particularem, ratione q̄ indiuidua expressum, ut Socrates, Plato. Declarat item quo pacto augmentatio apte debeat exprimi per terminum explicantem propriam quantitatis rationem, quo effectui per se sua causa per se respondeat. Et is quantitatis terminus aut vniuersalis est, & cōmuni ratione explicatus, ut caro quāta augetur, aut particularis, & notione singulari expressus, ut hoc bicubitū accrescit. Sicut ergo nō recte dicimus, caro bicubita generatur, q̄ ratio bicubiti a ratione generationis sit aliena atq̄ ex tranea, ita sane neq̄ recte dixerimus, caro augetur, aut hæc caro imminuitur, nā ratio carnis substantiam respicit, nihil habēs cum quantitate cōmerci, sed e diuerso dicendū est, carnē quidem generari, & carnem quantā augeri.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Actio, factio. ¶ Agens, faciens.

Extū caput continet duas conclusiones, & quatuor modos factus. ¶ Prima conclusio. Determinare conuenit de ipso facere atque pati. ¶ Nam de generatione elementorum hic intendimus, nullo autem faciente & patiente, non contingit ea generari. Dicunt enim aliqui ea per congregationem generari: & qui plura admittūt, vno (ut recte vult Diogenes) comunicantia, faciēdo & patiēdo generant. Nam si ex vno non essent, non adinuicem agerent & paterentur: ut calidū non frigeret, nec frigidū calefieret, caliditas enim in frigiditatem non transmutatur, sed horum vnam subiectam naturam, quæ ea in trāsmutatione recipiat, esse necesse est. Non tamen hoc necesse est esse quocunque in alterum agente, sed quibuscunque adinuicem agentibus & patientibus, ita euenire necesse est. ¶ Secunda. De tactu itidem agendum est. ¶ Nam de actione & passione determinādum est. At aliqua adinuicem agere & pati proprie nequeunt, quæ adinuicem tāgibilia non sint. Determinādum igitur est de actu. Et quia tactus actione & passione communior est (nam quæcunque proprie agunt & patiuntur, tangunt, agere: nō autem quæcunque tangunt, agere & pati adinuicem necesse est) priorem tactus facimus determinationem. Et quia homonymum est, ut fere vnumquodque aliorū nomīnū, modos eius declarabimus. ¶ Quatuor modi tactus. Hæc se tangunt primo, quæ adinuicem determinatas magnitudines et positionem habentia, simul habent vltima. Et ad tactum hoc modo, hæc tria, positio, locus, et eorum vltima simul esse, requiruntur: quo pacto et mathematica, siue separata sint, siue non, tactum habere concedendum est. ¶ Se tangentia secundo sunt, quæ diuersas magnitudines habentia, et sua vltima simul adinuicem agunt et patiuntur. Et hic modus tactus est proprius: et ad hunc modum hæc quatuor requiruntur, diuersarum magnitudinum positio, locus, eorum vltima esse simul, et adinuicem esse actiua et passiuā. Et quia grauiā et leuiā diuersas habent magnitudines et loca, leue sursum, et graue deorsum, et simul vltima, et simul adinuicem sunt actiua et passiuā: idcirco talia proprie tangere dicuntur. Et quemadmodum mouētium quoddam est quod mouetur, et quoddam est immobile: ita faciētium quoddam est mobile, et alterum immobile, nam (ut inquit) faciens et mouēs, et facere mouere. Differunt tamē ut faciens dicitur ad patientem, nā omne mouens, hoc pacto faciens esse, impossibile est. Faciens enim solum secundū passiones dicitur (sic hoc in loco vtimur) est autem faciens secundū passiones mouens, et mouere, in plus et magis commune est. ¶ Tertio se tangunt, quorū diuersarum magnitudinū vltima sunt simul, et alterū mouet, ab altero immobile manēs, et alterum mouetur. ¶ Quarto, tangit id, cuius vis in alterum transit, etsi tactū hoc modo tangens non attingat: quo pacto solemus dicere molestiam et tristitiā amaritudinem nos tangere: nos autem non tangere tristitiā. Et hæc de modis tactus. De actione et passione nunc agendum est.

Exti capitis scholia. xxxij. Caliditas enim in frigiditatem non transmutatur. Cū vnum contrarium non trāseat in sui contrarij naturam, manifestum est caliditatem in frigiditatis substantiam non transire, sed horum, utpote caliditatis & frigiditatis, vnam esse subiectam materiam, quæ ea successiue in trāsmutatione recipiat, necesse est. Non tamen quandoque vnum agit in alterum, necesse est ea in eiusdem speciei materia conuenire. Nam cælum agit in aerem ipsum calefaciens, & tamen cælum & aer minime eandem specie habent potentiam, quia inter ea non est reciproca actio secundū in primum, siue patientis in agens. Sed quando duo adinuicem & mutuo agunt & patiuntur, ut primum in secundum, & contra secundum in primum, ut eiusdem naturæ materiam sortita sint oportet. xxxv. Et quemadmodum mouentium quoddam est quod mouetur. Mouens quod mouetur, est totum compositum, resque naturalis. Mouens autem immobile, forma substantialis. Faciens quod est mobile, est totum elementum, ut ignis, aqua. Faciens autem immobile, est forma substantialis, elementū, ut forma ignis aut aquæ. Etiam quemadmodum mobilium quoddam est mouens, ut tota res naturalis, quoddam vero non mouens, ut eius materia, ita plane patientium quoddam etiam est faciens, ut totum elementum, quoddam vero non, ut elementū materia. Habet autem se faciens ad mouens, & facere ad mouere, ut minus commune ad communius, & perinde atque homo ad animal. Nam omne mouens esse faciens impossibile est cum mouens, secundum substantiam quantitatem & qualitatem dicatur, & vbi, faciens vero solum secundum qualitates adinuicem actiua & passiuas. Est enim faciens, secundum qualitates adinuicem actiua & passiuas trāsmutans. Patientis vero, est secundum qualitates adinuicem actiua & passiuas trāsmutationem suscipiens. Et actio siue factio hoc in loco, est secundū qualitates actiua & passiuas a mouente facta alteratio. Passio vero, est secundum huiusmodi qualitates in mobili suscepta alteratio. Et hæc de modis tactus. Quatuor se tangentium modorum primus ad secundum & tertium superior est, ut ipse modorum diffinitiones aperte commonstrant, secundus autem ad tertium repugnans, q̄ in secundo ambo adinuicem mutuo agant & patiuntur, in tertio vero agar vnum solum, & alterum patiatur sine reciproca actione. Quartus vero primo impertinēs est, quod aliqua se tangentia primo, tangant se quarto, ut ignis & aer proximus, aliqua vero non, ut duæ partes eiusdem lapidis, aut lineæ adinuicem continuæ. Primus enim modus non requirit actionem vnius tangentium in alterum, cum magnitudines cogitatione & intellectu a materia seigata, hoc modo se tangant, quæ tamen nihil agunt. Sic aliqua se tangentia quarto, tangunt se primo, ut ignis, & aqua ei proxima, nā vis ignis in aquā transit, aliqua vero nō, ut forma substantialis, & materia sua. Formæ enim vis in materiam transit, & tamen determinatas non habent & diuersas magnitudines, neque positionem, neq̄ simul habent vltima. quare forma & sua materia se tangunt primo. Demum quartus modus se tangentium, secundo & tertio modis est superior. Nam in secundo & tertio modo vnius vis in alterum transit, & vnum attingit alterum secundum magnitudinem. In quarto vero modo nihil refert siue se tangant secundū vltima, siue non, ut ipsa posterior diffinitionis quarti modi particula admittit siue sumenda satis patefacit.

¶ Septimi capitis annotatiuncula.

¶ Agit, facit. ¶ Media, sub contrarijs (quæ extrema sunt) cōprehēdimus. ¶ Homogenea, quæ sub eodē genere collocata sunt. ¶ Principium vnde motus, efficiens. ¶ Habitus, species, forma. ¶ Calidum separatum, caliditas a materia seimcta.

36 **S**EPTIMUM Caput continet duas de actione & passione opiniones, octo conclusiones, duas rationes ad primam, duas ad secundam, & vnum corollarium ad octauam. ¶ Duæ de actione & passione opiniones. ¶ Prima est dicētium omne simile a simili passionis esse immune: quia non est cur vnum potius agat, & alterum patiatur, dissimilia autem adinuicem facere & pati, hinc paruum ignem a magno pati concedunt: q̄ paruum et magnum contrarietur. ¶ Secunda est solius Democriti, dicentis simile facere in simile, et simile pati a simili. Et si qua alia adinuicem faciāt et patiātur, hoc nō est ut dissimilia sunt, sed ut eis aliquid cōmune existit. Et hæc opiniones sunt quodammodo subcontrariæ, et verum est quodammodo, omne simile a simili impassibile esse, et quodammodo pati posse. ¶ Prima cōclusio. Omnifariā simile, omninoq̄ indifferens, a suo oīno simili pati, irrationabile est. ¶ Primo, Quia nō est cur hoc potius agat, et illud patiatur, quare idem et secundū idem oporteret agere et pati. ¶ Secundo. Eadē ratione concedas idem agere in seipsum, et pati a seipso, hoc autē falsum. Nam quicquid mouetur, ut ab alio moueatur necesse est. Et si omne simile, secundum 38 quod simile, actiuum esset, omne seipsum moueret, et nihil daretur immobile.

Secūda. Om̄ifariā dissimile atq; alterū, in suum oīno dissimile nō agit. Primo, quia albedo non agit in lineā, neque linea in albedinē: & hoc quia sunt omnino dissimilia. nisi forte dixeris per accidēs, quia accidat lineā esse albā aut nigrā. Non igitur omnino alterū & dissimile agit in omnino dissimile. Secundo. Quēcūq; exterius agunt, aut cōtraria, aut ex cōtrarijs sunt. non igitur omnino dissimile agit in oīno dissimile. Tertia. Quēcūq; adinuicē agunt & patiūtur, talia esse debent, vt sint quodāmodo similia, & quodāmodo dissimilia. Nā quācūq; nata sunt agere & pati adinuicē, aut sunt cōtraria, aut contrarietate habentia. Debent igitur genere esse similia (sunt em̄ contraria. in eodē genere) & specie dissimilia. nam contraria, specie sunt dissidentia. Videmus em̄ hoc pacto semper corpus a corpore, colorem a colore, saporē a sapore, & homogēnū ab homogēno, quodque similem generis sortiatur denominationē, pati. Quarta. Rationabile est faciēs affimilare sibi passum: vt rationabile est calefaciens calefacere, & frigidum infrigidare: quia agens & patiens sunt cōtraria (vt quæ sunt in eodē genere) & specie diuersa. & agēs agit vt transmutet. transmutatio autem in contrarium. Agendo igitur, contrarium in suum contrarium quale ipsū est, transmutat. quare agendo, passum sibi affimilat. Quinta. Antiqui ad diuersa respicientes dixerunt. hi similia a similibus, illi dissimilia a dissimilibus pati. Nam aliqua aliquando dicimus pati per modū subiecti: vt homo dicitur calefieri, frige fieri: & aliquando exprimimus ea pati per modū termini, vt calidū frige fit, frigidū calefit. Qui respexerūt aliqua pati vt subiectū, viderunt plerūque simile pati a simili, vt hominē ab homine. & qui aduerterunt ea pati vt terminus a termino, viderūt dissimile & contrariū pati a contrario. & ita bifariam facere dicimus, vt hominē facere, & calidum facere. Ad diuersa igitur respicientes, dixerunt hi similia a similibus, illi dissimilia a dissimilibus pati. Sexta. Primū faciens, impossibile est. vltimū vero, & faciens & patiens. Nā vt est de mouente & moto, ita & de agente & patiente. sed quoddā est mouentium primum: vt quod est principium motus, & quod non mouetur. & alterum quod ab altero mouetur: vt est totum et cōpletum et vltimum, pariter et mouens et motum, igitur et de faciente et de patiente ita erit. Sanat enim medicus vt primum, et vinum vt sanans, et faciens vltimum: quod et sanando fit patiens. Septima. Quæ non cōmunicant in materia, in agendo nō repatiuntur. quæ vero cōmunicāt, sunt repatiibilia: vt medicina cum sanitate facit, nihil a recipiente sanitate repatur: quia in materia cum sano non cōmunicet. et cibus repatur: quandoquidem eandem participet naturam. Et huius causam assignamus, quia forma principium est faciendi, et materia principii patiendi: et eadem contrariorum susceptiua est: et presente calefaciente ipsam calefieri necesse est, et frige faciente frige fieri. Quæ igitur materiā non habent, principium non habent patiendi. quæ vero habent eandem, principii vnūquodq; habet patiendi. Cōtingit igitur illa dum faciāt repati. Octaua. Principiū vnde motus, efficit, et non finis. Nam efficiens in passum inducit speciem, qua presente cessat motus. Presentibus enim habitibus, non trāsmutatur amplius aliquid, sed iā consummatū existit. Finis autem vt sanitas non efficit, nisi secundum metaphoram. Corollarium. Vnde fit vt elementa, ignis, aer, aqua, terra, habeant suas passiones, calidum, frigidum, humidū, et siccum in materia. Nam agūt, quia speciem habēt: & adinuicem patiuntur, quia materiam. est enim materia, vt materia, passiuā. Et si esset aliquod calidum separatum, aut aliquid talium (quod forte impossibile est) ipsum impassibile esset, neque talia abinuicem essent repatiibilia.

Ep̄imi cap. scholia. xxxvi. Et hæc opinionēs sunt quodāmodo subcōtrariæ. Non sunt prædictæ positiones secundū enunciandi modum subcōtrariæ, cū non sit earum vna particularis affirmatiua, & altera particularis negatiua, eorū dē extremorū, sed secundum veritatis habitudinē, quia simul in veritate stant. nā verum est quodāmodo omne simile a simili esse impassibile, vtpote simile secundū speciem, & quo-

dammodo omne simile a simili pati posse, scilicet simile secundum genus. Id tamen primæ opinionis dictum, paruū ignem pati a magno, neutiquam est verum. nam paruus ignis magno contrinatur, vt aquæ aqua, & ab eo conseruatur. Neque eorum ratio satis valida est, quia magnum & paruū sint contraria. nam siue illa relatiue siue absolute sumantur, minime contraria sunt, quia eiusdem speciei & naturæ quantitatem significant. Et quāuis essent contraria, non tamen eam haberent contrarietatem, quæ ad actionem & passionem requiritur, vtpote contrarietatem secundum qualitatem. xxxvij. Om̄ifariam simile, om̄inoq; indifferens. Omnino simile est, quod eiusdem est speciei specialissimæ secundū qualitatem, de qua quicquid hic dicitur, secundū materiam subiectā est intelligendum, cum secundum eā fiat actio & passio. Quod si calidū decē gradū agat in calidū quadrigraduale, vt ignis in aquā cōp̄ā calefieri, nō protinus omnino simile agit in oīno simili. Nā tæcti vtriusq; caliditas eiusdē sit speciei, nō tamen eiusdē intensiōis. nēpe calido quadrigraduāli permixta est frigiditas, quā alterū calidū expellit. Quare nō agit ignis in aquā quatenus igni similis est, sed quatenus dissimilis. Cum vero anima mouendo corpus seipsam loco mouet, & forma grauis mouēdo graue deorsum seipsam precipitat, ibi neq; simile a simili, neq; idē a seipso mouetur. Nā vtrunq; mouens solū per accidens mouetur, non quidē secundū qualitatem, secundū quā solum est actio, sed secundū vbi. At cū aqua se reducit in natūū frigus, nec ibi quidem patitur idē a seipso. nā alud illi est agens, & aliud patiens, hoc quidē aquæ materia, illud vero forma. Vt autē idē in seipsam agere dicatur, deberet idē & secundū idē oīno agere & pati. xxxviij. Om̄ifariā dissimile atq; alterū. Omnino dissimile est quod ab altero, genere diuersum est, & aliter predicamentū, vt albedo & lineā, aut alterius generis sensibilis, vt albedo & dulcedo. Quare cū ignis agit in aquā, aut forma ignis in materiā aquæ, nō est actio omnino dissimiliū. nā eiusdem sunt generis, scilicet elementis, & substantiæ incōpletæ. Et quāuis contraria albedo & nigredo magis adinuicē distent repugnātia naturæ q̄ albedo & lineā, nam hæc simul eidē inesse possunt, illa vero nequaq; nō tamen oportet si illa cōtraria adinuicē agant, & hæc repugnātia adinuicē agere. Nā albedo & lineā magis distant distantia generis, q̄ albedo & nigredo, quæ sub eodē genere colore cōtinentur, illa vero diuersorum sunt generū. Ad actionē autē requiritur generis cōsonitiū atq; cōgnatio. Quod demum caliditas ignis agit in materiā aquæ diuersam genere, nō conuincit omnino dissimile pati ab omnino dissimili secundū Aristotelicā intelligētiam. Nā Aristoteles vult omnino dissimile non agere in omnino dissimile, vt terminū in terminum. Caliditas autē ignea agit in materiā, vt efficiens in subiectum cui qualitatem inducit. xl. Rationabile est agens affimilare sibi passum. Id de agente naturali intelligendum secundum materiam, subiectam, & non de supercælesti aut cælesti. Præterea de agente cōpleto id accipi dictum debet, & non incōpleto. Forma enim aquæ non affimilat sibi materiam, cum ipsa nullam habeat qualitatem in se. Insuper & de agente actione vniuoca, qua producens inducit in passum qualitatem similem specie ei quam in se habet. Quod si quis hanc propositionem ad æquiuocam transmutationem applicaret, pseudographiam incidere. Demum intelligendum est huiusmodi agens naturale completerum affimilare sibi passum secundum eam qualitatem secundum quam agit, non autē secundum alias, vt ignis affimilat sibi aquam secundum caliditatem, non autem secundum siccitatem, quia secundum illam non agit in eam. xliij. Quæ non cōmunicant in materia, in agendo non repatiuntur. Non vult hoc loco Aristoteles omne agens agendo repati, cum manifeste dicat ea quæ eiusdem speciei materiæ non habent, etsi agant, non tamen agendo repati, vt cæli agit in hæc inferiora, non tamen reciprocā ab illis suscipi passionē, q̄ alterius naturæ materiā habeant. Sed duntaxat proponit ea quæ agendo repati debent, corpora naturalia completa, illa eiusdem naturæ materiā sortita esse debere. Non tamen idcirco astruenda est vniuersalis, quæcūq; eiusdem naturæ materia participant, eā in agendo repati. sed debent illa ita esse disposita, vt vtriusque virtus actiua, alterutrius resistētiam exuperet & vincat. Hinc magnus ignis in aquam superpositam agit, ab ea tamen non repatur, q̄ aquæ vis non exuperet ignis resistētiam.

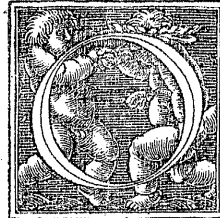
Octauī capitū annotat.

Transparentibus, translucentibus, perspicuis, diaphanis. Positio, opinio. Cuius caput continet quatuor de modo agendi opinionēs, quinque cōclusionēs, quatuor rationes ad quartā, et tres ad quintā. De modo agendi & patiendi quatuor opinionēs. Prima est Empedoclis dicētis passionē fieri per poros, illos principali subiecte agente: & sic visionē, auditionē, & sensationē omnē fieri, vt aere & aqua trāsparentibus, nostros subiectibus poros: & mixtionē rerū adinuicē fieri cum ipsarū adinuicē sint cōmēsurabiles pori. Secūda est Democriti & Leucipi facientū corpora indiuisibilia omnū principia. Tertia est Melissi asserētis tātum esse vnū ens immobile, & infinitū. Immobile quidē, quia si moueret, recipere tur in vacuo, vacuū autem nihil est. Infinitum autē, nam si finitū esset, ipsum ad vacuū finiri oporteret. Vnum vero, & nō multa, quia si diuersa essent, oporteret

ipsa intercepto vacuo esse diuisa. & si diuisibile esset, oporteret ipsum vbiq; diuisibile esse. & sic nihil esset vnum: quare neq; multa. His & consimilibus rationibus mouebatur Melissus. Sed persimile dementiæ esse videtur, vnum, & glaciem & ignem existimare. & quæ bona apparentia, & cognoscendi consuetudo facit diuersa videri, tanta mentis insania volunt nihil differre videri. **Quarta** est platonis ⁴⁹ ⁵⁰ **sententia** corpora ex superficiebus, & in superficies resoluti. **Prima** cōclusio. Leucippus Melisso rationabiliores habet sermones. **Nam** Leucippus cognita sensu nō negabat, neq; generationes, corruptiones, & alios motus, & entium multitudinem: quāuis admitteret vacuū: quod non esset principaliter ens, sed plenu. dicebat em̄ infinitas esse atomos, ob suæ molis, suiq; tumoris paruitatē visui imperuias: quæ collectæ generant, & dispersæ corrūpūt: & quæ actu patiātur & agant, & quæ volitent in vacuo. Hęc autem Melissus negabat omnia, & neq; motus villos saluare moliebatur, neq; rerum apparentias. **Secunda**. Iridem & Empedocle. **Nā** Empedoclis dicta sequi videntur Leucippum, & sentire quod sentit Leucippus. Dicit em̄ Empedocles passionem & alterationē omnem fieri per poros, ne corpora se occupent: et augmentationē per poros subintrantibus solidis. et hoc est introducere vacuum, vt fiat actio et augmentatio: vt fecit Leucippus. Et Leucippus elementorū, ignis, aeris, aque. et terræ, nitebatur saluare generationē et corruptionē. Empedocles vero solum vsq; ad elementa generationes et corruptiones concedit. elementorū autē: cum ipsa prima sint, et priora non habeant ex quibus fieri queant) non concedit generationem. **Tertia** cōclusio. Plato et Leucippus diuerso modo sentiunt. Nam Plato ex indiuisibilibus et finitarum figurarum superficiebus corpora componit: et generationem ipsarū concretione, corruptionem vero secretionē saluare intendit: et hoc per contactum fieri, vacuum nō concedens. Leucippus autem ex infinitis solidis, infinitis figuris terminabilibus, corpora componi dicit: et ipsorum collectione generationem, disiunctione autem corruptionem fieri. et duobus modis agere, vacuo, et actu. sed non esse magnitudines (vt superficies) indiuisibiles, alias determinatio facta est. Amplius tamen hæc adiciemus. **Quarta**. Leucippi positio irrationabilis putanda est. **Primo**. Quia ponit indiuisibile pati per vacuum, quod esse non potest: et indiuisibile, nullius passionis actiuum est. Et figuræ vt circulari attribuit calidū. sed cui frigidum eius contrariū aptabit: cui humidū, siccum, durum, molle. graue, et leue, et vnāquæque reliquarum passionū? Et solas figuras putare actiuas, et contrarijs determinatas inconueniens est. nam aut eadem determinaret sibi contraria: et sic contraria essent in eodem. aut diuersa: et sic ostenderent illa impartibilia solida non esse natura similia. Hęc itaque incommoda sequuntur eos qui ponunt impartibilia corpora. Et Plato superficies ponens impartibiles, rarefactionem non interueniente vacuo saluare nō poterat. **Secundo**. Quia inconueniens est ponere parua corpora indiuisibilia, et magna non quantum magna facile constringantur atque diuidantur: parua autem difficile, indiuisibilibusque naturam magis imitentur. **Tertio**. Aut omnium talium solidorum vna est natura, aut diuersa. Si vna: cur non omnia simul coeunt (vt aqua aquæ apposita, nulla figuræ varietate præpediente) et vnus naturæ corpus, constant: vt ignem, aerem, aquam, aut terrā? Si diuersa ipsis fuerit, potius ipsa actionum et passionum, quā suæ figuræ causa ponenda est. Quæ enim diuersa sunt natura, adinuicem agūt et patiuntur approximata. **Quarto**. Leucippus inquit ea moueri in vacuo. Sed quæritur, an moueantur a se: non id afferet: quia aliud est mouens, & motum. et ita diuidetur in partem mouentem, & motam: et sic pugnantia admittet circa idem, atomum esse partibilem, & impartibilem. et non erit (vt volunt) materia hoc aliquid, et vnum numero: sed solum potentia. Neq; quidē ab ipsis quæ extrinsecus sunt, mouebantur: cum sint omnium prima. **Quinta** conclusio. Passione per poros fieri

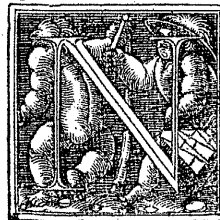
non est cum Empedocle sentiendū: **Primo**. Quia aut sunt pleni: & tūc superflui sunt. potuit enim & per alterum corporis plenu eadē ratione fieri. aut vacui, hoc nō cōcedit Empedocles. Sed quomodo per poros cōtingit sentire, vt videre, audire: cum per plenu (vt dicunt) nō cōtingat trāsparere? Igitur neq; per poros, si plenus fuerit vnusquisq;: Neq; valet dixeris poros illos esse vti quædeo exigua vacua, vt corpus aliquod recipere nō possint. Nā ridiculum est paruū existimare vacuū, & nō posse esse magnū. nihil ei aliud esset vacuū, q̄ corporū regio. quare quāta corporis moles, quantūq; tumor fieret, tantum & ipsum vacuū esse necesse est. **Secundo**. Quia si passio non fiat actu, superfluent pori. introducunt enim eos ad hunc finem. & si actu, identidem. nam sine poris contingit fieri contactus. **Tertio**. Corpora sunt diuisibilia: igitur non sunt introducendi pori, vt agant & patiantur. nam diuisione separari possunt, & non minus corpora pati.

Cravi cap. scholia. xlvij. Immobile quidē, quia si moueretur, recipere in vacuo. Rationes Melissi quibus suam sulcit opinionē, parū habent roboris, vt ea qua probat ens illud esse immobile, quia si moueretur, recipere in vacuo. Id em̄ non oportet. Nempe corpora naturalia loco mouentur, & tamen nō recipiuntur in vacuo, sed pleno, nō quidem subeunte id quod mouetur, sed cedēte, & ab extrinsecō circūdante. Similiter neq; oporteret si tale ens finitū esset, ipsum ad vacuū finiri, quia vnūquodq; finitū magnitudinē intra se habet qua finitur, vt secluso omni circūdāte extrinsecō etiā si in vacuo esset, per suā magnitudinem finiretur, & non per vacuum. Demum non oportet si diuersa essent entia, ipsa mediante vacuo debere esse diuisa. Nam multa corpora sibi inuicem proxima sunt nullo intermedio, multa itidem interueniente pleno, vt aere, abinuicem diuiduntur. Et summā similitudinis magnitudinibus non vacuo res abinuicem dirimuntur. liij. Et indiuisibile nullius passionis actiuum est. Id intelligendum est de actione productionēque qualitatis vniuoca, qua agēs consimilem in se habet qualitatem, qualem passio inducit. Et ratio in promptu est, quia indiuisibile non est natum in se passionem quāpiam habere, vt principium tertij de celo monstrauit. Igitur non est natum transmutationem vniuoca alterationem efficere in alio. Aequiuoca autem actione nihil vetat indiuisibile passionem efficere, vt anima rationalis, quæ impers est & indiuidua, calorem inducit corpori humano. Præterea id quod passionem efficit aut suscipit, diuisibile esse oportere, de corpore naturali cōpleto intelligendū est, quod in partes integrales dissectibile est. Si vna, cur non omnia simul coeunt? Quæ eiusdem sunt naturæ atq; speciei, adinuicem continuari nata esse, aer & aqua liquido monstrant. Si igitur illa corpuscula atomalia ponantur esse eiusdē naturæ, consequens est ipsa adinuicem coalescere atque vniri debere, & vnus naturæ corpus constituere, quod positioni Leucippi repugnat. Si vero diuersa ipsis atomis sit natura, alteraq; speciei atq; forma, cum ea foret substantia, figura autem accidens, deberet potius huiusmodi natura poni causa effectrix actionum & passionum, q̄ figura. Nempe substantia potior est transmutationum causa q̄ accidens. Et corpora naturalia quæ diuersam habent naturam atq; substantialem, vbi adinuicem propinqua fuerint, agunt & patiuntur, non quia diuersam habent figuram, cum eadem manente figura non minus ignis & aqua adinuicem agerent, sed quia diuersam habent formam substantialem, qua facta eadem, non amplius adinuicem agerent. Sed quæritur an moueantur a se. Non potest Leucippus asserere corpora atomalia moueri a se. Nam aliud re ipsa est mouens, & motum, & quicquid mouetur, ab alio moueri est necesse. Quod si concedat in atomo aliud re ipsa esse mouens & motum, coegetur admittere vnamquæque atomorum diuidi in partem mouentem analogam formæ, & partem motam analogam materiæ, sicut vnaquæque res naturalis partitionem recipit. Quare atomi ex hypothesi impartibiles, concedendæ erunt partibiles. Neque potest dicere Leucippus ipsa moueri ab extrinsecō, nam sunt secundum ipsum prima omnium. Priora autem a posterioribus moueri non possunt.

Noni capitis annotatūnculæ.

Pars, pars secundum dimensionem sumpta, pars quantitatiua.

55

Onū caput cōtinet quinq; actiōis & passionis cōditiones, positionibus quinq; explicatas: & tria corollaria. **Quinq;** actiōis & passiōis cōditiones. **Prima**. Paties tale est potētia, quale agēs actu. **Secūda**. Paties nō modo secūdū hanc partē pati, & non secundum illā: sed secundū quodlibet sui. **Tertia**. Magis dispositū magis patitur, sitq; magis tale: & min⁹ dispositū, min⁹. **Quarta**. Nullū paties cū agēte cōtinuū, coalitūq; ac vnū est. **Quinta**. agēs sic p̄p̄quū factū

debet esse passio, vt tangat ipsum, aut ea que inter se illud sita sunt. nã tãetsi ignis lã ge distet, calefacit tamen, calefaciẽdo prius sibi coniunctum aerẽ, & deinceps aeris medio distãtia corpora. ¶ Primum corollarium. Vnde fit vt cõtinui pars quelibet diuisibilis existat. Nã secundum quodlibet sui parti natũ est, qd̄ autẽ tale est, vt diuisibile sit necesse est. est igit̄ cõtinuum secundum quodlibet sui diuisibile. nõ igit̄ erunt insecabiles superficies, & indiuisilia solida cõtinua & physica corpora cõstitutãtia. ¶ Secundum. Fit etiã vt inconuenienter credãt nihil generari, nihilq; corrupti posse nõ scissis corporibus: vt vbi fit corporũ cõgregatio atq; segregatio. ¶ Nã videmus idẽ corpus indiuisum manẽs & cõtinuũ, nunc humidum, nunc coagulatuũ, nunc durum, neq; oportet (vt etiã fateĩ Democritus) apponere, remouere, aut tactũ cõuertere & trãmutare cum ex humido fiat coagulatum. ¶ Tertium corollarium. Nõ fit etiã atomorum collectio. ¶ Nam non quelibet pars aucta redderetur: & augmentatio non esset nisi quãdã iuxtapositio: et neque opus vllum esset trãmutante: quã falsa sunt. His positis de generatione, corruptione, alteratione, augmentatione, actione et passione, nunc ad mixtionem nos trãferamus.

¶ Oni cap. scholia. lv. Prima. patiens tale est potẽtia. Prima actionis proprietates sumitur ex hoc principio cõmuni, Mobile tale est potẽtia, quale mouẽs est actu. Est enim omne patiens mobile, & agens mouẽs. Quod quidẽ principii sicut intelligẽdum est de mutatione vniuoca, ita & hæc prima conditio de passione vniuoca intelligi debet, cũ agens similẽ specie in se habet qualitatẽ, qualẽ, in patiente producit. Præterea hæc conditio (sicut & cæteræ) de agente naturali, torali, & patiente cõpleto intelligitur, & nõ de incõpleto, vt materia aut forma. Secũda vero actionis cõditio de parte secundum dimensionẽ sumpta & integrali intelligẽda est, non autẽ de substantiali. Insuper & de patiente per se siue secundũ se, quod totũ patitur, & quælibet eius pars secundũ quantitãtẽ sumpta, & non de patiente secundũ partẽ, quãadmodũ homo diceretur calefieri cũ sola manus eius incallescet. Agens, propinquũ factũ debet esse passio. Hæc cõditio agenti immediato siue proximo dicitur taxat est applicanda, inter quod & passum, nullũ sit corpus interstes mediũ. Nã agens mediãtũ nõ debet esse passio mediãto propinquũ, vt ignis homini aliquantuluũ distãti & ab igne calefacto nõ est propinquus. Tamen in rebus naturalibus omne agens agit per contactũ, non quidẽ a quoduis passum, sed ad aliquod, vt sibi immediãtũ. Quod si agens non egerit per contactũ in proximũ, in nullũ distãs ager. Nã nõ agunt res naturales in remora quin etiã agant in propinqua, cũ eiusdẽ nature materia participant omnia. Idcirco quicquid est agens naturale mediãtũ alicuius patientis, aliterius debet esse immediãtũ. Secus autẽ euenit de celo agẽte in aerẽ mediãtũ, & non in celũ immediãtũ, cũ celũ non sit qualitatũ actiuarũ & passiuarũ susceptiuũ. Et sumitur hæc cõditio ex illa propositione septimi physicorũ, Mouens primũ & immediãtũ simul est cũ moto. lviij. Nõ fit etiã atomorũ collectio. Subaudiãt, augmentatio & passio, vt approbatio subiuncta ostẽdit. Nã si ita fieret, nõ quælibet pars aucti redderetur aucta, sed ea dicitur cui extrinsecus adiacentes aduenirẽt atomi. Perinde atq; si glaciẽ circumponeretur aqua quã continue in glaciẽ mutaretur, nuncq; interiores glaciẽ partes auergerentur, sed tantũ exteriores. Et si manus aduenirent atomi, manus tantum auergeretur, & nõ pes. Et augmentatio nõ esset nisi partiuũ eiusdẽ rationis iuxtapositio sine generatione & corruptione, neq; esset opus præcipuo augmentante, vt forma substantiali, sed solũ congregante atomos, atq; in vnum colligente. Hæc autem sunt perq; absurda:

¶ Decimi capitũs annotat.

¶ Virtus, species, forma. ¶ Mixtioẽ cõtẽperatum, mixtum. Est autẽ mixtum, qd̄ ex miscibilium cõtẽperamẽto cõfurgit. ¶ Medicina, ars medẽdi. ¶ Potẽtiẽ et virtutes dicuntur æquatẽ, quãdo vnum, alterum nõ sufficit corrumpere. ¶ Bene terminabilia, quẽ male proprio clauduntur termino, sed bene alieno: sunt que facile diuisibilia. ¶ Mixtio, miscibilium alteratorum in vnum tertium trãsitio.

¶ Ecimũ caput continet septẽ conclusiones, et quẽ sint bene miscibilia post septimã. ¶ Prima cõclusio. Scrutari oportunũ est quid mixtio, quid miscibile, sit ne mixtio, aut id quidẽ impossibile: et si sit, quomodo sit. ¶ Nã de mixtione determinare nos ante promissimus: cuius quidem his solutis facile dilucebit cognitio. Sunt enim quẽ ipsam nõ esse apparere faciunt. Ita enim argumento id moluntur aliqui ostẽdẽre. Si mixtionẽ possibilẽ posueris: aut ea quẽ miscẽnt matet:

& tunc non plus mixta q̄ prius dicere possis. aut corrumpuntur omnia: sed quomodo ea quẽ non sunt, dices esse mixta: aut vnum saluatur, & alterum non: neq; hoc quidem. nam quod non est, misceretur, & miscibiliũ, vt consimiliter sese habeant, consimilis eadẽque ratio, non videtur igitur quo pacto possibile existat vt sit mixtio. Ita argumentantur. sed huius ex sequentibus prompta deprehenditur solutio.

60 ¶ Secunda Mixtio differt a generatione, alteratione, & augmentatione. ¶ A generatione quidem, quia materia suẽ formẽ non miscetur: vt ignis cum exardescit lignũ, ligno non miscetur: sed hic generatur, illud corrumpitur. fit enim generatio, forma potentiaẽ adueniente. Ab alteratione, quia passio suo subiecto non miscetur: vt albedo corpori, figura ceræ, tumor figuræ, disciplina animæ. Vniuersaliter em̄ passionẽ & habitus rebus mixta esse impossibile est. Ab augmentatione itidem, nam cibũ corrupti oportet, simileque aucto generari. Vnde fit vt male senserint qui crediderunt omnia quandoque simul fuisse mixta. nam nõ omnia sunt miscibilia, sed ea tantum quẽ sunt separabilia. Passionem autem a subiecto separari, impossibile est. ¶ Tertia conclusio. Mixta, in tertio non actu manent, sed potentia. ¶ Nam quãdam sunt actu, & quãdam potentia. & q̄ miscibilia actu manere non debeant, vt actu album: hoc præactum conficiebat argumentum. Quod vero potentia manent, statim est perceptum, quia sunt separabilia, neque enim corrumpuntur ambo, nec alterum: sed saluatur virtus eorum.

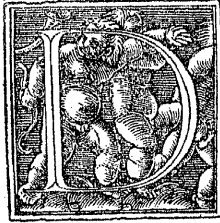
62 ¶ Quarta. Iuxtapositio paruorũ, vt granorum hordei & tritici, neq; secundum quantitatem minimorũ, neq; minimorum secundum sensum, mixtio est. ¶ Nam in tali iuxtapositione paruorum, iuxtaposita actu manent, non igitur sunt mixta. & quælibet pars mixtione temperati, homogœnea est, nomenq; sortitur idem, & mixta dicitur. quod hic non fit. Et non est secundum quantitatem minimũ, non igitur fiet per iuxtapositionem talium. Neq; quidem secundum positionẽ minimorum ad sensum. nã quẽ debile visum habenti mixta essent, acute videnti, vt lynceũ habenti oculum nõ esset mixtio. Nõ fit igitur aliquo horũ trium modorũ.

63 ¶ Quinta conclusio. Quorum nõ est eadẽ materia, nõ est mixtio. Diximus entiuũ quãdã esse actiua, quãdã passiuã: & quẽ in eadem cõmunicant materia, adinuicem esse actiua & passiuã. quẽcũque aut sunt mixtione cõtẽperabilia, adinuicem sunt & actiua & passiuã. eorum igitur est eadẽ materia. Etenim quibus eadem non cõmunis existit potentia, non patiũtur adinuicẽ, neque miscentur: vt medicina facit sanitatẽ: sed neque patitur, neque miscetur sanitati.

64 ¶ Sexta conclusio. Multa paucis, & magna paruis opposita, non faciunt mixtionem. ¶ Nã alterũ trãmutatur, corruptũque abit in dominã: vt gutta vini mille millibus amphorã aquã nõ trãsmutetur: quia protinus soluatur species trãmuteturque in aquã.

65 ¶ Septima cõclusio. Quẽ potẽtijs equãtur, cõtrarietatẽ, habentia, et bene terminabilia, miscibilia sunt. ¶ Quia cum potẽtiã sunt equatæ, nõ trãmutabuntur a sua natura, sed cõtẽperabunt idẽ tertiuũ, vtriusque naturã quodãmodo in se retinens. Et quia contraria adinuicem erunt et actiua et passiuã, et quia bene terminabilia: facile erunt diuisibilia, et facile se iuxtaposita cõtẽperabunt: et facilius parua paruis. nam parua paruis adiacentia, facilius se commiscẽnt, et se diuidendo trãseunt.

66 multum vero multo coniunctum, tardius id operatur. ¶ Quẽ sunt bene miscibilia? ¶ Bene miscibilia sunt hæc, bene terminabilia, vt humida, non glutinosa vt vnduosa, et bene contrapatentia. Quorum enim vnum fortiter contrapatitur et resistit, et alterum tenuiter: non sunt bene mixtioni apta. Hinc fit vt æs stanno non bene miscetur. nam stannum æri debiliter contrapatitur resistendo, in tenuelque fumos euanescit, solum colorem relinquens. Et ex his, quid mixtio, quã miscibilia, quomodo possibilis existat, cõtẽperantiaque non corrumpi, non actu manere, neque esse corporum compositionem, neque minimorum secundum molem, neque ad sensum, dictum est sufficienter.

Ecimī capitis scholia. lix. Si mixtionem possibilem posueris. Hæc obiecto dissoluitur admittendov trunq; mixtorum manere in ipso tertio potentia. Nam neutrum mixtum suas partes secundum dimensionem simul habet, natum est tamen habere. Non tamen manere actu, cum nō habeat vnum mixtorum item nec alterum suas partes integrales adinuicem continuatas & vnitas, sed abinuicem scissitas & discontinuatas. Diuiduntur enim partes vini cui tantundem aquæ infusum & cōmixtum est, a partibus aquæ, & aquæ particule a partibus vini, & vini particulis identidē partes aquæ interiacent mediæ. Et per huiusmodi partium distractionem, eorum priorem perdit denominationem, neq; amplius vocatur vinum a, nec aqua b, quo prius nomine vocabantur. Nam corpus naturale continuum per solam partium integralium diuisionem, priorem perdit denominationem, quāuis & partes essentielles maneat eadem, & partes integrales separatæ eadem. Neq; idcirco sequitur vnum corrupti, quāuis amplius non sit, nam ad corruptionem requiritur formæ substantialis a materia separatio, quæ non fit in mixtione. Præterea, corruptum, idem numero natura redire nō potest. Modo partibus separatim subsistentibus rursus continuatis, idem redit vinum numero quod fuit ante mixtionem, sicut dicendum est de aqua in partes multas per separationem diuisa, quæ tunc amplius non dicitur esse, cum sint multæ aquæ partes. Illis autem iterum coniunctis, eadem aqua numero est quæ fuit ante diuisionē. Quod si miscibilia in mixto manerent actu, & partibus adinuicem continuatis, non esset prior ratio cur magis post mixtionem quam ante mixta dicerentur. Nunc autem est posterior ratio, cum alio modo sint miscibilia post mixtionem, quā ante fuerint. Itaq; admittendum est neq; ambo miscibilia neq; alterum corrupti, imo neutrum secundum substantiam corrumpitur, vt ostendit tertia cōclusio. lix. Mixtio differt a generatione, alteratione, & augmentatione. Non sumitur hoc loco mixtio pro contemperacione qualitatum elementarium in re naturali, neq; mixtum pro re naturali habente qualitates elementorum in materia contemperatas, vt animal aut planta. nam de huiusmodi mixtis Aristotelis hic nullam facit determinationem, sed in sequentis libri septimo & octauo capite. Verum hic mixti nomine accipi debet aggregatum ex rebus fluidis, vt in vino & aqua adinuicem commixtis, quæ se mutuo non corrumpunt, sed adinuicem agunt & patiuntur secundum qualitates. Et ad huiusmodi actionem & passionem, mixtio (quæ miscibilium motus est localis & vni) multum præstat adiumenti. Nā ea fit per diuisionem mutuam miscibilium, quæ causa est velocitatis alterationis eorū faciliorisq; & commodioris actionis, perinde atq; figura morum secundum locum non efficit, est tamen velocitatis eius causa. Si enim eodem in vitro coniungatur aqua & vinum impermixta, vnum sublidens, & alterum supereminens, aut pauca aut nulla percipiuntur facta saporis alteratio in vino & aqua, quod partes vnus non cōmode potuerint in alterius partes agere. Si vero commixta fuerint vinum & aqua, diuisionis medio partes vnus partibus alterius erunt immixtæ, & facile tum coloris tum saporis alterationem facient. lixi. Nam quædam sunt actu, & quædam potentia. Dicuntur quidē illa esse manere actu, quæ partes secundum dimensionem sumptas adinuicem continuatas habent, vt aqua indiuisa, vinum continuum. Ea vero manent potentia, quæ etsi partes essentielles manent eadem, & partes integrales secundum substantiam eadem, non tamen partes dimensionis adinuicem coniunctas habent, sed distractas, quæ ad modum miscibilia facta mixtione, quorū virtus formæq; substantialis ab iniuria corruptionis saluatur, tamen dispositiones accidentariæ vt sapor & color demutentur. Verum saporis quæ in vino percipitur mutatio, haudquamquam arguit mutatam vini speciem, sicut nec accidentis variatio subiectū mutatum. Si enim vinum repositum in vitro non ad aperto exponatur soli, post aliquantum tempore interuallum deprehenditur saporis mutasse, non tamen substantiam. Et non est mixtum vnum actu & potentia, cum non sit vna res naturalis, nec vnam habeat formam substantialem, sed vtriusq; miscibilium formas (quæ manent) confusas, sed est vnum secundū quid, vt pote loco & contiguitate, & in eodem continente vt trisq; mixtura partes habeat extra se, proximas & attingas. lixii. Neq; quidē secundum positionem minimorum ad sensum. Socrates debilem habens visum, percipiat quidem granum milij, sed eo minus videre non possit. Plato vero acutiorem habens oculorum aciem, visu deprehendat medietatem grani milij. Tunc iuxta positio granorum milij esset mixtio Socrati, si mixtio fieret hoc tertio modo, cum illa sint ei secundum sensum minima. Et tamē illa non esset mixtio Platoni, cum non sint ipsi minima secundum sensum, igitur quod vni esset mixtio, alteri non esset mixtio, quod est inconueniens. Lynceum quidem oculum habere vulgo dicitur qui acute videt. Nempē lynx animal est adeo acutum habens oculorum aciem, quod in aere (vt ferunt) rerum species deprehendat, perinde atque homo in speculo. Et perhibent aere ei esse tanquam speculum, rebus etiam in prospectu non apparentibus, visu dignoscendis. Hinc creditur oculorum acie muros, montes, & obiecta corpora opaca visu penetrare, quod illa sibi obstaculo non sint rebus percipiendis.

¶ Paraphraseos in primum de Generatione & corruptione libri Aristotelis, & in eundem scholiorum, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN SECVNDUM de Generatione & corruptione, annotatiuncula.

¶ Planities, superficies.

Secundus liber de generatione & corruptione continet vndecim capita. Primum continet tres conclusiones, de materiali principio nouem opinioniones post primam, tres rationes ad textam, et Aristotelicam de materialibus principijs rerum naturalium sententiam. ¶ Prima cōclusio. Post ea quæ de mixtione, facere, et pati, tactu, augmentatione, alteratione, generatione, et corruptione, quomodo fiant, et quomodo differant, dicta sunt, reliquum est de vocatis elementis considera-

re. ¶ Nam generatio et corruptio omnibus natura constantibus non sine illis conuenit sensibilibus corporibus. ¶ Nouem de principio materiali opinioniones. ¶ Prima est potentium ignem omnium esse materiale principium. ¶ Secunda est potentium illud esse aerem. ¶ Tertia, aqua. ¶ Quarta, potentium id ignis aerisq; mediū: et huiusmodi tantū vnū ponebat materiale principium. ¶ Quinta potentium duo, vt ignem, et terram. ¶ Sexta, potentium ignem, terram, et aquam. ¶ Septima, potentium itidem tria, ignem, terram, et tertium aerem. ¶ Octaua est Empedoclis, quatuor esse potentis, ignem, aerem, aquam, atq; terram: ex quibus adinuicem cōgregatis et segregatis fit generatio et corruptio, et vniuersaliter ex primis principijs debere fieri generationem et corruptionem. ¶ Nona est Platonis, dictis quatuor elementis ab Empedocle nominatis potentis in Timæo materiā priorem (quam dicunt Pādēches) omnibus receptaculum rebus. ¶ Secunda cōclusio. Peccant corpus sensibile præter quatuor elementa mediū ponentes: ¶ Quia illud ponunt infinitū, et nullū sensibile corpus sine cōtrarietate esse potest, erit igitur aut leue, aut graue, calidum, aut frigidum, aut aliud quid talium, quod impossibile est. ¶ Tertia, Platonis determinatio in Timæo insufficientiā habet. ¶ Primo, Quia nō determinauit an suā ipsa materia differat ab elementis. ¶ Secundo, Quia dicit eam rebus subiectā: vt aurum operibus aureis, et de ea vt ente actu, et alterationis subiecto loquitur, at generationis subiectum, hoc aliud quid et actu esse, impossibile est. ¶ Tertio, Quia eā videbatur velle esse planitiem, quæ corpora in superficies resoluebat. At vero rerum materiam, primordialemq; materiā planitiem esse impossibile est. ¶ Aristotelis sententia de materia, et rerum principijs, Nos dicimus esse rerum sensibilem aliam materiā, inseparabilem, semperq; vni cōtrariorum coniunctam, vicissim contrarijs subijci natā, et ex qua generentur vocata elementa: et neque calidum materiā esse frigidum, neque frigidum calidum: ens potentia. Et hinc fieri, vt primo, primum rerum sensibilem principium sit potentia, secundo contraria: vt caliditas et frigiditas, et tertio res sensibiles, ignis aer, aqua, terra, quæ transmutantur adinuicem. Non quidem vt vult Empedocles, et alij, nā semper generatio esset alteratio: sed quia subijcitur vicissim eadem natura contrarijs. Et hæc alias diligentius sumus executi.

¶ Primi capitis secundi de generatione scholia. iij. Nullum corpus sensibile sine cōtrarietate esse potest. Manifestū est omne ens naturale qualitate habere alteri contrariam, vt caliditatem, frigiditatem, aut aliquam ceterarū. Quare tale corpus ignis & aeris mediū, aliquam huiusmodi qualitatem haberet. Et cum ipsum ponant simplex & infinitum, illa qualitas tota corporis magnitudine erit diffusa, & secundum molem corporis infinita. Atqui qualitas per accidens & subiecti extensione infinitū esse, inconueniens est: quæ ad modum primus liber de Cælo ostendit nō posse esse infinitā grauitatem aut leuitatem, & tertius physicorū, qualitate corporis infiniti simplici nō posse esse infinitū. Igitur impossibile est esse huiusmodi corpus infinitū, quale ponit ignis aerisq; mediū. v. Aliā materiā inseparabilem. Nō dicitur materiā inseparabilem, quia ab ea cui cōiungitur for-

ma, separari nō possit, separā eī a quavis forma per corruptionē. Sed quia sine forma substantiā esse nō possit, quā sine hac, & sine illa esse facile valeat. Nō eī potest natura subsistere materia, quā aliquā in se formā habeat, alioquin esset otiosa. Secūdo, cōtraria, vt caliditas & frigiditas. Particu- la vt, nō est hic nota exēpli. nī caliditas & frigiditas cū sint accidentia, nō ea sunt cōtraria quę rerū naturalū sunt principia, sed nota est analogia, designans quę admodū caliditas & frigiditas aduer- santur adinuicem, ita principia rerū naturalū formalia, vt ipse forma quę acquirunt, & eā quę deperditur, adinuicem contrariari. imo tanto verius, quāto substantia accidētē prior est. Et apte contrarietate substantiale per accidētaria licet imperfectiorem insinuat, quę ea sensui sit peruior & manifestior. Elementa autem quę tertio loco ponit principia, alio modo atque ratione principia sunt, quę eā prænominata sunt. Nā q̄ primo & secundo loco sunt posita, vt pote materia, & rerum substantiales forma: principia sunt rerū naturalū omnīū & cōpositionis, quę substantiā eorū quib⁹ sunt principia, constituant. Quę vero tertio loco numerantur, principia sunt mixtorū & contē- perationis, quę contemperamenta suarum qualitarum ceteris rebus sensibilibus suggerant.

¶ Secūdi capitis annotat.

¶ Homogenea, syngenea, cognata, & eiusdem tribus ac generis. ¶ Aliena, nō natu- ralis. ¶ Propria, naturalis.

Secundū cap. cōtinet tres cōclusiones, & duas rationes ad ter- tiā. ¶ Prima cōclusio. Qualitates tāgibiles, p̄cipia sunt & differētiā elemētōrū. ¶ Nā hic quærīm⁹ ip̄sorū vt sēsi- bilia sūt: p̄cipia & differētiā. Sēsi- bile autē: tāgibile: & tāgibi- le, cuius est sensus tactus. Forū igitur differētiā secūdu qua- litates cōtrarietate tactus facientes, sumendū sunt. Vnde sit vt neque albedo & nigredo, neque dulcedo & amaritudo, ne- que vlla taliū sensibiliū qualitatū cōtrarietas sit, penes quā

sumēda sunt elemēta. Et quavis visus tactu prior, & visibiles qualitates tāgibilibus priores: quia tñ sensibilibus vt tāgibilia sunt, et generationi corruptioni que obnoxia nō cōueniūt: neque secūdu eas elemēta sunt. ¶ Secūda cōclusio. Secundū grauitatē et leuitatē hic nō sunt sumēda elemēta. ¶ Qualitates em̄ tāgibiles sunt hæ, calidi- tas, frigiditas, humiditas, siccitas, graue, leue, viscorū, aridū, durū, mole, asperū, le- ue, grossum, subtile. Et qu nō sumātur secūdu grauitatē et leuitatē, hoc ideo est, quia leuitas et grauitas nō sunt tāgibiles qualitates adinuicē actiue & passiue, secundum quarum actionē et passionē elemēta adinuicē trāsmutētur. Elemēta autem adinuicem agūt, et patiuntur, et trāsmutātur: et eas qualitates secūdu quas agāt, et patiā- tur, et trāsmutētur, quærimus. non igitur secūdu grauitatē et leuitatē sumuntur.

¶ Tertia cōclusio. Secūdu calidū, frigidū, humidū, et siccū, sumenda est differen- tia numerusq; elemētōrū. ¶ Primo: Quia secūdu has qualitates tāgibiles adinuicem agūt et patiūtur, secūdu illas igitur eorū differētia sumēda est, atq; numer⁹. Est enim calidū, quod cōgregat homogenea, et heterogenea se iugit: vt ignis, quē admo- dū aiunt, congregat ea quę sunt eiuidē tribus atq; cognationis: & quę alienigenæ sunt naturæ, separāt, frigidum, quod & syngenea & heterogenea cōnuit & cōgrea- gat. Humidum, indeterminatum termino proprio, bene terminabile alieno. Siccū, bene terminatū termino pprio, & male alieno. ¶ Secūdo. Quia alię cōtrarietates, & tāgibiliū qualitatū differētiā ad has quatuor reducūtur: vt hæ. subtile grossū, vi- scosum, aridū: mole durū. subtile em̄ reducīt ad humidū, quę sit bene repleuiū, quē admodum humidum tāgētia sequēs, & grossum, ad siccum humidi oppositū. Et vi- scosum humidū est, dicit̄ em̄ viscosum, humidū aliqd passum, vt oleū, & aridū qud̄ est humidū patiens defectū, est siccū. Et durū vt coagulātū, est siccū, & mole qud̄ in se ipsum cedit, est humidū. ¶ Multifarie tñ dicit̄ & humidū, & siccum. Primo humi- dum, qud̄ alienā humiditatē in superficie tenet: & id vdim dicatur. Secundo qud̄ hu- miditatem alienā tenet in profundo: & id dicatur perfusum, quod vero propriam in profundo tenet, atq; occultā, dicatur coagulatum. Et hi modi ad humidum simplici- ter reducuntur: quod propriā & in superficie & profundo retinet humiditatem. Et tot modis oppositis dicitur siccum, qui modi ad proprio siccum habent reductionē. Sunt igitur calidum, frigidum, humidum, & siccum, primæ contrarietates, & tā-

rebusio oblectio q̄pote- rat sicut

6

arol

7

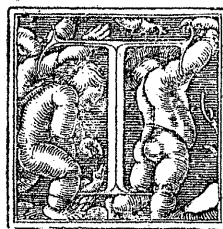
8

gibilium differentia: quare & primis corporibus rationabiliter accommodanda.

Secundū capitis scholia. vi. Nam hic quærimus ip̄sorū vt sensibilia sunt, p̄cipia & differētiā. Qualitates tāgibiles p̄cipia sunt nō cōstitutionis, sed distinctionis elemētōrū, quibus eorū numerus & diuersitas cōperta habetur. Sunt item differen- tiā eorū accidentaria, quibus inter se accidētario discrepant, & discrimē habēt. Por- ro sensibile hic nō cōmuni ratione sumitur, p̄ eo qud̄ sentiri natū est, sed pro corpore naturali generabili & corruptibili, quod litera satis exprimit cum inquit, quia tamen sensibilibus, vt sensibilia sunt, generationi corruptioniq; obnoxia, vbi posterius dicitur exponit prius. Tan- gibile vero id est, cuius non quidem vt subiecti, sed tanquam obiecti est sensus tactus, quodq; ta- ctu natū est percipi, vt ignis, & aqua. vii. Secūdu grauitatē & leuitatē hic nō sumēda sunt ele- menta. Nō ab re dicitur conclusio nō esse hic in præsentiq; loco sumēda elemēta secundum graui- tatem & leuitatē, tamen quartus de Cælo ostenderit quaternarium elemētōrū numerum secūdu grauitatē & leuitatē. Nam illic elemētōrū numerus inuestigatus est quatenus sunt mobilia secundum locum, & ideo accommodate per qualitates eorū motiuas id factitatum est. Hic ve- ro elemētōrū peruestigatus numerus quatenus generabilia sunt & corruptibilia, quod sane non cōmode fieret per dictas qualitates, quibus nō cōuenit actio & passio. Et quod prima cōclusio pro- posuit qualitates tāgibiles esse p̄cipia & differētiā elemētōrū, particulariter solum accipiē- dum est de ijs quę actiue & passiue sunt. ix. Est enim calidū quod cōgregat homogenea. Cū li- gnum admouetur igni, experientia perceptū habemus fumum fumo coniungi, vaporem vapo- ri, humorem aqueum humori, & cinerem cineri, quę hæc eiuidē sunt naturę. Fumū autē a vapore, vaporemq; ab humore per extremitates effluente segregari, quę ea diuersæ sunt naturæ. Frigore ve- ro vt congelatione nō modo aqua aquę concreuit, & terra terræ, quę eiuidē sunt naturæ, sed & aqua terræ, quę naturæ habent discrimē. Qd̄ vero aqua quia humida est, ægre suo cōtineatur cō- uexo, extrémaque superficie, & facile alieno termino, vt cōtinentis cui se prorsus affirmat, & qud̄ terra suo termino extremo bene terminet ob siccitatē, sed vix bene alieno ob suā crassitē, notū est quę vt declarationē requirat. vii. Quare & primis corporib⁹ rationabiliter accommodanda. Ex hoc loco haud difficile est coniectare & sumere rationem qualitarum primarū, videlicet hæc: quę sunt qualitates tāgibiles adinuicem actiue & passiue, secundum quas corpora naturalia simplicia ad- inuicem agunt, patiūtur, & trāsmutantur. Et non dicuntur primæ, quia perfectissimæ sunt, nā & infimi sunt sensus qualitates, & imperfectissimis attribuūtur corporibus. hinc colores, soni & odo- res illis longe natura præstantiores sunt. Neque etiā primæ dicuntur, quę ceteras affectiones tēpo- re antecēdāt, sed quę primis attribuātur corporibus atque simplicibus, quodque secūdu eas pri- mo fiat actio, passio, elemētōrūque trāsmutatio. Et earū duæ, caliditas, frigiditas, actiue dicuntur, quę plus agāt quę patiantur, etsi interdum eas pari cōtingat. Duæ vero reliquæ, passiue, quod plus patiantur quę agant, quauis nonnunquam eadem agere non sit incongruum.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Qualitarum coniugatio, est duarum qualitarum in aliquo eodem cōuentio.

Tertium caput continet vnā cōclusionē, duas rationes ad eā, & sex elemētōrū proprietates. ¶ Cōclusio. Numer⁹ elemē- torū quaternarius est. ¶ Primo, Quia quatuor qualitates, ca- lidū, frigidū, humidū, & siccū (secūdu quas diximus sumē- dere elemētōrū numerū) solū quatuor cōiugationes sus- tinēt possibiles, quę sunt, calidū & siccū, calidū & humi- dū, frigidū & humidū, & frigidū & siccū. Nā calidū & fri- gidū, humidū & siccū, simul cōiungi cōbinarique nō pos- sunt in aliquo elemētōrū, sunt em̄ cōtraria, et experientia cognitū est quodlibet apa- tare sibi duas: vt ignis apparet calidus et siccus, aer calidus et humidus, aqua frigida et humida, terra frigida et sicca. Est igit̄ numerus elemētōrū quaternarius. Secūdo. Quia nullus antiquorū excessit quaternariū elemētōrū: etsi aliqui tantū vnū, alij duo, alij tria posuerint, et insufficiēter quidē. nā par est quatuor simplicium cōiugatio- nū differētiā, quatuor simplicibus accommodare corporibus. Est igit̄ numerus ele- mētōrū quaternarius: Et qui vnū ponebāt, densitate: raritate, caliditate et frigiditate vt formis omnia gigni volebāt, quibus id vnum qud̄ ponebant, vt subiectū et ma- teriam substituebāt: qui duo, vt ignem et terram, duo dicebant ex vtriusque simul contemperamento nasci, aerem, et aquā, et qui tria posuerunt, tantum vnū mediūm ex eorum contemperamento nasci voluerunt. Empedocles autem posuit quatuor:

f ij

¶ Sex elementorū proprietates. ¶ Prima. Vnumquodq; elementorum inuenitur non purū, non simplex, & si simplicia talia sint, non tamen eadem sunt: vt quod simile igni, nō sit ignis, sed igneum. & quod simile aeri, aereum. quod aquæ, aqueum & terræ, terreum. ¶ Secunda. Ignis est in excellentia calidus, vt glacies in excellentia frigida. & vt glacies dici potest frigidi & humidi coagulatio, ita & ignis dici potest calidi & sicci arsis. ideoque proprium est ex ipsis in suis excellentijs manētib; nihil posse gigni. ¶ Tertia. Ignis & aeris loca sunt sursum, & semper sursum tolluntur. & aquæ & terræ loca deorsum, & semper deorsum feruntur. ¶ Quarta. Media magis extremis mixta & impura inueniuntur: vt aer, & aqua. Ignis vero in summo, & terra in centro, syncerior atque purior. ¶ Quinta. Secundum vtramq; qualitatem ignis aquæ, & aer terre abit comperitūq; contrarius. Et hæc ex contrarijs colliguntur qualitatum coniugationibus. ¶ Sexta. vnumquodq; elementorum vnam quatuor qualitatum sibi primo & magis determinat: vt ignis est magis calidus quam siccus, aer magis humidus q̄ calidus, aqua magis frigida q̄ humida, & terra magis sicca quam frigida.

¶ Tertia capituli scholia. ix. Primo, quia quatuor qualitates digeste eo ordine quo in littera nominantur, sex efficiunt combinationes, sumēdas ex comparatione præcedentium qualitatum consequenter ad omnes sequētes, vt primæ ad reliquas tres sigillatim, deinde secundæ ad cæteras duas, & demum tertiæ ad quartam, vt subiecta monstrat formula.

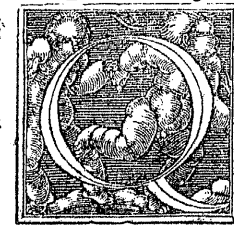
	Coniugationes	Prima	Secunda	Tertia	Quarta	Quinta	Sexta
1. Calidū.	Qualitates	Cali. Fri.	Cali. Hu.	Cali. Sic.	Fri. Hu.	Fri. Sic.	Hu. Sic.
2. Frigidū	Elementa	•	Aer	Ignis	Aqua	Terra	•
3. Humidū.							
4. Siccum							

Ex qua descriptione liquet primam & sextam cōbinationes inuiles esse gignendis elemētis, quod qualitarum sint cōtrariarum, quæ nequaquā eidem inesse possunt. Et quauis quatuor cōiugationum possibilium vnaquæque duas cōplectatur qualitates, nō proinus oportet octo esse qualitates, secundum quas sumatur numerus elemētorum. Nam quatuor datarum qualitatum vnaquæque bis sumitur, vt dictas quatuor cōbinationes expleat, & cadē censetur qualitas primo & secūdo loco sumpta, potissimū ob eam rationē, quod in diuersis elementis qualitates eodē nomine expressæ, vt caliditas ignis & aeris, eiusdē sunt speciei & naturæ. Neque illi obstat quod caliditas ignis summa sit, & aeris nō summa. nā sicut intensum & remissum nō variat speciem, ita neque summū in qualitate & non summū. Præterea ex eo quod leuitas ignis & aeris speciei diſtē sunt discrepare, nō conueniēs sumitur argumentū caliditatis quoque vnius & alterius speciei differre. nā leuitati aeris & ignis diuersa speciei cōpetūt officia, vt potē mouere sursum simpliciter, & mouere sursum secundum alterum, quæ diuersæ sunt rationes. Caliditas autem ignis & aeris faciunt omnino eiusdē rationis opera. x. Prima vñquodque elementorū inuenitur non purum. Elementū purum & simplex est, quod suæ coniugationis solum qualitates habet, & ex plurium contemperamentis nō cōstat, vt ignis elementaris. Non purum vero & non simplex, quod non vnius solum, sed plurium contemperatas habet qualitates, vnius tamen elemētū vsque adeo insigniter qualitates retinet, vt eodem quoque nomine sed homonymo nūcupetur, vt ignis, aer, aqua, & terra, quæ in nostrū & animantium vegetabiliumque vsū & nutritionem cedunt, nō plura sunt elemēta, sed igneū, aereum, aqueum, & terreum. Vnumquodque tamen eorum propter qualitatum conuenientiam, elemētū dominantis seruat nomen. Et quauis elementa simplicia talia sint secundum qualitatem, qualia elementa non simplicia, non tamen sunt eiusdem secundum substantiam naturæ & speciei, vt simile igni non est ignis, sed igneum. Et ita in alijs. Quarta, Media magis extremis mixta & impura inueniuntur. Ratio huius proprietatis assignari potest, quod elementa omnino simplicia non sunt apta animalium vegetabiliumque conseruationi & naturæ. In medijs autem elementis aer & aqua versantur animalia, & magis ipsa cedūt ad vsū hominis. Præterea per aerem & aquam transeunt exhalationes & vapores, cæteraque id genus spiramenta, quorum naturam aer in centro, ad vsū viuētū minime applicatur, & a permixtione femotiora sunt, hinc maiorē synceritatem & puritatem ibi seruant. Ex quo constat aliquod inueniri elementum simplex, vt ignem in summo, & terrā in imo. Quod si nec aer nec aqua inuenirētur simplicia, id nullam argueret naturæ imperfectionem, cū aqua mixta vt mare, & aer quo respirationem alternatā exerceamus, simplē cū elemētū vicē locūque obtineant. Sexta. Vnumquodque elementorū vñ quatuor qualitatū. Loco suppositionis habendū est hoc loco, ignē esse primo & in excellentia calidū, aerē autē humidū, aquā frigidam, terrā vero sicca. Neque oportet ignē esse summē siccū, tamen si nihil habeat humiditatis admixtū, sicut nec opus est aerē esse summē leuē, quāuis nihil in se habeat grauitatis. Quod autē aer minus precipit humidus q̄ aqua, nō eo venit quia minus habeat humiditatis, sed quia tactu fact

lius est cedēs, & minus imprimēs virtutis humiditatis, haud aliter q̄ ignis minus videt calidus ferro ignito. Et quāuis ab aliqua separari possit frigidus, & nō eius humiditas, non proinus conficitur frigiditatis nō esse summā, sed humiditatem, quia frigiditas validæ virtutis habet qualitatem corruptentem, nō autē humiditas, ideo cætera non sunt paria, neque semper oportet eam quæ abesse non potest elemēto, summam esse qualitatem. Quod demū terra summe sit sicca, neque quicquam habeat humoris, nō arguit eam debere esse discontinuam. Nam sicca sine humido continua ri non posse, de mixtis corporibus intelligendū est, & nō de simplicibus, qualis est terra.

¶ Quarti capituli annotat,

¶ Symbolū, cōueniētia. ¶ Elementa symbolica, elementa symbolū habētia. Sunt autē ea quæ altera qualitate discrepāt, & altera cōueniūt. ¶ Qualitates, calidū, frigidū, humidū, siccum. ¶ Nō symbolum habentia, quæ vtraq; discrepāt. ¶ Vno corrupto, vna qualitate corrupta. ¶ Vnum alterum, vnum alterius rationis & naturæ. ¶ Duo, duæ qualitates.

Vartū caput cōtinet quinque cōclusiones. duas rationes ad primā, et vñ corollarium post quintā. ¶ Prima cōclusio. Corporū simplicium alterna est generatio. ¶ Primo. Quia id sensu cōpertū habemus, vt elemētū ex elemēto gigni cognoscamus. ¶ Secundo. Quia eorū est mutua alteratio: vt q̄ adinui cem agāt patāturq; igit generatio. Sed querās, an quodlibet gigni queat ex quodlibet? Secūda. Elemētōrū quolibet gigni potest ex altero quolibet? ¶ Nā oīa adinui cē cōtraria sunt, nata adinui cem agere et pati. differentias em habent cōtrarias, igit oīa adinui cē sunt trāsmutabilia, trāsmutatio em vt generatio in cōtraria est, et ex cōtrarijs. Et quauis quodlibet alteri cui libet cōtrarietate habeat, hoc tñ interest, q̄ vñ vni secundū duas suæ cōiugationis qualitates cōtrariū est, alijs vero secundū alterā tm: vt ignis aquæ (est em calidus et siccus, aqua vero frigida et humida) & aer terræ. nā aer calidus & humidus, terra frigida et sicca: sed ignis aeri altera vt siccitate, et terræ altera vt caliditate discrepat: & aqua aeri altera vt frigiditate, & terræ humiditate: q̄ cū altera qualitate discrepēt, & altera cōueniant, vocamus symbolica. ¶ Tertia. Elemētōrū adinui cē symbolū habētium cita trāsmutatio est. nō habētium autē symbolū, difficilis atq; tarda. ¶ Nā facili⁹ est vnum q̄ multa trāsmutare. In habētib⁹ autem symbolum, vni⁹ est trāmutatio: vt ex igne calido trāsmutate, vincenteq; humido, erit aer: & ex aere aqua, domināte superateq; frigiditate et ex aqua solo humido superato fiet terra, & ex terra ignis, frigidum superate calido, erāt em hęc altera sem p̄ qualitate cōformia. Est igit elemētōrum symbolum habētium velox citaq; adinui cem trāsmutatio. At si ex igne debeat gigni aqua, quia symbolica non sunt, hoc non fiet altero tm vt calido trāsmutato, aut sicco, sed vtrumq; superari vinciq; nec esse est: est em aqua et frigida et humida. itidē et si ex aere fieri debeat terra. Est igitur in nō habentibus symbolū generatio tardior atq; difficilior. ¶ Quarta cōclusio. Ex duobus elementis adinui cē nō symbolicis possunt reliqua generari: vt ex igne et aqua possunt generari aer et terra, et ex aere et terra ignis et aqua. ¶ Nā ignis corrupta caliditate, et aquæ humiditate, generabitur terra, remanebunt em siccum et frigidum terræ qualitates. Et ignis consumpta sicci, et aquæ frigiditate, generabitur aer. nā superat calidum et humidum, aeris qualitates. Et similiter ex aere et terra generabuntur ignis et aqua: aeris enim corrupta caliditate, et terræ siccitate, generabitur aqua. nam huius relictum est humidum, illius vero frigidum: et corrupta aeris humiditate, et terræ frigiditate, generabitur ignis, remanentibus ex aere calido, et ex terra sicco, ignis qualitibus. Et id fit ignis generatione sensu perspecta, maxime in ignis flāma. est enim hæc fumus ardens: fumus autē ex aere et terra. Ex duob⁹ igitur adinui cem symbolum non habentibus reliqua generantur elemēta: et supra hęc, alterutrius vtraque superata qualitate, fit reliquum. ¶ Quinta. In elementis symbolum consequentiam que habentibus alterum ex altero gignitur, et non reliqua. ¶ Vt

ex igne et aere, aere et aqua, aqua et terra, itidem igne et terra: quæ se ordine nō cōse-
 quantur. Nā altera qualitate superata fit reliquū: vt ab humiditate aerea ignis supe-
 rata siccitate, fit aer, remanēt em̄ calidū & humidū. & a siccitate ignis aerea supera-
 ta humiditate, fit ignis. nā remanēt calidū & siccū. & ita in cæteris. est igit̄ manife-
 stum in talibus alterum ab altero gigni. Sed q̄ nō generentur reliqua ex igne & ae-
 re, aqua & terra, hoc ideo est, quia aut maneret caliditas in qua cōueniūt, & corrūpe-
 rentur ignis siccitas, & aeris humiditas, & tūc solum calidum maneret, ex quo nul-
 lum generat̄ elementum: aut corrūperetur caliditas, & maneret ignis siccum et aeris
 humidum cōtraria, q̄ nullus elementorū generationi apta veniunt: et ita de aere et
 aqua, aqua et terra, igne et terra ostende. Manifestū igit̄ est ex duobus elemētis sym-
 bolum cōsequentiāq; habentibus nō generari altera. ¶ Corollarium. Vnde pariter 16
 fit notum, q̄ cum cōuenientia elementa in se inuicem trāseunt, alterum in alterum,
 vno corrupto gignūtur: et cū ex duobus nō symbolicalis fit vnum alterum, duo corrū-
 puntur. Hoc ex demōstratis cognoscitur: dictumq; est sufficienter quomodo ex quo
 libet contingat omnia gigni, et quomodo ad inuicem generentur,

Vari capitis scholia. xij. Et quāuis quodlibet alteri cuiuslibet cōtrarietate habeat. Vnū
 quodq; elementum duobus sibi proximis elementis & altriussecus iacentibus est sym-
 bolicum. Vnum autem tantum vni est non symbolicalis, vt secundū loco ab eo distas
 & vno intermedio dimisso sumptum, vt hæc ostendit formula.

Symbolica	Non symbolica	Symbolica	Qualitates elementorum.
Ignis Aer	Ignis Aqua	Ignis Terra	Calidum. Ignis
ca. sic. ca. hu.	ca. sic. fri. hu.	ca. sic. fri. sic.	Humidum. Aer
Aer Aqua	Aer Terra	Aqua Terra	Frigidum. Aqua
ca. hu. fri. hu.	ca. hu. fri. sic.	fri. hu. fri. sic.	Siccum Terra

Ex qua descriptione liquet quatuor esse elementorū symbolicaliū combinationes, & duas elemēto-
 rū nō symbolicaliū, scilicet intermedias, extremas vero vtrinq; symbolicaliū. xij. Elemētōrū ad-
 inuicem sybolum habētū cita transmutatio est. Hanc cōclusionem declarat præfens formula.

Sybolicorum generatio			Non symbolicalium generatio		
Ignis	Ignis	Aer	Aqua	Ignis	Aer
CS	CS	CH	FH	CS	CH
Aer	Terra	Aqua	Terra	Aqua	Terra
CH	FS	FH	FS	FH	FS

In hac figura ex elemēto superiori elemētū e directo inferius generatō, aut e diuerso, manifestū
 est in symbolicalis vnā distaxat qualitatē transmutari, in non symbolicalis autē vtrāque. Cōstat etiā
 in symbolicalis qualitatē manentē qua cōueniūt, ex summa fieri nō summā, aut ex nō summa sum-
 mā. Et autē quæ deperditur, si summa fuerit, a nō summa deperdit, & si non summa a summa. In
 non symbolicalis autem, summā maximāque natura qualitatē, a summa & in excellentia consti-
 tuta sibi contraria, & non summā a non summa corrūpi. Qd̄ autē in symbolicalis ab vna tantū qua-
 litate fit actio, & in non symbolicalis a duabus, nō arguit faciliorem esse non symbolicaliū genera-
 tionem. Nam quāuis plura agentia in vnum & idem facilius expeditiusq; agant quā vnū in vnū,
 plura tamen agentia in diuersa & distincta nequāq; celerius agūt. Modo in nō symbolicalis est actio
 plurium in plura, in symbolicalis vero actio vnus qualitaris in vnam, & ergo hæc longe factu est
 facilior. Et hoc loco facilitas celeritasque transmutationis attendenda est penes qualitates actiuas &
 passiuas duntaxat, & nō penes alias qualitatū contrarietates. Proinde cōcedēdus est ignis facilius
 in terrā q̄ aquam conuerti, q̄ cum in terram cōuertitur, sola transmutetur caliditas, cū vero in a-
 quam, & caliditas & siccitas, quāuis aliarū qualitatū gratia maior sit difficultas transmutationis
 ignis in terram q̄ aquā, vt maxime leuitatis, raritatis, subtilitatis, perspicuitatis & mollitiei, quæ
 cōuertendæ sunt in maximam grauitatem, densitatem, grossitiem, opacitatem, & duritiē. Quāuis
 enī qualitates motiuas & cæteras modo nominatas attendendo, ignis terræ aduersetur, vt extre-
 mū extremo. & aqua vt medio, attendendo tamē qualitates actiuas & passiuas (quarum hoc in lo-
 co duntaxat habēda est ratio) ignis aquæ vt extremū extremo contrariatur. Et licet ignis & terra
 maxime ad inuicē distet distantia loci, aut repugnātia qualitatū nō actiuarū & passiuarum, tamen
 ignis & aqua maxime distat repugnātia qualitatū actiuarū & passiuarum. Cōtingit autē in trā-
 smutatione symbolicalium fieri intentionē aut remissionē qualitatis qua conueniūt, nō tamen id-
 circo illius fieri trāsmutationē, nā transmutatio est de contrario in cōtrariū. Et quāuis in materia ae-
 ris aliqua acquiratur frigiditatis partes cū ignea caliditas diminuitur, illæ tamē adeo languidæ cō-
 sistent frigiditatem, vt ab ea nō possit denominari fieri trāsmutatio. Hinc dicit̄ in ea gñatione mane-
 re calidū. xiiij. Vt ex igne & aqua possit generari aer & terra. Hoc subiecta descriptio fit aptius.

Quæ si sym-
 bolicis q̄
 non sym-
 bolicis fit
 facilior etiā
 transmutatio.

Ignis	Aqua	Aer	Terra
C S	F H	C H	F S
C H	F S	C S	F H
Aer	Terra	Ignis	Aqua

In hac figura ex duobus elementis nō symbolicalis superne locatis fiunt cætera elemēta inferius cō-
 stituta. Primum quidē, & ad manū ipsam vergens, si qualitates puncto signaræ suas corrūpant
 cōtrarias. Contra vero, si cætera duæ agunt, & suas corrumpunt contrarias, secundū gignitur, &
 ad dextrā collocatum elemētū, vt exemplo liquidissime constat. xv. Itidem igne & terra, quæ
 se ordine non consequuntur, cōsequētia elementa sunt, quæ ordine naturæ sibi proxima sunt,
 vt ignis aer, aer aqua, aqua terra. Non consequētia vero, inter quæ secundū naturæ seriem aliqd̄
 intercipitur elemētum, vt ignis & terra, & elemēta nō symbolicalia, Omnia igitur consequētia ele-
 menta, symbolicalia sunt. ac non omnia symbolicalia, sunt consequētia, vt ignis & terra. Quod ergo
 secundo loco proponit hæc conclusio, ostendit hæc figura.

Ignis	Aer	Aer	Aqua	Aqua	Terra	Terra	Ignis
CS	CH	CH	FH	FH	FS	FS	CS
C	SH	CF	H	F	H S	F C	S

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Secundum rectitudinē, secundum speciei varietatem. ¶ Secundum circulum,
 secundum specierum similitudinem. ¶ F, dulce. ¶ G, amarum.

17.

Vintum caput cōtinet duas cōclusiones, tres rationes, & duo corol-
 laria ad primam. ¶ Prima cōclusio. Elemēta nō sunt rerū naturā-
 lium materia, neque elemētū elemēto. ¶ Primo. Nō vnū: quia
 oīa vnū faceres, aut ignē, aut aerē, aut aquā, aut terrā, hoc autē im-
 possibile. sed transmutatio de cōtrario in contrariū, neque duo aut
 tria: quia omnia illa essent. ¶ Secundo. Quia cum ex aere fieret

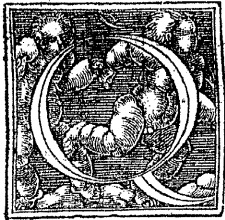
18.

19.

20.

aqua, illic non generatio, sed sola alteratio esset, nam aer maneret vt prius, ponitur
 enim totus materia. & aqua esset aer. Neque valet dixeris tunc aquam aerē esse frigi-
 dū. & cū ex aere fiat ignis, ignem esse aerē calidū, quia tūc solā cōfiteberis alteratio-
 nē, & nō generationē. ¶ Tertio. Si est aer ex igne calido, cū generatio sit in contra-
 rium, aliquis aer erit frigidus, & idē simul calidū & frigidū: imo & cū ex igne fieret
 aqua, ignis esset frigidus: maneret em̄ ignis: q̄ sunt impossibilia. ¶ Prīmū corollā-
 riū. Vnde fit vt cū ex duobus fiat alterū, materia altera sit vtriusq; cōmunis. ¶ Nā
 vnū ex quo fiāt omnia, & ex quo fiat reliquū materia esse nō potest. ¶ Secunduū:
 Fit etiā vt horū mediū quoddam, vt mediū aeris & aquæ, ignis & aeris, his densius,
 illis rariū (vt inquitur) infinitū, aliorum materia esse nō possit: quia ipsū & igni
 & aeri, & reliquis cōtrarietate habere oporteret, cū ex eo generaretur omnia: & sic
 contraria simul essent in eodē: & cū priuatio sit alterū contrariorū, iterū nō mane-
 ret materia: & illud ens cōsimiliter vnūquodq; esset, aut nihil esset. Sed dictum est
 elementa ad inuicem transmutari, & quando facilius, & quando difficilius: et duas es-
 se cōtrarietates, ex quibus collegimus plura esse oportere elementa, nō tantū duo, nō
 tantū tria, sed ex quatuor illarū cōtrarietatū coniugationibus quatuor esse oportere
 reperimus: duas vero (q̄ cōtrariæ essent) generationi ineptas qualitatū cōbinatiōes
 reiecitimus, neq; quod sit in extremo, vt ignis aut terra, neq; quod in medio, vt aer aut
 aqua, omnibus posse esse transmutationis principiū, iam ostendimus. Sed plane cō-
 stitubuntur quidā media ad inuicē transmutari posse, sed id non posse extrema. ¶ Se-
 cūda cōclusio. Elemēta non procedere in infinitū secundū rectitudinē, sed finita
 esse necesse est. ¶ Nā oporteret idē in finitas habere cōtrarietates. q̄ sic ostēdo.
 Sit a ignis. b aer. c aqua. d terra. Quia b trāsmutatur in a, contrarietates aliqua est ip-
 sius b & a, quæ sit albedo et nigredo. sit itaq; b album, et a nigrum, et quia b iterū trā-
 smutat̄ in c (quia nō idē a et c) ipsius b et c est vna altera cōtrarietas, quæ sit siccitas
 et humiditas, ita vt b sit siccū, et c humidū. trāsmuteturq; b in c. si manet albedo, c
 aqua erit alba et humida: quare igni nigro a cōtraria, si non maneat, erit c aqua ni-
 gra. nā generatio in cōtrarium. Deinde intellige ex b generari a, si manet siccitas: &

ignis siccus aque humidæ cōtrariat̄. si non manet, erit a ignis humidus et niger. quare si dicebas c non seruare albedinē, sed esse nigrum idem erit a ignis, et c aqua. nam vtrunq; humidum et nigrum. Præterea transmutetur a in e: quia non reuoluitur, sed semper secundum noua proceditur elementa, consimili argumento probo b itidem et c (si volueris) esse contraria e. quia a t̄ a smutat̄ in e, est alia ipsius a et e a prædictis contrarietas, quæ sit f g ita vt a sit f, et e sit g. Cum igitur a ignis transmutet̄ in b: aut manet f, ita vt b sit f, et albū: et tūc manifeste contrariatur e g, vel non manet, et tūc b aer genitus erit albus, siccus, et g. generetur igitur ex a, e. vel manet nigredo, si sic, manifeste contrariatur b aeri albo et sicco. si non maneat: cum generatio sit ex contrario, et corruptio in contrarium, e erit album. et g. q̄ si b aer etiam g esset, non esset a ad b, et a ad e diuersa contrarietas, cuius suppositum oppositum. Et ita semper procede de b aut quocunq; altero volueris, ostendendo semper altero superiori accepto ad sequens nouā habere contrarietate, & infinitis idem, vt b, aut aliud quodcunq; retinere contrarietatem. At infinitis idem retinere contrarietatem, impossibile est: quia nō cōtingeret generatio. oporteret em̄ omnes has transire contrarietates: & aliquorū nunquam futura esset generatio. nam si nulla dari queant extrema. media ipsa infinitas erunt: imo & neque ignis ex aere vnquam futura esset generatio. nam vtrunque infinitas contrarietates haberet: & quæ certe superiorum sunt, in inferioribus existerent: & q̄ inferiorū, in superioribus, quare & omnia vnum essent. hæc autem impossibilia. Non igitur elementa in infinitum secundum rectitudinem procedunt, sed finita sunt oportet.

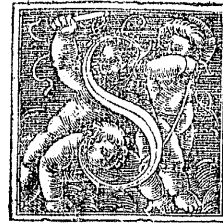

Vinti capitis scholia. xxij. Primo non vnū, quia omnia vnū faceres. Non potest vnū elementū esse omnium rerum naturalium materia, ex qua manent secundū substantiā in re facta, res naturales oēs cōstituerētur, quia si sic, omnia idipsum essent vnū elementū, vt si ignis esset oīm rerū materia, oia essent ignis. quod est incōueniēs, quia transmutatio omnis est de contrario in cōtrariū. si autē tantū vnū esset, ipsum nō haberet cōtrariū, cū nihil sibi ipsi sit cōtrariū. nō esset igitur transmutatio. Et quāuis ex elem̄to cōcedamus fieri elementū vt ex termino a quo, nō manente in re facta, nō tamē tanq̄ ex materia. xxiiij. Et cū priuatio sit alterum cōtrariorū, iterum nō maneret materia. Priuatio hic sumitur

pro forma substantiali, qua, adueniēte altera, materia priuatur. Et de ea priuatione sit sermo, quæ esset forma mediū illius corporis infiniti, quod oīm rerum ponunt materiam. Illa enim in generatione rerum ex huiusmodi medio corpore, esset alterum cōtrariorū, vapore idipsum quod a hūctur a forma quæ acquiritur. Non igitur maneret corpus medium secundum substantiam in rebus naturalibus, vt cuius forma deperderetur, & sic non maneret materia in rebus compositis, quod est incōueniēs. Præterea huiusmodi corpus mediū cū omnia cōponeret, aut simul vnū quodq; compositorū esset, perinde atque ligna & lapides sunt ipsa domus, aut nihil eorū. Neque similis militat ratio de materia Aristotelica, quod debeat esse vnū quodque eorū quæ cōponit, & de huiusmodi corpore medio atque elementis, quia antiqui posuerunt elementa atque huiusmodi mediū corpus esse totā substantiā rei. Materiam autē nō ponit Aristoteles totā rei substantiā, sed cum ea formā requiri. Sed plane confitebunt quidā media adiuicē transmutari. Contendere possent nonnulli ignem & terrā nō posse adiuicē transmutari propter magnā vnū ab altero distantiam, quodque nunquam terra, ignis accedat locum, neque ignis elementaris terræ, quæ autē transmutantur adiuicem, debent sibi inuicem propinqua fieri. Ad quod facilis est responsio, etsi ignis purus in terram simplicem nō transmutetur, nō e diuerso, mixtus tamē in mixtā & nō simplicem cui propinquus est mutatur facile, & e contrario, quemadmodum ex cespitibus terreis fit ignis. Præterea quauis nunq̄ actu transmutetur ignis simplex in terram simplicem, nihilominus est natura transmutari, quod huic loco sufficit. Possent itidem obiectare, aerem & aquam magnam naturæ affinitatem, qualitatisque respondentiam & cognationem habere, & ergo vnum in alterum facile transmutari. Ignem vero & terram maximam naturæ repugnantiam, qualitatisque discrepantiam seruare, & hinc adiuicē transmutari nō posse. Id enim efficit quidem aerem facilius in aquam quam ignem in terram conuerti, aut contra. Sed non oportet si non adeo facile, idcirco nullo modo ignem in terram transmutari posse.

¶ Sexti capitis annotatiuncula.

¶ Compages, cōiunctio, compositio, iunctura, compago.

21

Extum cap. continet quinque cōclusiones, & quatuor rationes ad quartā. ¶ Prima cōclusio. Errauit Empedocles ponēdo elementa adiuicē manere intransmutabilia, sed adiuicem cōparabilia, vt omnia omnibus sint equalia. ¶ Quia aut inatelligit ea cōmensuratione vt quāto esse cōparabilia: vt ex vno pagillo aque sint decē aeris, aut secūdū potētias, vt quātū aqua frigidare, tāntū aer possit calefacere. aut secūdū passionēs: vt quātū aer albus, tantū aqua sit nigra: secundū quas

¶ in re nisi mag

nō proprie attenditur equalitas, sed potius similitudo. nā in quanto est equalis, & in quali simile. Sic aut faciens, videtur materiā elementis cōmunē facere, alioquin secūdum quæ cōpararet, æquiuoca essent. ¶ Secunda. Empedocles nō saluat augmentationē. ¶ Quia ponit additione ignē igne augeri, aerē aere, aquā aqua, & vnū quodq; sui generis appositione. sic aut dictū est augmentationē fieri nō solere. ¶ Tertia. Quæ de generatione secundū naturā tradidit, dura atq; inepta sunt. ¶ Quia quæ natura fiunt, aut semper aut plurimū eueniūt: vt homo ex homine, triticū ex tritico, oliua ex oliua, ossium neruorū & membrorū cōpages. hæc autem tradit casu & quādā fortunæ temeritate euenire, & quæ casu & temere eueniūt, extra semper & plurimum cōtingunt. Et certe horum omnium causa est non ignis, aut aer, aut aqua, aut terra: neq; lis, quæ solū disiungit & segregat: neq; amicitia, quæ solum cōiungit & cōgregat: neq; fortuna, quæ (vt inquit) ad rerum equalitatē, & nō ratio aduocatur: sed horum omnium causa est vnus cuiusq; natura, bonū quoddā & optimū: de qua nihil meminit, laudans sua elementa, litem, & amicitia, quæ deo facit priora. ¶ Quarta. Empedocles de motū exilis atq; infirma determinatio est. ¶ Primo. Quia dicit litem & amicitia mouere. sed quis motus liti, quis amicitie debeatur, & quomodo, nō determinauit. Debit em̄ hoc determinare, cur hic motus sit liti, hic amicitie: aut supponere, aut demonstrare, aut firme aut debilitate, aut aliquo alio pacto. ¶ Secunda. Quia cum entia moueātur nunc vi, vt ignis deorsum: nunc natura, vt ignis sursum: lis natura potius moueret, & amicitia vnuer saliter vi quadā, & præter naturā: & litem & amicitia non mouentibus, nō fieret motus. hoc autem incōueniēs. ¶ Tertia. Quia Empedocles ambiguas versat sententias, nunc dicēs non litem ignem sursum latum, sed vi latum, fortuna sursum deuenisse. crebro vero itidē dicens, ignem natū sursum agi: vt cū in profundas detrusus sit terræ radices. ¶ Quarto. Dicit Empedocles aliquo tempore litem regnare: vt nunc mundo (vt est) existente: aliquando amicitia. oportet igitur esse causam priorem litem & amicitia, quæ huiusmodi alterationes causa existat. illius autem nō meminit Empedocles. ¶ Quinta cōclusio. Incōuenienter Empedocles animā ex elementis constitui voluit. Nā animæ passionēs, quales sunt scientia, vt musica, memoria, obliuio, & cōsimiles, nequit saluare. Nam si anima sit ignis, passionēs habebit quæcunq; sunt ignis: & si ex elementis congesta, habebit quæ plurimum, & corporales. nulla aut prædictarū corporalis est. Sed hæc exactius exquirere, alterius cōtemplationis existit.

¶ Exti cap. scholia. xxi. Quia aut intelligit ea cōmensuratione vt quāto esse equalia. Non intelligit Empedocles elementa esse equalia quāritate & mole, cū manifestū sit superiora elementa maioris esse molis inferioribus, sed secundū magnitudinis in eadem materia certā proportionem ea esse equalia dicit, cum inquit ipsa cōmensuratione vt quāto esse equalia, vt sub qua materia sit inferioris elem̄ti minor moles, sub eadem sit superioris maior moles. Et sic cōparando, habet concedere materiā elementis esse cōmunem, & eiusdem speciei atq; rationis. Si enim eorū materia esset specie diuersa, non posset materia vnus ad alterius materiā secundū equalitatem comparari, cum quæcunq; comparantur, debeant esse vnus, & eiusdem naturæ entia. Quod si concedit materiā elementis specie esse eandē, erunt elementa adiuicē transmutabilia, quod suæ aduersatur positioni. Aut e diuerso si nō possunt adiuicem transmutari, quia diuersam specie habent materiā, neq; poterunt propter eandem rationem adiuicē cōparari. quod iterū suis dictis repugnat. xxij. Quia ponit additione ignē igne augeri, ignis adiuicem atq; cōtinuatione alterius ad ipsum ignis sit quidē maior, sed quō

augeretur, quia in augmentatione quod additur, debet ante additionem esse dissimile specie ei cui additur. In huiusmodi autem continuatione quod additur, simile est specie ante additionem ei cui additur. Et si ignis ligna specie diversa in sua convertat substantiam, ne illic quidem est augmentatio, quavis maioris sit molis ex dissimili secundum speciem acquisitione. Nam ea molis acquisitione non est coniuncta nutritioni, neque sit a virtute vegetativa & animata, quod ad augmentationis rationem requiritur. xxxix. **Lis natura potius moueret.** Quia secundum Empedoclelis deducit res ad ortum, & propria cuique naturam accommodat, potius natura res ipsas loco moueret, & ut causa naturalis. Amicitia vero quae res deuoluit ad interitum, moueret violenter, & ut causa praeter naturam in latere, sicut & substantia. Et cum lis & amicitia non moueret, non fieret motus. Nam sunt prima mouetia, quibus non mouentibus, neque posteriora mouebunt. Vtrunquae autem inconueniens. Primum quidem. Nam hoc est attribueret id quod bonum est, & natura conueniens, scilicet motum naturalem, principio malo, scilicet liti, & id quod malum est scilicet motum violentum, principio bono, amicitiae. Et plane videtur Empedocles sensisse licet esse negationem, & principium mali (sicut & reuera est) cum dixit adueniente amicitia solui deum genitum esse. Secundum etiam est inconueniens, quia finita rerum segregatione (ut mundo quemadmodum nunc esse existere) res mouetur, & tamen neque lis mouet neque amicitia. xxx. **Na si anima sit ignis,** passiones habebit. Cum vnumquodque sit tale, ex qualibus ipsum est compositum, & anima sit composita ex elementis, solas habebit elementorum qualitates. quare neque scientiam habebit, neque memoriam. Rursum quod ex corpore componitur, corporeum esse debet. Si itaque anima ex elementis quae corporalia sunt, componeretur, esset corporalis, substantiaque per se corporea, quod falsum est.

Septimi capitis annotat.

Mixta, animalia, vegetabilia, mineralia.

Septimum caput continet vnae quaestionem, & eius solutionem. **Quaestio.** Cum ex igne fit aqua, & ex aqua iterum fit ignis, quia eadem subiecta natura vtriusque communis est, quomodo ex igne, aqua & reliquis elementis fit mixtum aliquod, ut caro, os, neruus? Non enim dicere possumus ut Empedocles, qui dixisset sic fieri sicut paries ex lapidibus & laterculis: neque ex tota carne fieret ignis, sed ex vna parte ignis, et ex altera aqua: quemadmodum ex hac parte ceram sphaera fieri potest, ex illa pyramidis. Et ex opposito scrupus nascitur et difficultas: cum faciamus omnium vnam substantiam materiam, cum ex calido et sicco, ut igne, frigido et humido, ut aqua, generatur caro, si caro non sit vnum, nec alterum, neque ipsorum saluatorum mixtura atque compositio: quid ipsorum ergo nisi sola materia relinquitur? **Dicimus elementa in mixti generatione se contemperare:** ut calidum, frigidum, humidum, et siccum remitti, eorum intensiones atque acumina obtundi: ita ut mixti naturae apta sint, gignaturque mixtum. Et tunc nec elementa ipsius materiae sunt, neque horum extrema contraria: sed eorum medium ad mixti naturam contemperatum, quod mixti natura et specie moderatur, dirigiturque. Hinc variae mixtorum oriuntur species ex varia temperamenti proportione: ut hoc proportione dupla calidum ad frigidum, illud tripla. & ita de sicco & humido. Itaque mixta sunt ex contrariis elementis, & elementa rursum ex illis: non ut ex materia, & quae actu sunt, sed potentia, & quorum in medium redactae & contemperatae fuerint passiones.

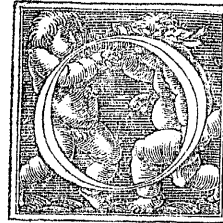
Septimi capitis scholia. xxvi. Non enim dicere possumus ut Empedocles, cum partes sit ex lapidibus & lateribus, ibi est multorum per se & actu existentium congregatio, quae non constituit vnum simpliciter, sed aggregatione solum artisque compactione. In generatione autem mixtorum ex elementis fit vnum actu & potentia, & vnicam habens formam substantialem, quare non potest generatio mixti assimilari constructioni parietis. Neque itidem generatio ignis ex carne, productionis flammae ex alio & cera comparari potest. Nam hic vna forma deperdita, altera in eadem materia acquiritur, illic vero in materia carnis non acquiritur forma ignis, sed contemperamentum ignis quod in ea fuit materia, dissoluitur, hinc mixti in elementum resolutio fieri dicitur, sicut & e diverso mixti ex elemento compositio. Sed eorum medium ad mixti naturam contemperatum. Materia mixti perfecti vocatur hoc in loco medium, quia vniuscuiusque elementorum naturam participat, & qualitates eorum habet remissas, & medias in comparatione ad illas in se elementis excellentes & extremas. & haec materia per formam substantialem mixti regitur & informatur. Non tamen credendum est cum formatur mixtum, cuiuslibet elementorum aduenire particula, & eorum formas substantiales deperdi, qualitatesque excellentes remitti, sed a generante induitur contemperamentum in materia ipsi formae gignendae

conueniens. Neque oportet sub materia mixti fuisse quatuor elementorum formas. Nam in mundi exordio summus rerum opifex omnium rerum naturalium contemperamenta determinauit, & mixtis eorumque materiae indidit, deinde eis reliquit vim eadem contemperamenta in alijs subiectis producendi, quod fieri conspicitur.

Octaui capitis annotat.

Vegetes, vegetabilia. Mixta, mixta perfecta.

27

Octauum caput continet vnam conclusionem, & duas rationes ad eam. **Conclusio.** Quodlibet mixtum circa mundi medium existens, ex omnium concurrentia elementorum nascitur. **Primo** ex terra, quia in loco terre: & vnumquodque naturam illius in cuius loco ortum est, participare videtur. Ex aqua vero, quia terminatione eget, aqua autem omnium optime terminabilis est, prohibens terram decidere, & eam ligans & figens. Et si terra & aqua affuerint, & ignis et aer. Nam mixtum perfectum ex contrariorum temperamento nascitur. Ignis autem et aer, aquae et terrae (ut contingit substantiam substantiae) sunt contraria. Omnia igitur simplicia in tali composito erunt concurrentia. **Secundo.** Ex eisdem sunt et nutriuntur mixta, atque omnia pluribus nutriuntur, nam quae vno solo nutriri videntur, ut planta aqua, pluribus nutriuntur, terra scilicet et aqua. Hinc rustici hortos irrigare volentes, aquam terrae admiscunt: quo vberius vegetibus alimentum ministrent. Et quod nutritur coniunctum materiae, est speciei et formae, quae calore (qui ab igne est) plurimum eget, est enim ignis maxime formae atque actionis: ut qui sit natus ferri ad terminum, et forma maxime terminus sit. Ignis igitur non abest: quare neque aer: ut qui transformabili vicinior atque paratior sit. Omnia igitur mixta ex omnibus simplicibus concurrentibus elementis contemperata sunt atque ordinata.

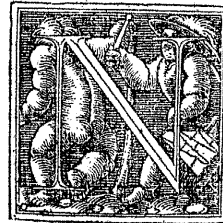

Crui capitis scholia. xxvii. Quodlibet mixtum circa mundi medium existens, circa mundi medium existere dicitur mixtum, quod in terra aut circa terram versatur, ut animalia quae in terra aut super terram degunt, vegetabilia quae radicem terrae infixam habent, & mineralia quae terra eruuntur. Et eam ob rem ex terrae contemperamento liquido constant, item & aquae, nam humidum aqueum ad siccitatem terrae continuationem & colligationem admodum est necessarium, ut quo absente terra dissipetur & dispergantur, praesente vero humido aequo, ut pluuia, colligantur & vniuntur. Ut qui sit natus ferri ad terminum. Ignis natura fertur ad concuum caeli lunae, qui terminus est & perfectio caeterorum locorum, & rerum naturalium locus perfectissimus. Forma autem substantialis, praecipuus est terminus, & primaria rerum sensibilibus perfectio. Non ergo abest ignis contemperamentum compositioni mixti, quare neque aeris. Nam aer igni transmutabili terminus est & proximus, similiter & ipsi mixto paratior. Magna enim est qualitas ignis & aeris affinitas, multumque adiuuicem naturae vicinia conspirant vtriusque contemperamenta, quam ob rem naturam aerem igni (cum quo parum habet discriminis) proximum collocauit.

Noni capitis annotat.

Sempiterna et prima, caeli. Phaedon, liber Platonis ita inscriptus, vbi Socrates lethale pharmacum haustus, de immortalitate animae differit. Passiones, potentiae, vires.

28

29

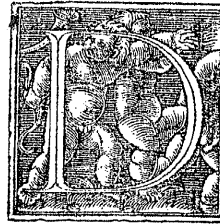
Nonum caput continet quinque conclusiones, duas rationes ad tertiam, tres ad quartam, et duas ad quintam. **Prima conclusio.** Exaedit de causis gignibilium et corruptibilium determinatio. **Na** vniuersali cognitione afflicta, quot de omni generatione, et quae sint principia, singula facilius percipere poterim. **Secunda.** Totae equalia numero et genere eadem sunt, quae in sempiternis et primis. **Est** enim illic hoc ut materia, hoc ut forma, et hoc ut efficiens: ita generabilium est materia, quae est ad esse et non esse quaedam potentia, est forma, est et efficiens. nam duo ad generandum sunt insufficientia. Quaedam enim entium de necessitate semper sunt, quaedam nunquam et quaedam quandoque sunt, et quandoque non sunt, ut generabilia et corruptibilia, quare non

im merito materiã habent, quæ principium est ad esse, & nõ esse, quod generatione & corruptione cõpletur. Quod si materiã, & causam gratia cuius habebunt, quæ est forma, species, & ratio vniuscuiusq; substãtię, & tertium speciei effectiuum. nõ nisi hil efficit seipsum: neq; materia efficit quicquam: vimq; producendi habet nullã. ¶ Tertia. Socrates in Phædone efficientẽ causam nõ tenigit. ¶ Alios enim increpat vt nulla loquentes, supponens esse species/ quas ideas dicunt) & entia specierum participantia, fieriq; generationem suscepta spẽcie, & corruptionem speciei retractione. Sed quod id nõ verũ sit, patet: ¶ Primo, quia quæretetur a Socrate, cur nõ semper generat, cũ sint ipsę species semper, & quæ ipsas participare possint. ¶ Secundo. Quia videmus alia efficiẽtia: vt medicus sanitate efficit, doctor doctrinã, & vnumquodque secundum operantis naturã. quid igitur introducunt speciem, separataque ideã? ¶ Quarta. Neque rationabiliter dicunt materiã generare. ¶ Primo, Quia alterã & transformans, generationis efficiens causa existit. hoc autẽ in omnibus & natura & arte factis efficiẽtem causam dicere consueuimus. Materię autem est pati & moueri: mouere autẽ & facere, alterius. non igitur rationabiliter dicunt materiã generare. Et id profecto dicebat Democritus, atomos seipsas mouentes, rerum materias ponens. ¶ Secundo. Aqua non efficit animal a seipsa, aut aliud elementum quodcunque, neque lignũ a seipso lectum: sed requiritur & produçens, & ars. inconuenienter igitur ponunt materiã generare. ¶ Tertio. Quia organa attribuitur corpori, per quę generet, hoc itaq; materię adscribẽtes, principale, actũ, speciem, quod quid erat esse, relinquunt, cuius proprietates est agere. ¶ Quinta conclusio. Neque id verum est, elementorum passiones, calidum, frigidum, humidum, & siccum, & reliquas, quod secundũ has adinuicem agant & patiantur, esse efficiens præcipuum, & per hæc omnia gigni & corrumpi. ¶ Primo. Quia quod habet nobilissimas & maxime actiuas passiones, deberet potius semper agere, & alia corrumpere. videtur tamen ignis & motus. ¶ Secundo. Quia sic dicentes, simile dicunt, atque si dicant ferram principaliter effectiuam, & vnicuique instrumentorum agendi principalitatem attribuant, & vtens organo existiment deterius. Atqui hoc esse nequit. incidente enim atque ferram dirigente aliquo diuidi necesse est. sed quomodo organis vtentia moueant, non vident.

Moni capitũ scholia. xxix. Tot & æqualia numero & genere eadem sunt. Propo- nit hæc conclusio, tot esse secundũ generationis rerum naturalũ principia, & in eodem genere cause, quot sunt principia in corporibus celestibus. Nepe sicut in cælis vnum est principium materię analogum, & in genere cause materialis, vt pote cæli potentia, quæ ipsius actus substãntialis cæli, & eius rum dimensionum motuum subiectum est, aliud est cæli principium formę analogum, vt pote actus cæli substãntialis, omnium transmutationum eius effectiuus, & in cæli potentia substãntiali substãntis, aliud demum cæli principium est efficiens extrinsecum, vt pote intelligentia cælum vniiformi tenore mouens, ita generabilium & corruptibilium vnum est principium materiale, scilicet eorum materia, vnum formale, vt pote forma, & tertium efficiens exterum, scilicet generans. Sunt itaque in cælo & rebus naturalibus æqualia numero principia, nam tria, & in eodem genere cause, nõ materiali, formali, & efficiẽte. xxxij. Videtur tamen ignis & motus. Si passiones qualitatesque elementorum principaliter agerent, maiores virtute passiones magis agerent, & maximæ passiones nobilissimęque maxime agerent. ignis igitur, vt qui maxime actiuas habeat passiones, deberet maxime agere, & cætera corrumpere, nõ autem pati a quopiam aut corrumpi. Atqui ignis moueri percipitur & corrumpi. non sunt igitur qualitates præcipue actiuę sed rerum substãntiales formę huiusmodi qualitatum effectrices & moderatrices. Et plane quę huius oppositum altriuunt, persimile dicunt, atque si affererent quoduis instrumentum artis (vt ferram) principaliter effectiuum operis, vt sectionis, vtens autem instrumentum artis, & ipsum dirigens, deterius, imperfectius, atque minus principaliter operari. Id autem prorsus est falsum, cũ e diuerso vtens instrumento, principale sit agens, & instrumentum, minus principale. Consimiliter igitur in naturæ opificijs est sentiendum.

¶ Decimi capitũ annotat.

¶ Obliquus circulus, zodiacus, signifer, & animalis circulus. ¶ Periodus, tota illa, quæ natura determinata est durationis series: & circuitum interpretantur.

Ecimũ caput continet quatuor cõclusiones, & vnũ corollarium ad tertiã. ¶ Prima. Perpetua est generationũ & corruptionum series. Nã rationes superiores perpetuas esse monstratum est. hæc autẽ sempiterno gyratu adducit aut abducit generans. erit itaq; perpetua huiusmodi generationũ & corruptionũ series. Et certe rationabiliter. nã ratio illa, prima est, generationẽ præcedens, & semper existens. & perrationabile est, primũ posterioribus esse causam, & semper ens aliquãdo enti, & aliquando non enti. ¶ Secunda. Vt sit huiusmodi perpetua generationũ & corruptionũ subsecutio, nõ satis est primi circuli afferre rationẽ, sed & alias vario modo incedentes ponere necesse est. ¶ Nam generatio & corruptio cõtraria sunt. & idem inquantũ idem, & consimiliter se habes, semper est natũ facere idẽ. quare existente vnico circulo solum fieret aut generatio, aut corruptio, ponedi sunt igitur plures, qui vt cõtrarij cõtrarios iducãt effectus. Hinc fit vt supremi circuli latio nõ videatur generationis & corruptiois causa, sed latio ea quę sub obliquo demeat circulo. nam continue duos varios motus continet, & inclinationem habet, quæ nunc suæ præsentia causa est, nunc absentia, nũc vt prope sit, nunc vt longe. ¶ Tertia. Tempus generationis est æquale tẽpori corruptionis. ¶ Nam æquali existente distantia, æqualis est motus. distantia autẽ accessus ad nos, æqualis est abcessus: & accedente sphaera, vt solis, omnia oriri, germinare, & pubescere videmus: abscedente vero tabescere, atq; marcescere. Est igitur tempus generationis æquale tẽpori corruptionis. ¶ Corollarium. Fit etiã vt vniuscuiusq; vita numerũ habeat quo determinatur. ¶ Nam omnium est ordo, & omnium tempus & vita clauditur periodo. sed non omnium eadem est periodus, sed his quidẽ minor, vt annua, illis vero maior. Accidit tamen sæpe suæ periodi metam non attingere, sed citius occumbere propter causarum confusionem, & materię inæqualitatẽ, quæ non vbique eadem, eademque virtutes habens. ¶ Quarta. Non iterum præter rationẽ euenit continuas esse generationes & corruptiones, vt ne vnquam quidẽ defecturã sint. ¶ Nam in omnibus cõpertum est, melius semper desiderare naturã: melius autem esse quã nõ esse. esse autem in omnibus cõtinue existere, propterea qd longe a principio rerumque origine distent impossibile est. Reliquo igitur modo vt fieri potuit compleuit deus omne, continuam faciens generationum seriem. Et rationabiliter res hoc pacto vt secundum circulũ sempiterna duratione trahuntur: vt in simplicibus licet inatueri ex igne generari aërẽ, ex aère aquã, ex aqua terrã, ex terra aquã, ex aqua aërẽ, ex quo iterum gignitur ignis. Hoc enim pacto imitantur sempiternum celi gyrum, & circulationem, quę ipsarũ causa existit. Dictum enim est prius quomodo est vnũ primum cõtinue mouens, ingenerabile, incorruptibile, inalterabile, & vnus primus motus, cuius numerus est tempus: & quomodo hoc, et quare,

¶ Decimi capitũ scholia. xxxij. Sed latio ea quę sub obliquo demeat circulo. Ea est latio solis, qui generans est vniuersale, rerũq; naturalũ omnium. Et adduci dicitur, cũ ad nos accedit, propiorq; fit, abduci vero, cũ a nobis discedit, & fit femotior. Ferrur autẽ sol cõtinue sub zodiaco, neq; vtrũ in partẽ vnquã ab eo deuiat. nã semper sub ecliptica (quæ linea est zodiacũ secundũ latitudinem in duas æquas partes diuisens, & sex ad partem arcticã, sex verõ ad antarcticam gradus latitudinis zodiacũ distinguens) vnquã ab ea exorbitando mouetur. Demũ continet sol continue duos varios motus, vnũ quo mouetur ad motum primi mobilis ab oriente per meridiẽ in occidentem, & per septentrionem rursum in orientem, & quatuor atq; vigintri horarũ spatio circum terrã rapitur, eo motu diem & noctẽ efficiens. Alterum quo proprio motu circungyratur ab occidente per meridiẽ demum in occidentem, & vno anno suum absoluit motum, quo quatuor anni tẽpora distinguit. xxxv. Tẽpus generationis est æquale tẽpori corruptionis. Nõ fit hic sermo de generatiõne aut corruptiõne huius vel huius rei naturalis in particulari, nã cõtingit plerũq; ea quorum generatio diuturno tẽpore fit, breui admodũ mora corrumpi. Sed de generatione & corruptiõne viuẽtiũ vniuersi, sub ratione quadã communi & vniuersali. Et tempus generatiõis eorum est, quo a simili sibi specie ex

falsa est hæc

semine producantur, vt vernū & aestiuū, quo arbores & animalia vim generandi habere cernuntur. Tēpus vero corruptionis, quo deficit huiusmodi viuentiū productio, vt autūnale & hybernum. Et huiusmodi generationis tempus æquale esse tempori corruptionis, hinc liquet. Nam tēpus generationis est sole ad nos accedere, corruptionis vero, ipso discedere. Atqui spatii accessus solaris æquale est spatio distantiaq; abscellus. Vtrunq; enim cōplectitur medietatem zodiaci, in sex diremptam signa. Accessus quidem distātia, medietatem vergentē ad septentrionem, ariete, tauro, geminis, cancro, leone, virgine distinctam. Abscellus vero distātia medietatem alterā zodiaci deurgentem ad austrum, sex altera signa, librā, scorpionum, sagittarium, capricornum, aquarium, pisces, complectētem. Et vita clauditur periodo. Natura vt magnitudine & paruitate res determinauit, & intensioe atq; remissione, ita & durationis diuturnitate atq; corruptione, omnibusq; rebus certam præscripsit existendi metam, & præsertim viuentibus. Quæ quidē mēsurā nō modo in diuersis speciebus est diuersa, sed & in diuersis eiusdē speciei in diuiduis, vt vnus homo altero diuturnioris aut contractioris est vite. Et homo alterā ab alijs animātibus habet periodum. Quocirca admittendum est maximum esse tempus per quod homo potest vitā agere, vt pote tempus intercepum inter eius generationem & constitutā periodum. Minimū tamen dari nō posse, qd datum quodcunq; tempus per quod possit vitā agere, diuisibile est in minores partes per quas itidem viuere poterit. Neq; idem dabile est maximum tēpus per quod non potest quispiā viuere. nam qui per minus tempus viuere non poterit, neq; per maius. Demū non est dabile minimū tempus quo nō possit viuere. Nam id tempus quodcunq; dederis, in infinitū diuisionem recipiet vltra periodū. xxxvi. Reliquo igitur modo vt fieri potuit cōpleuit deus. Quæmadmodum id octauū physicorū, motum celi esse perpetuū, veritati esse distonū, ita & ea que hoc in capite asserit tali nitentia fundamento, nō sunt recipienda, qd scilicet generatiōnū corruptiōnūq; successio sit perpetua. Neq; ratio huius cōclusionis id fatendū esse cogit. Nā quāuis res naturales quæ eadem numero manere non possunt, voluerit identitate speciei suam imitari existentia, hanc tamē imitationem, & secundum speciei rationem permanentiā, noluit esse perpetuā, sed certis præscriptam durationis limitibus, quibus & mundus ipse sensibilis diffinitus & clausus est.

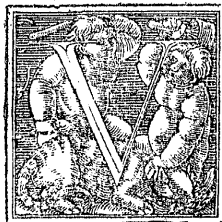
Vndecimi capitis annotat.

Cōuerfiones, solstitia. **Essentia ordinata, quorū prius est de essentia posterioris: aut quo non existente, alterū non esse cōtingat.** **Generatiōnes secundū rectū perpetuantur, si semper generatorū fierent nouæ species, & nunquā relaberentur in priores.** **Secundum vero circulum, quando finitis & natura determinatis rerum speciebus semper reparantur, in consimiles reuoluendo species.**

Vndecimum caput continet quinque quæstiones, & earum solutiones. **Prima quæstio.** Cum continue generationes generationibus succedant, & transmutatio transmutationi, & hoc ens generatum post hoc, vt nō aliquando deficiat: an aliquid ex necessitate erit, an nihil, sed omnia non fieri cōtingat? **Responsio.** Aliqua de necessitate erunt, & aliqua non. quemadmodū enim incessus us potest non ambulare: ita quod generabitur, potest non generari. Et generari & nō generari, vt erit & non erit se habebunt. **Secunda quæstio.** Cum sicut aliquid necesse est esse, & aliquid contingit, ita aliquid fieri necesse sit, vt cæli cōuerfiones: an si sit prius, eius posterius esse necesse sit, an e diuerso? **Responsio.** In essentia ordinatis posteriore existente, & prius esse necesse est: vt domo existente, vt fundamentum sit necesse est. & si fundamentum est, lapides & intritum sunt: non tamen retro agitur, nisi posterius de necessitate sit futurum. **Tertia.** An generatiōnes secundū rectum, an ne potius secundū circulum perpetuantur? **Responsio.** Non perpetuantur generatiōnes secundum rectum. Nam infinita non erunt hoc modo specie varia. nam si posterius est in talibus, & prius esse necesse est. et si prius de necessitate erit, et posterius: vt licet in rerum speciebus intueri. Neq; finita erunt. nam aliquando pertransita tota essent, vt caderent atque deficerent generatiōnes. Sed perpetuantur generatiōnes secundum circulum. sic enim videmus orta secundum notas species reparari, ac redire. Et causa huius est motus cæli, qui in circulum voluitur: et motus solis, similia successiōibus suis reparans tempora, menses, et horas, et genita genitis similia, eius gyrum, circumque lationem imitantia. **Quarta quæstio.** Quare si nubes est, oportet pluuere: et si pluit, oportet iterū nu-

bern esse: & nō oportet homines aut animalia in seipfa reiferari? **Responsio.** hoc est quia hæc transmutatio, vt pluuie & nubis aquose, & contra, magis imitatur circulum: animalium vero minus: imo quodāmodo videtur esse secundum rectum. **Quinta quæstio.** An omnia similiter iterentur, an nō? **Responsio.** Quoius substantia mota, ingenita est, et incorruptibilis, eadem numero redeunt: vt sol, vt astra. Quorum vero corruptibilis, non numero, sed specie eadem reparantur: vt cum ex aqua fit aer, ex quo iterum fit aqua: non eadem aqua numero, sed specie reparatur. corruptibilis enim aqua, et talis vt eam contigisset non esse.

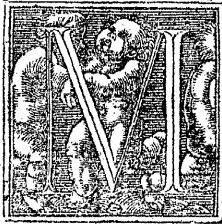
Ndecimi capitis scholia. xxxvij. Aliqua de necessitate erunt, & aliqua non. De necessitate quidem naturæ erunt corpora cælestia, materia rerum naturalium, earumq; generatiōnes atq; species, si vniversaliter atq; generali ratione explicentur, vt ex naturæ necessitate erunt elementa, ignis, aer, aqua, terra, quorum existentiam mundi integritas atque perfectio requirit. Erunt & homines, oliuæ & leones, atq; post ea quæ nunc sunt, necessario cōsimilia secundum speciem generabuntur. Alioqui mundus suis numeris non esset perfectus. Speciali autē & singulari modo explicando, hic homo futurus nō de necessitate erit, quia seruata ordinatione naturæ poterit non esse. Neque hæc oliua (quæ ad ortum ducenda est) de necessitate erit, quia potest interueniente obstaculo impediri a generatione. Ita aliquid fieri necesse est, vt cæli circūgyratiōnes, & rerum naturalium generatiōnes notione communi explicatas. Aliquid vero possibile est non fieri, vt hanc vel hanc rei generatiōnem. **xxxviij.** In essentia ordinatis, posteriore existente. Id prius dicitur, quod esse altero existente est necesse, vt parte substantialē aut integralē esse suo toto existente, & perfectū esse, suo imperfecto a quo dependet, existente, est necesse. Posterius vero id ipsum dicitur, quo existente alterum esse oportet, vt toto existente substantiali aut integrali, consequitur eius partem esse, & imperfecto existente, & eius perfectum a quo dependet, esse debet. Est itaq; pars ad suum totum, prius, & perfectum ad suum imperfectum. Hinc liquet si posterius est, & prius esse debere: at si non est posterius, non idcirco prius non esse. neque e diuerso si prius est, protinus oportere posterius esse. si tamen prius non est, & posterius non esse consequens est. Vbi autem posterius de necessitate naturæ est, in his si prius est, & posterius itidem esse necesse est. & contra si non est posterius, neq; prius, vt si cælum est, mundus est, quia non potest mundus natura non esse. Et si elementa sunt, & mixta ex ipsis composita sunt, quia mixta esse necesse est. xli. Quorum vero corruptibilis, non numero, sed specie eadem reparantur. Huius ratio in promptu habetur. nam corruptum terminatiue aut completiue & secundum substantiam, idem numero natura redire non potest. Natura dico. nam diuina virtute id fieri posse, ambigere debet nemo, cum & in mortuorum resuscitatione id factum credamus, & in extrema resurrectione idem futurum expectemus. Physicus autem de sola naturæ potentia habet loqui & determinare, ne præscriptos suæ disciplinæ egrediarur limites. Non autem potest anima corpore soluta, rursus natura suo vniri corpori. Neque simile censerit debet iudicium de aqua quadrupedanea, quæ postquam distracta fuerit in quatuor pedanea, a, b, c, d, illis rursus vnitis eadem redit aqua numero. Nam in tali aqua, sola est facta separatio partium integralium, & iterata separatarum vnio, sine acquisitione aut deperditione partis substantialis, neque ibi est secundum substantiam corruptio. In morte autem hominis est dissolutio partium substantialium, & substantiæ corruptio. Neque itidem simile iudicium est de forma generanda & corrupta, quāuis vtraque nullo pacto sit. Nam materia ad generandam habet appetitum, qd eam nondum habuerit, & habere nata sit, ad corruptam vero non habet amplius inclinationem, quod non sit nata eam rursus habere.

Paraphraseos in secundum de generatione et corruptione Aristotelis, & in eundem scholiorum, finis.

PRIMI CAPITIS PARAPRASEOS IN

primum librum Meteororum, annotat.

☉ Meteoros, sublimis interpretatur. ☉ Meteorologia, sublimium, id est imperfectorum mixtorum disciplina: quorum quaedam sunt ignea, hæc aquea, hæc aerea, illa vero terrea. ☉ Impressiones ignitæ sunt, stipulæ ardentes, eges, dali, sydus volans, candelæ, trabes, colūnæ, teretes lanceæ, clypei, globi, faces, ignitæ pyramides, draco volans, & similes. ☉ Phasmata siue phantasmata sunt hiatus, colores, illuminationes, galaxia: adduntur etiam cometa & galaxia ignitis. ☉ Astrorum lacte, via lactea, galaxia. ☉ Impressiones aqueæ sunt, vapor, pluuia, ros, pruina, nix, grando, fontes, flumina, mare. ☉ Aëreæ, venti, terræ motus, fulmina, ecnephias, typho, incensio. ☉ Quæ radiorū apparitione fiunt, sunt, halos, iris, virgæ, parelij. ☉ Impressio, mixtum imperfectum.

☉ Meteororum libri quatuor. Primus cōtinet quatuordecim capitula. Primum caput vnam conclusionem, qua omnia ea de quibus iam egit, & postea acturus est, Aristoteles cōplectitur. ☉ Conclusio. De primis causis naturæ, de omni motu naturali, de cælis astrorum multitudine perornatis, de elementis, quot & quæ sint, de eorum adinuicem permutatione, & vniuersaliter de generatione & corruptione dictum est. nūc partem illam quam meteorologiam vocant, superest absoluerere. ☉ Nam hæc sunt quæ accidunt secundum naturam quidem, inordinatiorem tamen, magisque transmutationi peruiam, & minus sibi constantem. Et primo de terminabimus de impressionibus ignitis, phantasmatibus, cometis, & astrorū lacte, de impressionibus aque, quæ circularem habent inuicem transmutationem: deinde aereis: vt spiritibus, terræ tremoribus, fulminibus, ecnephias, typhonibus, incensio- nibus, & ijs quæ radiorum apparitione fiunt, & terræ, vt quæ congelatione procreantur, deinde de animalibus, & plantis. His enim determinatis, fere quæ a principio proposuimus, finem suum nactæ erunt & assecuta.

☉ Primi capituli primi meteororum scholia. i. Quatuor patriales libros, ignis, aqua, aer, terra. Hæc quatuor elementorū nomina, ignis, aqua, aer, terra, in fronte huius capituli collocata, huius quatuor librorū materiā subiectā, ordinemq; designant. Denotant em̄ in primo libro determinationē fieri de impressionibus igneis, quæ quæ ignis naturā propius imitatur. In secundo de aqueis. In tertio de aereis, & in quarto de terreis, cuiusq; elementū noie, ea mixta imperfecta quæ ei magis assimilant, intelligēdo. Nā hæc sunt quæ accidunt secundū naturā inordinatiore. Cōparatiuus ille nō pprie exponēdus est per suū positiuū, & aduerbiū magis, sed improprie per sui positiuū oppositū, & aduerbiū minus, vt naturā inordinatiore intelligamus, naturā minus ordinatā. Nā mixta imperfecta nō ita stas fiunt & determinatis tēporibus, vt perfecta, neq; est in eorū generatione tam certus tenor, & tam definita tēporis prefixio, vt in vegetabilū & animalū productione, sed aliquādo quidē gignūt, & aliquādo nō. nonnulla etiā mixtorū imperfectorū raro gignunt, vt comete & parelij. Cū iam fiunt, semper cōsimiliter eueniunt, quare ipsa a natura euenire putāda sunt. Habēt quoq; mixta naturā magis transmutationi peruiā, nam facile ex alijs gignuntur, & rursus in alia leuiter transmutantur, neq; adeo diu permanent, constantēq; habent naturā, vt mixta perfecta, quemadmodū facile pluuia in vaporem soluitur, vapor concreuit in nubem, & nubes rursus soluitur in pluuia.

☉ Secundi capituli annotat.

☉ Aqua et terræ nomine aquea et terrea etiā complectimur. ☉ Theorema, principium aut propositio in mathematicis demonstrata.

☉ Secundū caput continet duas cōclusiones, et quatuor de cōtinenti inter cælū et terrā diuersitate, opiniones. ☉ Prima cōclusio. Cælū causa est efficiens impressionū et apparitiū de quibus intendimus: aqua autem et terra, materia: materiāque vnde fiunt præstant. ☉ Nam idcirco mundus inferior quatuor elementis complexus, igne, aere, aqua & terra (quorum hæc ad medium, illa a medio feruntur, et quorum supereminens et summus cælum

tangens est ignis, terra, subsidens & infima: aqua & aer, media: aqua terræ vicinior; aer vero igni) cælo attiguus est, vt ab eo recipiat virtutem. Est autē ex necessitate superioribus latioribus attiguus: vt omnis ipsius virtus inde gubernetur, cælū enī primam causam putare oportet: vt cuius motus perpetuus sit, finē nō habens, sed semper in fine, Et aquam & terram apparentium materiā præstare, postea fiet manifestius. hinc enī elementi ab elemento vt ignis & terræ distantia finita, & omnia eiusdem materiæ similitudine conuenire oportet, quo possint subiecta elementa pati, materiāq; eorū quæ in ipsis fiant, ministrare. ☉ Secunda. Terra cōparatione corporum circūstantium parua existimanda est. ☉ Nam theorematibus astrologicis cognitum est terram multis altris esse minorem, quæ punctorū instar ad circūambientia corpora nobis apparent. est igitur terra ad ambientia corpora paruula mole existimanda. Et quid inter cælum & terram medium esset, fuit opinionum diuersitas. ☉ Quatuor de hac diuersitate opiniones. ☉ Prima est antiqua opinio, quod mūdus circa latioribus superiores sit cælesti corpore plenus: dictus æther (vt recte voluit antiquitas) quia sempiternæ currat, & aliquid diuinitatis eius natura participet. Quod & nos ipsi hoc nostro æuo dicimus. NON enim putare oportet, raro, neque semel, neq; bis ab hominibus q̄ præfuerūt iterari opiniones, sed infinitas. Anaxagoras autē æthera vocauit, quia sempiternum ignem ipsum putauit. ☉ Secūda opinio est dicentiu totū a terra ad sydera aere plenu esse, quia sic appareat. Sed hæc puerilis est opinio, & mathematicā nō tenentiū rationē, excederet enim nimis æqualitatē communis analogiæ ad coelementaria corpora. ☉ Tertia est dicentiu illam totā distantiam esse igne plenam. Sed si sic, olim destructum esset vnumquodq; elementorū. ☉ Quarta est dicentiu intercapedinē cæli & terræ totā aere & igne plenā. Sed id esse nō potest. nam cum ex terra sit aqua: & ex aqua sit aer, & ex aere sit ignis: videmus excessum molium. & qualis proportio tantillæ terræ ad factam aquam, tanta & totius terræ ad totam aquam, & qualis aquæ ad factū aerem, talis & totius aquæ ad totum aerem. Quare maior moles aquæ q̄ terræ, & quā oportet intercipi, & maior aeris q̄ aquæ: & quāuis ex se inuicem secundū se totā nō fiant, neq; æqualibus molibus se circūstent, eorum tamen æqualis virtus: vt vnum, alterum superare, superuincereque non possit. Manifestum est igitur neque solum vnū, neque duo, sed tria; aquā, aerem, & ignem, inter cæli & terræ contineri ambitum.

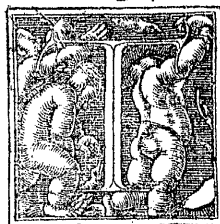

☉ Secundi capituli scholia. ij. Aqua autem & terra, materia, materiāq; vnde fiunt præstant. Hic nomine aquæ, corpora aquea intelliguntur (vt admonent etiam notæ) paludes, stagna, fontes, flumina, a quibus sustolluntur vapores, & nomine terræ corpora terrea, arque in excellentia terræ naturam participantia, vt sulphur, bitumen, & cætera corpora sicca a quibus per calorem resoluuntur exhalationes. Et recte ponuntur nominantur que aqua & terra mixtorum imperfectorum materia. Nam mixta imperfecta ex ignea & aerea exhalatione fiunt. Aquea ex vapore, terrea ex exhalatione & vapore, quare omnia mixta imperfecta fiunt ex exhalatione aut vapore. At exhalatio per calorem a terræ & terreis sustollitur corporibus, vapor autem ab aqua & aqueis spirat. Aquam itaque & terram nominans Philosophus, et potissimum nominat corpora, a quibus omnium impressionum materia vi caloris sustollitur. Neque idcirco recte conficitur mixta imperfecta omnia debere esse aquæ aut terræ. Nepe non dicuntur aquea aut terrea, quia ex aqua & terra tanquam materiā fiunt, sed quia aquæ & terræ naturam propemodum imitantur. Constat autem nonnulla esse mixta imperfecta quæ ignis habent proprietates, & hinc ignea dicuntur, & alia quæ aeris, & dicuntur aerea. Est autem ex necessitate superioribus latioribus attiguus. Plerique loco attigui in hac propositione continuum ponunt, dicuntque necesse esse mundum inferiorem latioribus superioribus esse continuum, quibus sane oblitendum non est, modo sana seruetur intelligentia, qua continuum non pro eo quod cū altero vnum idemque numero habet extremum, sumatur, cum aliud etiam specie sit ignis conuexum, & cæli concuum, sed pro illo quod alteri proximum est & immediatum atque adherens, sicut idem sit vtrumque extremum, sicut diuersum, quidem continui ratio est superiore ratione communi. In eadem quoque propositione, necessitas, naturæ necessitatem insinuat, quod superuacuum esset admonere, nisi essent qui mallent quicquam contra pulchrum naturæ tenorem admitti petendo, cauillari atque calūniari, quam in ordinatissima eius dispositione nitide philosophari. Per latioribus superiores, corpora cælestia quæ mouentur intelligenda sunt, non autem ipsi

corporum motus. Nam hic lationis nomen (vt saepe alias) re denominantiū est ad substantiam. Et quauis cælum cognitionis atque prouidentiae sit expers, dicitur tamen gubernare mundi inferioris virtutem, vt gubernans instrumentale, non autem vt præcipuum. Id enim est intelligentia, cælum ordinatissime intemperans.

Tertij capitis annotat.

Syncerus, purus.

Priū caput cōtinet tres quæstiones, & earū solutiōes. **P**ri-
ma quæstio. Quomodo ignis et aer ad cælū ordinētur. **S**e-
cunda. Quare a superioribus astris in vicinia terræ fit calor,
et valentior quidem q̄ in viciniore, et aeris media regione?
Tertia. Cū ex aere fiat aliqua, p̄pter quid in summa aeris
regiōe nō fiāt nubes? cū remotior a terra existat, vbi vis illa
reuerberata radiorū solis attingere nequeat, & vim caloris im-
primere: quare videat̄ esse frigidior, & nubes generari videā-
tur, vbi desinit reflecti atq; reuerberari solis radius. videt̄ igr̄ a fortiori ibi debere
generari: aut nō ex oī aere potest fieri aqua. **P**rimæ solutio. Quia ignis purior est
superior existit, synceriorē locū cælū lunę attingēs. & aer minus syncerus, inferior,
ignē puriorē attingit. **S**ecūdæ solutio. Quod celestia corpora medio circūferan-
tur, illo motu sua astra mūdo inferiori applicata caliditatē imprimunt & causant.
nā tota materia q̄ illis subest corporibus, potētia calida est, frigida humida, & sicca.
Et aer frigidus est, tresq; possidens regiones, hanc supremā, hanc infimam, & tertiā
his duabus supremæ & infimæ mediam. **S**uprema est illa quę quia continetur ab
igne, & ei contermina existit, vim caloris ab ignis vicinia concipit. **I**nfima vero
reuerberatos a terra et solidis corporibus Solis radios sentit. **M**edia vero existit
vbi a parte superiori vis illa ignea calorem suum imprimere desinit: et ex parte infe-
riori vbi radiorum reuerberata virtus deficit. Suprema semper calet, subtilis, et pu-
ra, et ignis naturam imitans: non tamen est ignis et ardor: et cum igne, motu cælicir-
cūferetur, agiturq; circulo. Infima itidem calet, tum propter vapores et exhalatio-
nes quas in se recepat omnes. est enim vapor calidus et humidus, vt potentia aqua:
vt halitus aque: et exhalatio, calida et sicca, vt potentia ignis: quę admodum ea quę
a terreis et siccis vt sulphure expirant, et leuitatis naturam participantia, locū in aē-
re quærunt. Tum quia (qui a solidioribus reueberantur corporibus) in se radios reci-
pit duplicatos, et quibus vis calefaciendi maior inest, quia replicati. reflectuntur enī
a solidis corporibus, vt quę eorum vim longius in rectum se diffundendi superent,
p̄peditamentoque sint. colligiturque in vnum virtus, quare fortior, et se reflecten-
do multiplicat. Et media est semper frigida et densa magis, quę p̄dictis vt incalē-
scat caret occasionibus. **T**ertię. Nubes non solum ex aere generantur, sed ex va-
pore eleuato, qui in cōtactu frigidiuscule medię regionis densatus in nubē aptatur,
vt plerūq; stillet pluuia. nam frigidus est condensare, condensatumq; ad grauiorū na-
turam præparare. Secundo, quia supremæ aereę regionis aer, calidus, siccus & rarus
est, ignis naturam imitans: in quo non possunt consistere nubes. disgregat enim cali-
dū, & dissipat. Tertio, quia circulari motu agitur. vnde fit vt congregari non pos-
sent, atq; in aquam conuertī, prohibente motu. Quarto, quia venti non videntur al-
tissimos montes transcendere: sed circa loca terræ stagnare. igitur & minus nubes.
nam nubes fit ex vapore humido & calido: exhalatione ex qua procreatur ventus,
grauiore. Et quāuis solem & astra calefacere dixerimus, non tamen debemus exi-
stimare ea esse calefacta. nam calefaciunt hæc, quę dum feruntur, medium fortiter
diuidunt, & secundum rectum, ita vt aliquando lata, ignita atq; liquefacta soluun-
tur. non autem ita de sole existit, & ceteris astris. Et sol maxime calefactiuus est, &
velocius inferioribus vt luna in suo orbe fertur, & q̄ sol adhuc non sit calidus, indi-
cium est, q̄ appareat albus, et non igneus.

Tertij capitis scholia. vi. Quare a superioribus astris in vicinia terræ fit calor. Huius
causa, & recte quidē, assignatur a Philosopho, q̄ infima regio aeris a duplici incalē-
scit radio, directo, & reflexo, media autē ne ab vno quidē, nā ipedit eius vehemēs
frigiditas radij etiā directi virtutē calefactiuam. Et quauis agēs naturale validius
agar in propinquū q̄ in distās, vbi vtrūq; est cōsimiliter dispositū ad actionis rece-
ptionē, & cū æqua est in vtrūq; agēdi virtus, id tñ haud quāq; vbi oportet pro-
pinquū minus est dispositū ad recepdandā agentis virtutē, & remotū dispositius, vbi itidē maior
est in remotū agēdi vis, q̄ in propinquū, quod in proposito videmus obtingere. Ratio autē ter-
tię quæstionis, quę nititur probare in summa aeris regione nubes fieri debere, facile diluitur,
admittendo nubē fieri ex aere, nō quidē simplici atq; elemētari, sed ex corpore aereo. vt vapore.
Admittitur itidem summa aeris regio remotior esse a terra q̄ media, radijque reuerberati solis
minime eā peringūt, cū inferiori medię regionis parte deficient. Verū nō idcirco efficitur supre-
mā aeris regionem esse frigidam. nam aliam habet quam radiorum reflexionem, quia incalēscit
occlusionem, scilicet ignis elementaris vicinā, a qua vim caloris non paruam concipit. x. Et me-
dia est semper frigida & densa magis. Aer propriam seruans naturam calidus quidem est & humi-
dus. At qui medię regionis aer nō habet proprias naturalesque qualitates, quo sit accommodator
mixtis imperfectis aggerandis ad animantiū vegetantiūque cōseruationē. Neque idcirco existit
māius est densus esse & grauis, nā non semper grauius & densitas frigiditatē cōsequitur. Aqua
enī quā terra frigidior est, & tñ minus est grauis & densa. Neque media regio aeris ab Aristotele
densa vocatur, qui densitatē in se habet, sed q̄ minorem habet raritatem, quę densitatis nomine
interdum nuncupatur. Est enim ea minus rara, quā aut summa aut infima pars aeris. Neque call-
dicatis medię regionis sufficiens sumitur argumentū, q̄ in ea fiant impressiones ignitæ. Nam illæ
nō per se fiunt eo in loco, sed per accidens, atque per repercussionē factam a corporibus densis in
ibi existentibus, ex qua collisione agginitur incendiū, vt chorufatio in nube. Ceterū quia finis
infimæ regionis aeris, & principij medię, determinantur a desitione reflexionis radiorū cale-
factiuorum, & in æstate ob vehementiorem æstum longius protenditur radiorū reflexio, in hyeme
vero breuius, ob becilliohem solis in ima regione vim, consequens est mediā aeris regionē æstate
minorē esse, & hyeme maiorē, nō quidē ob adiectā aut detractā aeris molē, sed ob reflexionis radi-
orum penes longiorē aut breuiorē porrectionē, diuersitatē, quę plane efficit vt aeris portio q̄ in
æstate fuit infimæ regiōis pars, in hyeme sit pars medię, q̄ ad eā tēpore hyerno nō pertingat re-
flexus radius, qui tñ ad eā pertingit tēpore æstiuo. Quare nō oportet terrā aut cælū maiore inter-
stitio hyeme quā æstate determinari, aut esse vacuū, aut p̄nerationē dimissionū, quia quātū me-
dia aeris regio auget̄ hyeme, tñ infima diminit, & quātū media æstate est cōtractior, tātō infima
maior. nā quod vni adimitur, alteri adicitur, & contra quod vni accrescit, ab altera subtrahitur.

Media a-
ris regio-
ne esse fri-
gidam

Quarti capitis annotat.

Aex, ægos, capra. **D**alus, torris. **I**nterdū, in diē.

Vartū cap. cōtinet causas flāmarū in summo aere apparētū, eā-
rū generationes & quādo & vbi generētur. **F**lāmarū cause. Cau-
sa efficiēs est cælū: & materia est exhalatio calida & sicca. **E**arū
gneneratio. Terra a sole calefacta, duplicē emittit spirationē: vnā
calidā & siccā, & hæc exhalatio dicitur: alterā calidā & humidā, &
hæc dicitur vapor. & exhalatio quidē nata est supereminere, quia
leuior: vapor autē humidus subsidere, quia grauior. Et quia (vt diximus) ignis cæ-
lo conuius est & cōterminus, & pars aeris summa conuia igni, & in igne locata: quā-
do illuc exhalatio pertingit, inflāmatur facile, paraturq; incendia: quę admodū fu-
mū apud nos inflāmari videmus facile, est enī flāma, sicci spiritus ardor. Et disse-
runt hæc flāmæ & hæc incēdia multitudīne, paucitate, positione, & figura. Nam cū
inflāmatio lata est, & discontinua, & longa dicitur stipulæ ardentes, & figuram illā
imitatur, & quando per globos accenditur, & scintillat, æges & capræ: quando non
scintillat, est dalus. Et quę accenditur secundū longū & latū, & transcurrere vide-
tur suo tractu aera post signans, sydus repentinū et volans nūcupatur. Et hæc aliq̄
do in summa aeris parte fiunt: vt cū materia calidiōr, sicciōr et rariōr et magis ardo-
ris naturā imitata fuerit. et aliquando in infima: vt quando densior fuerit et humi-
diōr. Hinc fit vt syderū volantiū motus proiectioni similis esse videatur. nam ali-
quando obuiant frigido a summa parte, a quō repelluntur: quę si debilitē, latera se-
quuntur. si valide vt detrudi in imū valeant deorsum eiacula feruntur, aliquando in
mare, aliquando in terrā decidentia. densum enī deorsum reuerberare natum est:
et hac de causa deiiciuntur fulmina. Si frigidum ex imo parte relinquunt, fursum

emiscant, et natura quidem, vi autem atq; iniuria deorsum. Ad latus autem plerūq; quia sit horum medium: quo motu sursum vt euolent exitum quærūt. ¶ Sed quæ res. Quomodo aliquādo magna pars aeris mira celeritate videatur incendia concipere? ¶ Dicimus sicut supposito facile inflamabili lucernæ, vt puluere sulphureo, cum licernam incendis, totum tibi subito accendi videtur: ita et multa incendio parata in aere exhalatione, leui occasione accensa, videtur aer subito repenteque exarscere. Et vniuersaliter hæc flammæ et hæc incendia (quæ epicaumata vocant) a similitudine figuræ quam imitantur, nomina sumunt: vt candelæ, trabes, quas docidas dicunt: columnæ, lanceæ teretes, clypei, globi faces, ignitæ pyramides, præterea xiphæ, hippei, ceratiæ, bolides (quas dicere possumus gladio, equinas iugas, cornua, et iacula ignita) et consimilibus appellentur nominibus. ¶ Quando et vbi fiunt? ¶ Et apparent tempore sereno de nocte, et aliquando interdiu. Et omnes fiunt sub globo lunæ, cuius hoc indicium est, nam cita velocitate moueri percipiuntur: quemadmodum ea quæ proijcimus: et prætergredi solem, lunam, et astra. hoc autem est, quia prope sint.

Vari capitis scholia. xij. Terra a sole calefacta duplicem emittit spirationem. Cui igni domestico superponitur aqua caliditatem susceptura, vi caloris sustollitur vapor calidus & humidus, qui rursus facile in aqua cõuertitur. Cuiusdem igni admouetur lignum, ab eo subleuatur ignei caloris virtute halitus calidus & siccus, qui fumus appellatur. Quod itaque apud nos est ignis, id in maiore mundo est cælum, sol & astra, calorem rebus inferioribus inducētia. quod autē domi nostræ est aqua igni admota, id in vniuerso est pars terræ humidior, paludosa & stagnans. Quod demum apud nos lignum igni appositum, id ipsum in mundo sensibile est pars terræ siccior, a qua spirant exhalationes. Et hoc pacto experientia eorum quæ nobis familiaria & domestica sunt, haud magno sane impendio eas halituum expirationes quæ in toto fiunt vniuerso, concipere possumus. Et differunt hæc flammæ, & hæc incendia. Id flammarum discrimen quod penes figuram variatæ sumitur, diuersamq; denominationē, non substācialis speciei discrimen est, sed accidentariæ duntaxat rationis. Nam cum impressiones ignitæ ex eiusdem naturæ exhalationibus progenitæ, supponantur esse eiusdem speciei & naturæ secundum substāciam, ex diuersis autem diuersæ, cõtingit duas impressiones ignitas, vt stipulas ardentis, & sidera volantia, ex eiusdem naturæ halituum constare, & ergo specie easdem esse, id non impediēte figuræ aut denominationis diuersitate. Non enim oportet ea quæ diuersæ sunt figuræ, protinus esse specie diuersa, vt in homine pes & manus, tibia & brachium. Diuersum autem nomen solum accidentariam arguit differentiam, nã id inditium est ob figuræ rationē, qua accidentario differant flammæ. Contra vero euenit duas eiusdem figuræ & nominis impressiones ex diuersis specie halituum constitui, vt vnum sidus volans ex exhalatione sulphurea, & alterum ex bitumine, quæ quidem specie erūt diuersæ, ob materię earum diuersitatem, & tamen illis eadem est figura, idemque nomen asciscitur. Neque eadē materia, vt pote exhalatio, arguit omnes impressiones ignitas eiusdem secundum substāciam esse speciei. Nam ipsi sunt materia ex qua fiunt, & quæ in eas corrumpitur, est eadem genere, non autem specie. Non enim omnis exhalatio omni exhalationi eiusdem rationis est & naturæ, tamen omnis ignis simplex omni igni sit idem specie. Neque demum eadem forma, vt flammæ, conficit impressiones ignitas omnes eiusdem esse naturæ. Nam & forma flammæ eadem quidem est genere, sed specie diuersa, vt forma herbæ aut fructus. Et quæ accenditur secundum longum & larum Sidus repentinum & volans, sidus non est (non enim in cælo est, vt vera sidera, sed in superprema aut infima regione aeris) nam repentinum & volans, sideris deternationis sunt distrahentes, & id denotantes quod nostris aspectibus apparet. Nempe quia subinde diuersa exhalationis pars accenditur, & cum posterior succenditur, prior consumpra disparet, idque in longum facta porrectione contingit, ea impressio volare videtur, & sese de loco in locum volatu transferre. Et quia a superiore loco in inferiorem decidere creditur, atque a cælo sui casus initium habere, interdiu stellas cadens atque decidua dicitur. Id autem ab eo quod nobis apparet, sumptum esse, non rauit Ouidius cum ait.

Interdum decælo stella sereno Esti non cecidit, potuit cecidisse videri.

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Voragines, serobes, foueæ, quas Græci bothynos vocant. ¶ Puniceus, igneus, croceus. ¶ Purpureus, roseus, sanguineus. ¶ Crassior, densior. ¶ Caligo, exhalatio vt nubes suspensa. Cũ hiatus vt vastum dolium extiterit, pithetes nũcupant, est enim pithos, dolium.

14
51

Vnum caput cõtinet causas phantasmatum, vt hiatus, voraginum, & colorum, et quomodo fiunt. ¶ Phantasmatum, vt hiatus, voraginum, & colorum, causæ sunt eadē quæ flammarum. ¶ Quomodo fiant, sicut in noctis serenitate exhalatio calida & sicca (vt nuper dictum est) aliquando ardet, & fiunt stipulæ, æges, dali, & cæteræ flammæ: ita aliquando solum lumine coloratur: & tunc fiunt phantasmata. Aeræ enim exhalationes luminis refractione omnimodos colores ostendunt, & maxime puniceum & purpureum: quia hi colores ex igneo et albo apparent permixtis, sicut orientia sidera monstrant, præsertim cum eę talia specula sint, quæ non imaginem, sed colorem suscipiant. Hinc colores in aere plerumque representantur diuersi, nunc punicei, nunc purpurei, nunc clari ores, vt qui rariore caligine suscipiantur: nunc subobscuri, vt qui crassiore. Album enim in nigro multas facit varietates, & flamma in fumo: ita lumen in caliginis nunc densitate, nunc raritate, colorum omnimodas diuersitates. Et hi colores non ita in summa die apparent, quia illos luminis abundantia impedit, nec in summa nocte, quia hos videri impedit noctis nigredo. Et non multo tempore perdurant, quia eorum materia euanida est, & cito segregata disparet. Sed hiatus apparet, quando lumen interueniente nigro dirumpitur: vt lumine ambiente quædam media appareat profunditas, quod bathos dicunt, quæ cum fuerit magna et concreta, voraginem et chasma dicimus, et sæpe ex talibus dali excidere videntur.

Vinti capitis scholia. xiiij. Phantasmatum, vt hiatus, voraginum & colorum, causæ. Phantasma hoc in loco impressio est ignea ex exhalatione cõstans, nõ quidem incensa, sed lumine perfusa, quæ in eam incidens, diuersorum colorum apparitiã reddit. Apparitiã dico, nam in caligine neq; croceus est color, neq; sanguineus, qui in exortu solis aut occubitu circa horizontis extremitatē videtur, sed apparet huiusmodi color ex lumine suscepto in caligine, perinde atq; diuersi colores apparet in iride, qui tamē ibi minime existit. Quocirca phantasmatum causæ eadem sunt re ipsa quæ impressionum dictæ sunt, diuersa tamen ratione. Nam cælum causa est efficiens phantasmatum, vt materia eleuans, & eam lumine perfundens, impressionum autem causa est etiã incens. Præterea phantasmatum materia est exhalatio calida & sicca secundum substāciam manens, & lumen in se suscipiens. Eadem autem impressio est materia, quia proxime in flammam corrumpitur, deperdita sua forma. xv. Sed hiatus apparet quando lumen interueniente &c. Nigrum, distans apparet solet, & album, propinquius, quod hoc fortius, illud vero debilius visum moueat. Hinc pictores quod propinquius & exuberantius apparere volunt, albi efficiunt, quod vero remotius & interius, nigro colore depingunt. Cum itaq; lumen in exterminatibus nubis minus densis apparet, in medio autem obscuritate non apparet lumen, sed nigredo, ibi media quædam profunditas interhiare videtur. Quæ autem ex talibus hiatus dali excidere videtur, id in causa est, quod exhalatio quæ davorum materia est, reuerberata incenditur, & eius flamma nigro contrapositione magis apparet. Si quidem album & flammæ nigro obiectum, magis cõspicuum est, quam si perse & sine huiusmodi obiectione videret. Cuius plane causa est, quod opposita iuxta se inuicem posita, sensibilia sunt, magisque patefcunt, quam vbi solitaria consistunt.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Cometa et cometes, idem. ¶ Errantes stellæ, planetæ. ¶ Canis, cælestis imago quæ in canis similitudine pingitur, posterioribus pedibus hyemali diuisa circulo, capite occasum spectans ad æquinoctialem circulum declinante, dextro pedi Orionis fere supposito, oritur cum cancro, in femore tres stellas habet. ¶ Canis, canis maior. ¶ Orion est cælestis imago quæ vt homo depingitur, ense incinctus, dextra clauam tenens, occasum respiciens, & cum Tauro decertans: quam æquinoctialis circulus in zona diuidit, oritur oriente Sagittario. ¶ Zona, Orionis balteus. ¶ Medius tropicorum locus æquinoctialis circulus. ¶ Quinque stellæ, Mercurius, Venus, Mars, Iupiter, Saturnus. ¶ Tropicus hyemalis, circulus Capricorni: qui est bruma dicitur.

Extum cap. cōtinet tres de cometa opiniones, earū reprobationes, primæ tribus ratiōib⁹, secūde duabus, & textis quib⁹. ¶ Tres de cometa opiniones. ¶ Prima est Anaxagoræ & Democriti credentiū cometa esse cōgregationē stellarū errantiū: q̄ quia prope sunt, lumē suū alternatim refundāt & ad se dirigant, seq; tangere videātur. Cuius signū est (inqt Democritus) quia disoluto cometa apparuerūt stellæ quæzadā. ¶ Sed id nō esse verū ostēdim⁹. ¶ Primo. Quia nō modo semel apparere debuissent stellæ plures disoluto cometa, sed semper q̄ nō videtur. ¶ Secūdo. Quia Aegyptij dicūt errātes stellas adinuicē cōiunctū iri & alijs, & nō facere cometā, q̄ nuper nobis vidētibus factū est, Ioue stellā in Geminis subeūte, & nō facto cometa se separāte. ¶ Tertio. Stellæ per se ipsas parua & pene indiuisibiles vidētur. si igitur cōiūgātur & tangāt, nihilominus maiores nō videbuntur: vt neq; si indiuisibiles tangat indiuisibile. Nō igitur ex stellarū cōuentū nō vastā molis generatur cometes. ¶ Secūda opinio est vocatorū Pythagoricorū, dicentiū cometā vnā esse stellarū errantiū, quæ diu latuerit sub radijs solaribus: quæ modico excessu a sole digreditur, quod Mercurio accidit, & ideo cometā visibus humanis se præbere cōspiciēdū. ¶ Sed neque id verū quidē est. ¶ Primo. Quia nō modo circa errātes stellas apparent comæ, sed & circa alias, quod & nos ipsi vidimus circa vnā stellarū quæ sunt in femore canis. Nec solū Aegyptijs qui idem asserūt, credimus. & coma illa debilis fuit, & magis in partibus astro adiacētibus. ¶ Secūdo. Quia si esset vna stellarū errantiū, semper apparet cometā sub signifero circulo. Nā illic semper meant errantia sydera. sed omnes qui tēporibus nostris visi sunt, sine occasu super horizontē disparuerunt cōsumpti, extra signiferū ambitū existētes. Et imperāte Aristeo apparuit vastus horridusq; cometes rigentē heme, & gelu, & serenitate, vesperī ante solem occumbens. & ideo prima die parū apparuit, postea magis, qui lumē suum ad tertiā cæli partē extendit: ideo nominatus est via: & ascēdit vsq; ad zonam Orionis, & illic consumptus disparuit. Et hæc itidem rationes faciunt cōtra Democritum. ¶ Tertia opinio est Hippocratis Chij, & Aeschylī eius discipuli, eorumq; sequatium dicentiū corpus cometæ stellam esse errantem, & comam accipere propter locum humore a sole ad ipsum eleuato, & lumine refracto: a medio tropicorum loco non attrahere aquam, quia consumpta est a solis latōne, ideoq; illic comam non gerere, & quando est in declinatione ad austrum: quia breuis est decisio circuli super terram relicta, & magna sub terra. Et quāuis copiam aquæ habeat, visus tamē nō bene pertingit: ideo illic non apparet. Cum vero ad Boream relictus fuerit, quia illic magna circuli decisio super terram relicta est, accipit comā, & apparet cometā. ¶ Sed quod non recte sentiāt, patet primo, quia omnis cometā sub signifero circulo inciperet & deficeret, multi autem extra circulum visi sunt, & plures vno simul facti sunt. ¶ Secundo. Si per refractionem humore eleuato apparet coma, deberet interdum comā relinquere, et interdum eā resumere. ¶ Tertio. Quia præter quinque stellas nullus apparet vnq; cometā. id autē falsū est, sed visus est, et quinque præter ipsum super horizontem eleuata stellæ. ¶ Quarto. Falsum est in medio tropicorum loco et austro nō apparere cometam. Nam circa magnū terræ motum in Achaia, cum fluctus Burā & Elicen Achiaē vrbes operuerūt, ortus est in occiduaē partis æquinoctio magnus cometes tēpore estiuo: & iam multifaci sunt ad austrum. Etenim sub Eucle Molonis filio imperante Athenis facta est comata stella circa tropicos hyemales, & sole illic existēte, mense Gamelone, quē Ianuarium dicimus, alij Decembris. ¶ Quinto. Tanto refractionem astris esse quantam comam visi sunt habere cometæ impossibile est. Constat igitur omni ex parte Hippocratis & Aeschylī determinationem non esse recipiendam.

16

17

18

Exti capitis scholia. xvij. Quod & nos ipsi vidimus circa vnam stellarū. Quāuis cometa sit in suprema regione aeris, & magna intercapedine a stellis fixis secundum altitudinem distans, huiusmodi tamen distantia visus nō potest internoscere, vt neq; percipit interstitium nubium & cæli, quāuis sit perç magnum. Hinc iudicatur visus cometam esse in cælo, & propinquum aut distāte ab astris secundum interceptionem lateralis spatij & latitudinis, quam facile visus diiudicat. Cum enim cometa viderit adiacere ad latus stellæ, neq; magna cæli pars inter vtrāq; intercepta iacer, dicitur esse circa stellā. Quādo vero magna cæli portio inter cometā & stellā mediat, dicitur esse pcul a stella. xvij. Debet interdū comā relinquere, & interdum eam resumere, Deberet quidem cometa relinquere comam quādo nō esset vapor sublatus, & ad latus errantis stellæ iacens, in quo fieret luminis refractione. Deberet autem eandē resumere, quando in vapore ad latus iacente fieret refractione luminis. Atqui cometa semper videtur habere comam, a qua & nomen accipit, Et quod in tertia ratione contra hanc tertiam opinionem adducit, præter quinque stellas, planetasq; minores nullū debere apparere cometam, si cometa sit vna stellarum errantium, ex eo robur habet, qd nulli antiquorum cometam posuerunt esse aut solē aut lunam, propter insignem vtriusq; molem, quæ maior nobis apparet quam solear apparere cometes. Si itaque cometa esset vna stellarum errantium, esset vna earum quinque quæ nobis apparent minuscule, qd earum moles ipsius cometæ magnitudinē admodum respondens, quare præter quinque huiusmodi stellas nullus apparere deberet cometā. Cū fluctus Burin & Elicen Achiaē vrbes operuerūt. Duas illas vrbes olim aquis obrutas esse, Quod diu quoq; ex Pythagora memorat. Si quæras Elicen & Burin Achiaidas vrbes, Inuentas sub aquis, & adhuc ostendere nauarū Inclinata solent cum moenibus oppida mersis.

Septimi capitis annotat.

Pogon, pogonos, barba. hinc pogonia, cometes qui inferiore ex parte in specie barbae loge promittit iuba. ¶ Est & visus alijs seculis incognitus sub Augusto Casare candidus cometes, argeteo crine, ita refulgēs, vt refulgētia excellētia vix cōtueri liceret, specieiq; humana dei effigiem in se ostendens, vt prodit C. Plinius. Sed quis nō intelligit hoc domini prænciū fuisse astrum: cum voluit deus homo in terris videri, & cum hominibus nostram sortem miseratus conuersari? ¶ Eleuantia exhalationes & vapores, sol, planetæ, & astra. ¶ Hypercauma, epicauma, incendium fulsum apprens. ¶ Aegos, flumē, vrbs in Hellepoto. ¶ Tropici, termini vię solis.

Eptimum caput continet causas cometæ, eius generationē eius diuersitatem, signa qd sit calidæ & siccæ naturæ, cur non multi passim, cur raro, & cur frequentius extra tropicos appareat: & præter literam Aristotelis, significationes cometæ. ¶ Cometæ causæ efficiens, sol, planetæ, astra, materia, exhalatio calida & sicca. ¶ Cometæ generatio, Cum eleuatur exhalationis calidæ & siccæ multitudo vsque ad illam supremā aeris regionem in ignis confinio existentem, circulari motu agitata, quæ quidem compacta sit & densa, bene inflammabilis, sic vt non multum exuratur, neque cito extingatur, habeatque subiectam dispositam exhalationem ascendentem vt aptum & conueniens pabulum, tunc fit stellā comata. Facile enim propter ignis viciniā, & loci sui dispositionem inflammatur: & ad illius summi aeris motum syderis cursum imitatur. Et hic flammam in modum crinis circūquaque dispergit, qui crinitus dicitur, hic deorsum demittit, & tunc pogonia est quæ barbata dicitur, hic vero in latus porrigit, & hunc dicunt caudatum. ¶ Cometarum diuersitas. Horū est duplex, quidam per se apparet non in loco astris: & totus est hypercauma. Alius sub astro, nūc sub erratico, nūc sub altero: & fit in modū halo circa solē, aut lunā: nunc crinē, nunc pogoniā, nunc flāmā in latus porriges. sidus autem comam non habet. Hoc tamen interest, quia halos fit refractione, vt postea fiet manifestum, cometa vero flamma & incendio. Hinc fit vt Hippocratis ad solem refractione parum sit probanda: quia frequentius per se fit, neque circa solem, neq; astrum aliquod, quam circa astrum. ¶ Signa quod cometa calidæ sit & siccæ naturæ. Cometam igneæ esse consistentiæ & naturæ, hæc sunt indicia. Quando apparent

19
20

21
22

comete, validi perfiant venti, & siccitates sunt multe. hoc enim ideo est, quia eleuatur exhalationis multitudo, humidum euaporans & soluens: vt in aquam concrefcere denfari, foluique non poffit. Et cum comete pauciores, minores, & rariores: pauciores erunt venti ac siccitates, cum vero maiores, validiores erunt venti, & anni ficciores. Et memoria proditum est aliquando sic inualuiffe fpiritum, vt magnus lapis sublatu fuerit in aera, qui in Aegos flumen claro die decidit: & circa noctem apparuit cometes horrendus: ac tunc hyems ficca fuit, & borealis: & æftus ille maris qui Achaiam inuafit, propter contrarietatem ventorum factus est. Nam boreas in finu obtinuit, faciens fluctus et inundationem: et aufter extra impetu valido perflabat, et arida impetebat loca. Et sub principe Nicomacho circa circulum æquinoctialem exortus est cometes diebus paucis perdurans, a vefpera ortum faciens: quo tempore in folitus ventus vexauit Corinthum. Hæc fufficientia præbent argumenta cometem nature effe igneæ, calidæ et ficcæ. ¶ Et fi quæras, cur non multi fimul paffim? cur raro? cur frequentius extra tropicos fiant? ¶ Hoc ideo est, quia raro materiata eleuata est, vt fufficiat facere cometam vnum aut multos. Et propter difgregationem et folutionem materiæ quæ fit nunc a sole, nunc ab aftris, et feruore folis, femper illac difcurrentis, sub tropicis fortius difpergitur atque difoluitur materia, quam extra illum cæli ambitum. ¶ Præter literæ Aristotelis fententiam, cometæ fignificationes. Præfignat bonorum fertilitatē, ventorum impetum, bella, principum lethum, et feditiones.

Tu fertiles agros, et inania vota coloni,
Siccus et efferuens feue cometa facis
Cum crinem oftentas, tunc ventorum impetus vrget
Oppida, tu bella fanguinolenta moues.
Principibus lethum, tu feditiofa minaris.
Sic varijs mundus ducitur aufpicijs

S Eptimi cap. fcholia. Est & vilus alijs feculis incognitus. Cometem illum candidum sub Augusto Cafare vilum (cuius meminerunt huius capituli notæ) nonnulli eam effe ftellam coniectant, in qua Sibylla Tyburtina Augusto Cafari oftendit (vt perhibent) imaginem cæcidiffimæ virginis puerum gremio complexæ, eiq; dixit. Hic puer maior te est, ipfum adora. Cui Mantuanus fati aftipulatur de prædicta Sibylla loquens.

Hæc (cum diuinos cultus & facra pararent
Augusto cum plebe partes) cita Tyburis arcem
Liquit, & ingentes veniens ad Cafaris aulas,
Fulgentem nitido monftrauit in æthere circum,
Irideq; inclufam parua cum prole parentem.
Atq; manum tendens, vultuque ad fyderaverso,
Ille puer deus est, inquit, tu define Cafar
Velle coli, pueroque aras ac templa relinque.
Ille regit cælos, atque immortalis olympi
Poffidet imperium, & fatalia temperat astra,
Pone precor Cafar faftus Augufte superbos.
Te que (licet tractes vastæ telluris habenas)
Effe sub immenfo politum reminifcere summi
Principis imperio, cui rerum potestas.

xx. Et hic flammâ in modum crinis circūquaque difpergit. Quæ trifariâ cometa diuerfus appareat, vt hæc habet litera, efficit diuerfitas cõfiftentiæ exhalationis adiacētis cometæ. Cū ei fparfa circūquaque exhalatio incēdit, dicitur crinitus. Cū vero ima ex parte deorfum porrigit exhalatio in fpecie barbæ, & in flammatur, dicitur barbatus. Cū denique extra cõpactâ exhalationē prominēt in longū alia exhalatio incēfa, iacens ad latus, dicitur caudatus. Ex quo liquido cõfistat ipfum cometæ effe de natura elemētari, naturâ quealicuius trahere elemētari, vt pote ignis, cuius caliditatē & ficcitatē fortit. Nec obftat cometæ luciditatē videri, nō aut ipfius ignis, quia huius materiæ rarior est quæ vt ad eam cõfistat vilus, illius autē dēfior & cõpactior. Neq; motus circularis cogit eum effe cælestis nature, nā mouet cometa circulo per accidens, ad motum aeris quæ cõtinetur, & nō per fe. Neq; futurorum præfagia quæ ab Aftronomis per cometam fiunt, nā nō est illorum præfagium cometa caufa præcipua, fed pofterior, defignans caufas illorum

affectum adesse, sicut iris pluuiæ. Apparens enim cometa designat magnam esse virtutem calefacturam aëtherum, per quam multæ eleuatur exhalationes, & terræ inducitur siccitas atq; fertilitas. Illarum autem exhalationum plerumque repercutitur a corporibus densis mediæ regionis, & validos efficit ventos. Et vt in maiori mundo, ita & minori vis illa valida aëtherum immutationem facit, hominibusq; mouet cholera, ex qua non refrenata, bella, feditiones, & principum cædes cõsequitur, vt tempore belli Pharfalici, & mortis Iulij Cafaris cometam apparuisse memoriæ proditum est.

¶ Octauum capituli annotat.

¶ Lac primo, est circulus albus cælum cingens (vt aiunt) per Geminos & Sagittarium transiens, sub noctis serenitate conspicuus, de quo sic meminit Ouidius.

Est via sublimis cælo manifesta sereno. Lactea nomē habet cædore notabilis ipso.

¶ Secundo, Lac est exhalatio sub ipso aggregata cælesti circulo, eius candor si militudinem repræsentans. & caufatur candor in illis, vt colores caufari dicti sūt. Cælestis semper sub nocte serena apparet, impressionis nō semper. Lac, via lactea, galaxia. gala enim dicitur Græci lac. ¶ Emphasis, demōstratio. ¶ Sporades, disperisæ

23

¶ Ctauum caput cõtinet tres de lacte opinionēs, earum improbationes, & propriam determinationē. ¶ Tres de lacte opinionēs. ¶ Prima est Pythagoricorum dicentium Phaetōrē semel hac curru traxisse paternos, & hanc cæli partē exustā incæduisse: hincq; nobis adhuc lac apparere. ¶ Sed inconueniens est nō intelligere hac de caufa zodiacū circulū iam exustum esse debere, & magis quæ sit lacteus circulus. nā sub eo fēper sol decurrit, & omnia errantia fydera. At nihil tale passus cõspicitur. nobis enim totus manifestus est circulus, & qualibet nocte videtur dimi-

24 dius. nisi ea ex parte qua cõiungitur lacteo circulo. ¶ Secūda est Democriti & Anaxagoræ dicentium lac esse proprium lumē aliquorum aëtherum adinuicē cõgregatorum, Dicebāt enim solis aspectu propriū lumē aëtherum impediri videri, sed terra interposita non impeditū videtur, et lac nūcupatur. ¶ Sed nō ita est. Primo, quia lactis circulus fēper apparet sub eisdē aftris, At cõtinue esset alia et alia quæ a sole nō inspiceretur. trās lato igitur sole, oporteret et lac trāsferri. ¶ Secūdo. Quia astronomis theorematis cognitū est solem esse multo terra maiore, et astra multo magis a terra quæ sol et luna distare, conus igitur terrestris vmbre deficit citra astra, ad ea ipsa solarem aspectum non impediens. ¶ Tertia est dicentium lac esse radiorum solis refractionem: vt de cometa. Sed neq; hoc verum est. Primo, quia nō semper deberet apparere in eodē loco: vt impossibile est eadem emphasis in eadem speculi parte fieri, si speculū aut res moueatur. Mouentur autē cõtinue sol et astra.

¶ Secūdo, Quia apparet nobis lactis circulus in aqua de nocte, vbi non potest esse talis refractione. Non igitur fieri oportet hanc emphasis atq; candoris manifestatio 26 nō ob radiorum refractionē. ¶ Aristotelis determinatio. Virtute aëtherum quæ sunt in cælesti lacteo circulo, eleuatur exhalationes multæ, vt fit in generatione cometæ: i qua quidē recipitur atq; refringitur lumē aëtherum illic existentium, et illius partis cæli fit; hūc in modū circulus magnus albus (vt sub aëtheri rotunditate fit circulus halos) qui lactis circulus dicitur. Et id quidē rationale est. Nā si vnū aëtherum sufficit materiā eleuare vnde possit prodire cometa, multo quidē fortius magna aëtherum multitudo, quæ in via cæli lactea late effulget (quas sporadas dicunt) materiā sustollere poterit, i qua hæc pars cæli formetur, respēteturq;. Adde hūc lacteū circulū nō fieri inter tropicos vt neq; cometes: sed extravbi exhalationū vis maiore perdurare possit idissoluta tēpore, et vbi esse possit maioris materiæ respētationis comoditas. De flammis igitur apparētibus, de phæatmatibus, de cometis, et lacte, hæc dicta sufficiant.

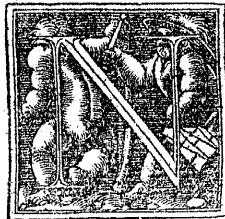

¶ Octauum capituli scholia. Lac primo, est circulus albus cælum cingens. Hæc gemina lactis significatio in notis huius capituli explicata facile satisfact ei inquisitioni quæ sciscitatur an galaxia sit de natura cælesti, vel elemētari. Siquidem adhibenda est responsio galaxiam primo, esse de natura cælesti. Et enim cælestis circulus suo candore conspicit

cuus, & non est impressio, sed ipsius causa. Neque oportet cælum, quia omnes partes eiusdem habet naturæ secundum substantiam, sicut in vna parte habet candorem, in qualibet ipsum habere, aut quia in aliqua parte non habet in nulla habere. Nam cum sit heterogeneum, & partes dissimilis denominationis diuersorum officiorum sortitur, nihil verat ipsum in diuersis partibus diuersa habere accidentia, perinde atque astra, cæli partes, lucem habent, cuius cæteræ partes eius sunt immunes, quæ admodum & animalia partes omnes habent eiusdem naturæ, in diuersis tamen partibus varia habent accidentia & opera. Lac autem secundo, siue galaxia in secunda acceptione, est de natura elementari, & impressio est ignea, ab exhalatione candore celestis illius circuli recipiente formata. Et de hac potissimum loquitur Aristoteles, & quæ in litera dicit, de ipsa intelligi expositum fecimus materia subiecta. xxiii. Prima est Pythagoricorum dicentium Phaethontem, Fabula de Phaethonte Ouidius elegantissime in secundo Metamorphoseos prosequitur. quam licet poetis aptam non debuerit Pythagorici Philosophiæ accommodare, aut credere ex eo curru ductu partem cæli exustam. Nam cælum non est incendio obnoxium, neque ab igne læsionem suscipere natum, quandoquidem ignis elementaris cælo lunæ conterminus nullam ei infert labefactionem. Quæ autem hanc fabula ad historiam referre maluit, dicitur per Phaethontem designari cometem ingentem & horridum, qui quondam visus est, eiusque tempore tantam fuisse siccitatem, solisque ardorem, ut arbores & segetes arefactæ fuerint, & flumina propemodum exsiccata. xxv. Conus igitur terrestris vmbre deficit citra astra. Cum sol est sub nostro hemisphærio, terræ vmbra in modum spæricæ pyramidis per ærem cælum versus porrigitur ex opposito corporis lucidi. At illa vmbra non diffunditur in sublime vsque ad astra cum ob terræ ad solem paruitatem, tum ob nimiam astrarum a terra distantiam. Deficit igitur conus, supremusque vmbre terrestris vertex, longe citra astra, quare non impedit diffusionem luminis solis sub terra existentis ad astra nobis supereminentia. Non enim potest opacum impedire lucidum, nisi per quantum spatium sua vmbra diffunditur. Si igitur non possunt astra videri in die propter lumen solis, eadem ratione neque eorum lumen nocte videbitur, quod est dictis contrarium repugnans.

¶ Noni capituli annotat.

¶ Stilla, gutta.

¶ Ontium caput continet causas pluuie, eius generationem, & vnâ caliginis & nubis differentiam, & præter literæ Aristotelis sententiâ vnâ & viginti signa pluuie. ¶ Causæ pluuie sūt efficiēs, cæli circulus, maxime solis, qui per nos decurrens vapores eleuat, & disgregat, quos sua absentia congregat. materia autem est vapor calidus & humidus sursum latus. ¶ Pluuie generatio. a sole & alijs astris eleuatur vapores ab aqueis locis (est enim vapor, aquæ halitus) qui diu in aere suspensus & ob mediæ regionis frigidæ contactum densatus infrigidatur, atque iterum per stillas deorsum erumpit, sitque pluuia. Quæ si minoribus stillis crebra descendit, imber, si maioribus, pluuia, si impetuose, subito & grossioribus totis simul labrotera dicitur. ¶ Differentia. Inter nubem & caliginem hoc interest, quia nubes est crassior ille vapor visus in aere suspensus, qui tandem soluatur in aquam. Caligo autem itidem suspensa nebula est, sed quæ non soluatur in aquam, quæ dispergitur, & dispersa vanescit. est enim caligo velut nebula sterilis. Fit hinc ut caligo magis sit serenitatis signum. Et generatio nubis ex vapore, & pluuiarum ex nube, imitatur solis circulum. nam sole existente prope, eleuantur vapores, fiuntque nubes, quo elongato, iterum descendunt, calidum enim eleuat, & frigidum deprimat, & hoc semper, ut fluuius effluens & relabens secundum ordinem. Et forte hunc semper naturæ seriatæ seruata indeficiente in fluuium, ut diuinæ prouidentie flumen, priores sub ænigmatæ, & velata allegoria Oceanum terræ semper circumfluum vocauerunt. ¶ Præter literæ Aristotelis sententiâ, vnum & viginti pluuie signa. Mergorum e flumine celer volatus atque clamor. Fulicæ in sicco ludentes. Ardea super nubem euolans. Sidera cadere visa, Albescentes flammæ sub obscura nocte tractus, Paleæ & frondes eleuatae volitantes. Plumæ in summa aqua colludentes. Ex parte Boreæ, Eurique zephyrique, tonitrus, Grues in aere fugam agitantes. Vacca in cælum suspiciens, & captans naribus auras. Hirundo lacus circumuolans. Rana in limo querula, Formica ova extollens. Cælestis arcus apparitio. Agmen coruorum e pastu rediens, & alis strepens. Fluuiiales aues vndis relictis prata quærere, se frustra

lauare gestientes. Garrula cornix. Cornix sola dispatata arena, caput vndis obiectans & immergens. Ignis in oleo scintillans. Et fungi crescentes, pluuia & tempestates (vt cecinit Maro) præfagiunt.

¶ Iam sibi tum curuis male temperat vnda carnis,
 ¶ Cum medio celeris reuolant ex æquore mergi,
 ¶ Clamoremque ferunt ad littora. Cumque marinæ
 ¶ In sicco ludunt fulicæ, Notæque paludes,
 ¶ Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
 ¶ Sæpe etiam stellas vento impendente videbis
 ¶ Præcipites cælo labi, noctisque per umbras.
 ¶ Flammæ longos a tergo albescere tractus,
 ¶ Sæpe leuem paleam & frondes volitare caducas,
 ¶ Aut summa nantes in aqua colludere plumas,
 ¶ At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
 ¶ Eurique, zephyrique tonat domus, omnia plenis
 ¶ Rura natant fossis atque omnis nauita ponto
 ¶ Humida vela legit, nunquam imprudentibus imber
 ¶ Obsuit, Aut illum surgentem vallibus imis
 ¶ Aeris fugere grues. Aut bucula cælum.
 ¶ Suspiciens, patulis captauit naribus auras.
 ¶ Aut arguta lacus circumuolauit hirundo
 ¶ Et veterem in limo ranæ cecinere querulam,
 ¶ Sæpius ex tectis penetralibus extulit ova,
 ¶ Angustum formica terens iter. Et bibit ingens
 ¶ Arcus. Et e pastu descendens agmine magno
 ¶ Coruorum increpuit densis exercitus alis
 ¶ Iam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
 ¶ Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri.
 ¶ Certatim largos humeris infundere rores
 ¶ Nunc caput obiectare fretis: nunc currere in vndas,
 ¶ Et studio incassum videas gestire lauandi
 ¶ Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce.
 ¶ Et sola in sicca secum spatiat arena,
 ¶ Aut caput obiectat querulum venientibus vndis
 ¶ Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
 ¶ Nesciuerunt hyemem, testa cum ardente viderent
 ¶ Scintillare oleum, & putres concretere fûgos.

¶ Oni capituli scholia. xxvii. Causæ pluuie sūt, efficiens, cæli circulus. Sol dicitur causa efficiens pluuie, quia colore suo sustollit vapores, ex quibus fit pluuia. Media itidem regio aeris pluuiam efficit, quæ frigiditate sua vapores in nubem condensat, nubesque in pluuia soluit. Neque inconueniens est eiusdem effectus diuersas & contrarias esse causas, secundum diuersas agendi partes atque officia. Cæterum quauis vehemens sit solis calor æstate quæ hyeme, non oportet si calor solis pluuia efficit, crebriores pluuia æstate fieri quæ hyeme. Nam calor æstiuus vapores quidem copiosos sustollit, sed ob effruescentiam atque vehentiam eos dispergit, neque sinit in nubem crescere. Calor autem hybernus longe languidior & vapores subleuat, & subleuatos in nubem cogi non vetat. Hinc maior habetur gignendæ pluuie occasio hyeme quæ æstate. Neque oportet solē cum congregatur vapores in nubem, sepe absente esse a nobis secundum substantiam, alioquin solum tempore nocturno fierent nubes & pluuia, sed sufficit eum esse absentem secundum virtutem, & vim eius dissipatiuam non impedire concretionem vaporum in nubem, quod sæpenumero contingit ipso sole super horizontem nostrum existente. xxviii. Et ob mediæ regionis frigidæ contactum. Media regio aeris locus est naturalis, a natura designatus generandi pluuie, non tamen est naturalis pluuie genitæ. nam cum grauis sit, naturæque quæ, vbi primum genita est, delabitur, vbi in suo conseruetur loco naturali. Neque idcirco oportet mediæ aeris regionem

esse locum naturalem generatiōis aliarū aquarum, quia ceteræ aquæ diffimilem habent a pluuiâ generandi modum & ratiōnem. Demum impressiōnes ignitas interdum fieri in mediâ regiōe aeris, non impedit pluuiam ibidem natura gigni. Nam dictæ impressiōnes fiunt a corporibus densis & solidis, quæ, quâuis frigida, deorsum detrudunt exhalatiōnes conatas sursum emicare, ex qua collisione fit illarū incensio, perinde atq; ex marmore frigido, marmori etiâ frigido illiso, excutitur ignis. Pluuiâ autem fit aliâ ob causâ, vt pore frigiditatem prædictæ regionis. Iam sibi tum curuis, vnda male temperat carinis, quando ob ingruentem tēpestatē non est apte disposita vt carinæ per eam ducantur. Pars boreæ, est pars cæli septentrionalis, nam ab ea spirat Boreas. Sic domus Euri eadem ratione pars est orientalis, & zephrî, occidua. Imprudentibus, ignauis, quibus nūc; ob fuit imber, quia tanta sunt futuræ pluuiæ signa, vt non possit nō percipi vterua etiâ ab incautis, quare eis nō nocet, cū nunquā fit improuisa, Veterem querelam. aut q; humanâ amiserint formâ, vt canit Ouidius, aut q; Hydrum regem habuerint, vt fabulatur Aesopus, Ingēs arctus, iris, quæ bibere dicitur, cū vapores sustollit ex quibus fit pluuiâ. Asia præta sūt quæ adiacēt Asiæ paludî, non longe a Caystro Meonia fluuij. Cornix dicitur improba, q; sinistra credebatur ominis in augurijs, vnde id Virgilij.

Ex primo Georgiorū Virgilij.

Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix. Scintillare oleū, id est scintillas quasi iniecta aqua emittere, quod signum est vaporum in aere flubeuatorum. Putres fungos, fungorū figuras ex fuligine natas, & sumitati lucernæ hæretes.

Decimi capitis annotat.

Serenitas, est a nubibus aeris puritas. Tranquillitas vero, est in aere fluctuatium ventorum vacuitas.

Decimū caput continet causas roris & pruinae: eorū generatiōnes, tres eorum differentias, & duas conueniētias, & præter literæ sētētiam, roris & pruinae accidentia. Roris & pruinae causæ, efficiens, sol & astra, materia, densus vapor, parūq; caloris habens. Roris generatio. Vapor qui paululum de die eleuatus fuerit, ob calidi sursum ducētis paucitatem, tēperatæ noctis frigore deorsū ducitur, atq; in aquâ soluitur, qui in aquâ versus ros dicitur. Fit em̄ cū nō fuerit æstus sursum ducēs

& exiccās, neq; frigus cōstringēs & gelās. Et quod gignatur prope signū est, quia tū nō lōge suspēditur vapor. Pruinae generatio, fit vt ros, sed pri⁹ q; vapor in aquâ vers⁹ cernatur, gelatur, & fit hyeme, magisq; hyemalib⁹ locis. Tres roris et pruinae differentia. Differūt primo. Quia cū fit ros, vapor nō gelatur, qd facta pruina cōtingit. Secundo. Ros temperiem requirit, pruina autē non, sed frigoris lapsū. Tertio. Quia ros fit flante Austro, et non Borea, nisi in Ponto, vbi oppositoto fit modo, nā austrini flatus tēperiem parāt Boreas hyemē. Est em̄ frigidus, et suo frigore exhalatiōnis caliditatē extinguit, præterq; in Ponto, vbi auster distās temperiem facere nequit, Boreas autem illic propter frigiditatem antiperistasin faciens (quæ cōtrariōrum circūstantia est) calidū cōgregat et magis euaporat. Hinc fit vt in exteris locis id etiâ percipiatur, et putei flante Borea plus effument halētq; quam flantibus austris, Sed Borealia extingunt antequam consistant. Austrî autē congregare sinunt, Et pruina e cōtrario sit magis flante Borea. Duæ conueniētia. Conueniunt primo, quia ambo fiunt tempore sereno, et tranquillo. Non existente enim serenitate, vapores apti eleuari nequeunt, et flante vento, consistere non possunt. Secundo. Quia ros et pruina in altis montibus non fiunt. Primo, quia vapor ex quo gignuntur, densus est, et parum caloris habens vnde possit in præruptorum verticem montium sustolli, sed prope terram dimittitur. Secundo, Quia montiū vertices vento agitantur, non consisteret igitur vapor, vnde illic ros atque pruina fieret. Præter literam, roris et pruinae accidentia, Ros frumenta collecta putrescere facit, sereno fit tempore, ex rore oues letalem fluxum concipiunt, Pruina plerūque foetet, descendens, serenitatem, ascēdens, futurū indicat imbrem. Rore seges collecta perit. Sunt rorida Tempe. Rore et oues pastæ, ventre fluente cadunt.

Cana pruina olida est, descendens ipsa serenat. Sed si conscendat, tempora pulla noiet.

Decimi capitis scholia. xxxxi. Roris generatio. Vapor qui paululum de die Rorem in infima regione aeris fieri constat, tum ob vaporis ex quo fit densitatem, tum ob caloris ipsi sustollentis paucitatem. Neq; credendum est vaporem ex quo fit ros, subtiliorem esse eo ex quo fit pluuiâ, quâuis ex hoc fiat nubes, ex illo autē non. Nam nubes requirit copiosum vaporem, validumq; frigus constringens. vapor autē roridus oppido q; paucus est, & temperatum frigus exigit. Et quâuis paucus vapor alius sustollit natus sit q; multus, vbi æquâ virtutē habet vt rorūq; sustollens, & qui sustollitur vapor, in ceteris quam multitudinē ac paucitatem, conueniens est, non tamen id euenit vbi diuersæ virtutis est calor sustollens, & diuersæ dispositionis vapor qui sustollitur, quemadmodum hoc in loco. Nam calor subleuans vaporem pluuiatē, copiosus est, subuchens autem roridum vaporem, perquam paucus & languidus. Insuper & vapor pluuiatē, rarior est & leuior, vapor autem roridus, densior, & minus leuitatis sortitus. Hinc non cōficitur si multus vapor a multo calore sustollitur ad mediā aeris regionem, idcirco oprtere & paucum vaporem a lento calore illuc eleuari, cū non sit huius & illius vaporis confirmis eadēq; ratio. xxxxiij. Hinc fit vt in exteris locis id etiâ percipiatur. In alijs locis (inquit) quem in Ponto percipitur id ipsum, Boream scilicet propter frigiditatem calidum cōgregare, & magis euaporare, & eam ob causam puteos flante Borea plus effumare, quam flantibus austris. Nam flante Borea calor diffugit ad imas aeris partes aquis vacuas, frigore Boreali altiore aeris partem occupante. Et virtus caloris hoc pacto v nira, fortius vapores resoluit. Austro autē flante non sic calor in imum detrusus cogitur, sed liberior per totum aërem diffunditur, quare debilior calor aquis proximus, minus vaporis eleuat. Cæterum Pontus (cuius meministi) Sythiæ cōtermina regio est, ad polum arcticū & septentrionem sita, a qua Auster, cum ventus sit meridionalis, & diametraliter septentrionali oppositus, procul distat facile dignoscitur. xxxxiij. Rore seges collecta perit. Tempe, nemus est Hæmonia, arboribus frequentibus gramine virentibus, autumq; concentu peramœnus, de quo Ouidius.

Rorem in ima regiōe aeris gigni.

Est nemus Hæmonia prærupta quod vndique claudit Sylua, vocant Tempe, per qua Peneus ab imo Effusus Pindo spumosis voluitur vndis. Hinc loca quæuis amœna, placida & temperata, tempe vocamus. Tempora pulla, atra, nigra, nubila & pluuiosa.

Pontus. Tempe. Peneus. Ouidius.

Vndecimi capitis annotat.

Ephemerus, diarius, vniū diei.

35 36

Vndecimum caput continet causas niuis, eius generationem, et vnam conueniētiam, et præter literæ sententiā accidentia niuis. Causæ niuis, cum prædictis eadē sunt. Niuis generatio. Nix generatur, cū nubes prius q; in humorē stillet, cōgelatur, & hoc est frigiditatis regionis in qua fit, signū, & temporis. Non enim constringeretur ac gelaretur multa existente caliditate, & non superuicente frigore. debet tamen aliq; casus loris esse, nubem eleuari sufficiens. Conueniētia. Conueniunt pluuiâ, ros, pruina, & nix, nam fiunt ob infrigidatiōnem omnia. Et pluuiâ & ros sunt idem, & pruina & nix idem, sola paucitate & multitudine distantia. Nam pluuiâ ex multo vapore, multis locis, & multo tempore collecto, generatur: ros ex paucis, vt ephemero vapore. Et pruina ex gelato vapore: nix vero ex gelata nube. Præter literæ sententiā, quatuor niuis accidentia. Nix nimium albet, fortiter visum dispergens, per flocculos cadit, messem auget, semper in altis saluatur montibus.

Candida nix nimium, tu fundis acumina visus. Tu cadis vt floccus. Messibus apta venis. His maron, & Rhodopen, & Caucasos, Othrin, & Alpes Præruptos montes tu sine fine tegis.

Vndecim cap. scholia. xxxvi. Et pluuiâ & ros sunt idē. Hoc quidē paruū, illud vero magnū. Vtrunq; enim fit per non cōgelatiōnē, & pluuiâ est vt multus ros, ros autem vt parua pluuiâ. Similiter nix & pruina sunt idem. hoc idem paruū, illud vero magnū, cum vtrunq; fiat per cōgelatiōnē, & nix est vt multa pruina, pruina vero vt pauca nix. Et cōstitutiō quatuor terminis hoc ordine, pluuiâ, ros, nix, pruina, sicut se

habet pluuiam ad rorem, ita nix ad pruina, ergo per conuersam proportionalitatem, sicut se habet ros ad pluuiam, ita pruina ad niuem. Et per transmutatam proportionalitatem, sicut pluuiam ad niuem, ita ros ad pruina. Iterumque per conuersam proportionalitatem, sicut nix ad pluuiam, ita pluuiam ad rorem. Et ceterę proportionalitatum rationes in hisce quatuor terminis desumi quę facillime possunt. xxxvi. Tu cadis ut floccus, messibus apta venis. Floccus, exigua est lanę portiuncula, quę hæret dumetis & spinetis cum per illa transeunt oues. Inde flocculus diminutiuum nascitur. Et in flocculorum similitudinem niuem cadere, vel experientia compertum habemus. Porro nix apta est messibus, quia cum agros quibus mandata sunt semina, tegit, confringit suo frigore terram, naturalemque terrę calorem cogit introrsum manere, qui eo fecundius & uerius semina ad segetum productionem fouet. Hismarus & Rhodope montes sunt Thracię perpetua niue cędentes. Caucasus, mons Indię conterminus Scythiis. Othris, mons Thessalię, quem Virgilius niualem vocat cum inquit. Descendunt Centauri Homolen Othrinque niualem.

Hismarus
Rhodope
Caucasus
Othris,
Alpes.

Alpes sunt montes Italia a Gallia disteminantes, de quibus Virgilius. Alpinas ah dura niues, & frigora Rheni. Et in his editissimis montibus saluatur nix, quę calor solis etiam æstiuus non sufficit eam liquefacere, quare diuturno frigore tandem illa duratur in crystallum.

¶ Duodecimi capitis annotat.

¶ Antiperistasis, contrariorum circumstantia. ¶ Pontus, regio ad Boream, est & id mare quod a palude Meotide vsque in Tenedum protenditur. ¶ Labroterę, impetuosiore, vehementiores.

¶ Duodecimum caput continet duas quęstiones, antiquorū respõsiones, earum improbationes, secundę tribus rationibus, & proprias solutiones.

¶ Prima quęstio. Vbi generetur grãdo? ¶ Dixerunt sursum generari: & aqua ob stillarū paruitatē suspensam manere in aere (quę admodum contingit aurum, & pleraque terrea corpora ob molis paruitatē aquę supernatare) & illic congelari: & postea cõgregata multa simul, cadere gradines. Sed hoc esse non potest, quia cõgelata copulari nequeunt: quemadmodum humida. ¶ Secunda. Quo tempore magis generetur grãdo? & videtur hyemē: nam grãdo est vt crystallus, fit autem congelatio hyemē, maxime tamen vere apparet & autumno, tempore fructuum, & tranquillioribus locis. Dixerunt magis æstate fieri: & cum nubes ad tantę altitudinis aerem peruenerit, qui maxime fit frigus, quia solarium rarefactionem radiorum non amplius sentiat, illic aquam gelari, fierique grandinē. & hoc maxime æstate euenire contingere, quando quidem copiosus sit calor, nubes eleuari & sursum pellere sufficiens. ¶ Sed neque hi recte sentiunt. ¶ Primo. Nam in valde altis locis non fit grãdo. videremus enim eam (quemadmodum & niuem, aliquando in ipsis genitam. ¶ Secundo. Quia sæpe visę sunt grandinosę nubes cum sono nõ longe a terra delatę, qui horrorem & metum audientibus & videntibus ingerebat terribilē, tarę aliquo alio maiore futuro. ¶ Tertio. Quia aliquando mirę magnitudinis cadit grãdo, omnimodã gerens figuram, & non rotundã, signum igitur est ex non valde alto loco ruere, neque in valde alto genitam esse. ¶ Primę quęstionis solutio. Antiperistasis (quę est contrariorum circumstantia) ipsorum auget vehementiam: & hinc fit vt æstate inferiora loca frigida sint, et hyemē calida, quare æstu valido existente, mediã aeris regio frigidior est, suis circumdata contrarijs. Et ex nube citius aquam eliquat, et grossiores guttę (quas labroteras dicimus) fiunt, quę impetuosę et cotę simul decidunt ob cõgelationis celeritatem. Ita circumstante cõtrario fiunt guttę labroterę, quę prius quę decidant, gelantur: quę congelatę, grandine dicuntur. Et quando propinquius fiunt, maiores apparent, quia paruo ferantur interuallo: quando vero remotius, minores atque rotundę. ¶ Secundę. Minus æstate et hyemē quã vere et autũno et fructuum maturacione: quia ver, et autũnus, et maturefcentium fructuum tempus calidum satis est et humidum vt vapores eleuentur, et antiperistasis fiat. Adde quod quando vapor eleuari sufficit tempore calido, mediũ aer ex cõtrariorum circumstantia valido concepto frigore vaporem citius gelat. Multi enim cito aquam infrigidare volentes, primum eam ad solem ponunt. Et in Ponto circa calamos aquam calidam

57

38

39

40

fundunt, vt illic citius geletur. vtuntur enim in piscium captura glacię vt plumbo: vt calamı quiescant. Et hac ipsa de causa circa Arabiã & Aethiopiã æstate ingrauescant imbres, & in die frequēter: & nõ in hyemē. ¶ Pręter literę Aristotelis sententiã, grandinis quinq; accidētia. Deorsum per globos ruit vt crystallus. Messēm enecat. Interdum cum sono & strepitu auditur. Cum pluuiam cadit. Multimoda exiit figurę, aliquando hominum, aliquando ferarum effigiem retinens.

¶ Grãdo globum vitrei crystalli, deorsum

Decidit, & vitem strataque farra necat.

¶ Horrendoq; sono mortalia pectora terret

Nubis: & euentu deteriora rata.

¶ Mixta ruens imbrı, varijs formata figuris:

Et faciem visę esse habuisse ferę.

¶ Duodecimi cap. scholia. xxxviij. Quo tempore magis generetur grãdo. Ratio eorū qui contenderunt grandinē hyemē fieri, diluenda est, admittendo quidem grandinē cõgelatione fieri tanq; causa partiali & insufficiente, nõ aut vt totali. nã pręter eã requiritur sufficiens calor ad eleuandũ vaporē, qui nõ habetur hyemē. Pręterea grãdo congelatione fit, nõ quacunq; sed ea quę ob vehementiorē frigiditatē medię regionis aeris cõtingit, adauctã a calido infimę regionis circumstãte, per antiperistasis. huiusmodi aut congelatio non fit hyemē, cum nõ habeat tunc infima regio aeris sufficientem calorem, quo adaugeat frigiditatem medię quam circumstãt. Quin potius hyemē fit congelatio a frigidio (nõ cõcurrente etiã per accidens calido) vt causa totali & omnimoda. Proinde neque conueniens sumitur argumentum grandinem hyemē fieri, quę nix hyemē fiat etiam copiosissima, quę instar grandinis congelatione fit. Altero enim modo nix per congelationē gignitur, & grãdo. Nix quidem per minorem medię regionis frigiditatem, non auctã circumstante calido, necnõ per congelationem successiuam, longaq; mora cõpleram. Grãdo vero per asperiorē, valentiorēq; frigiditatem, cõtrarij circumstantia auctã, & per cõgelationē celeriorē, subitariãq; & repentinã, qualē satis ostendit globi gradinis solidiores floccis niualibus, & postq; in guttas pluuias a nube soluti sunt, cõgelari, & cũ impetu deorsum ruentes. Id pręterea inter niuē & grandinē interest, quę nubes ex aqua gignitur nix, cõgelat anteq; soluitur in aquã. Cõtra vero nubes ex qua gignitur grãdo, prius soluitur in stillas pluuias, quę deinde gelat. Neque oportet huiusmodi stillas (quę graues sint) cõprimũ a nube solutę fuerint, descendere absq; gelatiõne. nã post solutionē a nube, detinent aliquãtã mora in mediã aeris regione a corporibus solidis & densis eo in loco subsistētib; quã quidē detentione, cõgelationis commoditas & mora illis natura cõceditur. Deinceps eorum qui grandinem defendere volũt magis æstate fieri, ratio diluitur, admittēdo quidē æstate copiosum esse calorē ad subleuandos vapores, sed is vehementior est quę vt sinat eos in nubē cõsistere. Resoluit em̄ valētoris estus vapores in rariora corpora, anteq; in nubē cõrescat. Hinc vt vna ex parte dat occasionē generandę gradinis, ita ex altera eiusdē præbet obstaculũ. Tempore aut verno & autumnali sufficiens est calor ad vaporũ subleuationē, & frigidior medię regionis sui circumstãtia intētionē, neque adeo vehementior sit vaporis in nubē densandi. Quocirca hoc potissimũ tempore grãdo generari credēda est, & interdũ estare, nunq; aut vt el raro admodũ hyemē, sicut niuē nunq; estare genitã cernimus. xl. Cũ pluuiam cadit. Huius quartı accidētis gradinis hæc cõstitari potest esse ratio, quia interdũ ima pars nubis resoluitur in aqueas guttas, quę ob debilitatē frigiditatis nõ congelantur, sed sine cõstrictione per frigus, cadũt. Suprema aut nubis pars resoluitur quidē in aqueas guttas quę cõgelantur, & gradinis more decidunt permixtę aqueis guttis primę partis. Quare ex eadē nube secundũ diuersas partes fiunt gradus & pluuiam. Interdũ etiã decidit gradus quadã niue resperfa, quę nubis ex qua fit grãdo, pars vna congelatur antequã resoluitur in guttas, & ex ea fit nix, altera vero resoluitur in guttas aqueas quę post resolutionē congelantur, & ex ea fit grãdo quę cadit permixta niui. Cum vero sola cadit grãdo sine admixto imbre aut niue, signum est totam nubem prius fuisse resolutã in guttas aqueas, & illas omnes deinde congelatas decidisse.

Quid dicitur
scribitur
est iter ni-
uis & gra-
dinis gene-
rationē.

¶ Decimı tertij capitis annotat.

¶ Meotis, Scytarum maxima palus, in Pontum defluens. ¶ Parnafus, Phocidiis mons biceps: in quo Castalius Musis fons sacer existit.

¶ Decimum tertium caput continet vnã cõclusionē, vnã de generatione fontium et fluuiorū opinionem, et eius impugnationē, fontium & fluuiorū generationē, & duo signa. ¶ Conclusio. Exapedit de fluuijs & spiritib; aliqua determinare. ¶ Nã de his ab antiquis nihil dignũ relictum est. Dixerunt enim aliqui ventũ aerem esse agitatũ & fluentē: & idem esse nunc aerē, nunc nubem, nunc ventũ: quia cum quiescēs fuerit, vocant aërem, cum

41

densus, & multæ crassitudinis, nubem. & cum motus, ventū. & omnes ventos eundem esse ventum, sapiēter credūt asseruere. Sed accidit multos vel sine inquisitione fatius sic inquirētibus dicere. De ventis autē postea exquisitā facturi sumus de terminationem, quid sit, quomodo fiat, quid moueat, vtrum fluat quemadmodum ex vase, quouſq; totū solum sit, aut sicut ex vtribus emissum, vt pictores effingunt. Et de aquis consimiles pene habuerunt determinationes. ¶ Vna de fontium & fluuioꝝ 42 generatione opinio. Dixerunt fluuios fieri multa aqua a sole eleuata, & iterū in terrē magno aliquo vtre cōgregata: a quo effluūt oēs, aut alius ex alio: colligiturq; in terrē susceptaculis hyberno tpe hęc aqua. Et hinc fit vt fluuij & fontes estate q̄ hyeme maiores exuberēt. Et horū fluuioꝝ hos perpetuos asserūt, quorū susceptacula multa copiā colligunt, & que nō prius deficere possint, q̄ ex hyeme novos imbres & nymbos recolligāt. hos vero nō perpetuos, quorū aluēi & receptacula parua cōtinēt aquā, & que deficere possit prius q̄ ex hyeme novos recuperēt imbres. Sed quomodo ex susceptaculis terrē nascerent aque, que per annū decurrere vident, cū magnitudine & mole ipsius terrē superēt magnitudinē? ¶ Fluuiorū & fontium 43 generatio. Sicut super terrā ex aere superate frigiditate fit aqua, ita & in terra eandē ob causam ex aere fit aqua, & cōtinue quidē, que facta erūpit. Et sicut super terrā ex multis paruulis stillis alijs standē coeuntibus crebrior colligit aqua, fitq; aque multitudo: sic in terra ex paruīs colligitur: & primo fiunt scaturigines in principiū fontis aut fluminis cōuenientes. ¶ Duo signa. Primum, aque ductus parates, nō longe defossa homo aquā reperiunt, terra itidē a summo veluti sudāte reperta. ¶ Secundū, 44 Quia ex magnis montibus maximī fluuij et stagna oriuntur, q̄ libere omni ferme ex parte aerea attingāt loca: que vt spōgiōsa fistulosaque suspēsa, multis ex locis cōcipiūt atq; producūt aquā. In planitie autē cāpestri rari fluūt admodū. In Asia em̄ ex Parnaso ad hyemale orientē mōte maximo effluunt et alij fluuij, et Baetrus, Coaspes, Indus, et Araxes: cuius pars Tanais in Meotidem effluit paludem. Et ex Caucaſo maximo monte ad æstiuale orientem (qui ob sui præruptā magnitudinē a nauigātibus in imis stagni videtur, et cuius summitates ad tertiā noctis partem a sole illustrantur) effluunt plurimi et maximī, et Phasis. Ex pyrenæo ad occidentem æquinoctialem in Celtica effluunt Istrus et Tartessus. Istrus quidem per totā Europam in mare Euxinū, at Tartessus extra columnas. Ex Aetiopicis mōtibus Aegon et Nyses et Chremetes. Ex Pindo Achelous et Inachus. Ex Scōbro Strymō, Nestus, et Hebrus. Ex Argenteo monte, Nilus. Ex Rhodope, plurimi. Sed qui adducti sunt, testimonij gratia sufficiāt. Absonum igitur est et existimare vnū terræ ventrem, ex quo omnes educātur fluuij: et neque recipere quidē sufficeret: neque ipsæ nubes. Et fiunt hunc in modum fontes, et sunt sub terra vt quedam stagna ex scaturiginibus in vno loco collecta, nō tanta vt aliquid accidat incommodi. Et esse huiusmodi subterraneos meatus, et aquarum voragines, hinc sumitur indicium, q̄ sæpe loca absorbentur cooperiente aqua: vt circa Peloponnesum et Arcadiā sæpius accidit, circa Helladem vero raro. Et sub Caucaſo stagnū est (quod illi vocant mare) quod plurimi et magni ingrediuntur fluuij, apertū egressum non habentes: quod dehiscens deriuat sub terra circa profunda Ponti: vbi nullus qui vnquam descendit, potuit satis profunditatis terminum rimari. et hinc distantia trecetorum stadiorum aquam portabilem reddunt terræ. Et circa Ligusticam fluuius nō minor Rhodano (qui fluuius est per nauigabilis) absorbetur. Indicium igitur sufficiens, est terrā lacunas et aquarum voragines continere.

¶ Ecimterij cap. scholia. xliij. Et hinc fit vt fluuij & fontes æstate q̄ hyeme maiores exuberent. Si fontium causæ per se solum & intrinsece respiciantur, extrinsecis seclusis, maiores æstate quam hyeme fierent fluuij, cum tunc maior sit interioris terræ per antiperistalini frigiditas, quare maior gignendæ aquæ commoditas. Ceterū hyeme ma-

iores sunt fontes & fluuij propter causas intrinsecas & aduentitias, vt potest incrementum ex aquis pluuiialibus & nivalibus, accessioneq; earum ad fluuios, quæ hyeme crebrior est, insuper & propter pauciorum aquæ fluuiialis in vaporem per solis æstium resolutionem. Non tamen idcirco putandum est fontes & fluuios ex aqua pluuiali generari, siquidem non oportet aliquid ex omni eo generari, quod ipsum reddit maius. Duorum enim pedaliū ignis vnū alteri adueniens reddit ipsum maius, tamen vnū non est ex altero genitum, cum sint ambo eiusdem rationis & nature. xliij. Fluuiorum & fontium generatio. Mōtes editi & excelsi poros habent, & minutula foramina, que subit aer ad impediendum vacuum. Cum enim aer prius contentus, in aquam minus loci occupantem conuersus fuerit, nisi continue nouus adueneret aer, fieret inter montium latera vacuum, quare non credendum est aerem subeuntem penetrare dimentionem montium. At quemadmodum media regio aeris frigiditate sua vapores in nubem densat, soluitq; in pluuiam, ita terra quatenus frigida (cuius enim siccitas ad fontium generationē nō concurrat) condensat aerem nō tantum lateribus interceptū, materiq; eius ei inducit densitatē, sub qua forma aeris nō est nata consistere. Proinde illa deperditur, acquiriturque forma aquæ, quæ guttatim deorsum stillat, congregaturq; simul, quoad tanta sit ex stillis collecta aquarū multitudo, vt sufficiat erumpere & scaturire. Demum aqua suapte natura sursum erumpit, quia supra terrā esse nata est, haud secus ac pluuia vbi primum genita est, delabitur. Et quemadmodum pluuia generatur sursum vt loco violento, in quo neque manere neque conseruari nata est, ita & fontes atque fluuij intra terram violenter generantur, factiq; erumpunt. Neque natura abhorret violentam rerum generationem, vbi ea conducit conseruationi corporum naturalium, quemadmodum flumina & fontes conducunt animalū salutem quibus potum administrant (ad id enim aqua pluuiialis non sufficit) præterea mercium aduentioni, & hominum negotiationibus. xliij. In Asia enim ex Parnaso mōte maximo. Vt regionum, montium & fluuiorum nomina in litera adducta clara habeantur, noscere operæpretium est Scythiam regionem esse septentrionalem, ad arctum que declinantē, cuius incolæ Scythæ dicuntur. Phocis, parua est Græcorū regio in Eubœa, Delphis vrbe & Apollinis oraculo clara. Baetrus, Scytharum est fluuius, cuius incolæ Baetriani dicuntur. Coaspes, fluuius Mædorum apud Perſas, in Tigrim defluens, cuius adeo dulcis perhibetur aqua, vt ea reges in pontum vti soleant. Indus, fluuius Indiæ, a quo ipsa regio nomen accepit. Araxes, Armeniæ fluuius, de quo Lucanus, Armeniumque bibit Romanus Araxem. Q̄d & Caucasus, altissimus sit mons, Herodotus Aristoceli astipulatur. Altitudinis autem eius in litera efficax adducitur argumentum, quod summæ eius partes ad tertiam noctis partem a sole illustrantur. Nam quanto partes terræ sunt in feriores, tanto citius occidui solis radij ab illis subtrahuntur, propter celeritatem corporum opacorum interpositionem. Ex opposito itaque quāto partes alicuius montis sublimiores sunt, tanto diutius illuminantur a sole. Et contra ab effectu ad causam procedendo, quāto diutius alicuius montis pars nocte a sole illuminatur, tanto mons ille est sublimior. Phasis, Colchorum fluuius. Colchos autem regio est iuxta Pontum, cuius indigenæ Colchi dicuntur. Pyrenæus, mons in Hispania. Celtica, pars Galliæ, Hispaniæ contermina, cuius populi, Celtæ dicuntur. Ex quorum nomine, & Iberi Hispaniæ fluuij, Celtiberi dicti sunt Hispaniæ populi. Istrus vel Ister (sicut Menandrus vel Menander) maximus est fluuiorum Europæ, alio nomine Danubius vocatus. Mare Euxinum, id est mare quod alio nomine Pontum dicitur, fluens a Meotide palude Tenedum vsque famaram Phrigiæ insulam. Pindus, mons Thessaliæ. Achelous, fluuius Calydoniæ. Inachus, fluuius Achaïæ, ab Inacho Argiuorum rege nomen sortitus. Strymon, Nestus & Hebrus fluuij sunt Thraciæ. Scombrus & Rhodope, montes sunt Thraciæ. Peloponnesus, regio est inter duo maria Aegeum & Ionium a Pelope rege nuncupata. Ligustica siue Liguria, regio est Italiae, cuius populi Ligures dicuntur. Archadia, regio est Peloponnesi, & pars Achaïæ. Rhodanus, fluuius est Galliæ Narbonensis, apud Lugdunensem ciuitatem, & per Sabaudiam labens, tandem Arari permiscetur.

Scythia
Phocis
Baetrus
Coaspes
Indus
Araxes
Caucasus
Phasis
Colchos
Pyrenæus
Celtica
Celtiberi
Ister
Mare euzinum
Pindus
Achelous
Inachus
Strymon
Nestus
Hebrus
Scombrus
Peloponnesus
Ligustica
Archadia
Rhodanus

¶ Quartidecimi capituli annotat.

¶ Hellas. Græcia. ¶ Hellenes, Græci. ¶ Cataclysmus; diluuium, inundatio.

¶ Vartumdecimum cap. cōtinēt vnā questionem, respōsionem, quomodo cōtīgant cataclysmi, cur aliqui fluuij videntur perennes, alij non, & vnū corollarium. ¶ Quæstio. Cur loca demutentur, varienturque nunc terræ, nunc flumina: vt quæ prius arenitia extiterent, nunc obruta sint aquis: et quæ prius aqua operuit, nunc sint arida: vt vbi nunc mare, prius terra: et vbi nunc terra, prius mare fuerit?

¶ Huius rationem assignamus, quia omnia hæc naturæ seriem seruant, suaq; finitūtur periodo. Vt enim ex sole et cælo plantæ et animalia statim habent, et suæ durationis rationē, vt adolescāt, vt iuuēta cōstent, vt senecta tabescāt: ita eadē ex causa virtutē partes terræ accipiūt differentē, et incipiūt humida fieri: et ad tēpus aquosa ma-

ment: deī de ex siccat̄ atq; senescūt iterū. Et cōsimili modo fit maris permutatio: vt vbi nūc excrescit, terrā relinquet arētem: & vbi nūc fluctib⁹ vndat aliquādo stagnatū & exsiccatū iri necesse est. Et huius rei plurima sunt argumēta. Aegypt⁹ enī exundate Nilo cooperta, hīc stagnat, hīc q; reparatur, vt sæpe noua fieri videat̄. Et ora nili oīa manufacta vidētur, excepto vno Canobico. Et olim Aegyptus (vt Homer⁹ refert) Thebæ fuerūt: necdū Mēphis erat. Et hæc rerū vicissitudo, permutatio nūq; alternatio. Helladi Argiuorū regiōni, & Mycenææ Mycenæorū, tēpore. Troiæ accidit. Nā Argiui stagnatē habebāt Helladē, & q̄ paucos alere possēt. Mycenæa vero ferax & tēperata. Et in oppositas versæ naturas, Mycenæa stagnat: illa vero sicca et vtilis nūc facta est. ¶ Et si queras. Si ita sint rerū vices terrarū & aquarū permutaciones, quomodo nos lateat̄? ¶ Dicimus. Cū incipiāt lōgis t̄pibus fieri, vita aut̄ nostra cita fugiat et labat̄, quādo quidē nūc fame, nūc bello, nūc infirmitate cito absumit̄: et hī regiones permutāt, & emigrāt in alienas: hī aut̄ permanēt, sed tēpus factæ permutacionis nō attingūt: illi aut̄ cū eos regio nō amplius alere sufficiat, in alienas sese trāsferūt oras: hīc oīs interit memoria, & posteritatē latet: & si quādo memoria facta est, lōginqua deleuit antiquitas. Et qui has cōsiderauerūt permutaciones, dixerūt nōnulli mundū de nouo generari, & mandī generationē harū causam esse. Sed hoc ridiculum est, ob paruas scilicet & momentaneas permutaciones totum permutari existimare oportere. Terræ autem moles & magnitudo circa cuius partē aliquā sit permutatio, ad totū vniuersum nihil omnīo esse videtur. Sed causa dicta est, q̄ R. E. R. V. M. a natura determinatus sit exitus, determinataq; periodus. ¶ Quomodo cōtingant cataclysmi? Sicut anni quatuor sunt determinata tēpora, ver, æstas, autumnus, & hyems, sinem periodūq; seruato ordine retinentia: sic circa partes terræ & loca cōsimilis naturæ lex obseruatur. Et cū ad hyemē vsq; suā deducta sunt, ingrauescūt vnde, sitq; illorū cataclysmus: quē admodū sub Deucalione cataclysmus factus est circa antiquā Helladē, quæ est circa Dodonē & Achelou, quā habitāt Græci, qui nunc Hellentes dicūtur. Et hę aquarū magnę eleuaciones nō semper circa eadem loca contingunt, sed euarīant, & cataclysmorum loca permutantur. ¶ Cur aliqui fluuij videātur perpetui, & alij non? ¶ Dixerunt id esse ob terræ amplitudine vel stricta receptacula: vt quorū magna sint voraginum instar, hī sint perpetui. 26 quorum vero pauca, & quæ suas paruo tempore eiaculantur aquas, non perennes, sed decidui sint. ¶ Hanc non dicimus causam: sed locorum gignendis conseruandisq; aquis aptitudinem: vt loca alta, spissa, frigida, hæc sane multam cōtinent aquā, multam suscipiunt, & multam sua frigiditate gignunt. Quibus vero suspensę sunt parue montium moles, spongiosæ saxę, argillosæ, hæc inepta sunt vt in ipsis diu perduret aquarum fluxus loca. Et ita si plus apta atq; disposita fuerint, persuerant magis, sin minus, itidem minus. Non tamē dixerim fluuios esse perpetuos, sed suas feruare periodos, ad quas vsq; perdurant: & non posse semper eadem p̄a terlabi atque persfluere loca, sed permutare. Non enim mari & flumine eadem semper hument loca, & eadē manent arida. Hoc manifestat Aegyptus, quādoq; tota inundās. hoc ea quę circa Rubrū mare sunt loca: quæ Sesostris primus excogitauit fodere, vt totus fluuius per nauigabilis foret. Hinenim magnę pendebāt vtilitates. Deīnde Darius, id attentauit, qui reperientes mare flumine altius, a fossione cessauere, ne flumē marimixtum corrumpetur: quod & circa Libyam Ammoniam regionem cōperitur summissius. Hoc Bosphorus nō semper fluens. Visus est enim ab Asia limositate fluxū dimittere, deīde sicari, deīde iterum stagnare, solitosq; cursus reparare. ¶ Corollarīū. Vnde fit (cum tempus nō defecerit, sed totum sit eternum) vt neque Tanais neq; Nilus semper fluxerint: sed vnde effluunt aluei aliquādo sicca loca fuerint. & ita de cæteris fluminibus dicere conueniet. Habent enim & vt sint, & vt certis effluant locis, determinatas periodos: & tempore permutātur omnia.

Vari decimi cap. scholia. xlv. Et cōsimili modo fit maris permutatio. Alternā terræ nunc aridæ nūc stagnat̄is permutacionē. Ouidius ex Pythagora sic attestat. Vidi ego quod fuerat quondam solidissima tellus, Esse fretum, vidi factas ex æquore terras. Et procul a pelago conchæ iacere marinæ, Et vetus inuenta est in montibus anchora summis. Quodq; fuit campus, vallem decursus a quarum

Fecit, & eluue mons est deductus in æquor.

Eq; paludosa siccis humus aret arenis,

Quæq; sitim tulerant, stagnata paludibus humente.

Huiusmodi autem permutatio de qua meminit Philolophus hoc in loco, intelligitur debere fieri circa minora terræ loca, vt vrbes, aut partem regionis. Diluuium vero est circa maiorem partem terræ, vt regionem, natura facta aquarum inundatio, quemadmodum ea quæ sub Deucalione in Thessalia fuisse commemoratur, & ante ipsum sub Ogygio Argiuorum rege. Et addit̄ est natura, quoniam vniuersale illud diluuium quod sub Noe contigisse sacre literę commemorant, non natura contigit, sed diuina vltione, hominum peccata adeo copiosa aquarum inundatione puniente. Et id non circa vnā terræ partem, sed totam terram fuisse constat, quare de illo Aristoteles impræsentiarum non facit determinationem. Cæterum cum aliqua maris pars (id enim literę dictum de permutacione alterna maris & terrę, de toto mari minime est intelligendum, neq; de tota terra, sed de vtriusq; parte) occupat partem terræ aliquam prius arenam, aut venterū violentia, aut aggerū perfractio, aut vitium cęli ad eā occupationē est impulsus, alioqui se semper suo cōstituisse alio. Et cauando terram parat sibi facile nouum aluē quō contineatur, sicut alueus qui a mari dimittitur, cito terra oppletur, complanaturq;. Neq; ex hoc conficitur natura fieri posse generale diluuium, quia quāuis quælibet regio suam habeat periodum, non tamen omnes simul eadēdem habent, sed diuersæ diuersam, perinde atque vnusquisq; homo determinatam habet periodū, sed alij & alij diuerso tempore constitutam, quo fit vt non omnes simul moriantur. Itā neq; omnes terræ partes simul vnquam aqua obruentur. Quod si vnaquęq; terræ pars concedatur succē sue obruenda aquis (quod tamē admittere nō est necessarium, cū sententia Aristotelis particulari sit intelligentia cōtenta & vera, vt pote aliquas terræ partes transmutari de arido in humidū, aut de stagnatione in aridū) nō idcirco credendū est tandem totā terrā obrutū iri aquis. Nā vt succē sue aliquæ partes terræ operiuntur aquis, quæ prius fuerūt arenæ, ita e diuerso alie partes prius aquis adoperatæ, sūt aridæ, quare semper relinquuntur quicq; terræ discooperitū. Neq; obstat Aristotelis determinationi huiusmodi permutacionis circa hanc regionis Gallicæ orā, Parisiēscq; territorij factæ nulli esse memoriā, itē q̄ eam circa vnāquāq; terræ partem fieri nō oporteat, sed circa plerasq; cōtingat. Tū q̄ si qua facta est, ea literarū monumentis nō est madata, quo ad posteritatis perueniret noticiā. Factę autē præteritis tēporibus permutacionis fama ad posteros transfunditur, vbi ea memorie prodita fuerit, vt de diuisione Siciliæ ab Italia p̄ maris interceptionē scribunt auctores, de qua Claudianus. Trinacria quondam Italiæ pars vna fuit. Et Virgilius.

Tantum aui longinqua valet mutare vetustas.

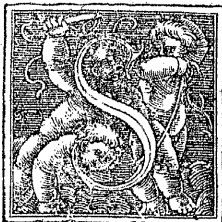
Et ora Nilī manu facta vidētur. Vt regionū & vrbiū quarū meminit litera, apertior sit intelligētia, scitu non est indignum, Canobicum, ostium esse Nilī, id nominis sortitum a Canobo (vt ait) Menelai gubernatore, qui in Aegypto mortuus, in insula Nilī quę Canobus dicitur, sepultus est.

Thebe, es, aut numero multitudinis Thebæ, arum, vrbs est celeberrima in Aegypto, centū portis incluta. hanc Græci Heliopolim, hoc est solis vrbe vocauerunt. Inde Thebæi populi, & Thebais, Aegypti regio ab hac vrbe denominata. Memphis, vrbs Aegypti clarissima. Inde Memphitici, illius vrbs indigenæ. Argiui, populi sunt Græciæ ab Argo insigni vrbe nuncupati, qui & Argolicū dicuntur. Mycenæa, regio est Mycenæorum, qui etiam Græciæ sunt populi, in qua Mycenæ vrbs clara olim fuisse dicitur. Troia, vrbs Phrygiæ, decennali Græcorum obsidione suisque miserabiliter tandem excidio cantatissima. Deucalion, filius fuit Promethei, cui Epimæus parruus Pyrrham filiam suam dedit vxorem. Quorum tempore graue diluuium contigisse in Thessalia tradunt historie, quod late describit Ouidius in principio Metamorphoseos. Dodona, æ, vel Dodona, onis, oppidum Epiri. Sesostris, rex Aegypti, qui teste Plinio libro sexto naturalis historie, conatus est nauigabilem alueum ex rubro mari in Nilum deducere. Post eum Darius rex Persarum idem tentauit, & denique Prolomæus rex Aegypti, qui omnes cœpro destiterunt (vt ait Plinius) deterri metu inundationis, cū rubrū mare tribus cubitis excelso deprehensum est q̄ terra Aegypti. Vel q̄ immisso mari corrumperetur aqua Nilī, quæ sola Aegypti potū præbet. Idē hic refert Aristoteles. Bosphorus, fluuius est Thraciæ, a houis transitu sic ductus, quia propter paruum eius profunditatem boues ab vno loco in alterū cōmode tranare possunt. Lybia Ammonias pars est Africæ arenosa, in qua Iouem sub specie arietis Libero patri apparuisse fabulæ tradunt. Inde Iupiter dictus Ammon.

Ostium Canobicum. Canobus Thebæ Thebais Memphis Argiui Mycenæa Troia Deucalio Pyrrha Dodona Sesostris Darius Ptolemeus Bosphorus Lybia Ammonia.

¶ Paraphraeos in primum Meteororum Aristotelis, & in eundem scholiorum, finis.

¶ Circa theologiam versatos vocat Hesiodum & alios poetas, qui deos cecinerunt.
 ¶ Stataria, stationaria, states. ¶ Aestum maris (sic eneiis fluxum atq; refluxum nuncupamus) non prosequitur Aristoteles, nisi ut ex causa pendet inferiori: tum quod siderum ratio a nostra contemplatione videatur aliena. Tum quod ipsa alijs & alijs reperitur varia, & deprehensu difficillima, ut in fluctuomnis Syrtibus: in Nilo, qui sole tenente cancrum, totam alluit Aegyptum. In Euripo, qui septies in die & nocte in Euboea reuagos refluxosque fluctus agit: in Gaditano fonte, qui nunc fluxus refluxusque oceano concordes habet, nunc vero dissonos. Aestus tamen aequilonaris & nostri Gallici oceanis, exploratum ratumque habetur lunam in causa esse: ut quae ipsum certis interuallis trahat, & ad suam faciem propemodum effingat. Bis enim inter duos lunae exortus effluit, remeatque. Incipit enim una cum luna nostrum horizonta conscendente intumescere: quoad sidus ad meridianum perueniat, quo quidem ad occasum vergente, sensim residet. Ab occasu vero ad ima caeli meridiano contraria sidere vergente, rursus inundat. hinc autem donec ortum reparat, se contrahit & reuocat. Nec miris sideris subter terram labentis ipsum mare vim sentire, neque obest quicquam terrenae molis crassa densitudo: ut manifesto in sole & Heliotropio cognoscitur argumentum, quod in nocte vim solis motricem persentiens, ad orientem se gyrat. Et in toto mari amplior lunae virtus colligitur, quam in torrentibus & fluuijs: ut & ipsum sol a mare originis inficit, & non fontes & flumina. Quo fit ut ipsum potius quam fontes & flumina luna sidus mouere dignoscatur. Et a noua luna ad septimam, maris aestus minuitur: a septima ad ipsam suo orbe plena augetur, efferuentque maxime ipsa plena, aut prope. Ut enim fulgur prius cernitur, tonitrum fulminisque motum praueiens, ita quoque luna completa cernitur prius quam vis illa aquarum motrix, maxime in inundationis effectum motumque satis imprimat. A plenilunio ad ipsam decremento mediam decrescunt. Hinc autem ad nouilunium una recrescunt. In plenilunio maria purgantur, limum algasque expuunt: aut utque Aristotelem tradidisse nullum animal nisi recente aestu expirare.

¶ Secundus liber Meteororum continet capita nouem. Primum caput continet tres de maris generatione opiniones, primae duabus rationibus reprobationem. ¶ Tres de maris generatione opiniones. ¶ Prima est antiquorum circa theologiam versatorum: dicentium in terra esse fontes qui sint principia ac origines maris. existimant enim forte terram esse maiorem vniuersi partem, & reliqua omnia ipsius gratia esse, et circa eam tanquam circa honorabilissimum principium consistere. Sed fontes originem mari praestare non posse ostenditur. ¶ Primo. Quia aquarum haec sunt fluentes et fontanae ut fluuiales aquae, haec vero statariae. Statariae autem haec sponte stant, ut stanales: aliae industria & arte, ut fontanae manufactae, & puteales: quarum fontes existunt origo. Mare autem neque effluxibile est, neque arte & industria manufactum stans, neque sponte apparet fontium esse multitudo. Fontes igitur non praestant mari originem & principium. ¶ Secundo. Quia sunt plura maria adiuuicem non commixta, ut Rubrum mare, Hircanicum, & Caspium, quae adiuuicem separata sunt & cicuta habitata, circa quae non apparent fontes, a quibus deriuata trahere possint originem. Non igitur fontes mari praestant originem & principia. Mare tamen fluere videtur ob aliquas causas. Primo, quia cum in angustum locum recipiatur, resluctuat, resluctatur, regurgitatque: ad amplius, ibique in maius se expandere atque diffundere videtur.

Secundo, quia increbrescentibus fluuiorum undis, ad profundius decurrat, ut Meotides in Pontum, Potos in Aegeum, Aegeum in Siculum, Siculum autem mare in Sardonicum & Tyrrhenicum, Est enim potus Meotide profundior, Poto Aegeum, Aegeum Siculum, Sardonicum autem et Tyrrhenicum omnium profundissima. Quae autem inter herculeas columnas, totum in profunditatem fluit. Et sicut ex verticibus altis fluuij apparent fluentes, sic ex arcto mare plurimum fluere conspicitur, quia illic locus altus. adeo enim, ut aliqui sibi persuadeant illic axe sub Hesperio sint pascua solis equorum. et neque sub terras subterlabatur et erret, altitudine ad arctum terrae eleuatae videri prohibitus. ¶ Secunda est antiquorum qui de humanis plura senserunt, dicentium in principio terram fuisse totam aquis adoperta, sed ex vna parte spiritibus impetentibus, solis versationibus et lunae euaporatae atque exsiccatae esse. quod vero superest, esse mare: futurumque aliquando ut tota terra arida fiat. ¶ Tertia est dicentium terram olim sole incaluisse, calefactamque sudorem emisisse, quae mare vocatur, et hinc mare salum esse. sudor enim falsus est. Alij vero falsedinis causam, terram esse aiunt, et mare hunc in modum esse falsum terrae admixtum, quemadmodum aqua per cineres colata.

Rimi capitis scholia. Ut in fluctuomnis Syrtibus. Ne ignoratio fluuiorum, marium ac colorum tum in notis tum in litera positurum impediatur clara intelligantur eorum quae asseruntur, annotatu, non est indignum, Syrtis loca esse maris periculosa circa fines Aphricae versus Aegyptum, propter magnam maris & terrae inaequalitatem. Nam in vno loco profundissima est aqua, in altero vero loco vadosa. Etiam vno in loco sunt voragines aquam aborbentes, altero vero loco arenarum cumuli extuberantes, extrema nauigantibus pericula. Euripus, pars est maris inter Phocidem Boeotiae regionem & Euboeam insulam sita, quae alternis cursibus septies in die, totiesque in nocte refertur. Et adeo impetuose conuertitur, ut ventos & plena ventis nauigia secum rapiat. Gades, insula est in fine Bithicae provinciae, in extremo nostri orbis ad occidentem. Et pluralitatis tantum numero inflectitur. Fons autem Gaditanus est qui est in Gadibus, de quo scribit Polybius, Gadibus in templo Herculis fontem esse aquae dulcissimae, cui fluxus maris contrarius esse videatur. Erenim quoties mare augetur, fontem defecere, dum vero mare defluit, fontem aqua copleri. Heliotropium, flos est qui ad motum solis conuertitur, unde & nomen a seiscit ac vendicat. Dicitur enim ab helios, quod solem significat, & tropos, quod conuersionem designat, Latine is flos sollequium dicitur, quod sole quocumque se verterit sequatur. Oceanus gallicus, mare quod fluit per Galliam, quod & aequilonare, id est septentrionale dicitur mare Hircanicum, quod fuit per Hircaniam, quae in Asia est Scytharum regio. Caspium mare id est, quod inter Caspios montes & Hircanos immensum occupat spatium, Caspij autem montes in Asia Boreales sunt, maior Armeniae contermini. Aegeum mare est quod incipit ab initio Helleponti, & usque ad Peloponnesum occidentem versus terminatur, ab Aegeo Athenarum rege denominatum. Mare Siculum, quod fluit per Siciliam. Sardonicum, quod per Sardiniam, quae insula est in Tyrrheno mari sita, Tyrrhenicum autem siue Tyrrhenicum mare est, quod inter Thusciam & Siciliam fluit. Herculeae columnae in extremis Hispaniae sinibus sitae sunt, ultra quas non est terra pedibus peragrabilis. Mare autem illic fluens, id est quod inter Herculeas est columnas, quas dicitur Hercules in sui monumentum constituisse. i. Et sicut ex verticibus altis fluuij apparent, ferunt poetae, cum sol occidit, ipsum mergi oceano, deinde equos Phoebi curru solui, & ad pastum mitti, stabulove reponi. Rursum redeunte die equos ad curru solis ducendum iungi, neque solem sub occulto nobis hemisphaeris noctu moueri tradunt, quae admodum incedit super nostrum fertur horizonta. Et quia terra ad postum arctum, eius directe subiecta, praetumida & altissima est, cum sol ad oppositum nostri aspectus illic est non potest videri propter nimiam terrae altitudinem, quae admodum nec arbor post alium montem. Quare cum tunc sol occidat, credunt aliqui illic esse pascua solis equorum, quae post occasum equi solis ingrediantur & carpant. Ex arcto, ex terra subiecta polo arctico.

Syrtis
Euripus
Gades
Fons Gaditanus.
Polybius.
Heliotropium
Gallicus oceanus.
Hircanicum mare
Caspium.
Aegeum
Siculum
Sardonicum
Tyrrhenicum
Herculeae columnae.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Rheumata, stille ille subterraneae ex quibus colliguntur gignunturque fontes et flumina. ¶ Secundum caput continet tres de loco maris opiniones, earum reprobationes, secundae quinque rationibus, et tertiae quibus quis sit locus maris, et quomodo flumina in mare habentia non videatur mare reddere maius. ¶ Tres de loco maris opiniones. ¶ Prima est nonnullorum qui dixerunt mare esse principium aquarum, et ex eo fluere omnes, et ad ipsum reflueret, et eius locum esse locum aquae: hac ratione vsi. Sicut de alijs elementis comperimus, ita quoque et de aqua comperiri rationabile

est. at ignis magna moles magnaque multitudo sursum in suo loco congregata est, et aeris in suo loco, et terræ in suo: vt infinito, igr̄ et aquæ in suo loco. Hæc autē, mare esse videt̄, qđ præstet alijs aquis oibus originem et principium, et a quo fluuij et fontes effluant omnes, et ad quod iterum recurrât, Et cum quæritur, quomodo igr̄ fluuij a falso mari egressum habêtes, dulces sint: dicunt eos dulcescere, quia per terram sint colati. Sed quomodo hæc aqua falsa & grossa alijs subtilioribus & simplicioribus, vt quæ potabiles existant, erit principium? ¶ Secunda est dicentiū mare circa terrā esse diffusum ei⁹ ambitū circundās, & circa mare sphaerā aeris, circa aerem sphaerā ignis vltimū & supremū sensibilū locū possidendē, Et solem circumferri atq; circūuagari sem p, q̄ nutriat̄ humido, & q̄ in oriēte stans aut vno loco, nō inueniat sufficiens pabulū, eleuetq; subtile humidum et dulce, quo se pascat, nutriat, aliat: alioqui corrumpetur, sed quādiū habeat alimentum, viuere, humidumq; soli esse alimentum, vt flammæ, et solem flammæ similem esse putarūt. Sed sic dicentes, ridēdos esse patet. ¶ Primo, Quia illud subtilissimum et dulcissimū qđ p singulos dies sursum expirat, sursumq; ducitur, illic cōstat, et frigidum cogente iterum ad terrā relabitur, idq; ita semper agit natura circulum imitās, vt superius dictum est. Non igr̄ illo subtili & rorido vapore nutritur sol. ¶ Secundo, Quia flammæ similitudo soli apta nō congruit, nā propter continuum humidum & siccum non alitur flamma: neq; manet eadem, sed cōtinue fit noua, quare si de sole ita futurum esset, nō modo in die (vt dicere cōsueuit Heracitus) non esset idem sol, sed continue fieret nouus. ¶ Tertio, Quia sicut ignis aquam calefaciense uaporat, ita sol vapores extollit & eleuat. At ignis cum aquam calefacit vapores eleuās, nō alitur ignis, igitur neq; sol. ¶ Quarto, Quia inconueniens est solum solem nutriri, & nō illā magnitudine & numero excellentem siderum multitudinem, imo & ipsos caelestes circulos alimentato indigere, pariter & pastu, & eiusce rei gratia non facere gyros, quemadmodū solē facere aiunt. Illa autem nō aluntur, igitur neq; sol. vnde enim tantum sufficere possit alimentum? ¶ Quinto, Quia quæ ex humidis corporibus sursum efflantur, iterum descendere ipsis in aquam coactis cōuersi que videmus, et per singulas se redeunt regiones tanq̄ nō alitis superioribus, nō igr̄ alūtur superiora. ¶ Tertia est scripta in Phædone, terrā esse perossam, & in illa eximia terræ voragine ac apertura esse tartarum originem & principium aquarum omnium, & ipsius maris. Qui quidem vastæ voraginis tartarus se nunc extra diffundit, et euomit aquas: nūc resorbet emissas, & ad ipsū (vt ad principiū) omnes recurrunt aque, nunc sursum, nunc deorsum, nunc ad latus, nunc sub has, nunc sub illas elabens terras. Et aiunt aquas colores et sapores accipere secundum terras: per quas trāseunt naturas. Sed id nō esse verum statim manifestum est. ¶ Primo, Quia videntur non semper ad eundem locum fluere, quod tamē oporteret secundum eorum sententiā. ¶ Secundo, Quia non minus effluerent supra terrā, quā sub terra, & quocunq; tenderet fluctuās tartarus. ¶ Tertio, Quia non est cur aqua quæ mota fuerit deorsum in tartaro, iterū sursum exurgat ac eiaculetur. ¶ Quarto, Quia semper esset aquarum æqualitas: & semper extra aquam æqualem (ne se occuparent) esse oporteret. ¶ Quinto, Quia non videntur flumina alicubi in terra terminari: sed oīa fluunt in mare, ad quā terminantur, viderentur tamen vbique in terra terminari debere, quia illic euagaretur tartarus. Et si aliqui fluuiorum terraneos meatus subintrent, aliunde prodire videntur: vt Nilus & Istrus longo tramite sub terras labentes, multos alios in viā colligunt fluuios & fontes, & multorum fluuiorum ac fontium rheumata: hincque in fluuios euadūt amplissimos. ¶ Quis maris locus? Responsio. Sicut ignis proprius est locus cæli concauum, aeris proprius concauum ignis: ita proprius est aquæ locus, vt aeris concauum. Hinc fit vt quem locum nunc mare terram ambiens occupat, natura sit aquæ, & non maris, nam quod dulce, quod subtile est aquarum, sursum a calore ele-

uatum dicitur, grossum vero, terreum et saluum suo pondere subsidet in imo: quod quidem in loco aquæ remanens, mare dicitur, manet enim deorsum, quemadmodū cibo ab animali sumpto, quod dulce et quod subtile est, a calido spargitur ad vnum: quodque membrorum, quod vero grossum est, terrestre et amarum, vt hypostasīs (quam subsistentiam dicimus) in aluum pondere suo demittitur: et venter totius locus erat: quæ subtilia statim dissoluta sunt, ita de aqua et mari existit. Hæc de causa omnes aquæ fluunt ad mare: quia in loco sit aquæ, et locum maxime concauum possideat. ¶ Curtot et tanta in mare labentia flumina, ipsum non videatur reddere maius? ¶ Responsio. Quia in mare recepta, ex arcto atque angusto diffunduntur in latum: et ideo in latum diffusa cito resoluuntur, vt per eū vno die perdurent: quemadmodum si supra latam mensam aquæ fuderis cyathum: nobis presentibus et respicientibus exterminabitur totum, ita quoque de fluminibus accidit.

Secundi capitis scholia. v. Neq; manet eadem, sed continue fit noua. Si tota hora diuidatur in quatuor partes æquales, a, b, c, d, in quarū vnaquaq; acquiratur vna pars flammæ etiā æqualis, & cōsimili quo suæ acquisitionis tempus, nomine nuncupata, & flamma partis a maneret simul cum flamma b, in fine tēporis b, flamma tota esset dupla ad flammam a, & ita in parte c tripla, & in tēpore d quadrupla, quod experientiē repugnat. Sed cū in fine tēporis b nō percipiatur maior flamma q̄ in tēpore a, flamma parta in a est successiue deperdita, dum flamma temporis b successiue acquiratur, Et id quidem manifeste deprehenditur ex tēpore cereo aut candela. nam tunc liquido videtur vnus fumus continue alteri succedere, qui quidem fumus futurus erat materia flammæ. Præterea aliud inter flammā & solē est discriminē qđ flammæ nutrimentū atq; papulū subministrās, ipsi admouetur, & sit arctiguum. Vapor autē tē haud quaq; admouet soli, cū sustollatur dūtaxat ad mediā vsq; regionē aeris, a sole per quā magno spatij interuallo distat. Quocirca planum est vaporem nō alere solem, debet enim alimentum fieri proximum corpori quod nutritur. vi. Quarto, Quia semper esset aquarum æqualitas. Cū tartarus continens aquas semper esset idem atq; æqualis, oporteret & aquas inibi contentas esse mole æquales, itidē & extra tartarū existentes aquas, æquas esse consequeretur. Nēpe si ponatur hyberna maior, & æstiuā minor, si tota æstiuā aqua intra tartarū recepta nō sit plenus tartarus, illic est vacuū. Si vero sit plenus, cū hyberna aqua (quæ posita est maior) intra tartarū recipitur, erit penetratio dimētionū, aut aliquid aquæ hybernæ manebit extra tartarū, qđ nō poterit intra ipsū recipi quod ipsi putant incōmodū. Præterea si tartarus esset origo aquarum oīm, oporteret oēs aquas aliquando fuisse in tartaro. Et cum ponant tartarum esse in terra, consequens est eum esse in norem terra, igitur aquæ in tartaro se occuparunt. Nempe aquarum magnitudo longe est mole terræ maior. Hinc fit vt quē locū nunc mare terrā ambiens occupat. Concauum aeris quo mare continetur, natura locus est aquæ elementaris, eaq; cōpletterē si elemēta in suo essēt naturali situ disposita. Mare autē quia nō est aqua elemētaris, imo grossius, grauius & magis terrestre, cōtineretur sub aqua elemētari, & in ea vt suo continente. At quia viuientium saluti cōducibilior est maris quam aquæ elementaris vsus, quæ neq; piscibus enutriendis neq; navigationi esset adeo cōmoda, natura, imo optimus eius opifex disposuit mare debere vicem supplere aquæ elementaris, eiusq; fungiad vniuersi integritatem officio. & illius contineri loco, qui quidem rebus vt nunc dispositis, naturalis est mari & proprius. Neque obstat motus ipsius maris nunc fluxu nunc refluxu peractus eo in loco. Nam is ab intrinseco non fit, propriaq; maris virtute, sed ab externa vi, vt ipse lunæ eam (vt prædictum est) mouentis. Res autem naturales in loco quidem naturali quiescunt, modo extraria virtus motrix nō accesserit eas agitans, & in suo loco mouens, quemadmodum ignis itidem & supremæ regionis aer in suo loco naturali circulariter aguntur ad motum cæli sua gyratione vt runque eorum raptantis.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Erithea, insula Gerionis in Oceano. ¶ Scirpus, iuncus. ¶ Lyncus, vrbs Epirij. ¶ Sedimēta, expurgamēta aialū, hypostasēs. ¶ Muria, aqua solitorū. ¶ Stagnū illud circa Palestinā. Asphaltites est, gignens asphaltum, quod bitumen nominant.

Tertium caput cōtinet vnā quæstionē antiquorū, & propriam responsionē, tres de falsedine maris opiniones, quomodo generetur maris falsedo, septem signa falsedinis maris, vnde fontes & flumina diuersos sapores, colores, & effectus habeant: & præter litteræ Aristotelis sententiā, duodecim aquarum effectus, et miracula. ¶ Quæstio. An semper erit mare? an aliquando deficiet? ¶ Dixerunt aliqui mare simul cum mundo incepisse, et semper cum eo perduratum ire, quare perpalam est, si mundus perpetuus est, itidem

& mare perpetuum esse voluisse. Sed Democritus dixit aliquando mare totā opes-
 ruisse terrā, & paulatim desiccari, & tandē omnino desiccatum iri, vt ne vllū quidē
 sit mare. Sed id persimile est Aesopi fabulæ, qui cōfinxit Charybdim bis resorsis-
 se: quæ primo sorbēs fecit apparere mōtes, secūdo fecit apparere insulas. quæ si ite-
 rū sorbeat, residuū epotura est, terrāq; siccā relinquet. Sed hic sermo poetis aptus,
 & nō veritatis inquisitoribus. ¶ Dicimus igitur, si semper sol suū torqueat gyrum,
 dulce, subtilē, & potabile eleuans, quod iterum deorsum recidat, semper futurū esse
 mare aliquod: nō tamen eadem semper occupabit loca: sed quæ nunc arida sunt, ali-
 quando illuet, rursumq; eadē aliquādo siccabuntur. neq; propter hoc permutari exi-
 stimare oportet vniuersum. ¶ Tres de falsedine maris opiniōes. Prima est dicētū
 terrā in principio fuisse aquis adopertā, & solē dulce, subtilē, & potabile eleuasse, re-
 siduum vero mare relictuū amarū & falsū. Sed id verum non esse videtur, nam ad
 ipm tanta elabatur multitudo, quāta sursum sustollitur. quare si restituta equali dul-
 cis aquæ multitudine, ipsum non est dulce, sed amaricatur: neque prius ac de causa fa-
 ctum est falsum. ¶ Secunda est dicentium fluuios ad mare labentes, terrā trahere
 falsedinem, & mare falsum reddere. Sed neque id verum, ¶ Primo, Quia fluuios
 oporteret esse falsos: imo & magis falsos, quod non apparet. ¶ Secundo, Quia irra-
 tionabile esset modicam terrestreitatē cum fluuijs delatam aquæ multitudinem,
 quantū ipsum mare esse videmus, falsam efficere. ¶ Tertio, Quia nihil aliud ma-
 re reputant, nisi plurimorum fluuiorum collectionem. quare & fluuios ipsos falsos
 esse concedant oportet. ¶ Tertia est Empedoclis terram sudasse dicentis, eiusque
 sudorem esse mare. Sed hæc metaphora & fictio poetis q̄ philosophis aptior est vt
 recipiatur. nam quæ falsa esse vidētur, vt aqua per cineres colata, aqua colata per cal-
 cem, vrina, sudor, alimētū hypostasis, cū prius dulcis fuisset aqua, dulce poculum, dul-
 cis cibus, aliquo accepto falsa fiunt, aut amaricatur: vt cinerū aut calcis adusta terre-
 streitate: & in vrinæ vasis fundo remanet quædam falsedo, & cum sudore, corporis
 abluuntur terrestria: sicut qui carnes abluendo abstergit. & terrestreitas, indigestaque
 substantia facit hypostasin amaram videri. Ita & aliquo adusto & terrestri admixto
 mare falsum esse existimare oportet, & nō eo quo ipsi arbitrantur modo. ¶ Quo-
 modo maris generetur falsedo: Maris falsedo ex quodā vsto terrestri admixto gene-
 ratur. Dicimus enim duplicem esse spirationis speciem, hanc calidam & humidam,
 quæ vapor dicitur: hanc vero calidā & siccā, quæ dicitur exhalatio. & mare semper
 idē specie permanet: vt idē aer, idē ignis, eadem flāma. Et eleuatur ab eius summo
 vapor dulcis: a fundo vero, solis & astrorū sufficiēte colore, eleuatur exhalatio, (est
 enim hæc a terra eleuari nata) aduriturq; fundū. & per mare transiens, & cum vapo-
 re in mare relabens (vt cineres per aquam sapius trāsitum facientes) sal sugine in
 ducit. Et huius rei multa sunt signa, aqua per cineres colata, vrina, sudor, & alimen-
 ti (vt iam dictū est) hypostasis: vbi aliquid cōbustū relinquitur, aut terrestre indige-
 stum. Quapropter dixerūt nonnulli terram semel fuisse cōbustā, & hinc mare suā
 traxisse amaritudinē, nō percipientes generationū exhalationū possibilitatē, & quo
 modo hac de causa maris arenæ reliquuntur vt tenuia grana dissociatā. ¶ Septem
 signa q̄ mare ob ambustarum terreitreitatum permixtionem falsum sit. ¶ Primū.
 Quia australes aquæ & primæ autumnales falsiores sunt, quod auster ventus sit cali-
 dus, & a calido efflet loco, plures secū eleuās exhalationes, autumnales vero, propter
 præteritæ ætatis adustionem, & exhalationes eo tempore eleuatas, quæ nunc ob tē-
 poris varietatem deorsum reducūtur, nunc admixtæ permanent, nunc nouæ suscol-
 luntur. de Borea autem oppositum euenit. Et hac de causa australes & autumnā-
 les grauiores sunt, & citius ob permixtam terreitreitatem deorsum præcipites de-
 duntur. quibuscunque enim talis terræ multitudo inest, citissime deorsum tendunt.
 ¶ Secundū. Quia aqua maris cæteris calidior est: vt quæ exhalationis admixtæ na-

turam retineat. Omnia enim quecūque ignita fuerint, in seipsis potentia caliditate
 retinet. monstrat hoc calx, cinis, animalium sedimenta, vt quorū calidissimi sint
 ventres, calidissimā habeat hypostasin, sedimentaque, & semper maris sursum ele-
 uatur potabile. Quod si aliquid terrene fecis secum ducitur, vapor falsedine parti-
 cipabit, & si magis: & magis. Et iterū relabitur decidens, quod iterum resurget ma-
 re: fluunt enim ad ipsum: & omnes aque. Hinc fit vt non omnino deficere (quæ ad
 modum alij deficiūt fluuij) sed solum secūdū hanc vel illā partē cōtingat. ¶ Ter-
 tiū. Quia dimisso cereo vase bene clauso & circumligato in mare, quod per latera
 subtrataque: dulce est: & potabile: q̄ cere tenuissimi pori nō admittāt cū subtili re-
 sudate aqua corpulētās terre feces subire. ¶ Quartū. Quia aqua maris hæc ob cau-
 sam cæteris grossior & pōderosior esse videtur vt in ea magnæ natent triremes: quæ
 in fluminibus suo pondere submergerentur: quod passi sunt aliquando nonnulli
 in flumine onustas naues ducentes in mari salutem facientes: ob huius rei ignoran-
 tiam incauti. Hinc fit vt si quis aquā apprime multumq; falsā fecerit, supernatant
 ova, quod & circa salituras (quas murias vocant) contingit, fitque spissa, & grossa,
 & limo q̄ simillima. ¶ Quintū. Dicitur circa Palestinā esse stagnū, in quod si im-
 miseris hominē ligatū, aut equū, supernabit aquæ, & submergi nō poterit, hoc au-
 tē facit copiosa admixta terreitreitas. ¶ Sextū, Quia vestimēta in mari lota, sor-
 dida fiunt, hoc enī ob terreitreitatem accidit. ¶ Septimū. In Chaonia est fons aquæ
 falsæ, in dulce fluuiū p̄ se præcipitās, nullos pisces nutriens: obtinuerūtq; loci il-
 lius incolæ ab Hercule boues ab Erithea adducente. vt (quia pisces nō haberēt) in
 suū vsum ex fonte sales fecerunt, Decoquūt enim aquæ partē, quā euaporare sinūt
 quo factō, sales nō grossos, cōpactos, vt nix cādidos, in fūdo reperiunt, qui sūt alijs
 debiliores, sapore & colore delectabiles. Idē faciūt in Vmbria de quibusdā calamis
 & scripis, quorū facta cōbustione, cineres in aqua coquūt, qua partim euaporata ex-
 ficcataque, relinquitur salis multitudo. Et vniuersaliter omnia fluuiorū falsa rheu-
 mata calida esse putare oportet. Et enim sal vt adustæ terræ species, quæ frigido &
 humido soluitur, calido autem & sicco cogitur, concrescit & duratur. Hinc loca quæ
 arenosa influunt, cinerem aut calcem imitantia cōspiciūtur. ¶ Vnde fontes & flu-
 miavarios participāt sapores, colores, & naturas. ¶ Hoc euenit p̄pter terrarū per
 quas subterfluunt admixtionē. Sunt enim aliqui calidi, vt qui per terræ calidæ mea-
 tus vt sulfureos transseunt. Et in Sicilia fons est aceteosus, quo aceti loco in obsonio-
 rum cibariorūq; ysu vtuntur indigenæ, & similis circa Lyncū existit. Et circa Scy-
 thiā vnus est amarus, qui in fluuiū decurrēs, totum redit amaricatū. ¶ Præter lite-
 ræ Aristotelis sententiā, duodecim aquarū miracula. Anigrus (qui & Anagrus di-
 citur) Thessaliæ fluuius, post Cætaurorū ob Hercule vulneratorum in eo lotionē,
 aquas impotabiles seruat. Hypanis Scytharum maximus fluuius in Calliopum fi-
 nibus amara scaturigine infamis redditur. Iouis Ammonis fons interdū friget, &
 noctibus calet, In Dodone Iouis fons algidus ad motas faces extinctas accēdit, & ac-
 censas restinguit, & Athamātis aquæ ad mota ligna accendunt. Flumen Ciconum
 in Thracia res tactas rigescere facit in saxa Crathis et Sybaris Calabriae fluuij au-
 reos crines inducunt. Salmacis Cariæ fōs in ipsum descēdēs effœminat os remota
 tit, Aethiopes lacus mētis insanā et intolerabilem soporem parturiunt. Colopho-
 ne Apollinis lacus animos ad diuinationem et oracula immutat. Clitorius Arcadię
 fons semel haustus vini inducit odium, abstemiosq; hoc est a temeto abstinentes,
 bibentes reddit. Lincestis amnis, vt vinum, bibentes temulentos et debacchātes re-
 linquit. Phenos Arcadiæ lacus interdū innoxius, noctu potus mortifer perhibetur
 vt hæc eleganti carmine ex Pythagora cecinit Ouidius.
 " Ante bibebatur, nunc aquas contingere nolis.
 " Fundit Anigrus aquas, postq̄ (nisi vatibus omnis.

- 39 Eripienda fides illic laetere bimembres
- 40 Vulnere clauigeri quæ fecerat Hercules arcus.
- 41 Quid non & Scythicis Hypanis de montibus ortus.
- 42 Qui fuerat dulcis, salibus vitatur amaris.
- 43 Pauca super refera, quid non & Lympa figuras
- 44 Datq; capitq; nouas medio tua corniger Ammon
- 45 Vnda die gelida est, ortuque obituque calescit.
- 46 Admotis Athamantis aquis accendere lignum
- 47 Narratur, minimis cum Luna recessit in orbes
- 48 Flumen habent Cicones quod potum faxea reddit
- 49 Viscera, quod tactis inducit marmora rebus,
- 50 Crathis & hinc Sybaris nostris conterminus oris
- 51 Helectro similes faciunt, auroque capillos,
- 52 Quodque magis mirum, sunt q non corpora tantum
- 53 Verum animos etiam valeant mutare liquores.
- 54 Cui non audita est obscenæ Salmacis vnda?
- 55 Aethiopesque lacus: quos si quis faucibus hausit.
- 56 Aut furit, aut patitur mirum grauitate sopore,
- 57 Clitorio quicunque sitim de fonte leuarit,
- 58 Vina fugit, gaudetque meris abstemius vndis,
- 59 Seu vis est in aqua calido contraria vino.
- 60 Siue (quod indigenæ memorant) Amythaone nat
- 61 Pretidas attonitas postquam per carnem & herbas
- 62 Eripuit furis, purgamina mentis in illas
- 63 Misit aquas, odiumque meri permansit in vndis
- 64 Huic fluit effectu dispar Lyncestius amnis
- 65 Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
- 66 Haud aliter titubatur q si mera vina bibisset.
- 67 Est lacus Arcadiæ (phenum dixer e priores)
- 68 Ambiguus suspectus aquis, quem nocte timeto.
- 69 Nocte nocent potæ, sine noxa luce bibuntur

Palestina
Pentapolis
Asphaltites lacus Solinus
Iopsechus vespasianus
Iustinus Asphaltus
Aesopus Charybdis
Chaonia Heraclea Oetha

Eripi capitis scholia. Stagnum illud circa Palestinam, prouincia est in Syria Arabiæ contermina, sic dicta a Philistin vrbe metropolitana, & alio nomine Iudea dicitur. In eius vna parte (quæ prius Pentapolis dicta fuit, a quinque vrbus diuina vltione flamma & sulphure consumptis) lacus est Asphaltites, in quo nihil viuum submergitur, inde mortuum mare ab historicis nominatur dicere Solino cum de Iudea pertractat, Mare mortuum nihil præter bitumen gignit, animal nullum habet, nec in eo aliquid viuum mergi potest, quare tauri & camelis impune illud trahunt. Et Iosephus libro quinto captiuitatis Iudaicæ, Vespasianus (inquit) cum Iudeos vicisset, quosdam iussit narranti inscius manibus post terga ligatis in eum proijci, qui et si iacti merisque sint, tantquam a vehementi spiritu ad superiora venientes, statim repulsi euaserunt. Et teste Iustino nauigari non potest, cum in eo protinus cuncta vitæ expertia demergantur. Interdum autem ipse lacus Asphaltus dicitur. Porro vt nonnullorum nominum montes aut fluuios designantium (quæ passim in litera ponuntur) non lateat quæ significatio, noscere operæ pretium est Aesopum poetam esse Græcum, qui fabulas scripsit ad formandos hominum mores non inidoneas neque fuitiles. Charybdis est vorago in mari admodum periculosa inter Calabriam & Siciliam. Nam a septentrione in austrum fit fluuiorum concursus, et e diuerso, & interceptorum quorumcumque absorptio atque collisio. Chaonia pars est alpestris Epiri, quæ quidem regio est in Europa. Interdum & pro tota Epiro sumitur. Heraclea vrbs est in radicibus montis Oethæ, in plano posita. Oetha vero mons est inter Thessaliam & Macedoniam, nominatissimus morte, rogo, & sepulchro Hercules. vii. Quæstio. An semper erit mare: an aliquando deficiet. Cui Aristoteles mudum ponat inceptionis desitionisque immunè, & mare itidè ponit semper fuisse, semperque futurum. At quia mundi credendum est fuisse exordium, futurumque durationis terminum, & de mari idè sentiendum est. Cæterum quædiu fuit hic mundus sensibilis, fuit & mare & quædiu futurus est, & mare itidem futurum, neque totum vnquam corruptum est, neque corrumpetur totum durante mundo, nam cum aquæ elemètaris forsiatur vtces & officii, ad vniuersi pertinet integritatè, eo que desito incople

aus esset hic mundus, & rei naturalis vna species deperdita, quod natura prorsus abhorret. Quare non simile est iudicium de Nilo aut alio quouis particulari fluuio, qui natura totus desinere potest, nam quisquis is fuerit, duntaxat particulare est aquæ indiuiduum, ob cuius deperditionem non consequitur totius speciei deperditio, perinde vt ad Socratis interitum non sequitur humanae speciei interitus. Mare autè, aquæ speciè cõseruat, & eo corrupto, prorsus ea interiret species. Cõcedendum est tamen, nunc hanc nunc illam maris particulam successiue corrumpi, & earum nullam esse perpetuam, quæadmodum de igne, aere, & terra dicere & rectè quidem solent. xi. Vt cineres per aquam sæpius transitum facientes. Aristoteles assimilat confertq; exhalationes eleuatas a fido maris, cineribus, q; vt trunq; sit terrestrè exultum. A quam autem maris comparat aquæ particulari, per quam transiens cinis inducit ei falsedine. Ita & exhalatio sæpius aquam transiens, modo sursum tendendo, modo deorsum relabendo, aquam marinam inficit amaritudine. Neq; maris profunditas, aeris cõcauo & fundo intercepta, impedit eleuationem exhalationum ab imo. Nam vis calefactiua solis transit per aquam, sicut & illuminatiua, q; aqua non eam habet quam terra soliditatè, neq; densitatem atq; duritiem. Et quæuis maris fundum extrinsecam habeat & in conuexo humiditatem, habet tamen intrinsecam naturalemq; siccitatem quæ eleuandis exhalationibus sufficit. Neq; consimili ratione oportet paludes & flumina esse amara, q; sol ab eorum summa parte subtile & dulce eleuet, a fundo vero exhalationes. Tum q; si uiuorum aqua minus grossa & terrestris minus retinet exhalationum permixtum cum sursum educuntur, q; aqua maris grossior, & propter grossitatem plus exhalationum admixtum tenens. Tum q; exhalationes a fluuiis eleuatae, subtiliores sunt & rariores. Hinc non consistunt in aere infimè regionis, neq; deorsum recidunt, sed altius at tolluntur. Maris autè exhalationes densiores & grauiores haud procul eleuantur in aere, & facile ob grauitatè relabuntur, relapsuq; suo amaritudinis occasionem præstant. Tum q; flumina angustata sunt, in quæ sol non tantam inducere potest eleuandis exhalationum vim, & cedentes exhalationes, non in flumina sed quia paululum distotè sunt loco, in terram relabuntur. Mare autem amplum, vehementiorem recipit a sole in totum agente, virtutè, & recedentes exhalationes sæpius a gicæte vento paululum ab eo quo sublatae sunt loco mutètur, rursum in mare relabuntur. xlii. Et similis circa Lingones existit. Lingones Gallia: sunt populi, supra Heluetios, Heduos, & Sequanos vergètes, de quibus Lucanus in secundo ait, Pugnaces pietis cohibebant Lingones armis. Apud eos ciuitas est episcopalis, vrbs Lingonenfis nuncupata, in prouincia Lugdunensi & Francorum regione sita. Antè bibebatur. Vt hæc carmina (quæ ex decimo quinto Meramorphoseos Ouidianæ sunt desumpta) aliquanto detectiora clarioraq; habeantur, scitu non est indignum q; Centauri (qui & Lapithæ) sunt Thessaliæ populi, geminam formam (vt aiunt) hominis scilicet & equi gerentes. Hinc bifformes, bimembres, & biferi dicti sunt. Hi ab Hercule & Theseo ceterisque illustribus Græciæ viris in nuptiis Pirithoi bello fusi profligatiq; sunt, vt refert Ouidius in duodecimo Meramorphoseos. Cicones, populi sunt Thraciæ iuxta Hebrum fluuium. Nostris oris. Samo. Nam hæc Pythagoræ (qui in his carminibus loquens inducitur) fuit parria, dicente Ouidio de eodem. Vt fuit hic ortu Samius, sed fugerat vna. Et Samon & dominos. Est enim Calabria (cuius Crathis & Sybaris, de quibus loquitur, sunt fluuij) pars Italiæ. Samos autè insula est in mari Aegeo, Thraciæ adiacens. Helectri ea est metalli mixtura, quæ ex parte quadam auri & argenti conficitur. De quo Plinius. Aurum in quo quinta argenti portio est, helectri vocatur. Salmacis nympha fuit vna ex comitibus, Dianæ, otiosa tamen & ignaua, plus propriae formæ q; venatui studens. Cuius procacitatem & amore in Hermaphroditum Mecuriij Venerisq; filium Ouidius in quarto suæ Meramorphoseos describit. Amythaone natus, Melampus, medicus insignis, Amythaonis filius, de quo Virgilius. Phyllirides Chiron, Amythaoniufq; Melampus. Is Pretidas, id est quatuor Preti filias ab insania liberauit, immissa illis (vt fabulantur) a Iunone, q; se illi pulchritudine præferre præsupserint, hac autem mentis agebantur furia, q; se v accas esse credebant, dicente Virgilio. Pretides impleunt falsis mugitibus agros. Præter miracula hic adducta refert Strabo geographus libro decimo de situ orbis. Euboici autem amnes sunt Cereus & Nereus. E quorum altero si qua pecus potauerit, alba efficitur, ab altero vero vellus atrum contrahit. At Chocidem & ad Crathim fluuium accidere fertur. Quod hoc quidem disticho exprimi potest. Sunt & aquæ, pecudum quæ candida vellera nigro, Candidaque ex nigro potæ in contrariavertunt.

Lingones

Centauri

Cicones Samos.

Helectri Plinius Salmacis Hermaphroditus Amythaon Melampus Pretides.

Strabo Cereus Nereus.

Quarti capitis annotat.

Ab Vrfa, a polo arctico.

Vartu caput continet ventorum causas, ipsorum generationem, tria quæ ex exhalatione gignantur, signa ubi ventorum incipit motus. Ventorum causa, Efficiens, sol & astra, Materia, exhalatio calida & sicca. Ventorum generatio. Halituum (quæadmodum dictum est) duæ sunt species, hac calida & huida, quæ vapor dicitur, hæc vero calida & sicca, quæ nuncupatur exhalatio. Et sicut celo circumlato eleuat vapor quæ frigido de

14
15

fate ac constringente iterum recidit in aqua, quae hac ob causam crebrior hyeme atque nocte fit, distribuiturque in omnem terram, ita a sole & caelo eleuata exhalatione gignitur spiritus. Et necesse est non modo humida & calida eleuari, sed & calida & sicca. naturaeque igneae, quorum copia in terra plurima est. Et apparet ad latus, & transferre nunc hac, nunc illac (quemadmodum dicitur) agitari atque stare. Neque verum est aer re, spiritum, & nubem, idem substantia esse, ut aerem in quiete, ventum ipso agitato, & ad latus fluente, nubem vero cum densetur, crassiorque fiat, in pedulo visibilis apparere. Nam vapor, calidus & humidus est, ut potentia aqua, huiusque symbolum habet eleuatus facile stillat in aqua. Exhalatio autem calida & sicca, ex qua sumitur spiritus. Neque potest esse aer fluens. Nam ut de fluuijs esse oportet principium aliquod unde de fluere incipiat, ita de ventis, quod minime qui diffiniunt eum aerem motum & fluentem, assignare possunt. **T**ria quae ex exhalatione gignantur, signa. Primum, quia sicut multo eleuato vapore maior gignitur pluuia, & minore minor: ita multa eleuata exhalatione fit spiritus maior, & minore minor. Et suis temporibus (ut fieri nati sunt) fiunt, hinc anni pluuiosi, hinc flatuosi ventosi que fiunt nunc haec pars anni, nunc haec regio. Secundum, quia spiritus cessare facit pluuia, itidem & pluuia ventum: quia sunt contrarij: & contingit alterum in alterum permutari. Et eleuato vapore, exsiccata manet terra: ex qua exhalatio expirat, & sursum ducitur, veteri materia: qua saepe vapor superior & infrigidatus reprimat. Tertium, quia plurimi venti fiunt ab vrsa & meridie, quia sol inter vtriusque meat, & multos eleuat vapores, & exhalationes multas, unde de nubes & venti fiunt: quas non disgregat, quia remotus sit, et virtutis ab hoc inualidae. necessario tamen vapores multos et exhalationes ut ex viridibus lignis eleuat. Et ab ortu et occasu et tropicorum loco nascuntur pauciores, quod sua illis fortitudine materiam dispergat et consumat. Neque valde frigidum tempore, quod frigus exhalationem extinguat. **V**bi incipit vectorum motus? Vectorum obliqua esse lationem manifestum est, et sursum illius motus est principium. nam exhalatio a terra secundum rectum eleuat, quae sursum ne altius feratur offendens obstaculum, ad latus conuertitur, et in obliquum meat. Fit autem id manifestum, cum nubes aut caligo pedula fuerit, cuius motum statim spiritum ut flabello agitate percipimus valentiorque fit circa terram, et materiam illi ex qua gignatur, habet copiosior, habet itaque deorsum et a terra materiam: sursum vero suae obliquae lationis initium. et sicut flumina ubi ortus principia habent, parua sunt, longius vero procedentia, semper noua rheumata et materias colligentia, incrementum, maiora que euadunt, ita et venti ubi ortum habent, modici: longe vero progredientes, insignes fiunt.

Varti capitis scholia. xv. Neque verum est, aerem, spiritum, & nubem, idem esse. Quae ad modum quinto capite praecedentis libri adduxit Aristoteles, nonnulli antiquorum putarunt haec tria, aerem, nubem, & ventum, idem re ipsa esse, & sola ratione discrepare, quibus visus est astipulari Seneca, diffiniens ventum esse aerem motum. Verum id veritatis non est consentaneum. nam tria praedicta non modo ratione, sed & re ipsa, & specie quidem differunt. Aer enim vnum est elementorum, simplex & purum. Nubes autem est vapor per frigiditatem condensatus, & ventus exhalatio ad latus mota. Vapor autem & exhalatio, cum sint mixta, ab aere, & etiam inter se specie differunt. Igitur & nubes quae impressio est aquae, & ventus qui aera, itidem specie discrimen habent ab aere, & inter se. Dicitur autem in litera vapor habere symbolum aquae, quia cum eamna qualitate, scilicet humiditate, conuenit, & altera ut pote caliditate discrepat. Dicitur & potentia aqua, quia natus est in aqua facile conuertitur, sicut & ex ea sumpsit exordium. Quae uis autem exhalatio sit symbola terrae, & ab ea sumens ortum, non tamen credendum est similiter eam debere in terram conuertitur, & ventos cito eam ob rem cessare. Nam exhalatio cum terra vna tantum qualitate conuenit, videlicet siccitate, ceteris autem omnibus, caliditate, raritate, leuitate, subtilitate respicuitate, a terra discrepat, vapor vero cum aqua magis conspirat. Caeterum ut vapor ad aquam, ita exhalatio ad ignem, cui & symbola est, & naturae affinitate multum propinqua, vertiturque in ignem, sicut vapor in aquam. Ex hoc tamen non trahitur argumentum exhalationem ex qua fit ventus, incedi debere, & ventos cessationis causam esse, quoniam sicut non quibus vapor in aqua soluitur, sed in duntaxat cui adhibetur sufficiens causa eiusmodi conuersionis, ita neque quae cumque exhalatio incenditur, sed ea duntaxat cui adest sufficiens inflammationis causa, ut pote calor circumstantis, aut desuper vehementer & violenter derrudens, ex qua detrusione conlequatur incendium. huiusmodi autem caus

16

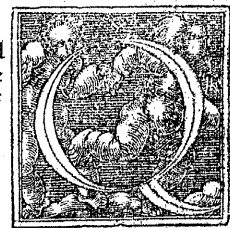
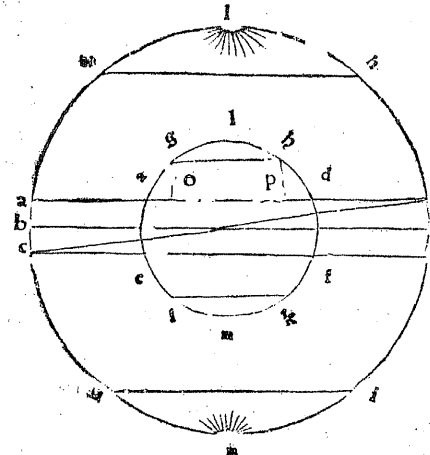
17

sa minime adest exhalationi vectorum, xvi. Tria quae ex exhalatione gignantur, signa. Exhalatio quae ventis materiam praestat, cum eleuatur, est calida & sicca, facile tamen ex calido permutatur in frigidum propter loca frigida quae transit. Hinc nos ipsos videri refrigerij causa exponimus, qui regionem habitamus frigidiusculam. Boream quoque percipimus frigidum, quod a septentrione spirat, loco algido ob solis distantiam, pertraheaturque montes niuosos & gelidos, a quibus suae frigiditatis trahit occasionem. Est enim aeri & corporibus aereis inlata pronitas, ut facile de calido in frigidum permutentur, & e diuerso, quod halitus nostri liquido consistat argumento. Quae enim calidum scimus manu prope os admora, eundem sentimus frigidum manu aliquanto distantiore. Cossimiliter & auster humidus est, quauis ex sicca generis exhalatione, quia per ea transit loca, in quibus multos offendit vapores sublatos & propemodum in nubem conuersos, quos secum adducit, & pluuiae materiam subministrat. Neque idcirco oportet aestate plures fieri ventos quam hyeme. Nam ad eorum generationem solus calor non sufficit, sed requiritur insuper corpora densa & solida in principio mediae regionis, quae impediant exhalationes sursum attolli, huiusmodi autem corpora hyeme plura sunt, aestate ob aestum pauciora. Et quibus exhalatio subtilis sit & rara, & eam ob rem diuisioni facile obnoxia, tamen interdum & adificia subuertit, & arbores radicibus eruit, cum ventus est impetuosus, & maior eius vis atque violentia quam corporum quibus occurrit, resistencia. Nullum enim in eodem modo est, minus densa & solida agere in ea que solidiora sunt, ubi illorum maior est virtus, quam horum reluctamem virtutisque resistens. Neque credenda est exhalatio sursum educta debere per distractas particulas (ut vapor per stillas pluuiales descendit) ad nos deferri. Nam vapor per guttas non descendit, nisi primum in nubem, & deinde in pluuia conuertitur, deperita quae prius habuit formam substantialem. Nulla autem secundum substantiam sit transmutatio in exhalatione, sed eadem numero quae sursum ducta est, continuata, sine distractione delabitur, longoque per aera tractu spirat.

Ventos exhalatione generant

Quinti capitis annotat.

Prodromi, venti octo diebus fere ante canis ortum exorientes. Oritur autem canis sole leonem subeunte. **E**t estia, venti sunt Boreales, ab vrsa post aestiuales versiones liquatis niuibus flates, ac die quidem spirant, nocte vero spirare desinunt. **O**mnithia venti sunt ex opposito flates post solis hyemales versiones, Austri vero a meridie spirant. **A**estiuales versiones sunt sole subeunte canrum, quae & aestiuale solstitium dicuntur. **H**yemales, sole intrate Capricornum: quae brumae dicuntur solstitium. **I**nhabitabile, male habitabile, **A**d, circulus cacri. b e, circulus aequinoctialis. c f, circulus Capricorni, a f, zodiacus, g h, circulus arcticus i. k, circulus antarcticus l, polus arcticus nobis apparens. m, polus antarcticus occultus. **S**patium a c d f, zona torrida. **S**patium a g d h, zona media habitata. **S**patium g l h, zona arctica frigore inhabitata. **S**patium c i f k, quarta zona, & mediae habitatae opposita i k m, zona antarctica frigore ut g h l, inhabitata minor circulus, terra est, in qua secundum proportionem consimiliter & consimilibus literis haec quinque zonae sunt signatae o mare Indicum. p, mare Gaditanum. o. p. maris Indici ad Gaditanum & Herculeas columnas distantia.

Ventum caput continet cessationis ventorum & commotionis causas, unde, & quo tempore sient Estia, omnithia & austri, & quinque zonarum terrae declarationem. **C**essationis ventorum causa. Primo sol calore suo nimio spirituum materiam dissipans ac dissoluens, cito terram exsiccat, prius quam multam habet exhalationem, ventos cessare facit, quemadmodum sparuum combustibile in magnum ignem profeceris, saepe prius quam fumum emittat adurit, quae

18

propter circa Orionis ortum & vsq; ad Etesias & prodromos maxime fit trāquilitas. Secūdo, idē facit validū frigus poros terræ constringēs, & nihil expirare sinēs ¹⁹ Causæ vero his oppositæ, vētorū faciunt cōmotionē. ¶ Vnde, & quo tēpore flent Etesias. Ornithiæ, & Austrī? Etesias flant ab arcto post solis æstiuales versiones, & canis ortū, boreæ liquidis niuibus, & gelu flantq; de die, & nocte definūt. Diei enim calor exhalationē eleuare sufficit, & illorū inducere status, nox autē frigidā nī ues in die liquatas regelat, flatusq; reprimūt, qui nisi orto iam sole, & nouos reparāte halitus, nouaq; præbente materiam, flare nō incipiunt. Et Ornithiæ post hys males versiones ab opposito nascūtur loco, Etesias debiliores, minūsq; cōtinui, sed interpoles, ac intercisi, q̄ ad nos veniētes, a sole, sub cuius latione ipsos ferri oportet dissoluātur. Austrī vero post æquinoctialē versionē a meridie oriuntur & spirāt.

¶ Quinq; zonarū terræ declaratio. Quinq; sūt in terra zonæ. Vna vbi sol semper discurret, feruentissima, & inhabitabilis æstu. Secūda inter circulū nostrī poli, & primam intercepta, quæ frigore & æstu tēperata, habitata est. Tertia est arctica quæ semper a sole plurimū distās, frigore riget, & frigore inhabitata. Quarta est ex opposito secūda iter illā torridā & sole supmeante vsq; & occultī poli circulū media: sic tēperie se habēs, vt quæ est apud nos habitata. Quinta vero est antarctica, & verticis semper latentis, Vnde fit vt terra secundum circulum habitari nequeat. Nā secūdū longitudinē quæ de polo ad polum attenditur, phibet nunc frigus, nūc calor, & secūdum latitudinē, quæ de oriente in occidentē, & occidentē in orientem existit defendit aquarū multitudo. Et multū differt habitationis longitudo a latitudine, vt distantia maris Indici ad Herculeas colūnas, ea quæ est ab Aethiopia ad Meotidē, & extrema Scythiæ loca, maior est quā quinque ad tria. Nouerūt hæc qui nauigatiōes, & vias peregerunt, & itinera ipsa et spatia mensi, sunt. et extrema horū locorū inhabitata manent, hæc frigore, hæc æstu, hæc aquarū immensitate. Et sicut ventos in nostra habitabili collocabimus, consimiles ex parte alterius poli intelligere debemus, vt sicut a nostro polo spirat Boreas, et non pertingit ad alterum polum, ita quoque ex alterius poli parte alius flat Boreas, qui ad nos vsque nostrum que polum non pertingit. Neque auster ab altero flat polo: sed ad æstiuale flat versione, et exusto loco. Ille enim locus propter solis viciniam non habet aquas, neque pascua, neque gelu, neque niuē, propter quorū liquefactionem fieri possint Etesias. Quia tamen ille locus maior, amplior, et expansior est: maior est auster et æstuosior Borea, et magis huc pertingens, quam Boreas illuc, Sed de his hæctenus. Nunc de ventorum positione dicendum est.

Vinti capitis scholia. xx. Quinq; zonarū terræ declaratio. Quinq; in cælo esse zonas id est partes & regiones, supponit astronomi, de quibus Virgilius primo Georgicorū Quinq; tenet cælum zonæ, quarum vna corusco semper sole rubēs, & torrida semper ab igni.

Quam circum extremæ dextra læuacq; trahitur Cærulea glaciæ concretæ, atq; imbribus actis Has inter mediāq; duæ mortalibus ægris Munere concessæ diuum.

Quibus itidem quinq; in terra zonas respondere, Ouidius in primo Metamorphoseos ostendit. Vtq; duæ dextra cælum, toridemq; sinistra Parte secant zonæ, quinta est ardentior illis Sic onus inclusum numero distinxit eodem Cura dei, toridemq; plagæ tellure premuntur Quarum quæ mediā est, non est habitabilis æstu Nix regit alta duas, toridem inter vtraq; locauit, Tempētemq; dedit, mixta cum frigore flamma.

Vt distantia maris Indici ad Herculeas colūnas. Mare Indicum est quod fluit p̄ Indiā, quæ regio est orientalis, quare id mare orientale est. Mare autem Gaditanū est quod fluit i Gadibus extrema Hispaniæ insula, & in occidentu mundi parte posita, vbi etia sunt Herculeæ colūne, quapropter

Dextra, polo arctico. Leua, polo antarctico.

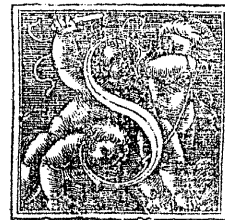
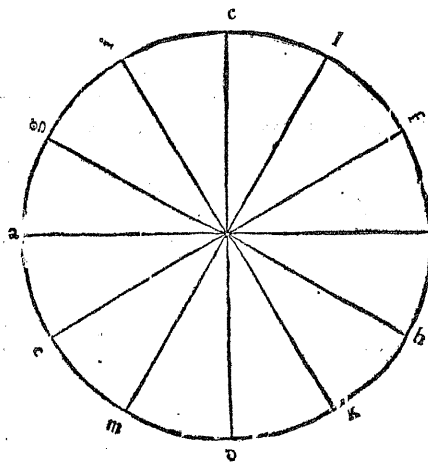
id mare occidentale est. Est ergo distantia maris Indici ad Gaditanum (quæ in figura literæ designatur per o p) distantia orientis ad occidentē. Cum autem Aethiopia sit circa meridiem & torridā zonā & Meotis extremaq; Scythiæ loca circa septentrionē & arctū, distantia ab Aethiopia ad Meotidē est spatium terræ a meridie ad septentrionem. Et cū hæc sit pars terræ habitata secundū longitudinē, nō cōplens quartā partem circuli, illa vero a mari Indico ad Hispaniam distantia (quæ per op insinuari dicta est) sit pars terræ habitata secundum latitudinem, quæ fere complectitur semicirculum, constat q̄ pars terræ secundū latitudinem a nostris & huius hemisphærii terræ incolis habitata, fere est dupla ad partē terræ habitatam secundū longitudinē. Hinc recte dicitur litera, q̄ habitatio terræ secundum latitudinem, ad ius habitationem secundū longitudinem, est plus q̄ quinq; ad tria. Est enim vt sex ad tria, pauca admodum excepta particula. Porro cū in litera, ali qua cæli zona aut habitata aut inhabitata dicitur, hæc denominatio a simili zona terræ illi parti cæli subiecta sumi intelligēda est, vt zona cæli habitata sit, cui pars terræ subiecta habitata est. Contra vero zona cæli in habitata dicitur, cui zona terræ respōdens & supposita inhabitata est.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Oriēs æquinoctialis, est vbi sol oritur quādo intrat arietē. ¶ Aestiuale, vbi oritur quādo intrat cancrū. ¶ Hyemalis vero, vbi oritur quādo intrat Aegocerotē. ¶ Et cōsimiliter occidentēs æquinoctialis, æstiuale, & hyemalis, vbi in illis signis occidit. ¶ Aegoceros, capricornus.

a Subsolanus, A peliotes.	b Fauonius, zephyrus, Ornithias
c Auster.	d Boreas, Septentrio, Aparctias
e Cæcias, Hellepontias	f Africus, Libs, Notus
g Eurus, Vulturinus	h Corus, Argestes, Olympias
i Euroauster, Phœnias.	k Thracias
l Libanotus	m Aquilo, Mefes.

¶ Mefes simplo dicitur, q̄ Boreæ & Cæciæ medius sit,

Extū cap. cōtinēt vētorū situationem & qui adiuuicem sunt contrarij, eorum naturas & cōplexiones.

¶ Quomodo venti situentur, & qui adiuuicem sunt contrarij. Id hoc modo deprehendimus. Intelligatur circulus horizon (est enim is circulus, qui partem cæli visam dirimit a non visa sitq; a orientis æquinoctialis punctus b. occidentis punctus ei oppositus, & intelligatur recta a b. Sit iterum cpūctus meridiē ad visam punctum oppositus, & ducatur linea c d, quæ diametraliter secabit a b. Intelligo præterea e punctum orientis æstiuale, & f punctū occidentis hyemalis, oppositum. eorum vero lineam e f g punctū orientis hyemalis, h punctum occidentis æstiuale, oppositū, eorum lineā g h. Intelligo deniq; i punctum mediū inter g orientem hyemalē, & c punctum meridiē, & k eius oppositum & eorū lineam i k. Et l punctum inter f occidentem hyemalē, & pūctū meridiē, m vero punctum oppositum, & eorum lineam l m. His itaq; duodecim punctis signatis, & eorum ductis lineis, duodecim in ipsis ventos situamus in nostro horizonte, & hemisphærio, & totidē & cōsimiliter sub altero hemisphærio locare decebit. Vntus vero quem situamus in a oriente æquinoctiali, & ab ipso flatum ducens, subso-

metraliter secabit a b. Intelligo præterea e punctum orientis æstiuale, & f punctū occidentis hyemalis, oppositum. eorum vero lineam e f g punctū orientis hyemalis, h punctum occidentis æstiuale, oppositū, eorum lineā g h. Intelligo deniq; i punctum mediū inter g orientem hyemalē, & c punctum meridiē, & k eius oppositum & eorū lineam i k. Et l punctum inter f occidentem hyemalē, & pūctū meridiē, m vero punctum oppositum, & eorum lineam l m. His itaq; duodecim punctis signatis, & eorum ductis lineis, duodecim in ipsis ventos situamus in nostro horizonte, & hemisphærio, & totidē & cōsimiliter sub altero hemisphærio locare decebit. Vntus vero quem situamus in a oriente æquinoctiali, & ab ipso flatum ducens, subso-

Ianus vocatur. Flans vero a puncto b occidentis opposito. Fauonius, ei contrarius Sumuntur enim secundum diametrum, secundum quam plurimum distant, hos autem supponimus esse contrarios. Quem locamus in c, Auster, & qui est in d eius opposito, Boreas, ei contrarius. Qui in e oriente aestiuali insurgit. Cæcias, ei contrarius in f, Africus. Qui in g oriente hyemali. Eurus, ei contrarius in h Corus. Qui in i, Euroauster, ei contrarius in k. Thrafcias. Qui in l, Libanotus, ei vero contrarius in m, Aquilo. & hi precipui sunt venti, modo quo positi sunt adinuicem contrarij. Vnde a & c Subsolanus & Auster, et ij vnuerfaliter qui secundum eandem diametrum non sumuntur, contrarij non sunt, Et hi quatuor, Subsolanus, Fauonius, Auster et Boreas, omnium principalissimi sunt. Et Australes sunt calidi, Boreales frigidi, orientales minus Austris calidi, occidentales vero minus. Borealibus frigidi. Et plures ventis ex parte Boreæ gigni videtur, quia illic plurima nix et aqua, quæ ubiq; liquata spiraminum materiam præstat. ¶ Fororum naturæ et complexions. Venti contrarij secundum diametrum se simul flare non permittunt, sed valentior debiliori oblectatur, violentiamque infert, et ipsum cessare cogit. Venti oppositi maxime flant circa tempora opposita, vt Cæcias circa æquinoctium veris. Africus circa autumnale, circa æstatem Corus, circa hyemem Eurus. Oppositi venti idem aut oppositum faciunt vt Eurus et Corus in principio siccant. Auster calet, Boreas algidus est Et seriem sequendo, Subsolanus, Cæcias et Eurus tepidi sunt. Eurus in principio siccus, consuetus mans, aquosus, Subsolanus, minus siccus. Cæcias, non serenus. trahit enim ad se vapores & nubes. hinc exijt prouerbium. Trahit ad femalum, sicut Cæcias nubem, et est humidus. Fauonius, Africus, et Corus, suffrigidi. Corus siccus in principio, aquosus in fine. Auster, Euroauster et Libanotus calidi sunt. Auster noxius. Libanotus magis humidus, vicini Africi et Noti naturam participans, hinc sereni sunt Boreas, Thrafcias, Aquilo, alios cessare faciunt, prope flantes et vehementes, aera purgant, serenitatem adducunt, nisi sint vehementia frigidi, tunc enim plus coagulant & cogunt quam pellant. Boreas gradinosus. Aquilo niuosus, frigidissimi maxime coruscationem facientes. Et corus cum his in natura cõuenit. Boreas saluberrimus. Et de ventis tantilla sufficiant.

Duodecim
veterum po-
sitione rati-
onabile
esse.

Sexti capitis scholia. xxxii. Intelligatur circulus horizon. Aristoteles ventos ponit secundum notabilem horizonis partem vt duodecimam sumptos, & non coincidentes Possunt enim alioqui tot sumi, quot sunt in nostro horizonte signabilia puncta, nam a quouis eorum quispiam ventus ortum ducere posset. Verum huiusmodi venti non esse insigniter abinuicem distincti. A qualibet itidem parte terræ possunt cleuari exhalationes ex quibus fierent venti, sed non secundum statum aut in toto aut in parte essent coincidentes & adinuicem confunderentur, neque adeo possent inter nosci diuersi, vt ij quos Aristoteles ponit secundum partes satis abinuicem distantes sumptos. Similiter cum quatuor sint veteri precipui, inter quoslibet duos possent poni tres intermedij, quorum vnus ab vtroque precipuorum æquidistaret, secundum vni illorum propinquior esset, & tertius alteri, & hoc pacto sumpti essent sexdecim venti, quorum vnusquisque secundum decimam sextam horizonis partem desumeretur. Verum cum partes illæ horizonis & minores sint, & sibi inuicem propinquiores quàm celi solij in duodecim partes dirimitur horizon, illi secidum flant & spirationis spatium coinciderent, neque tantam haberent distinctionis euidenciam, quantam nunc habent. Neque ex numero quaternario qualitarum primarum, argumentum efficax sumitur quatuor duntaxat ventos esse debere. Nam tamen nature & proprietates ventorum secundum illas sumuntur, non tamen eorum numerus & distinctio, quin potius a partibus horizonis a quibus sui status capiunt exordium. Et quæuis quatuor solij sunt partes horizonis precipuæ. Oriens, Occidens, Meridies, Septentrio, & secundum eas quatuor venti precipui. Subsolanus, Fauonius, Auster, Boreas, vnaqueque tamē illarum partium principalium duas habet horizonis partes circumpositas, & altriuscuius iacentes, a quibus sumuntur venti collaterales, tanta abinuicem intercapedine distincti, vt flando non coincidant. Hinc vnusquisque principalium veterum duos habet ventos minus principales, & sibi annexos, atque proxime altriuscuius. Et hi quatuor, Subsolanus, Fauonius, Auster, & Boreas, omnium principalissimi sunt. Poeta precipuum ventum orientale, Eurum dicunt quod Subsolanum sit proximus. Occidentalem autem precipuum, zephyrum, quod Fauonium ad Ianus propinque adiaceat. Meridionalem autem (vt & hic Aristoteles) Austrum vocat, & septentrionalem, Boream Quod Mausnili ita expressit.

Asper ab axe ruit Boreas, fugit Eurus ab ortu.
Auster amat medium solem, Zephyrusque profundum.
Eurus ad auroram Nabarhæaq; regna recessit,
Persidæq; & radijs iuga subdita matutinis.
Vesper, & occiduo quæ littora sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro. Scythiam, septemque Triones
Horriser inuasit Boreas, contraria tellus
Nubibus affiduis pluuioque madefcit ab Austro.
xxxij. Libanotus magis humidus, vicini Africi & Noti naturam participans, Africus (qui & Notus) nubifer est, & humidus, atque pluuiam gignens, teste Ouidio.
Madidis Norus euolat alis,
Terribilem picea rectus caligine vultum,
Barba grauis nymbis, canis fluit vnda capillis,
Fronte sedent nebulae, rorant pennæque sinuq;
Boream itidem esse violentum & vehementem (vt paulo post hæc habet littera) ostendit Ouidius, ipsum vt ista loquentem inducens.
Apra mihi vis est, hac tristitia nubila pello.
Hac freta concutio, nodosaque robora verto.
Induroque niues, & terras grandine pulso.
Idem ego cum fratres caelo sum nactus aperto,
Nam mihi campus is est, tanto molimine luctor,
Vt medius nostris concursibus insonet æther,
Exillantque cauis elisi nubibus ignes.
Idem ego cum subij conuexa foramina terræ.
Suppositique ferox imis mea terga lacertis,
Sollicito Manes, totumque tremoribus orbem

Et Ouidius in sua Metamorphosi.

Septimi capitis annotat.

Ruina, casus.

23

Septimum cap. continet tres de terræ motu opiniones, primæ reprobationem et tertiæ tribus rationibus. ¶ Tres de terræ motu opiniones. ¶ Prima est Anaxagoræ. Inquit enim Anaxagoras Clazomenius partem spheræ quæ supra nos est, sursum esse: & quæ sub pedibus, esse deorsum: & aerem natum sursum ferri quæ in eius inferiora concava incidens, imo vero ab inferiori parte totum quatit, facit terræ motum. Sed hæc causa vsque adeo exilis & parua est suique prodens defectu, vt vix reprobatione egeat. Stultum est ei putare ignem in altero horizonte non esse sursum, terram vero in ferri, sicut in nostro habitato apparet. & illic caelum non esse sursum, terram vero in medio globosam (vt hic) deorsum. Et quæ ab inferiori aere concussa tremat & moueat hoc terræ motus non cõuenit acciditibus. nam vbique tremere, tremat autem certis in locis, regionibus, atque temporibus. ¶ Secunda est Democriti. Dixit ei Democritus Abderites terram plenam aqua, & aquam multam ex pluuiâ recipere: quæ (cum susceptacula plena sint) exuberans facit terræ motum, & terram in concava decidere. ¶ Tertia est Anaximænis Milesij. Inquit ei terram deplutam hinc siccari, & fortiter siccata rumpi: & ab his frustis ruinam precipitumque faciunt concuti, fierique terræ motum. Hinc quoque fit in magnis siccitatibus fieri videri, & etiam in pluuiosis, quæ super humectata ruinam iam præparat cadat. Sed non ita esse videtur. ¶ Primo. Quia oporteret terram iam multipliciter subuersam ruinamque fecisse apparere. ¶ Secundo, Quia hæc causa esse non potest circa aliqua loca frequenter tremencia, vbitalis excessus ad aliam non est. ¶ Tertio, Quia oporteret semper minores & pauciores terræ motus futuros expectare, & tandem cessare: quæ terra tamen deciderit, vt non amplius sit terræ tremor futurus, hoc autem esse non potest quare neque hæc causam esse existimandum est.

Septimi capitis scholia. xxxij. Et quæ sub pedibus, esse deorsum Falso existimat Anaxagoras quicquid pedibus nostris subicit est, id deorsum esse. Nam quæ in nostro hemisphaerio sunt deorsum, vt terra & aqua, & in altero itidem sunt deorsum. Et quæ hic sursum, vt aer & ignis, & illic, Cælum autem tam hic quàm illic sursum est, non vt sursum notat locum rerum naturalium ad quem fertur leuia, sed supereminencia, quia vtroque

in situ corporibus naturalibus supereminet atque superfertur. Porro verum est aerem natum sursum ferri, in suo quidem hemisphærio, ut aer liuius horisontis ferri natus est ad locum sursum huius hemisphærii, & aer alterius ad locum sursum alterius. At non est aer alterius hemisphærii natus ferri ad locum sursum huius hemisphærii, ut opinatus est Anaxagoras, nam tunc prius deorsum moueretur, scilicet ad concuum huius aquæ & aeris, quod naturæ aeris prorsus repugnat. Quare non oportet inferiorem aerem detrudere terram, & eam conari suo loco dimouere, ut neque huius partis aer terram impellit. Nam si id oporteret, cum totus aer conaretur sursum ascendere, vnaquæque pars aeris impelleret partem terræ sibi respondentem. Et id quidem vbiq; & semper fieret, cum semper aer natus sit sursum ferri. Tremor autem terræ non in omni sit loco, neque omni parte terræ, sed vbi & quando materia fuerit disposita. xxiiiij. Secunda est Democriti. Quæuis hanc positionem in præsentiarum non refellat Philosophus, non est tamen idcirco veritati consentanea. Nam falso ponit terram esse aqua plenam. Est enim solida, suisque partibus operta, & non concaua, quæuis nonnullæ sint in terra voragine & lacunæ ab aquis exelæ, perinde atque si globum intellexeris solidum in aqua, quæ rimas ligneo globo inducens, in interioribus suscipiatur partibus. Verum quora terræ portio aquis oppletur, aut intra se aquam suscipit? Insuper in facilius est terræ motum fieri per aquam exuberantem atque effluentem. Fit enim sæpe numero terræ motus nulla ex terræ concauitatibus aqua defluente, quæuis interdum quoque fiat concussio terræ ex eunte aqua, quod forte potuit Democritum inducere in hanc opinionem. Verum illius causa ex sequenti pendet capite. xxv. Tertia est Anaximenis Milesij. Potuit Anaximenes trahi in huius positionis persuasionem, quæ experientia cõpertum habemus quæ humore cõpacta sunt, eadem siccitate dissolui, vnde ostendit lutum. Hanc ob rem, terram prius depluram, & deinde siccã, posuit per frustra abrumpi. Verum res siccitate dissolui, intelligendum est de his quæ naturalem propriamque non habent siccitatem, sed eam duntaxat quæ ab extrinseco est inducta. Terra vero natiuam, suæque naturæ accommodam habet siccitatem, qua partes adinueniem continuas seruat. Quod si terræ motus fieret (ut posuit Anaximenes) job distractionem partium terræ, illa subuersio nobis deberet esse conspicua, & frequentior fieri in his locis vbi frequentiores sunt terræ concussiones, & tandem cessare terræ motus, cum omnes terræ partes (quia finita est) essent abrumptæ. Horum autem vnum quodque falsum est. & potissimum tertium, nam quædã hæc mundi cõstabit ordigatio, futurum esse terræ motum natura necesse est, sicut futuros ventos & fluuios.

¶ Octauij capituli annotat.

¶ Hellepontus, strictum mare, quod a Tenedo famigerata in conspectu Troie in fula ad Propontidem protenditur. ¶ Eubœa, percelebris insula Atticæ adiacens. ¶ Aedepus, vrbs Eubœæ. Circa Aedepum erant balneæ calidæ Herculis. ¶ Spasmus, corporis contractio. ¶ Tetanus, spasmij species. ¶ Syphilus, vrbs Phrygiæ.

¶ Ctauum cap. cõtinet causas terræ motus, eius generationem decem quæ ab exhalatione proueniat signa, & septem eius accidentia. ¶ Terræ motus causæ, Efficiens, sol & astra, & spiritus terra inclusus. Materia, exhalatio. ¶ Eius generatio. Terra naturaliter sicca est, aquæ multitudinem in se continens: quæ a sole calescens, & multis quæ in se tenet igneis corporibus, multum spiritum intra se cõcipit: qui quia subtilissimus, occyissimus, & vehemētissimus est, huc illuc euagatus & discurrens, terra vehemēt cõcussa, plerumque eius motum & tremorem parit. quærit enim exitum, & in suum locum euolare. At aliquando totus exit, flamma plerumque ex collisione concepta, aliquando vero sine flamma, aliquando pars exit, pars autem altera cõstricta atque clausa manet. Vnde fit ut neque aer neque aqua faciãt terræ motum. ¶ Decem signa quæ ab exhalatione & spiritu proueniat terræ motus. ¶ Primum. Quia plurimum fit tranquillo tempore, quæ exhalationes plurimæ in terra sunt reclusæ. Et quæto plures, maior fit: quæto vero pauciores: minor. est enim spiritus cõtinuus, quæ oportet aut intra aut extra fluctuare. ¶ Secundum. Quia maxime fiunt de nocte, & circa diluculum: quod sole tunc incipere flatus, & in meridie, si cõtingat in die, quia tunc sol maxime obtineat, & exhalationem declinet in terram. ¶ Tertium. Quia circa subter antrosa, subterque inania loca, in quæ defluat mare, sæpe intremiscit tellus. Hac de causa sæpe fit circa Hellepontum, Achaia, Sicilia, Eubœam: & thermæ circa Aedepum factæ sunt. Fit enim illic angustia, & maris multitudo in terram spiritum iterum repellit effare

tentem angustat atque premit. ¶ Quartum. Quia maxime fiunt terræ motus vere & autumno, temporibus pluuiosis, & in siccitatibus. quia ei hæc tempora vêtosa sunt & pluuiosa, præbent multam in terra exhalationem generandæ occasione. sic autem illa reclusam monstrat, & ad spiritum generationem aptitudinem. ¶ Quintum. Quia spiritum impletum, vimque agitandi præualidam percipimus non modo in aere, vbi solidiora robora yelluntur, edificia funditus euertuntur, sed & in corporibus animalium: vbi sæpe spiritus clausus facit tremorem. quæ & sæpe accidit post vrinæ emissionem, et sæpe membrorum contractionem & spasmodum inducit, et tetanum. Et aliquando vsque adeo membra valide agitat, mouet, & cõcutit, ut intremula et quietata teneri haudquaquam possint. Obtinere itaque in terra nonnunquam spiritum, verisimile existimare oportet. ¶ Sextum. Quia temporibus nostris accidit terræ motus, qui prius non destitit, quæ ventus egressus fuisse et vt cenephas. ¶ Septimum. Quia circa Heracleam quæ est in Põto, idem accidit. Factus enim extitit terræ tremor vt collis: quæ tandem distente rupto, ingens & multus erupit ventus, ignem et cineres eleuans, & Liparæorum vrbes non longe hinc existentem ambussit, vertitque in fauillas: & flatum dirigens in Italia, vrbus Italicis multa attulit incõmoda. Quod et prius accidit circa Sacram insulam, quæ est vna Aeoliarum insularum. ¶ Octauum. Quia sæpe soni ex exhalatione cõstricta causantur: quæ admodum a longe sonus maris percussus exauditur. ¶ Nonum. Quia paulo ante terræ motum sol obscurus sine nube videtur, hoc enim facit apparere egrediens spiritus, et ad aurotam tranquillitas et frigus, ob spiritum calidum reclusum. Et post occasum serenitate existente, nebulæ stricta et longa porrecta videtur, vt terræ motus prænuncia: quæ admodum in maris fluctibus accidit præcurrere tenuem vndam: quæ gens mari finitima, aquæ filum nuncupat. ¶ Decimum. Quia sæpe circa lunæ eclipses cõtingunt terræ motus: quæ tunc marcescat calidum, & eo tempore flatus agitari soleant. ¶ Terræ motus septem accidentia. ¶ Primum. Terræ motum ad quadraginta dies se extendere contingit: & visus est aliquando per duos annos circa eadem loca perdurasse. Hoc enim facit spiritus multitudo, & laterum terræ cõcussorum soliditas, & præstita reluctancia: vt spiritus animantium corporibus clausus non repente cessat, sed longa mora fit marcidus. ¶ Secundum. Fiunt soni in terræ tremoribus, Nam percussus aer & spiritus omnimodos emittit sonos: itidem & percutiens, nihil enim differt, repercutitur enim repercutiens omne. & præuenit sonus terræ motum, nam magis spiritu per omne penetrat sonus. Et si exhalatio non sufficeret agitationem inducere, sonus sine terræ motu audiretur, quod sæpe iam accidisse visum est. Offendens enim spiritus ad solidas moles, omnimodarumque figurarum, omnimodos edit sonos pro varietate cauernarum, cuniculorum, atque antrorum diuersos: vt aliqui aliquando prodigia enarrantes dixerint visam nonnunquam mugisse terram. ¶ Tertium. Cũ terræ motu aliquando magna aquæ multitudo erumpit, quæ exhalatio eam extra pepulerit, vt aquæ fluctus non tunc quam extra terminos. Et circa Achaiam cõtrarijs spiritibus, interiore Boreæ motum imitate, extra vero Austro, factus est terræ motus & apertio, & tanta maris eruptio pellente austro, vt cataclysmus factus sit. Et aquæ terræ motum non faciunt, patiuntur enim solui. spiritus autem, illius (vt dictum est) causa est, & principium, & sedimentum fluctus fecit cataclysmum. ¶ Quartum. Terræ motus secundum modicam terram partem fiunt, spiritus autem secundum ipsius amplitudinem. ¶ Quintum. Interdum fit multæ exhalationis in latum (vt tremor quidam) agitatio: interdum vero in altum, vt quidam pulsus. Et qui fit in altum, plus agitat, multaque a profundo enascentem manifestat exhalationem. Eum tam en qui alternatim in altum vibrat, & alternatim residet, tripudio as similis, & cum cõcurrentia teclæ contrario ictu ariscent (quæ aliter motus alteri reniti videatur) minus periculosum perhibent. ¶ Sextum. Vbi talis seismus, & spiritus eruptio, multi lapilli ebullire solent. Sic enim circa Sipylum euenit, cum seismo euerla loca fuere, & campus quæ greci Phlegraem dicunt. Idem & circa Ligusticam re-

gionem euenisse memoria proditū est. Septimum. In ponticis in sulis minus con-
tingit terræ motus quam in cæteris. nam frigiditas & maris pondus exhalationes in
ipsis reprimi. De terræ motu hæcenus.

Exhalatio-
nē inclusa
terremoto-
tū efficere

Cræui capitis scholia. xxvij. Eius generatio. Terra naturaliter sicca est. Non obstat
exhalationum intra terram generationi, ipsius terræ opacitas atque soliditas. Nam
quāuis illa luminis intra terram impedit diffusionem, nō tamen calor, qui lumine
penetrabilior est, & a cælo atque sole productus, penitiores interioresque terræ par-
tes sua virtute subit, exhalationesque (adiuuatibus igneis, quæ in terra plurima sunt,
corporibus) sustollit, effeçtrices concussionis terræ, perinde atque per laneum pannum densæ cō-
texturæ ignis calorem persensitimus, per quem tamen eius luciditatem minime percipimus. Fit
autem huiuscemodi terræ motus a principio ipsi terræ extrinsecō, hoc est innaturali, & disconue-
niente, vtpote ab exhalatione quæ terrā non quidem totam, sed secundum aliquam partem violē-
ter agitat, quāuis exhalatio sit intrinseca terræ secundum situm & collocationem, quod intra
eam contineatur. Id tamen haud quaquam cōuincit motum illum terræ naturalem esse. Mouetur
autem exhalatio inclusa, a sua forma substantiali, exitum querens quo in suum feratur naturalē
locum, & mouet terram, a qua valide resistente vrsus deprimitur, & alternatim vicissimq; nunc
terram agit impetuosa, nunc repercutitur & resilit. Neque credendum est exhalationi parere exitū
rum per poros terræ, nam pori terræ admodum exigui sunt, angusti & stricti, neque per eos tan-
ta exhalationis multitudo exire posset vnquam. Hinc assidue concussionis, violentia in parte ter-
ræ debiliore sit ruptura amplior & apertura qua exit exhalatio, & tum demū cessat terræ motus.
Neque simile iudicium est de exhalationum supra terram existentium multitudine, & ea quæ in-
tra terram. Nam quæ supra terram est, per eam nō impeditur quo minus in suum feratur locum.
Quæ vero terræ inclusa est, velut arctō detenta carcere, molitur viam exeundi, & coercenti eam
terræ vim inferi perquam validam. Præterea non existimandum est terræ motum fieri ab igne, q̄
interdum cum terræ motu visa est erupisse flamma. Neque ab aere, quod existente terræ motu, va-
rii in terra audiuntur soni. Neque ab aqua, quod nonnunquam vi terræ motus effluxerit aqua, vt
ostendit litera. Non enim hæc accidit in terræ motu, quod sunt ipsius causæ effectrices, sed ignis
eruptio ex vehementi collisione exhalationis ad latera terræ contingit, quæ excitat incendium &
inflammationem, sicut in nube cum fit coruscatio. Soni vero audiuntur, quod non modo in aere
simplici efformari nati sunt, verumetiam in corpore aereo, quale est exhalatio vehementer il-
lisa terræ, ex qua sane illusione diuersi eduntur soni, haud secus ac in nube tonitruum. Demum cō-
cauitas terræ eructat & eiacular aquam, quod ipsa violenter expellatur ab exhalatione faciente
terræ motum, & petente exitum. Offendens autem halitus ipse aquam tanquam obinuiem, atq;
liberioris exitus impedimentum, eam eieçtat, suumque dimouens obstaculum, impetuose eandē
depellit. xxvij. Et Liparæorum urbem non longe hinc existentem. Lipare, vna est ex insulis
Aeolis, sic quoque teste Plinio libro tertio naturalis historiae cognominata a Liparo rege, qui
post Aeolum regnavit. Vnde Liparæus penultima longa diphthongo, deducitur. Sacra autem in
sula (cuius eodem in loco meminit litera) a Græcis Hiera, id est sacra vocatur, quod ea præcipue
Vulcano sacra sit. Et ipsa itidem vna est insularum Aeoliarum. Sunt autem insulæ Aeolis in
fretō Siculo, Italiae conterminæ, quas & Plinius & Solinus septem esse ponunt. Has Itali teste So-
lino Vulcanias vocant, quod ille instar Aetnæi montis soleant interdum flammam euomere, &
eructare incendia. Inde quod illis multa sint corpora ignea, vt sulphurea, copiosa ventis & ter-
ræ motui materia paratur. Hinc vehementes venti & frequentes terræ motus ibidē fiunt. Qua-
re Aeolum ventorum deum poetæ finxerunt. xxix. Interdum vero in altum vt quidam pul-
sus. Hunc secundum terræ motus modum, qui sit exhalatione terram in altum distendente, Oui-
dius ita exprimit.

Lipare

Hiera.
Insulæ Ae-
oliæ.

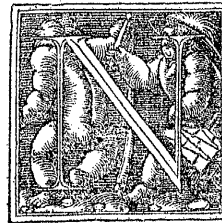
Vis fera ventorum cæcis inclusa cauernis,
Expire aliqua cupiens, luctatæq; frustra
Liberiore frui cælo, cum carcere rima
Nulla foret toto, nec peruia flatibus esset
Extentam tumefecit humidum, ceu spiritus oris
Tendere vlicam solet, aut direpta bicornis
Terga capri, tumor ille loci permansit, & instar
Collis habet speciem, longocq; induruit æuo.

Sex tū vbi sit talis scismus & spiritus eruptio. Scismus, terræ tremor atq; succussio dicitur a Græ-
cis. Campus autē Phlegreus (cuius meminit idem locus literæ) locus est in Thessalia a crebris fulmi-
num ictibus, quibus frequenter infestatur, ita cognominatus. In quo Iouem cum Gigantibus de-
pugnasse, Gigantomachiamq; cōtigisse fabulantur Poetæ, vt hoc carmine Ouidius.
Spartaq; Phlegreus victricia fulmina campis.

Verum id nō aliam ob causam effinxisse videtur, q̄ in Thessalia (vt & Sicilia) multa sint cor-
pora ignea, vt bituminea & sulphurea, a quibus eleuatur exhalationum multitudo, tonitruo & co-
ruscationi copiosam materiā præbentiu. Hinc frequentiora apud vtrāq; regionē tonitrua & fulmi-
num ictus, q̄ apud ceteras plerūq; contingunt. Et eandem foras ob causam confinxerunt Poetæ
Vulcanum & Cyclopes in monte Aetna Iouis arma (quæ fulmina sunt) fabricare.

Noni capitis annotat.
Coruscatio, fulgur, fulgor, fulguratio.

30

Onum caput cōtinet tres de tonitruo & fulguratiōe antiquo
rū opiniones, earū reprobationes, primæ duabus rationibus,
& secundæ tribus. Tres de tonitruo & coruscatione opinio-
nes. Prima est Anaxagoræ dicētis ignē a sua sphaera in nu-
bem decidere: & eius emicationē, fulgurationē esse; eius ve-
ro extinctionem, imo extinctionis stridorem, esse tonitruū.
Sed id non esse verum, cognitu deprehendere difficile non
est. Primo, Quia ignis natura est sursum conscendere;
non autem descendere. Causam igitur dicturus erat quo pacto a summo æthere
(vt ait) in nubem se præcipite mdedat, & illabatur. Secundo, Dicit Anaxagoras
cur potius ignis ille se tempore nubilo demergit, quam sereno. videtur autem nunq;
in temporis serenitate se in præcipitū demittere, neque igitur nubilo tempore. Sec-
unda est Empedoclis dicentis ignem in nubē ex radijs in se inuicem cōcurrentibus,
& se sepe replicantibus segregari. eius emicationem, fulgurationem esse. & eius ex-
tinctionis stridorem & crepitum esse tonitruum. Sed neque id quidem verum ap-
paret. Primo, Quia æque fieri deberet in qualibet nube: cum radij in qualibet ma-
ter se consimiliter incurrant. hoc autem falsum. Secundo, Quia eadem ratione
dicere liceret, niuem, grandinē, imbrē, & consimilia, quod a nube segregarētur,
fieri. Tertio, quia cum a solē aut igne incalet aqua, nunquam talis segregatio ap-
paret, consimili tamen ratione id fieri oporteret. igitur neque fit in nube. Ter-
tia est dicentium fulgur non apparere propter ignem: sed quemadmodum percussa
aqua de nocte fulgere videtur, ita quoque se collidentibus nubibus fulgorem emit-
tere. Sed hi consuetudinem non traxerant ea cognoscendi, quæ refractione fiunt.
Fit enim fulguratio de die, nō autem aquæ percussæ fulgor, ea enim fulgere videtur
percussa, refractō ab ea visu ad aliquod fulgidorum. Et de nocte & non de die vide-
tur, quod diei maius lumen, minus exterminet obtundatq;

Oni capitis scholia. xxx. Eius vero extinctionem, imo extinctionis stridore esse
tonitruum. Sicut ferrum candēs aquæ immersum cum extinguitur stridet, quod
Ouidius apte expressit hoc modo.
Terribilem stridore sonum dedit, vt dare ferrum
Igne rubens plerūque solet, quod forcipe curua
Cum faber eduxit, iacubus demittit, ac illud
Stridet, & in tepida submersum sibilat vnda.

Haud secus (inquit Anaxagoras) ignis ex sua sphaera decidens in nubē, ab eius humiditate & fri-
giditate extinguitur, stridoremq; parit, qui dicitur tonitruum. Verum non recte potest Anaxa-
goras defendere ignis e suo loco delapsus in nubē. Is em nō potest esse naturalis, cū sit ignis na-
tus in suo loco quiescere. Neque violentus, cū nulla possit assignari vis externa, quæ ignem detru-
dat atque præcipiter. Nō recte itidem ponit emicationem ignis, cum in nubem cadit, esse fulgura-
tionem. Nam ignis in sua sphaera non est oculis nostris peruius, ob suam raritatem, quam seruat eam
dem cum delabitur, quare cum cadit in nubem, nō est ignis emicatio, quæ fulguratio dicitur. Et de
nocte & nō de die videtur. Non exterminat maius diei lumen, ipsum minus, secundū existentia;
nam si maius est lumen diei, oportet & minus esse, vt eius partē, quā potius minus augetur per
maioris accessionem, sed secundum apparentiam, & perceptionem ab oculo. Ad eō enim lumē in-
signius atque illustrius oculos offundit atque oplet, vt minoris tum percipit dī iudicādi que nō
relinquat eis facultatem. Et hanc ob causam astra est diurno tempore in nostro luceant hemisphæ-
rio, conspicua non sunt, q̄ eorum lumē a maiore solis lumine hebetetur ac obtundatur, sicut & ma-
ior sonus a vehementiore ne hauriatur auribus impeditur.

Decimi capitis annotat.

Quāq; fulmen, nomē commune sit ad omnem exhalationē quæ a nube erūpit,
eiacularq; ardens: peculiare tamen ipsum faciūt ad eam quæ nubem perumpit
& fulgetrum nuncupant eam quæ longiore tractu nubem findit.

Primum caput causas tonitruum, fulgurationis, & fulminis, & illorum generationem continet. **T**onitruum, conuulsionis, & fulminis causae. Efficiens, sol, astra, materia, exhalatio. **T**onitruum, fulgurationis, & fulminis generationes. Duplici existente spiratione, hac humida, hac vero sicca, & vtraque simul eleuata, & consistente in nube: illa cum sursum magis fuerit eleuata, ob loci frigiditatem densatur, & magis quidem a summa parte. exhalatio autem clausa, e denso exitum quaerens, valido motu fertur in nube: & densae nubis latera valide concutiens, sonum edit, qui dicitur tonitruum. & secundum naturam causae nubis, & densi & rari varietatem, varij eduntur soni. Et si licet magna componere paruis, similis est illi sono qui in flamma fit, cum hi Vulcanum, hi Vestam ridere aiunt. & in lignis siccis cum spiritus exitum quaerit, lignum rumpes crepitem edit: ita & nubis exhalatio. Et cum superiori denso obuiat, valido impetu vibrata subtiliter inceditur, & illius inflammationis apparitio, fulguratio est, & plerumque detruditur in imum. quae si concepta flamma, detrusa ei aculataque fuerit fulmen est. Si vero sine flamma, ecnephiae & typhones (de quibus statim agemus) fiunt. Et fulguratio fit post plagam, & collisionem: estque tonitruo posterior, prius tamen visu percepta: quia visus anticipat auditum. Idem in tuveri licet in ferientibus a longe. Cum enim ad referendum reducant instrumentum, primum sonus ad nos pertingit: vt in triremium ductu remos eleuari videmus vt secundo feriant, prius quam primae plagae sonus ad nos pertingat. Et secundum substantiam idem esse (vt multa paucis complectamur) dicimus, super terram faciens ventum, in terra terrae motum, & in nube tonitruum, exhalationem scilicet siccam, fluentem, mobilem, & agitatum. Sed de his haec tenus

Ex exhalatione nubi inclusa tonitruum generari.

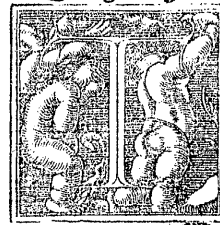
Primum cap. scholia. xxxi. Exhalatio autem causa, e denso exitum quaerens. Quauis exhalatio subtilis sit & rara, nihilominus impulsione sui in nubem, validum edit sonum, quod nubes densa sit & solida, perinde atque in terrae motu lateribus terrae illa, sonum efficit. Sufficit enim ad soni productionem, alterius corporis sonantium soliditas. Sunt autem exhalatio & nubes ante soni quidem productionem aliquanto inaccessio distantia, cum vero sonum edunt, sese coniungunt, & vehementer collidentur, vt caetera sonantia corpora. Neque censendum est inconueniens, exhalationem & vaporem quauis contraria sint, simul tempore eleuari, non quidem secundum eandem, sed diuersas aeris partes. Caeterum cum Aristoteles dicit, venti, terrae motus, & tonitruum causam efficientem esse eandem, id de efficiens substantia vt pote exhalatione intelligendum est, non autem de accidentaria eius rariorie. nam efficiendi modus hic & illic alius est. Quod autem tonitruum dicatur arbores radicitus eruere, & edificia funditus euertere, quod sono minime competit, non eo venit, quod haec tonitruo efficiatur, sed quia a spiritu tonitruum procedente consequenter fiunt. At quia spiritus ille nos laet, tonitruum autem facile percipitur, illius effectus huic attribuere solemus. Neque plane repugnat huic loco ea tonitruum diffinitio quam adduxit Aristoteles in posterioribus Analyticis, quod tonitruum est sonus factus in nubibus ob extinctionem ignis in nube. Quauis enim illic ea gratia exempli adduxerit, non tamen sibi ipsam approbavit, aut asseruit, sed neque ibidem ea improbauit, quod ipsi reprobatio illi loco erat impertinens, & in hunc locum referenda. Cum hi Vulcanum, hi Vestam ridere aiunt. Vulcanum pro igne accipere solemus, dicitur Virgilio. Ita Deiphobus dedit ampla ruinae Vulcanum superante domum. Iridem & Vestam, dicitur Ouidio. Nil aliud. Vestam quae viuam intellige flammam. Sic enim haec gentilium superstitionis nota transferimus ad eas res designandas, quibus praesidere credebatur, quod & in caeteris visu venit. Itaque vulcani & Vestae risum, intelligendus est ignis stridor, qui potissimum efficitur cum exhalatio ligni concutitur clausa, per rimam ligniue strictam fissuram exit, & fertur per flammam, cuius motu atque agitatione flamma stridore edit, & crepitem. Quia visus anticipat auditum, quia visus celerius percipit quicquam, vt conatus percussus, ad percussum quam auditum percipiat sonum qui eodem prorsus sit tempore, quo contactus per quem edit. Nec id quidem ab re euenit. Nam species visibilis non per motum, sed subito diffunditur per totum medium, vt liber de sensu & sensato ostensurus est. Hinc quae cito distans vt propinquior lumen solis percipit. Species vero soni vt diffundatur, motu eger, quo in propinquior est medijs partem prius, & deinde in remotiorem diffundatur. Hinc propinquior est magis eundem sonum quam distantior percipit. Citius itaque ad oculum peruenit species fulgurationis, quam ad aures species tonitruum.

Vulcanus Vestae.

Paraphraseos in secundum Meteororum Aristotelis, & in eundem scholiorum, finis.

PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS in tertium Meteororum, annotatiunculae.

Typhon, turbo. Angiportum, vicus inter domos haud facile peruius. Arges, argetos, clarus.

tertius liber Meteororum continet sex capita. Primum caput continet ecnephiae & typhonis causas, eorum generationem, eorum differentias, & species fulminum. Ecnephiae & typhonis causae, eadem quae modo dictae sunt, existunt. Eorum generatio. Cum multus spiritus et spissus in nube eleuatus sit, subtilior enim magis edit tonitrua, et incendio concipit fulmen elidit, fluctatus sursum ascendere deorsum repellitur: & fit ecnephias, ventus quidem violentus, tumultuosus & procellosus: post cuius casum ingrauescere solent pluuiae, nam ex relicta nube humida fit imber: ex spiritu vero demisso, ecnephias. Et cum fracta nube eliditur atque segregatur spiritus, conuoluitur et detruditur rotatus in imum, in arctis decidens locis, vt angiportis, in visis circulos ducens et vortices, vt pars alteram pellere videatur. hic spiritus, typhon dicitur. Ecnephiae et typhonis differentiae. Differunt, quia typhon discontinuus est, ecnephias autem magnus et continuus. Typhon rotatus deorsum excutitur, idcirco circulo vertitur: ecnephias recte. & ecnephias magis typhone colorari videtur. Typhon non fit flantibus aquilonibus, & ecnephias tempore nivali, iacantibusque niuibus. Typhon aliquid nubis secum conuoluit simul deducens, a quo non potest se explicare, cuiusque incidit, vim inferens: arbores & nauigia retorta confringens, a quo plerumque cum detractus & subtilior factus ignifatur, incensio nominatur. Alij praeterem nuncupant. Fulminum species. Fulmen dicimus, cum subtilior spiritus flammam vi concepta de nube elisus ei aculatur deorsum. Cuius vna species est quam argeta dicunt: nos vero fulmen clarum dicere possumus: quod non vrit, sed vis eius stupenda atque admirabilis. Vbi relictam resistentiamque offenderit, vt in solidis corporibus, vim suam inducit: & clypei aramen liquat illa: solo igno: & per vestimenta corpus afflat, & ossa consumit in attritis vestibus. Est enim rarissimum, quod tenuis praueit spiritus penetrans & transiens. Alia est quam dicunt ceraunon proloenta: nos fulmen fumans, & ardens. & hoc adurit, non adeo vt alterum rarum. Et nos ipsi vidimus circa templum in Epheso combustum continuam flammam ad multas partes serpere atque ferri. & saepe talia se praebet videnda spectacula. Et flammam diximus spiritum siccum ardentem. hinc fulmen semper praecedit spiritus, semperque assequitur: sed non videtur spiritus praecedere & sequi, quia sine colore sunt. Quo fit vt omne percussum fulmine, prius moueatur quam percutiatur, tanquam praecedente spiritu. & fulmina non nubem frangunt & dissipant sono, sed plaga, & sonum faciente spiritu. et quod spiritus percusserit, diuidit, non vrit. De ecnephia igitur, typhone, incensione, & fulminis speciebus tanta sufficiant. Praeter literam Aristotelis sententiam, tredecim de fulmine portenta. Dura consumit, non laedit mollia, ferrum intacto forulo liquefacit, incolumi carne ossa mollit & consumit. Dolio consumpto vinum immobile gelatum relinquit: quod reliquatum bibentem aut furere facit, aut necat. e diuerso vinum afflat illaeso dolio. Martia Romanorum princeps praegnans, partu in vtero fulmine afflato, illaesa remansit. Venenata tacta purgat, Vigilans percussu, clausos oculos moriens habet: dormiens vero percussum, apertos: ex opposito iacens conuertitur. Omne animal ictum fulmine, homine excepto, interit. Non feruntur fulmine laurus, vitulus marinus, & aquila. quercus autem vel arborum maxime feritur. Accipe miranda flammam portenta trifulcae. Dura domat, damnum mollia nulla ferunt.

Inaecto forulo ferrum consumitur intus
 Carne quidem sana, ossa incinerata cadunt.
 Vtreque consumpto vinum sine vase gelatur
 Fulmine: vel sano deperit vtre merum.
 Forte die sexta mox liquitur: hocque cauetur.
 Aut furit eptas, aut sua fata bibitur.
 Martia Romanae princeps clarissima gentis
 Afflato partu in viscere, viua manet.
 Et quaeque tumet (inflato ventre) veneno,
 Purgat, et innocui corporis iceta iacent.
 Percussum vigilas, mories sua lumina claudit.
 Apperit e sono, versum et in oppositu est.
 Caetera cum feriat viuientia, morte resoluit.
 Solus de tanto vulnere restat homo.
 Laure manes secura. tibi est contraria quercus.
 Bos maris intactus et Iouis ales eunt.

Rimi capitis tertij Meteororum scholia. ij. Ecnephiae & Typhonis differentiae. Hae differentiae ostendunt ecnephiam & typhonem accidentario abinuitu discrepare, non autem secundum substantiam & speciem. nam eiusdem speciei atque naturae esse possunt, modo ex eadem consimili exhalatione gignantur. Neque specificam diuersitatem arguit accidentium diuersitas in litera adducta. nam quae speciae sunt eadem saepe numero specie diuersa sortita sunt accidentia, vt hominum vnus albedinem, & alter nigredinem. Verum tamen ecnephiae & typhones specie dissidentia fulminibus & coruscationibus. nam haec per inflammationem fiunt, deperdita forma exhalationis, & acquisita forma flammae, illa vero sine inflammatione. Et quauis ex eadem cum illis fiant materia, vtapore exhalatione, & eodem moueantur motu violento, scilicet detrusione in inum, id tamen non efficit ea eiusdem speciei, nam materiae identitas non sufficit ad res efficiendas eadem secundum speciem. Alioqui corpora naturalia omnia essent eiusdem naturae, quandoquidem componuntur ex eadem materia. Et non quibus motus idem conficiunt mobilia esse eadem, sed ij duntaxat qui naturales sunt, & ipsi mobilis naturae consentanei. Typhon aliquid nubis secum conuoluit. Hanc typhonis violentiam & impetum Syponitinus, quoque comprobat, inquiens. Si vero depresso sinu arctius rotati venti effregerint nubem sine igne, vorticem faciunt, qui typhon vocatur. Desert hic secum aliquid abreptum e nube gelida, conuolvens versansque, & ruinam suam illo pondere aggravans, & locum ex loco mutans rapida vertigine, praecipua nauigantium pestis, non antemnas modo, verum etiam nauigia ipsa confringens, cui facile remedium est acetum (cui frigidissima natura est) in aduenientem effusum. Idem illi ipso reperculsus, quicquid corripuerit forbet, refertque in excelsum. Quod si maiore depresso nubis specu eruperit, sed minus lato quam procella, nec sine fragore, turbinem nominant, proxima quaeque prosternentem. ij. Accipe miranda flammae portenta trifulcae. In hisce portentis tum ex Seneca tum ex Plinio deproptis fulmen dicitur flamma trifulca, & ab alijs trifida, propter tres eius proprietates, scilicet quod vrat, findat, & afflet. Inaecto forulo, illa sa vagina. Innocui corporis iceta iacent, id est animalia innoxia & non venenata fulmine percussa, inereunt. Solus de tanto vulnere restat homo, quia non semper homo fulmine contractus interit, vt caetera animalia. An nihil enim fulmine afflatum fuisse legimus, cum de se dicat apud Virgilium.

Me diuum pater atque hominum rex
 Fulminis afflavit ventis, & contigit igni.
 Et tamen longo post tempore superstitem permansisse. Bos maris, vitulus marinus. Hinc legitur Tyberius Caesar lauro coronari solitus, & tentoria ex vitulorum marinarum pellibus composita subire, vt illorum praesidio a discrimine tutus esset tempore tonitruorum & fulminu, quae supra modum formidabat. Ales Iouis, aquila, quae Iouis armiger dicitur, & eius fulmina ferre, quae fulmine non feriatur, vt caeterae aues.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Halo nostri dicunt coronam. halos autem aream et planitiem significat. Et dicunt Graeci halos, et accusatiuum halon habet, et ceteros singulares casus abiecto s terminali nominatiui et vocatiui in o. ¶ Visualis radii est diffusa species qua vnaquaeque res videtur, qui et nonnunquam visus dicitur.

Tyberius

4
 5
 6 halos vntormi & aequali nube sub astro (vt luna) consistente. Incidens enim in cam luminosus radius, refringitur: apparetque sub astro magnus circulus, quae halon & coronam dicimus. Visualis enim radius (vt ex perspectiua cognitum est) ab omnibus planis superficialibus habetibus, vt aere, vt aqua, refringitur, & in desioris medij occursum specularum quaedam figuram repraesentant: vt continua & desca, quaedam solos colores: vt quae ex plurimis speculis pene insensibilibus diuisionem habentibus consistant, in talibus enim aliquid apparere oportet, imaginem autem apparere impossibile est, coloribus itaque demonstrandis apta relinquuntur: Et clarorum color clarus videtur, aliquando vero propter alterius admixtionem, vt visualis radij speculi, aut propter debilitatem, diffusus radius, alterius coloris facit apparitionem.

Secundi cap. scholia. v. Quae secundum diuersa a quibus nascitur. Mixta imperfecta quae radiorum apparitione fiunt, specie differunt, si a diuersis fiant corporibus lucidis vt halos qui fit a luna & iris quae fit a sole. Imo halos qui fit a sole, differt specie ab halo, qui fit a luna. Non tamen quantum ab eis de fiant astris, consequens est illa esse eademdem specie, vt halos qui fit a sole, non est eiusdem speciei cum iride quae fit a sole, aut cum parelio, quia vt eadem sint specie, praeter id quod eiusdem fiant astris, requiritur quod eodem modo fiant, eiusdemque sint denominationis. Obtingit itaque vno tantum modo huiusmodi mixta eiusdem esse specie, scilicet cum eiusdem sunt nominis, & ab eodem fiunt efficiente, vt halos a luna idem est alteri halo apparenti sub luna. Tristariam autem contingit ea diuersae esse speciei. Primo, cum idem est impressionis nomen, sed diuersa efficientia, vt halos a sole, & halos a luna. Secundo cum idem est efficiens sed diuersa nomina, vt halos a sole, & iris a sole. Tertio, cum vt vnusque & nomen & efficiens diuersum est vt halos a luna, & iris a sole. Et huius ratio in promptu est, quia in huiusmodi mixtis imperfectis exhalatio in quam incidit luminosus radius, est vt materia, lumen incidens, vt forma primaria, modus vero efformationis, vt forma accidentaria, & secundo loco attendenda. At qui praecipuus est, eadem ubique existente materia, vbi forma aut principatum tenens, aut secundum sortita locum est altera specie, & totum itidem a toto speciei discrimen sortiri. Ergo cum radiorum apparitione efformata mixta imperfecta, aut a diuersis fiant astris (quippe astrorum specie differentium, & lumina quoque speciei dissiduum habere dilucidum est) aut diuerso fiunt modo, & denominationem habent diuersam, vt vnum halo, aliud iridis, aliud virgarum, & demum aliud pareliorum, ipsa mixta imperfecta inter se specie discrepare censenda sunt. Posset & a diuersitate materiae, scilicet ex halationis ex qua constant huiusmodi impressiones aereae, sumi diuersitas speciei earum de. Verum quia haec sumendi specierum discrepantiam ratio mixtis imperfectis omnibus communis est & non his peculiaris, ideo nunc praetermittitur.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Cathetus cexili in principio, t in secunda & tertia syllaba, solū aspirato in secunda da, graecū est, ppēdiculū. ¶ Cathetū hic vocat rectā quācūq; a circūferētia ad pūctū directae perpedicularis educitā in nubis planitie. ¶ Directa perpedicularis, a b.

7
 ¶ Tertij cap. ostendit cur halos fit circulus: duas rationes, naturalem & mathematicam adhibens, & interseritur quid halos nūciat. ¶ Cur halos circa solē, lunā, & astrū appareat circulus. Diuinus refractio fieri aere coacto vt vapore in nubem consistente. Dū regularis, & minutarum partium extiterit. Hinc si consistat & desatur, pluuiam nūciat, fit enim pluuia vapore desato, si marcescit, & euanidus disparet, serenitatē. Id enim facit calidum, ipsum concrecere & densari non sinens. Si distrahitur, & discerpitur ex vna parte recedit: spiritum praenūciat. Facit enim hanc distractionem exhalatio: vterque ea ex parte qua dirigitur, orietur. Et fit refractio

nube circa solē, lunā, aut astrū cōsistēte, & nō ex opposito, quē admodū fieri cōspici-
cēt iris. ¶ Hinc ratio deducitur cur halos circulus appareat, quia ab eodē signo ad
idē signū vndiq; & cōsimiliter refracto radio, circulū esse necesse est. Vniformis
autē & æqualis cōsistētiā nubis, vndiq; & cōsimiliter ab eodē ad idē æquales radij
refringuntur, est itaq; halos circulus. Et idē perspectiui monstrāt, vt si sit a b visua-
lis radius, a quo cæteri refringantur ad nubis extrema, vltro citroq; directus, intelle-
ctisq; i circūferētia tribus signis, c, d, f, rectas a, c, a, d, & a, f, ostēdūt esse æquales, &
similiter rectas c b, d b, & f b, æquales. Quare tres magni trianguli, a c b, a d b, & a f
b, eadē basi a b cōmunicātes, sūt æquales. Triangulos enim æqualiū laterū, & eā-
dem aut æqualem basim habētes, æquales esse necesse est. Ducātur præterea cathe-
tī ab angulis triangulorum, c, d, f, ad e punctum rectæ a b in plano constitutæ nubis
qui sint c e, d e, f e. quos probant æquales, nam in æqualibus triangulis in vno plano
ad rectum a b omnes in signo e copulantur. Est igitur circulus, cuius centrum est e,
vt pote a quo omnes rectæ ad circundantem lineam educæ sint æquales, de quibus
libet eū alijs lineis eodem patere potest iudicio, & in a ponitur oculus, in b sol. Et
(vt dictum est) intelligenda sunt continua specula parua (quia consequentia) vi-
dentur vnum facere, & in vnoquoq; videtur sol vt albus, & circa extrema magis ni-
gredo, quia album sit iuxta positum. Et sæpius circa lunam q̄ solē fit halos, nā sol
feruore suo materiā difgregat & dispergit, quā neq; diu consistere permittit. & cir-
ca astra eadē de causa, sed nube existēte debili & infecūda, vnde fit ea nō signi-
ficet quæ solis & lūæ coronæ, sed serenitatē poti⁹ indicāt. De halo hæc dicta sint.

Tertij capitis scholia. vii. Rectas a, c, a, d, & a, f, ostēdunt esse æquales. Ostēduntur
tres illæ lineæ ex eo esse æquales, q̄ a signo a ppēdiculariter sub nube cōsistēte ad
eius extremitates ducātur. Eadem quoque ratioe cæteræ tres lineæ c b, d b, f b, p-
bātur esse æquales, q̄ ab eiusdē nubis extremitatibus ad idē signū b, illi directe
& ppēdiculariter supereminēs, ducuntur. Tres vero magnos triangulos ex illis li-
neis cōstitutos, æquales esse, hoc pacto ostēdendum est. & primo triangulum a c b
esse æqualem triangulo a d b. Nam latus a c primi trianguli æquale est lateri a d secūdi, vt ostēdūt est
& linea c b primi lineæ d b, secūdi, & basis a b primi, basi a b secūdi. nā eadē numero est vtriusq;
q̄ basis, igitur & toti trianguli a c b, & a d b, inter se sunt æqui. Quorum eū latera sunt æqualia
& trianguli ipsi sunt æquales. Haud dissimili ratione ostēditur triangulus a d b æquari triangulo
a f b, q̄ primum latus vnius, primo alterius æquetur, & secundum secundo, & demū basis vnius
basi alterius, cū eadē sit vtriusque basis. Tūc sic nectitur argumētū. Triangulus a c b æquatur tri-
angulo a d b, vt primo ostensum est. Et eodem triangulo a d b æquatur triangulo a f b, vt secūdo mō-
stratum est loco, igitur trianguli a c b, & a f b, eidem trigono a d b æquales, inter se itidem æquā-
tur. Quæcūque em vni & eidem sunt æqualia, illa inter se quoque sūt æqualia quod est ppositū.

¶ Quartij capitis annotat.

¶ Alurgon, purpura, græcū est. hinc alurges, purpureus deducitur. ¶ Xanthos, t
aspirato, flauus, itidem græcum. ¶ A color puniceus, b viridis, c purpureus.

Vartum caput continet quatuor iridis accidentia, iridis generatiō-
nem, quatuor iridis, & halo differentias, iridis colores, quo pacto
duæ simul apparentes irides suos colores repræsentent. Et quod
xanthus color nō sit a puniceo alijs. ¶ Quatuor iridis accidentia,
Primū nūquā iris cōpletus, & integer est circulus, neque decisio se-
micirculo maior, Secūdū, Sole oriente aut occidente videtur arcus
maior, & quanto sol magis eleuatus fuerit, minor. Tertium, Post autumnale æquū
noctium breuioribus existētib; diebus, quali bet diei hora apparere potest arcus.
In longioribus autem diebus circa meridiem non apparet, Quartum, Nō contingit
plures duabus in colorum positione differentes irides fieri, et earum vtraq; tricolor
erit, eodē secundum numerum colores habens, puniceum, viridem, & purpureū
e diuerso tamen positione respondentēs, & alterius existunt subobscuriores. ¶ Iri-
dis generatio. In rorida nube regione soli opposita radij solis refringuntur, et ima-
ginem solis male exprimit, redditurq; visibus nostris tricolor conspicendus arc⁹.

qui iris nuncupatur. Sunt enim (vt dictum est) illa stillandi proxima rorida, vt pa-
ua specula, quæ rei colorē, & non plane figuram repræsentat. Et quod ab ipsis radij
visui refringantur, multa sunt indicia, quia visus ab omnibus corporibus planis
(qualia sunt aer & aqua) refringi videtur. Ab aere quidem, quia hanc ob causā An-
tiphontī semper videbatur præcedere idolum ad se conuersum, id enim faciebat re-
fractio, & visus debilitas, vt ei aer speculū fieret. Et hanc iterum ob causam nauitā
trabes, curuiores, grossioresq; in mari se monstrant, & flantibus euris, rerū maiores
moles, & sol & astra orientia & occidua maiora vidētur, q̄ caligines et vapores me-
dij visuos fortius frāgant radios, et dispergāt. Quod si aer et aerea illa corpora re-
fringūt, multo fortius aquam refringere per manifestum est. ¶ Quatuor iridis et
halo differentia, Differt primo iris ab halo, q̄ iris seper fit ex solis aut astri opposito
halos autē sub astro. Secundo, iris nigrior, halos autem fulgidior atq; albior appa-
ret. Fulgidū enim per nigrum aut in nigro conspectum, puniceum apparet, viridia
enim ligna multum fumum candidæ flammæ miscētia, ignem ostendunt rubeū
& sol per fumū & caliginem visus, se puniceum ostendere videtur, qualis & prima
iridis refractio cōspicitur, cū a paruis roridis guttis fit refractio. ¶ Tertio, Quia
circa solem halos nō tāta consistit mora, quanta arcus ex solis opposito potest, nam
statim soluitur, aut pluit. ¶ Quarto, Quia iridis similitudo circa lucernas flātibus
austri apparet, circa remos rorātes, aspergentes aquas, & si quis manu e regione so-
lis vmbroso loco subtiliter aquas aspergat & irroret. Et potissimum purpureū co-
lorē habet, & non puniceum, & hoc radiorum refractione euenit, et paruulæ guttæ
fiunt specula, non autem hoc pacto halos effingi contingit. ¶ Iridis colores. Trico-
lor iris apparet, puniceum habens colorem, q̄ fulgidum in nigro aut per nigrum cō-
spectum, tale apparet. Viridem vero, quia radius protēsus, magisq; sit vmbrae par-
teps, et nigrum vt negatio quædam est, cuius multa sunt indicia. In deficiēdo enī
visu nigrum apparet, et hinc euenit vt omnia a longe visa, nigriora appareāt. mino-
ra, et planiora, et in speculis imagines, et nubes in aqua, se præbēt intuetibus nigrio-
res, nec iniuria, nam propter refractionem pauco debiliq; aspiciuntur radio. Et ple-
runq; accidit nubem quæ prope solem existit respicienti, nullum apparere colorem
sed incoloratam nubem videri, eandem autem in aqua prospiciētū, aliquē colorem
iridis se putare videre. Est itaq; notum, radium fractum propter debilitatem nigrio-
rē videri, et album minus, eadēq; per ductum iri ad nigrum. Hinc qui radius for-
tior puniceum habebat colorem, debiliior factus permutatur in viridem, qui et iterū
debiliior adit in purpureum, quem alurgen dicunt. Aliorum enim colorum insensī-
bilis est permutatio. Hinc iris tricolor cōspicitur. ¶ Quo pacto duæ simul appa-
rētēs irides, suos repræsentent colores. ¶ Cū duæ simul sūt irides, debiliior fortio-
ris est imago. Quo fit, quia debiliior ex primæ refractione, debiliiorq; radio existat, et
oppositos, et secundum positionem e diuerso locatos colores habens, vt primæ sint
puniceus, viridis, purpureus, et secundæ, purpureus viridis, puniceus. Et quādo tres
apparent, tertia vltq; adeo debilis est, vt vix videri queat, nam ex secūda debilitato
admodum radio ea nascitur refractio, positos colores primæ cōsimiliter habēs, pu-
niceum, viridem, purpureum. ¶ Et præter assignatos colores aliū apparere credunt
quem Xanthum dicunt, nos autem flauum dicere possumus, qui color est puniceū vi-
ridisq; medijs. Verū alius ab assignatis nō est, quo minus iris tricolor dicitur. Pro-
pter enim puniceū & viridis iuxta positionem apparet, nam puniceū iuxta viride si-
tum, alboris flauitiei est æmulum. Et ex iuxta positione tales fieri repræsentatio-
nes, multa produūt indicia. Primo, quia nigerrima nube existēte facte iridis xan-
thus color potius q̄ puniceus apparet, ex forti nubis obscuratōne, & coloris viridis
iuxta positōe. Facit enim circumstans nigrum, quod puniceum est albescere: appa-
retq; flauū. Secundo, quia cum soluitur iridis puniceum, nubes alba iuxta viride

permutatur in Xanthū. Tertio, quia hanc ob causam in iride lunæ Xanthus color vel maxime apparet. Huius enim causa est obscura nubes, & noctis opacitas, apparetq; valde alba. Quarto, quia hanc varietatem licet plane conspicerem in texturis, cū varij colores iuxta se inuicē intextūtur, plerūq; ex situ, & iuxta positione, alterius coloris apparētiam faciūt, ita quoq; & in floribus. Hinc fit vt ad lucernā operātes, in variorum colorum lanis sæpius peccent, colorem pro colore accipiētes, & in nocte legentibus flores idem accidit, vt flores pro floribus legant, decerpātque. Est itaq; tricolor iris, nec hoc impedit Xanthi coloris apparentia.

Quarti capitis scholia. viii. Non contingit plures duabus in colorum positione differentes. Nam contingit quidem plures interdum apparere duabus, vt tres aut quatuor vt erū nuncq; colorū positio alia conspicietur q̄ altero duorum modorū, scilicet vt aut sit premium puniceus sit, medius viridis, & tertius purpureus, aut supremus sit purpureus medius viridis, & infimus puniceus. Nepe tertia iris, & quæcūq; loco impari collocatur, colores suos vt prima habet dispositos. Quarta vero, & quæcūq; pari loco obuient, colores suos secunda habet secundum positionem conformes, Neq; alia colorum positio haberi potest ex variatione mediij, scilicet constituendo puniceum medium, & viridem supremum aut infimum, aut cōstituendo purpureum medium, & viridem aut in summo aut imo extremum. Nam in diuersa colorū iridis positione necesse est viridem semper esse mediū, & solos cōtingit extremos secundū sitū variari. Cū autem duæ apparent irides, colores alteri, vt inquit litera, sūt subobscuriores vt pote illius quæ nō immediata est solis imago, sed quæ ex illa per reflexionem nascitur. Exempli gratia, si superior proxime sit a sole, illius colores sunt clariore, & inferioris, quæ est superioris imago reflexa, colores sunt obscuriores. Si vero inferior est immediata solis imago, tunc superioris quæ alterius est imago, obscuriores apparēt colores. Ab aere quidē, quia hæc ob causā Antiphonē. In aere quidē sit refractio, sed adeo ob mediij raritatem debilis, vt a nobis non percipiatur, neq; appareat oculis nostris cōspicua, quæadmodū in aqua aut speculo per artem facta. At quemadmodū lynces ob visus acutem dicuntur refractionem radiorum v isualium in aere deprehendere rēspicētes species illic dignoscere, ita Antiphon (cuius meminit litera) visus est semper videre imaginē suā se præcedentem, & ad se conuersam, & cum ipse directa ambulauit via, visa est sua imago retrogrado passu se eūde ad locū ferre, q̄ refractionē in aere vt speculo perceperit. Nauis quoq; trabes in mari spissiores apparent ob multitudinem vaporū qui a mari eleuātur, aeri permixto rum. Eadem de causa si antibus euris rerum maiores apparent moles, q̄ is vētus multos sustollat vapores, qui aeri pmixti maiorē faciūt refractionē. Quod aut sol & astra in exortu & occasu maiora apparent, q̄ cum mediū tenent cæli fastigium, ex eo venit, q̄ sidera orientia & occidentia p̄ vapores & caligines aeri cōmixtos videntur, quos ob debiliorem vim dispergere nō valent. In meridie autem, repurgato sã aere, & dissipatis virtute caloris vaporibus, p̄serent sine refractione cōspiciuntur aera. Quod si aer, vapores, & caligines (quæ quidē subtiliora sūt corpora) refractionem faciūt, cōstat sane & aqua vim refringendi valentiorē iure habere, cōdensior sit, & refractioni faciendæ accommodatior. Propter quam baculus integer & rectus partim aquæ immisus, fractus & curuus videtur, & nūmus in fūdo aquæ positus, maior q̄ extra aquā esse visū diuiditur. ix. Iris dicitur coloris. Tricolor iris apparet. Cū Aristoteles dicit iridem habere colorem puniceum, viridē, & purpureū, non id q̄ vere in nube est respicit, sed quod apparet, non enim dicti colores sunt in nube, sed solum lumen, quod tum ob mediij indispotionem, tum ob radij debilitationem, facit illoꝝ colorum representationem. Et propter huiusmodi assimilationem eius quod in nube cōspicitur ad veros colores, id ipsum quod apparet, appellatur eodem nomine quo veri colores.

Quod si quis colorem communiter accipi velit pro omni qualitate per se a visu perceptibili, ad mirandū quidem sunt illic esse colores, secus tamen quam sint apparentes. Nam illic sparsim lumē solis est diffusum, quod ob diuersam partium nubis dispositionem, item & variationem eius secundum debilitationem minorem aut maiorem, in diuersis partibus diuersorum reddit colorū efformationem. Si vero colorem accipi intelligat proprie peculiariterq; pro qualitate visibili, quæ in extremitate est corporis opaci, insensibilis est in iride coloris esse. Et facius est hæc physica dilutio ne propositum discuterē, quam in sophisticam incidere solutionem, quæ admittat hanc, In iride videntur veri colores, diffiteatur autem, & neget hanc, In iride veri colores videntur, quia prorsus indignum est graui philosophiē sensa, seriāq; dicta sophisticis captationibus temerare, captiosiq; causationibus prophanare. Vtraq; enim propositio si in primo significato sumatur, color, recipienda est, si in secundo, neganda, neq; præpositio aut postpositio verbi quicquam hic roboris habere putanda est. Quo pacto duæ simul apparentes irides, suos colores representent. Quod secundæ iridis colores opposito collocati sunt ordine ad colores primæ, hæc est causa. Nam cum rei superioris imago efformatur inferior & subiectior, quod supremum est in exemplari, apparet infimum in imagine, & e diuerso quod in exemplari infimū, in imagine supremū. Verbi gratia, si cultri mucro versus aquam vertatur, & manubrium versus cælum, in aqua cultri mucro & ferrum supereminēbit, manubrium autem subsidebit. Itaq; accipiatur ligneus stirps in tres partes intellectū diuisus, supremam puniceam quæ sita, mediam viridem quæ sit b, &

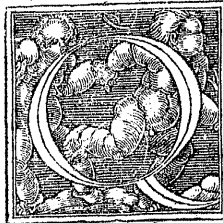
Quo modo in iride apparet colores.

imam purpureā quæ sit c, & aquæ claræ supereminēat. In aqua pars purpurea e apparebit suprema, pars viridis b media, & pars punicea a infima, eruntq; colores extremi imaginis, oppositi ad colores extremos exemplaris. Per ligneum ergo stipitem extrema aquam supereminētē intel ligatur prima & forrior iris, & per illius imaginem in aqua apparentem concipiatur secunda, & debilior iris, quæ primæ est per reflexionem imago, & manifeste constabit secundam oppositos habere colores ad primam. Quod si tertia appareat iris, illa oppositos habet extremos colores ad secundam, cuius est imago. Et si quarta, oppositos habebit colores ad tertiam, cuius iridem est imago, semperq; sequentis iridis colores erunt ob reflexionem debiliores.

Quinti capitis annotat.

Meridianus est circulus intellectus transire per punctum verticis capitis nostri, & polos mundi. Punctum verticis capitis, vertex nostri horizontis,

II

Vinum caput continet quinq; iridis proprietates. Prima Iris est circuli portio nunquam semicirculo maior. Et quod semicirculus appareat: hinc liquere potest. Posito enim horizontis nostri hemisphærio c: & horizonte circulo a b, centro solis in occidente b, centrum iridis erit in orientis puncto opposito, vt a. quare sola medietas super horizontem a b, in hemisphærio c relicta est. & vbicunq; fuerit alibi sol supra horizontem, erit iridis centrum sub horizonte, quare vbicunq; alibi sole existente, iris semicirculo minor apparebit. Secunda. Sole existente in ortu & in occasu, maxima quæ fieri potest procreatur iris. Tertia. Quāto sol supra horizontem altior ascenderit, tanto minor apparebit arcus. Vnde fit vt sole meridianum tenente, quam fieri potest euadat minimus. Quarta. Post autumnale æquinoctium iridē omni hora se demonstrare contingit. Quinta. Circa æstiuas versiones nō cōtingit iridem in meridie apparere. Et omnia hæc mathematicis rationibus Aristoteles ostēdit, quæ quia difficultatē & laborem quā plurimum habent, neq; capi valeant nisi a plus quam mediocriter eruditis, & in elementis geometricis, & perspectiua disciplina, apponere solēt alteram, quā quia nihil eorum quæ Aristoteles intendit sonet, neq; vitio careat, cōsulto relinquimus.

Vinti capitis scholia. xi. Et quod semicirculus appareat, hinc liquere potest. Centū iridis est punctum diametraliter centro solis & eius radio perpendiculari oppositum quia iris per suas proprietates apparere solet ex solis opposito. Cum itaq; centrum solis erit in occidente b, centrum iridis erit in oriente, & e diuerso, quare & tum iris apparebit semicirculus, & vna eius extremitas in vna horizontis parte, altera autē i parte opposita, sinuositas autem eius & curuitas, per totum porrecta hemisphærium. Cum autem sol alio quopiam loco hemisphærij nostri fuerit, quam in oriente aut occidente, centrum iridis erit sub horizonte, & iris apparebit semicirculo minor. Imo vero quanto cētū iridis est remotior sub horizonte, tanto contractior apparet iris. Et hanc ob causam cum sol meridianum tenet, vndiq; ab horizonte æquid istans, iris est minima, quia tunc iridis centrum est in puncto e regione constituto ad punctum meridiei.

Sexti capitis annotat.

Parelius, iuxta solem interpretatur, quod sol iuxta solem apparere videatur. Et sub parelio paramenē comprehendimus, quam nonnulli solem nocturnum appellāt. Prodit enim Plinius tres lunas Cn. Domitio & L. Anno consulibus simul apparuisse. de aliorum autem astrorum apparentibus imaginibus nō ita cōpertum est.

Cadmia, lapis erosus ex quo æs paratur. Chrysocolia i metallicis venis crasso humore coacto, ac in duritiem pumicis rigente, gignitur, estque vt vena putris.

Quid vernix vocetur, quam nonnulli sandaracam vocant, notum est, Sandaraca tamē proprie existimatur quidam cibus apum quem recondūt, durus vt cera, inueniturque sæpe in fauorum inanitatibus sepositus. Minimum ex fodinis argentarijs vt arena rubra eruitur: quod subinde purgatur, græci vocant milton, quidam cinnabarim. Attamen cinnabaris proprie censetur sanguis draconis elephantium morientium pondere elisi vna cum elephantino sanguine concretus, qui antidotis medicamentisq; vtilissimus est.

Extum caput continet causas virgarum, & pareliorum, eorum generationem, pareliorum accidentia, & breuam eorum quæ duplici halitu in terra giguuntur, expeditione ¶ Virgarum & pareliorum causæ, vt halo & iridis. ¶ Virgarum & pareliorum generatio. Cū nubes fuerit irregularis, hac defior, illac rarior, hac magis aquosa, illac minus, refringitur radiis solis, & per multas nubis partes radij porrecti videtur, speculis colorē & nō figurā representantibus, hincq; cadentibus, stillis radij, virgæ dicuntur, q; iridis colores nūc puniceū, nūc xanthū, viridē,

purpureū (remissiores tamē quā in arcu) imitatur atq; representat. ¶ At parelius apparet nube defa cōtinua ad latus solis existēte, p̄p̄inqua vt in aquā cōuertatur, nō dū cōuersa, in qua sol fracto radio ob debitā densitatem: regularitatem & cōtinuitatem, suam efformat similitudinem, quēadmodū in aere polito. hæc autē solis ad eius latus imago, parelius nūcupatur. ¶ Pareliorum accidentia. Parelius apparet albus, & hoc quidē ideo est, quia sol albus est. Parelius, magis q̄ virgæ, aquæ signum est, nam pareliorū nubē magis ad aquā parari oportet, & maxime quidē australis aquosus est. Circa solis ortum & occasum fiunt parelij, neq; e regione solis, vt iris, neq; sub sole, vt halos, sed ad latus, itidem & virgæ. Neq; admodum prope solem fiūt, nā nubis consistente dissolueret, neque penitus distātes, hoc enim refractionis esset impedimēto, lōgius em̄ protensus radius a paruo speculo, fit debilis, hinc neque halos fit ex astrī opposito. Ad latus igitur sic distāvt sol nubis cōsistētā dissolueret, multusq; ad ipsos simul veniat radius. Neq; fiūt in medio cæli, quia radius sursum dis̄p̄gitur, neque ex latere mediū cæli, nā radius ad terrā fertur, & paucus ad speculū p̄tingit, sitque reflexio debilis. ¶ De ijs itaque quæ supra terræ em̄nētia spectacula p̄bent, quæ sint, & quot sint determinasse videmur. Determinare reliquū est de ijs quæ intra terrā ex duplici secretionē, id est exhalatiōe, & vapore pariuntur. Sicut enim illa duplex est, ita sub terra duas corporū diff̄erentias efficit, fossilia scilicet, & metallica, Fossilia autē sūt vt lapides illiquabiles, cadmia, chryso colla, vernix, sulphur, pulueres colorati, & ex his cōgestum, vt minium, quod cinna barin nōnulli vocant, & cōsimilia quibus exhalatio terrestris atque sicca ortū præstat, vt vaporosus halitus metallicis corporibus, vt sunt aurum, argētū, æs, stannum & ferrum cogente atque densante frigore, vt fit in rore, gelu, grādine, & niue. Hic euenit vt quæcūque in metella cōstringātur atque durecant, ductilia aut liquabilia sint, vt æs, aurū, atq; ferrū ductilis sūt naturæ. Fit item vt nōnulla sint vt potentia aqua, nec iniuria profecto, quādo quidem eorum materia aqueus halitus fuerit. Sed tunc neque aurū neque æs erāt, sed in cōcretionē atque gelatiōe sicca admixta exhalatione, vnūquodque suæ naturæ moderatricem accipit speciē. Quapropter omnia metalla (vno auro excepto) igniūtur, nā omnia (dempto auro) igni siccū spiritum exhalabilem præstant. Sed communiter hæc dicta intelligātur, singillatim autem de vnoquoque exquisitam determinationem facere alius exigitur locus.

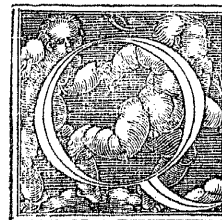
Sexti cap. scho. xii. Hæc autem solis ad eius latus imago, parelius nūcupatur, Para præposito græca, iuxta significat, & helios solem, quare parelius, iuxta solem interpretari debet. Tāta siquidem est parelij cum sole assimilatio atq; similitudo, vt imago nomen retineat exēplaris, & sol vocetur. Cæterum quis inter parelij in mediā aeris regione consistentē & solem q̄ maxima sit spatij intercapedo, quia tamē illa secundū altitudinem (quæ ab inferi ori ad superiorem situm attenditur) non percipitur, dicitur parelius ad eius latus apparere, & iuxta solem subsistere, quemadmodum tempore natiuitatis benigissimi saluatoris nostri perhibētur vixisse tres soles, tandem in vnum conueniētes, qui trini & vnus dei cultum ampliozem, & toti mundo parefaciendū, tunc exordiu sumere, insinuare putati sunt, vbi vnus erat sol, & duo parelij, qui ad solem accedentes cum sub eo consisterunt, disparuerūt. Vocati tamen sunt tres soles, propter mutuam similitudinem, quia vnus ab alio interuolci non potuit. xiii. Exhalatio terrestris atque sicca lapidib; ortū præstat. Facile prodūt lapides se exhalationem siccam terræ naturā participātem, materiā habere. Nam & grauitatem habent

terream atq; duritiam, pariter & siccitatem. Hinc in humorem non soluntur, neque funduntur in siquorem, vt neque exhalatio calida, & sicca sursum sublata stillat in pluuiam, vapor autē sub terraneis metallicis corporibus materiā præstare ex eo dignoscitur, q̄ sicut vapor humidus est, ita & metalla liquari possunt, & humorem foris apparentem ostendere. Hinc metalla fere omnia fundi possunt & liquefcere per calidum, haud secus ac nubes vapore concreta soluitur in pluuiā. Et metalla sursum frigore concrefcunt, sicut vapor aereus.

¶ Paraphraseos in Tertium librum Meteororum Aristotelis, et in eundem scholiorum, finis.

¶ PRINI CAPITIS PARAPHRASEOS IN Quartum Meteororum Aristotelis, annotat.

¶ Terminant, quādiu dissolutionem impediunt. ¶ Permutāt, generāt, et corrumpunt, et alterant. ¶ Humeccant, vt cum calidum coagulata fundit, et frigidum a calido coadunata liquat. Quæcūque enim frigido cōcrefcunt, calido soluntur, et cōtra, quæcūque calido concreta sunt, soluntur et frigido. Liquata enim et fusa, humida esse videntur, coagulata autem & concreta, videntur esse sicca, & multis etiā alijs modis humeccant atq; siccant. ¶ Simplex generatio dicitur, quatenus eam ex proportione qualitatum simplicium corporum provenire cōsideramus. Naturalis vero, quatenus naturæ seriem ordinatam seruat. Itidem & corruptio. ¶ Obtinēt superant, prævalent, euincunt. ¶ Ignis, aer, aqua, terra ignea, aerea, aquea, terrea,

Virtus liber Meteororum Aristotelis duodecim capita cōplectitur. Primum nouem cōclusiones, duas rationes ad primam, et quatuor corollaria ad tertiā. ¶ Prima conclusio. Quatuor qualitatum quæ principia sunt & differentia elementorum (vt alio loco determinatum est.) & secundum quarum coniugationes quaternarius elementorum sumitur numerus, duæ, calidum scilicet, & frigidum, actiua sūt duæ vero, humidum & siccum, passiuæ. ¶ Quod calidum & frigidū actiua sint, & humidum et siccum passiuæ, ex his primo potest esse manifestum, quod calidum, & frigidū terminant, copulant, permutant, & tam homogenea q̄ heterogenea nunc humeccant, nunc siccant, nunc mollificant, nunc vero cogunt et indurāt, hæc autē sunt agere. Et humidū et siccum terminantur, copulantur, permutātur, humescunt, siccātur, mollificantur, cogunturq; atq; durantur, hæc autē sustinere, est pati. Sunt igitur calidum et frigidum agentia, humidū vero, et siccum patientia. Secundo, hoc idem ex eorum diffinitionibus est manifestum, Nam calidū est quod dis̄gregat heterogenea, et congregat homogenea. Dis̄gregare autem heterogenea, et quæ diuersi sūt generis, et similiter congregare ea quæ sūt eiusdem tribus et generis, est agere, Et frigidum est quod congregat heterogenea et homogenea, sunt igitur agentia calidum, et frigidum. Ethumidum est quod facile alieno terminabile est termino, siccum vero contra, quod alieno difficile terminatur clauditurve termino. Terminare autem pati est. Sunt igitur humidum et siccum passiuæ. Est itaq; manifestū, harum quatuor qualitatum, duas calidum, et frigidū actiua esse, et duas humidum et siccum esse passiuas. ¶ Secūda, Simplex et naturalis generatio, cui naturalis corruptio opposita est, harum qualitatum est opus. ¶ Nam ita et animalia, et plantæ, et ipsorum partes generātur. Cum enim hæc qualitates rationē temperamentumque vnus cuiusque naturæ aptū in subiecta materia habeant, ab hisce virtutibus simplex et naturalis proficiscitur generatio, ab

his quidē agēdo, ab illis autē patiēdo. Permutāt em̄ & generant calidū & frigidū
 eū materiā obtineant. cū vero partim nō obtineāt, incoctio, indigestioq; sit quæ
 dam. Est igitur simplex & naturalis generatio, harū qualitatum opus. ¶ Tertia.
 Simplici & naturali vniuscuiusq; rei generationi, maxime et cōmune contrariū pu-
 trefactio existit. Nam omnis secundum naturā corruptio hac viā procedit, quod se-
 nectus et vetustas ostēdunt. Vnumquodque enim natura cōstās, putredine finē suū
 cōsequitur, nisi violentia corrūpatur, vt nihil prohibet et carnē, et os, et vnūquod
 q; putribiliū cōburi, et hoc pacto sine putrefactione corrumpi, quæ suapte natura
 putrefactione suum finē nauicisci nata sunt. ¶ Primū corollariū. Hinc fit vt quæ
 putrescunt, primo humida appareant, et deinde sicca. ¶ Nā cōpositum his termi-
 natum erat, terminantibus quidem calido et frigido, cum autem corruptio fit quæ
 terminatur, suis terminatibus præualere incipiūt, & humidū suo quoquo pacto cō-
 tinente superato, se dissociat, quod dissociatū facile resolubile tandē siccum relin-
 quit. Et cum secundum partem cōpositum putrescit, hæc putrefactio particula-
 ris, & secundū partem dicitur, cum autē simpliciter & totū putrescit, & ea putrefa-
 ctio simpliciter & tota dicitur. ¶ Secundū. Ex his item notum esse potest, omnia
 præter ignem quodāmodo putrescere posse. ¶ Etenim & aer, & aqua, & terra pu-
 trescūt, de perfectis autē mixtis nulla surgit ambiguitas. Ignis autē solus nō putres-
 cit, cū maxime actiuus sit, & vt aliorū forma, aer em̄ & aqua & terra ad ipsum se-
 se habēt vt materia, at putrefactio a qualitibus passiuis nascitur. Est enim putre-
 factio, in vniuscuiusq; humido proprie et secundum naturam caliditatis cōsumptio
 ab extranea caliditate vt ambientis et circūdati facta. ¶ Tertiū. Fit iterū vt pro-
 pria frigiditas cū calore extraneo, putrefactiōis cōmuni causa habeatur. Nā quod
 putrescit, propria caliditatis indigētiam sustinet et defectū. Omne autē tale, frigi-
 dū, et interna eo valentior frigiditas habetur, et si quod natiui caloris residui fuerit,
 exterminat, aut exteræ circūdati caliditati coadiuuat. Cū extero igitur calore pro-
 pria frigiditas, putrefactionis cōmuni causa habeatur. ¶ Quartū. Quapropter de-
 mū aduenit, vt sicciora tādē euadāt putrefacta omnia, fiatque deniq; simus, puluis
 atque terra. ¶ Nā proprio exhalato calido, ppriū et secundū naturam euaporat,
 humidū. Non enim natiuus calor adest ipsū retinēs, imo vero ipsa secundū naturā
 caliditas expirare coacta, ipsū secū ra pitrahitque, Nil mirū igitur si putrefactionem
 proprio cōsumpto calido, et humido siccū maneat: et simus, puluis, et terra tandē eua-
 dat. ¶ Quinta. Res minus in frigore quā æstu putrescere solent. ¶ Nā in frigore,
 vt tēpore brumæ, paucus in ābiente aut aere aut aqua calor inexistit, quare propria
 caliditate eorū quæ tabescere possunt, consumere non valet, sine quo putrefactio
 nulla parari potest. In æstu autē, vt æstiuo tēpore, multus in continēte calor habe-
 tur, huiusmodi dissolutionis faciendæ potens Res igitur in frigore quā æstu (et non
 ab re quidē) minus putrescere solent. ¶ Sexta. Quæ a frigido concreta coagula-
 taque sunt, minus putria et tabida fiūt. ¶ Nam hæc nimia frigiditate circūdati vt
 aeris, debiliorem calorem obtinere non sinunt. si autem nō obtinet, corpora putre-
 dinem non admittunt. Minus itaq; talia putrescūt. ¶ Septima. Quod natura feruida
 calentisque sit naturæ, minus item putrescit. Nam internus ille et natiuus calor qui
 humidum terminat, valentior est, quam quem circūdantis exterior, et ad exteriora
 trahens, dissipare sufficiat, minus igitur quod tale fuerit, putrescit. ¶ Octaua,
 Quæ fluūt, et quæ mota agitataq; sunt, minus putredinis cōtagionē sentiūt. ¶ Hoc
 enim ideo est, quod circūdantis caloris minor fiat impressio, quā possit calor qui
 internus ppriusq; habetur, motus enim, exterorum impressiones impotentiores ef-
 ficat. Quæ igitur fluunt, et quæ mota agitata vē sunt, minus huiusmodi labem sen-
 tiunt. ¶ Octaua. Eadem quoque de causa maiora minoribus minus putrescunt. Nā
 maiorum maior proprius calor, et proprium frigus habetur quæ quidem idcirco

circūstantis corporis virtutes minus obtinere queunt. At in minoribus proprius
 calor minor est, et proprium frigus minus: et ideo illa, externa facilius obtinet cali-
 ditas. Merito igitur maiora minoribus minus putrescunt. Et hac de causa mare se-
 cundum partē diuisum, cito putrescit, totum autem putrescit nunquam. ¶ Nona.
 Ex ijs quæ putrescunt, vt plurimum animalia scaturiunt, gignunturque. Nam disso-
 ciata caliditas, gignendi animalis naturæ apta, naturalis, et propria, constare facit fe-
 gregata, gigniturque animal.

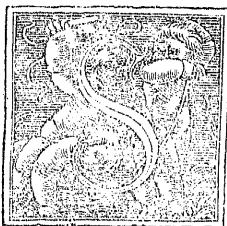
Rimi capitis quarti Meteororum scholia. i. Quod calidum & frigidum
 actiua sint, & humidum & siccum passiuā. Calidum & frigidum qualita-
 tes dicuntur actiua, quod corpora quibus adsunt dicte qualitates, ipsarū
 ministerio vt efficientium instrumentalium pleraq; agant, vt humectent,
 desiccant, alterent, mollesciant, indurent, vt ignis & aqua. Ignis enim suo
 calore fundit metalla, liquat glaciem, mollescit ceram, indurat metallum, &
 aer hybernus suo frigore constringit aquā in glaciem, duratq; metalla atq;
 ceram. Humidum vero & siccum dicuntur qualitates passiuā, quod sunt
 instrumenta quibus sua subiecta patiuntur, transmutationemq; sustinent,
 vt aqua sua humiditate congelatur, cera mollescit, metalla funduntur, quas permutationes, si hu-
 miditatis essent expertia, non perentiscerent. Sicca itidem, & quæ talia apparent, concresecunt &
 coguntur in duritiem, vt metalla coagulata & glacies. Et quantum calidum & frigidum interdum
 patiuntur, vt humectentur & desiccantur, mollescant aut durecant, & humidum atque siccum in-
 terdum agant, vt continentur aut discontinuent, quia tamen hæc parum agunt, & multum patiū-
 tur, illa vero contra multū agunt, & parum patiuntur, idcirco denominatiōe sumpta ab eo quod
 insignius eis conuenit, hæc passiuā, illa vero actiua dicuntur. ¶ Cum enim hæc qualitates ratio-
 nem contemperamentumque. Qualitates corporum simplicium contemperatæ in materia, esse
 etries sunt generationis rei, cuius naturæ huiusmodi contemperamentum est consentaneum. E
 diuerso disproprio & distemperamentum earumdem qualitatum in subiecto, efficiunt corrup-
 tionem eiusce formæ, reque naturalis, cui ea qualitatum dispositio est incommoda. Opposita
 siquidem causæ, oppositorum diuersorumque effectuum sunt productiua. At quemadmodum
 eadem re ipsa est materia, quæ est subiecta generationi & corruptioni, simul vnaque facta, ita e-
 dem numero qualitates sunt, quæ simul generationem & corruptionem in eodem subiecto faciūt
 & ex collatione facta ad diuersa, contemperatæ sunt simul & distemperatæ. Contemperatæ qui-
 dem & conuenientes formæ quæ acquiruntur, cuius generationi conducunt, & distemperatæ, discō-
 uenientesque formæ quæ aboleuntur, cuius abiectioni corruptionique subseruiunt, vt qualitates
 clementiarum ratio conueniens formæ oliuæ acquirendæ, disconuenit formæ feminis oliuæ de-
 perdendæ. ¶ Cum humido igitur propria frigiditas, putrefactionis. Non censendum est
 incommodum, frigiditatem propriam & intrinsecam cum dominatur calido, causam esse putrefa-
 ctionis, extrinsecam autem frigiditatem & circūdantis corporis, putrefactionem impedire. Tri-
 dem caliditatem intrinsecam atque naturalem cum obtinet in frigidum, esse obstaculum putrefa-
 ctionis, caliditatem autem circūdantis & ambientis corporis, putrefactionem efficere, quoniam
 hæc prorsus diuersa sunt cōditione atq; dispositione ad corporis conseruationem aut destruc-
 tionem, sicut & ipsa interior mixti frigiditas longe est diuersa, cum dominante calido, naturæ ipsius
 conseruationique est conueniens, & cum superato calido, disconuenit eidem, ad putrefactionemq;
 disponit. Est enim mixtum omne, ex quatuor qualitatibus adinuicem contemperatis coalitum,
 quare & id quod computrescit, frigiditatem materiam habet, quæ cum minor est, caliditatem
 obtemperans, rem conseruat, cum vero vehementior, & caliditatem exuperans, corrumpit. Et
 quantum concederet caliditas interna & externa circūdantis corporis, eiusdem esse naturæ, ite-
 dem frigiditas intrinsecam & extrinsecam (quod tamen non semper oportet, nam in mixtis non omnis ca-
 lor calori est idem specie, nec omne frigus frigori) non tamen consequeretur externam calidita-
 tē debere præseruare a putrefactione sicut internam, aut internam frigiditatem sicut externam.
 Nam externa caliditas non prohibet, neque expellit internam frigiditatem causam putrefactio-
 nis, sicut interna caliditas, quæ non sinit frigiditatem internam obtinere. Similiter interna fri-
 giditas non impedit externam caliditatem causam putrefactionis, cum non sint simul in eodem,
 quam tamen non sinit obtinere externa frigiditas, putrefactionem impediens. Itaque caliditas
 & frigiditas a putrefactione præseruant, hæc quidem externa illa vero interna. Idem caliditas
 & frigiditas a putrefactione efficiunt, sed hæc quidem interna, & illa externa. Quocirca neque
 eiusdem effectus assignantur causæ prorsus oppositæ, nec oppositorum effectuum causæ eadē.
 ¶ Res minus in frigore quā æstu putrescere solent. Ex hac conseruatione cognoscitur causa quare
 tempore hyberno minus res putrescunt quā æstiuo, quare itidem res conditæ tempore æstiuo in lo-
 cis subterraneis, vt caueis quæ sunt frigida, minus putrescunt quā asseruat in locis superioribus quæ
 calidiora sunt. Ex sexta vero cōclusiōe dignoscitur ratio quare carnes cōditæ speciebus calidis, vt
 pigere, gingibere, aut etiā sale, aut etiā sale est natura, & a calido cōcretus minus tabē putredinis sen-
 tiūt, quā si illis nō cōdītur. At quæ admodū salis amarore aspersum, a putrefactione est alienū, ita

Quæ cali-
 ditas & fri-
 giditas pu-
 trefactio-
 nē efficit,
 & quæ im-
 pediat.

quod dulce est sine quapiam amaricationis permixtione, sum in opere est putrefactioni obnoxium. Hic qui dulcibus vescuntur sine temperie, materiam præbent vermibus ex putrefactione in corpore agginendis, quemadmodum nona dicit conclusio.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Digestio & indigestio, coctio & incoctio. ¶ Pepasis, maturatio. ¶ Hepselis, elixatio. ¶ Optesis, afflatio. ¶ Omotes, cruditas, & (quæ pepasi opponit) imaturatio. ¶ Sunt præterea duæ incoctiones, inelixatio opposita hepseli, & inafflatio quæ opponitur optesi. ¶ Naturale, proprium. ¶ Humidum & siccum naturale, vniuscuiusque mixtorum natura materia dicitur, quæ natura ex elementorum cõtemperamentis secundum materiã oia gignatur mixta. Et cum materiã sit pati, sitque cõpositum ex calidorum, frigidorum, humidorum, & siccorum cõtemperamentis pariter coalitum, quorum duo calidum & frigidum potissimum sunt agendum & duo humidum & siccum ad patiendum: hinc potius humidum & siccum vniuscuiusque mixti natura materia dicuntur, cõtemperamentaque passiuã. ¶ Apostema, collectio, græcum est. nos huiusmodi in vno loco humorum collectionem, agglolationemque, panos & vomicas nominamus.

¶ Secundum caput cõtinet vnã conclusionem, duas definitiones, earum declarationes, & vnũ corollarium post primam declarationem. ¶ Conclusio, Digestionis & indigestionis species determinandæ sunt. ¶ Nam ea determinare expedit, quæ dicitur virtutes calidum scilicet & frigidum in natura cõstitibus humidis & siccis operatur, at digestionem operatur, & indigestionem, est enim digestio, calidi; indigestio autem, frigidi. Digestionis igitur & indigestionis determinandæ sunt species. Digestionis species sunt tres, maturatio, elixatio, afflatio, & indigestionis tres oppositæ, cruditas, inelixatio, & inafflatio. Cæterum apta non habemus nomina quibus ipsas nominare possimus: sed quadam similitudine trahenda sunt hæc ad omnes digestionum & indigestionum species, tum in ipsa arte, tum quæ natura fiunt. ¶ Prima definitio. Digestio est a naturali calido in oppositis passiuis obtinendo facta perfectio. Hæc enim passiuã, humidum scilicet & siccum, vniuscuiusque mixtorum propria inueniuntur, ipsorum quæ natura sunt materia. cum enim quicquam digestum fuerit, perfectum iam factum est. Et talis perfectionis principium, naturalis & propria existit caliditas. tamen enim ab externis, vt alimento, vt balneo, auxilium plerunque sumat & vendicet, præcipuum tamẽ est quæ interna possidet caliditas. Et huius digestionis, natura, species, & substantia, finis est: vt vnumquodque tale sit, quale optime natura sit natum, aut maturum, coctum, aut tostum, tunc enim vtile est, & digestum dicimus: quæadmodum mustum digestum dicimus cum feces resederint, et propria obtineat caliditas. et panos, apostemaque matura, cum sanies simul cõsistat proprio cõgregatæ calido, quales sunt & lachrymæ cum ex oculorum lippitudine inspissantur, densanturque: vt limus. Et est, quia proprium humidum obtinet a naturali calido, quæ quædiu nature rationem, & cõtemperamentum seruatur, hoc euenit. ¶ Corollarium. Hinc euenit vt vrinæ, alui sedimenta, egestionesque, et omnino corporeæ superfluitates, quæ digestæ apparent, sanitatis sunt signa. Apparent enim digestæ, cum proprium calorem iam in terminato humido atque sicco obtinere insinuent. tunc enim constat, & crassiora et calidiora sunt. Tale enim efficit laudabilius calidum, siccius, crassius, meliorisque molis. superfluum enim & innaturale resoluit humidum. Sed quid digestio sit, satis apprimeque dictum est. ¶ Secunda definitio. Indigestio est imperfectio ob indigentiam propriæ caliditatis in oppositis passiuis proueniens. Et certe vbi propriæ caliditatis indigentia fuerit, frigiditas est. Erit itaque indigestio a frigiditate in humido & sicco: quæ vniuscuiusque mixtorum natura materia sunt. Sed quid digestio, et quid indigestio, satis dictum est. nunc autem earum species, quid vnaqueque earum sit, exequamur.

¶ Secundi capitis scholia. xv. Ipsorumque natura sunt materia. Non dicitur humidum & siccum materia mixtorum, quia ex ipsis mixta secundum substantiam constituantur, nam substantia ex accidentibus minime coalescit, humidum autem & siccum accidentia sunt. Neque iridem materia dicuntur, quia mixtorum materia humiditate & siccitate habeat cõtemperatas. Eadem enim ratione calidum & frigidum deberet dici materia mixti, quandoquidẽ mixtum æque & calidorum & frigidorum vt humidorum & siccorum cõflect cõtemperamentis. Sed dicuntur qualitates materia mixti, quia ipsi materiam analogæ sunt & persimiles. Vt enim materia est ad patiendum, ita & duæ prædictæ qualitates passiuæ sunt, quare hoc ipso quod est passiuum esse, cum materia conueniunt, & in analogia materia dicuntur. Sic calidum & frigidum quæ ad agendum sunt vt forma substantialis, vniuscuiusque mixtorum simili analogia forma dici possent, cum consimilem præcipuis actibus seruent conditionem atque proprietatem.

Cum enim quicquam digestum fuerit, perfectum iam factum est. Res quæ digestionem suam assequitur perfectionem, cum perfecta dicitur, cum humano vsui apta est & accommodata, vt segetes & fructus maturi. Imperfecta vero, cum non est vtilis hominum officio, quantum etiam materiam & formam substantialem habeat cõpletam, vt segetes & fructus necdum maturitate affecti, est substantialem habeat perfectionem, & partium essentialium complementum, nondum tamen habent accidentariam cõsummationem, quam nati sunt habere, vt pote debitam qualitatem cæterarumque affectionum dispositionem, secundum quam vtilis sint humano vsui ad quem potissimum terrena sentia & arborei fructus ordinantur. Talis autem perfectionis principium, causamque efficiens accidentalis & instrumentaria, est naturalis & propria caliditas. At forma substantia, causa est primaria & præcipua. Finis autem causamque finalis digestionis, est species & substantia, hoc est eius quod digeritur perfectio, tum secundum substantiam quæ ad suas operationes est dispositior, tum secundum accidens.

¶ Tertij capitis annotat.

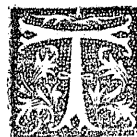
¶ Grossiora, grossiora, compactiora, spissiora. ¶ Humida, liquores. ¶ Aulicium, quod coquinaria arte ad escam aqua molitur, digeriturque. ¶ Serum, aqua lactis. ¶ Tinea rotundæ, vermes qui in animalium aluo gignuntur.

¶ Tertium caput cõtinet sex definitiones, earum declarationes, vnũ corollarium ad primam, quatuor ad secundam, vnã ad quartam, & duas ad quintam. ¶ Prima definitio. Maturatio est digestio circa fructuum alimenta, & ipsos fructus facta: quæ tunc perfecta habetur, cum semina quæ aut folliculis aut pulpa circumclusa tenentur, talia sint, vt ex ipsis aliquid simile vegetibus ipsis gigni possit. Est enim digestio, perfectio quædam: & alia perfecta dicimus, quæ qualia ipsa sunt, alia quædam efficere possunt. & illa circa fructus maturatio, a naturali completur calido. Dicuntur & alia multa matura, quadam translatione ad hæc maturationis speciem, quod apta nomina nobis non succurrant, quibus ipsa vocemus: vt apostematã matura dicuntur, cum consistit sanies, & a naturali obtinente calido naturalis humidum facta est digestio. Cum enim calidum obtinet, ipsum cõsistere facit, & terminat. non obtinens autem, terminare impossibile est. Et cum hoc pacto maturatur, ex spirituosius et aereis fiunt aquea, et ex aqueis terrea, mixque consistunt. Calor enim aerea et subtiliora resoluit, et humiditatem superflua: propriam autem et terrestria retinens, terminat: et consistere facit, ducitque in naturam. ¶ Corollarium. Hinc omnia maturationem sustinentia, ex subtilioribus grossiora facta sunt. ¶ Secunda. Cruditas maturationi contraria est, & est circa fructuum alimentata & fructus ipsos quædam indigestio. ¶ Primum corollarium. Hinc fit vt immaturi fructus spirituosius, aquosius, aut vtrunque simul existant. ¶ Nam ipsorum intermina est humiditas. ¶ Secundum. Fit etiam vt cruditas imperfectio sit quædam: ¶ Nam maturatio quædam perfectio est. erit igitur cruditas ei opposita, quædam imperfectio. Et reuera cruditatis imperfectio prouenit ex natui caloris indigentia & incommensuratione, in debitaque ad humidum proportione, quorum neutro laborat maturum. ¶ Tertium. Fit iterum vt quæ sicco admixta non sunt, non maturefcant. ¶ Nam quæ maturantur, ingrossantur. Humida autem sine sicco ingrossantur minime. Hinc aqua humidorum sola ingrossationem non sustinet. Et accidit cruditas aut quia calidum paucum sit, & frigidum multum: aut quia humidum terminabile sit multum. ¶ Quartum. Quo fit etiam vt crudorum expressi humores subter

les sunt, & magis frigidī q̄ calidi: esui & potui perparū apti & cōuenientes. ¶ Et si-
cut maturatio multis modis dicitur, & ad multa transferitur, ita ipsa quoque cruditas.
Vrinæ enim animalium, expurgamenta, & pituitæ, crudæ dicuntur, quod caliditas
non obtineat, & quod vna pariterque non consent. Et remotius minūque prope la-
ter et lac cruda dicuntur, quod possibile sit illa a calore passa, permutari et consistere:
vt industria sit et arte. Et sicut aqua maturationē non admittit, ita neque cruditas
tem. nam non ingrossatur: quanuis forte quoquo pacto elixationem (de qua nunc a-
gemus) admittat. ¶ Tertia definitio. Elixatio est secundum totum ab humida cir-
cūstante caliditate interminati inexistentis humidi digestio. Quod enim elixorū
spirituosum aqueūve fuerit, ab eo calore qui in humido existit, coquitur, mol-
litur, digeriturque. Quæ quidem elixa a frixis in hoc differunt, quod frixa ab extrin-
seco calido patiuntur, ad se humidum (in quo frixa racent) rapiunt, et ipsum siccius
aridiusq; reddente: idcirco hic exterior humiditas trahitur. In elixis autē nō ita est,
sed oppositum euenit. nā a caliditate exterioris humidi ipsorū interius trahitur hu-
midum. ¶ Primum corollarium. Quapropter elixa q̄ assa sicciora sunt. ¶ Nā eli-
xa humidum in seipsa non trahunt. Præualet enim exterior caliditas, et quæ foris
est, ei que interior habetur. Si tamen aliquādo præualuerit interior, ad se ipsam vti-
que trahet. ¶ Secundū. Euenit etiam vt nō omne corpus sit elixabile. ¶ Nam illa
in quibus pene nulla est humiditas, vt lapides, & illa in quibus quidē est, sed ob gros-
sitiem obtineri nequit, vt sunt ligna, elixationem non sustinent. Eā autem sustinet,
quæ humiditate participat, ab igneo circūstante feruore in humido existente, bene
passibili. Et elixationis nomē ad multa trāsferimus, quia nobis apta deficiāt nomi-
na: vt ad aurū, lignū, lac, mustum, & alia humida. Aurum quidem, q̄ in humido de-
coctū agente circūstāte calido, vim quandā in ipsum regerat atq; trāsfundat humi-
dum. Et lignum, q̄ circūstans calidum humorē eius ad exteriora euocet. Et mustū
& lac, q̄ ab exteriorē calido saporem in humido existentē permutet, patiaturque ali-
quid quodāmodo vere elixatis simile. Et horum non idē finis est. nam elixorū hęc
(vt aulicocia, & proprie elixa) sunt ad escā. & eorū quæ trāslatitie dicuntur, hęc (vt
quædā humida) ad sorbitiones sunt: hęc (vt pharmaca, quas medicinas dicimus, &
quæ etiā elixari dicuntur) ad salutē existūt. & alia per multa ad multas & varias com-
moditates & vsus. ¶ Tertium. Quapropter iterum quæcūque humorem habetia,
grossiora. aut maiora, aut grauiora, aut partim talia, & partim diuersa circūstāte ca-
lido fiunt: aliquo pacto sunt elixabilia. ¶ Sunt enim quædā quorum pars altera se-
gregante calido ingrossatur, & pars altera sit subtilior, quomodo lac in caseum & se-
rum distribuitur. & ita de plerisque alijs. ¶ Quartum. Hinc oleum secundum seip-
sum elixabile non est. ¶ Nam si purum fuerit, non ingrossatur, minoratur, ingra-
uescit, aut aliorum quodcūque patitur. Et de elixatione et propria et translatis hęc
dicta sint. Et nihil refert artificicio quodam patere, an naturæ peragatur instru-
mentis et opificio. ¶ Quarta definitio. Inelixatio est indigestio elixationi cōtraria
in interminato corporis humido, ob caloris circūstantis humidi defectum proue-
niens. Et iam diximus vbi caloris indigentia sit et defectus, illic frigiditatem ad se
oportere. et defectus ille digestionis prouenit aut propter circūstantis humidi
frigiditatem, aut propter elixabilis multitudinem. Tunc enim accidit circūstan-
tis humidi caliditatem maiorem esse quā vt non moueat; minorē vero quā vt re-
gulet et condigerat. ¶ Corollarium. Hinc quæ inelixationem sustinent, elixis du-
riora cernuntur. ¶ Nam elixorū humida magis terminata sunt, magisque remollita.
Et transfertur huiusmodi indigestio ad multa, sicut et elixatio, vt ad metalla,
fluida, et animalia. Animalibus enim propter immoderatam exercitium prouenit
vt calor ille resoluatur, exhaletque digerens. Sed de elixatione et eius opposita indi-
gestiōe, quid sint, et ob quid eueniāt, hæc tenus. ¶ Quinta definitio. Assatio, dige-

stio est a caliditate sicca & aliena facta: vt si quis quod elixabile est non calido humi-
do permutet & digerat, sed calido sicco vt igni perficiatur digestio: hoc profecto nō
elixum, sed assum esse dicitur. Quod si amplius quam oporteat calidi sicci susti-
neat excessum, tunc dicitur adustum. & citius assatio elixatione cōsumatur, quod
assatio a caliditate sicca, quæ acutior est, fiat. ¶ Primum corollarium. Vnde fit vt
assorum exteriora sicciora sint interioribus: elixorum autem contra, exteriora humi-
diora sint interiora vero sicciora. ¶ Nam assatorum partes propinquiore citius attri-
git & desiccatur ignis, & ita exteriores poros constringit, corrugat, coarctatque. hinc
humidum intus existens euaporare nequit, sed interius reconditur, donec pori ipsi
reclusi apertique fuerint. ¶ Secundum. Hac de causa, maiore industria ac manus
artificis ope quicquam assari quam elixari eget. Nam difficile est quicquam assan-
do, & exteriora & interiora regulariter incallescere. Semper enim igni viciniora de-
siccantur citius. Et licet elixatio & assatio arte liquido factæ conspiciantur, nihilo
minus consimiles naturæ species habentur, sed innominatæ quidem sunt. ars enim
naturam imitatur. Et alimenti in corpore digestio, elixationi similis est. sit enim a
corporis caliditate in humido. Et indigestio alimentaris similis est eius oppositæ in
digestioni, et exterioris calidi defectu paritur, nec animalia, vt tineæ rotundæ, ge-
nerantur in ipsius digestionis loco (vt aliqui putauerūt) sed ex secretionē facta et pu-
trifecta in inferiore aluo, illic enim segregatum putrescit, sed quam ob causam, alio
dicendum est loco. deinde genitæ ascendunt ad superiorem ventrem: qui locus est
digestionis. Et ossium digestio, similis est assationi. eorum vero indigestio, eius
oppositæ indigestioni. ¶ Sexta definitio. Inassatio, indigestio est assationi contra-
ria, ex defectu calidi sicci extrinseci in assabili proueniens. Sic enim se habet inas-
satio, ad assationem, sicut in elixatio ad elixationem. & huic non est nomen impo-
situm. Et accidit hic assationis defectus aut propter exterioris ignis defectum, aut
eius quod igni vicariū sit, aut propter ipsius assabilis humoris excessum. Tūc enī
calor maior erit, quā vt non moueat: minor autē quā vt digerere sufficiat. Sed quid
maturatio, quid cruditas, quid elixatio, quid inelixatio, quid assatio, quid inassatio, sa-
tis dictum est.

Errij capitis scholia. xvij. Quæ tūc perfecta habetur, cū semina. Folliculi sunt semi-
num receptacula in star fossili cōcaua, quæ suo sinu semina cōplectuntur, vt fabarū,
pisarū, & vicariū extremi cortices, qui hinc cohærent, intusque cōplūsula gra-
na leguminaque claudūt. Præterea paleas quibus tritici & cæterarū segetū grana
adoperiuntur, folliculorū nomine cōplecti licet. Pulpa autē est mollior fructus arbo-
rei pars, inter corticem anteriorem, & semen in medullis abstrusum, intercepta.
Est que vt ipsius fructus caro, cuiusque porissimū accommodatur. Itaque duplicia in litera tanguntur
fructuū semina quædā segetū, & in agris humano labore ex cultis nascentiū, & illa folliculis claudū-
tur, quædam vero arborum fructuum, & eorum fructuū qui ex fructibus aut arboribus colligū-
tur. Et hęc cōtinentur pulpa, vt semina pomorū, pyrorum, & cæterorum id genus fructuū molli-
oris corticis. Sub his autem seminibus & ea comprehendī debent, quæ primum pulpa, deinde lapi-
dea testa circūdata sunt, vt ceraforum, prunorū, & volemorum. Item & ea quæ sola arca testa,
munimētoque durissime teste sunt cōclusa, vt amygdalorum, & auellandarum, atque iuglandium.
In quibus omnibus liquido cōstāt quanta sedulitate atque cura natura fructuum semina asseruet.
xxvi. Quapropter elixa quam assa sicciora sunt. Id intelligēdum est quātum ad vtriusque par-
tes interiores, a quibus in elixis educum est humidum a circūstante calido humido. In assis ve-
ro humidū interius manet, & ibidem a calido sicco digeritur atque decoquitur. Nempe quātum
ad exteriores partes e diuerso elixa humidiora sunt, quod vndique a circūstāte humido tangatur
& assa sicciora, quod a calido sicco desiccetur. Et quāuis calidum siccum decoquens assa sit acutius
quam calidum humidum decoquens elixa, non tamen reddit assorum interiora sicca, quia eorum
humidum nō educit, sed clausis constrictisque poris cogit ipsum inrus manere, & illic digeri. Quæ
si facta digestionē humidum internum educatur, in asso propter vehementiorem caloris virtu-
tem, iam ex asso fiet adustum. In elixis autem interius humidum educitur a circūstante calido
humido cui incoquitur, & hoc pacto relinquuntur interiores partes sicciore. xvij. Sunt enim
quædam quorum pars altera segregante calido &c. Caseus a lacte coacto nomen sortiri putatur, q̄
fiat ex lacte inspissato, atque cōpresso, qua quidem compressiōe ducto humido, quod crassius est
& siccius cogitur in vniū, & caseus appellat. Hinc illud Virgilianū de caseo. Et pressi copia lactis.
y iij

Butyrum vero græcè est vocabulū, & latine dicitur quasi houis caseus. Nam partes ipsæ ex quibus id nomē cōstat, id ipsum græce designant, quia plurimū sit e bubulo lacte, quāuis ex ouino & caprino interdum fieri etiam comperitur. Sed hyceme calefacto lacte, asitare dicitur expresso, crebro impulsu in longis vasis angusto foramine spiriū accipientibus, sub ipso ore alias præligato atq; præcluso fit. Quia quidem frequēti agitatione quicquid lactis pingue est, cogitur & coagulascit, & coactū fluit in summo. Itaq; supernatans, butyrum est, natura pingue, viscosum, & vinctuosum, eliq; humano haud parū accommodum. Laudatissimus esse barbararum græcum is tibus fertur, & qui diuites a plebe discernat, vt inquit Syponinus. xxij. Et citius assatio elixatione cōsummat. Quāuis elixatio mediare fiat a calido sicco, vt igne inducitur caliditate in calido humido circumstare elixum, nō tamen ab illo fit immediate, vt assatio. Nam si calidum humidum a seipso haberet caliditatem, & nō ab extero calefaciente, haud minus elixationem completeret nullo concurrente calido sicco. Neque efficax argumentum sumi potest assationem fieri a calido humido, q̄ fiat ab aere circumstante per quem diffunditur calor igneus. Nam elixatio fit ab humido a quo, nō aereo. circumstans autem assum aer, ad assationis perfectionem non alio cōducit modo, quam q̄ mediū est per quod calidū siccum diffunditur. Quod autem assa interdum asperguntur humore pingui, nō eo fit, q̄ assatio compleri debeat calido humido, sed ad temperandum moderandumque ignis calorem, ne assum exurat. Propter quam iudem causam fit vt visio assa in gyrū cū decoquitur, vt in omnes eius partes calor regulariter & vniiformiter agat. Et cū assanda interdum prius elixatur, id ipsum nō fit q̄ assatio compleri debeat calido humido, sed vt per elixationem disponatur assum ad faciliorem celerioremq; decoctionem.

¶ Quartū capitū annotat.

¶ Gluten, colla. ¶ Determinamus, discernimus.

Quartum caput continet quinque conclusiones, & vnum corollarium ad tertiam. ¶ Prima conclusio. Passiones humorum & siccorum determinandæ sunt species. ¶ Nam humidum & siccum, corporum principia sunt passiva: ex quibus mixta omnia constant. Et quæcunque magis humido natura participant, ea magis humidæ naturæ passiones participabunt: quæ autem sicco, magis & sicci. Et humorū quædā sunt actu humida, vt liquores, quædā vero potentia, vt liquabilia. Itædem siccorū quædā sunt actu sicca: vt liquabilia prius q̄ sint fusa, quædā vero potentia, vt eadē liquata. ¶ Secunda conclusio. Corpora mixtorū ex humido & sicco sunt terminata. ¶ Nam humidū facile terminabile est sicco vero difficile: adinuitē tamen bene. Inspissantur enī, partiūturq; aliquid simile pulmētis, & salsamētis: & humidū sicco vt terminetur causa est: siccū vero humido vt constet, & ne concidat & defluat, causa existit. Et vt paucis absoluiamus, vtrūque alteri vt gluten habetur fitq; naturale mixtū ex humido & sicco: quæadmodū (vt vult in physicis Empedocles) aquæ cōglutinatur farina. Mixtorū igitur corpora ex humido & sicco sunt terminata. ¶ Tertia cōclusio. Terminata corpora, minime sine aqua & terra consistunt. ¶ Nam elementorum ppriissime siccū dicitur terra humidū vero aqua, terminantur autē omnia humido & sicco. Nō igitur sine aqua & terra consistunt corpora terminata. Et quod plus terræ secundum potentia habuerit, magis terreum esse videbitur: & quod minus, videbitur & minus, & quod plus aquæ, magis videbitur aqueum: & quod minus, min⁹. ¶ Corollarium. Hinc euenit vt in aqua et terra solū animalia reperiātur, & nō in aere et igne. ¶ Nam hæc præcipue suorum corporū sunt materiae. ¶ Quarta conclusio. Mollities et durities terminatorū corporū sunt primæ passiones. ¶ Nam quicquid ex humido et sicco terminatū est, durum aut molle esse necesse est, durum quidem, si magis sicco terminatum est, molle autē, si magis terminatum est humido. Est enim durum, quod non cedit in seipsum secundum superficiem, molle vero, quod cedit secundum superficiem in profundum, et nō circumstare pellens. Hinc aqua ipsa nō dicitur mollis, nam secundum superficiem non cedit in profundum, sed protinus diuisa ipsum ambit, et circumstare impellentem. Sunt igitur molle et durum, primæ terminatorum corporum passiones, vt quæ immediate humidū et siccū collimētum terminationemque sequantur. Et quoddam

est simpliciter durum, quod simpliciter tale est, quoddam vero durum ad alterum: quod ad aliud tale dicitur, ita & molle diducitur. Et sunt magis vel minus talia, secundum quod magis aut minus humidū & sicco sunt terminata. ¶ Quinta conclusio. Durum & molle simpliciter, determinamus tactu. ¶ Nam omnia sensibilia determinantur sensu, at tactus in quadam mediocritate, mediaq; mollis & durū proportione consistit. Excedēs igitur duritie mediocritatem illam, durum dicimus: deficiēs vero, molle, nam id mollitie medietatem excellit. Tactu igitur durū & molle simpliciter discernimus.

Quarti capitis scholia. xxiii. Et humorum quædā sunt actu humida. Actu humida sunt quæ exteriorem & fluidam habent humiditatem, vt liquata & fusa. Potentia vero humida, quæ actu non habent sensui parentem humiditatem, sed habere possunt, vt coagulata & liquabilia. Sic actu sicca sunt, quæ exteriorem & constantem habent actu siccitatem, vt coagulata. Potentia vero sicca, quæ actu non habent siccitatem, sed habere possunt, vt liquata & coagulabilia. Porro humidum & siccum eodē modo sumpta, contraria sunt, neq; eidem simul competere possunt. Nihil enim simul esse potest actu humidum, & actu siccum, aut potentia humidum, & potentia siccum. Diuersis autē modis sumpta, minime repugnant eidemq; accidere possunt, vt metallum fustum est actu humidum, & potentia siccum, coagulatum vero, actu siccum, & potentia humidum. Non tamē concesserim omne actu humidum esse potentia siccum, vt liquores, neque omne actu siccum esse potentia humidum, vt lapides, sed solum particulariter id verū est. xl. Hinc aqua ipsa non dicitur mollis. Et si aqua sit mollis, quod naturale habeat impotentiam resistendi suæ sectioni, quodq; facile tangenti cedat, qualitate vt habeat tactu perceptibilem, hoc tamen loco minime mollis dicitur, quod neutro dictorum modorum hic mollē capiatur, sed pro corpore mixto terminatoque, quod secundū profundū pelienti cedit, & eo remoto latera nō coniungit. At qui aqua non huiusmodi est mixtum, neque in profundū cedit, vt partes superiores deprimantur a pelente, & subint pelenti, sed cum diuiditur, vndique circumdat latera pelenti, quo quidem dimoto, rursus latera continuat & cōiunt. Et licet omne molle secundū presentem & huic loco congruā acceptionē sit molle, vt importat naturalem impotentia, & qualitatem tangibilem, siue elemento simplici siue mixto corpori cōuenientem, non tamen e diuerso omne molle duobus illis modis est molle vt hic sumitur. Vt roq; enim dictorum modorū & aer & ignis est mollis, non tamen eo modo qui hic definitur. Neque ex eo quod aqua non sit dura, cōsequitur eam esse mollem, nam durum & molle vt hic sumuntur, cōtraria sunt mediata, & medium habent corpus, q̄ neque durū est, neque molle, vt aqua, aer, ignis. Cæterum cum paulo ante dicitur licet tertia conclusio, elementorū propriissime humidum dici aquam, id intelligendum est secundum materia subiectam de eo humido quod ad mixtorum terminationem conducit atque de seruiat. Nam simpliciter & maxime humidum inter elementa est aer, verum id aeris humidū, mixtorum terminationi & conuersioni non est viqueque accommodum.

¶ Quintū capitū annotat.

¶ Proprio, naturali. ¶ Lacticinia, cibi ex lacte facti.

Quintum caput continet quinque conclusiones, vnum corollarium ad primam, & vnam diuisionem ad quartam. ¶ Prima cōclusio. Omne corpus proprio termino contentum, durum aut molle esse necesse est. ¶ Nam omne tale aut tactum sustinet non cedens, & durū est: aut tactum non firme sustinens cedit, fugitque: & id est molle. ¶ Corollarium. Quo fit vt de coagulatione post apta incubabat determinatio. ¶ Nam omne corpus terminatum & constans, durum aut molle est, at sine coagulatione non terminatur & constat. Post igitur apta erit de coagulatione determinatio. ¶ Secunda conclusio. Coagulatorum, liquatorum, exsiccatorum, & humectatorum, variæ sunt causæ. ¶ Nam materiam habent: præterquam & efficientem, vt causam vnde motus: & passionem, vt vnde species nascitur & forma, rursus habent. Et efficientes causæ (vt diximus) duæ sunt, calidū, & frigidū: & passiones itidem duæ, humidum, & siccum. Patiuntur enim corpora coagulationem, liquationem, exsiccationem, humectationem, aut presente calido id quidem faciente, absente vero frigido: aut frigido presente faciente, & absente calido. Sunt igitur coagulatorum, liquatorum, exsiccatorum, humectatorumq; variæ causæ. ¶ Tertia conclusio. Prius de exsiccatione determinandum esse videtur. ¶ Nam coagulari, quodammodo desiccari est. ¶ Quarta conclusio. Frigidus

dum magis quam calidum passiuorum est. ¶ Nam passiuum, aut humidum aut sic-
cum est, aut ex his coalitum atque compositum: humidum enim corpus aqua præ-
bet, siccum autem terra, & hæc humorū & siccorum maxime sunt passiuia. At-
qui frigidum & aquæ & terræ est. hæc enim natura frigida sunt, & calidum aeris &
ignis est, sunt enim contra natura calida & actiua. Frigidum igitur quam calidum
magis passiuorum est. Agit tamen frigidum, nam corrumpit, & multas & per se &
per accidens operationes perficit. Circumstans enim frigidum, calidi virtutem con-
niens & adunans, nonnunquam calefacere & vrere dicitur: non quidem vt frigidū
est, sed per accidens. ¶ Diuisio. Desiccabilia hæc sunt aqua, hæc aquæ species,
vt vinum, vrina, serum. Et aquæ species dicimus, quæ non propter viscositatem,
paucum aut nullum sedimentum, hypostasinque habent. est enim quibusdam visco-
sitas causa vt hypostasi nulla aut pauca fiat, quemadmodum in oleo & pice existit.
Et hæc humiditatem habent superinductam: vt lana aqua perflua, hæc vero natu-
ralem, vt lacticiuia. Et hæc omnia desiccari dicuntur, quoties naturalis resoluitur hu-
miditas remanente sicco, aut quoties ipsa alijs superfusa resoluantur. ¶ Quinta con-
clusio. Quæcunque desiccantur (siue calefacta sint, siue frige facta) a calido aut exte-
riore aut interiore desiccantur. ¶ Nam quæcunque desiccantur, aut calefacta aut
frige facta desiccantur. Calefacta quidem, exteriore calore humiditatem educena-
te atque soluente, quemadmodum in elixatis cernitur, frige facta vero, cum hu-
midum paucum fuerit, & circumstante frigido interior calor expiret, secūque humi-
dum educat & rapiat, est enim calidi educere atque soluere. Quæcunque igitur de-
siccantur, siue calefacta, siue frige facta, a calido aut interiore aut exteriore desiccantur.
Et tribus modis aliqua humectari dicuntur. Primo, cum circumstans aer frige-
gore densatus, tandem cogitur, concrescitque in aquam. Secundo per coagulati-
onem: & tertio per humidam infusionem. Sed nunc de coagulatione & liquatio-
ne agamus.

Vinti capitis scholia. xxxix. Omne corpus proprio termino continetur. Id intellige-
dum est de corpore naturali secundum materiam subiectam. corpus enim caeleste est pro-
prio termino, scilicet suo concavo continetur, tam enim nequid durū neque molle est. In-
telligendum est præterea de corpore mixto terminato & constante. quare de aqua &
liquoribus aqueis non fertur in hanc conclusionem instantiam, nam non continetur aqua
proprio termino constanti, siquidem partes aquæ extra se fluunt & dilabuntur, & ipsa
(vt præcedens ostendit caput) neque dura neque mollis est, vt durities & mollietas sunt
corporum terminatorum passiones. Eodem quoque modo de liquoribus aqua participatibus est sentiendum.
xxxix. Et calidū, aeris & ignis est, sunt enim contra natura calida & actiua. Viderit ex ratione addu-
cta ad quartam conclusionem, calidū aque vt frigidū passiuorū esse. Nam calidum & igni conuenit &
aeri, perinde atque frigidum aquæ & terræ. At qui ignis siccus est, & aer humidus, haud secus aqua
humida, & terra sicca. Inueniri itaque videtur calidum non minus coniunctum qualitatibus passi-
uis, quam frigidum. Verū non simile putandum esse iudicium de calido & frigido, est vt rursus humidum & sic-
co in elementis comperiat adiunctum. Nam frigidum coniungitur humido aqueo, & sicco terreo,
quæ apprime conducunt ad corporum mixtorum terminationem. Calidum autem copactum est
sicco igneo, & humido aereo, quæ sane minus conferunt ad mixtorum cōtemperationem. Hinc
in superiori capite aqua dicta est inter elementa maxime humida, quæ humidum aqueum ad mixto-
rum rationem multo plus conferat quam aereum. Et eadem quoque ratione, frigidum quod coniunctum est
humido & sicco longe conducibilioribus ad mixti consistentiam, dicitur est potius esse passiuorū, quam ca-
lidum quod coniungitur quidem humido & sicco, minus tamen valentibus ad mixtum terminatum.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Chalybs, purificata massa ferri. Pyramachus, accentu in antepenultima, lapilli
nomen est ab igne expugnabilis. ¶ Indissolubile, difficile solubile. ¶ Dissolubile,
facile solubile. Nitro, proxima salis natura est, probant Macedonicum, sitque in Ae-
gypto pene eo modo quo sal. hoc interest, quod in salinis mare fundunt, at non in
nitrarijs. Spumanitri (quam aphonitrum dicunt) maxime probari solet, nosque chi-
nitrum nomine salis censemus.

34 Extum caput continet vnam diuisionem, nouen conclusiones vnum co-
35 rollarium ad tertiam, & vnum ad nonam. ¶ Diuisio. Coagulabilem
hæc sunt aqua, aut aquæ species, hæc autem aquæ & terræ. ¶ Prima cō-
clusio. Quæcūque calido sicco coagulatur, frigido humido soluitur. ¶ Nam
quæcūque coagulatur, aut calido aut frigido coagulatur, et a suis contrarijs so-
luuntur; calidi autem sicci contrarium est frigidum humidum, vt aqua, igitur quæ
cūque calido sicco coagulatur, frigido humido soluitur, hinc quæ ignis coagu-
lat, aqua soluit, quæ frigida est et humida. Sed petes forsitan, cum mel elixum in
aqua positum concrescat, denseturque, in hæc concretio atque coagulatio ab humiditate
fiat aque? Non, sed potius a frigido humori commixto: est enim frigidum cogere
et coadunare. ¶ Secunda conclusio. Aqua et aquæ species non coagulatur ab igne.
¶ Nam congelate, coagulataque, ab igne soluntur, at idem circa idem. contrariorū
coagulationis et solutionis causa per se non erit. Per se dico, nam per accidens nihil
prohibet, quæ enim adueniens calor per se soluit, eadem abscedens et absens per acci-
dens coagulat. ¶ Tertia conclusio. Aqua et aquæ species a frigido coagulatur. ¶ Nam
que a calido soluntur, a suo contrario coagulatur. Contrarium autem calido frigi-
dum est. talia igitur a frigido coguntur, atque coagulatur. ¶ Corollarium. Vnde fit
vt talia coagulata non ingrossentur. ¶ Nam ingrossatio proprie fit abeunte humido,
et constante sicco, at frigido congelante atque coagulante, non abit humidum, remanē-
te sicco. Et adde aquam humorum solam ingrossari non posse. ¶ Quarta conclusio
38 Quæ cōmunia sunt aquæ et terræ, & calido et frigido coagulascunt. ¶ A calido qui-
dem humidum educente, humido siquidem euaporante, siccum ingrossatur, constat
coagulascitque. ¶ Frigido autem, quæ calidum expellat, quo cū simul euaporat humi-
dum, aut totū comprimit, et velut humida coarctat & stringit. ¶ Quinta conclusio
39 Quæ mollia sunt parum humida, parum coagulando ingrossantur mixta, multū au-
tem humida, vt lac, ingrossantur, & multum. ¶ Nam mollia parū humida, pauco
40 exūte humido coagulatur, vt coctus later, cōmixta autem multū humida, mul-
to coagulascunt exeunte aut separato humido. ¶ Sexta conclusio. Multa coagulan-
dorum prius humescunt, vt grossa, vt prius infrigidata, vt incoctus later. ¶ Nam pri-
mū extrahitur ad exteriora humor, ipsū mollescere faciēs, humidiusque reddēs, ita
vt in fornace cū coquantur lateres, sæpe peruertantur, vt concidant, aut incuruentur.
41 ¶ Septima conclusio. Quæcūque a frigido coagulatur aquæ et terræ cōmunia plus
aque habentia, plus item et terræ, quoties a frigido coagulatur, calido quidem ab-
eunte, & non euaporate humido, iterum adueniente calido soluntur. ¶ Id enim fri-
gido induratum lutum ostendit. ¶ Octaua conclusio. Quæcūque propter infrigidatio-
nem toto pariter calido educto coagulata non nisi forti excellentique igne sūt solu-
42 bilia, hæc debiliori calore sunt mollescibilia. ¶ Hoc ostendunt ferrū et cornu, quæ
debiliori igne mollescunt, non autem soluntur nisi facta fuerit ignis vehemētia. At
cū sit ignis vehemētia, ferrū liquatur quod quidem faciūt hi qui ferrum elabo-
rant & humidū apparet, et iterum coagulatur, quod si sæpe fiat, rarefcit, fitque cha-
lybs, nam eius sex atque scoria subsidet, atque ita purificatur. Hoc autē artifices face-
re non sæpius attentant, quæ ferrum illa purgatione plurimum et quantitate et pon-
dere minuatur. Et id ferrū melius est, quod liquefactum pauciorē relinquit sco-
riam id enim est suæ puritatis indicium. Item valente igne lapis Pyramachus tādē
43 stillat & fluescit, & consimiliter molæ, & lutea, et terrea: quæ iterum coagulata con-
crescunt. ¶ Nona conclusio. Eorū quæ a calido coagulatur, quædam indissolubilia
sunt, quædam vero dissolubilia. ¶ Nam quorū ab igne terra cōbusta fuerit, vt la-
terū, & lapidum quorundam, vt molarium, hæc indissolubilia sunt, non enim humi-
do per erua sūt, vt eo solui possint, soluerentur autem frigido humido, quæ autem fri-
gido humido perua sūt, hæc dissolubilia sunt, vt nitrum, & alia salis species. ¶ Co-

rollarium. Quo fit vt talia aqueo humido, & eorum q̄ aquæ sunt species, liqueſcāt non autem liqueſcant in oleo. ¶ Nam calido ſiccō contrarium eſt frigidum humidum quale eſt aquæ, & ſpecierum aquæ. Et ſi vnū cōtrarium coagulauerit, ſouit eius contrarium, ſic enim contrarium contrariæ erunt cauſæ.

Sexti capitis ſcholia. xxxv. Calidi autē ſicci contrarium eſt frigidū humidum, vt aqua. Calidi quidem ſicci etiā cōtrariū eſt calidū humidū, vt aer, ſed partim contrarium, & partim conueniens. Quatenus enim humidum, cōtrarium, & quatenus calidum conueniens. Frigidum autē humidum ipſi calido ſiccō ſecundū vtrancū qualitatē aduerſatur. Hinc quæ ignis coagulat, ſoluere non potēſt aer, q̄ ad ſolutionē vtriuſq̄ qualitatis requiritur contrarietas, & poſſimum actiua. Quod autē aer non nunq̄ ſoluat ea quæ per frigidum & humidū coagulata ſunt, vt congelata, id non propria ſola q̄ aeris ſit, ſed cōcurrēte calore extrinſeco, vt ſolis per aerem diſfuſo, quare ex eo nō cōſicitur calidum & humidū ea ſoluere poſſe, quæ per calidum & ſiccum cōcreta ſunt. Quinimmo ſi aer ab extrinſeco frigido cōſcipiat, nō valebit adhuc huiusmodi ſolutionem facere, tamen ſi frigidus fuerit & humidus, quia deest ei ea humiditas quæ nata ſit diſſoluere coagulata per ſiccū ignem, vt pore aquæ. Nempe quāuis humidū aeris magis aduerſetur ſiccō ignis, q̄ humidū aquæ, in ipſis elementis ſimplicibus (hic em̄ eſt non ſūm̄ ad non ſūm̄, illic vero eſt ſūm̄ ad nō ſūm̄. contrarietas) humidū tamē aquæ magis cōtrariatur ſiccō ignis q̄ humidū aeris, ad faciēdā coagulationē & ſolutionem. xxxviii. Quæ cōmunia ſūt aquæ & terræ. Nullū eſt in cōmodū, idē a contrariis cauſis calido & frigido coagulacere, vt laterē & lutū a calido cogi per deſiccationē atq̄ decoctionem. itē & a frigido per cōgelationē atq̄ indurationem. Nā id ipſū alio, & pene contrariō modo ſit a calido & frigido. A calido quidem, quicquid interius eſt humidū educēte, & ſiccitatem tum interiorem tum exteriorem relinquentē. Hinc ſit vt ſi calido coagulata ſolui debeant, opus eſt humido aduenitio quod huiusmodi diſſolubilia ſubeat, vt inquit nona cōcluſio. A frigido vero, nō educēte humidum, ſed interius cōſtringēte, vt in extremis partibus appareat ſiccitas, intus autē latet clauſa humiditas. Cuius rei indiſcū eſt, quia (vt ſeptima inquit cōcluſio) quæ a frigido ſūt coagulata, vt lutū indurātū, aduenitēte calido ſoluūtur, nullo proſus adiūto humido, ſed eo quod introrſū delituit, exteriūs apparente, ſeq̄ fundēte. xlii. Nam eius ſex atq̄ ſcoria ſubſidet. Scoria tā in plumbo quā argēto, aere, ferro, & cæteris metallis, dicitur quicquid ſubſidet, & qua ſi ſex eſt metallorū, ſicut ſpuma quæ ex ferueſcēte materia tollitur. Et ea terreſtris magis eſt & impura, q̄ reliqua metalli materia. Hinc metallum cōgnoscitur eſſe melius & purius, quod pauciorē relinquit ſcoriā, ſicut & vinū purgatiū atq̄ meraciū, quod min⁹ habet fecis ſubſidēs in imo. Id enim indiſcū eſt pauca terreſtreitatis vtriq̄ permixtæ. Pyramachus autem lapis (cuius eodē in loco meminit litera) a pyri dictōe græca ignē ſignificatē nomē ſūpſit, q̄ intra ſeipſē cōtineat, qui facile aut clauo aut alio lapide excutitur. Nepe is lapis eo pacto percullus, leuiter ſcintillas edit, quæ ſulphuratis aut ſoliſ aridis excepre, dicto celerius ignem gignunt. Eundē Græci Pyritē quoq̄ nominant, Latini vero cum ignarium appellat.

Septimi cap. annotat.

¶ Deſiccabile, coagulabile. ¶ Lix, cinis eſt foci, hinc lixiuum deducitur, aqua ſin qua cinis coctus eſt. ¶ Euaporantia intelligimus, quādo fumus ingroſſari poteſt, & ſtillare in aquā. ¶ Coctile, coctus later. ¶ Hebenus, arbor Indica, enodis, nigra palmæ aſſimilis, quæ aquis ſubmergitur, & inter erodentia connumeratur.

Septimū caput cōtinet ſex cōcluſiones. ¶ Prima cōcluſio, Sales, vt nitrū, later, lapis & ſimilia, pl⁹ terra q̄ aqua exiſtūt. ¶ Nā quæ pl⁹ aquæ habēt, ingroſſatur ſolū ab igne, quæ autē plus terre, coagulatur talia autē ab igne coagulatur, & non ingroſſatur, plus igitur terræ q̄ aquæ retinēt. At oleū ancipitis ſe præbet naturæ ſi enim plus aquæ haberet, deberet a frigido vt glaciēs gelari, ſi pl⁹ terræ, deberet vt later coagulari a calido. Hoc autē nō ſit, nā a neutro coagulatur, inſpiſſatur tamē ab vtroq̄. Si cauſā requiris, hæc eſſe vidēt, quod oleū maxime ſit aereū, hæc enim de cauſa ſupnata aquæ, ferē enim ſurfū aer, frigus itaq̄ ipſū circumſtans, aerē in eo exiſtentem ingroſſat, qui ſpiſſior factus cōuertit in aquā, ingroſſatq̄ oleū. Sēper enim quod ex oleo et aqua cōmixtū fuerit vtroq̄ denſius ſpiſſius que habet, calidū vero reſoluit aqueū, hinc albefcit oleum, quod tamen temporaria cōtra inſpiſſatur, marceſcēte calido, aereoque ſurfū in aquā cōacto. Liqueſcit itaque oleū vtroque

44

et calido et frigido inſpiſſari, ſed nō eodem modo, a frigido ſiquidem per ſe inſpiſſari videtur, a calido vero p accidens. Et neq̄ deſiccatur coagulatur a calido, neq̄ a frigido, nō ſolum quia viſcoſum (viſcoſitas enim impedit eius humiditatē extra hi educique aut a calido humido elixando, aut calido ſiccō aſſando) ſed et quia ſit aereū, aer em̄ neq̄ aqua neque igne deſiccabilis eſt. Et ea quæ plus aquæ quā terræ habent, iure aquea dici poſſūt, quæ vero contra plus terræ, dici poſſunt terrea. Quod ſi æquam aquæ et terræ retinēt portionem, cōmuni appellatione aquea et terrea dici merentur, et hæc omnia (vt diximus) coagulari poſſunt, ſoluiq̄ coagulata. Et quæ plus aquæ obtinēt, elixationē atq̄ ingroſſationē ſuſtinet, vt vinum et muſtum, et ſimilia, cum enim coquantur elixanturq̄, aqua reſoluitur humiditas, cuius iudicium hoc eſſe poteſt, q̄ ſuperpoſita manu, aut aliquo huiusmodi, cōreſcēte vapore, aquā colligere poſſis: quare quod relinquit, plus terreū exiſtit, et denſius, atq̄ ſpiſſius.

- 45 ¶ Secunda cōcluſio. Quæ nō ingroſſatur a frigido, ſed coagulatur, euaporantia quædem ab igne, magis ſunt aque: vt vinum, acetum: ſerum, lixiuum vrina. Nā hæc a calido ingroſſatur: et ipſa coagulat frigiditas. Et nō ſolum coagulat vt aquea: ſed et tū ingroſſat vt aerea: aer enim cōuertit in vaporē: quemadmodum de oleo dictū
- 46 eſt. ¶ Tertia cōcluſio. Quæ a frigido ingroſſatur nō euaporantia, aut terræ & aeris aut aeris & aquæ ſūt cōmunia. ¶ Hæc enim de cauſa mel quod terræ & aeris eſt. & oleū quo laeris & aquæ, frigido deſatur. aerem enim deſat frigus in aquā. ¶ Quarta cōcluſio. Lac & ſanguis, aquæ & terræ ſunt cōmunia: & nitrū & ſales, & ex quibus buſcūq̄ cōſtant lapides, magis terrea. ¶ De lacte enim hæc ſūt indicia, ſi nō ſepareſerū, totum euaporat decoquēdo, velut aqua. Et ſi ipſi tepeſacto iponatur coagulū vt medici facere ſolēt) cōſtat terreſtre ſeparatū ab hūido, paraturq̄ hoc pacto caſeus, & ſerū: quod quidē ſeparatū non amplius ingroſſat, ſed vt aqua euaneſcit in vaporē. Et ſi lac aliquod caſeū nō habeat, aut admodū paucū, ipſū magis aquæ eſt, minusq̄ vſui redditur aptū, hæc itaq̄ moſtrant lac aqueæ & terreſtris eſſe naturæ. De ſanguine autem hoc idē manifeſtum eſt. Inſpiſſatur enim euaporatio nō faciente calido, & coagulatur frigido, ſiccaturq̄. Qui autē propte non coagulatur, vt ceruinus, magis aqueus eſt, poros via ſq̄ frigori (velut aqua nō præbens, quæ ppter & ſibras nō habet, ſibræ enim, & quod ſolidū eſt, terreſtre eſt, vnde ſit vt ipſis extractis nō coaguletur, neq̄ deſiccetur humidū vt neque ſegregato caſeo deſiccatur ſerū. Et huius rei adhuc ſignū eſt, q̄ morbid⁹ ſanguis (vt neque aqua, pituita, & ſanies) coagulari nō vult, hæc enim idigeſta ſūt, & a natura inſuſpata. De nitrō, & ſalib⁹ & ex quibus cōſtāt lapides, conſtat, nā illa poti⁹ hūido ſoluūtur, & non calido.
- 48 ¶ Quinta cōcluſio. Eorū quæ terrea ſūt, quedā ſunt ſolubilia, quedā indiſſolubilia & indiſſolubiliū, quedā molliſcabilia, quedā vero minime. ¶ Nā nitrū & ſales, ſolubilia ſunt, later coctus & ferrum, indiſſolubilia, ferrum et cornu, molliſcabilia, cōctile vero et lapides, imolliſcabilia. Et horū omnium cauſa exiſtere vidēt q̄ contrariorū contrariæ ſunt cauſæ. Hæc em̄ de cauſa q̄cūque duobus frigido et ſiccō coagulatur, hæc calido et humido ſoluūtur vt igne et aqua ſimul, et quæcunque ignis ſol⁹ coagulat, aqua diſſoluit, et q̄cūque frigidum ſolum, diſſoluit ignis. Quæcunq̄ vero a duob⁹ contrariis, vt calido et frigido, coagulata fuerit, maxime indiſſolubilia ſunt: quod accidit quoties calidum, multum humidum expreſſerit: vt in coctilis de coctione, cum m rurfum toto expirāte calido ipſum amplius frigidum coagulat, conprimat et coarctat, ita vt humidum ampli⁹ non præſtetur aditus, tale tunc certe maxime indiſſolubile eſt. Non em̄ ſoluetur a calido vt igne, nam ſola ſoluit, quæ a ſolo frigido coagulata ſunt. Neq̄ vero a frigido vt aqua ſoluetur. nā ea ſola ſoluit, quæ calido ſiccō ſunt cōcreta. Et licet later poros habeat: per quos ſubtiliſſimus ſpiritus exit: humido tamen groſſiori non præbent aditum: p quod ſolum ipſum coagulatū eſſet diſſoluendum. Molliſcabilia quidē ſunt aquea et terrea, quæ calidum ſol

uit, & frigus coagulat, vt ferrum, & humoris indigetia oppositū pstat, vt in cōstili et lapide. ¶ Sexta cōclusio. Ligna (excepta hebeno, & alijs ei⁹ generis) aeris et terræ sūt cōmunia. ¶ Nā hāc ob causā ligna sūt vstilia, nō mollificabilia, nō liquabilia et aque su pnatāta. At hebenus aq̄ nō su pnatat, ipa enim magis terrę existit, et ex ipsa hebeno nigra exspirauit resolutus aer. Sed de coagulatiōe et liquatiōe hacten⁹.

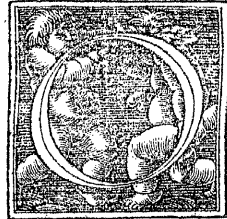
Oleū non congelari Aulus Gellius. Taurus.

Sextimi cap. scholia. xliiii. Si em̄ plus aquæ haberet, deberet a frigido. Aulus Gellius libro decimo septimo noctium Atticarum capite octauo sentit ex sententia Tauri philosophi oleum s̄pe & facile stare atq; congelascere vinum autem admodū rarenter. Illiusq; causam percontatur ibidē. Porius tamen hāc in rē Aristoreli est astipulandum sententiā oleum neque a frigido gelari, neq; a calido coagulari, nā quę cōgelantur humidum debent aqueū habere, non pingue neque viscosū. Atqui oleum nō habet humidū aqueū, sed aerē, quod itidē pingue est & viscosum. Itaque impedit illa viscositas olei cōstrictionē. Neque causa ab Aulo Gellio superiore loco adducta satis firma videtur, oleū scilicet ob leuitatē celerius coagulari. Faciliora (inquit) ad coeundum ideo videntur quæ leuiora, leuioraque sunt. Nam aer longe est oleo leuior, & tamen congelationi non est obnoxius. Præterea lutum aqua humectatum facile gelu stringitur, & tamē est admodū graue. At si leuitas cōgelationem faceret citiorem, grauitas eandem redderet tardiorem. Demū quāta est olei leuitas supra vinum & acetū quorū hoc nunq̄, illud vero raro gelari eodē in loco asserat. xlvii. De sanguine autē hoc idē manifestum est. Taurinus (vt inquit Syppōtinus) omnium celerrime coit atque durefcit, ideo quē pestifer est, præsertim potu. Porro Themistocles ab ingrata patria (quā a Persarum impugnatione tutatus fuerat) exul factus, & a Xerxe rege Persarum (quē bello nauali in freto Salaminio deuicertat) princeps exercitus aduersus Atheniēses magno cum honore constitutus, cū videret patriæ suæ ingētis cladis periculum imminere, hasto tauri sanguine seipsum interemit, ne aut regi de se bene merito infidus esset non pugnando viriliter, aut patriæ suæ hostis videretur.

Sypontinus. Themistocles. Xerxes.

¶ Octauo capitis annotat.

¶ Perfecta mixta sunt animalia, vegetabilia, & ea quæ fossilia sunt. ¶ Calidum et frigidum, prima agentia dicuntur, q̄ sensibilium formis prima sint agēdi instrumenta. Siccū vero et humidum, prima passiuia, q̄ sensibilium potentie prima sint patiendi instrumenta. ¶ Soluuntur, liquantur, aut mollificentur.

¶ Ctauum cap. cōtinet vnā conclusionem, tres rationes ad eā enumerationē passionē mixtorum perfectorum, et recollectionē determinationis coagulabilis et incoagulabilis, liquabilis et illiquabilis. ¶ Cōclusio. Calidū, frigidū, humidū et siccū, omnib⁹ mixtis pfectis cōmūia sunt. ¶ Primo. Quia vt dictum est calido et frigido cōstāt corpora, calidum em̄ et frigidum ingrossātia et coagulātia, ipsorum opationes faciunt, et q̄to magis ipsis deficit caliditas, tāto magis abundat

frigiditas, et patiunt̄ p humidum et siccum. Sunt igitur calidum, frigidum, humidum et siccum, talibus omnibus cōmunia. ¶ Secundo. Perfectorum homœomera (quas similes ptes dicimus) ex aqua et terra cōstare cōspiciunt̄, vt i animalibus ossa, caro, neruus, in plātis cortex et lignum, et i ipsis fossilibus aurum, argētum, et cætera id genus, talia autē sine calido pfici nō possūt. Erunt igitur hęc ipsis cōmunia. ¶ Tertio. Differūt hęc omnia adinuicē penes sēsibilia p̄pria, & posse agere, vt penes colores, albū & nigrū, & similes, penes sonos, vt penes acute aut grauit̄ sonare, aut similia, penes odores & sapores, dulce & amarū, & similes, penes tāgibilia calidū, frigidū, humidū & siccū, & penes posse aliquid agere in sēsū. Cōueniūt igitur ipsis calidū et frigidū prima actiua, sine quib⁹ nō videntur inesse posteriora. et multo magis passiuia differūt, vt q̄ magis passiuia consent, et quib⁹ passionū plurimæ cōueniāt, vt passiones secūdū quas coagulabile, liquabile, mollificabile, et similes dicūt̄ q̄ et ossi et carni et neruo, cortici, ligno, metallo, lapidi, et vnicuiq; homœomerorū cōueniunt, quæ si ipsis conueniunt, et prima passiuia humidum, et siccum eisdē conuenire nec esse est, omnibus igitur talib⁹ calidum, frigidum humidum et siccum cōmercio veniunt, habenturq; cōmunia. Et vt passionum numerus secundum quas differunt, aliquo modo haberi possit, nominibus tum quæ potentiam im-

portāt, tum quæ im portāt impotentiā, inferius describimus.

Coagulabili	Incoagulabile	Capibile	Non capibile
Liquabile	Illiquabile	Trahibile	Intrahibile
Mollificabile	Immollificabile	Ductibile	Non ductibile
Intingibile	Nō intingibile	Fissibile	Infissibile
Flexibile	Inflexibile	Detruncabile	Indetruncabile
Frāgibile	Infrangibile	Viscosum	Fragile
Cōminuibile	Incōminuibile	Commassabile	Incōmassabile
Impressibile	Non impressibile	Exhalabile	Inexhalabile
Formabile	Informabile	Vstibile	Inustibile.

Et de coagulabili, incoagulabili, liquabili & illiquabili prius determinatū est de quibus quasi paucis perstringentes, eorum quæ dī imus adhuc hoc repetamus. Coagulabilia quædam a calido coagulantur, quædam vero a frigido. A calido quidē humidum desiccāte, a frigido vero calidum exprimente: Quapropter hęc induratio nem & coagulationem humidū absentia patiuntur, vt quęcunq; sunt terre: hęc vero absentia calidi, vt quęcunq; sūt aque. Et quęcunq; humidū absentia coagulata sūt, hūido soluūtur: nisi ita cōpressa sint, & angustū cōstrictiq; pori relictū vt aque molis introitū non admittāt: quemadmodū de cōstili diximus, quæ vero eius ingressum admittūt, vt nitrum, sales, exsiccatumq; lutū, humido soluuntur omnia, & quęcunq; calidū priuatione vt glacies, æs, plumbum, a calido soluuntur. Incoagulabilia autem sunt, quęcunq; humiditate aqua carēt, aut non sunt aque (vt quę plus calidū habēt) & terre, vt mel & mustū: sunt em̄ calida, et velut efferuētia, et quęaque quidē sunt, sed plus aeris habent, vt oleum, et argentum viuū: et quicquid pingue et viscosum est, vt glutē. Sed nunc ad cetera deter mināda nos conuertamus.

¶ Ctauo capitis scholia. I. Omnib⁹ mixtis perfectis cōmunia sūt. Et si in quolibet mixtorum pfectorum inueniantur dictæ quatuor qualitates, non tamen idcirco purādi est cōvaria simul esse in eodē. Nō enim sunt in illis dictæ qualitates secundū suam excellentiam, & inensionē, sed remissæ & temperatæ adinuicem, vt secundū de Generatione caput septimū ostēdit. Quocirca nō cōtrariæ sunt simpliciter, sed dūtaxat secundum quid, quas simul eidem subiecto adesse, nullum putetur inconueniens. Cum autem mixtum aliquod cuiuspiam elementi vt aquæ habet insignius & excellentius cōtemperamentū, & qualitates illius frigiditatem & humiditatem habet satis excellentes, & sufficientes denominare subiectum. Verum quāto maior est illarum excellentia, tanto minor est suarum contrariarum caliditatis & siccitatis in eodē mixto virtus. Quanto enim plus adest vnius contrarij, tanto in eodē minus adest alterius. Non itaq; rursum conficitur, duo cōtraria simpliciter simul eidem adesse. Et quanuis in nō nullis mixtis aliqua quatuor qualitātū deesse videtur, vt in lapidibus humiditas, nihilominus & ea adesse, sed admodū exilit̄, neq; tēsi est peruia, ob siccitatē suā contrariū obtinēt & prædominās. Er vt passionum numerus secundū quas differunt. Passionū mixtorum perfectorum numerus describitur decem & octo nominibus, naturalem potentia & in affirmatione designātibus, quæ in litera primo & tercio ponuntur limite. Insuper & alijs decem & octo nominibus quæ ex opposito primis respondent, naturālē quidē impotentia & in negatione designātibus, & in litera secundo limite simul & quarto positīs, hęc quidem serie, vt primum secundi limitis opponatur primo primi, & secundum secundo. Ita primum quarti limitis opponitur primo tertij, & secundū secūdo. Quorū omnib⁹ duo prima primi limitis coagulabile & liquabile, & duo itidem primo secundi eis opposita incoagulabile & illiquabile, superius satis determinata sunt, possūtq; hoc pacto definiri. Coagulabilia sunt quæ a calido humidū educēt, aut frigido humidū inrus occulāte, sunt constringibilia, vt lutum, & glacies. Incoagulabilia vero sūt quæ hoc pacto neq; a calido neq; a frigido cogi, & concrefcere nata sunt, vt oleum. Liquabilia sunt quæ a calido siccō latens humidum proferēt, aut frigido humidū poros subeunte, in humorem solui nata sunt, vt metalla fusibilia, & lutū. Illiquabilia vero sunt quæ in humore solui nata nō sunt, vt lapis, later, vas fūtile. De reliquis autē sexdecim passionibus affirmatiuis & earū negatiuis sequēs caput pertractat.

¶ Nomi capitis annotat.

¶ Formabilia, effugibilia. ¶ Trāsmutata, alio trāslata. ¶ Phlegma pituita. ¶ Calidum igneum, ignis, aut quod eius vim obtineat. ¶ Exhalabile hęc, exhalabile partes aliq̄. ¶ Halat exhalat.

Onum caput cōtinet sexdecim diffinitiones, & earū aliquo pacto de-
 clarationes. **¶** Prima diffinitio, Mollificabilia sunt coagulata quæ ab
 igne humiditate ad exteriora ducta, tandē tactui cessibilia sunt. Et nō
 debent esse aquæ solū, vt glacies, neq; terræ, a quibus ignis totum hu-
 midū euaporare faciat, vt nitrum & sal, neq; talem (vt later) irregula-
 ritatem habentia, sed terrea magis, aut trahibilia, aut ductibilia, non intingibilia,
 non aquea, sed quæ molliantur igni, vt ferrum atq; cornu. **¶** Immollificabilia ex-
 opposito cognoscūtur. **¶** Secūda, Intingibilia sunt terrea quæ latiores poros habē-
 tia, molem aquæ admittunt, mollioraque fiunt madefacta, solidiora tamen aqua,
 nam talia per totum aqua facta, solum dicerentur liquabilia. Et intingibilium que-
 dam liquabilia sunt, vt æs, & coagulatum lutum, quædam vero nō sunt liquabilia
 vt lana. Similiter nō intingibilū quædam sunt liquabilia, vt nitru & sales, & quæ-
 dā nō liquabilia, vt later. **¶** Sed quæres, cur lutū intingitur, & liquefcit humido ni-
 trū autē & sales liquefcūt, & nō intingūtur? **¶** Hæc causa esse potest, quod in nitro
 & salibus per totū sunt pori aquæ peruij: ideo statim soluntur ab aqua, atque lique-
 fcūt, indurato autem luto nō sic, sed permutatim hī magni habentur, hī vero stri-
 ctī, & qui aquam non admittāt, ideo prius intingitur, mox deniq; soluitur & liqua-
 tur. **¶** Et non intingibilia ex opposito cognoscuntur. **¶** Tertia, Flexibilia sūt quæ
 cūque a rectitudine in circūferentiam, aut a circūferentiā in rectitudinem duci que-
 unt, vt calamus & vimen. **¶** Quæ si a rectitudine ad cōuexū ducātur, reflexa dicā-
 tur, si vero ad cōcauum deflexa atq; circūflexa, & si a cōuexo aut cōcauo sint ad re-
 ctitudinē ducta, directa dicātur. Nō enim idem est reflecti, deflecti, & dirigi, sed
 aliud & aliud, impossibile enim est: rectū, reflexū aut deflexum esse: et si omne ta-
 le reflexibile esset, aut deflexibile. **¶** Inflexibilia vero sunt, quorū moles a rectitu-
 dine in circūferentiā, aut a circūferentiā in rectitudinem duci nequeunt, vt later &
 lapis. **¶** Quarta, Frangibilia sunt quæ flexibilitatem non omninō perferentia, in
 duas partes abeunt diuisa: vt lignum. Infringibilia vero, quæ hāc diuisionē non ad-
 mittūt: vt glacies. **¶** Quinta, Cōminuibilia sūt quæ in qualiscūq; minutas partes ab-
 eunt diuisa, nō facile duarum solū diuisionē admittentia. **¶** Incomminuibilia vero
 horum opposita. Et quædam sūt frāgibilia, & non comminuibilia, vt lignum, quæ-
 dam cōminuibilia & infringibilia, vt glacies & lapis. quæ dā vero frāgibilia & cō-
 minuibilia simul: vt later. Et differūt fractio & cōminutio: quod fractio magnarū
 & duarū partiū sit, cōminutio vero quarūcūq; & duabus plurimum. Et quæ mul-
 tos et magnos non vicissim nō alternatim sese habentes poros habent, hæc frangibi-
 lia sūt, quæ vero passim et vicissim poros habēt quā plurimos minutissimos, hæc
 sūt cōminuibilia, et quæ vtraq; hæc pororū genera tenēt, hæc et frangibilia et com-
 minuibilia. **¶** Sexta, Impressibilia sunt quorū exterior superficies aut pulsioe, aut
 fortī ictu, percussioneve: aut tactu in profundum cedit: vt æs, et cera. Nō impressi-
 bilia autem sunt, quæ hoc pacto non cedūt. Et impressibilium quædam sūt mollia,
 vt cera, alia vero dura, vt æs. Similiter nō impressibilū hæc sunt mollia, vt aqua,
 quæ cedit in profundū non manente superficie, hæc dura, vt later, cuius superficies
 in profundū nō cedit. **¶** Septima, Formabilia sunt bene manu impressibilia, & nō
 resiliētia, vt cera que ipressionē manu pertractata seruat. **¶** Quæ vero hoc pacto
 impressionē non seruat, nō formabilia dicimus. Et horum nō formabilū quædā
 facile sunt impressibilia: vt lana, & spongia, quædam difficile, vt æs, & lignum,
 quæ dā nō impressibilia, vt later, & aqua. **¶** Octaua, Capibilia sunt quæcūque se-
 cundū superficiem non diuisam aut transmutatam in seipsa secundum profundum
 facile sunt cedentia: vt spongia, cera caro, quæ pulsa & indiuisa, in suos secundum
 profundum facile cedunt poros. Et capibilia omnia connaturales habent poros, in
 quos possunt cedere pressa, siue ipsi inanes sint, quales dicuntur cum sint insensibi-

liori corpore vt aere pleni, siue quidē pleni sed corpore molliori q̄ quod in seipsū
 indiuisū cedat, vt spōgia humectata, seper enim in suos cedūt poros, ipso interclu-
 so aut cedēte aut ex pl'o corper. **¶** Incapibilia autē sūt quæ hoc pacto in seipsa nō
 dedūt: vt aqua, lac fluidū omne, & omne durum, q̄ tales poros nō habeant, in quos
 cedere possint, vt aqua, aut habēt quidē, sed duriuscula, durioribus ve corporibus
 plena. **¶** Nona, Trahibilia sunt quorū ad latus transferri potest superficies, ipsa q̄
 dem superficie cōtinua manente: vt pilus, coriū, neruus, pasta, & gluten. Trahi ve-
 ro est ad mouens transferri: ipso seper plano manente continuo. **¶** Non trahibilia
 autē sunt quæ ad latus hoc pacto transferri non possūt, vt aqua & lapis. Et trahibi-
 liū hæc capibilia sūt, vt lana & cera, hæc vero nō, vt phlegma. Itidē capibiliū hæc trahibi-
 lia sūt, vt lana & cera, hæc nō trahibilia, vt spōgia. **¶** Decima, Ductibilia sunt
 quæcūq; eadē pcussione simul & in latus & in pfundum secundū superficiem & se-
 cundū ptem transferri possunt, vt æs & ferrū. **¶** Nō ductibilia vero, quæ hūc in
 modū transferri non possunt: vt lapis atq; lignū. Et omnia ductibilia impressibilia
 sunt, non autē omnia impressibilia sunt ductibilia, nā lignū impressibile est, nō autē
 ductibile, fere tamē ductibile & impressibile quo ad omnia cōuertuntur. Et ductibi-
 liū quædā capibilia sunt, vt cera & lutum: quædā non, vt ferrū. Ita & capibiliū que-
 dā ductibilia sunt, veluti cera & lutū: quædā non, vt lana, & sūt neq; capibilia neq;
 ductibilia: vt aqua. **¶** Undecima, Fissibilia sūt quorū diuisio pcedit diuidēs, plusq;
 diuiditur q̄ diuidēs assequitur: vt lignū. **¶** Infissibilia autē, quæ talia non sunt. Et
 nullū simpliciter molle, fissibile est, dico em̄ simpliciter, nam ad alterū, ferrū mol-
 le est: vt ad chalybē. Neq; omne durū fissibile est, vt ferrū, sed talia esse debēt, que
 neq; sint liquida, neq; ductibilia, neq; cōminuibilia, talia autem sūt quæ secundū lō-
 gitudinē poros habent, secundum quos adiuicem adnascūtur & adhærent, non au-
 tē ita secundū latitudinem habent. **¶** Duodecima, Detruncabilia sūt quorū diuisio
 non pcedit diuidens, sed solū diuiditur, & non cōminuitur quod assequitur diuidēs.
¶ Et indetruncabilia sunt quæ hoc pacto diuidi nequeūt. Et detruncabilium quædā
 sunt mollia, vt cera: quædā dura, & nō fissibilia, vt ductibilia, quædā vero detruca-
 bilia & fissibilia simul, vt lignū quod quidē vt plurimū secundū longitudinē fissi-
 bile, secundū autem latitudinē detruncabile, quod cū diuisibile sit, & in lōgum, &
 in latum: quā diuisibile secundū lōgum, fissibile est: quā vero secundum latum, di-
 citur detruncabile. **¶** Decimatertia, Viscosa sunt quæ ad multū extēdi possunt, & be-
 ne cōuenire. Et hæc trahibilia aut humida & mollia sunt, quorū ptes ptibus adhæ-
 rēt, ptesq; sequuntur velut cōcatenatæ colligatæque. **¶** Quæ autem mollia talia
 nō fuerint, nō viscosa & fragilia dicunt. **¶** Decimaquarta, Cōmassabilia sunt ca-
 pibilia quæ māsiuā habent capturā, vt cera & pasta, quæ impressionem seruant, & nō
 resiliunt. **¶** Incōmassabilia vero quæ omninō capibilia non sunt, aut quæ capibilia
 quidem manentē nō seruat capturam: vt aqua, vt lana. **¶** Decimaquinta, Exhalabi-
 lia sunt quæ humiditatē habēt quidem, sed quā non sine sicco igneo seorsum euapo-
 rēt. Et em̄ vapor, calido separatē igneo, quædam ab humido madefacti suo segrega-
 tio, quæ nunc in aere cedit, nunc in ventum, nunc vero i imbriferam nubem con-
 crescit. Exhalatio vero hic nuncupatur, quæ fit a calido igneo cōmunis sicci & aerei
 humidi segregatio, & ideo vapor madefacit, exhalatio autem nō, sed potius colorat
 Et exhalabilem hæc in aere tempore dissoluuntur disparentia & sicca, hæc vero ip-
 sorum remanentia sūt terrea, differunt tamen id quod ipsorum temporis tractu in
 aerem segregatur, & halat, a vapore, q̄ id exhalationis neq; cedit in ventum aut nu-
 bem, neq; madefacit, quod facit ipse vapor. Lignosi quoq; corporis exhalatio pro-
 prie fumus dicitur. Nomine autem lignosi corporis, ossa, pilos, et cetera id genus in-
 telligi volumus. Non em̄ habemus nomen aliud commune quo ipsa nuncupemur
 quāuis secundum analogiam ea omnia sub eodem sint: quod satis innuit Empedo-

cles, cum pilos, & auium deſas plumas, & piſcium ſquamas, & arborum folia, ex eis dem & conſimilibus oriri aſſerit. At pinguis corporis exhalatio, fuligo dicitur: vnctuoſi vero, nidor, quam *νυ, ασα, π* Greci vocant. Et hinc iterum cognoscere promptum est cur oleum & aqua elixari, calidoq; ingroſſari non poſſint, nā oleum totū exhalabile est, & non vaporabile: aqua vero contra, tota vaporabilis, non autem exhalabilis. Itidem dulce vinum, quod dulce est halat, est em̄ pigue, et multa cum oleo communia tenens: vt frigore nō coagulatur, vt neq; oleum, sed adurit, iſſamma turq; vt oleum: vt nomine vinum dicat, opera autem vini non faciat, humorēque parum vinoſum habeat, hac de causa ipſum (vt alia faciūt) nō iēbriat, sed parū exhalationis habet: ideo flammam emittit. ¶ In exhalabilia autem dicunt quæ cum ſiccō humidum non reſoluunt. ¶ Decima ſexta. Vſtabilia ſunt quæcunque poros habent ignis ſuſceptiuos, et in poris ſecundum directum humiditatem, igne q̄ dem debilio re: vt lignum, os, lana, quæ incōmaſſabilia ſunt. ¶ Inuſtabilia ſunt quæ huiusmodi poros non habent: aut quæ fortiorē ipſo igne retinent humiditatem: vt lapis, glaciēs et viride lignum. quæ eſſe prius poſita ſunt incōmaſſabilia. Item et alio modo latius dicunt vſtabilia corpora, quæcunque i cinerē redigibilia ſunt. Et hæc ſunt quæcunque coagulata ſunt calido ſolo, aut ā bob⁹ ſimul, calido ſcilicet et frigido, his em̄ omnibus videſ ignis præualere. Carbunculum tamen pretioſa gemmā excipio, cui ignis nō præualet. Et vſtibilium hæc inſlāmabilia ſunt: vt quæcunque humida exhalabilia ſunt, vt pix, oleum, cera, et cum alijs q̄ per ſe ipſa magis ſunt inſlāmabilia et quecunque fumum emittunt, hæc autem carbonalia ſunt: vt quæcunque pl⁹ terræ q̄ fumi habeāt. Et inſlāmabilium quoddā eſt illiquabile: velut lignum (quod p̄ totum cōtinuum ſit) humidum habens aptum vt puratur, quoddam vero liquabile, vt thus. At vero æs et ſi liquabile ſit, inſlāmabile tamen nō eſt, quod ſi partes p̄tibus p̄pinquas habeat, humidum tamen ſiccō non ſatis cōtinuum et cōnium habet: quod etiā minus eſt q̄ vt flāmam efficiat. Et thus duobus aſſimilatur, duorum que tenere naturā videtur, ligni ſcilicet, et æris, ligni quidem, q̄ fumum quo inſlāmetur præſtet, æris vero, q̄ humorem, quo mollificetur et liqueſcat. Et inſlāmantur exhalabilia, nō liquabilia: q̄ magis ſunt terræ, quæ ſiccum igni cōmune habet, ſi itaque id ſiccum, calidum fiat: fiet ignis atque flāma, hinc em̄ flāma exiſtit ſicci ſpiritus aut fumi ardor. Et iam diximus lignorum exhalationem fumum eſſe: et cere et thuris, et picis, et piciferorum omnium, et ſimilium exhalationib⁹ nomē fuliginis coaptari: olei tamen et quorumcunque vnctuoſorum eſſe nidorē: et quedā ſola paucum inſlāmari, quia paucum ſiccum habeant: adiuncta autem alijs (vt que pinguiſa, ſicca, aut vnctuoſa fuerint) citiſſime inſlāmari, nam humida per ſe, vt oleum, cera, pix, magis exhalant, ſicca autem magis ardent. Et de his hæc tenus.

Noni capitis ſcholia. lili. Impoſſibile eſt enim rectum reflexū aut deſlexū eſſe. Nō oportet ſi nomina potentiarū ſimul eidem conueniunt eorum actus eidē vna pariterq; cōuenire, vt poſſe ſanari, & poſſe ægrotare, ſimul eidem vt Socrati cōperit eſſe tamen ſanum & ægrū, neutiq; eidē ſimul ad eſſe poſſunt. Ita id eſt ſimul eſt dirigibile, reflexibile, & deſlexibile, nihil tamen ſimul eſt directū, reflexum & deſlexū, quāuis idē ſucceſſiue poſſet eſſe primo quidē directū, & deinde incurū, aut e diuerſo. Cæterū cū aliquid ſecundū cōuexum incuruatur, inſleſcitur & ſecundū cōcauū, quia cū inſleſcibilibus exterior ſupſides ſit incurua, etiā & interior, vt ſi cuiuſpiā arcus extremitates deſlectatur verſus cōcauum, pars extrema etiā ſit incurua, prætumida, & extuberās. Et e diuerſo ſi verſus cōuexū inſleſcitur, pars oppoſita itidem ſinuofa ſit & obliqua. Nō tamen idcirco idē re ipſa eſt reflexum aut deſlexum, nā non dicitur aliquid reflexum aut deſlexum, quia ſecundum cōuexū incuruatur, aut cōcauū, ſed reflexū, quia a rectitudine ad cōuexum curuatur, deſlexum vero, quia a rectitudine inſleſcitur ad ſuū cōcauū, quorum vtrunq; ſimul eidem competere non poſſet, non enim idem ſimul poſſet a rectitudine duci ad ſuū cōuexum & cōcauum. Similiter directū a p̄dictis etiā re ipſa diſcrepat, neq; idem eſſe poſſet directum & reflexum, aut directū & deſlexum. Nam illud ipſum ſimul rectum eſſet & curuum. Directum enim ab obliquitate in rectitudinem tendit, Reflexum vero & deſlexum, a rectitudine in ſinuofitate. lviij. Et capibilia omnia

cōnaturales habent poros. Id diſcriminis habent impreſſibilia quæ ſunt formabilia, & quæ capibilia. Nā formabilia cū in profundum cedunt, maſſuam habent capturā, vt remoto premanē partes depreſſæ nō redeant in ſummum, neq; reſiliāt. Itidem manu pertractata, quamcūq; impreſſionem formatam diu ſeruāt, vt ſi quis ceram digitis verſando fecerit triangulam aut quadrangulā, diutius illam ſeruabit eſt formationē. ſi quis item digito vnam eius partem in profundū depreſſerit, amoto digito pars depreſſa manet in imo. Capibilia autem nō formabilia ſunt poroſa & ipōgioſa, quæ abſq; ſuperficiē diuſione facile in profundū cedunt, & protinus ſe in priorē diſpoſitionē reuocant atq; redunt. Cedunt quidē egrediente corpore ſubrilliori (vt aere aut aqua) prius poris illis cōtento. Reſiliunt vero, corpore ſubrilliori iterū poros illos ſubeunte, & partibus ſeſe explicatibus, vt ſpongia, lana, & panis recens. Cōpreſſa enim ſpōgia aut aerem eſſat, aut aquam intus cōtentā reliquat. At vbi ceſſat cōpreſſio, ruſum partes ſpongiæ recepto aere ſe dilatant. lxi. Dico enim ſimpliciter. Mollium hoc ſimpliciter eſt molle, illud ad alterū. Ita & durorū hoc ſimpliciter durum, illud ad alterum. Simpliciter molle eſt quod abſolute & per ſe ſumprum molle eſt, & caſuū cedens, vt cera, lutum. Ad alterum molle eſt, quod ad alterum collatum, minorē eo habet duritiem, ſaciūſ vt caſuū cedit, vt cera ad ferrum. Sic durum ſimpliciter eſt, quod ad alterum nō comparatum, ſed ſecundū ſe ſumprum, duritiem habet, vt ferrum marmor. Durum vero ad alterū eſt, quod alteri comparatū, maiorem eo habet ſoliditatem, vt cera ad aquam. Nullū ſane idē eſt ſimpliciter durū, & ſimpliciter molle, q̄ ea pugnent aduerſeturque adinuicē. Ad idē eſt molle ſimpliciter, & durū ad alterum, vt cera ad aquā collata. Sic & idem eſt ſimpliciter durum, & molle ad alterum, vt ferrū ad calyhem. Sed hæc ex quarto capitis huius manifeſta ſunt, & facile perſpicua.

lxv. Eſt enim vapor calido ſeparate igneo. Manifeſtum eſt ex his diſtinctionibus quas habet litera, vaporis & exhalationis etiam ſecundum ſpeciē diſcrimen, eſſi ab eodē edantur efficiēte, vtpote calido igneo, & nonnullas qualitates vt qualiditatem & leuitatem habeant communes. Nempe vāpor ſegregatur ab humido madefactiuo, vt aqueo, & hinc facile in aquam cōuertitur. Exhalatio autē ab humido aereo ſeparatur, & a corporibus ſiccis atque terreis, humiditatem aeri nō experitibus. Et vapor quidē vbi ſublat⁹ fuerit, humiditatem plane retinet, ob quā & madefacere diſtinguitur. Exhalatio autē cū ſegregata fuerit, ſiccitatem habet igneā, magiſque naturā ignis ſmitatur, & eam ob rem deſiccandū vim habet. Conſimile diſcrimen habent exhalabilia & euaporabilia. Nam exhalabilia humiditatem habent aereā, admodū tamen debile, & cui dominaſ ſiccitas terreæ, vt ligna arida, & partes terræ ſulphureæ. Euaporabilia vero habent humiditatem aqueā excellentem, & ſenſu perſpectā, ſiccitatem vero aut nullam, aut exiguam & latentē. lxxvj. Carbūculū tamē pretioſam gemmam excipio. Carbunculus lapis eſt pretioſus, diſfundendi luminis miram habēs virtutem. Si enim in loco tenebroſo collocetur, totū reddet lumine colluſtratū, perinde atque ſi dies adeſſet, & a carbone, qui & in tenebris eſt cōſpicuus, ob fulgorē nomē deducit, de quo Plinius. xxxvj. naturalis hiſtoria libro. Principatū habent Carbunculi, a ſimilitudine ignium appellati, cū ipſi nō ſentiāt ignes. Vnde & a quibuſdā dicitur apyratæ, quaſi ab ignis leſiōe & ardore innoxij. Thus vero, & arborem, & ipſum gummi quod inde emanat, deſignat. Hoc autem in loco (vt & frequētius apud Latinos) pro ipſo gummi ſumitur, quod vbi igni impoſitum fuerit, reſoluitur in fumū gratiſſimi odoris, & teſte Plinio libro duodecimo naturalis hiſtoriae, ſolū in Arabia naſcitur. Luxta quod dicit Virgilius in Georgicis. Slois eſt thurea virga Sabæis, & ruſum. India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi. Neque tamē oīs Arabia thurifera eſt, ſed ſola eius regio que Saba dicitur.

¶ Decimi capitis annota.

¶ Similium partium corpora ſunt, quæ partes ſimilis habent denominationis. ¶ Cōmunia ſunt, terræ & aquæ, terræ & aeris, aquæ & aeris, terræ aquæ & aeris, & ita de igne, tamēſi cōmunia ignis in animalibus, vegetatibus, & foſſilibus minus reperiātur. ¶ Electrum, nos ſuccinū dicimus, ſuccus arboris eſt pinei generis deſatus rigore vel tempore aut marū dicitur & mixtura ex auro & quinta argenti parte electrum ſuccini colorem imitata. ¶ Compoſita, mixta perfecta.

Quod decimum caput quindecim propoſitiones (quæ ex præcedentibus dictis aliquo pacto cognitæ eſſe poſſunt) recolligit. ¶ Prima. Similium partium corpora (quæ homœomera dicūt) vt in animalibus caro, os, nerui, vngues, pili, fibre, venæ, ex quib⁹ cōſtāt ea quæ diſſimiliū ſunt partium, quæ dicuntur anomœomera, diſſimiliumq; partium tota, vt pes, manus: facies, & in plantis lignū, cortex, foliū, radix: & in foſſilibus aurum: argētū, ferrum, ſtannū, lapis, & ſimilia: aſſignatis differentijs abinuicem diſſerūt, quæ potiſſimum tactu diſcoſcūt. diſſerūt & ſaporibus, odoribus, coloribus, & varietate ſonorum. ¶ Secūda. Alia ſunt ex quibus hæc cōſiſtant, & a quibus conſiſtāt. ¶ Nam ex qui-

bis consistūt, sunt materia, humidū scilicet & siccū, quare aqua & terra, quæ manifestissimas has gerunt potentias. Ea vero a quibus consistunt efficiētia sunt duo: scilicet calidum & frigidum. hec enī constare faciunt, cogunt et coagulant. ¶ Tertia. Eorū quæ homœomeria sunt, similariumq; partium, quædam sunt aquæ, aut aquæ species: quædam terræ, terræve species: quædam vero communia. ¶ Quarta. Cōpositorum quædam sunt liquida, quædam mollia, quædam dura. De mollibus autem & duris iam dictum est: nunc de liquidis restat agendum. ¶ Quinta. Quæcūq; liquidorū euaporāt, ea sunt aquæ. ¶ Sexta. Quæcūq; nō euaporāt, hec sunt terræ, aut communia terræ et aquæ, terræ et aeris, aut aquæ et aeris: vt lac, mel, oleū. ¶ Septima. Quæ calido ingrossantur, communia sunt. ¶ Sed dubium affurgit, cuius sit vnum videtur enim nunc aquæ esse, quia euaporat: nunc vero commune, quia nouum vt mustū calido ingrossatur. ¶ Dicimus duplex esse vinū: recens scilicet, et antiquū. et recens plus habere terræ q̄ antiquum. hinc calido ingrossatur. magisque calidum esse: ideo minus constringitur et coagulatur frigido. Et est vinum in Archadia sic terrestre et calidū, vt in vtribus ita a fumo exliccetur, vt eductū appareat coagulatum. Ei si omne vinum fecem habet, omne est aquæ et terræ: et cuius magis habet, eius magis est. ¶ Octaua. Quæ a frigido ingrossantur, terræ sunt. ¶ Nona. Quæ ab vtroq; calido scilicet & frigido, communia: vt oleum, mel, dulce vinum. ¶ Decima. Quæcūq; solo frigido constant & coagulantur, aquæ sunt: vt glacies, nix, pruina, grādo. ¶ Vndecima. Quæcūq; solo calido, terræ: vt later, caseus nitrū, & sales. ¶ Duodecima. Quæcūq; ab ambobus calido & frigido coagulantur, aquæ & terræ cōmunia sunt: & sunt hæc quæ calidi & humidū priuatione coagulascunt: vt sanguis & genitura. nam sal, & quæ sincera cōstant terra, solius humidū priuatione cōcrescunt: glacies autē solius calidi: sanguis vero, genitura, vtriusq;. ¶ Decimatertia. Quorū totus exudauit humor, vt later, & lachrymarū genera, vt electrū, thus, myrrha, & similia gummi, frigido coagulantur: quæ & palam & nobis cernentibus coagulantur: quod intercepta plerūq; animalia, vt formicæ & consimilia animalia ostendunt, destillat autem electrū in fluuium: & velut mel coctum, in aquam demissum cū calido humidum euaporatione amittit. Et horū hæc sunt terræ, & magis quæ immollificabilia & illiquabilia sunt: vt electrū, & quidam lapides, vt spelæarū tophi, quos greci poros vocant. Quæ vero mollificātur aut liquecūt ab igni, vt ferrum & cornu, nō tota sunt terræ, sed aquosiora. thus quoq; et myrrha et his similia cōsimiliter vt ligna euaporant: et quædam sunt cōmunia, vt cera. ¶ Decima quarta. Quæcūq; liquecunt ab aqua, hæc sunt terræ. ¶ Decima quinta. Quæ neq; igne neque aqua liquecunt, aut terræ sunt, aut vtriusque cōmunia. Ex quibus manifestum esse potest, si cōposita omnia aut fluida aut coagulata esse oporteat, neque harum passionum sit mediū: q̄ ipsorū erūt terræ, quæ aquæ, et q̄ pluribus cōmunia: et an calido, vt igne, an frigido, an vtroque cōstare debeant. Notū item est argētum, stannū, es, plūbum, vitrum, et lapides multos innominatos, q̄ facile liquecūt calido, esse aquæ: et vinum quoddā, acetum, vrinam, lixiuium, serum et sanem, quæ frigido coagulantur, itidem esse aquæ. Et quod ferrum, cornu, vnguis, os, neruus, pilus lignū, cortex, foliū, electrū, myrrha, thus, lachrymæ, tophus, omnes fruges, vt legumina et triticum: sunt terræ. Et ipsorum quædam sunt magis terræ, quædam minus. quædam enim sunt mollificabilia, et quædam exhalabilia, et frigido coagulata. Et simili modo terræ sunt nitrū, sales, et lapidum genera, que neque infrigidatione fiunt, neque frigido coagulatur. et sanguis, et genitale semen, aeris, aquæ et terræ sunt cōmunia. Attamen sanguis ille qui plures fibras habet, magis terræ est. ideo frigore coagulatur, et humore liquecūt, et qui fibras non habet, magis est aquæ, quare et frigido non coagulatur. Genitale autem semen frigido coagulatur, expirante calido secum humidum rapiente, educenteque.

Ecimi capituli scholia. lxviij. Ex quibus constant ea quæ dissimilium sunt partium. Non semper oportet totum quacūq; partium denominationem sortiri, vt si pars sit pedaneæ, non oportet totum dici pedaneum, aut si pars numeri impar, totum numerum esse imparem. Ita si caput & pes ex homœomeris componantur, carne, ossibus, & neruis, non protinus sequitur caput & pedes esse homœomera. Et quauis quælibet capituli pars integralis, alteri eiusdem parti sit eadem species, quandoquidem materia vnius materiæ alterius, & forma formæ sit eiusdem species, non tamen protinus efficitur partes eas esse homœomeras, & eiusdem denominationis. Nam eadem denominatio non sumitur a specie idēitate solum, sed & a simili temperamento, affectionibusque & operationibus. Quale enim temperamentum, qualemve dispositionem aut officium habet vna pars homœomera, consimile habet & quæuis altera eiusdem denominationis. At vero aliud est temperamentum atque officium oculi, aliud manus, & aliud linguæ. Nil mirum igitur si diuersam sortita sint denominationē. lxxxi. Et lachrymarum genera, vt electrū, thus, Myrrha arbuscula est in Arabia præcipue nascens, & in eisdem syluis permixta thuri, vt nonnulli sentiunt. Ea bis inciditur isdem temporibus quibus thus, sudat autē spōte prorsum incidatur. Et is sudor atq; humor emanans arbore, retinet idem nomen, & myrrha dicitur, vt in litera. Refert autem Plinius libro duodecimo naturalis historię, Sabæos ex myrrha nō dare portionē deo, quoniam & apud alios nascitur. ex thure autē dare, q̄ solum apud eos gignatur. Porro lachrymas vocat litera humor omnem qui ex arboribus & fructibus emanat. Et is cum deflexerit, cōcrescit circa anteriorem corticis partē, duraturq; cōcretus vero & duratus, gummi dicitur, quod vulgo in cerasis, amygdalis, prunis, & id genus arboribus inuenitur omnique oculis facile obuium est. Et quidam lapides vt spelæarum pori. Spelæarum, aut spelæarum, orum (quod secundū frequentius est) Græcum vocabulum est, significans speluncas quæ foduntur in montibus aut locis subterraneis, quas & specus interdum appellamus. Virgilius. Certum est in syluis inter spelæa ferarū Male pati. Pori ergo spelæarū sunt exiguæ illæ cōcauitates quæ sparsim & passim in abruptis inueniuntur lapidibus & rupibus, quæ speluncas in se complectuntur. Cum enim scopulosa sunt loca, & duris cauitibus plena, in illis diutius speluncæ permanēt, neq; adeo facile terra obruuntur aut oppelluntur, q̄ vndiq; lapidibus præduris integuntur, in quibus minutulæ concauitates sunt: quæ spelæarum pori hic dicuntur.

¶ Vndecimi capituli annotat.

¶ Aliena caliditas, quæ non est secundum prædominantis elementi naturā. ¶ Propria & naturalis, quæ vniuscuiusque perfectioni sit accommodata.

Vndecimum caput continet quatuor conclusiones, vnum corollarium ad tertiam, et duo ad quartā. ¶ Prima conclusio. Quæcūque aquæ sunt, vt plurimum frigida sunt, nisi alienam habeant caliditatem, quemadmodum habent lixiuium, vrina, & vinum. nam maxime frigidum dominans habent elementum. ¶ Secunda. Quæcūq; terræ sunt, vt plurimum calida, hec ob calidū operationem sunt calida. ¶ Hoc ostendunt calidæ & cinis. nam omnibus ignitis inest caliditas aut amplior, aut minor, alioqui frigida sunt. nā terra frigida est. ¶ Tertia. Hæc secundum materiam accipiēda sunt esse frigida. ¶ Nam materia humidum & siccum est. sunt enim hæc passiuæ, & humidū et siccum maxime aquæ & terræ sunt: quæ terminantur frigido, & magis aqua. Sunt igitur secundum materiam accipiēda esse frigida. ¶ Corollarium. Hinc per palā edidit, quæcūque sunt simpliciter aquæ, aut simpliciter terræ, frigida esse, modo alienam non habeant caliditatem. ¶ Nam aqua maxime frigido determinata est, deinde de terra, alienam autem habent calidū operatione: vt efferuens aqua ab igni, lixiuium a cineribus quibus ipsum concoctum fuerit. In omnibus enim ignitis caliditas aut maior aut minor adest, & ita de alijs. ¶ Quarta. Etsi secundum materiam frigida esse debeant, accidit tamen plerunque alienam caliditatem propriam esse, et ipsa terminare. ¶ Nam quæ putrescunt, manifestum est alienam caliditatem habere: & tamen ipsa propria sit digerens, et terminans: vt inde prodeant animalia, quæ illa caliditate constant & terminantur: sicut licet intueri in ijs quæ facile ex putrefactione vermibus destiunt et scatent. Similiter vinū, sanguis, medulla, genitale semen, lac, et similia plurima quæ communia sunt propria et naturali caliditate constant, et

quæ digessit. ¶ **Primum** corollarium. Hinc fit vt sanguis, medulla, genitale semen, lac: & similia (quæ propria naturali & digerente caliditate constant) corrupta, & a natura egredientia, non amplius videantur esse calida. ¶ **Nam** eorum materia, vt terra aut aqua (quæ frigida est) relinquuntur. ¶ **Secundum**. Hinc iterum euenit vt quidam hæc iudicent esse calida, quidam vero esse frigida. Nam qui ea respiciunt in propria permanencia natura, calida esse censent, qui autem a propria separata natura, iudicant esse frigida, est tamē vt de ipsis determinatum est. Et (vt paucis & quasi sub epologo dicta perstringamus) quibuscunque est materia aquæ plurimum, hæc frigida sunt, opponitur enim maxime igni calidissimo, quibuscunque vero terræ aut aeris, hæc minus sunt frigida. Frigidissima tamen & calidissima aliena caliditate & frigiditate fieri contingit: & potissimum quæ maxime coagulata, solidaque sunt, fortiter enim caliditatis & frigiditatis impressionem admittunt, & impressam retinent, Hinc solidiora caliditate priuata, frigidiora apparent, itidem & calefacta apparent calidiora, fortiusque exurunt: vt aqua calidior apparet fumo, & lapis ignitus calidior aqua, fortiusque exurit.

Vndecimi capituli scholia. lxxxliij. Quomodo habent lxxxliij, vnum. Lixiuum caliditatem habet alienam, & extrinseci calidi operatione inductam, vt pote cineris per quem aqua colata est, aut cui est concocta. Cinis autem terrestris est exustum, caliditatis vim latentem retinens ab igne suo auctore, quemadmodum & calx quia igni decoquitur, quauis terre sit cōtemperamenti, adeo caloris seminaria retinet, vt superfusa ei aqua exstuer, fumumque emittat. Sunt enim hæc duo cinis & calx, ignita, nō quia ignem habent cōtemperamentum, aut candorem vt ferrum, sed quia igni sunt concocta, atque exusta. Vinum autem latentem habet & insitam caliditatem, non quidem ab aqua & terra subministrantibus vineæ nutrimentum, cum ambo sint frigida, sed a calore solis maturante racemos, & digerente in naturale frigidum. Hinc cum vis exprimitur vinum, aut expressum cadis imponitur, efferefcit, & ebullitionem efficit propter internum calorem, quo etiam dignoscitur vinum haustum calefacere corpora, et si ipsa sit frigidum, & a tactu iudicetur esse tale. Maturatio enī omnis cōpletur & perficitur a calido, potissimum extrinseco, vt pote solari. lxxxvi. Hæc secundum materiam accipienda Hæc quæ sunt aquæ, & quæ terræ, de quibus duæ data conclusiones differunt. Cum autem in approbatione subiungit littera, sunt enim hæc passiuæ, per hæc, humidum & siccum intelligenda sunt, quæ dicta sunt esse qualitates materiales & passiuæ. Denique cum subiungit, & humidum & siccum maxime aquæ & terræ est, hic accipiendum est de humido apto ad mixtorum cōtemperacionem atque terminacionem, vt superius dictum est, nam simpliter & maxime humidum, aer est. lxxxvij. Itidem & calefacta apparent calidiora. Non dicitur autem solidiora calefacta, minus solidis esse calidiora, sed apparere duntaxat. Nam pleræque solidiora & apparent & sunt calidiora, vt ferrum candens apparet feruentius igne a quo ignitum est, tamen minus est calidum, vt quod propter ignem calidum, factum sit calidum. Neque tactus iudicans ferrum calidius igne, decipitur circa sui proprii obiecti substantiam, iudicat enim tactus, & recte, tam in ferro quam in igne esse calorem, sed aberrat circa sui obiecti consequens scilicet intentionem, iudicans vehementiorem in ferro quam in igne esse caliditatem, propter materiam cui utraq; inest, varietatem, diuersamque conditionem. Ob quam itidem contingit ferrum plus exurere quā ignem, non ob maioris caloris vehementiam, sed ob materię densitatem & soliditatem, ob quam calor in existens ferro fortiter agit, & quidem acrius quam calor ignis qui est in materia rara, molli, cedente, & minus apta vt fortis fiat virtutis calefactiue in extrinseco impressio.

¶ **Duodecimi capituli annotat.**

¶ **In igne, in cōtemperamento igneo, ¶ In aqua, in aquæ cōtemperamento.**

Duodecimum caput cōtinet duas cōclusiones, tres rationes ad secundam, & vnum corollarium. ¶ **Prima conclusio.** Homœomera, vt caro, os, neruus, & vnumquodque reliquorum, ex elementis constant. ¶ **Nā** ex his vt materia omnia naturę opera fiunt. Et eorum quędam sunt ex quibus naturalia cōstāt vt ex materia: vt passiuæ, et quędam ex quibus constant secundum essentiam, speciem atque formam: vt actiuæ. Constant igitur homœomera ex elementis. ¶ **Secunda.** Posteriora, et quorum gratia homœomera sunt, et ipsorum

organa ipsis notiora sunt. ¶ **Primo**, Quia magis exploratū habemus quod homo mortuus nō sit homo, nisi equiuoce, quęadmodū fistulæ lapideæ & organa videtur fistulæ & organa esse, quę neque fistulæ neque organa sunt nisi æquiuoce. Id autē in hominibus, vt carne & offe, minus perspectū est: & adhuc minus in aqua, & igne. ¶ **Secundo**, Quia vbi plurimum materię, ibi minus formę est: vbi autem minus formę, hoc minus cognoscibile: vt si extrema constituamus, materiam scilicet, essentiam & formam, materia quidem nihil est præter ipsam formam, omnibus eadem, & qua nulla differre dignoscitur, essentia autē & forma, omnibus ratio est, & qua singula a singulis differre sunt cognita. Intermedia igitur proportionabiliter sese habebunt, secundum quod prope aut longe respectu aut materię aut formę cōstituta fuerint. Homœomera igitur quæ materię propinquiora sunt, magisque ipsius imitantia naturam, minus distingui discernique possunt, quę ea ipsa quorum sunt, & gratia quorum existunt, & quæ magis formę conditionem sequuntur. ¶ **Tertio**, Quorum opera magis determinata sunt, & ipsa manifestiora erunt. Quęcunque enim suum proprium opus efficere possunt, vere sunt: vt verus est oculus, qui videre potest: & vera ferra, quæ secat. At oculus qui videre nequit, nō vere est oculus, sed homonyme oculus, vt oculus mortuus, & lignea ferra, quę secare non valet, nō vere est ferra, sed imago ferræ, & ferra æquiuoce. At posteriorum opera magis determinata sunt: vt manus, faciei, oculi, & linguę: quomodo ossis, carnis, & nerui, & carnis adhuc magis secundum naturā, quę ignis aut aquæ, et ita in plantis et metallis, vt ære et argento: quę et rursum minus quam animalia cognoscibilia sunt: quod propinquius materię, potentięque sint accidētia. Omnia tamen homœomera, vt caro, os, neruus, et cætera eiusmodi, in quadam aut faciendi aut patendi potentia consistunt: formę tamen et eorum rationes sunt minus manifesta. ¶ **Corollarium**. Hinc fit vt nō sit cognoscere proprium quādo existat, et quādo non: nisi longo temporis interstitio multū eorum natura euariata sit, vt sola quasi eorum remanente figura: quęadmodum circa vetusta mortuorum corpora in sepulchris accidere conspiciuntur. ipsa siquidem plerunque sua manente figura, aut tacta aut mota citissime defluunt in cinerem, ita et fructus quandoque sola superstitite figura (et si visui non multū videatur inueterati) tacti tamen statim dissiliunt, dissoluunturque, ita et circa lacticiuia euenit. ¶ **Talia itaque homœomera**, calido, frigido, et eorum motibus, coagulatione fieri contingit. Homœomeras partes intelligo, cuiusmodi sunt caro, os, pilus, et neruus. Nā supra memoratis differunt a se in uicē differentijs, ut mollitie, duritie, tensione, tractione, cōminutione, et ceteris similibus: quas calido et frigido et motibus mixtis diximus contingere. At ex his cōstitutorū (quę anomœomera dicimus) vt faciei, manus, et pedis, et similitū natura nō calidum et frigidum causa est vt fiant: quęadmodum neque caliditas et frigiditas causa sunt vt fiat arca, phiala, aut ferra, sed ars, nā quę in artificialibus est ars, artificis species, hoc est in ipsis quę cōstāt a natura, natura, aut quęuis alia causa. Cū igitur cognouerimus cuius generis vnumquodque homœomerorū fuerit, accipiendū erit de eorum vnoquoque quid sit: vt quid sanguis, quid caro, quid semē: & ita de ceteris. Sic enī de vnoquoque sciemus quid, & propter quid, cum materiā (vt ex hac disciplina perspectum est) aut formā ex alia deprehēderimus, & maxime cum ambo & generationis & corruptionis, & vnde ipsis motus sit, principia cognouerimus. Quæ quidem cum cognita perspectaque fuerint, mox considerationem nostram ad ea quæ ex ipsis sunt cōstituta, cognoscenda, vt animalia, & plantas, et alia talia, conuertemus.

Duodecimi capituli scholia. lxxxix. Materia quidem nihil est præter ipsam formam. Id de substantia materię, & secundum id quod est minime debet intelligi. nā materia separata a forma, nō minus esset ens & subsistens quā formę cōiuncta, nihil enim existentię proprię deperderet per huiusmodi formę separationem. Sed id ipsum de ea secundum suū officium, suique cognitionem accipiendum est, vt si literę sententia, materiam nō habere quicquid officij, nisi formam habeat. quo enim pacto quicquam in se recipiet, for

**BREVIS INTRODUCTIO IACOBI FABRI STAPV-
lenfis in Aristotelis libros de Anima, adiectis quæ eam declarent breuifcu-
lis Iudoci Clithouei Neoportuensis annotationibus,**

Per mate-
riã nõ co-
gnosci di-
scrimina.

inæ expers, quæ efficiat operationes in materia recipiendas, materiam itidem nobis non vsq; adeo
innoscere atque constare, reddique cognoscibilem nisi per formam, cum ipsa sit immunis om-
nis ope operationis, qua possit per se dignosci. Cum autem deinceps dicitur litera quod per mate-
riam nulla differre cognoscuntur, id intellige secundum materiam subiectam de corporibus natu-
ralibus inter se comparatis. Nempe per materiam corpora naturalia cognoscuntur differre a su-
pramundanis, materiæ prorsus expertibus. Dignoscuntur item sub cælestia & sublunaria corpo-
ra per suam materiam dissidium & discrimen habere a corporibus cælestibus, quæ alterius naturæ
& speciei potentiam habent susceptiuam. Intelligendum itidem est id dictum de differentia secun-
dum speciem, nam secundum numerum Socrætes a Platone per materiam dignoscitur differre,
quod alia numero sit Socrætes, & alia Platonis materia, sicut & forma, sed vtriusque specie eadem.
At vero per materiam non possunt conuincere res naturales speciei discrimen habere, cum omniis
natura constantium materia sit eiusdem rationis & naturæ. Quauis autem nonnunquam per ac-
cidens contingat per materiam cognoscere discrimen speciei vnius rei ab altera, vt quod materiæ
huius inest temperamentum qualitatum elementarium, illius autem materiæ solum insunt
vnius elementi vt ignis qualitates, quo colligimus illa duo specie discipare, q; huiusmodi accidē-
tariæ affectiones non nisi specie diuersis adesse possunt, id tamen non est per se & ratione materiæ,
quin potius ratione qualitatum ei in existentium, aut formarum substantialium in materia subsi-
stentiũ. Formæ tamẽ & eorum rationes sunt minus manifestæ. Huius ratio est, q; in anomomeris
diuersæ sunt & distinctæ operatiões propriæ ac peculiare, quibus formæ substantiales sunt per-
spectiores. In homomeris autem neque tanta operationum diuersitas, neque tam explorata for-
marum natura. Hinc in animalibus & vegetibus concedunt omnes formam substantialem esse al-
teram a materia, quæ proprias faciat eorum operationes. In inanimatis vero, vt in minerabilibus,
mixtis imperfectis, & elementis, nonnulli contendunt materiam esse totam substantiam rei, & for-
mam illis nequaquam adesse, quod eorum nos lateant propriæ operationes. Hi tamẽ philosophiæ
naturalis principijs penitus repugnant, quæ supponunt rem naturalem omnem ex materia & for-
ma vt substantiis partibus coalitam & conflatam esse. xc. Ita & fructus quandoque sola super-
stite figura. Referunt authores iuxta Mare mortuum in Palestina arbores crescere poma visu ad-
modum pulchra & maturitatis speciem præ se ferentia producentes, quæ vbi primum quis manu
contingit aut comprimit, resoluuntur in fauillam, & sub cortice nihil nisi cineres sequuntur atq; con-
tinent. Sed quis non intelligat hæc esse vlticis flammæ & sulphuris trista monumenta & indicia,
quæ cælitus immissa Pentapolim ac quinquurbia ob nephanda flagitia absumperunt.

**Paraphraseos in quartum Meteororũ in Aristotelis,
et in eundem scholiorum, finis.**

☉ Anima	Nandi	Generatio
Potentia	Serpendi	☉ Sensatio
Obiectum	Volandi	Auditio
Operatio	☉ Intelligēdi	Visio
Organum	Simplex apprehendēdi	Olfactio
Gradus viuēdi	Componēdi	Gustatio
☉ Potentia	Diuidēdi	Tactio
Vegetatrix	Ratiocinandi	Phantasia
Sentiēdi	Contemplandi	☉ Appetitio
Appetēdi	Agens	Cupiditas
Mouēdi	Passibilis	Ira
Intelligēdi	☉ Obiectum	Voluntas
☉ Vegetatrix	Alimentum	☉ Motio
Alendi	Sensibile	Progressio
Augēdi	Appetibile	Natatio
Minuēdi	Locus	Serptio
Generandi	Intelligibile	Volatus
☉ Sentiēdi	☉ Sensibile	☉ Intellectio
Exterior	Per se	Simplex apprehensio
Interior	Per accidens	Compositio
☉ Exterior	Commune	Diuisio
Audiēdi	Proprium	Ratiocinatio
Vidēdi	☉ Operatio	Contemplatio
Odorandi	Vegetatio	☉ Consultatio
Gustandi	Sensatio	Organum
Tangēdi	Appetitio	Totum corpus organi cum est
☉ Appetēdi	Motio	☉ Gradus viuēdi
Cupiēdi	Intellectio	Vegetans
Irafcēdi	☉ Vegetatio	Sentiens
Volēdi	Alitio	Se mouens
☉ Mouēdi	Auctio	Intelligens
Progrediēdi	Diminutio	

Nima est actus primus, substantialis, corporis naturalis,
organici, in potentia vitam habentis. ☉ Vita est vegeta-
tiuæ potentia operatio. Item anima est primum principium
quo viuimus, sentimus, mouemur, quoque intelli-
gimus. ☉ Potentia vis est animæ, qua alicuius operis
est effectiua. ☉ Potentia vegetandi est qua anima nu-
trit, auget, minuit, suumve producit simile. ☉ Potentia
vegetandi, vegetatiuum. ☉ Potentia sentiēdi, virtus orga-
nica est, qua sensibilia cognoscimus. ☉ Quæ si in exte-
riore organo suam facit sentiēdi operationem, sentiēdi
potentia exterior nominatur. Si vero in interiore, interior. ☉ Potentia sentiēdi,
sensitiuum. ☉ Potentia appetēdi, virtus est animæ qua cupimus, irascimur,
volumus, aut qua quid simile facimus. ☉ Potentia appetēdi, appetitiuum. ☉ Potē

*non enim caliditas quæ dicitur
naturalis pot. nõ pot. ad organum
sed pot. habitibus. vis.*

tia mouendi est qua viuens a se de loco in locum transfertur. **P**otentia mouendi motiuum. **P**otentia intelligendi est qua intelligimus, vt simplex apprehēdimus, componimus, diuidimus, ratiocinamur, speculamur, cōsultamus. **I**n intellectus a gens est intellectio efficiens. **P**ossibilis vero, intellectioes recipiens. **P**otentia intelligendi, intellectiuum.

In libris de anima quinque potissimum determinantur, quæ sunt potentia, obiectū, operatio, organum, gradus viuendi, ad perfectam animæ cognitionem habendam multum conducentia. Potentia quidem in quinque diducitur species, potentiam vegetandi, sentiendi, appetendi, mouendi, & intelligendi. Potentia vegetandi in quatuor, potentiam alendi, augendi, minuendi, generandi. Sentiendi potentia duplex est, scilicet exterior, & interior. Exterior est quintuplex, audiendi, videndi, odorandi, gustandi, tangendi. Interior non diuiditur, sed per analogiam quinque habet particulas, quinque exterioribus sensibus respondentes. Appetendi potentia, vt tam potentiam appetendi appetitu sensitiuo, quam appetitu rationali, comprehendit, diuiditur in tres species, in potentiam cupiendi & irascendi, quæ appetitum respiciunt sensitiuum, & potentiam volendi, quæ appetitum rationis, ita se habent ad sensitiuum appetitum, vt intellectus ad sensum. Sub his cæteræ appetendi potentia & secundū alias animæ sensitiuas affectioes sumptæ cōprehēditur, vt appetitus amandi, odendi, sperandi, fidendi, mouendi, miserandi. Potentia mouendi in quatuor distribuitur, progrediendi, nandi, serpendi, volandi, sub quibus cæteræ se mouendi potentia, vt saltandi, se iactandi & volurandi, continentur. Potentia intelligendi in sex diducitur species, in potentiam simplicem apprehendendi, componendi, diuidendi, ratiocinandi, contemplandi, consultandi. Præterea intellectus in duas partes diuiditur, scilicet in intellectum agentem, & intellectum possibilem. Secundo loco obiectum in quinque diuiditur species, quinque potentis ordine respondentes, scilicet in alimentum respondens potentia vegetandi, sensibile, potentia sentiendi, appetibile, appetendi, locum, potentia se mouendi, & intelligibile, intelligendi. Sensibile bifariam diuiditur. Primum in sensibile per se, & sensibile per accidens. Secundo, in sensibile commune, & sensibile propriū. Operatio consimiliter vt potentia, in quinque generales species primum diuiditur, in vegetatiōnem, sensationem, appetitionem, motionem, & intellectioem. Vegetatio in alitriōnem, & auctiōnem, diminutionem, & generationem. Sensatio in sensationem exteriorē, auditionem, visioem, olfactionem, gustationem, tactiōnem, & sensationem interiorē, quæ phantasia dicitur, siue imaginatio. Appetitio diuiditur in cupiditatem, iram, & voluntatem, vt operationum & non potentiarum sunt nomina, sub quibus amatio, commiseratio, speratio, formidatio, confidentia, continentur. Motio in progressionē diuiditur, nationē, serptionē, & volationē. Intellectio in sex particulas dillectatur, simplicem apprehensionē, cōpositionē, diuisionē, ratiocinationē, contemplationem, & consultationem. Organum non diuiditur in partes, nam per totum corpus diffusum est, cum vnaquæque pars corporis apta sit in qua animæ potentia saltem aliqua suas faciat operationes. Porro aliqua potentia suas operationes in toto exercent corpore quod sibi habent pro organo, vt potentia nutriendi, augendi, minuendi, tangendi. Aliæ vero certa sibi determinata organa, vt potentia audiendi aures, videndi oculos, odorandi nares, gustandi linguam. Ita & potentia appetendi sensitiuā. Mouendi autem vis & facultas toto corpore vt organo vtitur. Nam licet determinata habeat instrumenta ad exercendas operationes, ea tamen sua non sunt organa, imo totum corpus. Potentia volendi & intelligendi non egent organo corporeo, quod suas operationes suscipiat. Gradus viuendi sunt quatuor, primus, vegetans, solum, vt plantæ, secundus vegetans & sentiens solum, vt aialia terræ affixa, tertius vegetans, sentiens, se mouēs, vt equus. quartus vegetans, sentiens, se mouens, & intelligens, vt homo. Deinde quæ in dicta partitione collocata sunt, ordinē eodem seruato diffinenda suscipiuntur. Et in primis anima bifariam diffinitur. primo quod sit actus primus substantialis, corporis naturalis organici, in potentia vitam habentis. Et primum anima actus primus dicitur, id est principalis siue præcipuus, ad excludendos actus secundos & instrumentales, cuiusmodi sunt calor naturalis, & cætera animæ ad operandum instrumenta. Adiectum est substantialis, quo secludatur actus primus accidentalis, & inter accidentales actus primatum & primum locum tenens, vt habitus, scientia, cuius actus secundus est consideratio, & actualis operatio, quæ sine primo actu esse non potest, vt neque albedinis visio sine albedinē & lumine. Primum tamen actus, vt scientia, sine secundo esse potest, & est in dormiente, vt albedo vere est, quanuis non videatur, sed sit in tenebris. Est ergo scientia sine operatione, vt albedo in obfcuritate, cū operatione vero, vt albedo in lumine cōspicua. Deinceps subiectum est animam esse actum corporis naturalis, id est rei naturalis ex materia & forma physica cōstantis, ad secludendam animam mundi & corporum cælestium, quæ astruere nonnulli conati sunt. Deinde additum est organici, id est habitus organa ad proprias operationes exercendas. quo elementa, mixta imperfecta, & mineralia, cæteraque inanimata excluduntur, organorum opificis ad propria exequenda opera destituta. Denique subnectitur, in potentia vitam habentis, hoc est in materia substantiali vt subiecto vegetatiōnem exercētis, quoniam hæc prima est corporum animatorum operatio, per quam animatū ab inanimato discernimus, & cōmuniſſima, vt quæ omnibus animatis & toto durationis eorū circulo cōueniat. Vita autem in dicta animæ diffinitioe est po-

expressione angelus

tentia vegetatiuæ operatio scilicet alitio, quæ cōmuniſſima est, cum & omnibus & semper cōueniat, aut augmentatio, quæ in affirmatione est, & ad perfectionem, aut diminutio, quæ est in negatione, & ad imperfectionem, aut generatio, quæ perfectissima est, vt postmodum Philosophus ostendit. Secundo diffinitur anima quæ est primum principium quo viuimus, sentimus, mouemur, quæ vt intelligimus. In qua & cæteris consimiliter datis intelligantur verba a numero, & persona absoluti, & transferantur in tertiam personam singularem pro clariore intelligētia, sic, Anima est principium primum quo quicquam viuunt, sentit, mouetur, aut intelligit. Dicitur quidem anima primum principium substantiale, & efficiens quatuor præcipuas operationes, secundum quas distinguuntur gradus viuendi. Nam particula quo viuimus, innuit gradum viuendi vegetantiū, quo sentimus, sentiētiū, quo mouemur, se mouentiū, quo intelligimus, intelligentiū. Neque additum est, quo appetimus, nam appetendi potentia non efficit gradum viuendi distinctum, cum semper potentia sentiendi annexa sit, & omnino isdem ambæ conueniūt, nā quicquid sentit, appetit, & quicquid, appetit, sentit. Viuendi autem gradus secundum eam solam potentiam sumitur, quæ a cæteris separatur, aut aqua cæteræ separatur. Proinde, & viuendi gradibus, & in hac diffinitioe, appetendi vis sub ea quæ est sentiendi, ei semp annexa, cōprehēditur & cōtinetur. Deinde describitur potentia esse vis & virtus animæ per quæ quicquid viuens alit, id est sunt re ipsa, vt homo & pictor, sed ratione diuersa. Nam anima dicitur, quæ cum materia rem naturalem animatam constituit, quare ratio eius, substantia est, Vegetatiua autem, quod nata sit vegetatiōnem efficiere, & sensitua, quod nata efficiere sensationem, appetitiua, quod appetitionē, motiua, quia motionem, & intellectiua, quia intellectiōnem, perinde atq; homo, substantiam nominat pictor vero, pingendi artem, scriptor, scribendi, citharædus, citharam pulsandi, & grammaticus, latine loquēdi. Idem tamen homo secundum diuersas rationes est pictor, scriptor, citharædus, & grammaticus. At sicut istorum habituum operationes re ipsa differunt, ita & dictarum potentiarum. Quare cum primum anima adest materiæ rei animatæ, simul omnes potentia natae illi animato conuenire, eidem assunt, vt cum primum anima plantæ adest materiæ, protinus illi inest potentia vegetandi, vt nutriendi, augēdi minuēdi, & generandi, quanuis nō cuiuslibet potentiarū exerceat continuo operationem. Non enim oportet cum primum adest potentia, eam illico in materia operari, sed tempus a natura ad operationem faciendam determinatum expectandum est, quemadmodum non oportet si affit habitus, fieri secundum illum habitum operationem. Sic cū primum in materia suscipitur anima animalis terræ affixi, ei adest vegetandi, sentiendi, & appetendi potentia, secundum quas operatur cum tempus operandi a natura determinatum aduenit, Et cum in materia suscipitur anima equi, simul adest potentia vegetandi, sentiendi, appetendi, & mouendi, quæ successione quadam, & statim tempore suas exercent operationes. Denique cum in materia suscipitur anima hominis, simul in eadem est potentia vegetandi, sentiendi, appetendi & intelligendi, quarum aliquæ prius exeunt in opus, vt primo omnium vegetatiua, deinde sensitua & appetitiua, tertio motiua, & postremo intellectiua. Propter quam executionis operum diuersitatem, & tempus varium, non debet poni in foetu humano primo esse potentia vegetatiua sine cæteris, & deinde vegetatiua & sensitua cū appetitiua, sine motiua & intellectiua, deinde vegetatiua, sensitua, appetitiua, motiua, sine intellectiua, & vltimo intellectiua, perinde atq; si quis scribat tantum, & non pingat, non existimandus est solum esse scriptor, & si ignis formam solum calefaciat, & sursum non moueat, idcirco non est putandum virtutem sursum motiuam ei deesse. Deinceps in diffinitione potentie vegetandi quatuor sub diffinitione positæ particulae, quatuor potentia vegetandi species designant, earumque diffinitiones. Est enim potentia alendi, potentia vegetandi, qua anima nutri, augendi, qua auget, minuendi, qua minuit, generandi, qua suum producit simile. Sed facile est ex diffinitione generali particulares diffinitiones deducere. Potentia autem vegetandi & vegetatiuum idem sunt. Potentia sentiendi dicitur virtus organica qua sensibilia cognoscuntur, vt potentia audiendi, qua audibilia, viuendi, qua visibilia, odorandi, qua odorabilia, gustandi, qua gustabilia, & tangendi, qua tangibilia. Virtus autem organica ea est quæ ad exercendas suas operationes indiget organo corporeo, vt potentia videndi indiget oculo, & audiendi, aure. Non organica vero potentia ea est, quæ vt suas exequatur operationes, non indiget organo corporeo, neq; in eo suas peragat fructioes, qualis est virtus volendi, & intelligendi. Potentia sentiendi exterior est potentia sentiendi quæ in exteriore organo suam facit sentiendi operationem. Organum exterius est quod visui nostro peruium est & patens, vt oculus, auris, naris, lingua, manus. Sic potentia audiendi exterior est quæ in organo audiendi exteriori, scilicet aure, suā facit audiendi operationem, & ita de cæteris per ordinem. Potentia sentiendi interior est quæ in interiorē organo suam facit sentiendi operationem. Organū interius est organum intrancum corpori, & nostris oculis imperuſum, quod rerum exteriori sensui perceptū imagines retinet & seruat, tanquam repositorium quoddam & reconditorium, perinde atq; si in speculo intelligantur duæ pres imaginum susceptiua, vna quidem extrema & aeri circūdanti proxima, in qua rei præfētis speculo prima præfētaretur imago, secūda vero penitior & interior seruat & retinet imagines prima pre susceptas, & nullas intra se imagines suscipiēs, nisi prius in exteriori pre receptas, illa exterior speculi pars est vt scelus exterior, interior, & magis introrsum delitescit, vt scelus interior. Sic potentia vidēdi exterior, & audiēdi, p analogiā diffiniā

Quod anima, & potentia eius re ipsa faidē sūt.

Quid virtus organica.

eur. Potētia autem sentiendi & sensitiuum idem sunt. Potentia appetendi virtus est animæ qua anima cupit, irascitur, vult, aut quicquid simile facit, vt amat, odit, timet, sperat, confidit. Ex qua dī finitione hault difficile est, quid cupiendi potētia, quid irascēdi, & quid volendi cognoscere. Potētia autē appetendi appetitiuū, & potentia appetitiua prorsus idē sūt. Potentia mouēdi est qua viuēs a se de loco in locum mouetur. Animal quidē a se mouetur, cum nullo extrinseco adueniente potest incipere motum, & inceptum citra terminum nullo itidem extrinseco adueniente dimittere. Sic potentia progrediendi est qua animal a se de loco in locum progrediendo traducitur, & ita de cæteris potētiæ mouēdi speciebus. Potētia autē mouēdi, motiuū, & potentia motiua, idem sunt. Potentia intelligēdi est qua homo intelligit. Sic potentia apprehēdēdi simplex, est intelligēdi potētia qua anima simplex apprehendit. Potentia cōponēdi est potētia intelligēdi, qua anima cōponit, & ita de cæteris per analogiam. Potentia intelligēdi idem est quod intellectiuum, siue potētia intellectiua. Intellectus agēs est actus substantialis ipsius intellectus, efficiēs intellectiōes, & singulas intellectus opationes. Intellectus autē possibilis est potētia substantialis ipsius intellectus, suscipiēs intellectiōes. Vt enim res naturalis ex forma substantiāli componitur trāsmutatiōnū effectiua, & ex materia trāsmutatiōnū susceptiua, quæ inter se re ipsa differūt, rursum vt oculus ex forma oculi efficiēte visionem, & materia eiusdem suscipiēte visionē constat, ita & intellectus ex duabus substantiālibus partibus cōpositus est, scilicet ex actu substantiāli efficiēte proprias intellectus opationes, & non suscipiēte, qui hic dicitur intellectus agens & ex potētia substantiāli analogia materiæ, suscipiēte in intellectu opationes, & non efficiēte, qui hic dicitur intellectus possibilis, vt tertius de Anima clarius ostendit.

Quod ip-
sius intel-
lectus ge-
minæ sūt

Obiectum est circa quod, vt suam faciat operationem, animæ potētia ne-
gotiatur, quodq; ei præsentatur atq; obijcitur. **A**limētum est quo ve-
getandi virtus alit, suaque reliqua exercet officia. **S**ensibile est quod est
sensu perceptibile. **Q**uod si suā in sensu imprimat speciem, sensibile
per se existit. Sin minus, sed alterius rei specie, priuatione ve diiudicatur: per acci-
dens dicitur. **S**ensibile commune est quod pluribus exterioribus sensibus perci-
pitur: vt numerus, magnitudo, tempus, figura, motus, & quies. **S**ensibile propri-
um est quod ab vno duntaxat exteriorē sensu percipitur: vt hæc, sonus, color, odor
sapor, caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas. **S**onus est sensibile proprium, ab au-
ditu per se perceptibile, color a visu, odor ab olfactu, sapor a gustu, caliditas, frigiditas,
humiditas, & siccitas a tactu. **A**ppetibile est quod appetendi virtus concupiscit,
cui irascitur, aut quod vult. **L**ocus quid sit, satis cognitum est: cuius hæc sunt
differentiæ, sursum, deorsum, ante, post, dextrum, & sinistrum. **I**ntelligibile est
quicquid intellectu capitur, & circa quod suam exercet operationem. **O**peratio
est cuiusque potētiæ ipsius animæ officium atq; perfunctio. **V**egetatio est po-
tētiæ vegetatiuæ operatio. **A**litio est alimenti in substantiam eius quod alitur
conuersio. **A**uctio est suscepto alimento maioris molis acquisitio. **D**iminutio
est viuētis ob reparandæ fluxæ substantiæ defectum molis minoratio. **G**ene-
ratio est ex viuētis semine alterius similis productio. **S**ensatio est in sensu obiecti
sensibilis deprehensio. Quæ si interiore fiat organo, interior, phantasia & imaginatio
nominatur. Si in exteriorē, exterior. Si in auditu, auditio, i visu, visio, in olfactu
odo, ratio, in gustu, gustatio & in tactu, tactio.

Obiectum est circa quod animæ potētia versatur vt suam faciat operationem, & quod
ipsi potētiæ animæ præsentatur ac offertur, vt color est obiectum, quia circa ipsum vi-
dendi potētia versatur, & ipse color visu obijcitur. Sic circa sonum, auditio versatur
potentia, & circa odorē, odorandi. Alimento est obiectum quo vegetandi virtus nutri-
rit, & reliquas sibi proprias facit operationes, scilicet auget, minuit, & generat. Nempe si desit ali-
mentum, neq; nutritio fieri potest, neq; auctio, neq; diminutio, neq; generatio, cum ex alimento
vegetans semen suum producat, quo alterum simile specie procreet. Sensibile est obiectum a sen-
su perceptibile. Sensibile per se est quod suam in sensu, sentiēdiq; organo imprimat speciem, vt
color in visu suam producit speciem, & sonus in auditu, sic odor in olfactu, & sapor in gustu suā si-
militudinem imprimat, & ita de tactu. Sensibile per accidens est quod suam in sensu speciem nō
imprimat, sed vel alterius rei scilicet sensibilis per se specie discernitur, vt nix percipit specie suæ ab
bedinis, cāpana per sūm sonū, flos per odorem, pomum per saporem, aqua p caliditatē aut frigiditatem.
Et hoc modo substantiæ quibus assunt qualitates per se sensibiles, sunt sensibiles per acci-
dens. Cum etiam qualitas per se sensibilis, nō suo sensu, sed altero discernitur, & alterius sensibilis

specie, vt dulcedo per visum, quia percepta est esse cōiuncta albedini, per accidens percipitur, per
hanc primam particulam diffinitionis. Neq; inconueniens est eandem qualitatē esse per se per-
ceptibilem, & per accidens, gratia diuersorum. Secundo, sensibile per accidens, priuatione sensibi-
lis per se discernitur, vt tenebræ nullam in sensu speciem imprimunt, sed sola luminis priuatione
dignoscuntur, & silentium priuatione soni, sic in odoratio priuatione odoris, & insipiditas pri-
uatione saporis. Et per hanc eandem diffinitionis partem, sensibilibus per se priuationes, sunt
sensibilia per accidens. Sensibile commune est quod pluribus exterioribus sensibus percipi
natū est, vt numerus numeratus visu & tactu, quibus itidem sensibus magnitudo rerum percipi-
tur, & motus, figura, & quies, tempus autem modo visu, modo auditu horologij per accidens
tamen diiudicatur. Et sensibilibus communium quoddam est per se, quod suam in sensu imprimat
speciem, vt magnitudo, motus, figura, quoddam vero per accidens, vt flos visu percipitur gra-
tia coloris, odoratu gratia odoris, & tactu per suam qualitatem rāgibilem. Sensibile proprium
est quod ab vno tantum exteriorē sensu percipi natum est, vt sonus tantum ab auditu, & color a
visu. Et adiectum est, exteriorē, quia non repugnat rationi sensibilis proprii, quod duobus perci-
piatur sensibus, vno quidē exteriorē, altero interiorē imo omne sensibile proprium huiusmodi duo-
bus sensibus sibi respondētibus percipibile. Et sensibiliū propriū quoddā est per se, vt quin-
que exteriorum sensuum obiecta, quæ sic ordine diffiniuntur. Sonus est sensibile proprium ab audi-
tu per se per se perceptibile. Color est sensibile proprium a visu per se perceptibile. Odor est sensi-
bile proprium ab odoratu per se perceptibile. Sapor est sensibile proprium a gustu per se percep-
tibile. Qualitas tangibilis est sensibile proprium a tactu per se perceptibile. Quoddam vero per
accidens, vt tenebræ solo visu, & per accidens percipiuntur, & silentium a solo auditu. Appeti-
bile est, quod appetendi virtus concupiscit, quo innuitur obiectum potētiæ concupiscendi quod
est conueniens, aut apparet tale, vt cibus appetibile est, & potus, pecunia, dignitates, aut cui iras-
citur, quo denotatur obiectum potētiæ irascēdi vt vulnerans aprum est obiectum iræ apro, &
pariūpēdens alterum, aut iniuria afficiens, est affecto iniuria iræ obiectum, aut quod vult, quo
innuitur obiectum voluntatis, quod est bonum, aut apparet tale, voluntas enim suapte natura
fertur in bonum, vt intellectus in verum, aliquando tamen peruerso rationis iudicio fertur in ap-
parens bonum, tamen si bonum nō sit. Quid vero sit locus, ex quarto physicorum requirendum
est, cuius sex sunt differentiæ positionum, sursum, deorsum, ante, post, dextrum, sinistrū, ad quas
sine vilo discrimine animalia a se mouentur indifferenter, quo is motus differt a motu secundū
locum ab elementari grauitate aut leuitate facto, qui sane ad determinatam est loci differentiam,
vt ad oppositam non nisi vt feratur. Demum intelligibile est quicquid ab intellectu percipi
natur est, siue substantia siue accidens, siue singulare siue vniuersale, siue sensibile siue insensibile,
siue mortale siue immortale. Omnia enim intellectus caput ac notione percipi possunt, est que
vt rerum omnium speculum, & oculus omnia videns tam sensibilia quam cælestia, cuius colores
sūt quæcūq; toro mūdī ambitu continentur, immo ipsa supramundana entia, vt optimis rerū
cōditor, qui se quoque nostro intellectui cognoscibilem pro modulo nostro fecit, & pios animos
in sui rapit contemplationem, perinde atque lucidissimus sol mortales oculos hominum ad se cō-
uertit. Intelligibile itidem est circa quod intellectus suam facit operationem, vt simplicis apprehē-
sionem, compositionem, & reliquas sibi peculiare functiones. Deinceps diffinitur tertium quod
in hac introductione inter ea que præcipue determinantur, tertio loco fuerat collocatum, scilicet
operatio, quæ est proprium cuiusque viuētis potētiæ officium & opus. Vegetatio autem est
vegetatiuæ potētiæ operatio. Alitio est conuersio suscepti alimenti in eius quod alitur substanti-
am. Nempe cum susceptum fuerit alimentum, forma cibi corrumpitur, & in eius materia acqui-
ritur forma nutriti, ea igitur formæ nutriti in materia cibi acquisitio, nutritio siue alitio dicitur,
& coniungitur particulari generationi & corruptioni, immo est particularis generatio, qua non
acquiritur ens actu & totum, sed solum alterius pars. Auctio siue augmentatio est post alimenti
susceptionem maioris in viuente molis acquisitio. Siquidem in cibo præter formam substantiā-
lem est magnitudo, quæ cum fuerit cōiuncta magnitudini corporis nutriti, tota magnitudo cor-
poris nutriti ex præexistente eius magnitudine, & adueniente constans, est maior quam fuerit
magnitudo viuētis præexistens, & ibi facta est augmentatio. Diminutio vero est minoratio mo-
lis viuētis, ob defectum reparandæ substantiæ corporeæ proueniens. Fluxa quidem substantia
est rerum animatarum, quia continue defluit & dilabitur. Cum autem minus reparatur quam
deperditum fuerit, quod rebus ad interitum tendentibus contingit, fit quantitatis imminutio.
Generatio autem in proposito non adeo communiter sumitur, vt in libro de Generatione, vbi
diffinita est esse formæ substantialis in materia acquisitio, sed rationem habet magis propriam,
ad quam duo requiruntur. Primo, quod sit productio viuētis similis secundum speciem ipsi ge-
neranti, vt ex oliua produciunt oliua, ex tritico triticum, & non auena, quare multi ex animo & e-
qua productio, generatio non est, est ex viuētis sit semine, quia mulus non est similis secundū
speciem asino aut equæ. Secundo, quod huiusmodi productio sit ex semine viuētis, quare alitio
siue nutritio quæ ex alimento fit suscepto, non est generatio. Et propter vtriusque rationis defe-
ctum scaturitio vermium ex cadauere hominis, aut apum ex corpore bouis, & cæterorum quæ
putrefactione nascuntur, non est generatio. Sensatio est in sensu, sentiēdi ve organo obiecti se-
nsibilis perceptio. Siquidem sensus hic nomen substantiæ est compositæ ex forma efficiēte sensa-

riorem, & materia eam suscipiente, sic visus substantiam totam nominat ex materia oculi & forma compositam, ut visionis est susceptiva, ita auditus. In sensu itaque ut subiecto obiectum sensibile deprehenditur, quando ipsius sensibilis species & similitudo in organo sensitivo recipitur, ut color deprehenditur in visu, quando species coloris in oculo imprimitur, & sonus in auditu, quando soni species auribus recipitur. Sensatio interior, est sensatio quæ interiori fit organo, ut dormientibus nobis coloris perceptio interior est visio, & soni perceptio interior, auditio, odoris deprehensio interior, odoratio, & saporis gustatio. Sensatio autem interior, phantasia & imaginatio idem sunt, ut phantasia nomen operationis est, & non potentia. Sensatio exterior est sensatio quæ fit in exteriori organo, ut perceptio coloris in oculo, & soni in aure. Auditio est in auditu soni perceptio. Visio est in visu coloris deprehensio, sic odoratio est in olfactu odoris perceptio, gustatio est in gustu saporis perceptio, tactio vero est in tactu qualitatis tangibilis susceptio.

Appetitio est appetitiuæ virtutis operatio. **C**upiditas est conuenientis, pulchri, boni, aut tale apparentis appetitus. **A**ppetitus, appetitio, desiderium est cum proposito, rei prosequendæ aut fugiendæ appetitus. **M**otio est eius quod a se mouetur, de loco in locum transductio. **P**rogressio est quæ beneficio pedum exercetur motiuæ virtutis operatio. **N**atatio, quæ natandi apto instrumento. **S**erptio, quæ ventre, & volumine molis. **V**olatio, quæ alis. **I**nfectio, est virtutis intellectiuæ operatio. **S**implicis apprehensio, est simplex rei conceptio. **C**ompositio est mentis affirmatio. **D**iuisio, negatio. **R**atiocinatio est intellectus argumentatio. **S**peculatio est circa ea quæ aliter se habere non possunt mentis consideratio. **C**onsultatio vero, circa contingentia, & ea quæ aliter se habere possunt. **O**rganum est disposita potentia in qua vis animæ suam facit operationem. **G**radus viuendi intelligitur, cum viuens eam vim animæ participat quæ ab alijs separatur, aut a qua separata manent reliquæ. **V**egetans est quod vegetandi obtinet potentiam. **S**entians, quod tangendi. **S**e mouens, quod de loco in locum se & a se agitandi. **I**ntelligens, quod vim obtinet intelligendi.

Appetitio diffinitur esse potentia appetendi operatio, ut desideratio cibi aut potus. **C**upiditas siue concupiscentia est conueniens, aut quod apparet conueniens, appetitio, ut desideratio cibi ab esuriente, & potus a sitiente, quæ quidem appetitiões sunt specie diuersæ, quia diuersorum sunt obiectorum. Modo ut sensationes per obiecta differunt, ut quæ diuersorum sunt obiectorum specie, differant specie, ita & appetitiones, ut alia est appetitio pecuniæ, alia voluptatis, & alia honoris. Quod autem huiusmodi cibi & potus desideratio sit cupiditas, liquet, quia est appetitio conuenientis. Et enim cibus conueniens esurienti, & potus sitienti. De eo quod apparet conueniens, exemplum, ut appetitio voluptatum corporaliū ab in temperate, & abudantiæ pecuniarum ab avaro, & honorum consecutionis ab ambizioso ea enim conuenientia non sunt, sed apparent talia. Aut cupiditas est pulchri, aut quod apparet pulchrum, appetitio. Sane pulchrum est amoris obiectum, & sicut verum ad intellectum, ita pulchrum ad amandi vim, ut appetitio pulchri quæ a milite, et pulchri canis a venatore, & pulchri militis a rege, etiam appetitio alicuius floris aut pomi quod videtur pulchrum, & non est. Pulchritudo quidem rerum corporearum fluxa, & euania, infimum est summe pulchri vestigium. **V**irtutis autem, & doctrinæ pulchritudo animum exornans, propinquius, & perfectius, ut quæ nunquam marcescat, quibus quidem pulchritudinibus animus pulcherrimo rerum auctori, & qui suam per diuersa rebus indita vestigia insinuauit pulchritudinem, assimilari debet. Cui itaq; voluntas, propria, & sibi peculiari relicta pulchritudine virtutis & doctrinæ, hæret & immoratur in inferioribus pulchritudinibus, quæ sunt appetitus sensitiui, degenerat & labitur, vmbralemque pro vera pulchritudine amplectitur, tandemque emarcescit more. **N**arcissus, qui suæ imaginis amore captus, cum ea perfrui non posset, cōtabuit & extinctus est. Aut cupiditas est boni, aut tale apparentis appetitio, ut appetitio boni vtilis, aut delectabilis, quale est desiderium diuitiarum, aut sanitatis. Similiter appetitio deliciarum coporis, thesauri, magistratus immoderata, & rationis metam transiliens. Nā hæc bona nō sūt, sed talia apparent & videntur. Siquidem bona vtilia, & delectabilia diuitiis & opes sunt remota ad modum summe boni vestigia, ut quæ caduca & ad horā labentia sint, bona vero honesta, propinquiora sūt, & vtilitati peculiariora, quibus summe bono & optimo rerum parenti fit conformis. Cum itaq; voluntas illis neglectis hæret in bonis momentaneis appetitui sensitiuo respondētibus, degenerat, & a propriæ foris conditione labitur, & cū auid ea vult amplecti, fugacia, & nimium transuentia, perdit non modo

Narcissus.

illa, sed & vera bona, quemadmodum canis (ut fabulatur Aescopus) frustum carnis ore gestans, & illius vmbra in aqua conspectæ specie deceptus, dum aperto rictu oris vmbra (ut quæ maior apparet) rapere velleret, & vmbrailem illam speciem, & verā quam tenebat carnem ore clausam perdidit. Ira est ob sanguinis circa cor effusione & commotionem vinctæ appetitus. Cui enim quicquam læditur & parvipenditur, ex læsione aut apparet parui pensionis sanguis circa cor commouetur, & concipitur desiderium vindicandi illam iniuriā, quod dicitur ira. Voluntas siue volitio est cū proposito, ratione, & electione appetito rei prosequende, vel alicuius boni consequendi, ut agricola vult largā messem, & vinitor multum vini ex vindemia, vel est appetitio alicuius rei fugiende, ut sanus cum proposito & intentione vult fugere agritudinem, & vir studiosus vitium. **M**otio est animalis a se de loco in locum mutatio. Et differunt eius species inter se per instrumenta quibus exercentur, nam progressio fit pedibus, natatio pinnulis expansis quibus pisces se mouent per aquam quasi quibusdam remigijs & gubernaculis adiuui. Reptio fit ventre & reuolutione molis corporeæ, ut explicatione partis anterioris, & complicatione posterioris. Nam impellunt priorem partem vermes, & trahunt ad se posteriorem. Volatio autem fit alis. Et animalia quæ plures habent morus, etiam plura habent instrumenta, ut auerces & cygni habent alas, pedes, & in pedibus pellem continuam coniungentem particulas pedis pro natandi instrumento. **I**nfectio est potentie intelligendi operatio, scilicet aut simplicis apprehensio, aut compositio, a ut diuisio, & ita de cæteris. **S**implicis apprehensio est simplex rei conceptio. Tunc autem rei conceptio simplex est quando secundum vnius solum prædicamenti rationem est abstracta mentis cognitio, ut solius substantiæ apprehensio, abstracta a cæterorum prædicamentorum notionibus, & solius magnitudinis a cæteris abstracta notio. Nempe sensus representationem habet concretam, & coniunctam ex omnium prædicamentorum rationibus, apprehendit enim substantiam, ut Socratem, quantitatem, ut eius molem bicubitam, ad aliquid, ut distantiam aut propinquitatem, qualitatem, ut albedinem, actionem, ut quod aliquid moueat, passionem, ut eius de loco in locum translationem, quando, ut tempus hodiernum, ut locum deorium quo Socrates continetur, situm, ut stationem, erectionemque eius, & habitum vbi, ut tunicā. Est igitur hæc sensus cognitio concreta ex decem prædicamentorum rationibus, & eam sensus offert intellectui, quare prima intellectus cognitio, & quam a sensu accipit, composita est & concreta, instar imaginis in speculo quæ Socratem representat, quantum, aliquo modo ad aliud se habentem, quale, ætatem, patientem, existentem in tempore, in loco, situm, & habentem habitum. Deinde intellectus (ut qui suarum notionum sit opifex & auctor) singulas decem rationum segregat, & vnamquamlibet ab alijs nouem abstrahit, ut substantiam ab omnibus accidentibus. Et tunc est simplex substantiæ apprehensio, quantitatem a substantia & cæteris separat, non quidem re ipsa, sed ratione, nam quantitatem solum intelligit, non simul alia quibus secundum rem coniuncta est magnitudo, intelligendo, & illa est simplex quantitatis apprehensio. Deinde rationem ad aliud seponit ab aliorum rationibus, & tunc ad aliquid simpliciter apprehendit. Sic & qualitatem se iungit secundum rationem ab alijs, & tunc est simplex qualitatis apprehensio, perinde acque speculum intelligas quod solum representat substantiam, alterum quod solum quantitatem, aliud quod solum qualitatem sine substantia & magnitudine, illis imaginibus abstractis per similes est simplex intellectus notio. **C**ompositio est mentis affirmatio, hoc est in mente affirmatiua enunciatio. Et explicatur per affirmatiuam vocalem, ut, homo est animal. **D**iuisio est mentis negatio, siue quæ in mente est negatiua enunciatio. Et explicatur per propositionem vocalem negatiuam, ut, homo non est lapis. **R**atiocinatio est quæ in mente est argumentatio siue syllogistica siue enthymematica siue inductiua, siue exemplaris, & explicatur per consimilem argumentationem vocalem. **S**peculatio est circa ea quæ necessaria sunt mentis consideratio. Ea quæ aliter se habere non possunt, siue necessaria, sunt necessariae propositiones, & quæ non possunt esse falsæ, quarum æternas veritates intellectus contempletur in disciplinis. Et aliquæ sunt de rebus corruptibilibus, & quæ possunt non esse, ut philosophia naturalis, & inferiores discipline. Aliquæ vero de rebus æternis & necessarijs, ut metaphysica, cuius idcirco dignissima est contemplatio, quod ea & circa propositiones, & circa res necessarias appetuas ingentis, & incorruptibiles versatur. **C**onsultatio est circa contingentia, & quæ aliter se habere possunt, hoc est circa propositiones contingentes, & quæ possunt esse falsæ, mentis consideratio, ut agricolæ consultatio, quomodo futura messis sit copiosa & vinitoris quomodo vinea sit fecunda, & exuberans vindemia. Et in consultatione propositiones sunt contingentes, simul, & res contingentes, ut sunt operationes humanæ. **O**rganum est potentia disposita, hoc est materia debitis qualitatibus temperata ad suscipiendum operationes animæ, in qua ut subiecto potentia animæ suam facit operationem, ut materia oculi est potentia disposita debitis temperamentis in qua vis animæ auditua suam facit operationem. **T**otum autem compositum ex huiusmodi materia, & forma, dicitur pars organica, tamen si ratione potentia & tota pars interdum organum dicitur ut oculus, organum visus, & auris, organum auditus. **G**radus viuendi dupliciter sumitur, primo quomodo viuens aliquam animam habet potentiam quæ ab alijs posterioribus separatur, hoc est quæ in aliquo viuere sine posterioribus potentijs inuenitur, ut arbor precipiat vim vegetandi, quæ ab alijs, vi scilicet, mouēdi, & intelligēdi, separatur, nec arbor nec sentit, nec mouet se, nec intelligit, igitur habet arbor gradū viuēdi, quia est vegetans. Sic animal terræ affixū participat vim scilicet

Aescopus.

Quid est conceptio siue notiosum, plex.

quæ separatur a vi mouēdi & intelligēdi, huiusmodi enim animal nec se mouet, nec intelligit, quare habet gradū mouēdi qui dicitur sentiēns, ita canis participat vim mouēdi, quæ ab alijs posterioribus separatur, scilicet a vi intelligēdi, quia canis non intelligit, quare habet gradum viuēdi qui dicitur se mouens. Secūdo sumitur gradus viuēdi, quādo viuēs aliquā habet animæ potentia aqua reliquæ priores manēt separata, id est sine qua cæteræ priores in aliquo viuēte inueniuntur, vt homo participat vim intelligēdi, sine qua reliquæ priores potentia, vt vegetandi, sentiēdi, mouēdi, in aliquo reperiunt, priores siquidē viuēdi gradus sine posterioribus inueniuntur, ac posteriores sine prioribus nequā reperias. Ergo secūdo modo sumēdi gradū viuēdi, qui per secūdam innuitur diffinitionis particulā, homo habet gradum viuēdi qui dicitur intelligens. De primo itaq; viuēdi gradu exemplū, vt arbor, quia vegetandi obtinet potentiam. De secundo, vt cōcha terræ affixa, quia tangēdi obtinet potentiam, est enim tactus, primus sensuum quo primum cognoscimus aliquid esse sentiēns. De tertio, vt canis, nam se de loco in locum traducēdi habet potentiam. De quarto, vt homo, nam habet potentiam intelligēdi. Et quodcunq; viuens habet posteriores viuēdi gradus, habet & priores, non autem e diuerso.

¶ Introductionis in Aristotelis libros de anima,
et in eādem scholiorum, finis,

¶ PROOEMII DE ANIMA, ANNOTAT.

¶ Accidentia: accidentia perse. ¶ Quid est: vt præcognitionis existit. ¶ Dialectica diffinitio est: quæ non abstractorum solam formam adhibet. ¶ Aduentitia: ab extrinseco aduenientia.

ME Anima libri tres. Primus cōtinet quinq; capita. Primum caput duas conclusiones, quatuor rationes ad secūdam, vnū corollarium ad eius tertiam rationem, & duo ad quartam. ¶ Prima conclusio. Qui bonorum & honorabilium scientiam esse opinantur, alteram altera honorabiliorem existimant, aut propter demonstrandā certitudinem, aut ob subiectæ materiæ præstantiam atq; nobilitatem. Hac vtraque de causa, scientia de anima, scientiarum naturalium est honorabilissima. ¶ Propter quidem demonstrandā certitudinem, nam anima, ea est quæ in nobis vitæ principium est, & cuius opera in nobis experimur non autem aliorum. Habet igitur demonstrandā certitudinem: imo vero animæ cognitio ad omnem proficit veritatem, & maxime rerum naturalium. Ob nobilitatem autem, nam cæteris rebus quibus sensibilis formatur mundus, anima præesse videtur. Et id euadet clarius, cum animæ naturā deprehenderimus, & eius passiones tum proprias, tum communes, eius enim ratione, hæ animalibus propriæ, hæ vero communes inesse videntur. ¶ Secunda. Et si animæ scientiam, demonstrandā certitudinem habere dixerimus, illam tamē de anima tradere certitudinem, difficillimum est. ¶ Primo, Quia quid sit anima, et eius diffinitionē afferre, non est facile, Et apud Philosophos adhuc dubiū est an omnium inuestigandis diffinitionibus sit modus idem, eadēque via, an diuerse, & quemadmodū diuersa sunt de quibus agitur negotia, ita diffinitionum diuersos moliri oporteat modos, & diuersas diffinitionis vias. Si omnium diffinitionum idem est modus, & eadem est via, querere illam oportet, quā vtiq; re peritam exploratamque habere, facile non est, Nam siue hæc posueris demonstrationē, siue diuisionē, siue compositionem atque collectionem, multæ adhuc dubitationes & multi relinquuntur errores, & vniuscuiusque propria inuestigare oportebit principia, alia enim numerorum principia, & alia linearum, et planorum. Si dixeris secundum tractandorum negotiorum diuersitatē, diuersos esse diffinitionis perquirēdos modos, diuersasque vias, et id quidem amplius et magis cognitu difficile, nam circa

vnū quodq; cognoscere oportebit, quis erit proprius diffinitionis modus. Scientiā igitur de anima tradere, difficillimorum est. ¶ Secundo, Quia difficile est assignare genus animæ, an sit substantia, quantum, quale, aut aliquid aliorum, & si sit substantia, dubiū est an sit actus, an potentia. & an partibilis, an impartibilis, an omnis anima omni animæ similis sit speciei, quæadmodū si putarunt qui de aia rationali mētionem facientes, crediderunt de omni anima sufficienter determinasse, an animæ speciei differat, & genere conueniant. Quod si ita fuerit, superest dubiū, an ipsius sit vna communis ratio, quemadmodum animalis, an secūdam vnāquāq; speciem ei altera, et altera quæadmodū altera propria est hominis, canis, & equi. ¶ Vniuersale enim, vt animal, & vnū quodq; quod similiter prædicatur, aut nihil est, aut posterius est. ¶ Tertio, Quia non est facile determinare, an in vno, vt in animalī multæ sint anime, an potius vna, quæ multas partes ac potētias retineat, vt pote vegetatiuam, sensitiuā, appetitiuā, motiuam, et intellectuam. Et si potentias habeat, an potius de toto, an de potentijs, an de potentiarum obiectis aut operationibus prima determinatio facienda sit, et a quo potissimum sit ordiendum, vt vtrum prius de terminandum sit de sensitiuo, sensibili, et sentire, intellectuuo, intelligibili, et intelligere. Non enim solum quæ essentia indicat, perquirenda sunt: vt mathematicis quid linea, quid planum, quid rectum, quid curuum, ex quibus quæ per se insunt demonstrant, imo nobis in hac ediscenda disciplina, accidentia cōsiderare erit opportunum. Accidentia enim ad cognoscendum quod quid est, magnum nobis præstabit adiumentum, ideo post aliquantulum accidentiū deprehensionem nobis conducet non parum quid est accipere, est enim quid est, omnis demonstrationis principium. ¶ Corollarium, Vnde fit vt diffinitiones quæ accidentia non complectuntur, neque facilem de ipsis præbent coniecturā, dialecticæ & vanæ sint omnes, huic nostro operi minime accommodandæ. ¶ Quarto, Quia dubitationē præstant non modicā animæ passiones & accidentia, an ipsi & composito omnia sint communia, aut quædā sint ei propria. Plurima profecto sine corporis vsu omnino fieri nō posse videtur, vt sentire, irasci, mitescere, misereri, timere, confidere, considerare, gaudere amare, odisse. Videmus enim plerosque magnis & duris incidentibus casibus nihil irasci, neque timere, quia corpus nō moueatur, qui leui occasione corpore moto, vt in alcentibus, protinus succensent et irascuntur, et nullo terribili imminete, aliquādo timere. Et intelligere, anime maxime proprium videtur, si tamē esset phantasia quædam, aut non sine phantasia, sine corpore esse non posset, & si animæ proprium esset intelligere, sicut recto vt rectum est, proprium est sphaeram vt aenā in puncto tangere, & multa vt huiusmodi sunt ei propria, non tamen tanget rectū separatim quādoquidē a corpore seiungi separariq; non possit. Et si intelligere animæ propriū sit, vt nulla egeat corporis functione, ipsam quidem animam separari cōtingere, nihil apparet incōmodi. Sin autem nulla sic animæ operatio propria est, separari nō potest, nihil enim a natura otiosum, nihil sine vsu aliquo fit vnū, sed de anima, & eius proprijs, vt de recto dictū est, & de ijs quæ recto, vt rectū est, propria sunt, sentitū esset. ¶ Primum corollarium. Vnde fit vt cum anima plerasq; operationes, quemadmodum nunc dictum est corpori & materiæ cōiunctas habeat, ipsius physica sit determinatio, & hoc aut de omni, aut de tali. ¶ Secūdu corollarium. Fit etiam, vt in diffinitionis animæ passionibus physicis materiā adiungere debeat. vt in diffinitione ira. Diffinit enim iram hoc pacto physicus, Ira, esseruentia est sanguinis circa cor viciscendi doloris desiderio cōcepta. Dialecticus autē hoc pacto. Ira est viciscendi doloris appetitus. Differēter enim eadē diffiniunt physicus et dialecticus. Nam physicus materiam suis diffinitionibus adhibet, dialecticus autē solā formam, rationem enim, formam et speciem dicimus. Diffinitionū autē hæc materiā solā adhibet, vt, domus est ligna, lapides, et intritum, hæc formā, vt, domus est a ventis, imbrā.

bus, caloribus et frigore defensio, hæc vero vtrūq; connectit, vt domus munim etiā est a ventis, imbribus, caloribus, & frigore, ex lignis, lapidibus, intritioque constans. Queritur ergo quæ harum trium diffinitionū ad physicū attineat? Dicimus Physicum eam curare, quæ materiam cōtineat, formam, & opera, quæ vt huiusmodi, se iungi separariq; non possint, vt formæ physicae, & opera physica, quæ quidem opera, & dialecticus considerat, sed materiam negligit. Sunt enim naturalia opera, hæc intrinseca, vt calor, frigiditas, humiditas, siccitas, hæc aduēticia, vt artificialia, quæ materiam exornant, vt sculpturæ & intercelaturæ, & quæ vitium emēdant, vt medicina. Sunt & alia quæ et si materia non separētur, non insūt tamen corpori physico vt physicum est, vt rectum, curuum, triangulare, quadratū. Ex his licet intueri qui formas contemplantur, nam naturales formas quæ a materia se iugari non possunt, physici considerant, materiæ haud immemores, & easdem relicta materia dialectici, abstractas autē non re ipsa, sed cogitatu et intelligētia, mathematicus. At veras rerum formas omnino a materiæ consortio se iugatas, absolutas, & immunes, primus, vltimundanus, & diuinus contempletur philosophus. Sed his determinatis, quid de anima senserint antiqui, nunc apperiamus.

D Rimi capitis primi de anima scho. i. Qui bonorum honorabilium scientiam esse arbitrantur. Honorabile bonum dicitur, quod ob sui excellentiam honore dignum est possessoresq; suos honorabiles reddit, cuiusmodi sunt bona simpliciter, per se & suapte natura bona, scilicet bona honesta, doctrina, & virtus. Itaq; hic supponendum est scientiam esse bonum honorabile, vt quæ ob sui excellentiam honore digna sit, possessoresq; suos merito honorandos efficiat. Neq; obstar pleraque scientias esse de malis tanquam obiectis remotissimis, vt morale philosophiam de vitijs, & medicinam de morbis, nam illarum disciplinarum scibilia propositionesq; demonstrabiles non de ijs sunt quoniam pacto sint profequenda, sed fugienda. At qui cognoscere rationem, modumq; mali fugiendi, vtiq; bonum est. Quod si quis scientia peperam vtatur, vt ad inflationem, ostentationemq; sui, aut errorum pertinacem defensionem, aut quæstum pecuniarium, neq; id quidem efficit scientiam esse malam. Nam illa scientiæ accommodatio ad quippiam obliquum, non ex scientiæ natura conditioneq; provenit, sed praua eam habetis voluntate. Haud secus ac diuitias nullus contendere possit esse malas, quia prauis sint vitiorum instrumenta, & iramamenta malorum. Neq; tamen concesserim notitiam omnem bonā esse, tamen id de scientia admissum sit, nam quæuis omnis, scientia, notitia, non tamen e diuerso omnis notitia, scientia. Sunt enim pleraq; notitiæ prorsus noxiæ, & ad prauum impellentes, vt prauorum quo nā pacto sua perpetret si agit, aut dolo quæpiā circūuent, quas nullus inficiabitur esse malas. ii. Scientia igitur de anima tradere, diffiçillimorum est, diffiçillimorum est. Haud dubie magna fuit difficultas scientiæ de anima anteq; inuenta esset, tradēdæ, præsertim cum tantis opiniorum cōtrouersijs, & dissentibus inter se philosophorum dictis inuoluta & impedita fuerit, vt veritatē integre & synceve deprehendere foret diffiçillimū. Aristoteles autē (cui omnis vere philosophantiū turba plurimū profecto debet) cura & studio effectū est, vt omni ablata difficultate, exactissima, certissima & facillima, hæc ars nūc eluceat. Nepe ante tempora Aristotelis diffinitionū ars nondū inuētā fuit, quare prius omnia in dubio & æcipici apud antiquos versabatur, q; vnicuiq; nomini sua nō præscribatur ratio, neq; præcognitio quid est. At Aristoteles similis optimo & industrio artificio, non modo scientias inuenit, verū etiā & instrumenta quibus inueniatur, vt pote diuisionē, diffinitionē & demonstrationē parauit, perinde atq; peritū artificē illū esse fatebūtur omnes, qui nō modo arte aliquā vt fabrile primus excogitauerit, sed & instrumenta quibus ea ars & cæteræ exerceri possint, fabricare docuerit. Ad ea igitur quæ in hac prima ratio ambigua agitatur Aristoteles, respondendū est diuersos esse diffinēdi modos, & præsertim tres, quos hic nominat. Primus est per de demonstrationē, quo ex prius demonstratis colligitur diffinitio secundum materiam & demonstrabilis, & hoc pacto Aristoteles vtrūq; animæ diffinitionem in principio secūdi huius peruestigauit. Secundus per diuisionē generis cōmuniōris in suas differētias, quousq; per cōtinuā huiusmodi pritionē ad eā deueniatur orationē, quæ cū diffinitio cōuertatur. Quo pacto in secūdo Posteriorum docet Philosophus hanc inuenire diffinitionē. Ternarius est numerus impar vtroiq; primus. Tertius modus est per cōpositionē siue collectionē proprietatis, in qua multa singularia quibus cōuenit diffinitū, cōiunctū, & cōueniri deprehēduntur. Et hoc modo docet Aristoteles in secūdo Posteriorum analyticorum inuenire diffinitionem istam magnanimi, magnanimus est qui æquo animo fert prospera & aduersa. Et quæuis hi modi diffinēdi sint omnibus disciplinis cōmunes, in vna quaq; tamen disciplina inuestigandæ sunt proprietates rei diffinēdæ, quæ pro diuersitate rerū tractantur, sunt diuersæ, idcirco secūdi eorum quæ tractantur varietatem, diuerso modo specialis diffinitiones inuestigare oportet. Nā (vt inquit litera) alia sūt numerorū principia, alia linearū & alia planorū, principia in quā diffinitionū, vt pote genus & differentia, aut quod huius fugatur

officio, de quibus quidem principijs, secundum materiam subiectam, quæ hic dicuntur, accipienda sunt. Secundo quia difficile est assignare genus animæ. Vt per ordinem adhibeatur responsio ijs quæ in hac ratione proponuntur dubia, dicendum est substantiam esse genus animæ, & non accidens, cum ex non substantijs nō fiat substantia. Præterea animam esse actum, formamque substantialem, non materiam, neque compositum, vt eius declarat diffinitio. Deinde animam partibilem esse bifariam. Primo in partes in modo secundum potentiarum numerum sumptas, vt quæ quædam vegetatiua sit, quædam sensitua, alia appetitiua, alia motiua, & alia intellectiua. Secundo per accidens ad diuisionem sui subiecti, vt quemadmodum albedo corporis decupedalis in decem partes diuiditur ad diuisionem subiecti, & molis eius, ita anima per accidens extensa, & diuersis materiæ partibus respondens diuiditur, vt aliud animæ est in oculo canis, aliud in aure, aliud in lingua, & aliud in pedibus. Animam rationalem excipio, quæ magis vna & simplex, huius diuisionis est experta, cum sit tota in toto, & tota in qualibet eius parte, vt secundus ostēdit diffiçillimum physicalem dialogus. Præterea subijciendum est animas specie abinuicem differre, & genere conuenire, vt figuræ magnitudinum, & animalia. Vnamque esse communem animæ diffinitionem, diuersarum tamen animæ specierum diuersas esse diffinitiones, vt alia diffinitio animæ plantarum, brutalis, ac humanæ, quemadmodum eadem est diffinitio animalis secundum rationem generis, diuersarum tamen specierum animalis, diffinitiones diuersæ, & figuræ in communi diffinitio vna, specierum autem eius, vt trianguli & circuli, diffinitiones variæ. Demum quod in huius rationis calce subiungit litera, scilicet, Vniuersale enim, vt animal, & vnumquodque quod similiter prædicetur, aut nihil est, aut posterius, hoc pacto est intelligēdum. Quod vniuersale habet rationem, vt animal, & vnumquodque aliorum quod consimiliter prædicetur de pluribus vno nomine, & eadem ratione, aut nihil est, aut posterius est suis singularibus, atque minus communibus. Et id sane ratione secundæ partis distincti verum est. Nempe vniuersalis ratio posterior est quam singularis, quia ex multis singularibus in aliquo eodem conueniētibus, ratio vniuersalis confurgit, vt considerat intellectus Socratem, Platonem, & cæteros particulares homines eo ipso conuenire, quod animam rationalem sortiti sunt, & ex illis particularibus rationibus format rationem eis communē, quam nomine speciei homo explicamus. Sic hominē, equū, asinum, & cætera animalium genera cognoscit in illo conuenire, quod sensum habent omnia. Ex particularibus itaque rationibus format rationem omnibus animalibus communem, quam nomine generis animal explicat. Et hoc pacto paulatim mens nostra ex singularibus rationibus ad vniuersales progreditur, easque efformat. Quare singulares & minus communes priores quidem sunt tempore, & vniuersales eo modo posteriores, etsi natura priores sint, intellectuque propriæ magis & accommodiores. Tertio. Quia nō est facile determinare. Quæ in hac ratione dubia proponuntur, hoc pacto sunt diluenda. In corpore animato non multæ sunt animæ, sed vna tantum, cum cuiuslibet rei naturalis vnus sit actus substantialis & præcipuus, a quo ipsa suam sortitur vniuersalem. Quocirca non sunt ponendæ tres animæ in homine, vna vegetatiua, altera sensitua re ipsa a prima differens, & tertia intellectiua, diuersis temporibus (vt plerique arbitrantur) homini adueniantes. Esset enim homo rerum naturalium dignissimum & consummatissimū, minus vnus terra, quam concedunt vnam tantum formam habere. Sed vna tantum homini & cuique viuenti est anima, quæ ob operationum quas efficit diuersitatem, diuersa sibi nomina vendicat. Præterea illa vna (quæcūque eafuerit) anima diuersas habet potentias, non re ipsa, sed ratione sola discrepantes, vt superius in introductione huic libro præfixa ostensum est. Et prius de tota anima Philosophus determinatus est, deinde de eius operationibus, tertio loco de obiectis, & demum de potentijs, vt ex determinatione secūdi libri de anima dilucidum euadet. iij. Quarto. Quia dubitationem præstant non modicam animæ passiones. Quæ in hac ratione a Philosopho addubitanda proponuntur, ita dissoluenda sunt. Aliqua sunt opera animæ communia, quæ scilicet pluribus conueniunt viuentium speciebus, & nō nisi in organo corporeo effici possunt, vt visio, auditio, & cæteræ sensationes, quæ & pluribus conueniunt animalium speciebus, & sunt ipsius quidem forme vt efficientis, & materiæ vt subiecti. Et huiusmodi opera communia sunt vegetatiua, sensationes, appetitiuæ sensitivæ, & motiones. Aliqua vero sunt opera anime propria, quæ & soli vni conueniunt viuētium speciei, & ab anima sine corporis vltu atque ministerio fieri possunt, vt intellectio, & voluntatis operatio, non enim fiunt in organo corporeo vt subiecto. Deinceps non est admittendum intellectioem esse phantasiam & imaginationem sensationemq; interiorē vt neque voluntatis operationem esse sensationem appetitionem, sicut postea ostensurus est Philosophus. Et sane qui inter intellectioem & phantasiam discrimen non ponunt, nec sciunt ea diiudicare atque secernere, in multis labuntur errores, quia quod imaginatio cognoscere non potest, dicunt intellectum cognoscere non posse. Hinc astruunt plerique nullas esse notitias vniuersales, nullas esse rationes mentis absolutas, aut accidentium abstractas, quia labuntur ad phantasiam, & nihil intelligunt nisi per interiectā imaginationem, quæ intellectū haud secus pertrahit in errorem, atq; appetitus sensitivus volūtātē in vriosam operationē. Sicut igitur vt quis volūtate perficiatur, debet habere volūtatem principalem, & appetitū irrationalem subiectū, ita quisquis intellectū vult perficere, debet ipsum habere subleuatū supra phantasiam, & potētē eā emēdare. Insuper nō est cōcedēdum qd intelligere sic sit propriū animæ, sicut recto, hoc est planē superficiali (quæ propter anagogiā lineæ rectæ appellatur rectū, qd eius mediū nō discrepet ab extremis) propriū est rāgere spherā in puncto, qd Theodosius tertia propositione primæ partis sui libri de spheris, demonstrat. Nam

intellectio non fit in subiecto corporeo, & anima separata melius quā corpori cōiuncta fieri potest. Cōtractus autē plani ad sphericū fieri nō potest nisi rectū materię cōiunctū sit, vt quod a materia separari nō possit, cū sit magnitudo & accidens. Præterea admittēdū est q̄ intellectio nulla indiget (vt fiat) corporis functione, quare cognoscitur anima rationalis a corpore separabilis esse, vt post separationē maneat, & propriā quā exerceat operationē habeat, neq̄ otiosa sit, aut sine vsu, vt in sequentibus Philosophus absolute determinabit, quod hic sub cōditione dūtaxat proponit.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Nomina philosophorū qui de anima determinationē fecerunt, quorum adducit Aristoteles opiniones, Democrit⁹, qdā Pythagorici, Anaxagoras, Empedocles, Timæ⁹, Xenocrates, Thales Milesi⁹, Diogenes, Heraclit⁹, Alcmeō, Hippo, Critias.

Ecundū caput cōtinet vnā conclusionē, & duodecim antiquorū opiniones. ¶ Cōclusio. Vt determinationis principii ab antiquorū opiniōibus faciamus, cōsentaneū esse videtur. ¶ Nā que ab ipsis benedicta sunt, recipiem⁹, nobisq̄ erūt adiuuētō, q̄ vero male, reiiciemus. Et id p̄nosse operæpretiū est, omnes antiquos per motū & sensum animā a cæteris maxime secreuisse, & per illa inquirere qd̄ esset, conatos fuisse. ¶ Duodecim antiquorū de anima opiniones.

¶ Prima est Democriti & Leucippi, existimatiū animā ignē esse, & calorē quendā ex sphericis atomis cōflatū: q̄ maxime mouere & penetrare seipsas & alia possunt, & animā aialibus motū p̄stare & vitā, & eā respirationē esse diffiniebāt. Nā quādiu respirat animal, atomi ingrediētes, internas q̄ animū cōstituūt dissipari prohibēt, & viuūt animal, cū vero nō respirat, hoc p̄sidio destituta dissipat atq̄ dissoluitur anima, ipsumq̄ perit animal. Neq̄ mirū esse si anima nō videat, tamen si corporea sit: quādoquidē ramenta illa q̄ in aere volitāt, nō nisi in radio perspicere & deprehendere liceat. ¶ Secunda est quorundā Pythagoricorū pene idē sententiū. Hoc tamen interest, quod non animam atomos, sed virtutem atomorum motricem esse dixerunt, quod quantacunq̄ sit trāquillitas, atomi continue agitari pelliq̄ videātur.

¶ Tertia est Anaxagoræ, animā fontem & principii motus ponentis, & animā & intellectū idem esse, non tamē animā, mentem & sensum cōfundebat in idē, quem admodū Democritus, qui proinde quæ sensu apparebāt, vera esse omnia dicebat, authore vsus Homero, qui inquit, Hector iacet, aliud sapiens. At intellectū omnibus animalibus & magnis & paruis, & honorabilibus & inhonorabilibus confirmilem inesse, non videtur secundum prudentiā dictum. Et hęc opinandi rationes ex parte motus sumptæ sunt. ¶ Quarta est Empedoclis, animā ex quatuor elementis, lite et amicitia cōflatā esse volentis, ex quibus omnia consistunt. Ideo animam omnia cognoscere, et simile in ea sua cognoscere similia, hoc testantis carmine.

Terrea vis terras, vis humida percipit vndas.

Aether ab ætherea, sentitur ab ignibus ignis.

Pax pacem monstrat, litem lis aspera noscit.

¶ Quinta est Timæi volētis animā ex elemētis esse cōflatā, vt simile simili cognoscat: authore Platone in Timæo. Et in ijs q̄ de philosophia, disseruit ex vnus idea longitudinē prodire, et latitudinē et profunditatē suo modo, et vni⁹ ideā, intellectū præbere: q̄ sit sciēdi principii primā dūitatē præbere scientiā: q̄ ab vno ad vnū & semper verū procedat, opinione vero a prima nasci trinitate, q̄ ab vno probabili ad duo, nūc ad verū, nunc ad falsum procedat, et sensum a primo quaternario, q̄ sit solū corporeorū, et solidorū, numeros ei vocat rerū species, principia et elemēta. Et cū intellectu, scientia, opinione et sensu cognoscamus: ex horū numeris cōstat animā. ¶ Sexta est Xenocratis, vtrunque, et motū & sensum connectentis. Inquit enim eam esse numerū seipsum mouentem, numerum quidē, quo faciat eam ex omnium principijs consistere, & vt omnia cognoscat, mouentem addit, quia eam principii &

originem motus credit, creditque numeros rerum principia esse. Et vt summarie dicatur, qui cognoscere & contemplari animæ proprium crediderunt, eam ex rerum principijs conficiunt, & vt de rerum principijs multitudine: paucitate, corporeo aut incorporeo euariant, ita inter se de animæ natura. ¶ Septima est Thales Milesi⁹ dicentis animam esse aliquid motiuum. Hinc magneticum lapidem credidit, q̄ ferrum moueret, animam habere. ¶ Octaua est Diogenis eam esse aerem volentis, opinantis eum omnium esse subtilissimum, & rerum originem & principium. ¶ Nona est Heracliti, qui omnia ex vapore calido calidoque halatu gignebat, quē nihil aliud esse quam ignem volebat, omnium subtilissimum, & pene incorporeū, & semper fluentem. Hinc animam dixit esse vaporem. ¶ Decima est Alcmeonis, animam esse immortalem, & semper moueri, & quam simillimam esse soli, lunæ et cælo (quæ sempiterno agitato feruntur) volentis. ¶ Vndecima est Hipponis. Inquit enim Hippon animam esse aquam, quod omnium semen humidum sit. ¶ Duodecima est Critæ, animam sanguinem esse sentientis. Hoc ideo, quia sentire proprium esse animæ iudicabat, & nos sanguinis beneficio sentire: & quæ exanguia sint, sanguineque priuentur, vt ossa, vt dentes, vt vngues, non sentiant. Et omnes ex tribus animæ diffinitionem quærunt, motu, sensu, & incorporeo aut subtilissimo, vt id incorporei nomen sibi iure quodam vendicare posse videatur. Et simile simili cognosci consentiunt omnes, vno Anaxagora excepto, qui intellectus & aliarum rerum nullum posuit esse similitudinis commercium. Hinc omnes animā ex omnibus cōflant principijs: vt omnia cognoscat. Et qui tantum vnum ponūt principium, ex vno eam constituunt: & qui plura, ex pluribus: & qui contraria ex cōtrarijs, vt Empedocles. Vnde & nomina ducta sunt, nam qui ponunt calidam esse principium, inde asserunt & τὸ ζῆν id est ipsum viuere esse nominatum, q̄ vita ipsa in feruore & calore consistat. Qui vero frigidū, ψυχὴ id est animā vocatā esse, q̄ euentatione & respiratione egeat. Sed quid de anima senserint antiqui, hæc tenus satis percursum est.

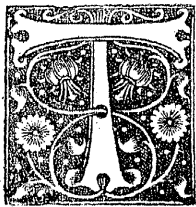
¶ Secundi capitis scholia. vi. Quandoquidē ramenta illa quæ in aere volitāt. Ramēra pulueres sunt minutuli exiguæq̄ molis in aere volitantes, qui propter paruitatē extra solis radium non cōspiciuntur, & ob debilitatē virtutis aerem diuidere nequeunt quo deorsum decubant. At vero vt dignoscatur quid veri Democriti opinio consistat, quid veri falsi, quo similiter in alijs quibusq̄ antiquorū opinionibus perquiratur quid vero cōsentaneū, quid vera veritate discrepans in eis positū fuerit, in primis nosse oportet falsum esse animā esse calorē, quāuis calor naturalis in omnibus viuētibz vt animæ instrumentū ad operationes exercēdas inueniatur. Falsum est & eam ex sphericis atomi componi, cum nō sint huiusmodi corpora insectilia. Vere tamē dicunt animam animalibus motum & vitam præstare, sed nō totam animæ naturam ambiunt, cum etiam vegetibus vitam præstet. Non item recte diffiniunt animā respirationem esse, cum multæ sint animæ prædita, vt plantæ, pisces, vermes, quæ nō respirant. Et cōsimile peccatum admitterunt pleriq̄ eorum quos impræsentiarum recenset Aristoteles, assignātes id animæ proprium esse, vt motum, aut sensum, aut intelligere, aut immortalitatem, quod aliquibus dūtaxat anima participatibus conuenit, & alijs quibus non. Neq̄ recte sentiunt Democritus & Leucippus respirationem fieri per ingressum atomorū, cum fiat suscepto in errorum aere, qui corporeus est & diuisibilis. Præterea cur animal non respirat moriatur, & respicians viuat, nec verā quidem causam assignant, quæ ex posterius determinandis est requirenda. Denique admittendum nō est animā esse corpoream (quāuis id ipsum ex eorum dictis sequatur: si enim anima ex corporibus componatur, vt corporea sit necesse est) nam corporeum id dicitur, quod magnitudinē, corpoream in se vt subiectum habet. Atqui anima in se non habet magnitudinem sed solum magna est per accidens, scilicet per magnitudinem corporis. non est igitur anima corporea, nisi forte per accidens, & quia materiæ corporeæ cōiuncta. Quod itaq̄ anima non videtur, in causa est, q̄ ipsa neque per se sensibile est, neque aliquid accidens per se sensibile in se habet. Neq̄ simile est de pulueribus minutissimis, & de anima iudiciū, quia pulueres minutuli per se corporei sunt, & magnitudinē habēt, ob molis tamē exiguitatē vix bene perceptibile. viij. Authore vsus Homero. Themist⁹ alia hoc loco videt inuere intelligētā quā litera præ se ferat, vt pote. Democritum voluisse, sentire & sapere idē esse, cōtra Homeri sententiā, eo carmine oppositū attestantis. Inquit enim Hermolao interprete. Vnde & sentire & sapere pro eodem habebat, magno alio qui teste Homero nix⁹, qui quodā versu de Hectore, iacet, inquit, aliud sapiēs. Verū ex archetypo

Græco & litera exemplari Aristotelis perquirenda esset exactius huius loci explanatio. ix. Et simile in ea, sua cognoscere similia. Erravit Empedocles præter cætera quæ de anima perperam sentit sexto cap. secundi de generatione a Philosopho abunde reprobata, præsertim eo ipso quod posuerit in anima simile cognoscere suum simile, ut & alij fere omnes philosophi, quorum hic afferitur determinationes de anima acq̄ sententiæ. nō enī est in anima quicquid cæli quo cælū cognoscat, & auri quo cognoscat aurū, & albedinis quo cognoscat albedinē. Id enī asserere, per simile est acq̄ astruere speculum representare rerum sibi obiectarum imaginem, quod in speculo quicquid simile sit secundū substantiā rei obiectæ, ut simile lapidi si representet lapidem, & simile ouis si speculum afficiatur ouis imagine, & simile lupi si referat lupum. Quod si manifeste falsum est, & primū. Ac si in speculo intelligatur forma substantialis nata efformare omnium colorum magnitudinūq̄ species, & materia speculi nata illas suscipere, tunc speculum dicitur referre rerū omnium colores, quod formā habeat effectiuam imaginum coloris, & materiā illarū suscepiuam. Ita sane ponendus est intellectus omnia cognoscere, quod actus suus substantiæ, & intellectus agens natus sit omnium rerum effingere efformareq̄ notiones, & suapotentia substantialis, intellectusq̄ possibilis omnium itidem rerum species suscipere. Est enim intellectus ut speculum aut oculus, cuius color est quicquid existit in rerū natura. Neque ex eo Aristotelis dicto quod habet tertius de anima, animi intellectiua quodammodo esse omnia, sumi potest efficax argumentum ad probandum animā ex omnium rerum principijs componi, & omnium in se rerū substantias cōplecti, hincque simile in ea suū cognoscere simile. Nam non dicitur anima esse omnia secundum substantiā, sed secundum assimilationem atque representationem, quod ijs rebus propemodū assimilatur, quarū similitudine induitur, notioneque in se efformat. Quocirca admitendum quidem est animā habere in se rerum quas intelligit species acque similitudines accidentarias, haud tamē idcirco efficitur simile in ea suū cognoscere simile, quod id philosophi intellexerint de simili secundū substantiā, quodque eiusdem esset speciei & naturæ cū re intellecta. Id autē nequaquā fit. x. Quinta est Timæi, animā esse elementis esse constata. Elementa Timæi sunt numeri, ex quibus secundū Pythagoricorum sententiam posuit omnia componi, ut corpus ex denario magnitudinum, & animam ex denario cognitionum, hoc modo.

Punctum	1	Intellectus	1
Linea	2	Scientia	2
Superficies	3	Opinio	3
Profundum	4	Sensus	4
Corpus	10	Anima	10

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Fusile argentum, argentum viuum. ¶ Sub voluntate & intellectu appetitum & phantasiā comprehendimus.

Tertium caput continet duas conclusiones, septem rationes ad primam, & octo ad secundam. ¶ Prima cōclusio. Animā ignem esse, & seipsam mouere (ut vult democritus) impossibile est. ¶ Primo. Quia prius demonstratum est, quicquid mouetur, ab alio moueri, nihilq̄ a seipso moueri. ¶ Secundo. Bisfariā dicitur aliquid moueri: aut per se: ut quod in se motū habet, aut per alterū: ut quod cū nō moueatur, in eo est quod mouetur: ut nauta sedēs in nauī. hec siquidē per se mouetur, ille autē per accidens. Queritur ergo an anima per se moueatur, an per alterū? Si per se, oportet eā augmētatione, diminutiōe, alteratione, vno aut pluribus horū motū moueri. Quicquid autē aliquo horū motū per se mouet, in loco est, cinctūq̄ corpore. Anima igit̄ & corporea, & in loco est: quod est impossibile. Si dederint per alterum, ut albedo & nigredo: nullus diffitebitur: utpote quæ in eo quod mouetur existat, mouetur enim corpus, sed eam tunc accedit et cōsequitur nō moueri: quare nec seipsā mouere. ¶ Tertio. Quia quæcūq̄ sensibilium mouentur, motum secundum naturā & motum violētum eisdem accide re videmus. Itaq̄ & animæ motus secundum naturā & violētus accideret, quare & quiesceret nūc natura, nunc vi. In quod enim aliquid natura mouetur, et in eo natura quiescit, in quā autē vi, violēter. Sed quis animæ violētus motus: si seipsam moueat? quæ natura quies: quæ violēta? hæc ipsi vel effingere volētes, nequeāt. ¶ Quarto. Si anima sit ignis, ut ponit Democritus: ignis autē solū sursum moueat, & anima solū sursum mouebit. Et cū anima corp⁹ moueat: et ipsum quoq̄, & animal vnūquodq̄ na

tura sursum mouebitur. Sed quid absurdius? Et ita agimus cōtra eos qui eā ex alio quo aliorum elementorum conflagrunt, nam si terra esset, solum agitareretur deorsū, si aqua, in locum aquæ, & si aer, in aeris locū. ¶ Quinto. Si anima seipsam moueat, rationale est consimilibus motibus moueri corpus: nam ipsa corpus mouere videtur. Et retroagitur, si anima seipsam moueat, & moueat corp⁹, rationale est animā se talibus agitare motibus, quibus & ipsa corpora agitari videmus. Atqui corpora de delatione ferri videmus, de delatione igitur et loci mutatione fertur anima, quare et exire continget animā: et regredi, et animalia mortua iacentia refurgere. Vnicui itaq̄: ipsis confugitū esse videtur, animā per alterū et per accidens moueri dicere, et cum animā aliquo violentia impellitur, et animā quoq̄: id per accidens pati. Nō igitur per se mouebit. Cui enī aliquid per se conuenit, illud per accidens eidem nō conuenit: neque e diuerso: ut quod est per se bonū, nō est per accidens et per alterū bonū. & neq̄: quod per accidens bonū est, id per se bonū est. Neq̄: dicere possint motus sensibiliū peculiare & proprios esse animæ, quibus seipsam moueat, nam sine exterioribus sensum exercitare nō potest. Et ita de appetitu & ceteris dicendum. ¶ Sexto: Quia id ipsi fatentur, animā ut animā moueri, essentiaq̄ esse motū, quod autē mouetur, videmus seorsum a motu stare, quare & si de anima ita futurū sit, stabit seorsum a sua essentia. Sed quo pacto id fiat? satis est igitur cōfiteri ipsam secundū accidens moueri, & nō per se, motū ve eius esse substantiæ. ¶ Septimo. Democrit⁹ asserens spheriales atomos semper agitare corpus, quod nusq̄ nate sunt manere, per simile dicit Philippo comœdiarū scriptori, Dædalū olim ligneolā Venerē fecisse, quæ fusili argento infuso se motaret. Sed querit̄ a Democrito, quid causa quietis animalis sit? nūquid afferre poterit semper mobiles atomos, & quæ sese quietare nō possint? Et certe nō sic moueri videtur animal, sed voluntate & intellectu. Et Timæus propinqua Democrito asserbat, animā scilicet seipsam agitando simul mouere corpus, quod corp⁹ sit adiecta, alligataq̄. Inquit enī Timæus, cū animæ opifex deus eā cōdidisset relictam, circūflexit in orbē, quem in geminos secuit: quorū vnus circū daret, & alter interior haberet. Interiorē rursū cōmunit & secuit in septem quem sectū septem rursū glomeravit in orbem. quapropter, inquit, cælū torquet in gyru, quæ anima sit circū? quæ in harmonicos diuisa circulos, & ex his ut elementis cōstituta, suo motu corp⁹ torquet et euoluit. Ex harmonicis siquidem cōstituta circulis, canorisq̄: numeris, quo per dulcem illā semper possideat harmoniā, & quo emodulatos sempiterno motu afferat ciatq̄: gyros. Sed primū Timæus occurrit arguendus, quod animā fecerit magnitudinem, & maxime eā quā vult esse rationalem & intellectu. nā hæc de anima mūdi intellexit, quā ut purā mentem esse intendit, et nō qualis sensitiua, qualis ve appetitiua, quæ se per directum foras profundunt, suosq̄: exercent actus. ¶ Secunda. Intellectus, magnitudo, siue circulus, siue globus (ut vult Timæus) esse non potest: ¶ Primo, Quia oīs magnitudo cōtinua est, quæ eius particulæ in terminū cōmunem finiunt, in ipsoque copulantur. Intellectus autem hoc pacto cōtinuus esse non potest: sed (ut intelligibilia) vnus est, aut omnino impartibilis, aut non ut magnitudo, cōtinuus. ¶ Secundo. Quomodo intelliget? cum velit Timæus ipsi opus esse tactū et appropinquatione rebus quas sit percepturus. Si qualibet parte intelligat, et partes eius sint puncta: cum ipsa sint infinita, infinita transibit. Si partes ponis magnitudines, continget ipsum infinities idem intelligere, quod semel intelligere sufficeret. Si non qualibet parte, sed toto curuamine, totiusq̄: contactū, ad quid erunt partium cōtactus, Et quomodo totum tangendo intelliget, cuius nulla partē tangendo intelligat? quomodo intelliget indiuisibile, si indiuisibili, non toto curuamine, circuloque et totius contactū intelligit? neque quidam diuisibili, nam diuisibile indiuisibili attractum non habet. ¶ Tertio. Quia intellectus operatio, intellectio est circuli, circūlatio. Qui sit igit̄ ut intellect⁹ circulus sit, cui⁹ intellectio circūlatio sit? ¶ Quarto:

Circulatio, perpetua est. At intellectus motiones fidem habent, actiuæ quidē, quā sunt aliquid gratia. Proruerē autē in infinitū non valent & contemplatrices. nam hæc aut definitione aut demōstratione cōtemplantur. finita autem omnis definitio, omniſq; demōstratio, hæc; ad principium non reflectuntur, sed potius secundū re-ctum procedere videntur. Circulatio autem semper ad principium reflectitur. Nō est igitur intellectus circulus, & eius intellectio circulatio. ¶ Quinto. Intellectio & mentis operatio quieti q̄ motioni similior est, nō igitur circulatio existit. ¶ Sexto. Motus videtur esse ab animæ natura q̄ status magis alienus. monstrāt hoc temulen-ti, ægrotantes, infantes, & senes. Si igitur cōtinue & irrequiete moueretur, motus es-set ei violentus, præter naturam, minusq; suæ naturæ conueniēs semper, quod esse nequit. Et si dixeris motum esse eius essentiam, relabimur in prædicta incommoda, vigebitq; difficultas, quo intelliget immota. videretur enim motū & sola mota de-prehendere debere, cuius tamen oppositum constat. ¶ Septimo. Cōsentiant pluri-mi melius esse intellectui, liberari corpore, quo tanquam vinculis & carcere clausus detinetur: tāquam corpore soluto beatior feliciorque futura sit vita. Laboriosissimū igitur (vt sentit Timæus) animam mundi & perfectissimū intellectum nūquā a corporis vinculis posse absolui, neque causam affignauit cur cælestes orbis torques-antur in gyru. Et si querat causam, si intellectus⁹ molis & magnitudinis oīs sit expe-ri; cur voluit in circulo? Dicimus quia melius est & taliter esse. Fit enim vniūquodque q̄ fieri potest optime, sed hæc cōsideratio aliena est. ¶ Octauo. Quia dicit Time⁹ animā se iūgere corpori, ipsam mouere corpus, & corpus moueri. Neque definit vl-lo pacto quale corpus, qualiterve dispositū, ipsam suscepturum sit: perinde atque si-ne discrimine in quodlibet migret: per simile Pythagoricorū fabulis, qui quanlibet animam quodlibet corpus ingredi fingunt, iſſque dicunt similia.

- 22 Morte carent animæ: semperque priore relicta
23 Sede, nouis domibus viuunt, habitantque receptæ.
24 Omnia muta nunc. nihil interit, errat, & illinc
25 Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
26 Spiritus: eque feris humana in corpora transit,
27 Inque feras noster: nec tempore deperit vilo.

¶ Sed ita sentire nihil aliud est quā si quis artem fabrilem transire putet in fistulas. Vt enim ars proprijs vtitur instrumentis, ita quoque anima proprio vtitur corpore instrumento. videturque vniūscuiusque animantis corpus propriam sibi vendicare speciem & formam.

¶ Etij capitis scholia. xvij. Quæcunq; sensibiliū mouetur. Id nō de sensibilibus, id est sensui peruijs intelligitur. Cæli enim hoc modo sensibile est, & tamē ei nō com-perit motus naturalis & violētus, sed dūtaxat naturalis. Sed de sensibilibus accipi-tur, id est iſs quæ sunt in mūdo sensibili, & cōcauo orbis sedē cōtēta. porro anima vt pars essentialis, ipsius celi lunę ambitur (sicut & tota res naturalis) continetur. Id autē cui cōuenit motus naturalis, & nō motus violētus, neq; quies a motu natura-li, oportet esse perpetuū, vt corpora cælestia. Quod si Democrit⁹ inſter animā esse perpetuā, & id circo eā solo motu naturali moueri debere, & nō motu violētō, neq; vniūquā quiescere, contendit Aristoteles & corpus itidē semper moueri debere, neq; vlla interpolari quiete. Si enī anima seip-sam moueat, rationale est cōsimilibus motibus moueri & corpus. Corpus autē semper moueri est possibile, igit & animā semper a seipsa moueri. Cui enī aliquid per se cōuenit. Id proloquium intelligendū est de eodē secundū numerū, & nō secundū specie aut genus. Nam si quispiā in nauī oblonga quæ defertur ad orientē, obambulauerit in occidentē, per se quidem defertur, & per ac-cidens, sed non eadem secundum numerum delatione. Nempe per se deambulat in occidentem, & non per accidens. E diuerso per accidens & ipsius nauis motu defertur in orientem, & non per se. Et id nullū est incommodum, sicut neq; sphaeras inferiores per alterum & agitatione primi mobi-lis rapi de oriente in occidentem, proprio autē motu simul gyrrari de oriente in orientē. Perſi-mile dicit Philippo comœdiarū scriptori. Dædalus artis fabricadi peritissimus, teste Plinio libro septimo naturalis historiae, lignariā fabricā primus adiuuenit, vt ferrā, acia, perpediculū, terebellū & nauibus primus malū & antennam impoſuit, in Creta Labyrinthū extruxit, de quo Ouidius.

Dædalus ingenio fabre celeberrimus artis.
Ponit opus, turbatq; notas, & limina flexu
Ducit in errorem variarum ambage viarum.

Hūc dicit Philippus comœdiarū scriptor Græcus fecisse imaginem Veneris exiguam & ligneam, eiq; infudisse argētum viuū (quod sicut per se semper agitur & fluit, ita ea quibus infunditur, reddat cōtinuo agitur mobilia) vt cum assidue motaretur, crederetur viuæ. Perſimile dicit litera esse Democriti positionē, qui dixit atomos delitescere in corpore, agitur corpus. Et sane secun-dum eius sententiā argentum fusile vt anima est, & imaginis Veneris lignum vt corpus. Nempe vt argentum fusile & seipsum & lignū in illa Veneris statua mouebat, ita & anima seipsam & cor-pus a Democrito mouere ponebatur. xix. Sed vt intelligibilia, vnus est. Intelligibilia, entiaq; su-pramūdana quæ solo nobis obrutu mentis adēda sunt, vnitatē habēt longe maiorem simplici-remq; quā hæc inferiora. Nempe in partes integrates eiusdē rationis solo numero discrepantes nō diducuntur, sicut hæc nobis cōspicua corpora. Et hanc vltimūdanorū entium vnitatē simplici-tatēq; propemodū intellectus habet humanus, qui etiā in partes eiusdē naturæ secundum nume-rum dissidentes ad materiæ sectionem haudquaquā patibilis est. In partes tamē substantiales, pro-priū actum, propriamque potentiam, essentialē diuisionem recipit, vt præcedentia declarauit, quare hominis intellectus non debet cōcedi omnino impartibilis, sed admittēdus est nō esse cōti-nuus, quemadmodum magnitudo est continua. Nam vt quidpiam cōtinuū dicatur hoc modo; aut magnitudo esse debet, aut magnitudinē in se habere, quorū neutriū animæ competit. Neq; ta-men idcirco cōcedendus est intellectus esse discontinuus, quoniā inter illa duo mediū est, vt pote-ſt quod quæritatis est expers, tale enim neque cōtinuū est, neque discontinuū. Et si querat causam, sit intellectus Timæus suā positionē visus est intellexisse de anima mundi infundente se molī spha-erarū cælestium, & eam agitante, quam quidē ponit esse circulum, vt hac ratione cælestes orbis in-gyrum torqueat. At vero negandū est animā mundi mouere cælos, vt ponit Timæus, nam neque cæli animati sunt, neque mundus quiddam simpliciter vnū, sed aggregatione sola. Mouetur au-tem vnaquæque sphaera ab intelligentia eius moderatrice, non quidē eam informante, sed assiden-te ab extrinseco. Causa itaq; cur cælestes orbis in gyrum mouentur, hæc est, quia vnūquodque fit quā optime fieri potest. Corpora autē cælestia quia sphaerica sunt & globosa, optime circulo fer-ri nata sunt. Est enī circularis motus sphaericis corporibus vel maxime accommodus. Mouetur igitur circulariter, vt ferri nata sunt. Sed ita sentire, nihil aliud est. Philosophus confutando dictum Pythagoricorum, assimilat animā arti fabrilī, & corpus instrumento artis fabrilis. Inter quæ tamē id est discriminis, qd anima in corpore est & suis organis, quibus vt instrumentis naturę vtitur ad sua officia peragenda. Ars vero fabrilis non in suis est instrumentis, sed in anima fabri. Si igitur in arte fabrilī nō potest faber quocūque vt inſtrūmēto, vt fistulis, certe nec anima quouis organo aut corpore potest vt ad suas functiones exequēdas, quinimo & minus, quādoquidē anima ma-gis propria & peculiaris (scilicet intrinseca) requirit inſtrūmēta, quā ars. Natura ei vt exemplar est artis, inſtrūmētū autē artis, dūtaxat est similitudo organorū natura, quandoquidem ars naturę imitatrix est & æmula. Quocirca perperam posuerunt Pythagorici animam humanam transire in corpora ferarum, cum ea non sint apta in quibus anima nostra suis fungatur officijs.

¶ Quarti capitis annotat.

¶ Sensoria organa, sensuum organa, vt oculus vt auris.

20

Vartum caput continet tres conclusiones, quatuor rationes ad pri-mam, duas ad secundam, et octo ad tertiam. ¶ Prima conclusio. Anima non est (vt senserunt antiqui) harmonia. ¶ Fuit enim an-tiquorum compluribus vulgata et apprime credibilis opinio, nulla dictarum inferior, animam esse harmoniam, et corporis ex contra-rijs compositi compositionem, commixtionem, contemperamen-tumque, contraria et aduersa (ne dissoluantur) concilians. hanc enim compositionē, compositorumque proportionem, vocant harmoniam. Et hæc in communibus cō-gressionibus communiter reprobata est opinio: quæ quod iterum vera non sit, osten-dimus. ¶ Primo. Quia harmonia, proportio quædam est eorum quæ sunt mixta aut mixtorum compositio, hoc ipsi concedunt. At anima, neque proportio, neque compositio est, non est igitur harmonia. ¶ Secundo. Harmonia non est mouere. Id autem animæ esse præcipuum consentiunt omnes, non est igitur harmonia. ¶ Tertio. Harmonia potius afferri debet de corporeis virtutibus, vt sanitate, pul-chritudine, robore, q̄ de ipsa anima, imo ipsi difficile aptari posse videtur, nō est igitur statuenda harmonia. ¶ Quarto. Harmonie duabus potissimū significationibus vtitur. Prima magnitudinibus accommodata est, quæ ita connexæ sint, vt nihil in-

ter eas consimilis naturæ percipiatur ad se in se inuicē mouendū, & ad cæteras naturæ functiones exercendas, optima proportione nexæ. Secunda dicta est compositorum adinuicem ratio & proportio. Sed animam vt sensitiuum, appetitiuum, intellectiuum, nullus vocabit aptā adinuicem magnitudinum (eo qui dictus est modo) collocationem, neq; compositorum proportionem, nam varia est in eodem elementorum cōpōsitōriūque proportio: vt alia est carnis, alia ossis, alia nerui. Erunt igitur in quolibet animato corpore plures animæ: non est igitur anima: harmonia. Et ab Empedocle liceret inquirere (qui singulas corporis partes, carnem, os, neruum, propriam mixtionem & proportionem habere censet) an putet huiusmodi proportionem esse animā? si sic, plane fatetur eiusedē esse plures animas, & alio & alio tēpore alias. si non, an sit omnium concordia? & vtrum hæc etiam sit ratio, an a ratione & proportione aliud? Et si non est proportio singulorum, cur anima dissoluta, talis dissoluitur proportio? & contra, cur proportione dissoluta, dissoluatur anima? his dubitationibus vrgendus esset Empedocles. Sed satis dictum est animam non a se moueri, non in circulum, non esse harmoniam, sed eam eo in quo cōtinetur moto corpore, secundum alterum & per accidens simul agitari. ¶ Secūda cōclusio. Nō quia animā gaudere, trīstari, cōfidere, timere, mīscere, irāsci, sentire, & intelligere dicere cōiuetudinem traximus, animam idcirco oportet moueri. ¶ Primo. Et si gaudere, trīstari, cōfidere, timere, misereri, irāsci, & sentire, quodāmodo motus cōcedātur, non tamen sunt in anima, sed ab anima in corporeis organis suscepta, in hoc qd aliqua passa sint, aut mota, aut alterata. ¶ Secundo. Dicere animam irāsci vel timere, perinde est atq; si quis dicat eā texere vel ædificare. Et sane melius est hominē per animā trīstari, gaudere, cōfidere, timere, irāsci, misereri, aut sentire: quia hi motus non in ea sint. De intellectu autem secus videtur: cū ita vt substantia quædam in tus inesse videatur, & non aboleri, aut corrumpi, cuius intelligentia & contemplatio nō vanescit impediturve aliquo exteriore oblæso, sed interiore. Si enim corrumpere, aboleretur, impediturve: hoc maxime fieret ab inualescētia senectæ, in qua omnia sensoria organa labefactari percipimus, rapit; temporis edacitate. Id autem vitium in anima non sit. Si enī senex oculum haberet vt iuuenis, vtiq; videret vt iuuenis, videndū tamē operatio impeditur corporeo & exteriore oblæso instrumento, & corpore passo: quemadmodum temulentis & ægrotātibus accidit, quare intellectus incorruptibilis, impatibilis, & aliquid diuini esse videtur, cuius intelligentia & contemplatio nō nisi aliquo interiore læso aut indisposito impeditur, & de hoc alius futurus est sermo. ¶ Tertia. Neq; animā numerū esse seipsum mouentem, recte a Xenocrate assertum sentiendū est. ¶ Primo. Quia ita dicentem sequuntur omnia incommoda, quæ animā a se moueri sequuntur afferentes, & alia quædam peculiaritā & propria, qd ipsam numerū esse asserat. ¶ Secundo. Quia cum quicquid mouetur, fertile sit, vnitates autem impatibiles, quo pacto mouebunt se ipsas? ¶ Tertio. Dicunt punctum motu suo lineam cōflare, & lineam motu suo planum. quomodo ergo vnitas motu suo nō efficiat lineā? Quod si ita sit, positionē habebit, eritque punctus, est enim punctus vt vnitas positionem habēs. ¶ Quarto. Subtracta numeri vnitate, alius relinquitur numerus. Subtracta autem parte, anima eadē consimilisque manet, decisa enim pleraque animalia, decisæque plantæ viuunt. Nō igitur anima numerus est. ¶ Quinto. Nihil refert vnitates animæ constituere essentiam, & vt Democritus volebat, atomos. Si enim Democriti corpuscula vt puncta intelligas, quæ tamē molem relinquunt, & vnitates molem, quid prohibet atomorum Democriti partem esse mouentem, & partem motam? & vnitatum collectione aliquid quod moueat, & aliquid quod moueatur, vt in nostra ipsa magnitudine? Et id quod mouebit, nō quidem se, sed aliud, anima potius dicendum erit. quod enim in animali mouet, anima est, nō id quod mouetur: quare neque id quod mouet & mo-

uetur. ¶ Sexto. Vnitates animam constituentes differentiam habent, et quam habere possunt constituendo animam, nisi positionem habeant vt puncta: et cū non cōstituant, positione careāt? et si duo puncta sunt simul, quare nō infinita simul erūt et indiuisibile subiectum obtinebūt? Quorū enim locus indiuisibilis, et ipsa indiuisibilia sunt. ¶ Septimo. Si anima sit puncta: cū omne corpus puncta in se contineat in infinita, cur non omne corpus habeat animam? ¶ Octauo. Dicat quo pacto intelligant puncta separari posse, nisi lineam intelligant ex punctis abire compositā atq; coalitam, et in puncta diuidi. Non erit itaq; anima numerus, neq; puncta.

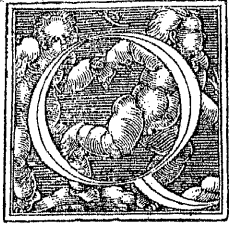

Varti capitis scholia. xx. Nulla dictarum inferior. Id est non minorem q̄ aliqua dictarum duodecim de anima opinionum habens probabilitatem aut verisimilitudine, neq; pauciores habens errores. Hanc autem in publicis congregationibus communiter reprobata esse opinionem dicit Aristoteles, hoc est in publicis concertationibus literarijs & disceptationibus, quibus vnum in locum conuenientes Athenis philosophiæ studio addicti, sese exercitabant. Et sane digna fuit reprobari hæc opinio. Nā anima substantia est, & viuētis essentia constituit. Elementarium autem qualitarum contemperamentum (quaharmoniam dicunt) accidens est, sine quo et si anima subsistere nequeat, vt quod ad viuētis requiratur cōplementum, non tamen faciendum est ipsum esse animam, quinimmo ab ea genere, & quidem physico discrepare. Neq; efficax sumitur ratio animam esse huiusmodi proportionem elementorum. ex eo qd anima dissoluta, dissoluitur & qualitarum proportio, & cōtra dissoluta proportio, dissoluitur anima. Id enim non eo fit, qd anima sit proportio, sed quia anima huiusmodi contemperamentum conseruat in corpore viuētis. Deperdito autem conseruante, & id quod conseruatur, deperdi necesse est. Similiter proportio illa qualitarū esse causa necessaria formæ substantialis existentis in corpore viuētis, modo non existente causa necessaria, effectum nō esse est necesse, vt deperdita caliditate, deperditur & ignis forma. xxi. Secundo, dicere animā irāsci vel timere. Cōueniunt irāsci & timere ex vna parte, cum texere & ædificare ex altera, & nō ipso qd sūt ab anima, irāsci quidem & timere, ab anima appetitiua, & quatenus operationum apperendi est effectiua, textura autem & ædificatio, ab eadem, quatenus consecuta est artem extendi & ædificandi. Id tamen est discriminis, qd textura & ædificatio sunt in materia extrinseca, & non in subiecto suæ causæ efficientis. Ira autem fit in corpore vt subiecto. Cæterum hoc loco ponuntur a Philosopho prædicta cōuenire, quod quemadmodū improprie & minus accōmode dicitur animā texere aut ædificare, quia opera artis proprie attribui debent totis efficientibus nomine causalitatis expressis, vt proprie dicendū esset, ædificator ædificat, textor texit, ita fati inepie atq; improprie dicitur animam irāsci aut timere, nam verba illa affectus animi exprimētia, non exprimūt neq; denotāt id a quo fiunt passiones, sed in quo & subiectum, non enim dicitur quis timere quia timorem efficiat, sed qeum in se habeat. Cum itaq; dicimus animam irāsci aut timere, significam⁹ ipsam habere in se aut timorem aut iram, quod falsum est, nempe iram anima efficit non in seipsa sed corpore. Haud secus ac sol calorem gignit in aere, qui idcirco recte dicitur calidus, & arqui non recte sol calidus dicitur, qd calidum nominet subiectum caloris, & nō effectiuum. Est itaq; anima vt sol, ira vt calor, homo qui denominatur irāsci, vt aer suscipiens solis calorem. Cuius intelligentia & contemplatio non nisi aliquo interiore læso. Id interius quo læso impeditur actus intelligēdi, est intellectus possibilis, in quo intellectiones recipiuntur. Sicut enim organo corporeo competunt naturales potentia, & eis interdum etiam assunt oppositæ impotentia, ita intellectui possibili cōueniūt naturales potentia ad facile recipiēdū intellectiōes scilicet ingenij, quod se habet ad intellectus agētis operationes, vt pupilla bene disposita ad recipiēdam visionem. Et naturalis impotentia intellectus possibilis est obtusitas & hebetudo, quæ similis est male dispositioni pupillæ, & sicut mala dispositio pupillæ natura bene deducitur in meliorem statum, & sic oculus bene vidēs, sic obtusitas assidua diligentia atq; exercitio facile emendatur, & in acumen perspicacitate q̄permutatur. Assignat autem Aristoteles hoc loco argumentum conuincens intellectum esse a corpore separabilem, qd propriam habeat operationem, scilicet intellectiōem, quam sine corporis vsu atque organo peragit. Cuius id indicij est, quia si fieret in organo corporeo, deberet defectis & debilitatis senio organo corporeo cōtabescere, vt cæteræ operationes corporeæ ingrauescente senectute labefactantur atq; deficiunt. Arqui nō deficit intellectiō efficiēte corpore, quin potius sincerior, & valentior est, non igitur sit in organo corporeo, quare separato intellectu a corpore, æque fieri potest, aut melius, atque ipso corpori cōiuncto. Est igitur intellectus a corpore separabilis. Verum hæc ex tertio huius euadent clariora. xxi. Subtracta autē parte, anima eadem cōsimilisque manet. Quædam animalia reliquis imperfectiora, plantarū naturæ satis propinqua sunt, eo ipso qd sicut plantæ in diuersas partes sectæ adhuc viuunt suo modo, & non arescunt, sic & animalia huiusmodi mutilata adhuc viuunt, & non separatur ab eis anima, quinimmo partes distractæ in nonnullis rursus viuunt, vt ostendit mutilus coluber, & mulca capite trunca, & similia animalia exanguia. In animalibus autem sanguinem habentibus id non accidit, quia a plantarū natura sunt semotiora, & nō patieria sectionis ob naturæ suæ nobilitatē, quæ summæ vni-

ratis propinquior est similitudo. Porro animalia sanguine prædita ubi primum secarentur, emittent sanguinem, quo exhausto non amplius eis superstes possit esse vita. cum sit ipsorum alimētum. Quorum enim locus indiuisibilis. Locus, receptaculum, subiectum, & non sumitur hic pro superficie concava alterum corpus continente. Illam enim diuisibilem esse necesse est, cum sit magnitudo. At si accidentium subiectum sit indiuisibile in partes extensionis, & ipsa accidentia in huiusmodi partes sunt indiuisibilia, et si alio quouis modo diuidi possint, vt numerata in anima existentes, in partes discretionis dirimuntur, & habitus animi in partes intentionis, notionis itidem in partes eas constituentes.

¶ Quinti capituli annotatiuncula.

¶ Mens, intellectus. ¶ Moueri, moueri a se de loco ad locum.

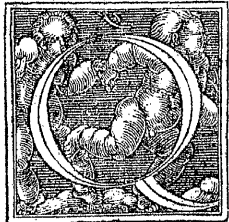

Vntum caput continet quatuor conclusiones, duas rationes ad primam, octo ad secundam, vnam quaestionem post quartam, Timæi responsionem, & eius improbationem. ¶ Prima conclusio. Anima non est incorporea eo quo existimant modo, quod si ex corporeo, & quidem subtilissimo: quod incorporeum appellant. ¶ Primo. Quia pleraque allata huic positioni accidunt incommoda, et quaedam alia specialiora: Nam cum anima in toto sentiente corpore sit, si anima sit corpus, duo corpora simul erunt, atque se occupabunt. Sed esto dicas eam esse ex numeris & punctis: simul cum vno numero multi erunt numeri, et cum vno puncto simul multa puncta: vt totum corpus animam habeat, nisi dixeris aliquem alium iterum superuenire numerum. ¶ Secundo. Quia neque hi, neque qui animam ponunt esse numerum, non modo animam non ita posse diffinire videtur, sed nec eius accidentia assignare. Quomodo enim ex his cogitationes, sensus, voluptates, dolores, & caetera talia fieri assignabunt? Non facile est modos commentari, & fingere. ¶ Secunda. Non opus est animam ex elementis constare, quo singulis singula cognoscat. ¶ Arbitrantur enim hi res non nisi a similibus rebus cognosci: quare anima ex ipsis rebus constituta sit oportet. Id ita non esse ostenditur. ¶ Primo, Quia non solum sunt elementa, sed alia quae plurima & pene numero infinita. Si igitur ex solis sit elementis, quonam pacto deum cognoscere: quo hominem, carnem, ossa? Non enim haec sunt elementa: sed ex quadam elementorum adinuicem proportione (vt cecinit Empedocles) nascuntur: vt ita de ossibus, Sumpsit aquae partes duplices, tot & aeris ignis Quatuor ex octo, tellus, hinc ossa dat alba.

¶ Nihil igitur proderit elementa esse in anima, nisi & ipsae compositiones, rerumque proportionales affint, quare si cognoscit os, hominem, lapidem, bonum, non bonum, & os & homo & lapis & bonum et non bonum erunt in anima, quae quae sint impossibilia, dicto non est opus. ¶ Secundo. Cum ea quae sunt, haec secundum substantiam dicantur, haec secundum quantitatem, haec secundum qualitatem, et ita de caeteris praedicamentis, an elementa solarum sint substantiarum? quod si sic, quomodo cognoscet accidentia, quantitatem, qualitatem, et similia? An solorum accidentium? sed dicant tunc quomodo cognoscet substantiam, substantiamque compleat atque constituat? An erunt elementa substantiis et accidentibus communia? et id quidem per se ipsum statim impossibile videtur, anima enim substantia est, et ex principijs quantitatis nascetur quantitas, et non substantia: et ex principijs qualitatis, qualitas. ¶ Tertio. Quia absurdum est simile cognoscere suum simile, et sentire suum simile: et tamen simile non pati a simili, vt voluit, est enim sentire, pati, et cognoscere similiter. ¶ Quarto. Empedoclis sententia est, corporeis elementis animam elementorum similia deprehendere. Atqui animalium partes quae simpliciter terreae sunt, vt ossa, pili, nerui, nihil omnino sentiunt: si tamen vera esset Empedoclis sententia, sentire deberent. ¶ Quinto. Vnicuique principio maior erit ignorantia quam cognitio. Nam vnum solum (vt simile) cognoscet, caetera omnia ignorabit. ¶ Sexto. Empedocles deum omnium ignorantissimum facit, nam solus discordiam non cognoscet, quam caetera etiam cognoscent, cum

ex omnibus constet. Inquit enim deum (quae Sphaeram vocat) ex quatuor elementorum commixtione sola conueniente concordia perdisse. ¶ Septimo. Dicit Empedocles quod omnia, aiatanō sint, cum omnia, aut omnibus, aut vno (vt vult) consistent elemento. Quod cumque igitur, aut omnia aut plura, aut vnum cognoscere necesse esset. ¶ Octauo. Praclarum id est quod continet, quod id quod continet ac si pergitur, elementa autem potius contineri videtur, & conditione sequi materiae. Quicquid igitur clarius existimare oportet animam quae vt domina, vt rectrix, vt temperatrix dnetur, & potissimum ipsa mente longe diuiniorem, & natura dnatricem esse, & elementis priorē, non autē ipsa elementa (vt contendunt) esse omnium prima. ¶ Tertia. Nullus antiquorum adhuc de tota anima attigit. ¶ Nam qui per motum eam definierunt, non plane attigerunt. Sunt enim pleraque animalia quae sic sunt suae sedi affixa, atque cohaerentia, vt se nunquam alio transferant, haec autem vim motiuam non habent, cuius quidem vsum nunquam exercent, itidem & plantae. Neque qui per sensum, nam plantae vt stirps viuere conceduntur, sensum tamen expertes sunt. Neque qui per sensum & intellectum, nam non modo stirps & plantae sed & animalium multa intellectus rationisque cognoscimus ex parte. Neque propter eadem, qui per sensum & motum. Falsum & id est quod de carminibus depromit Orpheus animam spiritalem vento ferri, anhelituque attrahi. Nam id plantis, id animalium multis conuenire non potest, non enim plantae & animalia respirant omnia. Et qui eam constitutam ex elementis esse voluit non ex omnibus esse compositam tenere necesse est, nam sufficeret altera contrarietas & ad se & ad suum proferendum contrarium. Et enim rectum, & sui & obliqui iudex & regula obliquum vero, neque recti neque sui metus iudex est. ¶ Quarta. Sententia eorum minime probanda videtur, qui animam toto perfusam permixtamque vniuerso censuerunt. ¶ Hac de causa Thales moueri potuit vt omnia plena diuisa assereret. Sed id non videtur, nam qua ratione igni perfusa & aeri, animal non efficiat? cum simpliciorum corporum perfectiores putent animas: perfusa autem confusa, & mixtis corporibus animal efficiat. Vtrum voluerint concedant, ignem & aerem aiatam esse: id sane sine ratione dictum appetit, aut ignem & aerem non esse aiatam: & tunc quoque quae animam habebunt, non erunt animata. Et false innitebantur rationi? quod quia quae libet animalis pars eadem specie existit, pars igitur aeris, pars aquae, animal constitutens, animata hac ratione sit: quare et aerem et aquam eadem aiatam perfusam et animatam esse necesse est. Ita certe dicentes, plures faciunt nostris elementorum aias, vt immortales, indissolubilesque: nostras autem dissolubiles. ¶ Quaestio. Cum animal vegetet, nutriatur, indolescat, minuatur, cum sentiat, audiat, videat, olfaciat, gustet, et tangat, cum appetat, gaudeat, tristetur, mitescat, irascatur, confidat, metuat, amet, odiat secundum locum se agitet, serpat, natet, obambulet, se in aera volatu sustollat. cum contemplet, intelligat, componat, diuidat, ratiocinetur, an omnia haec a tota proficiantur anima? an a diuersis? an haec ab vna parte, haec ab altera, illa vero iterum ab alia. ¶ Responderunt aliqui plane alio vegetare, alio sentire, alio appetere, alio mouere, alio denique contempleri ac intelligere. Sed quomodo? si plures sint animae, si sint dissectae, eas sustineri, continerique, ne se dissociant, neve effluant, oportet. Id enim corpus efficere non potest: quin potius animae officium est, ne concidat, ne defluat, continere egebunt igitur altero continente, quod (quicquid id fuerit) verius animam dicere licebit, et de illo continente iterum licet inquirere, an sectum, an diuisum sit. Quod si sic, egebit iterum altero continente, et hoc abibit in infinitum: aut tandem dabitur vnum, quod verius naturam imitabitur animae. ¶ Secundo. Si tota anima totum corpus continet, si partes habeat discretas, diuisasque, et pars partem continebit. Sed quam obsequio potius continebit intellectus? eis non liceat fingere. ¶ Tertio. Defectae plateae ostendunt per totum eandem animam inesse, et consimili vita partes viuere: similisque virtute habere si furculum, si ramum iterum terra obrueris, alimentum sumit, radicem, instrumentum attrahendi, aptius sibi format ac aggenerat. Ita potentiae animalis in animali non sepa-

fantur: Vt sensitium a vegetatiuo, Vegetatrix vero et plantis & animalibus sola comunitas iuenitur: in plantis a sensitua seucta, sed in animali (vt dictum est) nunquam.

Vtrum anima dicenda sit corporea an incorporea.

Vinti capitulis scholia. xxiii. Anima non est incorporea eo quod existimant modo existimant antiqui animam reuera corpoream esse, vt quam ex corporeo compositam posuerint verum eam apparere incorpoream, quod corpoream animam consilas adeo subtile fore vt incorpoream esse videretur, quemadmodum vas corpore subtile vt aere repletum, plenum quidem est secundum veritatem, vacuum tamen secundum appareniam, quod corporis ipsum completis non percepta corpulentia inane quiddam ibi videatur. Verum anima neque per se quidem corporea est, nam non habet in se trinum dimensionem, vt subiectum suum accidens. Per accidens tamen concedi posset esse corporea vt quae subiecto corporeo coniungatur, ei que coextendatur. Neque identidem anima dici debet incorporea. Nam id incorporeum proprie dicitur, quod neque dimensionem habet corpoream, neque eam habenti, vt forma suo subiecto, coniungitur, vt spiritus caelestes & supramundani. At qui anima suapte natura corpori coniungitur, a quo & si morte & obitu hominis ad tempus separatur, est tamen naturarum corpori vniti, quocirca & a corpore separata, nec incorporei quidem nomen & rationem suscepit, cum vt quippiam incorporeum sit, requiritur ipsum, non esse natum coniungi corpori. Neque quisquam obiecit mentes supramundanas suam plenitudinem per orbem caelestes habere diffusam, quas tamen incorporeas esse fatentur omnes, & non per accidens corporeas. Nam beate mentes corporibus caelestibus non coniunguntur vt formae suis subiectis, quae admodum neque diuina plenitudo rebus corporeis, quibus tamen omnibus adest. Anima vero corpori vt subiecto atque substantiali coniungitur, cum quo vnum totum constituit. Neque ex eo quod animam negauerimus corpoream, consequitur eam protinus esse incorpoream. Nempe corporeum & incorporeum non sunt membra immediata, quorum alterum necesse sit de quolibet quod est verificari. Inueniuntur enim pleraque, quae neque corporea sunt, neque incorporea vt accidentia, tamen si admittendum sit corporeum & non corporeum esse immediata diuisionis membra. At alia est non corporei, & alia incorporei ratio, omne enim incorporeum est non corporeum, sed non remeat atque recurrit illa praedicatio, cum non corporeum latius se fundat, incorporeum vero contractius sit. Quod si quis cauilletur animam substantiam esse, & proinde aut corpoream, aut incorpoream, non est autem corporea, incorporea igitur. Admittimus quidem animam substantiam esse, sed non eam quae in duo illa membra diuidi solet. Diuiditur enim solum substantia completa in ea diuisione, & quae per se existit. At vero anima, substantia est incompleta, & subsistens in alio. Neque obstat materiam dici corpoream solere, quae incompleta est substantia, nam alia ratione quam animal aut planta, corporea substantia dicitur, quemadmodum animal corpus dicitur, & materia corpus, haec quidem incompletum, illa vero completum, sic vt vtrumque diuersa ratione dicitur corporeum, xxv. Nam qui per motum eam diffinerunt, non plane attingerunt. Totam animam attingere, est eam secundum totam eius rationem determinare, quae & omnibus animam participantibus, & solis illis conueniat, vt qui animam discerneret a caeteris secundum vitam potentiaeque vegetatiuae operationem, quemadmodum determinat Aristoteles, eam totam attingeret, nam completeretur omnia quae communi ipsius animae ambitu rationeque comprehenduntur. Quibuscumque enim adest vita, eisdem adest & anima, & solis illis quibus vita, & anima. Antiqui autem qui aut per sensum, aut motum a se, aut intellectum, aut horum plurimum sumpta, vt sensum & motum, sensum & intellectum, motum & intellectum, sensum motum, & intellectum, animam determinare conati sunt, totam animae rationem, ambitumque non sunt complexi. Nam tamen ea quibus horum quoduis adest, animata sunt omnia, non tamen quaecumque animata sunt illorum aliquid habent, cum eorum nihil plantis conueniat quae tamen sunt animata & viuentes. Quocirca cognoscuntur & illi perperam animam determinasse, qui eam respirationem esse & ventum atque spiritum dixerunt, quoniam plantae omnes & pleraque animalium respirationis sunt immunia. xxvi. Vtrum voluerint concedant, ignem & aera animata. Vtrum, non hoc loco interrogatum est, sed denotans optionem vnius ex duobus propositis pro arbitrio eligentis, quemadmodum propositis duobus libris eiusdem pretij, & materiae venalibus, venditor emptori permittit optionem, vt vtrum illorum velit eligat. Ita in proposito Aristoteles proponit his contra quos agit, alterum horum, aut quod elementa ignis & aqua animata sunt, quae admodum senserunt qui animam mundi posuerunt, de qua Virgilius.

Principio caelum ac terram camposque liquentes
Lucentemque globum lunae Titanique astra
Spiritus intus alit, toramque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Aut quae elementa non sint animata, quorum vtrumuis dicatur, consequitur inconueniens. Et cum argumentatur, quamlibet partem animalis esse animatam, ignem autem & aera esse partem animalis, cum constituant animal, & proinde ignem & aera animata esse, admissa quidem propositio, neganda est assumptio. nam tamen si ignis & aera animal constituant accidens & secundum compositum temperamentorum rationem, non tamen re ipsa, & secundum suam substantiam. xxvii. Quaestio. Cui

animal vegetet, nutriatur. Huic quaestioni succincta adhibenda est responsio, quaedam viuicis operationes per totum ipsum corpus fieri, vt nutritionem, auersionem, & actionem, & illae a tota fiunt anima. Aliae vero eiusdem operationes non in toto fiunt corpore, sed peculiariter propriaeque sibi determinant organa in quibus fiunt, vt visio oculos, auditio aures. Et eae diuersae fiunt animae partibus, vnaqueque ab ea parte quae in proprio determinat oque illi functioni est subiecto. Et id quidem locum habet in his viuicibus, quorum animae secundum materiae diuisionem sunt partibiles, nam in nomine (cuius anima huiusmodi diuisionem non admittit) operationes omnes a tota fiunt anima, cum ea partes non habeat.

¶ Paraphraseos in Primū Aristotelis de anima, & in eū dē scholiorū, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS
in secundum de Anima, annotatiunculae.

¶ Totus sensus, tota sentiendi potentia. ¶ Pars sensus particularis sensus: vt visus, vt auditus.

1
2

Secundus liber de anima continet quatuordecim capita, Primum caput continet sex diuisiones, tres conclusiones, animae definitionem, et declarationem, & duo corollaria post tertiam conclusionem. ¶ Prima diuisio. Eorum que sunt hoc substantia est, illud accidens. ¶ Secunda. Substantiarum, hoc materia, & hoc species & forma, illud vero tertium ex vtrisque compositum. Et materia est potentia, forma autem, actus & perfectio per quam est hoc aliquid, compositum vero ex his conflatum, hoc aliquid est. ¶ Tertia. Duplex est actus, hic primus, ille vero secundus, quem admodum scientia, & considerare. ¶ Quarta. ¶ Substantiarum haec sunt corpora: quae (& praecipue naturalia, vt sunt ignis, aer, aqua, terra, & ex his composita) substantias nuncupamus, de talibus enim nostra determinatio est, haec autem corpora non sunt. ¶ Quinta. Corporum haec sunt naturalia, & haec artificialia, quibus naturalia principium praestant. ¶ Sexta. Corporum naturalium haec vita participant, illa vero vitae sunt expertia. ¶ Dicimus enim ea vitam habere, quae per seipsa alimentum suscipiunt, nutriuntur, auferunt, minuuntur. Vnde fit vt omne corpus naturale, vitae particeps, substantia sit, & quidem composita. ¶ Prima conclusio. Anima, substantialis actus est corporis in potentia vitam participantis. ¶ Nam anima, corpus huiusmodi vitam participans non est, tale enim corpus in subiecto non est, anima autem in subiecto est, neque subiectum ipsum, idem materia est. Et anima substantia est, & nullorum nisi vitam participantium corporum, est igitur anima, substantialis actus corporis in potentia vitam participantis, nihil enim aliud quod ipsa esse possit, relictum est. ¶ Secunda. Anima est actus primus. ¶ Nam cum duplex sit actus, hic vt scientia, hic vt consideratio, anima actus vt scientia est, quia sicut scientia se habet ad considerare, ita anima ad corporis viuicis operationes. Vt enim scientia habens nunc considerat, nunc vero non habitum tamen habet: ita animam habens, nunc vigilat, caeteras operationes exercens. nunc vero opprimente somno cessans a sensu, & motu, animam habet vt habitum. Atqui scientia prior est. & praue nit considerare, igitur, & anima prior reliqua viuicis corporis operatione. ¶ Tertia. Corpus animae moderamen suscipere idoneum, organicum est. ¶ Nam anima actus primus est & substantialis corporis in potentia vitam habentis. Omne autem tale organicum est: quod plane in animalibus licet intueri: vt os ad accipiendum cibum, venas ad deferendum, ossa ad sustinendum, & fulciendum corpus. Idem fruticibus & plantis euenit, radix enim in ipsis vt os habetur, attrahit enim vtrumque alimentum, fibrae per totum porrectae, vt animalium venae, lignum, vt ossa folia sunt in testularum folliculorumque fructuum cooperimentum, folliculi vero, in ipsis operimen

3
4

5
6

7
8

9

1

2

3

4

5

6

tum fructus, est igitur corpus anima moderandum, organicum. ¶ Anima definitio. Ex his licebit hanc communem animæ definitionem elicere. Anima est primus substantialis actus naturalis organici corporis in potetia vitam habetis. ¶ Neque querendum est cur anima & corpus simul, vnum sint, vt neq; cur figura & cera, vnum sint, & vniuersaliter cur materia, q; quæ materiæ adueniunt, & cū vnum & ens dicatur multipliciter, vnum & ens actu, principalissimum est. Et dictum est actus substantialis, nam si dolabra animal esset, species & ratio à qua dolabra nominatur, esseq; accipit, actus eius esset, & substantia, qua non existente, nō amplius esset dolabra, nisi nominetatum, & æquiuoce. Est enim anima, talis actus naturalis corporis, eā in seipso habentis, sui motus et status principium. Itidem si oculus animal esset, anima vtq; visus esset, et visus eius actus et substantia: quo quidem absente actu, nō amplius esset oculus, nisi æquiuoce, vt lapideus, aut pictus. Vt igitur de parte, vt oculo conciperes, ita quoq; de toto animali concipito. Vt enim pars sensus ad partem, et totus sensus ad totum sentiens proportionem habet. Et sicut visus et pupilla illic sunt oculis: ita hic anima et corpus, animal, et omnibus ad suas functiones organis vtitur anima. ¶ Primum corollarium. Ex his manifestum esse potest, animā actum perfectionemq; non esse feminis, neq; cadueris. ¶ Nā hoc viuere desiit, illud vero nōdū viuut, nōdūq; formatum organis, et si semen organicum sit potentia, vitamque potens accipere, nondum tamen organicū est, in potentia vitam vt nutritionem, indolescentiam, diminutionem habens: quale oportet omne viuēs habere. Sicut enim formatæ ferræ incisio est actus, et non inexcisi, et nondū formati ferri, et visio formati oculi, ita vita nō huius est quod nondū viuut, sed in potentia vitā iam actu habentis. ¶ Secundū. Ex his item non est obscurū percipere totam animā non esse a corpore seunctam neque ptes se iam diuiduam cōcedam⁹, et cuius partes corporis partibus asciscamus, quemadmodū visum oculo, earū actus perfectionesque: quādo quidem tota corporis forma ita sese habere corpori videatur, vt figura ferræ, et vt visus pupillæ. Nō tamen ita de omni parte sentire necesse erit, nihil em̄ pbibere videbitur, quādam esse absolutā separatāque, et quæ neque toti corpori, neque parti addita sit, vt actus et perfectio: qualis mens et intellectus esse videtur. Nōdum tamen id a nobis discussum est, an eius vis ita sit humani corporis perfectio, vt sit tamen a corpore seunctus et separatus: quemadmodū gubernator a nauī: cuius tamen perfectio est non adhærens. Sed hæc de anima in generali, et nōdum omnino exacte discussa, hic satis sint, et sufficiant.

Rimi cap. secundi de Anima scholia. iiii. Tertia, duplex est actus, hic primus, ille vero secundus. Actus primus est a quo alius actus proficitur & efficitur, ad quē primatum principaliorēque causalitatis rationem habet, vt anima ad suas operationes. Secundus actus est qui ab altero proficitur, eoque aut tempore aut natura posterior est, vt operationes animæ actus sunt secundi ad animam. Sic scientia actus est primus non quidem ad animam, quia ab ea aggnitur, & eius potius est secundus actus, sed ad considerationem, non tamē omnem, non em̄ ad eā quæ sciendi habitū præuenit, ex ea nanque cōsideratione scientia aggeneratur, sed ad illam quæ habitū consequitur, & ab ipso habitu enascitur. Et quanuis huiusmodi cōsideratio scientiā cōseruet (sicut enim ex operationibus acquiritur habitus, ita & per eas cōseruatur, ipsi que intermissis elanguescit & aboletur) id tamē impedimēto nō est quo minus scientia primus sit actus, nā effectiuus est & productiuus cōsiderationū. Actus autē primi est, non solū cōseruare, sed & pducere actū secundum. Neq; censendum putetur in commodum, scientiam esse effectiuam operationum perfectarum, & operationes itidem eadem effectiuas scientiæ, cū id ipsum sit diuerso efficiendi modo. Scientia enim efficit operationē, vt producens, operationes autē scientiam efficiunt solū vt cōseruantes, viii. Anima actus, vt scientia est, Paralogismo figuræ dictiois decipitur, falsaq; pportione, qui exprædictā propositione cū assumptione, scientia actus est accidē talis, colligere tentat animā esse actum accidentale. Nā non ratiocinatur in ijs in quibus proportionis extremā cōueniūt, sed in quibus discrepant. Argumentandū vtique erat & subsumentū, scientiam esse actum primum ad considerare, proinde animam esse actum primum ad vitales operationes. Sane quæadmodum scientia actus primus, sine cōsideratione secūdo actu comperiri potest, vt in dormiētibus, secundus autē actus cōsideratio, sine suo primo actu, scilicet scientia, esse

nequaquā potest. ita & anima sine visione, auditione, motione, & cæteris operationibus quæ non sūt necessariae ad animæ in corpore cōseruationem, neq; sepe assunt, esse potest. operationes autem prænominate sine anima neutiquā possūt. Et ad tales operationes sese habet anima, sicut scientia ad cōsiderare. Ceterū aliqua est viuētis operatio quæ anima tempore non præcedit, sed quādiu durat viuens, eam cōtinuē exerceat, vt pote nutritio, ad quā se habet anima, vt lux ad illuminationē. Nam quæadmodū lux non tempore sed natura & causalitate illuminationem præuenit, ita anima huiusmodi operatione, non tempore sed natura est prior, & ad ipsam æque vt cæteras actus primus, quare non oportet actum primum a quouis actu secundo separari posse, sed tantū ab eo qui non est necessarius ad actus primi cōseruationem. Nutritio autē necessaria est ad animæ cōseruationē, cum sine ea viuens procius interiret. x. Neq; querendum est cur anima, & corpus simul. Nam principiorum non est efflagitanda causa, sed ea vera esse supponenda sunt. At animam & corpus atq; materiam corporea magnitudine prædictā simul, esse vnum totum, principium est ex hoc communiōri principio sumptum. Partes simul sumptæ, sūt ipsū totum. Id igitur non est querendū, vt neq; querendū est cur cera & figura ceræ sūt vnum totum artificiale, scilicet imago ceræ. Est enim cera vt corpus, figura autem ceræ vt anima. Et vniuersaliter querendum non est, cur materia, & forma quæ materiæ adueniunt, vnum sūt, si formæ quidē substantiales, vni substantiale, vt equus, oliua, sint accidentales, vni accidentale, vt bicubitū, album. Nā talia esse vni tanquam principium habedum est. Et cum ens & vnum multipliciter dicatur, & æquiuoce, principalissima vtriusq; significatio est qua designant ens, & vnum actu, vtq; naturale, nam cū substantia sit completa, est ens simpliciter, atq; eo modo vna. Nā si dolabra animal esset. Aristoteles duplici analogia, & rerū quidem impossibilem, hic recte ostendit animam esse actum substantialem. Quarum prior est de dolabra, quod instrumentum est ad ligna leuiganda & complananda, quæ si inquit esset animal, tunc forma dolabræ a qua accipit esse & nomen, scilicet figura ei per artem inducta, esset vt actus eius substantialis, nam per eam dolabra haberet esse substantiale, & existente forma dolabræ, esset dolabra, ipsa vero non existente, nō esset. Haud aliter anima dat viuēti esse, & eius est forma, qua existēte est viuēs, non existente vero, amplius non est si quidē in analogia, anima vt figura dolabræ, viuens autem vt ipsa dolabra. Secunda analogia, & proposito quidem propinquior, est de oculo parte corporis, qui si animal esset (quod sane simpliciter verū non est, nam viuens, animal, arbor, equus, homo, nomina sūt corporum cōplerorū, & quæ sit actu, nulliusque alterius rei partes, quare nulla pars animalis est animal, & nulla pars hominis est homo, forma substantialis oculi, visionis effectiuā (quæ visum vocat) esset anima, atq; substantificus oculi, nam daret illi esse, eumque in esse cōseruaret, & ipsa præsete esset oculus, absente vero, non amplius diceretur oculus. Ita de toto animali & anima eius actu substantiali sciendū est. Sane in hac proportione anima est vt forma oculi, & ipsum animal vt oculus. Nec ab re quidē. Sicut em̄ particularis sensus, formaque visionis effectiuā, ad partē sentientem, scilicet oculum ita totus sensus, totaq; anima sentitiua ad totum sentiens, scilicet animal se habebit, quando quidem vtrobique est partē substantialis ad suū totū proportio. xii. Non tamē ita de omni parte sentire necesse erit. Nō oportebit (inquit) de omni parte, id est potetia animæ existimare, q; sit cōseruata corpori quantum ad suarū operationum perfectionem, q; scilicet eas exerceat in subiecto corporeo, eoq; indigeat ad ipsas suscipiendas. Neq; etiam credere oportet omnem animam ad diuisionē corporis esse diuisibile, & partes habere eiusdem speciei, numero differentes, & materiæ partibus respōdentes. Quædā em̄ est potentia animæ, scilicet intellectiua, quæ neq; toti corpori neq; parti eius est addita, sed absoluta est & separata, non quidem secundum inexistētiā, & informationē, sed secundum operandi rationē, q; suas in corpore vt subiecto non faciat operationes. Et hæc eadē ad materiæ partitionē non diuiditur, neq; particulas habet materiæ partibus asciscendas. sed tota est in toto, & tota in quouis materiæ parte. Nōdū tamē (inquit litera) discussum est an anima rationalis sit humani corporis perfectio extrinseca, & ab extrinseco assistens, sicut gubernator nauī, an potius intrinseca, & corpus informans, & cū eo vnum totum constituetus. Cui quidē questionis procius respondendum est, animā humanā esse actum intrinsecum corpori, eiusq; intrinsecam perfectionem. Nam corpus vegetat atq; viuificat, & in eo operationes omnes animales, vt vegetationem, sensationem, appetitionem sensualem, motionem que facit intellectiones autem, & voluntatis actus, non in corpore. Quare non est concedenda anima nostra se habere ad corp⁹ vt naua ad nauem, aut auriga ad currum, quoniam naua cum nauē non facit vnum simpliciter cōseruanda insuper & desuper eadē ista. Cōmentatoris (ne dicā cōmentatoris) Auerrois in ita atq; opinio, qui omnium hominū contendit esse vnum intellectum numero, ab extrinseco cum quicquid intelligit adueniantē, eiq; assistentē, quod perinde est atq; ponere omnium hominū esse vni & eundem oculum numero, quem empiricū diuersi alternatim in vsum haberēt, vt Poeta tres Gorgogonas vniuis foras hominis vsum cōfinxerūt. Et pleraq; non minus impia quam falsa Christiana neq; religioni in primis aduersantia, idem astruere conatus est, scriptisq; mandauit. Cuius doctrinam vt perniciosam, & potissimū sinceritati nostræ fidei exitiale. Remundus pius eremita bono Christianæ religionis zelo primorus inter cætera petiuit eliminandā & abolendam a tota Christiana norū schola, quod si impetrasset, melius reuera literis consultum fuisset.

¶ Secundi capituli annotat.

¶ Sensus, appetitus, motus, intellectus, vis sensitua, appetitiua, motiua intellecti

Quod pars hominis non est homo

Auerrois

Ramundus

6
c
36
d
4
a
36
9b

ua. ¶ Tetragonismus, cū altera parte longius in quadratum reducitur, Et sit id, cū longioris lateris & breuioris ipsius parallelogrami altera parte longioris, media line a proportionalis sumitur, vt docet Euclides. lib. vi.) ex qua cōstituitur quadratū: vt esto a b figura altera parte longior, cuius longius latus b sit. ix. & breuius a sit. iiii. sumaturq; linea c media pportionalis inter b. ix. & a. iiii. quæ erit. vi. ex qua fiat quadratum c d, ducendo eam in se. Dico c d quadratum esse tetragonismum, æqualeq; dato altera parte longiori a b. Nam vtrunq; xxxvi.

¶ Secundum caput continet quinque conclusiones, tres quæstiones, earum solutiones, & vnum corollarium ad tertiam conclusionē, vnum ad quintam, cum secunda animæ diffinitione, & tria ad tertiam quæstionem.

¶ Prima conclusio. Ex operibus animæ ipsam perquirere, & notam facere, par atque rationale est. ¶ Nam incertiora natura, notiora tamen nobis: ducunt nos in certiora & notiora naturæ & rationi, ab illisque ordiendum est, operationes autem animæ nobis certiores, & notiores sunt. Par est igitur ex talibus animam inquirere. Et debemus non modo diffinitione animæ esse contenti, quæ re declarat esse, sed & eam habere exploratam, quæ & causam adhibeat: vt quid est tetragonismus, diffinitio, quod figura sit æquilatera rectangula figuræ altera parte longiori rectangulæ æqualis, q̄ sit tetragonismus ostendit, causam nō adhibens, & demonstrationis conclusionē subies, & diffinitio, q̄ sit mediæ lineæ inuētio, causā adhibet, & qua conclusionē efficias & demonstrates. ¶ Secūda cōclusio. Anima principū est quo viuimus. ¶ Nā animatū ab inanimato vita differt, & quæuis anima multis viribus polleat, sensu, appetitu, motu, & intellectu: vna tamē est quæ solū viuere ministrare dicitur, & hæc vegetabilis nūcupatur: cuius opera sunt, alere, augere minuire, gignere, & qua viuētia quodāmodo in cōtraria porrigāt loca. Vnde sit vt plātae manifeste viuere dignoscāt, arbores em̄, radices deorsum in terrā porrigūt, ramos autē in aperto aere in altū extendūt, & hoc est proprium omnibus viuētib; nā nō modo sursum alimētū mittūt, augmētum que suscipiunt: sed & deorsum, omnique ex parte, et viuunt quamdiu alimentum suscipiunt & nutriantur. Et eo pacto animam principium esse quo sentimus, quo mouemur, et quo intelligimus, ostenditur.

¶ Tertia. Vis animæ vegetandi, a cæteris animæ viribus se iugari potest, alię vero ab ipsa minime. ¶ Nam plātis vis vegetandi et vita inest, quibus neq; sensus vllus, neq; appetitus, neq; motus, neq; intellectus adest. At animalis sensum, aut cæterarū viriū vllā, in rebus mortalibus nunq̄ sine altrice reperias. ¶ Corollarium. Vnde sit vt viuētia omnia viuētia oīa viuere, et principū habere vitæ a vi vegetatrice nō ab re dicātur.

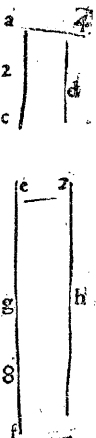
¶ Quarta. Quicq; esse animal, ob sensū, primū nūcupamur. ¶ Nā ea que se e sede et loco trāsferre nequeunt, fruticū more, modo sensum habent vllū, animalia nūcupamus, tolle autē sensum, nō aliū dicimus animalia est igit, sentiēdi vis, animalis principū. ¶ Quinta. primus sensū omnīū tactus est. ¶ Nā sicut vis vegetatrix a cæteris separari potest, vt in stirpib; a sensu, appetitu, et reliq; ita tactus a cæteris sensibus seiunctus cernitur, cuius causam aliquādo dicturi sumus est igit tactus omīū sensuū primus.

¶ Corollarium. Vnde sit vt sicut vis vegetandi viuētū sit principū, ita tactus sentiētiū: nullūq; animal sine tactu reperiri possit vnq̄. ¶ Secūda animæ diffinitio. Ex his iterū hanc animæ diffinitionē elicere poterimus. Anima est primū principū viuēdi, sentiēdi, mouēdi, et intelligēdi.

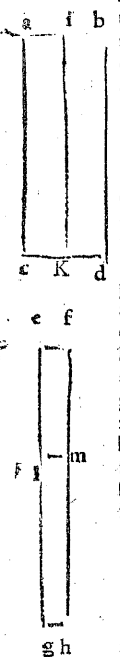
¶ Prima quæstio. An horum singula, vegetandi virtus, sensus, motus, et intellectus, sint animæ an potius animæ partes? ¶ Secūda. Si sint animæ partes, an locis, et subiecto distinctæ sint, an ratione sola? ¶ Responsio. In aliquibus nihil difficile est videre eandem animam toto corpore perusam, vt in stirpibus et plantis, quæ diuisæ in qualibet separata pte eandē, et consimilē vim viuēdi retinent, cum tamē diuisæ non sunt, vnam totius actu habēt animam, potētia vero plures: diuisę autem

fiūt actu plures. Ita & de insectorū animalū (q̄ mutilata viuūt) animabus euenire videtur: quorum partes similē vitā, sensum & motum retinent. & si sensum & motum concedimus, etiā appetitum concedere oportet. vbi enim sensus adest, & voluntatem & tristitiam adeste necesse est. vbi autē hæc, & appetitum. Et nihil hic de intellectu, & cōtemplandi virtute intendimus, videtur enim genus alterū, quod se parabile sit, sicut icorruptibile a corruptibili. cæteræ autē loco abinuicem sciungī non possunt, quemadmodū nonnulli putare. Ratione tamen separari se iugiq; nō est immanifestum. si enim aliud est sentire, & aliud appetere: sensum & appetitū ratione duo esse necesse est. Et differentię animalium secundum has sumuntur: hæc enim habent omnes, hæc plures, hæc vnam, & idem circa sensum accidit, nam hæc omnes sensus habent, hæc plures, hæc vero vnū solū. ¶ Tertia quæstio. Cū vt duo sunt quibus sciimus, vt anima, vt sciētia: & duo quib; sanamur, vt sanitas, vt corp;: ita duorum quibus viuimus, quibus sentimus, quibus appetimus: vtrum duorum illorum est anima? ¶ Decimus animam esse primū actum & principū viuēdi, sentiēdi, & appetēdi, & ita aliorum: non quidem vt subiectum, & materia: sed vt species, & ratio quædam: quemadmodum sciētia et sanitas species sunt eorum que disciplinæ capacia sunt, et sanitatis. Actus em̄ agentium, in passo apto, idoneo, paratoque recipiūtur. ¶ Primum corollarium. Vnde sit vt anima, naturalis corporis et organici species, ratio, forma et actus bene posita sit. Triplici enim existente substantia, hac materia, hac specie et forma, hac vero toto et composito, neq; materia et subiectum esse cognita est, neq; corpus et totum: sed actus ipsū dispositum moderans. ¶ Secundum. Fit etiam vt recte senserint nonnulli animā neque esse corpus, neq; sine corpore. ¶ Corpus enim esse, iam satis manifestum est. Sed ideo non sine corpore, quia sit in corpore, eius primus et precipuus actus. ¶ Tertium. Fit iterum, vt qui animam omne corpus ingredi posse putauerunt, indigne de anima locuti sint. Nam vt dictum est, vniūque actum impotentia existentem, in propria accommodataque materia fieri et vt fieri natus, necesse est. Sed quomodo anima sit actus, et quis, et in quo, satis abundanter dictum est.

¶ Secūdi cap. scholia. xiiii. Vt quid est tetragonismus. Duplex tetragonismi siue quadrati in magnitudinibus hic ponitur diffinitio. Prior dicens quid est, scilicet tetragonismū esse figuram ex quatuor æquis lateribus & totidem angulis rectis constitutā, altera parte longior quatuor itidem rectos angulos habēti æqualem. Est autem altera parte longior figura quadrilatera & rectangula, cuius longitudo latitudine superat, aut ab ea superatur, vt figura e f g h, cuius longitudo quæ a sursum in deorsum porrecta intelligitur secundum latera g & h, est maior latitudine quæ attenditur a sinistro in dextrum, extenta secundum latera e & f. Et huiusmodi figura, latera opposita habet æqualia, non opposita autem, sed ad angulum conturrētia, inæqualia, vt latus e æquatur lateri f, & ipsi, sed e est inæquale ipsi g. Posterior vero & secundo loco posita tetragonismi diffinitio, dicit vpropter quid, & causam explicat, q̄ scilicet tetragonismus est mediæ lineæ inuētio. Dicitur autem hic mediæ lineæ, nō qui dē diuidia, quomodo tamē in notis huius cap. sumi debet, vbi e & f minora latera altera parte longioris dicuntur esse mediæ, id est medietates cōstarū quadrati, & quilibet cōstarū esse mediā, hoc est dimidiā lateri g & h maioribus dati altera parte longioris lateribus, sed quæ iter duas lineas datas in geometrica quidem proportionalitate extremas, est mediā proportionalis, vbi quæ sit proportio maximæ ad datā mediā, ea sit mediæ ad minimam. Et duæ illæ lineæ inæquales & extremæ, sunt latera altera parte longioris, mediā autem illa lineæ est latus quadrati, vt dati altera parte longioris e f g h latus longius, g & h, & æquale intelligatur vt viii. latus autem breuius e & f æquum sit vt ii. Inter illas duas lineas mediā lineæ secundum medietatē geometricā erit lineā a, vt iiii. Nā quæ proportio ipsius g & maximæ trium datarum ad a mediā, eadē est ipsius a medię ad e minimā. Vtraque enim est proportio dupla. Et sane inter datas lineas g a e, haud fecit proportio geometrica, q̄ inter hos tres numeros quib; lineę designatę sūt, viii. iiii. ii. Itaque ex lineā illa mediata, inuēta inter duo latera inæqualia altera parte longioris, in se ducta, si constitutatur figura, illa erit tetragonismus, qualis est figura a b c d. Liqueat ergo ex data hypothesi id verū esse quod huius capitis notę asserunt, scilicet e itidem & f minora latera altera parte longioris, esse mediā dimidiāque cuiuslibet cōstarum quadrati, perinde atque ii medietas est ipsius iiii. & rursum cōstarum quamlibet, vt a, & b, c, & d, esse mediā, id est dimidiā lateri longiori g & h ipsius altera parte longioris, vt iiii dimidius est ipsi viii. Qd' aut posterior diffinitio explicat causā ei' quod

prior affert diffinitio, ex eo constat, quia per hoc quod a costa quadrati & quatuor aliarum trium æqualium sit inuenta media proportionalis inter duo latera inæqualia altera parte longioris, ostenditur tetragonismus esse æqualis altera parte longiori, quod primum per numeros ipsi lateribus annotatos facile ostenditur, utpote per hos v iiii iiii ii. Sane per vnam proprietatem medietatis geometrice coniunctæ, quam ostendit Iordanus xxv propositione secundi arithmetices, datis tribus numeris continue proportionalibus, quod sit ex ductu extremi in extremum, est æquæ ei quod sit ex medio in se ducto, ut ex ductu ipsius vij in iij, prouenit xvi, et ex ductu ipsius iiii in seipsum, idem procreatur numerus. At quod sit ex ductu medii in seipsum, est tetragonismus, qui sit ex linea in se ducta, quod vero ex ductu extremi in extremum, est v altera parte longior, qui sit ex minore linea in maiorem ducta. æquatur igitur tetragonismus altera parte longiori constituto ex lineis extremis, quarum media proportionalis sit costa quadrati. Secundo tetragonismus esse æqualem altera parte longiori, ostenditur per magnitudinum rationem. Esto altera parte longior e f g h, & tetragonismus a b c d, sitque latus e f, itidem & g h, ei æquale, dimidium cuiuslibet costarum dati quadrati, & quatuor costarum dimidia lateri e g, & etiam lateri f h, ei æquali. Dico datum tetragonismum dato altera parte longiori esse æqualem. Diuido enim assignatum quadratum in duas medietates per lineam i k æqualem costæ, & diuidentem duas costas a b & c d in duas medietates, per nonā primi Euclidis, quæ proponit datæ lineæ in duo æqualia diuisionem. Similiter diuido datum altera parte longiorem in duas medietates per lineam l m, æqualem lateri e f, & diuidentem duo maiora latera e g & f h in medietates per eandem propositionem. Tunc sic linea e f altera parte longioris est dimidia costæ a b quadrati, & linea a i eadem costæ quadrati a b est media, per hypothesein, igitur linea e f æquatur lineæ a i. Quæcumque enim vnus & eiusdem sunt dimidia, ipsa inter se sunt æqualia. Sic linea l m altera parte longioris est media costæ quadrati c d, cum sit posita æqualis ipsi e f, & linea e k etiam est media eadem costæ c d, ex hypothesei, igitur linea l m & c k inter se æquantur. Quæcumque enim ad idem seruant proportionem, inter se sunt æqualia. Præterea linea e l est dimidia totius lateris e g per hypothesein, & costa a c eadem lateri e g est dimidia per idem, igitur linea e l, & a c eiusdem dimidia, inter se æquantur. Denique linea f m est dimidia totius lateris f h, & linea i k cum sit æqualis costæ a c per hypothesein, eadem lateri f h est dimidia, igitur linea f m & i k ad idem totum f h eandem seruantes proportionem, inter se æquantur. Itaque dati quadrati medietas a i c h, & dati altera parte longioris medietates e f, l m, quorum latera sunt ostensa æqualia, inter se æquatur. Quorum enim latera sunt æqualia, & figure sunt æquales. Similiter quoque ratione ostenditur dati quadrati alteram medietatem i b k d, æquari ipsius altera parte longioris alteri medietati l m g h, quod latera vnus æquantur lateribus respondētibus alterius ut latus i b ipsi l m, & k d ipsi g h. Insuper latus i k ipsi l g, & b d ipsi m h. Quare totus tetragonismus a b c d, æqualis est toti altera parte longiori e f g h. Quorum enim dimidia sunt æqualia, & cota itidem sunt æqualia. Porro hisce duabus tetragonismi quadratice diffinitionibus Philosophus assimilat duas animæ diffinitiones, vnam præcedentem capit. inuestigatam, & alteram hoc loco inuestigatam, quarum prior declarat animam esse, & solum dicit quid, responderetque priori diffinitioni tetragoni, posterior vero animæ diffinitio causam adiicit, & propter quid exprimi, secundæque diffinitioni quadrati est persimilis. xv. At animalis sensum aut ceterarum virium vllam. Non ab re adiectum in rebus mortalibus. Nam in entibus supramundanis potentia interelligens sine vi vegetatiua reperitur, at non in ijs quæ mortalem degunt vitam. Et quemadmodum hæc conclusio ostendit vim vegetatricem potentiarum animi esse primam, quod ab alijs animæ viribus separari possit, aliæ vero ab ipsa minime, ita & vis sentiendi potest ostendi prior vi mouendi atque intelligendi, vt a quibus separari possit in conchyliis ostreis, cæterisque animantibus terræ affixis, mouendi autem vis & intelligendi, a vi sentiendi separari non possunt, aut sine ea inueniri. Demum vis mouendi simili ratione comprobatur prior virtute intelligendi, quod mouendi vi se iugata reperitur a vi intelligendi in anima libus sese de loco in locum a se transferentibus, intelligendi autem facultas, a mouendi potentia nequaquam separata cernitur. Sūt itaque quatuor potentiarum animæ, vegetandi, sentiendi, mouendi, & intelligendi, a quibus quatuor desumuntur gradus viuendi, vis vegetandi prima. nā a cæteris omnibus separatur vis intelligendi extrema. nam ab ea cætera omnes separantur. vis autem sentiendi & mouendi vt extremis intermedie, collocatio facta ad diuersa, priores & posteriores, nam & separantur a posterioribus, & priores ab eis manent separate. Nempè vis sentiendi separatur a vi mouendi & intelligendi, ab ea autem separatur vis vegetandi. Vis vero mouendi separatur a vi intelligendi, & ab ea separata inueniuntur vires vegetandi & sentiendi.

Animeporentias neque inter se, neque ab anima rei discrimen habere.

& appetitione rationalem ad idem refugiendum, simul esse in eodem. Nam etsi ab eodem sint numero præcipuo agente, utpote ab anima humana, minime tamē in eodem sunt primo atque immediato subiecto. Appetitio enim sensuali in organo subiecto; est corporeo, & rationalis in ipso animæ propria potentia, quocirca deprehenditur illi duo actus (est vnus sit profectio, & alter eiusdem obiecti recusat io) non esse contrarij, nam contraria habent posse esse vicissim in eodem subiecto, factē inhærentem. Neque incōueniens est ab eadem anima hos actus appetendi adinuicem pugnantes & propemodū aduersantes in eodē toto simul produci, vt in cōtinētibus & incōtinētibus, in quibus quæ irrationalis appetitus summopere enititur profectui, rationalis appetitus abnegat & renouit. nā gignatur hi actus, qui nobis pugnā colluctationēq; cient atque efficiunt, in diuersis subiectis inhætionis, hic quidē cū ratione, ille vero sine ratione. Itaque non præcipui agētis diuersitas, sed subiectorum, diuersisque actuum producēdi modus hæc dictorum actuum facit diuersitatē, peridē atque eadem anima in vidēdi organo efficit iudiciū, solem esse minorē terrā, in intellectu vero astronomi cis theorematibus adiuto penitus diuersum, utpote solē non esse minorē terrā. Verū hæc iudicia cōtraria non sunt, cū non sint nata esse in eodē primo subiecto, etsi ratione diuersorum sint in eodē toto. xxij. Secunda questio, si sint animæ partes. Huic secundæ quæstioni adhibēda est responsio, ipsas animæ potentias non distingui locis & subiecto, imo eas omnes in eodē esse subiecto primo, eademque subiecti parte, vt vbi & in quacūque materiæ animalis quæ a se mouetur parte est potentia vegetandi, illic & sentiēdi, & appetēdi, & se mouēdi adeest potētia, sicut vbiq; in igne est vis calefactiua, simul est vis rarefactiua, sursum motiua, & illuminatiua. Imo vbi vis est vegetandi, illic & vidēdi & audiēdi est virtus, & quolibet sensu particulari sentiēdi. Et vbi vis visūa, illic & auditua, & olfactiua, atque gustatiua, non minus quæ tactiua. Et quauis illa vis visūa & auditua in ea materiæ parte in qua sola sit vegetatio & tactio, & pede, non efficiat visionē, neque auditionē, aut gustationem, est tamen illic potentia atque animæ virtus ad efficiendum illa, non minus quæ in proprio organo, vt oculo, aure, aut lingua, quia est omnino eiusdem naturæ cum ea animæ parte quæ huiusmodi efficit operationem. Modo quicquid virtutis conuenit vni eorū quæ sunt eiusdem naturæ, & alteri. Quod autem anima non in omni parte vt pede visionem efficiat, id non prouenit ex propriæ virtutis defectu, sed quia illic organum non habeat dispositum ad talē efficiēdam operationem, & sine organo nunquā eam efficiat, quemadmodum si quis peritus scribēdi non scribat defectu calami, non id ob artis absentiam prouenit, sed ob instrumenti necessarij carentiam. Itaque quæuis animæ potentia per totum corpus diffusa est, vt vbi vna est illic & quolibet altera tum communis, tum particularis, non tamen vbiq; in quacūque potētia operatio, illic & cuiusvis operatio esse nata est, quia operatio requirit organū, quod si illi animæ parti cui non adest, adesset, & in ea operationem quam nunc facere non potest, anima faceret, vt si contemperamentum pupillæ esset in pede, anima in pede efficeret visionem, & si in toto corpore, & anima toto in corpore visionis officium perageret. Neque tamen admittendum est potētiā vidēdi quam habet animæ particula pedē informans, esse otiosam, quæ illius potētiæ actum illic nunquā exerceret, nam ad otiosum dicitur, quod eum ad quem ordinatur non exercet vsum quādo & vbi exercere natum est. At qui anima in materia pedis non est nata visionem producere, non igitur est censenda otiosa, quod nunquam id faciat.

Quæ omnes animæ potentie in quauis animæ parte consistat.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Trigonus, triangulus. ¶ Tetragonus, quadratum. ¶ Cupedia, cupiditas.

27

¶ Tertium caput continet duas cōclusiones ¶ Prima conclusio. Potentiarum animæ (quæ sunt quinque, vegetandi virtus, sentiendi, appetendi, mouendi, & intelligendi) quibusdam insunt omnes, quibusdam multæ, quibusdam vero vna sola adest. ¶ Nam stirpibus vis vegetandi sola adest, animalibus omnibus vis sentiendi, cui semper appetitiua coniuncta est. Primo, quia appetitus sunt cupiditas, ira, & volūtas, cuiuslibet autē animali vel imperfectissimo inest cupedia, etsi ira & volūtas desint, vt enim tactus, sensuū obiectissimus & infimus est, ita cupiditas appetitionum abiectissima & infima: sine qua (vt sine tactu) nulla subsistunt aialia. Secundo, cuiuscūque inest sensus, illi eidē delectatio & tristitia inest, cuiuslibet autē animali inest sensus, habent enim tactum. oia igitur cuiuslibet animali inest delectatio & tristitia, cur autem hæc insunt, inest appetitus. est enim delectatio, conuenientis & delectabilis cupiditas: dolor, contrarij tædium. Tertio, quia omne animal sensum habet alimenti, is autem tactus est, qui calidum, frigidū, humidum & siccum percipit, quibus aluntur animalia, animalia enim calidis, frigidis, humidis & siccis aluntur omnia. Et quicquid alimenti sensum habet interdū elu-

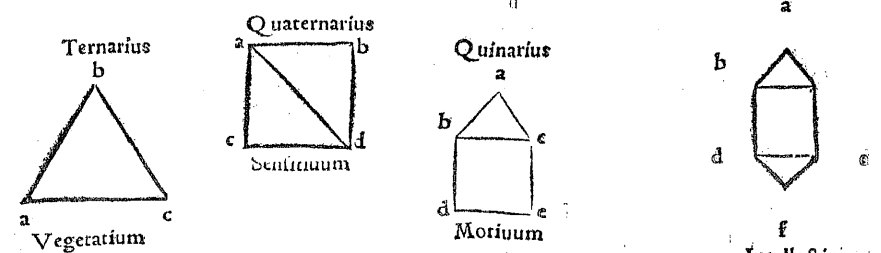
rit & sitit. quicquid autem esurit aut sitit, appetit, est enim esuries, calidi & sicci appetitus: sitis vero, frigidi & humidi. Et quaecumque gula præter hæc expetit, ex superfluo et accidenti expetit. Quid sonus, quid color, quid odor, alimento conducitur: omne igitur animal appetit. Quibusdã præter has potentias virtus movendi adest, ut bipedibus & quadrupedibus omnibus, quibusdã intellectus, ut homini, et si quicquã homine præstabilis est, homini enim intellectus et cæteræ animæ potetie insunt. Est igitur notum potentias animæ quibusdam esse omnes, quibusdam plures, et quibusdam tantum unam. ¶ Secunda conclusio. Animæ ratio, figuræ rationi similitudinem gerit, et anima figuræ. ¶ Nam sicut datur figuræ communis ratio, cunctis accommodata figuris, quæ nulli figuræ speciei propria est: itidem et animæ communis data est ratio, omnibus conveniens animis, et quæ nulli propria est. Et sicut præter circumulum, triangulũ, et quæ deinde sequuntur particulares figuras, nulla figura est: ita præter eas quæ dictæ sunt, nulla prorsus est anima. Et quemadmodum priores figuræ in posterioribus clauduntur, ut trigonus in tetragono, ita vegetativum in sensitivo, et priores potentia in posterioribus, et ut figurarũ priores a posterioribus absoluuntur, posteriores vero a prioribus nequaquam: ita licet intueri in animalibus. Est enim vegetativum sine sensitivo, ut in stirpibus, sensitivum vero sine vegetativo nunquã. Tactus qui sensuum primus est, sine alijs sensibus esse potest, auditu, visu, odoris sensu, illi vero sine tactu nunquã, sunt enim pleraque animalia neque auditum, neque visum, neque odorandi sensum habentia. Et quaecumque se secundũ locũ mouent, sensum habent, nõ autẽ contra, est enim sensus prior: et ideo multa sunt animalia sensum et nõ motum habentia. Et cui intellectus inest (ut homini) omnes insunt, et intellectus, vltim⁹, minimus, atque simplicissimus est: quibuscũque mortalibus adest, et cæteras adesse potetias necesse est, nõ autẽ cõtra sit, ut quicũque aliarũ virtutũ aliqua affit, huic & ratiocinandi virtus affit. Quare manifestũ est animæ rationem, figuræ rationi similitudinem gerere, et animã figuræ. Et de singularum potetiarũ maximeque animæ propria atque accommodata ratione hæc tenus dictum est.

Erii capitis scholia. xxvij. Ut enim tactus sensuum abiectissimus & infimus est. Species appetendi tres, magnum inter se perfectionis habent discrimen. Nam cupiditas omnium imperfectissima, & omnibus communis animalibus, ita aliquanto nobilior, & perfectioribus duntaxat animalibus, leoni, vriso, apro, & cæteris id genus natura indulta, conchyliis autem, ostris & vermiculis negata. Voluntas autem omnium perfectissima soli animalium homini præstita est, ut qui animalium omnium nobilissimum sit & præstantissimum. Haud dissimiliter inter particulares sensus exterioris quidam perfectionis ordo comperiri potest. Nam tactus, simul & gustus tactui coniunctus, abiectissimus est sensuum, & infimus, omnibusque animalibus etiam terræ affixis natura communicatus. Odoratus, & in animalibus rationibus expertibus visus, itidem & auditus, ad rerum discrimen internoscendum paulo sunt perfectiores, & ne omnibus quidem animalibus distributi, sed ijs quæ quippiam habent perfectionis & præstabilitatis vltra affixa. Et aliquibus quidem solus odoratus, ut fortasse vermibus, aliquibus olfactus cum visu, ut apibus & muscis, quibus audiendi facultas non adest, nõnullis olfactus cum auditu, ut talpis quibus videndi adest vis. Deum plerique brutorum visus, auditus & olfactus est datus, sed ad externa solũ sensibilia dignoscenda. At vero alij sunt sensus nobilissimi & præstabillissimi propter vsum & accommodatõnem scilicet visus & auditus in homine, ordinati ad disciplinam capessendam ad quod sane officium nulli præter hominem dicti sensus sunt accommodati. Et horum trium generum sensus exterioris primum responderet primo generi appetitus quantum ad imperfectiõnem & generalitatem, vrpõ re tactus cupiditati, & secundum secundo, scilicet olfactus visus & auditus in brutis iræ, & tertio visus in quã & auditus in hoie ad disciplinã susceptionẽ, voluntati, ut hæc ostendit figura.

Sensuum proprietates & respondentia	Sensus	Appetitiũ proprietates & ad sensus respondentie	Appetitus
1 Imperfectissimus	Tactus & gustus	1 Imperfectissimus	Cupiditas
2 Perfectior	Visus auditus, olfactus in brutis	2 Perfectior	Ira
3 Perfectissimus	Visus auditus in hoie	3 Perfectissimus	Voluntas

Ut homini, & si quicquid hoie præstabili⁹ est. Id posterius adiecit Aristoteles propter Platonicos, qui posuerunt nõnulla animalia rationalia immortalia, intellectu prædita, & homine præstantiora: Cæteris eis nõ assentitur Philosophus hac in parte, sed hominẽ ponit (sicut & res se habet) animalium omnium præstantissimum & dignissimum. At vero cum in secunda huius cap. conclusione dicitur litera, quibuscũque mortalibus adest intellectus, illis & cæteras adesse potentias necesse esse, nõ ab re adiectum putetur, mortalibus, ad excludẽdas substantias cælestes angelicas, quæ tametsi intellectu fortitæ sint, & longe quidẽ humana mente perspicaciorẽ, cæteras tamen viuentiũ potentias, vegetadi inquam, sentiendi, appetidi, & de se loco in locum animalium more transferedi, nõ obtinent, quia immortales sunt, sempiternæ vitæ supramundane fortẽ consecutæ. xxvij. Et quẽadmodum priores figuræ in posterioribus clauduntur. Priores figuræ sunt, quæ a priore minoreque angulorum numero denominantur. Posteriores vero, quæ a posteriore & maiore angulorũ numero nomen sortiuntur, ut trigonus prior est tetragono, & tetragonus pentagono, perinde atque ternarius quaternario, & is quaternarius prior est. Porro ea figura in alia clauditur, quæ ad alterius constitutionẽ tanquã pars concurrir, ut sine ea alia cõstitui nequeat, ut trigonus in tetragono, nõ enim de lineari potest tetragonus quin trigonum suã partẽ contineat, nõ aliter quẽ esse nequit quaternarius quin includat ternariũ. Ea vero figura ab alia absoluitur, quæ sine alia esse potest atque deformari, quẽadmodũ trigonus a tetragono, non enim trigonus includit tetragonũ, ut neque ternarius quaternarium. Cõstituatur itaque quatuor primæ figuræ rectilineæ, scilicet trigonus, tetragonus pentagonus, hexagonus, quibus intelligatur respondere quatuor animæ potetia, quæ aut ab alijs separatur, aut a quibus alia separantur, scilicet vegetativum, sensitivum, morium, & intellectivum, respondereque intelligatur trigono vegetativum, tetragono sensitivum, pentagono moriuũ, & hexagono intellectivum, hoc modo.

Perspicuum est ex hac descriptione oculis subiecta, trigonũ claudĩ in tetragono, nam ducta diagono a d, conspicitur tetragono cõplecti duos trigonos a b d, & a c d. Sic trigonus a b c, & tetragonus b c d e, cõtinẽtur in toto pentagono tanquã suæ partes. Demũ trigonũ a b c, tetragonus b c d e, & pentagonus b c d e, claudĩ cõspiciuntur in toto hexagono, quaro loco deformato. Haud secus vegetativum in sensitivo clauditur, vegetatiũ & sensitivũ in moriuo, vegetatiũ autẽ, sensitivũ & moriuum in intellectivo clauditur. Dilucidũ itidem est trigonũ absolui a tetragono, cum sine eo reperiat, nõ autẽ diverso trigonũ & tetragonũ a pentagono separari, deniq; trigonũ tetragonũ & pentagonũ ab hexagono semoueri, sicut numeri minores a quibus denominatiõnem accipiunt, a maioribus absoluuntur. Haud aliter vegetatiuum a sensitivo, vegetatiũ & sensitivum a moriuo, vegetatiuum sensitivum & moriuum ab intellectivo seiuncta inveniuntur.

¶ Quartũ capitis annotat.

¶ Auspicari, ordiri, incipere. ¶ Clausus, gubernaculum nauis.

Vartum caput continet septem conclusiones, vnum corollarium ad quartam, tres rationes ad ipsum, tres alimenti proprietates, vnã dubitationem, & vnum corollarium, & tres alentis & augmentis differetias ad quintam. ¶ Prima conclusio. De actibus potentiarũ quam de potetijs prior apta incumbit determinatio. ¶ Nam considerandum est quid vnaquæque potentiarum sit, quæ ve passiones consequantur, et insunt. At actus operationesque potentiarum ipsis potetijs nobis priores notioresque existunt, ipsorum igitur quam de potetijs prior incumbit determinatio. ¶ Secunda. Eadem quoque ratione de actuum obiectis quam de actibus ipsis prius determinandum est. ¶ Nam potentiarum obiecta nobis sunt actibus priora et notiora: ut alimentum, sensibile, appetibile, locus, intelligibile. ¶ Tertia. Inter determinanda, alimentum et generatio primum obtinẽt determinandi locũ. ¶ Nam vis animæ vegetandi oĩm prima est, quæ in omnibus inest: sine qua nullas

aliarum insunt: cuius officia sunt alimēto uti, augere, minuere, & generare. Et horum naturalissimum & præcipuum est sibi simile generare: omnibus viuētibus (modo sint perfecta, nō capta membrīs, non deprauata, neq; spontaneam generationem habentia) conueniēs: ut animal, animal simile generare, & plantæ similem plātam. Sic enim semper secundum suum simile (cū ea ipsa eadem in numero manere non possint) perseverāt, & assimilationē cōditionemq; assequuntur diuinā, quātum eis cōceditur: quam appetūt omnia, cuiusq; gratia agūt omnia quæ sunt in natura. De alimēto igitur nutritiæ potentiæ obiecto, & generatione potissimum eius opere, & ut aliorum sine, nō ab re primum auspiciamur determinationis locū. Attamen duplex est id cuius gratia res fiant, vnū quo, ut diuina illa sempiternaq; ratio, quā appetunt omnia, ut diximus: ut quantū vnūquodq; potest, sit æternitatis fortisq; diuinæ particeps, illud magis, illud vero minus, & id summum est. Alterū est cui, ut ea ipsa quibus hæc diuinitatis imitatio acquiritur, ad quæ attinet, & pertinere videtur, & hoc infra alterū, atq; illi inferius est. ¶ Quarta. Anima in viuētibus triū causarū, formæ efficiētis, atq; finis vicem obtinet. ¶ Speciei quidē & forme, quia viuere viuētibus est esse, igit & anima (quæ est viuēdi causa) ipsis animatis dat esse, & eorum forma existit. Item omnis actus potētia, species est & forma, anima autē actus est potētia, est igitur forma. Quod efficiētis, statim notum est, nā augmentationis motum atq; decrementū præstat. Nihil enim natura incrementum decrementumque sustinet, quod non alatur, nihil autem alitur quod non sit animæ particeps. Et multis (et si nō omnibus) sensum & motum præbet anima, est enim sensus, alteratio quæ dā: quæ nullis animæ expertibus accidere potest vnū, ita & neque progressio, & quæ cūque animalī mutatio a se cōueniat. Et quod finis, & causæ gratia cuius etiā vicem obtineat, cognitu facile est. Nā ut quæ mēte & ratione fiunt alicuius gratia fiunt: ita & quæ a natura fiunt, alicuius gratia fieri videntur, id enim in viuētibus est anima. ipsius enim gratia: & animalium & plantarum corpora: & corporū organa sunt omnia, sed ut cui. Dictū est enim duplex esse quod gratia cuius: ut quo, & ut cui. Triū igitur causarum, formæ, vnde motus, & cuius gratia, vices obtinet anima. ¶ Corollarium. Vnde fit ut Empedocles horum motuum in animalibus causam non rite assignauerit. ¶ Dicebat enim viuētia & plantas deorsum augeri, q̄ terra suapte natura feratur deorsum, & ramos et palmites sursum extendi et augeri, hoc faciente igne sursum illos rapiente, incrementumque præstante. Sed hæc non bene dicta esse patet. ¶ Primo. Quia in stirpibus et plantis male sursum et deorsum assignat. Nam quod est os et caput in animalī, radix est in arbore, os autem sursum est animalis: igitur et radix arboris: cōsimilia enim ipsis correspondēt opera, quare rami et palmities e regione radicis quæ sursum est, sunt plantæ deorsum. Neque putare oportet omnium sursum et deorsum, secundum vniuersa loca (quæ nos sursum et deorsum nuncupamus) esse deputāda. ¶ Secundo. Dicat Empedocles quid terram et ignem tam diuersorum et dissonantium conatum retinet quo minus in sua loca euelet et dissipentur viuētia: Nihil præter animam conuenienter assignare posse videtur, quod si ita fecerit, animam præcipuum esse augmenti et decrementi efficiens assignabit. ¶ Tertio. Quia inualida est ratio qua suspicati sunt cōplures ignē in viuētibus esse augmenti causam, quod elementorum ignis vel maxime solus alit nutritique videatur, hinc opinionem traxere viuētia ab ipso igne cremēti suæque nutritionis causam ducere. Sed hoc verum non est, quauis calor augmentationi et nutritioni coadiuet, eoque vtatur anima ut instrumento. Nam ignis augmentum in infinitum fit, quousque fuerit combustibile: non autem animalis augmentatio: sed omnium natura constantium magnitudinis et augmenti terminus est et ratio, huiusce autem rei officium est animæ et speciei, potius quam ignis atque materiæ. Sed ut propositum exequamur, de virtutis nutritiæ et generatiæ, quæ

34 omnium prima est, alimento, nunc agendum est. ¶ Tres alimenti cōditiones. Prima. Nutritio cōtrariū est alimentum. Secunda. Alimentum tale debet esse cōtrariū, ex quo nō modo suum cōtrariū generetur, sed & incrementum suscipere natum sit. Pleraq; enim sunt cōtraria, quæ ex se inuicem fiunt, sed alterum altero nō accrescit: ut ex sano fit ægrum, & ex egro fit sanum, sed neutrum ex neutro suscipit incrementum, imo nec nutrimentum. Tertia. Cōtrarium corrumpere & trāsmutare debet alimentum, nō autem contra, alimentum suum cōtrarium: quemadmodum humidum alere videtur ignem, nō autem contra ignem humido alimētum esse: quod ignis in suam speciem trānsfert humidū, & nō e diuerso. Sed huius rei extitit dubitatio, opinonumq; diuersitas. Dixerūt enim hi similia similibus alii: nam nutritio perinde est atq; augmentatio, augētur autem similia similibus, igitur & similia similibus aluntur. Illi vero dixerūt cōtraria cōtrarijs alii. Primo, quia oportet alimentum trāsmutari & concoqui, trāsmutatio autem omnis, de cōtrario in cōtrariū, aut in mediū. Secundo simile nō patitur a simili, alimentum autem patitur ab alio & non contra: ut faber ferrum excudens nihil patitur a materia: hæc autem patitur ab illo, alitur igit cōtrariū cōtrario. Sic, ita dicentes cōciliare possumus, si prius cōcoctum sit, alimentū vocent: quod & idem coctum vocent alimentum, utrosque quodammodo recte sentire dicimus, & similia similibus alii, & cōtraria cōtrarijs. Nam in principio, alimento incocto indigestoq; cōtraria cōtrarijs aluntur, tandem vero in exitu, ipso alimēto cōcocto, similia similibus alii cōcedere debentur. ¶ Quinta conclusio. Animatum ut animatū est nutritur. ¶ Nam nihil nutritur quod non sit vitæ particeps, ut alimento in viuētis naturam cōuerso, nutritur igitur animatum ut animatū est. ¶ Corollariū. Quo fit ut alimentum ad animam per se & nō per accidens referatur. ¶ Nullo enim accidente suscepto quicquid alitur, sed versa alimenti natura, viuētis specie accepta. ¶ Tres alentis & augētis differentiæ. Hinc deprehendi possunt alentis augētisq; differentiæ. Differunt enim primo, nam est si subiecto vnū sint, ratione tamen & cogitatione sunt duo. Idem enim alimentum ut substantiam ministrat, alens dicitur: ut vero molis amplitudinem attollit, dicitur augens. Secundo, viuens eousq; nutriente eget, quousq; perseuerat, saluat enim ipsum alimentū, non autem semper eget augente, sed sui incrementi statum habet, citra suum finem constitutū. Tertio, nutriēs, generationē & ortum facit, nō illius quod alitur, iam enim est, & nihil seipsum generat, sed saluat: sed talis, quale est id quod suscipit alimentum. Vnde fit ut animatū alimento priuatū, persistere nequeat, animæ enim talis vis, talisq; facultas adest, ut ipsam habentem saluet, fluxūq; reparat. Id autē efficere nō valet, nisi alimentū patādo, aptando, coquēdoq; fluxū corporeæ machinæ reparamēto. ¶ Sexta. Aequū est vim vegetandi a generandi facultate vim generatiuā dici, nomēque hinc ducere. ¶ Nā eius tria præcipua sunt opera, alere, augere, generare. alere quidem, ut propriā conseruet substantiā: a quo vis alitrix & nutriēdi dicitur, augere, ad magnitudinē natura institutā cōsequendā, a quo augmentatiua virtus nomen sortiretur, gignere, ad prolem edendā, imittādūque illā diuinitatis immortalitātē, quod opus ut diuinius, aliorū finis est. modo autē æquū est vnūquodq; a fine denominari. Aequū igitur est vim vegetandi, ab ea gignēdi facultate vim generatiuam dici, nomenque sortiri. ¶ Septima. Omne animatum, insitum calorem habere necesse est. ¶ Nam duobus alimentum ad nutriendum paratur, vno ut mouente, & quidem immoto: altero vero ut mouente, & moto: quemadmodum nauis duobus intemperatur: gubernatore ut primo, principali, & immoto: & clauo ut mouente & moto. Paratur itidem alimentū & decoquitur ab anima ut primo mouente, & immoto: & a calido, decoctionem enim operatur calidum, ut mouens & motum, visque principalis instrumentum. Habet igitur omne animatum insitum calorem. Sed de alimento, alendi virtute, & operibus eius, tanta satis dicta sint.

Varti capitis scholia. xxxi. Et horum naturalissimum & præcipuum est sibi simile generare. Generare suum simile, non dicitur naturalissimum operum potentia vegetandi, quia sit communissimum, omnibusque viuientibus conueniens. Vis enim nutriendi longe est communior, & cuius nullum viuens est expers, pleraque autem viuentia, generandi suum simile vim non habent, vt animalia imperfecta, conchylia, & ostrea, insuper & deprauata, id est ex diuersarum specierum animalibus genita, qualis est mula, demum spontaneam generationem habentia, vt musæ, apes, vermes, quæ non per seminis propagationem, sed per putrefactionem gignuntur. Sed naturalissimum dicitur, quia inter quatuor operationes virtutis vegetatiuæ, generatio est natura dignissima & præstantissima, quod per eam viuentia assequantur sortem & assimilationem diuinam, imitenturque iuge & perpetuum eius esse, non quidem secundum numerum, sed speciem, vt secundus de generatione capite penultimo ostendit. Attramen duplex est id cuius gratia res fiunt. Id gratia cuius res fiunt, finis, qui duplex hic esse dicitur. Vnus finis vt quod, præcipuus, vltimatus & primarius, gratia cuius omnia alia sunt, & qui alterius gratia amplius nõ est, vt diuina illa bonitas, abstractissimaque rerum forma, ad quam omnia suapte natura inclinantur, vt æternitatis eius pro captu suo participationem assequantur, aliqua quidem magis, vt quæ perfectiora sunt, & primæ suæ origini propinquiora. alia vero minus, vt quæ sunt ab optimo rerum principio distantiore. Alius est finis vt cui, qui & minus præcipuus, non vltimatus, & secundarius appellatur, & is est gratia cuius aliquid fieri natum est, & qui vltimus in aliud ordinatur, vt rerum formæ & operationes, per quas illa diuinitatis participatio acquiritur. Et is finis, minoris est, quam finis quod, dignitatis nam ad eum ordinatur tanquam medium ad ipsum naturam constitutum. Finis autem præstantior est ipsæ quæ sunt ad finem. xxxiii. Neque putare oportet, omnium sursum & deorsum. Quamuis sursum & deorsum vt differentia sunt locorum, summa tunc secundum loca vniuersi, quorum vnus est ad quem feruntur gratia, & deorsum dicitur, alter vero ad quem feruntur leuia, & dicitur sursum, tamen vt sursum & deorsum sunt differentia positionum, non sumuntur secundum loca vniuersi. Quauis enim caput hominis ad terram esset versum, & pedes ad caelum conuersi, nihilo minus caput esset sursum animalis, & pedes deorsum. In viuentibus autem, vt plantis, hoc pacto sursum & deorsum recte desumi debent, cum secundum proprias earum virtutes, & ab intrinseco discernantur, quo itidem modo dictum est radicem esse sursum plantæ, & ramos deorsum. Perperam igitur assignauit Empedocles in illis, sursum & deorsum, nam illa determinauit vt sunt differentia locorum. Nam ignis augmentum in infinitum fit. In infinitum, in indeterminatum, nam datæ quantæcunque molis igne, si ad motum fuerit combustibile, fiet ignis maior, modo ponatur locus in quo ignis gignendus reponatur, & non subueratur ordinatissima mundi dispositio, vt per absurdos casus plerique fieri perunt. In viuentibus autem augmenti statum assecutus, aut decrementum patientibus, quantum appositum fuerit alimentum, non reddet viuens maius, sed aut tantundem reparabit quantum est deperditum, si nondum diminuat, aut minus molis restaurabit quam a viuente defluxerit, si de crescat. Et quamuis ignis sit raritate determinatus etiam maxima, vt sub eadem materia maiorem molem habere non possit, non tamen est determinatus magnitudine suscipienda per aduentum atque adiunctionem nouæ materie. nam cum ignis aliquantam habet molem, adueniente altera materia potest molem habere maiorem, modo id mundi dispositioni non repugnet. hoc autem secundo modo viuentia secundum magnitudinem sunt determinata. xxxiiii. Pleraque enim sunt contraria quæ ex se inuicem fiunt. Huiusmodi contraria sunt, quæ per se magnitudinem non habent, & eorum vnus transmutatur in alterum sine nouæ materie adiectione, magnitudinisque appositione, vt aqua calida igni ad mota fit frigida manente eodem prorsus subiecto & incompleto & completo, neque adueniente materia magnitudini coniuncta. Nil mirum igitur si calidum vnus, alteri accrementum non præstet. At vero alia sunt contraria quorum vnus fit ex altero, & maiorem ab eo molem suscipit, quod in huiusmodi transmutatione materia magnitudinem prædita alteri contrario adiciatur. & tale contrarium debet esse alimentum. xxxvi. Non enim accidente suscepto quicquam alitur. Nutritio, motus est ad substantiam, est enim expulsa alimenti forma, in materia eius, formæ viuentis acquisitio, & generatio quædam est. quare acquisitio accidentis, vt magnitudine aut caliditate, non dicitur quippiam nutrir, cum accidenz non sit terminus ad quem nutritio proficitur. Est enim cum res nutritur, simul acquiritur accidenz, vt magnitudo aut qualitas, tamen ad huiusmodi accidenz non est nutritio, tanquam ad suum terminum ad quem, quemadmodum generationi aque ex igne coniungitur & eodem tempore & in eodem subiecto acquisitio frigiditatis, & generationi niuis acquisitio albedinis, illa tamen generatio, neque caliditatis est, neque albedinis acquisitio. Sane nutritio fit (vt inquit littera) forma substantiali alimenti deperdita, & in eius locum forma substantiali viuentis in eadem materia suscepta. In formis quidem viuentium diuiduis alia numero forma suscipitur in alimentum materia, sicut & formæ particula cum materia fuit deperdita. In homine vero non acquiritur formæ pars noua, sed eadem et impers sine sui adiectione, aut nouæ partis accessione incipit informare materiam quam prius non informauit, sicut in flexu partium materię nihil ab anima deperditur, sed desinit informare materiam quam prius informauit, sine sui substantię decremento. xxxvii. Nam tamen si subiecto vnus finis. Duplex est nutrens et augens, hoc intrinsecum, et ipsi et viuenti substantiale, scilicet forma substantialis animati, quæ præcipuum est operationum

omnium vitalium efficiens. Illud vero extrinsecum, scilicet alimentum, quod aduentitium est, & ipsi viuenti accedit. De vtroque autem verum est, nutrens & augens esse re ipsa vnus, & ratione duo. De priore quidem, nam forma substantialis viuentis vt in materia alimenti producit formam sibi specie similem, & viuenti substantiam adiecit, dicitur nutrens, vt vero alimenti magnitudinem viuenti conueniat & acciscit, dicitur augens. De posteriore vero, nam alimentum, vt deperdit sua forma, & specie viuentis in eadem materia acquisita, viuenti substantiam præstat, reparatque deperditum, dicitur nutrens, vt vero suam magnitudinem viuenti adiecit, maiorem ei affert molem, dicitur augens. Et de hoc loquitur isto in loco littera.

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Sensus, nunc operationis, nunc potentia, hoc est ex sentiendi actu, aptaque materia constituti, nomen est: vt sensus visus, ex actu videndi, & potentia oculi disposita: vt pupilla, & ita de auditu, odoratu, tactu, & intellectu suo modo. ¶ Sensus esse in actu, est ipsum actu sentire.

Vntum caput cõtinet duas cõclusiones, duas quæstiones, earum solutionem, tria corollaria post secundam cõclusionem, & duos modos potetia post secundam corollarium. ¶ Prima conclusio. De sensu incumbit determinatio. ¶ Nam sentiendi virtus vim vegetandi sequitur: post quam etiam cõmunior habetur. Et prius de sensu in cõmuni, deinde de vno quoque sensu agendum est. ¶ Secunda. Fit sensus, cum mouetur sentiens, cumque aliquid patitur. ¶ Nam sensus, alteratio quædam esse videtur. Et an passio a simili, an a dissimili fiat, a nobis prius determinatio est quodammodo fieri ab vtroque. Nam id quod patitur, potentia tale est, quale id quod facit, actu. in principio siquidem dissimile, finito completoque actu, simile. ¶ Duæ quæstiones. ¶ Prima. Cur sensus sua organa & sentiendi instrumenta nõ sentiat, cū sint ex quatuor elementis (vt cætera quæ sentit) cõtèperata. ¶ Secunda. Cur sine exterioribus sensibilibus nõ fiat sensatio? ¶ Responso. Sensus nõ est in actu per seipsum, sed in potentia: sicut combustibile non per seipsum actu est, seipsum enim cõbureret, neque ex tero combustiuo, vt igne cõburete egeret. Ideo sensus neque se, neque sua sensoria percipit, neque sine exterioribus sensibilibus quicquam a sensu percipitur. ¶ Primus corollariu. Hinc fit vt sentire dupliciter dicatur, hoc vt potentia, quæ admodum dormiens, illud vt actu, cū iam præsto adest rei sensatio. Ita audire, videre, odorare, & sensus, auditus, visus, odoratus, & cætera alia consimiliter dupliciter dicuntur, vt potetia, & actu. Et cum diximus sensum fieri cū mouetur sentiens, & cum quid patitur: id nos ipsi intelligi volumus de sensu qui est actu, & non, vt potetia. Et nos moueri, pati, & operari hic vt eisdem vimur, est enim motus, proprie operatio quædam & actus, sed imperfectus, vt prius aliquando diximus. ¶ Secundum corollariu. Vnde est sentiens vt a dissimili pati, & vt a simili. ¶ Nam cum in principio patitur, dissimile est, cum vero iam passum est, simile. ¶ Duo modi potetia. Adhuc potetia (vt exactius determinemus) dupliciter dicitur. Primo enim dicitur aliquid in potetia, vt sciens: quia sit tale suapte natura, vt sit scientia capax. Secundo, quia iam scientia ipsam habeat, sciendique habitum: vt Geometriam. Et hi modi longe inter se differunt. Nam primus exiliter atque tenuiter sciens dicitur: vt quia apti nati vt tales euadant, & vt materia: qui nõ cū velint operentur, sed qui alteratio ne disciplina nonnunquam etiam ex contrario habitu indigeant. Secundi magis, vt qui cum velint operentur, nisi speciale superuenierit impedimentum: neque tali alteratione egeant scientia, sed sola operatione. Et in primis nõ solum est passio sed plerumque contrarij corruptio atque abiectio. In secundis autem simplex passio, & perfectio quædam, saluatur enim sciens habitu, & hoc modo potentia, cū contempletur actu: & nõ modo saluatur, sed perficitur, & nihil corrumpitur abiecturque, neque proprie est alterari: aut est alterum alterandi genus a primo. Absurdum enim videbitur, sapientem cum contempletur, et prudentem cum, vt recte vitam instituat consideret, alterari dicere: et nõ artificem, cū aliquid artis moliat, vt domificator cum ædificet. Et qui

40

41

42

43

44

45

46

fapientia aut prudentia habitum possidet, si ipsis utatur, non aliam quam sapientis prudentisve denominationem sortitur. Sed qui a docente & actu sciente scientiam capit, denominationem cepit, quare non alteratur habitu considerans, aut duo alterationis erunt modi, ut dictum est. Est & aliquid in actu, ut sciens actu, qui maxime sciens est cum sciens actu considerat. Consimili pene modo de sensibus accidit, ut aliquid dicatur bifariam potentia sentiens. Primo ut semen, quod natum est & a natura institutum ut ex eo fiat sentiens: ut animal. Secundo, ut iam factum animal potentiam sentiendi habens, persimilem sciendi habitui. Et cum sensibile actu apprehendit, maxime dicitur actu sentiens, & actu sentire, assimilatur contemplari. Hoc tamen interest, quod quæ actum sentiendi præstant, externa sunt, & sentiendi extrinseca, ut audibile, visibile, odorabile. Quæ autem contemplandi actum, interna contemplanti, nec iniuria quidem: quia quæ actum sentiendi præstant, singularia sunt, et extra, quæ autem scientiam, universalia, quæ quodammodo sunt in anima. Tertium corollarium. Unde fit ut intelligere & considerare cum volumus, in nostra sit situm potestate, non autem sentire, sed ipsum sensibile adesse necesse est, sed de his amplius determinandis alius futurus est locus. Et satis dictum sit quomodo potentia non dicitur uno modo, sed sicut puer potentia militans, quia possit militare, natusque sit ad militiam: et sicut maturam ætatem nactus, potentia militans, sed quia illis potentie varietatibus non sunt imposita nomina, promiscue utimur in utrisque: ipsdem nominibus, ut alterari, ut pati, quævis non proprie potentia sentiens (ut adulta ætate militans) sentiendi actum exercendo dicitur alterari et pati. Et sentiens, tale est potentia, quale quod sentitur, actu, quemadmodum dictum est. Patitur autem non simile, passum autem, simile euadit.

47

Sensatio-
nem non
proprie
esse altera-
tionem.

Vntricap. cholia. xli. Nā sensus, alteratio quædam esse videtur. Dicitur sensus siue sensatione (quod idem est esse alteratio, quia in sensatione aduenit in sentiente passio, affectio quæ prius non existens in eo, perinde atque in propria alteratione aduenit qualitas ipsi alterabili, non est tamen sensatio proprie alteratio, quod in propria alteratione aliquid actu esse debet, & aliquid potentia addendum super esse. In sensatione vero interdum tota simul perfecta est operatio, ut in visione rotus simul perfectus est coloris aspectus sine successione, quemadmodum in aere totum lumen perfecte simul acquiritur. Idcirco alteratio proprie dicta solum fit in tempore, sensatio autem, ut visio & tactio, in instanti, quantum in tempore sit ac perfectarum operationum abinuicem numero differentium successio, quarum tamen una altera non perficit. Et quia sentiens est sensibilis qualitatis speciem in se recipiens, sensibile autem qualitas efficiens sensationem in organo, perspicuum est sentiens esse patiens, & sensibile agens, & quemadmodum in actione proprie dicta patiens in principio & ante motum est dissimile agenti, per motum autem fit ei simile, ita antequam sentiens est affectum specie sensibili, est dissimile sensibili, ut cum oculus nondum est affectus similitudine albedinis, est dissimilis parieti albo. Cum vero sentiens habet in se speciem sensibilem, est factum simile sensibili, non quidem per veram qualitatis susceptionem, sed dicitur taxat speciei eius. Oculus enim non assimilatur albedini, quæ veram intra se albedinem recipiat, sed dicitur taxat eius imaginem, & ut speculum vultui humano, & quemadmodum aer cum illuminatur assimilatur luci, non per ipsius lucis in se susceptionem, sed imaginis eius quod est lumen. Est ergo aer ut sentiens, lux ut sensibile, lumen ut qualitatis sensibilis species, & illuminatio ut sensatione. In tribus quidem sensibus, visu, auditu, & olfactu, sentiens secundum speciem sensibilis ei assimilatur, in reliquis duobus secundum veram qualitatem sensibilem. xlii. Sed qui alteratione disciplinæ nonnunquam ex contrario. Qui primo modo potentia scientes sunt bifariam, possunt scientie habitum comparare, primo solius priuationis abiectione, ut cum puer grammaticæ ignarus, recte grammaticæ instituitur præceptis, secundo, contrarii habitus prius acquisiti abiectione, & scientie acquisitione, ut quis terra latine lingue barbarie imbutus, ut veram grammaticæ vindicet, debet comparatam præ grammaticæ habitum abolere, & deinde rectas latine loquendi leges edificare. Et hi secundi generis scientes difficilius docentur, quæ primi, quæ contrarium habitum rectam institutionem impediunt habent, quem & animo euellere, & nouum comparare oportet, duplici sane labore, perinde atque in membrana qua perperam quicquam inscriptum est, primo quod minus recte scriptum est, eradere, secundo nouos inscribere characteres oportet. In nuda vero membrana, quæ nihil inscriptum continet, vno dicitur taxat opus est labore, ut pote literarum inscribendarum. Hinc memorie proditum est Timotheum multum admodum insignem ab his qui prorsus musicæ erant ignari, & ab alijs prius non docti simpliciter exegisse pro docedilabore pretium, ab his vero qui prius ab alijs edocti fuerat, duplum, quod hos

Timotheus
musice

(ut ait) duplici labore & primo de docere, & deinde rectius docere oportuerit. Consimili pene modo de sensibus accidit. Sciens potentia primo, is est qui natus est scientiam habere, necesse tamen eam habere, ut puer recens edoctus. Et huiusmodi sciens Aristoteles in littera materie assimilatur, nam quæ quidem formam suscipere quæ necdum habet, ut ceræ naturæ impressionem sigilli recipere, quæ nondum suscepit. Sciens potentia secundo, qui scientie habitum perfectum et acquisitum habet, quod cum vult operatur. Et potentia primo, potentia remota dicitur. Secundo vero, potentia propinqua. Inter quos quidem duos modos Aristoteles triplicem differentiam exacte notanda ostendit. Porro sciens actu est qui habitum habens, secundum eum operatur, & considerat. & hic maxime perfectissimèque sciens dicitur quod habitum operationem superaddat, ad quæ habitus ordinatur. Consimili modo sentiens potentia primo, est quod a natura ordinatum est ut ex eo fiat sentiens, necdum tamen formam substantialem qua sentiat habet, quale est semen ex quo generandum est animal, & hoc modo sentiens, respondet scienti potentia primo. Sentiens potentia secundo, est quod sentiendi virtute consecutum est, siue ea operetur actu, siue non, & respondet scienti potentia secundo. Demum sentiens actu, est quod sentiendi operationem nunc exercet, & id maxime perfectissimèque sentiens est, respondetque scienti actu. Hoc tamen interest, quod quæ actum. Quæ sensus operationem ut obiecta faciunt, sunt extra sensum, ut rerum colores, soni, odores. Quæ vero intellectus operationem faciunt, & contemplationem ut propinqua immediatæque est actiua, qualia sunt vniuersales propositiones, & communes quarum opifex animus est rerum notiones, sit in anima, in qua iuges residescunt permanent, ut accidentariæ affectiones in subiecto. Neque obstat huic loco, remota obiecta & mediata, ut pote res quæ intelligitur, esse extra animam, quandoquidem de illis non fit impræsentiarum sermo. Quocirca recte sub necesse littera, colligitur, intelligere & contemplari in nostra (qui partem iam habitus habemus) sit esse potestatem, cum semper præsens & internus afficit intellectui suum obiectum, sentire vero non ita situm esse in nostra libertate, cum non semper afficit exteriori sensibile, quo quidem absente non fit exterior sensatio. Et id, ipsius intellectus supra sensum non mediocre arguit præstantiam atque nobilitatem.

¶ Sexti capitis annotatiuncula:

¶ Sensus, sensus exterior:

48
49

Extum caput continet duas diuisiones, & duas sensibilibus per se, & per accidens differentias. Prima diuisio. Sensibile quædam per se, & quædam per accidens. Secunda. Sensibile per se, hæc sunt propria: hæc vero plurimus sensibus communia. Sensibile proprium est quod ab vno, & nullo alio sensu sentiri potest, & circa quod rite sensui obiectum non contingit sensum errare, ut circa sonum, auditum, circa colorem, visum, circa odorem, odorandi sensum, circa saporem, gustum, circa caliditatem, frigiditatem, humiditatem, & siccitatem, tactum. habet enim hæc plures sentiendi differentias tactus, circa quas iudicat, ut cæteri circa suas, & non errat. Non enim errat visus iudicando esse colorem, & auditus esse sonum, sed errare potest quid coloratum sit, ubi sit: quid sonum edit, & ubi. Communia sunt, quæ nullus sensuum sibi ut propria vendicat, & sunt hæc, numerus, magnitudo, figura, tempus, motus, & quies quæ pluribus sunt communia sensibus. motus enim et tactu percipitur, et aspectu. Differentie sensibilis per se, et per accidens. Differunt sensibile per se, et per accidens. Nā sensibile per se sentiēdo, patitur sensus, ut colorem videndo, patitur visus, non autem sensibile per accidens, ut huiusmodi, ut Diaris filius cum sit albus, sensibile est per accidens, quæ ei albedo insit, non autem ut Diaris filius, quæ ve talem subeat rationem. Et sensibilia per se propria, proprie sentiuntur: et ad ea persentienda, vniuscuiusque sensus substantia, commoda, aptaque maxime natura instituitur.

50

¶ Sexti capitis scholia. xlii. Et circa quod rite sensui obiectum. Sensibile per se proprium rite est obiectum sensui, quando organum sentiendi est recte dispositum, medium sentiendi conueniens, & non impeditum, obiectum debite sensui applicatum, in ea scilicet quæ requiritur aut propinquitate aut distantia ad sensum. Quod si organum esset indispotum, ut oculus aut lingua amaritudine infecta, aut medium impeditum ob caliginem aut vaporum interiectionem, aut sensibile nimium distans, facile sensus circa proprium aberraret sensibile. His autem tribus, organo, medio, & obiecto rite dispositis, non contingit sensum errare circa esse sui obiecti, ut non errat visus iudicans colorem esse, neque auditus iudicans esse sonum. Potest tamen sensus hallucinari circa accidentia suis sensibilibus proprijs, & ipsa consequentia, ut visus iudicans quid coloratum sit, quantum, & vbi nam sit. Et audicus facile aberrat iudicans quidnam sonus esse

ciat, aut quantus est sonus, aut quo in loco. Quod autem diuersa animalia secundum consuetudinem sensum diuerso modo discernant, ut homo per gustum in inesse dulcedinem, non autem canis, aut alius iudicans carduos dulci sapore præditos, & non homo, nequaquam arguit sensum decipi circa suum sensibile proprium. Nam vnum quodque eorum recte iudicat secundum suam naturam, & sui sensus contentèram etiam, quod in diuersis animalibus longe variè, discrepantia efficit iudicia. Communia sunt quæ nullus sensuum sibi ut propria vendicat. Sensibilium communium non nulla sunt sensibilia per se, ut magnitudo, motus localis, & figura. quæuis enim species magnitudinis sepe coniuncta sit speciei coloris, simulque percipiatur, sicut & magnitudo in rebus naturalibus coloris semper coniuncta cernitur, nihilo minus magnitudo propria habet speciem quæ sensui imprimit, genere distincta a coloris specie, sicut & magnitudo a colore distinguitur, ut si quis clauis oculis caelum tetigerit non aliquam sensibilibus qualitatibus percipiet, cum nulla sit quæ tactu percipi possit in caelo, sed solum eius magnitudinem. Etiam si quis lapidem haberet impediens perceptionem specierum coloris (qualem ferunt Achatem, aut cum quo Gyges pastor inuenit, factus aliorum oculis imperuius, sublato rege Lydiæ, & regina in sui consortium adducta, regnum Lydiæ, ut perhibent, si bi vendicauit) & qualitatibus tangibilium, is obuians alicui solido, facile percipiet ipsum esse magnam & qualitates digitales, palmares aut pedales in eo assignabit, & tamen minime iudicat it ipsum esse coloratum, aut qualitate tangibili affectum. Ita & motus propriam habet quæ sensui imprimit speciem, quæ aliquandiu in oculis absente obiecto percipi solet. Aliqua vero sunt sensibilia communia per accidens, ut quies absentia motus solis percipienda, & tempus motus solis aut horologii a nobis diiudicabile. Demum aliud est sensibile commune partim quidem per se, & partim per accidens, ut numerus numeratus, nam numerus numerans nequaquam sensu perceptibilis est, cum in anima sit repositus. Nempe aliquis talis est sensibile commune per se, ut numerus magnitudinum figurarum, aut motuum. Aliquis vero sensibile commune per accidens, ut numerus hominum, equorum, quietum, temporum. Quinimmo aliquis numerus est sensibile proprium, ut numerus colorum, sonorum, & odorum. Aliquis vero sensibile commune, qualis est numerus magnitudinum. Quia enim sensibilia omnia numero metiri possumus & complecti, omnia numeri numerati rationem subeunt, proinde quanta sensibilibus diuersitas, tanta & numerorum rerum sensibilibus.

Septimi capituli annotatiuncula.

Diaphanes, siue ut quidam dicunt, Diaphanum, perspicuum, transparent, translucens.

Septimum capitulum continet nouem conclusiones. Vnum corollarium, diffinitionem perspicui & luminis ad tertiam, duas rationes, & vnum corollarium ad quintam, & duas ad octauam. Prima conclusio. Color est visibilis. Nam cuius sensibilis visus est, illud est visibile. visus autem est coloris. est igitur visibilis. Et non modo color visibilis est, sed & pleraque alia quæ nomine carent, ut ex determinatione dilucebit. Secunda conclusio. Color per se visibilis est, non ratione. Per se quidem, quia ex se specie præbet qua videatur. Non ratione, quia absoluta res est, quæ ad visum non refertur, ut visibilis, quæ licet nunquam cõspecta, plane tamen consistet, eritque color. Tertia. Color sine lumine videri non potest. Nam colorem ita diffiniunt. Est qui suapte natura mouet actu perspicuum, Actum autem perspicuum (quod diaphanes vocant sine lumine non est. Non itaque contingit colorem sine lumine videri. Corollarium. Vnde fit ut de lumine & perspicuo prius determinandum sit. Perspicuum enim est quod suapte natura visibilis non est, sed alieno visibili, ut caelum, aer, aqua, & pleraque solida corpora. Aer enim ut aer, et aqua ut aqua visibilis non est, sed illius ratione quod in ipsis recipitur visibilis. Et lumen est actus perspicui, ut perspicuum est, est enim lumen quasi perspicuorum color. Quarta. Quæ potentia perspicua sunt, tenebræ aliquando sunt, quæ autem semper actu perlucent, nunquam. Nam quæ potentia perspicua sunt, aliquando actu perlucent lumine collustrata, & perspicua sunt actu, aliquando autem non perlucent, lumine carentia, sunt igitur aliquando tenebræ, tenebras enim dicimus, luminis in perspicuo carentia. Quæ autem semper actu perspicua sunt semper lumen possident collustrans, non igitur tenebræ sunt vnquam. Quinta. Et si corpora lucida, ut ignis, sol, et astra lumen præstant in perspicuo, sunt lucis speciem, non tamen lumen, aut ignis, aut sol, aut astrum, aut ab illis corporibus defluxus esse potest.

Achates Gyges.

Primo. Quia si quod illorum esset, aut quidam (ut aiunt defluxus ab illis, corpus esset quod cum sit toti perspicuo præsens, duo corpora simul erunt, atque se simul occupabunt, quod fieri non potest. Secundo. Quia tenebræ sunt luminis priuatio, non autem ignis, solis, aëris, aut corporum defluxus. Corollarium. Vnde fit ut Empedocles absurde satis censuerit lumen inter terram & continentis cæli ambitum ferri, nosque interdum latere. Nam dignaretur venia, si paruo latum spatium latere diceat: sed in tanto quantum ortu clauditur, & occasu spatium idem sibi cõcedi, magnum postulat, & non a rationis corpore profecto admittendum. Sexta. Perspicuum coloribus vacat, & ut de se inuisibile est. Nam quod sonos capit, de se sonis est vacuum: & quod odores, in odorum, tale autem perspicuum ad colores, cum potentia sit, quale aer ad potentia sonum: perspicuum igitur coloribus vacabit, eritque ut de se inuisibile. Septima. Et si proprius vnus cuiusque rei color videatur in lumine, non tamen omnia visibilia spectantur in lumine. Nam nonnulla sunt quæ non in lumine sed in tenebris cient efficiuntque sensum: ut ignita, fungi, quorundam animalium cornua, piscium capita: squamæ, oculi, putres arborum trunci carie sitique marci, quorum non est vnum nomen, quo simul ea complecti possimus. Et quam ob causam in tenebris & non interdum fulgeat, postea dictum est. Octaua. Non recte Democritus putauit, si totum quo cernimus spatium, vacuum esset, expediētius acutiuseque singula videri: adeo ut medio intersite vacuo, formica in caelo a nobis exactissime ac expeditissime videretur. Primo. Quia id cognitum est, quod in lumine spectatur, color esse, natura enim eius est mouere actu perspicuum, ut aerem: qui cum sit oculis attiguus, mouet oculum, hoc indicio cognitum, quod si colorem habens supra oculum posueris, non videbit oculis: sed cum fuerit medium actu perspicuum. Actus autem perspicui, lumen est, existente igitur vacuo medio spatium, nullus percipietur color. Perperam itaque opinatus est Democritus res singulas tunc expediētius acutiuseque videri. Secundo. Fit visio, cum sensus afficitur, ipse autem, colore qui videtur, affici nequit, afficitur igitur a medio. Ipso igitur existente inani, non fieret visio, quare non modo existente medio vacuo, non exactius videretur, sed ne omnino quidem videretur. Et idem subit iudicium de sono, & odore, sapore, & tangibili. Ea siquidem supra auditus, odoratus, gustus, & tactus sedes locata, sensum non efficiunt, sed medio (ut sentiantur) hæc omnia egent. In sono enim medium est aer, in colore perspicuum in odore innominatum est, & est aer & aqua, aliqua communi passione affecta. Aquatiles enim animantes sensum odoris obtinent, & cætera quæ in terra degunt respirantia: quæ sine respiratione olfacere nequeunt. Quid in saporibus, quid in tangibilibus sit medium, & eorum quæ modo tetigimus causas postea adijciemus. Nona. Sunt nonnulla quorum color & in lumine & in tenebris se prodit. Nam flammæ mouent actu perspicuum, aliorum colorum naturam imitantes, quare interdum se produnt, & medium ipsum afficiunt, redduntque actu perspicuum: quare nocturnum se manifestant. Ex his itaque notum est quod intenditur, & visibilibus hæc se differentias, hæc solo lumine, hæc solis tenebris, hæc vero utrorumque naturam imitata, & lumine & tenebris deprehendit.

Septimi capituli scholia. Iiit. Nam colorem ita diffiniunt. Color interdum commune generalemque habet rationem, qua qualitatem omnem a visu per se perceptibilem complectitur, continetque suo ambitu lucem, lumen, fulgorem, splendorem, opacorumque affectiones visibiles, quo modo hic non sumitur, sed in eo loco quo Aristoteles dicit omnia corpora colore participare. Interdum vero rationem habet peculiarem, secundum quam rationem lux, lumen, & fulgor, colores non sunt. Et hoc modo in præsentia capite sumitur, diffiniturque esse qui natus est mouere actu perspicuum, hoc est, qui natus est, suam speciem diffundere per medium lumine collustratum. Dicitur enim actu perspicuum, quod lumine est persusum, & cui in præsentia adest lumen, potentia vero perspicuum, quod lumine quidem caret, natus est tamen eo oppelli, ut non aëre intempesta aer domorum rectis oclusus, & tenebrosus.

Per spicuum enim est quod suapte natura visibile non est. Hæc diffinitio de pure spicuo intelligenda est, quod nullum habet natium colorem sibi congenitum, idcirco ipsum de se non est visibile, nam ingenitum non habet neque sua forma productam qualitate qua videtur, quemadmodum tamen habent opaca corpora proprio natium colore affecta. Alieno autem visibili diaphanum est conspicuum, nam ab extrinseco productum visibile, ut a lucido, lumen recipit, quo reddi sicut spectabile. Cæterum sunt & quedam perspicua mixta, quæ lumen secundum interiores partes suscipiunt, & proprium habent colorem, ut rubeum aut croceum, qualia sunt vitra depicta, & hæc media sunt inter opacum & pure simpliciterque perspicuum, de quibus non intelligenda est præfens diffinitio. Lumen autem diffinitur esse actus perspicui, ut perspicuum est, actus inquam acciderarius. Nempe ut ab albedine paries dicitur albus, ita a lumine denominatur quicquam actus perspicui, quare ut albedo est actus & forma accidentalis albi ut album est, ita, & lumen est actus formæ perspicui, quando quidem per lumen quippiam est actus perspicuum, & lumen datur corpori esse actus perspicuum, ipsumque in tali esse conseruat, siquidem præfente lumine corpus actus perspicuum est, & absente lumine definit esse actus perspicuum. Et reuera lumen ad actum perspicui se habet ut virtus ad studiosum, utrunque enim est principale, cuius denominatum et si re conueniat, voce tamen a suo principali discordat. **lviii.** Perspicuum igitur coloribus vacat. Dicitur perspicuum colore vacare, quod nullum habeat sibi natura insitum inatumque & determinatum colorem, nam si talem haberet, omnia per ipsum visa consimilis apparerent coloris, præinde atque quicquid per vitrum croceum videtur, apparet croceum. Est igitur ista natura determinatus color impedimento rerum coloribus recte discernendis, perinde atque congenitus aeri sonus obstaculo esset sonis, & odor odoribus percipiendis. Quod ne fieret, natura melius rebus consuluic quod videndi, audiendi, & olfaciendi media coloribus sonis & odoribus vacua effecerit. Proinde perspicuum suapte natura inuisibile dicitur, quod de sua natura nullo adueniente extrinseco nihil in se habeat unde videatur. **lviii.** Et quam ob causam in tenebris & non interdiu fulgeant. Causa in promptu est, quod diei maius lumen ea impediatur videri, fulgoris apparitio neget acadimar, luminis autem absentia nocturno tempore huiusmodi fulgida visus sit peruia, haud aliter quæ sidera cæli in terdiu non videntur, & noctu sunt nobis conspicua. Neque possent hinc sumi argumentum, colore posse sine lumine videri, quod lumen videatur esse impedimento fulgori, astrorumque luci conspiciendæ, nam neque lux neque fulgor color est in hoc loco. Et huiusmodi impedimentum non ex luminis substantia provenit, & quatenus lumen est, sed ex ipsius intensione & vehementia, quæ alia visibilia obrundit.

Octauum capitulum annotat.

Gurgulio, guttur, spiritalis fistula, ac arteria vocalis.

Octauum caput continet vnam diuisionem, vndecim conclusiones, vnam corollarium ad primam, duas ad septimam, vnam questionem, responsionem, & sonorum differentias post nonam, vocis diffinitionem post vndecimam. **¶ Diuisio.** Duplex est sonus, vnus actu, alter vero potentia, nam sunt quæ plaga illata actu sonum edunt: ut æs, & quæcunq; plana et læua corpora, et hic sonus actu dicitur. Sunt vero quæ actu pulsa tamen sonare possunt: ut nominata, et eorum sonus potentia nominatur, sunt deinceps quæ neque actu neque potentia sonum habent: ut spongia, lana, pili. **¶ Prima conclusio.** Sonus actu si percipi debeat, fit inter corpus sonans et auditum. **¶ Nam fit actu sonus, alicui ad aliquid tactu (percussio enim edit sonum) et in aliquo semper: exauditurque cū de re quæ sonat, ad aurem delatus, medium opplet spatium.** **¶ Corollarium.** Quo fit ut vnus solo existente corpore, non eliciatur sonus. **¶ Nā aliud est verberans, et aliud verberatum atque percussum.** Fit enim sonus, alicuius ad aliquid tactu, & in aliquo. **¶ Secūda.** Sonus non fit sine motu. **¶ Nā percussio non fit sine motu, sonus autem non fit sine ictu et percussione, non fit igitur sonus sine motu.** **¶ Tertia.** Non ex quorūcunq; corporum percussione eliditur sonus. **¶ Nam ut diximus, lana et pili collisa non perstrepunt, efficiuntque sonum: sed corpora dura, læua et cōcaua. Læua quidem, quæ integre magis feriatur, incolumiorque aer, minusque fractus perducitur ad auditum, cōcaua vero, quæ refractione complures post primum cōgeminat ictus, cum aer motus ac agitat⁹ libere exire non possit.** **¶ Quarta.** Sonus et in aere et in aqua editur: sed in aqua subobscurius. **¶ Et in aere et in aqua editus notus est.** sunt enim hæc media inter sonans et auditum. Et quod subobscurior in aqua, hoc ideo

est, quia sopitur hebescitque in ea. **¶ Quinta.** Et si aer sonior sit aqua, non sufficit tamē ad soni editionē: neque sola aqua. **¶ Nā (ut dictum est) requiruntur solida corpora, & ut ad aerem ictus fiat priusque diffundat.** Quia propter aer aliquo, ut virga, cito & vehementer percussus, sonat: tunc duorum & percussus & medij fugēs officio, tunc enim plana motioque percussantis velocitate diffusionem anticipat aeris: quæ admodum si quis arenæ cumulū cadentē velociter cedat, eiusdemque casū velocitate pueniat. **¶ Sexta.** Cum fit sonus, semper redditur echo, et si non semper audiatur, Echo est soni reflexio, aere ob vas aut locum ipsū circundantem, ut pila repulsa, resiliēte. Et quod semper reddatur, patet. nā ita fit in sono, sicut in lumine. Atqui lumen semper repercutitur: alioque non vbiq; vti in vmbra, fieret lumen, sed extra locū illū in quo solis radij perfringunt, sūmæ essent tenebræ, hoc autem falsum. Fit igitur semper & soni repercussio: quare redditur echo, & quod non semper audiatur, idem ut de lumine patet indicium: nam non ab omnibus sic refringitur lumen, ut semper appareat, sed iterum iacitur in vmbra vbi minime lumen percipitur: sed ad eam terminatur sensibile lumen. Sic echo non semper redditur sensibilis, sed cum a solidis, cōcauis, & planis exceptus refringitur sonus. **¶ Septima.** Non longe distat a vero, quod antiqui audiendi facultatē vacuo attribuerunt. **¶ Nam ad audiendum aer maxime proprius aptusque videtur, factusque audire percussio læui, cū vnus & continuus fuerit ad auditum vsque agitato peralatus.** Aer autem eorum opinione inane erat & vacuus, non igitur longe distabat a vero. **¶ Primum corollarium.** Nimirum igitur auditui connaturalis congenitusque aer, inest. **¶ Sic enim exteriore aere moto, internus aer excutitur meliorē præstat audiendi facultatem.** **¶ Secundū.** Fit etiam iure, ut non omni ex parte aial audire debeat. **¶ Nā non vbiq; transit aer, neque talem natium & congenitū habet aerē, ad quem agitur exterior peralatur: sicut neque vbiq; aial humidū habet pupillæ.** **¶ Octaua.** Aer per se in sonus est. **¶ Quia facile dissipatur, disijcitur, & omni corpori vltro cedit.** Si tamen arctior fiat illisio, diffundique phibeatur, elicitur, ut dictum est, sonus. **¶ Nona.** Internus aer auribus insitus, immobilis est. **¶ Hoc enim ideo est, quod omnes motuum differentias exacte percipiat, non tamen omnino immobilis est, sed placide tranquillæque agitatus, citra turbā aliquid, aurisque obstreptū.** Hinc membrana cōtectus & cōsolutus est, & auris iter inflexuosū atque infractuofū factū est, ne lædatur neque turberet, a sua tranquillitate dimoueat. Et in aqua audimus, cū viarū infractus difficultate defenditur, ne aurē subeat cum vero subit, organum indisponit, & non amplius audimus. Et cum membrana qua contegitur congenitus aer, læditur, auditio impeditur, perinde atque læsa cuticula pupillæ obuolvente, impeditur visio. Et argumentū incolumis auditus est si auri aliquo (ut manu) contra admoto, insonit⁹ & tinnitus quidam aeris ut cornu sonantis obaudiatur. Ille tamen sonus non est insito aeri proprius, sed alienus. Hinc antiqui nos inani & vacuo audire (quod illo aere interno determinatoque organo) iterum trahere potuerunt opinionem. **¶ Quæstio.** An verberans, an verberatum sonet, an vtrunque, sed alio modo? **¶ Responsio.** Sonus eius est quod illo motu agitatur, & resiliit, cum corpora læua feriuntur. Debet enim quod verberatur, planum esse, & æquale: ut inde vniuersis aer totus concussus resiliat. Nam non omne verberans & verberatum (ut dictum est) reddunt sonum: ut si acum acu colliseris, sonum non elicies. **¶ Differentiæ sonorum actu, hæc sunt, acutum, et graue.** Sicut enim colores non sine lumine percipiuntur, ita neque hæc sonorum differentiæ sine sono actu quæ a tangibilibus ad sonos transferuntur. Nā sicut tangibile acutum cito tactum pungit et penetrat, ita sonus acutus celeriter auditum mouet, quasi purgens. Et ut obtusum tangibile tarde tactum ut trudens obtundit, ita grauis sonus auditum. Non tamen graue & acutum idem sunt quod tardum & velox: sed tarditate & celeritate pariuntur, & obtusum, lentum efficere videtur motum: acutum vero et gracile, comitatioem. Sed de sono hæc tenus, nunc de voce aggrediendum est. **¶ Decima con-**

nit, q̄ olfactum perdebilem habemus. odoratur enī prae homo, & multis animalibus, ut canibus, vulturis, hoc sensu inferior est. ¶ Secūdo. Quia nos non sine delectatione aut fastidio odorū differētias percipimus, hoc autē in visu & auditu nō accidit. Et ideo hic sensus hominī datus esse videtur ad mēsurā, nō vt odores quales in se sint percipiamus, sed quales ad nos perueniūt. Itaq; difficultior ipso deprehensio est. ¶ Tertio. Quia odorum sensu minus cognitum exploratūq; habemus. ¶ Quarto. Ita homines odores ipsos cōprehendere videntur, quibus odorandi sensorium obiectum est, vt animalia duos oculos habentia apprehendunt colores. At qui cōsentaneum videtur, huiusmodi duorum oculorum animalia nō omnes sentire colores, sed eos qui ipsis terrorem tristitiamque ingerāt, quīve voluptate afficiāt. quare neque homines quoscunq; dijudicabunt odores. ¶ Secūda. Etū odoris difficultis sit naturae deprehensio, ex saporum tamen similitudine nobis ad hoc patebit adiutus. ¶ Primo. Quia certum gustum habemus, q̄ gustus quidam sit tactus, homo autem certissimum habeat tactum: & cum homo a ceteris in reliquis superetur sensibus, in hoc vno eum citat superatq; omnia. ¶ Corollarium. Hinc fit vt homo animalium prudentissimū cognoscatur. ¶ Attactu enim, mentis aptitudo aut ineptitudo deprehenditur, duos enī carne, mentis hebetis, & ineptos: molles vero, bene aptos esse dicimus. ¶ Secūdo. Quia ex saporum nominibus, odoribus nomina in dīmus. Vt enim saporum hunc dulcem nominamus, hunc amarum, pinguem, acrē, acutum: ita quoque odorum (tracta similitudine) hunc dulcem dicimus, atque hunc amarum, pinguem, acrem acutum. Et quādeq; in odore & gustu similes cōueniūt denominationes, vt in melle, & croco. Mellis enim odor dulcis, & dulcis mellis sapor, aliquādo vero discrepant. ¶ Tertia. Olfactus, odorabilis est, & inodorabilis. ¶ Nam vt de visu, auditu, & reliquis sensibus, ita & de odoratu, visus autē est visibilis, & inuisibilis: auditus, audibilis, & inaudibilis. Eiusdem enim sensus est cognoscere sui sensibus praesentiam, et eius absentiam, praesentiam quidem per se, absentiam vero per accidens, est igitur olfactus, odorabilis, et inodorabilis. ¶ Tres modi inodorabilis. Inodorabile multis modis dicitur. ¶ Primo. Quod omnino odorem non habet, odorarique natum nō est: vt color. ¶ Secūdo. Quod debilem & vix sensibilem habet odorem. ¶ Tertio. Quod prauum tetūque habet odorem. ¶ Quarta. Aer & aqua, olfaciendi sunt media. In aere, de nobis constat. In aqua vero, & sanguine praedita et non praedita illud monstrant: quia eminus alimenti odorem percipientia, properant ad illud sumendum adnatare. ¶ Quaestio. An omnia quae sunt odorum capacia, consimili modo odorentur? ¶ Responso. Non omnium consimilis est odorandi modus. Nam animalia respirantia spiritum trahendo odorantur cuius haec sunt indicia. Si spiritum detinet homo, aut expirat, neque eminus neque comminus (etiam si rem olentem in ipsius nares fundas) sentit. Si enim in odorandi sede atque sensorio, id per palam est, nam omnium sensuum commune est, sensibili sensorio supraposito non sentire. Insecta autē animalia, et quae sanguine carēt, vt apes: hoc pacto, cū nō respirent, odorare nō possunt. Odorantur tamen. ¶ Primo. Quia conueniunt longe ad odoriferorum partem, habent igitur alium praeter quinque qui assignati sunt, sensum: aut olfactu odores discernunt, nō autem habent alium. habent igitur olfactum. Sensus enī tam bene quam male olētis nimirum olfactus existit. ¶ Secūdo. Grauium odorum suffitu, vt bituminis et sulphuris fumo corrumpuntur: sicut et homo. Odorantur igitur non respirantia et alio quam spiritus attractione modo. ¶ Tertio. Quia vt animalium oculi diuersi sunt (horum enim sunt molles: et haec palpebras pro oculi munimento habent: quibus non apertis deuelatisque, non cōtingit animal videre, horum vero duri sunt oculi: quae hoc genere folliculorum cooperulorumque carent, et semper colores apertos et occurrentes habent) ita hunc in modum diuersi sunt odoratus. Nam in respirantibus adoper-

tus & receditus est. quem, cū spiritum ducimus, aperimus, ampliatis viarū meatibus. Nō respirantium vero apertus: & persimilis duris animalium oculis, itaq; sensu per habet occurrentes & in aperto odores: non autē respirantia, nisi spiritum ducendo sensorium reuelent ac aperiat. ¶ Corollarium. Hinc fit vt respirantia in aqua nō odorantur. ¶ Nā in aqua respirare nequeunt. Et est odor sicci, sicut sapor humidus, hinc res cū adolentur, incenduntur, calefcunt, suauius fragrant. Et cum res nō percipiunt olfactu, talis est odorandi sensus potentia, qualis ipsa sit actu, cum autē olfactu percipiuntur actu, & talis sensus est actu. Et de odore & odorabili haec tenus.

Moni capitis scholia. lxxix. Et multis animalibus, vt canibus, vulturis hoc sensu inferior est. Inferior quidem non dignitate & perfectione, sed percipiendi acuminē, non enī homo tam exacte rerum percipit odores, vt canes odorem ferarum dignoscunt, & olfactu hominem ab homine fecerunt, aut sicut vultures, qui procul caedauerum sentit spiramina, & ad ea depascenda magno spatij interstitio aduolare dicuntur. Id tamen non arguit olfactum in homine minus esse perfectum, quam in canibus aut vulturibus. nam non quia sensus aliquis acutior est, procius est perfectior. Dicitur enim aper auditum habere acutiorem homine, & lynx visum, quē dignitate humano visu & auditu inferiorē esse negabit nemo. nā dignitas vnius sensus supra alium, in perfectiori cōtēperamento organi consistit, homo autem tale cōtēperamentū habet longe perfectissimū & excellentissimū, idcirco sensus exteriores omnes habet animalium irrationalium sensibus digniores. lxxx. Qd gustus, quidam sit tactus. Id in analogia dicitur intelligatur. nā gustus tactui affinis & germanus, semper ei coniunctus est, vt ne gustatio quidē sine tactione fiat vnaquam, tamen si sensus illi nō minus inter se discriminis habeat, quā visus & auditus. Proinde cū huius libri cap. secūdo, numero xvij, dicitur tactus a ceteris sensibus seingit, id de tribus primis sensibus quorū extraneū est mediū, debet intelligi, nō autē de gustu. nā sine eo (vt qui sit ad naturae necessitate, & mediū habet sicut & tactus intraneū) tactus inueniri in animalibus nō potest. Et propter hanc naturae affinitatem gustus interduo nomen tactus sortit, & sub eo intelligitur, vt cap. tertio huius numero xxvij, cū dicitur, omne animal sensum habet alimēti. Is autē tactus est, cū alimētū cōueniens a disconuenienti gustu potius quā tactu fecerimus, est enī gustus ad dijudicandum alimentū datus. lxxxij. Olfactus, odorabilis est, & inodorabilis. Quemadmodū color & visibile re ipsa idem esse dicta sunt, & sola ratione discrepare, ita odor & odorabile solū rationis habet discrimē. Ratio enim odoris absoluta est, & qualitatis, q̄ scilicet secundū eum quippā dicitur odorum, ratio vero odorabilis, relatiua, & ad aliquid, quodq; quicq; natū sit olfactu percipi, refertur enī odorabile ad odoratū, haud secus ac visibile ad visum. Itaque olfactus est ipsius odorabilis atq; odoris, tāquā sui obiecti propriū & per se. Nempe vt color suū in aere specie producit, quē diffundit vsq; ad oculū, ita & odor in re odora vt suo subiecto manēs, diffundit suam specie per aere, & huiusmodi spiramina ad olfactū vsq; perducuntur, atque ab eo percipiuntur. Est etiam odor ipsius inodorabilis primo atque in prima suarū acceptionū, id est illius quod odoris est ex pers, per accidens tamen, & sui obiecti priuatione, quemadmodū de visu & auditu dicit littera. lxxxvi. Hinc res cum adolentur, incenduntur, calefcunt, suauius fragrant. Id facile thus ostendit, quod cum igni imponitur, fragrantissimū reddit odorem. Nempe spiratio & odoratio fit effumatione a re odorifera per orandi medium, sicut visio lumine, & auditio motu aeris, calidū autē resoluūt & segregat vapores & fumos. Hinc tempore calido flores suauis spirant quam frigidū, nam frigiditas obtundit & hebetat odores, prohibetque diffundi. Hinc etiā nonnulla odifera cum confricatione incalefcunt, percipiuntur iucundum odorem habere, qui antequā ea motu illo calefacta essent, non percipiēbatur.

¶ Decimi capitis annotat.

¶ Potulentum, quicquid in vsum potandi est praeparatum.

Quod decimum caput continet quatuor conclusiones, duas rationes, & duo corollaria ad primam: vnum corollarium ad secundam, & species saporum ad quartam. ¶ Prima cōclusio. Gustabile, quiddam tāgibile est. ¶ Primo. Quia quod nō extrinseco medio, sed solum sentitur intraneo, tāgibile est, gustabile autem non extraneo, sed solo sentitur intraneo, est igitur quiddam tāgibile. ¶ Secūdo. Quia illud in quo vt in materia cōsistit sapor, & sine quo sentiri nō potest, est humor, humor autem solius tactus est, est igitur gustabile, quiddam tāgibile. ¶ Primum corollarium. Quo fit vt existens in aqua, saporem vt dulce deprehendamus: non quia aqua gustandi sit medium, sed q̄ sapor humori permixtus sit quemadmodum in liquore quem bibimus. ¶ Neque

simile est vnde colore, sono, & odore. nō enim ideo per aerem aut aquā percipiunt, quia immisceantur, sed quia hæc sunt media ipsi vt ad organa deferantur apta. Si ne enim aliquo a sensu abiūcto, visus, auditus, odorat⁹, sensationē explere nequeūt: quod facit gustus. ¶ **Secundum.** Fit etiam vt quicquid gustandi sensum afficit, humidum sit, aut actū, aut potētia. ¶ **Nam absq; humore** (vt dictū est) nihil afficit sa-
 89 poris sensum. Et sunt quædā humida potentia, quæ statim ad actum sunt reducta, vt sal cum primum ad motus fuerit lingue, statim liquefcit, linguamque humectat.
 90 ¶ **Secunda.** Gustus, gustabilis est & ingustabilis. ¶ **Nam id ita fit in cæteris sensibus:** vt visus, visibilis est, vt coloris: & inuisibilis, vt tenebrarū: quas reputat inuisibiles, & auditus, audibilis, vt soni: & inaudibilis, vt silērij, & odorat⁹, odorabilis, vt odoris: et inodorabilis, vt odore priuati. Et sicut inuisibile tribus modis dicitur, quod nō est aptum videri, vt sonus: quod debiliter videtur, qđ prauē, vt qđ excellentia visum offendat, aut corrumpat: & inaudibile tribus, quod audiri nequit, vt color: quod debiliter, quod prauē: & inodorabile tribus, qui dicti sunt: ita ingustabile tribus dicitur: quod gustari nequit: quod debilem obtinet faporē: & quod tetrum prauumq;. Vt enī moderatū, naturæ amicū est, & gustum saluat: ita prauum & excellens ipm corrumpit. ¶ **Tertia.** Omne potulentum, et tactui & gustui commune est. ¶ **Tactui** qui dem, quia sit actu humidum, gustui vero, quod sapore præditum. ¶ **Quarta.** Gustandi natura institutū sensoriū, neq; actu debet esse humidū, neq; tale vt humido dilui diffundiq; nequeat. Nam debet esse potentia tale, quale gustabile actu est, sine humore autem nō sentitur gustabile. ¶ **Corollarium.** Hinc fit, vt cū lingua nimīū arefcit, nimīū ve humeat, quod in ægrotantibus sæpe accidit, gustare nequeat. 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102

Decimi capituli scholia. lxxxvij. Gustabile, quidā tangibile est. Id nō de qualitate per se gustabili intelligendū, vt sapore, quonia ea qualitas tangibilis nō est, sed de subiecto gustabili per accidens, scilicet substācia habente in se sapore omnīs enim talis etiā caliditatem habet, frigiditatē, humiditatē aut siccitatem, ratione cuius & ipsa tangibilis est, nunquam enim sapor inuenitur abiūctus a tactibus affectionibus. Neque id tamen efficit gustum esse tactū, etsi per idē fiat mediū intraneū, scilicet carnē linguæ, & in eadē corporis particula, in lingua, nam idē mediū per quod fiunt sensuū operationes, non arguit sensus esse eosdem. Eodē siquidem aere cōtingit videre, audire & olfacere, nullus tamen ob id cōcesserit visum auditū & olfactū eundē esse sensum. Similiter in eadē corporis parte sit visio & tactio, vt prope in oculo, negauerint tamen omnes visum esse tactū, qđ diuersa habeant organa, ipsorūque contēperamenta. Ita sane gust⁹ & tactus diuersa habent suorū organorū contēperamenta, & ob eam rem censendi sunt sensus, diuersi. Enīvero tactus contēperamentū per totū corpus diffusum est, gustus autē nō, & longe minus ex cōclusionē efficitur gustationem esse tactionē, cū hæc quidē re ipsa & specie differat, gustus autē & tactus ratione sola. Nō enī oportet si potentia gustabile & tangibile re ipsa sine eadē, & operationes esse easdem. Idē nā que sanabile & ægrotabile, nulla tamen sanatio est ægrotatio. lxxxix. Nā sine humore (vt dictū est) nihil afficit saporis sensum. Id est humor ad sapore percipiēdum, quod lumē ad colorē. Vt igitur sine lumine nō percipitur color, ita neque sine humore sapor. Veritatem quædā gustabilium sunt actu humida, habētiaque & antequā percipiātur, & cū sentiūtur, humiditatē, vt potulētia quædā potētia humida, quæ antequā gustētur, humiditatē nō prodūt, lingue autē admora ptinus in liquorē solūtū, vt sal & zaccharū. Quædā vero neq; actu neq; potētia humida, vt piper, & alia prorsus arida, qđ extraneo indigēt humido a natura ad saporē discernēdos determinato, scilicet salua, qđ humectent. xciiij. Species saporū sunt, dulce, amarū. Possunt hoc ordine digerī saporū species hiē notatæ. Quarū quilibet duræ eiusdē li-

1	Dulce	12	Amarum
3	Pingue	4	Salsum
5	Acre	6	Austerū
7	Suaue	8	Acurum
9	Acer-hum	10	Acidum

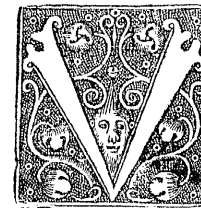
mitis a sinistro in dextrū protēti, cōtrariæ sunt. Primæ quidē duæ extrema, vt in colore albū & nigrū, in sono acutiū & graue, in odore redolens & grauior olēs. Duæ extremis proximę, propemodum earum naturam imitantur, eaque referūt plus ceteris mēsijs, vt pingue cōsequitur dulce, & salsum amarum. Reliquę sex mediæ

Quod gustus est alius sensus a tactu.

unt saporū species, quæ sub dulci collocātur, & sunt in affirmatiōe, quæ vero sub amaro, in negatione. At quomodo hæc species coloribus respōdeat, ex libro de sensu & sensato desiderandū est.

¶ Vndecimū capituli annotat.

¶ Plures sensus dicuntur a pluribus & diuersis organorum cōtemperamentis, requirit enim quilibet vnam moderatam modificatamq; sentiēdi mediocritatem.

Vndecimū caput continet duas quæstiones: post quas tres cōclusiones: duo corollaria ad secundam: vnam quæstionem: eius responsionem: tactus ad alios sensus cōparationem: & vnum corollarium post tertiam. ¶ **Prima quæstio.** An vnus, an plures sint sensus tactus? ¶ **Secunda.** Quid sensorium tactus? an caro in carnem habentibus, & in cæteris quod carni respondet, gmulumq; est? An aliud quicquam intermedium interius latens? ¶ **Prima cōclusio.** Plures sunt sensus tactus. Nā omnis sensus vnus, vnus est cōtrarietatis: vt visus albi & nigri: auditus, acuti & grauis: odoratus & gustus, dulcis et amari. Tactus vero, plurium, vt calidi, frigidi, humidī et sicci, grauis, leuis, mollis et duri, sunt igitur plures tangēdi sensus. Neq; sufficere videtur solutio quā adhibēt, visus & auditus cōsimiliter plures esse cōtrarietates: vt in voce non solum acutiū & graue contraria sunt, sed magnitudo, paruitas, lenitudo & asperitas vocis, & ita in colore. ¶ **Sed vt de tactu, simile non est.** Nam magnitudo, paruitas, lenitas, asperitas trāslatitie in voce sunt vox grauis & acuta: & hæc trāslatitie omnibus sensibus applicari possunt, cōtinenturque in visu & auditu sub eodem sensus obiecto, vt sub sono, sub colore. Ita autē de calido, frigido, humidō & sicco dicere nō possim⁹. ¶ **Secunda cōclusio.** Caro non est sensorium tactus, sed sentiēdi medium. ¶ **Nam sensibile sensui suprapositum nunquam sentitur, carni autem suprapositum tangibile sentitur.** non est igitur caro tangēdi sensorium. Porro sensibile omne mediū quodā sentitur, carni autem suprapositum tangibile sentitur: et non est caro sensorium, est igitur sentiēdi mediū. Et nihil est id quo moliantur efficere carnem esse sensorium tactus, quod carne contacta illico persentiat, ita enim fieret ipsa tenui linteo lo aut membrana conuoluta. Nullus autem idcirco dubitauerit membranam esse tangēdi sensorium: ita neque de carne addubitandum est. sed in toto corpore vt tegmen sensoriorum tactus potius existimanda est, quæ quidem sensoria plura sunt (vt plures tactus) quauis latentia sensum: quemadmodum si congenitus aer, vt auris, intelligatur natura totus nostrum corpus cingens et circundans, eadem facilitate putare possemus nos eodē organo sonos colores, et odores, deprehendere, quod eorum delitescerent organa, essetque idem congenitus aer, audiēdi, vidēdi, odorandi mediū. Vt enim illic plures sensus, visus, auditus, olfactus, gustus, et plura eorū sensoria, ita et hic sub eodem velamine plures tactus et tangēdi sedes et machinamenta. ¶ **Primum corollarium.** Vnde fit vt mediū tangēdi aer aut aqua esse non debuerit. Nam corpus animatū solidum et firmum esse debet, et cū tactus intra corpus latitet, debet igitur esse mixtum ex ipsis quæ firmū constans, et destitutum min⁹, efficiūt: vt terra cæteris cōmixta, qualis est caro, aut quod carnis vicē obtinet. ¶ **Secundum corollarium.** Quo fit iterum vt si quis ignea aut aerea statuerit animalia, difficile sit quinque sensus et eorum sensoria in ipsis collocare. ¶ **Tertia.** Argumento linguæ plures produntur esse tactus. ¶ **Nam eadem in parte & intraneō mediō omnia tangibilia et gustabilia sentit, est tamen alius sensus tangibilis, et alius saporis.** Si igitur toto corpore sic promiscue tangibilia et gustabilia percipere remus, possent gustus et tactus vnus sensus videri: vt calidi, frigidi, humidī, et sicci, vnus tactus, modo autem quia non ita gustus et tactus toto corpore coniuncti sunt, manifestum est eos esse plures sensus, ita et tactus plures (etsi toto corpore coniuncti sint) intelligere oportet. ¶ **Quæstio.** An tactio similiter vt visio, auditio, et olfa-

ctio fiat, medio scilicet interueniente extraneo. ¶ **R**esponſio. Mollium corporum, vt aeris, vt aquæ (quæ nullo interbante medio carnem ſuis extremis attingunt) ſit bene tactio nullo interueniente extraneo medio. Duorum vero corporū aliquid, cum tangūtur, interiacet medium. Nam ea aut tangimur in aere, aut in aqua, at qui videmus nos in aqua ſic ea tangere non poſſe, quin ſemper mediū humor percipiatur: ipſumque tangendo excludere non poſſumus, quin mediū interſteſque (extremis non manentibus ſiccis) habeatur. Quod ſi in aqua ita fuerit, tanto minus ſubtiliorē aerem nobis licebit excludere medium, & illa in aere ſine medio tangere: tamen ſi in aere ob ipſius inſenſibilitatē magis ſenſum lateat. ¶ **E**t quauis ita ſit vt nos firma & dura interueniente medio tangamus, tactus tamen in hoc a viſu auditu & odoratu differt, q̄ hi eminens ſua ſenſibilia ſuo medio apprehēdunt, ille vero cōminus, & pene nihil diſtate, ſic vt mediū (quē admodū de membranula diximus) lateat. Et in viſu, auditu, & odoratu ſpatium afficitur, & ſpecies deſert, tangendo autem non id neceſſarium eſt, ſed intraneum medium ſimul cū extraneo afficitur: quod quidem quia afficiatur, & non quia huiusmodi exterum medium, tangitur: ſed vtrūque etiam vtrūque affici contingit: quemadmodum percuffus clypeus gerulum non percuit, ſed vtrūque ſimul percuit accidit. ¶ **C**orollarium. Vnde ſit vt quemadmodum aer et aqua ſeſe habent ad viſum, auditum, et olfactum: ita caro et lingua ad tangendi ſenſorium. ¶ **E**t in ceteris videtur tactus alios imitari ſenſus: vt quemadmodum in alijs ſenſibus ſenſibile ſuprapoſitum nullum parit ſenſum, vt album ſuprapoſitū oculo nullam viſionem: ita eſt et in tactu. Hinc ſub carne tactus ſedem delitere oportet: quandoquidem res tangibiles carni ſuperpoſitæ, ſeſe præſtant perceptibiles. Et res tāgibiles ſunt, calidum, frigidum, humidum, et ſiccum: quæ prius ſimplicium corporum differētijs locauimus, et ſenſorium tactus, tale potētia eſſe debet, quale ſit actu ipſum tāgibile. Hinc tactus æque calida, æque algida, æque læuia et aſpera: non ſentit, ſed extrema, ſuperabundantias atque deſectus. eſt enim medicocritas quædā et medium extremorū iudex eſt. Et qui omne calidū et omne frigidum percepturus ſit, calidi & frigidi actu ſit expers oportet, potētia futurus & calidum & frigidum, quem admodum viſus album aut nigrum percepturus, neque actu albū neque nigrum exiſtit. Et ſicut viſus eſt viſibilis & inuiſibilis: & ceteri ſuorum oppoſitorū, ita tactus tāgibilis eſt & intāgibilis. Et ſicut inuiſibilis, & aliorum inſenſibiliū tres ſunt modi, itidem intāgibile tripartitum eſt: quod tangi non poſteſt, vt vox: quod debilitate tangitur, vt aer: quod præue, vt ignis tactum corrumpens. Sed de tactu & quolibet in particulari ſenſu, hoc pacto paucis aſtrictum & diſſinitum ſit.

Vndecimi capitis ſcholia. xcviij. Plures ſunt ſenſus tactus. Sicut vnus ſenſus dicitur, quia eſt vnus organi cōtemperamentum, quauis ſint duo eiſdem naturæ contemperamentiq; organa, vt vnus eſt viſus, quauis in pleriq; animalū gemini ſint oculi, vnus auditus, quauis due aures, ita plures dicitur eſſe ſenſus, quia plura ſunt & ſpecie diuerſa organorū contemperamēta, qualitatumq; diſpoſitiones natura determinata. Itaque tactus dicitur plures, non quidem a diuerſis formis ſubſtantialibus tactionem efficiētibus denominati, aut diuerſis materijs eas ſuſcipientibus. Nempe eadem numero forma eſt ſubſtantialis tactionem omnem efficiētis, & in eadē prorsus materia ſuſcipitur calidi & frigidi tactio, in qua humidum & ſiccum, ſed ſenſentur tactus diuerſi a diuerſis contemperamentis qualitatum, & quia aliud eſt natura cōtemperamentum ad percipiendum calidum & frigidum, aliud vero ad percipiendum humidum & ſiccum. Neque ſimili ratione poterit quiſpiam cōficere plures poni debere viſus, quod ſi idem pluriū ſit contrarietati, albi & nigri, ſaui & liuidi, ceterorumque mediourum. Nā viſus ſolū vnus eſt contrarietatis extremarum qualitatum, ceteræ autem contrarietates mediarum ſunt, quæ vt ad extremas reducūtur, ita cōſimili cum extremis percipiuntur cōtemperamento. Tactus vero pluriū eſt cōtrarietatum æque principalium, & quarum vna ad alterā nō reducitur. Et quauis viſibilium qualitatum coloris & lucis maior ſit diſtinctio quantū ad naturæ diuerſitatē quam tangibilium, non tamen quātum ad contrarietatem. Quauis item in viſione diuerſæ ſint medijs diſpoſitiones, q̄ ipſum interdū lumine offundatur, interdū vero minime, nō tamē diuerſæ ſunt in ea organorū diſpoſitiōes, a quibus ſenſuū pluralitas deſumit, & quæ in tactu eſſe deprehenduntur. xcviij. Quæ quidē ſenſoria plura ſunt. Nō dicitur organa tāgēdi plura a ſubiectorū pluralitate, & q̄ in vna materie particula primū ſit cōtemperamētū, vt percipiendi calidi & frigidi ſine ſectō & in altera materie particula ſecūdū cōtemperamētū, vt percipiendi humidum & ſiccum ſine primo (non

enim pro ceteris tactilibus aut alia ſunt ponenda contēperamenta, aut proprii tactus, cū reductiæ ſint ad quatuor illas præcipuas qualitates (vt ſecūdū de Generatione ſecundo ca. eſt oſtenſum) earumque ad quas reducuntur & contemperamentis & tactu ſenſentur. id enim falſum eſt, cum quacunque materie parte precipitur caliditas & frigiditas, eadem prorsus ſenſentur etiam humiditas & ſiccitas. ſed quod in eadem materie parte plura ſint & diuerſa tangēdi contemperamenta. Vt enim plures tactus dicuntur a diuerſis organorū contemperamentis, ita & plura organa a diuerſis qualitatum contemperamentis, quauis etiam eidem prorsus ſubiecto aſſint, quemadmodum in oculo plura ſunt organa viuendi & tangēdi, quauis in eadem omnino parte materie ſit viſio & tactio. Ita in lingua plura ſunt organa, guſtandi ſcilicet & tangēdi, ob diuerſa qualitatum contemperamenta in eodem penitus ſubiecto ſubſiſtentiā, cum quacunque parte ſit guſtatio, eadem ſit & tactio. c. Siquis ignea vel aerea ſtatuerit animalia. Huiusmodi animalium aſſertores non tam Plato quam Platonici fuerunt, qui ad genitilitium ritium labentes, poſuerunt nonnulla animalia ex igneo corpore, rationalia quidem, ſed immortalia, quæ vocabantur Vulcanum & Veſtam, alia ex corpore aereo, vt Iouem & Iunonem, alia ex aqueo, vt Neptunum, Oceanum, Nereā, Therin, Doryda, alia ex terreo, vt Plutonem, Perſephonem, Oreas, Dryadas, Hamadryadas, Faunos, Satyros, Syluanos. malarum potius poteſtatum & tenebriſaræ regionis illuſione quam naturali ratione ad ea ponenda permoſi, quibus Ariſtoteles nuſquam aſſentire deprehenditur. cī. Argumento linguæ plures produntur eſſe tactus. Nempe vt guſtus & tactus in lingua, corporiſque particula, ita diuerſarum contrarietatum tactus in toto corpore vtrobiſque enim diuerſi ſunt in eadem parte ſentiendi contemperamenta. Atqui omnium conſeſſione, in lingua guſtus & tactus diuerſi ſunt ſenſus, igitur pari ratione in toto corpore, diuerſarū contrarietatum plures ſunt tactus. Rurſum ſi guſtus & tactus toto corpore eſſent coniuncti, vt quacūque parte tangēremus, eadem & guſtāremus, non minus guſtus & tactus diuerſi eſſent ſenſus ob contemperamentorum diuerſitatem quam nunc ſunt, cum in vna ſolum corporis parte conſunguntur. Vt enim ſe habent in parte, ita & tunc in toto ſe habent, quauis tunc potius videri poſſent guſtus & tactus iſdem ſenſus, cum nulla parte eſſent ſeiuuncti, quam nunc cū in cōpluribus corporis partibus abiuncti ſunt, non tamen reuera eſſent iſdem, ergo & diuerſarum contrarietatum tactus quauis toto ſint corpore coniuncti, plures cenſendi ſunt ob organorum pluralitatem, & ſicut iſt erraret qui guſtum & tactum in lingua aut toto corpore coniunctos eundem crederet eſſe ſenſum, quia in eodem coniunguntur ſubiecto, & vnus ab altero nō ſemouetur, ita ſane erraret qui eundem in toto corpore aſſrueret eſſe tactum. cīj. Durorum vero corporum aliquid cum tanguntur interiacet medium. Non hic de tactu ſecūdum molem ſit ſermo, quo quidem modo deſinita ſunt in phyſicis duo corpora ſe tangere, quorum vltima ſunt ſimul. Nam ſi quicquam interſtes fuerit inter corpus durum, & animal tactus operationem exercēs, vltima corporis duri & animalis non ſunt ſimul, quare non ſe tangunt ſecūdum molem, ſed hic ſecūdum materiam ſubiectam ſit mentio de tactu ſecūdum ſenſum, & vt tactio ſit in ſenſu qualitatum tāgibilium perceptio. Hoc enim modo animal tangit corpus durum, quia eius qualitates tangibiles percipit. Et licet cum ſit tactio v eſt ſenſus operatio, ſimul interdum fiat, & ſecūdū molē contactus, vt cū corpora mollia nullo interſte tanguntur, alia tamē eſt vnus & alterius ratio, vt quæ abinuicem aliquādo ſeparari poſſunt. Nam fieri nō poſteſt molis cōtactus ſine tactiōe ſenſuali, vt cū corpora inanimata contigua ſe tangūt. Poſteſt itē fieri qualitatis tāgibilis alicuius corporis perceptio, ad quod nō eſt ſecūdū molē cōtactus, vt cū lapis a manu percipitur calidus aere interſtite. Nō tamē idcirco putandū eſt tactū fieri medio extrinſeco, nā licet aer interiectus mediū ſit per ſe terpoſitionē, nō tamē ſentiēdi eſt mediū, quinimmo aſſicitur ſimili qualitate qua corpus durū, & tāgitur ſenſu vt obiecti ſubiectū, quē admodū & corpus durū, nō autē percipit vt tāgēdi mediū.

¶ **D**uodecimi capitis annotat.

¶ **E**ſſe, rationes.

Vndecimū caput cōtinet duas cōcluſiones, vnum corollarium, vna quæſtionē, eius reſponſionē ad ſecundam. ¶ **P**rima conſuſio. Id ſenſuū cōmune eſt, rerū formas ſine materia ſuſcipere. ¶ **N**ā ſicut ſigillum: ſigillive effigie, formabilis cera ſine ferro, ære, aut auro recipit: eo pacto patitur ſenſus ab eo quod colorem habet, quod ſonū, quod odorē, quod ſaporē: & nō vt vnū quodque eſt, ſed vt tale: talēque habet ſpecie. Et quauis hæc idē ſint, ipſorū tamen eſſe diuerſa ſunt, quauis etiā ſenſorū magnitudo quædā ſit, eſſe tamē magnitudinī nō idē. Nō enī ſentit vt magnitudo, magnitudinē habet, ſed vt ratio: nē, potentiāque ſentiēdi. ¶ **S**ecūda cōcluſio. ſenſibiliū exuperationes & excellētiae ſenſu coriūpūt. ¶ **N**ā hmōi ſenſibiliū fortes motiones, ſenſiorū rationē atque temperamētū diſſoluūt. eſt em̄ ſeſus vt cōcētus quidā. Fidibus em̄ vehemētius pulſis, canora cōtunditur diſperitque harmonia, temperatumque omne ab intemperato diſ

soluitur. ¶ Corollarium. Vnde nimirum cognosci potest cur plantæ (et si quædam animæ partem obtineant, & tangibilibus afficiantur, calefiant, frigescant, humectentur, arescant non sentiant. ¶ Nam huiusmodi quæ ad sentiendum requirunt mediocritatem non habent, neque rerum sensibiliū formas sine materia apprehendunt, sed eas cum materia obtinent. ¶ Questio. An aliud a sensu pati possit a sensibili? ut aliud a visu patitur a colore: aliud ab auditu, a sono: aliud ab olfactu, ab odore: & ita in ceteris? ¶ Responso. A sensibili ut sensibile est, quemadmodum a visibili ut visibile, ab audibili ut audibile, odorabili ut odorabile, nihil aliud a sensu patitur. ¶ Non enim a colore ut visibile est, quicquid nisi visus patitur, est enim color ut visibile, prout est a visu perceptibile, itidem a sono ut audibile est, solus auditus patitur. Quod autem tonitruo discinduntur ligna & lapides, hoc non facit sonus, sed spiritus cum sono effusus, & ita de odore & sapore. Patiuntur tamen plane ab ipsis, non ut sensibilia sunt, sed ut sunt affectiones, passionumve quædam: ut aer aliquid passus spirat & olet, odoratque capitur. Hinc fit ut videre, audire, olfacere, gustare, tangere, non sit his passionibus affici atque pati, sed ipsis aliquid affectum sentire.

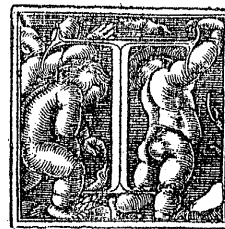
Dodecimi capitis scholia. ciiii. Rerum formas sine materia suscipere. Rerum formas, qualitatatum sensibilibus species, quas sine materia subiecti qualitatatum sensibilibus recipit, tamen eas species in materia sui organi suscipiat, ut visus speciem coloris parietis suscipit sine materia in qua, subiectoque illius coloris, & auditus speciem soni sine aere in quo est sonus, perinde atque cera recipit effigiem figuræ sigilli sine ipso sigillo, & non recipiendo sigilli materiam. Si quidem sensus, ut cera est, species in organo, ut effigies figuræ in cera, qualitas sensibilis, ut figura sigillo insculpta, & subiectum sensibilis qualitatatis, ut sigillum. Et sensus non percipit subiectum qualitatatis sensibilis secundum id quod est, atque substantiam, non enim sensus substantias percipere potest, sed sentit ipsum ut tale est, id est ut qualitate aliqua affectum, aut habens qualitatem in se, vel colorem vel odorem, quæ admodum visus non percipit lapidem quatenus lapis est, sed quatenus coloratus. Et quavis hæc scilicet substantia, & substantia talis, ut lapis, & lapis coloratus, idem sint, ipsorum tamen esse atque rationes diuersæ sunt, huius quidem accidentaria & qualitatatis, illius vero absoluta & substantiæ. Sic licet sentiendi organum re ipsa sit magnum, alia tamen est ratio organi, & alia ratio magni. Dicitur enim organum sensus, quod in eo nata sit fieri sensatio, magnum vero, quod magnitudine sit præditum, neque ipsum organum sentit, ut magnum, magnitudinemve habens, alioqui æque oculus mortuus videret atque viuus, & æque lingua mortua gustaret ut viua, cum eadem retineat magnitudinem, sed organum sentit, ut sentiendi virtutem habens a forma nata effigere sensationem in materia. cv. Sensibilibus exuperationes & excellentiæ sensum corrumpunt. Non dicitur excellens sensibile corrumpere sensum, quia forma a materia separet, reique naturalis compagem soluat, nam oculus cæci animatus est, quin immo & tangendi facultatem in se habet, acutumque ut acus ei admodum dolorem infert, quod soluto videndi organo & temperamento, non simul deperditum est tangendi organum, & in aure surdi adhuc est anima, quæ tactum non minus quam si præsens adesset vis auditiva, exercet, sed idcirco vehementia sensibilis sensus corrupti dicitur, quod soluto temperamento organum redditur ad sensationes suscipiendas idoneum. Itaque sensum corruptum, est ipsum deperditum temperamenti mediocritate propriam in materia sentiendi operationem exercere non posse. cvij. A sensibili ut sensibile est, quemadmodum a visibili ut visibile. Id a visibili ut sensibile est patitur, in quo ut subiecto sensibile facit sensationem, ut oculus patitur a colore ut visibile est, quia color in oculo natus est visionem efficere. Et manifestum est hoc pacto nihil aliud a sensu pati a sensibili, cum sensibile ad sensum referatur. Id autem patitur a sensibili ut passio & affectio quædam, quod subiectum est qualitatatis sensibilis, ut paries hoc modo patitur a colore, quod color in eo sit itaquam accidens in subiecto. Et hoc modo aliud a sensu patitur a sensibili, scilicet ipsorum sensibilibus subiecta lapides, ligna, cæteraque res inanimæ quibus insunt sensibilia, colores, odores, sapes. Etiam ipsa sentiendi media qualitatatem sensibilem eiusve speciem suscipientia, patiuntur ab eis non ut sensibilia sunt, sed ut ipsorum accidentia, ut aer suscipiens coloris speciem, aut speculum. Immo in propriis organis interdum hæc species sunt ut affectiones solum, & sensationem non efficiunt, ut cum quis dormit apertis oculis, quod lepores natura meticulousi facere memorantur color externus præsens oculo suæ præsentis lumine efformat speciem in oculo, tanquam in speculo suam imaginem, tamen visionem non efficit, quod huiusmodi species ab oculo non apprehendatur neque persentitur, ob spiritus visuos retractos ab oculo per somnū, qui ita requirunt in oculo ut colorem percipiant, sicut lumē in aere ut externus color percipiat. Et quædam modo sole nubibus obducto retrahitur a terris eius lumē, quod quidem nube dissoluta redit, ita corde obvoluto vaporibus efficiuntur somnū, retrahuntur spiritus visui ab oculo, & cæterorum sensuum organum spiritus sensitui, quare non fit sensatio. At vaporibus illis dispersis, ut fit experientia, redeunt ad singulos sensus sui spiritus, & rursum fit sensatio. Quocirca videre non recte diffinitur, quod sit colore affici, siue colorem in se habere, nam hoc omni

bus corporibus naturalibus conuenit. Et quavis oculus videns in se proprium habeat colorem, quo ut accidente afficitur, non tamen videt eo quod huiusmodi in se habeat colorem, alioqui dormiens aut in tenebris constitutus videret, cum æque atque vigilans & in lumine sit coloratus, sed dicitur videre, quia per speciem coloris in se formatam, colorem percipit, quare oculus bifarius a colore patitur, ab intrinseco scilicet, & sibi connaturali, ut subiectum a suo accidente, ratione cuius non magis dicitur videns quam lapis aut lignum a proprio colore. Insuper & ab extero colore patitur oculus imprimente in eo suam speciem, & illius ratione oculus est percipiens. Neque etiam videre est coloris speciem in se habere, cum sit a qua & aer sentitur, sed est id quod colorem habet, visu percipere. Et ita de cæteris sensibus.

¶ Paraphraseos in secundum Aristotelis de anima, & in eundem scholiorum, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN Tertium Aristotelis de anima, annotatiuncula.

¶ Sedes, sentiendi organum. ¶ Magnitudo, res magnitudinem habens.

Dicitur liber de anima continet tredecim capita. Primum duas conclusiones, unum corollarium ad primam, unam quaestionem, & eius responsum ad secundam. ¶ Prima conclusio. Nullus præter quinque, visum, auditum, olfactum, gustum, & tactum, alius esse existimandus est sensus. ¶ Primo. Quia omnes sensus habemus, & nos solos quinque nominatos habemus. Tamen enim plures tactus posuerimus, quia tamen omnia tangibilia ut tangibilia sunt, tactu percipimus, illos unus sensus nomine censemus, non est igitur alius a positis quinque superesse existimandus sensus. ¶ Secundo. Si aliquis sensus nobis abesset, et aliquid quod nobis sentiendi organum abesse oporteret. At vero nobis nullum deficere apparet, nam organi corpus uno aut pluribus elementis constat, ex humore autem constat pupilla & visus, ex aere auditus, olfactus vero promiscuus, nunc ex hoc, nunc ex altero est, nam aquatiliū odoratus ex aqua, cæterorum ex aere, ignis nullus est sed omnium communis, omnibusque temperatus habetur, quod nihil præditum sensu, calore vacet. Ex terra etiam nullum est organum, quod ineptissima sit ad sentiendum, maxime tamen tactui est immista, nullum igitur videtur nobis deficere sentiendi organum. ¶ Corollarium. Hinc fit ut extra aerem & aquam nullum sit sentiendi organum. Aquatilibus enim ad percipiendos colores, sonos, & odores, sufficit aqua, & terrestribus aer: utrunque utriusque commune est, & idoneum. Et non modo homines omnibus sensibus, & omnium sensuum sedibus pollent: sed et animalia perfecta omnia, et non aliquo membro capta, imo et talpa oculos habere videtur sub cute latentes, si igitur præter quatuor elementa, et quæ ex his concreta sunt, nihil sensibile existat, nullus profecto sensus, nullaque sentiendi sedes deficere videtur. ¶ Quarta. Non existimare oportet vllum deficere sensum communibus sensibilibus deprehendendis aptum: eaque quolibet positorum sensuum per accidens deprehendi. ¶ Communia sensibilia sunt unus, numerus, magnitudo, figura, motus, et quies: quæ falsum est a quolibet positorum sensuum per accidens deprehendi. Nam magnitudo visui speciem suam imprimat, oculumque mouet, quare et figura, est enim figura, magnitudo quædam. Et unusquisque sensuum, unum et numerum proprii sensibilis, continui priuatione dignoscit, et motus, ut magnitudo cognoscitur: et quies, motus priuatione. non itaque deest quo sensibilia communia per se cognoscantur. Non necessarius igitur quicumque alius per ipsas deprehendendis assignaretur sensus, et haud secus atque ab eo deprehenduntur, non igitur alius existimandus est deficere sensus. Vnde quæ per accidens sentimus: forma specieque sensuum non afficiunt. Fitque

id duobus modis. Primo, quomodo dicimus nos sentire Cleonis filium, non quia filius sit Cleonis, sed quia albus sit: cui accidit esse Cleonis filius. Secundo, quomodo singuli sensus sensibilia reliquorum sensuum sentire diceretur: non quidem ipsorum ratione, sed quia omnes in vno communi (de quo futurus est sermo) conveniunt. Exempli causa, aliquis fel flavum vidit, quod seorsum gustavit, & invenit amarum. ideo viso atque inspecto flavo, putat esse amarum. Et huiusmodi iudicium non tam visus est quam communis interioris sensus, non enim est aut gustus, aut visus, talia unum aut plura esse iudicare, discernereque internoscere. Clare igitur dilucet plures sensus quam quinque esse non posse. ¶ Quæstio. Sed quæret aliquis, cur natura plures ordinaverit sensus, non vno sensu contenta, quo omnia sensibilia ut communia discerneret? ¶ Nos huic quæstioni hanc adhibemus responsionem, quo sensibilibus differentiarum nobis perspectiores exploratioresque habeantur, et quo sensibilia propria magis a communibus cognoscatur differre, sitque distinctionum rerum maior certitudo. Si enim solus esset visus, & hic albi, magis nos lateret albedinis & magnitudinis diversitas (quia se mutuo sequuntur) quam cum alio quoque sensu magnitudinem percipimus, quo non percipimus albedinem, ita si omnium esset unus sensus, non usque adeo explorata esset eorum diversitas, & hæc vel sola ratio sufficere potest.

Rimi capituli Tertij de anima scholia. i. Ignis nullius est, sed omnium communis. Aristoteles in lib. de sensu & sensato, attribuit olfactui ignem, magis quam cætera elementa. Id tamen dictum huic loco non repugnat, qui plane intelligendus est, ignem nulli esse sensuum organo peculiariter in tanta excellentia, & adeo insigni dominio, ut aer in auditu, & aqua in visu. Enimvero nec tantum ignis est in olfactu, quantum aut aquæ in visu aut aeris in auditu, tamen si plus sit in eo ignei temperamentum, quam cæterorum elementorum. Cui autem dicitur litera olfactum participare naturam aut aeris aut aquæ, loca in quibus degunt animalia, atque dicitur, & ab illis temperamenti denominationem sumit. Consimili modo cum subiungit ex terra nullum esse organum, id intelligendum est, in tanta excellentia, quanta est aquæ in visu, aut aeris in auditu. Enimvero tactus, & etiam gustus, qui tactus quidem est, idemque habens elementorum temperamentum, quo quinque sensibus quatuor elementa sufficiant, terræ habent dominium, minus tamen excellens quam in cæteris sensuum organis est aliorum elementorum temperamentum. ii. Hinc fit ut extra aerem aut aquam nullum sit sentiendi organum. Sententia corollarij est, nullum esse sentiendi organum, quod aeris aut aquæ in se temperamentum non habeat, quodve alterius elementi quam aeris aut aquæ excellens aut insignie fortiatum temperamentum. Nam de organo visus & auditus id perspicuum est. Olfactus autem cum primo & præcipue ignis habeat temperamentum, & aer igni plusquam aliud elementum concordet, habet olfactus secundo loco aeris temperamentum, quare eius organum non est extra aerem. Et gustus simul cum tactu præcipuum habent terræ temperamentum, cui quidem aqua plus cæteris consona & symbola est, quare secundo loco aquæ habet temperamentum, non est igitur eorum organum extra aquam. Unde cum in vnoquoque sensuum organo quatuor sint elementa, cognitio eo quod est in excellentia, facile est cognoscere quod aliorum magis, quodve minus inest, secundum aliorum ad primum & excellens elementum habitudinem. Nam quæ aliorum cum primo & dominante magis conveniunt, plus insunt, ut secundo loco elementum symbolum, & magis conformem, tertio loco elementum symbolum, magis tamen quam alterum a primo discrepans, & quarto loco elementum non symbolum. Quod subiecta descriptio apertius elucidabit.

Elementorum in organo sensuum ordines	Primum & excellens	Secundo loco excellens	Tertio loco	Quarto
Visus	Aqua	Terra	Aer	Ignis
Auditus	Aer	Ignis	Aqua	Terra
Olfactus	Ignis	Aer	Terra	Aqua
Gustus, Tactus	Terra	Aqua	Ignis	Aer

Eodem quoque modo in quovis mixto cognito elemento quod est in excellentia, facile est cognoscere quæ cæterorum magis, & quæ minus insunt, secundum eorum ad primum symbolam vel non symbolam habitudinem. Et quantum olfactus organum igni attributum fuerit, gustus autem & tactus terræ, non tamen eorum organa extra aerem aut aquam sunt, cum & aerem & aquam saltem in minore excellentia obineant, ignem autem & terram in insigni excellentia habeant. iii. Communia sensibilia sunt unus, numerus, magnitudo. Id intelligendum est de vno & numero rerum numeratarum, quæ sunt sensibilia communia. Nam propriorum sensibilibus unum, ut vna albedo, & numerus, ut duæ albedines, sunt sensibilia propria, ut capite etiam sexto huius annotatum est. Nil enim aliud est vna albedo, quam albedo, & duæ albedines quam albedines. Vnum vero magnitudinis, vna magnitudo & nu-

merus magnitudinis, siue plures magnitudines, sunt sensibilia communia, sicut & magnitudo res numerata. Sequuntur enim vnum & numerus naturam & conditionem rerum numeratarum, eodem modo sentiuntur. Immo vnum & numerus ambiunt omnia sensibilia, & ad eodivērsā inveniuntur sensibilia. Vnum denique & numerus sensibilibus per accidens, ut vnus homo, duo homines, idemdem sensibilia sunt per accidens, ut res numeratæ. Cæterum in sensibilibus communium enumeratione motus potissimum pro motu secundum locum capitur, alij autem accidentariis motus etiam sensibilia sunt, eo scilicet modo quo res ad quas fiunt, ut augmentatio & diminutio sensibilia sunt communia, quia visu & tactu percipiuntur, sicut magnitudo terminus ad quem utriusque. Alteratio ad qualitates proprias sensibiles, ut colorem, sonum, odorem sensibile est proprium & per se, quemadmodum & termini ad quos proficiscitur.

¶ Secundi capituli annotat.

¶ Idem esse actu sonum & auditionem, de sono intellige citra materiam in auditu suscepto, & non de eo qui foris euagatur. ¶ Sensus, sensatio, visus, visio, auditus, auditio. ¶ Sensus actu, nomen actus, ut auditus actu. ¶ Sensus potentia, nomen potentie. ¶ Indivisibile numero, vnum numero. ¶ Ratio, proportio.

Secundum caput continet sex conclusiones, duo corollaria ad secundam vnum corollarium ad quartam, vnam instantiam, & eius solutionem ad sextam. ¶ Prima conclusio. Dubitatio existit, nec immerito, cum sentimus nos videre, & audire, an id eodem sensu percipiamus, an alio.

¶ Nam si alio dixeris, eiusdem obiecti duos sensus facies, eum scilicet qui primo obiectum (ut colorem) intuetur: & eum qui primum sensum colorem intueri iudicabit, qui, ut primum, colorem apprehendet. Fieri enim nequit ut sensus aliquis visus colorem apprehendere iudicet, qui pariter non apprehendat & colorem, & ita de auditu, & cæteris. Et si fuerit alius, ut posuisti, cur non erit iterum qui de ipso secundo iudicet, & iterum alius qui de tertio, & hoc abeat in infinitum: aut tandem decumbatur in aliquo, qui seipsum cognoscat: quod si sic, cur primo eadem ratione seipsum non sentiebat? Sed esto dicas modo nos non alio sensu sentire, ut videre, & percipere nos videre. Primo hoc ingeret difficultatem, quod idem sensus sentiet seipsum. Secundo, quod a visu percipitur, color est, aut colore affectum, est enim color, eius proprium obiectum, si igitur percipit se videre, & eius visionem coloram aut coloratam esse oportet. Tertio, non eodem modo semper discernit visus, nam discernit lumen, speciem suscipiendo, tenebras itidem discernit, sed nihil suscipiendo, nonne igitur sentit se sentire tenebras, cum nihil sentiat? Hæc nimirum dubitationem ingerunt, quid potissimum hac in parte sit sentiendum.

¶ Secunda. Quod sentit, ut quod color percipit: aliquo pacto sensibili, ut colore, delibutum affectumque est. ¶ Nam instrumentum omne quo sensus administratur, sensibilibus formas (ut iam dictum est) sine materia recipit: ut colorem, ut sonum, ut odorem citra materiam, est igitur quod sentit, quodammodo sensibili delibutum, atque affectum. ¶ Primum corollarium. Hinc evenit ut sensibilibus remotis sensationes in sensibus aliquandiu perdurare videantur. ¶ Nam huiusmodi species citra materiam susceptæ, aliquandiu absentibus suis obiectis resides permanent, sitque his perdurantibus sensatio. Nam rei sensibilis actio, sensatioque, vna eademque est, esse autem non idem: ut idem actu sonus, & auditus actu. Non autem id dico de auditu potentia (sit enim, ut qui talem auditum habeat, non audiat (et neque de sono potentia, quod enim talem sonum habet, non idcirco sonum elicit: cum autem aliquis sonum elicit, auditusque fit actu, alterum sonationem, et alterum auditionem dicimus. ¶ Secundo corollarium. Fit iterum ut sonus actu et auditio in eo sint quod patitur, et quod potentia tale est. Nam motus, actio, et passio, in eo est quod patitur ac movetur: et sonus actu siue sonatio, sonantis est actio, auditus vero actu, siue auditio eius quod audire potest, passio, sunt igitur sonus actu, & auditio, in eo quod patitur, & quod potentia tale est, agentis enim et moventis operatio, in eo fit quod movetur. Quo fit ut quod movet, non oporteat motu moveri. ¶ Tertia. Veteres naturæ interpretes haud sane asseruerunt colorem sine visu, et sonum sine auditu (et ita iam

¶ Tertia. Veteres naturæ interpretes haud sane asseruerunt colorem sine visu, et sonum sine auditu (et ita iam

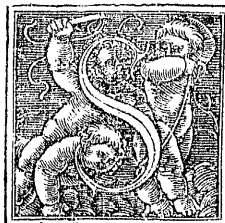
¶ Tertia. Veteres naturæ interpretes haud sane asseruerunt colorem sine visu, et sonum sine auditu (et ita iam

¶ Tertia. Veteres naturæ interpretes haud sane asseruerunt colorem sine visu, et sonum sine auditu (et ita iam

¶ Tertia. Veteres naturæ interpretes haud sane asseruerunt colorem sine visu, et sonum sine auditu (et ita iam

cæteris) esse non posse. ¶ Nam cū sensus sit duplex, actu, & potētia: ita sensibile duplex est, actu, & potentia: & quilibet in particulari sensus, itidē duplex: & particularare sensibile, duplex: vt visus actu, visus potētia: auditus actu, auditus potētia: olfactus actu, olfactus potētia. ita de gustu & tactu. Sēnsibilis vero aliquibus noīa posita sūt: vt in auditu sonus & sonatio, in olfactu odor & odoratio, in visu nō habem⁹ quō a colore nomen actus deriuem⁹, nec in gustu nomē gust⁹ a sapore. Modo quīs actu sensibile, sine sensu esse nō possit: id tamen de sensibili potētia, vt colore, odore, sapore, pperā affereretur. Nō itaq; simpliciter eorū sententia, sensibile sine sensu esse non posse, probāda est. ¶ Quarta. Qui sensus rationes quasdā, pportiones harmoniasq; asserunt, haud irrationabiliter loqui videntur. ¶ Nam cum vocū sint harmonia & cōcentus, colorū picturæ, odorū pigmenta atq; fragrantia, & sens⁹ vt auditus nūc sit sonus, nūc vero nō: aliquādo sit cōcentus & ratio: & ita de visu, odoratu, & cæteris. Et cū ea quæ moderamen pportioneq; excellūt, sensus corrūpant vt exuperās graue & acutū auditum, nimium splendidū & tenebrosū visum, vehementer, & grauitur olens siue dulce siue amarū olfactum: non ab re dictum esse videtur, sensus rationes quasdā pportionesque esse. ¶ Corollarium. Quia ppter sensibilia, sincera atque simplicia (vt simplex acutū, graue, dulce, falsū) cū adinuicē miscēnt, bonaque pportione tēperātur, sensui iucūdiōra, atque delectabiliora sūt vt auditui delectabilior cōcentus, q̄ simplex graue aut acutū: et tactui, calido, frigidū, humido, et sicco, cōtemperatū, rationemque habens, amicum est et iucundū, simplex autē calidum aut frigidū, non. Sensus em̄ in quadā ratione pportione ue cōsistit: quā exuperātia dolorem afferens corrūpit. ¶ Quinta. Alterum sensum, qui diuersorum sensuum sensibiliū differentias diiudicat, esse oportet. ¶ Nam vnusquisq; sensuū (de quibus hactenus egimus) est vnus sensibilis obiecti: cuius differentias in sua sede discernit ac iudicat: vt vis⁹, albi & nigri: auditus, acuti et grauis: olfactus et gustus, dulcis et amari. Atqui sensibilia album et dulce vi quadā sentim⁹ differre, non autē visu, nā dulce non apphēdit, neque gustu, quia nō apprehendit album, est igitur alter sensus, illorū discerniculum et differentiam apprehendens: vt sensibilia sensu (quē admodū rationale est) iternosci discernique dicātur. estque is sensus interior occultiorque q̄ tangēdi sedes. Male itaque putarēt vltimā carnē esse tāgēdi sedem, quætāgendo discerneret. ¶ Sexta. Sicut vn⁹ sensus est qui iudicat albū differre a nigro, ita et vnum sensum, quam huiusmodi differentias discernit, esse oportet. ¶ Nā si diuersæ sint vires, quarū altera hoc apphēdat, altera vero illud: nullū discrimen iter sensibilia cōstituerē poterūt: non secus ac si tu clā me aliquid pceperis, ego vero clā te alterū pceperim: nō fieri potest vt ab vtroque nostrū neque simul neque seorsum quæ apphensa sunt cognoscantur diuersa ac euariātia, sed vnū eundēque qui vtrūque cognoscat, esse oportet. Neque igit̄ sensibilia a diuersis sensibus apphensa, sed ea discernens et iudicans esse diuersa, vnū esse oportet. Sicut igitur vnus sensus iudicat albū a nigro differre, ita qui iudicat albū differre a dulci, vnus erit. Et nō modo sensus ille vn⁹ est, sed et simul tēpore diuersorū affert iudicium: & duo, vt pulchrū & amarū, malū & bonū, iudicat nunc esse diuersa: et non p accidens: quia nunc dicat esse diuersa: sed dicit esse nūc diuersa. quo fit vt vnus inseparabilis, et tempore inseparabili diuersa discernat. ¶ Sed instabis. Impossibile est idem, et indiuisibile, et tempore indiuisibili, motibus agitari cōtrariis. Dulce autem et amarū sensum mouēt motibus cōtrariis, pariter et album et nigrū nō igitur simul illa iudicat. ¶ Dicimus sensum vnum esse, et numero ipartibilem et tempus in quo sentit: ipsum tamen ratione esse diuersū. et sic vno modo, vt numero, indiuisibilis est: altero vero modo, vt ratione, diuisibilis. Sed hoc nō satis est: nam idē numero (etsi ratioe multa sit, varietq; diuisibilis) simul albū piter et nigrū esse nō potest. ¶ proinde ipsum numero inseparabilem, indiuisibilem, et vnū esse

dicimus, similemque circuli centro, ad quod vndequeque ex circumferentia lineæ diriguntur. Itaqueque is sensu quem communem, & aliorum principem nominare possumus, aliorum sensuum vt cētrum est: & vndequeque ex vnoquoque sensu sensibiles ad ipsum diriguntur lineæ. qui vnus & idem manens, apprehendit, diiudicat, & discernit. Quo enim diuisibilis, diuersas apprehendens lineas, vt varia & diuersa apprehendit. quo vero vnus, & numero indiuisibilis, eadem plane vt vnus apprehendit, & apphensa distinguit.

¶ Ecundi capitis scholia. v. Nam si alio dixeris, eiusdem obiecti duos sensus facies. Cum quæstioni in litera propositæ respondendum sit, nos alios sensu quicquā sentire, & percipere id sentire, illud enim exteriori sensu, vt visu vel auditu efficiamus, hoc vero sensu interiori, qui se conuertit supra sensus exterioris functiones, & de ipsis diiudicat quod quidē exterior sensus de proprijs operationibus efficere nō potest, hinc diluēda sunt ipsius literæ duæ rationes, assertionē huius partis impugnantes. Quarū prima quidē dissoluitur, admittēdo vt r̄ q̄ sensū, & eū qui primo sentit, & eū qui iudicat primum sentire, eundē numero sentire colorē. Nā nō est inconueniens, duos sensus, vnū exteriorē, & alterū interiorē, eundē percipere colorem, licet incommodū putādū esset duos sensus exteriores eundē percipere colorē, quādo quidē color sensibile est, p̄tū Præterea alio modo percipitur color a primo sensu & secundo. nam a primo immediate, & nulla præcedere sensus operatiōe discernitur. a secundo vero mediate, & antecedente prioris sensus operatione. Secunda vero ratio diluitur negādo tertium quempiam sensum poni posse, qui idē de secundo iudicat, quod secundo de primo. Nam vis sensitua binario completa, perfecta exiit, scilicet virtute sensitua exteriori & interiori. quocirca nulla alia vis sensitua a prima & secunda, de secundo sensu quod sentiat iudicare potest, cū nulla sit reliqua, neque secūsus sensus de ipso iudicare valeat, quemadmodum de primo fert iudicium. nam vis cognoscendi corporea non se reflectit supra suas operationes. Vis autem sentiendi interior, virtus est corporea. Veruntamen superior est cognoscendi virtus supra sensum, quæ iudicat secundum sensum sentire, vt pote vis intelligendi qua facile apprehendim⁹ nos interiorē sentiēdi facultate quicquam sentire, quod ea dignior sit & valentior quam externa aut interna sentiēdi virtus, de quarum vtraque haud dubie diiudicat. Neq; cognoscenda est rursus altera quæ iudicat intelligendi virtutem intelligere. Nam ipsa virtutum cognoscendi extrema est & dignissima, non egens organo corporeo. idcirco se supra reflectit, & cōuertit supra suas operatiōes, atq; per eam intelligim⁹ nos intelligere. Nēpe intellectus seipsū intelligens, est vt oculus seipsū vidēs, quare in eo fit cognoscēdi status sine vteriori pgressu. Si quidē sensus exterior est vt linea, vt plens, vt vnitas. Interior, vt superficies, vt præsens, & præteritum, vt binarius. Intellectus vero, vt corpus, vt præsens, præteritum & futurum, vt ternarius. Et sicut magnitudo perfecta in ternario consistit, neque vlla est magnitudo reliqua, ita quocq; & cognoscendi virtus ternario completur, & intellectu absoluitur, vltra quem nulla superat cognoscendi facultas. vii. Rei sensibilis actio, s̄n̄satioq; vna, eademq; est. Quemadmodum calefactio solis vt agentis efficiētisq; & calefactio aeris vt patientis atque suscipiētis, re ipsa idem sunt, ratione tamen diuersa. cum hoc passionis, illud vero actionis rationem obtineat, quippe dicitur calefactio solis, q̄ sit a sole, calefactio vero aeris, q̄ sit aere, sic qualitatē sensibilis actio & sensatio, vnum & idē sunt numero solūq; rationis habēt discrimen. Nēpe rei sensibilis actio, rationem actionis habet, & est speciei sensibilis a sua, qualitate in organo sensus productio. Vbi nō ab re adiectū putetur, in organo sensus, quāuis id ipsum ad rationem actionis nō attineat, ad secludendum productionem speciei ab obiecto, quæ fit in ipso sentiēdi medio ea em̄ cum sensatione eadem non est. Sensatio vero est speciei sensibilis in organo sensus susceptio, & rationē habet passionis. Sic idē est sonus actu & auditus actu secundū rem diuersa tamen secundum rationem. Nam sonus actu, est speciei soni ab extero sono in auditu productio, & actionē signat. Auditus autē actu, est speciei soni in organo auditus apphēssio, & passionē denorat. Imo vtrūq; re ipsa non est nisi ipsa soni species, quæ in organo auditus suscipitur, quemadmodū motus, & mutatio aliud non est, q̄ ea ipsa forma aut affectio quæ per eam acquiritur aut perditur. sic actus color & visio idem sunt, actu odor & olfactio, et ita in cæteris sensibus. vii. Nam cum sensus sit duplex, actu, & potentia. Sensus actu, sensatio, idem, sensus potentia, vis sensitua, sensibile actu, ab ipso sensibili obiecto in organo sensus producta species, sensibile potentia, est præcipuum externumq; sensibile, vt color in lapide, odor in flore, sapor in lacte. Itaq; hæc quatuor huiusmodi habent inter se habitudinē penes id quod est vnum posse esse aut non posse esse sine altero. Primo, sensus actu non potest sine sensu potentia existere, tamen contra sensus potentia sine sensu actu plerūq; existit, vt in dormiētibus. Secundo, sensus actu sine sensibili actu existere nō potest, neq; cōtra. Olfensia sunt enim ambo esse inter se eadem secundum rem, & ratione solā discrepare. Tertio, sensus actu sine sensibili potentia esse non potest. nam sine extero sensibili non fit sensatio. Contra tamen sensibile potentia sine sensu actu esse potest, vt in tenebris est color

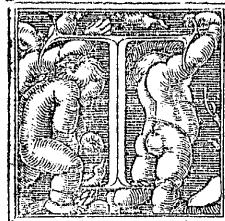
sine visione. Quarto, Sensus potentia sine sensibili actu esse potest, vt in dormiente. Contra tamē sensibile actu sine sensu potentia esse nequit, quia non potest esse sine sensu actu, qui etiam sine sensu potentia esse non potest, vt dictum est. Quinto, Sensus potentia sine sensibili potentia natura esse non potest. Nam sensus potentia, sine animali esse non potest. At animal omne, colore & tactilibus qualitatibus natura est præditum. Contra tamen sensibile potentia sine sensu potentia esse potest. Nullo enim existente animali, non esset sensus potentia, & tamen adhuc essent colora, calida, frigida, & similia, quæ sunt sensibilia potentia. Sexto, Sensibile actu sine sensibili potentia esse non potest. Nam sensibile actu siue species sensibilis, a sensibili potentia in prospectu formatur in organo, vt affigies a vultu præsentē in speculo. Contra tamen sensibile potentia sine sensibili actu esse potest, vt in tenebris color, & nullo prorsus audiente sonus. xii. Et non modo sensus ille vnus est. Sensus ille, diuersorum sensuum exteriorum sensibilia diiudicans, & percipiēs sensus est interior, qui reuera vnus & idem est numero, sed ratione diuersus. Vnus quidem, quia non modo eadem est forma substantialis effectiua sensationum interiorum, sed & eadem omnino materia susceptiua specierum coloris, soni, odoris, & cæterorum, & idem prorsus contemperamentum atq; organum, perinde atq; idem numero visus organum percipit albedinem & nigredinem. Vt enim sensus exterior sese habet ad percipienda eiusdem sensus sensibilia contraria, ita interior ad percipiēda quorumuis sensuum dura sensibilia. Quare dignoscitur internus iste sensus maiorem habere vnitatem quam exterior. nam licet eadem sit forma substantialis effectiua sensationum extarnarum, non tamen eadem est materia illarum susceptiua, neque idem omnium aut organum, aut contemperamentum. Attamen interior sensus rationis habet diuersitatem, quia, vt natus colores percipere, dicitur visus interior, vt sonos, auditus, & ita secundum sensibilibus varietatem, diuersam sortitur denominationem, idem tamē re ipsa est visus interior, auditus, olfactus, & ita de reliquis. Cæterum operationes sensus interioris, quales sunt visio interior, auditio interior, & conuulsiōnes, non modo numero, sed & specie differunt. Alterius enim naturæ est percipiēdum interiore coloris perceptio, & soni, & tantum habent discrimen, quantum species ipsæ a sensu exteriorē in interiori receptæ. Nempe vt a circumferentiā diuersis partibus vndiq; ad cētū conueniunt lineæ, ita ab vnoquoque sensuum exteriorum ad sensum interiore speciem sensibiles, quæ in organo sensus interioris, vt pote cerebro fixæ & permanentes sunt. Et cum ad eas se conuertit vis sentiendi interior, sit sensatio, cum vero non sese conuertit ad eas, non sit sensatio, quemadmodum existens in camera vndique depicta, eam quam attendit picturam percipit, ad quam vero non flectit oculos, eam minime perspicit. Hinc non minus in absentia quam presentia obiecti interior sensus suam peragit functionem, quo a sensu exteriori dissidium paritur, qui in presentia obiecti solum sensationem facit, & non in se specie habet, quin per eam sentiat, quia species illæ quas sensus exterior recipit, non iuges sūt & permanentes, sed fluxæ & euanidæ. Neq; oportet si potentia sentiendi interior sit eadem numero, suas operationes esse easdem specie. Nā species sensibilibus diuersorum sensuum in sensus interioris organo reconditæ, specierum discrepant quæ etiam concurrunt vt instrumenta ad efficiendam sensationem, perinde atque non efficitur si vnus est numero hominis visus qui albedinem percipit & nigredinem, visionem albedinis, & nigredinis esse eandem specie. Sed instabis. Impossibile est idem, & indiuisibile, & tempore indiuisibile. Nonnulli respondent huic obiectiōni, primas, & præcipuas qualitates sensibiles esse quidem adinuicem contrarias, sed earum species, vt albedinis, & nigredinis minime adinuicem contrariari neque repugnare. idcirco non esse inconueniens, contrariarum qualitarum species simul esse in eodem subiecto. Sed ea responsio non videtur rationi consentanea, neque Aristotelicæ sententiæ accommodata. Nam accidentia quæ sunt imagines quædam substantialium formarum adinuicem contrariarum, magis distant a formis substantialibus suis exemplaribus, quam species qualitarum sensibilibus a primis qualitatibus sensibilibus, minorque est illorum quam horum naturæ conuenientia. Si quidem substantiæ & accidentia genere entis abinuicem differunt, & non solum vt exemplar & vestigium, qualitates autem sensibiles, & earū species in organis susceptæ, eodem entis genere comprehenduntur, cum sint ambo accidentia. At accidentia sunt adinuicem contraria, sicut & substantiæ, ergo etiam species qualitarum sensibilibus contrariæ sunt, sicut & ipsæ qualitates sensibiles, vt si qualitates sensibiles sint simpliciter contrariæ vt maxime album, & maxime nigrum, & ipsæ species earum sensibiles itidem simpliciter sunt contrariæ neque possunt simul adesse eidem. Si vero primæ, & extrinsecas qualitates sunt contrariæ secundum quid, & earum species sunt secundum quid contrariæ, & possunt se simul admittē in eodem secundum aliquid sui. Quæ enim qualitatis ad qualitatem est repugnantia vel conuenientia habitudo, eadem quoq; est speciei vnus ad speciem alterius. Quocirca altera adhibēda est responsio dictæ obiectiōni, qd impossibile quidē est idē secundū eandē eius partē moueri motibus contrariis, nō tamē secundū diuersas partes integrantes. Modo sensus & exterior & interior suscipit species contrarias, nō secundum andē organi partem, sed diuersas, vt speciem albedinis secundū lineam albedinis porrectam ab albedine ad oculū secundū vnā oculi partem, & speciem nigredinis secundum lineam nigredinis porrectam a nigredine ad oculū secundum alteram oculi partē, quæ quidem duæ lineæ non se confundunt, nec permiscuntur, sed extrinsecas manētes & diuersæ sūt, alioqui colores a se distantes, & in diuersis subiectis, nō respicerent. Quod si in aliqua medijs pre vt aeris simul conueniant duæ species contrariarū qualitarū, aut valentior impedit imbecilliorē per eandē partē diffundi, aut æque fortes se mutuo remittūt, sicut calidū & frigidū in tepido.

Sensum interiorē esse vnicū,

Species qualitarū contrariarum adinuicem contrariari.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Semper vera potentia dicitur, quæ semper suæ operationi, rei correspondentia habet. ¶ Falsa, cum rei correspondentia deest. ¶ Sensus, sensus exterior. ¶ Phos, photos, lumen. Inde deducitur phantasia.

13

Etiam caput cōtinēt vnā quæstionē, antiquorum resolutionem, tres cōclusiones, tres rationes ad primam partē primæ, & duas rationes ad secundam, quinque ad primam partem tertiæ, & duas rationes, vnum corollarium, phantasia definitionē, declarationē, duo corollaria, differentiā sensus & phantasia, & quæ aialia natura phantasia regatur, post quartā partē eiusdē. ¶ Quæstio. Cū aia motu secundū locū sensu, discretiōe & intellectu maxime discernat, an intellectus a sensu discrimē patiatur? Et plane antiquorū sententiā est, ipsa nō distare: & intelligere sapere, & sentire, eidē esse. Canit em̄ Empedocles.

14

14 Sic homini vt reliquis augetur ad usq; voluntas: Hinc homini semper mens & sapientia crescit. Et Homerus. Talem animum plane mortalibus esse necesse est, Qualem quotidie primo deus efficit ortu.

15

¶ Et hi intelligere & sapere perinde atq; sentire credunt esse corporis: & simile (vt superius dictum est) suum pernocere simile. ¶ Prima cōclusio. Nō idem est sensus, & intellectus: neque cognitionis sufficientem causam adhibuerunt. Nam cū animal plus sit in errore q̄ sciētia, dicere debuerunt vnde error, & deceptio cognoscendarū rerum nascatur. Et siue negauerint esse deceptionem vllam, dixerintque quæ apparent omnia, vera esse: siue deceptionem fateatur ex dissimilium cōtactu absonū vtumque videbitur. Nam qui vnum contrariorū cognoscit, cognoscet & alterum: & qui circa vnū errat, arrabit et circa alterū. contrariorum enim sciētia eadē, idēque error habetur. Et quod alterū sit sensus, et intellectus, statim cognitū est. ¶ Primo. Quia omnibus animalibus adest sensus, intellectus vero perquam paucis. ¶ Secundo. Intelligendo, recte percipiunt, et nō recte, et eiusmodi recta perceptio, prudentia, sciētia, et opinatio vera dicitur. nō recta vero, contrariis nominibus. At proprium est sensus, vt semper sit verus, et omnibus assistens animalibus. ratiocinatio autem plerunq; falsa est. ¶ Tertio. Cuiuscūq; intellectus adest, eidem adest et ratiocinandi virtus. et cui illa non adest, neque eidē intellectus aderit. At qui complura sūt animalia quibus ratiocinandi virtus abest, aberit igitur et intellectus.

16

¶ Non itaque idē erit sensus et intellectus, sentire et intelligere. ¶ Secunda cōclusio. Imaginatio (quā et phantasia nūcupamus) ab existimatione altera est. ¶ Primo. Quia imaginatio in nostra potestate sita est, vt cū volumus quæ lubet effingamus: quæ admodū facere solent qui pro saluanda memoria imagines simulacraque qualia volunt, et quando volunt, sibi presentia fingunt. Existimare vero minime in nostra situm est potestate cum volumus, sed cum id aut verum aut falsū esse deprehendimus. ¶ Secundo. Cū existimamus malū aliquid aut terribile nobis futurum, conturbamur: et si e diuerso bonum aliquid aut præsidium, cōtrario motu mouemur, atque confidimus. Sed cū talia imaginamur fingimusque presentia, nō hunc in modū turbamur, passionibus vt afficimur, perinde vt neque nobis talia repræsentate pictura moueremur. non est igitur phantasia, existimatio. Cuius prudentia, sciētia, opinio vera, et eorū contraria, species sūt, et differentiæ, de quibus exacte describendi alius requiritur locus. ¶ Tertia conclusio. Imaginatio, neque sensus, sciētia, intellectus, neque opinio est. ¶ Nā imaginationē, qua phantasmata simulacraque rerū sola in nobis efformamus, et non aliqua quacūque nominis translatione sumi-

mus, quæ quod non sit sensus, ostenditur, quia sensus, aut potentia, aut operatio est vt visus, & visio. At imaginatio, neutrum horum est. Sensus enim potentia non est, quia is semper adest, non autem imaginatio. Neque quidem sensus actu & operatio. ¶ Primo Quia in quiete & sono imaginatio adest: non autem sensus operatio. ¶ Secundo. Omnibus animalibus operatio sensus conuenit, non autem imaginatio: vt api, formicæ vel vermi. ¶ Tertio, Operationes sensuum semper veræ sunt: imaginationes vero plurimum falsæ. ¶ Quarto, Cum exacte circa presentia sensibilia intendimus, atque ea perfectissime sentimus, non dicimus nos imaginari, sed ipsis aut absentibus, aut eminus & dubie apparentibus, non est igitur sensus. ¶ Quinto, Quia clausis oculis iamuisa imaginamur, quæ tamē neque videmus, neque alio quocumque sensu letimus, non est igitur imaginatio sensus. Et quod non sit scientia aut intellectus, sic cognoscitur. Scientia namque & intellectus solorum sunt verorum, atque imaginatio & phantasia vt plurimum falsorum est. ¶ Neque quidē erit opinio. ¶ Primo, Quia opinionem sequitur assensus & fides, non autem imaginationem. ¶ Secundo, Opinio persuasioni annectitur, persuasio autem ratio nisi est opinio, quæ ad rationem assensio. Non autem de imaginatione ita est, sensus enim quibusdam imaginatio inest, quibus nulla præsto adest ratio. ¶ Corollarium. Vnde fit vt imaginatio non sit semper sensui coniuncta, sepe vt coniuncta opinioni, aut vtriusque sensus et opinionis conexio. Nam illa sensus & opinionis conexio, eiusdem esset obiecti, fieri enim neque ret vt esset diuersorum: vt opinio boni et sensus albi, Sed perfectio hæc conexio accidit. Nam eiusdem rei plerumque accidit opinio sensui discrepans & veram esse, sensus iudicio existente falso: vt videtur sol pedaneus, & opinio maior terra, & vere quidē, quæ igitur ex hac opinione vera & sensu falsa conexio erit. Si fieri debeat: aut re salua quisquam veram sui reiiciet opinionem, aut opinioni nouæ assentiet sensus, quæ si prima manet, eiusdem non modo erit vera & falsa opinio, sed eadem vera & falsa. ¶ Phantasia & imaginationis diffinitio. Cum imaginatio nihil eorum quæ dicta sunt, esse possit: talis ei aptari poterit diffinitio. Imaginatio, motus est a sensu actu in communi sentiendi potestate factus. Cum enim sensus mouetur a sensibili, sensus motus mouet internam potestatem simili quo mouetur motu, atque simile vestigiū ex apta interioris potentia dispositione impressum relinquit, & talem interioris potentia motum, phantasia nuncupamus. ¶ Primum corollarium. Hinc prospectum est phantasia sine sensu fieri non posse, sed eam sensum habentibus & sentientibus accedere. ¶ Secundum. Fit etiam vt phantasiarum vera sit aliqua & aliqua falsa. ¶ Nam pendet ex sensu, qui propriorum obiectorum semper verus est, aut vt paucissimum falsus, & qui circa propriis sensibilibus accidit, vt numerum, magnitudinem, & communia sensibilia plerumque fallitur, atque errat. Sensus enim iudicando esse album, non mentitur, sed iudicando hoc vel illud esse album, vnum vel plura, magnum vel parum, longe vel prope, etiam crebro decipitur, quare & alia qua phantasia vera erit, & aliqua falsa. Et accidit eam in tribus esse falsam. Primo iudicando propria: vt album in absentia, & longe a tempore sensus. Secundo iudicando hoc vel illud esse album. Tertio iudicando de communibus propria sensibilia consequentibus. ¶ Et in his tribus differt a sensu. Nam sensus illorum solum presentium, & quasi in prospectu est. Phantasia vero & presentium & absentium: & magis circa absentia errat, atque fallax est. Et quia visus, perspicacissimus sensus est, qui sine lumine percipere non potest: hæc interior potentia, eiusque operatio, a lumine nomen phantasia sortita est, est enim vt latens interior oculus, est sensus. Et vt finem verbis faciamus, quia imagines diu seruat, estque sicut perpetuus sensus, pleraque animalia illa viducuntur, suasque exercent operationes, quia superiores non habeant: vt beluæ. Alia vero animalia, vt homines, qui superiores habent virtutem, aliquando etiam ob impedimentum, vt morbum, aut somnium, phantasia rapiuntur, imaginationeque sequuntur. Sed quid phantasia, quomodo animalibus accidat, satis dictum putetur.

Terrij capituli scholia. xij. Canit enim Empedocles. Id Empedoclis dictum non decremento quod fiat partium adiectione ad voluntatem aut mentem (si verum esse debeat) intelligendum est, cum ipsi animæ humanæ, quæ re ipsa voluntas est & intellectus, nulla fiat partium additio, nullaque subtractio, sed decremento secundum perfectionem qua anima cum virtutibus & disciplinis sibi asciscit ac vendicat, augeri, crescere & perfici dicitur. Non etiam penitus verum est cæteris animantibus voluntatem adesse, cum ea soli concessa sit homini, cæteris vero adest appetitus sensitivus, voluntati analogus, & ideo plerumque voluntatis nomen sibi vendicans, vt imago sui exemplaris. Homeri vero sententia dicentis talem animum esse hominibus, qualem deus in hominis natiuitate producit (vt si efficit naturalibus habitantibus bene dispositum, illic affectum esse, sin vero ad praua trahentibus propensionibus imbutum, & talem itidem esse) vera quidem est de eo tempore quo homo nondum ad rationis usum discretionemque peruenit, & non de sequenti ætate. Nam in ea interdum prauus fit animus, a natiuitatis exordio recte dispositus, & contra bonus fit per recte operandi consuetudinem, qui a suæ originis initio fuerat ad mala procliuus, habueratque infusas ad vitia pronitates. xij. Absolum vtunque videbitur, & nullam scilicet esse deceptionem, vt omnibus exploratissimum est, & deceptionem fieri ex dissimilium contactu, nam qui circa vnum contrariorum non errat, neque circa reliquum, ergo si quis ex similibus tractu percipit contrarium sentiens, non errat (debet enim fieri ex oppositorum natura, similibus tractu scientiam haberi) & alterum ex dissimilium contactu contrarium percipiens, non errabit, quare non oportet quodcumque est dissimilium contactus, & errorem ad esse, quod est dictis eorum repugnans. Insuper qui circa vnum contrariorum errat, & circa alterum errabit, ergo si quis errore ducatur circa vnum contrariorum, quod dissimilium contactu percipitur, hallucinabitur & circa alterum, quod similibus apprehenditur tractu, quare etiam similibus tractu aggruet errorem, quod iterum est dictis eorum oppositum. xv. Ab existimatione altera est. Imaginatio, sensus interioris est operatio, quæ scilicet rerum exteriorum tractu percipitur imagines, in sensus interioris organo efformamus, & per eas, res sensibiles apprehendimus. Existimatio vero, intellectus est operatio, qua quicquam aut verum esse aut falsum iudicatur, vt credulitas huius veræ, sensus non est intellectus, aut huius falsæ, sensus est intellectus, existimatio est, hæc quidem falsa, illa autem vera. Et solis conuenit hominibus, imaginatio vero etiam plerisque alijs. xvij. Si fieri debeat, aut re salua quisquam veram sui reiiciet opinionem. Siquis dicat sensus & opinionis, quæuis repugnantia habeat iudicia, debere fieri connexionem, tunc merite salua, re salua, & ratione eadem manente, quisquam huic veræ opinioni, sol est maior tota terra, prius habitæ dissentiet, & ea reiecta, hanc sui conformem approbabit & assumet, Sol est pedaneus, quod est impossibile. nam illa, tria sunt causæ sufficientes conseruationis veræ opinionis, ipsique permanentibus necesse est opinionem eandem permanentem, aut sensus assentit nouæ opinioni, scilicet sibi conformi & consimili, Sol est pedaneus, cum qua secunda, si prima, Sol est maior tota terra, maneat, sequentur duo manifesta inconuenientia. Primum, quod eiusdem obiecti ab eodem simul habeatur opinio vera & falsa. Nempe de sole tum habeatur opinio vera, quæ sit maior terra, & de eodem simul opinio falsa, quod sit pedaneus. Secundum, quod eadem opinio erit vera & falsa, vt opinio quod sol sit pedaneus, cui assentit sensus, esset vera per hypothesein, & ista itidem vera, sol est maior tota terra, ex qua sequitur quod sol non est pedaneus, quæ cum ex vero sequatur, vera est, igitur sua opposita, sol est pedaneus, est falsa. Eadem igitur opinio, vt propositionis, sol est pedaneus, est vera & falsa. xvij. Cum enim sensus mouetur a sensibili. Operatio sensus interioris dicitur motus, quod generis locum in hac diffinitione sortitur, eodem modo quo exterioris, translatis scilicet, & nomen motus pro operatione sumendo. Vt enim motus omnis operatio est, & ab aliquo proficiscens, & in aliquo subsistens, ita & sensus interioris operatio ab aliquo est, vt pote a sensu actu, operationeque sensus exterioris, producente similem percipientem ei quam habet in sensu exteriori. Eadem in aliquo est scilicet in communi sentiendi potestate facta, hoc est in sensu communi siue interiori, qui cum totum sit ex actu & potentia substantia li compositum, in eorum subiecto est imaginatio gratia eius materia quæ primum est subiectum, sicut visio dicitur esse in oculo gratia pupillæ. Porro intelligatur præsens lapidi speculum a omnino perspicuum & diaphanum, primo que loco positum, deinde speculum b secundo positum loco, non tamen perspicuum, speculum a suscipiet in se speciem lapidis, & consimilem diffundet in speculum b, suscipiens quidem imaginem, sed vterius non producat. Ita sensus exterior cum ab exteriori sensibili mouetur, illiusque speciem suscipit, mouet sensum interiorem, & speciem in eo producit consimilem ei quam in se recipit, ad quam anima se conuertens & intendens, interioris sensus operationem exercet, quæ imaginatio nuncupatur. Itaque exterum sensibile est vt lapis obiectus speculo sensus exterior vt speculum a perspicuum, interior vero vt speculum b non diaphanum. Et quemadmodum in exteriori sensatione apta requiritur medijs dispositio, vt in visio ne quod lumine collustratur, neque deesse debet recta organi affectio, per spirituum sensitiuorum ad cuiusque sensus organum diffusionem, qui sunt tanquam lumen animæ internum, ita quoque vt interior fiat sensatio, requiritur apta sensus interioris dispositio per intimi luminis collustrationem, spirituum scilicet sensitiuorum ab anima ad intimi sensus transmissionem. Ad percipientem

dos enim colores, requiruntur spiritus visui interiores, ad sonos interiore sensu apprehendēdos necessarij sunt spiritus auditui, & ita de ceteris. Illa tamē sensus interioris per huiusmodi interna lumina dispositio, nō est interior sensatio, vt neque illuminatio medijs exterior visio. xix. Nā pendet ex sensu. Sensus interioris operatio ex sensu exteriori dicitur pendere, quod nihil interiore sensu recipitur specierum, quin illud ex sensu exteriori habeatur, qui similem ei quam in se recipit speciem in sensu interioris organo efformat. Quod autem interdum dormientibus earum rerum occurrunt insomnia, quas nunquam vigilantes sensu perceperunt, ob diuersarum specierum sensibilium in sensu communi cōfusionem commixtionemque prouenit, vt vidit in vigilia quis piam aurum, itidem & montem, species auri & montis in organo interiore coniunctas, inter somnium referunt representantque illi dormienti montem aureum, qualem tamen nunquam vidit. Similiter qui equi speciem, & insupervolatus oculo receperit, & illas species in sensorio interiori adinuicem connexę commixtęque fuerint, videbitur inter dormiēdum videre equum volantem, qualem vigilans vidit nunquam. Et quia visus, perspicacissimus sensus est. Dicitur visus omnium perspicacissimus, quod a longiore spatij interuallo atque interstitio quam alij sensus sui sensibilia percipiat. Videmus enim astrorum lucem, solisque & lunę splendores, quę in sublimi cęli fastigio collocata sunt. Tanta autem interiecta spatij intercapedine neque sonum percipere mus, neque odorem, & longe minus sapes & affectiones tangibiles, vt quę medio indigeant in traneo cui proxime admoucantur. Et cum subiungit paulo post licra, phantasiā a lumine nonē sortitam esse, non id intelligēdum est de voce illa latina, lumine inquam, nam planum est ab ea dictione lumen, non formari deductione grammatica nomen phantasia, sed de voce gręca *φαντασία*, quę idem quod lumen significat, a qua dictum nomen phantasia recte deducitur. Demum sensus interior dicitur esse velut perpetuus sensus, quod perpetuo & quādiu animal est superstes, sentire possit, eius enim operatio ne somno quidem impeditur, vt sensuum exteriorum, quod quidē prouenit ob diurnitatem imaginum in eo reseruarum, & per frequentem meditationis curā sedulo conseruarum.

¶ Quarti capitis annotat.

¶ Esse, species, forma, ratio, quod quid erat esse. ¶ Ea quorum rationes sunt, ipsa concreta, tota, atque composita. ¶ Magnitudo, res magnitudine prædita: vt caro, os, neruus. ¶ Spectatiua scientia, intellectio. ¶ Scibile actu, intelligibile actu.

Vartum caput continet quinque conclusiones, vnum corollarium ad secundam, duo ad tertiam, vnum corollarium, duas quæstiones, & earum solutiones ad quintam. ¶ Prima conclusio. Considerandum se offert de parte animæ qua contemplamur, consultamus, atque discernimus, an a cæteris loco & magnitudine distincta sit, quomodo fiat intelligere, quove pacto ab imaginatione differat. Nam tantillo determinato, pene vis illius animæ natura deprehensa erit, quam præ cæteris cognoscere operæpretium est. ¶ Secunda. Intellectus ab intelligibili patitur. ¶ Nam vt sensus ad sensibile, & intellectus ad intelligibile pari proportionē respondet. Patitur autem (vt iam cognitum est) sensus a sensibili. Patitur igitur & intellectus ab intelligibili. ¶ Corollarium. Quo fit vt eius id intelligibile existat, illud vero passibile, specierum susceptiuum, & potentia tale, quælibet sunt actu intelligibilia. ¶ Nam vt sensus ad sensibilia, ita intellectus ad intelligibilia. Sensus autē id ipatibile est, sensationis effectiuū, id vero passibile, sensationis susceptiuum. ¶ Tertia. Neque male probandum est Anaxagoræ dictum, intellectum esse immixtum, nullamque naturā speciem certam, determinatam, præcipuamque habere. ¶ Sic enim fiet, vt facillime omnia cognoscat: qui omnium species potentia retinet, nullam intus propriam retinens, quæ extraneas & aduentitias excludat. Intus profecto apparet prohiberet extraneū, alijsq; obstrueret aditum. ¶ Primum corollarium. Vnde fit iterum, vt cum ante intelligere nihil eorum actu habeat quę intelligit (est enim purus, immixtusque) duplicis se prodat esse naturę cuius hæc agens: hæc passibilis nuncupari potest. ¶ Et de eo loquor, quo anima intelligit atque contemplatur, & non de imaginandæ virtute, ad quam nonnunquā

- intellectus transfertur vocabulum. ¶ Secundum corollarium. Quo rursus recte enit, vt intellectus non admisceatur corpori. ¶ Nam eius instrumentum, organumque, quia corporeum, nunc calidum, nunc frigidum, vt sensuum organa, fieret: essentque talia intellectioibus impedimento, perinde atque plerumque sensibilibus sensationibus. nihil autem tale est: sed quemadmodum nonnulli probe dixerunt animam locum sedemque esse specierum, non totam, sed intellectuam quæ possibilis est, & non quidem actu natura, sed potentia, vt dictum est. ¶ Quarta. Non est sensus & intellectus, similis passibilitas. ¶ Nam sensus maiore sensibili occupatus, vt forti colore, sono, aut odore: alia non videt, audit, aut odoratur. Intellectus autem est excellentissimus quicquam contemplatus fuerit, non minus intelligit infima. Et id certe organorum diuersitas præstare videtur, quod sensus non sine corpore sentiat: intellectus vero separatus sit, suas in corporeo functiones atque operationes absoluens. Et intellectus cum factus fuerit in actu vt sciens (hoc enim tunc est, cum per se contemplari & considerare potest) seipsum potest intelligere: qui tamen si adhuc sit in potentia, completior tamen absolutiorque est, atque bona dispositione iutus. At priusquā quicquid inuenerit aut didicerit, nō ita fieri potest. ¶ Quinta. Sensus & intellectus iudicandi virtus altera, et altera est. ¶ Nam sensus iudicat calidum, frigidum, & ea quorum ratio quædam est, intellectus autem non modo illa, sed eorum esse atque essentias. Aliud enim est magnitudo, & aliud magnitudinis esse: vt aliud aqua, & aliud aquæ esse: & caro, & carnis esse: & simus, & esse simi, & ita in multis alijs. at non in omnibus, sed in quibusdā idem est. Et intellectus, esse carnis, & carnem, vt alio aut aliter se habente discernit: sicut circumspecta linea sese aliter habet ad seipsam rectam: aut vt alio esse carnis, reque ipsa a carne separata: & ita in alijs. Et in ijs quibus abstractione vtimur, vt in recto & curuo, duplici intellectu vtimur: vna vt in simo: & vt simul cum continuo & materia apprehendimus, altera vero sine materia, est enim alterum, quod quid erat esse recti, & rectum. Et cum intellectus totum concretum & compositum intelligit, intellectio vt composita & vt dualitas est: cum vero formam, simplex, & vt vnitas. et ad primam & compositiorem intellectuam adminiculo sensus vtitur: secundam vero propria virtute nixus operatur. ¶ Corollarium. Vnde fit vt quo modo res separabiles sint, eo modo eas contempletur. si enim omnino abiunctæ sint, omnino materiam a sua contemplatione reijcit, si non re ipsa, neque re ipsa se iunctas intelligit, sed sola ratione atque cogitatione præcidit. ¶ Prima quæstio. Si intellectus simplex est & impassibilis, nullam speciem et formam (vt dixit Anaxagoras) retinens: cum intelligere sit quoddam pati, quomodo intelliget igitur? ¶ Responso. Vtrisque, et agere et pati, ipsius intellectus aliquid commune est, vt enim agens agit, et vt passibilis patitur. ¶ Secunda quæstio. An intellectus sit intelligibilis? si enim seipsum per se et sine specie intelligat: cur et de alijs non ita futurū sit, et alia per se intelligat? Si vero mixtus, speciemque habens se intelligit: igitur aliquid habebit quod ipsum (sicut cætera) facit intelligibilem. ¶ Responso. Diximus ipsum prius secundum aliquid pati, et esse potentia quodammodo intelligibilia: actu vero prius quam intelligat, nihil: quemadmodum tabula in qua nihil actu scriptum est. hinc ipsum (vt cætera intelligibilia) intelligibilem esse dicimus. Et in se iunctis a materia idem est intellectus, et quod intelligitur: vt idem spectatiua scientia, et actu scibile. Non tamen semper noster intellectus intelligit. nam non semper factus est in actu vt sciens, & per se considerandi virtutem habens. In ijs vero formis quæ materiæ addictæ sunt & coniuges. non idem esse potest intellectus, et quod intelligitur. est enim intellectus sine materia. Talium tamen vt intelligibilium potentia, intellectus est: et earum ynaquæque reuera erit intelligibile.

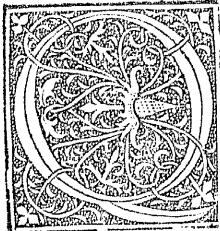
Varti capitis scholia. xxij. Intellectum esse immixtum, Platonici dixerunt animam nostram omnium rerum species & formas natura insitas habere ante eius cum corpore coniunctionem, sed per immersionem in corpus, animam quodammodo illarum obliuisci, ac per laborem & exercitium quæ obliuione deleta sunt, iterum in memoriam reuocare, quare non ponunt rerum scientias in nobis acquiri de nouo, sed esse nobis insitas atque congenitas, & contemplationem intellectus nihil aliud esse, quam ipsius ad seruatas in se rerum species conuersionem, sicut si rerum omnium sensibilibus essent natura nostro sensui congenitæ imagines & simulacra, ad quæ anima se conuertens faceret imaginationem, nihil de nouo contingeret imaginari, neque oporteret a sensu exteriori rerum sensibilibus imagines recipere, ut quæ natura adessent animæ, sed cæcus inter dormiendū interiore sensu colores perciperet, & surdus sonos. At cū Philosophus asserat in posterioribus analyticis, deficientem nobis quopiam sensu exteriori, & scientiā proprii sensibilibus illius nobis abesse oportere, quod quidem non oporteret, si rerum notiones natura essent innatæ intellectui, tunc enim exterioris sensus aduinculo ad eas recipiendas non indigeret, non hoc modo ponendus est intellectus noster actu omniformis, sed potentia, quod omnium rerum species in se possit recipere. Nempe quemadmodū nullæ in sensu interiori species colorum, sonorum, aut odorum nobis cogenitæ sunt, quin potius eas ab exteriori sensu recipere, & in sensuali memoria seruare oportet, sic nullæ in intellectu ponendæ sunt rerum notiones homini cogenitæ, sed de nouo acquirant, & in intellectu seruentur necesse est. Nō tamē inconueniens est rerum notiones prius acquisite, aut propria vi mentis effectas (est enim intellectus suarum notionum opifex) in mente seruari, & habitu firmari, neque notiones prius acquisite notionibus posterioribus acquirendis impedimento sunt, sed potius adiumento, sicut rerum sensibilibus species in sensu interiore diutius seruata, non sunt obstaculo alijs speciebus de nouo recipiendis. Nā intus existēs & post natiuitatis exordium acquisite non prohibet extraneum neque in sensu interiore, neque in intellectu, sed intus existēs a principio natiuitatis & congenitū prorsus extraneum excluderet, sicut in oculo aduenientes colorū species minime alias quo minus simul percipiuntur impediunt, sed natura inexistens cuiuspiam coloris species, obstaculū alijs de nouo acquirēdis percipiendisque præstat. Itaque intellectus nonnunquam intelligit ut oculus exterior videt, scilicet per aduentiæ species & extraneæ susceptionē, interdum vero ut sensus interior, ut pote per sui ad species in se seruatas & firmiter impressas conuersionē. Et hæc intellectio tanto altero intelligendi genere perfectior est, quanto sensus interior præstat exteriori, permanens euanido, & habitus dispositioni.

xxvi. Intellectus autem est excellētius quicquā. Alia insuper est intellectus supra sensum excellentia, quod excellens sensibile corrumpit sensum, ut præcedens liber ostendit, excellēs autem intelligibile non modo intellectu non corrumpit, sed & melius ad cætera intelligenda disponit. Insuper virtus sensitiua ingrauescente senectute debilitatur, languet, & tabescit cū corpore. At virtus intellectiua interitus ne scia, expers senij, tanto fit validior, quāto corporis vires fiūt ibecilliores, seque supæ natura prodit immortalē, supra magnitudinem, compositionem, tempus, motū, & cæteras rerum naturalium affectiones imperfectionem arguentes longe supereminens, quibus tamen per accidēs alligatur quādiu corpore clausus ut carcere detinetur, quo cū solutus est, gaudet ob libertatem iamam consequendā, suæ immortalitatis conscius, perinde atque cygnus præsciam suū funeris & prænunciam emodulationē dulciter efficit. Hinc patriarchas sanctissimos & prophetas imminente morte alacerrime demum illustrationibus claruisse, & ventura prænunciasse, sacræ literæ commemorant. xxvij. Nam sensus iudicat calidū & frigidum. Sensus compositi solū & coniuncte cognoscit subiectū cum accidente, ut album nigrum. Intellectus autem & illa quidem cognoscit ut si sus, a quo eā accipit cognitionem, sed præterea eorum formas tum substantiales, tum accidentarias sine subiecti consideratione per abstractionē apprehēdit, quod sensus efficere nō potest, ut caliditatem, frigiditatem. Aliud enim est magnitudo, & aliud magnitudinis esse. Nā magnitudo hic est substantia habens magnitudinem, esse autem magnitudinis, est moles & extensio a qua res dicitur magna, sic aqua, totū compositum, esse aquæ, eius forma substantialis. Ita & caro, totū ex materia carnis & formæ compositum, esse carnis, eius forma, quæ quidē omnia re ipsa discrepant. At nō in omnibus aliud est res, & esse rei, sed in quibusdā idem est, ut pote in ipsis formis & substantiis & accidentarijs, ut idē est forma aquæ, & esse formæ aquæ, idem albedo, & esse albedinis. Intellectus autem noster quædam intelligit ut alia, re ipsa a se inuicem diuersa, ut carnē, & esse carnis. Pleraque autē intelligit nō ut alia, sed ut alter se habet, quæ videlicet re ipsa nō discrepant, sed ratione sola, ut eandē lineā nūc circūflexā, nunc rectā, modo intelligatur lineā mobilis quæ primo quidē recta sit, & postea fiat inflexa, ipsa prius & posterius re ipsa est eadē, ac propter diuersum partium situm ratione diuersa. Sic Socrates sedens, & idem ambulans, puer & vir, intelligitur ut alter se habentia. Et in formis mathematicis quas cogitatione & intellectu a materia fecerimus, cæterisque accidentarijs duplex fieri potest intellectio. Vna, subiecti simul & accidentis, quæ admodum simum sua ratione subiectū claudit & accidentis. Altera solum accidentis sine subiecti consideratione, ut rectitudinē & curuitatē. Est enim re ipsa alterius esse recti, & rectū, nam rectum substantia est habēs rectitudinē, esse autē, formæ a qua quicquā rectū dicitur, est ipsa rectitudo. Harū autē intellectio prior est ut composita, nō quidē quia ex diuersis componatur intellectioibus partialibus, quarū una sit subiecti notio, & altera accidentis, est enim huiusmodi notio secundum id quod est, nō minus simplex, quā ea quæ solū accidens representat, sed composita dicitur attendendo ea quæ re-

presentantur obiecta, quod scilicet & subiectum representet, & accidens, eadem quoque ratione dicitur dualitas, quod per eam duo intelligantur. Posterior autem intellectio simplex est, & ut vnitas, quod vnum duntaxat per ipsam intelligamus, ut pote accidens. Præterea priorem illam & compositiorem intellectioem intellectus a sensu mutuatur, secundam autem suapte virtute efformat sine sensus aduinculo, formam a subiecto sua ipsius vi abstractans. Quo fit ut posterior intellectio magis intellectui sit propria, perfectiorque quam altera. Quod enim per se cuiuspiam conuenit, magis ei est proprium, quam quod per alterum, & quod intellectus sine alterius aduinculo sufficiens est peragere, magis id agit, quam ad quod agendum alieno indigeret præsidio. Quod item ad simplicitatem & vnitatem magis accedit, perfectius est eo quod labitur ad compositionem & multitudinem. At posterior simplicior est, & magis vnā, prior vero compositior, & multa. Præterea intellectus adhuc bifariam intelligit. Primo singulariter, & per notionem vnus tantum representatiuam, ut hunc hominem, hunc equum, & huiusmodi intellectioem a sensu vindicat. Secundo vniuersaliter, & per notionem vnā plurium representatiuam, & hanc intellectioem ipsemet intellectus efficit, propriaque virtute format, postquam a sensu abstractionem facere nouerit. Et harum quidem intellectioem posterior, itidem perfectior est, & intellectui peculiarior, sunt enim singularia ut intellectui impropria, & precario a sensu accepta, vniuersalia vero, ei domesticata, amica, & in primis peculiaria. has autem quatuor intelligendi rationes, concrete, abstracte, singulariter, vniuersaliter, adiuicem componendo atque connectendo, quatuor deprehenditur modi intelligendi compositi. Primus quidem concrete & singulariter, qui explicatur per dicibilia concreta singularia, ut hoc album, hoc nigrum. Et hunc intellectus a sensu accipit, qui semper concrete & singulariter cognoscit. Sentire enim singularium est, inquit Philosophus, & hic & nunc existentium. Secundus, concrete vniuersaliter, qui explicatur per dicibilia concreta vniuersalia, ut album, nigrum, calidum. Tertius modus est intelligendi abstracte & singulariter, qui exprimitur per dicibilia abstracta singularia, ut hæc albedo, hæc nigredo. Quartus denique est abstracte vniuersaliter, qui exprimitur per abstracta vniuersalia, qualia sunt albedo, nigredo. Et tres postremos intelligendi modos intellectus a sensu non habet, cum sensus neque vniuersaliter intelligat, neque abstracte. Inter hos autem quatuor postremos perfectissimus est, a sensu quidem remotissimus, & intellectui maxime proprius. Primus vero, sensui coniunctissimus, & omnium imperfectissimus. Intermedijs vero cum vtriusque extremis aliquid participant, primo quid modo perfectiores, & quarto imperfectiores. Habent enim in se vnū sensui & alterum intellectui respondentens. Vtriusque, & agere & pati, ipsius, intellectus aliquid commune est. Id intellectus cui comperit agere, intellectus est agens, qui intellectioem est effectiuus, id vero cui conuenit pati, intellectus est possibilis, & intellectioem suscipiens. Torus autem intellectus, ex his, intellectu inquam agente, & possibili, ut partibus suis substantialibus constitutus, & agit & patitur gratia diuersarum partium. nam ratione intellectus agentis agit, & patientis patitur, perinde atque res naturalis gratia formæ mouet, & materiæ ratione mouetur. Has autem duas intellectus partes, nō modo ratione, sed & re abiuncte esse diuersas, ex huius capitis numero xxij, haud difficile est deprehendere, vbi dicitur, id intellectus esse impassibile, scilicet intellectum agentem, illud vero possibile, scilicet intellectum possibilem. Idem & ex huius capitis numero xxij, haud obscure dignoscitur, vbi dicitur intellectus prodere se duplicis esse naturæ, duasque substantiales partes obtinere, quod cum ex sequenti cap. tum ex dialogis metaphysicis amplius diffusiusque relinquatur agnoscendum. xxx. Hinc ipsum ut cætera intelligibilia. Quemadmodum enim cætera intelligitur per speciem ab ipsis in mente formatam, ita quoque & intellectus noster est intelligibilis per suam ipsius speciem in intellectu possibili productam, non enim potest intellectus humanus sine specie rerum intelligibilium intelligere, ut neque oculus sine specie coloris videre. Et in seiunctis a materia, mentibusque supramundanis a materiæ consortio prorsus se iugatis, cum se ipsas intelligunt, idem est intellectus, visque intellectiua, & quod intelligitur. nam ipse beatarum mentium intellectus tum est obiectum illius intellectiois, sicut & cum intellectus noster se ipsum intelligit, idem est intellectus, & obiectum quod intelligitur. Cum vero mentes supramundane alia se ipsas intelligunt, nō idem est intellectus, & quod intelligitur, sicut neque cū noster intellectus alia a se ipso apprehendit, est enim & noster intellectus a materia seiunctus. In his vero formis rerum sensibilibus quæ materiæ coniunctæ sunt, et sine ea subsistere non possunt, cum intelliguntur, nō idē est intellectus, et quod intelligitur. nam quod intelligitur, materiæ est adiectum, intellectus autē sine materia.

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Intellectus potentia, intellectus possibilis, passibilis, patiens. ¶ Abiunctus, a materia. ¶ Impassibilis, quia nihil vnquam in se recipit. ¶ Immixtus, nullam rerum speciem in se tenēs: hoc enim impassibilitatē consequitur. Id vere est, cuius substantia fluxa nō est dissolubilis, atque deficiens vnquā. ¶ Intellectus qui vere est, intellectus rationalis. ¶ Intellectus quo reminiscimur, intellectus sensualis, imaginatio.

Vintum caput cōtinet vnā conclusionē, septem intellectus agentis proprietates, & vnā vtrique & agenti & patiēti cōmunē, vnā quæstionem, & eius solutionem. ¶ Conclu- 31
sio. Intellectus, duas actus & potentia obtinet differentias.

¶ Nam quæcunque natura fiunt, eorum aliquid vt materia est, ad omnia quæ in illo genere fiunt, potentia, aliquid vero forma, illorum quæ fiunt, effectuum principium. Ita igitur erit in anima, atque has aptare conueniet differentias. Est enim intellectus hic in omnia fieri, & omnium intelligibilium potentia: vt in sensibilibus omnium sensibilibus materia, hic vero in omnia facere, intelligibiliumque omnium effectuum principium: vt omnium rerum naturalium forme, & actus, & hunc intellectum agētem nuncupamus, illū vero intellectū potētis. Et intellectus agens, rerum notiones in intellectu potentie inducit: vt habitus, & species, & vt lumen. Quomodo enim lumen existentes colores actu facit, ita intellectus agens susceptis materialibus et singularibus notionibus, eas distinguit, distinctasque apparere facit. Et notiones vniuersales nunc has, nunc illas efformat: quæ nunquam sine ipso (vt neque sine lumine colorū varietas) apparent. ¶ Septem intellectus agētis 32 proprietates. Est abiunctus, impassibilis, immixtus, eius substantia est actus, intellectu potētis honorabilior est, est enim agens honorabilius patiēte, et species & forma honorabilior materia, idem intelligens, et intelligibilis: vt scientia actu, et quod scitur, est intellectu potētis tempore posterior: quod non quæ primum est intellectus potētis, intelligat: et cū tunc non intelligat, postea intelligit, non tamen omnino posterior est, neque quidem tempore, nam substantia semper adest, actione vero non semper. Et intellectus solum id separabile est, quod vere est: atque id solum immortale atque perpetuum. ¶ Quæstio. Cur post mortem non reminiscimur? ¶ Responso. Intellectus 33 qui separatur: vere est impassibilis, nullaque dissolubilis morte, is vero quo reminiscimur, et sine quo anima non reminiscitur (modo eum liceat vocare intellectū) passiuus est, morteque dissolubilis: hinc merito post mortem non reminiscimur.

Vinti capitis scholia. xxxi. Ita igitur erit in anima Plerique existimant intellectum agētem & possibilem re ipsa idem esse, scilicet totum intellectum, & ratione sola discrepare, nam ipsum intellectum vt efficit intellectiones, dicunt agentem vocari, eundem vero quatenus eas suscipit, possibilem. Verum non videntur ij Aristoteles determinati onī consentanea sentire, qui cum alias, tum hoc loco ostendit intellectui (quod comple- tum quiddam sit, & per se natum subsistere, propriamque operationem habere quam exerceat) duas partes, non modo re ipsa, sed & specie distinctas, inesse, vnā quidem rerum naturalium forme analogam, & intellectuonum effectiuam, alteram vero per similem materiae, & notionum susceptiuam, quādo quidem nihil in seipso natum est quicquam efficere, aut suarum quas efficit operationum esse subiectum, nihil itidem ea quæ suscipit, natum est efficere. Sunt enim efficere & suscipere respectu eiusdem primi repugnantia, vt nulli eidem competere possint vnquam, sed hoc potentia, illud vero actu conuenit. Neque hæc determinatio animæ simplicitati derogat, quæ & indiuidua & simplex dicitur, quod in partes eiusdem speciei differentes, materiaeque particulis respondentes dirimi non possit, quemadmodum alia rerum naturalium forme. Nihil scilicet diuidua est in partes substantiales actum & potentiam, quam sane sectionem alia forme non sustinent. vt habitus & species, & vt lumen. Quomodo ad internam & quæ a phantasia proficiscitur visionem peragendam requiritur intimum lumen, vt spiritus visui qui ab anima ad communis sensus organum diffundantur, ita quoque ad intelligendum, spirituale quoddam lumen & intimum requiritur omni lumine corporeo longe præstantius, & diuinorum luminum subrubtilis fulgor. Et hunc intellectus agens suapte natura efficit, suam que orientiam intimo splendore perfundit & illustrat, quo haud secus peragitur intellectio, quam visio lumine exteriori in aere diffuso. At qui in errore versantur, non hoc lumine præditi sunt, sed sophisticis quodam falsoque luminis nitore, quo vera iudicant falsa, & cōtra, sicut oculus male dispositus lumen haberet quo albi iudicaret esse nigri, qui vero cōtra verum id lumē sortiti sunt, inter verū & falsum haud maiore negotio diiudicant, quod oculus corporeo offusus lumine inter albi & nigri. Cæterū vt lumē corporeū interētis nebulis aut atra caligine nostris subtrahit obrutibus, ita & cadidissimū illud diuinūque lumē extinguitur diffunditque prohibetur per vitia & animæ graditudines, potissimū autem per intemperatā obruentē animū, & prorsus labefactā. Hinc honeste & temperate ipsi viuēdū est, qui hoc lumen incolunt & sincerū (vt par est) seruare volūt. xxxij. Et intellectus solū id separabile est. Non hic vnā patre intellectū, vt agētē solū, separabile esse insinuat Aristoteles, alterā vero scilicet possibilem

separari non posse. Nam cū totus intellectus a corpore separabilis sit, & per se subsistere natus, oportet vt rāque eius partem & agentem & patientem etiā separabile esse, alioquin intellectus agens a corpore separatus esset otiosus, vt qui non haberet in quo intellectiones efficeret. Sed ea partitione vtitur litera, volens designare intellectū nostrū esse immortalē, quo excludatur intellectus sensualis, non nūquā intellectus nomine sibi vēdicās. Primum siquidē & præcipue intellectus de rationali intellectu dicitur, & secundo de sensuali, quod imago quædam sit intellectus rationalis. Itaque ipso intellectu in duas partes rationalē & sensuale diuiso, sola prior pars, rationalis inquam, immortalis est, posterior vero cū corpore dissoluitur ac interit. Et cum idem re ipsa sit intellectus rationalis, & anima rationalis, haud dubie Aristoteles hic animi nostri immortalitatem asseruit, neque de ea re (vt nonnulli calūniatur) Ambiguas versat sententias. Quā quisquis sibi persuasam habet & exploratā, magnū sane habet ad sui perfectionē per doctrinā & purgatorias animi virtutes incitamentū. Cum enī tantē dignitatis anima nostra cognoscitur, vt fato non sit obnoxia, his quasi calcaribus & stimulis scitatur ad ipsam animū pro sua dignitate excolendum, & cum disciplinis tum virtutibus exornandum, quo immortalis immortalibus bonis insignis effulgeat. Quod sane facit sedulo, quæ ex sacro philosophi studio profectū querunt, & præcipuū fructū. Is enim est, seipsum quantæ sit dignitatis & excellētiæ, ex rebus ipsis cognoscere, ad authorē suum qui adeo in hominem munificus fuit, se totum conuertere, enitētiæ ad bonitatis illius assimilationē. xxxij. Is vero quo reminiscimur, & sine quo anima non reminiscitur. Quāuis idem re ipsa sit intellectus rationalis & sensualis, vt prope anima humana, & intellectione efficere nata, & imaginationē, tamē rationē diuersa sunt, ob diuersas quas peragūt functiones. Nam rationalis intellectu dicitur, quatenus efficit intellectiones non in materia, sed subiecto in corpore. Et is neque secundū substantiā deficit, neque secundū operationem, non minus enim corpore solutus intelligit, quā corpori cōiunctus. Sensualis autem intellectus dicitur, quatenus interiorior sensus facit operationes, & in subiecto quidē corporeo. Et hic quāuis secundū substantiā non deficit, nam idem est ipsi anima, tamen secundū rationē denominationē que deficit. Nam post mortē non amplius huiusmodi exercebit operationes, eo quod deerunt organa corporis, quare amplius non dicitur sensualis.

Aristoteles immortalitatis animæ nostræ consciūtu fuisse.

desinat

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Verum & falsum, propositionum passiones. ¶ Intellectus potentia, intellectus actus. ¶ Tempus indiuisibile, atomus, indiuisibile temporis.

34

Extum caput cōtinet duas operationes intellectus, tres in modis indiuisibilis, & vnū corollariū. ¶ Dux intellectus operationes. ¶ Prima. Primum intelligit simplicia, quæ decem prædicamentorum generibus sunt digesta, circa quæ non est verū aut falsum. ¶ Secunda est simplicium compositio: vt ex quibus fiat vnū cōponit enim simplicia intellectus, non sicut acerrū, sed taliter vt ex ipsis simplicibus notionibus dissociatis atque discollectis vnū efficiat, similique est ei membrorum compositio ni, quā Empedocles cecinit a cōcordia factā. Sicut ei apud Empedoclem non omne membrorum in vnum cōgestum cōponit animal, ita neque oīs notionū cōgeries facit compositionem. Et hæc compositionum vera est: vt qua componitur diameter a symmetro, hæc vero falsa: vt qua componit diametrum symmetro. Et iterū cōpositionū hæc præteritorum est, qua intellectus res ipsas factas genitasque intelligit, hæc præsentium, qua res ipsas intelligit vt præsentēs, & quasi præsentis coassistēs atomo. hæc vero futurorum, qua res tanquā gignendæ & futuræ concipiuntur: vt intellectus apprehendit quod Cleon fuit albus, Cleon est albus, quæ futurus est albus. Et quæ hoc modo coniuncta sunt, contingit negatione diuidere omnia, atque ita intelligere: Cleon non fuit albus, non est albus, non erit albus. Est enim negatio diuisioni diuisionique simillima, & affirmatio compositioni. ¶ Tres indiuisibilis modi, primo indiuisibile est, quod neque actu neque potētia diuidi potest. Secundo quod actu indiuisibile est, potentia vero diuisibile: vt linea, superficies, corpus, tempus, & omne continuum. ¶ Tertio dicitur indiuisibile, non secundum quantitatem, sed secundum speciem: vt homo. Et cum intellectus intelligit indiuisibilia primo, vt immateriales formas vt runque & intellectus & tempus indiuisibilia sunt. Et cum indiuisibilia secundo, vt longitudinem: tunc actu indiuisibilis est intellectus, & tempus indiuisibile. Non enim magnitudinis hanc partem prius, & illam posteriori ma-

D iij

telligit, sed totam simul, nam tunc non unam, sed plures intelligeret magnitudines, si tamen eam diuellerit, pariter diuelleret & tempus, & in tempore intelligeret. Et indiuisibilia tertio, intelligit notione animae indiuisibili, & tempore indiuisibili. Et non intelligimus quomodo voces & uocabula diuidue proferuntur. Per accidens tamen intellectiōnem diuiduam esse, & non suapte natura, sed uocabuli culpa (quod cum mora, uocisque protractione effertur) cōcedere, nihil apparet incommodi. Et cum in omni magnitudine, & quod secari potest, insit aliquid impartibile, quod separari non potest, & quod unum et cōtinuum esse efficit: ut punctus longitudinē unā, et nunc tēpus unum: huiusmodi impartibilia ut priuationes apprehendit intellectus: quem admodum malum et nigrum ex suis quodammodo apprehendit cōtrarijs. ¶ Corol. 36. larium. Quo fit ut intellectus noster potētia sit cognoscens. ¶ Nam si quis est potētia non nixus, suoque iunctus contrario (potentia enim actui quodammodo contraria est) is semper seipsum cognoscit, et eius substantia maxime actus est, et proprie maximeque separat, rerum priuationes, cōtraria, et informia haud intelligēs, perinde atque si oculum fingas semper uidentē, et auditum semper audientem: nunquā hic silentium percipit, ille uero tenebras per sentiet nunquā. Est igitur intellectus qui priuationes apprehendit, et cōtrarium ex contrario, potētia nixus, suoque quodammodo iunctus contrario. Et sicut oculus circa proprium visibile non errat: ita neque intellectus fallitur cū quid simplicium tractat, ut formas sine materia, At si enunciat, ut si affirmat alterum de altero saepe ipsum falli cōtingit, falsumque dicere: quae admodum oculum iudicando hoc uel illud esse album, per se falli cōtingit.

Sexti capitis scholia. xxxiii. Secunda, est simplicium compositio. Sub compositioe diuisio, ut negatio sub affirmatione comprehenditur, quae est simplicium notionum per negationis notam in mente connexio, ut homo non est expertus rationis, quemadmodum compositio est plurium in animo coniunctio per notam affirmationis, ut homo est praeditus ratione. Et cum omnis ratiocinatio compositio sit, nam est propositio hypothetica affirmatiua, ipsa ratiocinatio sub compositioe continetur, tanquam species sub genere. Ceterum cum contemplatio ratiocinatio sit ex necessarijs procedens, consultatio uero in idem ratiocinatio, sed quae ex contingentibus sit conflata, utrunque & contemplatio & consultatio sub compositioe comprehenditur. Demum ea mentis intellectio qua plura conueniunt aut per unionem determinationis & determinabilis, aut per conjunctionem, ut homo albus, homo & lapis, homo uel asinus, quodammodo media est inter utranque operationum hic positarum, ueriusque aliquid participans, conuenit enim cum simplicium apprehensione, quod neque uera neque falsa est, cum compositioe, quod ex diuersis constituatur notionibus, quare sub ipsis tanquam sub extremis medium continetur. Et haec compositio uera est. Propositio mentalis intelligenda est tanquam imago occultata & uelata in speculo. Vera quidem, ut imago uere referens id cuius est, falsa uero, ut imago false referens. Propositio uero uocalis & scripta est ut nota signum que sensibile in exteriori speculi superficie oculis conspicuum, designans latentem in eo imaginem. Ita enim propositio uocalis aut scripta signum est exterius, exprimens propositionem mentalem. Et sicut huiusmodi in extrema parte speculi nota diceretur uera, quia latens imago qua denotat, est uera, & falsa, quia interna imago quam hoc sensibile signum refert, est falsa, ita propositio uocalis dicitur uera, quia sua mentalis est uera, & falsa, quia sua in mente recodita qua exprimit, est falsa. xxxv. Tunc actu indiuisibilis est intellectus. Intellectus, intellectus actu, intellectio quoadmodum & pauloante capi debet cū dicitur, utriusque & intellectus & tempus indiuisibilia sunt. At ubi dicitur littera, & cū intellectus intelligit indiuisibilia primo, item & duas intellectus esse operationes, & in alijs nonnullis huius cap. locis, intellectus sumi debet pro intellectu potentia, uique intellectiua. Et hinc uerū apprehenditur id cuius notae admodum, intellectum hoc in capite nunc pro intellectu potētia, nunc pro intellectu actu desumi. Neque oportet si obiectum sit extensum & diuiduū in partes extensionis, quemadmodum magnitudo, eius simulacrum intellectualem itidem extensum esse, & partitioni obnoxium. Sunt enim magnitudinum species intelligibiles in animo inextensae, ac indiuiduae. xxxvi. Nam si quis est potētia non nixus, intellectus noster inducitur potentia cognoscēs, quod non semper actu cognoscat, sed cū interdū sit non cognoscens, potest tamen cognoscere. Is itaque intellectus dicitur non nixus potētia, qui semper est actu cognoscens, neque unquam est non intelligens, & dicitur is non esse iunctus suo contrario, ut potētia nixus, nā actus est ut esse potētia uero ut non esse, esse autem & non esse, latam inter se habent repugnantiam & contrarietatem. Et huiusmodi intellectus semper actu intelligēs, seipsumque cognoscēs, intellectus est diuinus, cuius substantia maxime actus dicitur, quia potentia intellectiōnem suscipiua, alteraque intellectus parte loci sit alienus, quando quidem in se recipiat nihil, sed purissimus sit simplicissimisque actus. Verū

haec metaphysicus discutiat. Ceterum quāuis talis intellectus rerum priuationes & informia per se non apprehendat, ut dicitur littera, non tamen ex eo conficitur intellectum illum non omnia intelligere, quia intelligere priuationes & negationes, non est proprie intelligere, sicut nec uideri tenebras est proprie uidere, sed uisione priuari, & audiri silentium non est proprie audire, sed auditu priuari. Dicitur enim is intellectus omnia intelligere, quod quāuis referunt similitudinem aut remotam aut propinquam, intelligat omnia, & non quia cognoscat imperfecta, omnino ab eius uestigio deficientia. Ad enim posse, potius impotentiae est.

¶ Septimi capitis annotatiunculae.

¶ Pupilla, oculi sphaerula per quam uisio completur.

37

¶ Optimum caput continet decem sensus & intellectus conuenientias atque comparationes, ¶ Decem sensus, & intellectus conuenientiae atque comparationes. Et si intellectus longe dignitate sensum antecedit multa tamen cum sensu commercia, multaque conuenientias tenet.

¶ Prima. Sicut sensus potentia, actu sensu tempore prior est, & idem sensibile actu, & actu sensus: ita intellectus potentia, intellectum actu tempore praenit: & idem scibile actuque scientia. ¶ Secunda. Quemadmodum sensus neque proprie passio, alteratio, motus uel est (nam motus, actus est imperfectus: actio autem sensus, absoluta semper perfecta que habetur) ita neque intellectus, passio alteratio, aut motus est, sed perfectio quaedam. ¶ Tertia. Sicut sensus aliquando simplex ut flauū apprehendit, aliquando uero alterum cum altero nequit, ut cū flauum apprehendit pariter & dulce, ita intellectus interdum simplicem rei essentiam intelligit, interdum uero eam cum altero nequit, & dicit eam pulchram aut bonam esse. ¶ Quarta. Sicut sensus cum solam flauitatem apprehendit, neque appetit neque fugit, cum uero coapprehendit dulce aut amarum, protinus appetit aut fugit: hunc in modum intellectus solam sanitatis essentiam neque prosequitur neque fugit, sed simul atque sanitatem cum bonitate iunxerit, prosequitur. Quantum enim uoluptas in sensu, tantum bonitas operatur in intellectu: et quantum in sensu dolor tantum potest in intellectu malitia. Ut enim sensus uoluptate trahitur, refugitque dolorem, ita intellectus bonitate rapitur, malitiamque repellit. ¶ Quinta. Sicut in sensu appetituum aut fugitiuum a sensitiuo, aut a se inuicem se iuncta non sunt: sed esse, sola que ratio altera est: itidem et in intellectu prosequitiuum refugitiuumque. ¶ Sexta. Quemadmodum cum sensus sensibilia ut uoluptaria apprehendit, prosequitur: cum uero trista atque dolorifica, fugit: ita quoque cum intellectualem animae quaedam simulacra (quae phantasmata dicuntur) assistunt, quae cum bonitate aut malitia affirmando aut negando nequit, toties aut prosequitur aut fugit, neque enim sine phantasmate intelligit anima. ¶ Septima. Sicut aer motus mouet pupillam, & pupilla interiorem & abditum sensum, & aer motus mouet auditum, et auditus con similitur eundem introrsus sensum, qui subiecto uerus est, et in medio constitutus ut centrum, ratione tamen multa (est enim ille, qui prius positus est discrimen albi et dulcis apprehendere, et non modo duorum, sed et trium et quatuor et quinque sensuum sensibilibus discrimina diiudicat) ita ad phantasmata intellectus sese habet. Nihil enim refert iudicare non similia, et iudicare contraria: ut si ita album ad b nigrum, sicut c album ad d dulce: & apprehendens a & b idem subiecto sit: ita apprehendens c et d, idem subiecto erit. et ita transmutato apprehendendi modo. ¶ Octaua. Sicut sensus simulacris utitur seruatis, et mouetur animal absentibus sensibilibus: ita intellectus saluatis phantasmatis, inuenitque in ipsis quod prosequatur aut fugiat: et saepe ex praeteritis aut praesentibus futura coniecta deliberat que prosequi aut fugere. Et hic intellectus qui modo prosecutionem, modo fugam molitur, practicus, actiuus, administratiuus nominatur: contemplatiuus uero nihil mouet, ipsa rei apprehensione cōspectioneq; cōtentus. ¶ Nona. Sicut uoluptas et dolor ad sensum, bonū et malum ad intellectum actiuū: ita se habet ueritas et fal-

fitas ad ipsum contemplatiuum. ¶ Decima. Sicut sensus non separate cognoscit, ita intellectus aliqua vt simum secundum q̄ simum intelligit non separe. non enim similitatem a naso precipere potest, quādoquidem nasum in suo esse, suaq; diffinitio ne claudat. est enim simitas, nasi cavitās. Mathematica tamē, et in quibus vtitur abstractiōe, aliter intelligit. tametsi enim re ipsa mathematica separata nō sint, ea tamen vt cogitatione et intelligentia separata, sine materia respicit. Et omnino intellectus qui purus actus est, absolutissima atq; abstractissima intelligit. ¶ Vtrum autem intellectus qui non omnino separetus est, aliquid intelligat earum formarū que oīno a materie cōsortio imunes sunt et absolute, alius et alio loco futurus est sermo.

Secundū primi capitis scholia. xxxvii. Et idem scibile actu atque scientia. Idem esse actu scibile, & actu sensum siue sensationem, scilicet speciem scibilem quæ extero scibili formatur in organo, & mediante qua sensus percipit obiectum, dictum est abū de libri precedentis capite decimotercio. Consimili quoque modo existimandum est idem re ipsa esse intelligibile actu, & intellectum actu, atque intellectionem. v. p. re speciem intelligibilem ab obiecto in ipso intellectu efformatam. ratione tamen diuersa sunt. nam ea species quatenus ab obiecto potentiaque intelligibili proficiscitur, dicitur intelligibile actu, quod actionis quidem rationem obrinet, quatenus vero eadē in intellectu recipitur vt subiecto, dicitur intellectus actu atq; intellectio, quæ proinde passionis rationem sortitur. Nō est ergo præter intellectionem ponēda, cum intelligimus, species intelligendi in anima, ab intellectione re ipsa distincta, vt nonnulli astruunt, cum intellectio nihil aliud sit, quam species intelligēdi in intellectu recepta, quemadmodum in sensu ponenda non est species sentiendi a sensatione diuersa, quandoquidem sensatione nihil profecto sit aliud quam species sentiendi in organo apprehensa. Et hoc in loco scibile non contracte, speciatimq; sumitur pro conclusione demonstrabili, neque scientia pro habitu conclusionum demonstratarum, sed communiter vt runque accipitur. scibile quidem pro quouis intellectu obiecto, & scientia pro quouis intellectu notitia. Vtrumque tamen hic actus est nomen. Sicut sensus aliquando simplex vt flauum apprehendit. Dicitur sensus, apprehendere simplex, cum vnus sensus duntaxat scibile apprehendit, vt solum album, aut solum dulce, & non quia formam accidentariam sine subiecto cui inest apprehendat, vt albedinem aut nigredinem. Id enim sensus efficere non potest, sed solus intellectus. Alterum vero cum altero nō est sensus, cum diuersorum sensuum apprehendit scibilia, vt album pariter, & dulce, quod potissimum interioris est officium, exterior enim non nisi per accidens alterum scibile percipit, vt visus per se album percipit, per accidens autem dulce, vt liber præcedens satis superque monstrauit. Sicut in sensu appetituum aut fugitiuum a scitituum. Appetituum, fugitiuum & scitituum inmer se solum habent rationis discrimen, & re ipsa idem sunt, vt fugitiuum in intellectu atq; intellectuū, scilicet ipse intellectus actiuus. ratione tamen aliud, nam profectiuum dicitur, p̄ quanto aliquid consilio profectitur, vt bonum, fugitiuum, vt recusat quicquam & aueratur tāquam malum. intellectum vero, quatenus consultat deliberatq; quidnam sit agendum. Quo fit vt Aristoteles manifeste sentire dignoscatur, animæ potentias in se & ab anima solo rationis discrimine dirimi, quemadmodum in adiectis ad introductionem in libros de anima declaratiunculis ostensum est. Liqueat etiam intellectum hominis a voluntate (cuius officium est aut profecti aut abnuere quicquam) sola ratione discrepare, & vtrumque nihil aliud re ipsa quam animam rationalem esse. Nihil enim refert iudicare non similia. Dicuntur hoc in loco non similia, quæ genere quidem diuersa sunt, contrarietatem adinuicem non habentia, vt album & dulce. Cōtraria vero, quæ eiusdem sunt generis adinuicem pugnantia, vt album & nigrum. Quicquid igitur iudicat non similia, iudicat & contraria, vt sensus interior, at non cōtra oportet quicquid cōtraria iudicat, iudicare & non similia. exterior enim sensus illud quidem potest, hoc autem nequaquam. Vtrum autem intellectus qui non omnino separetus est. Is est intellectus humanus, qui quātū ad informationem non est separetus a corpore. est enim eius actus, & forma substantialis hominis cum corpore totam eius substantiam constituens. idem etiam quantum ad aliquas operationes, vt vegetandi, sentiendi, appetendi, & mouendi, non est separetus. nam eas operationes solum in subiecto corporeo efficere potest. At vero quantum ad alias, vt intelligendi & volendi, separetus est a corpore, quia eas non producit in organo corporeo. Itaque intellectus partim est materialis, & partim immaterialis, aliarum vero rerum naturalium formarū profus sunt materiales.

¶ Octauū capitis annotatiuncula.

¶ Scibilia, quæ sensui sūt peruia. ¶ Intelligibilia, quæ capisuntur intelligentia. Actus scientia, intellectio. ¶ Res actu scite, quæ in anima existētes, actu sunt deprehensę.

¶ Res actu scite, actu scibilia, vt actu sensus, & actu scibilia. ¶ Sensū esse sensibilia, & animā omnia, est sensū actu scibilia in se cōtinere, sensibiliūq; similitudine indui, & animā rerū omnium notiones & simulacra continere, & vt omnium indui informariq; similitudine: quæ res ipsas, eam quodammodo videri & apparere facit. ¶ Phantasmatis, phantasmatibus.

38

Actuum caput cōtinet tres cōclusiones, & vnum corollarium ad secundam. ¶ Prima conclusio. Anima quodammodo omnia est. ¶ Nā omnia, aut scibilia, aut intelligibilia sunt: quæ omnia sunt scibilia, intellectuq; apprehensibilia. Atqui actu scientia, nihil aliud est quam res ipsa actu scite: vt sensus actu, nihil aliud est quam ipsa actu scibilia, est igitur anima quodammodo omnia: vt sensus scibilia. Quod adhuc vt clarius diluceat, sensus & scientia diducuntur in potentiam & actum. Potentiam quidem, cum non in opera et functione sunt. in actum vero, cum suam exercent operationē. Et cum sensus est in potentia, res scibiles (quæ scibilia dicimus) est potentia: et sensus, scitituum dicitur. et cum est actu, illa est actu. Ita cum anima est in potentia, res intelligibiles potentia est, et potens scire dicitur: et res ipsæ dicuntur scibilia. cum vero est actu, est ipsa intelligibilia actu. ¶ Secunda conclusio. Anima, res ipsæ cū materia non existit. ¶ Nā anima quodammodo est omnia, necesse igitur est aut ipsa sit cum materia, aut ipforum citra materiam species & formæ. nō autē est ea ipsa cum materia, vt neque sensus cū materia scibilia. lapis enim non est in anima, sed lapidis species, est igitur citra materiam omnia, ¶ Corollarium. ¶ Quo fit vt anima sicut manus habeatur. ¶ Vt enim manus, organum organorum est, et qua omnibus vtitur instrumentis: ita anima species specierum est, et qua omnibus vtitur speciebus et formis, itidem et sensus, species scibilibus est. ¶ Tertia. Rerum scibilibus, et quæ sine magnitudine nō percipiuntur, scibiles species a materia separetæ, intelligibilia sunt. ¶ Nā huiusmodi scibilibus siue habitus, siue passiones, et abstractor atq; mathematicorum, vt lineæ, superficiē, circuli, triangu li: intellectui habentur, vt scibilia sensibus. Hac de causa si defuerint scibilibus sensus, vt linearum et magnitudinum, neq; discet, neq; intelleget, fieriye geometer poterit vnquā: et ita si defuerit sensus aliorum scibilibus. Talsa enim cum speculetur intellectus, necesse est pariter phantasma aliquod speculari. Phantasmata enim sicut scibilia sunt: præter hoc q̄ præter materiam existunt. Sed ab affirmatione & negatione differunt, q̄ affirmationes & negationes veræ aut falsæ intellectus complexiōes sunt, nō autē phantasmata. Hinc neq; phantasmata, primæ scibilibus intellectiōes, sunt, ex quibus constant affirmationes & negationes, non tamen hæ primæ intellectus notiones sine phantasmatis existunt.

39

40

41

Quasi cap. scholia. xxxviii. Est igitur anima quodammodo omnia. Nō quidē secūdu substantiam, sed affimationē & affirmationem, q̄ ipsa rebus assimilatur, imo res ipsæ esse videtur, quarum notiones suscipit, quæ admodum speculum omnium sibi obiecto nū informatur similitudine, quæ facit vt speculū videatur esse ipsa res obiecta, vt si obiectatur lapis speculo, fit speculum lapidi conforme, & apparet esse lapis, & si ignis redditur speculū signiforme. Et vero lignū, efficitur signiforme. Ita sensus dicitur quodammodo esse scibilia, q̄ qualitatuum scibilibus species in se recipiat, quæ faciūt vt sensus appareat esse ea ipsa quæ sentiuntur. Perinde atq; quispiā in scena ludog; theatriali vesse regia indutus, videtur rex. Idē ea cōmutata amictu militari v estitus, apparet esse miles, & ritu agricolæ postea amictus, videtur agricola, & ita in ceteris personis actitandis, xl. ¶ Vt enim manus, organum organorum est. Nō quōdem quātum ad dignitatem, naturęq; perfectionē, sed ad accommodatiōē & administratiōem. Nā manus plura exercet opera, vt picturam, cælaturam, modulationē citharæ, q̄ aliud quoduis corporis membrū. Nempe omnium fere artium operationes sunt mediante manu, q̄ ea vti mur cuiusuis artis instrumentis, vt edificatoriæ, fabrilis, nauigatorie, militaris. Animæ vero dicitur species specierū nō secūdu substantiam, & quia idem re ipsa sit anima & species, est enim hoc accidens, illud vero substantia, sed secūdu receptionem, quia plures intra se rerum species suscipit, quæ alia quæuis potentia, omnium em est susceptiua, xli. Nā huiusmodi scibilibus siue habitus

Quō anī ma homī nis est quodam modo omnia.

siue passionē. Species sensibilium dicuntur habitus, quae in sensu interiore fixae sunt, & diu permanentes, passionē vero, quae facile dimobiles sunt a subiecto, & cito transeunt. Et haec sensibilium species dicuntur esse intelligibilia, quia intellectus sunt obiecta, suamque in intellectu efformant speciem quemadmodum externus color, visus est obiectum, & suam in organo visus producit similitudinem. Porro quemadmodum species albedinis in oculo, alterius est naturae ab albedine cuius est species, ita & notio speciei albedinis existens in sensu interiori, alterius est rationis ab ipsa specie cuius est notio. Est enim semper imago altera specie ab eo cuius est imago. Ceterum huiusmodi sensu alia phantasmata in abdito sensu introrsum recondito seruata, differunt ab affirmatione, & negatione, quod affirmationes & negationes, mentis sunt enunciationes, non autem phantasmata sensibilium, ut quae sunt extra intellectum, quare neque interioris sensus phantasmata sunt primae sensibilium intellectiones & notiones, ex quibus quidem notionibus sunt affirmationes & negationes, ut neque albedo est ipsa visio, non tamen haec primae sensibilium intellectiones sine sensu alibus phantasmatibus esse possunt, ut neque visio sine colore. Hinc neque phantasmata, primae sensibilium intellectiones sunt. Ad intelligendum ea quae hic Aristoteles affert, praenotandum videtur quod sicut albedo existens in pariete suam similitudinem in oculo, fitque visio, cuius albedo obiectum est, ita phantasma sensuale existens in sensu interiori, suam causat speciem in intellectu, & sit prima intellectio, singularis scilicet & concreta, cuius sensibile phantasma obiectum est, & eius notio recepta in intellectu, est intellectio. Neque recte probatur phantasma sensuale specie differre ab eius specie in intellectu, quia haec in subiecto inextenso sit, illud vero in extenso, cum, id accidentium speciem non euariet, ut de albedine promptum est ostendere, quae eadem consimilisque natura in anima & pariete esse poterit, neque extensum esse vel inextensum, est de intrinseca accidentis natura aut ratione, sed prorsus extrinseca & aliena. Sed recte illa duo specie differre comprobantur, quod vnum sit obiectum, scilicet phantasma quod sensu intimo referatur, alterum vero sit species & similitudo prioris, obiectum autem & similitudo specie differunt, ut veritas & eius vestigium, exemplar & imago. Huius itaque primae intellectiones intellectus agens est opifex intrinsecus, concurrente tamen simulacro sensibilis opifice extrinseco sicut forma oculi est efficiens intrinsecum visionis, & apprehendens speciem visibilem albedo autem externa quae obijcitur oculo, est efficiens extraneum visionis. Vterius notio illa concreta & singularis, quae prima intellectio esse dicta est, obiectum est notionum vniuersalium & abstractarum, quas intellectus propria virtute nixus format. Sed huiusmodi prima notio nihil producit in intellectu ad faciendam notionem abstractam, non enim suam causat speciem, quae sit notio abstracta & vniuersalis, quia non potest notio illa concreta & singularis causare speciem nisi sibi consimilem, scilicet concretam & singularem. Sed intellectus nihil a prima intellectione recipiendo, sed solum se ad illam ut obiectum conuertendo, format suapte natura notionem abstractam, & vniuersalem, non modo vnam, sed etiam tot, quot praedicamentorum rationes ei continentur, ut notionem, substantiam, quantitatis, qualitatis, figuram, & ceterorum. Et haec secunda intellectio persimilis est visioni albedinis quae fieret in oculo non suscepta tamen in organo visus similitudine albedinis. Ut enim albedo illic est obiectum visionis, & oculus ipse videt, obiectum inquam non producens quicquam in oculo ex conuersione sui ad albedinem efficiente visionem, ita prima intellectio obiectum est nihil efficiens in intellectu, & intellectus producens notionem abstractam ex nihilo, facit eam in se cuius uiam notionis concretę, a qua abstrahit. Et istarum abstractarum notionum intellectus solus est opifex sine quopiam cooperante, quare magis huiusmodi notionum secundarum opifex est intellectus, quam primarum. Intellectus autem noster entium supramundanorum, ut intelligentiarum, format notiones sine aliquo phantasmate sensibili, quod pro obiecto habeatur, praecedente, & sine notione animi concreta prauiua, quando quidem propria eius natura est intelligere entia intelligibilia, & a sensu longe aliena, quare ea sine notione ex sensu profecta tanquam propriam prolem ex se gignit. At non est propria eius natura intelligere sensibilia, sed ea infra suam dignitatem subsidientia complectitur, ut viam praebent, & adminiculum ad propria obiecta perueniendi, tanquam vestigia ad veritatem, & imagines ad exemplar. Sunt enim sensibilia, intelligibilem vestigia. Nil mirum ergo si sensibilia non intelligat nisi mediante phantasmate sensibili, quod quidem causat notionem primam, & concretam in intellectu. Intellectus tamen ex notio sensibilium assurgit ad notitiam intelligibilem tanquam ex medijs in finem ordinatis ad ipsum finem, & ab imperfectis ad perfectum, sic quod nisi intellectus fuerit a sensibilibus excitatus, & initium sumperit, impossibile est ipsum ad intelligibilem notitiam peruenire, ut sine via interstiti impossibile est ad metam & constitutum terminum proficisci. Siquidem in sensibilibus relicta sunt ipsorum intelligibilem vestigia, ex quorum quidem vestigijs perquisitione ut via, perueniendum est ad notitiam intelligibilem, sed non assurgit intellectus ex sensibilibus ad intelligibilia, formando de intelligibilibus notiones similes ijs quae habentur de sensibilibus. Nam si quis volens intelligibilia a materij consortio prorsus exemplata comprehendere, formauerit notionem alicuius sensibilis, haudquaquam intelligibilia intelliget, cum notio illa rei sensibilis tantum distet a vera notione intelligibilis, quantum sensibilis ab intelligibilibus, ut si quis volens angelum intelligere, formet notionem similem notioni hominis, & concipiet caput, manus pedes, similiter & alas, ut aliquando aut pictus aut effigiatum angelorum conspexit, tantum abest ea notio a propria angeli notione, quantum angelus pictus a vero angelo. Et quantum conantibus in corporea intelligere, prius sese offert corporea moles a phantasia obiecta, & a qua intellectus se

Quod obiecti extrinseci species intelligibilis est inextensa.

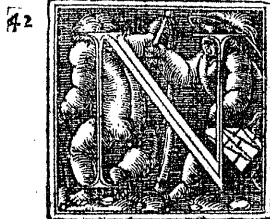
Quo mens nostra intelligit supramundana.

vix bene potest eximere, tamen nisi illam exuerit, & infra se phantasmatis speciem sibi improprie abiciens, altius euadere conatus fuerit, non potest ad intelligibilem speciem peruenire. Distat enim tantum vera & propria intelligibilem notio a ratione sensibili hoc modo a phantasia profecta, quantum ipsa intelligibilia a sensibilibus naturae discrimine & diuersitate differunt. Sed ex sensibilibus mens nostra ad intelligibilia cognoscenda eleuatur per abstractionem & abnegationem eorum quae in sensibilibus comperuntur. Habet enim sensibilia proprietates, & affectiones imperfectionem arguentes, & distantiam a natura intelligibilem, apas tamen similitudines veriorum & perfectiorum naturarum ipsorum intelligibilem. Intellectus ergo noster paulatim & per gradus quosdam descendens, abnegat & abstrahit huiusmodi sensibilium affectiones, & proprietates, & ex huiusmodi abnegatione tandem peruenit ad veras intelligibiles notiones, ut ex notione corporei format notionem incorporei, non quidem sumendo corporei notionem pro obiecto, & eius speciem concipiendo, nam ea species nil nisi corporeum referret, sed eam abnegando & ex ea aliam penitus alteram, & quodammodo oppositam efformando. Sic ex notione plenitudinis occupantis format notionem plenitudinis non occupantis, quae tantum natura differunt, quantum plenitudo occupans, & plenitudo non occupans. Sic intellectus ex duratione fluente notionem efformat durationis non fluentis, & ex motu rapidissimo notionem maximi, & perferantissimi status. Et quia intelligibilia suam speciem non causant in intellectu, sed ea apprehendit intellectus cognitione alterius, ut sensibilium, assurgendo, ideo notiones intelligibilem quas habet intellectus pro isto in corpore incolatu, sunt solum vmbrae & debiles. Illae vero quas habet ex sensibilibus sibi obiectis, sunt firmiores, hinc melius sensibilia quam intelligibilia pro hac vita deprehendit. Et cum phantasmata sensu alia de lineis, circulis, & triangulis in sensu interiori seruata, sint singularia & concreta, representantia simul substantiam, quantitatem, figuram, situm & primae intellectus notiones ab illis formatę speciebus sensibilibus, etiam singulares sunt & concretę scientia autem notionum sit communium & abstractarum, constat huiusmodi phantasmata & primas intellectiones non constituere propositiones disciplinarum ut geometriae, nihil magis quam linea intelligibilis in pariete descripta, aut circulus, aut visio de ea formata singularis & concreta, constituit propositiones ad disciplinas pertinentes, cum singularia sint reiecta a disciplinis. Sicut enim ex visione lineae a b in materia sensibili descriptae, nihil aliud deprehendit oculus quam illam lineam, neque ullam alteram, quantumcumque sibi similem videt, ita ex phantasmate sensuali causato a sensu exteriori, & intellectio ne prima causata ab huiusmodi phantasmate, nihil aliud nisi linea illa deprehenditur, aut vnicus circulus aut triangulus. Sed intellectus a primis notionibus sensibilium singularibus concretis per abstractionem efformat notiones communes abstractas, quae quidem solummodo representant lineam sine subiecto & alijs accidentibus. Et non solum lineam in pariete descriptam representant, verum etiam omnem lineam, abstractam a tempore, loco, & ceteris proprietatibus singularia consequentibus, & ex huiusmodi communibus notionibus constituuntur propositiones geometriae, & ita de ceteris disciplinis quae versantur circa sensibilia, dicendum est. Hinc verum esse deprehenditur quod dicit philosophus in primo. Posteriorum, quod geometria nihil demonstrat de linea in pariete descripta, sed de ea quae per ipsam intelligitur. Iuvat tamen ad demonstrationem huiusmodi sensibilis descriptio, cum per eam sensus afferat intellectui praesidium quo minus turbetur & confundatur. Estque figuratio illa sensibilis ut scriptura quaedam explicita notionem animi communem, perinde atque scriptura homino explicat notionem hominis. Et sicut vocum scripturae sunt ad animi leuamen, ne aut confundatur, aut obliuionem incidat, ita & figuratioes geometricae animum iuuant.

Quod geometria non demonstrat quicquam de lineis sensibilibus.

¶ Nomini capitis annotatiunculae.

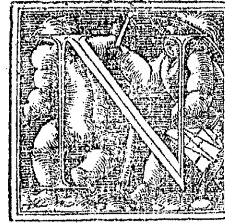
¶ Cupiditas, animositas, volūtas: vis cupiendi, irascendi, & volendi. ¶ Motus, motus secundum locum eius quod a se mouetur.

42

Onū caput continet sex conclusiones, quatuor rationes ad secundam, duas ad tertiam, & tres ad secundam partem sextae. ¶ Prima conclusio. Nunc de mouendi potentia determinandi se aptus offert locus. ¶ Nā aīa duabus potissimum differentijs discernit atque diffinitur, cognitione videlicet, & motu. De ea vero quae cognitione explicet, quae sensum intellectum, differentiationemque continet, iam aple diffuseque differuimus. De motu igitur, & de loco in locum mouendi facultate, nunc opportunè determinandi se prebere videtur locus. Et de ipsa quaestio est, an pars sit animae, a ceteris animae partibus, magnitudine, subiecto, locoque differens, atque disclusa; an ratione sola: an tota sit anima. Et si pars sit, iterum an sit vulgarum animae partium, quae nuncupari solent concupiscibilis, irascibilis, & rationalis: an alia quae-

libet. ¶ Secunda. Anima non est tribus partibus, concupiscibili, irascibili & rationali, discreta, diuisaque: vt volunt aliqui. ¶ Primo. Quia quibus discrimibus cupiditas, animositas, atque ratio differant: liceret ob consimilia & consimiles differendi occasiones animam in infinitas partes secare. ¶ Secundo. Quia videtur aliam animæ potentiam amplius quam hæc tres distare. Nam vegetatiua virtus (quæ & plantis & animantibus communis est) plus videtur a tribus his differre, quam ipsæ inter se & sentiendi virtus similiter, quâ neque rationalem neque irrationalem facile putare possis. In has autem animam non patiuntur: & secantur minus igitur & in tres prædictas eâ ipsâ secari debere putandum est. ¶ Tertio. Non modo sensus, sed & imaginandi virtus ab his distare videtur, & tamen si anima in has tres partes esset dissecta, imaginariam virtutem, aut concupiscendi facultatem, aut irascendi, aut volendi esse oporteret. Sed dicant quâ illarum efficiant. ¶ Quarto. Appetendi virtus, altera potentia ratione esse, ab omnibus concederetur. Atqui hanc sequestrare, diuellere & præcidere, inconueniens videtur: quod tamen fieri necesse foret, & eius, vna partium in concupiscibili vna in irascibili, & vna rationali abiret. sunt enim concupiscentia, ira, voluntas, appetitus. non est igitur hoc pacto secanda anima, sed has partes (quemadmodum cæteras) sola ratione distare, seiunctasque esse, putare oportet. Sed nunc quid moueat animal, disquirendum est. & alio quoque loco de spiratione et respiratioe, sono et vigilia futuram determinationem relinquemus. ¶ Tertia conclusio. Vegetatiua virtus animal non mouet. ¶ Rati enim sunt nonnulli altricem potentiam mouere, ob augmentum et diminuentum quæ ab ipsa proficiuntur. Sed id non ita esse ostendimus. ¶ Primo. Quia semper de loco ad locum motus, alii cuius sit gratia, cum imaginatione, prosecutione vel fuga: modo sponte et non coacta vi fiat. At nutritiua virtus et imaginatione caret, et (qui sensum et imaginationem sequitur) appetitu non igitur vegetatiua virtus animal mouet. ¶ Secundo. Stirpibus inest vegetatiua virtus. si igitur ipsa esset motiua, ipsis natura aliquod tribuisset et organum ad se de loco in locum transferendum. nihil enim in natura sine visu et otiosum. Id autem factitatum non cooperitur. non mouet igitur vegetatiua virtus. ¶ Quarta. Seseua lis virtus animal non mouet. Nam pleraque animalia sensum habent, quibus virtus motiua non adest. Fecisset enim ipsis natura ad illum exequendum instrumenta, si nihil frustra facit, et in necessarijs non deficit. nisi forte orbata, lacerata, et mutila excipias. qualia non sunt hæc, vt quæ augmentum et decrementum sumant, pariter et generent. Non igitur sensitua virtus motiua est. ¶ Quinta. Virtus appetitiua motiua non est. ¶ Eadem cum superiori ratio duci potest. Et concupiscentes et irascentes vt continentes, non sequuntur appetitum: et minus rationales: sed intellectum rationemque sequuntur. Intellectus autem (vt modo probabitur) non mouet. ¶ Sexta. Motus a virtute intellectiua non proficiuntur. ¶ Nam duplex est intellectus: contemplatiuus, et actiuius. sed eorum neuter mouet. Contemplatiuus enim non mouet: quia de singularibus prosequendis fugiendisve nihil considerat. motus autem, prosequendis aut fugiendis est. Neque quidem actiuius, etsi prosequendis fugiendisve vis illa consultatrix præsit. ¶ Primo. Quia sæpe cum vis illa quæ non contemplatur, aliquid horrendum et fuga dignum intelligat, ita vt cor tremat, inhorrescant pilæ: non tamen mouet. Et cum aliquid prosequendum videat, vt pars altera voluptate prosequendi trahatur: plerumque tamen non mouet. ¶ Secundo. Quia frequenter visu euenit vt cum ratio præcipiat aliqua fugere, non moueamur. aut aliqua prosequi, itidem non prosequamur, sed spreto rationis imperio, quocumque concupiscentia trahit sequamur: vt incōtinentes facere solent. ¶ Tertio. Medicus non semper sanat, etsi medendi scientiam habeat, et eques non semper equitat, etsi equestrem possideat disciplinam. Itidem neque prudens consultans semper mouebit: quasi alterius sit proprium mouere quam scientiæ et consultationis, et sciendi consultationisve facultatis. Non igitur vis intellectiua mouet.

Oni capitis scholia. xlii. Nunc opportunus determinandi seprehendere videtur locus. Quia visus secundum rationem potentia mouendi, præcedat vim intelligendi, quod pluribus conueniat, & ideo in ordine nominandi potentias virtuti intellectiue proponatur, prius tamen de virtute intelligendi quod mouendi apte facta sunt determinatio, tum quoniam sine præcedentis libri de duplici virtute cognitiua, sensu in quâ exteriori, & interiori, fuit expleta consideratio, cui tertia virtutis cognitiue scilicet intellectus, accommodata subiungi debuic sine interpolatioe determinationis. Tum quod intellectus magnam habeat conuenientiam naturæ quæ affinitatem cum sensu, & ex his quæ de sensu tractata sunt, facilius sit naturæ ipsius intellectus deprehensio. Tum denique quod intellectus causa sit efficiens motus secundum locum animalium cognitio autem causæ habenda est ad effectum cognoscendum. Non ab re igitur determinatio de intellectu præcessit consideratione de vim mouendi, qua animalia a seipsis mouentur. Et de ipsa quaestio est, an pars sit animæ. Ad ea quæ ambigua proponit littera, breuibus respondendum est, mouendi facultatem non esse totam animæ potentiam, sed partialem, non distinctam loco, magnitudine & subiecto a cæteris. Nam quæcumque animæ particula, & in quacumque parte materiæ habet vim mouendi simul habet vim vegetandi, sentiendi, & appetendi. Et non est determinata auique pars illam vim habens, sed tota anima, & quæuis eius particula. Nam cum animæ partes consimiles sint specie, easdem habent & consimiles virtutes. Deinceps sentiendum est mouendi potentiam non esse aliquam trium virtutum in quas antiquorum complures animam, sed perperam diuidebant, scilicet neque concupiscibilem, neque irascibilem, neque rationalem, sed alteram ab eis. xliii. Est sentiendi virtus similiter. Subaudiendum, plus videtur a tribus his differre, quod ipsæ inter se, nisi vis sentiendi, itidem & vegetandi, genere differunt a tribus illis virtutibus, in quas animam dirimebant. Prædictæ autem tres sola specie inter se differunt, sub eodem propinquo genere, vt pote virtute appetendi, collocata. At quæ genere differunt, plus differre dignoscuntur, quam quæ sola specie, quocirca antiqui animam partiti sunt in membra minus dissidentia, plura autem discriminis habentia membra omiserunt. non sicut itaque recta eorum diuisio. xlv. Non igitur sensitua virtus, motiua est. Tanquam rotalis causa motus animalium & sufficiens. Nam in sequenti capite Philosophus ostendit sensum potissimum interiore cum appetitu, animal mouere, ambas quidem virtutes simul, & eam quam vnum mouens, quorum neutrum per se id efficere possit. Hic autem contendit neque sensum per se sufficere ad mouendum animal, neque itidem appetitum, quod neque paulo post dicemus, neque veritati repugnat.

¶ Decimi capitis annotatiunculæ.

¶ Recta, quæ suam naturam sequendo, prudentiæ limites non excedit. ¶ Recta & non recta, quæ illis sua natura non astringitur, etsi aliquando illos limites obseruet. ¶ Specie, ratioe. ¶ Rationalis imaginatio, intellectus. ¶ Sensualis vero, phantasia.

48

49

Decimum caput continet quatuor conclusiones. vnum corollarium vnam quaestionem cum altero corollario ad tertiam, & vnum corollarium ad quartam. ¶ Prima conclusio. Hæc duo, intellectus et appetitus, animal mouent. ¶ Sub intellectu phantasia et imaginationem comprehendimus. nam homines plurima ex parte imaginatione potius quam disciplina et consilio reguntur, et cætera animalia quia prudentia carent, solius phantasiæ vsum habent. Et nos de intellectu practico intelligimus, qui a contemplatiuo, sine differt. nam contemplatiui finis, sola veritatis inspectio est: practici vero et administratiui, appetitio atque profectio. Et quod hæc duo moueant, patet. Nam omnis appetitus propter aliquid est, aut prosequendum, aut fugiendum. & cuius est appetitus, hoc principium est practici consultatiuique intellectus. vltimum enim & in quod resoluitur actionis principium. Igitur cum actiua cognoscens virtus mouet, appetitæ rei gratia mouet. non igitur sine appetitu mouere potest. Non immerito igitur hæc duo, intellectus et appetitus, animal mouent. ¶ Secunda. Intellectus et appetitus vt vnum mouens mouent. ¶ Nam vnum est quod vt obiectum mouet, appetibile scilicet. est enim principium, et illius gratia intellectus non sine appetitu mouet. sunt igitur vnum mouens. Si enim vt duo mouerent, non secundum communem vtriusque specie motus mouerent: sed hoc vna specie, illud altera, quod non fit. cum enim ratio mouet.

consimiliter voluntas mouet. est enim voluntas, appetitus. Non tamē cū appetitus mouet, rationem mouere oportet. nam cōcupiscentia & ira, appetitus sunt, qui sine ratione (vt cum imaginatione) tamen mouere possunt. Hoc tamen inter rationē & volūtatem parte ex vna, phantasia & appetitum parte ex altera interest, quod rationalis intellectus & voluntas semper recta sunt, phantasia vero, & appetitus recta, & non recta. ¶ Tertia. Non omne bonum, appetitum mouet ad animal mouendum. ¶ Nam appetibile ita mouet appetitū. Appetibile autē hic dicimus, quod bonum est, aut bonum apparet, contingens, & in nostra potestate. Nō autem omne bonum tale est. non igitur omne bonum appetitum ciet ad animal mouendū. ¶ Corollarium. Hinc fit vt iterum non æqua fuisse dignoscatur tripartita animæ diuisio in concupiscibilem, irascibilem, & rationē. ¶ Nam appetitiua, vna est, quæ cū pratico intellectu aut cum imaginatione animal mouet. Nō itaque hoc pacto fuit anima secunda: sed si secunda fuisset, lōge in plures particulas (vt dictum est) secanda fuisset: vt vegetatiuam, sensitiuā, appetiuam, intellectiuam, cōtemplatiuam, & actiuā. quæ plus differre adinuicē videntur, q̄ cōcupiscibilis & irascibilis. ¶ Quarta. Si appetitiua virtus vna sit in nobis, quo pacto euenit nos appetitus sentire contrarios? Responsio. Sicut potentia sentiendi vna est, quinque diuersis vsa sensuū functionibus, ita appetendi virtus vna est, in tres diffusa actus, concupiscentiam, iram atque rationem. Et quoties ratio aduersatur, contraqueit cupiditatibus, & iræ, hos contrarios appetitus in nobis experimur. ¶ Corollarium. Quo fit vt hæc appetitū dissensio ijs solis animantibus accidat, quæ intellectum habēt, & temporum discretionem. ¶ Nam concupiscentia cum præsensdelectabile & quod titillet atrēdit tāquam summum bonum sit, sceleris manus dat victas, quia nihil de futuro præuidet. intellectus vero futurum prospiciens exitum atq; finem, ipsam retrahit, suoq; renittitur vitio. Et hinc illa appetituum in nobis dignoscitur pugna. ¶ Quinta. Vnū est specie mouens quod non mouetur, & vnum specie quod mouet, & mouetur. ¶ Nā primum est appetibile, quod appetitum ciet, pellitq; & non mouetur. Secundum est appetitus, qui (vt dictum est) ab appetibili mediāte intellectu aut imaginatione excitatur, qui & mouet animal. ¶ Corollarium. Hinc fit vt ad parādum motum quatuor requirantur: mouens, quod & primum immobile, vt bonum, mouens, quod & idem mouetur, vt appetituum: quod mouetur, vt animal: & quo mouetur, vt sensibile & corporeum organum: de quo in eo loco qui de operibus corporis & animæ cōmunibus, diligentius considerandum est. huiusmodi enim corporeum organum, tubera, vertebra, concauaque, ad commissuras & compages tenet. Est & iunctura cōmunis parti quiescenti & motæ, ratione dissidens, reuoluiturque vna pars in altera concauo, & motus ille pulsu & tractu completur, estque aliquid circa quod reuoluitur (vt in circulo) quiescens. Sed hactenus satis dictum est quomodo appetituum, quod non sine imaginatione est, vt tale, animal mouet. Et imaginationem intelligimus aut rationalem, quæ in hominibus reperitur: aut sensuale, quæ & in hominibus & in alijs conspicitur animantibus.

Decimi cap. scholia xlviii. Sub intellectu phantasia & imaginationem comprehendimus. Imago, sensusq; interior, imago est & vestigiū intellectus, vt exemplaris & veritatis, perinde atq; appetitus sensualis ipsius volūtatis. proinde sub intellectu recte hoc in loco phantasia cōtinetur, tanq; imperfectū sub suo perfecto. Verū vt potētiam appetēdi & cognoscēdi quæ hominibus cōueniunt, aliquāto dilucidior habetur cognitio, & quonā modo vna alterius sit vestigiū atq; imago, annotari nō est indignū. Tres esse potētias inferiores, & hominibus & brutis animalib; cōmunes, quibus tres in homine respondent potētias superiores, vt exemplaria suis imaginibus, & immaterialia materialibus. Prima inferiorū est imaginatio sensualis, & virtus sentiēdi interior, i organo corporeo suas exercēs operationes, cui respondet superior virtus intellectiua in hoīe, a corpore secundum operationem separata, & cōtō imaginatione dignior, quāto immortale mortali dignitate præstat. Et vtraq; istarū, vis cognoscēdi dicitur. Sensus autē exterior sub interiori continetur, cui est administratorius, & defert ab extrinseco rerū species, easq; imprimi, quo interior suas funciones peragat. Secūda

Tres in homine potētias esse, cū inferiores, tū superiores.

inferior potentia est appetitus sensualis, suas scidem in corpore subiecto operationes absolvens; præsens delectabile præteritumque sensus adminiculo prosequens, & nihil de futuro prospiciens; & hæc mortalis est, interitumque patitur. Cui respondet potentia superior, scilicet volūtas in homine, in subiecto incorporeo propriaque potentia sua opera exercens, & proinde a corpore separabilis, immortalis atque perpetua. Et harum vtraque, potentia appetēdi dicitur, hæc quidem rationalis, illa vero sensualis. Tertia inferior potentia est memoria sensualis, per species in sensus interioris organo seruatas, rerum prius sensu perceptarum recordationem faciens. Et hæc quidē tam brutis quam homini communis est, vt ceteræ inferiores, & in organo corporeo suas exercet operationes, interitumque habet. Cui respondet potentia superior in homine, quæ dicitur memoria fecunda, quæ æternorum & supramundanorum per suas species in intellectu seruatas homines iugiter recordantur, ea meditantur, & recolunt. Et hæc (vt ceteræ superiores) in subiecto incorporeo propriaque potentia suas exercet operationes, ab interitu summa dei bonitate indicata. Et harum vtraque, potentia memorandi nuncupantur. Tres itaque colliguntur potētias superiores, quibus anima rationalis insignita est, scilicet intellectus, voluntas, & memoria fecunda, summæ monadis, triadique indiuiduæ ac superbenedictæ in homine dignissimum vestigiū, ob quod dictum est, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et hic diuinus est vultus, quem diuino lumine afflitus psalmographus propheta sæpius commemorat, & ad cuius considerationem quoties animus conuertit, se intimo & spiritali gaudio perfusus affectatur. Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui domine, dedisti læticiam in corde meo. Et alio loco, Adimplebis me læticia cum vulu tuo, & rursum. Lætificabis eum in gaudio cum vulu tuo. Et denique. Spera in deo, quoniam adhuc cōfitebor illi, salutare vultus mei & deus meus. Rogandus vtique est optimus rerum omnium pater, qui tantam dignitatem pro sua immensa bonitate homini conferre dignatus est, vt eum sui vultus diuina imagine insignuerit, quod illuminet vultum suum super nos, eumque perficiat dignis suæ maiestatis vestigijs, quem tanta largitate acque munificencia homini præstitit. Et qui per naturalis philosophiæ studium ad huius diuinæ in nobis reluctantis imaginis cognitionem a vestigijs conscendendo perducti estis, ad eam dignis & pulchris tum disciplinis tum virtutibus exornandā, & perficiendā entimini, quæ diuinæ maiestatis oculis placeat, sua in nobis vestigia recognoscētib; nec admittite aut turpe quicquam aut fœdum v estros animos contaminare aut polluere, quod diuini abhorreant oculi. Nam si quis regis imaginem aut principis luto defœdans, lætæ maiestatis reus, non effugit supplicium; ita nec eos immunes ponarum fore credite, qui diuinam hanc imaginem vitijs & flagitijs commaculant. Cæterum sicut duplex est intellectus, actiuus scilicet, & contemplatiuus, actiuus quidem ad consideranda singularia, & contingentia in hoc vitæ statu prosequenda aut fugienda, qui artem & prudentiam habet habitus, contemplatiuus vero ad vniuersalia & necessaria speculanda, cuius habitus sunt scientia, intellectus, & sapientia, ita sane duplex est voluntas, quædam actiua, quæ cum ratione & proposito circa singularia in hac vita mortali operatur, & eius habitus sunt virtutes morales, optima ad hic recte viuendum eius præsidia. Altera est supramundana, quæ summi rerum auctoris & beatissimi morum immortalium que entium desiderio tota rapitur, eorum sã gratia amore, ad ipsorumque consortium consequendum gemebunda suspirat, se carcere corporis eximi, dissoluique cum sancto Paulo efflagitat. Et hæc tanto voluntatem actiuam antecedit, quanto cælestia (circa quæ tota intentata est) terrenis dignitate præcellunt, & habitum habet, dei & diuinarum rerum ardentissimum amorem. Hac enim deum super nos diligere iubemur, inferiore vero proximum sicut nos ipsos. Consimiliter & duplex est memoria fecunda siue intellectiualis, vna quidem inferior, operationibus in hoc vitæ statu agendis subseruiens, & intellectui actiuo respondens, altera vero superior & supramundana, deum & eius magnitudinē, bonitatē, plenitudinē, sapientiam, maiestatemq; iugi meditatione recolens, & solum rerum cælestium diuinorumq; beneficiorum cogitationibus intenta semperque diuina recolendo sibi præsentia habens & seruās. Et hæc scidem tanto inferiorem memoriam dignitate exuperat, quanto cælestia antecunt sensibilia, & intellectus contemplatiuus actiuus. Cum itaq; triplex sit in homine potentia, cognoscēdi, appetēdi, & memorandi, earum vnaquæque triplex insuper est. Cognoscēdi quidem imaginandi (sub qua sensus exterior continetur) intellectus actiuus, intellectus contemplatiuus. Appetēdi, appetitus sensualis, appetitus rationalis inferior, appetitus rationalis superior. Deniq; memorandi, memoria sensualis, memoria rationalis inferior, memoria rationalis superior, quare non modo triplex in homine potentia, sed & tripliciter triplex, & nouenario tetragono definita, determinatq;. Intelligendæ tamen sunt hæc potētias sola ratione abinuicem distinctæ. nam re ipsa non sunt nisi vna eademq; anima rationalis. Porro eiusdem ordinis diuersas potētias coniungēdo, vt tres primas, cuiusuis earum singularas, tres medias, & tres consimiliter vltimas, semper de qualibet vnâ sumendo, triplex in hoībus inuenitur vira, secundū potētias quas sequuntur, sumpta. Prima est infra hominem, & eorum qui sequuntur intellectū sensualem atque imaginationē appetitū sensualem, & memoriā sensualem, vt improbi et prauī. Et infra hominem dicitur, quæ pro humana dignitate vitæ non est, sed bruta, cum sit secundum eas potētias quas bruta sequuntur. Imo vero vira hæc hominū est brutorū vita inferior. Nam animalia rationis expertia illas sequendo potētias viuunt secundum propriam naturā, quæ superiores quas sequuntur, nō habeant, homo vero dignioribus potētias neglectis, a se degenerans, abiectiones sequitur et inferiores. Et de ijs dicitur sacræ litteræ. Homo cū in honore esset, nō intellexit, cōparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est

In triplicem animæ huiusmanē potētiam, diuini vultus imaginem relucere.

Vnaquæque triū in homine potētiarum adhuc esse triplicem.

illis. Ab hac vita plane retrocat nostid Dauidicum. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Nam qui ita viuunt, similes sunt animali habenti quidem potentiam sentiendi, appetendi & mouendi, sed eius operationes non exercenti. immo solum plantarum exequenti opera, vt vegetatiorem, & nutritionem. Et sicut tale animal (quod quidem natura otiositate fugiens penitus abhorret) esset monstri simile, immotum & truncum, immo verius animal arboreum, ita homo inferiorum & sensitiuorum vtrumque operationes solum sequens, est monstrosus animo, & homo bestialis. Et hinc omne pender malum & lapsus in hominibus, suæ sortis dignitatem non seruantiibus, & ab ea degenerantibus. Secunda est vita secundum hominem, & eorum qui sequuntur medias potentias, scilicet intellectum rationalem, inferiorem & actiuum, appetitum rationalem, voluntatemque inferiorem, & memoriam rationalem inferiorem. Et dicitur secundum hominem, quia homo ita viuens propriam sequitur naturam, & sibi proprias exercet operationes, scilicet virtutum officia per consultationem & electionem. Et hæc quantulacunque diuinæ bonitatis imitatio (quæuis ad superiora non fiat consensus) grata est optimo rerum parenti, quam quidem habent patris mentis homines illiterati, aut ad alias contemplationes non euecti, & hæc eorum vita, actiua dicitur. Tertia vero est vita supra hominem, & eorum qui supremas sequuntur potentias, earumque operationes exercent, scilicet intellectum contemplatiuum, voluntatem appetitumque rationalem superiorem, & memoriam rationalem superiorem. Et supra hominem dicitur, quod huiusmodi vita viuentes, hominum communem naturam excedunt, & ad diuinorum vitam propius accedunt, hominesque diuini vocandi sunt, siue heroici. Et vita hæc contemplatiua dicitur, proxima cælestium imitatrix, ad quam actiua vita ordinatur vt medium ad finem. Nō enim potest homo contemplatiuum vitam recte exercere, qui prius secundum actiuam non recte vixerit, quæ admodum eiusdem denominationis potentiarum prior ad posteriorem ordinatur, vt imaginatio est gratia intellectus actiui, & intellectus actiuus gratia contemplatiui, sic appetitus sensualis gratia voluntatis inferioris, & inferior gratia superioris. Debent itaque qui ingenio generosoque sunt animo, primam penitus abhorre, & a pecorum appellatione sese vindicare, secundamque amplecti homini propriam & peculiarem. Quibus autem benignior aspirauerit natura, immo vt pro naturæ & virtutis omnis dominus non debent secunda abire contenti, sed & ad tertiam aspirare, vt quam proxime diuinorum euadere possint æmuli. Porro hætres viuendi rationes secundum triplices potentias sumptæ, hac descriptione facile innotescunt.

Potentia	Prima vita & infra hominē	Secunda, & secundū hominē	Tertia, & supra hominē
Intellectus	Sensualis atque imaginatio	Rationalis inferior & actiuus	Rationalis superior & contemplatiua
Memoria	Sensualis	Rationalis inferior	Rationalis superior
Voluntas	Sensualis appetitusque brutus	Rationalis inferior	Rationalis superior

Et quemadmodum intellectus est omnia, quia omnium rerum notiones continet, sic & voluntas fit omnia per concupiscentiam & amorem, quia rebus omnibus se potest addicere, & ab eis non est desumere. Aliquando quidem descendit infra se, cum diligit res momentaneas & transitorias, vt delicias, honores, pecuniam, & fit illa per conjunctionem amoris. Aliquando sine descensu in æqualitate manet, cum res sibi consimiles amore complectitur, & fit ipsa res amata. Aliquando vero ascendit supra se, cum dignissima naturæ entia & supramundana amore prosequitur, & transformatur in ea per vim amoris, accipitque ab eis dignitatem, sicut a cæteris rebus ipsa sumit rei amate naturam & conditionem. Hinc viri doctissimi hominem cameleonta vocitant, quod sicut cameleon assimilatur cuiuscunque rebus propinquus, ita homo per voluntatis libertatem rebus omnibus quas prosequitur, fit assimilatus. Et maximum beneficentissimi rerum parentis munus, & quo homini aliud præstantius datum non videtur, est liberum arbitrium, quo sponte & non necessitate inductus ei præbeat obsequium, & fiat non modo humanus vel angelicus, sed & deiformis, contra vero si velit, fiat brutus vel aboreus, quemadmodum iuculentissime ostendit Miradula in ea oratione quam habuit ad Romanos. Neque desitit est homo diuina prouidentia, vt impij oblatræ, neque idcirco labitur in deterius, sed libertate arbitrii donatus, ipsam sapiens desleclit ad sinistra & se infra se abijcit, eas quidem libertas in homine, vt estigium est ipsius summæ libertatis, qua opus mundi conditor rebus omnibus suam bonitatem communicauit, easque libere perduxit ad ortum, quo quidem vt estigio solum insigniuit hominem in hoc mundo sensibili. Cæterum motus animalium quo a se mouentur, symbolus est emanationi ipsius mundi ab optimo eius opifice vt quemadmodum animalia post summam quietudinem ab eo motu, eum sponte incipiunt, & rursum sponte dimittunt, ita optimus rerum opifex, cum sibi placium est, mundum produxit ad esse, & cum ei visum fuerit, rursum finiet. Quare vt animalium motus ab intellectu & voluntate (sub intellectu imaginationem, & sub voluntate appetitum sensualem) procedit, ita & mundus a diuino intellectu & voluntate processit. Quod si vel in signo deprehendisset Aristoteles, posuisset mundum incepisse, & finem habiturum, nec asseruisset eum necessitate naturæ ab ipso rerum auctore prodiisse, vt lumen a luce. Ad quod tamen asserendum, potissimum est impulsit otiositas in deo vitanda & torpor, quem in ipso posuisse visum fuisset, si ipsum ante mundi exordium fuisse admississet, idcirco non recte in octauo Physicorum coparauit Philosophus motum vniuersi ad nutritionem, quia nutritio necessitate naturæ fit, & quædam durat animal, durat & ille motus. Verum ex octauo Physicorum diffusius cognoscunt, xlvij. Et cuius est appetitus hoc principium est, id

Triplitem in hoibus vitā secundū potentiarum diuersitatē inueniri.

Miradula.

Cuius rei motus animalium a se ipsis est symbolus.

autus vt obiecti est appetitus, principium est excitatiuum & motiuum intellectus actiui, nam impellit intellectum ad consultandum de medijs conuenientibus ad finem illum acquirendum necessarijs. Et idem appetibile est vltimum in assecutione, & in quod terminatur definitque præcedens actio. Exempli gratia, appetit quispiam sanitatem quam deperdidit, vt bonum. Sanitas appetibile est & finis mouetque in intellectum consultatiuum vt inquirat conuenientia media hunc finem assequendi. Inquirens intellectus deprehendit haud magno impendio sanitatem reparari posse, si consulatur medicus, accipiatque purgatiuum medicamentum, vltimamque voluntas id medium amplectitur. Ab intellectu actiui uoluntate impellitur ægrotus ad accedendum medicum, fit ad illum profectio, medicamenti sumptio, & denique sanitatis instauratio. Hic sanitas primum est in intentione, sed vltimum in assecutione. 1. Non autem omne bonum tale est. Scilicet contingens, & in nostra potestate, sunt enim bona contemplabilia necessaria, & bona supramundana, quæ pro huius vitæ conditione assequi non possumus, sunt & bona huius mundi, vt regna, imperia, quorum compotes euadere non possumus, quocirca manifestum est, non omne bonum in animali motum excitare. 2. Et hinc illa appetitiuum in nobis dignoscitur pugna. Consimilis ferme dissensio est inter imaginationem virtutem cognoscendi inferiorem, & intellectum virtutem superiorem, qualis inter appetitum sensitiuum & rationem. Siquidem sapienter cui imaginatio assentit, intellectus dissentit, & contra, vt imaginatio iudicat esse igiem in speculo conspectam, esse in profundo speculi. Etiam si quicquam fuerit aque sublidendi ex superiori loco obiectum, quanto id aquæ efficitur propinquius, tanto imaginatio minus esse in profundo aquæ, & propinquiorum summitati iudicat imaginatio exteriori visu innixa, quanto vero remotius & elongatius id ab aqua fuerit, tanto eius imaginem esse in aqua profundiorum. Intellectus vero elementis perspectiuus adiutus iudicat imaginem illius rei siue propinquioris siue remotioris esse solum in superficie extrema speculi aut aquæ. Sic imaginatio se conformans exteriori sensui iudicat solem esse pedaneum, intellectus autem theorematibus astronomicis nixus, eum tota terra maiorem esse censet. Verum intellectus, vt superioris, & natura eminentioris, officium est, imaginationem inferiorem & minus dignam corrigere, quod cum facit, vera paritur & extra hallucinationem rerum cognitio. Perinde atque voluntatis munus est emendare appetitum irrationalem & castigare, vt pater rebellem filium, & eques indomitum equum cohercet, frenisque compescit, quod cum fit, tandem comparatur virtus, & recte vita instituitur. Contra vero quemadmodum appetitus sensitiuus sapiens ad suas partes voluntatem, ducit eam ad multa flagitia perpetranda, vt exemplo Medæ & Scyllæ liquido constat, ita imaginatio cum intellectu trahit in suam sententiam, cogitque sibi assentire, eum in multos pertrahit precipitque errores. Et hinc omnis fere in disciplinis lapsus ortum habuit, quæ ad phantasiam & imaginationem labantur homines, putantes quod phantasia monstrat id scientiam esse, & nihil verum esse admittant, nisi quod phantasia verum esse censuerit, quod perinde est atque putare nihil esse bonum nisi quod appetitus sensitiuus bonum esse diiudicauerit. Hinc quantitate non distinguere a re quanta neque numerum a re numerata, motum eadem localem re ipsa non discrepare a mobili, non nulli autumant, quæ imaginatio ita rem se habere iudicat, quemadmodum deuiatio omnis & exorbitatio in moribus humanis prouenit ex eo, quod potius cupiditati quam rectæ rationi morem gerat homines. Et de hoc quoque in scholijs primi cap. primi huius factus est sermo.

Vnde ita cogitatione & moribus hominum prouenit error.

¶ Vndecimi capitis annotat.

¶ Appetitus in nobis qui cum ratione & syllogismo habetur, est voluntas, quæ & appetitus rationalis nominatur. ¶ Qui vero præter opinionem & syllogismum in nobis est, concupiscibilis et irascibilis est, quem et appetitum sensualem, irrationalem, brutumque dicere consueverunt.

36

Ndecimum caput continet tres questiones, & earum solutiones. ¶ Prima questio. A quo imperfecta animalia, vt muscæ & vermes, (quibus diximus prius non adesse phantasiam) mouentur? ¶ Responso. Sicut illa indeterminatam habent et vagum motum, ita indeterminatam imaginationem habent, & appetitum. Perfectam enim phantasiam eis adesse negauimus. Videtur enim ipsi lætitia & tristitia inesse: quare & concupiscentia et appetitus quibus etiam imaginationem phantasiamque indeterminatam inesse concedimus.

37

¶ Secunda. Cum imaginatio sensuali cæteris animantibus quæ se mouent insit, hominibus vero et sensuali et rationali: quæ harum, an sensuali, an rationali mouet in homine? ¶ Responso. Cum doceri volumus ex duabus quantitatibus vtra earum fuerit maior, certa constitutaque vtimur mensura, vt palmo aut cubito, vt huiusce reitertitudinem experiamur. Ita duobus propositis, cupientes cognoscere vtrum eligibilis sit, nos aliquod vnum vt delectabile aut vtile loco mensuræ (ad quam ea conferat

mus) cōstitueret oportet. Et in nobis appetitus vnus cum ratione & syllogismo habetur: est & vnus qui est præter opinionem & syllogismū: & vehementior & valētior debiliorem rapit et superat. hinc sæpe euenit vt rationalis moueat irrationalē, cum vehementior fuerit. Euenit item & sæpe versa vice irrationalem mouere rationalem, atq; secum rapere, cum ipse vehementior fuerit: non quidem q̄ debilior suum motum deserat, sed alterius, fortiore & validiore motu rapitur: quemadmodū in sphaeris caelestibus sphaera quæ vltimum cæli ambitū coerct, orbis planetarū motus pernitate & velocitate præcellēs secū rapit suos tamē in contrarium circūtus efficiūt, ita est et in nobis. Hoc tamen interest, q̄ in mūdo semper is motus vincit, qui natura eminentior & nobilior est, et alios secum rapit: vt is qui primo & summo attribuitur circulo. In homine verō sit plerunq; vt natura superius præstantiusq; ab inferiore superetur, vincatur, atq; rapiatur, vt incontinentis constat argumento: et tribus cognoscantur agitari motibus, inferioris superioris, & quodammodo tertio raptus. ¶ Tertia quæstio. Cum duplex sit existimatio siue apprehensio, hæc vniuersalis, vt omne liberalitatis opus honeste fit, & fieri debet: hæc vero particularis, vt huic philosophiæ operam studiose nauanti et quidem indigenti erogare, liberalitatis opus est: quæ harum: motum imperat. ¶ Responsio. Vtraq; sed vniuersalis minus: vt quæ stando quiescēdoq; magis moueat, et ab actione remotior. Particularis vero magis, vt quæ actioni vicinior propinquiorque immineat.

Vndecimi capituli scholia. Ivi. In indeterminatam imaginationē habent & appetitum. Id muscæ & vermes liquido produnt. Nam cū musca foramine vno locum quēpiam ingressa fuerit, nō facile memoriā habet per idem egrediendū, sed vltro citroq; volitare conspicitur egressum quærens, quē si inuenerit, indeterminato quodā motu & fortuito comperisse videtur. Et cum semel ambustus laesa fuerit, illius immemor adhuc flammā circumuolat, quoad tora interdum exuratur. Hinc vulgari est in eos qui cito rei cuiuspiā obliuionem capiunt, quicq; fluxa sunt memoriā distum, quod muscarū memoriā habeant. Vermes itidem cū ad partem suo antro exierint, vix ad illud noīunt reuertī, quāobrem naturæ industria constitutū est, quod nō procul ab antro suo procedant, ne longius repentes, ab eo aberrerent. Iviij. Cum doceri volumus ex duabus quæstionibus. Quæ admodum in ludo quo multū contēdunt ad signū, positum q̄ proxime globum, lapidem, aut sagittam mittere, cum ea quæ adiuersis missa sunt, ab ipso signo fixo æquidistare videtur, & cognoscere volūt qui cōcertant, quod nam illorū cæteris signo sit propinquus, communē omnium accipiunt mensuram, vt pedē aut cubitum, quam sigillatim illis applicantes, distantiā ipsorum facile internoscunt. Id autē tertium ad quod duo proposita bona (inquit litera) cōferimus, inuestigare volētes vtrum eorum est eligibilis, interdum subiectum est cui bona illa insunt, vt virtus præstantius bonum est sanitate, nam virtus animæ inest, sanitas vero corpori, anima autem corpore præstantior. Interdum vtile, vt quod est vere maximeq; vtili vicinius similitusq; bonū, præstabilius. Interdum diuturnum, vt diuturnius bonū, ei quod minorē habet diuturnitatē, anteferendū, & ita de cæteris quæ tertius Topicorum latius differit. Euenit item & sæpe versa vice. Appetitus rationalis datus est vt principetur sensitiuo, ipsūmq; coerct, quod cū facit, retrahit hominē a turpibus, vt continentēs facile mōstrant, perinde atq; equus oculis capris eniteretur & se & suū lessorem præcipitare in fluuiū, lessor autē id præuidens, æquum freno cohibitu retraheret ab illo discrimine, est enim appetitus sensitiuus & brutus, vt cæcus, & fururi improvidus, rationalis autē præsidio intellectus fretus, videns & oculatus. Et tū hōies naturam imitantur, in qua superior sphaera mouet inferiores, cum vero irrationalis appetitus præualeat rationali, & eū superat, quemadmodū in incontinentibus, rectus naturæ perueritur ordo. Haud secus quā si sphaeræ inferiores supremā agitarēt ab occidua parte versus orientālē, & hinc in hōibus omnis perueritas & morū improbitas enascit. Iviij. Vtraq; sed vniuersalis minus. Vniuersalis propositio mediate solū mouet, & remote. nā cū sola offertur cuiquā per eā nō incitatur ad opus exercendum, sed quiescens illi assentitur. Particularis vero propositio & quæ alterius assumptio est immediate mouet, & propinque, nam ostendens singulares operationis ipsius circumstantias, præsentemq; materiam, impellit animum ad operationem siue bonam siue malam incunctanter agendam.

¶ Duodecimi capituli annotat.

¶ In corruptibile animal addit propter eos qui cælū, imo verius mundum, animal esse asserunt cui tamē nullum sensum tribuunt: vt Timæus. Ait enim. Nec oculis indigebat, quia nihil extra quod cerni posset relictum erat. Nec auribus: cum nis-

hil superesset foris quod audiretur. Nec erāt aere circumfusa externa mundi: vt respirationem requireret. Nec membrīs quidem talibus opus erat, per quæ noua alimenta susciperet, aut decocti cibi excrementa emitteret.

- ¶ Vodecimū cap. cōtinet sex cōclusiones, vnū corollarū ad quintā, & quomodo animalia a longe sentiant, post sextā. ¶ Prima conclusio. Quicquid viuūt, a generationis initio ad suū vsq; obitū interitūq; vegetricē animā retinere necesse est. ¶ Nā omne tale a suæ generationis initio ad statū (modo impedimētū tollatur) augetur, statū habet post que ad obitū vsq; minuitur. Id autem sine alimēto fieri nequit, inest igit̄ ipsis suo toto duratiōis tpe vegetatrix anima. ¶ Secunda. Nō oībus viuētibus præsto adesse sensum necesse est. ¶ Nā plātis nō adest, etsi vitā possideāt, earū enī corp⁹ nimis simplex, terreū, & ad sentiēdum ineptū. Nō igit̄ habent tactum, q̄ nō habito, vt cæteri deficiāt necesse est. sine enī tactu sensum vllum habere impossibile est. ¶ Tertia. Omne animal sensum habet. ¶ Nā oīa quæ natura subsistunt, ppter aliquid sunt, & natura nihil temere & frustra facit, habebūt igitur sensum quæ progrediūtur, & q̄ se de loco in locū trāsferunt, vt cibū a longe sibi quærirēt & aquirant, alioqui sine carebūt, aliq; nō potuerunt. Et pariter sensum habebunt q̄ sedi iuxta alio se transferre nequeunt, vt cōiunctū discernāt alimētū. Neq; licet dicere corruptibile aīal motu præditū, intellectū habere sufficere ad discernēdū, & sensum nō habere, neq; quidē in corruptibile, nā aut id sic meli⁹ esset corpori, aut animæ nō autē animæ: quia nō melius sine ipso intelligit, neq; itidē corpori, quod propter sensum animalibus datū esse videtur. ¶ Quarta. Animalis corpus simplex esse impossibile est. ¶ Nā si simplex esset tactū nō haberet, tactum autē, ipm habere necesse est. nō igitur corp⁹ simplex sed cōpositū mixtūq; habet. ¶ Quinta. Tactus maxime aīali necessarius est. ¶ Nā cū aīal corporeum sit, ipsum proxima cōtingere corpora necesse est, oportuit igit̄ ipsum muniri tāgendi facultate, qua salubria ab officiētibus discernere queat, salutēq; suā efficiat: alioqui vitā nō saluat, sit enī tactus per quiddā internū. Quomodo igit̄ dignosceret animal ea q̄ profunt, vt prosequatur, & ea q̄ officiunt nocētq; vt fugiat, sine tactu quo præsidio destituta aīalia vt statim depererēt necesse est. De visu autē, auditu & odoratu nō ita fit, sed medio quodā hauriunt extraneo. ¶ Corollarium. Hinc fit vt gustus quodāmodo animalis sit necessarius. ¶ Nā gustus vt tactus quidam est, & alimentum tangere necesse est, est igitur (vt tactus) quodāmodo necessarius. ¶ Sexta cōclusio. Visus, auditus, & odor adī sensus, nō sunt vt tactus necessarii. ¶ Tactum enī & gustum diximus animalis necessarios, q̄ tact⁹ alimenti sit sensus, sine quo non contingit animal esse posse, nō autē de visu, auditu, aut odorandi sensu ita est. Color enim, sonus, & odor, alimentū nō præstant, augmentum, & decrementum: & natura pleraq; animalū his sensibus nō muniuit, sed boni gratia aliquibus ipsos addidit, & potissimum progressiuus, quæ a longe victum quærirant. Nec mirum, nam hoc horum sensuū præsidio ipsa saluari necesse est, neque ad suā salutē tactus munitio sufficeret. ¶ Et si quærās: quomodo a longe sentiant, vt videant, audiant, odorentur? ¶ Dicimus sensibile medium mouere, medium vero motum, ciere mouereq; sensum: perinde atque si mouens aliquid pellat, quod pulsum, alterum pellat: sicut primum mouens a nullo pellitur, & vltimū pulsum sonū pellitur, & nō pellit, mediā vero nunc plura nunc pauciorā, & pellunt, & pelluntur: sic in sensatione: hoc excepto, quod in huiusmodi sensus alterationē vnum manens & in eodē loco alterat, pellēs autē, locum mutat: quemadmodum cum ceræ sigillum imprimis, quātum pellēdo cera cedit, sigilli vestigium p̄funde tenet: vbi vero non cedit vt lapis, nō retinet, ita et aqua et aer, et maxime aer vn⁹ et idē manens patitur, et sensum mouet. Et ita dicere satius videtur, quā putare dum videmus oportere radios ab oculis egredi, qui a colore & figura passī, et densitate rep̄culli, ad oculum

redeant. At laevis vt cōplanatus aer, vnus, infractusq; manens, coloribus & figuris affectus, melius dicetur visum icere, & sensum coloris & figuræ facere: haud secus q̄ si sigillū ad finē vsq; ingrederetur ceræ, illic sigilli vestigium relinquens.

Quoddecimū capituli scholia. lix. Inest igitur ipsi suo toto durationis tempore. Nō solum secundum virtutem, vegetandiq; facultatem, sed & secundū operationem. Nempe tota viuētium vita, augmentatione, statu & diminutione absoluitur. Cuius autē horum cōiuncta est nutritio quæ vegetatio quædam est, & nunq̄ viuētibus abest. Totūq; duratiōis tēpore adest viuētibus sine intermissione vegetatio. Et eo ipso differt vis vegetandi a cæteris potētibus, q̄ ipsæ secundum virtutē quidē & potētiam semper assunt, nullū autē operatio semper adest. At vero vegetatricis potētis neq; virtus neq; operatio vnquā abest.

lxi. Neq; quidē incorruptibile, subaudiendū, animal ponendū est sufficere habere intellectu sine sensu, vt posuit Plato, asserēs animam mūdi, mūdūq; totū animal esse. Cui rēspōdet id Virgilij. Totamq; insula per artus Mens agitāt molem, & magno se corpore miscet. Et huiusmodi animal posuit neq; visum habere, neq; auditū, neq; olfactū, q̄ nulla extra totū mūdū sunt colore aut odore prædita, sonūve edētia, quæ sensibus illis perciperentur, q̄ itē extra mūdū nō est corpus perspicuum, vt aqua aut aer, per quod fiat horū sensuum perfunctio. Insuper & gustum negauit illi adesse, q̄ extra mundi ambitū nullū sit quod sumi possit alimentum, denique & tactū iridem abesse dixit, q̄ nullum esset corpus extra mundi extremum, cuius qualitates aut magnitudo tactu noscatur, quæmodū verba in notis ex Timæo Platonis adducta demonstrāt. Verum id neque veritati cōsentaneū est, neq; ab Aristotele approbatur, nā aut id, inquit, scilicet aiā illud incorruptibile habere intellectu sine sensu, melius esset animæ, aut corpori. Nō animæ, quia anima sine sensu nō melius neque cōueniētius intelliget, imo nullo modo intelliget, cum vt intelligat, sensuū admīniculo a quibus excitetur indigeat. Neq; id melius erit corpori, quia corpus da tū est animalibus ad sensuum operationes exercendas. Per totum enim corpus, organū tactus diffusum est, & determinatis corporis partibus, cæterorum sensuū organa addicta sunt, esset igit corpus sine sensuum functione otiosum, quod natura summo opere re fugit. **lxv.** Et ita dicere fatū vī detur, q̄ putare dū videmus. Nō efficax sumitur argumentū ad probandum visionem fieri extra mittendo, q̄ basiliscus visu interficiat hominē, q̄ ve facinatrix, aut inuidi q̄ suffusa veneno, sola vī sum acidum lāguorē, maciēque adempto naturali succo inducat pueris in cunabulis conspectis, vt ferunt. Hæc enī nō per visionem fiunt, sed quod ab oculis & basilisci & huiusmodi sagarū inuidarumque mulierū egrediuntur venerari vapores, qui per aerē diffusi, animalia ad quæ pertinent, pestifero afflatu enecat, aut tenellis pueris, alijsve animantibus incōmodum inferūt. At huiusmodi vapores oculis egredientes non amplius faciunt ad visionē, quā lacrimæ ex oculis manantes, aut sudores a manu exeuntes concurrunt ad tactionem.

¶ Decimū tertij capituli annotat.

¶ Corpus simplex est, quod vnus solius haberet elemēti temperamentum.

¶ Ecimū tertium caput continet tres cōclusiones, & vnū corollarium ad secundam. **¶ Prima conclusio.** Animalis corpus simplex esse impossibile est. **¶ Simplex intelligo,** igneū aerēū, aqueū, aut terreū. Nā sine tactu animal esse nō potest, neq; aliorum sensuum vllum habere. Atqui tactus, simplicis corporis esse nō potest: etsi visus, auditus, odoratus possint, vt aquei & aerei, per quæ vt mediā sentire faciunt, tactus enim per intra neum, & tangendo, ipsa ignea, aerea, aquea, & terrea sentit, hinc tactus nomen ei inditum est, animalis igitur corpus simplex esse nō potest. At tibi forte videri posset terreum esse posse, sed sane ita esse nequit, nam tactus, susceptiuus est omnium tangibilium, vt mediæ quædam: & nō solum differentiarum terræ, sed calidi, frigidi, humidī & siccī, et omnium tangi possibilū, hinc ossa, pili, et plantæ nō sentiūt, quia terrea sunt. **¶ Scdā.** Animalia tactu priuata mori necesse est. **¶ Nā sine eo** (vt diximus) neq; aiā esse potest, neq; sensuū visus, immo cū sit ille sensus, animal esse necesse est, et cū sit animal, hūc solū sensuum haberi pariter oportet. **¶ Corollarium.** Hinc, fit vt excellentiæ sensibilium aliorum sensuum non animal corrupāt, sed solū sensum, nisi per accidens, excellentiæ vero tangibilū, et tactū & ipsum animal per se corrūpunt. **¶ Excellēs enī sonus,** vt tonitrus, animal nō corrūpit, sed auditum: nisi p̄ accidēs: vt cum spirit⁹ simul cum sono elisi percussio animal exanimet. Neq; excellēs visibile animal corrūpit, sed visum: nisi p̄ accidēs, vt cū visu

66

97

68

sic terrore afficitur animal, vt e vita emigret, secedatq; & ita de odore, & sapore. At excellentiæ tangibilium, calidum, frigidum, humidū, siccū, molle & durum, tactū per se corrūpunt, & animal, non enim corrupto tactu animal superiorem contingit, & omnis sensibilis superexcellētia sensum corrūpit. **¶ Tertia.** Solus tactus animal adeffe nec necessarius est, alij vero p̄pter bene esse. **¶ Nā solus tact⁹ aiāli vt viuat,** haberi est necessari⁹, & alij corrupti nō interimunt animal, qui q̄ ob bene esse animalī sint concessi, statim cognitum est. Visus enim additus est, quo vitam in aere aut aqua aut aliquo perspicuo sibi vendicet, auditus, quo ei aliquid indicetur, odoratus, quo odore a longe percepto, ad alimentum se conuertat, gustus, quo iucundum sibi sit alimentum, & triste refugiat, postremo lingua adhibita est, vt sapores discernat, vocesq; effingat. Est itaque notum, solum tactum ad esse animalī necessarium esse tributum, cæteros vero non ad esse, sed ob bene esse.

¶ Ecimū cap. scholia. **lxvij.** Etsi visus auditus & odoratus possint, subaudi, et se simplicis corporis tanq̄ subiecti, nō quod illorum sensuum organa dumtaxat vnus habeant elemēti corem: peramētum, sed quia insigniter vnus naturam retinet, a quo vt dominante nomen sumunt, vt visus aqueus dicitur, & auditus aereus. Sunt enim aer & aqua in maiori dominio in dictorum sensuum organīs, quam terra in organo tactus, immo si terra in tanta esset excellentia in organo tactus, in quanta aer in auditu, aut aqua in visu, organum tale esset ineptum tactui. Hinc tactus dici non potest terreus. Et tangendo, ipsa ignea, aerea, aqua & terrea sentit. Tangendo, contactū magnitudinis ad proximum corpus habendo, quia nunquam potest fieri qualitatis tangibilis perceptio, nisi tactionem efficiens animal aut proximum sit ei corpori cuius qualitates sentiunt, vt cum id corpus cuius sunt qualitates, est molle, quale est aqua, aut aer, aut saltem sit proximi alteri corpori intermedio inter efficiens tactionem, & corpus cuius percipiuntur qualitates, vt cum tactu percipiuntur duorum corporum qualitates, quauis enim tunc ad durum corpus non sit animalis contactus, sit tamen ad aquam aut aerem intermedium. Hinc nomen tactus huic sensui inditum est, a contactu magnitudinum, q̄ qualitatum tangibilium apprehensio semper consistit tangenti propinquioris. Hinc ossa, pili & plantæ non sentiunt. Ossa etsi partes sint animalis, & aut gmentationem recipiant, animataq; sint, non tamen sentiunt vt caro, quia nimum habent terræ temperamentum, quod ipsa reddit ad peragendam sensuum functionem inepta. Neq; inconueniens est aliquam partem animalis homocōmeram (quale est os) nō sentire, cum partes anoxōmeræ nullæ inueniantur quin sentiant, vt caput, pectus, pedes. Neq; idcirco etiam oportet ossa alterius esse naturæ & ratiois a carnib⁹, nā sentire, & nō sentire speciē naturæq; in partibus nō variat sicut neque videre & non videre efficit diuersitatem speciei in oculo & pede. Nempe eiusdem rationis est forma substantialis ossis & carnis, & vtraque quidem sensitua, sentiēdiq; virtutem habens, sed quæ carni inest, operationem sensus facit, quæ vero ossi, minime, nō quidem defectu proueniente ex parte formæ, sed subiecti, quod non est aptum suscipere sensuum functiones, & sine subiecto apto dispositoque non est nata forma eas efficere. Pili vero neque animati sunt, neque animalium partes, sed ex naturæ incrementis superfluitatibusque nascuntur, ad corporis munusmentum & ornatum, non itaque mirum videri cuiquam debet, si sentiendi virtute destituti sint. **lxvij.** Animalia tactu priuata mori necesse est. Non est purandum adempta ipsi animalī virtute tangendi, immo & sentiendi, reliquam manere posse vegetandi virtutem, & proinde animalī mori non oportere. Nam licet in ijs quæ potētias se iunctas habent, interēptis posterioribus potētibus non oportet priores abesse, vt si sensitiuum abest plantis, non oportet abesse vegetatiuum attamen in illis quæ coniunctas habent posteriores potētias prioribus, ademptis posterioribus & priores ademptum iri oportet, vt si non adest animalī sensitiuum, neque eidem aderit vegetatiuum, nam idem sunt re ipsa. Neque inconueniens putandum est, ex eo q̄ sensus adest animalī, colligi tactum adesse, tamen si a communiori particulariter sumpto ad minus commune fiat argumentatio, nam id argumentandi genus inualidum non est, vbi tale inferitur minus commune sine quo cōmunius esse non potest, vt si numerus est, cōsequens est & binarium esse, numerus enim nullus est sine binario, sed omnis aut binarius est, aut ipsum vt suam partem cōplectitur. Ita si vegetatiuus est, & nutritio est, quoniam sine nutritione vegetatio esse nō potest. Pari modo si sensus est, & tactū esse sequitur at nō ita concludi potest, si sensus est, & visum esse, quoniam sine visu sensus animalī adesse potest.

¶ Paraphraseos intertium Aristotelis de anima, in eundem scholiorum, finis.

PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN LIBRUM DE SENSU & SENSATO, ANNOTATIUNCULÆ.

Color, proprium et per se a visu perceptibile. Symbolum, signum, significatiuum.

Liber de sensu & sensato septem capita cōplectitur. Primū tres cōclusiones, duo corollaria ad primam, & vnum ad tertiam. **Prima conclusio.** Quoniam de anima, & virtutibus eius, vt ab ipsa proficiuntur, determinationem fecimus: his suppositis de reliquis, & ijs quæ minus explicauimus, tam communibus quam proprijs, determinationem facere expediet. **Nā** de ijs quæ in animalibus sunt & corpori & animæ communia (quæ in ijs qui sunt de anima, nō exacte satis determinata sunt, aut quæ illic tacta non sunt) apta post considerationem de anima incumbit determinatio. **Talia** autem sunt, sensus, memoria, animæ & corpori communia. & fere cōmūnibus animalibus: quemadmodum appetitus, concupiscentia, ira, delectatio, tristitia, & hæc quatuor numero passionum coniugationes, somnus vigilia, iuuentus senectus, aspiratio respiratio, mors & vita, de quibus nihil illic tactum est. Expediet igitur de ipsis determinationem facere, & quid vnumquoque eorum sit: vt quid memoria, quid somnus, vigilia, iuuentus, senectus, aspiratio, respiratio, quid mors, quid vita, & cur vnūquodq; accidat videre. **Primum corollarium.** Hanc ob causam, naturalis philosophi sanitatis & ægritudinis est principia inuenire. **Sunt enim hæc cōmunes** passiones, solis animalibus conuenientes, nam sanitatem & ægritudinem vita carentibus fieri impossibile est. **Secundum corollarium.** Et hinc fit vt medicorum quamplurimi auidiuscule physicam artē prosequantur, & quaerant. **Nā** vbi naturalis finiunt, ordiuntur medici: & ex ijs quæ de natura sunt, sua sumit principia medicina. **Secunda.** Omnia quæ dicta sunt, corpori & animæ communia sunt. **Nā** aut hæc sensus sunt habitus, vt memoria: aut passiones quæ sensibus fiunt, vt somnus & vigilia, aut animal & pariter corpus & animam saluant: vt respiratio, iuuentus, vita, & sanitas, aut corruptiones sunt, & priuationes: vt respiratiois ablatio, senectus, mors, ægritudo. Sunt igitur hæc omnia corpori & animæ communia. **Quid enim sit sensus,** propter quid accidat, quodque corporis sit (vt qui corporeo indiget sensorio) & quæ animæ, satis apprimèque superius dictum est. **Dictum etiā** est gustum & tactum sensuum maxime necessarios animalibus esse, tactum quidem, quæ animal saluetur a corruptentibus tangibilibus, gustum vero propter escam, est enim sapor, ad nutritiuam partem ordinatus. **Is enim sensus iucundum amplectitur** alimentum, triste autem & horridum refugit & abominatur, et alios sensus, auditum, visum, et odoratum (qui per exteriora media fiunt) ipsis animantibus cōcessos diximus: quo a longe alimentum dignoscant, sibi melius prouideant. **At visus** et auditus in animalibus intellectu et prouidentia præditis (qualis est homo) altioris boni, vt disciplinæ et prudentiæ, gratia sunt. **Nam plurimas differentias ostendunt,** ex quibus contemplatio confurgit, et circa agibilia humanaeque actiones discretio, de quibus hæc adhuc adiciamus. **Tertia conclusio.** Visus ad plura per se dignoscenda et ad necessaria secundum se melior promptiorque habetur, auditus autem per accidens. **Nam visus** multimodas multiformesque rerum differentias, et ad vitæ necessarias per se monstrat, nam omnia corpora colore participant, et sensibilia communia magis hoc sensu percipimus. **Auditus autem** solos sonos et vocū ya-

rietates per se ostendit, quæ pauca sunt. Soni enim paucis conueniunt, & voces per pauca eliciunt. **Visus igitur** ad plura per se dignoscenda & ad necessaria secundum se melior aptiorque habetur. **Sed quod auditus** ad plura per accidens valeat, hinc cognoscitur, nam auditus & disciplinæ & prudentiæ plurimum confert. **Sermo enim** solius auditus est, ex quo omnium paritur disciplina & nō modo sonorū & colorū, nō quidē secundū se, sed secundum accidens. **Constat siquidem sermo** ex nominibus, quorum vnūquodq; symbolum est atque signum. **Vt enim vox** vniciuique rei sit signū, apte imponi cognoscitur, est igitur auditus, per accidens plurimum. **Corollarium.** Vnde fit, vt a natiuitate cæci, sapientiores euadant a natiuitate surdis atque mutis. **Est enim** (vt dictum est) auditus, sensus disciplinæ. **Sed de his** haec tenentur.

Rimi cap. libri de Sensu & sensato scholia. **iii.** Et ex ijs quæ de natura sunt sua sumit principia medicina. **In naturali philosophia** nonnulla sunt quæ ad solam speculationem, neque ad opus accommodari facile queunt, vt quæ in octo physicæ speculationis libris traduntur, item et ijs qui de Cælo sunt, & Meteororum. **Ex huiusmodi autem medicina** sua proxime non sumit principia, vt quæ operis executionem tota medietur. **Alia vero, naturali philosophia** considerata, ad cognitionē quidem conducunt, & accommodatiōni ad operationem adiuuiculum præbent, qualia sunt ea quæ in libris de Generatione, de Anima, & his paruorum naturalium appendicibus considerantur, & ex ijs potius propinquiusque suam determinationem desumit medicus. **At hæc cognosci nō possunt,** nisi in octo libris auditionis physicæ pertractata itidem teneantur. **Quocirca philosophiæ naturalis sint experti,** qui ad medicinæ cognitionem aspirant, oportet. **Hæc enim illi subordinatur & subiacet,** vt iuristica arithmeticæ. **Non tamen idcirco** concesserim physicam ad medicinam recte ordinari, nam hæc minus digna est, vt quæ dirigat ad operandum secundum consultationem, illa vero dignior quæ ad cōtemplationem contendant, & in diuinorum cognitionē parat aditū. **Præter ea philosophia naturalis,** rerum naturalium omnium, & proprietatum eis competentium trahit cognitionem, medicina vero circa duas duntaxat animalis affectiones negotiatur, sanitatem, & ægritudinem, nō sunt autem perfectiora ad minus perfecta ordinanda. **Veruntamen ob necessitatem humanā** aliqua philosophiæ naturalis pars præter suam dignitatem ad medicinam humanæ salutis necessariam ordinatur, & quodammodo descendit, cum potius ascendere nata sit. **Facit enim humana necessitas,** vt plerumque contra suæ dignitatis rationem ordinentur, non tam pro suæ naturæ cōditione, quam pro humanæ intelligentiæ subleuamine. **iiii.** Nam aut hæc, sensus sunt habitus. **Supra nominata in prima conclusio** passionem, quadrifide sunt. **Nam aut ipse species sunt sensibiles in sensu interioris organo seruatae,** & illic ab anima perfecte (quæ habitus sensuum dicitur, quæ a subiecto non sint facile dimobiles) vt memoria. **Aut sunt passiones affectio** neque quæ sensibus fiunt vt somnus, qui sensationum exteriorum priuatione fit, & vigilia, quæ functione operationeque sensuum exteriorum agitur, aut a sal saluatur, vt hæc proprietates quatuor coniugationū ex oppositis superiorum posituram in affirmatione existentes, respiratio, iuuentus, vita, sanitas, aut corruptionem animalis inferunt, prædictarumque proprietatum opposita & priuationes sunt, respiratiois ablatio, senectus, mors, ægritudo, quæ cum suis oppositis dictas quatuor cōiugationes compler. **Et horum vnumquodque ab anima sit,** & in corpore suscipitur. **hinc dicuntur corpori & animæ** In affirmatione In negatione cōmūnia. **vi.** Vnde fit vt a natiuitate cæci, sapientiores euadant. **Huius ratio** subnectitur ab Aristotele, quæ auditus sit disciplinæ sensus, præsertim ab alio suscipiendæ. **Visus autem et si ad disciplinas præcipue propria inuentione, proprio studio** consequedas (quo libri fungantur officio præceptorum)

i	Respiratio	i	Respirationis ablatio
ii	Iuuentus	ii	Senectus
iii	Vita	iii	Mors
iiii	Sanitas	iiii	Ægritudo

nō mediocriter conducatur, non tamen vsq; adeo & tam efficaciter sicut auditus, nā sermo quæ scriptura ad docendum est efficacior, & via vox (vt inquit Fabius Quintilianus) magis afficit, excitat & mouet discretis animū, quæ litera. **Itaque a natiuitate cæci & audientes** possunt vocis adiuuiculo ab alijs doctrinam vdicare, quia auditu sunt præditi, non autem a natiuitate surdi & videtes, sed solum propria inuentione atque studio, visibilibusve signis sine vocis cōmunicatione doctrinam capessere possunt. **At qui melius atque commodius ab altero doctrina suscipitur,** quæ propria aut indagare aut diligenter habeatur, cū rari sint qui eo polleant ingenio, vt per se dicere possint, præceptoris opera nō indigent. **Rursum quod proprio** consequitur studio quispiā, quota pars est eorū quæ alterius ope potest in disciplinis assequi? **Sane per quā pauca sunt illa quæ nostro ingenio nascimur in disciplinis,** collatione facta ad ea quæ ab alijs percipere possumus. **Præterea proprio** atque opera scientiā adipisci fere impossibile est ei qui prima literarum fundamenta iacta nō habet & animū primis illis literarum disciplinæ rudimentis formatum (sine quibus libros lætandi non potest haberi industria vel peritia, cū ad ea necessaria sit vel ipsa literarum cognitio) qualis esset is qui a natiuitate audiendi facultate destitutus esset. **At prima illa literarum fundamenta alio docere debent haberi, & audienti beneficio.** **Nil mirum igitur si a natiuitate surdus, aut nūquam possit, aut admodum difficulter aliquid scientiæ sibi comparare.**

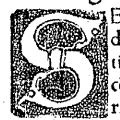
Vtra, philosophica an medicina sic dignior

A natiuitate cæci facilius sibi scientiam cōparare posse quæ surdū.

Secundum caput continet quinque conclusiones, duas rationes ad secundam, duas rationes ad secundam partem tertiæ, & vnum corollarium ad quartam. ¶ Prima conclusio. De organorum sensuum natura incūbit determinatio. ¶ Nam antiqui ea aptabant elementis. Sed cum elementa sint quatuor, sensus vero quinque, hoc ipsis ingessit difficultatem, cuiusmodi sensum aptare possent. Videndum utique expediet an æqua eorum aptatio fuerit. ¶ Secunda. Non probanda est eorum sententia, qui visum, ignem esse posuerunt: vt Timæi, & Empedoclis: q̄ constricto & moto oculo videatur oculus vt ignis fulgere. ¶ Primo. Quia si ignis ille quem ponunt in oculo, visibile esset, eadem ratione videri deberet oculo quiescente, atq; oculo moto: aut causam adducant cur potius illic quā tunc. Non autem ita videtur. nam sententiam, & videntem non lateret, non est igitur ignis. Sed instabunt. cur ipso moto igitur apparet fulgor, & ipso quiescente non? Facilis & prōpta responsio est, causam huius non esse ignem, sed quæ lævia corpora mota, vt aqua, nata sunt in tenebris fulgere, non quidē lucē emitte. Ita pupilla oculi quæ in medio oculo nigra apparet, quia hūc in modum læuis est, in tenebris mota & cōstricta fulget, & pars a parte deprehenditur: quemadmodum in refractione solet, & hinc duo aut plura videre apparet. ¶ Secundo. Dicunt ipso igne exeunte (quemadmodū lumine a lucerna) nos videre. Ergo videre deberemus in tenebris. Et potissimum ignis ille in tenebris deberet nobis quā in luce patentior & apertior fieri, quandoquidem paruus ignis se magis in tenebris perdere solet vt torris, vt flamma. Id autē sub tenebrarum opacitate minime adhuc cōtigit cōspectum est. non est igitur oculus, ignis. neq; ab eo talis ignis egreditur. Neq; satis respondet Timæus, q̄ ignis ille in tenebris extinguitur: quia alios ignes in tenebris extingui non videmus: sed extinguitur ignis humido & frigido. est enim calidus & siccus. Et si ignis ille tenebrarum occurſu disperiret extinctus, tātō magis per diem in aqua & in glacie (in quibus alia ignita extingui maxime perspicuntur) extingueretur, nunc autem nihil tale euenit. non igitur respondet Timæus sufficienter. Et Empedocles fere consimiliter sentit: duplicem tamen videndi modum tangit. Primū, q̄ fiat visio egrediēte lumine: quemadmodum (inquit) noctibus hybernis iter meditans, lucernam accendit, paratq; vt omnium ventorum impetus a lucerna arceat, circumducta lucerna tenui membrana. dispergunt etenim ventorum flamina flammam. & quanto lumen hoc velamine circumseptū se magis diffunderit, clarius illustrat. Ita natiuo lumine circumquaque pupillæ orbē fuso: quod se aliquādo fortius effusum extra profert & egerit, nosq; ita videre asserit. Secundū vero modum ponit, nos scilicet corpora quæ vidētur, eorum defluxibus intueri. ¶ Tertia. Democritus oculum natura esse aqueum rite sensit: visionem tamen illius esse fulgorem non bene putauit. ¶ Quod enim pupilla aquea sit, multa produnt indicia. ¶ Primum. Quia ipsa fossa, multæ defluunt aquæ. Secundū, quia oculi de proximo recenterq; formati, frigiditate & claritate cætera mēbra excellunt. quod aquæ naturæ maxime congruere videtur. Tertium, est circa pupillam albugo pinguis & adiposa, animilibus sanguine præditis, & palpebris oculos obuelātibus concessa. ingeniose factū a natura, ne pupillæ humidū coaguletur, geleturque. hinc rigente frigore, palpebris contentum nunq̄ frigere sentimus. & ceteris animalibus dura oculorum cooperacula ad ipsius pupillæ protectionem natura tribuisse videtur. Sed q̄ nō bene dixerit visionē esse fulgorem, patet. ¶ Primo. Quia visio est quædā in vidēte facta passio fulgor autē accidit, q̄ oculus læuis sitque facta refractione. Non igitur visio est huiusmodi fulgor. Sed de ijs quæ refractione apparent, nondū videtur naturam ab ipsis

fuisse deprehensam. ¶ Secūdo. Si visio fulgor esset, cur circa alia corpora circa quæ fulgor emicat, etiam non est visio? & ex cōsequenti cur illa non videant, sed solus oculus? Accidit itaque videre, nō quia pupilla fulgeat, aut quia sit aqua, sed quia per spicua, colorū speciebus suscipiēdis apta. Et licet perspicuum esse, commune sit & aeri & aquæ aqua tamen durabilior, permanentiorque est: hinc potius aqueam naturam benignitate possidemus pupillam. ¶ Quarta. Inconuenienter dicunt, quicquid id sit quod ab oculo egreditur, visionem aliquo egrediēte fieri. ¶ Nā quicquid id fuerit, inconueniens est ipsum subito ad astra vsq; protendi. & si non ad astra vsque protendatur, stultum etiā est alio quopiam in medio putare coniungi. coniungitur enim lumen lumini, & non quodlibet cui libet, sed satius est modo, qui dictus est, exterius interiori coniungi. Est enim videndi virtus, interna, latens, & exteriorē septa circumdataque mēbrana, ratūque id haberi debet, quod superius manifestum factū est, colores non sine lumine videri: & siue perspicuum visui & rei visæ medium sit aer, siue sit aqua, a colore moueri: a quo moto moueatur oculus: sicque visionem fieri. ¶ Corollarium. Rationabiliter igitur euenit vt oculus factus fuerit aqueus. ¶ Nam aqua perspicua est. ipso igitur existente aqueo, interior lumen suscipiet, & fiet actu perspicuum, poteritque a sensibilibus vt coloribus moueri quam aptissima me. quod etiā ita conspicitur. Et iterum cum illud perspicuum acreum non sit, merito aqueum esse dignoscitur. Et extremum oculi non est animæ videndi organum sed vis ea interna latet, suumq; internum habet organum. hinc interior perspicuus cōspicitur oculus. Et nonnullis in bello circa tempora vulneratis, pupillæ poris abscessis, accidit perpetuas subortas fuisse tenebras, sicut extincta lucerna: q̄ pupilla internum dictum perspicuum quasi videndi lampas recisa fuerit. ¶ Quinta. Si sentiendi organa quatuor elementis aptari vellemus, sensorium visus aquæ aptare conueniret: auditus, aeris: olfactus, ignis: tactus, terræ: & quia gustus, quidam tactus est, ipsum interdem terræ aptarem. ¶ De visu iam dictum est, & de auditu sensorio in ijs qui sunt de anima. De odoratu vero, quia quale quod odoratur, actu est: talis olfactus potentia est, quod autem odoratur, actu igneum est. nam fumalis euaporatio, odorem, & suauitatis fragrantiam parit, quæ quidē ab igne est. sensus igitur odorandi, potentia igneus est. hinc circa cerebrum (quod cæteris partibus corporis humidius & frigidius existit) situs est. Et de tactu etsi totum corpus obtinere videatur nullus tamen aliorum circa cor calidissimū, & cerebro oppositū, sibi sedem delegisse videtur. quare si ei aliquod aptandum sit elementum, cum aqua visui sit deputata aer auditui, ignis olfactui, sola terra vt ei accommodetur relicta esse videtur: itidem & gustui, cum gustus quidam sit tactus,

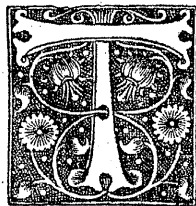

Secundi cap. Icholia. vii. Cuiusmodi quintum sensum aptare possent. Id difficultatis diluit quinta huius capitis conclusio in calce literæ posita. viii. Cur potius illic, quā hic. Illic, oculo moto, q̄ hic, oculo quiescente. Et hinc duo aut plura videre, apparet. In cōstrictione oculi, vna eius pars super alteram complicatur, & in vtraq; parte tā superiorē q̄ inferiorē, tā cōstringente q̄ cōstricta, vt discontinuatis abinuenim, apparet eiusdē rei imago. Hinc ob duas in oculo receptas imagines, vna res cuius sunt imagines, apparet esse duæ, perinde atq; in speculo fracto disrupto que in aliquot partes suum obiciens vultum, totū dē efformabit effigies suæ faciei, quot sunt piculæ vitri discontinuatq; atq; a cōtinui integritate distractæ. Et conspiciens rem maiusculam per minutulos fenestrarum cancellos, qui ad arcendum vtrum in transversum ordine positos ligneolis fiunt, vna rem iudicabit esse duas, si per diuersa cancelloforum foramina illius imago ad oculū feratur. Quandoquidem paruus ignis se magis in tenebris prodere solet. Si quidem maius diei lumen reddit paruum ignem interdium minus conspicuū q̄ minusculū offundere exterminareq; solet. Itaq; absente diei lumine redditur paruus ignis magis spectabilis. Duplicem tamen videndi modum tangit. Neuter istorum modorum veritati est consonus. Prior quidē, q̄ non adest oculo nostro lumen natiuum natura insitū, quod extra se sit dat ad visionē peragendam, sed oculus (vt aer) potentia primum est perspicuus, suscepto vero intra illi lumine, fit actu perspicuus. Posterior vero, q̄ nō defluant a corporibus atomi, quorū intra oculū susceptione fiat visio, alioqui cæli, sol, astra, resq; sensibiles omnes deberēt in dies magis ac magis decreſcere per continuum atomorum defluxum, quandoquidem omne corp⁹ ex corporis

subtractione fiat minus. ix. Aut quia sit aqua, sed quia perspicua. Non negat Aristoteles aquam in oculo temperamentum quicquam ad visionem conducere, cum id ipsum in toto hoc cap. astruat, sed vult aequum oculi temperamentum non esse rotam sufficientemque visionis causam atque primam, & quæ cum visione recurrat atque conuertatur. Alioqui quicquid aquæ haberet temperamentum, faceret visionem. Hinc causam eiusce rei magis propriam atque propinquam in litera subnequit. x. Nam quicquid id fuerit. Stue scilicet fulgor atque ignis, vt posuit Timæus, siue lumen natium, vt dicit Empedocles, siue radij visui, vt asseruerunt plerique dicentes ab oculo radios ad res visas protendi, eosque inibi affici similitudine speciei que colorum, & hoc pacto visionem fieri. At hoc modo sæpiuscule monstratum est visionem non effici, quin potius eo ipso quod exterius interiori coniungatur, hoc est quod ab extero visibili producta species in medio, similis in organo producatur coloris speciei, & per susceptionem eiusce speciei in organo, fit visio. Hinc medium ipsum a colore moueri dicitur, quod ab eo quodammodo alteretur per speciem ipsius coloris susceptionem. Et ab ipso medio moto dicitur moueri oculus, quod a medio atque perspicuo affertur specie coloris ipse oculus itidem alteretur, afficiaturque simili specie. Quocirca non ipsi accedendum est, qui sicut molem magnitudinem que rerum, numeros, & latitudes destruit, ita & species colorum intermunt, ne gratæ eas diffundi per medium perspicuum, aut animalium oculis ingeri, quin potius cum Aristotele sentiendum, colores ipsos (vt vnaquæque res suæ speciei gignendæ natura esse auida conspiciunt) suam diffundere speciem per diaphanum, & intuentium oculos hac sua similitudine afficere. Quod si quis pertinacius admittere refuset, ad perfectiorem percipiendam prorsus inidoneus, quæ hoc ex philosophia naturali tanquam solidam suorum theorematum basim supponit, hoc vrgendus est ratiocinio, & consimilibus que ex hac disciplina facile colligi poterunt. Id omnibus commune est sensibus, quod talis est vnusquisque sensus potentia antequam sentiat, quale sensibile est actum, cum vero fit sensatio, tunc talis fit sensus actum, quale est ipsum sensibile. Itaque oculus antequam videat, potentia talis est, quale visibile est actum, cum vero videt, talis est actum. Aequi non est talis actum oculus per susceptum colorem quem videt, ergo per susceptam eius speciem. Rursum. Cum fit visio coloris parietis, aut ipse color idem numero qui ad eum parietem, etiam in eum aeri intermedio, & oculo videntis. Et tunc idem numero accidens simul diuersis aderit subiectis, parieti, aeri, & oculo, quo nihil absurdus. Aut color ille parietis non suæ speciei, neque seipsi eundem numero producit in aere interstite, & intuentis oculo, sed similem specie coloris, vt albedinem aut nigredinem, & tunc aer eo affectus colore, vere erit & dicitur coloratus, vt albus aut niger, deinde atque paries id autem sententiæ Aristotelis repugnat, dicentis aerem incoloratum esse, quo omnibus percipiendis coloribus præter administratum. Aut a colore parietis nihil in medio perspicuo gigni dicitur huiusmodi positionis assertores, neque itidem in ipso videntis oculo. Sed quid tunc non æque in tenebris ac lumine videmus, quædoquidem neque aer neque oculus villo pacto debeat affici a colore qui videndus est? Et quomodo etiam tunc color mouebit medium, & intermedium aer mouebit oculum (quod toties Aristoteles asseruerat ad visionem requiri) si color visui percipiendus nihil progignat in diaphano aut in oculo videntis? Reuera tota Aristotelis de colore & visu perimitur & in ualida redditur determinatio, nihilque dictorum eius cum veritate constare poterit, si hæc recipiatur positio, colorem nihil prorsus efficere in aerem aut oculum. Cum itaque dilucidum sit colorem quippiam aggenerare in proximo sibi perspicuo, & videntis oculo, & non seipsum eundem numero, neque consimilem specie colorem alterum, vt ostensum est, reliquum est vt suam speciem producat tam in medio perspicuo, quam videndi organo, perinde atque sonus & odor suas & in medio & sensorio species edunt. Nihil enim aliud relictum est quod ad efficiendam visionem color ipsi perspicuo aut videndi organo inferre ac subministrare possit. xi. Et extremum oculi non est animæ videndi organum. Quemadmodum extrema pellis manum circumdās non est tactus organum, neque extremum auris, organum auditus, ita neque extrema oculi cuticula ipsum circumdans, est organum visus, sed munimētum ipsius organi introitus latentis, quod natura circumposuit ad ipsius tutelam. Et quemadmodum vitrum ad oculi protectionem ipsum circumdans in molles habentibus oculos, vim intra se visiuam non habet, ita neque in animantibus duos oculos sortitis id corneolum atque vitreum quod prominet, videndi habet vim, sed ad illius tutelam est datum.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Sensus actum, sensatio. ¶ Corpora terminata, corpora opaca: quæ secundum partem partem, lumen non admittunt. Coccineus: purpureus, excellentia rubeus & roseus.

¶ Tertium cap. continet vnā diuisionem, quatuor conclusiones duas rationes, duos modos quibus aut qui medios assignabāt colores, ad primam, & duas rationes ad secundam. ¶ Diuisio. Vnūquodque sensibile dupliciter dicitur: hoc actum, illud potentia: vt color actum, color potentia, sonus actum, sonus potentia. Et de his vnūter saliter dicitur est in ipsis qui sunt de anima, & cuius sint sensus, & quomodo sonus audibile actum, fit idem auditio: & visibile actum visio: & ita in cæteris. sed quid eorum sensum actum faciat, nunc exper-

14 diemus: & primo de colore. ¶ Prima conclusio. Color actum sensum faciens, is est qui extremitas est perspicui in corpore terminato. ¶ Nam etsi esse perspicuum, aeri, & aquæ conueniat, ipsis tamen proprium non est, sed plerisque alijs conueniens, illis plus his vero minus. Et corpora terminata, secundum extremitatem lumen recipiunt, sicutque perspicua, lucidum eam aliquod, vt ignis, luminis sui presentia facit actum perspicuum cuius quidem absentia, tenebræ sunt. Et quod huiusmodi color sit perspicui extremitas aut verius in perspicui extremitate, quia proprie extremitas non est, dignoscitur.

¶ Primo, quia propter hoc Pythagorici colorem epiphaniam (quam superapparitionem dicimus) vocabant. Et si is color actum perspicuum mouens, & sensum faciens in extremitate sit perspicui, consimilis tamen naturæ interius latentem credere oportet esse colorem, quamuis actum perspicuum non moueat. ¶ Secundo. Quia interminata corpora, vt aer & aqua, sæpe colorata videntur: vt rubor rutilans in aurora: sed non quod illic verus sit color: verum propinquitas aut distantia, talis apparitio occasio est. nam neque aer neque aqua colorata sunt. In coloribus autem terminatorum siue eminus siue de prope perseverat apparitio: non autem interminatorum corporum. Est igitur huiusmodi color apparens in corpore terminato. Et quod iunctus sit perspicuo indicium est, quia colores illos sæpe permutari videmus, secundum quod plus aut minus affuerit perspicui, quod quidem non ad interiora penetrat. Bene igitur dictum est colorem qui videtur, esse extremitatem perspicui, siue potius in perspicua extremitate corporis terminati. Et si quod perspicuorum colore affectum est, similiter color in eius extremitate mouet, quemadmodum in cæteris, hoc tamen interest, quod etiam internum, atque in profundo residens mouet.

15 ¶ Duo modi quibus antiqui medios assignabant colores. ¶ Primus. Vt lumen in perspicuo, & tenebræ, ita in corporibus terminatis albedo & nigredo. Et medios colores in ter hos fieri putarunt ex commixtione albi & nigri: quorum vnūquodque propter sui paruitatem insensibile est: medietatem tamen oportere nasci colorem. nam neque albedinem neque nigredinem esse necesse est: erit tamen color aliquis: quare medius. Et quia iterum ipsi misceri conueniet cum albo aut nigro, ex tali commixtione confusioneque alia nascetur coloris species. Et cum huiusmodi valde variæ fieri possint proportionem, vt primo duorum albi, & nigri, qui sine proportione & temperantia sunt, sed in excellentia quadam & excessu deinde trium, vt albi, nigri, & duorum temperatorum, & secundum alios numeros quoscunque: hinc valde multos contingit medios nasci colores. Et sicut in consuetudine secundum proportionatissimos numeros delectabiles nascuntur harmoniæ, ita secundum similes colorum proportionem & numeros delectabilissimi nascuntur colores: vt coccineus, puniceus. Hinc euenit vt sicut pauca sonorum sunt consonantia, ita paucos delectabiles contingat esse colores: inordinatos autem multos: vt omnes quicunque secundum alios sumantur numeros. ¶ Secundus modus est, medios colores apparere, quia color colorum sit superadditus, & colorum colore videri contingat, quemadmodum pictores apparere faciunt, colorem colorum pingendo superponentes: & quemadmodum contingit medios colores in aqua apparere, vno colorato alteri superposito: & quemadmodum sol per se albus apparet, & idem per caliginem aut fumum conspectus, rubicundus apparet, & puniceus. hac de causa multos esse medios colores aiunt: quia cum album & nigrum non sint in proportione aliqua, ex ipsis adinuatem proportionatissimos medius nascetur color. & consimiliter vt in primo modo ponatur in proportione: quia semper eorum qui sunt in superficie, ad eos qui sunt in profundo, erit proportio. qui si fuerint duo, tres, aut quatuor: sicut mutabuntur, & mediorum ipsorum apparentia. ¶ Secunda. Neque sentiendum est (vt plerique volunt) talia apparere corporum defluxibus, atque hinc in modum visionem fieri. ¶ Nam visio fieret corporum contactu. At melius fit si color moueat medium perspicuum, quod motum moueat sensum, qui huiusmodi corporum tactu: nullaque sequi videtur incom-

da. Nō igitur hunc in modū visionē fieri, coloreſq; apparere, probandū est. ¶ **T**ertia cōclufio. Primus modus medios colores ſtatuendi, irrationabilis eſt. ¶ **P**rimo. Quia ſicut nulla magnitudo inuiſibilis eſt, ſed quælibet aliqua diſtātia viſibilis: ita neq; albedo & nigredo. quare earū mixtio nō faciet mediū colorē, ſed potius fiet qui dā aggregatus color vtriq; cōmunis: qui eſt a longe diſcerni nequeat, poterit forte a liqua diſtātia diſcerni. ¶ **S**ecūdo. Quia mixtio non ſit iuxta poſitione minimorū ad ſenſum, neq; minimorū ſecūdam quantitatem: quia nulla ſunt talia quemadmodum prius dictum eſt: ſed diuiſione, & minimorum natura iuxta poſitiōe (vt eſt minimum ſemen, minimus homo, minimus equus) & eorum quæ adinuicem miſceri nata ſunt. & quæ ea ſint, prius a nobis dictum eſt. nō enim homo miſcibilis eſt equo, neque color color. Non igitur huiusmodi commixtione medijs proueniunt colores. ¶ **Q**uarta. Neque mediōrum colorum quo nobis appareāt, ſecundus approbatus eſt modus. ¶ **N**am multi ſunt medijs colores quibus nullus ſuperponi videtur alius color. Et ea quæ ſuperpoſitione apparent, non conſimiliter apparent de longe, & de prope: qualiter videmus medios colores. Non igitur apparent colorū colorib; ſub ſterniculo aut ſuperpoſitione. ¶ **S**ed quæres, vnde igitur ſunt multi & varijs colores, vt hi extremi, hi vero medijs? ¶ **D**icimus. Sicut diuerſa ſunt mixta, mixtorūq; cōtēperamenta, ita multi & varijs ſunt colores, mixtorū & cōtēperamentorū naturam ſequentes. Mixtorū enim hæc ſimpliciū ſuperabundantiā magis imitantur, hæc minus: illa vero ſecundum ipſorū minima, cōtēperamenta ſeruant. Et cur colorū, ſonorum, et odorū ſpecies terminatæ & finitæ ſint, alius futurus eſt ſermo.

Eriſ cap. ſcho. xiiii. Qui extremitas eſt perſpicui in corpore terminato. Nō hæc coloris diſſinitio eſt, vt pleriq; autumant. nā nō omni cōuenit color, cū nequaquā cōueniat colorū exiſtēti in partibus corporis opaci interioribus, qui quāuis nō ſit extremitas perſpicui, vere tamē eſt color. Sed eſt explicatio atq; oſteſio quā nā ſit color actu ſenſū faciēs, hoc eſt viſū mouēs, & efficiēs viſionē. diciturque iſ eſſe qui extremitas eſt, vel potius (vt inquit litera) in extremitate perſpicui, ſumēdo orationē intrāſitiuā (vt vocāt) p trāſitiuā, quod apud authores crebriuſculū eſt. Eſt em̄ extremitas, aut exterior pars, aut exterior ſuperficiēs corporis, quare aut ſubſtantia aut quantitas. color autē neutriū horū eſt, ſed qualitas. Porro ſi pro exteriori parte ſumi intelligatur extremitas, in ea color eſt vt ſubiecto. ſin vero p extrema ſuperficie, nō eo in eſt modo, ſed potius adeſt vt accidens ſuo cōaccidenti, perinde atque albedo lactis eiſdem dulcedini, quod color & extrema ſuperficiēs in eodem ſint ſubiecto, ſcilicet ex teriori parte corporis. Cæterum huiusmodi corpus, in cuius extremitate color eſt qui oculum mouet, non omnino & ſimpliciter perſpicuum eſt, vt aer aut aqua, nō enim in profundo lumē admittit, quare neque diaphanum dici debet, neque transparent, neque tranſlucens, ſed ſolum perſpicuum ſecundum quid, quod ſecundum exteriorē partem lumine perfundatur, quod ſi abſuerit, non mouebit extremus color oculum, vt ſit nō eſtē in tempeſta. Demum huiusmodi corpus terminatum dicitur, non quia ſuperficiēbus clauditur, cum id etiam aeri & aquæ conueniat, quæ hic vocat Ariſtoteles interminata, ſed quia ſecundum profundum non admittit lumen, quod proinde ad ipſum terminatur, neque ſe latius fundere poteſt. Quia propter hoc Pythagorici colorem, epiphaniam. Id nominis attribuebant Pythagorici colorī, q̄ appareat ſuper ipſum corpus opacum, & in eius extremitate ſpectetur. Eſt enim epiphania, ſuperapparitio. Hinc dies ille feſtus qui annua ſolemnitate celebratur in eius myſterij cōmemorationem quo tres reges ab oriente venerunt ad incunabula Chriſti, vt regem regum irabea carnis pro nobis indutum, cū muneribus adoraret, epiphania vocatur, quod ſtella ſuper terram apparenſ, ad locum natiuitatis eius vt duce quodam peruenerint, gentiumq; ad eccleſiam Chriſti & fidem vocationem eo ipſo factō inſinuarint. Non autem interminatorum corporum. Intelligentiā huius loci, talis eſt. In coloribus interminatorum corporum, non eadem perſeuerat apparitio eminus, & cōminus. Nobis enim a nube diſtātib; in qua formatur iris, varijs in ea colores apparent, ſi autem eſt emus prope nubem illam, nihil in ea niſi ſolis lumen conſpicemur. Ita in exortu diei rubor apparet rutilans in cælo, quod lumen per caliginem videatur. Si vero eſt emus in media regione aeris, non illa nobis apparet ruboris rutilatio. Secus autem eſt in corporibus terminatis, quæ eodem modo ſemper colorem oſtentant. xv. Vt lumen in perſpicuo, & tenebræ. Lumen habitus eſt, tenebræ priuatio. albedo autem & nigredo, qualitates ſunt poſitiuæ, vt rum ea ex parte non hic ſumeda eſt comparatio, ſi modo rite fieri debeat, ſed potius eo ipſo quod ſicut lumen in affirmatiōe eſt & dignius, tenebræ autem in priuatione, & a perfectiōe alienæ, ita albedo perfectior eſt natura colorū, & lumini reſpondens, nigredo vero in negatione eſt, & imperfectione quadam, tenebrarumq; propemodum æmula. xvi. Nulla magnitudo inuiſibilis eſt. Aut p ſe, aut alie. cōiuncta. Nempe magnitudo id molis habens, quod per ſe & ab alijs ſepa

Epiphania.

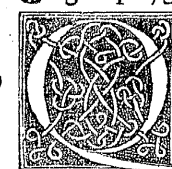
ratur, mouere viſum poteſt, per ſe viſibilis eſt, vt grandis ſaxi aut arboris. Quæ vero adeo exigua eſt molis, vt ea ab alijs ſeparata nō ſeſe viſui obijcere ſufficiat, vt milleſima pars magnitudinis grani milij, per ſe quidē nō eſt viſibilis, verum alijs cōiuncta viſū mouet. Et vt trouis modo viſibilis eſt magnitudo. Ariſtotelis ratio ſuum habet robur in antiquos, qui dixerūt albedinē & nigredinē etiam commixta & cōiuncta non poſſe a viſu neq; per ſe neq; cum alijs conſpici. Sed diuiſione, & minimorum natura iuxta poſitione. Minima ſecundum ſenſum ſunt exiguæ molis corpufcula, quæ ſenſus quidē percipit, vt eum eis minora percipere nō poteſt, & nulla ſunt talia, q̄ datis quantuſcuq; quæ ſenſus percipit, adhuc minora poſſit percipere ſecundum diuiſionē virtutis ſenſitiuæ in partes proportionales. Minima autem ſecundum quantitatem dicerentur corpora adeo parua, q̄ eis minora dari non poſſent, & nulla itidem ſunt talia, ob diuiſionem quantitatis ſine ſtatu & termino. At vero minima ſecundū naturā ſunt corpora naturalia, quæ ſub aliquā ta magnitudine formam ſubſtantialē ſeruant, quā ſub minore ſeruare nō poſſent, q̄ nō eſt nata ea forma ſub minore cōſtitare ſubſiſtere. Itaq; mixtio ſit diuiſione eius quod miſceat, & cui miſceat vt vini & aquæ. nā v in diuidit aquā inſuſam in minimas (quæ natura ſubſiſtere poſſunt) aquæ particulas, ſic q̄ ſi in minores diuideret, non poſſet in illis forma aquæ conſeruari. E diuerſo itē aqua diuidit vinū i huiusmodi minutiffimas natura ptes, ſic q̄ ſub minoribus vini forma non ſit nata cōſeruari, & ex huiusmodi diuiſione, & particularū vnus inter alterius particulas in re poſitione, cōpletur mixtio, vt amplius declaratum eſt in vltimo capite primi de generatione. xviii. Mixtorū enim hæc ſimpliciū ſuperabundantiā magis imitantur. Aliqua mixtorū ex cellentiam ſimpliciū elementorum propius imitantur, vt lucem igneam, diaphanitatem aerem aut aqueam, & non habent alium colorem. Aliqua vero minus, vnus elementi ſequuntur conditionem. Alia vero ſeruant cōtēperamenta elementorum ſecundum minima, quia in eis omnium elementorum cōtēperamenta adeo ad mediocritatem & æqualitatem accedunt, vt vix bene diſcerni poſſit quodnam elementum dominetur in eis.

¶ **Q**uarti capitis annotatiunculæ.

¶ **P**urpureum, alurgum. ¶ **C**eruleus, cyaneus, ſubobſcurus color quaſi niger, nigro viridiq; medi; ¶ **A**cre, ponticum. ¶ **A**cidum, ſtrictiuum ſtypticum. ¶ **C**olorū, & ſaporum mutuum habentes reſpondentiā diſpoſitiones.

Albūm	Nigrūm	Dulcē	Amarūm
Flauūm	Liuidūm	Pingue	Salſūm
Punicēum	Purpureūm	Acre	Auſterūm
Viride	Ceruleūm	Acutūm	Acidūm

¶ **F**igura polygonia, figura multangula.

19

Vartum caput cōtinet nouem cōclufiones, quatuor ratiōes ad quartā, definitionē ſaporis poſt quintā, ſpecies ſaporū, & colorū poſt ſextā, & quatuor rationes poſt nonā. ¶ **P**rima conſcluſio. Quia de ſono & voce ſufficiēter in ijs qui ſunt de anima, determinatum eſt de odore ſermonē facere videtur idoneū. ¶ **N**ā de ipſo varia ſunt antiquorū ſentētia: quæ quid veri q̄dve falſi cōtineat, hæc determinatiōe dilucebit. Quæ tamē de ipſo prius determinauimus, hic certa & explorata tenere debemus: vt ſere conſimiliter de odore, vt de ſapore ſentiendum eſſe: non tamen ipſorum eandem eſſe paſſionem, nam illius, olfactus eſt: huius vero, guſtus. Et ſapores nobis odoribus certiores, perfectior eſq; haberi, nam odoratum prauum, & multis animalibus inferiorem habemus, guſtum autem certum: quia tactus quidam eſt, qui nobis certiffimus habetur. Idcirco a guſtu & ſaporibus determinatiōnis exordium ſumere, non abſonum præterq; rationem videbitur. ¶ **S**ecūda. Nō recte putat Empedocles ſaporē eſſe de natura aquæ, q̄ in aqua quædā ſint minucula corpora de ſaporū genere, ob ſuam quidē paruitatē inſenſibilia, quæ ſuo deſluxu ſapores efficiant. ¶ **N**ā fructibus aperto ſoli expoſitis, ſapores mutari videm; itīdem & fructibus igne concoctis, tales autem ſapores ab aqua trahere nō poſſūt. Non igitur cauſantur ſapores ex corporeis ab aqua deſluxibus, quin potius humidū reſolutione tempore facta, variq; coctiōne, acré, acerbū, dulcem, amarū & omnimodum ſibi aſſumunt ſaporem. ¶ **T**ertia. Aqua non eſt vniuerſalis materia ſaporū (quam panſpermiam dicere ſolēt) vt aqua, vna parte vnū ſaporem præſtet, & altera alterū. ¶ **N**am ex multis parari ſapores videmus, & ex eodē diuerſos: quæ aqua nō eſſe cognita ſunt Neq; id etiam verum eſt, omnem ſaporē in aqua gigni,

21

ipſa a calido vt igne aut ſole paſſa, nam aqua eſt humidiorū ſubtiliſſimū, & oleo ſubtilior: quāuis oleum viſcoſitate ſuā ſe plus diffundat, aqua autem vt glutino carens diſſipetur. Hinc aqua difficili⁹ oleo in manu ſeruatur. & aqua calefacta ſola i groſſa ri non videtur. Requiritur autem ſapores omnes maiorem groſſitiem, non itaq; ſuf ficeret calidum i aqua gignere ſaporem. ¶ Quarta. Terra potius ad generandos ſa 22 pores cauſa eſſe videtur. ¶ Primo. Quia ſapore prædita groſſitiē ſeruāt, & ex ter ra naſcentiā & ortū ducunt, vt fructus. ¶ Secūdo. Hoc multi phyſiologorum aſſe rere videntur, dicētes per quācumq; terrā tranſierit aqua, ab illa ſibi trahere ſaporē, quod ſtatim in aquis ſaliſis eſt manifeſtū. ſal enim: quædā terræ ſpecies eſt. ¶ Ter ſtio. Quia aqua cinerib⁹ colata redditur amara, ab ipſis quidem amaritudine ducta. ¶ Quarto. Quia fontū hi dulces ſunt, hi amari, hi acres, illi auſteri, & oīmodas ſa porū differentias repræſentantes, quæ varietas non niſi a terrarum varietate ducta videtur. ¶ Quinta. Rationabiliter fructuū ſpecies maxime ſaporum differētias ob 23 tinent. ¶ Nam fructus, humidū ſunt, & terreī: & ſapores gigni videntur, cum a ter reo ſicco patitur humidū. Indicia ſunt, aqua falſa, aqua cineribus colata, & varia fō tanarum aquarū ſaporum genera. eſt em̄ humidū natum pati a ſuo cōtrario, quem admodū & alia contraria. Et cum ignis ſiccus ſit, natum eſt etiam pati ab igne, ſed magis a terra. nā ignis primo ſiccus non eſt, ſed calidus: vt alio dictum eſt loco ter ra vero primo ſicca eſt. Quemadmodū enim qui coloribus & ſaporibus affecta col luit lauatque aquis, talem in aquis colorem relinquit & ſaporē: hūc in modum ter reū ſiccum (agente calido) per humidum latum, talem relinquit paſſionē. ¶ Diffi 24 nitio ſaporis. Hinc talem ſapori aptare poterimus diffinitionem. Sapor eſt a terreo ſicco in humido facta paſſio, alteratiua guſtus de potentia ad actum. Guſtus enim priuſquā ſaporem percipiat, eſt in potentia ad eum percipiendū, ſicut ſciēs ad ſpecu lari. Eſt em̄ ſentire, vt ſpeculari. ¶ Sexta. Nō decuit ſapores i ſolo ſicco cōſiſtere. 25 ¶ Nam ſapores ſunt ad nutriendū animalium autē eſcæ non vno conſtāt, ſed mix tæ ſunt omnes. tāgibiles quidē, quo augmentum aut decrementum præſtēt. ſapi dæ & guſtabiles, quo nutriant. nutriuntur enim omnia dulci, aut ſimpliciter, aut cō mixto: quod alio determinādū eſt loco. Et augmētum & nutritio ſiunt præſtate calido, nam calidum, alimentū parat & digerit, quod leue autē & dulce eſt, attrahit amarum autem, falſum, & graue, ſuo pōdere ſubſidēs relinquit. Et id animalib⁹ & plantis, et intra nos, ratione euenit: quandoquidē exterior calor in exterioribus con ſimile operetur. maris enim leue et dulce, calore extrahitur, graui et amaro ſubſidē te relicto. Sed quæres: cū nutriamur dulci, cur alij ſapores, vt falſus, vt acut⁹, fercu lo cōdiendo miſceantur? Hoc eſt ne celerius æquo natura trahat alimentū, eſt enim dulce, nimis nutritiuum, atq; ſupernatatiuum. ¶ Species ſaporū. ¶ Species ſaporū 26 vt ſpecies colorū quadā ſimilitudine et pportione reſpōdent. Qui enim in ſaporibus ſunt dulce et amarum, ſunt in coloribus album et nigrum. Et pinguis ſapor, vt dulcis eſt: falſus vt amarus. Et flauus color, vt albus eſt, liuidus vt niger. Et reliqui qui quadam ſimilitudine ſunt mediij ſapores: ſcilicet acre, auſterum, acutum, acidū. Colores vero, puniceum purpureum, viride, ceruleum, poſſuntq; hoc ordine digeri

Album	Nigrum	Dulce	Amarum
Flauum	Liuidum	Pingue	Salſum
Puniceum	Purpureum	Acre	Auſterum
Viride	Ceruleum	Acutum	Acidum

Et ſicut in perſpicuo tenebræ ſunt priuatio luminis, ita nigredo vt priuatio eſt albe dimis, et amarum vt priuatio dulcis. Hinc cinis omnīū combuſtorū amaricatiſſim⁹ eſt: quod totū expiratum exhalatumque ſit dulce. ¶ Septima. Democritus et alij 27 cōplures nō ſane putant omnia ſenſibilia eſſe tangibilia. ¶ Nā omnes ſenſus opo teret quosdam tact⁹ eſſe: quæadmodū eſt tactus, quod quam falſum ſit et irratio

nabile, non eſt cognoſcere difficile. ¶ Octaua. Deſſiciunt item magnitudine, ſig 28 ra, aſpero: leui acuto, & obtuſo, communibus ſenſibilibus vt proprijs vtentes, atque propria eſſe putantes. ¶ Nam eſi non omnium ſint ſenſuum, ſunt tamen tactus & viſus: quare communia ſunt, & non propria. Et hinc euenit vt viſus & auditus cir ca illa decipiantur, circa colores autē & ſonos non decipiantur, nam ſenſus circa pro 29 pria non decipitur. ¶ Nona. Democritus nō rite propria reducebat ad communia: vt album ad leue, nigrum ad aſperum, & ſapores ad figuras. ¶ Primo. Quia nullus ſenſuum magis communia ſenſibilia viſu cognoſcit. Si igitur ſapores reducantur ad figuras, & viſus magis figuras apprehendat: magis & guſtu apprehendet ſapores hoc autem falſum eſt. ¶ Secundo. Guſtus in nobis certiffimus eſt, eſt enim tactus quidam. At cum certioris ſenſus ſit, minima & minus ſenſibilia percipere: ſi figure maxime ſint guſtus: & ad læue & aſperum reducantur album & nigrum, illa maxi me diſcerneret guſtus, & quæcumque figuras participat. ¶ Tertio. Senſibilia pro pria contrarietatem habent: vt in viſu contraria ſunt album & nigrum, in auditu gra ue & acutum, in odoratu & guſtu dulce & amarum. Figuris autem niſi eſt contra rium, quæ enim polygoniarum circulo aſſignabitur contraria? Non igitur rite ſapo res reducant ad figuras. ¶ Quarto. Figurarum ſpecies in infinitum prodeunt, non autem ſenſibilium propriorum & ſaporum. Cur enim aliqua & certæ ſemper ſen ti rentur, occurrerentque ſenſui, aliæ vero nunquam? Non itaque bene ſenſibilia pro pria ad communia reducere. Et hæc de ſaporibus dicta ſatis ſint, ſpecialiora, quoad de vegetabilibus & plantis conſiderationem faciemus: relinquentes.

Varij capitū ſcholīa. xxi. Neq; id etiam verum eſt, omnem ſaporē in aqua gigni. Potuerunt forſſe antiqui in huius credulitate induci, omnem ſcili cet ſaporem in aqua gigni, quod viderit nullum ſaporem ſine humido aut in tranco rei quæ guſtatur, aut extraneo percipi, vt ſalia quam prouida natura animalibus præſtitit ad ſapores dijudicandos, aqua autem humidum. Verū ex hoc ſolum efficiunt humidum aqueum ad ſentiendos ſapores neceſſarium eſſe, non autem vt ſint ſubſtantie vt ſapores in proprio ſubiecto, aut vt in eo gignantur. Videmus enim aquoſiora, vt fructus immaturos, minus eſſe ſapi da, cum vero aqueus ille humor imminutus eſt & digeſtus, paſſusque a terreo ſicco, iſſic in eis gra 30 tior eſt & iucundior ſapor, vt cū maturerunt fructus. xxiiij. Diffinitio ſaporis. Hæc diffinitio quatuor ſaporis cauſas complectitur. Formam, cum dicitur eſſe paſſio, affectioque, & qualitas. Efficientem, cum dicitur eſſe paſſio facta a terreo ſicco, eſt enim terreum ſiccum, cauſa efficiens ſa poris, vt inſtrumentum præcipuæ formæ adminicularium. Materiam, cum ea paſſio dicitur facta in humido, ſiquidem humidum præſertim aqueum, hoc eſt ſubſtantia habens humiditatem, aut patentem & copioſam, vt fructus, aut latentem & paucam neque ſufficientem denominare ſubie ctum ſuum humidum, vt piper & cætera id genus, ſubiectum eſt ſaporis. Debet autem huiusmo di humidum mixtum eſſe, & non ſimplex. hinc neque aqua neque aer ſapida ſunt. Debet item me diocre eſſe & temperatum, quare nimiam habentia humoris excellentiam, non ſunt affecta ſapo re, aut admodum debili. Demum id humidum debet eſſe quicquam paſſum a terreo ſicco, vt aqua mixta liquido prodit, quæ vbi niſi a terra paſſa eſt, inſipida eſt, vbi vero per terram aut ci neris tranſitum fecerit, contraxit ſaporem. Demum & ſinis ſaporis notatur in data deſcriptione cum dicitur eſſe paſſio alteratiua guſtus de potentia ad actum. Natura enim ordinati ſunt & inſti tuti ſapores, vt guſtum moueant de potentia operandi ad actum operandi. Nempe ante ſaporis actualem perceptionem guſtus eſt ſolum in potentia ad operationem, ſicut habens ſcianti habitū, & non conſiderans, eſt in potentia ad contemplationem. Cum vero percipitur actus ſaporis, & mouet guſtum, tum guſtus per ſaporis admotionem eſt in actu operandi. Perinde atque ſcientiam aſ ſecutus, cum per habitum operatur, actu conſiderat. Eſt enim guſtus vt habitus, guſtatio vero ſa poris, vt conſideratio, quemadmodum ſæpe dictum eſt prius. xxv. Animalium autem eſcæ nō vno cōſtant. Vno, vno contemperamento elementi, ſed pluribus, ex cibis enim ſumptis ſecernit anima quatuor humores, quibus vita conſtat, prout illic cibi huius vel illius contemperamenti plus participat. Ex puriori enī quod eſt ſimiliſſimū contemperamento igneo, natura facit choleram, ex eo quod eſt ſimiliſſimum aeri, & puro quidem, facit ſanguinem, ex eo deniq; quod ſimiliſſimum eſt contemperamento aqueo, phlegma, demum ex cōteramento terreo, atrā bilem, quare cōſtat ci 31 bus omnes quibus veſcuntur animalia, mixtos eſſe, diuerſorumque contemperamentorum. Qd̄ autē obijciunt nonnulli Salamandra ſerpēte præſentiſſimi veneni, ſuoq; aſſlatu enecantem omnia ſo loigne viuere, & Chamæleonē ſolo aere vtrocq; nutrirī, innitētes illi Ouidiano de Chamæleonē, leon,

Quatuor ſaporis cauſæ ſciantur quatuor cauſarū genera ſumēte.

Salamandra.

Id quoque quod ventis animal nutritur & aura, Proterius assimilari terigit quoscunque colores.

Respondendum est ignem illum quo vivit Salamandra, non purum esse, sed ex quatuor elemē- tis contemperatum, ita & aerem quo (vt ferunt) alitur Chamaleon, sicut halitus noster quo pascuntur muscæ, contemperatus est, & aqua salia qua viuunt æquorei pisces, eisdem contempe- rata. Et sicut in vniuerso sunt flumina, ita quoq; in nobis sunt venæ repleræ sanguine, quo maxi- me nutritur caro. Etiam in oculis sunt subriles venæ plenæ sanguinis admodum puri pro alimē- to oculi, quemadmodum in arborum folijs conspiciuntur fibræ, vt filamenta quadam. Tãgibi- les quidem, quo augmentum aut decrementum præsent. Tãgibiles inquam secundū molem atq; magnitudinē, secundum quam præstant augmentum, sunt & tangibiles secundū qualitatem escæ animalium, verum id non intendit litera, q; secundum qualitates neq; clementum præsent, neq; decrementū. xxvi. Species saporū vt species colorū. Duo primi limites a sursum in deorsum du- ctī, sunt colorum, prior quidem, & ad leuam, eorum qui in affirmatione, posterior vero in nega- tione. Et primus color vnius, primo alterius vt extremo aduersatur, cæteri vero vnius, cæteris alterius secundum numerum similem respondentibus, vt medij medijs. Tertius vero & quartus lines, saporum species cõplectitur, prior quidem perfectiores, posterior imperfectiores, similēq; inter se contrarietatem seruant, quam & colores habere dicti sunt. Itaque horum quatuor limitū primus tertio responder, & secundus quarto, hoc modo.

Colores in affirmatiōe		Colo. in negatiōe		Sapores in affirma.		Sapores in negatiōe	
1 Album	1 Nigrum	1 Dulce	1 Amarum	1	1	1	1
2 Flauum	2 Liuidum	2 Pingue	2 Salsum	2	2	2	2
3 Puniceum	3 Purpureum	3 Acre	3 Austerum	3	3	3	3
4 Viride	4 Ceruleum	4 Acutum	4 Acidum	4	4	4	4

xxix. Figurarum species in infinitum procedunt. Id potissimum de figuris planis & rectilineis intelligitur, ab angulis nomen sortitis. Nam additus angulus figuræ speciem variat, vt tetrago- nus altera figuræ species est a trigono, & pentagonus a tetragono. At datā quocunque angulo rum figura, alter ei angulus adiungi potest secundum naturalem numerorum seriem, quare quor- cunque datis figuræ speciebus, plures adhuc dari possunt. Haud secus atque dato quocunque nu- mero, altera numeri species adiectione vnitatis effici potest. At quemadmodum circa prædica- mentum quantitatis in logicis diffusus annotatum est, numerorum species non a rerum sed rati- onum diuersitate sumuntur, ita sane & in figuris specierum diuersitas non ex rerum diuersitate prouenit, figura enim nihil aliud est re ipsa quam dimensio termino aut terminis clausa, quare re ipsa idem esse potest trigonus & pentagonus, sed ex diuersitate rationum, dicitur enim trigonus, quia tribus lineis rectis claudatur, pentagonus vero quod quinque, sicut vnum & idem primo concuum est, deinde facta inuersione, conuexum, tamen concuum & conuexum specie di- uersa sunt. Ita & eadem res est caliditas & calefactio, quæ non modo specie sed & genere di- scerpant, ob rationum distantiam atque discrimen. Cæterum quod saporum species deter- minare sunt, hinc liquet, quod in vnoquoque sensibilibus genere determinata sunt extrema, deter- minatis autem extremis, media esse infinita impossibile est. Præterea si essent infinite, deberēt om- nes a sensu percipi, non enim aliqua est ratio ob quam aliqua & determinatæ semper sentiantur & perciperentur a sensu, aliæ vero nūq; perciperentur. At solum finitæ, & certo numero determi- naræ, a sensu percipiuntur, igitur solum sunt finitæ sensibilibus & saporum species.

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Enchyma corpora, quæ sapore prædita sunt, est enī chymus, sapor. ¶ Achyma vero sunt, quæ sapore carent. ¶ Ostracoderma sunt, quæ testis pellibus vt ostrea integuntur, est enim osti acon testa, & derma pellis. ¶ Scoriz, expurgamenta me- tallorum & feces. ¶ Myrion, liquidū odoriferum vnguetum. ¶ Hyperbole, excel- sum. ¶ Rheuma, fluxus, fluor. ¶ Thorax, pectus, & pectoris tegmen, vt lorica.

Vinum caput continet decem conclusiones, tres rationes, et de- scriptionem odoris ad secundam, vnum corolarium ad terti- am, vnum corollarium ad quintam, duas rationes ad septimam, duas quæstiones ad octauam, et quinque rationes ad decimam. ¶ Prima conclusio. Et aere et aqua odorari contingit. ¶ Nam vt de sapore dictum est, pene consimili modo de odore sentendum est. Quod enim terreum siccum ad saporos operatur in humido,

id enchymū humidū ad odores operatur in enchymio sicco. Atqui enchyma in ae- re humidā resoluūt expiratione: & cõsimiliter in aqua, si lota ablutaq; fuerint. Igit̃ & aere & aqua odorari cõtingit, qd̃ & mōstrāt pisces, & ostracoderma, q̃ i aqua odd- rari cõspiciūtur, illic nō existēte aere, nā aer semper aque summa petit, superq; na- tare videt̃, nec pisces ipsi spiritū ducūt, quo valeāt ipm̃ respiratu attrahere. Et licet̃ esse perspicuū, aeri & aque cõmune sit, nō tñ ipsi (quā perspicua sint) odoramur; sed secundū qd̃ fumalē spirationē calido resoluēte aut lotionē aliqua recipiūt, quæ- admōdū dictū est. ¶ Secūda. Odor passio est enchymi humidio sicco; participari- tis. ¶ Primo. Quia elemēta, ignis, aer, aqua, terra, odore vacāt: quia estū ipsorū hu- mida & sicca, enchyma essent nō tamē humidū & siccū in eis sunt cõmixta atq; cõ- tēperata. ¶ Secūdo. Mare odorū est qd̃ iam humidū & sicci permixtionē habere di- gnoscitur, & sal magis odorabile, quod ea magis cõtēperata habeat, vitrum vero mi- nus, quod nimis terreū sit, qd̃ ab vtroq; manifestat aliquatū oleum. ¶ Tertio. La- pides & metalla quæ achyma sunt, inodora cõspiciūtur omnia. Hinc aurum inodo- rum est, nam maxime omnium achymū est. Aes autē & ferrum odora sunt, quod sint enchyma, quorū cõsumpto humido, scoriz, exusta; feces, inodora relinquit̃- tur: tum q; achymē, tum quod humidū & sicci debita careāt cõtēperatione. Et argē- tum & stannum & ligna odorabilia sunt: nam sunt enchyma. Argētum autē & stā- num aliquibus magis, alijs vero minus, sunt enim aquea. Et ligna aquea minus alijs olfactu percipiuntur, minus enī fumalis spiraminis habere videntur. Hinc dicebat Heraclitus, si omnia fumus essent, nares vtique omnia discernent. ¶ Descriptio odoris. Ex his talem odoris descriptionē elicere poterimus. Odor est humidū siccūq; enchymi passio, olfactus de potentia ad actum alteratiua, siue ab aquæ humidio si- ue aereo sit facta, est enim vtrūque humidum. ¶ Tertia cõclusio. Neq; odor exha- latio est, neque vapor, neque vtrūq; simul: vt varij varie opinati crediderunt. ¶ Pri- mo. Quia exhalatio nō fit in aqua: vbi tamē odorantur, & vapor, humiditas quedā est, in aquam solū parata, non est igitur odor, aut exhalatio, aut vapor. Neque per idem, vtrunque est. nam (vt dictū est) odoratur in aqua, vbi non est exhalatio. ¶ Se- cundo. Quia idem est existimare odorem exhalationem, vaporem, aut vtrunque esse, ac si ipm̃ credamus a corporibus esse deflexum. Atqui ipsū esse corporeum defluxum, incommodum reputamus, nō est igitur odor aut exhalatio, aut vapor, aut vtrunque simul. ¶ Corollarium. Hinc fit vt odor percipiatur, cum humidum aut aeris aut aquæ ab enchyma pati siccatate. ¶ Quarta. Recte odorum species, sapo- rum speciebus quadā proportionis similitudine respondent. ¶ Nā & similibus no- minibus nominantur: vt odor dulcis, amarus, pinguis, salus, acer, austerus, acerbus, acidus. Et vt quidā saporis difficilis sunt degustationis, vt amari: ita putrium odo- res, grauis difficilisq; sapor odoratiōis, & quod in aqueo sapor, in aereo & aqueo odor. Et vt frigus & congelatio saporos hebetant, calidum vero mouet: ita frigus & conge- latio exterminat odores, calor autem fragrantiam promouet & excitat. Nil mirum igitur si saporum speciebus cõsimili quadam proportione odorum species responde- ant. ¶ Quinta. Plerique odorum, delectationem aut tristitiam per accidens affe- runt. ¶ Nam cibariorum odores, sicut & saporos, esurientibus delectabiles sunt, sa- turis autē atque refartis neque saporos delectabiles sunt, neque odores quibuscūque enī esca delectabilis nō est, neque eisdem odores afferet delectabiles. Sunt igit̃ nō- nulli odores per accidens & alimenti ratione delectabiles, tristabiles ve. ¶ Corolla- rium. Quapropter hi odores animalibus sunt cõmunes. ¶ Sexta. Quidā sunt odo- res secundum se delectabiles. Nam quidā sunt delectabiles nihil ad escam & eden- di desiderium facientes: vt odores florum: quin potius obsunt. Hinc Stratis Euripi- dem increpans aiebat. Cum lentem decoquis, non infundas myron. Et qui potius- his bene olentes flores miscet, hoc faciunt, duobus sensibus odorati & gustu dele-

stationem afferre volentes. **¶** Septima. Odor secundum se suavis & delectabilis, hominis proprius est, qui vero vna cum saporibus suæ sumit delectabilitatis occasionem, et hominibus et peccoribus communis. **¶** Primo. Quia homines, frigidissimi sunt cerebri, vsque adeo vt ciborum ascendentes fumii, ob loci frigiditatem incrudefcant, rheumata et noxias infirmitatum læsiones hominibus inferentes, talis autem odor tali frigiditati obsistit, hisque aduersatur nocumētis. Est enim cerebrum natura frigidum: & sanguis iuxta illud existens angustis venulis contentus, facile in frigidabilis, alijs autem animalibus illa non est necessitas. **¶** Secundo. Solus homo illis gaudet florum odoribus, illorumque calor frigiditatis cerebri hyperbolenter temperat & excessum, fitque grata commensuratio. Est enim odoris virtus natura calida: & hominis cerebrum cæterorum animalium frigidius ac humidius: quod aliorum animalium cerebrum magnitudine excedat. Hinc non omnia animalia, sed homo, & quædam terrestria respirantionis vsum habent. Homo ad duos vsus. Primo ad thoracis & præcordiorum refrigerium, Secundo ad suscipiendos odores, temperandumque cerebrum. Bruta vero ad internum calorem temperandum, & aliorum odorum sensum ad cibum prosequendum. Hinc merito secundum se sua ues odores hominibus proprii sunt, per accidens autem delectabiles, & hominibus & brutis communes. **¶** Octaua. Quæ non respirant, odoris sunt capacia. **¶** Id enim manifestant pisces, entoma (quæ nos insecta dicimus) apes, paruæ formicæ (quas nonnulli *σμήττες* vocant) & purpuræ marinæ, quæ longe propter odorem properant ad escam. **¶** Prima quæstio. Quomodo non respirantia odores percipiunt, si respirantia non nisi vno modo, spiritum ducendo, odorum sensum habent? **¶** Huic quæstioni in ijs quæ sunt de anima, satisfactum est, duos ipsi esse odorandi modos, vnum respirantibus, sensorium reuelando, similem videndi modo animalium oculos palpebris contactos habentium, & alterum non respirantibus, non reuelando atque detegendo sensorium, sed apertum & patens odorum differentijs semper habentibus: vt animalium duri oculi, semper obuij sunt & patentes occurrentibus coloribus. **¶** Secunda quæstio. An bruta indignentur odoribus secundum se grauibis? **¶** Dicimus quod non, nisi molestiam & dolorem ipsi (vt carbonum & sulphuris fumii facere solent) ingerant. Facit enim carbonum fumus capitis grauedinem, pariter & sulphuris odor, & plerunque corrumpunt. Et neque secundum se graues & male olentes odores prosequuntur aut fugiunt, nisi (vt dictum est) cum ipsis seruiant ad gustum & escam. tunc enim ipsos prosequuntur. **¶** Nona conclusio. Rite videtur olfactus imparis sensuum numeri medium obtinuisse locum. **¶** Nam aere & aqua odoratur, & per hoc cum auditu & visu concordat: & odorum multi nutritioni conuenientes sunt & apti: & in hoc conuenit cum gustu, est denique humidus & sicci, quæ passionis sunt tangibiles. Est itaque conuenienter locatus sensuum medius, qui cum omnibus in aliquo communis habetur. **¶** Decima conclusio. Pythagorici male afferunt nonnulla animalium odoribus nutriri. **¶** Primo, Quia nutriens vt cibum oportet esse compositum, nam nutrita non sunt simplicia, hinc euenit semper cibi superfluitas aut extra, aut intra: vt arborum cortices monstrant, odor autem non est compositus, non igitur nutrit. **¶** Secundo, Quia aqua per se, nisi commixta fuerit, non nutrit: igitur tanto minus odor. **¶** Tercio. Quod nutrit, corpus esse debet, odor autem corpus non est. **¶** Quarto. Corpulentus aer aptus nutritioni non fit: tanto minus igitur id fieret odor. **¶** Quinto. Locus cibi receptiuus, stomachus est, odoris autem receptiuum, in capite est, nam quando cum aere aut spirabili subit fumositatem, ad spiratum vtique vadit locum, non est igitur odor nutritiuus. Esti odorabile vt odorabile est, nutrimento non conducit: confert tamen (vt dictum est) ad sanitatem. Et de odorata hætenus dictum sit.

Vinti capitis scholia. xxx. Quod enim terreum siccum ad saporis operatur in humido. Saporis, terreum siccum effectiuum est, humidum autem susceptiuum, odoris vero, humidum aut aereu aut aqueum effectiuum est, siccum autem præsertim igneum receptiuum & subiectum. Neque illi obstat nos & aere & aqua odorare, quæ humida sunt, nam ea non prima sunt odorum subiecta, quibusve primum inest odor, sed duntaxat odorandi media, per quæ species odorum diffunditur. Odor autem in siccum est vt primo præcipuoque subiecto.

Quod autem fragrantius spirant flores imbre perfusi, & tēpore pluuioso quam altero, non eo venit quia odor sit in humido, sed quia aer imbriferis vaporibus densatus impedit florum spiramina latius per aerem diffundi, eaque in vno cogit constrictius quæsi esset aer serenior, ac vntus vnica, fortior est seipsa dispersa. Vehementius itaque mouet odor tū olfactū, quā tēpore sereniore. Et cū eidē rei inest (vt cōtingit) odor & sapor, illi odor quidē in siccum, & sapor consistit in humido, sed vtroque quidē tēpore cōmixto, quare in mediocritatē reducta huiusmodi siccū & humidū, bene se simul patiuntur in eodē, sicut calidum remissius & frigidū simul assunt aquæ tepidæ. Non tamen ipsis quia perspicua sine odorantur. Esse perspicuum, causa quidem est necessaria & remota vt per quicquam odoremur, quæ enim perspicua non sunt, vt corpora opaca, per ea fieri non valet odoratio, quæ per ipsa diffundi non potest fumalis euaporatio. Verū id ipsum non est causa illius sufficientis & propinqua, non enim oportet si quicquam sit perspicuum, protinus per ipsum fieri odorationem, aer enim lumine perfusus, & non affectus fumali euaporatione, perspicuus est etiā actu, & tamē perspicuum sic dispositū minime fit odoratio, quare requiritur in odorandi medio fumalis spirationis receptio, tãquã causa per se & propinqua. Præterea quæuis non nisi per perspicuum vel actu vel potētia odoremur, tamē eius perspicuitas atque diaphanitas causa per se non est odoratio, cū non minus in tenebris & absente lumine odoremur, quã eo præsentē, sed alia illius est causa propria quæ dicta est. xxxiii. Neque per idem vtrūque est. Quia fieri non potest odoratio, nisi a corpore odoroso fumalis emanauerit spiratio, vt experientia liquido compertū est, autumauerunt antiqui odorē, aut vaporē, aut exhalationem, aut vtrūque eorū simul esse. Sed id credere perinde est, ac si quis putaret colorē esse lumē, quod non possit fieri coloris visio sine lumine, aut sonū esse percussione, corporis sonāris, vel motū aeris, quod sine iis non fiat sonatio. Neque odor manet in corpore odoroso, neque ab eo discedit vnquã. fumalis autē spiratio resoluēte calido, aut absoluēte humido diffunditur per aerē & aquã, neque solū numero ab odore discrepat, sed & specie, quæ fumalis euaporatio quoddam substantiæ sit, odoris specie affectū. Præterea cū odor sit passio, accidētariaque affectio, quoniam patēto esse poterit aut exhalatio aut vapor, quæ substantiæ sūt, xxxvi. Odor secundū se suavis & delectabilis, homini proprius est. Odor secundū se delectabilis est, qui non saporis gratia, sed sui duntaxat queritur, vt odor florum, cynamomi & thuris secundū se voluptatē afferit hominibus, non enim propter saporē cōiunctū expetitur. Et solus homo huiusmodi afficitur odoribus, quæuis enim bruta illis etiā odoribus imbuantur, non tamē afficiuntur voluptate aut dolore ex illorū perceptione, vt homines. Quod si quis obiecerit, apes, florum & thymii odores cū voluptate prosequi, id non imus insicias, & odores illos florum quæ hominibus per se delectabiles sunt, dicimus apibus per accidens delectabiles esse, expetunt enim ab iis volatilibus saporis gratia, neque id inconueniens putandum est. Odor autē per accidens delectabilis est, qui non sui gratia, sed saporis vna cū eo coniuncti expetitur, vt nidor assarū carnium afferit hominibus voluptatem propter saporem, & brucis odor alimentorū eadem ratione delectabilis est. Habet igitur homo odores bifariam delectabiles, & per se, & per accidens, bruta vero tantū vno modo, vt pote alterius gratia. xxxviii. Facit enim carbonum fumus, capitis grauedinem. Quod sulphuris odor corrumpat animal & exanimet, satis exploratum est, cū etiam modicus & exiguus illius odor grauiter olfactum lædat, quod vero carbonū odor non nunquam mortem inferat, tradunt annales, qui referunt Iouinianū imperatorē Romanorū octauo mēse postquam imperare cœperat, odore prunarū suffocari atque extinctū esse. author Orofius.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Diesis, toni diuisio: quod & semitonium minus dicitur. **¶** Propinquum mouēs, sensibile actu. **¶** Elementa, literæ. **¶** Minimus sapor, minimus sapor actu. **¶** Sensibile propinquum & coniunctum, sensibile actu.

Extum caput continet tres quæstiones, earum solutiones, vnam rationem improbantem, tres probantes, antiquorum responsionem, et eius improbationem ad primam, tres rationes visibile prius tempore medium immutare contendentes, antiquorum responsionem, et improbationem ad secundam. **¶** Prima quæstio. Cum omne corpus sit in infinitum diuisibile, an sensibiles passionis, color, sonus, odor, sapor, caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, grauitas, leuitas, mollities, durities, in infinitum partiantur? Quod non ita sit, videtur: quia sensum in infinitum diuidi oportet, est enim eorum vnacuique actu

ua, in hoc, quod possit mouere sensum, hoc autem falsum esse videtur. Nam oportet omnem magnitudinem sensibilem esse: cum sensus vt visus non apprehendat album & nigrum sine magnitudine. album enim & non quantum videre impossibile est. Sed oppositum etiam apparet. ¶ Primo. Quia cum omne corpus in infinitum sit partibile, si passionem illam diuisibiles hoc modo non essent, tandem daretur corpus sensibile sine colore, caliditate, frigiditate, humore, siccitate, leuitate, & grauitate. hoc autem impossibile. ¶ Secundo. Quia sensibilia corpora essent ex non sensibilibus corporibus. At ipsa ex sensibilibus componi necesse est, non enim ex mathematicis componuntur corporibus. ¶ Tertio. Quia si aliquid esset tale sine sensibili passione, sensu non cognosceretur. a quo igitur cognosceretur, nisi ab intellectu dixeris? sed intellectus talia exteriora sine sensu non intelligit. ¶ Antiquorum solutio fuit passionem esse indiuisibiles, pariter & magnitudines indiuisibiles. Sed magnitudines impartibiles non esse, ex impartibilibusque constatas abire non posse, satis prius monstrauimus. idcirco alteram expedit huic quaestioni aptare solutionem. Et primo dicimus sensibiles passionem non esse secundum speciem in infinitum diuisibiles. Nam quorum determinata sunt extrema, & media finita esse necesse est, sensibilem autem determinata sunt extrema, vt contraria. In visu, album & nigrum. in auditu, graue & acutum. in olfactu & gustu, dulce & amarum. in tactu, calidum, frigidum, humidum, & siccum. Sunt igitur media determinata & finita. erunt itaque sensibilem species finita atque determinata. Adiciamus secundo, continuu in infinitum partibile esse secundum partes inaequales, non autem in partes aequales assignatae determinataeque quantitatis. Et quia sensibilem species continuo sunt coniunctae, itidem vt continuum sunt diuisibiles. & iterum aliquae sunt actu, aliae vero potentia. Et licet non omne sensibile vbi actu separatum esset, sentiret sensus, vt visus millesimum millesimi milii, nec auditus sonum in diei, potentia tamen sensibilia sunt omnia, & visibilia & audibilia, etsi non actu: alijs enim coniuncta, vna cum ipsis pariter sensum mouent, plerumque tamen excellentia tanta: diuisa, in continens resoluuntur vt minimus & insensibilis sapor mari infusus, in naturam maris conuertitur. Non est igitur sensus huiusmodi facti superabundantiae actu, vbi diuisa sunt actu sensibilia, talium tamen (vt iterum conuenire conueniriq; continuo possint) existit. ¶ Secunda quaestio. vtrum visibile prius tempore medium immutat quod visum? Et videtur quod sit. ¶ Primo. Quia sonus prius tempore medium immutat, prius enim audit qui propius stat, quod qui remotius: priusque percipi solet ictus quam sonus obaudiatur, & ita fit in odore. Rationabile igitur esse videtur hoc in visibili et colore cōperire. ¶ Secundo. Hoc idem asseruit Empedocles, & solis lumen prius attingere medium oportere, quam queat attingere visum. ¶ Tertia. Omnis motus ab aliquo in aliquid, in tempore est, tempus igitur medium in quo a lucto ad visum lumen in medio deferatur, esse oportet, quare prius in medio ferrebat radius, quam a visu perciperetur. ¶ Dixerunt nos simul sentire & sensisse: & illa esse absque generatione & fieri, hinc non prius medium quam visum visibile recipere. Sed cur ergo sonus prius in medio quam ad auditum pertingat? cum (vt aiunt) simul sit audire & audiuisse, prius enim elementorum formationem videmus, quam aer delatus ad auditum, sonum deferat. Quare igitur non sicerit in lumine? & quare in spectando lumine nihil refert aliquos esse aequaliter distantes, aut vnum propius, alterum vero spatio distantiore: referat autem in sono & odore? & cur non propter hoc quod est aut sonus aut odor, sentitur? ¶ Responsio. De sono & odore rationabiliter euenit vt prius medium quam sensum afficiant. Nam non in eo quod vnum quodque est, sentitur: sed motu quodammodo egent, vt aere lato, aut aliqua corporis expiratione: que sine motu non fit. Ita autem in lumine non oportet, nam secundum id quod est sentitur: nec motu, nec spiramine, nec alteratione, sed sola praesentia eget, me-

diuinq; sua similitudine opplet. Quae autem motu egent, rationabiliter prius medium attingunt, quae vero motu non egent, medium prius attingere non est necesse: quauis forte de omni alteratione id non oporteret. Nam idem simul totum alterari contingit: vt totam aquam simul gelari, neque prius vnum dimidium, posterius vero alterum. Si tamen multum coagulandum fuerit, quod attiguum est, ab attiguo primum patietur: totumque id simul secundum contactum alterabitur. Et conueniunt soni, odores, sapor, et tangibilia, quod vt sentiantur, quodam motu egent, aut in medio, aut appropinquante aliquo, et in hoc dissident, quod soni et odores ad maiorem se diffundunt distantiam: saporum autem et tangibilia ad minorem, saporum tamen ad maiorem. nam si in humido effemus, quodammodo gustaremus, vt odoramur, non autem de lumine, vt quod sit ab omni distantia perceptibile, ita est. ¶ Tertia quaestio. Sed iterum quaestio incidit, an idem sit sonus quem propinquior audit, et quem audit distantior? Et id esse non posse videtur, nam eodem medio id fieri non potest. ¶ Responsio. Primum mouensa propius et distantiore idem numero sentitur: vt sentiunt tintinnabulum idem numero, thus, atque ignem, propinquum autem sensibile proprium atque coniunctum, numero alterum est: specie tamen idem. Quare multi simul idem audiunt, vident, ac odorantur: diuersi tamen non corporibus, sed passionibus susceptis: quae sine sensibilibus corporibus non accidunt.

Exti capitis scholia. xli. Cum omne corpus sit in infinitum diuisibile. Cū ad propositam quaestionem danda sit responsio, qualitates sensibiles bifariam diuisibiles esse, sine statu, & secundum extensionem magnitudinis subiecti cui coniunguntur, & secundum intensiōem, cuius vt neque magnitudinis dandum est minimum, quarum quidem diuisionum haec qualitati propria est, & per se conueniens, illa vero impropra, diluenda est haec ratio contrariens dictae responsioni, admittendumque in primis sensum in infinitum diuidi posse, non quidem secundum extensionem, quauis & sic sectionem sine termino recipiat, gratia suae magnitudinis, quia de tali diuisione sensus non agit ratio, sed secundum apprehensionem, sic quod si quicquam percipit sensus, potest illo minus percipere, & rursum aliud minus, vt non possit dari adeo paruū quicquid aut extensiōem, aut intensiōem, quin eo minus possit sensus percipere, non tamen id minus percipiatur actu existens, & vt nullius sit pars, sed vt alijs partibus coniungatur, & sit potentia, alteriusque pars. Rursum concedendum est omnem magnitudinem sensibilem esse, non quidem per se & actu existentem, nulliusque sensibilibus partem, atque ab alijs separatam & seunctam, sed aut actu, totamque, aut potentia existentem, id est alijs iunctam, & alterius partem, quo etiam modo admittendum est colorem omnem visibilem esse, & sonum omnem auditu perceptibilem. nam vt qualitas sensibilibus, & magnitudo, & quomodo vnum non sentitur, nec alterum, quod sine magnitudine qualitas sensibilibus apprehendi non possit. Ceterum tres aliae rationes responsionem datam corroborantes, approbandae sunt. Continuum in infinitum partibile esse secundum partes inaequales, id est secundum partes eiusdem rationis, atque proportionales, quae quidem inaequales sunt, non comparando vnam partem ad alteram eiusdem diuisionis partem, nam ille inter se sunt aequae, vt medietas medietati, & tertiae tertia, sed conferendo partem vnius diuisionis, ad partem alterius, vt diuidatur linea primo in duas medietates, secundo in tres tertias, & deinde in quatuor quartas, pars secundae diuisionis est minor parte primae, est enim tertia minor eiusdem medietate, & pars tertiae diuisionis minor parte secundae, nam quarta est minor quam tertia, & ita deinceps. Partes autem aequales, sunt partes determinatae quantitatis rationibus absolutis explicatae, vt pedalia, cubicalia, in qua non progreditur in infinitum continui diuisio, quod huiusmodi partium ablatione finitum omne tandem absumatur nullaque superest pars reliqua desumenda. Plerumque tamen excellentia tanta diuisa. Interdum adeo frequenter qualitarum sensibilibus facta est diuisio, partiumque distractio, quod propter molis paritatem, ipsum diuisum, vt quod non sit natum sub tantula quantitate consistere, resoluitur in continens, vt minimus natura sapor, & quo non est natum esse minor, per se actuque existens, quicquid ob suam exiguitatem imperceptibilis est, diuisus per partium diuisionem, in aeternam conuertitur, aut mari infusus in maris naturam transmutatur, quauis ille possit etiam in infinitum diuidi per intellectus apprehensionem, partibus diuisionis non distractis a toto, sed manentibus in eo continuatis atque coniunctis. Sensus itaque non percipit huiusmodi sensibile actu tanta abundantia tamque frequenter diuisum, vbi actu sensibilia & per se existentia partium distractione diuisa sunt, eorum tamen vt iterum continuo vnitri cōgregariq; possunt, est sensus atque sensualis perceptio. xlii. Primo, quia sonus prius tempore medium immutat. Haec tres rationes mouentur ostendere partem oppositam responsioni quam daturus est Aristoteles. proinde diluenda sunt, prima quidem, admittit edo sonum & odore prius medium mouere, neque simile iudicium

esse de colore, nā sonus & odor motu locali indiget vt diffundatur, hīc fumalis expirationis, illae vero aeris, neq; percipiuntur ob idipsum q̄ sunt, quia praeter ipsorum existentia requirunt insuper huiusmodi motus. Lumen autem vt diffundatur, neq; motu secundum locum, neq; tēporis mora indiget, percipitur enī secundū id quod est, quia praeter eius praesentiam, vt percipiatur, ex parte obiecti nihil aliud requiritur. Secunda autē ratio soluitur, negando dictum Empedoclis cum veritate constare, nam posuit Empedocles visionē fieri per defluxum atomorum a re visa, eorumq; de-
 lationē ad oculum. Lumen item dixit esse corpus, & per medium vt loco mutabile deferri, quorū vtrūque ab Aristotele improbatū est. Demum tertia dissoluitur, admittendo motum proprie dictum, qui successiue quicquā aut acquiritur aut deperditur, temporanea fieri successione, nō autē eum qui subitaneus est & momentaneus. Illuminatio autem motus est non successiuius, sed instan-
 taneus, quia nō tēpore perficitur, sed singulo quoque momēto perfecta est. Nam idē simul totum alterari contingit. Q̄ idem subiectum secundū quāque partium integralium simul eodēque tē-
 pore alterari possit, facile est perspicere in aqua reuocante se ad natium frigus, in qua cū agens sit intrinsecū, & omnibus aequaliter assistēs partibus, simul depellitur calor, & acquiritur frigiditas in eis omniuaque. Similiter totā aquā simul congelari possibile est, si vniiformiter eius partes dē
 spolitae sint, & producēs sit regulariter. Tunc enī nō prius secundum extremas partes congelabitur aqua, quam interiores, sed simul & regulariter secundū omnes. Neque oportet omne agens temp-
 prius agere in propinquū quā in distās, nisi eius actio motui secundū locum cōiuncta sit, & propi-
 quae partes ad actionē recipiendā magis dispositae sint, remotae vero minus. Neque itidē cōsequer-
 tur in huiusmodi alteratione nō prius fieri motū ad mediū quā ad extremū. Nam in mediū prius
 quam in extremum, motum fieri debere, intelligendum est de medio & extremo motus, et non
 subiecti. Debet enim prius acquiri caliditas quinque gradū, quam decē, sed nō oportet in media
 parte subiecti prius acquiri caliditatē, quā in toto subiecto. Sic cū tota aqua simul cōgelatur, me-
 dia motus & qualitatis quae motu acquiritur pars, vt cōgelatio quinque gradū, prius tēpore ac-
 quiritur, quā tota cōgelatio, nō tamē in vna parte subiecti prius quā altera, sed simul in toto sub-
 iecto, sic q̄ nō ex parte partium subiecti sit successio, & secundū extensiois particulas, sed solū ex par-
 te partium motus, & qualitatis acquisitae, atque secundū intentionis rationē. In illuminatione ve-
 ro, neque ex parte partium subiecti, neque qualitatis quae acquirit, successio prouenit, nō enī prius
 vnus luminis gradus, & deinde alter acquiritur, sed totū lumē simul. et ergo philosophus per exē-
 plum de cōgelatione innuit locū a minori, nam si cōgelatio quae tēpore perficitur, non prius in
 vna subiecti parte quam altera, sed in toto subiecto simul acquiritur, quanto magis illuminatio,
 quae tēpore vt perficitur nō indiget, non in vna parte mediū prius, & in altera posteriorius acquiritur,
 sed simul in toto medio. xliij. Primū mouens a propiore & distāiore idem numero sentitur.
 Primum mouens dicitur sensibilis potentia, & extraneum, quod suā speciem in medio tū in or-
 gano efformat. Er illud sentitur idem numero a propinquiore & distāiore, vt idē color videtur,
 & sonus auditur idem a multis. Et quanuis id fieri non possit omnino eodē medio, id tamē impe-
 dimētō non est quo minus idem percipiatur. Nam vt primum sensibilis idem numero sentitur,
 non requiritur idem numero mediū per quod deprehendatur, diuersis enī medijs vnicius sol ab
 omnibus cōspicitur. Et idem color, vt rei positae in fundo aquae lympidae, per aquam & aerem, vt
 detur. Propinquū vero mouēs est sensibilis actū, qualitatisq; sensibilis species in organo suscepta.
 Et illud in diuersis sentiētibus est alterū numero, idem tamē specie, vt alia coloris species in oculo
 Socratis, & alia in oculo Platonis, siue eodē distent a re visa in intervallo, siue diuerso. Imo alia nu-
 mero species est rei visae in oculo dextro Socratis, & in oculo eiuſdem sinistro. Alioqui idem acci-
 dens esset diuersis subiectis, quod fieri nequit.

Septimi capituli annotat.

Diapente & diapason, musicalium consonantiarum nomina: quarum haec ex du-
 plari, illa vero ex hemiolo nascitur. Hoc & alterum, yna pars & altera. Sen-
 sus, nomen actus & potentiae simul.

Eptimū cap. cōtinet vnā quæstionē, tres ad ipsius negatiuā
 partē ratios, antiquorū solutionē, eius duabus ratioibus im-
 probationē, propriā responsionē, quatuor q̄ plura simul sen-
 tiamus rationes, & vnā cōclusionē. Quæstio. Vtrū cōtin-
 gat eundē simul pluribus sensibus sentire eodē scilicet & om-
 nino indifferēti tēpore. Quod ita esse nō possit videt. Pri-
 mo. Quia maiores motus, minores impediunt. Hoc enī ma-
 nifestant multa, nam vehementer circa aliquid intēdenti, visi-
 bile ante oculos obiectū nō sentitur: itidē neq; vehementer timentī, & si magnus so-
 nus aures instrepat, debiliores sonos nō sentimus. Et simplex, cōmixto confuso que

44

melius sentitur: vt vnus color per se, q̄ alteri cōmixtus: & vnus sonus, q̄ alteri cōso-
 nans in diapason. & vnū melius per se, q̄ aquae cōfusū. ex quibus enim aliquid fit
 vnum, se inuicem obscurant. Ex his ita necimus argumentum: quia simplex me-
 lius sentitur: si dicas nos plura vt duo simul sentire, vtrunq; per se magis sentiretur
 Et cum maior motus minorem praepediat: si aequales fuerint, se inuicē extermina-
 bunt. sin inaequales, valentior faciet sensū. Neq; dicere possis sensum vnū esse ex
 vtriusq; cōmixtum cōfusūque, nā ea cōmiscerentur, quorū extrema cōtraria sunt, &
 ex illis fit vnū. non autem ea quae diuerforum sunt generum. Ex acuto enim & gra-
 ui vna nascitur consonantia, sed ex acuto & albo nihil fit vnum. Secūdo. Magis
 possibile esse videtur simul eodem sensu plura posse sentire, & vnus eiuſdē sen-
 sus diuersos motus percipere. Atqui hoc fieri non videtur. nā auditus duo non per-
 cipiet, nisi cōmixta fuerint. Commixta autem si fuerint, vnum aliquid sunt. igitur
 et sensus vnus, et vnus erit. et ita in visu est. Si autem commixta non fuerint, erūt
 duo sensus secundum actum. At vnus potentiae secundū idem temporis vnā ope-
 rationem esse volunt omnes. est autem vnus sensus, vna potentia, quare si non cō-
 tingat eodem sensu simul plura sentire, minus arbitrandū est cōtingere & plurib⁹.
 Tercio. Quia aut illa specie erūt similia, vt albū & albū: & tunc in sensu nō fa-
 ciūt nisi vnū numero. Aut specie dissimilia sunt, vt albū & nigrum, dulce & ama-
 rum: & tunc sensus motibus mouebitur cōtrarijs. motus enim contrariorum, con-
 trarij esse vident. Aut sunt dissimilium generū, vt albū & dulce. & illa (vt dictū
 est) cōmisceri contēperariq; nequeunt. Sed quae contēperantur, proportionēque
 habent, eiuſdem sunt generis & contrarietatis: vt sonorum consonantiae quae dia-
 pason & diapente dicuntur. & in numeris proportionem habent par ad imparē, &
 impar ad parē, suntq; adinuicem multi, pauci, dupli, subdupli. At vero multa p-
 portionem adinuicem habentia, simul sentiri non possunt, nisi vnū efficiat commi-
 xtum. multo igitur minus simul percipiuntur ea quae genere discrepant, vt album
 & dulce, & quae plus differunt, & ex quibus nullum paritur mixtum. Et hae rationes
 facere videntur nos non posse simul plura sentire. Huic quidem quæstioni talē
 adhibebant responsionem, nos non simul plura sentire, neq; in consonantijs nos si-
 mul plures sonos audire: quanuis hoc ob temporis insensibilitatē nos lateat. Et ita
 quāuis idem simul credat audire & videre, non ita fit: sed tempus medium cum sit
 insensibile, eū latet. Ita autem non recte dicunt. Primo. Quia nullū est insensi-
 bile tempus quod nos lateat. nam quilibet sentit se esse aut alium aliquo toto tēpo-
 re continuo. Si itaque aliquid esset insensibile nos latens, neq; seipsū neq; alterū ef-
 se in illo sentiret. Secūdo. Si aliquo tēpore continuo aliquid sentit, vt aliquam
 magnitudinem videt: nihil illius temporis, nihilq; illius magnitudinis existit, quod
 non percipiat. Non enī percipit in quocunq; tempore, quia in parte percipiat: aut
 quācunq; magnitudinem videt, quia partē eius videat: quemadmodum contigit in
 anno ambulare. quia i hac anni parte ambulatio fiat. Quod ostēdo sic. Si tēpus ali-
 quod ob paruitatē insensibile sit, aut magnitudo aliqua insensibilis: sit tempus a b
 in quo sentit, sitq; aliquid illius vsque adeo exiguū, vt sensibile nō sit, a c. distraho
 igit a c. cū ergo sentiret c b, hoc ergo erat quia aliquid ipsius sensit. Subtraho igitur
 c d aequale quidē ipsi a c: quod non sentiat. eoque perducam q̄ aliquod tempus sen-
 tiet, in quo nihil est quod sentiat. Similis enim ratio putabitur de d e, e f, & cæteris:
 cūque peruētū fuerit ad k b, erit tempus sensibile, cuius nulla prorsus pars sentietur.
 nā neque k l, neque l b, neque earū partium pars aliqua: quia minores sunt, ideoq; ob
 maiorem paruitatē magis insensibiles. Quare aut totū tempus aut tota magnitudo
 sentitur, aut nulla, nihilq; eius sentitur. Et certe totū tempus & tota magnitudo &
 quaelibet pars sensibilis est: sed non semper quāta fuerit apprehēditur: vt quadri-
 cubita a longe conspecta, nō quadricubita videtur, sed magnitudo sola. Et indiuisū b

videtur, quod idem diuisum non videretur. cuius causa a nobis alias contra Zenonis argutias adducta est. ¶ Huic igitur quaestioni hanc aptare poterimus solutionem. Quia quod sentitur, diuisibile est: et sentiens simul sentit totum, et eius hoc et alterum ideo plura sentit numero, specie autem eadem. Et quia sensus diuisibilis est, vnus tamen continuus, ideo ipsum vnum eundem, vno vnum, et altero alterum sentire contingit: quae tamen sentit, genere eadem sunt. Et non modo ea quae genere sunt eadem simul sentire contingit, sed et quae genere dissident. ¶ Primo. Quia de re visa per vtrumque oculum non habemus nisi vnum iudicium, quod in vno communi conueniunt, cuius operatio vna est. Et si ipsorum, vnum est alterum sentiens, & aliorum sensuum aequali facilitate idem erit. quare simul iudicabit ea quae genere sunt dissidentia. ¶ Secundo. Quia idem sensus plures esset, quemadmodum scientiae diuersae diuersorum sunt obiectorum, nam non erit operatio sine virtute, nec sine hac sensus, hoc autem falsum est. ¶ Tertio. Vnus idemque sensus est (quemadmodum prius dictum est) simul albi & dulcis differentiā diiudicans, quae genere discrepant, magis igitur vnus & idem erit, eorum quae genere sunt eadem, differentias dignoscens. ¶ Quarto. Si anima, vna parte albe, & altera parte dulce sentit, quae non sunt vnum, & iudicat ex ipsis aliquid vnum esse, aut non esse vnum, necesse est aliud vnum esse sensitiuum, quo sensibilia discernit omnia, ac sentit. vnum quidem subiecto, secundum esse autem multa, & vnum sensibile genus per aliud sentiens, & alterum per aliud: & vt vnum sensitiuum est actu, vnum est albi & dulcis: cum vero secundum actum alterum factum est vt exterior sensus albi, & exterior dulcis, re ipsa alterum est. Et id rationabiliter euenit. nam quemadmodum in rebus ipsis contingit, ita in anima reperire consentaneum est. In rebus autem, idem, albu & dulce & multa alia esse reperitur, ita igitur & animae sensitiuum erit vnum. Et vt illuc vnum numero existit, cuius passiones abinuicem inseparabiles sunt, et quod quidem ratione valde multa est: ita in sensu vnum numero, commune omni sensui existit, esse tamen alterum et alterum est: horum quidem sensibilem genere: horum vero specie. Erit igitur vnum et idem multa sentiens ratione autem non vnum. ¶ Conclusio. Omne quod sentitur, diuisibile est: ipsi quoque in diuisibile, sensibile non est. ¶ Nam vnum visibile non videtur infinita distantia, sed finita: neque audibile infinita, sed finita. ita idem odorabile, gustabile, tangibile, distantia percipiuntur finita. Est itaque aliquod vltimum distantiae vnde non videtur, et primum vnde videtur, et id indiuisibile esse necesse est. Et quod in vltiori fuerit non sentitur, quod vero fuerit in citeriori, sentitur. Si igitur sit indiuisibile sensibile, ipso posito in vltimo vnde non sentitur, ipsum non sentietur. et quia erit in primo vnde sentitur, idem sentietur, quare idem simul sentietur, et non sentietur. Sed his de sensibus et sensibilibus expeditis, nunc ad considerationem de memoria atque reminiscencia nos conuertimus.

Seperti cap. scho. xliiij. Primo, quia maiores motus minores impediunt. Cuius experientia satis compertum sit nos eodem tempore plura diuersis sensibus percipere posse, vt simul videre colorem, & audire sonum, diluenda sunt rationes annites oppositam partem comprobare, & prima quidem hoc pacto. Si maior motus & minor diuersorum sunt sensuum, maior non impedit minorem, quod circa diuersa genere sint obiecta, & in diuersis subiectis, vt vehemens sonus non praepedit colorem videri, si vero eiusdem fuerint sensus, & maior non sit in magna supra minorem excellentia, neque quidem eius percipiendi praebet impedimentum, vt sonus campanae non impedit vocem loquentis audiri. At si maior insigni habeat supra minorem excellentiam, impedit, vt sonus tormentorum & machinarum bellicarum vocem hominis simul audiri. Simplex autem sensibile, & per se, melius, id est fortius atque vehementius mouet sensum, quod si esset comixtum alteri sensibili eiusdem sensus, non tamen melius, id est gratius sensui, & iucundius. Nepe vt secundus de Anima monstrauit, sensibilia quae bona proportione adinuicem sunt contraperata, ipsi sensui iucundiora sunt & delectabiliora. Cui itaque assumit haec ratio, si plura simul sentiantur, vtrumque se melius sentiri, si id intelligat de pluribus eiusdem sensus obiectis, quae simul comixta atque confusa sentiantur, id tribuendum est, & hanc intelligentiam praeterebat propositio secundum loco supposita, & modo explicata, si vero de sensibilibus diuersorum sensuum, aut eiusdem sensus abinuicem tamen subiecto separatis, id certe refutandum est, nisi vnum alteri ne quoquo pacto percipiatur

Numero c. xviii.

impedimento sit. Sonus enim aequum cum colore percipitur eodem tempore, sicut per se, & sine commixtione auditio coloris visione, similiter duo colores subiecto separati, aequum simul ab oculo percipiuntur, sicut vterque per se, & sine altero. Deinceps quod secundo assumitur loco, scilicet si motus sensuum aequales fuerint, ipsos se inuicem exterminaturos esse, ita discutendum est, si diuersorum sensuum motus fuerint, vt visio & auditio, non se exterminant & impediunt, neque si eiusdem sensus sint, & circa summam excellentiam, vt visio albi quinquagraduum, & nigri coridem partium in diuersis subiectis. Si vero vtrumque sensibile eiusdem fuerit sensus, & in summa excellentia, vt albidissimum & nigerrimum, se exterminant & impediunt in sensu, quia sensum corripunt. Quod deum tercio assumitur loco, si inaequales fuerint motus, solum valentorem mouere, diuidendum est, vt prima huius rationis propositio atque suppositio. Si quidem diuersorum fuerint sensuum, aut vnus sensus, sed non magis vnus vltra aliud sensibile excellentia, vterque efficit motum. Si autem vehemens & insignis fuerit vnus supra alterum eminentia, solum vehementer efficit sensationem. Postremum vltro admittendum est, non fieri sensum vnum actu ex vtriusque commixtum, hoc est non vnam fieri sensationem commixtam ex vtriusque sensibilibus specie in organo recepta, sed cum plura diuersis sensibus simul apprehenduntur, non minus distinctum & perfecte quoduis eorum cum altero apprehendi, quam si per se & separatim sentiretur. Nam vehementer circa aliquid intendenti, visibile ante oculos obiectum non sentitur. Causa huius, quare visibile obiectum ante oculos vehementer intenti circa aliquid, non sentitur, non est quia excellens sensibile impedit id quod minus est videri, quemadmodum videntur velle qui illud adducunt ad huius improbationem, sed quia cum quis intentiarius imaginatur, internique sensus facit operationem, spiritus sensitiui (mediantibus quibus fiunt sensationes vt instrumentis intrinsecis ad sensuum organa transfusis) relictis exteriorum sensuum organis, retrahuntur ad organum imaginandi, scilicet cerebrum, & ibi spiritus visui faciunt interiorem visionem, auditui auditionem, & ita de ceteris. quare neque spiritus visui aderunt oculo neque auditui auribus. Illis autem absentibus non potest in organis exterioribus fieri sensatio, cum huiusmodi spiritus causae sint sensationis necessariae, quare vifibile obiectum non facit ruc visionem, neque sonus auditionem. Idem quoque euenit cum quis intensissimo animo curat quipiam intelligere, collectaque introsum mente totus considerationi deditus est. Tunc enim retrahitur peragat functionem. Hinc memoriae proditum est Carneadem philosophum insignem cum ad mensam sumpturus cibum sederet, adeo contemplationibus rerum fuisse sepe numero intentum, vt neglexerit cibum ori admouere, quasi cogitationibus assiduis animi aleretur. Auctor Valerius. De vehementer autem timentem, quod obiectum colorem non videat, id in causa est, quod sicut in ipso videmus sanguinem qui prius apparebat in vultu, retrahi ad confortandum cor, qui tamen substantia est corporea, & admodum materialis, ita spiritus omnes sensitiui (qui subtiliores sunt, substantiae tamen corporeae, quae alternatim retrahuntur a sensu, & iterum ad sensus organa diffunduntur) ab organo sensuum mittuntur etiam ad cor confortandum, & sic nulla in eo quod ingenti motu concutitur, fit sensatio, sicut neque in dormientibus, propter illorum spirituum absentiam.

Secundo, magis possibile esse videntur. Haec ratio diluitur, admittendo nos etiam vno sensu posse plura simul sentire, vt visu album & nigrum, sicut & pluribus sensibus simul plura, negando tamen illud quod hoc videri magis possibile, nam si illud fiat, videntur contraria simul eidem inesse, vt species albedinis & nigredinis eidem oculo, quauis reuera non insint, saltem secundum eandem inesse, vt species albedinis & nigredinis eidem oculo, quauis reuera non insint, saltem secundum eandem oculi partem, si vero hoc fiat, nulla sequitur repugnantium aut contrariorum in eodem susceptio, quare verisimilius videtur hoc quod illud, cuius oppositum innuit prima huius rationis propositio. Ceterum negandum est nos eodem sensu non posse simul plura percipere. In cuius quidem probatione id falso assumitur, sensum vnum non posse simul multa percipere, nisi adinuicem comixta & contemperata fuerint. nam visus simul percipit albu & nigrum in diuersis subiectis, ex quibus non fit vnus color, & auditus simul campanam sonantem, & vocem humanam, ex quibus non fit aliquid vnum. Concedendum est praeterea sensibilia commixta esse aliquid vnum, non quidem continuu neque intensum, sed aggregatum, quare negandum est sensationem ipsorum commixtoru esse vna numero. Visio enim picturae aut coloru in cauda pauonis, non est vna, nec, vna auditio consonantiae, sed tot diuersae sensationes, quot diuersa sunt sensibilia adinuicem comixta. Ea enim cum post mixtionem adhuc diuersa maneant aequae diuersas faciunt sensationes, atque si in diuersis essent subiectis abinuicem separata, quare siue commixta fuerint, siue non, diuersae sunt eorum secundum actum sensationes. Negandum praeterea est illud quod principij speciem praese fert, & tamen falsum est, vnus potentiae scilicet simul esse vnam tantum operationem. Nam potentia vegetandi simul nutrit, & auget, & potentia sentiendi simul visionem facit, & auditionem, quinimo potentia videndi, simul visionem albi, & nigri, & audiendi, simul auditionem acuti, & grauis. Tertia. Quia aut illa specie erunt similia. Haec denique ratio hoc pacto dissoluitur. Sentimus quidem interdum ea quae eiusdem sunt speciei, vt duo alba, sed negamus ea in sensu vnum efficere. sunt enim suae speciei ita distinctae in oculo, vt ipsa obiecta, & in diuersis oculi partibus, perinde ac si duo eiusdem speciei lapides aut manus obijciantur speculo, in diuersis apparent partibus speculi, & inter se diuersa. Interdum vero sensus apprehendit ea quae speciei sunt diuersa, & genere eadem, vt album & nigrum, negandum tamen est idcirco ipsum moueri motibus contrariis secundum eadem partem, nam speciei albi & nigri non in eadem organi par

Carneades.

Valerius

46

re recipiuntur, sed in diuersis, cum apparere faciant res distinctas, & non confusas. Interdum autem non vno sensu exteriori, sed pluribus percipiuntur simul sensibilia genere discrepantia, quae conceduntur adinuicem contemperari non posse, cum id ipsum minime ut sensatio fiat requiratur. Quare negandum est multa adinuicem proportionem habentia non posse simul sentiri, nisi vnum efficiantur commixtum. colores enim adinuicem proportionem habentes, & diuersis subiectis discreti, simul ab eodem percipi possunt. sic & ea quae genere diuersa sunt, tamen si nullum efficiat mixtum, simul percipi possunt. nam ut aliqua simul tempore percipiatur, non requiritur quod mixtum constituant, sed si id faciant. hoc accidit. Cum ergo sentiret c b, hoc ergo erat, quia aliquid illius sentit. Subtracta parte temporis a c (quae per hypothesein ob suam paruitatem est insensibilis) tempus c b remanens adhuc erit sensibile. Nam ut a diuisibili subtractum indiuisibile, non relinquit diuisibile minus, ita a sensibili subtractum insensibile relinquit residuum aequae ut prius sensibile. non enim quicquam sensibile per insensibilis subtractionem redditur minus sensibile. Et cum ipsius totius temporis c b residui pars c d per hypothesein sit aequalis parti a c insensibili, & pars c d erit insensibilis. nam si vnum aequalium est insensibile, & alterum. Et ita de caeteris partibus dicendum. Neque earum partium pars aliqua quia minores sunt. Si K l est insensibile non poterit aliqua eius pars (ut K prima eius medietas, aut l medietas altera) sensu percipi, Similiter si totum l b non potest sensu deprehendi, neque eius pars aliqua. nam si quis totum ob suam paruitatem percipere non potest, neque eius partem, ut quae sit minor, percipere poterit. Est enim totum minus resistens virtuti sensitiuae, quia maius, pars vero magis resistens, quia minuscula, quod autem non potest in minus resistens, neque idem poterit in magis. Et si ipsum vnum est alterum sentiens. Ambo oculi in vno communi vtriq; centro conueniunt, duorum oculorum nervos connectente, cuius operatio vna est, & si ipsum oculorum vnum commune in quo conueniunt, sentit vnum, item & alterum specie sensibile, & aliorum oculorum quilibet diuersa iudicans, vnus erit. quare idem sensus numero, ut pote interior, simul iudicabit ea quae genere differunt. Secundo. Quia idem sensus, plures esset. Sicut diuersa obiecta diuersas habent scientias, ita & diuersa sensibilia diuersas sensationes. si ergo eadem esset vtriusque sensatio, vna sensatio plures esset sensationes. non enim erit operatio sensus sine virtute sentiendi, neque sine operatione sensus. At falsum est vnum sensum esse plures sensus. Et ut vnum sensitiuum est actu, vnum est albi & dulcis. Virtus sentiendi interior quae dicta est esse vna subiecto, & ratione multa, & sentit vnum sensibile genus, & visibilia per aliud scilicet visum interiorem, & alterum sensibile genus per aliud, scilicet gustum interiorem, si attendatur ut facultas nata sensationem efficere, & secundum rationem potentiae, eadem est numero quae albi & quae dulcis facit sensationem. si vero eius attendatur operatio interior, ea quae albi est perceptio, diuersa est numero imo specie ab ea quae est perceptio dulcis. ut enim exterior albi sensatio & dulcis, re ipsa sunt aliae, ita sane interior vtriusque apprehensio, ab altera prorsus est aliena. Et ut illic vnum numero existit. Illic, in rebus ipsis, ut lacte, cuius passionem albedo & dulcedo abinuicem nequeunt separari. non enim potest in lacte dulcedo sine albedine, neque albedo sine dulcedine subsistere, & illud idem, vnumque numero, ratione valde multa est, scilicet album, dulce, frigidum, humidum, graue, densum, & cetera id genus. Ita in sensu est vnum numero, ut pote sensus interior, commune omni sensui exteriori, ut secundus liber de Anima patefecit. xlv. Est itaque aliquod vltimum distantiae vnde non videtur. Vltimum distantiae vnde non sentitur, est terminus distantiae vnde non sentitur, vltra quem ad oculum diuergendo nulla est distantia, quin ab illa res sentiat. Primum autem distantiae vnde sentitur, est terminus distantiae vnde sentitur, quo nullus est prior ab oculo discedendo vnde sentiat. Et sicut idem est punctum quod est finis vnus partis lineae, & principium alterius ita idem extremum siue vltimum distantiae vnde non sentitur, & primum distantiae vnde sentitur scilicet impartibile, distantiam per quam videtur, distantiae per quam non videtur connectit. Esto enim spatium datum a c, quod diuidatur in signo b, oculisq; in a positus videat totum spatium a b, & nihil amplius, & spatium b c sit distantia per quam non sentitur. Tunc b est vltimum distantiae vnde non sentitur, nam est terminus partis b c vnde non sentitur, vltra quem nulla est distantia versus a, vnde non sentitur. b etiam est primum distantiae vnde sentitur, quia est terminus distantiae a b per quam sentitur, quo nullus est prior vnde sentiat. & quod fuerit in spatio vltiori quam b, versus c tendendo, non sentietur, quod vero circa b, & versus a, bene sentitur.

¶ Paraphraseos in librum Aristotelis de Sensu & Sensato, & in eundem Scholiorum, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN
Librum de Memoria & Reminiscantia, annotat.

¶ Sensus, sensus exterior. ¶ Spectrū, simulacrū. ¶ Abūde dicitur. Nonius Marcellus testē adducit historicū. Sisenam: & apud Cor. Celsū frequens vocabulū est:

Iber de Memoria & Reminiscētia duo capita cōtinet. Primum octo cōclusiones, vnum corollarium ad quintā, duas rationes ad sextā. vna quāstionē, eius solutionē, tres in oppositū rationes, & earum solutiones, & quatuor corollaria ad septimam. ¶ Prima cōclusio. Determinandum est quid memoria, quid memorari, propter quā causā fiat, cuius animae partis passio sit. & eadē fere de Reminiscētia determinare expedit. ¶ Nam de memoria & reminiscētia, memorari & reminisci, prius nos determinaturos promissim⁹. ¶ Secūda. Memoria & reminiscētia, memorari & reminisci, nō eadē sūt. ¶ Nā frequēter memoria valēt q̄ tardo sūt ingenio: reminiscētia autem, qui celeriores acri solertique discunt ingenio. ¶ Tertia. Expedit discutendum quae memorabilia, quae vnde memoriae sint obiecta. ¶ Nam obiecta nobis notiora sunt, idq; cognoscere difficultatem affert, atque dubitationem. ¶ Quarta. Memoria neque futurorum est, neque praesentium. ¶ Nam futurorū opinio quaedam est, & spes, & quaedam speratiua scientia: quā praesagiticem diuinitatū quaedam dicere solēt. Praesentium autem sensus est. ipso enim neque futura neq; praeterita cognoscimus: sed duntaxat quod instat, atq; praesens est. ¶ Quinta. Memoria, praeteritorum est. ¶ Nam cū quid praesens adest, ut cū quis praesens aliquid intuetur, nullus ipsum memorari dixerit: neq; cū quis cōsiderat et intelligit: sed dicent illum sensum habere: hunc vero habere scientiam. Sed qui memoratur, cum sensum et scientiam sine actibus habeat, dicit se memorari se hoc olim vidisse, hoc aut diuise, hoc sensisse, se didicisse triāgulū tres duobus rectis aequalēs angulos habere memorariq; se hoc vel illud contemplatū fuisse. Et quotiescunq; memorari nos dicimus, semper praeteritū adiciamus, utimurq; his aut cōsimilibus verbis, prius vidī prius audiui, sensi, intellexi. Est igitur memoria, praeteritorū. ¶ Corollarium. Vnde sit ut memoria neque sensus sit, neque opinio. ¶ Sensus quidē nō erit: nā sensus praesentis est. opinio vero, quia et ipsa futuri est. Sed memoria (ut dictū est) aliquid horū est cū factum fuerit tempus, aut habitus, aut passio. Facti enim, et cuius iam tempus abiit, actūque est: omnis memoria est. Sensus autē, praesentis: et opinio et spes; futuri. ¶ Sexta. Sola ea quae sensū habent, tēpusque sentiūt, memorantur. et eorū quorū non habuerint sensus, ipsa memorari nō contingit. ¶ Primo. Quia memoria praeteritorū est, et eorū spectrorū simulacrorūque quae imaginationē in rerum absentia cōtinent atque efficiūt, quae phantasmata (cū animam sine phantasmate nō intelligere dixerimus) nūcupauimus. Sed de phantasia, et imaginandi virtute, satis in ijs qui sūt de Anima, dictū putamus. ¶ Sed dubitatio suboritur. Si memoria talitū esset spectrorū, sensualiūque phantasmatorū: ipsa itelligibiliū nō esset. ¶ Responso: Memoria per se praecipui sensus (quae abditum et interiorem dixim⁹) passio est: ad quae haec sensualiū phantasmata spectāt. Intellectus autē per accidens est: q̄ intellectu contingat cōsimilibus affirmari similitudinibus. Euenitque intellectui q̄ geometrae euenit describēti. Cū enim nulla ei si opus certa determinataq; quātitate, certā tamen determinatāque describit quantitatē. Ita intellectui (quā rem quantitatis immunem intelligere satagat) protinus moles quantitasque obiecta assurgit. et si quātū determinatū ipsi obiectū sit, ipsū indifferens, nullloque certo mensū diffinitū atque terminatum protinus apprehendit. Sed cur sine dimēsiōne, sineque tēpore

a
c
d
e
f
g
h
i
k
l
b

a b c

x
2
3
4
5
6
7
8

poris tract. 1. & successione nihil aut vix quicquam nobis occurrat intelligendum a
 lio differendum est loco. ¶ Secundo. Quia si intellectus partis passio esset ali-
 qua, multa animalia quæ neque opinionem neque prudentiam habent, imo nulla a-
 lia ab homine memorarentur, atqui nunc multa alia memorari videmus. Est igitur
 non intellectus partis alicuius passio aliqua, sed, vt dictum est, primi præcipuique
 sensus. ¶ Septima. Non omnia animalia memoria prædita sunt. ¶ Nam non
 omnia temporis sensum habent, vt prius sentiant, & posterius quæ sunt in tem-
 pore. Memoria autem eorum est quæ non modo tempus vt præsens sentiant, sed,
 & prius, & posterius: vt quæ cognoscunt aut vidisse, audisse, didicisse, aut aliquid
 talium: vbi simul prius & posterius apprehendunt. Nō igitur omnia animalia me-
 moria sunt prædita. ¶ Quæstio. Cur simulacro præsete, rei præteritæ & absentis
 memoramur, speciei autem nobis præsentis non memoremur? ¶ Responso. Vt
 hanc diluamus quæstionem, id operæpretium est prænoscere, exteriori sensu mo-
 to, simulacra quædam, vt picturæ, vt sigillorum impressiones, in corporea parte
 sensui interiori famulante affirmari atque reponi, quorum memoriam diximus ha-
 bitum aut passionem esse, & ad quæ vt in arca, vel in præoptuario, thesauroque recõ-
 dita, & ad functiones illas seruata, se imaginandi virtus conuertit quoties meminis-
 se memorarique volumus. ¶ Sed ex his videri potest memoriam affirmati simula-
 cri esse, & non rei absentis. Primo. Quia si memoria ita fieret, ipsa sentiẽdo fieret.
 Quod autem absens est, nō sentimus: sed quod sensui obiectum, præsensque est. Se-
 cundo. Quia species, simulacraque quibus memoramur, picturis & figuris similia fe-
 cimus. Horū autem est sensus: & memoriam parans hæc intuetur, & nō absentia.
 Tertio. Quia ratione dicam memoriam absentis esse, vimque illā interiorem, rem ab-
 sentem memorari: eadem ratione rem absentẽ et videre et audire consiteri licebit:
 vt cum quis rei præteritæ intueatur imaginem, vt animal in tabula pictū. ¶ His
 hæc subnectimus responsonẽ. Sicut idẽ est quod in tabula depictū est, et aial et ima-
 go, non tamen amborum eadem ratio est: ita idẽ in nobis est quod phantasma est, et
 quod alterius est imago: ratio tamen altera est. Nam vt secundum se consideratur
 spectaturque, phantasma dicitur: quemadmodū qui solam in pariete picturā vt Co-
 rifici imaginem intuetur, et nūquam nouerit Corificū: et animal pictum vt tale ani-
 mal, vt vero ad id cuius est, ipsum conferimus atque cõparamus, non secundum id
 quod est, sed vt imaginem apprehẽdimus. Itaque cum memoramur, ipsum phantas-
 ma non vt spectrum et phantasma, sed vt imaginem absentis rei deprehendimus.
 hinc potius rei absentis quam nobis præsentis simulacri memorari dicimur. ¶ Pri-
 mum corollarium. Hinc fieri dignoscitur, cur debilis et infirma sit memoria ijs qui
 ægritudinibus, aut ætatis fluxu, in motu et agitato continuo sūt, et quibus frigidū, du-
 riusculi, et corneoli sensus existunt. ¶ Nam motus disturbatio, simulacri res idem
 impressionem impedit: perinde atque si sigillum in currentem amnem demerseris
 effigiem non relinquis. Et nimis frigidū, vt antiqua ædificia (quibus picturæ ima-
 ginesque ob vetustatem oblitæ atque deleræ sunt) simulacris seruandis sunt inep-
 ti. Durorum vero et corneorum sensuum impressionem ob rigorem et duritiam, vt
 neque lapis sigilli effigiem, non admittunt. ¶ Secundum. Proinde etiam tam qui in
 fãtilem ætatem degunt, quæ qui extremū senium, obliuiosos esse necesse est. ¶ Illi
 enim propter augmentum in continuo motu agitatoque sunt: hi vero propter decre-
 mentū. ¶ Tertium. Qui etiam citæ velocisque apprehensionis existunt, quive ni-
 mium hebetes atque tardī: male memorari consueuerūt. ¶ Illi quidẽ, quæ plus æquo
 humidi sint, phantasma non retinẽt: hi vero, quæ duriores æquo, impressionem non
 recipiunt. ¶ Quartū. Rursus frequenti v̄su euenit, vt cum rei præteritæ nos subit
 recordatio, dubij ancipitesque simus, an rei ita factæ memoremur, an alia occasiõ
 nos sentire contingat. ¶ Nam phantasma plerūque fit vt imaginabile solum: ali-

quãdo vero vt imago et memorabile. Cum autem vt imaginabile solū appareat, in-
 certū sumus an tale aliquid factum viderimus, aut audierimus, et discursu, ratiocina-
 tio neque facta, plerūque nos reminisci cõtingit, et huiusce rei deprehẽdere certi-
 tudinẽ, et ipsū vt alterius cognoscere imaginẽ. Contingit etiã contra plerūque, vt
 cū re factam nonnulli intuiti non sint, sed phantasma, se rei ita factæ memoratos
 putẽt: quẽadmodum in Antipherõte, et ijs fere qui extasi et excessu mentis agitur
 accidit, illic enim phantasma vt rem factā narrant. Et hoc est cum phantasma non,
 vt phantasma, et imaginabile solum considerant, sed imaginem, cum res ita facta
 nō fuerit. Cum vero ipsum vt imaginẽ capiunt, factaque res ita fuerit, et credũt se
 memorari: p̄culdubio memorantur. ¶ Octaua. Meditationes reminiscendo memo-
 riam cõfirmant, tuẽtur, et saluãt. ¶ Meditari em̄ hoc pacto nihil aliud est, quã crebro
 imagines repetere atque recurrere vt imagines, & nō vt in le spectra simula-
 traque sũt. id em̄ faciẽdo, p̄manẽtor, diuturnior, promptiorque paratur memoriæ habi-
 tus. meditationes igitur memorari tuentur, & saluant. Sed de memoria quid sit, &
 cuius sit (est enim primi præcipuique in nobis sensitui) satis abundeque diximus.

Rimi cap. libri de Memoria & Reminiscencia scholia. i. Determinandū
 est quid memoria, quid memorari. Hic de memoria sensuali dicitur ab
 Aristotele determinatio traditur, quæ sensus interioris est passio, in sub-
 iecto coporeo suscepta, & nō de rationali, scilicet secundū operationẽ a cor-
 pore, & suas functiones in organo incorporeo peragente. Cæterum vt
 per sensum natura intellectus deprehensa est, ita per conditiones memo-
 riæ sensualis, memoria rationalis apre cognoscit. ii. Nā vt frequẽter me-
 moria valẽt qui rardo sunt ingenio. Quãuis difficile ijs qui rardo sũt in-
 genio, quicquid imprimat, impressum tamen diutius asseruatur. assimilan-
 tur enim rebus duris & firmis quibus difficile admodum imprimuntur effigies, ac im-
 pressum seruatur. Qui vero celeriore sũt & acriore ingenio, vt cito aliquid capiũt, ita & facile obli-
 uioni tradit, in stat molliuscula cere, quæ haud magno impediõ imaginẽ suscepit, citoque dep-
 dit susceptam. Ob ingenij tamen acumen celeriter ratiocinando facile perueniunt in reminiscẽtiã eius
 quæ obliuione abolitū est. hinc reminiscẽtiã potius quã memoria valẽt. Alia quibus memoria & re-
 miniscẽtia adinuicẽ distat differentia, ex sequẽtibz agnoscuntur. iiii. Quæ præagiturẽ diu-
 nariãque quidam dicere solent. Non de ea loquitur hic Aristoteles futurorū coniectatione, quæ
 vanitati coniuncta est, sitque per auium volatũ, aut astrorū inspectũ (quibus mendaces variculi que
 ignorat futura præagere se profitẽtur) aut alia quæuis id genus superstitiosa, sed de ea dicitur
 venturi prænuntiatione hic verba facit Philosophus, quæ sit quibusdam indicis naturæ. Non
 enim plerique futurorum contingentium, effectuumque naturalium, vt pluuia, ventorum, fertilitatis
 & sterilitatis terræ vel arborum rationẽ per naturalia indicia cõiectare. Quo quidem modo tra-
 ditur olim Thales Milesius post magnam oliuarum vbertatem præcognouisse futuram sequente
 anno earundẽ sterilitatem, & vili pretio multum olei tũ coemisse, quod adueniẽte penuria caro ad
 modũ vendidit, vt ostẽderet philosophũ adiniculo philosophiæ etiã sibi opes cõparare posse cū
 vellet, quo illorū cõfutare inepitiã, qui philosophiam vt pauperem, inanem, sterilemque calumniam
 batur. v. Nullus ipsũ memorari dixerit. Quãuis rem cuius memoria culuspam subit animam
 quis aut coram videat aut consideret, vt contingit sepiuscule, de præsentĩ tamẽ illa visionẽ aut
 consideratiõẽ memoria nō est, sed de ea quæ prius facta est, & præteritẽ, cuius præsens illa visio
 aut recordatio nos quodammodo admonet, recordarique facit, quare is qui memoratur, est sine
 actibus illis quorũ memoratur, vt qui præterierint. Similiter quãuis ea quorum memoramur,
 præsentia sũt, nō procius sequitur memoriã esse præsentĩ, quia nō memoramur eorum quatenus
 præsentia sũt, sed quatenus fuerint, aut prius quicquã egerint. Et duo priora Philosophi exẽ-
 pla de memoria sũt sensitua, posteriora vero de rationali, quæ eam habet annexiõẽ ad memo-
 riam sensitiuam, sicut intellectus ad sensum. Sicut enim intellectus sensibilis intelligere nō potest
 nisi a sensu illorum species suscepit, ita neque in memoria rationali firmatur habitus principio
 rũ aut conclusionũ, nisi in memoria sensitua v̄ocum aut scripturarũ (quibus ea prius sensui ob-
 iecta fuerant) firmatus sit & acquisitus habitus. Adde quæ operationes intellectus, vt cõsideratiões
 disciplinatioes & alia vix vnquẽ sunt quin eis annectantur vnacũ iungantur sensatiões exteriores, cit-
 cõstantique aut loci aut tẽporis aut personę. Et cū huiusmodi functionũ sensus, vt visionis scrip-
 turę, aut auditiois v̄ocũ nos subit recordatio, dicimus nos itidem memoriã habere considera-
 tionis aut susceptionis disciplinę illi coniunctę. vi. Alicuius horũ est cum factum fuerit tempus,
 aut habitus, aut passio. Memoria interdum nomẽ est potentia, & tũc vis est memoratiua, siue
 animę sensitua virtus qua rei præteritæ per seruatiã imaginem recordamur, interdum nomẽ est
 habitus, diffiniturque esse habitus pris sensitua alicuius sensibiliũ, cum factum fuerit tempus. Vt

Thales
Milesius!

cum anima seruatas habet imagines in parte sensitua interiori, non tamen aduertit ad illas, huiusmodi seruata imago est memoria habitus. Demum & actus nomen est, diffiniturque esse partis sensituae passio, cum alicuius sensibilium factum fuerit tempus, ut cum est actualis rei prius sensu perceptae apprehensio cum sensatione temporis praeteriti, quando scilicet anima est in actu & opera se conuertens ad seruatas imagines, viii. Ita intellectui quauis rem quantitatis immunem intelligere satagat. Id potissimum euenit propter phantasia, ad quam intellectus non omnino ab illius speciebus & imperfectioibus liber saepe cadit, conturbatq; nos huiusmodi phantasia, impediatque non parum a perceptione diuinorum. Loquitur vtiq; hic Aristoteles de intellectu alligato sensui, phantasiaq; coniuncto. Siquid intellectus labens ad phantasia, et seorsum ad exteriores oculos, nihil scilicet credens nisi quod ad oculum videat, aut phantasia sic esse iudicat, assimilatur oculis hominum senio cōfectorum, qui ob visus imbecillitatem nihil perspicere possunt nisi per conspicienda ocularia, quae exemptilla interponuntur visui & rei visae. Ut enim oculi natura perfectiores, huiusmodi specillis imperfectioribus res contuentur, idque infirmitatis oculorum indicium est, ita intellectus natura praestantior, per phantasia natura inferiorem, ut corneam fibrā, res considerat, quod quidem infirmitatis intellectus indicium est. Nam firmiter & potentior intellectus phantasia abijcit, & sub se relinquit, perinde atque acutiores oculi specilla & huiusmodi ad videndum adminicula reijciunt. Verum contingit intellectum saepius in principio per phantasia iudicare, perfectior autē factus, ut in senectute, a phantasia (vbi prius excelsus fuerit) liber est, conuerso ad corporeos oculos ordine, qui prius perfecti per se vident, obtusiores autē facti propter aetatem indigent adminiculo extrinseco. Nempe oculi per aetatem a perfectione ad imperfectionem tendunt, intellectus vero contra, ab imperfectione ad duratam semper perfectionem quo sane & immortalem se prodit, & se supra corpus quiddam praestantius habere. x. Species autem nobis praesentis non memoremur. Id in causa est, quod res absens cuius species ex praerita sensatione est asseruata in organo interiori, primum est, & principale memorie obiectum, species autem seruata, minus principale, & instrumentum per quod fit memoria. Itaque sicut non dicimur videre speciem coloris existentem in oculo, sed per eam ut instrumentum ternere exteriorem colorem, ita neque speciei praesentis dicimur memorari, sed per eam rei absentis. Est enim memoria, quemadmodum & visus, primum praecipuique obiecti, & ad illud debet referri. Quocirca diluendae sunt rationes quae moluntur probare memoriam esse ipsius simulacri in animo seruati, tanquam praecipui obiecti. prima quidem, admittendo memoriam sentiendo fieri, non quidem in sensu exteriori, sed interiori. est enim omnis memoratio, sensus interioris operatio, at non e diuerso. Quod autem absens est, etsi exteriori sensui non percipiatur, nihil tamen vetat ipsum interiori sentiri. Secunda vero ratio literae diluitur, admittendo species seruatas in organo memorie similes esse picturis, & figuris, quantum ad id quod est esse alterius similitudinem, alterumque representare, non autem ad id quod est eodem modo sentiri, vel obijci sensui. Nam picturae & figurae obiecta sunt principalia & prima quae obijciuntur visui exteriori, simulacra autem seruata in anima, sunt obiecta minus principalia, imo potius sunt instrumenta quibus in principalibus obiectorum reuocamur memoriam. Hinc non oportet illorum esse memoriam, ut picturae & figurae est visus. Demum tertia ratio soluitur, ab negando eadem ratione qua dicimur absentis memorari, nos debere viuere rem absentem, cuius imaginem coram intuemur. Nam propter seruata in anima speciem, & virtutis sensituae conuersionem ad illam, fit memoratio, & quidem semper. Estque vnum, alterius causa per se, at non propter imaginem rei absentis obiectam oculo tanquam causam per se, necessariam, & sufficientem, cognoscimus rem cuius est imago, sed quia eam prius vidimus, & eius speciem in anima efformatam tenuerimus, si enim visio imaginis causa esset per se cognitionis illius cuius est imago, oporteret obiecta nobis cuiusvis imagine, etiam hominis ignoti, & nunquam ante conspici, protinus cognoscere eum cuius esset imago, quod falsum esse liquido constat. Hinc per speciem rei in anima fixam recte dicimur memorari absentis, cuius ea est species, at per imaginem obiectam visui nunquam dicimur videre rem cuius est imago. est enim visus solus eorum quae sunt in prospectu. Sicut idem est quod in tabula depictum est. Pictura tabulae, & imago re ipsa idem sunt, ratione tamen longe dissentunt. nam ratio picturae absoluta est, & sine collatione ad alterum, imaginis autem, relatiua ad eum cuius est imago. Cum enim pictor temere pingit, non curans alicuius determinati effigie exprimere, solum pictura est, cum vero animum intendit ad aliquod exemplar quod sua imagine vult designari, non modo pictura est, sed, & imago, quod suam habeat veritatem, & respondentiam in re. Haud aliter quam scriptura propositionis, homo est animal, latinae linguae experti, literas tamen cognoscenti, solum scriptura est, cognoscenti autem impositionem terminorum, et scriptura est, & signum. Et res omnes mundi sensibiles, secundum se consideratae, res sunt, ad ea vero quae ipsis respondent in mundo intelligibili collatae, imagines existunt. Et cum solum ut res apprehenduntur, nihilo magis profunt, quam scriptura ignaro literarum, ipsisque ut veris & praecipuis bonis inhiant caeci mortalium animi. Cum vero apprehenduntur ut imagines, magnopere animum iuuant, praesidiumque ferunt se ad caelestia attollendi, & ex imaginibus ad veritates dignoscendas erigendi. Ad quod naturalis philosophia non mediocriter affert praedictum, quandoquidem ostendat cuius veritatis vnaquaeque res sensibilis sit imago naturalis, & naturales rerum respondentias edocet, perinde atque grammaticae impositiones terminorum, quare ut grammatica ad ceteras disciplinas, ita quantum ad naturales imaginum insinuationes, philosophia na-

turalis ad diuinorum contemplatione. xv. Id enim faciēdo permanētiōr, diuturnior, propriorq; paratur memoriae habitus. Cū rerum prius exteriori sensu perceptarū crebrius in anima reuolūtūm imagines, ex vnaquaq; repetitione relinquitur nouū in anima vestigiū, quod prioribus adfictū, permanētē & diuturnū parit memoriae habitū, perinde atq; sequēs calor gradus pcedētibus adiunctus, intensior ē efficiē calor. Ceterū sicut posteriores caloris partes ut qualitatem intendāt, aduenire debēt prioribus adhuc saluis, & cū necdū fuerit deperditū, nā si sequētes acquirerēt deperditis prioribus, manifestū ē eas cū prioribus intensiorē qualitatem non effecturas, ita cū saluae sunt imagines primo animae impressae, debēt frequētiuscule & sine longa quidē intermissione meditationes fieri, ex quibus noua semper acquisita vestigia, & cōsimilia prioribus addita, totā cōfirmēt imaginē, donec partus fuerit habitus. Nepe si longa fuerit inter ipsas meditationes ut vni mensis interruptio, deperditis interea prioribus imaginibus succedēs posteriores non redderet firmiorē imaginem. Porro memoriae rationali eorū quae tradūt in disciplinis, est cōiuncta memoria sensitua exteriorū signorū, eiq; subseruiens. Docemur enim v ocaum & scripturarū adminiculo, quāvis memoria est sensitua, sine qua, memoria rationalis apte & perfecte haberi nō potest, ut neq; sensibilis intellectus sine sensu. Et haec cōclusio maioris est pro arte memoriae momenti & pōderis, quā quae cūq; alia ciuice rei documēta praecipit quae dari possent. Ostēdit enī quonā pacto rerum omnium memoria apparari debeat, immo vero quomodo omnis habitus acquiriri. Et haec assidue meditationis curā Fabius quoque Quintilianus cum futurum oratorem instituit, quam maxime probat, vocatque eā & vnam & maximam memoriē artem. Et facile crediderim eos qui praeter ceteris memoria valuisse celebrantur, & a Quintiliano eodem in loco nominantur, plurimū hac arte adiuutos fuisse, ut Mithridatem regem Ponti, qui duas & viginti (quor nationibus imperitauit) percaluit linguas, & Cyrum regem Persarum, qui omnium suorum militum nomina tenuit. Themistocle quoque Atheniensem, qui intra vnus anni curriculum linguam persicā integrē & expedite didicit. Demū & Theodetum, qui coram eo pronuntiata quotlibet carmina nunquam prius aut visa ei aut audita, sine errore, & eodem ordine retulisse dicitur.

Secundi capituli annota.

Memuisse, memorari. Pomilio, nanus. Pomilio: latinum. Nanus, graecum.

Secundū cap. cōtinet decem cōclusiones, quatuor quæstiones post quartā, tria corollaria ad primā quæstionē, vnū ad secundā, & tria signa ad decimā. Prima cōclusio. De reminiscētia nūc agendū est. Nā post expletā de memoria determinationē, lux determinationis locū requirit, & prius ea ponem⁹ quae cōmuni bus vtilitatis rationibus, de ipsa vera esse cōprobata sunt. Secūda. Reminiscētia neque memoriæ resumptio, neque disciplinæ assumptio est. Memoriae quidē resumptio nō est: nā ea optime fit semper praesente habitu, nullaque facta obliuiois interuentione, nō aut reminiscētia. Neque quidē disciplinæ assumptio est. nā cū quis primū discit, disciplināque de recētē accipit, nō resumit memoriā, neque vnā quāquidē, neq; simul memoriā accipit, nā memoria, habit⁹ aut passio est, cū fuerit factū tps. Atqui reminiscētia nō sine memoriæ resumptione fit: fitque simul cū ea, memoria, nō igit erit reminiscētia, disciplinæ assumptio. Et licet eorū q nūc scimus, memorari cōtingat p accidēs, nō tamē per se cōtingit ut nūc scita, nō enī factū est tēpus, sed memoramur nunc aut vidisse, aut audiuisse, aut passum fuisse, aut aliquid simile.

Tertia. Plura ad reminiscēdū q ad discēdū & memorandū requisita sunt. Nā cū sit habitus, discimus, & cū saluo habitu, alicuius eorū q facta fuerunt, recordatio subit, memoria paritur. Id autem reminiscētia non satis est: sed & memoriā praecedere, & memoriā sequi oportet. Fit enī, cum praeteriti alicuius memoriā partim tenemus, partim vero memoriā excidimus, obliuioque sumus: et cū ex parte illa sana iterum in obliuioeque collapse partis memoriæ resumptione atque discētia venimus, tunc reminiscētia facta est. Contingit siquidē eundē bis idem discere, ac insuenire, atque bene diditū est memoriā praecedere, nō quidem omnino, sed partim, memoriāque sequi, nā simul resumitur, non quidem omnino, sed quod a mente colapsum fuerat. Differt igitur reminiscētia a memoria, & a doctrinae perceptione:

quod plurimum egeat. Quarta. Reminiscētia, ex rerū natura nascitur. Nam motus animae ita se habent, ut alter alterum consequi trahat: ut hic motus post illum fiat. Quod si ex necessitate id fuerit, quomodo ignem sequit calor, & lumen splendor.

Quin tūc
anus.
Mithrida
res
Cyrus.
Themis
Thodes.
Theodes
ctus.

& illius meminere: & huius te meminisse necesse erit. Si contingenter, vt ex cōsue-
tudine: vt plurimum ex primo mouebis in secundum, & ex secundo in tertium.
Et qui velocius cōsuecunt, consuetudinemque sibi parant, vt pote qui semel motu
facto, memorari reminiscique aptiores sunt, qui vero tardi⁹, vt qui pluribus motib⁹
factis, ineptiores habētur. Contingit enim quosdā semel vidēdo magis diutiusque
memorari, q̄ alios eisdem compluribus visis. ex tali igitur rerum ordine facile memo-
ria paratur. Cum enī reminisci volumus, mens ab aliquo primo excita, in alterū se-
cundam cōsuetudinem fertur, & iterum in alterum inuestigamusque meditantes,
nunc a simili, nunc a cōtrario, nunc a distante, nunc a propinquo, & cum ad motum
rei quā querimus, deuentum fuerit: reminiscētia parit̄. Et cū ab hoc inceperit, aut ab
illo: motus plerūque eosdem inuenit, quādoque diuersos, quādoque totos quādoque
partim, cum vero ab illo inuestigare occipit, reminiscētia nulla paratur, q̄ nō perdu-
cit suorum consequo motuum ad id quod petitur, at cum ita nō inuestigat, sed aliū-
de orsus: consequitur quod desiderat, reminisciturque. Primo enim habito, cætera
nexu quodam & quasi vinculo colligata ad seriem confluunt. ¶ Prima quæstio. Sed
quæstio incidit, cur plerunq̄ eorum quæ procul, multoque distantia sunt tempo-
re, bene reminiscimur: eorum vero quæ prope sunt, vt quæ hesternus peperit dies,
reminisci nequimus? ¶ Hoc certe mirū nō est, neque aliā q̄ diximus adducere oportet
causam. Nā ea q̄ a nostro a toto procul absunt, & quæ multo ante didicimus,
quodā accepto motus initio in memoriā se reuocare solent. Habito igitur illorum
principio, cui cōnexa & consequentia sunt q̄ ad illa perducūt (quod ex consuetudine
diximus euenire) procul absentium reminiscimur, non habito autem eorum princi-
pio quæ prope sunt, ad quæ connexa & consequentia nos perducant, eorum haudqua
quā reminisci possumus. ¶ Primū corollarium. Hinc fit vt omnis reminiscētia,
principio ex quo pendet habito, citissime optimeq; absoluat̄. Sicut enim res secū-
dum consequentiam adinuicem sese habent, ita & motus. ¶ Secundum corollarium.
fit etiam vt quæ bona ordinatione, dispositioneque diligenti notata sunt, facile me-
morentur, quæ vero confuso ordine in vnum congesta & cumulata sunt, difficile:
vt mathematica, quod ordinem bonamque seriem seruent, facile sunt reminiscibilia.
¶ Tertium. Ex quo etiam cognoscitur differentia inter reminisci, & iterum dis-
scere. ¶ Nam qui reminiscitur, a seipso mouetur, & ex principio quodam incolumi
inuestigat connexa & iuncta principio. Qui vero discit, non a se mouetur, sed a præ-
ceptore, dōctenteve, neque quidem adhuc memoratur. ¶ Secunda quæstio. Cur que-
rentes reminisci, id non possint: quærentes etiam aliquando possint? ¶ Id euenit cum
multa reuoluunt, motusq; efficiunt, neque veniant ad eam motionem, ad quam re-
miniscētia motus sequatur, tunc enim reminisci nequeunt, cum vero accepto prin-
cipio ad eam perueniant motionem, possunt. Reminiscuntur enim (quemadmodū
dictum est) qui talem habent facultatem, & tale auspiciantur principium, cuius nexa
& consequentia ad motionem rei petita perducant. ¶ Corollarium. Quo fit vt
qui ad reminiscētiā celer esse cupit, principium tale sumere debeat, cui loci res
spondeant. Locos dicimus, aut coniugata, similia, aut contraria. Nam id causa erit
vt cito in memoriā alterius veniamus. Exempli causa, ex lacte venimus in cando-
rem, ex candore in aera, ex aere in humorem, ex humore in autumnum, ex autumnum
in brumam: hoc enim tempus supponatur esse quæsitum. Et in omni genere, quod
in medio est, aptum videtur posse sumi principium, quo inuento, facillima cō-
perta sunt reliqua: vt si his literis a, b, c, d, e, f, g, certæ respondeant notiones:
inuenta media litera d, si non est quæ petitur: ad e, ad f, ad g, peruestiganda te
conuertas. quarum si nulla est quam quæris, retro facile te conuertis ad c, ad b, ad a,
vbi quod quæras inuenire possis. ¶ Tertia quæstio. Cur ab aliquo principio orsi etiā
apto, aliquando reminiscamur, aliquando vero minime? ¶ Hoc ideo est, quod diuer

20

21

22

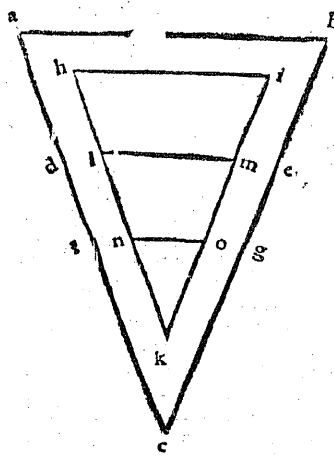
23

24

25

26

sa connexa habeat consequentia, quorum hæc ad petitiū perducunt, illa vero mi-
nime: rapi murq; ad id ad quod maior nobis consuetudo facta fuerit. Vt si d̄ princi-
pium est perducendi ad f & ad a, si maior usus & consuetudo vt ab antiquo tibi fue-
rit moueri ex ipso d ad a q̄ ad f, rapieris ad memorandum a, & non f. Quod enim ab
antiquo nō est, in consuetus est: ipsaque cōsuetudo iam vt natura quædā est, & quæ
frequenter intelligimus, cito reminiscimur. Et sicut natura hoc post hoc est, sic &
operatio huius post hoc facit consuetudinē, naturamque parit. ¶ Quarta quæstio,
27 Cur reminiscēdo oberrare cōtingit? ¶ Sicut in ijs quæ sunt a natura, oberrare cōtin-
git, & aliqua temere & a casu euenire, ita & in reminiscētia accidit, & natura & cō-
suetudine quæsitā: & magis in ijs quæ consuetudine, vbi non apte consequentiā ser-
uant, oberramus: vt cum alicuius reminisci volum⁹, alterum pro altero (q̄ similitu-
dinis forte nomen subeat) accipimus: vt cū Protagoræ reminisci laboramus, Pytha-
goræ nomē subit, credimusque bonā nos reminiscētiā fecisse, fallimurq; atque erramus.
¶ Quinta conclusio. Ad memorādū & reminiscendum summopere tēpus
28 nosse oportet, aut vt certa constitutaque mensura definitū: aut vt incertum atque in-
determinatum. ¶ Alioquin nos non potius memorari aut reminisci dicere possumus
quam qui phantasmatis vt phantasmata sunt, illusi falluntur. ¶ Sexta. Vis inter-
29 na sensualis, latens, comprehensibilis spectris iudicat de tempore statuto, incerto, pluri,
minori, nullo foras egresso quemadmodum credebant radijs ab oculis emissis visio-
nem fieri. ¶ Nam de hac virtute & intelligentia idem subit iudicium. Intelligentia
autem magnitudinem statutam, incertam, maiore, minorem prospicit: nihil extra
fundendo, mittendoque. Nam non minus magnitudine non existente eam prospici-
cit, & cōsimili notione & motu mouetur, atque magnitudine præsentē, & pro nutu
ipsam apprehensam, aut maiorem, aut minore, aut intra, aut extra effingit, facit igitur
imaginandi virtus in sua sede de tempore iudicium. nō egrediendo aut aliquid fo-
30 ras profundendo. ¶ Septima. Modus qui rebus & notionibus accommodatur, cōsimi-
li proportione temporis accommodandus est. ¶ Nam vt minor res se habet ad maio-
rem, ita minus tempus ad maius: & vt tota res ad totum tempus, ita partes ad partes.
Trigoni rerū memorādarū & tēporū.

Vt esto a b c temporis triangulus, quem æqui-
distantibus lineis in signis d, e, f, g, seco. Esto
deinde h i k minor triangulus rerum quarū
simul cum tempore notiones coaprehēdimus
Sicut enim k h & h i ad k l & l m, ita quoque
c a & a b, ad c d & d e. Et qui apprehendit k l,
simul apprehendit k n, & percurrit tempus c d
& c f, ipsum simul sentiens. Et ita semper pro-
portione quadam, particulis trianguli rerum,
trianguli temporis particulæ respondebunt.
Modus igitur rebus notionibusque accommo-
datur. ¶ Octaua. Contingit dupliciter labi,
et a recta memoria et reminiscētia deuiare.
¶ Nam cum rei pariter et temporis fit motus
et apprehensio, recta memoria est. Cum ve-
ro id putetur fieri, et nō fiat, recta excidit me-
moria: quemadmodum si Xenocratis memo-
rari putas, cum nō Xenocratem sed Xenophontem tenes. Itidē recta labitur memo-
ria cum te memorari nō putas similis somniant, cum tamen memoria sit. Et cōtin

git rei cognitē modo certū tempus adhibere: vt cū memini me aut heri aut nudius-tertius exercitasse, modo vero indefinitum, atq; incertum, quemadmodum plurimi rem factam memoria tenentes dicere consueuerunt, factum memini, sed quādo, ne scio, q̄ definitam & certam temporis mensuram non cognoscant. ¶ Nona. Reminiscētia a memoria differt, primo quidem differt, q̄ bene reminiscētes, communiter male memorari (vt prius diximus) consueuerūt, & memoria reminiscētiā tēpore præuenit. ¶ Secundo. Quia reminiscētia solis hominibus concessa est. ¶ Decima. Reminiscētia, passio corporalis est. ¶ Huius multa sunt indicia. ¶ Primum. Quia (q̄ phātafmate egeat) contingit quosdā plerūq; turbari cū reminisci nequāt: vt melancholicos (quos maxime phātafmata mouēt) cū diligētia atque attentione reminisci conātes, & nō potētes quidē, neque corpo reos motus sedare: vt neque qui lapidē pepulit, suā amplius potestatis ipsū sedare nō est. Turbantur etiā plurimū quibus sensorij humidū est, q̄ ipso agitato nō quiescat, donec omnes motus vt in rectū procedentes absoluantur. Facile enī motū recipit, & hinc modica ira ut metu tentati, statim excādescūt, aut accrescit timor vltro, quod motus sedare nequeāt inceptos. Estque hęc affectio persimilis melodijs: vt cū cātōres emodulati sint, ipsis silentibus, & nolentibus concentum reddi, concentus iterum reditur, atque iterū auditur harmonia. ¶ Secundum. Superiora grossa habentes, peius alijs memorari solent. Multam enim grauitatem habent, acceptoque principio, haud recte obfensorij diffusionem ad id quod reminisci laborant, procedunt. ¶ Tertium. Quod senes & pueri male memorantur atque reminiscuntur: illi ob decrementi motū, hi ob motum augmenti. Sunt enim pueri ad longam aetate nanis (quos pomiliones dicimus) persimiles. Sed quid memoria, cuius partis animæ sit, cuius sit obiecti, quæ animalia memorentur, & eadem de reminiscētia, abunde dictum satis sit.

Secundi capitis scholia. xvij. Memoria quidem resumptio non est. Memoria resumptio dicitur, cū quis rem cuius prius memoriam habuit, rursum animo repetit, neq; illa requirit obliuionē intercessisse inter priorē memoratiōnē & posteriorem, qualem requirit reminiscētia. Disciplina autem assumptio fit, cū quis eius quod prius ignorauit, cognitionem acquirit, & ea vt fiat, non requirit rem cuius assumitur disciplina, prius fuisse cognitam, quod tamen expetit reminiscētia, eorum siquidem quæ nūquam cognouimus, hāudquaquam est reminiscētia. Et quauis non possit fieri reminiscētia sine repetitione memorie partis saluæ, & nō mēte collapsæ, neque sine assumptiōe discipline alterius partis quæ obliuione intercedat nō tamē contra oportet quādoquē fit memoria resumptio, tum esse reminiscētiā, vt cum nihil animo excidit, neque itidem opus est quādoquē fit disciplina assumptio, tūc esse reminiscētiā, vt cum quis aliquid de nouo discit. Quare antiqui per illa perperam definiunt reminiscētiā, nam definitio etiā vt raque transcenderet definitum. Porro quæ admodū argumētationis doctrinalis duæ sunt partes, antecedens cū assumitur notum, & consequens ignotū, cognoscendū tamē ex antecedentis habita cognitione, ita reminiscētiæ duæ sunt partes, vna quidē salua, & nō obliterata, altera vero obliuione delata, & per ratiocinationē ex parte salua deuenimus in recordatiōnē partis mente clapsæ, nō aliter q̄ per antecessens in consequentis inuestigatiōnē. Quāuis ergo prior illa memoria pars quæ salua permāsit, sit memoriæ resumptio, & altera in cuius memoriā reuocamur, disciplina assumptio, tota tamē reminiscētia neque memoriæ resumptio est, neque disciplina assumptio, vt & tota argumentatio neq; p̄ se nota, neq; ignota est. xvij. Differt igitur reminiscētia a memoria, & a doctrinæ perceptione, q̄ plurimum egeat. Memoria nullo indiget nisi cōuersione animæ ad speciem in organo interiore seruata, neque debet ad faciendā memoratiōnem præcessisse obliuio. Discētia autē rei de nouo, fit per nouā discipline susceptiōnē, neque requirit cognitionem aliquā præcessisse. Reminiscētia vero & antefactā cognitionem & obliuionem requirit, atque ex parte salua rei obliuæ in animū reuocatiōnem quare memoratio v nico indiget, itidem & disciplina acceptio, reminiscētia vero ut duobus ad minimū, aut tribus. Neque ex hoc efficit, facili⁹ esse quippiā de nouo discere q̄ reminisci, quod hoc quā illud plurimum egeat, & qd̄ paucioribus sit, leuius faciliusque fieri solere, nā id qd̄ discētia requirit, maiore eget opera, labore & studio, quā qd̄ reminiscētia, qui enī de nouo discit, nihil habet illius animo infixū, & ergo magno negotio atque conamine eget vt quicquā iprimat, qui vero reminiscit, prius habuit id fixū animo cui⁹ oblitus est, quare facilius in illius reuocatur agnitiōnem. Itaque leuissimū est memorari, difficillimū reminisci, difficillimū discere. xix. Primo enim habito, cætera nexu quodā & quasi vniculo colligata. Primum atque principium reminiscētiæ id dicit, ex

quo saluo atque incolumi manente deuenimus in recordatiōnem partis abolitæ, quādo ab ipso per debita media ad huiusmodi rem cuius reminisci volumus, procedimus. Quod si id principium non fuerit, natum in eam rem cognoscendam perducere, per ipsum non reminiscimur illius, sed aliud sumamus oportet. Perinde atque viator ab vna incipiens via, non peruenit interdum ad terminum propositum, quod ad illum via qua profectus erat, perducere nata nō est, quæ quidem relicta, & altera accepta, facile ad terminum constitutum peruenit. Est enim inuestigatiō illa rei propositæ per reminiscētiā, analoga profectiōni per viam, quod sicut in hac ab aliquo via principio per interiectum spatium ad terminum aliquem progredimur, & ab vna sparij parte subinde in alteram transferimur, ita in reminiscētia sumpto exordio, per diuersa media certo quodam ordine se cōsequētia peruenitur ad id quod animo exciderat. Et assimilatione proportiōneque reminiscētiæ ad progressiōnem de termino in terminum, multa in hoc capite addita possunt facilius intelligi. xxxiii. Id euenit, cum multa reuoluunt, motusque efficiunt. Eadem potest reddi causa cur alicuius reminisci volens, interdum non possit, & cum non intendit reminisci, sine negotio reminiscitur, quod sapius vsu uenire conspiciunt. Id enim eo venit, quod ex conatu reminiscendi, multi surgunt interni motus animi, impediētes animum alijs intentum, ad id cuius reminisci expetit, peruenire, qui vbi tranquillior redditus est, se facile conuertit ad eā imaginem, & insperato reminiscitur, vt sæpenumero quærentes rem perditam, inuenire nō possunt, vbi vero non quærunt, vltro oblatam inueniunt. Cum enim quis non se cōuertit ad eius rei imaginem cuius reminiscētiā quærit, non reminiscitur illius. Vbi primum autem ad illam conuertitur anima, paratur reminiscētia. Haud aliter quam quærentes rem perditam, & totam ferme domum peruestigantes, si ad eum locum vbi res perditā iacet, non venerint, eam minime reperiri, vbi vero ad illum perueniunt, haud cunctanter quam quærunt rem inueniunt. xxxv. Vt si dī principium est perducendi. Quæmadmodum vna via interdum in duas dissecatur, in principio quidem conuenientes, in fine vero discrepantes, quarum vna ad opatum perducit terminum, altera vero abducit, ita interdum vnius eiusdemque ad reminiscendum principij diuersa sunt consequētia, & contingit nos ad vnum ferri, vbi animus fuit nos ferendi ad alterum, vt in poematis interdum duo carmina idem habent exordium, & diuersum exitum, & cum ab illo initio ferimur in exitum secundi carminis, cum volumus reminisci finis primi, aut ferimur in finem primi, vbi volumus reminisci secundi, hoc pacto decipimur. Sic & operatio huius post hoc, facit consuetudine, naturamque parit. Quæmadmodum ex secundo corollario huius capituli admonuit Aristoteles, ad multa ediscenda, memoriaque tenenda, operæpretium est vt ordinem nobis certum præstigemus, quo omnis tollatur confusio. nam ordo determinatus in rebus, efficit bonam ordinationem in animæ motionibus, vt recta serie vna alteram consequatur, quo nihil est ad memorandum efficiatius. Et hæc ob causam (vt affert Aristoteles ibidem) mathematicæ disciplinæ quod bona serie sint digestæ, facile memoriæ mandari possunt. Præponunt enim in illis definitiones & principia, demum secundum naturalem numerorum seriē propositiones sine aliorum permixtione & confusione collocantur. Ita sane ex hoc loco habetur documentum, quod siquis aliquorum ad disciplinas pertinentium vlt habitum comparare, siue ea carmine constricta sint, siue oratione soluta decurrentia, illa studeat memoriæ mandare eo quo disponuntur ordine, & ne verbum quidem verbo aliter aut præponat aut postponat, cum sæpius illa reperere tentat. Nam si semel illa cōplectatur animo, mentique insigat eo quo ponuntur ordine secundo vero altero quam prius ordine, & tertio rursum alia serie, nunquam ex illis habitum consequetur, quādoquidem habitus omnis fiat ex consimilibus operatiōnibus. xxxv. Nam vt minor res se habet ad maiorem, ita minus tempus ad maius. Tempus ipsum mensura est rerum, vt vna panni, scilicet æqua, & non transcendens rem quam secundum se totum mensurat, vt tota hōra ambulatiōnem horariam, quare quænt admodum totus pannus ad suam partem, ita tota vna ad partem vniæ, & permixtū vt totus pannus ad totam vniam illam mensurantem, ita & pars panni ad partem vniæ. Ita vt maior res se habet ad minorem, sic maius tempus ad minus, & permutata proportiōne vt tota res ad totum tempus, ita partes res ad partes temporis. Sicut enim K h & h i, ad K l & l m, ita ea & a b, ad c d & d e, quare tranfmutata proportiōne sicut K h & h i, ad c a & a b suum tempus & totum, ita h l & l m, ad c d & d e ei æque respondens tempus. Et quōuis alio modo terminos variando, scilicet primo loco partes, & secundo tota collocando, idem subit iudicium. xxxij. Et memoria reminiscētiā tēpore præuenit. Vt sit reminiscētia, opus est præcedere memoriā rei quæ mēte nō exciderit, quæ peruenitur in recordatiōnē eius quod ab animo lapsū est, quare reminiscētia præsupponit & prærequirit memoriā. At e diuerso nō oportet si sit memoriā, præcessisse reminiscētiā vt cū nō intercessit cuiuspiā rei obliuio, habetur quidē memoriā sine reminiscētia. Nōnunquam etiam accidit reminiscētiā præcedere memoriā rei iam reminiscēdo in animū reuocare, dicit enim Aristoteles hoc in capite, memoriā debere præcedere reminiscētiā, itidē & sequi. Verū id accidētariū est, & nō necessarium, q̄ memoriā reminiscētia præcedat, cū in plerūq; oppositum eueniat memoriāq; dari contingat, q̄ nulla præcedat reminiscētia. At reminiscētia non dederis, quā nūllā præcesserit memoriā, cum reminiscētiā omnem memoriā præcedat oportet.

¶ Paraphraseos in Aristotelis librum de memoria et reminiscētia, et in eundem scholiorum finis.

Figatur oculus. lea gentis ad figurā in litera pos sitam.

L

PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN
 Librum de Somno & Vigilia, annotat.

Coeditas, turpitudō. Primus sensus, sensus tactus;

Liber de Somno & Vigilia continet tria capita. Primū sex conclusiones, duas rationes ad secundam, vnum corollarium ad tertiam, & duas rationes ad quartam. Prima conclusio. De somno & vigilia hæc se considerata offerunt, quid sint, cuius sint, an corpori, an animæ propria, an communia, cur animalibus accidant, an omnibus, an aliqua solo somno, aliqua sola vigilia, alia vero neutro potiantur: quid infomnium, an dormientes interdum somnient, interdum non, an potius semper somnient, sed quiete soluta non mæminerint, an in quiete contingat futura præuidere, & id so-

li homini accidat, & id an natura, an temere & euentu aliquo eueniat, an deus aliquis causa sit. His enim determinatis, sufficiens de somno & vigilia determinatio (quemadmodum polliciti sumus) facta esse videbitur. Secunda. Ad eandem animalis partem somnus & vigilia pertinet. Primo. Quia opposita circa idem subiectum fieri videntur, eiusdemque esse passiones. Et id verum est tam in ijs quæ arte, quam quæ natura constant, eiusdem enim sunt visus cæcitas, auditus surditas, pulchritudo coeditas, sanitas ægritudo, robor debilitas. Atqui somnus & vigilia opposita sunt, est enim somnus vt priuatio quædam vigiliæ. Ad idem igitur pertinet somnus & vigilia. Secundo. Quia quo argumento aliquid vigilare cognoscimus, eodem cognoscimus & dormire. At aliquem vigilare deprehendimus cum exterioris sensus fungitur officio, sentitque dormire vero, cū exterioris sensus vsu priuatur & officio. Sensu igitur somnum & vigiliam discernimus, habentque circa eandem animalis partem (vt pote circa sensum) fieri. Tertia. Somnus & vigilia neque animæ neque corpori propria sunt, sed vtriusque communia. Nam somnus & vigilia ipsius sensus existunt. Sensus autem & animæ & corpori cōmunis habetur. Sensus enim actu, in corpore, animæ operatio est, & quod inanime est, sentire impossibile est. Somnus igitur & vigilia corpori & animæ sunt cōmunia. Corollarium. Hinc cognoscitur exploratum, quæ solam vegetandi virtutē, vt alendi, augendi, minuendi (quæ admodum stirpes et plātæ) retineant, neque somnum neque vigiliam obtinere. Nā ipsi sentiendi particula deest, quæ longo interstitio a vegetatrice facultate distat, etsi etiam cognitum non esset has vires subiecto et magnitudine distare. Solius autem sentiendi particula, somnus et vigilia existunt. Quarta conclusio. Nullum animal aut semper dormit, aut semper vigilat, nullumque sensu præditum contingit aut nunquam dormire, aut nunquam vigilare. Primo. Quia et somnus et vigilia passio est nata fieri circa idem, vt primum sensum. Non igitur vna semper fiet, altera vero nunquam. Secundo. Quorūcumque est naturale opus, cuius si excessum fuerit tempus, defatiscunt et remittuntur vires: ipsum necesse est aliquando deficere. Atqui oculi, aures, nares, pedes, a natura opus habent: cuius exacto tempore elæguescunt vires, ipsum igitur aliquādo deficere necesse est. At vigiliā describunt sensuum solutionem cū liberam suis functionibus intendere valent operā, somnū vero ipsorum ligamē, defectum et ipotentia ob excessum vigilandi. Est tamē excessus vigilandi aliquando ab ægritudine, aliquādo sine ægritudine, quare et similiter impotentia duplex. Quicquid igitur cōtingit vigilare, contingit et dormire, nā semper (vt dictum est) agere nō possunt. Et cōtra quicquid dormire contingit, cōtingit et vigilare, nam dormitio posterior, vigilia autem prior et propria sensus operatio,

quicquid igitur dormit, a somno excitabile est. Quinta. Animalia certe omnia, gressilia, volatilia, natatilia, sono participat. Nā aquatiliū genera, vt quæ molli crusta integuntur: & quæ malacia nūcupāt, sopora cernuntur, quæ vero durā, siliceāque testam habent, sensu adhuc perceptū nō est an sopiantur. Ratione tamē id persuadere potest, nam omne animal sensum habet, animal enī, per sensum habere, definitus. Habent igitur hæc ostracoderma, testæque cūte contacta, sensum. Præterea quicquid sensum habet, aliquādo sensus operationē exercet, & aliquando a sensus operatione deficit. Atqui sensus solutionē dicitur vigiliam: eius vero vinculū, somnum. Interdum igitur vigilant, & interdum dormiunt huiusmodi animalia. Gressilia autem manifeste & vigilare & dormire conspiciuntur, & perfectiora volatilia. Insecta itidem, quibus molles sunt oculi, quibus vero corneoli & duri sunt oculi, itidē, sed breues eorū sunt somni. Quare cū dormiant, id sæpenumero latere contingit.

Sexta. Nulli plantarum, harum passionum altera attribui potest. Nam solus et vigilia solis sensu præditis conuenire possunt. Plantæ autem sensum non habent, quibus enī sensus adest, et delectatio et tristitia adest. Nulli autē plantarū, horū aliquid adest, igitur neque somnus neque vigilia. Et quæ ipsi affit nutritaria virtus, hoc nihil arguit, nam hæc alendi virtus, expeditius consopitis nobis quam vigilantibus opera sua peragit, quasi ad suas operationes sensuum adminiculum non requirat, quin potius quodammodo obfuit. Non igitur plantæ vt alātur, indolecāt, minuantur ve, ope sensus egent.

Rimi cap. libri de Somno & Vigilia scholia. iij. Et si etiam cognitum non esset has vires subiecto & magnitudine distare. Porciæ animæ subiecto distant, quarum vna sine altera inueniri potest, vt vis vegetandi sine virtute sentiendi in plantis. Subiecto autem nō distat, quādo vtraque alteri semper cōperitur coniuncta in eodē, vt virtus sentiendi & appetendi. Itaque quis virtus sentiendi & appetendi magnitudine nō distat, ita tamen adinuicem interstitio distident, sic etiā hec virtus vegetandi & sentiendi subiecto nō distant, nihilo minus magnū habent adinuicem discriminis interuallū. Vt atheniore igitur ratione nunc cum subiecto & magnitudine abinuicem discrepāt, dignoscuntur amplius inter se differre. v. Nullū animal aut semper dormit, aut semper vigilat. Variādo id subiectum animal penes vniuersale & particulare, & adijciendo istis prædicatis dormire & vigilare aduerbia semper & nūquā, eorū vt particularia quādoque, & quādoque nō, sexdecim defūmū possunt, pportiones. Primæ quatuor, in quibus subiectū vniuersaliter eisdem & aduerbiū sumitur. Sequentes quatuor, in quibus subiectū particulariter, & aduerbiū vniuersaliter. Deinde quatuor reliquæ, in quibus subiectum vniuersaliter, & aduerbiū particulariter. Demū quatuor postremæ, in quibus subiectum particulariter sumitur, & temporis etiam aduerbium, vt ex hac oculari descriptione dilucet.

i	Omne animal semper vigilat	ix	Omne animal quandoque vigilat
ij	Omne animal semper dormit	x	Omne animal quandoque dormit
iii	Omne animal nunquam vigilat	xi	Omne animal quādoque non vigilat
iiii	Omne animal nunquam dormit	xii	Omne animal quādoque non dormit
v	Aliquod animal semper vigilat	xiii	Aliquod animal quandoque vigilat
vi	Aliquod animal semper dormit	xiiii	Aliquod animal quandoque dormit
vii	Aliquod animal nunquam vigilat	xv	Aliquod animal quādoque non vigilat
viii	Aliquod animal nunquam dormit	xvi	Aliquod animal quādoque nō dormit

Et harum quidem propositionū octo ad læuam positæ, falsæ sunt, cæteræ autem octo cōlocatæ ad dexterā, veræ. Passio est nata fieri circa idem, vt primum sensum. Vt tactum, qui exteriorū sensus primus est, quæ ipso nō existente, cæteri adesse nequeant, ipso vero existente, nō oportere adesse cæteros. Nec per primum sensum hic intelligendus est sensus interior, qui & cōmunis dicitur. Nā somnus & vigilia, illius passiones non sunt, non enī est somnus priuatio operationis sensus interioris, vt quæ melius & expeditius in somno quā vigilia fiat ob cessationē exterioris moruū interiori sensui impedimentū afferentiū. Nā semper (vt dictū est) agere nō possunt. Somnū esse concessum mortalibus ad intermissionem operationū, reparationemque virtutum, sic canit Quindius. Somne quies rerum, placidissime Somne deorum, Pax animi, quem cura fugit, qui fessa durnis Membra minestertis mulces, reparasque labori. Hinc cognoscitur, quicquid vigilat, interdum dormire oportere, & cōtra itidē, quicquid dormit, interdum oportere vigilare, quæ somnū vigilia sit posterior, cuiusque autē cōuenit posteriori, eidē &

prius conuenire necesse est. At quia somnus, mortis est imago & vestigium, vnde id Virgilianū de moriente, occisoque in bello.

Olli dura quies oculis, & ferreus vrget

Somnus, in æternam clausit sua lumina noctem.

Quinetiā & in sacris literis, morte rebus humanis exempti, dormire dicitur, & hæc mortalis vita vt vigilia, mors vero, & animæ a corpore solutio, vt somn⁹ dicit, per hoc q̄ somno succedit vigilia, vt nocti dies cōiectarū vīri doctrina præstātissimi futurā hominis resurrectionē, & iteratā animæ cū corpore vnionem, hominūq; morti successuram reuiuificationem eiusdem, vt vigiliā somno, sed quæ nulla deinde morte finiatur. vi. Animalia certe omnia, gressilia, volatilia, natatilia, somno participāt. Q̄ multa animalū capta sint oculis, nō obstat quo min⁹ somno participēt, Nam vt ad vigiliam nō requiritur oculorum operatio, cū vigilant conchylia, & ostrea, cæteraque id genus imperfecta animalia, quæ oculos nō habent, ita neque ad somnū necessaria est oculorum a visione priuatio, sed exteriorū qui assunt sensuum ligatio. Quāuis itidem pleraque animalium neque cor habeant, neque cerebrū, quæ potissimū somni effectiua sunt, id nō arguit ea esse experia somni. habent enī illa quicq; cerebri & cordis æmulum, quod in ipsis idē operatur atque cor & cerebrū in perfectioribus, & id sufficere putandū est. Neque quēpiam mouere debet peruigil ille draco, aureū (vt canit Poet⁹) vellus custodire dictus, aut insomnis serpens aurea mala Hesperidum perditus & pernox alleruans. Nam hæc nō pro veritate dicta sunt, sed poetico more efficta ad aliud significandum. Demum serpentes esse credendi non sunt in India qui nunq; somno obruantur, quod tamen memorat Plinius, sed aut breues eorum sunt somni, aut inabstrusis additiōibusque locis cū dormiunt delirēscunt. Hinc creditum est fortasse illos nō dormire, q̄ nō deprehensus neque compertus fuerit ab hominibus eorum somnus. vij. Nulli autem plantarum, horū aliquid adest. Horum, delectationis & tristitiæ.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Holoptera: totipennia, est enī holon, totū: & pteron, penna. ¶ Bombus, son⁹ est quē insecta: vt vespæ, apes, eiusque generis similia edere solent. ¶ Problemata cōdidit Aristoteles, ex quibus librū confecit, qui nunc problematū liber inscribitur.

Ecundū cap. cōtinet sex cōclusiones, tres rationes, & vnū cōrollariū ad secundā. ¶ Prima cōclusio. Necesse est animalis in somno oēs sensus esse ligatos. ¶ Nā aialium hæc sensus oēs possident, hæc aliquos solum, vt gustum, & tactū. tactus enī oīm latissime fusus est, habētq; oia animalia tactum: vt in libris de anima dictum est. At somnus in oibus cōsimilifit modo: et cum summa immobilitate offunduntur, ligātur igitur quotquot habeāt sensus. Si enī das vnum ligari, et alterum solui: soluto sentiet dormiēs. sentiet igit, hoc autē impossibile. ¶ Secunda cōclusio. Somnus et vigilia passiones sunt tactus. ¶ Primo. Quia natura vnictique sensuū propriū aliqd deputauit: vt visui videre, auditui audire, et nō modo hoc, sed quiddā cōmune, cōmunēque potentiā oibus concessit, qua iudicat se videre, audire, olfacere, gustare, tangere, qua discrimen albi et dulcis, coloris et soni, et diuersorum sensibilibum genera discernit (id enī nullus particularium sensuum possit) potentia quidē vna, et vnus sensorij: quē admodū in cōtēplationibus de anima latius expressimus. Hæc autem cum tactu maxime cōiungitur: vt a quo nunquā separetur: ab alijs autem separari possit. Sōnus autem et vigilia maxime sunt tactus, ob quem hæc sentiendi particula omnibus adest: qui et idem omnibus vel solus adest animātibus. ¶ Secundo. Si dormitio fieret q̄ omnes sensus immobiles fiant, pleraque animalia nunquā dormire necesse esset, cum non omnes sensus habeāt omnia, hoc autē incōmodum. ¶ Tertio. Si non est necesse vt omnes sensus simul sint in opera, rationalibus contrariū accidere posse videtur, vt vno immobili & impotente factō, alter nō sit impotens, principalis enim potiusq; sensus ad sentire, quam ad defectum se habent. Et quāuis ita sit, tactu tamen (qui primus est sensuum) sopito, cōpatiūtur posteriores, cōsopitūrq; omnes. Cum vero posterior aliquis impotens fieret, non oportet eodem iure alios & hunc primum fieri impotentem. ¶ Corollarium. Ex his manifestū est, somnum non esse, sensus sine operatione esse, neq; non vti sensibus neq; omnem sentiendi impotētiam. ¶ Sunt enī plerique animæ defectus ybi

Plinius.

sensus sine operatione existūt, & sine vsu: vt in quibusdam deliris & amentibus accidere solet. & diminuta, & aliquo sensu capta animalia, impotentiā sentiendi habent. & apprehensis nonnullis quæ in collo sunt venis, collabuntur homines insensibiles, & tamen hi omnes nō somno soluūtur, dormiunt ve: sed cū primus sensuū, & quo omnia contingit sentire animalia, impotens factus est: somnus est, & non aliorum vilo impotente factō. ¶ Tertia. Somnus animalū salutis gratia existit.

¶ Nam causarum hæc materia, hæc ratio, hæc efficiens, hæc vero cuius gratia est. & naturam alicuius gratia agere diximus: boni siquidem gratia. At qui quæcunque non semper continue moueri possunt, quies apta intercedit ad salutem. animalia autē non semper sensibus vt queunt. Aduenit igitur ipsis merito aptus ad salutē sōnus. Vnde vulgo tracta est metaphora, vt somnus requies dicatur: quasi veritas somnū quietis nomine censerī cogeret. ¶ Quarta. Vigilia maxime sine attingit. ¶ Nam sentire et sapere finis est omnibus quibus vnū eorum cōpetit. nam hæc optima sūt finis autem optimū esse requirit. Vigilia autem horū est, vtpote brutis quo sentiunt, homini quo sapiat, et prudentiæ inuigilet. maxime igitur vigilia sine attingit.

¶ Quinta. Omni animalī somnus est necessarius: nō quidem omnino, sed ex suppositione atq; adiunctione, si naturā suā sequi, saluariq; debeat. ¶ Nā si animal se instaurare et saluare debeat, aliqua ponere quibus alia subinde sequatur, necesse est: vti se saluet, ipsū ali oportet, si alatur, e cibo vaporē sustolli necesse est, ex quo necessario consequitur somnus. omni igitur animalī necessarius est somnus: non quidem omnino, sed ex oppositione, si seipsum saluare debeat. ¶ Sexta. Principium somni effectiuum in sanguine præditis est cor: in exanguibus vero aliquid cordis æmulū. ¶ Nam id principū somni est, quod animalium principū est motus. Sanguinem autem habentiū cor, capitis vtriq; situ medium, principū est motus. habent enim omnia sanguine prædita, cor, quod, et refrigerio eget: non habentia autem sanguinē, aliquid æmulum cordis. Habent enī sanguine carentia, vt in senecta totipennia, vt vespæ, apes, muscæ (quæ holoptera dicitur) aliquid vice cordis, & spiritū interiorē atq; congeneū, quem nūc attollunt, nunc vero contrahunt, respirantibus autē & sanguineis spiritus ille deforis est. q̄ vero in senecta illa pēnā volādo strepitū & bōbos elidant, hoc est attritu aeris ad circumdantē membranā. Motū itaq; habent circa primum et sensus et mot⁹ effectiuum omnia, aut a proprio et congeneo spiritu, aut ab alieno, est itaq; notum, cor aut cordis æmulum esse somni principū. et non modo somni, sed et vigiliæ etiam principium est. ¶ Sed cur dormiētes agitatiōe corporis se moueāt. et multa vigiliatibus persimilia opera faciāt, cum id sine phantasmate et insomnio nō fiat, postea dicturi sumus. Cur vero experientia in somniorum meminerint, non autem meminerint operum quæ vigilantibus similia patrauerint, in problematis causam adduximus.

¶ Secundi cap. scholia. viii. Omnes sensus esse ligatos. Omnes, quotquot habent, nā in talia aut sedi suæ nixis aq̄atilibus non oportet ligatum esse visum, q̄ cū non habeāt. Et hic de exterioribus solum sensibus fit mentio, nā interior sōno non ligatur quin immo expeditus & melius suas exerceat operationes. Demū hæc cōclusio de p̄fecto completoq; somno intelligenda est, & nō de sola dispositione ad somnū, primaq; corporis inchoatione, quæ aut semisomnus dici potest, aut semivigilia, secundū diuersas rationes. Nā qui semisomnes sunt & semivigiles, facile auribus hauriunt strepitū qui sit iuxta eos, aut remissius scule lumen percipiūt diffusum per totum perspicuum, quod in eis sensus nō sunt omnino ligati. ix. Hæc autē cū tactu maxime coniungitur. Hæc, potentia sentiendi cōmuni, virtutisque sensitua interior, quæ quidem cum tactu coniungitur, q̄ a tactu nunquā separari possit, neq; ediuerso tactus a sensu interiori. Quibuscumq; enī adest sensus interior, isdem quoq; tactus adest, & e contrario. Nempe & sensus interior omnibus inest animalibus, sicut & tactus. Ab alijs autē sensibus exterioribus, visu, auditu, & olfactu separatur interior sensus, itidē & tactus, quia vterq; multis cōuenit animalibus, quibus aliorum sensuum nullus cōuenire potest. Dicuntur autē sōnus & vigilia maxime passiones tactus, q̄ eo sensu potissimum vigiliam & somnum discernimus. Si enim solutus fuerit, dicimus animal vigilare, sin minus, dormire. Et quāuis dormiēs animal, primum corpus secundū magnitudinem contingat, vt aqua doliū cōtinens, nō tamen virtute sentiendi, vq;

tactiva, aut molē circumstantis corporis, aut qualitates eius tāgibiles percipit, quod est insint eum stanti corpori, & affectiones illae moueant animal dormiens, vt accidentia suum subiectum, non tamen vt obiecta ipsum sentiens, nam non apprehenduntur ab anima, neq; immutant organum vt sensibilia. Tactu tamen (qui primus est sensus) sopiro. Sicut absente tactu nullus adest posteriorem sensuum, absente autem visu aut auditu non oportet abesse tactum sensuum primū ita cum tactus ligatus est, ligantur & omnes sensus posteriores, vt qui suas operationes, nisi tactu eadem solutus sit, agere non valeant. quare ligato tactu fit somnus tanquam a causa & necessaria & sufficiente, ligato vero quopiam posteriorum sensuum, vt in visu aut auditu, non oportet & tactum a sua operatione desitui. quare aliquo illorum solum impotentē facto, non opus est fieri sōnum. nam tamen est alicuius posteriorum ligatio, causa sit necessaria somni, haud quāquam est sufficiens. x. Somnum non esse, sensus sine operatione esse. Non improbat Aristoteles has oppositiones tanq; falsas. Nā in eis vñ quodq; eorū quae dicuntur, ipsi somno vñ uersaliter cōuenit. quā dicitur enim est somnus, sensus sunt sine operatione, & dormiens animal omnē non vritur sensibus, & omnis somnus est sentiendi impotentia, sed eadē rēscit. Philosophus tanquā male assignatas diffinitiones somni, vt quae cū eo non cōuertantur, sed transcendant. nō enim quandoq; sensus sunt sine operatione, protinus est sōnus, & ita de ceteris. xii. Vigilia autem horum est, horū scilicet ipsius sentire & sapere. nam vtrūq; ipsorū in vigilia peragitur. Bruta enim in vigilia sentiunt, quae suprema est in eis cognitio. & homines cōtēplationi cōsultationiq; in vigilia intēdūt operā, ad quod potissimū vt propriū & peculiare opus ordinantur. Quocirca non vigilia propter somnum, sed somnus propter vigiliam ordinatus est, neq; debent homines credere se somno natos esse, sed eo moderate ad necessitatem naturae (quo in vigilia melius suas peragant functiones) vti. Et plane somniculosos, inertiq; torpentes sopore, merito carpit Ouidius.

Ouidius.

Infelix, tota quicunq; quiescere nocte

Sustinet, & somnos praemia magna putat.

Sulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago;

Longa quiescenti tempora, fata dabunt.

xiii. Morum itaq; habent circa primum & sensus & motus effectiuum omnia. Ex hoc loco nō nulli putant Aristotelem sensisse, cor esse organum sensus interioris, & non cerebrum, quod minime Aristoteles hic dicit. nam de sensu exteriori loquitur, vt semper his in locis. Et vbi concederetur de interiori sermone facere, duntaxat asserit cor esse primum effectiuum, praecipuūq; efficiens ipsius sensus. Verum ex illo non recte quis intulerit cor esse ipsius organum, quemadmodum ex eo qd cor praecipuum est efficiens sensationis exterioris, minime colligitur cor ipsius esse organum. Praeterea id, cor inquam esse organum sensus interioris, a veritate est alienum. Nam ab organis sensum exteriorum magno distat interuallo, quod facili specierum sensibilibus impressioni non parum est obstaculo. Ad haec continuo agitur cor mouetur. ac motus, specierū impressionem impedit. Neq; robur habet ratio cui nonnulli innituntur, cor scilicet prius quam alia animalis formari membra, & proinde ipsum informari debere anima sensitiua, alioqui esset ei solum anima plantæ. & huiusmodi animam (cum nulla sint adhuc alia formata organa) in corde tanquā suo organo debere sensationē peragere. Nam anima informans solum cor, etsi sensitiua sit, sentiendi tamen operationem non exercet, vt neq; carulus visionem ante nonum diem. Alioqui cogentur concedere sensationem fieri interiorē in corde, quam nulla praecesserit exterior sensitio, & sine speciebus a sensu exteriorē ante receptis, quod est inconueniens.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Eurius, pars maris iter Phocidem & Euboeam, quod septies in die, & septies in nocte refluos fluctus agit: multis nouitate rei, & causa nō satis cōperta, admirationē inducens. ¶ Opium ex succo papaueris in vmbra exsiccato fit. vis eius somnificā, & si amplius sumatur, mortifera. ¶ Herba mādragorae mas est & scemia cuius radicis & pomi grauis odor somnum inducit. ¶ Temetum, vinū. ¶ Biliosi, me lacholici. ¶ Intestinus, iterior. ¶ Bilis atra, cholera nigra. ¶ Pituita, est a cerebro humorum destillatio, atque defluxus: qui si fluat ad nares, coryzan dicūt, nos mucū nariū. si ad fauces, dicūt brāchon, nos raucedinē. ad pectus, catarron. ad latus, pleuritin, & ad pulmonē, phthisin. ¶ Lethargus, morbus obliuionem & pene inexpugnabilem dormiendi necessitatem inducens: et celeriter, nisi succurritur, iugulans. ¶ Comitiali morbo homo subito concidit, et ex ore spumae mouentur: et saepius viros quam mulieres occupat, vt Cor. Cello placet.

Tertium caput continet quatuor conclusiones, duo corollaria ad primam, diffinitionem somni, vnam quaestionem, tres vulgatas resolutiones, et quartam propriam post tertiam. ¶ Prima conclusio. Non omnis sentiendi impotentia, censenda est somnus: sed ea qua praestat alimentum euaporatio. ¶ Nā manifestum est eū animal sensum habeat,

subindeque & vegetadi virtute, ipsum a principio nutrimentum suscipere & augmentum. Nutrimentum autem oibus id est, quod concrezione, preparationeque fuerit vltimum, vt in sanguine habentibus, sanguis: in exanguibus vero quod sanguinis vice gerit locus autem & conceptaculum sanguinis sunt venae: quarum principium cor existit: vt ex determinatione anatomiae (quae membrorum dissectionem dicunt) dilucere potest, & susceptum alimentum inordinatum ventriculorum euaporata venas: vbi (vt aiunt) in iecore permutatur, tingiturque in sanguine: a quo rursum fluit ad cor: vbi cōpletillimā ab solutissimāque sanguinis naturam accipit: a quo per venas diffundit, & unicuique parti vt opportunum est distribuit. Sed quod horum sit, in libro de alimento abunde disseruim. Atque dum haec geruntur, ciboque in vaporē soluto, vapor ille sustollit (omne enim tale quod aialibus inest calidum, natura in sublime fertur) modo cerebri frigiditate refrigerat & consistit, atque iterum Euripi more refluit ad cor: quod quidem refrigerato, obrepit sonum. obnubilatur enim sensus, fiuntque suarum operationum impotentes. At cum deaermentia aut stragulatione (vt cum iugularium venarum cōstrictione vt emortui, & aia defecti, cadunt) ipotentia sentiendi pueniat, nullus (quemadmodum dixim) appellabit sonum, tamen si cōtrouersia sit, ipsi vt emortuis iacentibus in somnia phantasmataque fieri. Nam qui his grauissimorum morborum generibus tentantur, & aia extinctae speciem gerunt, dicunt se multa vidisse. Sed dicim. si quum morbo tententur, contingat eos dormire, nihil prohibere in somnium, & phantasma fieri, si autem non dormire contingat, neque quidem in somnium vllum esse potest. Nō igitur omnis sentiendi impotentia, somnus esse censenda est, sed ea quam alimentum vapor ministrat. ¶ Primum corollarium. Et haec quoque de causa maxime somnus a cibis perficitur. ¶ Nam a cibo multus vapor & corpulentus educitur sursum illic autē consistens, grauedinem parturit, sensuumque languorem, qui cum rursum descendit, & se ad cor receperit, secum calorem repellens, profundū gignit somnū. Quod autem ita capitis oculorum & palpebrarum grauedinem faciat, indicia sunt somnifera omnia, siue esculenta sint, siue potulenta: vt opium, papauera, mandragora, temetum, fatigatio multa, morbus, vt febris & lethargus, infantia, fatigatio enim multa dissoluit, p̄betque dissoluta vice in cocti alimenti: nisi quod liquatur, frigidū sit, sursumque non feratur, & morbus, potissimum qui ex calido nascitur & hūido: quod multa excrementa humida sursum attollat. puuli autem, quod caput aliorum membrorum p̄portione maximum habeant, totius, multique alimenti (quod illa aetate augentur) capax. Propter hanc causam haec aetas comitiali morbo (quod epilepsiam vocant) aptissima est. Est enim epilepsia sono persimilis. & qui ita coruunt, cessante anima & sensu dormire vident. hac de causa huius morbi initium in sono est. Est fūt qui in sono hoc morbo arripunt, in vigilia autē nō, quod multum sursum cum alimentum vapore in somno spiritus effertur: qui reciprocas, spirituique alteri sursum alimentum attollenti obuians, venas intumescere facit, animae & respirationis meatus occludens. Et haec spiritus oclusio & stragulatione, comitialis, regius, ac diuinus morbus appellatur. ¶ Secundum corollarium. Quia propter pueris & nutricibus non cōducunt epota vina. Nam spumoso spiritu abundat, potissimum nigrum, et parum refert, nutrimenta, an puelli ipsi vinum ebibāt, nisi aqua dilutum sit, modicumque sumatur. Puerorum enim superio a plurimum continet cibum: quandoquidem reliqua magnitudine et incrementum (sicut dictum est) su pant: adeo vt logo tpe caput continue nequeant, sed quinque mensium interuallo collum rigidum et inflexibile habeat. Et haec causa esse potest, cur foetum, quem embryon dicunt, in matrice quiescat: sunt que iterum pueri ebrijs p̄similes, quod vtriusque larga humoris copia su p̄iora confundat. ¶ Secunda conclusio. Somniculosi sunt, occultas habentes venas, et nani, qui que capite sunt p̄grandi. ¶ Illi, quod ipsorum agustae venae, eleuatorum vaporum nō facile praebet remeandi descensum. hi vero, quod capitis amplitudo multam recipiat

euaporationē. Grandia em̄ capita exiguo oppleri nequeūt alimēto, paruisq; exaturari copijs. ¶ Tertia. E diuerso quorū venæ sunt parētes, quiq; melancholicæ sūt, soporētū non sūt. ¶ Nā horū āplitudo venarū faciliē p̄stat euaporationis relapsū contrariāq; strictarū operatur: nisi altera intercedat causa. Biliosi vero, q; natura frigidī, paucaq; (ob paruū intestinū calorem) euaporationis existunt, hinc auidi & edaces sunt: q; cibo quo vescuntur, nō fruuntur. Nā bilis atra digestiū frigefacit locū, & corporis partes vbicunq; existat, a quibus talis humor enasci debeat. ¶ Diffinitio somni. Ex his liquet somnū esse quandā sentiēdi impotentia alimenti vaporibus in cerebro refrigeratis, interno multo calore in corde reuocato atq; reciprocatō. Nā dormituri (vt dictū est) multus est motus, incipitq; vapor frigescere. & cū calor ad ima retūditur, frigescūt palpebræ, frigefactæ grauescētes decidūt, superiora q; in sōno frigent, circumquaq; corporis extrema interiora vero calent, & corporis infirmavt pedes. ¶ Quæstio. Quomodo post cibū altiores sōni ingruāt, & cur soporifera sint vina? Nō em̄ id rationale videt: nā sōnus a frigida nascitur causa hæc autē sunt calida. ¶ Huic quæstioni vulgaras adhibēt solutiōes. Hæc primū, sicut v̄ter inanis calidus est: cibus autē replēs, descēsu ipsū efficit frigidū: ita capitis pori & loca sursum lato vapore frigescūt. Deinde hæc. Sicut p̄fusū aliquo instillato vapore calido, p̄tinus inhorrescit, tremoreq; cōcutitur: ita caliditas sursum lato infri gidat, & quod natura calidū est, læguescere & quasi horrescere cogit. Tertiā hæc subiūgit. Quēadmodū grādī lignorū strue suffocatur ignis, ita multo cibo ingestō cōfunditur & hebetescit internus calor: & nō prius sursumhalat, q̄ paulatim suppeditata & euicta cibariorū copia. Sed vt diximus, nō ita euenit sōnus, euenit enim reditu corpulētū humoris, quē calor in sublīme p̄ venas sustulerit. Cū enim eo loci diuti⁹ immorari nequeat, cōgelascēs, aggrauāsq; de capitis arce deorsum pellitur: & primū oculi marcētēs decidūt, & rectis aialia stare nequeūt vestigijs: sed vt deuacillēt corruātq; oportet. Et solus homo stratus, effusus, euictus sopore iacet: q; aialū solus erectus incedat. Et primū collabitur quasi cōsternato animo sensum amittēs omnē: deinde visis & imaginationibus illudatur, tandēque obūbratur. ¶ Nos ergo hæc quæstioni adhibere possumus solutionē, cerebrū (quēadmodū prius diximus) reliquarū corporis collatiōe partiū frigidissimū esse: & ijs quæ cerebrū nō habent cōsumile esse, quod cerebri vicariū æmulūque est. Et quēadmodū in imbrū generatione, cum vi solaris caloris subleuātē vapores ad mediā illam frigidissimam aeris regionē pertingant, ingrossantur, concrescunt, iterūque frigore cogente subruūt deorsum: ita vapor ad cerebrum viam capessens, primū frigidus cōstitit: et qui salutaris et nō morbificus fuerit, iterum relabitur deorsum, et calorem cordis delatus contemperat atque refrigerat: et ad seram euaporationē (quēadmodum diximus) facit venarū gracilitas, et hæc refrigerationis atque sōni vniuersa occasio est. Quod vero vapore sublato densatū cōstitit, incrudatur, excrecit, cerebro supfluū vt algidum phlegma, insalubre est catarrō pituitaque faciēs. ¶ Quarta. Expergiscitur aial, cum cōcoctio absoluta, ad finēque deducta fuerit. ¶ Nā decoctione peracta, ip̄actus atque ī angustō cōstrictus calor, circūfuso vapore emicat. eo enim ad superiora reuocato (vt priusq; animal euictum sopore læguesceret) expergiscitur, et ad pristinā reuocatur vigilia. Et id certe non prius fit (vt modo diximus) q̄ sanguinē purissimū a feculento et turbidissimo secreuerit: qui tenuissimus, subtilissimus, mundissimusque sāguis capiti cōmittit̄. crassissimus autē et corpulentissim⁹ mādatur inferioribus. Et omnis sāguinis cor est principium, tribus munitum thalamis, specubusque: quorū mediū sāguinē recipit, vtrisque cōmunis. Extremi autem specus ac ventriculī, ab vtraque vena et maiore et minore (quæ aortæ nūcupatur) sāguinem recipiunt. in medio autem cordis sinu et thalamo sāguinis discriminatio fit. Sed de his vberius alio differendum est loco, et id nouisse satis sit, quādiu

sanguis ex cibo indiscretus est, soporem manere, nec ante solui: q̄ syncerus superiōra petessat, turbulentus autem inferiora, & tunc quoq; expergisci animal. Sed quæ dormiendi causa, quid somn⁹, & q; primi sensus nexus sit & ligamen, q; sine passionib⁹ somno et vigilia esse non contingat animal, quandoquidem ip̄tæ ad ipsius conducunt salutem, abunde dictum putetur.

Erri capitis scholia. xvi. Maxime somnus a cibus proficiscitur. Non vult Aristoteles solos cibos esse somni causam, etque materiam præstare, cum & defatigatio ratione calefactionis coniunctæ multa resoluens, etiam somnum inducat sed eos esse principalem præcipuamq; somni causam, subministrareq; vaporem vnde gignatur, vel pauco post sumptionem ciborum temporis intervallo, vel longiusculo. non enim oportet quodcumq; sumptus est cibus, protinus conse qui somnum, vt neque quoties terra est madida, eleuaturq; vapor, fieri e vestigio pluiam. sed sepiuscule ex cibo multo ante tempore sumpto, demum proficiscitur somnus: Denique id locum habet vbi non intercesserit quippiā impedimenti quo minus fiat somnus. Nam interdum ex molestia morbi, nonnunquam ex graui perturbatione animi, vt tristitia, cura, amore, timore, placidū nobis adimuntur somni. Vnde id scite de inuidia dictum apud Ouidium.

Hec fruitur somno, vigilantibus ex cita curis.

Et de amantē

Non mihi grata dies, noctes vigilantur amaræ.

Et de Didone Virgiliana

Nec placidam membrīs dat cura quietam.

Et hæc spiritus oclusio & strangulatio, comitialis, regius. Comitia dicebantur apud Romanos populi congregationes ad ministras eligēdos. In quibus si quis epilepsia morboq; caduco correptus cōcidisset, dirimebantur comitia, nec eo die fas erat nouos magistratus eligere. Idcirco morbus ille comitalis dictus est. Vocatur & caducus, q; eo tentatus repente cadat vt anima defectus & exanimis. Dicitur quoque Hercules, q; Hercules illum passus fuerit, demum regius & diuinus, q; reges & insignes dignitate viri frequentius alijs hoc morbi genere corripiuntur. Cuius causam Aristoteles in problematis inuestigat. xix. Hinc auidi & edaces sunt, q; cibo quo vescuntur, non fruuntur. Causa edacitatis est, quia cibum quo vescuntur, non omnino digerunt, nec id corporis quod defluxum est, quantum natura requirit reparant. quare semper cibi sunt appetentes, nec vnquam suæ satisfaciunt naturæ, sed multo cibo calorem naturalem admodum debilem obruit, sicut magna lignorum mole obruitur ignis. Deberent siquidem potius, si suæ saluti consultum vellent, modico alimento & facile digestibili fouere natium calorem, vt exiguo & facile inflammabili ligno modicus nutritur ignis. Porro cum calidum & humidum principia sint vitæ, calidum quidem actiuū, & humidum passiuū, frigidum autem & siccum principia mortis atq; interitus, sanguinetū optimā habent corporis habitudinem, q; vt truncū habeant vitæ principium, sicut aer cuius sequuntur contemperamētum. Secūdo loco cholericū, q; principijū habeant actiuum vitæ, scilicet calorem igneum. Tertio vero phlegmaticū, q; principium vnum habeant vitæ, scilicet humidum aqueum. Et postremo melancholici corporis sortiuntur habitudinem cæteris inferiorem, q; neutrum vitæ habeant principium, sed vtrunq;que mortis, scilicet frigidum, & siccum terreum. xx. Somnus esse quædam sentiendi impotentia. Impotentia sentiendi tristitia dicitur, primo cum quid actu non sentit, potest tamen sentire, & hoc modo solum negat actū sentiēdi, relinquens affirmatam & potētiam & aptitudinem, quo quidem modo somnus (vt qui sic priuatiuum actū ad vigiliam) hac in definitione dicitur impotentia sentiendi. Secundo cum quid neq; actu sentit, neq; natura sentire potest, tamen aptum natū est sentire, & tūc priuatiuum est potentia ad sentiendi potestatem, quo modo cæcus habet impotentiam videndi. Tertio cum quid neque actu sentit neque potētiam, neque etiam natum est sentire. Et sic simpliciter negat sentiendi facultatem, quo modo lapis habet impotentiam sentiendi. Et his duobus postremis modis nō sumitur in definitione somni. xxi. Non enim id rationale videtur. Diluitur hæc obiectio, admittendo somnum fieri a causa frigida tanquam causa partiali & propinqua, vt pote a cerebro & vapore per ipsum frigefacto, nihilominus etiam fit somn⁹ a calido tanquam causa remotiore, vt a corde eleuante vapores ab alimento, & vaporibus cum primum substolluntur calidis. Proinde a cibus & vino fieri somnum tribuendum est, etsi calidis, aut post sumptionē a natuo cordis calore calefactis. Cæterum qui solutiones illas tres adhibuerunt subinde positas, minus recte solui se videri sūt. primi quidem, nam cibus suo descensu non frige facit stomachum aut ventrem pri⁹ calidum, quin potius et diuerso stomachus calefacit cibum prius frigidum. Neque superiora capitis frigescent aduentu vaporis ad ipsa, sed contra vapor frigidus fit ob frigiditatem cerebri, perinde atque mediā regio aeris non fit algida ob vaporem susceptionem, sed e diuerso vapores sūt frigidī ob mediā regionem frigidam. Secundæ autem solutionis assertores minus recte dixerunt quod non est prorsus simile de infuso repente vapore calido, & vapore alimentī. nam calid⁹ vapor infusato superfus incurrit timorem, quo retrahitur sanguis ad cor, & partes destitutæ sanguine frigescent. quare calor huiusce vaporis per se quidem per suas partes calefacit, & per accidens cæteras frigefacit. At alimentī vapor ad cerebrum fertur, quare neque per se neque per accidens cerebrum, sed insensibiliter ad cerebrum fertur, quare neque per se neque per accidens cerebrum infrigidat, sed contra a cerebro suapte natura frigidus infrigidatur. Demum tertiam adhibentes

soluotionem, recte quidem dicunt magna ciborum copia hebetari natium calorem, vt ingenti lignorum strue obrutus igneis elanguescit. Verum illa interui caloris hebetudo non magis est sōni causa, quam debilis calor aeris, & vapores eleuare non sufficiens, sic causa pluuiae. Quinimmo quemadmodum vt fiat pluuia, requiritur vchemens calor infimae, & frigiditas medię regionis aeris, ita vt fiat somnus, requiritur calor internus vapores resoluere potens, & frigiditas cerebri quare somnus (sicut & pluuia) & a calida fit causa, & a frigida, calida quidem, vt corde, eiusque calore, frigida vero, vt cerebro. Et quęadmodū in imbrui generatione. In minori mundo, & hoīe & ceteris animalibus haud dissimiliter fit sōnus, atque in maiori mundo pluuia, estq; magna solorum ad hunc in partibus cōuenientia atque responsus. Nempe cor & partes ei vicinæ in aiall sunt vt infirma regio aeris a sole calefacta in vniuerso. cibus in animali, vt corpus aqueū in vniuerso. cerebrum autem animalis, vt media regio aeris in mundo. Itaque vt virtute caloris calis ab imis partibus aeris sustollitur vapor vsque ad mediam aeris partem, propter cuius frigiditatem concreuit densaturque in nubem, & demum stillat in pluuiam, ita assumpto alimento per cordis & precordiorum calorem subleuatur vapor vsque ad cerebrū, cuius frigiditate ingrossatur & frigescit, inducitque somnum. Et sane hac analogia quam hoc loco aperit Aristoteles, quęcumque de somno afferuntur, intellectui statim sunt peruia. xx. ii. Expergiscitur animal, cum concocto absoluta ad finemque deducta fuerit. Hic de experrectiōe naturali, & quę ab intrinseco prouenit, fit sermo. Nam ab extrinseco, vt perstrepenē vehementius, aut vtiolenter excuiente dormientem, fieri possit euigilatio nondum perfecta digestione. Sane quemadmodum sol nube obductus impeditur quo minus ad terram suos diffundat radios, at cum virtute sua nubem euicerit atque dissipauerit, amoto quod interiectum erat obstaculo, rursus ad terram suam libere demittit radium, ita calor animalis internus vaporibus soporiferis aīmetarijsq; obductus, atq; in angustiū coactus, sese ad superiora corporis diffundere non potest. A vapore aīmetarij dissipato (quod solum cum perfecta fuerit digestio, accidit) sursum idem calor emicat, & cum ad superiora reuocatus fuerit vt prius extiterat antequam animal somno grauaretur, ipsum animal expergiscitur & ad exteriorum sensuum peragendas functiones reuertitur.

Somnum fieri in animali vt pluuiam in aere.

¶ Paraphraseos in librum Aristotelis de somno & vigilia, & in eundem scholiorum, finis,

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN librum de insomnijs annotatiunculæ.

¶ Insomnium, somnium. ¶ Asciscenda, attribuenda. ¶ Sentiscere, sentire. ¶ Visum, phantasma, sensuale, simulacrum.

Iber de insomnijs continet tria capita: Primum quatuor conclusiones, quatuor rationes ad tertiā, & duas ad quartā. ¶ Prima conclusio. Post hæc de insomnijs agendum est, cui animæ parti insomnium sit asciscendum, an intellectiue partis sit passio, an passio sensus. ¶ His enim duabus viribus tantum cognoscimus quęcumque notione aliqua deprehendimus. ¶ Secunda. Insomnium non est passio sensus. ¶ Nam sensuum officia sunt sentiscere sua sensibilia vt visus, colorem videre, auditus, audire sonum olfactus, odorem dignoscere, gustus, saporem, & tangibilia, tactus, & communia sensibilia, numerum, magnitudinem, figuram, motum, & quietem itidem internoscere. At qui dormiunt (quibus solis insomnia contingunt) omnes sensus illos clausos compressosque habent, ita vt visus nihil cernere queat, auditus audire, neq; aliorum vllus. Non sunt igitur insomnia, passionē sensus. ¶ Tertiā. Insomnia nō sunt intellectiue parti vt affectiones opinionē vt quædā asciscenda. ¶ Primo. quia non equum solum, non hominem, aut alicuius rei esse solum deprehendimus: sed & quantum, album, pulchrum, & qualia sensu deprehēsa sūt. Id autem in partis intellectiue opinionibus, rerum esse essentialisq; (vt alio dictū est loco) deprehendentis, non euenit, nisi forte in sensus præsentia, qui in somno ligatus est. Opinās profecto, neq; verū esse dicet, neq; falsum, hominem esse albū,

magnū, venientem, & similia, cui⁹ nullum habet sensum, quæ omnia in somno videre videmur. Non igit intellectiue partis sunt in somnia. ¶ Secundo. quia pter visa illa quæ obijciunt in somno, solem⁹ sæpenumero quicq; aliud intelligere: quæ admodum circa ea quę in vigilia sentimus, iterum consideramus. Accidit em̄ multis aliquid præter somnium & visa intelligere: quod experiri facile est ijs quibus quæties surgunt, repetere somnium curæ est: vt cui apparet thesaurū inuenire, priusq; expergiscatur, sæpe euenit ipsum intelligere id esse insomnium, & memoretur ita alias se fuisse illufū. Nō igitur est intellectiue partis insomniū: imo vero neq; quodcūq; somno dephēdim⁹, insomniū esse est manifestū. ¶ Tertio. quādocūq; opinamur, nos opinari intelligimus, & scimus. non autē quādocūq; somniamus, insomniū esse cognoscimus. ¶ Quarto. sicut vigilātes in ægritudinib⁹, ita in sōnis decipimur in somnio. Et sicut vigilās san⁹ iudicat solē esse pedale, ita in somno cū somniam⁹. Atqui vigilātes nō intellectu illudimur, solēve pedale esse itelligētia iudicam⁹. sed poti⁹ virtute illa quę vsum nō habet absq; videre, audire, olfacere, gustare, tangere (quæ imaginariā virtutē pri⁹ posuim⁹) siue eadē sit sensariæ, siue nō. Nō sunt igitur intellectiue partis passionē, insomnia. Non itaq; verū esse itelligere oportet, simpli ceter positū fuisse, in sōno nos nihil sentire. Nā visu interiore, auditu, olfactu, & ceteris quodāmodo vt vigilāti euenit sua sensibilia sentire, & vt a diacētia & sibi præsentia intueri. Quodāmodo autē vt vigilanti, & exteriorē sensu capeffenti nō cōtingit. Et iterū aliquādo quā insomnio appet, mens opinioq; falsū esse dicit, iudicamus que nos ludificari, aliquādo autem mente non vli, solū phāstasma seq̄mur. ¶ Quarta conclusio. Insomnia, sensuali potentiaē passionē sūt, non quaten⁹ sensuali, sed quaten⁹ imaginaria siue phāstastica est. ¶ Primo. Quia exterioris sensus non sunt, neque intellectiue partis passionē quædā, aut opiniones: relinquuntur igitur ipsa esse imaginariæ virtutis, quæ sensuali est. Diximus em̄ phantasiā atque imaginatiōnem a sensu secūdū actū motum fieri: & si idem numero imaginariū sensitiuo existat, esse tamen alterum & alterum: vt ex ijs quæ i libris de aīa dicta sunt, abunde dignosci potest. ¶ Secundo, Cui⁹ somnus passio est, & insomnium ad eadē partē re potentiam videtur idoneū. Atqui somnus, sensitiue partis existit. igitur insomnium sensuali potentiaē adigere par est. Et cum insomnium imago quędam & phāstasma esse videatur, (nihil enim aliud insomnium est, quam visum quod apparet in somno, siue simpliciter, siue quodāmodo factum) sensuali igitur partis existit, non quatenus sensuali, sed quatenus imaginaria siue phantastica est.

¶ Rimi cap. libri de insomnijs scholia. i. His em̄ duabus viribus tantū cognoscimus habitibus quidē cognoscimus, vt acciditibus instrumentarijs, & anima tanq; prima cognitionū efficitur secundū rem. At non sunt habitus p̄cipua, efficiētia, neq; animā rationē dicit potētiæ virtutis vt ad cognoscendū, sed potius substantiæ. hic autē cognoscendi vires nominantur, sub quartū prima, vt potētiā sensu, & exteriorē sensū, & interiorē intelligimus. In prima autem cōclusionē sensus solū p sensu exteriorē sumitur, & nō secundū generalē rationē pro quāuis sentiendū virtute. ¶ iii. Id autē in partis intellectiue opinionibus. Intellectus interdū quidē cōiuncte intelligit & cōcrete, vt in tertiē de anima principio dictū est. At id a se nō habet, neq; suapte natura, sed a sensu, cui⁹ adminiculo huiusmodi primas accipit intellectiōnes. Suapte autē natura intellectus nō cōiuncte, & qualia sensu deprehēsa sunt cognoscit, sed abstracte rerū esse rationesq; discernit, vt albedinē non considerato eius subiecto, aut magnitudine cui cōiungitur. Et id ipsum Aristoteles hoc in loco prædicit atq; innuit. Imo vero neq; quodcūq; somno deprehendimus. In sōno enim nonnunq; intellectiōnē exercēt homines, qua corrigunt id quod in sōno apparet, iudicantq; id esse ludificationē. Intellectio autē non est insomniū. est enim hoc operatio corporea, illa autem incorporea, subiecto que nō in corporeo. Quod vero p̄xime subiūgit Aristoteles, quādocūque opinamur, nos ipsos opinari cognoscere, eo venie q; intellectus reflectit se supra suas operationes, cognoscitque se eas efficere. At nō sic virt⁹ cognoscendi corporea sese reflectere potest, vt oculus nō iudicat se videre, neque sensus interior se sentire: di opationē facere. hinc nō semp cum somniamus, somniū esse cognoscimus, nā apparent sentatiōnes illæ sensuum est exteriorū, in vigilia factæ, & præsentibus quidem sensibilibus, cū & sensus sint interioris, & in sensibilibus absentia, sed tūc solum cognoscimus esse insomnium, cum intel-

lectus se conuertit ad huiusmodi apparitionem in somno, fereq; de ea iudicium quod sit in somnium. iiii. Et si idem numero imaginarium sensitiuo existat. Virtus sentiendi interior, & sensu-
lis potentia dicitur, & imaginaria, diuersis tamen rationibus. nam sensitiua virtus dicitur, q; sen-
tendi operationes faciat, sensibiliaq; percipiat. imaginaria vero, q; rei prius perceptæ imaginē
speciemq; retineat, qua rem ab sentem dignoscit, interdum quidem vt absentem, quemadmodū
in vigilia, interdum vero vt præsentem, quemadmodum in somno, vbi quæ apparent, videntur
præsentia. Cuius somnus, passio est, & insomnium ad eandem pertinere potentiam. Id Aristoteli
dicitur, insomnium eiusdem partis atq; potentia passionem esse cuius est somnus, vt prope
partis sensitiua, intelligendum est de generali sentiēdi virtute, communiquæ ratione designata. nā
non eiusdem particularis virtutis sunt somnus & insomnium. est enim somnus, primi sensus, id
est tactus passio, cū priuationē operationis illius importet. nō autē sensus interioris, qui in sōno nō
ligatur. Et diuerso somnium non tactus est passio, sed interioris sensus, cuius est operatio, tactus
autem & sensus interior subsentiendi virtutē continentur. Siue simpliciter, siue quodam modo
factum. Simpliciter, integre, complete, quodammodo, lactite, distorte, partimq; factum, nam
vtrouque modo cōtingit in somno apparere imagines, vt postea dicitur.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Sensuum opificia, sensoria, organa.

Secundum caput continet quinque conclusiones, & sex signa ad secundam
¶ Prima conclusio. Quodlibet sensibilem genus, vnde somniare pos-
simus præstat. ¶ Nam eorum passionēs & formæ non solum dum in
prospectu sunt, in sensorijs habentur impressæ: sed & sensibilibus ipsis
seu iunctis atque absentibus. quemadmodum cum quis alterum pellit, quod pulsū
pellit alterum: & ita quousque ad vnum pertingatur, quod pellitur, & non pellit,
vt liquido conspicitur in aquæ motibus, & aeris. & sicut in alteratione calefactū
propinquū calefacit: quod quidem calefactum, alteri suū calorem inducit, quousq;
decumbatur ad vnum, quod tātum calefiat: ita fit in sensu. hoc primum pellitur, vt
medium: hoc vt foris prominens sensus: hinc interius sensuale sensoriorum: vbi
rerum quas exteriore sensu hausimus, simulacra affixa atque impressa sūt, cuius-
cūq; sensus extiterint. Quodlibet igitur sensibilem genus, vnde somniemus præsta-
re potest. ¶ Secūda conclusio. Non modo sensuales formæ in centrali & interiore
sensorio sensibilibus adiūctis afformatæ manent: sed & aliquandiu in exterioribus
sensuum opificijs etiam ipsis absentibus saluantur. ¶ Huius rei multa sunt argu-
menta. ¶ Primum, cū quid attentissime obtutus fueris, si alio visum deflexeris, rei
attētius cale visæ species oculum comitatur. ¶ Secundum. Si a sole ad tenebras te
cōuertis, plerunq; cæcutis, primū cernere impotens. In causa enim huiusce rei est
impressa remanens lucis imago. ¶ Tertium. Si diutius intenta lumina præcædidæ
rei aut viridī defixa tenueris, ad quocūq; permutabere, cōcolor aspicietur. ¶ Quar-
tū. Si ad aliquod præfulgidū, vt illustre solare iubar, oculos intenderis: primum re-
luētantes acies lucem qualis est intuentur, mox permutatur in puniceum, deinde in
purpureum, postremo in nigrum: quousq; exolecat atq; euaneat. ¶ Quintum.
Qui in fluminibus celeri puppe inuehuntur, quiescētia moueri iudicāt: & ita qui
vertigines circosq; ducunt. ¶ Sextum. Excellens præualidusq; sonus sūrdastros ef-
ficat: & præpotens odor, diutius olfactum impotentem reddit. Hæc itaque signa ar-
gumento sunt, sensibilia abiuncta aliquandiu in sensibus sibi vindicare virtutem.
¶ Tertia. Sensus, paruorum sensibilem differentias cito per sentit: & non modo
aliquid intus operatur, verum etiam aliquid extra agit. ¶ Nam patitur vt specula
quæ citissime obiecta simulacra recipiuntur. Et quod extra agat, hoc satis esse pos-
set argumento, q; mulier menstrui tempore speculum aspiciens, protinus ipsū in-
ficat, & veluti nubecula sanguinea illius nitore obducit. q; si speculum nouitiū fue-
rit, nō facile abstergitur, sin vetus, eluī facile. Et si causam huius requiris, hoc ideo
euenit, q; tempore quo menses patimur (patiuntur enim viri suo modo vt mulieres)
lumina vt reliquæ corporis partes afficiuntur: q; maxime porulenta venulætaq; sint.
Eo quoq; genitalis pfluuij tēpore (quod inflammatione sanguinea solet cōtingere) si

speculū inuisimus, (prius tamen cōiuncto aere infecto, qui insicit propinquū vsq;
ad allinitū cōiunctūq; speculo) speculū insicimus. Sed in viris obscurū discrimen
est: q; nō polluitur speculū, q; euidēs sit, semēq; masculī cædidam sit, & quasi spe-
culo cōcolor: eluīuecula tamē adumbratur, mulieris autē sanguini concoloratus, idē
circo macula euidēs & rubra ipsius extinguit nitorem. Quod si speculi planities po-
lita, pura & tersa sit maculā fortiter mōstrat, mundū enī, sincerū & purū, quidquid
excēperit, conspicuum facit: quemadmodum mundissimæ vestes citissime inquā-
nantur. Et quod planū fuerit, maxime attingitur, atteritur, aspergitur, profunditur:
q; purū & mundum in profundum admittit. Hinc speculis nouis inductæ maculæ
aboleri nequeunt, plana enim sunt, pura, & tersa, vetustis autem facile delētur: q; nō
ita alte insigantur, neq; permaneāt in profundum. Neq; mirādum est si dixerim sen-
sum, vt visum, non modo pati a paruis etiam sensibilem differentijs, quemadmo-
dum iam notum est, sed extra agere, nam visus est de numero fulgidorum, agit au-
tem vel manifeste extra fulgida: & non modo illa: sed in vnguentis consimile per-
spicitur, oleum enim quod in ipsis conficiendis miscetur, facile insectorum capeffit
odores. Et vini mira natura est ad se alienos trahendū sapores: non modo rerum in
ipso forte corrigendo iniectarum, sed & earum quæ ad dolia extrinsecus assituta: ia-
ceant. ¶ Quarta. Qui affectu aliquo, perturbationeq; agitur, facile circa sensibi-
lia aberrant & decipiuntur. ¶ Hoc ostendūt meticulosi, qui leui similitudine hostes
formidant, & qui quæ timent, videre videntur. Hoc amātes, qui leuiter videre sus-
picantur quod amāt, & quo quis hoc affectu, perturbationeq; strictus tenetur, eo mi-
nore similitudine in errorē trahitur, & ita in ira, odio, & cæteris appetitus perturba-
tionibus euenire cōtingit. Hinc febrientes interdū portentosa animalia in parieti-
bus a modica linearū protractione videre se putāt. ¶ Quinta. Pro qualitate pertur-
bationis atq; morbi hic error maior minor vē est. ¶ Nam qui leuius premittur, quæ
videntur videre, falsa esse iudicant, qui vero grauiuscule tentantur, morboque accū-
bunt: visis assensionē adhibent, & grauius errant. Et hoc euenit quia nō vna tantum
iudicandi vis nobis inest, sed insunt gemine, mens quidē primatū tenens: & sensus,
vnde nascitur imaginatio, cuius rei hoc iudiciū est, q; sensui sol apparet pedaneus:
sed ratio quæ intus est, aspectum corrigit, maior ē esse solem quā videatur, distans: si
cut tactus vnū esse duo iudicat: visus autem (est enim visus dignior tactu) iudicat ef-
se vnum. Si itaque vna tātū esset potentia quæ de omnibus iudiciū proferret, non
posset sol nō tantus putari, quantus videtur, & si esset solus tactus, vnū duo esse sine
contradictione videretur, sed superiores, optimatioreque exquisitiū iudicant, & cō-
arguunt cæteros. Et causa iterum erroris & decipuli est, q; non sensibilia solum cū
moueantur, sed & quiescentia quoties ipsi in nobis sensus mouentur, moueri viden-
tur: quemadmodū littus nauigantibus videtur moueri & recedere, dum visus ab alio
impellitur, modo tamen mens sana sit, plane littus nō moueri iudicamus, errorēque
sensus deprehēdimus, morbis tamen plerūque vsque adeo valde afficimur, vt mēs
atque ratio errore sensus sequatur, quod in deliris & mente captis accidit.

S

¶ Secundi capitis scholia. v. Quemadmodum cū quis alterum pellit, Aristoteles du-
plici analogia ostendit quonam pacto sensus ipsi mouet, & mouetur in suis functio-
nibus agendis. Prima datur in motu secundum locum, pro qua sit manus primū mo-
uens & pellens baculū, baculus lapidem, lapis aquam, quæ vterius ab altero nō mo-
ueatur. Ibi primum est mouens tantum, vltimum, quod mouetur solum, duo autem
intermedia, & pellunt & pelluntur. Secunda in alteratione proprie dictæ & sensibili,
pro qua ponatur ignis calefaciens aerem, aer manu, manus lapidem, qui vterius aliud non calefa-
ciat. Ignis est mouens & alterans solum, lapis, quod alteratur solum, intermedia vero aer & ma-
nus mouentur a prioribus, & mouēt posteriora. Sic primū sensibile, vt color parietis, mouet medi-
um, suam in eo speciē producens, medium mouet sensum exteriorem, consimilem in eos coloris
speciem efficiēs, & sensus exteriore mouet interiore, in eo itidem causans speciē coloris. Interior
autē vterius aliud non mouet. Et vniuscuiusq; horum trium, primum primo alterius respōdes,
& secundum secundo, & ita deinceps, vt hæc ostendit descriptio.

Mouentia, & mota	In motu secundū	In alteratiōe p̄prie dicta	In sensus operatiōe
Primum mouens	Manus	Ignis	Primum sensibile
Quod mouet & mouet̄	Baculus	Aer	Medium
Quod mouet & mouet̄	Lapis	Manus	Sensus exterior
Quod mouetur solum	Aqua	Lapis	Sensus interior

vi. Sed & aliquandiu in exterioribus sensuum opticijs . Cum absentibus sensibilibus manent aliquantisper species in organo sensuum exteriorum, quandiu manent, sit sensus exterioris operatio circa absentia quidem, sed quæ paulo ante presentia fuerunt obiecta, itidem & circa præterita, quæ quidem modo fuere adiacentia, quod inconueniens non est. Cum enim soni formati species ad locum defertur distantia & audierit alicuius procul corpore sonante distans ferit, cum illa species mouet auditum, sit auditio, & tamen sonus ille præcipuus, cuius illa est species, tum amplius non est, ut qui sit natura euanidæ, & ubi primū formatus est, disperit. Quod enim parum distat, perinde ac non distaret, haberetur. Incommodum tamen esset, sensu exteriori multum absentia diuque præterita sentiri, quod tamen potest sensus interior. vii. Verum etiam aliquid extra agit. Ex hoc loco sumi non potest argumentū, visionem fieri extra mittendo, nam id quod extra agit sensus, visio non est, aut quippiam ad visionem conferens, sed est humorum solum ex oculis emissio, alterationem medio, ipsive corpori denso inducens, quæ non minus in tenetris ubi non sit visio, cōtingit, quam in lumine. Basiliscus enim etiam in tenebris enecat hominē humore pestifero oculorum per aerem diffuso, & mulier sanguinis profluvia patiens, in tenebris quoque non minus quā in lumine insicit speculum. viij. Hoc ostendunt meticulosi, qui leui similitudine hostes formidant. Causa huius est, quia qui vehementi aguntur animi affectione, speciem obiecti circa quod eorū versatur affectio, renacius habent organo interiori impressam, & assidue ad eam conuertuntur. Itaque ex continua huiusmodi conuersione anima ad illam imaginem, sæpius videntur meticulosi quod timent videre, & amantes quod amant, & odientes quod odio persequuntur, & decipiuntur sensus exteriores. Hinc apte Virgilius de Alpheisibæo amante.

Nescio quid certe est, & Hylax in limine latrat.
 Credimus: an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt: Et idem de Didone amante.
 Hæret infixi pectore vultus, Verbaque, Et rursum.
 Illum absens absentem auditque videtque.
 Eadē quoque de causa fere semper vsu venit, quod quæ in vigilia audiuiscule optauimus, in somno cum insomnia occurrunt, affecturi videmur, quod anima ex vehemēti attentione ad eam rem in vigilia facta, etiam in somno ad illius imaginem conuertitur, remque tanquam præsentem exhibet. Hinc vera esse deprehenditur illa Claudiani sententia.
 Omnia quæ sensu voluuntur vora diurno,
 Tempore nocturno reddit amica quies.
 Et Mantuanus de intemperantijs (quorum animus dum vigilat semper est in patinis) in somniis graphice accommodata que refert.
 Pingues sunt somnia mensæ,
 Atque coronati fuso crateres saccho.

ix. Et causa iterum erroris atque decipi est. Sensibilia cum mouentur, iudicat quidem sensus ea moueri, & sine errore, cum autem sensibilia quiescunt, & sensus ipsi in nobis mouentur, tum ipsa moueri iudicat sensus, sed errore tactus, hac præsertim de causa, quod in organo sensuum motu variæ succedunt sensibilibus species, & quæ modo presentia erant oculis, nunc sublata sunt, & subinde illa in prospectu, quæ prius non fuerant. At organum sensuum non videtur neque percipitur moueri, etsi reuera moueatur. Itaque sensibilia ipsa etsi quiescant, ob succedentes tamen eorum subinde species moueri iudicatur. Hinc Virgilius recte de nauigantibus dixit exprimens quod eis apparet. Terræque, vrbesque recedunt, Cum autem sensus mouentur, & consimiliter ipsa sensibilia, non iudicantur sensibilia moueri, quod etsi in sensu sit species simulacrumque motus, ob tamē consimilem & ad eundem terminum motum id ipsū non apparet. Et hanc ob causam sedētes in nauis non iudicant eam moueri, sed quiescere (ubi solum exterioris sensus sequuntur iudicium) illam putant, quod si in contrarium niterentur sensibilia, mouerenturque in oppositam partem ad organum, haud magno impendio facileque moueri perciperentur.

Tertij capitis annotat.

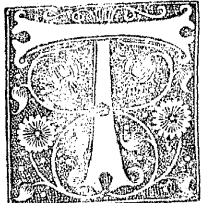
Ranulæ, paræ ranæ.

Tertium caput continet quatuor conclusiones, definitionem somnii, vnam questionem, & eius solutionem post quartam. Prima conclusio. Non modo præcipua sentiendi vis simulacris in vigilia feritur: sed & impensius & quodam pacto acrius feritur in somno. Nam in luce & vigilia multa obsistunt: ut valentiores exteriorum sensuum operæ, & mens varijs obruta cogitationibus. Paruus enim ignis luce maioris offunditur, lætitiisque

& agritudines modicas maiores offuscant. Nocte autem ipsis quiete solutis, hæc cessant obstacula: & particulares sensus impotentia sentiendi ligati, a suis desistunt officijs: & calore ad intima reuocato, & ad sentiendi principium, & turbatione paulisper sedata, se incolumia etiam parua simulacra primati sensuum liquido promittunt atque demonstrant. Secunda. Interdum in somno lymphida fiunt somnia: interdum turbulenta & distorta: interdum vero nulla. Nam primum edita in lucē, ut infantes, & statim assumpto cibo non somniat animalia: quæ multa tum agitatio motioque fiat propter alimentarium vaporem. Et quemadmodum aqua velociter mota nullam reddidit effigiem, aut si reddit, distortam vsque adeo, ut alia videatur esse quam sit: si vero quiescat, incolumis imago atque pura reddetur: ita in somno visa & motiones aliquando omnino non visuntur: quæ multo fluxu alimentarie obruantur, aliquando vero distorque et mortuosæ cernuntur: quæ motus nondum plene & sincere quieuerint, aliquando terribilia somnia, & quæ metu excruciant, assurgunt: ut melancholicis, temulentis, et febricitantibus: quæ huius generis morbi spiritosi & vaporulenti sint, multum quidem facientes motum & perturbationem. Simul atque vero fluxus sistitur, & sanguis discretus est, aut quod sanguinis vicarium est: simulacra sincera & pura se sensui proferunt, & fiunt distincta digestaque somnia. Et sicut in fluuijs parua fiunt vertigines, & ab vna in alteram loco tractu decurrunt: si quod autem offensaculum obuium sit, in alias scinditur, diffultat, dissoluiturque: figuras: ita ex vna imaginis motione curritur in alteram, & ex illa in aliam, donec ad vltimam illius seriei veniamus imaginem, quod si offensaculum intercedit, in alias labitur imagines, atque ex vna visione vagamur in aliam: cōtingitque hoc pacto multa variaque in somno visa decurrere. Tertia. Si non esset in nobis particula ea qua somniamus, superior: semper in somnio falleremur. Nam quæ visu delata sunt, iudicat videre: & quæ ab auditu, audire, et ita de alijs sensibus, quod ab ipsis ipsi propagantur motus. Proinde portio eius quæ tactorie seruit, rem vnam iudicat esse duas: et portio visuali respondens, ut vigilans obsistit, obstans rem esse vnam, quæ duas videat. Ita nisi superior virtus ut vera arbitra cōtrairet, obstans cōtinenter nos non videre, nec audire: iudicium interioris sensus sequentes semper falleremur, quæ ceteri: enim sensus apporiat, tale a primo sensu iudicatur, habeturque. Quarta. Sicut vigilantes ob perturbationes falli cōtingit, ita et nos sæpiusculum in somnio fallimur. Quia in somno calore multo reciprocato ad cor, factoque sanguine, fiunt sensuum simulacrorum circa sensum motus: quorum quidem hæc actu sunt, quæ actu se proferunt, hæc vero potentia, quæ mersa nondum sensum cient ac efficiunt, serie sua tandem sensum motura: quemadmodum ranulæ fictæ sub aqua delitentes, liquato sale se foras proferunt, emerguntque, hæc post illam: ita et ea cient sensum, quæ potentia insistent: et amoto quod obstaculo erat, sensum mouent: et a modica similitudine somniantes, hoc pro illo iudicamus. Nil mirum igitur si ut vigilantes ob perturbationes fallimur, ita quoque somniantes in somnijs illudamur. Et somnia persimilia sunt nubeculæ, quam nunc ante oculos in hominem transformari fingis, quæ illico apparent at Centaurus, seque in omnimodas consequenter transformet figuras. Et sanguine puriore facto, et residētibus, motibus, in somnijs non assentimus: sed inspecto simulacro, arbitra mente iudicamus. Hoc est quale Coriscus, sed non est Coriscus. Si vero mens obruta fuerit, solum ut sentiētes iudicamus, verumque esse quod cernitur, videri facit somni potentia. Et sicut cum quis oculo digitum admouet, res geminæ apparent: et si non præsenferit, duas esse putabit: si autem et res et digitus oculo motu admotus non lateat, duo apparent, sed non tamen duo esse putabit: itidem mentem non aduertente, sensus in somnis trahitur, et somnia esse latent: mentem tamen aduertente, et se dormire cognoscente, videntur quidem esse quæ in somnia monstrant, non assentit tamen: ut apparet præsens esse Coriscus: iudicat tamen non esse Coriscum. Et certe deprehendere in somnia motus esse, in sensitiuis non est difficile. nam

sæpe nobis excusso somno expurgatis, motiones quæ nos quiete solutos læcesserant, sequuntur vigilantes, videmurque similia ante oculos intueri simulacra. Et pueris ex somno plane vigilantibus: aspectibusque, videntur in tenebris variæ imagines passim vagari, ita ut sæpius illi exterriti auxiliū acclamēt, & expauescēt in strato sese occultent. ¶ Ex his facile est quid sit somnium ratiocinatione cōcludere, talēque ei aptare diffinitionem. Somnium est phantasma aliquod in somno apprensens: immo a motu existentiū seruatorumque simulacrorū, in somno facta apparitio. In somno quidem dico, nam quæ paulo ante discussa somno apparere dicebamus, & terribilia illa vigilantium puerorū, somnia nō sunt, neque quidē omne in somno phantasma apprensens: ut semiuigilibus, semique sopitis, somni, ut gallicantus, canū latratu tenuiter auditū, quæ quidē somniare putātes, inueniunt ita esse: & debilitate per speculū lucernarū lumen, quod oculis apertis ita esse vidēt, cum dubij essent an somnio ludificarentur, & cōtingit interrogatos respondere. Et hæc profecto apparitiōes, somnia nō sunt: neque hi plane dormiunt aut vigilant. Sed plene dormientiū in somniū est ab inexistētibz phantasmatis, domesticisque, & quæ illic ex præterito immanferunt, ita in semisopitis ab ipsis in somnium nasceretur, si quicquam somniare dicantur. Phantasma quidem diximus, nam nō quicquid in somno apparet, in somnium esse potest, apparet enim in somno veræ intelligentiæ, & absque aliquo phantasmatis motu. Quæstio. Cur sint qui nūquam quicquam somniant in vita: & sint qui ad multam ætatem nunquam somniant? ¶ Eadem causa id facit, quæ & infantes facit ut non somniant, & ceteri statim sumpto cibo. Nam qui natura tales sunt, ut multos alimentorum fluxus & refluxus toto somno & tota vita sustineant, non somniant, neque ipsis phantasma vllum apparet. Qui vero ad aliquam ætatem id sustinent, id ætatis non somniant. Et si illo ætatis peracto quietiores fiant, et motibus in somno simulacrisque prodendis nulla obstant: hinc inde somniāt, et quibus his contrarium accidit, et in somnijs agi, opposito se habent modo.

Errij capitis scholia. x. Nam in luce & vigilia multa obhsistunt. Non obhsistunt sensuum exteriorum operationes, aut mentis cogitationes, interioribus sensationibus quoquo pacto faciendis, nam in vigilia sunt etiam interioris sensus operationes, ut & in somno, sed obhsistunt illis, ne tam integre & cōplete atque perceptibiliter fiant in vigilia, sicut in somno. Inregrius enī & clarius sensum abditū mouent simulacra in somno, cū exteriora cessant obstacula, quæ in vigilia, cū distracta vis animæ alio cōuertitur, perinde ac quispiā intentā habet lumina ad ea perspiciēda quæ sunt extra domū min⁹ exacte potest ea perspicere quæ sunt in domo, simul atque vero se in domū reuocauerit, quæ intus continētur, atrente vider, Et calore ad intima reuocato, & ad sentiēdiū principium. Ad cor, quod principium est efficiens & sensationum exteriorum, & interiorum a sensu cōmuni prodeuntū, quæ quidem sensum cōmunē in hac cōclusionē præcipuā sentiēdiū vim appellat, ob eius primatiū & excellentiā vltra sensus alios. xi. Ut melancholicis, remulētis, & febricitantibus. Melancholicis similia ijs quorū cōrēperamentū principaliter habet, somno cōspiciūt, quæ plerūque metum & terrorē incuriūt dormiētibus, ut mortuos, exequias vita defunctorū, laruas terribiles, & demones atros, sicut cholericis de igne & incendijs somniant, sanguinei de aeris, venatione, volatu, amœnis placidijs locis. Demū phlegmatici de aqueis, natatione, nauigatione, casu in aquam, & cetera id genus occurrētia habet in somno. Febricitantes autē interdū somnia habet terrorē incurientia, aut ut visorū in vigilia apparitiōē, quia simulacra vidēt per humorē a calore febrili secretū, & obducentē sensum interioris organū. Facit enī humor ille alienā rei apparitiā, ut argētum viuum speculi vitro suppositū, aut fumus inter rem visam & oculū videntem interpositus. Sic & remulenti ob multitudinē fumorum a larga humoris copia expirantiū, diuersis agitantur in somnijs, & admodū turbulentis. xij. Quorū hæc quidem actū sunt, quæ actū se proferūt. Simulacra nō dicuntur actū esse, quia impræsentiarū existunt, & esse potentia, quia nondum sunt, esse tamen natura sunt, sed actū esse dicuntur, quia actū, præsentisq; tempore sensum mouent, efficiuntq; interiorē sensationem, & esse potentia, quia et si inexistant organo, nondum tamen sensum mouent, sed desiderant more eorum quæ demerita sunt, postea tamen sensum mouebunt. Et non est phantasma seruatum in sensu interiori, somniū (est enim somniū nomen operationis, quæ, etiā nō existente est phantasma) sed instrumentū accidentarium quo mediante fit somnus, quæ admodū habitus mentis nō ipsa est cōsideratio, sed id a quo ut instrumentaria causa cōsideratio proficitur, Proinde melius diffinitur somniū esse apparitiō facta in somno a motu existentiū phantasmatum quæ phan-

sed etiam domesticis virtutibus præstans, quæ sic animum ingeniumque eius alebant, ut dicere solius sit, nunquam se minus otiosum esse, quæ cum otiosus, nec minus solū cū solus esset. Interdū enī multitudinem consulo fugiens, tanquā in portū se in solitudine recipiebat. Hinc Aristoteles studiosorum somnia meliora dignioraque esse cōtestatur, quæ sepe semper occurrunt in somno, quæ attentius vigilantes cogitant. xi. Suntque furiosorū & phanaticorum motus, ut poemata Philegides. Philegides poeta fuit Græcus, qui fabulam de venere ab exordio inceptam continuata serie (ut hic affert Aristoteles) ad finem vsque perduxit. Huic generi poematis assimilantur motiones phanaticorum, menteque captorum, quæ suum auspiciatæ principium, sine intermissione ad exitum vsque procedunt.

¶ Paraphraseos in librum Aristotelis de diuinatione per somnum, & in eundem scholiorum, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN Librum de longitudine & breuitate vitæ, annotat.

¶ Totum generis, tota species. ¶ Hominum gen⁹, tota hominum species. ¶ Pleurumque susceptiuis corruptis, accidentia sola ratione corrumpuntur. ¶ Susceptiua denominationis subiecta.

Libro de longitudine & breuitate vitæ continet tria capita. Primum quatuor conclusiones, duas quæstiones, earum solutiones & quinque corollaria post quartam. ¶ Prima cōclusio. Cur animalium quædam sint longæ vitæ, & quædam breuis vitæ & omnino quæ vitæ lōgitudinis, quæ breuitatis causæ sint, expedit considerare. ¶ Nam de his multa dubitatio est. Neque quidem adhuc perspectum satis est, an eadem sint causæ cur hæc animalū lōgæ sint vitæ hæc breuis: & cur hæc plantarum lōge itidem sint vitæ, hæc vero breuis, modicoque tempore durēt. Et vtrum idem sit diurnæ esse vitæ, & natura consistere sanū: an aliud quicquid: et an idē sit corrupti esse, citoque labentis æui, & esse natura languidum, an non. ¶ Aiunt enim hi, languoris lentam naturam ad citam vitæ corruptionem accedere. hi autem contra nihil prohibere languore detentos longam protrahere vitam. Expedi igitur de his causas perquirere. Paulo enim ante de somno & vigilia determinationem exegimus. hoc in loco de vitæ longa protractione atque eius breuitate aggrediemur: determinationem de morte & vita, ægritudine & sanitate (quātū ad philosophum attinet naturalem) in aliud tempus differentes. ¶ Secunda. Hæc viuendi diuersitas in totis generis, atque in eiusdem speciei indiuiduis comperta est. ¶ Nam hominum genus, equorū genere viuacius est, longiorisq; vitæ: & vnus homo altero homine longiorem ducere vitam cognoscitur. Et hæc diuersitas etiam secundum loca comparitur. nam qui calidas incolūt regiones, durabiliorem vitam habet. qui autē frigore obtunditur, correptiorem vitam sentit. & eiusdem etiam regionis incolæ, hi lōgæ vitæ sunt, hi cito labentis et fluxe. ¶ Tertia. Elementa, ignis, aer, aqua, terra, facile sunt corruptibilia. ¶ Nā sunt alijs corruptionis causa, transmutabiliaque adinueniem. quare et quæcunque ex ipsis componuntur, transmutabilia atque corruptibilia sunt. consentaneū enī est, ex aliquibus, cōstituta, cōstituentium participare naturā. Et de compositis quæ ex multis arte quadam cōpacta sunt, alia est ratio: de qua ad præsens non intendimus. ¶ Quarta. Nonnullorum accidentium multiplices existunt corruptiones. ¶ Nam hæc susceptiuis saluis a contrario fiunt: ut cum sanitas ab ægritudine corrūpitur: et scientia a deceptione. hæc priuatione quadā, et ut absentate conseruare: ut cum scientia obliuione delinitur. hæc vero fiunt susceptiuis corruptis. animalibus enim corruptis, et cognitionem et sanitatem quæ in ipsis sunt cor-

rumpi necesse est. **¶** Prima quaestio. An cum animalia corrumpuntur, anima hos varios corrumpendi modos habeat? **¶** Responsio. Non: sed cum corrumpitur, solum susceptiuo corrupto corrumpitur. **¶** Secunda quaestio. An corruptibile quopiam in loco esse possit, ubi sit incorruptibile? ut ignis sursum, ubi non habet contrariū. Plane id apparet, nam ipsi principes actus, principesque rerum formarum, vno modo (vt de animalium formis modo diximus) corrumpuntur, vt cum sua susceptiua corrumpantur. Atqui ipsa non corrumpuntur nisi a contrariis. non enim vt accidentia corrumpuntur: quandoquidem substantiae sint, & quae non sunt in subiecto. ubi igitur nullū habebunt contrarium, incorruptibilia euasura sunt. **¶** Responsio. Et si quicquam in loco esset ubi nihil ei esset contrarium: non tamen simpliciter incorruptibile esset. nam ipsum extra existens, corrumpi nihil prohiberet. Neque id verum est, ipsum in loco quopiam esse posse, ubi nihil sit ei contrarium: impossibile enim est materiam haberi, ubi quicquid sit, non existere aliquo pacto contrarium. nam impossibile est materiam ab accidentibus esse seunctam, & contra. Et si abundans aliquid semper fieri oportet, ipsum est contrarium, & permutatio omnis, ex contrario. Et si nullum aliud actu posueris contrarium, quam ipsum continens: siue ipsum continens corruptibile sit, siue non ipsum tamen a continente tandem corrumpetur, continens enim, corruptibilis corruptionem operatur, aut ipsi cooperatur. Et id quidem vt ex dictis sufficienter cognitum accipiamus, aut si satis probatum non placeat, supponamus, omni corruptibili aliquid actu esse contrarium, & ex prioris reliquis abundans superfluumque fieri. **¶** Primum corollarium. Vnde fit vt maior flamma, minoris flammæ consumptionem acceleret, per accidens tamen. **¶** Nam accidit, vt quæcum multo tempore parua flamma fumum consumpsisset, maior adueniens flamma cito rapiat, materiamque exedat. **¶** Secundum. Fit etiam vt omnia viuientia corpora in continuo motu existant, & fiant, aut corrumpantur, continens enim aut ea operatur, aut ad ea cooperatur. **¶** Tertium. Hac de causa quæ se transferunt animalia, & cætera viuientia quæ transponuntur (vt plantæ quæ transplantantur) interdum fiunt durabiliora, interdum vero citra statutam naturam a duratione accelerantia. **¶** Quartum. Fit item vt sicut æterna nusquam contrarium sustinet ex opposito quæcumque materiae addicta sunt, protinus ubi quicquid sit, contrarium habeat. **¶** Quintum. Quare si quidem materiae quantitas iuncta est, contrarium habet, vt pote secundum quam fit augmentum atque decrementum. si qualitas, habet & qualitas contrarium secundum quam fit alteratio, & si secundum locum motus, habet & motus contrarium, secundum quem fit in alium locum permutatio.

Rimi capituli libri de longitudine & breuitate vitæ scholia, i. Neque quidem adhuc perspectū satis est. Ad dubitationes hoc in loco agitatas paucis respondendum est, eandem esse communem causam longitudinis vitæ in plantis & animalibus, similiter & eandem esse breuitatis vitæ causam in vtrisque, eamque posterius explicandam. Deinceps dicendum est non idem reputari debere, diurnam ducere vitam, & sanitatem potiri, quāuis vni alteri coadiuuet, vt pote sanitas ad vitam longitudinem, quia enim eorū causæ, & rationes longe sunt diuersæ, idcirco interdum vnum sine altero inuenitur. Vitæ enim productioris ratio in calido & humido consistit, sanitatis vero, in debita quatuor humorum proportione & contentamento. Sic neque idem censendum est, breuis esse vitæ, & natura languere, effectusque valetudinarius, quāuis hoc ad illud disponat, alia quia est vnius & alterius propria peculiarisque causa. **¶** Nam hominum genus equorū genere viuacius est. Vt sit tota hominis species viuacior equorū specie, non oportet quēuis hominē quolibet equo diurniorem degere vitā, nam equus adulescentis ætate prolixiore potitur vitā, quæ puer qui in primis annis vitæ excedit, sed sufficit quæ viuacissimū vnius sit diurnius viuacissimo alterius, vt quæ homo omnium diuissime viuēs, productiorem habeat vitā quæ equus in toto equorum genere protractissimè vitæ. Et ita cum vna tota species ad alteram in aliqua parte accidentaria conferatur debet maximum vnius ad alterius maximum rite comparari atque referri. Quod autē hominibus quæ equis diurnior sit vitā, vt hic assertum est, hinc constat, quæ viuere equi nonnulli ad summū dicantur annis quinquagenis, feminae autē eorū minore spatio. Egedem quoque quinquennio crescere desinunt, mares aēno addito, vt refert Sy-

ponitū, quāuis vixisse equum septuaginta quinque annos auctores prodant. Homines autem multo longiore viuunt annorum curriculo, vt experientia comperit habemus, & ex annotatis secundi capituli proxime sequentis euadet apertius. Nam qui calidas incolunt regiones. Id Aristotelis dictum intelligitur de calido extrinseco temperato, & bene proportionato ipsi intrinseco, quod non vsque adeo exuperet & superuincat, vt ipsum expirare cogat. Huiusmodi enim vt hemens calor & efferuens, induceret potius corruptionem, quemadmodum valentius calidum foris existens, in re putrefactione corrumpenda educit id caloris quod inest rei putredinem passuræ & eam labefactat atque corrumpit. Proinde non oportet si habitantes calidas regiones sunt longæ vitæ, eos qui in calidioribus degunt regionibus, longioris esse vitæ, & qui in calidissimis, longissimè, nam vt simpliciter se habet ad simpliciter, ita magis ad magis, & maxime ad maxime se habere debere, intelligendū est, ubi cremenū vnius, similiter sequitur cremenū alteri, vt bonitas, iustitiam. At cremenū caliditatis non sequitur diurnitas vitæ, quā potius nimio caloris excessu, sicut & defectu offenditur vita, vt quæ in mediocritate & quadam æqualitate nata sit conservari. Et quāuis Aristoteles in Politicis habeat in regionibus frigidis homines robustiores esse & audaciores, quæ calidis, comperitque habeamus corpora nostra hyberno tempore, quam æstiuo saniora esse, quæ frigus poros constringat, caloremque naturalem intus coerceat, non tamen prius efficitur, frigiditatem regionis diurnitati vitæ potius conducere, nam audacia & robur non semper consequitur vitæ diurnitas. Est enim leo elephantum audacior, & tamē coruæ prioris vitæ. Gallus item cornice animosior, minus tamen habet vitæ curriculum. Sic & sanitatis non prius eadem est causa quæ longæ vitæ, neque longæ vitæ ea quæ sanitatis, iustitiam. Nam hæc susceptiuis suis a contrario fiunt. Primo corruptiones accidentiū fiunt a suo contrario, totis subiectis manētibus, vt abicitur adueniente calore frigiditas ab aqua permanente. Secundo fiunt accidentiarum dispositionum perditiones salutis itidem totis subiectis, per priuationem, vt deficitio luminis per absentiam lucidi. Tertio vero fiunt earum abolitiones, per totū quæ denominationis sunt subiecta corruptione. Et hæc duplices sunt, nam aliqua accidentia corruptis suis subiectis secundum rem corrumpuntur, & esse desinunt, vt sanitas corrupto animali. Alia vero solum secundum rationem, quemadmodum etiam admonet nota, vt scientia & cognitio hominis, ipso moriente. Tunc autem accidentia, sola ratione corrumpuntur, quando secundum rem manentia, amplius non denominantur illius esse subiecti, cuius prius dicebantur, vt leone mortuo, manet quidem re ipsa eadem magnitudo, colorque fuluus qui fuerat in leone, verum non amplius dicitur magnitudo aut color fuluus leonis. Sic anima rationali soluta a corpore, manet in ea eadem scientia numero & cognitio quæ prius fuerat, sed non dicitur amplius scientia animalis aut hominis. Quo circa recte hic dicit Philosophus, animalibus corruptis cognitionem corrumpi, vt pote secundum rationem. Neque ex hoc dicto, Philosopho impingendum est, quæ animam rationalem senserit mortalem, vt diligentius annotatum est in logicis circa genus ad aliquid. Demum (vt primæ quaestio nis apertior habeatur solutio) forma substantialis rerum naturalium, vt anima, neque primo horum modorum corrumpitur, neque secundo, sed solum tertio. Cum enim totum subiectum destruitur & ipsa etiam anima definit, aut secundum rem, vt in cæteris viuētibz ab hominē, aut dumtaxat secundum rationem, vt in hominē, cuius anima corpore soluta supersens quidem est, sed amplius non dicitur anima hominis. vi. Plane id apparet, nam ipsi principes actus. Ratio hæc probare nitens partem reiiciendam, diluenda est, admittendo formas substantiales non corrumpi, nisi sua tota corrumpantur, & tota itidem non corrumpi, nisi a contrariis, sed negando id quod supponit conclusionis illario, corpora scilicet naturalia in aliquo loco esse posse, ubi nullū habebunt contrarium. Nam ubi nullum eius actu esset aliud contrarium, quam continens, nunquam tamen continens naturale est suo contento non contrarium, siue incorruptibile sit, vt cælum lunæ ad ignem, ad quem non aliter se habet, quam ignis ad aerem. Ignis autem aerem secundum partem corrumpit, igitur & cælum lunæ ignem, et si in suo loco naturali existentem, siue ipsum continens sit corruptibile, vt elementa superiora contraria sunt inferioribus quæ completuntur. Præterea ramentis admittitur ens naturale in aliquo loco collocari posse, ubi nullum haberet contrarium, non tamen protinus consequeretur ipsum esse simpliciter & absolute incorruptibile, nam nihil prohiberet ipsum extra illum locum existens, & in alio constitutum loco, ubi contrarium haberet, corrumpi, quare adhuc corrumpendi haberet potentiam. Permutationes enim esse non possent, vno semper existente agente. Ad transmutationem enim omnem duo requiruntur agentia, inter quæ sit contrarietas, & vnum patiens, vt primus auscultationis physice liber ostendit quorum quidem agentium vnum acquiratur, & alterum deperdat. Supponit enim physice transmutationem omnem contrariis claudi terminis, & inter contraria fieri. Vitæ, etiam in omni transmutatione debet esse aliquid abundans, scilicet agens præstantioris virtutis, aut forma quæ per motum acquiratur, ipsum est contrarium deficienti, vt pote formæ quæ deperditur. Hinc recte petit Aristoteles in fine solutionis presentis quaestio nis supponi, omni rei naturali (ea enim & sola & omnis corruptioni est obnoxia) aliquid actu esse contrarium, & ex prioris precedentis rei naturalis reliquus (id est materia, quæ in corruptione relinquitur) superfluum, abundantisque fieri, hoc est nouam rem signi quæ virtute alteri præstat & excellit, vt ex ligni reliquus sit ignis, cuius forma ad ligni formam abundans est & excedens, vt quam subiecto depulerit atque corruerit. vii. Nam accidit, vt quem multo tempore parua flamma, quoniam pacto maior flamma quodammodo acceleret minoris flammæ consumptionem, annotauit Aristoteles sexto capite.

tertij libri de Cælo, numero, xxviii. Hic autem idem repetit, vt analogia flammæ ostendat maius calidū interdum minoris calidi cito absumendi occasionem præstare, q̄ celerius humidū exedat, quo minus calidum diutius perduraret. Nempe dato calido vt quatuor, quod sit bene proportionatum humido vt quatuor, si duplum detur calidum, scilicet vt. viii. idem humidum vt iiii. ab hoc calido citius corrumpetur. Itaque magis calidum est vt maior flamma, minus vt minor humidum vt fumus. viii. Vt omnia viuentia corpora in continuo motu existant. Non eo qui est secūdum locū, sed secūdū adiectionem partium nouarum, aut defluxum præexistentium a corpore r̄propter quem quidem fieri dicuntur per nutritionem, & corrumpi per diminutionē aut continuam corporis demolitionem, quæ sit a contrarijs qualitatibus intrinsicis, perinde atq̄ intra cereum effectus intranea ceræ liquesactiua ac dissolutiua.

¶ Secundi capitis annotatiunculæ.

¶ Epitea, annua. ¶ Cyparissus, cupressus. ¶ Palma: arbor dactylifera i Iudæa crefcēs: cuius mas proditur, & fœmina: & fœminas: sine marib⁹ gignere nō solere ad quos pronas comas acclinant. ¶ Saura, lacerta. ¶ Pholidotus, sequamat⁹: est enim pholis, squama. His græcis vocabulis vtitur litera: loco quorum solas interpretationes subiunximus. ¶ Ostracoderma, quibus testa protegmine est.

¶ Secundum caput continet vndecim conclusiones, tres conditiones humidū vitalis, & tria corollaria post sextam, & vñ ad quartam. ¶ Prima conclusio. Non oportet corpore maiora diuturniorem minoribus possidere vitam: itidem neque minora maioribus. ¶ Nam equus homine maior, breuiore vita potitur, & pleraque insectorum quæ mole sunt inferiora, solum annua sunt. ¶ Secunda. Neque vniuersaliter plantæ animalibus diuturniores sunt. Nam pleræq̄ epiteæ sunt, durationisq̄ annuæ. ¶ Tertia. Neq̄ omnino sanguine prædita exanguius, neq̄ exanguia sanguine prædita sunt viuaciora. Nam melliferæ apes nonnullis sanguine prædita durabiliores sunt: & quædam exanguia quæ molli cute sunt in tecta, vitam annua morula faciunt. ¶ Quarta. Neq̄ ea quæ in terra degunt, aquatilibus, neque aquatilia terrestribus diutius imorari, vitamque ducere oportet. ¶ Nam quædam terrestrium plantarum, & quædam gressibilium, solum annua sunt. Pluris autem temporis multa sunt aquatilia, & multa etiam breui fato corripuntur, tam quæ dura testa integuntur, quam quæ molli cute sunt obducta. ¶ Quinta. Longioris vitæ sunt nonnullæ plantarum q̄ in animalium genere vlla reperiantur: & in animalibus diuturniora sanguine prædita nonnulla sunt, q̄ ex anguium reperiri possit vllum: & quædam gressilia aquatilibus. ¶ Sunt enim plantarum cyparissus, & palma longissimæ vitæ: & sanguine præditorum pariter & gressiliū, ceruus, elephas, & homo. Ex his itaque manifestum est durabiliorem vitā molis amplitudinem ipsiusve arctitudinē nō præstare, quin poti⁹ id accidere. ¶ Sexta. Causæ propensioris atq̄ diuturnioris vitæ sunt calidū & humidū. Est enim animal natura calidum & humidū, & quicquid vitam degit: senectus autē frigida, & sicca, & quicquid emortuū facit. Corporū enim materia hæc sunt, calidum scilicet, frigidū, humidum, & siccum. ex his enim temperata sunt quæ viuunt omnia, itaque cum vita calido saluetur & humido, senecta autem ad vitæ dissolutionem p̄ducatur senectia desiccari necesse est. erunt igitur calidum & humidum, propensioris diuturniorisq̄ vitæ causa. Sed quale humidū, qualeve calidum, paucis expediam⁹. ¶ Primum. Eiusmodi humidū, pingue esse debet. nam tale humidū viscosū calidūq̄ est, ac ratione viscositatis non facile cōsumi desiccariue potest. Ratione vero caloris imputribile est: nec immerito. est enim acreum, aer autē ad alia collat⁹, vice ignis est, qui nunq̄ admittit putrefactionem. ¶ Secundum. Paucum esse nō debet nam quod paucum est, facile absumitur, desiccaturq̄. Hinc euenit vt corpulentiora (modo cetera paria sint) vt maiores plantæ minoribus, & maiores equi minoribus, longioris vitæ euadant. nam illius vitalis humidū plusculum retinent. ¶ Tertium.

Non modo humidum multum esse oportet, sed & calorem adijcere necesse est, ne cito infrigidari gelarique possit. Aequata enim esse debent: vt humidum, calidū non excedat, ipsumque suffocet, & extinguat: & ne calidum excrefcens superfluumque, humidum exedat, hunc in modum in quanto & quali temperata. hac de causa itaque fit vt homo, grandioris molis animalia vita superet: quod illis multum do humidū calidū subruat. Itaque fit vitale humidum, pingue, multum, bona portione calidum, non superfluum. Cito enim siccabile, & cito gelabile (quale habent nonnulla) aqueum & superfluum, illaudabile est. nam superfluitas aut languore interimat, aut naturæ contraria corruptionem accelerat. Vim enim obtinet contrariam, corrumpitque interdum totam naturam, interdum corporis particulam.

- 19 ¶ Primum corollarium. Quapropter animalia plurima venere vtentia, & multi feminis, cito senescunt. Semen enim superfluum & amplius, siccata emissum.
- 20 ¶ Secundum. Hac de causa multus equū & asinum (ex quibus genitus est) vita exuperat: itidem & passerum fœmellæ superat masculos. ¶ Nam mulo nulla ven⁹ concessa est: & passerum masculi plurimam sequuntur venerem. ¶ Tertium. Fit item vt mares laboribus attriti, fœmellis citius senescant. Nam labor exsiccat: senecta autem sicca est. ¶ Septima conclusio. In omni fere animalium genere masculi suis fœmellis natura diuturnioris sunt vitæ. ¶ Nam masculus natura calidior fœmella est. ¶ Octaua. Eadem quoque causa euenit in regionibus calidis quam in frigidis animalia durabiliora esse. Calidiora enim illic solidiora atque firmitiora nascuntur. ¶ Corollarium. Quapropter in eisdem locis notabilis excellentissimæ magnitudinis animalis natura frigida nascuntur, vt serpentes, vt lacertæ, vt squamata, & in mari rubro miræ magnitudinis ostracoderma. calida enim humiditas, augmenti causa est, & vitæ. In frigidis autem locis (vt quæ ad arcton sita sunt) minora, & terrestria, & aquatilia, quæ parum sanguinis habet, aut prorsus sunt exanguia quod his locis aqueum magis retineant humidum, & cito gelabile: hinc minoris molis sunt, & breuioris vitæ. Aufert enim congelatio augmentum pariter, & nutrimentum, quæ autem alimentum non sumant vt expedit, & plantas, & animalia, p̄ cito corruptum iri necesse est. ¶ Nona. Vbi calor multum excreuerit, vita minus diuturna est. ¶ Nam propriam consumit materiam, sicut magna flamma paucam corrumpit, quod eius fontem eiusque materiam absumat. ita & naturalis ille calor. ¶ Decima. Gressilia aquatilibus vt in pluribus longioris productiorisque vitæ esse solent, quod aquatilia aquosa sunt: tale autem in humidum facile corrumpatur, quia frigidum & gelabile sit facile. ¶ Vndecima. Sanguine prædita, vt in pluribus, ex anguib⁹ sunt durabiliora. ¶ Nam sanguine prædita calidiora sunt, ex anguia vero algidiora, neque pinguis, neque dulcis grandem copiam habentia. animalium enim pingue, dulce est. sunt igitur breuioris vitæ: nisi magnitudine, deterioris naturæ conditionem compensent. Apes tamen, quod dulcis plus habeant, pleraque maiuscula animalia diutius viuendo superant.

¶ Secundi capitis scholia. xvi. Sunt enim plantarum cyparissus & palma longissimæ vitæ. Syponinus de Cyparissus. Durat hoc lignum ætate longissima. Valde ex eo fuerunt in templo Ephesæ Dianæ, quæ post quadringentos annos nouis similes videbatur, & Romæ simulacrum Iouis e cupressu visum est in arce, a condita vrbe sexagesimo primo anno dicatur, vt q̄ ad Traiani tēpora integrum durans. Vocatur arbor ipsa modo cyparissus, modo cupressus. Virgilius. Aeris quercus, aut coniferæ cyparissus. Idē Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum. De ceruo Syponinus. Vita ceruis longissima. Capiti sunt aliquid post centum annos cum torquibus aureis (quos Alexander magnus addiderat) cute iam fere obpinguedinem obductis. Plinius de isdem. Cum se cerui ætate grauatos cerunt, serpentes requirunt, vt eos flaru ad se tractos cum comederint, reuertantur rursus in ætate priorem. hinc Virgilius. Et ramosa Michon viuacis cornua cerui. De elephantis tradit Aristoteles, complures eorum viuere ducentis annis, quosdam etiam trecentis, iuuentūq̄ eorū sexagesimo anno incipere. De homine, q̄ diuturnæ sit vitæ, in primis testimonio est Nestor rex Pyli, qui trecentimum vitæ annum attigisse scribitur, vt ipse de se apud Ouidiū testatur, Annos Vixi bis Pylius:

Cyparissus.
Syponinus.

Ceruus.

Plinius

Virgilius.

Nestor

Galenus medicus.

Mafiniffa, Gorgias, Terentia, Clodia Bragma nq.

Valerius

centum, iam tertia viuitur, ætas. Et Iuuenalis de eodem, Rex Pylus, magno si quicquam credis Homero. Exemplar vitæ fuit a cornice secunda. Id de cornice dixit Iuuenalis, quod ea non gentos annos viuere dicatur. Quidius. Viuaque iecur cerni, quibus insuper addit Ora caputq; no- uos cornicis secula passæ. De Galeno medico (vt Sypporinus ait) exploratum est centum & qua- draginta annos cum vixisse, tanta in cibo potuque abstinentia vsus est. Nunquam enim ad satie- tatem comedit aut bibit, nec crudum quicquam gustauit, odorificum semper anhelitum spiras & sine aliquo morbo sola senectute defecit. Mafiniffa Numidarum vxor centesimum vitæ suæ an- num impleuit. Gorgias Siculus centi & octo annis vixisse traditur. Et ex fœminis Terentia Ci- ceronis vxor centum & tribus annis vixit Clodia centum & quindecim, & nonnulli alij tum vir- rum tum fœminæ, quos idem author enumerat, grandæua fuerunt etate. De Bragmanis quoq; In- dorum philosophis referunt authores q̄ centum & quinquaginta annorum plerunq; expleat æta- tem, ob saluberrimam aeris in quo diuersantur tēperiem, & summam in victu moderatissimāq; mediocritatem. Siquidem gens illa Bragmanarū (vt tradunt) pura & simplici vita viuit, nullis rerum capitur illecebris, nihil appetit amplius q̄ naturæ ratio flagitat, sola vite alimonia quam ællus sine cultura producit. Hinc nulla apud eos morborū genera, nulli apud illos vsus medici- næ, quia parsimonia est illis medicina, sed longa diuturnitas vitæ usque ad mortem, quam sola senectute tabelcentes demum sustinent. Sed & ex Valerio libro octauo, cap. de senectute, cōplu- scula diuturnitas humanæ vitæ, præter ea quæ hic adducta sunt, exēpla affatim inuenies. xvij. Sed quale humidum, quale e calidum, paucis expeditamus. Calidum quod est causa longæ vite neq; debet esse aerium solum neque igneum solum, sed ex vtroq; cōtemperatum. Nemp̄ huius- modi calidum debet esse coniunctum humido cōtemperato tanquam suæ materiæ. Calidum au- tem quod solum est igneum, humido coniunctum non est, sed solum siccum. non potest igitur esse solū igneum. Rursum huiusmodi calidum debet argumētum & nutrimentum efficere, præcipuēq; efficiētis instrumentum esse. Calidum autem solum ætuum minus est sufficiens ad id efficien- dum, non enim satis validam habet virtutem conuertendi alimētum in substantiam nutriti. nō potest igitur esse tale calidum, solum aerium, sed mixtum sit oportet. Neque ex eo q̄ in aere vi- tam degimus, efficax sumi potest argumētum, huiusmodi calidum debere esse solum aerium, vt locæum corpori locanti quo continetur, respondeat. Non enim requiritur huiusmodi responsus inter corpus locans & locatum in naturæ similitudine, quia semper esse debet diuersæ speciei, alio- qui vnum alteri foret cōtinuum, vt aer aeris. Neq; in qualitarum similitudine necessaria est inter vtrumque cōuenientia, non enim oportet si qua in corpore locante compertur qualitas, eam quoque & in corpore locato reperiri, sed solum debent in corpore locante naturali qualitates ef- se conducentes conseruationi ipsius locati, quemadmodum in aere sunt affectiones accidentariæ conducentes saluti animantium in eo degentium. Et quanuis huiusmodi calidum partim (vt dictum est) igneum, contrarietur humido aqueo, non tamen arbitrandum est ipsum in piscibus extinctum iri. Nam non potest humidum aqueum in eis peruenire vsque ad insectum calidū propter squamas, quarum munimento pisces obiecti sunt contra aquei iniuriam. Perinde ac si po- natur candela accensa & obducta pelle laterne in aqua, ignis ipsius candelæ non extinguetur per circumiacentem aquam, nam non potest illa penetrare circumdantem pellem. Sic & humidum quod diuturnioris vitæ causa est, neq; simpliciter aqueum esse debet, neq; simpliciter aerium, sed cōtemperatum ex vtroque, plus tamen aeris quam aquæ participans, quod humidum aqueum facile sit gelabile, & non pingue, & quanuis humidum aerem simplex minus compactum sit, & firmum, magisque subtile quam aqueum, cōpositum tamen & mixtum compactius est, firmi⁹ & grossius, quam aquosum, quod propter innarum fluorem cito deperit. Id herba liquido pro- dunt, vt quæ cito habent ortum propter earum fluxum humidum & aqueum, celerem quoque ha- bent interitum. Solidiora autem, & quæ plus habent humidi aeris, propensioris sunt vitæ, nā humidum aeris mixtum permanentius est, vt liquido constat in oleo & cæteris aereū participā- tibus humidum. Neque ex eo quod humidis nutriamur, sumi potest argumētum id humidū solum aqueum esse debere. Nam quia corpus nostrum mixtum est, oportet, & alimentum esse mixtum, neque vnumquam simplex mixto nutrimentum subministrare possit, quocirca in ajimē- to humidum est aerium & aqueum: haud minus quam in eo quod nutritur, & in neutro po- nendum est eorum alterum solum. xix. Animalia plurima venere vt cetera, & multi seminis, cito senescunt. Non quidem quantum ad annorum multitudinem, grauioremve ætatem. Nam animalia venere indulgentia non magis ætatem accelerant, neque senij constitutus attingunt an- nos, q̄ non indulgentia, vt homo in libidinem pronus nō celerius septuagesimum pertingit an- num (qui est annus senectutis humanæ) quā is qui continentioris fuerit vitæ, sed quā tum ad sene- ctutis proprietates & conditiones, vt pote frigiditatem, siccitatem, corporis imbecillitatē, & cæ- teras, quas quisq; prius venere exercet, citius sentiunt q̄ tēperatioris & cōtinentioris, præuenit q̄ senectus corporis ætatē senilem, nam id etatis canescunt, senicq; confecti sunt, quo alij ve- getioribus adhuc sunt viribus. Et hoc pacto cetera sunt intelligenda, quæ censu simili sententia in litera afferuntur, xx. Hac de causa minus equam & asinum. Mulus itidem & mula (nā vtrumq; latinus sermo pro eodem recipit) ex asino & equa p̄gignitur. Sterile est animal, & natura infœcundū, quā- do quidem nō generat, neque fere vllū animal quod ex duobus generibus natum, terij generis fa- ctum sit. Legitur tamē in animalibus mulam aliquando peperisse, sed id prodigij loco habitū est.

Mulum octoginta annis vixisse Athenis memorant. Asinis autem & equis lōge correptior vi- ta est. Demū passer (cuius etiā hæc litera facit mentionē) auicula est vulgo nota, sic dicta (vt per- hibent) q̄ ob nimiam salacitatē, comitiali morbum patiat, sitq; ob id breuissimæ vitæ. Mares vix vtrq; biennium excedunt, fœminis longiusculum spatium est. xxvii. Apes tamē q̄ dulcis plus habeat. Procreantur apes (vt fertur) ex bobus, sicut crabrones ex equis, fuci ex mulis, vspæ ex aff- nis. Apibus ipsi diuturnioris vitæ causa inter cæteras hæc est præcipua, q̄ fœtus cōcubitu nō p̄ generet, neq; veneri indulgeat. Quod cū fere omnes, tū Virgilius hæc carminibus attestatur.

Virgilius

Illum adeo placuisse apibus mirabere morem.
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem soluant, aut fœtus nixibus edunt.
Verum ipsæ e folijs natos & suauibus herbis.
Ore legunt.

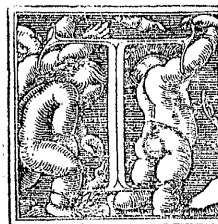
Vita eis longissima, septem annorum est, alteum nunquam vltra decennium durasse produunt. Sunt (vt inquit Sypporinus) qui mortuas si intra rectum hyeme seruatur, deinde sole verno tor- reantur, ac siculne cinere toto die foueantur, reuiuiscere existunt: Quando vero in totum a- imisse sunt, ventribus bubulis recentibus cum simo obrutis, vel, vt Virgilius scribit iuueniorū corpore exanimato reparantur. Qui sane in Georgicis hunc apium exortum explicat.
Hic vero subitum ac dictū mirabile monstrum
Aspicunt, liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes vtero, & ruptis effruere costis.
Immensasq; trahi nubes, atq; arbore summa
Confluere, & lentis vnam demittere ramis.

Virgilius

Tertij capitis annotat.

Novellas, nouos & teneriusculos palmites.

28

Ertium caput continet tres conclusiones, & vnum corollari- um ad secundam. Prima cōclusio. Plantarum quædā sunt quæ compluribus animalium longioris durationis existunt.

Hoc enim primo euenit, q̄ ipsæ minus aquosæ sunt, sed viscosæ: non facile gelabile neq; facile siccabile habentes hu- midum, frigidiores tamen & sicciores sunt: q̄ terræ sint nā- turæ. Secundo. Hoc euenit quod sibi specialem viuendi modum vendicant, animalium viuendi modo disparem.

terquam insectorum, quib⁹ plantæ nonnulla similitudine habent communia. Plā- tæ enim quotannis iuuenescunt, nam furculos & nouellas proferunt, regenerant, & se reparare vidētur. Et non totæ simul senescunt: sed vbi ram⁹, vbi si pes aliquis perierit, protinus iuxta corruptum repullulat alter, & ita de radice: vt cum eius alia quid corruptum fuerit, renascitur alterum, primi damnum reparans. Hæc autem animalibus non cōtingunt. hæc itaq; de causa plāte diuturniores durabilioresq; nō iniuria videntur.

29

Secunda. Plantæ (vt iam dictum est) insectis animalibus assi- milantur. Nā vt eius generis animalia diuisa viuunt, & ex vno duo fiunt, aut mul- ta: ita quoque in plantis cōpertū habetur vt diuisæ viuant, & ex vna duæ multæque fiant. Hoc tamen interest, quod insecta animalia diuisa multo tempore dura: ne- queunt. orga enim non habent suarum functionum: neque ipsis noua reparare cō- cessum est. Plantæ autem id possunt: vbi que potentia radicem generantes, reger- minandique virtutem.

30

Corollarium. Ex quo iterum intelligere promptū est cur- cum vna partium senuerit, pars relicta nouam regerminet: & id quidem lōgam ef- ficere vitam. Si enim plantæ particulam humi defixeris, radicem assumit, ve- getat, excrescitque in arborem: a qua si iterum plantulam demis, alicubi defixa tana- dem radice herabit: & id quoties demere, a plantare, inferereque liberit, eueniet: quod vbi que reuivendi atque regerminandi virtus asit. Quemadmodum itaque id vides in a plantatione hac: ita in vna et eadem manente planta videre licebit, qua- re nil mirum si diuturne (vt que semper se reparant) cognoscantur esse plantæ.

31

Tertia. Nonnulli etiā et alijs animalibus pariter et plantis commune reperit- tur. Nam animalia quorum superiora grossiora sunt, permanentioris sunt vitæ. Hinc masculi suis fœmellis (vt in pluribus) cognoscantur diutius viuere: habet

enim corpulētiora atq; grossiora superiora, calidiora enim sunt: ferturq; calidum sursum: frigidum autem deorsum possidet. & nanus quidem magis quam scemelle partes illas grossiores habet. Ita plantæ robustarum grossarumque summitatum (summitates enim & superiora plātæ, voco radicem, et quæ radici vicinæ adiacēt: est enim radix, plantæ caput) longiore perdurāt tēpore. Et de ijs loquor plantis quæ in arbores se erigunt: et non de ijs quæ epitegæ sunt, annuæque durationis. illæ enim vt quedam herbæ vnicō anniculo ex semine prodeunt, increscunt, suumque senitū nocte intereunt. Sed de his plura dicere, ad determinationem illam quam de vegetabilibus et plantis referuamus faciendam, attinet. Et de longitudine et breuitate vitæ, quæ modo diximus, nunc dicta sufficiant: nouamq; parem determinationem de iuuentute et senectute, morte et vita, et aspiratione et respiratione. quæ cum determinata fuerint, finem suum affecta erunt quæ de anima nos determinaturos promissimus.

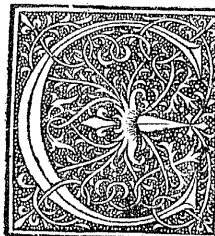
Fertij cap. scholia. xxviii. Plantæ enim quorūnis iuuenescunt. Duplex esse cōperitur pi plātis ætas. Vna annua, & quæ rota vnius anni circulo absoluitur, in quatuor nigesta partes, anni partibus respōdentes, pueritiam veri, adoleſcētiam aſtari, a- pulſam ætatem autūno, & senectutem hyemi accommodaram. Et que madmodū anno succedit annus, & hyemi ver, per continuam cæli reuolutionē, ita & huiusmodi ætas in ipsis renouatur, senectutiq; hybernæ succedit verna iuuetus, in qua quotannis reuiescunt. Altera est plantarū ætas complectens totam earum durationem, in quatuor itidem distincta partes, infantiam, qua teneriusculæ se humo plantulæ attollunt, adoleſcentiam, qua robur & incrementum desumunt, adultam, & (vt ita dixerim) virilem ætatem, qua cōpletum affectu cremētum, infractis adhuc viribus constant, & senectutem, quia ad sterilitatem areſcentiamq; decidunt. Et vna quæq; istarum ætatum in plantis attollentibus sese in sublime, & solido robore nixis, plures complectitur annos, pro diuturnitatis vitæ earum diuersitate. Neque istarum ætatum posteriori vquam succedit prior, non enim recidunt plantæ ex senectute in huiusmodi iuuentutem, sed senio confectæ emoriuntur. litera autem de prioræ ætate, quæ annua cōpletur reuolutione, loquitur. Hæc autem animalibus non contingunt. Hæc, quotannis iuuenescere, repullulare, & vbi aliquid corruptum fuerit, loco eius alterum renasci. Nam si pars aliqua animalis fuerit reſecta, vt auris, vt digitus, nunquam natura pars illa reſciscit, quemadmodum loco rami excisi alter renascitur. Quod si quis obiectet vngues & crines reſciscere, inualido nititur argumento. Nam partes animalis non sunt, sed ad ornatum & munimentum ipsis concessa. Si quis rursus ablatam pellem aut carnē in animali reparari afferat, quinnimmo per nutritionem partes quasuis perditas restitui, non agit adhuc contra Aristotelem, qui id de plantis adductū intelligit de partibus insignis molis per reſecationem deperditis, vt ramo aut stipite ampūato, & nō de partibus illis homogeneis, minusq; præcipuis, aut etiā p cōtinuū defluxum deperditis, quorum vt deperditio insensibilis est, ita & reparatio. Neque ex hoc consequitur plantas maiorem sortiri perfectionem quam animalia, quod partes deperditas reparandi vim habeant, non autē animalia, nam id, sese inquam quotannis renouare, partesque amillas reproducere, perfectionem non arguit, cum fiat solummodo secundum vim vegetatiuam, quæ non minus in animalib' est quam plantis, ramesq; alio modo his quam illis conueniat. Neque quispiam adduxerit ad id cōprobandum, id Aristotelis in Topicis, bona diuturniora, præstantiora esse, & proinde plantas, qd diuturniores sunt animalibus, esse natura nobiliores. Nam id commune principium de bonis moralibus, quorum esse effectio quæue in consultationem veniunt, intelligitur, non autem de ceteris, quæ bona non dicuntur nisi quatenus entia sūt, qualia sūt corpora naturalia oia. Proinde Aristoteles nō dicit ea præstantiora aut perfectiora esse, sed eligibilia, qd de proſequeſdis, eligendis, fugiendisq; præcipuam inibi determinationem moliat. xxx. Si enim plantæ particula hu mi. Quod succisæ plantæ reſciscant, intelligendum est de ijs quarum radix post succisionem adhuc permanet viuens, alimentocq; suscepto nutritur, vt graminū, oleum, salicium, & similitum id genus arborum. Nam si radix emoriatur post succisionem, regerminandi virtutē haud quæq; habebit, vt demesse segetes non reſciscunt, quod post maturationem exareſcat radix. Alioqui non opus esset quotannis seminare agros, sed vnicā seminatione facta, ex manentibus radicibus noui crescerent culmi, reuiescerentque stipulæ. Sic cupressum succisam negant reſciscere. proinde eam funeribus adhiberi solitam ferunt. Diti que sacram haberi putauit gentilitas, quæ etiā illā aram inuisam que nuncupare consuevit. Sic & ballama ferreis excisis cultris exareſcunt, quod ferrum omnino horrescant, marmoreque incidi malint. Quod vero excisus ramus a tora planta, & terræ insitus, radicem producat, qua alimentum attrahat, & fiat planta actu, id ostēdit ramum etiam tori plantæ coniunctum, producendæ radicis potestatem habere. Nam per actionem non acquiritur noua in ramo virtus, sed ea prius inerat, & non reducebatur ab actu, qd non fuerit necessarium peculiarem illi ramo produci radicem, vt qui torus plantæ radici hære

PROLO. IN INTRODVC. DIAL. CCXLIX.

bat. Post detruncationē vero insita illa vis ad actū rediā est, qd a suo toto reſecatus ramus, & ita actu existens, noua radice indigebat. Perinde atq; gleba terræ cōiuncta ipsi terræ existēti in suo loco, grauitatē quidē habet, sed per eā motū deorsum nō exercet, qd in suo naturali loco quiescat. Eadem autē distracta a terra, & existēs in loco sursum, per eandē grauitatē exercet motū deorsum, re duciturq; ea grauitas ad suā functionē tū peragenda. Neq; ex hoc qd ramus perpetuo manens affixus plantæ, nunq; producturus est radicē, arbirandū est vim illi producendæ radicis insitā ramo otiosam esse, aut frustra, vt quæ nunq; reducatur ad actū. Nam potentia illa frustra est, quæ nō re ducitur ad actū eo tēpore quo nata est ad illū reduci. At ipsa vis insita ramo nō nata est reduci in actum, ramumq; producere pro eo tempore quo coniuncta est toti, neq; vt id tum faciat, vis illa ei indita est, sed solum pro eo tēpore quo a toto est semora, quo sane si non faceret otiosa censenda esset. Haud secus ac grauitas glebæ terræ otiosa censenda nō est, qd in suo loco naturali existēs, non faciat motū deorsum, quia non est nata facere motū pro eo tempore, sed cū extra locum suum fuerit, quo quidem tempore si nō deorsum moueret, censenda esset illa grauitas otiosa.

¶ Paraphraſeos in librum Aristotelis de Longitudine & breuitate vitæ, & in eundem scholiorum finis.

¶ PROLOGVS IACOBI FABRI STAPV: lensis in physices introductorios dialogus.

Harissime Stephane, quanta sit animorum beneuolentiā inter liberalium artium cultores in hoc nostro Parisio studio, vbi res cognita esset, exteri mirarentur. Certe mordaculum virum, & qui (vt aiunt) nasum rhinocerotis habet, tanquam Cerberum trifacem irident, execranturq; magisq; operæ pretium ducunt sancta amicitia iura colete, tanquam a mianerua (quæ olim & sapientiæ & pacis dea putabatur) geniti videantur. Nec iniuria, vt aiunt, nam & philosophia & philosophia, nisi sapientiæ amor? Quid philosophus, nisi verus eiusdē amator? Iure decet itaq; (vt recte sentiunt) ipsos esse amicos. Quo fit vt cum primū inuidōs, maleuolos, & sese mutuis dentibus lacerātes sentiūt, nō amplius philosophos reputent, sed eos pro flagitij cōditione in Pythagoreos canes versos putēt. Et ne nos ab eorū officio decideremus, mutua nos multos annos astrinximus beneuolentiā: vt tua & tuī & nostri Bohuslai Tinnensis mihi semper gratissima fuerit frequentia, et mea itidē vobis gratissima. ¶ Tu curasti vt nostræ paraphraſes castigatæ ab ipsorū effor matorū manib' prodeāt in lucem: qui sæpe ab archetypo deuiant, nisi vigilans castigatō affuerit. Bonū insuper tibi visum est, nos introductorios dialogos adijcere: quod eo libentius feci, quo magis tu et amicus et pro hoc negotio vigilas optaueris, petierisq; amicissimæ nostrorum cōphilosophantium turbæ exponendis, qui tamē suorum laborum fructum desiderarint, primū dialogum prælegere atq; prægustare debent: et id prenosse, Oneropolium, præsertim in secundo dialogo, in analogia docere, et eas aliquatenus denuare: et Enantii aliarum sectarum peritum (qui et si bi et sepe alijs obuersus, contrarius extiterat) analogijs manus victas dare.

¶ Personæ dialogorum: & earum nominum subiunctæ interpretationes.

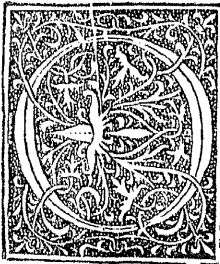
Hermeneus	Interpres
Oneropolus	Conſector
Polypragmon	Negotiator
Noerus	Intellectualis
Epiponus	Laboriosus
Enantius	Contrarius
Homophron	Concordans
Neantias	Adolescens

DIALOGVS IACOBI FABRI STAPV
lensis in Physicam introductionem.

Dialogi introductionis Physicæ annotat.

D. liber dialogorū. Dialogus, disputatio interpretatur. Estq; dialogus, liber in quo aliqui simul de aliqua re cōferentes differēteq; introducūtur. Obiter, in terim. Oppido, valde. Libēs ferulæ manū subdo: metaphora, libēs correctio nis pareo. Croesus olim Lydorū rex ditissimus auro: de quo meminit Ouidius. Diuitis audita est cui nō opulētia Croesi? qui tandē a Cyro bello superatus, tenui fa to vitam exegit. Cedo, dic. Finis præcipuus, cuius gratia, quod. Finis minus præcipuus, cuius gratia, quo. Sicarij, insidiatores viarum vntes sica. Hermeneus. Oneropolus. Noerus. Epiponus

Croesus
Ouidius
Cyrus

Neropole, Polypragmon hospes noster filium suū & mihi & tibi, morib⁹ & doctrina cōmisit educādū. Vnicus illi filius est: quem teneriuscule diligit. Assuit modo hic, tu aut aliquo abiueras. Ipse clāculum ad partē (nō audietē filio) me aduo cato, sic orsus inquit. O Hermenee, hoc sapius audiui, & verū est, philosophi fallere nō norūt: cū ipsi plurima norint, sed vt agricolæ steriles agros colendos feraces faciunt, ita & steri les adofcentulum animos curant, & ad fœcundam probitatē cuehunt. Et licet harum rerum quas tractant, sim imperitus: nam me alio iuuenem flexerunt parentes: illos tamen summa

beneuolētia prosequor, et te maxime omnium, et Oneropolū: vitamque meam vt cæcam, meque ipsum frequenter dāno: vosque solos literas callentes, fœlices repu to. Hinc singularem fiduciam in te et Oneropolo meā conieci, vt vos filij mei (dū ætas patitur) curam suscipiatis: ne se ipsum senex, vitamque suam (vt ego nūc meā ignorantem) detestetur, damnetque. Vnicus mihi o Hermenee hæres est: modo de hunc mihi saluet. Senui: nec mihi alteri⁹ habendi spes vlla relicta est, hunc tuæ fi dei commendo, & Oneropoli, vt sitis illis patres. Diligentiam eius perpēdetis, nūq; destitisset me die noctuque importunis precibus quaterere, donec ipsum vestris conspectibus statuissem. Hunc habetis, hunc excolite, hunc vestræ fidei mando. Hinc filium aduocat. O Epipone, inquit, hic Hermeneus piam tuā curam suscipiet, hunc patrem habeto, ipsi in omnibus obsequere, hunc honora, hic te bonum & scientem facturus est. Ego has tibi diuitias relinquere nō poteram, harum te ipse facere potest possessore. Et egressus limen collachrymantibus oculis, vale inquit Hermenee sem per tu, & Oneropolus: quē cū venerit nomine meo salutato. Mane, inq; o Polypra gmon vel hodie nobiscū in conuiuio, & Oneropolo filium tuum vna mecum com mendabis: rem nobis hanc q̄ gratissimam facturus. Haud possum, inquit: alia ne gotia me vrgent, meaque presentia requirūt. Vos autem in hac literaria educatione filij, mea præsentia nō egetis. Vt voles inquam, dū modo id pollicearis, te ad nos ali quando redituri, & aliquādiu apud nos manfurum. Polliceor, inquit: & filiū meum vobis obidem relinquo, & abscedit. Vis ergo puerū accersamus: vt ipsum videas, et corā interroges? O ne. Volo. Her. Heus puer Noere: huc aduoca Polypragmōis filiū, tuq; cū eo vna nūc nobis astate. No. Epipone celer adueni. Præceptores Her meneus et Oneropolus te accersere iubent. Epī. Vbi. No. In pomario deambulantes. Epī. Eamus ocyus. No. Eamus. One. Bone Polypragmonis fili, quod tibi no men est? Epī. Nomē mihi Epiponus, obseruā diffime præceptor. One. Tu que so dic que aim habes? Epī. Boni: vobis scilicet tribuentibus literas discere. Onero. Bo num certe, et id optas? Epipo. Vel maxime. One. Malles tamen modo aliquo loco

cum hoc Noero, & alia adolefcētum turba patris recessum interoblūscī. Epī. Imo discendo & audiendo. Nam pueriliū iocorum consuetudinē nō habeo, neque me oblectāt quicq;. One. Quid ergo? Epī. Liber, ac literarū studia. Her. Id pfecto in iuene laudabile multū, ingenuaque adolefcētis indolē demonstrare videtur. One. Sed tu quid potissimū discere, audireque peroptas? Edī. Philosophiā. One. Te ergo in rationalibus disciplinis mediocriter sentis eruditū. Epī. Aliquantisper, pericu lū facite: & vbi min⁹ sane sensero, ego libēs ferulę manu in subdo. One. Haud male ais. O Noere huic coequali tuo Physicam introductionē procura, quā ter quater ve rēpetitis vicibus legat, memorieque mandet: nos obiter expectātes deambulabimus. No. Curabo. Her. Iā aliquandiu moratī, nunc arbitrator aduentabunt. Sed quā One ropole spē de puero cōcipis? One. Bonā admodum. Ieta si ote puer est, benignus, & simplex: & nil mirum si Polypragmon ipsum vehemēter diligit, velitque ingenuā ipsius indolē pulchrioribus disciplinis aliquādo perfici, potius q̄ paternas artes sequi, que semper lucrum, & ea quorum fortuna domina dicitur, intendere videntur. Her. Verum ais. multum diues admodū est Polypragmō neque vr. q̄ cōgregādi cura ipsi defessa remittitur: nec opus erit hunc iuuenem vnicum eius filium negotiationem sequi. verum si prudēs & sciens manibus nostris euadat, recte, iuste, & liberaliter diu tijs, tot curis, vigilijs, periculis & laboribus a Polypragmone partis, vtē. One. Recte certe: & liberaliter vtetur. Sed ecce puer aduēat. Epī. Assum. One. Oportur e quidē nimum. studiuisti memoria tenere que mādauerā? Epī. Teneo. One. Diligē tius igitur attende. Epī. Attendo. One. Figurā igitur huic nostræ introductioni præpositā vides? Epī. Video. One. Figura hæc tota, mundum nobis representat sen sibilem. Mundum autē sensibile voco, totum cæli lunę cōcauo contentum: vt sunt ele menta, animalia, vegetabilia, mineralia, & mixta imperfecta, suaque accidentia. Et maximus iste circulo nm, cæli lunę cōcauū nobis insinuat: intra quod pulchro hoc ordine in se inuicē quatuor digeruntur elementa, ignis, aer, aqua, terra. Deinde par ui subsequuntur circuli: quorū primus circulus nature est. Secundus cause. Tertius, motus. Quartus, infiniti. Quintus, loci. Sextus, vacui. Et septimus, temporis. Quæ omnia in nostro magno circulo sunt cōperta: nisi vbi nigrum punctum instar spheru lę perspexeris. Priuationem em̄ eius cui apponitur, significat, nusquāque in nostro circulo reperiri potest. Et de hoc sensibili mūdo sunt octo physici libri. Neque in his perdiscendis vsquā alio mentem tuam deflectas: sed singula de ijs que in magno cir culo, & in hoc sensibili mundo contenta sunt, dicta intelligas, ad ea que sola applices: nisi interdum ex horum sensibilium similitudine, similitudinifq; quadā pportione, cælestia, supramundana, intellectualiaque rimari expediat. Tu igitur fili si figuram memoria teneas, eam nobis audientibus prome. Epī. Eaciām. Magnus circulus, cæli lunę cōcauum. elementorum ordo & situs. Ignis, Aer, Aqua, Terra.

Figure in
troductioni
physicæ
preposita
tae expla
natio.

Natura	Causa per accidens	Motus indifferens
Causa	Causa actū	Infinitum primo
Motus	Causa potentia	Infinitum secundo
Infinitum	Motus	Tertio
Locus	Generatio	Quarto
Vacuum	Corruptio	Quinto
Tempus	Augmentatio	Locus
Natura	Diminutio	Locus communis
Materia	Alteratio	Locus proprius
Forma	Secundum locum mutatio	Locus naturalis
Res naturalis	Motus subiectiuus	Locus violentus
Causa	Motus terminatiuus	Vacuum primo
Materia	Motus totius	Vacuum secundo
Forma	Motus per se	Vacuum tertio
Efficiens	Motus per accidens	Tempus
Finis	Motus acquisitiuus	Præsens
Causa propinqua	Motus deperditiuus	Præteritum

Causa remota Causa per se	Motus naturalis Motus violentus	Futurum.
------------------------------	------------------------------------	----------

Quid in natura.

8 **¶** **O**nc. Prompte admodum, postea singula eo ordine, eaque serie, qua nuper depro-
sisti, diffiniuntur atque interpretantur. Et quo melius ingenium tuum (quod suscipia-
mus educandū) arbitrio nostro deprehendamus, interroganti responsiones alterna.
¶ **Q**uid natura est? **E**pi. Natura substantiale principium est, quod unicuique transmu-
tationi subiectum essentatum est, aut transmutationis effectiuum. **O**ne. Ita semper
responde. Est enim hæc naturarum unicuique transmutationi, generationi, corruptioni,
augmentationi, diminutioni, alterationi, & lationi secundum locum, nata esse subie-
cta. hæc vero unicuique transmutationis, generationis, corruptionis, auetionis, di-
minutionis, alterationis, & lationis effectiua. Et hac diffinita diffinitione, vtriusque
naturæ diffinitiones sufficienter haberi posse puta. **N**ā prima particula propter ma-
teriā, secunda vero propter formam adiecta est. quo tamē cunctis sanius rectiusque
intelligēdi detur occasio: vtriusque particulatim subducta est diffinitio. **¶** **Q**uid ergo
materia? **E**pi. Est natura quæ unicuique transmutationi subiecta esse nata est: vt
(quemadmodum dicebas) generationi, corruptioni, augmentationi, diminutioni, al-
terationi, & secundum locum motioni. **O**ne. Cum tu generaberis, vbi erat vt in sub-
iecto tua generatio? **E**pi. In mea materia. **O**ne. Et quando tu corrumparis, vbi tum
tua corruptio? **E**pi. In mea materia. **O**ne. Quando tu aueris, vbi tua augmentatio?
Epi. In mea materia. **O**ne. Quando tu minueris, vbi tua diminutio? **E**pi. In mea
materia. **O**ne. Quando tu alteraris, vt calefcis aut frige fcis: vbi tua alteratio, vt cale-
factio aut frige factio? **E**pi. In mea materia. **O**ne. Et cum te transfers de loco in lo-
cum, vbi tua latio? **E**pi. In mea materia. **O**ne. Ad singula probe semper idē respon-
disti. **¶** **T**u modo materiam interpretare. **E**pi. Subiectum, hylen, potentiam, po-
tentiam subiectiuam. **O**ne. Sane hæc omnia, materiæ sunt nomina. **¶** **Q**uid forma?
ma. **E**pi. Forma natura est transmutationum effectiua. **O**ne. Recte ais. Cum ignis
alium ex lignis generat ignem: quæ illic natura generans, generationis que effectiua
est? **E**pi. Arbitror me debere respondere: ignis generantis forma. **O**nero. Debes. Et
cum aqua extinguit corrumpitque ignem, quid corruptionem illam efficit? **E**pi. Di-
cerem frigiditatem ac humiditatem, sed forte non tibi placet. **O**nero. An frigiditas
aut humiditas natura sit? **E**pi. Non certe. Nam neutra substantiale principium
est, sed non aduertebam. **O**nero. De natura quæro, quæ sit illius corruptionis ef-
fectiua, & non de accidentali, efficiente, instrumentoque. **E**pi. Iam teneo, & erra-
tum meum deprehendo: respondendum vtrique erat, aquæ ignem corruptentis for-
ma. **O**nero. Oppido iam sapis. Cum tu augmentaris: quæ natura eam augmentatio-
nem efficit? **E**pi. Mea forma. **O**ne. Et cum tu alteraris, vt cum frigore nimio in-
horrescis, quid in te alterationem, vt calefactionē inducit, caloremque reparat? **E**pi.
Mea forma. **O**ne. Verum ais, quando exteris calor eam non inducit. Et cum tu am-
bulas, quæ natura illam agitationem, & secundum locum mutationem, vt ambula-
tionem, efficit? **E**pi. Mea forma. **O**ne. **¶** **V**ides igitur quomodo omnis transmuta-
tio, vt generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, & latio, in natura est:
nam in materia a natura que proficiscitur: nā forma. **E**pi. Equidē video. **O**ne. Et
nō modo filii omnis transmutatio in materia est, sed & omnis quæcūque sensibilis af-
fectio. **¶** **F**ecit enim deus nostræ sensibilis machinæ, omniumque rerū optimus & sa-
pientissimus opifex, duas naturas hanc solū ad agendū: illam vero ad patiendū. **E**pi.
Intelligis hanc (vt arbitror) formā, & illam intelligis materiam. **O**ne. Intelligo. Et
vt materia sese habet ad agendum, ita forma ipsa ad patiendum. **E**pi. An quod dicis
teneam, incertum sum. **O**ne optime præceptor nuper dicebas, materiam vt solum
patiatur, a rerū optimo sapientissimoque opifice esse factam: & formā vt solum
agat? **S**i itaq; sane intellexerim, materia neutiquā agere poterit. **O**ne. Neutiquā fili,

Quid materia.

Quid forma.

Quid materia ad patiendum, forma vero sit ad agendum.

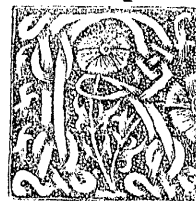
neq; quoq; forma pati. verū formā pati, materiā esse agere. Intelligis quorsum hæc
proportio? **E**pi. Intelligo. **O**ne. **¶** Interpretare igitur formā. **E**pi. Specie, actū pri-
mū substantialeque. **O**ne. Recte quidē. naturæ interpretes his p̄miscue nominibus
pro eodē vtunt. Sed meministi te ita naturā diffiniuisse. Natura substantiale princi-
piū est, unicuique transmutationi subiectū, aut transmutationis effectiuū, vbi primam
particulā substantiale principium posueris? **E**pi. Memini. **O**ne. Expedi igit quid hic
substantiale principium vocemus, intelligere. **E**pi. Sūmopere. **O**ne. **¶** **D**ic igit quæ
huiusmodi vocemus principia? **E**pi. Ea sunt quæ cū nō sint ex alijs, neq; ex alterutris,
oīa alia fiunt ex ipsis. **O**ne. Interpretare oīa alia. **E**pi. Res naturales oēs. **O**ne. Recte
ais, hac diffinitione diffiniuntur prima principia physica: nō quidē discipline, quæ digni-
tates, suppositionesq; aut diffinitiones sunt: sed prima principia res naturales consti-
tuētia, atq; stabilitia: cuius quidē diffinitio intellectus hic est. Prima principia phy-
sica, sunt quæ ex alterius nature physicis principijs minime constituunt (priora enim nō
habent) neq; vnū ex altero constituunt, sed ex ipsis res naturales constituunt oēs. **C**ō-
stituerent enim ex alijs principijs, si alterius nature principia, suæ quidē essentię substā-
tięque partē in se reciperent: perinde atq; tu tuū corpus, tuæ quidē substātię partē in
te recipis, similiter & animā. Et alterutrū ex alterutro fieret, si eorum vnū, alterum
constitueret, essetq; eiusdē essentię pars. Et cū dicimus oēs, rationē principiorū respici-
mus generalem. Fiunt enim res naturales omnes ex materia atque forma: quā qui-
dem particulā si omittas, dicāsque principia physica esse quæ nō fiunt ex alijs, neque
ex alterutris, sed res naturales, vna quidē aut plures fiunt ex ipsis: hāc diffinitionē sin-
gulis apte applicabis. Et nihil hic referre putamus ita enunciaſſe, ex ipsis omnia alia
fieri, aut, omnia alia fieri ex ipsis. **N**ā passim vbiq; in philosophia, dictorū rectā
sanamque intelligentiā petimus: indignūque reputamus, & a philosophia dignitate
plurimū alienū, in ea sophismata tractare, sensusque sophisticos exquirere. **E**pi.
Indignum certe, & videor hāc mihi pulchrā declarationem plane intelligere. **O**ne.
10 **¶** **S**i te rogem an materia & forma ignis, rerum naturalium sint principia, habes quid
respondens afferas? **E**pi. Habeo. dicam equidem ignis materiam & formam, vnus
aut plurimū rerum naturalium esse principia. **O**ne. Nihil refert, vnus sint, aut pluri-
um. Sciscitabor causam, quare inquā? **E**pi. Quia cū nō sint ex alijs, neque ex alter-
utris, res naturales vna quidē aut plures fiunt ex ipsis. Et sicut me docuisti, ego cautius
atque ex industria omnes omisi. **N**ā diffinitionē haud applicare potuissem quādoqui-
dem ex materia & forma ignis, non omnes res naturales fiant: ita saltem mihi videtur.
One. Sane cōcipis. **N**ā ex illis neque sit aer, neque aqua, neque terra, neq; aliud quic-
11 quā, quod non sit ignis. **¶** **R**ursus si te interrogare pergā, vbi rerum naturalium forma
sit? **E**pi. Adiciam, in eius materia. **O**ne. Nam materiam ad patiendum, recipiens
12 dūque posuimus. **¶** **A**n materia principium formę sit, an forma principium materiæ?
vide ne erraueris, principio principium ponens. **E**pi. **H**esito. Dicā tamen, etsi incer-
tus, materiam principium subiectiuum formę esse: sed non quod formā constituat,
quodque formę essentiam, substantiamque præstet. dicam itidem formam materię
principium formale esse, & vt quod est in subiecto: sed non quod materiam constituat,
materieque essentia suggerat. nam materia principium esse non posset. **H**er. De te no-
bis filii **E**pipone hac tua cauta responsione, mirū in modū bonā spem adauges. **O**ne.
13 **¶** **L**ongius progredere: an materia, rei naturalis sit principium, pariter & forma? vt
materia ignis, principium sit ignis: & forma ignis sit ignis principium? quod si ita fue-
rit: an consimiliter arbitreris materiā ignis, principium esse ignis: vt & principium
formę? & formam ignis, hunc in modum principium esse ignis, & vt forma princi-
pium materiæ? **H**er. Obtūdis puerū nimium p̄pensa quęstione. **O**ne. Non obtundo,
nā celer apprehendēdo puer est, dic fili, aut vis potius quęſita resumā? **E**pi. Tentabo.
Materiā rei naturalis principium esse, pariter & formā: vt materiā ignis principium esse

Quid prici-
ma prici-
pia physica.

Quid mate-
ria sit prici-
cipium sub-
iectiuum
formę,
forma ve-
ro princi-
pium forma-
lem materię

ignis, itidē & formā ignis: paulo ante tibi interrogātī respōdi, causamq; adhibui. Cū
 rursum percōtaris, an materia ignis, ita p̄cipiū sit ignis, vt eā dixi p̄cipiū esse for
 mē? Nō. Nā materia ignis, p̄cipiū ignis est, vt ipsum cōstituēs, essentiaē substā
 tięq; partē ministrās, Et cōsimili modo forma alterā substātię partē igni suggerit.
 quod quidē materia formę minime facit, itidē neque forma materia. **One.** Tua hęc
 respōsio me deletat. Et si ita dicere peigas, Polypragmonis loculos, imo vero diuicias
 Crcēsī, pulchri animi tui cōparatione thesauri nihili pendā. **¶** Sed quod magis
 existimas, materiā & formā rei naturalis esse p̄cipia: an materiā p̄cipiū formę,
 & formā materię? **Obtices.** **Epi.** Verū, nā quid respōdeā, haud satis cōpertū habeo.
One. Theaurū illū quē loculis paternis, diuitijsq; Crcēsī p̄ferebā, nobis forte oc
 culare vis. Sed cedo, nōne perpēdis materiā rei naturalis p̄cipiū essentia intrinsecū
 esse? pariter & formā? **Epi.** Perpendo. **One.** Et materiā formę p̄cipiū essentia
 substātięq; extrinsecū, itidē & formā materię? **Epi.** Et hoc iterū. **One.** Et p̄cipiū
 substātia alicui intrinsecū, magis illius p̄cipiū est, eo ipso quod eiusdē p̄cipiū
 sit substātia extrinsecū. **Epi.** Est. **One.** Ne tibi ratio p̄cipij data, quæ est ex ipso
 aliud fieri, eius cōparatione quod cōstituit, tibi magis cōpetere vidēt? **Epi.** Videtur.
One. Materia igitur rei naturalis essentia substātiaq; (vt diximus) intrinsecū p̄ci
 piū, magis p̄cipiū est, q̄ formę p̄cipiū: cuius essentia p̄cipiū extrinsecū est.
 Et ita de forma in cōparatione materię sentiendū est. **Epi.** Sequitur. **One.** Haberes
 ergo modo quid respōderes? **Epi.** Haberem materiā scilicet & formā magis pro
 prie rei naturalis p̄cipia dici debere, q̄ materiā p̄cipium formę, atq; formā p̄ci
 piū materię. **One.** Sed procedamus. **¶** Quid res naturalis? **Epi.** Est quæ cōstat ex
 naturis. **One.** Vt ignis cōstat ex materia & forma ignis, & aqua ex materia & forma
 aquæ: quæ admodū tu ex tua anima cōstas atq; tuo corpore. Quod em̄ in te est ratio
 nalis anima, in igne est ignis forma: & quod in te corpus est, in igne ignis materia
 est. **Epi.** Intelligere videor: sicut hęc duo habeo, animā videlicet & corpus meas qui
 dē duas naturas, ex quibus cōsto, constituorq;: ita que que ignis duo habet, duasq; na
 turas, formā scilicet, quę meæ animę respondet: & materiā, quę meo respōdet cor
 pori: ex quibus duobus ignis constat constituiturque. **One.** Haud erras. Ita est. Et si
 cut tua anima (quæ tua forma est) omnem tuam efficit in corpore sensibilem opera
 tionem, ita & forma ignis in materia ignis omnē ignis efficit operationem, affectio
 nemque omnem: vt caliditatem, siccitatem, luciditatem, leuitatē, raritatem, & motū
 sursum. Fecitque rerum omnium optimus opifex rem naturalē omnem duabus cōsta
 re naturis: omnemque duabus naturis, materia scilicet atque forma, nexuit hac scilicet
 ad agendū: illa vero ad patiēdū, essetque altera sine altera, ociosa, at nihil in natu
 ra vacuū ociosūq; sit vnq;: & oēm ex sua materia, sua forma, & vtriusq; simul vnio
 ne cōfurgere voluit. Et reuera materia linea est, forma superficies, & vnio illa, pro
 fundū. Et ex illo suo ternario res naturalis oīs perfecta cōfurgit, imitaturque quātū
 cunq; potest suū p̄cipiū, nititurque ipsi quoad potest assimilari. **Her.** Noli o **One**
 ropole puerū analogijs ludere. **Epi.** Vis ne ergo rē naturalē oēm ex lineis & super
 ficiebus cōfurgere perfectā, cōpositāque esse: quādoquidē ex materia & forma cō
 flata sit? **Her.** Vide an ne nō recte sentire te puerū ludere. **One.** Dico fili, & nō dico
 vt cōcipis. nūc autē intelligere nō possis, sed tu aliquādo intellectus? reserua. **¶** Nūc
 autem dicas, quot rerum naturalium genera? **Epi.** Quinq;: elementa, animalia, vegeta
 bilia, mineralia, & mixta imperfecta. **One.** Elementa sunt sili, ignis, aer, aqua, terra.
 Animalia: homo, & bruta. Vegetabilia: arbores & herbe. Mineralia, lapides, metala
 la, & cetera similia quæ effodiunt̄ eruunturq; a terra. Mixta imperfecta: vt aeris flā
 me nubes, pluuia, nix, grādo, ventus, & cōsimilia. **¶** Quæ dicunt̄ secundū naturā?
Epi. Rerum naturalium cum ipsis cōueniāt accidentia. **One.** Vt igni maxima caliditas,
 siccitas, luciditas, leuitas, raritas, motus sursum, sua dimensio atque figura: que me

admodū sanitas, pulchritudo, corporis robur, atq; firmitas, tibi secundū naturā cōue
 niunt. **¶** Quę præter naturā? **Epi.** Rerū naturalium accidentia, cum ipsis disconue
 niāt, suarq; naturæ sint aduersa. **One.** Vt. **Epi.** Ego exemplū tuū aduertēs dicerē. vt
 igni frigiditas, humiditas, opacitas, grauitas, motus deorsum, disconueniēs quātitas, &
 figura: mihi vero ægritudo, deformitas, corporisq; enervatio & debilitas. **One.** Re
 cte. **¶** Interpretare ergo rē naturalē. **Epi.** Totū, cōpositū, corpus sensibile, hoc aliqd.
One. Vides ergo nos primū exegisse circulū? **Epi.** Video. **One.** Respirādū igit̄ no
 bis modicum est, modicaque interiecta quiete resumendi erunt labores. Tu ad me
 redito cum primum voles, & me minus occupatū senseris. **Epi.** Redibo. **One.**

E uerteris Epipone, et quid petas scio. Causa te huc aduexit. **Epi.**
 Videlicet, vt causam mihi declares, ac eius modos, eiusq; species
 aperias. **One.** Faciā. Attende igitur attentiuscule. **¶** Tu interro
 gatus quid causa sit, ita respōdere debebis: Causa est ad quā aliud
 sequitur. **¶** Quid est ad eā aliquid sequi? Est ex ea, per eam, ab
 ea, ipsiusque gratia aliquid esse aut fieri. **¶** Quid effectus? Id ip
 sum est quod ad causam sequit̄: vt quod ex aliquo, per aliquid, ab
 aliquo, alicuiusve gratia sit: vt tu ad corpus sequeris, nam ex corpore subsistis, ad ani
 mā, nam subsistis per animam, ad parentes, nam ab eis ipsis ortum ducis. sequeris et
 ad sapientiam: nam sapientiæ gratia (quæ deī cōtemplatrix est, amatrix, memorque
 perennis) nasceris, hæc itaque quatuor, corpus, anima parentes, sapientiā, tuæ sunt cau
 sæ: tu vero eorum effectus. **¶** Quid causa materialis primo, in primaque eius signi
 ficatione? Est ex qua cum aliquo sit aliquid. Et hæc scientiam omnem et artem om
 nē ambit: vt in gramaticis literæ, dictionis sunt materia. In logicis subiectum, præ
 dicatum et copula, enunciationis sunt materia. Et cōsimiliter rhetor, musicus, arith
 meticus, geometer, astronomus, moralis, politicus, philosophus et artifex, suam suo
 modo habent materiam. Attamē de ea solum quę physica est, et rerum naturalium
 materia, nobis, propria aptaque determinatio est, quocirca subiungitur, quid rerum
 naturalium materialis causa. Ea em̄ est, ex qua cum forma sit cōpositum. **¶** Quid
 causa materialis secundo? Est in qua aliquid sit vt in subiecto. Et quia bifariam ali
 quid in aliquo esse vt in subiecto contingit, vno modo vt consubstantiale in consub
 stantiale: quemadmodum tua anima in tuo corpore, quorum vtrunque tibi substantia
 le est, et alterum alteri consubstantiale, quippe quæ simul totam concausent consti
 tua itque substantiā: altero modo vt accidens in subiecto, quæ admodum calor in cor
 pore tuo: idcirco subiectū ad duo cōparatum, substantiā scilicet et accidens, materia,
 et hoc secundo modo causa materialis esse dicitur. Et materiā primo modo, materiā
 ex qua dicere solent, secundo vero modo, materiam in qua, et materiam subiectiuam.
¶ Quid causa formalis? Est per quā res habet esse. Et eius hæc ponunt̄ elemēta. **¶** For
 ma dat esse rei, rēque cōseruat in esse. Ipsa nāque præsentē, res est: et ipsa fugiente,
 absenteque, res ipsa perit, atque amplius non est. **Epi.** Vocas ne elementa p̄cipia,
 quo pacto dignitates, suppositiones et diffinitiones vocare solemus? **One.** Voco. Si
 em̄ substātia fuerit, dat esse substantiale, et esse simpliciter: vt tua forma dat tibi esse
 substātiale, et simpliciter: et ipsa præsentē corpori, vt in subiecto, et cōsubstātiale in
 cōsubstātiale: procul dubio te cōseruat, atque es, ipsa vero fugiente, protinus peris:
 neque amplius vsq; subsistis. Et si accidens fuerit, dat esse accidentale, et secundum
 quid, ipsumque cōseruat: vt quantitas esse quantum, et qualitas esse quale: vt calor
 dat esse calidum, et cōseruat, quo quidem calore alicui præsentē, et sufficiente quidē,
 ipsum calidum est, ipso autē absente nō amplius calidum manet. At quia hæc formę
 ratio huic disciplinæ propria accōmodaque non est, sed elementū cōmune atque va
 gum: idcirco causæ formalis physice diffinitio subnectitur hūc in modum. **¶** Causa
 formalis rerum naturalium, est per quā res naturales vna quidē aut plures existūt.

Nihil refert. Nam per vnā, vna res naturalis: & per plures, plures res naturales existunt. ¶ Quo pacto diducit causa formalis? In causam formalem substantialē, & accidentalem. ¶ Quid causa formalis substantialis? est quæ dat esse substantiale, & quæ substantia est: vt anima. ¶ Quid accidentalis? Est quæ dat esse accidentale, & quæ accidens est: vt calor. ¶ Quid causa efficiens? Est a qua aliquid fit, vt cōseruatur, producit, aut corrūpit. ¶ Quo pacto diducitur? in causam efficientē, cōseruantē, in producentē, & corrūpentē. ¶ Quid cōseruās? Est a qua aliquid ne deficiat cōseruatur: vt calor & siccitas ignis, calor & humiditas aeris, frigiditas & humiditas aquæ, frigiditas & siccitas terræ: & in nobis sanitas. ¶ Quid producēs? Est a qua alterū producit: vt ignis ignē producens, aer aerē, aqua aquā, terra terrā, & homo hominē. ¶ Quid corrūpens? Est a qua alterū corrūpit: vt corrūpens ignē, aerē, aquā, terrā aut hominē. ¶ Quid causa finalis? Est causa gratia cuius aliquid fit: vt in nostro circulo elementa gratia mixtorum, & omnino minus perfecta, perfectiorū gratia fiunt. ¶ Quo pacto partitur causa finalis? in finem precipuū, & cuius gratia: & finem minus precipuū. ¶ Quid finis precipuus, & cuius gratia? Est causa cuius gratia aliquid fit, cū ipsa ulterius alterius gratia non sit. Et hanc eandē, finē prima intētionē nonnulli vocat: vt in nostro sensibiliū circulo elementa sunt gratia mixtorū, & imperfecta mixta gratia perfectorum, mineralia gratia vegetabilium & animalium. Elementa vero, imperfecta mixta, mineralia, vegetabilia, & cetera animalia mētis rationisq; expertia, hominis sunt gratia. Sic enim natura, immo naturę ac omnium optimus fator atque effector, semper imperfectiora, perfectiorū ordinavit gratia: quę si imitari desideramus, nos semper opera nostra ad meliora dirigere oportet: vt opera corporis ad opera animæ, & opera animæ ad vnum optimum ipsius animę actum. ¶ Quem ipsum ais? ¶ One. An quicq̃ melius esse putas, q̃ deum vniuersorū & maximū bonum cognoscere, cognitum amare, & semper sibi presentem memoria reuocare? ¶ Epi. Nō puto. ¶ One. Talem igitur optimū mentis nostrę actum dico. homo aut in nostro sensibili circulo amplius finem suū non habet. ¶ Sed collatione ad ea quę in ipso cōtinētur, facta, homo eius finis precipuus esse videtur. Nā ipse est cuius gratia omnia alia nostri circuli sint, nec ulterius alterius gratia (quod in nostro sit circulo existat. ¶ Epi. Ausim te aliquid vnū interrogare? ¶ One. Vt vis. ¶ Epi. Quod sciscitari cōcepi, forte preter propositum esse iudicabis. ¶ One. Haud cura. ¶ Epi. Vt ergo tibi placet, hæc me audisse meminī: foelicitatem scilicet hominis esse finem, & Aristotelē contendisse contra illud Solonis Atheniensis, postea a peritissimo poeta carmine notatum: ¶ Sed, scilicet vltima semper ¶ Expectanda dies homini est: dicitque beatus ¶ Antē obitum nemo supremaque funera debet. ¶ Et voluisse contra Solonis sententiā, hominē in hac vita vere dici posse foelicē. Quare videtur & in hoc sensibiliū circulo posse habere suū finē. An tu in hoc Aristotelē non approbes? cū te vt Peripateticū, & fere nusq̃ ab eius sententia dissentientem, celebrent omnes. ad te profecto & Hermeneis accessi miro desiderio percitus, vt Peripateticę sectę sim discipulus. ¶ One. Approbo fili & in hoc vel maxime. Et quauis quod queris, huic loco minus sit accōmodū: licet tamen aliquantulū tui gratia digredī. ¶ Quod petis charissime fili, nos, vt puto, natura ipsa docebit. Vidisti aliquando pulchrā arborē? ¶ Epi. Vidi equidem, & bonā. ¶ One. Bonū igitur fructū afferēbat. ¶ Epi. Afferēbat. ¶ One. Et quā optimum quidem poterat. ¶ Epi. Quā optimum, vt puto. ¶ One. Modo nō esset impedita, & optimā eius operationē, videlicet quam optimi fructus poterat productionem, alterius ne gratia, & substantiæ quidē faciebat? ¶ Epi. Faciebat hominis scilicet gratia. ¶ One. Qui mentis intellectusque particeps sit, & solus deum in nostro sensibiliū circulo cognoscens. ¶ Epi. Videlicet. ¶ One. Vides ergo quomodo arbor illa optimā suę naturę operationē exercet, & alterius superioris

Pulchra rerū naturalium ordinatio.

Aristoteles. Solon. Quidius.

Investigatio foelicitatis humanę per arboris naturā

ris substantię gratia: optimū scilicet quē potest fructum producens, quem quidē suū finem consequendo, superiori reddit substantię? ¶ Epi. Video. ¶ One. Videtur ne tibi homo ad aliquem fructū afferendū factus? ¶ Epi. Arbitror in similitudine. ¶ One. Et optima eius operatio, optimus eius erit fructus. ¶ Epi. Mihi videtur. ¶ One. Optimus igitur eius fructus, operatio sapiētię est: quæ sola æterna cōtēplatur & respicit. Sed fructus ille optimus qui æternorū cōtēplatione genitus est, alterius ne superioris substantiæ gratia erit? cum homo substantiarū optima nō sit, & omnia infra hominē suas optimas efficiant operationes alterius & superioris substantiæ gratia? ¶ Epi. Mihi quidem sic natura docere videtur. ¶ One. Et id cuius gratia aliquid fit, finis est. ¶ Epi. Est. ¶ One. Illū igitur superioris substantię finē cui homo suum optimū reddat fructum, hominem in nostro sensibiliū circulo dixi nō habere: vt reliqua omnia infra ipsum hominē, suum habent. nam in nostro sensibiliū circulo nulla substantia homine superior præstantiorque est. In ipso tamen finē vnum habere potest, vt optimā eius operationem: quæ in sensibiliū circulo alterius gratia nō est, sed eo ipso in circulo cetera omnia ipsius sunt gratia, & qui finis hominis secundū accidens est, ab Aristotele dictus huius vitæ, & in hoc sensibili mundo, hominis bonū, finis, & foelicitas. Et recte quidem nam in hoc sensibili mundo, alterius gratia non est. ¶ Epi. Videor te quosdam modo intelligere. Aristoteles & Solon Atheniensis de hominis fine secundum accidens sumpto locuti sunt: tu autem de hominis fine secundum substantiā sumpto loquebaris. Ad quam quidem, hominis finis secundū accidens sumptus (vt arboris optimus fructus ad hominē) ordinatur. ¶ One. Id ipsum. ¶ Sed quem immortalibus & æternis fructū immediate debere censebis? quē mortalibus & caducis? ¶ Epi. Mortalibus & caducis corruptibilem, caducumq; fructum: immortalibus vero & sempiternis immediate debitum existimo immortalem, & sempiternū. ¶ One. Sic caducū caduco, & sempiternum sempiterno rite sine medio cohærebit. Et optimus noster fructus, immortalibus substantiis & æternis immediate debitus est. nam substantiæ homine superiores, immortales atque sempiternę sunt. ¶ Epi. Ita consentiunt omnes. ¶ One. Optimus igitur hominis fructus, immortalis est, & sempiternus. Sed qui immortalis & sempiternus esse possit, nisi mens a qua proficiscitur, immortalis sit, & sempiterna? ¶ Epi. Nullo pacto. ¶ One. Est igitur mēs nostra, nosterq; animus, immortalis & sempiternus. ¶ Epi. Eius & omnium laudetur parens optimus. ¶ One. Laudetur. ¶ Optas ne illā animi tui sempiternitatem in tuo fine possidere? ¶ Epi. Et tu, vt arbitror, maxime. ¶ One. Quo modo arbor illa (quæ modo nos docuit) in homine finem suum attingit? Quo procedat, declara. ¶ Epi. Mihi quidem id difficile. Sed quoniā poscis, meum qualecūque afferā iudicium. Primum vegetat, & se erigit in plantulā, solas frondes, solaq; folia ferens. Hinc priusq̃ arbor perfecta fit, suumque natura sit incrementum, flores profert spirātes, mox flores & fructum: neque fructum sine floribus vnq̃. ¶ One. Fili, illa non est vera arbor, veri flores, verum odoris spiraculum, verus fructus, sed tu: & illa solum tui est similitudo, si naturā sequeris. Cum enim primum nasceris, ad statum tempus in plantulā erigeris, folis sensibus & appetitu vtens, & hæc tua sunt folia. Hinc priusq̃ tu arbor adulta sis, tuumque sumpleris incrementum, rerum nomina discis, & quædā ad virtutes præparamenta iacis. Et hi nostri sunt primuli flores: spirātes quidem, sed nondū fructū afferentes. mox perfectas nasciscimur nostrarum operationum consilio & prudentia moderatarum virtutes: quæ consequo pulchras scientias, pulchros intellectus, & ipsam deniq; pulcherrimam sapientiam trahunt. Et hæc virtutes in nobis quidem naturam sequentibus, optulcherrime amice, spirantissimi & veri sunt flores, qui naturæ ordinatione fructum præueniunt. Sapiētia autem, eiusque operatio, optimus ille & verus in nobis fructus est, qui (vt neque arboris fructus non præuenientibus spirantibus flosculis) sine virtutibus nunquā acquiri potest. Si id igitur velis, naturā sequere, Philosophā

Immortalitatis alicuius argumentum.

Quomodo hęc ad foelicitatē referat, per arboris manifestatio.

siquidem (vt dici solet) naturam sequuntur, et veritatē. Stude igitur et enitere virā
 tutes tibi cōparare, quo possis aliquando tuo optimo fructum tuo substantiali fi
 ni reddere, et animi tui sempiternitatem in tuo substantiali sine possidere: vt arbor
 optimum sui fructū pio dei cultori exhibendo, suū substantiali sine possidere: vt arbor
 possidetque in hoīe. Hac tua interrogatiōe nos huc nescio quomodo adduxisti. **Epī.**
¶ An ista sensibilia ad mentem nostrā immediate censeras ordinata? One. Amice, **43**
 hęc vix itelligere sufficias. Immediate nostro corpori adiniculū prębēt. Et homo
 in cōfinio vtriusq; naturę & mortalis & immortalis est, vt riusque nexus, & mediū ad
 vtrāque. Nā per mortale mortalibus cōiungit, & ad mortalia descēdit. Per immorta
 le, immortalibus, ad immortaliaque ascendit. Prębent itaque hęc corruptibilia sensibi
 lia immediate corruptibili corpori aliquē vsū: quo mediante menti prębent contē
 plationē, & necessarias eternasque veritates: quarum mens ipsa, ipseque animus, cū e
 ternus sit, pręcipuus author est & opifex: hasq; in se retinet veritates: vt eternū ve
 ritatum eternū sit & subiectū. Sed define plura rogare: sine nos ad ppositū nostrū
 reuertī. **Epī.** Sino. iam. Hęc tñ digressio ne mirū in modū demulsi: & cā quātum
 possum memorię affigo, mihi forte alias amplius valiturā. Nā cū quid in me mora
 tale, & qđ immortale sit, cognosco: semper immortale pręferre cogito, ipsumq; summo
 pare excolere, modo mihi sit adiutor optim' animi pater & factor. **One.** Oib' adest **44**
 bone fili. **¶ Pręcipui finis, & gratia cuius determinationē expleuimus. De fine igit**
minus pręcipuo, & quo, explendū est, de quo si quis percontē quid sit, ita responden
dum est. Finis est, qui vterius alterius sit gratia: vt mixta, elementorū sunt finis, que
quidem iterū alterius sunt gratia, hominis videlicet. ¶ Quid causa propinqua? Cau **45**
sa est que particulari nomine designatur, aut inter quā & suum effectū haud multę
interiacent causę: vt huius domus hic edificator causa propinqua est: nā particu
lari nomine designata. & tuus pater, tua causa propinqua est. nā inter tuū patrē & te
ipsum non multę interiacuerunt causę. ¶ Quid causa remota? Est que nomine cō **46**
muni designatur: aut inter quā suū que effectū multę intercipiuntur c. usq; vt huius
domus edificator & artifex causę sunt remotę. nā cōmuni nomine designata. Et
tuus abauus & atauus, tuę causę remotę. nā inter ipsos & te multę interueniūt in
tercipiunturque causę. Et quāto nomine cōmuni des gnetur, aut inter ipsam & ef
fectum plures eiusdē seriei causę intercipiuntur, tanto remotior causa perhibetur.
Et reuera prima harum diffinitionū particula diffinitę sunt causa propinqua & re
mota, vt penitus idē sunt vt particularis atque vniuersalis causa. Epī. Vis eigo cum
dicatur, causa que particulari nomine designatur, propinqua est: idem esse ac si plane
dicatur, causa particularis est: vt quādo indiuiduo nomine, vt hic ignis: aut indiuidua
specie, vt homo, designatur? One. Id ipsum. Et quę singulari ac indiuiduo nomine,
 vt hęc materia, hęc forma, hoc efficiens, hic finis, maxime propinqua, & particula
 ris est. Quę vero specie indiuidua, particularis quidem, sed minus. **Epī.** Et cum di
 citur, causa quę cōmuni nomine designatur, remota est: idem censet etiam (vt arbit
 ror) ac si plane dicatur, causa que cōmuni nomine designatur, vniuersalis est. **One.**
 Idem prorsus. Et cum eas aut particulares aut vniuersales nūcupamus, ad ipsarū cau
 sarum particulares aut cōmunes rationes quibus eas efferimus, respicimus. Cū vero
 eas propinquas nominamus, inter quas & effectum non multę eiusdem ordinis ac se
 riei interhiant causę, & eas remotas, inter quas multę interiacent, interhiant
 que, res ipsas, rerumque condiciones solas respicimus. **Epī.** Haud prius satis intelle
 xeram, mihi tamen iam pene satis intelligere videor. **One.** **¶ Deinde petendum est** **47**
quid causa per se? cui respōdemus eā causam esse, quę cum ad aliquem effectū sua
ptę natura ordinata sit, causalitatis nomine pariter est expressa: vt calidum sua
natura ordinatur ad calefaciendum, lux ad illuminandum, & leuitas ad sursum mo
uendum: nominaq; causarum ad tales effectus retinet. Ideo sit, vt cum dico calidum

Hominē,
 mortalis
 naturę &
 immortalis
 mediū
 esse.

Causa p
 propinqua.

Causa re
 mota.

Quid cau
 sa particu
 laris.

Quid cau
 sa vniuer
 salis.

Causa
 per se.

calefacit, lux illuminat, leuitas sursum pellit, causas per se nominē: quartū quidē per
 se effectus sunt, calefactio, lumen, & motus sursum. Et sub natura artē & propositū
 cōprehendimus: vt ferra secat: & fossionē ad alicuius rei rationē, aut aliqd tale, ppo
 sito, intētionē, ac deliberatiōe ordinamus. **¶ Quid causa per accidēs? Est que ad esse** **48**
ctum nō ordinat, aut que causalitatis nomine minime sit expressa: vt agri fossio, in **Causaper**
uentionis thesauri causa est per accidens: nā neq; natura, neq; arte, neque proposito ad **accidens**
thesaurum inueniendū ordinat. Et quāuis idē sit calidū & leue, si tamen dixerō, leue
calefacit, causam talis effectus nō mino per accidēs: nā causalitatis nomine eā nō ex
primo. Leuitas enī non calefactionis, sed motus sursum causa per se est. Epī. Forte
quod dicit cōcipio. Primę harū diffinitionū particule, res ipsas rerūq; cōditiones re
spiciunt: secūde vero ipsarū causarū ad suos effectus rationes. One. Probe admodū:
bono es ingenio. Nā vt causa per se hic dicatur, & rei conditio, pariter & causę ratio **49**
concordare debent. hinc etsi cum dico, leue calefacit, leue re ipsa ad calefactionē ordi **Quore**
netur, cū idem sit leue & calidū: quā tamen ad talem effectum rationē nō nominat, **quirūt ad**
causam p se.
causam per accidens esse diximus: qđ vt causa sit per se, & rei conditio, & ipsius causę
ratio requiratur. Epī. Ipsum igitur leue quodāmodo vt re ipsa causa per se calefactio
nis esse videtur, ratione autē causa per accidens. One. Nec iniuria: quandoquidē ipsi
leui, rei conditio conueniat, causę autem ratio ad talem effectum eidem expressa nō **50**
competat. ¶ Quo pacto diducitur causa per accidens? In casum, fortunam, & neu **Causę per**
tram. ¶ Quid casus? Causa est per accidens eorum quę raro contingunt, & alicuius **accidens**
gratia: vt si te tempore veris in hortulum fodiendī gratia mitterem, tu vero fodiens
thesaurum reperires, qualem neq; habet, neq; vidit Polypragmō pater tuus, tua hęc
fossio, talis inuentionis thesauri casus esset. Thesauri autem inuentionis, illius casus esse
ctus: nā tua fossio, talis effectus causa esset per accidens, vt que neque natura, neque
arte, neque proposito ad talem effectum fuisset ordinata, & eorum quę raro contin
gunt, & alicuius gratia. Raro enim huiusmodi contingit thesauri inuentionis: que quid **51**
dem alicuius est gratia. Dicuntur enim aliqua alicuius esse gratia, & propter hoc, que **Quę sunt**
digna sunt vt prosequantur fugiantur ve cognita. ¶ Quid fortuna? Causa est per acci **alicuius gra**
dens secundum propositum, eorum quę raro contingunt, & alicuius quidem gratia: **tia, & p**
vt tu potius vsu potius, agis secūdam ppositum, idcirco talis inuentionis thesau **pter hoc,**
ri fortuna diceris, & anima tua, pariter & voluntas. ¶ Quomodo diducēda sit for
tuna? In bonam fortunā, atque malam. ¶ Quid bonā fortunā vocabimus? fortunā
52
53 bonorum ac eligendorum, vt fortunam inuenti thesauri: que quanto prosperiorum
eligibiliorumque fuerit, tanto melior ac secundior fortuna dicitur. ¶ Quid malam?
54 fortunam malorum, aduersorum, ac fugiendorum: vt si quis multa tempora in per
discendis literis longe a patria domo peregrinus foeliciter consumpserit, qui visendo
rum parentum desiderio tractus, multos quidem post annos iter arripit, & in via si
carior offendat, qui ipsum spoliēt, spoliatū enecēt, priuentque vita: pia eius visen
dorum parentum voluntas, ipsius mala putaretur esse fortuna: & bonorum spolia
55 & priuatio vite, sinistra ac aduersę fortunę euetus. ¶ Quid propositum? Ratio
atque voluntas. ¶ Quid neutra? Causa est per accidens eorum que non sunt alicuius
56 gratia: vt pręter intentionem casus capilli, aut offensaculum lapilli in via. ¶ Quid
causa actu. Ea est que semper cum effectu existit: vt edificas cum edificatiōe.
Fieri enim nequit vt quis edificans dicatur, si nihil quod ad futuram attineat do
57 mum, extruatur. ¶ Quid causa potestate? Causa est quę non semper cum suo esse
ctu est. ea siquidem sine effectu esse potest: vt edificator, causa domus potestate est.
Epī. Et tiam puto, siue ab eo facta domus stet, siue nō. One. Nihil refert. Et hi sex po
stremi causarum modi, causa scilicet propinqua, remota, per se, per accidēs, actu, &
potentia, cuilibet quatuor precedentium modorum comparatur, hoc pacto. Causa
rum materialium quędam est propinqua, quędam remota, quędam per se, quędam

Causaper
 accidens

Quore
 quirūt ad
 causam p se.

Causę per
 accidens
 diuisio.

Quę sunt
 alicuius gra
 tia, & p
 pter hoc,

Per accidens, quaedam actu, quaedam vero potentia. Et formarum, & efficientium, & finium consimiliter: cuius quidem rei talem descriptionem ponere possemus.

Materia	Propinqua	Videmur tibi fortasse circulum causae efficienter ex-	38
Forma	Remota	planasse. ¶ Id tamen adhuc annotare licebit: eandem	
Efficiens	Per se	causae & effectus esse disciplinam. nam sunt opposita.	
Finis	Per accidens	opponuntur enim relatiue. ideo tu effectus ita depre-	
	Actu	hendes. effectus materię, effectus formę, effectus effi-	
	Potentia	cientis, effectus finis, effectus causae propinqua, esse	

ctus causae remotae, effectus per se, effectus per accidens, effectus actu, effectus potentate. Et causam ad suum effectum referre, comparareque debetis: & ad nullum alterum. sunt enim adinuicem correlatiua: sicut pater & filius. ut causa materialis ad effectum materialem referenda est, & forma ad effectum formę. efficiens ad suum productum, conseruatum, aut corruptum. finis ad id quod ob ipsum finem est, causa propinqua ad effectum propinquum, & remota ad remotum. causa particularis ad suum particularem effectum, & vniuersalis itidem ad suum vniuersalem effectum. causa per se ad suum effectum per se. causa per accidens ad effectum per accidens. causa actu ad actuale effectum, & causa potentate ad effectum potentiale. Si autem secus ipse feceris: rem ridiculam, indignamque facies: perinde atque si patrem ad seruum aut nepotem inepte compares, referasque. Sufficiunt ergo ne tibi pro huius circuli intelligentiam, quae adduximus? Epi. Sufficiunt. One. Vis ergo nos ad circulum motus explendum transferamus? an defatisceris? Epi. Minime defatiscor. One. Transeamus igitur.

Motus itaque sciscitabitur quid sit motus: ita respondendum est. motus est alicuius in aliquo aut acquisitio aut deperditio. ut aquae calefactio. Est enim aquae calefactio, caliditatis in aqua acquisitio. ¶ Quid acquisitio aut deperditio? E si quidem dicitur, quandiu aliquid rei continue acquiritur, aut deperditur: ut quandiu alicuius actus (siue substantia sit, siue sit accidens) aliquid actu habetur, & aliquid continue reliquitur habendum, quod quidem continuo acquiratur: talis actus (quicumque sit) acquisitio nominatur. Et si alicuius actus (quicumque sit, aut substantia, aut accidens) aliquid continue reliquitur deperdendum: deperditurque continue: talis actus deperditio nominatur. immo & motus: cum fiat in aliquo. Non enim actus sine subiecto unquam esse potest. ¶ Quo modo acquisitio aut deperditio interpretatur? actus in potentia secundum quod in potentia. aut potius acquisitio, aut deperditio: actum in potentia secundum quod in potentia interpretatur. nihil refert. Sunt enim haec eadem, sola voce discrepantia. ut actus in potentia ad esse secundum quod in potentia, acquisitio dicitur. & actus in potentia ad non esse, secundum quod in potentia: dicitur deperditio. Arbitraris modo multum differre motum ita diffinire? motus est alicuius in aliquo aut acquisitio aut deperditio. aut hoc pacto: motus est entis actus in potentia secundum quod in potentia? Epi. Cum dicis, motus est alicuius in aliquo: arbitror te intelligere, alicuius scilicet actus. One. Scilicet. Et cum dico, est actus entis in potentia: idem intelligo, ac si plane dicatur: in ente, actus in potentia, quemadmodum cum dico, parietis in albedo, intendens idem esse, ac si plane dicerem: albedo quae est in pariete. cui quidem entis, in aliquo respondere fecimus. Epi. Ergo haec duae motus descriptiones, solo vocis interstitio distant. One. Nisi forte adhuc differre putes, quod prima Hermenei sunt verba, secunda vero verba sunt Aristotelis. vtriusque tamen eadem sententia est. Intelligis ne ex his, entis, & in aliquo, & in subiecto idem esse? Epi. Intelligo. One. ¶ Quo pacto interpretatur motus? mutatio, transmutatio. ¶ Quid generatio? est substantialis formae in aliquo acquisitio. ut formae ignis in materia acquisitio, ignis generatio dicitur. ¶ Quid corruptio? est formae substantialis in aliquo deperditio. ut formae ignis in suo subiecto, suaeque materia deperditio, eius corruptio nominatur. ¶ Quid augmentatio? est

Oem causam ad suum effectum referre debetis.

Comparatio diffinitionis motus datur ab Aristotele ad hanc diffinitionem.

39

60

61

62

63

64

65

maioris quantitatis in aliquo acquisitio, ut cum pedaneum fiat bipedale, motus ac mutatio facta est: quae augmentatio dicitur. ¶ Quid diminutio? est in aliquo a maiore quantitate in minore mutatio. Et his diffinitionibus eam quantitatem quae dimensio est, intelligere debemus, & non numerum aut successionem. Sunt enim dimensiones tres, longitudo, latitudo, & profundum, vnicuique rerum corporearum concessae, quo occupantur: rebus vero sensibilibus, quo occupantur, secuntur, atque distrahantur. Epi. ¶ Si operis pretium ducis, velle mihi planius aperires, quid sit dimensiones nobis concessas esse quo occupemur, secemur, distrahamurque. One. O fili, arduum est quod petis: & quod sibi non modicam philosophiae partem vendicat. Enitar tamen utrumque potero, tibi illud aliquantulum aperire. Si abs te sciscitarer, cur o bone fili optimus naturae opifex tibi albedinem concesserit? arbitror te protinus respondurum: ut albus sim, atque videar. cur iterum igni lucem tribuit? quo sit lucidus, atque illuminet. Itane plane responderes? Epi. Respondeo plane. One. Cum te rursus percontarer: cur rebus tribuit magnitudinem? respondeo tibi consimiliter esset: quo res ipsae magne sint, ac occupent. Et cum in super, an tua tua essentia albus sis ac videaris? an ignis sua substantia lucidus sit & luceat? Epi. Protinus subiungerem, non, sed ego mea albedine sum albus & videor, & ignis sua luce lucidus, luminisque diffusor. One. Et recte quidem. Sed quid tum si quererem, an tua essentia sis magnus ac occupes? Epi. Forte velles me respondere, non, sed mea magnitudine sum magnus, ipsaque occupo. One. Ita volo. Et ita sicut albedo, vna res in te est, a qua diceris albus & visus, ita magnitudo, vna res in te est a qua diceris magnus & occupas, quae quidem dimensionem nuncupamus. Epi. Primum mihi clarum est: secundum vero non vique adeo. One. Ne cura, te docilem praebere, nondum (ut aiunt) nixus es collo giganteo. Epi. Non mediussidius, nam parum distantia perpendere sufficio. One. Cur tu ipse ubi ego sum, huic scilicet sedili immediatus insides, vna mecum simul esse, insidereque immediatus non possis, ita ut tua potentia simul sit cum mea, & tuus actus simul cum meo sit actus? Epi. Quia corpus meum nequit (ut mihi videtur) tuum corpus subintrare. One. Quod videlicet tua dimensio, pariter & mea, nequeunt se inuicem subire. Sed sic dimensio suum locum occupat, ut vetet, obstaculo, impedimentoque sit ne quis alia dimensio & quoduis aliud corpus pariter vnaque cum ea eundem locum occupare ac replere possit. Quod si contingeret, hoc philosophi dimensionum occupationem, penetrationemque nuncupant: quam & natura impossibilem esse ponunt. Sed si esset in oriente vnus sol lucis aureae, item & alius in occidente lucis rubicundae: vbi esset primus, aureique solis lumens? Epi. In toto nostro concauo. One. Et totum nostrum concauum, sensibiliumque circulum replet. Epi. Replet. One. Nam totum ipsius lumine suffusum, oppletumque esset. Et ubi secundus, rubicundique solis lumens? Epi. In toto nostro concauo. One. ipsumque replet? Epi. Replet ut primum. One. Sed vnde hoc? ut haec duo diuersa lumina non occupent neque se impediant quo minus idem replent, & tamen haec duo nostra corpora occupant, sibi que mutuo ne omnino idem replent, impedimento sunt? Epi. Nescio quid respondendum sit: nisi quia nos dimensiones habemus, quae (ut paulo ante dicebas) ad occupandum rebus concessae sunt. One. Sane, & ubi in manu tua color est, illic omnino & calor. Epi. Arbitror vbi que in mea manu color esse pariter & calor. One. Verum quidem, cum nulla tuae manus pars colore vacet ac calore, illorumque sit expers: nunquid se occupat? Epi. Non: ut iam fassus sum. Nam vbi que in manu color est, illic & calor. One. Quid causae huius rei tibi esse videtur? Epi. quod dimensiones non sunt. One. Probe, possesne ergo lumina illa, & colorem & calorem dicere quantitates, vel magnitudines, extensiones ac dimensiones? Epi. Minime profecto. One. Tu fateris ergo lumina illa, dimensiones non esse. Nam dimensiones sese occupant, quod impossibile est, & tamen fateris illa replere. Epi. Fateri. Fateri. One. ¶ An non putas ea magis replere, quae ita replent, ut ab altero non impediantur quo minus replent, & quae idem cum altero replent? an ea quae cum altero

Quid quae dicitur dicitur re quae

Quod tu men, color, & calor non sunt quantitates.

replere nequeunt? Epi. Existimo ea magis, quæ ut replent, a nullo præpediuntur, & quæ cum quouis altero replent. One. Et vna dimensio simul cu m altera dimensione replere non potest. Epi. Non potest. One. Et vnū lumen simul cū altero lumine replere potest. Epi. Verū. One. Magis igitur lumē suapte natura, ipsa dimensione replentiū est. imo vero dimētio potius replentiā impedit. Facit enim mea dimētio & tua, vt id quod repleo, tu simul vna mecū replere non possis. Epi. Impedit proculdubio. One. Cū itaq; charissime fili dimētio replentiā impediatur, ab ipsa dimensione replentiā nō proficiscitur. Epi. Nō: vt mihi videtur. One. Et ego & tu sine dimensione melius replemus: quandoquidē mea replentiā simul cū tua tūc esse possit. Epi. Melius, vt mihi apparet. One. Et, vt ex concessis sequitur, quāto quicūq; magis a natura dimensionū recedit, magis recedit ab eo quod plenitudinē & replentiā impedit. Epi. Præcedētia trahunt. One. Et tu forte magis arbitraris lumē a natura dimētionū recedere, eo ipso sensibiliū colore atq; calore. Epi. Nec iniuria fortasse. nā luminis replentiā maior magisq; se diffundit. One. **O** beate, si intelligere pergas, lumen hoc sensibile de quo sermonē agitamus, extensioni dimētioniq; coniunctū est, & per accidens longū, latū, & profundū: q̄ longitudini, latitudinī atq; profundo coniunctū sit, & eidē subiecto cohærēs: cuius quidē subiecti distractione distrahitur, & sectione secatur. Sed est aliud verius lumen: cuius hoc sensibile lumē vestigiū quoddā, & similitudo est quod neq; dimensionī coniunctū est: neq; distrahibile, neq; defecabile sit vnq̄. Sed tu vtrū horum duorū luminum magis a natura & conditione dimensionū recedere putes? Epi. Magis illud lumen verius. One. Et confessi sumus dimensiones replentię impedimēto obstaculoq; esse. Epi. Confessi sumus. One. Magis ergo verius illud lumen replebit: quandoquidē magis ab impedimēto repletionis recedit. Epi. Videtur. One. Et quid si adhuc magis recedat? Epi. Magis replebit. One. Et si magis in infinitum recedat? Epi. In infinitum replebit. One. Fili, illa veriora lumina, coelestes & supramundanę sunt mentes, spiritualiaq; lumina: quę (si sensibile lumen, alterū sensibile lumē nō impedit) tāto minus vt veriora lumina, & magis a natura & cōditiōne dimensionū semota, sese impediēt atq; occupabunt quo minus amplissima & eadē replent cœli spatia. & cum impertia sint, & partes nō habētia: vbicūq; ipsa sint, tota esse necesse est. quare cū sint in oriente, tota erūt in oriente: & cū sint in occidente, tota in occidentē, & tota in qualibet cœli parte, & in qualibet sempiterna laude deū collaudantia: nec vnū alteri præpedimēto est quo minus vbi vnū est, non sit & alterū: & vbi vnū laudat, laudet & alterū, quod forti humanę corporea mole præpedite concessum non est. Et quia deus in infinitū magis quam beatę illę & supramundanę mētēs ab omni dimensione, omniq; dimētionum conditione recedit: ipse infinita plenitudo est. qui cum sit maxime vnus, & omnīū maxime simplex: totus vbique præsens est, neq; excludi, neque a quoquā includi potest. cuius quidem infinitam plenitudinem hæc sensibilia in ea ipsa quā vides parua dimensione quoad possunt imitantur. & illa felicitissima entia ipsi quidē in finitæ plenitudinī similitiora, illā in maiori plenitudinē atque replentiā imitantur. Epi. Hęc pfecto gratissima sunt, sed quę infirmus (vt neque oculus eger lumē, aut e tenebris repēte emergens) mētis vix perferat obtutus. One. Ad sensibilia nostra relabor: illis supramūdanis & felicitissimis vix a nobis tenuiter accessibilibus luminibus (quibus nos cōmendo) dimissis. **M**eministi nos cōcessisse replentiā a dimētionibus non prouenire? Epi. Memini. One. Finge igitur ab omnibus quæ in nostro concavo continentur, dimensiones ablatum iri: quid tūc nostrum sensibiliū circulū replebit? Epi. Non video. One. Quid ipsum replebat cum adhuc suas dimensiones feruaret? Epi. Dimensiones ipsę. One. Et res naturales, & rerū naturalium substantiæ, potētia, atque formę. Epi. Ita est. One. Et nō habent rerum substantiæ materia & forma a dimētionibus q̄ repleat? Epi. Nō habēt. One. Remotis igitur dimētio-

Manuducio ab occupatiōe ad summā, diuināq; plenitudinē.

69

70

nibus vides ne adhuc rerum sensibilibus substantias remanere, & totum nostrum concavum, rerū materia & formis plenum esse, vt prius (quandoquidem vt replentur dimensiones nō egēt. Epi. Non videbam. One. Attamē materia & rerū formę nō occupāt, neque distrahi, secariq; vilo ingenio possunt nō adueniēte nua dimensione. Nā ad occupandū & secandū sunt dimensiones rebus additæ: vt scilicet occupent, & a se inuicē discretæ & diuisæ sint. Huc te solum fili euagat⁹ adduxi, quo frequentī cura & meditatione intelligere studeas dimensiones esse ad occupādum et distrahendum, et non ad replendum: vt nos aliquando ex nostra occupatione, & occupate plenitudine ad cœlestiū pfectā plenitudinē contēplādā erigamus, & ex nra distractione et pluralitate ad illorū stabilitatē et vnitatē. Hic fili nra philosophiæ finis hic tot⁹ Aristotelis et philosophorū conatus, ex recta rerū sensibiliū cognitōe (vt ex æternorum quibusdam remotissimis simulacris) mundi intelligibilis nobis pate introitum: et hinc nos vtcūq; possunt ducere: nram scilicet felicitē regere nō cognoscere. Sed desine de his plura rogare: ne nos lōgius a proposito trahas: et sine nos ad dimissa reuertī. Epi. Sino. One. Reuertamur igitur. **C**ū quæritur, cuius alteratio? hęc adhibemus respōsionem. alteratio est a qualitate aut ad qualitatem mutatio: vt tenebræ sunt a qualitate, et illuminatio ad qualitatem. **Q**uot alterationum modi? sex, de contrario in contrarium: vt cum ex albo fit nigrum, de contrario in medium: vt cum ex albo fit rubrum, de medio in contrarium: vt cū ex rubro fit album, de medio in medium: vt cum ex rubro fit flauum. ex habitu in priuationē vt cum ex luminoso fit tenebrosum. ex priuatione in habitum: vt cū ex tenebroso luminoso. **Q**uid mutatio secundum locum? est ad locum, aut circa locum mutatio. Ad locum quidem, vt motus recti cœles: vt ignis motus sursum, et mot⁹ terræ deorsum. Circa locum vero: vt motus circulares oēs: vt orbitum cœlestium quī circa propria loca, aut inferiorum omnium circulo agunt, et tota figuræ: quæ circa propriū locū vertigine torquet. Epi. **S**ed sine id plusculum intelligam, si fieri possit. Cum enim ambulo, me latet quid mea sit ambulatio: q̄ tamen latationem discere. One. Fili, cū tu generaris, tua forma tua generatio est. et cū tu aliquādo corruptus peris, tunc tua forma tua corruptio erit, et cum tu auferis, tua dimensio tua augmentatio est. et cū tu minueris itidē: & cū tu calefis tua caliditas, tua est calefactio. & cū tu ābulas, tua ābulatio tua latio est. Quæ quidē aliquantulū a reliquorum motuū conditione euariat: q̄ nunq̄ tota actū sit, neq; factæ aliquid maneat: sed dūtaxat partim est dum fit, atq; partim nō est: & ideo cognitu difficilior. Sed tu aduertere. Audi sti aliquando corpus sonans? Epi. Audiuī frequēter. Onero. Vt tibiā, tubam, aut organū. An sonus ille permaneat? an ipsius facti aliquid supsit? Epi. Nihil. One. & solum dum fit, partim est, atque partim nō est. Epi. Sic est. One. Et cum quis cōtinue tibiā inflat, a quo causat ille sonus? Epi. A motu (arbitror) aeris inflati, illisq; ad tibiæ latera. One. quo motu? Epi. latatione. One. Vide igitur quem cōdō sonus ille naturam mot⁹ vnde progignitur, retinet: vt scilicet non maneat factus: sed solum partim sit dum fit, atque partim nō sit. Epi. Videre videor. One. Tu ergo per sonum illum, motū scilicet quendam & alterationem corporis sonori, motum localem concipe. Sicut enim sonus ille i toto aere emisso illisq; est, cuius facti nihil manet, sed duntaxat partim est dum fit, atque partim nō est: ita in te toto dū ambulas, quædam latio est: quam ambulationem dicim⁹: cuius quidē factæ nihil manet: sed duntaxat partim est dum fit, atque partim non est. Epi. Motus localis pulchram imaginem mihi obiecisti, sonū, & corporum sonantium alterationem. & mihi quodammodo quod quæredam sapere videor. Onero. Cum tibi itaq; ita persuasas, procedamus. **Q**uo pacto interpretatur mutatio secundum locum? motus localis, latio. **Q**uo pacto diducitur? in rectā, circulare, & mixtam. Rectā quidē vt motū sursum, aut deorsum, circulare: vt quæ sit circa medium. Centum enim

Quis phētolophiæ finis.

Declaratio mot⁹ localis p sonationē

75

76

mediū nuncupamus. mixtam verò, quæ vtriusq; aliquid p̄cipet, vt volatus aurū.
 ¶ Quid subiectiue mutatur? quod mutatiōis subiectū est. Quod si generationis
 subiectū est: subiectiue generari dicitur. si corruptionis: corrūpi. si augmentationis
 augeri. si diminutionis: minui. si alterationis: alterari. si deniq; mutationis secundū
 locū: ferri. ¶ Quid mutatur terminatiue? forma quæ acquiritur, deperditurve, termi
 natiuē mutari dicitur. ea siquidē terminus est: quæ si substātiālis forma fuerit, & ac
 quirat: terminatiue generari dicitur. & si deperditur: dicitur corrūpi. Si dimēsiō ma
 ior fuerit: dicitur augeri terminatiue. si minor: diminui. si fuerit qualitas: alterari. si
 latio: ferri. Et reuera terminatiue generari corrūpi, augeri, minui, alterari, & termi
 natiuē ferri, nihil aliud est q̄ generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio
 & latio: quarū quælibet quidā terminus est, & forma. ¶ Quid mutatur cōpletiue?
 Totū mutatione acquisitū aut deperditū: vt ignis qui gignitur aut corrūpitur: cōple
 tiue gigni, corrūpiue dicitur, nec iniuria. Nam ipse ignis, totū & cōpletū est. Ita
 dem tota & completa, cōpletiue augeri, minui, alterari, & ferri dicitur. Ex his ma
 nifestū euadit, formam dum acquiritur, deperditurve, materiæ cōparatā, subiecti
 uā mutationē dici debere: nam materiæ est vt subiecti. & ad seipsam relatam, mu
 tationem terminatiuā. nā ipsamet, ipsa forma, atq; terminus est. & ad totū ipsum,
 mutationē cōpletiuam. nā totius est vt completi. Epipo. Dicitur igitur (vt arbitror)
 mutatio subiectiua: hoc est mutatio subiecti. & mutatio terminatiua: mutatio ter
 mini. & mutatio cōpletiua: mutatio totius & cōpleti. One. Omnino, sicut Euādri⁹
 ensis dicitur ensis Euandri. ¶ Quid mouetur per se? Quod motu qui in eo est, mo
 uetur. Epi. An dicitur in eo vt in subiecto? Onero. Aio, vt quod in se generationē ha
 bet: p se generatur. quod corruptionē: p se corrūpitur. quod augmentatiōē: augetur
 qd̄ diminutiōē: diminuitur. qd̄ alterationē: alterari. et qd̄ i se latioē: per se fer
 tur. Et quod etiā in se vt in toto generationē aut corruptionem habet: etiam per se
 aut generari aut corrūpi dicitur. Epipo. Cōpletiue, vt arbitror. Onero. Recte qui
 dem, et materiā omnifariā, modisq; omnibus subiectiue. ¶ Quid mouetur p ac
 cidens? Quod nō a motu q̄ in eo est, sed alterius moueri dicitur, quemadmodum cū
 tu augeris, illa augmentatio minime in tuo colore existit, sed i materia, cuius quidem
 augmentatione color ille p̄ter augeri, maiorque fieri dicitur: ideoque accrescit, au
 geturque, p accidens. Nam non augmentatione quæ sit in ipso, sed alterius, materiæ
 videlicet. Et cū te de loco in locum trāffers: omnia quæ i te sunt, moueri dicū: vt
 aīa, vt accidentia. non motu quidē qui i ipsis sit: sed qui i tua sit materia. ideo tua ma
 teria per se mouetur: cætera vero quæ in te sunt, per accidēs. ¶ Quid motus acqui
 sitiuus? Est quo aliquid acquiritur: vt in generatione substātia, in augmentatione
 quantitas, in acquisitiua alteratione qualitas, & in mutatione secundum locum, la
 tio. ¶ Quid motus deperditiuus? est quo aliquid deperditur: vt in corruptione sub
 stantia, in diminutione quātitas, in deperditua alteratione qualitas, & in mutatiōe
 secundum locū, latio. ¶ Quid motus naturalis? est qui rei cui inest, cōuenire nat⁹ sit
 vt condēfatio, frīgēfatio, & motus deorsum, terræ. ¶ Quid violētus? Quid rei cui
 inest, discōuenire natus est, cōtraq; ei⁹ naturā est: vt rarefatio, calefatio, & mot⁹
 sursum, terræ. ¶ Et cū omnīū & actūū & formarū tā substātiāliū quā accidentiāliū
 materia ad suscipiendū sit indifferens, & quantū ex parte sui idifferēter sese habēs
 omnis cōuenientia & discōuenientia, naturale & violentū, a forma sunt perquirēda
 ita vt ea conueniētia, naturalia, & secundū naturam dicantur, quæ formæ conueni
 re nata sunt, eaque saluare: & ea discōuenientia, violenta, præterque naturā. quæ
 ipsi discōuenire nata sint, eaq; labefactare ac expellere. Epipo. Iudicas ergo nihil
 a materia censerī debere aut naturale aut violētū. One. Nihil. ¶ Quid indifferēs
 Qui neque omnino cōuenire neq; discōuenire natus est: vt lateralis flatuū motus.
 Res enim naturales quæ recto tramite agitari natæ sunt, si obstaculum offendant,

quo se minus in rectū agitare valeant, ad latus sese deuoluūt: vt grauiā ad latus de
 orsum, & leuiā altrorsum, & ad latus sursum. Et quia mot⁹ & quies opposita sunt, &
 Peripatetici, oppositi naturā per suū oppositū perquirūt: nos quietes per suos oppo
 sitos motus p̄estigabim⁹, hoc pacto. ¶ Quid quies? priuatio motus in subiecto na
 to, quando & vbi moueri natū est: quæ quando est priuatio generationis, quies, gene
 rationis dicitur, & quando corruptionis, quies a corruptione, quando augmentatiō
 nis, quies ab augmentatione, quando diminutionis, a diminutione, quando alteratiō
 nis, ab alteratione, & quando lationis, quies a latione. Quæ quando subiectum &
 materia respicitur, quies subiectiua nūcupatur: quādo forma, terminatiua: & quādo
 totū, cōpletiua. Et sicut mutatio semper pro forma atq; actu accipitur: nūc ad sub
 iectū, nunc ad se, nunc ad totū relata: ita quies semper pro subiecto, nūc ad se, nunc
 ad formā, nunc ad totum relato. Epi. Sentire ergo debeo idem esse, subiectū motū,
 terminatiuū, & cōpletiuū: itidē & esse idē, quietē subiectiua, terminatiua, & cōple
 tiua. One. Subiecto videlicet, atq; essentia: sunt tam hæc tñ, q̄ illa, ratione tria. Et
 qñ est priuatio alicuius per se, quiescit per se, quādo vero alicuius priuatio mot⁹ per
 accidēs fuerit, quiescit per accidēs, & quādo est priuatio motus acquisitiui, quiescit a
 motu acquisitiuo, & quādo deperditiuū, a deperditiuo atq; abiectiuo. ¶ Sed quies na
 turalis ea est, q̄ rei quiescētī discōuenire nata sit vt terræ quies deorsum. ¶ Et violē
 ta dicitur, q̄ rei quiescētī discōuenire nata sit vt terræ quies sursum. Indifferētē tñ haud
 multū dicere cōsueim⁹: verū ipsa esset, q̄ neq; oīno cōuenire, neq; discōuenire nata
 esset. Hęc p tua quicquid: i circulo mot⁹ itroductiōe, satis esse puro: nisi aliud tibi
 min⁹ detectū fuisse videat. Epi. Nihil. One. Nos igr̄ trāfferam⁹ ad infinitū circulū.

¶ Ta expediendus nobis erit infiniti circulus. ¶ Quid infinitū primo? est
 quicquid nō est quantum: vt mens, punctus. Et interpretatur nō finitū,
 non quantū. ¶ Quid infinitum secūdo? vi des notulam illā nigram in
 star sphaerulæ? Epi. E quidē. One. Nobis insinuat id cui adiūgitur, inno
 stro sensibiliū circulo reperiri nō posse, nos itaq; quæstioni qua quæritur quid infla
 nitū secūdo, ita satisfacturi sumus. Si quæritur quid rei, nihil est, nā vt diximus es
 se nō potest: vt in paraphrasi demōstratione perspicuū euadit. Si quid noīs, est quā
 tū transitum habēs, sed inconsummabilē: vt si aliqua linea extremis & diuisibilibus
 & indiuisibilibus careret, diuisibilibus quidē, vt si nullum dandum esset eius primū
 pedaneum, aut vltimum, aut pars altera quæcunque determinatæ quantitaris. In di
 uisibilibus vero, vt punctis, linea hæc hoc secūdo modo esset infinita, & semper
 transitum haberet, sed inconsummabilē: vt quæ nunq̄ tota posset esse p̄transita.
 & ita de discretorum multitudīne: cuius nulla vnq̄ prima dari posset vnitas aut vlti
 ma illa, siquidē numerādo esset impertrāsibilis, & hoc secūdo modo infinita. ¶ Quo
 pacto diducitur infinitū secūdo? in infinitū magnitudine, & multitudīne. ¶ Quid
 infinitum magnitudine? est quod suæ magnitudinis caret extremis: vt linea quæ suę
 longitudinis caret extremis, diceretur infinita: & superficies infinita, quæ suæ lon
 gitudinis & latitudinis: & corpus infinitum, quod pariter longitudinis, latitudinis &
 ipsitudinis extremorum esset expers. ¶ Quid infinitum multitudīne? est quod
 suæ quidem discretæ diuisiōis multitudinis caret extremis. Discretæ quidē opposi
 tum est, ad multitudinē partium continui adinuicem continuatarum excluden
 dam. Et hæc diffinitiones quid nominis sunt. ¶ Quomodo interpretatur infinitū se
 cūdo? infinitum actu. ¶ Quid infinitum tertio? est spatium cuius cū pars vna p̄trā
 sita sit, nondū pertransita est: vt si proficisceris Romam, & posteaquam Meo
 lanum peruenisses, aut aliquo alio, aliquis te percontaretur: fili (cum tu petas Ro
 mam) an tuum iter et susceptum spatium iam finitum sit, an infinitum? responde
 res, infinitum: et bene quidem hoc tertio modo. ¶ Quid infinitum quarto? est quod
 cū transibile sit, difficilem tamen habet transitum: magnitudine, vt orientis et occi

dētis intercapēdo: & multitudine, vt multitudo capillorū tuorū numerādo. ¶ Quid
 infinitū quinto? est cui semper additio subtractiove fieri potest: vt cuilibet cōtinui
 numero sem p additio fieri potest, superatq; semper aliquid addendū. Et cuilibet cō
 tinuo semper fieri potest subtractio, semperq; relinquit aliqd subtrahēdū. Idcirco
 quodlibet cōtinuum, & cōtinui multitudo, hoc quinto modo cognoscitur infinita.
 ¶ Quo pacto diducit? in infinitū additione, cui sem p aliquid superat addendū: vt
 multitudo cōtinui, & tēpus: & infinitū subtractione, cui semper aliqd relinquitur
 demendū. ¶ Quomodo interpretat? subtractio: diuisio. ¶ Quomodo infinitum
 quinto? infinitū potētia. Et cū infinitū quinq; sint modi, & significationes: duarū
 tñ, secundæ & quintæ, philosophorū p̄cipua cura est. Epi. Memini me alias audiuis
 se: vt infinitū categorematicum, & syncategorematicū, & infinitū syncategorema
 tici multiplices variosque modos. One. Fili mitte sophistis suas, & philosophis su
 as: quas dicis, sophisticę sunt aptę, philosophiæ parū. Et cōtra: q̄ philosophiæ sunt
 aptę, perparū sophisticę profunt. Sed sine ad circulū loci veniamus. Epi. Sino.

Vid locus? Ita respondēdum est. Locus est extrinsecus terminus corporis
 alterum cōtinentis. Additum est extrinsecus, non quidem corpori conti
 nenti, sed contento: q̄tēsi contenti superficies circundans, ipsum conti
 neat: vt te tuar cuticulæ superficies extrema) ea tamen eius locus non est,
 q̄ ipsi contēto non terminus extrinsecus, sed potius intrinsecus existat. ¶ Et diduci
 tur locus in locum communem, et proprium. ¶ Quid locus cōmūnis? est qui multa
 continet quibus immediatus non est: vt cæli lunæ concuum, aerem, aquā terram &
 ex his temperata continet: quibus immediatum non est: & eorum locus cōmū
 nis dicitur. ¶ Quid locus proprius? est terminus corporis continentis contentio im
 mediatus: vt concuum lunæ, ignis locus est proprius, nam est terminus & extre
 mum cæli, ignem continentis, & igni immediatū. Nam inter cæli lunæ cōcauū, &
 ignis cōuexum, nullum omnino interceptur interhiatq; medium. ¶ Quid terminū
 hic vocamus? corporis superficiem concuā. Corporum enim cōtinentium superfi
 cies duæ sunt, cōcaua videlicet, & conuexa. ¶ Quid cōcaua? est corporis cōtinentis
 interior vltima. ¶ Quid conuexa? ea est quæ est corporis omnium circundans vlti
 ma. Vidisti, vt arbitror, rotundū vitreū pomum. Epi. Et plerunq; habui. Onero.
 Cum plenum est aqua, aut pigmentario aliquo liquore, illa eius interior superficies
 quæ liquorē illū contingit, concua est: Illa vero cui manum admoues, quamq; tan
 gis, cōuexa. Epi. Nec hæc mihi captu difficilia sunt. One. ¶ Quid locus naturalis?
 est in quo res naturales natura quiescunt: vt ignis in cæli lunæ concuauo, aer in concu
 auo ignis, aqua in concuauo aeris, & terra in concuauo aquæ. Et solum hic rerū natura
 lium naturalē locum diffinimus. Sunt enim singula secundum subiectam materiā
 passim expetēda. ¶ In quo loco res naturales natura quiescūt? in eo natura quiescūt
 in quo saluari cōseruariq; natae sunt. ¶ Quid locus violentus? est in quo res natura
 lis minime natura quiescit: vt locus sursum, vt cæli & ignis concuauū, locus violentus
 esset & aquæ & terræ. Nam in eo minime natura quiescerent: verū vnaquæq; res
 naturalis vbi saluari cōseruariq; nata est, natura quiescit. An plura de hoc loci cir
 culo requiritis? Epi. Abunde dictum esse puto. One. Vacuum igitur transigamus.

Vid vacuū primo? si quæretur quid rei, nihil est, si quod nominis, respō
 sionem abhibem⁹, q̄ sit locus non repletus corpore, natus repleti. Cor
 pus hic corporeā substantiā dimensionibus præditam, longitudine
 scilicet, latitudine, & profunditate, intelligim⁹. Si itaq; effingas omēs
 nostri cōcaui corporeas substantias in nō esse redigi, aut ab ipsi dimē
 siones auferri, tunc illa cæli concua superficies inter cuius latera non interiacet cor
 pus, dimensivē substantiā vlla vacua esse hoc primo modo ficta est: neque vacuū
 esse intendimus, quod omni substantiā, omniq; plenitudine vacet. Nam infinita illa

plenitudo (quā Pythagorici volunt esse infinitā plenitudis substantiæ spherā: cui⁹ cen
 trū sit vbiq; & circumferentia nusq;), excludi nunq̄ potest. Epi. Si igit mea substan
 tia manēte, a me subtraherētur dimensiones, velles tunc eū qui mihi nūc locus est, ef
 se vacuū, tæet si mea substantiā superficiē illā replet. On. Scilicet, dū tñ aeris te cō
 tinētis latera se nō cōiūgerēt. Epi. An se cōiūgerēt? One, proculdubio. Nā tu am
 plius nō occupares, neq; obstaculo illis aeris dimētionibus villo pacto esses quo min⁹
 se cōiūgerēt, & simul vnaq; tecū replet. ¶ Quo pacto interpretat? vacuū primo?
 Vacuū priuatione: nō quidē cuiuslibet oīno, sed corporis dimēsi. ¶ Quid vacuū
 secūdo? si quæretur quid rei, nihil est. Si quid noīs, dimētio est corpora intra se nō ces
 dendo recipiens: vt si intelligas vnā dimētionē, longitudinē scilicet, latitudinem, &
 spissitudinē nostrū sensibiliū concuū replentem: q̄ nō cedens corporibus, ipsa intra
 se recipiat, & tantū suarū dimensionū simul cū corporū dimensionibus, quantæ ip
 sæ corporum dimensiones fuerint, semper habeat: talis dimensio, vacuū secundo
 diceretur. ¶ Quomodo interpretatur vacuū secūdo? spatium separatū. ¶ Quid
 vacuū tertio? quid rei, nihil est, si quid nominis, est quod corporibus immersum, ple
 num non est. ¶ Quo pacto diducitur? in vacuum tertio priuatione (quod quidem
 esset quædā parua vacua, inania corpore, nata repleti) & in vacuū tertio dimēsiōe.
 & hoc quidem esset paruæ dimensiones corporibus immersæ, aduentibus corpo
 ribus non cedentes. An aliud quicquam de vacuo desideras? Epi. Nihil. Sed dicta
 modo, mente reuoluo, quo singula rectius intelligam, & firmitus teneam, One. Vlti
 mus igitur superest labor, circulum scilicet tēporis tibi declarare. Epi. Superest.

118 Oner. Ordiamur ergo hunc in modum ipsum tibi recludere.

Vid tempus? Epi. Me interrogas? One. Interrogo, ego hūc circulū te
 interrogando absoluā. Epi. Respōdeo igitur tempus numerū esse pri
 mi motus secundū prius & posterius. One. Vt annus numerus est mē
 tium, & mensis numerus dierū, & dies numerus horarū priorū & pos
 teriorū. Quem primū motū vocamus? Epi. Motū primū mobilis.
 119 One. Verū ais. Et primū mobile, vltima, supremaq; mobilis sphaera est. ¶ Quo or
 dine sita sunt mobilia, semper a p̄p̄inioribus nobis ad remotiora procedendo?
 Epi. Hoc ordine. Terra, aqua, aer, ignis, cælum, Lunę cælum Mercurij, cælum Ve
 neris, cælū Solis, cælum Martis, cælum Iouis, cælum Saturni: firmamētum, & pri
 mū mobile. Oner. Vides ergo primū mobile oīm mobiliū esse supremum, quod
 120 & tu numerando fecisti vltimum: ipsum tamen natura, perfectione, & dignitate
 omnium primum est. ¶ Sed quo motu mutatur hoc primum mobile? nunquid gi
 gnitur, corrumpitur, augetur, minuitur, altera scitve? Epi. Non mihi de illis vi
 detur intelligi debere: verum de eo motu qui latio est. Onero. De eo scilicet, & quē
 motum circulationem nuncupamus. Sed vbi est ille motus? Epi. In primo mobi
 li, vt arbitror. Onero. Vbi nam ergo? Quandoquidem omnis motus in suo sit mo
 bili, & sicut vox in aere. Epi. Hoc modo. Onero. Vox ne aeri cui inest coextensa
 est, que madmodum albedo parietis? Epi. Hunc in modum. Onero. Per accidens
 videlicet: quia non extensione quæ in ipsa sit, sed sui subiecti. Quanta vox, quātaq;
 121 parietis albedo? Epi. Quanta aer cui vox adest: & quantus paries cui adest ad
 hæretq; albedo. Oner. Per accidens tamē. ¶ Quantum ergo tempus? Epi. Respon
 dendū mihi est, quantū primum mobile cui inest, sed addo, sicut & tu, per accidēs.
 122 One. Cautius respondisti. ¶ Habetne dimensio extensionem? Epi. Suapte natu
 ra. One. Et albedo intensiōnem? Epi. Cōsimiliter. One. Et latio successiōnem?
 Epi. Identidē. One. An aduertit igitur, quod in quantitate extēsiō est, in qualita
 te est intensiō, & in latio successiō. An quātitas, vt dimensio, suapte natura extē
 sionem habeat? Epi. Iam diximus ita esse. Onero. An suapte natura intensiōē, &
 successiōnem? Epi. Minime. One. An qualitas, vt albedo, suapte natura intensiōē

Quod ipse est
 quantū per
 accidens.

habeat. Epi. Fassi sumus. One. An suapte natura extensionē aut successionē? Epi. Nō. nisi p accidēs. One. Rationabiliter loq̄ris: diuisibilis ne albedo sc̄m intēsiōnē? Epi. Maxie, vt mea fert opinio. One. Sane respōdes, partes ergo sc̄m intēsiōnē habet. Sed quas eas vocas? Epi. Nescio, nisi vt tu modo. One. Et gradus & partes intensiōis eas nūcupam⁹. Cōsidera igr̄ quod diuisiones parietis albedo recipiat. Duas, vt puto, vnā videlicet sc̄m ptes extēsiōis, ad sui subiecti & dimēsiōis cui adiungit: diuisiōnē, ei ip̄p̄riam & accidentariā: alterā vero sc̄m intensiōis partes, ei quidē pp̄riā, per se, suāq; naturā accōmodā. One. Peritius q̄ ipse expectebā respōdisti, Cōsidera igr̄, vt ita apte de tēpore respōdeas, quod diuisiōibus fecer. E pi. Cōsimiliter duab⁹: vna, sc̄m extensionis partes, ad sui subiecti & dimēsiōis cui cōiūgit, diuisiōnē, q̄ tēpore ip̄p̄ria, & per accidens est: altera vero secundū successiōis partes ei pp̄ria, per se, eiusq; naturā accommoda. One. Optime, & harū diuisiōnū prima, primæ albedinis diuisiōni respondet, & secunda secūda. **123** Sed age, dic mihi: duo vnus dimensionis pedalia, partesne dimēsiōis vocas? Epi. Voco. One. Et oēs vocāt. Sed nūqd possūt secundū extensionem simul esse? Epi. Nō. One. Nā se occupant: q̄d minime natura finit, tñ illa duo pedalia simul esse possunt secundū successiōnem. E pi. Possunt. One. Nūqd primæ lationis, successiōnis partes simul esse possunt secundum successiōnem? E pi. Non, vt mihi videtur, sed vna semp̄ prius est, & altera posterius, semperq; priori succedens. One. Hinc merito successiōis partes appellari videntur. Et diximus q̄d in quātitate vt dimēsiōne extēsiō est, in latione successiō noiatur. Epi. Dixim⁹. One. In analogia videlicet, & p̄portione. Ideo quāta pugnantiā est duo pedalia secundū extensionem simul esse, tanta, est duas successiōis partes, vt duas horas, aut duo minuta, secundum successiōnem simul esse. Et sicut si duo pedanea simul essent secundū extensionem, nō plus cōtinerent, occuparentq; replerent, q̄ vnū pedaneum: ita quoq; duæ horæ simul secundum successiōnem, non plus atq; vna hora durarent. De partibus autem extēsiōis secus euenit. Nam bene simul sunt secundum successiōnem. Epi. po. Et loqueris de partibus extēsiōis primæ lationis? Oneropo. Loquor equidem. Sed procedamus vterius. **124** Quem numerū partium pm̄i motus arbitraris esse tps̄? an primæ diuisiōis, partium videlicet sc̄m dimensionem sumptarū: an poti⁹ secūda, & partium succedentiū: quas successiōis partes nūcupauim⁹? Epi. p. Secunde profecto, q̄ ipsi & pp̄ria, & per se, secundūque ei⁹ naturā existit. One. Ideo pulchre in diffinitione adiectū est, secundum prius & posterius: ad discrimen numeri partium extēsiōis, & secundum dimensionem sumptarum, lationi ip̄p̄riarum, & secundum alterum cōuenientium. Epi. Pulchre adiectum est: & videor mihi plane intelligere: diffinitionisque intellectum hunc haberi, tps̄ numerus est primī motus secundum successiōis partes sumptus. One. Sane admodum. **125** Quid præsens primo? E pi. Est ip̄partibile, præteritum futuro connectens. One. Quemadmodum mediū punctum in linea ptem extēsiōis priorem lineæ cōiūgit, & posteriorem: ita id im̄partibile, q̄d nobis adiacet, tps̄ successiōis partes, priorem scilicet & posteriorem simul necit: quarum quidem partium tps̄ prius diximus esse numerum, & id ip̄partibile, præsens primo nūcupamus. **126** Quomodo interpretaberis præsens primo? **127** E pi. Nunc, in stās adiacens. One. **128** Quid præsens secundo? E pi. Est tps̄ a dicto im̄partibilē vtrinque non multum distans. One. Vt hora, vt minutū. Et præsens hoc secundo modo, tps̄ nomen est, primo autem modo non. **129** Quo modo interpretatur præsens secundo? Epi. Nunc. One. Est enim nunc homonymum vt præsens: modo im̄partibile, modo tempus significans. **130** Quid præteritum? Epi. Est tempus præsens pars prior. One. **131** Quid futurum? E pi. Est tps̄ præsens pars posterior. Oneropo. Id profecto temporis præsens quod nunc, & im̄partibile nobis adiacens antecedit, præteritū dicitur, & temporis præsens pars prior. Et q̄d idem

Q d̄ tps̄ bifaria diuiditur.

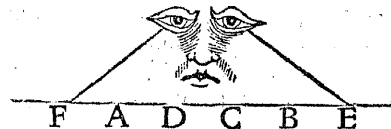
Partes tēporis secūda diuisiōis successiōnem simul esse non posse

Quid præsens primo.

Quid præsens secundo.

Quid præteritum. Quid futurum.

nunc & im̄partibile præsens tēporis sequitur: futurū dicitur, & temporis præsens pars posterior. **131** Te id tamē aduertere licet, bifariam dici & præteritū & futurum, actu videlicet, & potentia. Et præteritum actu, & futurum actu, nūc diffinita sunt: & **132** sunt, quemadmodum præsens, cuius sunt partes. Epi. **133** Habet ne ergo præsens suas successiōis partes simul? quas prius simul esse posse negauimus. One. Habet simul bone fili, vt in toto: non autem simul secundū successiōnem, quemadmodum aliqua dimensio, duo mediā ipsam constituentia simul vt in toto habet: non tamen illa simul habet secundum extensionem, sed extra se sunt, & se non occupantia. ita successiōis partes præsens secundum successiōnem extra se sunt, & quasi se non occupantes. Epi. Recte iam concipio. ap̄eri modo quid præteritum potentia, quidve potentia futurū. One. **134** Omnino præteritum potentia tempus id dicimus, quod fuit, & cuius nihil omnino est. **135** Et id futurum potētia, quod erit, sed nihil eius adhuc est. Epi. Et quid si cepero totum tempus a tuo natali ad nunc vsque quod nobis adiacet? One. Tempus id non omnino præteritū actu, neq; omnino præteritum potētia, sed ipsum dicere deberes partim actu, & partim potentia præteritū. E pi. Intelligere videor. O nero. Finge tibi charissime filivnam lineam ante oculos tuos quietos & im̄mobiliter stantes directe porrectā sine termino quidem a te perceptibili, hoc modo:

Vīsus tuus ex vtraque parte in aliquo signo porrecte lineæ deficit: vt in a & b. Sitā que c in vīsus medio ab vtroque percepti spatij extremo æquidistans, ipsum c est vt præsens primo. a b vt præsens secundo. c a vt præteritum actu. c b vt actu futurum. a f præteritum potentia. & b e potentia futurum. Et si intelligas lineam moueri f versus, quousque signum e perueniat ad punctum b lineæ oculi, tunc b e fiet actu futurum, quod prius futurum erat potentia: & a d potentia præteritum, quod prius erat actu præteritum. Epi. Descriptionem intelligere videor. One. Fili, si comprehendere posses, prompta dictorum de tempore cognoscendorum analogia est: suam tamen Aristoteles assignaret in circulo. Epi. po. Haud satis intelligo. Onero. Ne cura modo, sed sine nos procedere. **136** Quæ sunt in tempore? Epi. Quæ mensurantur tempore. One. Quæ sunt ea quæ mensurantur tempore? Epi. Ea ipsa sunt quæ incipiunt & desinunt in tempore: aut quorum ipsum tempus duratio est. One. Vt res sensibiles, & rerum sensibilium motus incipiunt ac desinunt in tempore: & orbium cælestium suorumque motuum tempus duratio & mensura est. Idcirco hæc omnia & sunt in tempore, & mensurantur tempore: hæc quidem vt mensura æquante, illa vero vt mensura superante. Epi. Vis ergo omnium & cæli & terræ & sensibilium durationem esse tempus: quod tamen extra terram & sensibilia omnia existit. Onero. Dictorum omnium, omnique corporeæ substantiæ, soli primo mobili intrinseca duratio: cæteris autem omnibus extrinseca: quemadmodum tua dimensio tuæ materiæ, coloris, caloris, et reliquorum tuorum sensibilium accidentium extēsiō est, soli tuæ materiæ intrinseca. nam soli materiæ inest: cæteris autem extrinseca est. Epi. **137** Sed an omnia sint in tempore? One. Multum o fili refert: sicut non omnia dimensa sunt extensione. sed meministi nos dimensiones rebus ad occupandū et desecandū additas esse dixisse? Epi. Memini. One. Et dimensiones replentiæ impedimento esse: et quæ a dimensionum conditione et natura recederent, magis replere, magisque plena esse? Epi. Et hoc memini. One. Quia vna dimensio cum alia dimēsiōne simul esse non potest. Epi. Secundum extensionem videlicet. One. **138** Neque vna successiō simul cum altera secundum successiōnem: vt dies hesternā simul cum hodierna nullo

Quid præteritū potentia. Quid futurum potentia.

Quod diuerso modo resine in tēpore.

ingenio esse potest. Epi. Verissimum est. Onero. Tota igitur temporalis duratio simul esse non potest, aut alicuius temporis duae simul medietates: vt neque duae simul corporis medietates. Epi. Verum. O ne. Corporis scilicet secundum extensionem, & temporis secundum successionem. Impedit igitur tempus durationem: perinde atque corpus replentiam. Epi. Videtur. O ne. Videturque tempus rebus concessum, quo ipsarum vna duratio ita occupet, vt alteram secum nunquam admittat, vtque secetur in partes, vt in annos, menses, dies, horas, minuta: quemadmodum omnis dimensio in infinitum secabilis est. Epi. Omnino. O ne. Ad durandum ergo successio & tempus minime requiruntur, vt neque ad replendum dimensio. Epi. Minime requiruntur. O ne. Nonne ergo quorum duratio a successionis & temporis conditione & natura recedit, magis durabunt, quandoquidem successio & tempus durationem impediunt? Epi. Videtur, vt de luminum replentia, et dimensione. O ne. Et si magis adhuc recedunt, magis suapte natura durabunt. Epi. Magis. O ne. Et si in infinitum duratio illa a successionis et temporis natura et conditione (quae durationi, vt diximus, impedimentum obstatuloque sunt) recedit, euaditque semota? Epi. In infinitum durabit. Onero. Enimvero oem durationem continebit: et cuiuslibet durationis semper aderit, neque vlla duratione contineri poterit: vt neque infinita plenitudo dimensionum: neque ab vlla excludi vnquam. Et amice, si scire cupis (et cupis vt arbitror) quae ea sint entia, suae duratione a successione et tempore recedentia, sunt illa beata et supramundana entia: quorum duratio et aeuum sic se ad nostram temporaneam durationem habet, sicut sua plenitudo ad nostram dimensionem et corpoream plenitudinem. Et id quod infinitum ab omni successione, tempore, et aeuo semotum recedit, deus ipse est: omnis aeuus, successionis, et temporis fons et origo, infinita durationis immensitas, et aeternitas: cui omnia et praeterita et futura praesentia sunt, vt omni dimensionum praesens adest: qui nulla duratione, aut tempore, aut aeuo contineri potest, neque a quoquam excludi: cuius quidem infinitam sempiternitatem, res caducae et censibiles in hac paucula (quam vides) temporalis durationis functione imitantur, et caelestes corporeae substantiae in toto tempore, totaque temporis successione, et entia illa beata et supramundana in toto super-temporali aeuo, maiore aeternitatis similitudine. Epi. Gratissima sunt haec: sed quae non facillime infirmus (vt de plenitudine diximus) capiat mentis obtutus. Onero. Gratissima filii, et ad quae, et altiora multo nostrae philosophiae contendit conatus. Sed haec nunc pro tua mediocri introductione satis esse videtur. Tu haec interim digere, et digesta memorie manda. Et cum voles abito, nisi quicquam tibi relicum est querendum. Epi. Nihil omnino, ab eo: et quae mores, memoriae mundare curabo.

Dialogi physicae introductionis, finis.

DIALOGI DIFFICILIVM PHYSICALIVM
introductionis, annotat.

Proteus Oceanus Tethys Milo

Analogia, certa rei ad rem proportio, quae incerta certis probat: a Platone mirifice inchoata, ab Aristotele completa, multis ignota, et a plerisque philosophorum occultata. Proteus filius Oceani et Tethyos, vates maximus, non nisi coactus visusque volens ora veridica soluere. Milo Crotoniensis athleta fortissimus: qui nudae manus ictu in certamine olympico taurum interfecit: stadio vno, spiritum reseruo portauit: quem totum die illo comedit.

DIALOGVS IACOBI FABRI STAPULENSIS
difficilium Physicalium introductionis,
adiectis Iodoci Clithouei Neoportunensis scholijs.

Enantius. Homophron. Neanias. Oneropolus.

Enantius. Vam me humane hospitio susceperis, o Homophron, deo semper aeterna gratias ago, habeoque tibi. & semper habeo gratiam: maiorem quidem semper habiturus, imo vero maximam, si prius quam a tua de me recessero, & me meae domi recepero, ope tua Oneropolim videam. Ho. Non modo videas, sed & eius familiaritate vt voles vtaris, vir enim humanissimus est, & me vt Hesiameum fratrem quidem grandiore in natu, si in ma benevolentia prosequitur & amat. Enan. O opportune, sed scis cur id tantopere optarim? quia si domum concessero, vix aliquando ad vos sum rediturus: sic grandaeva sum aetate, & me ad remotiora loca saepius transferre defessa aetas non patitur, fragile mihi domicilium est, vt quod propediem mihi ruinae iminetur, & quod vbi me transferendo saepius agitare, veluti valido perflatum vento statim illi sum corrueret. Homo. Verum ais, ego & tu o Enanti fragile & vetustate caducum corpus habemus, anima autem ipsa non senescit, nosque corporis maleficio & demolatione aliquando mori oportet, quando autem, nescimus: nisi quod nos, qui multos iam viximus annos, & veluti currentes, vt spatium transegimus, multos nobis non su peresse cognoscimus quos in futurum viuamus. Enan. Ita natura vult, & recta ratio iubet. Sed audi potius quid dicturus sim. In hac tam grandaeva aetate non vidi qui me maiore voluptate affecerit tuo filio, neque id assentandi gratia dictum puta, quia eius pater sis, & eius probam indolem libenter tudias. Ego propter aetatem ipsum accersens dixi, O fili Neania ad me venias, plane dic mihi quae si pulcherrum literarum ludo indulgeas, si ipsum colis. Colo inquit, probe inquam facis, si hanc tuam pulchram iuuetam virtutem & scientiam adornare conaris, sed quae disciplinarum inquam profiteris? an grammaticam, rhetoricam, poeticam? Quid? quadam benignitate respondit: in his o Enanti non amplius versor, aliquando sum versatus, meum siquidem nunc studium circa philosophiam intentum est. Ipsum ulterius interrogo, ad singula modo quodam in mirabili et mihi inueto proptissime respondit, meque suis responsionibus attonitum reddidit. Quod cum pensasset puer, o, inquit, Enanti, si Oneropolim praesens audias (praceptor nemp meus est Oneropolus) te in maiorem admirationem conuersurus est. Ex illa certe hora videndi Oneropolim validum et admirabile desiderium concepi. Turpe mihi videtur, senem virum, puerum admirari, siquidem admiratio ex ignorantia nascitur, eorum etiam quae pueri mihi cognoscere videntur, sed turpius, suam ignorantiam ad sua se pulchra seruare, mihi visum est. Puerum tamen, fateor, sum admiratus. Tu igitur cum Oneropolim cognoscas, maturem gressum ad ipsum, vt et videamur, et pariter (vt pollicitus es) ipsum audiamus. Ho. Maturemus. Enan. Iube puerum vna nobiscum venire. Ho. Heus Neania. Ne. Presto adsum pater. Ho. I celer, precurre, cacia. Oneropole me vna cum amico hospite Enatio nunc ipsum visitaturos. Ne. Nunciabo. Ho. Iam puer nunciauit. Ecce Oneropolim egredientem huc facie macilentum. O ne. O vos Homophron & Enanti, gaudio me afficitis multo, & multum facitis vt amici, quando ad hoc meum domicilium vos conuertitis: haec mihi profecto animorum benevolentia, nullo auro, nulloque pretio aestimanda est. Ho. Voluit te, o Oneropole, Enantius videre, qui cum doctus sit, omnes doctos viros amat, atque cum doctis libens conuersatur. O ne. Eum ipsum a multo tempore itidem videre cupiebam: & tibi debeo gratiam referre, qui hunc ipsum ad me adduxeris: qui cum doctus sit, ab ipso poterimus aliquid obtinere. Ena. Qualite absentem Homophronem praedicabat, tale praesens intueor. Sed o Oneropole nequaquam a me quisquam discere possis. Homophroni nuper narrabam quo pacto puer qui te audierat, admiratione me pene stupidum & attonitum reddiderit: tanto magis id facturus es, o Oneropole, & me de ignorantia

multorū liberatus. Ho. Tu Onēropole nūc (vt putam⁹) alienis negotijs minimē es occupatus. One. Neq; domesticis quidē: verum enimvero optabā alique huc aduenturum, quo cū mutuos sermones agitarē. Ho. Et nos itidem tecū conferre optamus. Obsequere igitur Enantio, & mihi: & in tuo docendi genere aperiās nonnulla; quę Enantius sum mopere cognoscere desiderat. Neq; multū in accessorio sermone laboremus. Enā. Nos id efflagitamus, & nos huc hac de re veniemus, gratificare igitur Homophroni. One. Quandoquidē ita vultis, nō possum vobis nō morē gerere: modo id possim, quod me rogatis. Sed eamus intro, sunt subsellia quibus insidemus, quiescamusq; Vos modo explicetis qua in re vobis gratificari queā. Enan. Si quātitatatis naturā nobis aperueris. hinc a puero in admirationem sum adductus. One. Vt vtriq; ergo gratificer, a quātitatis aperienda natura hoc pacto sumamus exordiu.

Vanitatū hęc est cōtinua, hęc vero discretā. Enan. Discretā nūc omit tamus, & cōtinuę naturā prosequere. One. Continuarū hęc linea, hęc superficies, hęc corpus, illa vero tēpus. Et lineam, superficiē, & corpus, dimensiones nuncupamus: quarū forte naturā prius audire desideras. Enan. Id ipsum. Sed interroga puerū obsecro: in hoc vel gratificari nō parū Homophroni, cognoscatq; de filio me nimis vera locutū. Gratum ne tibi hoc factū putabis Homophroni? Ho. Gratū. One. Dic age o Neania, quādo tuo patri & Enatio gratū est. Cur dimēiones, vt longitudo, latitudo, & profundū, rebus sint tributa? Ne. Quo res ipse dimensę sint lōge, late, atq; pfunde, quo res occupent, distrahanť, atque secenť: vt albedo rebus tributa est, quo res albę sint, & visu discernant. One. Et si oēs ad distrahendū rebus sensibilibus cōcessę sint, maxime omnīū corpus ad occupādū tributū esse videt. nā corpora nunq̄ sese occupare & simul esse natura permittit. Sed an si vnus sol in oriente situs luceret, & alter in occidente: an inq̄ vtriusq; lumē, nostrū cōcauū offunderet? Ne. Vtriusq;. One. Et si lumina illa collustrātia diuersarū essent naturarū? Ne. Et si. One. Et vbicūq; in nostro cōcauonū illorum luminū adest, illic adest & alterū. Ne. Adest certe: quēadmodum per totā manum meā & vbique simul adest color & calor, & vbique in lacte cādor & dulcedo. One. Quo pacto id potius eueniat, q̄ de me & te, vt vbicūque nrm sit vnus, simul alter nunq̄ esse possit? Ne. Nō sine ratione. Nā lamina illa, color, calor, cādor, dulcedo, & similia, neque dimēiones sunt, neque in se dimēiones habēt: nos autē dimēiones habemus: quę cū se occupare nequeāt, nos simul esse posse minime pmittit. One. Sed quid replēt lumina illa, calor, color, cādor & similia? Ne. Replēt, & quidē suapte natura: at nō occupant. One. Et tua anima, tuaque potētia? Ne. Et hęc quidē: vt quantū meę dimēiones replent, tñ & mea anima, & mea potētia, & quęcūque illis dimēionibus in me coniuncta sunt: neque quidē hęc se occupāt, nam dimēiones nō sunt. One. Dimensionibus ergo, vt replent, tibi nō egere videntur. Ne. Scilicet: quā potius officiant, nocētque. One. Subaltis ergo nostris dimensionibus, Homophron, Enantius, ego & tu simul idē repleri possemus: vt vnus cuiusque nostrum simul actus cum actū, & potētia cum potētia adestet. Ne. Nihil prohibet, nam nos non occuparemus, neque alter alteri impedimento esset, quo minus simul esse possemus: vt neque lumen luminī. One. Et censes (vt arbitror) quę a natura dimensionū & corporea mole recedūt, magis suapte natura replere. Ne. Cēseo. nec ab re quidē: cū dimensionū plenitudinē & replentię obstaculo prępedimentoque sint. One. Et quę magis a dimensionū cōditiōne, q̄ lumina illa posita recederēt, magis vti que replerent. Ne. Magis. One. At quę neque sua natura, neque per alterū dimensa sunt, magis a dimensionū cōditiōne recedunt. Ne. Magis certe. One. Magis ergo replēt. Ne. Fateor. One. Et si quid adhuc in infinitū magis a dimensionū cōditiōne recedret, quę plenitudinē replētq; officit. Ne. Id in infinitū repleret, imo idē in finita plenitudo esset. One. Vides ergo chare Homophronis fili q̄ facile sit cęlestes

supramundanaeque beatas intelligentias cęlos replere, quandoquidem hoc sensibile lumē tam facile nostrū concavū offundens, minus a dimensionū conditione atq; natura recedat? Vides rursum quomodo deus omnīū rerum principū, infinita sit plenitudo: omnia idcirco replens: quē neq; cęli & terra capiat, intra mundum totus existens, tot⁹ & extra, huncq; mundū factū in atomo. Ne. Haud hoc vltimū intelligo. One. Suae plenitudinis scilicet. Hęc forte & similia o Enantia puero audiuisse potuisti, si hac de re ipsum tentaueris. Enan. Audiui equidē, & alia, & (p modo mirabilis, more tuo, in fine aliquid diuinū conficiebat. Sed tu age, te aliquantulū de animi nostri plenitudinē loquentē audiam. One. Vt tibi placet. Mihi siquidē videtur nostra anima magis suapte natura a dimensionū natura & conditione recedere, q̄ bouis leonis, aut cuiusq; alterius aialis aia, vt cui nihil vnquā distrahi, aut addi quicq; possit: coerceť tamen contineturq; dimensionum finibus. Enan. Magis recedere a bitror. One. Quod nō distrahitur, hoc habet qua cū superioribus mētibus cōuenit, vt vtro dimensione coerceť cōtineturq;, qua cū inferioribus formis. Enā. Quid ais coerceť? One. Per accidens videlicet. nā nostra aia nostris dimensionibus cōiungitur partim sicut albedo, partim vero alio modo. nā corpus dimensum informat, & sua plenitudo, suoque replentiā tanta est, quātū corpus ipsum, corporisq; dimensio. Et si corpus excrescere quantū libet intelligam⁹, ipsa nullo addito totū replentura est, & si quātū libet minui, neq; plus in musculo corpore replebit, excrementa tñ & decremēta natura determinata sunt. Habet igitur ratione dimensionū, vt non plus quā suum corpus (sive magnū sit, sive paruum) repleat. Enā. Et diceres forte aiam quantā per accidens. One. Nihil obstat, nam dimensionibus coniungitur, eiusq; dimensionibus arceťur atque continetur plenitudo, sed non defecatur, distrahiturq; (vt & ceterę formę) dimensionū distrahiōe. Sed si superior supramundanaque mētū aliqua sit in oriente, totā ponemus esse in oriente, nā partes non habet. Enā. Verū ais. One. Et si in occidente, totam in occidente, & vbicūque fuerit, totam. Enā. Vbicūque fuerit, ponemus totam. Sed quid tum? One. Et cum nostra anima ceterarum inferiorum formarū sit maxie vna (vt quę partibus careat, quibus distrahi, diuellique possit) & ipsa vbique in nostro sit corpore, ipsa tota erit in toto corpore, & tota in qualibet corporis parte, quēadmodum intelligentia tota in toto cęlo, & tota in qualibet cęli parte. Vt enim cęlum ad intelligentiam, ita corpus hoc nostrum ad animam, hoc tamen interest, q̄ supramundana mens, cęli dimensionibus non cōiungitur, illis non coerceťur aut continetur, quod mens nostra suis coniuncta dimensionibus sustinet & patitur. Enan. Videor concipere quomodo nostra anima tota sit in toto corpore, totaque rursum in qualibet rorporis parte, quod ad hanc vsque a tatem elangui cognoscere, et me hac ignorātia agritudine (fateor) pulchre soluisi. One. Sed quid de pūctof. Enan. Tuū expecto iudiciū. Onero. Perparum mihi replere videtur: sed potius esse replentię terminus: nam lineę, quę longitudine tantum replēt: Enan. Et mihi quidem ita videtur. One. Quod igitur horum magis plēnū, magisq; replēt? an pūctus, linea, superficies, an corpus? Enan. Corpus. One. Nā sua plenitudo tribus perfecta confurgit, longitudine, latitudine, & profundo: replēt enim secundū longum, & latum, & profundū. Deinde superficies: cuius plenitudo duobus cōtēta, tantum longitudine & latitudine replēt. mox linea vno, sola longitudine replens. Et horum omnium vltimum locum obtinet pūctum, minime sua natura plēnū. Enan. Ita videtur. One. Vt rursum, ergo illorum, an pūctum, an corpus, superioribus mētibus & animę nostrę similia esse putas? Enā. Ego ratiocinationē tua huc adductus, corpus similia esse puto. nam maxime dimensionum plēnū, replentiāque habens conclusisti: pūctum aut omnium minime: mentes autem superiores: & anima nostra, maxime plēnā. One. Ergo tibi videtur, superiores mentes & animā melius per corpus inuestigari posse & concipi, q̄ per pūctum. Qui autem id per pūctum cōficere

moliretur, tentaret id efficere per id quod remotius est atq; dissimilius. Enan. Tentaret profecto, ideoque id satius efficeret per corpus. One. ¶ Vides ergo quod nostra aia, superiorū & inferiorū media est: his affinis, q̄ materię cōiuncta, dimensionib⁹ arceatur, cōtineaturq; illis vero. q̄ impers sit, nullas (vt & cælestes formę) quib⁹ distrahatur partes habēs: vinculū omnio & cælestis & sēsibilis creaturę. Enā. Hęc mihi o neropole audire gratissimū est. ¶ Sed age, si a nostro cōcauo dimēsiōnes sublatas intelligamus (quod tñ fieri natura non posse nulli dubiū est, in nulliusq; controuersia venit) quid tñ nostrū concauū plenū, anyacuū putas? Enan. Et tu quid eo in casu sentires? One. Plenū: substantia, s. vt materia, & rerū formis. nā a dimēsiōnibus plenitudinē replentiāq; non habere confessi sumus: vacuū aut corpore dimēso. Enan. Gaudeo hęc a te cognoscere. ¶ Sed tunc materia & rerū formę nullo pacto occupant. One. Neq; vilo pacto quidē distrahi diuelliq; possunt. imo sicut dimēsiō rerum continuatū est, ita quoq; rerū distractio atq; diuisiō. Enā. Quo pacto igitur tunc materia totū nostrū concauū replens, a superiore substantia differet? & eius replentia ab illius replentia? One. Longo interstitio. Nā ipsa semper dimensionibus coniungi nata est, eas in se recipere, earum sectione secari, & occupatione occupare. Intelligentiæ autem et superiori substantiæ nihil tale conuenire potest: sicut neque alba neque nigra, calida aut frigida vnquam esse potest. Enan. Nunquam sane. On. ¶ Videntur ergo diuisiō et partes quantitatem sequi. Enan. Proculdubio. On. Sed hęc diuisiō, et hęc partes, quātitatē discretam: hęc rursus diuisiō, et hęc partes, vt distractę, discissęq; continuam. Quo fit vt separatę eo quo posuimus modo materię, hoc modo partes nullę sint. nam secari, diuelliq; nō potest. Enan. Discretā quantitatem alio loco determinandam postulauimus, Sed tu modo dic obsecro, haberet ne materia hoc modo separata partes? One. Idcirco addidi hanc diuisionem, hasque ptes, quantitatem discretā sequi. Enā. Quo pacto? Non perpendo quid velis. perpendis tu Homophrō? Ho. haud adhuc Enāti, sed nobis clarior aperiet. Fac nobis o Oneropole, clarā huiusce rei intelligentiam. One. Rem quæritis faciendam, ad quam graues scirpi, grauesque insurgunt difficultates, morem tamen gerā, vt eun que potero facere quod optatis, capio materiā dimensam a b, inter nos et cæli concauum contentam, quam in quique partes a, c, d, e, b, dimensionis diuisione intelligo diuisibilem, vocoque materiā sub dimēsiōne a, cōsimiliter materiā a, et contentā sub c, materiā c, et ita deinceps, manifestum est materiā a non esse materiā c, nā simul distractione dimensionis a, distraheretur seorsum a c, ei pari ratione c seorsū a d, quare materia c nō est materia d, et de reliquis idem subit iudicium. Enan. Idem One. Subtracta ergo dimēsiōne a tota materiā a b, remanet tota materiā a c d e b totum non occupando replens. Enā. Remanet. One. Remanet etiā materiā a, et materia c, et d, et e, et b, et materiā a nō est materiā c: neque materiā d, vt neque prius. Fieri enim nequit vt quę prius diuersa distinctęque sunt, vnquā fiāt idē. Et de c & b idem subit iudicium. Enan. Proculdubio. One. Et partes illę diuersę totam materiā a b constituentes (vt diuersę dimensionis partes totā dimensionem) distractio nis distractionisque partes dici nequeūt, vt quę nullo pacto desecari, distrahiq; valeat. Enan, Rationabile videtur. One. Partes igitur, diuersę discretionis eunt, & secundum numerum sumptę, & diuisiō illa, secundum quantitatem discretam intellecta, Enā. Oportet. One. Intelligis ergo, cur prius dixerim hanc diuisionem, hasque partes quātitatē discretam sequi? Enā. Arbitror vtrūque nostrū mediocriter coniectare. ¶ Sed forte neuter nostrum sentit, quis grauis scirpus, quæve grauis difficultas inde emergat. One. Maxima pfecto, secretissima, & latēssima: quomōvidelicet vnū sit multa: quā quidē sophistę sophistice tractāt, & philosophi occulte et profunde. Enan. Apertius id nobis intelligendum cōmitte. One. Vt possum, id addubitant, ne quemadmodū partes replentię materię a, c, d, e, & b, multę sunt et diuersę

b
c
d
e
a

tametsi nunq̄ dimensionibus substrata subiectaq; esset materia, an id plenitudinē intelligentię & anime cōpetat: vt si sit corpus meum g k secundum dimēsiōnē & materiā in quatuor partes g, h, i, k, diuisibile: non vobis dubium est aliud meę potētię & materię esse sub g, aliud sub h, aliud sub i, & aliud sub k: quatuorq; esse potētię diuersas replentię partes. Enan. Non dubiū. One. Sed vobis dubiū est an aliud animę sit sub g, aliud sub h, aliud sub i, & aliud sub k. Enan. Id nos angit. One. Sed quid tandem vobis videtur? Enan. Mihi quidem sic esse oportere: quid autē Homophron sentiat, nescio. Homophron. Idem quoq;. One. Non igitur g animę est sub h, neq; h sub i. Enan. sic est. One. Euanuit igitur superior sermo, neq; id plane verum est, nostram animā totam esse in toto corpore, totaq; in qualibet corporis parte: quę admodum tamē supra confessi fuimus: sed tota erit in toto, & partes in partibus: imo cum materia quędam sit partium infinitas ex quibus constat, similibus tamen natura (sicut linea ex infinitis partialibus constat lineis) ita quoq; anima nostra quędam erit partū infinitas, ex quibus suo modo (vt materia ex suis) subsistet, tametsi cum dimēsiōne (vt materię partes) distrahibiles non sint, quod si vobis absurdum videatur, neuter vestrum recte sentit. Enan. Neuter, vt opinor: & nos belle ad concessorum opposita deduxisti. Sed nunquid aliud & aliud replentię animę nostrę esse oportet sub g, sub h, sub i, sub k. One. Nō: si vt oportet redarguti sumus. Enan. Ostēde ergo nobis, si potes, quomodo id non oporteat: & nos hac ignorantia libera. One. Graue onus imponitis: id tamē quomodocūq; efficere moliar. Enan. Sat nobis erit Onero. Recte ne dictum putatis, rerum omnium principium, infinitam plenitudinem esse, omniāq; replere? Enan. Recte. Onero. Et id ipsum, vnum, est. Enan. Imo maxime vnum. Onero. Quod autem maxime vnum est, fieri nequit vt partes vllas habeat, nam iam potius multa esset, & nō ipsum maxime vnum. Enan. Eset. One. Et tamen eius plenitudo atque replentia adest parti materię a, & c, & d, & e, & b: quādo quidē infinita est, & omnibus adest. Enan. Adest proculdubio. One. Et tamen nō aliud & aliud plenitudinis eius replentię, nā partes haberet. Enan. Sic est. One. Non igitur si alicuius plenitudo & replentia alicui toti dimēso affit, oportet cuiuslibet dimēsiōis mediārum, tertiarum, aut quartarum, aliud & aliud plenitudinis illius respondere. Enan. Non certe oportet. One. Et ita de intelligentiā & nostra anima: quę si secus replerent, diuersa s; numeri plenitudinis partes haberent, quęlibet esset quędā partium infinitas, & potius infinita q̄ vnum. Enan. Recte dixisti nos in grauem vnius & multorum incidisse difficultatem. One. ¶ Grauius hęc fuit (nec immerito) antiquorum philosophorum difficultas, vt Parmenidis Pythagorei, et zenonis Eleatę. Vides ergo quomodo anima nostra sit punctum, corpus nostrum replens: & intelligentiā punctum replens cælum, deus autem punctū, totum replens vniuersum: punctum autē vbique in analogia. Enan. Efecisti quod postulabamus, reddidisti que nostra responsione cōtentos, graues quę ex dictis emergere possent difficultates, nunc missas faciamus, & aliquid leuius tractemus. Onero. Quid nā? Enā. Cum nobis de dimensionē incidere sermo, quam trinam posuisti, longitudinem, latitudinē, & profundum: itidem lineam, superficiem, & corpus: & punctū omnium videatur esse terminus: nobis gratificabere, si eius naturā explices. Onero. Summo opere cuperem vobis obsequendo placere, & vobiscū conferendo veritatem inquirere. Sed forte o Enāti, harum rerum longi tēporis vsus te fecit peritum, aut proprii ingenij excellēs bonitas, aut ex aliorum libris (qui perquirendi studiosus es) iam optime didicisti: & solum nostrum dogma examinare tentas. Enan. Non ita est, per amicitiam nostrā, o Oneropole. Verum vbi cæteris meo more cōtrarius sum, ego tecum vna & Homophron libenter concordamus: & ego id abs te pro munere requiro, vt tuam depromas sententiam. Ho. Ego itidem requiro. One. Quandoquidem me serio requiratis, qualē enique tamen meam depromam, sententiam, hinc mihi occupans exordium.

Infinitas, infinitudo

Parmenides, Zeno.

Primæ partis secundi dialogi scholia. ij. Et si omnes ad distrahendum rebus sensibilibus concessæ sint. Rebus sensibilibus, rebus naturalibus, quibus & linea & superficies & corpus accommodata sunt, quo distrahantur & diuellantur abinuicem per separationem partium, cælestibus autem ad eum finem minime, quia cælum nequaquam diuelli natum est, & in partes quæ separentur, distrahi, tamen si ratione dimensionis in partes quantitatis quæ semper coniunctæ manent, dirimatur. Res autem facere dimensas, & occupantes, conuenit quantitibus, hoc quidem corpori, illud autem omnibus, tam in comparatione ad res sensibiles, quam cælestes. iij. Replent, & quidem suapte natura, at non occupant. Replere est alicuiori adesse, & se per totum diffundere, vt nihil sit repleti, in quo non sit aliquid replentis, vt lumen replet aerem, albedo autem & dulcedo lac. Occupare autem est aliquid spatium oppendo, alterum secum eiusdem generis simul & secundum eundem situm non admittere, vt dimensio pedalis in ligno occupat, q̄ alteram dimensionem in eodem subiecto & secundum eandem positionem haudquaquam admittat. Cæterum ponitur in litera quinque plenitudinum gradus, quibus ad summam conscenditur & immensam plenitudinem contemplandam. Primo & infimo loco ponuntur dimensiones, quæ sunt infimum diuinæ plenitudinis vestigium, quod sua occupatione veriorum replentiam præpediant. Secundo loco qualitates & lumina, quæ dimensiones ratione replendi exuperant, quod non occupent, neque vna alteri obstaculum præstet quo minus idem replant. Tertium anima rationalis plenitudinis locum sortitur, verius quidem quam lumen, replens, nam lumen in diuersas numero partes distrahitur ad dimensionis partitionem, anima autem rationalis huiusmodi diffractionis est experta. Quatuo loco ponuntur mentes supramundaneæ, neque per se, neque per accidens dimensionibus obnoxie, sed penitus ab eis secretæ, & magis ab earum conditione, quam anima rationalis discedentes, & proinde magis replentes. Quintum autem & supremum plenitudinis locum obtinet ipse deus, qui maxima & infinita est plenitudo, omnia & cum omnibus replens. Cuius sane plenitudo cum mundo claudi nequeat, non est inclusa mundo. Et cum sese per totum mundum diffundat, non est ab eodem exclusa. Cuius itidem plenitudinem insinuarunt Pythagorici hac descriptione, quod deus est sphaera, cuius centrum est vbique, & circumferentia nusquam. Sphæram quidem nominant deum, ad maximam eius vnitatem & perfectionem declarandam, quod, sphaera figurarum omnium sit perfectissima, per centrum autem innuit eius indiuiduam & simplicissimam plenitudinem, sese per omnia diffundenstem, per circumferentiam vero, quam nusquam esse ponunt, designant diuinæ plenitudinis immensitatem atque infinitudinem, nullis coercitam limitibus, & quousvis terminos effugientem. Id plane

Quique gradus plenitudinis.

Pythagorici.

Mantuanus.

Mantuanus hoc carmine eleganter annotauit:
Sicut tota per artus
Corporeos mens vna subit, sic vnus in vna
Mundi mole deus, mundo tamen amplior ipso,
Tendit in immensum, nulloque includitur arcu.
Sphaera deus viuens, centri tumor occupat omnem,
Curuatura locum nescit

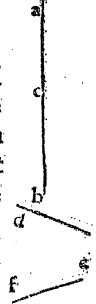
Porro hanc diuinæ plenitudinis per omnia expansam diffusamque exuberantiam non subitue runt sacra eloquia, sed ipsam multifariam & varijs testimonijs explicuerunt. Siquidem testificatur Moyses populo Israelitico, quod dominus ipse est deus in celo sursum, & in terra deorsum. Et per prophetam protestatur de se deus, Cælum, inquit, & terram ego impleo. quod & angelici spiritus augustissimam dei maiestatem assiduis laudibus venerantes, proclamant dicentes, Ple ni sunt caeli & terra gloria tua. Diuino quoque afflatus spiritu propheta, in psalmis admirabundus exclamat. Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero in infernum, ades. Si sumptero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Et a sapiente spiritus domini orbem terrarum replere dicitur. Atramen incomprehensibilem diuinæ plenitudinis in mensuram neque caelo neque terra concludi posse, nec toto mundi ambitu constringi, Salomon orans deum attestatur, in quiens Cælum, & caeli caelorum te capere non possunt. Iob quoque eidem accedit sententiæ dicens. Fortitan vestigia dei comprehendes, & vsque ad perfectum, omnipotentem reperies. Excelsior caelo est, & quid facies? Profundior inferno, & vnde cognoscet? Longior terræ mensura eius, & latior mari. Ex alijs itidem plerisque locis promptum est de immensa dei plenitudine testimonium sumere. Huncque mundum factum in atomo. Dicitur mundus esse factus in atomo diuinæ plenitudinis, nam plenitudo mundi ad plenitudinem infinitam dei sese habet sicut punctum ad lineam infinitam, & plenitudo mundi imitatur summam & infinitam dei plenitudinem, duntaxat vt punctum lineam infinitam. Quod si plures essent mundi, omnium ipsorum plenitudines ad infinitam dei plenitudinem sese haberent vt plura puncta itidem ad lineam infinitam. Partim sicut albedo, partim vero alio modo. Quemadmodum albedo coniuncta superficie tanta est per accidens quanta superficies cui coextenditur, ita & anima rationalis tantumdem replet, atque tanta est, quantum corpus cui coniungitur. Id tamen interest, q̄ albedo non in forma corpus in quo est, neq̄ cum eo totum substantiale constituit, anima autem rationalis in forma corpus dimensum, & cum eo totum hominem secundum substantiã componit. vij. Hoc ta

men interest, q̄ supramundana mens præter literæ differentiam, & id discriminis assignari potest inter intelligentiam ad cælum, & animam ad corpus, quod intelligentia non informat cælum sed duntaxat ei assistit vt virtus extraria, anima autem rationalis non modo adest corpori, sed informat ipsum, eique vnione substantiali coniungitur. Quare intelligentia ad cælum est vt nauis ad nauem, & auriga ad currum, anima autem rationalis est vt vis directiua cursus, quæ itelligatur esse in curru, & virtus gubernatiua nauis, quæ concipiatur intime iacere nauis. Et cum anima rationalis sit tota in toto corpore, & tota in qualibet eius parte, alio quodam modo in toto est, & alio in parte. Siquidem in toto est corpore, & totaliter, quia inclusa, & tota in qualibet parte, sed non totaliter, cum etiam tota assistit alijs corporis partibus, corpori autem sic adest, quod nulli alteri, (quod non sit corporis pars) assistit eius plenitudo. hinc neque inclusa est animæ plenitudo capiti hominis, neque exclusa, & remoto quodam simulacro, anima rationalis in capite est vt summa dei plenitudo in mundo. x. His affinis, quod materiae coniuncta, dimensionibus arceatur, his, inferioribus, illis, superioribus. Est enim anima rationalis, suprema formarum sensibilibus, & infima mentium cælestium, & nexus vtriusque mundi, quem quidem vtrunque mundum si per lineam a summo in imum porrectam intelligas, animarationalis est medium siue punctum inferio ra superioribus connectens. hinc in sacris literis homo omnis creaturæ nomine designatur; cum iussit apostoli ire in vniuersum mundum, & prædicare euangelium omni creaturæ. Et a beato Paulo identidem homo creatura mundi nuncupatur, cum inquit. Inuisibilia enim dei, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciuntur. xiii. Nam simul distractione dimensionis a, distraheretur seorsum a c. Si dimensio a separatur a dimensione c per diuisionem, simul materia a distraheretur a materia c. non enim dimensio sine materia subiecta distrahi posset, igitur materia a non est materia c, quandoquidem nihil a seipso distrahi possit. Similiter materia c non est materia d, nam si fiat dimensiois ab ipsa dimensioe d diuulsio, tunc materia c etiã simul distraheretur a materia d. Eadem ratione materia d nõ est materia e, neq̄ materia e et materia b, cum vna ab altera per diuisionem dimensionis separari possit, modo idem a seipso separari neuti quam potest. Partes igitur, diuersæ discretionis erunt, partes materiae separatae a dimensionibus, erunt secundum substantiam diuersæ, numero vt ante differentes, & abinuicem discretæ, quandoquidem id quod eas coniungebat, semotum sit per hypothesein. Hinc partes diuersæ discretionis dicuntur, quod res sint numero (qui quantitas est discreta) numeratæ, & abinuicem diuisæ, & diuisio illa est secundum quantitatem discretam intellecta. In easdem autem partes coassistente adhuc dimensione diuisio sumpta, erat secundum quantitatem continuam. Et quantum illarum materię partium vna aliquid repleat, quod non altera, & si aeris continentis substantiam a dimensionibus separatae latera se coniungerent, vna pars substantiæ mole vacantis adesset secundum replentiam vni particulæ aeris, & altera alteri, quin immo si substantia illa dimensionibus prædita fuisset pedalis, partes materiae a dimensionibus subtractæ replerent aerem pedalem, non tamen idcirco consequens esset illas materiae partes adhuc esse quantas, aut magnas. Nempe non dicitur quicquam quantum, quia assistat rei quantæ, aut tantumdem repleat, alioquin anima rationalis esset quanta, sed quia intra se dimensionem habet, tanquam subiectum suam formam accidentalem. xiiii. Quædam sit partium infinitas, ex quibus constat. Infinitas, infinitudo, quia dimensionibus coniuncta, in infinitum diuisionem recipit, & se semper præstat diuisibilem. xv. Vides ergo quomodo anima nostra fiat punctum. Dicitur anima nostra tanquam punctum, corpus nostrum replens, nam vt punctum indiuiduum est in partes extensionis, ita anima eiusque plenitudo in diuisibilis in partes diuersas plenitudinis. Eadem ratione intelligentia dicitur punctum replens cælum, nam eius plenitudo in partes diuelli non potest. & deus est punctum replens vniuersum, nam omnino simplex, & indiuiduus in differentes numero plenitudinis partes, vt punctum indiuiduum est in partes extensionis. Quantum enim punctum plenitudinis experta, ad cognoscendam rerum plenitudinem minime conueniat, quia tamen indiuisibile est ad simplicitatem & indiuiduam plenitudinis vnitatem intelligendam apte conducit.

16
17
18
19

Continua sunt quorū vltima sunt vnum. Se tangentia vero quorū vltima sunt simul. Punctū est lineæ vltimum, cuius quidē pars nulla est. Nā si ptes vllas punctum haberet, ipm minime vltimum esse posset. Et lineæ est superficiei vltimum, latitudinis experta. Superficies vero, corporis vltimū, spissitudinis, crassitudinisq̄ experta. Puncti si quidē natura est ad cõtinuādum, terminādum, & tãgēdum, cõtinuat em̄ lineã, lineã terminat, i choat, atq; finit. Et lineæ aut i directum ptractæ, vt a c, & cb, aut angulum facientes. vt d e, & ef, se tangunt in puncto. nã c vnus vltimum, & c vltimum alteri, simul sunt: itidē et e vni, et e alteri. Lineæ vero natura est ad cõtinuādum, terminādum, tãgēdum, et distrahendum: vt quæ secundum vnum secãdi iteruallum sectionem recipiat. Enã. Ad cõtinuã

dū scilicet superficie, superficie terminādū, & q̄ se (seu i directū p̄tensæ, seu ad
 āgultū) superficie tāgant. Id te velle opinor. One. Id ipsū. Et superficies idētidē re
 b⁹ accōmodata videt̄ quo corpus cōtinet, terminet, tāgat, quoue distrahatur: nā duo
 sortita est locandi iterualla. Corporis autē officium atq; natura non amplius conti-
 nuare, terminare, aut esse tangendū medium: sed eo opus est ad occupandum & dis-
 trahendum. Enan. Ita mihi cōsonum videtur, nam nihil corpore continuatur sed
 corporis media, & cæteræ partes omnes, superficie cōtinuant̄: neq; corpus vllum,
 corporis terminus est. One. Nam huiusmodi terminus quiddam corporis vltimū
 esse debet, q̄d nullum corpus esse potest. Neque corpora ad tangendum, vt puncta,
 lineæ, aut superficies, cōducunt: nam simul esse non possunt: vt quæ sese occuparet
 q̄d natura non sinit. Enan. Sic est. Onero. Ad occupandum autem conducit corp⁹,
 vt q̄d secum nunquam simul alterum corpus admittat. & ad distrahendum, q̄ tri-
 plex sortitum sit secādū interuallum. Enan. ¶ Sed vtram Oneropole duarum vlti-
 marum cōditionum corpori accommodatiorem, magisq; propriā arbitraris? One.
 Ego reor occupationem, nam omne corpus occupat: non autem distrahitur omne,
 vt cæleste: sed duntaxat distrahuntur diuelluntq; quæ fluxæ potētiae simul vna
 q; distrahibili addicta sunt. Enā. Ita mihi conijciebā. One. Sed putas ne aliud esse
 magis accōmodum, magisque p̄prium corporis officium, quam occupare, simulq;
 cum altero corpore esse non posse? Enā. Quidnam aliud? One. Rē facere esse cor-
 poreā, nam id nunq̄ a coniūcto corpore separari potest: alterum autem potest, et si
 non naturæ ingenio, atque potestate. Enan. Quomodo hoc dicis? One. Mens tua
 suapte natura non occupat. Enan. Non occupat. One. Et tuum atq; meum corpus
 hoc pacto occupant. Enan. Vtrunque hoc pacto. Onero. Et mens tua & anima ita-
 dem mea, per tuum & meum corpus occupant, ita vt tua anima simul cum meadē
 replere non possit, neque possit simul esse. Enan. Per accidens videlicet, q̄ diu nris
 corporeis molibus coniunctæ alligat æque fuerit. One. Et mēs nra magis a dimen-
 sionum conditione & natura recedit, & ad plenitudinis naturam accedit, q̄ dimensio
 a conditione & natura plenitudinis et replentiæ. Enā. Videt̄. Onero. Nec iniuria,
 nam corpus p̄ se ipsum plenum, replentiāq; habet: animus autem noster non per
 se occupat. Enā. Haud dubium. One. Si igitur mens nostra ad corpus sese haberet
 vt nunc corpus ad ipsum sese habet: sicut mens nostra nunc corporis conditionem
 ita & corp⁹ tunc mētis sequeretur cōditionē. Enā. Consentaneum videtur. One.
 At nūc mens corporea obruta mole, p̄ corpus occupat: datque animæ corp⁹ (vt ita
 dixerim) replentiā occupantem. Enan. Concessum est. One. Daret igit̄ tunc mēs
 corpori plenitudinē atque replentiam haud occupantem: ita vt nihil obstaculo fo-
 ret quo minus vna cum alijs corporibus esse posset. Enan. q̄ pulchre me deduxisti
 (quod & ego diu in hac cana ætate deductus desideraueram) ad contemplan-
 dum quomodo beatifica corpora haud occupent, et si dimensa, longa, lata, atq; profunda
 sint: & me nunc hac, tua gratia, liberaſti ignorātia. One. Per accidēs videlicet, alte-
 rius conditionem, & non suam quidem sequentia. Sed vide quo euagati sumus de
 pūcto disputaturi. Ridebit nos Homophrō, si longius pergere perseueremus. Enā
 Felicit̄ quidem, Optaret etiam Homophron te longius euagaturum: sed quādo
 tibi placet, ad propositum reuertamur. ¶ Hoc tamen petito, cū & pūcto, & lineæ,
 & superficie terminare cōmune sit, quod illorum perfectus, magisque terminare
 statuemus? Onero. Sicut corpus magnitudinū perfecta est, & omnis, suo ternario
 completa perfectaq; cōsurgens (longitudine em̄, latitudine, & spissitudine consur-
 git, præter quæ, nulla magnitudo, nullumq; secādū iteruallum relicū est) ita super-
 ficies, terminus perfectus est, & oīs: suoque ternario completus, perfectusque cōsur-
 gens: qui trinus est longi scilicet, lati, & profundi. At si p̄sequi voles, nos tandem
 digredi coges. Enan. Haud plura hac de re amplius sciscitor, ad nostrum relabor

punctū. One. Ipsum ad cōtinuādum & terminādum, & tangendum aptum esse
 posuimus. Enā. vtiq; & tametsi ipsum ipers sit, idiuuiduūq; diuisioni tamē aptū est
 One. Nō sui scilicet, sed lineæ, secundum punctum diuidua est. Enā. Hoc ipsum
 est q̄d me angit, quō lineæ videlicet secundum punctum priatur, vt lineæ a b secū-
 dum punctum c, nam p̄tinus diuisa, duo puncta sese offerunt, vt p̄ta c & d. quæ si
 simul i lineæ a b erant, proculdubio duo puncta i eadē lineæ sibi inuicē proxima & i-
 mediata fuissent. Et si duo, cur non oīa, imo & infinita abeatq; lineæ ex punctis cō-
 flata? One. Hoc siquidē impossibile: quādoquidē punctum puncto additum, nullā
 attollat magnitudinem. Qui em̄ fieri possit vt quod omnino extēsis expers sit et
 imune, oīno extēnsionis experti additum, aliq̄ extēnsionē pareat? Enan. Nullo pacto
 Id me rursus virget, quomodo diuersa lineæ iterū cōtinuetur. Nam capere nequeo
 vnum punctū ex duobus cōflari posse cōtinuando, vt neque prius ex vno duo cōflā-
 tum i diuidendo, quæ si manent in lineæ, posteaq; recontinua facta fuerit, iterum
 duo puncta in eadem lineæ simul erunt: eadēque mihi insurgit difficultas de lineæ cū
 superficie diuido, et cum diuisam reunio: eadēque de superficie cum corpus diui-
 do, diuisūque reungo. Libera me si potes o Oneropole hac ābiguitate. One. Non
 vtrinque parua est o Enā. Enimvero eam puto, ex qua vniuersa de puncto philoso-
 phia pendeat. Enā. E a absoluta contentus abibo. One. Conabimur quocunq; id
 efficere. Et statuamus nobis lineā a b, in qua signemus duo puncta terminātia, et rō
 cōtinuātia, a, b: et c medium punctum cōtinuans, quod quidē lineā a c vt finis ter-
 minet, et lineā c b vt principium: et lineas a c et c b copulet, vniat, et cōtinuet: vt
 quarū c vltima sit, re autē et subiecto vnum. Enan. Ratione scilicet multa. One.
 Hoc ipsum, nam rationum diuersitatem attendentes, q̄ vni⁹ sit finis, et alterius pri-
 cipium, ipsum e vltima dicimus, attendentes autem rem ipsam, et id quod est, ipsū
 dicimus vnum. Et si abste sciscitor, an punctum a, terminus lineæ a c alterius li-
 neæ nō cōmunicantis sit terminus? Enā. Subduco non. One. Et tale punctū so-
 lum terminus est, & nō cōtinuat. Enā. Planū est. One. Tale igitur punctū & vni⁹
 quodq; consimile, q̄ sic vnius lineæ, q̄ nullius alterius nō cōmunicantis termin⁹ sit
 vocemus punctū actu, & solum terminās. Enā. Vocemus. One. Et punctū c, ter-
 minus est lineæ a c, & similiter terminus lineæ c b, & lineæ a c, & c b, nulla parte cō-
 municant, & non modo earum terminus est, sed & eas cōtinuat. Enā. Hæc rata sūt
 One. Tale igitur punctū & vni⁹ quodq; consimile q̄ diuersarum lineā ū non cōm-
 municantium terminus sit, vocemus punctū potentia, & continuās. Enā. Id ratio-
 nabile est. One. Et ita de lineæ & superficie actu & potentia intelligamus. Attamē
 bifariam dicemus punctū in potentia, primo, eō modo qui dictus est, quod punctū
 potentia et continuans nominamus, secundo punctum potentia dicemus, quod nō
 dum est lineæ terminus, sed esse potest, quod punctum potentia, et nondum cōtinū-
 ans appellare possumus. Enan. Possūms. One. Quod a puncto potētia primo, in
 hoc distat, quod ipsum punctum potentia primo, est, et cōtinuat. Punctum autē
 potentia secundo, & nondum continuans, neque est, neque cōtinuat. Et ex his forte
 perquiramus quæ desideras, hoc modo. Cui diuiditur lineæ a b in pūcto c, quo qui-
 dem c manēte, aut manebit c solum versus a, aut solum versus b. Enā. Mihi sic ap-
 pareat. One. Nā si vtrinq; & a versus & versus b maneret, adhuc mediæ illæ lineæ
 cōtinuæ essent, quippe quarū vltia essent vni⁹. Enā. Proculdubio. One. Neq; aliq̄
 c manet in parte a, & aliquid in parte b. nā c impers non esset, imo partibile. Enan.
 Sic oportet. One. Manet ergo totū in parte a, aut totū in parte b. Enan. Totū indu-
 die, vt in parte a. One. In qua parte, nihil refert. Intelligim⁹ ergo duas lineas a c &
 d b actu factas, quarū alterius percipis c (q̄ prius erat punctum potentia et continū-
 ans) factum esse punctum actu. Enan. Percipio equidē. One. Et de etiā factum est
 punctum actu. En. Est. Sed an prius erat punctum potētia? One. Nō vt c, nā esset

a c b
a c d b

a c b

a c b
a d b

& c & d in eadem linea proxima fuissent, & immediata, quod est ad tuam ambiguitatem reuoluit: sed prius erat punctum potentia secundo, & nondum continuans, ut quod esse poterat lineae terminus: et ita cum prius non esset, non simul erat cum c, quare c et d in eadem linea neque erant proxima, neque immediata. Enan. Optime. Iam ambiguitatem egredi occipio. Sed a quo & unde puenit ille punctus? One. An de linea loquimur separata, an materia coniuncta? Enan. Coniuncta profecto. One. Et recte quidem: nam est mathematici cogitatione & intellectu separant, re tamen ipsa omni distrahibilis dimensio, semper sensibilium materiae coniuncta est. Sed attendis ne quomodo quoadcunque solidum corpus aliquod collidis, statim medius aer pretereat? & nunquam id efficias, qui semper similis effectus sequatur? Enan. Verissimum est. One. Et si lucidum aliquid in aliquem tenebrosus locum inferas, totus subito efficitur luminosus. Enan. Subito. One. Et fit unumquodque quae admodum fieri natum est (modo non fuerit impedimentum) & quaoptime fieri potest. Enan. Maxime. One. Et res suapte natura terminari natae sunt, res dico sensibiles omnes. Enan. Sunt indubie. One. Et actum & formam habet ut tales fiant, quales fieri natae sunt. Enan. Ad hoc ipsum actum est. One. Satis igitur (cum punctum, linea & superficies separata non sint) rei sensibilis actus punctum, lineam aut superficiem suae molis terminum efficiet: ut res ipsa sit quem admodum ipsa esse nata est. Enan. Rationabile videtur. Onero. Et ita propter profecto, sicut corpore percusso aer perstrepat, & luminosum illuminat. Sed si in rarefactionis & condensationis sermonem aliquando incidimus, id planius intellecturuses. Percipis ergo modo quo pacto c & d, priusquam linea a b secaretur, simul non erant, nam d non erat. Enan. Equidem percipere videor. One. Et experientia cognitum habemus, res sensibiles diuisas, iterum continuari & uniri natas esse: ut aquam aquae & flammam flammam. Enan. Experientia certe. One. Et res sensibiles ad hoc naturale desiderium habent, nam continuare & reunire melius sese habent, ut sint magis vna, magisque saluentur. Enan. Haec vera sunt. One. Appetit autem natura unumquodque esse quam optime potest: unum esse, et saluari. sic enim summo bono, summeque appetibili similis euadit. Enan. Huc ingenuum conatum naturae esse fateor. One. At continuari non potest utroque puncto, utraque linea, aut utraque extrema superficie simul adueniente, supersiste atque manere. Enan. Non profecto. One. Actus igitur qui ad agendum natura ordinatus est, alterum diluet, quod suae officit continuationi, unitati, & saluti: aut utrumque: nouumque: reparabit. Enan. Id rationabile videtur. One. Nimirum rationabile, nam in unoquoque ita euenire conpertum est, ut quod officit, uniuscuiusque natura expellat, et quod deficit reparat, modo impedimentum non sit vllum. Hinc efferuens aqua officientem calorem expellit et domat, et necessarium frigus inducit et reparat. Nam frigida melius est, meliusque saluatur, Et ignis ex imo protinus sursum emicat, eo motu suam salutem quaerens. Et mutilus, coluber se iterum continuare unireque laborat: imo duriuscula corpora, nisi sua durities suae re continuationi resistentiam, reluctamenque praestaret, protinus (ut aqua aquae & flamma flammam) diuisa iterum coirent. Enan. Ita arbitror: et id coe gentiae naturae metalla fusa pandunt. Onero. Non igitur in linea a b iterum facta continua simul erunt proxima et immediata c d: ut quorum alterum non maneat. Enan. Procul dubio. Et pene mea utrinque ambiguitas tota collapsa vanescit, modo id mihi retegas, ubi puncta, lineae et superficies locabis. Onero. Amice Enanti, imperfecta sunt haec: et natura, imperfecta perfectorum gratia elaborat atque facit. Si igitur quae ras ubi ipsa ut in subiecto sint, respondeo, in sui perfecti subiecto: ut in quo subiecto linea est, et punctum: in quo superficies, et linea: et in quo corpus, et superficies: sed imperfectissime quidem, quae admodum et ipsa imperfecta sunt. Corpore autem perfectissime subiecto adest: ut quod tota plenitudine et repletia sustentetur: post corpore superficies quae longitudine et latitudine solum replet, post superficiem lineam, et post lineam omnium

minime punctum: ut quod per lineam, & alterum, repletiae afflit. Si autem sciscitaris, ubi haec sint ut termini: punctum in linea est, linea in superficie, & superficies in corpore. Corpus autem in alterum non ulterius transit. Enan. Arbitror hos duos modos aut eosdem esse, aut perparum distare, nam fere terminus per id ipsum cuius est terminus, subiecto adest. Onero. Imo plurimum, & quasi ex opposito distat. Enan. Quo pacto istud? Onero. Hoc pacto. Nam accidens separari, seorsumque a suo subiecto saluari nequit. Enan. Nequit indubie. Onero. At linea a b nondum diuisa, c terminus est lineae c b. Enan. Est. Onero. Diuidatur igitur a b in puncto c, maneatque e versus a. Enan. Placet. Onero. Nam id possibile: verum tamen c prius erat in linea c b ut terminus. Enan. Erat. Onero. Et non amplius est: & seorsum manet. Enan. Haec vera sunt: & intelligo quorsum haec. Onero. Et accidens de subiecto cui afflit, nunquam transit emigratque in alterum. Enan. Nunquam. Onero. Terminus autem ut terminus, de uno in alterum transit. Enan. Quo pacto? Onero. D terminus est lineae d b, & nullo pacto est lineae a c. Enan. Nullo pacto. One. Intelligo ergo lineas a c & d b continuari, delerique c. Enan. Esto ita. One. Facta est linea a d b, quam rursum intelligo diuidi in d: ipso quidem d ad partem a manente, nulla enim potior ratio, ipsum posse manere ad partem b quam a. Enan. Nulla prorsus. One. Transiit igitur de linea in linea, ut de linea b in lineam a. Enan. Per spicuum euasit. One. Quo fit ut promiscue punctum de linea in linea, & linea de superficie in superficie: & superficies de corpore in corpus transire queat: ut verbi causa, punctum d transire potest in lineam b, & postea e in lineam a. Iungo enim e b lineae f g: abeatque g manente e. Deinde seco lineam f b in puncto e, ipso quidem e manente ad partem f, reparato puncto h: & iungo lineam a d & h b, manente d, & ipso h de leto: quam quidem lineam a b rursum diuido in puncto d, ipso quidem manente in parte b. Iam de a transiit in b. Enan. Transiit. One. Copulo a i, & e f, abeatque i, fitque linea a e f, quam diuido in puncto e, ipso quidem manente in parte a. Nonne constat e postea transiisse in partem a, & propositum? Enan. Constat. One. Rursum accidens in diuersis subiectis non communicantibus esse non potest: Enan. Non. One. Et idem punctum ut e praeposita lineae a e f, diuersarum linearum a e e f non communicantium terminus est. Enan. Est. Sed quomodo tunc oneropole idem accidens, ut e, diuersis subiectis non communicantibus, ut subiecto lineae a e, et subiecto lineae e f, non aderit? quadoquidem punctum ei subiecto adest, cui sua linea afflit, concessimus. One. Id punctum o Enanti his varijs subiectis per se non adest, sed per alterum: quod minime incommodum reputare debes: per se tamen plurimum est terminus, Quod autem superius concessum est, idem accidens in diuersis subiectis non communicantibus esse non posse, arbitror te plane per se esse non posse, intelligere. Enan. Vis ergo forte si punctum per se et sine dimensione subsisteret (quod minime natura fieri potest) ipsum minime esse in subiecto. One. Quid prohibet? nam minime plenum est: ut ab aliqua plenitudine per se fulciri sustentarique aut possit, aut natum sit. Enan. Rationabile. Onero. Perpendis ergo hos duos modos plurimum inter se & quasi ex opposito distare? Enan. Perpendo. One. Neque tibi iterum perpedere difficile puto, quo pacto punctum actu, punctum potentia continuans alternatim fiat, & interdum punctum potentia non continuans: & quo pacto punctus potentia continuans, nunc in punctum actu, nunc vero in punctum potentia secundo modo dictum, & non continuans transeat, similiter & punctum potentia nondum continuans & existens, nunc educitur in punctum actu, nunc vero in punctum potentia continuans. Neque cognitu difficile est omnem secabilem lineam in unoquoque extremo infinita puncta potentia secundo potestate habere: nunquam tamen plura uno aut puncta actu aut puncta potentia & continuantia simul habere potest. Unde manifestum est eandem lineam infinita successiue puncta, eandem partem terminantia, & actu quidem & potentia continuantia ha-

here posse. Enan. Hæc facili præcedentium discussione statim perspecta haberi possunt. Onero. Vtique. Et ita de linea & superficie sentiendum. Sed non deicit, o amici, vt arbitror, de tam exigua re et pene inani (quid enim puncto inanius?) me tantum sermone extendisse: vereorque vos plurimo tædio affectisse. Enan. Nequaquam o oneropole: verum ea quæ nobis requiruntibus adduxisti, mihi apprime necessaria visa sunt. Idem visum arbitror et Homophroni. Puncto enim, punctique neglecta natura, sicuti et dimensionum, non parua philosophiæ pars cæca redditur: idque neglectum mathematicis disciplinis magnum affert incommodum. One. Est vt ais: sed alio conuertamus sermonem: nisi vobis de hac re alia superant querenda, quæ forte vobis aperire sufficiam Ena. Nulla prorsus: nisi Homophron aliud velit. Ho. Nichil. Enan. Attamen si tibi querendo molem non fuerimus, vellem cõdensationis et rarefactionis naturam a te percipere. Nam te supra dixisse memini, id nonnihil ad aliqua quæ pertractata sunt conducere. Onero. Minime molesti: verum hæc vobiscum exercitatio mihi periuocunda est, et eo maxime, quod vestrum alter responsionem alternat. Ena. Homophron sua vice alterabit, ne forte tacendo tædio afficiat. Ho. Haud afficior. verum vt vultis, licet ad id efficiendum minus me elegeritis idoneum. Sed itel ligo, enantius defessus hoc onus mihi libens impartit, quo audiens aliquantum respiret. Onero. Recte te coniectatum fuisse arbitror, o Homophron. Homo. Aggrede te igitur, o oneropole: quandoquidem Enantio placitum est, me eius vices gerendo responsionem alternare. Oneropo. Vt tibi placet.

a c b

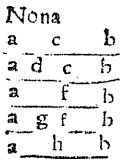
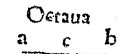
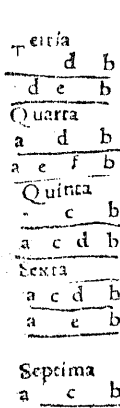
Secundæ partis scholia. xvi. Continua sunt, quorum vltima sunt vnum. Continuatorum vltima, sunt ipsorum termini, vltra quos nullæ ipsorum partes sumendæ sunt, vt vltra punctum c nihil est accipere lineæ a c, & similiter vltra c nihil est sumere lineæ c b. Et quedam sunt ipsorum vltima terminantia solum, quæ continuorum solum principia sunt, aut fines vt punctum a, quod solum, est principium, & nullius alterius lineæ finis, & punctum b finis lineæ c b, & nullius alterius principium, de quibus non intelligitur præfens definitio. Manifestum est enim linearum a c & c b vltima a & b non esse vnum. Alia autem sunt mediantia siue continuantia, quæ sunt principium vnius, & finis alterius, vt punctum c finis est lineæ a c, & principium lineæ c b, de quibus hæc definitio intelligitur. In qua cum plura liter ponitur vltima, diuersæ rationes denotantur, cum autem singulariter vnum, res ipsa vna esse numero significatur, vt punctum c est idem numero, sed duo ratione, scilicet principium & finis. At vero dicuntur vltima esse simul, vt se tangentium habet definitio, quando inter ipsa nullum est medium, vt inter superficiem concuam corporis continentis & conuexam locati nihil mediat, & hinc duæ illæ superficies extremæ dicuntur esse simul, corpus autem continens atque contentum ipsi immediatum, sunt corpora se tangentia. Et quia quæcumque vltima sunt vnum, illa sunt simul, omnia continua sunt se tangentia, non tamen diuerso, corpus enim locans & locatum se tangunt, & tamen continua non sunt, quia eorum vltima non sunt vnum, sed diuersa, & contiguorum corporum extrema. Enimvero contigua sunt quorum vltima diuersa sunt, & sibi inuicem intermediaria siue proxima. Verum hæc omnia ex tertio cap. quinti physice auditionis explorata iam & perspecta sunt. xix. Puncti siquidem natura est ad continuandum. Punctum, linea & superficies sunt ad continuandum & terminandum, id est vt continent & terminent ea quorum sunt termini. At eo modo non sunt ad tangendum, id est vt tangant, punctum enim (vt cuius non sunt vltima) ad aliud contactum non habet, tamen si linea lineam tangat, & superficies superficiem. Sed per dictorum trium terminorum natura dicitur esse ad tangendum, id est vt mediantibus ipsis tangit vltimis, ea quorum sunt vltima, se tangant, quemadmodum mediante puncto lineæ se tangunt, mediante linea superficies, & mediante superficie corpora. Cæterum linea & superficies sunt ad distrahendum, id est vt distrahantur in partes extensionis, hæc longitudinis & latitudinis, illa vero longitudinis solum, quomodo punctum non est ad distrahendum, nam partes non habet in quas diuatur. Sed hæc tria quantitatis vltima sunt ad distrahendum, id est vt mediantibus illis ea quorum sunt vltima, distrahantur, linea enim secundum punctum diuiditur, superficies secundum lineam, & corpus secundum superficiem, tanquam vltima, partes in quas fit dissectio, terminantia. Corpus autem est ad distrahendum, id est vt distrahatur in partes longitudinis, latitudinis & profunditatis, non autem vt secundum ipsum tanquam vltimum fiat distractio. Quocirca corpus opposito modo est ad distrahendum, & punctus. Nam corpus ad distrahendum est primo, in primaque intelligentia, non autem punctus, & punctus est ad distrahendum secundo & in secunda acceptioe, non autem corpus, linea autem & superficies vtroque modo sunt ad distrahendum.

xx. Nam id nunquam cõiuncto corpore separari potest. Id, rem facere esse corpoream, neque naturam que supra naturam potest a corpore coniuncto ipsi subiecto atque substantiæ, separari (si enim subiecto non contingere rur, nil mirum si nihil faceret esse corporeum) sicut neque rem facere albam, separari potest ab albedine. Alterum autem, scilicet occupare corpore coniuncto substantiæ separari potest per potentiam supernaturalem, qua duo corpora simul esse possunt, & plane fuerunt, cum dominus noster author vitæ & salutis æternæ deusca morte surgeret de sepulchro lapide occluso, cõianuis clausis intrauit ad discipulos, & cum cælos sine diuisione aut diruptione eorum penetravit, quemadmodum rem facere esse visam, separari potest ab albedine per dei potentiam. Quare constat magis proprium esse corporis officium rem facere esse corpoream, quam occupare, quod enim a corpore neutiquam potest separari, magis ei proprium est quam alterum quod ab eodem separari potest. xxij. Ita superficies, terminus perfectus est & omnis. Videri forte cuiquam posset, punctum perfectiorem terminum rationem sortiri quam superficiem. Nam omnium magnitudinum atque interuallorum est terminus, scilicet lineæ, cui respondet longitudo, superficiæ, cui latitudo, & corporis, cui profundum aperitur, quicquid enim termini terminus est, & terminati terminus erit. Superficies autem folius corporis est terminus. Adde quod punctum, solum terminus est, & trino terminandi officio non minus completus quam superficies, quæ etiam terminatur. Verum hæc non conuincunt punctum magis participare rationem termini, quia ipsum immediatus & proprius est lineæ terminus, cui sola competit longitudo, vnumque secandi interuallum. Superficies autem immediatus & proprius est terminus corporis, cui tria competunt magnitudinum interualla, & cui etiam inter magnitudines perfectio præcipue ascribitur. Modo perfectior termini ratio ab eo sumenda est, cuius proprius & immediatus est terminus, & non ab eo cuius mediat. Et si immediate terminata magnitudo perfectior est, & eius terminus immediatus perfectior erit, si vero magnitudo imperfectior, & terminus imperfectior exister. Quod diuersarum linearum non communicantium terminus sit. Lineæ communicantes dicuntur, quæ eadem habent partem communem, vt lineæ a c & a b eandem habent partem, scilicet c d. Nam d c est pars lineæ a c, & lineæ a c est pars lineæ a b, ergo & d c pars lineæ a b. Quicquid enim est pars partis, est & pars totius. Quo fit vt lineæ quarum vna est alterius pars, sint necessario communicantes, cum in eadem parte vt medietate minoris conueniant. Dicitur est ergo in diffinitione puncti actus, & puncti potentia, lineæ non communicantis. Nam idem punctus actus, est duarum linearum communicantium terminus, vt a terminus est lineæ a c, & a b. Idem enim est totius & partis extremum. xxij. Rei sensibilis actus, punctum lineæ aut superficiem. Forma substantialis rei naturalis, cum eius sit distractior, producit in altera parte distracta terminum magnitudinis vt lineam, superficiem, & corpus. Nam qui præfuit terminus prius continuans, manet in altera partium distractarum. Quod si quis rationem percontetur, quare distracto corpore terminus prius existens potius maneat in vna parte quàm altera, nulla prorsus assignari potest, nisi naturæ determinatione, quæ determinauit terminum ipsum (cum fit distractio) debere in hac parte quam terminus manere, & non in illa, quemadmodum circa consimiles naturæ effectus qui per indifferentiam fiunt, determinatio ad vnum potius quam alterum semper philosopho naturali ad naturam est referenda. Et hoc pacto neque ante diuisionem duo termini erant sibi inuicem in continuo proximi, neque post diuisionem datur pars interminata. Quauis autem diuisio ipsi formæ substantiæ si sicut & rei naturalis est violenta, productio tamen termini ad partem distractam est ei naturalis atque conueniens. Et diuerso autem cum sit diuisorum recontinuatio, a forma substantiæ alter terminorum partium distractarum abicitur atque depellitur, & per alteram partem simul vniuntur. Ethoc pacto neque ante iteratam coniunctionem erat pars aliqua interminata, neque post coniunctionem duo termini in eodem continuo proximi. xxv. Rursus accidens in diuersis subiectis non communicantibus esse non potest. Non ab re adiectum, non communicantibus, quia non est in conueniens, idem accidens esse in diuersis subiectis communicantibus, vt idem color est partis & totius, per synecdochen. Et sic datur corpus album a d, quod intelligatur diuidi in tres partes, prima in a b, secunda in b c, & tertia c d, albedo b c est in diuersis subiectis a c & b d communicantibus, & conuenientibus in parte b c. Intelligitur etiam dicta propositio de diuersis subiectis secundum vnam & eandem subiecti rationem, vt de diuersis subiectis inhesionis, aut de diuersis denominationis. Si quidem non est inconueniens idem accidens simul esse in diuersis subiectis, vno quidem in hæstionis, scilicet materia, & altero denominationis, scilicet toto composito, quandoquidem omne accidens rei naturalis, hoc modo est in diuersis subiectis. xxvi. Neque tibi iterum pendere difficile puto quo pacto punctus actus. Ex prius dictis facile perpenduntur aliquæ propositiones sumptæ ex comparatione istorum trium ad inuicem præfati actus, punctum potentia continuans, punctum potentia non continuans, conferendo singulorum eorum ad vtriusque reliquorum, vt primum ad secundum, primum ad tertium, secundum ad primum, secundum ad tertium, tertium ad primum, tertium ad secundum. Prima. Punctum actus fit alternatim & vicissim punctum potentia continuans. Sint dæ hæc duæ lineæ diuise a c, & d b, quas perõ continuari in puncto d, ipso c deleto. Punctum quidem b prius erat punctum actus lineæ d b, & deinde est punctum potentia continuans in linea a d b, igitur constat propositum. Secunda. Punctum actus alternatim fit punctum potentia non continuans. Postea priori hypothese, punctum c est punctum actus lineæ a c, facta autem Secunda recontinuatio amplius punctum c non est lineæ terminus, sed potest esse, ergo per diffinitionem

a d c b

a b c d

Prima propositio
tio
a c d b
a d b

est punctum potentia non continuans. Tercia. Punctum potentia continuans fit punctum actu. Sit data linea continua a d b, quae diuidatur in duas partes, ipso quidem d manente versus, & reparato puncto e. Notum est quod punctum d prius fuit punctum potentia continuans, & facta diuisione e t punctum actu. Quarta. Punctum potentia continuans fit punctum potentia non continuans. Sit data linea a d b, quae diuidatur in duas partes deleto puncto d, & reparatis duobus alijs punctis, scilicet e versus a, & f versus b, vt possibile est, tunc punctum d prius est punctum potentia continuans, facta autem distractione est punctum potentia non continuans, cum amplius non sit. Quinta propositio. Punctum potentia non continuans fit punctum actu. Sit data linea a c b, quae diuidatur in puncto c, ipso manente versus a, & reparato puncto d versus b. Punctum quidem d ante diuisionem est punctum potentia non continuans, cum ipsum minime sit, & facta diuisione est punctum actu, igitur. Sexta. Punctum potentia non continuans fit punctum potentia continuans. Sint datae duae lineae diuisae abinulcema c, d b, quae continuantur adinuicem deleto utroque puncto c & d, reparatoque puncto e. Manifestum est quod punctum e ante continuationem est punctum potentia non continuans, cum nondum sit linea terminus, & facta continuatione est punctum potentia continuans per diffinitionem. Septima propositio. Omnis linea secabilis, in vnoquoque eius extremo habet infinita quinto & potestate, puncta potentia secudo & non continuantia. Sit data linea a c b. Dico quod ipsa in extremo c simul habet infinita puncta potentia non continuantia. Pater, quia punctum d quod nondum est, sed potest esse solo intellectu comprehensum, non est adhuc eius terminus, sed potest esse. Nam potest linea data in puncto c diuidi, & iteri punctum eius, igitur punctum d est eius punctum potentia non continuans. Si militer significetur intellectu punctum e, ipsum non est linea a b terminus, & potest esse eius terminus, igitur per diffinitionem est eius punctum potentia non continuans. Scindentur itidem puncta f, g, h, i, k, & quotquot volueris, eorum quodlibet per diffinitionem est eiusdem lineae a b punctum potentia non continuans, cum qua ratione vnum potest esse linea terminus, eadem & quodlibet caeterorum, non quod habeant potentiam vt simul sint eiusdem lineae in eodem extremo terminus, sed quia simul eodemque tempore habent potentiam vt sint eius terminus. Neque propterea sequitur duo puncta sibi proxima esse in linea continua, quia nullum eorum est, ergo non sunt sibi in continuo immediata. Octaua propositio. Nulla linea simul habere potest plura vno puncta actu, aut puncta potentia continuantia in eodem extremo. Sit data linea a c b. Dico quod simul non potest habere duo puncta actu in vno eius extremo, vt in a aut b. Nam si ponatur habere duo in a, vt a & d puncta actu, cum vt vnumque sit linea principium, duo puncta in continuo sibi inuicem erunt immediata, quod est impossibile. Similiter si ponatur habere duo vt b & e in altero eius extremo, idem sequitur inconueniens. Neque potest eadem linea habere simul duo puncta potentia & continuantia in vno eius extremo vt c. Nam si ponatur ibidem habere duo, vt c & f, plura puncta in continuo sibi inuicem erunt immediata, quod est impossibile. Nona propositio. Eadem linea, infinita successiue puncta eandem partem terminantia, & actu quidem & potentia continuantia habere potest. Sit data linea a c b. Dico quod ipsa potest habere successiue & in eadem parte infinita puncta actu, & etiam infinita puncta potentia continuantia. Intellego enim ea diuidi in duas lineas a d & c b, habet ipsa versus a punctum d, nouum punctum in actu. Iungo illas duas vtroque puncto abiecto, & reparato puncto f, habet eadem linea punctum f potentia continuans nunc primum reparatum. Iterum diuido lineam a l b in duas partes, scilicet a g, & f h, habet iam nouum punctum g actu. Rursum intelligo ipsas coniungi vtroque puncto deleto, & reparato puncto h, continuant potest. Et quia quotieslibet lineam continuam diuidi, & diuisam eodem extremo continuari, hancque diuisionis & re continuationis alternationem in infinitum prorahi petimus, constat eandem lineam infinita successiue puncta eadem partem terminantia, & actu & potentia continuantia habere posse, quod est propositum.

Quod age o Homophron, quid rarum, & quid densum esse ais? Homo. Si recte memini, id rarum esse audiui, & sub pauca materia magna quantitate habeat. Et id densum, quod sub multa materia quantitate habeat parua. One. Apte multum ad sequentia. Ho. Forte si declarado haec delectoria feceris. One. Vt cumq; poterit. Arbitrorq; hoc modo aliquatulum recte posse concipi: vt si esset aliq; corpus vt a k decupedale: cuius partes decem sint, a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, ipsum totidem haberet materiae partes, numero quidem & essentia distinctas, partibus illis respondentes. Ho. Haberet indubie. One. Si igitur tota materia a k & eius decem partes sint sub pedanea quantitate l, collatione facta ad corpus a k, multum dicitur esse materiae sub l, & parua quantitas, q; sub pauculo corpore l tantumdem sit materiae, quantum sub magno corpore a k. Ho. Dicitur certe. Oner. & si retro coparo l ad a k, dicemus ne paucum materiae esse sub a k, & quantitatis mul-

tum? quod non plus materiae sit sub magno corpore a k, q; sub minusculo l, quodq; decupla quantitas ad pedaneum multa sit. Hom. Mihi quidem sic recte videtur. One. Si ergo recte descripseris, corpus a k rarum est, et l densum. Ho. Corpus a k rarum ad l, et l densum ad k. One. Scilicet. nam rarum & densum relatione descripsisti. sunt enim multum & paucum, magnum & paruum, relatiua. Ho. Sunt. One. Quapropter aerem ad ignem relatum, coparatumque, densum esse te dicere oportet: ad aquam aut collatum, esse rarum. Quid aut absolute rarum, & quid absolute densum, forte postea incidemus: nunc autem tuam responsionem sequamur. Ho. Optime, o Oneropole. Verum nunquam meipso nec meo studio contentus, satis plene percipere potui quo pacto decupedale vt a k fiat pedale vt l, & omnino quomodo maius vnum fiat minus, & quomodo minus iterum exurgat in maius nullo subeunte corpore, quemadmodum aer aut aqua spongiam intrat: aut egrediente, quo pacto pressa spongia, protinus aer aut aqua egreditur & fugit: quod de aqua sensu, de aere autem flatu cognoscere proptum est. iuxta enim faciem aut manum pressa spongia, stibellum & vetulus quidam apparet. One. Quod ambigis, id ipsum est quod quaerimus. At de tali dilatione extraneo subeunte aut egrediente corpore, aut extensione quae partium distractione fiet, vt cum tenditur corium, aut molliscula cera, arbitror te hic non velle nos laborere terere. Homo. Non. nam paruam difficultatis ingerunt, praesertim ijs qui norunt corpora corporibus cedere. One. Hanc igitur dilatonem, & coartationem compressionemque missam faciamus, & quae de raro & denso (nullo alieno subeunte corpore, aut nullo intus clauso, efflato, abeunteq;) sentias, parua afferat. Ho. Nihil dignum quod in medium afferam habeo: imo si verum fatear, mihi ipsi dissentio. Enam. Neque de hac re mecum plane consisto: moror audire quid tu Oneropole sentias. One. Res haec, o amici nimis difficilis & ardua quam plurimum visa est, & mihi quoque alias, quam si atque ego sentiat, statim quam facillimum iudicabit. Ho. Quo pacto o Oneropole quam facillimum? One. Vt calidum & frigidum, aut album & nigrum. Ho. Horum o Oneropole magna facilitas est: sed illis rarum & densum paria non facio: neque (vt puto) Enatius. One. Attende quae ego: & si dicenda vobis rationabilia videbuntur, & magis ijs quae vos vobiscum constare non permittere, mecum sentire. Ho. Id rationabile est, & vterque nostrum est (vt ait Horatius) nullius addictus iurare in verba magistri. Onero. Tales profecto facile doctrinam capeffunt. Animaduerte ergo Homophron, res albescit suscepta albedine. Homo. Certe. Onero. Et simul depulsa nigredine, aut medio colore. Homo. simul depellitur. Oneropo. Ita amice res rarefcit suscepta rara dimensione, & depulsa dimensione densa aut media. Homophron. Quid ais o Oneropole? One. Res facile, vt vobis promiseram. Est enim rari dimensio, vt albedo: et dimensio densi, vt nigredo: et maxime rari, vt ignis, dimensio, maxima albedo est. Et maxime densi, vt terrae, maxima nigredo: et mediorem rarorum et densorum, vt aeris et aquae dimensio, medij sunt colores, vt flauum et rubrum. Quo fit vt quantitas quantitati vt dimensio dimensio abeat contraria: haec vt extremum extremo, haec vt extremum et medium: haec porro vt medium medio. Homo. Sentio quorum haec tua de coloribus ad dimensiones analogia. Sed altera ex parte rubore suffundor, quae me haec tenet? ignoratia tenuerit. One. Quae? Ho. Quantitati nihil esse contrarium. One. Forte categoriarum dictum occasione praebuit, quantitati nihil esse contrarium. Ho. Procul dubio id dictum. Onero. Sane quantitates dicibilia hic non agimus, quae indubie logica contraria non habent, sed physicarum quantitatum hic contemplationes quaerimus, quarum plane fatemur esse physica contraria. Homophron. Obtusus ego, id non praesentibus sic esse vtendum. Sed vnum id requiro, an raritatis et densitatis nominibus aliud quicquam quam dimensionem intelligi velis. Oneropo. Nihil raritatis nomine nisi rarum dimensionem intelligo, et densitatis nomine nisi densam. Attamen dimensio et raritas ratione duo sunt, itidem dimensio et densitas. Et quanta contrarietas o Homophron et Enanti in coloribus tum extremis tum medijs comperitur, tanta aut foecundior in

rerū sensibiliū dimensionibus existimāda est. Nam diuersi colores secundū aliquid sui in eadē subiecti parte se simul tempore admittūt: quēadmodū in tepido caliditas & frigiditas cū aqua se spōte ad natiū frigus reuocet. At nuq̄ diuersae dimēsiōnes, seu sint extremæ, seu mediæ in eadem subiecti parte se simul tēpore admittūt, nā se occuparent, quod natura nō permittit. ¶ Vnde nobis exploratū esse potest omnem maiore raritatem minori, & omnē minore maiori, itidē omnē maiore densitatem minori, & omnem minore maiori esse contrariā: vt quæ se ab eodē subiecto mutuo expellāt, & eidē vicissim affint: nō tamen vt extremū extremo, sed interdū vt albedo & flauities nigredo & liuor: interdū vero vt flauities & liuor. Et reuera de raro & denso philosophari, perinde est atq; de albo, nigro, & medijs coloribus philosophari. Ho. Mira sunt hæc o Enā. Et me iudice vera, videor enim mihi Aristotelicam sententiā de raro & denso per calidū et frigidū in zuthū deprehendere: quod per albu et nigrum nobis pulchre confecit Oneropolus. Et diu animū circa id deprehendendū volutauerā: et nūquā plene quid esset, ad hāc diē deprehendere poterā: at me semper veri fugiebat sententiā, quā aperiente Oneropolo tādē tēnem⁹. Et plane video philosophandū esse de raro et denso, perinde atque de albo et nigro, calido et frigido. Sed tu perge absoluere Oneropole. Onero. Id ipsum est o Enātī quod dixisti. ¶ Et quēadmodū magna facilitate rebus concessum est, vt de minus calido permutentur in magis calidū, et de magis calido in minus. Halitus noster huic rei argumento est. nā manu proxime ad os admota, apparet calidus. ea vero paulo distātius femota, p̄tinus apparet frigidus, iā de calido permutatus in frigidū. Enan. Apparet. Oner. Eadem quoq; facilitate res de minus raro permutatur in rarius, et de minus densius. Cōsiderasti ne aliquādo q̄ facile noster halitus dispareat? Enā. Paruula admodum mora. Oner. Quo pacto hoc, o Enātī? Enan. Quia rarior factus sit. Oner. Et ita de fumo et vapore, cū quid caleat, effereatque ab igni. Enā. Idē. Oner. Nā si semper æqualē grossitiē seruarēt quā habent apparatus ab igni, nequa q̄ disparent: quēadmodū aqua sub eadē molis densitate manens, semper visibilis apparet. Enan. Sane. Oner. Et qua facilitate atque p̄optitudine ea rarefcere intelligis, et de minus raro in magis rarum permutari, eadem p̄optitudine (cōuenientibus adhibitis causis) minus densa permutantur in densius: vt modica aqua, magno etiā non continente vase, valido feruore rarefacta, modico iniecto frigido statim residet, permutaturque in densius. Enan. Perpalam est. Oner. Ita quoque multo genito fumo aer a liubi cito efficitur crassio: & multo raro corpore inspissato, vt cum sūt nubes, p̄opta raritudine fit aer extensior. Est enim corporibus & potissimum aeri hæc insita pronitas, nunc vt cita condensatione occupatio corporum vitetur, nunc verovt cita & facili raritudine excludatur vacuum. Enan. Et id quidem rationabile multum. Et, tua gratia, perpendo hanc rarefcendi densendique pronitatem ac facilitatem, cōuenientibus adhibitis causis, miram esse. Oner. Miram certe. nam aeris mira habitas est ad calidum & frigidum, tamen si hoc illi innaturale sit, illud vero secundum naturam: ita vt nunq̄ tam cito frigidum aerem inspiratum emittere possis, quin calidam expires. Enan. Nunq̄. Oner. Talē coniecto aeris, nunc ad maiorem, & nunc ad minorem rarefcntiam facilitatem. ¶ Sed quis actus, quæue forma maxime caliditati gignendę aptissima est? Enan. Arbitror ignis. Onero. Sic est. Et quę maxime raritudinē gignendę? Enan. Itidem ignis. Oneropo. Profecto. nā ignis calidissimus, rarissimulque est: & quā promptum est igneæ formæ maximā in propria potentia inducere caliditatem, ita quoque & maximam raritatem. Et si te de maxima siccitate & densitate percontarer: autums te de terrea forma idem responsurum. Enan. Idem certe respōderem. Oneropo. Et cum ipsi vna consentiamus raritatem re ipsa dimensionem esse, vides quomodo ignis & ignea forma suam corpoream efficit molem, nam raritatem, & quidem maximam. Enan. Video, Oneropo. Et si cora-

pus efficit, superficiē efficiat necesse est, nam corpus interminatū nō faciet. Enan. Nō, indubie. Oner. Et si superficiē, efficiet & lineā, nam superficiē terminatam & cōtinuam esse oportet, & si lineam efficiet & punctum: alioquin neq; linea cōtinua, neq; terminata esset. Enan. Optime certe. Oner. Perpendis igitur q̄ facile corpore diuiso, superficie, & linea, noua superficies, noua linea, & nouum punctū reparatur? Itidē cum hæc iterato cōire, cōtinuarique debeāt, quam facile vna superficies, vna linea, & punctum vnū dispereat? Enan. Manifestus q̄ ante, quēadmodū hoc in loco te ita facturū sponderas. Oner. vtrū autē puncti, lineæ, & superficiēi eductiōnes ad ortum, abolitiōesque, motus sint, hoc in loco, si tibi placet, missum faciamus alias illud discussuri. Enan. Mihi quidē maxime placet. Onero. Videamus an Homophonon approbat quæ diximus. Enan. Non ab te certe. Nā rem eius intercepti, et maluisset forte tecū differuisse, respōsionesque alternasse: sed amico veniā dabis, o Homophonon. Ho. Tu i gratia disputatio suscepta est, o Enātī: nihil deliquisti, et dicta maxime approbo: et haud secus atq; tu (aut te deterius) respōdissem. Nondū tamen detexit Oneropolus quid rarum simpliciter, aut simpliciter densum vocare possemus. Onero. Nondū certe: neque in hoc sermonis incidimus, id figuralliter expectādam. ¶ Rarum simpliciter id dicere possumus, quod subtilitate sua nostrū fugit intuitum, insensibileq; reputamus: vt ignis, vt aer. Et id densum simpliciter, quod crassitie sua bene sensibile est: vt terra, vt aqua. ¶ Sed qd vos antehac de raritate et densitate sentiebatis? Homo. Ego rarefactionē fieri putabā nulla abolita quantitate, sed priori noua adueniēte. Enan. Et ego id sæpe. Onero. Sit corpus a c b, quantitas a c b est i materia, a c b. Si igitur rarefcebat, existitabatis totā dimēsiōnē, & a & c & b manere? Homo. Sic existimabā. Onero. Si igitur adueniat noua quātitas toti materiæ a c b, prior quātitas & posterior se occupabūt, nam replentia quātitatis a c b æquatur replentia materiæ a c b, & posterior eidem æquabitur. Sed quī hoc fiat, nisi se occupent, aut prior dimensio quæ accidens est, suum subiectum deserat, & alteri herat? Homo. Id mihi bono iure defendi non potest. Oneropo. Et si posterior priorī quantitati adueniens simul replentiam suam non haberet, cum dielleretur, secareturq; maneret sine subiecto: vtpote qua cū nihil auferretur potētia. Ho. Indubie. Nam materia solum replentiam suam haberet cum dimensio a c b coniūctam, ad cuius distractionem sectioneq; solum distrahi posse videtur. Onero. Et si quātitas posterior solū parti materiæ a, aut parti c, aut b adueniat, nōne eadem accident incōmoda? Homo. Hæc incōmoda profecto nostram sequūtur absurditatē. Oner. Nā corporea dimēsiō soli illi materiæ vt subiecto adest, quæ eadē distractione distrahitur, & diuisione diuiditur, & quæ simul suā plenitudinē atq; replentia habent. Ho. Ita est certe. Sed id me fallebat, q̄ crediderim dimēsiōnes materiæ esse cōæternas, & eiisdē naturæ omnes, & insuper dimēsiōnes nihil agere posse. Oner. Attende o Homophonon quid dicas. Quomodo stat, eiisdē naturę dimēsiōnes esse omnes? & has materiæ cōæternas esse? & tamē cū quicq̄ rarefcit, nouā, & eiisdē naturæ inducis. Sed cur potius prior materiæ cōæterna sit, q̄ posterior, eiisdē cōsimilisq; naturæ? Ho. Ridiculus sum. Sed me futurum respōdēdo minus idoneū, vero prælagio prædixerā. Oner. Nullā rei sensibilis materiæ cōæternam dimēsiōnem et incorruptibilem cogitare debes, sed materiæ sensibilis inseparabile accidens: quēadmodū color nobis inseparabile accidēs dicitur, q̄ nunq̄ sine colore esse possumus: sine tamen hoc, et sine illo esse possumus. Ita materia nunq̄ sine dimensioe esse potest: at tamē sine rara, et similiter sine densa esse potest: non autem simul, sed successione quadā. Homo. Consentaneū est. Onero. Et condensatio sola quantitate corrupta, et nulla aduētante noua, eiisdē argumentis fieri non potest. Homop. Non certe. Nam aut se occupassent illæ dimēsiōnes, aut maneret materia sine dimensioe, sua quidē corrupta, et nulla noua reparata: aut accidens vt reliqua dimensio ima-

migraret in illam. One. Recte sentis. Homo. Excogitavi rursus aliquando rarefactionem distractione fieri, sicut mollicula ceta distenditur nunc in longum, nunc in latum: non attendens quantum in longum porrigitur, tantum eam in profundo & lato minui. Ideoque cum ex pedaneo aquae longo, lato & profundo decem, tantumdem longi, lati & profundi generetur aeris, id partium distractione nullo pacto fieri potest. Denique bellissime omnium mihi excogitasse visus sum, & totus esse Pallade ple-nus, rarefactionem & condensationem fieri nulla profus adueniente, nullaque abeunte quantitate: rarefactionem inquam elongatione & fuga partium a centro: & condensationem earum appropinquatione & vicinia ad centrum. Onero. Si pedale e, & octo ipsi aequalia pedalia a, b, c, d, f, g, h, i, se occuparent, quantum replerent? Homo. Solum quantum e. Oneropo. Et extraherentur ab e omniquaque pedalia a, b, c, d, f, & consequentia. Homo. Procul dubio. Onero. Quid igitur refert tua haec condensationis dimensionum occupatione? Et quid tua haec rarefactio a dimensionum se occupantium extractione? Homo. Id ego ambigebam. Fieri quae id mihi minime posse videbatur, ut decem pedalia (ut cum ex aere fit aqua) tantum atque unum tandem occupent, semper suas partes extra se inuicem seruantia, quin se occuparent. Et unum rursus pedale ad denariam molem extendere (ut cum ex aqua fit aer) nisi prius illa decem se occupassent: aut interiectum, interhiansque relinqueretur vacuum. Enan. Constantiter tamen semper o Homophonon in facias ibas aut corpora se occupare, aut corpora ex corporibus extrahi, aut aliquid interceptum relinqui vacui. Ho. Constantissime o Enanti id ore negabam, tamen si forte id meae sententiae pugnaret, nunc autem longe verissime cum Oneropolo & suo pulchro Aristotele aliter sentiamus, rarefactionem scilicet fieri dimensione densiore abiecta, & rara acquisita: & condensationem dimensione rariore depulsa, & densa suscepta: & hunc motum ad quantitatem esse, et de contrario in contrarium, aut medio, quemadmodum et caeteri motus. Itane tecum sentiemus o Oneropole? One. Ita maxime, si vobis recte dicta videantur. Ho. Mihi quidem recte. Enan. Et mihi: et sentio me tua gratia o Oneropole aeterno problemate liberatum, et te mentem meam a laegore (est enim ambiguitas et opinio, mentis anxietas et laegor) eripuisse. One. Gaudeo potuisse quod vobis gratum visum sit sed nunc haec missa faciamus. Paratae sunt epulae: nos vna (si rem mihi gratissimam facturum estis) hodie discumbemus. Enan. Prestare nos amico difficiles minime decet: quo minus hodie conuiuiamus. cum quo nobis vel semper conuiuere scelicissimum esset. Ho. Lepidus es o Enanti, fiat ergo ut vult Oneropulus.

Erratae partis scholia. xxviii. Et id desum, quod sub multa materia quantitate habet parua. Quauis eadem numero substantia sit materia rari & densi, tamen sub magna quantitate dicitur pauca, in comparatione ad seipsam sub quantitate parua, contra vero ipsa sub parua quantitate dicitur multa, in comparatione ad seipsam sub magna mole. Magna autem rari quantitas, & parua densi, re ipsa abinuenit differunt. Et si id analogia melius capi possit, materia densi est ut viginti hoies in domo, materia vero rari ut viginti hoies in vrbe, quantitas densa ut domus, quantitas rara ut vrbs. Nepe viginti hoies in domo sunt multi ad eosdem in vrbe, quae totidem sunt in loco angustiiori, quot ampliori. Contra vero viginti hoies in vrbe dicitur pauci ad eosdem in domo, quae non plures sunt in loco capaciiori & spatiofiori quae arctiori, & tamen totidem imo ipdem numero sunt hoies in domo, & in vrbe. Eodem modo intelligendum est de materia rari & densi, quae diuersis rationibus est multa, & pauca. At sicut spatium vrbs & ambitus eius non est spatium domus, ita quantitas rara non est quantitas densa. xxxix. Quapropter aerem ad ignem relatum comparatumque. Sicut idem ad diuersa collatum, & magnus est & paruum, ita idem ad diuersa, rarum & densum, secundum rationem modo explicatam, ut supponatur aer habere tantum materiae sub quantitate pedali, quantum ignis sub quantitate decem pedum, aer, est densus ad ignem, ut l ad a k. Idem autem aer si ponatur habere tantum materiae sub quantitate decupedali, quantum aqua sub quantitate pedali, est rarus ad aquam, & ut a k ad l. Iridem aqua ad aerem densa est superiori ratione, & ad terram rara, cum tantum habeat materiae sub quantitate decupedali, quantum terra sub quantitate pedali. Terra autem solus densa est, imo natura densissima, sicut ignis solus rarus est, cum nihil sub eadem materia natum sit habere maiorae quantitate igne. Quapropter quatuor elementorum supremum est solus rarus, infimum solum densum, intermedia vero, ad

superiora densa sunt, & ad inferiora rara. xxxxi. Ut calidum & frigidum, aut album & nigrum. Quomodo rarefactio & condensatio fiat, hic duplici analogia aperitur, prima est calidi & frigidi quam ponit Philosophus in nono capituli quarti physicorum contra Xuthum, apta quidem ad intelligendum quo modo eadem numero est materia rari & densi, & quod rarefactio sit deperdita quantitate densa, sicut calefactio deperdita frigiditate, quodque condensatio sit deperdita quantitate rara, sicut frige factio deperdita caliditate. Et plane raritas ut plurimum caliditati coniuncta est, & densitas frigiditati. Secunda analogia est albi & nigri, continens admodum ad cognoscendum contrarietatem quantitatum extremarum & mediarum, facilius quidem intelligendam per colores, in quibus media inter se, & ab extremis specie differunt, quam per calidum & frigidum, quorum medium tepidum, utriusque extremi aliquid participat. xxxxii. Haec ut extremum extremum, haec ut extremum & medium. Quadrifariam quantitates per analogiam colorum contrariari adinuenit comperiuntur. Aliqua ut extremum extremum, quemadmodum maxima raritas maxima densitate, & in coloribus albedo & nigredo. Aliae ut extremum medio, quemadmodum maxima raritas minori raritati aut densitati, & maxima densitas minori, haud secus quam in coloribus albedo & liuor. Aliae ut medium extremum, quemadmodum minor raritas maxima raritati, & minor densitas maxima, perinde atque in coloribus flauities albedini, aut liuor nigredini. Demum aliae quantitates contrariantur ut medium medio, quemadmodum minor raritas minori densitati, & in coloribus flauities liuori. Horum autem quatuor modorum secundus & tertius comprehenduntur sub secundo modo in littera expresso. Nempe inter quantitates extrema & media non minus inueniuntur, quam inter colores. Siquidem extremum in affirmatione collocatum & dignius est maxima raritas, quam natura ignis accommodauit, respondens in coloribus albedini. Medium ei proximum, minor raritas, aeri natura designata, & in coloribus assimilis flauiciei. Medium semotius, minor densitas, aquae natura attributa, & liuori in coloribus non absurde respondens. Extremum autem in negatione, & imperfectius, maxima densitas, terrae a natura concessa, & cui nigredinem assimilare licet. Forte categoriarum dictum occasionem praebuit. Dicitur Aristoteles in libro praedicamentorum, assignantis primam quantitatis proprietatem, quod quantitati nihil est contrarium, praebuit occasionem ignorantiae ipsius Homophonon, qui propter id credit nullam profus in quantitatibus inueniri contrarietatem, sed minus accommode atque recte. Nam Aristoteles id dictum intellexit de dicibilibus quantitatibus, quibus non sunt aliqua logica contraria. Hic autem sermo sit de rebus ipsis, inter quas physica comperitur contrarietas. Neque oportet si res ipsae inter se sunt contrariae, protinus & dicibilia eas explicantia esse contraria. Nam ipsa forte dicibilia de genere quantitatis non erunt, aut contrarioribus dicibilibus condictionem non obseruabunt. Rarum enim, & densum, aut ad aliquid, aut potius qualitates ratione subeunt. E diuerso tamen si dicibilia sunt contraria, & res illis significatas contrarias esse operapertium est. xxxxvi. Est enim corporibus & potissimum aeri haec insita pronitas. Ex hac aeris pronitate & facilitate constat quod cum alicuius corporis sit rarefactio, alterius corporis alicui sit condensatione Rarum enim productum, maiorem locum occupat, quam prius, si igitur omnia suam quam prius habebant, seruant molem, esset penetratio dimensionum, & rarum eundem locum cum altero corpore occuparet, quod ne fiat, per condensationem conceditur locus corpori rarefacto, nepe condensatum corpus minorem quam prius locum occupat. Contra vero quando alicuius sit condensatione, alterius corporis alicui sit rarefactio. Condensatum enim corpus minorem quam prius locum occupat. Quare si caetera corpora aequalem priorum quae ante condensationem fuit, haberent magnitudinem, relinqueretur vacuum, ad quod euitandum, per alterius corporis rarefactionem replerit loci quod per condensationem dimissum fuerat, nempe rarefactum corpus maiorem quam prius locum occupat. Itaque condensatione vitatur penetratio dimensionum, & rarefactione vacuum. xxxix. Sed id me fallebat, quod crediderim dimensiones materiae esse coaerenas. Id ex dictis Commentatoris (cui hac in re prius astypulatus fuerat) Homophonon desumpsit, ponentis dimensiones esse coaerenas materiae, & eas quae insunt, semper subiecto affuisse. Verum id & falsum est, & alteri eiusdem Homophonon dicto repugnans, falsum quidem, nam dimensiones quae affunt materiae, postea abijciuntur, & nouae inducuntur, haud secus quam in coloribus permutationes fieri conspiciuntur. Repugnans autem prius concessis, quia admissum est in rarefactione nouam quantitatem, & eiusdem naturae cum praesistente (nam dimensiones omnes rarus est Homophonon esse eiusdem naturae) materiae induci, modo nulla est valentior ratio quam na potius quam altera sit materiae coaerena, cum id quod conuenit individuo vnus speciei, conueniat, reliquis omnibus eiusdem naturae. Neque minus falsum est dimensiones omnes esse eiusdem naturae, cum non minor sit secundum speciem dimensionum diuersitas, quam colorum. nullus autem dixerit colores omnes eiusdem esse speciei, & rationis. Demum, & falsum est dimensiones adinueniem agere non posse, nam inter se (ut ostensum est) contrariae sunt, proprium autem contrarium est, adinueniem agere & pati, cum quicquid habet contrarium, a suo contrario corrumpi natum sit. Rarefactionem scilicet fieri dimensione densiore abiecta. Sicut in albefactione parietis decem pedum, albedo secundi pedis manet cum albedine primi, & posteriorum pedum albedo cum albedine priorum, ita in acquisitione raritatis decupedalis, secundum pedale rarum manet cum primo pedali raro, sic tertij, & quarti & consequentium pedallum raritas, cum raritate pedallum praecedentium, quantum ad continuationem eorum extra se inuicem existetium. Neque adinueniem contrariatur haec raritates, sed sunt eiusdem rationis, & eiusdem totius par

res consimiles. Neque tota raritas decupedalis ad partem eius pedalem, est maior raritas ad minorem, nam maior raritas est quæ sub aliqua materia maioris est molis in cōparatione ad aliam quæ sub eadem materia minoris est molis. Et minus rarum dicitur, quod sub aliqua materia minorem habet quantitatem, sub qua alterum maiorem habet. Modoin toto decupedali & in parte eius pedali non tantum est materia, quare non oportet propter prius dicta, totum ut maiorem raritatem cōtrariari parti tanquam minori raritati. sunt enim maior raritas, & minor raritas, alterius rationis & naturæ sicut diuersarum specierum colores. Et quemadmodum in huiusmodi albescatione, cum in primo pede acquiritur albedo, simul in eodem perditur nigredo, aut medius color, neque manent in eodem nigredo prior, & albedo adueniens, ita in rarefactione depellitur quæ est densa, & simul in eodem subiecto acquiritur rara. Et sicut albedo primi pedis bene stat cum nigredine cæterorum pedum, ut secundi & tertij, quia non sunt in eadem parte subiecti, ita raritas in prima parte materiæ bene stat cum densitate in cæteris partibus. Et qualis seruatur successio in huiusmodi albescatione, eadem & in rarefactione, intelligendo materiam sub qua est densa quantitas, in decem partes æquas diuisam, in quarum prima depellitur primus densa, & acquiritur rara dimensio, deinde in secunda, postea in tertia, & ita diuersis temporis partibus, diuersæ motus partes respondent. Id tamen interest, quod in eodem pedali minor albedo, ut vnius gradus, facile stat cum intellitore, ut nouem graduum, quia cum non sine dimensione, bene idem replent etiam vnus gradus albedinis bene est in eodem subiecto cum aliqua parte nigredinis, sicut & modica frigiditas cum modica caliditate. Vna autem quantitas rara, neque cum altera densa, neque cum altera rara etiam eiusdem rationis, in eadem subiecti parte esse potest, nam cum dimensiones sint, se simul occupare non possunt, neque simul idem replere.

Omnes o Oneropole, & nos liberaliter & laute admodum tractasti, & non minus læta frōte quæ liberalibus sermonibus. Enan. Pro triplici cœna o Homophron gratiam Oneropolo habituri sumus. Paut enim ante hanc corpoream cœnam superiorem intellectus partem contemplatione & doctrina. Mox corpora nostra lauto ferculo curauit: & prudentiæ sermones non defuerunt, quo simul inferiorem animæ partem pasceret. Et si corporea cœna multi aestimada sit, si tamē ad eam respicimus, o Homophron, quæ cœnā illam præcessit, parui aestimabimus. Ho. Video cur hos sermones in mediū adducis: velles nos ad priores sermones relabi. Enā. Idiplum est, o amice. Et anima semper diligentiori cura, corpore curanda est. Petamus igitur vterque nostrum ab Oneropolo, ut talem cœnam iterum nobis præstet. One. Imo iubeatis: si quid possum, id totū vobis deuoueo. Enan. Non est igitur cur sermonem prolixius extendamus. Dic nobis igitur an puncti, lineæ & superficiæ sint motus, quod alio loco discutiendum prius missum feceras. One. Præter sensū cōditionē secunda o Enanti memoria polles. De puncto igitur non arbitror te ambigere absque motu & transmutatione esse: atque cū deletur, absque motu & transmutatione deleri: ut quod impers sit, quodque in sua acquisitione deletionemque successionē habere non possit. Enan. Ita rationale videtur. One. Sed cum aliquando non sit, & postea sit, & cum aliquando sit, & postea non sit, sine motu tamen & mutatione: similitudinem tamen cum ijs quæ generantur & corrumpuntur gerit, habetque aliquid generationis & corruptionis simile. Enan. Quo pacto id sermone explicabimus? One. Id appellant subitā momentaneāque mutationem. At subita et momentanea mutatio, minime mutatio est: ut neque oculus pictus, oculus est. Enan. Apertum mihi vocabulū visum est. Sed hæc tua responsio amplius me in dubietatē coniecit. Punctum ab is absque motu et transmutatione nunc ad ortum duci, nunc deperdi. One. Quia sit impers. Enan. Hinc mea ambiguitas est, nam rationalis anima impers est. Onero. At non ut punctū, cum plena sit. Enan. Et id volo: nihilo min⁹ tamē in sua acquirenda plenitudine, nulla prorsus successio esse potest. One. Nulla. Enan. Quomodo igitur homo cū prius non sit, posterius absque motu transmutatione non est: et cum desinit, quomodo absque motu et transmutatione non desinit? One. Rem perarduam tangis o Enanti. Et generatio et corruptio hominis non omnino cæterarum rerum generationibus et corruptionibus similis est. Operæ pretiū est enim te hoc in loco meminisse, hominem omnis creaturæ vinculū esse, et

hæc superiori substantiæ, hæc vero inferiori similia gerentē. Qua igitur rationalis anima superioribus substantiis cōuenit, tota simul surgit ad esse: & neque in tempore, neque instanti temporis, sed in sua pulchra æternitate aut æternitatis momento. quæ vero inferioribus substantiis assimilatur, materiam, corpusque ipsum sibiparatum carcerem, pedetentim totū informat, iam tempus & successionis seriem obseruans, quæ admodum & prior forma depellitur. Ita & in hominis obitu pedetentim ab informationis officio desinit, quemadmodum forma sequens introducit. Non enim formæ omnino sensibiles aut expelli aut introduci in sua potentia, nisi in tempore & successionem possunt. Cū enim homo tabescit morte resoluendus, videas prius manus emortuas, mortuosque pedes, quæ patres cordi vicinas. Enan. Id expertum est. One. Hoc amice ideo est, quod hominis mors inferiorum mortem imitatur. & suum claustrum relinquendo, tempus & successionis seriem seruat, quemadmodum intrando obseruaret. Enā. Tua ratio ita necesse esse cōcludit. Alioquin si in hominis ortu non seruaretur successionis series, aut duo actus starent in eadem materia, aut præcedens actus in non tempore abiiceretur, & in hominis obitu aut staret materia nuda & informis, aut forma sequens in tempore in tota materia produceretur. One. Recte calles. Verum tamen hoc interest, quod ceterorum formæ in obitu ipso in suis corporibus deficiunt, (ut frigiditas in aqua aduentante calore) & nusquam & nunquam postea subsistunt. At nostra anima nequaquam, sed hominis mors, sola est animæ a corpore seicinctio atque separatio, qua facta, ipsa rationalis anima sine corporis functione & vsu subsistit, ad corpus tamen semper, & corporis vnionem, luctamen desideriumque gerens. Hinc o amici cognoscere possumus futuræ resurrectionis ordinationem, nam nullus naturæ canatus frustra otiosusque esse potest. Enan. In iucundam o Oneropole nos traduxisti sententiā. One. Primum o amici nostræ animæ ortū ad esse, creationē dicere possumus. nam & ipsas supercælestes & beatas substantias, quæ in sua duratione, seu sempiternitate seu æternitate nuncupemus, totæ simul oriuntur (nā inexpertes sunt) cæatas esse asserunt. Et successiuā & temporalem nostræ corporis a nostra anima informationem, nostrā generationem dicere possumus, successiuā autē nostræ animæ informationis desistentiam, nostrā corruptionem. Enan. Concipio. Si quis a me sciscitaretur quid hominis generatio sit, protinus subiugere possem: hominis generatio est successiuā & temporalis a rationali anima corporis informatio, quemadmodum si interrogaret quid leonis generatio, haud male responderem successiuā & temporalem esse a leonina forma corporis informationem. Et si quid hominis corruptio sit, similiter subiugere possem, hominis corruptio est successiuā & temporalis rationalis animæ ab informatione corporis desinitio. One. Sane quidē. Hoc tamen interest, quod in illa tota temporali & successiuā parte post partem corporis informatione, rationalis anima tota est, non autem leonis anima, aut cuiusquam alterius rei naturalis forma in toto suæ successiuæ & temporalis informationis tempore est. Et ratio naturalis anima in toto successiuæ & tpalis desistentiæ informationis tpe est, qua quidē desistentia informationis facta, adhuc manet & subsistit. At leonina forma aut cuiuscumque alterius rei sensibilis, neque desistentiæ informationis tpe manet, neque ea facta vsquam subsistit. Enan. Ita intelligo. nā leonis & ceterarum rerum sensibilium corruptio, substantiæ & formæ desinitio est, hois aut corruptio (ut dixisti, & ut mihi ipsi sepe cōscius sū) non substantiæ & formæ desinitio est, sed remanentis separatio. One. Pie, o Enanti, & ea ex parte substantias superiores respicit, quarum substantiæ aut inceptio aut emanatio creatio est, & quarum desinitio, vnquam nihil est. nā deficere sua natura non possunt. Atque igitur nostræ desinitio nihil ē. Enā. Nihil certe. & hæc mihi recte dicta videtur. On. Vis ergo Enanti ad dimissum propositū reuertamur? En. Volo. At tamen cognoscere desiderabam cur corpus nostræ animæ carcerē vocasti, sed aptior aliqui forte dabitur locus. nunc aut a puncto prosequere. Memento quis emergit punctū, momentoque ortum vanescit

One, Inquio. Enan. Cum ergo punctū momēto abijcitur, an punctū emergens no-
uum simul cū primo, eodē sit momento? One. Nō simul sunt, at se simul expedit:
ita vt eorum vnū in illo sit momento, & alterum nō sit: quē admodū motus acquisiti-
uus & deperdituus se simul absoluunt: vt generatio & corruptio, rarefactio & dēsi-
tis abiectio, calefactio & frigoris pulsio. At expulsuus, deperdituusque quantitatis &
qualitatis motibus nomina posita nō sunt. Enā. Ita oportet. Sed perge id in motibus
ostēdere. One. Sint a b, & c d, duo equalis molis subiecta: quorū signatę partes vnus,
signatis partibus alterius equalis sint. Et a b equaliter secundum molē albescat, & c d
a nigredine deficiat: quod denigrescere dicamus, cū nobis aptius nomen nō succurat.
Fiantq; hęc mutationes (quarū vna acquisitiua est, & altera deiectiua) in tēpore h i,
& partes in partibus, quid igitur albedinis in tēpore h k acquisitū est, & quid nigredi-
nis deperditū? Enan. Albedo a e acquisita est, & deiectio nigredo c g. One. Et in tem-
pore h i? Enan. Albedo a f acquisita est, deiectioq; nigredo c h. One. Semper equalis
molis? Enā. Semper equalis. One. Et in tēpore h i? Enā. Tota prorsus albedo a b cō-
fecta est, & tota nigredo c d depulsa, deiectaq;. One. Nōne igitur illa albatio & deni-
gratio (denigratiōnē voco cōtinuā nigredinis abiectiōnē) se simul absoluūt: vt quā-
rū cōtinuę sit vnus: simul, eodēque tēpore cōtinuę non sit, deficiatq; tantū alterius?
Enā. Sic est. One. Et si harum mutationū vtrāq; fieri intelligas in eodē subiecto vt
in c d, nōne se simul absoluūt in subiecto c d? Enā. Simul: vt prius in subiectis equa-
libus. One. Ita vt quo tēpore pars c g omnino albescat, in eodē tēpore eadē pars c g o-
mnino denigrescat. Et in quo tēpore p̄cise parta sit albedo in c g, nihil amplius ni-
gredinis sit in c g, & ita de quacūq; altera parte equali, & de toto. Enā. Simile certe.
One. Ex hoc facile perpendere possumus quo pacto in rei successiua generatione ni-
hil duarum substantialiū formarū eidē parti materię simul assit: vt si in tēpore h k
substantialis forma acquireretur in c g, tantundū formę substantialis oppositę abi-
ret, abijcereturq;. Et de singulis alijs quibuscūq; partibus, & de toto simile iudiciū
est. Enan. Simile. One. Et si in tēpore h k acquiritur raritas in tota parte c g, nonne
in eodem tēpore h k depelletur densitas c g? Enan. Necessē est, alioqui se occuparēt
dimēsiones. One. Ingenue ergo fateris motum acquisitiuum, depulsiuūq; substan-
tię, quātitatis, & qualitatis, se simul absoluere. Enā. Fateor. One. Ita est & de p̄c̄cto.
Sicut enim motuum acquisitio & deperditio se simul tempore absoluunt, ita & mo-
mentanearum mutationū ortus & abolitio eodē se absoluunt momento. ¶ Et sicut
punctum absq; tēporanea mutatione oritur, ita & lineā & superficiem contingeret
si simul quicq; totum diuidi cōtingeret. Quod & forte contingit in duarū aquarum
contactu (se enim bene momento contingunt) quę si tunc se cōtinuent ac vniant, in
nunc & momēto orta sunt puncta, lineę & superficies, aut saltem abiecta. Enā. Ita
est. One. Et quāuis in ortu, abiectiōeq; lineę & superficiē, successio esse possit: hęc
mihi accidētaria videtur, neq; ab illis quicq; moueri dici: vt neq; a p̄c̄cto aut ortu aut
deletionē. vnde manifestum fieret omnē augmentationem, & diminutionem, & ra-
refactionem, & cōdensationem, solū fieri aut suscepto corpore, aut corpore deper-
dito. Nunquid enim superficies corpori addita aut ipsi ablata, efficit ipsum aut ma-
ius aut minus? Enā. Nō certe: neq; linea superficiē addita eam efficit maiorem, vt
neq; punctum additum lineę eā efficit maiorem, aut sublatum minorem. One. At
tamen linea lineę addita, eā efficit maiorem: et superficies superficiē addita, super-
ficiem. Enā. Sic est: ideo mihi iterū apparere facis, nullo adhibito corpore fieri posse
se augmentationem. One. Quo pacto? Enan. Nā eadem cera aliquando longior est
nullo aut adiecto aut deperdito corpore, aliquando latior. Hoc autem esse non pos-
test, nisi a linea et superficie: q̄ linea addita lineę eā efficit maiorē: et superficies addi-
ta superficiē, superficiem maiorem: quemadmodū huiusrei me admonuisti: et sicut
corpus additum corpori, totum efficit maius. One. Hoc o amice partiū distractione

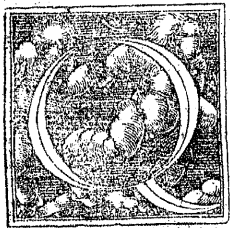
prouenit: sicut si digito aquam longam per planitiem extendas, partes prius secūdū
latū cōtinuę, ipsis a sua prima continuatione distractis, secundū longum cōtinuan-
tur. Et nō modo lineę lineis additę sunt, sed & superficies superficiē, & corpus cor-
pori. Ideo cera hęc longior dicitur, q̄ habeat nō modo lineas actu longiores q̄ prius
sed & superficies & corpus, attamen non apte eam dixeris auētā, minutam, rare-
factam, aut condensatam. Enan. Video iam sic esse: vt neq; si diuisero lignū secū-
dum longū in quatuor partes: quę secundū longū additę longitudinem octocubita-
tā efficiāt, cum indiuisum lignū solū longitudine bicubitū esset: quanuis partes il-
lę continuę intelligantur, nullus dicet lignum illud actu, minutum, rarefactū aut
densatum. Onero. Ita mihi videtur. Sed hanc extensionem quę partium distra-
ctione, & locali motu puenit, ego & Homophon dudū missam feceramus. Enā.
Et consulte quidem: non censeo multam operam in illa discutienda esse terendā.
Sed super est, vt de contrarietate & alteratiōe nobis aperias, si cōmode id fieri queat
quam rem si feceris, nunq̄ tibi hodie quicquam molesti erimus. Onero. Nihil mihi
molesti estis, modo possum. Enan. Id te posse confidimus, p̄cedentium discussio-
ne id posse magno nobis est argumento. Incipe dum voles. One. Quandoquidem
vobis ita persuadetis, libens vobis obsequor, & quod possum (vt dixi) efficiam.

Vartę partis scholia. xli. Corpusque ipsum sibi parat e arcerē pedentem
totum informat. Anima rationalis tota informat prius vnā materia par-
tem, vt materiam cordis, deinde p̄cordiorum, & deinceps secundum tem-
poris successiōnem ceterarum partium corporis materiam. Et plane in gene-
ratione hominis est successio, non quidem partium animę rationalis (sicut in
ceteris rerū sensibilium formis acquirendis partiū formalium successiōnem
inuenire conringit) nam illę rationalis animę partes nullę sunt, sed partiū
materię successio comperitur, sensum ab animā rationali informati incipien-
tium. Ita & in corruptione hominis, successio nō ex parte partium animę sensum percipiū (quo-
niā anima hominis partium est expers) attendenda est, sed ex parte partiū corporis successiue
ab anima informati desinentium. In ceteris autem formis rerū sensibilium, etiam ex parte par-
tium formalium sensum percipiū attenditur successio. Alioqui si in hominis ortu nō seruaretur
successiōnis series, quod prius dictū est de successiua animę informatione & desitione, hoc loco
monstratur, ducendo ad incōmodum, & ad principiorum physicorum oppositū. Nempe si quis
dicat animam rationalem acquiri in corpore hominis in instanti, & simul in toto, cū forma prior
in tempore solum deperdat, quia est per accidens extensa ad extensionem materię, & esset a pri-
ma parte materię solum depulsa, quę vocetur a, anima rationalis totum iam corpus informans
& forma prior, essent in eadem parte materię, scilicet in b & c & d, quod est impossibile. Quod si
quis dicat formam priorem cum deperditā est a prima parte materię, eam simul esse deperditam
a materia b & c & d, consequēs esset eā esse deperditam in nō tēpore, & sine successiōne, quod est
oppositum huius principij physici. Formę omnino sensibiles expelli a materia nisi in tempore &
successiōne non possunt. Similiter si quis dixerit animam rationalem simul totam deperdi, & sine
successiōne, oporteret cū forma sequēs esset solum introducta in parte materię a, reliquas partes
materię, scilicet b & c & d (a quibus per hypothēsin deperditā est anima rationalis) manere sine for-
ma substantiali, quod est impossibile. Quod si quis dicat sequentem formam cum est acquisita in
a prima parte materię, simul esse acquisitam in parte b & c & d, cogitur is concedere formam om-
nino sensibilem & habentem partes, materię partibus extensas, sine successiōne in materia acqui-
ri, quod est physici principij oppositum. Sentendū igitur est animam rationalem successiue i ma-
teria acquiri, & ab ea deperdi, quemadmodum ceterę formę substantiales. xliii. Attamen cog-
noscere desiderabam, cur corpus nostrę animę carcerē vocasti. Non est existimandum, corpus
humanum dici carcerem animę, quia in ipsum detrudatur anima atq; deuoluatur, vel hiat poenas
malorum in altera vita atq; corpori cōiungeretur peccatorum. Nēpe anima rationalis prius
quā vnatur corpori, neutiquā subsistere credenda est, quare neq; admisisse scelera aut turpia in
alia vita, quorum supplicia pendat in ergastulo corporis. Et plane hęc impiorum deliramenta af-
truentium animas humanas prius existisse & deliquisse, quam delaberentur in corpore, iam pridē
a scholia veritatis explosa & exhibilata sunt neque cuiusquam aures detinere debent, cū curę
est synceram amplecti veritatem. Quin potius animę carcer appellatur humanum corpus, quod
coerceat eam & detineat ne libere motu feratur in suum (vnde traxit originem) principium, ad
quod suscite natura aspirat, & in cuius cognitione summa ipsius consistit perfectio. Non tēpe ani-
mā alligata corpori, affectibus corporeis plerūq; redditur cōsternata, cupiditati, irę, voluptioni, &
ceteris id genus, quib; tāq; vinculis astrigitur abduciturq; a recte virtutis tramite, & per vitiorū
deuia misere eberrat. Nec minus ignorantię nebulis cōbucluitur aīa colligata corporis artibus, q̄

crasso eius velamine obducta nequit in lympidam veritatis sinceritatem affurgere, phantasmarif que & imaginibus rerum sensibilibus a corpore desumptis illudatur. Quod si qua diligentiore cultu virtutis & doctrinae extra vitia & ignorantiam emerferit anima, & se supra corporeos omnes affectus atq; motus extulerit, quando tamen corpore premitur, eius mole quasi pondere aliquo pregrauata, minus expedite & libere se in altum attollit, & in caelum subleuat, cupitq; corporeis resoluta vinculis liberioe volatu caeli celsa penetrare, & suo liberari carcere, hinc ipsa illa sanctorum caelesti prorsus amore flagrantium vota & suspiria. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem dei? Et illud Pauli ardentissimum desiderium, quo cupiuit dissolui, & esse cum Christo. Et sane huic sententiae qua corpus animae carcer recte dicitur, accedit & Sapiens cum inquit. Corp^s quod corrumpitur aggravat animam, & terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantem. xliiii. At expulsiuis deperdituuisq; quantitat^s, & qualitatis motibus. Non est simplex positum nomen, quo expulsiu nem raritatis densitatisve exprimamus, quo etiam abiectionem caliditatis aut frigiditatis denotemus. Verum solent authores huiusmodi nomina motuum deperdituorum expressiuia circum loqui per suorum motuum acquisitiuorum nomina, cum particula de praeposita, quam negandi significantiam habere intelligunt, vt de rarefactionem vocant raritatis deperditionem, de calefactionem caloris abiectionem, & ita de ceteris. Ita est & de puncto, q; scilicet puncti vnus deperditio, & alterius acquisitio, eodē se absoluit momento & instanti. Si enim in priori momento punctum nouum acquireretur, q; prius punctum deperderetur, duo in continuo puncta essent sibi inuicē proxima, & si in posteriori, cum inter duo illa instantia (vnum quidem quo praexistens punctum aboleretur, & alterum sequens quo nouum punctum acquireretur) mediat temp^s, linea esset intermedia tempore intermedio, sicut si prius inciperet motus acquisiuus q; deperdituuis, duae formae contrariae simul essent in eodem, si vero prius deperdituuis inchoaretur q; acquisitiuuis, materia maneret sine forma substantiali, si fieret ad substantiam mutatio. Sic si prius absolueretur acquisitiuuis q; deperdituuis, duae formae contrariae simul essent in eodē, & si prius deperdituuis perficereetur qua acquisitiuuis, materia esset sine forma, quod est impossibile. hinc oportet vltimū instans nō esse vnus, esse etiam vltimum alterius, & primum instans esse cōpleti vnus, esse & primum alterius. xlv. Hoc o amice partiuū distractione prouenit. Cum cera prius lata efficitur longior & prius spissa sit exilior, hoc per partiuū a sua prima continuatione distractionem prouenit. na partes cerae distrahuntur a primo situ & ordine, & continuantur secundum alterum situm, vt partes pirus continuatae secundū latitudinem, efficiuntur continuatae secundū longitudinem, & prius continuatae secundū profundum, efficiuntur continuatae secundum longū, & ergo ibi non solum lineae lineis adduntur, sed & superficies superficiei, & corpus corpori. Verū illic nulla prorsus est augmētatio, sed solum motus localis, quo partes sensim distrahuntur, & rursum altero ordine continuantur quemadmodum analogia aquae digitio per planitiem ducta, itidem & ligni, ostendit licera. Nepe in augmentatione nō solum secundum vnum magnitudinis interuallum sit cremenū, sed & secundū vnū quodq; longitudinem scilicet, latitudinem, & profunditatem, praecipue tamen secundum corporis atq; profunditatis cremenū attenditur & sumitur augmentatio. In huiusmodi autem porrextione cerae, quācum sit cremenū secundū vnū extensionis interuallum, tantum sit de cremenū secundū alterum, vt quātū crescit longitudo, tantū decrescit latitudo aut profunditas.

Quod in quantitate extensio est, in qualitate est intensio, & in latitudine successio: estque vnum alterius apta similitudo. Enan. Eum qui discit. Oneropole. credulum esse necesse est. Et idcirco nos tibi in hoc assentimur: quo a te quod reliquum est discamus. One. Nos iuuabit quod de rari, & de si cōtrarietate iam percipimus. Enan. Quo pacto? One. Nam sicut res quae actu sunt, magnitudine & paruitate natura determinatae sunt: ita duratione, & durationis propensione & breuitate. Hinc o Enāti pendunt rerum periodi, & vnum alterius apta est similitudo. Itidem & res in extensione & remissione natura determinatae sunt. Et reuera philosophari de qualitatū intensioe & remissione natura determinatae sunt. Enan. Manifestius id nobis aperiet: et primum mihi expedire videtur, vt nobis manifestes an solū tota qualitas toti qualitati sit cōtraria, an et pars parti. One. Sequar quo me trahis, si sit a b corpus densum quadricubitum, quod totum fiat rarū, acquiratq; quantitatē raram c h i k d. Arbitraris ne totam dimensionē a b, toti dimensionī c d esse cōtrariā? Enan. Etiam nā eidem subiecto vicissim affunt, a quo mutuo se expellant necesse est. One. Et quartam partem c h (quantacumq; sit) pductā in tota materia a e, arbitraris ne etiā cōtrariā: cubitali a e? Enan. Ego equidem arbitrari

a e f g b
c h i k d

quādo quide eidē subiecto a e vicissim affunt, & nunq; simul se eidem adesse permittant. One. Nā se occuparent. nonne ergo tota dimensio a b, cōtrariatur toti c, d? & pars vt a e, parti vt c h? Enā. Sic est. One. Et si c h aduenisset materiae e f, nōne d e sam dimensionē e f expulisset? Enan. Nimirū expulisset eadem ratione. One. Et si aduenisset materiae f g, expulisset dimensio e f g. Et si materiae g b, expulisset cubitalem dimensionem g b. Enan. Indubie. One. Est igitur c h cuiuslibet cubitali a b cōtrariū. Enan. Est vtriq;. One. Et ita de h i, & i k, & k d, ne ceterē argumētū ostēderēq; vnūq; iporū vniciūq; cubitaliū a b, esse cōtrariū. Enā. Cōsumiliter ceterē. On. Ita amice tota qualitas toti qualitati quā expellit, ab it cōtraria: vt tota expellens dimensio toti expulsa dimensio. Enā. Nihil minus, & totas adiūcē abire cōtrarias, minus in cōtrouersia venit, praesertim cū intēsa fuerint. **¶** At qd de partibus sentiendū sit, & de ipsis cū remissae fuerint, ambigendū est. Nā & pars parti, et ipsae remissae in eodē subiecto & secundū eandē partē se simul admittere videtur. **¶** One. Attamen totā toti esse cōtrariā: & partē parti, nobis dimensio insinuat. Enā. Mihi quidē nō satis. One. Dic age, cū incipit a b rarefcere a parte a, ita vt acquirat c h: & nihil vterius: nōne stat c h in materia a b cū e f, f, g, & g, b? q; sua tñ concessa sunt esse cōtraria: neq; se mutuo expellūt, imo neq; vnū expellerēt. Enā. Sic est. One. Perpēdis ne id esse, q; rara dimensio c h nō adueniat in situ e f, aut alicui? aliorum cubitaliū? Si enī aduenisset, procul dubio qd cūq; illorū abieciisset, vt abiecit a e: alioqui se occupassent. Itane sentis, an aliter? Enā. Sic recte. One. Et nunq; se expellūt, nisi simul adueniāt scdm extensionē: ita vt nisi alterū expellerēt, abiecereturq; se occuparet. Enā. Est vt ais. One. Et qd in dimensioe extensio est, in latitudo est successio, & in qualitate intensio. Et quemadmodū dimensiones extensione sese occupare nequeūt: ita neq; latitudo successioe, neq; qualitates intensioe. Si cū decē pedalia sese occuparent, decem pedalia solū tñ atq; vnū occuparent: & si decem horae se duratioe occuparent, decem horae solū tantū atq; vna durarent, ita si decem qualitatis gradus se intensioe interciperent, occuparentq; decem gradus solū tñ intensioe atq; vnū apparerent: vt decem calorū gradus se intensioe penetrātes, solū tñ calorū vt vnū inducerent. Enā. Gaudeo Oneropole haec a te audire & discere. Sed perge, moror cognoscere quid inde facturus sis. One. Omnia cubitalia & pedalia, dimensiones sunt extra se secundum extensionem: & oēs horae, & horarū minuta, lationes sunt extra se secundū successioem & durationem. Quid igitur qualitatis bus accidet? Enan. Videre videor quo tua tendat interrogatio, & certe mihi qualitatis recte accidere videtur, omnes suos gradus extra se inuicem esse secundū intensioem. One. Sane concepisti. Enan. Pulchrā coniecturā mihi fecisti, & haud dubitauerim verā: quomodo duorū lucidorū lumina, etsi in medio se intendāt, nūquā tamen se permiscēt, cōfundantq; vt aiūt inspectiui, sed distinctā se mōstrent. One. Sit igitur caliditas l m, & frigiditas n o: toti caliditati l m cōtraria. Enā. Est o. One. Intelligamus vtrāq; in tres partes intensioe aequas diuidi: vt l m, i l p, p q, et q m, & n o, in n r, r f, & f o. Manifestum est totam frigiditatem n o aduenientem subiecto l m, expellere totā caliditatem l m. Enan. Haud dubium est. One. Et si n r adueniret l p secundum eundem intensiois situm, expelleret l p, nam se intensioe occupare nequeunt, permiscere, & confundere, vt diximus: vt dimensio c h adueniens secundū eūdem extensionis sitū dimensionī a e, ipsam expelleret. Enan. Mihi iā quidem perspicuū est. One. Est igitur pars frigiditatis n r cōtraria parti caliditatis l p: vt quae eidem subiecto vicissim affunt, a quo se expellāt mutuo. Enan. Sic indubie est. One. Et cuiusq; reliquarū partium l m, secundum suae intensiois situm aduenisset, itidem ipsam expulisset: vt si aduenisset secundum situm p q, pepulisset p q. Enā. Eadē ratione vt l p. Onero. Et si secundū sitū partis q m, pepulisset q m. Enan. Eadem ratione q m, Onero. Est igitur frigiditatis pars n r, cōtraria parti

a e f g b
c h i k d

Inspecitū
perspectū
ut
l p q m
n r f o

caliditatis l p, & p q, & q, m. Enā. Est indubie. One. Et q̄libet gradus quā alitatis, cui libet qualitatis contrariæ gradui cōtrarius: vt de dimēſionibus & dimēſionū cubitalibus diximus. Enā. Eodem modo. One. Vides ergo quō philoſophari de dimēſionibus, eſt de qualitatibus philoſophari. Et retroſigitur: de qualitatibus philoſophari, eſt philoſophari de dimēſionibus. Enā. Percipio haec tenus quodāmodo, ſed non quātū cupio. ¶ An tu ais idē ſimul eidē eſſe poſſe, cū ſe debeāt mutuo expellere? 48
 One. Non ſimul. Enā. Age iā cōceſſimus n r, & l p, eſſe cōtraria. One. Cōceſſim? Enā. Et i eodē ſubiecto & eadē ſubiecti pte eſt l p, & p q. One. Verū: quia extra ſe nō ſunt ſecundū extenſionē. Enā. Et ſi n r aduenit ſecūdm ſitum intenſionis p q: delet p q, & non l p. One. Verum ais. Enan. Sūt igitur n r, & l p (quæ adinuicē ſūt cōtraria) in eodē ſubiecto, & eadē ſubiecti pte, & ſimul. One. Acutiſſime o Enāti, verū ſecūdm ſanā (quā ſolā ego & tu quærimus & curamus) intelligentiam plura q̄ debueris intuliſti. Nam id tecū ſentio, n r, & l p, eidem ſubiecto & eidem ſubiecti parti adēſſe, at nō ſimul. nā extra ſe inuicem eſſe iam cōceſſimus. Contrariorū enim natura eſt, nō poſſe eidem ſubiecto ſimul adēſſe. Si quantitates ſint, non poſſe quidem ſimul extenſionem eidem ſubiecto adēſſe: ſi qualitates, ſimul intenſionem: & ſi contrariæ lationes, ſimul duratione, ſucceſſioneq; ſunt ergo n r, & l p, in eodē ſubiecto, ſed nō ſimul. nā ſe intenſionem non occupant. Enā. Et rationabile id quidē ſed dabis ventā: id me ſefellit, q̄ ſolū, adēſſe ſimul tēpore aduertebā, vt pleriq; expoſitorū mihi aduertere vident. One. E tſi contraria ſimpliciter ſimul tempore eidē ſubiecto & eidem ſubiecti parti adēſſe nō poſſint, qualitatis tamen cōtraria ſecūdm quid, id non exigunt. Sed nō adēſſe poſſe ſimul intenſionem eidem ſubiecto, & ſimul extenſionem, & intenſionem: ſub modo ſimul tēpore et ſucceſſione a philoſophis intelligunt. eſt enim vnū, aliorū apta ſimilitudo. Enan. Quæ contraria ſimpliciter, & quæ qualitates ſecūdm qd cōtrariæ, poſtea dictur⁹ es. ¶ Sed hāc adhuc mihi excuſe dubitatē: quomodo ergo duo ſimilis dimēſionis cubitalia non ſūt cōtraria cū ſe ſimul extenſionem nuſq̄ admittere queāt. et duo caliditatis gradus? qui ſimul intenſionem ſtare nequeunt: vt neq; vnus caliditatis, et vnus frigiditatis, ne ſe intenſionem occupent. Onero. Forte tenes quid hic reſpōdendū ſit. Enā. Si teneo, cupio te audire an mecum ſentias. One. Multū refert o amice Enanti quin duo ſimilis dimēſionis cubitalia cōtraria ſint, aut duo ſimilis qualitatis gradus. Nā non plurimū diſtāt, neq; vnū ſimul alteri aduenire, et ipſū expellere natū eſt. Contraria autē et maxime diſtāt, preſertim ſimpliciter et maxime cōtraria. et eidē ſubiecto ſimul aduenire, et ſe mutuo expellere nata ſunt. Enan. Id ipſum mihi coniectabam. One. Vides ergo quo pacto ch raritas in eodē ſubiecto ſtat cū denſitate oppoſita e f, f g, et g b? Enā. Video equidē. One. Et id quidē maxime fieri poſteſt. nā vna cū illis ſecūdm dū extenſionē nō eſt. Et quomodo n r frigiditas, in eodē ſubiecto, et eadē ſubiecti pte ſit cū qualitate cōtraria l p, et q m? Enā. Et hoc idē. One. Nā ſimul ſecundū intenſionē nō adueniūt. ¶ Et ſi quis a te ſciſcitaret cur potius ch abiecit a e, q̄ e f qd reſpōderes? Enā. Potior ſiquidē ratio eſt. nā ſitui dimēſionis a e aduenit, et nō ſitui e f, aut alicuius reliquarū partiū. Onero. Et recte quidē. et ſimiliter cur potius gradus frigiditatis n r deleuerit gradū caliditatis p q, q̄ aliquē aliorum? Enan. Quia ſecūdm intenſionē p q aduenit, et non aliorum. One. Potior igitur ratio eſt cur hūc gradum q̄ illum poti⁹ expellat. Enan. Eſt certe. nam hunc ſolum depellit, cui ſecūdm intenſionē aduenit: quemadmodum cubitale ſolam cubitalem quantitatē, cui ſecūdm extenſionem adueniebat. One. Nunc a quantitate præſidiū ſumis. Enā. Sic a te doctus, per quantitatem de qualitate philoſophor. ¶ Vnū tamen adhuc a te doceri cupio: quo pacto eueniat duo remiſſa eidem ſubiecto et eidē ſubiecti pti adēſſe poſſe, nō autē duo intenſa: quod tamē mihi poſſe videtur, ſi duo intenſa extra ſe ſecundum intenſionem (vt et duo remiſſa) veniant. One. Vnūquodq; o Enāti

l p q m
n r f o

a e f g h
c h i k d

48

49

50

eo modo quo ſit, natura fieri permitti. Et vnūquodq; magnitudine, paritate, raritate, denſitate, duratione, & intenſione natura determinatum eſſe diximus. Enā. diximus. One. Et natura maximo, nullū alterū natura maius eſſe poſteſt. Enā. Nullū. One. Et natura rariffimo aut denſiffimo, nullū natura aut rarius, aut denſius. Enā. Sic eſt. One. Et diuturniffimo aut mora correptiffimo, nihil diuturnius, aut mora correptius. Enā. Nihil. One. Et natura intenſiffimo. vt calidiffimo aut frigidiffimo, nihil natura intenſius, calidius aut frigidius. Enā. Indubie. One. Alioqui dareſt maius maximo, qd natura nō ſuſtinet, neq; minus minimo. Enā. Ita oporteret. One. Age nūc, qd calidius igne. & quid igne rarius? Enā. Nihil natura aut calidius aut rarius exiſtito. Onero. Sic eſſe inter nos ſtatuiamus. Frigero igitur ignis natura calidiffimus. Enā. Erit ſane. One. Et vbi cūq; vnū contrarium eſt, alterū aduenire natū eſt, tum intenſione, tum extenſione, alioqui ſe ab eodem ſubiecto non expellat. Enā. Ex ſuperiore ſermone cognitum eſt: vt neque dimenſio dimenſionē expelleret, niſi ſimul ſecundū extenſionem coadueniret. One. Et ignis a nobis cōceſſus eſt calidiffimus. Enan. Cōceſſus. One. Maximā igitur ignis caliditatem in decem partes intenſione æquas a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, cogitatione diuidamus: quarum quilibet gradū vocemus, hoc abs te te quiro, an vnus frigiditatis gradus, v l, ſimul eſſe poſſit cū maxima caliditate a k? Enan. Quid prohibet? One. Non ſimul intenſionem cum a erit: nā duo cōtraria ſimul eſſēt. Probata ſunt autem prius eſſe contraria. Enā. Fateor. One. Neq; eadem ratione cum gradu b, aut aliquo aliorum decem nominatorū. Enā. Non certe: ſed nihil prohibet illum gradum extra illos decem aduenire, & eidē ſubiecto & eidem ſubiecti parti adēſſe, hoc enim prius intelligebā, cum admiffi l ſimul cum maxima caliditate a k eſſe poſſe. Onero. Id ipſum querebam: & tibi ſic eſſe videtur, mihi vero ſecus. Eſto attamē vt vis, ſi poſſibile eſt, adueniatq; gradus frigiditatis l eidem ſubiecto cum maxima caliditate a k: intenſionem tamen extra a, b, c, d, & reliquos gradus. Enan. Admitti. One. Vbi cūq; vnum contrarium naturæ potentia eſſe valet, illic poſteſt & reliquum. Enan. Poſteſt. One. Alioqui nō expelleret ipſum, niſi ipſi adueniret ſecundum ipſius extenſionis aut intenſionis ſitum. Enā. Non expelleret. One. At l frigiditatis gradus naturæ potentia aduenit ſubiecto a k extra decem caliditatis gradus a, b, c, d, & reliquos. Enan. Cōceſſum eſt. Oner. Illic igitur & ſecundum eius intenſionis ſitum aduenire poſteſt caliditas, quæ ipſum expellat. Enan. Sic oportet. One. Adueniat igitur: quādo quidē id poſſibile eſt, vt x. Enan. Mihi admittendum eſt. Onero. Vides igitur a x totam caliditatē, & a h eius partem? Enā. Video plane. One. Nō erit igitur a k maxima natura caliditas, aut dabis maius maximo. Enā. Id certe impoſſibile eſt: & me pulchre ad id quod deſiderabam perduxifti, & gaudeo me fuiſſe concluſum. One. ¶ O Enanti, quo pacto diſſinit aſtronomos circuli gradum? Enan. Aliquādo tenui, mihi forte nunc e memoria lapſum eſt, credo ipſos circuli gradum vocare eius treceteſimā atque ſexageſimam partem. Onero. Haud lapſum eſt: at vero hic nō ita nomine gradus vtiſimur. Quia tamen nomen poſitū aptumq; non habemus, noſtrum trūm, mei, tui, & Homophronis inſtructionis gradū diſſiniamus. Enā. Quo pacto? Onero. Sine controuerſia in re & nomine gradus cōcordemus, conſentiamuſque gradū qualitatis, eſſe maximæ natura qualitatis in decem intenſione æquas partes diuiſæ, quamlibet decimā aut decimæ æqualem. Enan. Maximam natura qualitatem intelligis (vt arbitror) maxime naturæ poſteſtate intenſam. Onero. Intelligo. Enā. Proſequere vt voles; ipſe tecum conſordo. Homo. Et ego, & eo maxime, qd numerū denariū Pythagorici maximū crediderunt, & ſeriem numerorum haud vltra pcedere. Maximā itaque qualitatem mihi iuſte videris in denarium graduum numerū ſoluiſſe. One. Tametiſi, o Homophron, primæ rerum nominibus impoſitiones voluntatem arbitriumque noſtrum ſequi videatur, operæpretium tamen eſt eaſ aliqua ratione inu-

l
m
n
o
p
q
s
t
u

Quid gradus circuli secundum aſtronomos

Pythagorici

a b c d

l m n o

nisi. Attamen id me vt ita describerem non mouit, sedq; quam plurimi in intensio-
ne et remissione declarada, et qualitatū contrarietate, eo vtatur numero, nescio qua
ratione permoti. Tu vero me aliquid altius excogitasti, et ratione tua cōsentaneum
erit gradū quātītatis, vt raritatis aut dēsitatis eo numero definire. ¶ Sed de qualita-
te nūc agimus. Si ergo in aliquo subiecto solū esset quatuor caliditatis gradus a, b, c,
d, an caliditas hæc intēsa esset, an remissa? Ho. Enantius respōsiones alternare ince-
ptauit, suū est et nūc respōdere. Enā. Ego vero dicerē esse remissam. One. Et bene.
Sed admitteret ne secū quatuor frigiditatis gradus? vt l, m, n, o? Enan. Admitteret:
dum modo simul ipsi secū suę intētionis sitū non aduenirent, nam extra situm
maximę caliditatis non aduenirent. Oner. Optime, maxima enim caliditas decem
est graduū, cōcederes ergo ipsam et quinq; frigiditatis gradus secū admittere, et sex,
nā quatuor et quinq; nouē sunt, et quatuor et sex sunt decem. Enā. Concederē vtriq;
enim gradus, maximæ caliditatis situm non excederent. One. Vtrū septem? Enā.
Non, indubie: cū quatuor et septem, maximā natura caliditate maius efficiant, alio
quī darem maius maximo. One. Ita tecum sentio.

Vniuersa pars scholia. xlvj. Q d in quātitate est extēsiō, in qualitate est intensio.
Tria sunt secundum Aristotelem accidentium genera ad quæ est motus, quātitas
potissimum quæ est magnitudo, qualitas, & latio, siue vbi, quibus tria similia ana-
logia respondent, quantitati extēsiō, qualitati intensio, & latiori successio. Extē-
siō est partium eiusdem quantitatit adinuicem continuatarum vnus extra allam
porrectio. Intensio est partium eiusdem qualitatis maiorem qualitatem constituē-
tium, in eadem subiecti parte coniunctio. Demum successio est partium latioris,
priore cum posteriore non manente, acquisitio. Horū autem trium extēsiō sensui notissima est,
& exploratissima, idcirco per eam manducendus est intellectus in cognitionem intensiois pari-
ter & successiois. Nempe tria hæc inter se conueniunt, quod vnumquodque eorum constituit
ex partibus eiusdem speciei & naturæ, numero inter se differentibus, & adinuicem continua-
tis. Differunt autem, quia extēsiōnis & intensiois partes simul secū durationem, & acqui-
sitæ permanent, successiois autem neque simul sunt, neque permanent. Extēsiō vero ab intensio-
ne id discriminis sustinet, quod diuersæ extēsiōnis partes non possunt simul recipi, neque subsi-
stere in eodem subiecto, alias fieret per eam dimensio. Diuersæ autem partes intensiois
possunt simul eidem parti subiecti adesse, vt in qua parte primus gradus caloris, in eadem & secū-
dus & tertius, alioqui non redderent in eis fierem qualitatem aut maiorem, si extra se subsisterēt,
& diuersis subiecti partibus inhærerēt. xlvij. Omnes suos gradus extra se inuicem esse se-
cū intensioem, quemadmodum secū pedalis extēsiō non est extēsiō primi, sed diuersa ab ea,
& extra eam. Ita secū gradus caliditatis intensio non est eadem cum intensioe primi, sed om-
nino alia, & extra eam, non quidem secundum inhaerentiam, sed intensiois naturam atque con-
ditionem. Et quemadmodum secundum pedale adueniens primo, re ipsa ab eo distinguitur, red-
ditque quantitatem duplam ad eam quæ præexistebat, sic & in qualitatis intensioe secundus gra-
dus adueniens primo, re ipsa ab eo & numero quidem differt, redditque qualitatē duplam ad eā quæ
præfuit. Neque proprie dicitur intendi id qualitatis quod præfuit, quia nō sit illud intensioe ma-
ius, sed tantumdem eius est post intensioem quantum ante, neque id quod aduenit, cum neque
illud fiat intensiois aut maius, sed totum ex præexistente & adueniente dicitur intensum, quod
maius sit quam solum præexistens. Secundus autem gradus qui aduenit, neque essentialis est pri-
mo, quia eius substantiam non constituit vt pars, neque accidentalis, quia non est accidens eius,
neque ei eāquā subiecto inexistēs, sed est primo coessentialis, quia cum eo vnus tertij, scilicet to-
tius qualitatis constituit essentiam, quemadmodum & materia neq; essentialis est, neq; accidenti-
lis formæ, sed constitutiuæ, & secū pedale neq; essentialis est, neq; accidentale primo, sed ei co-
essentialis. Neq; ex eo quod vnus gradus est simplicior quæ duorum graduum qualitas, cōsequitur vnum
gradū duobus gradibus aut plurium gradū qualitate esse perfectiorē. Nam ea proposito quæ di-
cit simpliciora esse perfectiora, intelligitur de his quæ specie diuersa sunt, & quorū vnū nō est pars
alterius, quæ admodū inter substantias eæ quæ simplices sunt, vt mētēs supramūdanæ, cōpositis sen-
sibilibusq; substantijs sunt præstabiles, & inter accidentia, ea quæ simplicia sunt, vt habitus animę,
accidentibus cōpositioribus & corporalibus sunt digniora & perfectiora. At gradus vnus & duo
gradū plurimve qualitas, eiusdem sunt speciei, & vnus alterius pars. Et quāuis in decem gra-
dum qualitate plures sint numero perfectiores, quā in qualitate vnus gradus, & eā ob rē possit
decem gradum qualitas dici perfectior accidentaliter, quā vnus gradus, quæ admodum decem
hous dicerēt hoc modo perfectiores vno boue, & decem pedalia vno pedali, nō tamē fatendū
est decē graduū qualitatē essentia esse perfectiorē, quā sit vnus eiusdē qualitatis gradus, & esse
in aliori gradu perfectionis, quæ admodū homo perfectior est boue, & supramūdana sensibilis.
Nā huiusmodi perfectionis gradus debet artēdi inter eā quæ speciei interuallo atq; intercapedine ab

inuicem distant. Plurium autem graduum qualitas & pauciorum, huiusmodi speciei discrimen nō
sentiant. xlvij. E est cōtraria simpliciter, simul tempore eidem subiecto. Cōtrariū simpliciter, est
contrarium secundum excellentiam sumptum, & suo contrario impermixtum, vt albedo decem
graduum, itidem & nigredo totidem graduum. Contrarium autem secundum quid, quod citra
excellentiam est, & suo contrario permiscetur, vt caliditas quinque graduum, & totidem partū
frigiditas, quæ bene comparantur se simul in eodem secundum eandem subiecti partem, contra-
ria autem simpliciter non se in eodem simul esse permittunt. Quāuis autem tanta sit repugnancia
vnus gradus caliditatis ad vnum frigiditatis, quanta decem graduum vnus ad decem alterius,
quo ad naturam, & qualitatit conditionem, non tamen quo ad id quod est simul in eodem, aut alterum se-
cum, nam vnus caliditatis vnū frigiditatis secum cōpatitur, decem autē caliditatis nihil secum frigi-
ditatis adesse permittunt. Neque vniuersaliter oportet quicquid repugnat in diuiduo vnus spe-
ciei, & cuius eiusdem speciei in diuiduo repugnare, præsertim in his rationibus quæ relative sunt,
& in comparatione ad alterum sumuntur, quemadmodum esse simul in eodem, aut alterum se-
cum cōpati, quod non qualitatis essentiam, sed extrinsecum quiddam concernit. Nam calidita-
ti decem graduum repugnare habere secum vel vnum frigiditatis gradum, caliditatis autem vnū
gradus, eiusdem speciei cum altera, id non repugnat. Sed in his quæ absoluta sunt, & rerum substā-
tias cōcernunt, data oppositio locum habet. Quo minus ferendi sunt qui astruunt qualitates remis-
sas se simul cōpati non posse secundum quoscunque gradus, vt vnum gradum caliditatis non
posse simul esse in eadem subiecti parte cum vno frigiditatis gradu, qui etiam dicunt in aqua te-
pida non in eadem parte caliditatem esse & frigiditatem, sed in vna quidem eius particula calidi-
tatem, & in altera frigiditatem, & has minutulas particulas sibi inuicem proximas adiacere, & vt
quædeo propinquas esse, vt iudicentur a sensu esse prorsus in eadem parte. Insuper idem astruunt
ipsam aquam cum se ad natium frigus reductura est, prius totam abijcere caliditatem, quam al-
quid frigiditatis acquirat, & diuerso autem cum incalescit aqua, prius totam frigiditatem abijci ab
ea, quam quicquam caliditatis suscipiat. Verum hi non modo experientia sensus recte dispositi
aduersantur, sed & philosophi Aristotelice, quæ ponit motum acquisituum & perditium eodem
dem prorsus tempore fieri, non minus quam generationem alicuius rei, & contrarij corruptionē,
vt quo tempore fit frigiditatis perditio, eodem omnino caliditatis acquisitionem. At isti di-
cunt prius perditium fieri motum, & deinde acquisitionem, habentque confiteri motum pro-
priè dictum, vt calefactionem, solum fieri inter terminos contradictorios, scilicet a non esse calidi-
tatis in esse caliditatis, contra sententiam Aristotelis ponentis motum fieri inter terminos con-
trarios. Coguntur etiam concedere corpus quod alteratur a calido in frigidum, aut ab albo in ni-
grum, in instanti terminante motum perditium (cum nondum incepit esse acquisitionem) neq;
calidū esse, neq; frigidum, neq; mixtam habere qualitatem tangibilem, similiter illud corpus neq;
quicquam habere albedinis, quia iam tota est perditia, neque quicquam nigredinis, quia nihil
eius est acquisitum, neque quippiam medij coloris, quare nec esse quoquo pacto coloratum, quo
nihil absurdius. Omitto quam plurima alia quæ contra eos inferri possunt incommoda. xlix. Cū
se simul extēsiōne nunquam admittere queant. Quæcumque contraria sunt, saltem simpliciter &
maxime talia, id vnum habere debent, quod nō possunt se simul admittere in eodem. Quod qui-
dem tamen si ad contrariorum rationem requiratur, non tamen sufficit idipsum, quandoquidē
duo pedalia eiusdem speciei non cōpatiuntur se simul in eodem subiecto, ea tamen nullus dixe-
rit adinuicem contraria. Sed præter illud insuper requiritur quod maxime a se inuicem distant na-
turæ repugnancia, & vnum natum sit alterum expellere atq; abijcere. At vero duo eiusdem spe-
ciei pedalia, neque abinuicem naturæ & speciei distantiam habent, neq; sese ab eodem expellendi
vim atq; virtutem. li. Credo ipsos circuli gradum vocare eius trecentissimam atq; sexagesimā
partē. Astronomi diuidit intellectus quæuis circuli sphæræ in duodecim signa, & vni quodque si-
gnū in triginta gradus secūdi longitudinē. At duodecim ducta in triginta, conficiunt trecenta &
sexaginta. Sūt igitur eunt libet circuli, trecenti & sexaginta gradus, quocirca recte gradus astronomi-
cus diffinitur esse trecentissima & sexagesima pars circuli. Possit & diffiniri gradus esse tricentima
pars signi. Verū hæc astronomica portio quæ phisicā requirit operā. liij. Nō indubie, cū quatuor
& septem maxima natura caliditate maius efficiat. Quatuor gradus caliditatis possunt secū admitte-
re sex, aut pauciores frigiditatis gradus, quia maximū partū qualitatis numerū nō exuperat, sed
aut eū cōplet, vt pote denariū, aut citra deficiūt. Nō tamen admittere possunt in eodē septē, aut
maiores numeri frigiditatis gradus, nā quatuor & septē cū constituunt vndecim, excedunt deter-
minatū maxime qualitatis numerum. Modo sicut eiusdem qualitatis nō possunt plures decē gra-
dibus eidē subiecto adesse, ita neque cōtrariū qualitatis plures decem gradibus eidem parti subie-
cti simul adesse possunt. Nā cū vbiq;que est vnum cōtrariorū, illic natum sit esse & alterū, dare
maius maximo, eadem cū superiori demonstratione. Et hinc fit quod maxime qualitatis subiecto nō
possit contrarius gradus aduenire, nisi contrarium gradū expellat. Et quemadmodum nō potest
maior denariū esse numerus gradū qualitatis, ita neque minor, vt necessariū sit semper aut eius-
dē qualitatis aut cōtrariarū decē gradus adesse subiecto, & quotq; citra denarium deficiunt vnus
qualitatis gradus, totidē simul assunt cōtrariæ qualitatis partes, vt si sunt sex caliditatis gradus in
aqua, simul necesse est quatuor adesse frigiditatis. Alioqui cū acquirerentur alij gradus caliditatis
quoad perueniāt ad summā & maximā natura caliditatem, acquirerentur in subiecto gradus cali-
ditatis nō expulsi gradibus contrariæ qualitatis, quod in qualitatibus positius est inueniens.

Qualitates remissas se simul in eodem permittunt.

Ned esse ne possibile vnum caliditatis gradum, duos frigiditatis pellere, aut contra? Enā. Mihi certe nō videtur. One. Quo pacto id? Enā. Cum oēs caliditatis gradus, intensioe in ea significatione qua hic vtimur, cōcedamus esse æquales, tantū intensioe occupat vnus, quantū vnusquisq; reliquorū: quæadmodū magnitudinū equaliū quantū extensione occupat vna earū, tantum occupat & vnaquæq; reliquarum. One. Optime ais. Enan. Et idcirco iure mihi videtur vnumquæq; caliditatis gradum tantum depellere frigiditatis, quantū & quemcunq; reliquorum. One. Iure. Enan. Si igitur vnus caliditatis gradus duos frigiditatis depellat, duo depellent quatuor, & quinque decem. Onero. Verissimum. Enan. Fiat ita, quinque caliditatis gradus maximam depellent frigiditatem. Et quia maxima caliditas decem gradus obtinet, adueniēt igitur alij quinque qui extra quique pcedentes erunt, ne se occupent. One. Intensioe scilicet. Enā. Sic intelligo. Et cū primi quinque caliditatis gradus, decem graduum frigiditatis situm obtineant: si reparentur ergo decem frigiditatis gradus, eundem situm obtinebunt: & cum maxima frigiditate non modo stabit vnus caliditatis gradus, verum quinque: aut dabitur maius maximo, & maxima frigiditate maior, quæ sūt impossibilia. One. Plane o Enā ti, vt res sese habet tenes. Enan. Sed gratia tua, o Oneropole. One. Vides ergo quo pacto contrariæ qualitates remissæ, se eidem subiecto adesse eodem tempore sinit inrensæ autem minime. Enan. Et id equidē benivolentia tua percipio. One. ¶ Et sunt contrariarum qualitatum nonnullæ, quarum neutra eidem subiecto & eidē subiecti parti cum altera aliquid sui eodem tempore adesse permittit: quæ si sint extremae, maxime in suo genere distare dicuntur, & maxime & simpliciter contraria. Enan. Maxime & simpliciter contraria (vt puto) qualitatis. One. Recte, vt maxima caliditas, & maxima frigiditas. Aliæ vero sunt quarū vtraquecū altera eidem subiecto, & eidem subiecti parti se simul tēpore admittit: at nō simul intensioe, & hæc secundū quid contraria dicere possumus, nā nō simpliciter maximeque distāt, neque simpliciter & maxime sunt cōtraria: vt quatuor caliditatis gradus, & totidē frigiditatis. Enan. Et id rationabiliter quidē. One. Sunt & alia qualitatis contraria, quorum vnum nihil alterius secum in eodem subiecto eadem subiecti parte admittere potest, at alterū alterius aliquid secū valet admittere: vt maxima caliditas et quadrigradualis frigiditas, quæ aliquid secum maxime caliditatis optime patitur: vt duos, tres, quatuor, quinque, aut sex caliditatis gradus. Et hæc cōtraria maxime et simpliciter nō sunt, neque maxime distāt (quadrigradualis enim frigiditas, maxima nō est (neque secundum quid dici merentur contraria, nam eidem subiecto se simul tēpore adesse nō permittūt. Enan. verum ais. Sed quo pacto ergo ea nec minabimus? One. Vos ipsi nomina indite. Ho. Ea cōtraria ego neutra aut mixta vocarem, neutra quidemq; neque simpliciter & maxime cōtraria sint, neque secundū quid: mixta vero, q; vnū talis cōtrarietatis extremum, maximum sit, & ad maximā pertinēs cōtrarietate: alterum autem non sit maximum, sed ad eam (quā audiuiimus) secundū quid pert inens cōtrarietatem. One. Apte mihi, o Homophron, nomē indidisse videris, contrariorū igitur qualitatis, hæc simpliciter & maxime sunt contraria, hæc secundū quid, hæc vero neutra, aut mixta. Enan. Assentimur. ¶ Sed velē, o Oneropole, nobis hanc maximam distantiā in alijs contrarijs detegeres. In qualitate enī nudam detectāque fat nos habere arbitror. One. O Enanti coges nos in longū deducere sermonem. Et cum de qualitate petieris, qua te dixisti futurum contentum, nos alio impellis, minime pollicito contentus. Enā. Imo o Oneropole mihi abs te maxime omnium satisfactū censeo. Et nō modo contenti, verum q; cōtentissimi ego & Homophron abs te abimus. Sed de contrarietate & intensioe sermonem fieri posulauimus, supplicesque rogauim⁹. Cōtrariorū autē natura haudquā cūplene noscī poterit, vbi quod fronti descriptionis adiectum est, ignotum nos latuerit, adiectum

enī est, maxime ab se inuicē distare. Sin minus precibus nostris acquiescas: vt Aristeus olim varium multiformēque, veridicū tamē Protea brachijs & vinculis impli cuit, cōpultique verū fateri: ita quoq; ego & Homophron brachijs te implicabimus, cogemusq; quod querimus te nos docere. One. Comises, e Enanti, & pulchre me cogis, emerita Milonis brachia timētē, vestris petitionibus acquiescere. Vos ergo vterque requisitis, quæ sit aliorū cōtrariorū maxima distantiā. Enan. Nos id ipsum. One. In quātitate, maxima materiæ extēsiō, quā maximā raritatē nūcupamus, & eiusdē minima extēsiō, quā maximā nūcupamus densitatē, maxime a se inuicē distāt. Suntque reuera rarissimū & densissimū in quantitate, calidissimū & frigidissimū in qualitate. Et maxima sursum latio natura, & maxima deorsum latio, maxime distāt, suntq; cōtrariæ simpliciter lationes, & maxime successione distantes: vt calidissimū & frigidissimū maxima intensioe distāt. Estque maxima sursum latio vt ignis, maxime caliditati assimilis: & maxima deorsum latio, vt terræ, assimilis maximæ frigiditati: tantūque inter se hæc duæ lationes nature diuersitate discrepāt, quantū inter se maxima caliditas, frigiditasque maxima. Et motus qui nō sunt maxime latiores, vt aeris & aque, medio modo nature diuersitate dissident, vt medijs inter se colores. Et ad maximas lationes & secundū rectū successiones sese habēt vt medijs colores ad extremos, albedinē scilicet, & nigredinē. Id tamē in qualitatibus notū peruiūq; habet: in latioribus aut latētius. Enan. In qualitatibus notū, nec iniuria, vt mihi videtur. nā hæc, vt caliditas, frigiditas, albedo, nigredo, sensibilia sunt propria: alia vero cōtraria, vt dimēsiōes & motus, cōmunia sensibilia sunt, propria autē sensibilia nobis notiora. One. Nō est futūlis tua ratio. Sed age superius dicta paucis recolligēdo perstringamus, vnde putas cōtrariarū qualitatum maximā distantiā puenire? Enā. A cōtrariarū qualitatum maxima intensioe. One. In quātitate? Enā. A maxima dimēsiōis raritate, & maxima densitate. One. Et in latioe? Enā. A maxima latiorū successione: quæ secūdmā maximā diuersorū locorū distantiæ rectitudinem sumitur, vt arbitror. One. Recte vbi que, o Enanti, respōdisti, dū modo extremarū qualitatum maximā intensioe intellexeris. ¶ Sed age, o Enanti, si duo cōtraria sic tuapte natura maxime a se inuicem semper distarent, q; neq; per intensioe, extēsiōe, aut successioe, ita vt ijs ad maxime distādū nihil vnq; egeat: nōne hæc cōtraria magis tibi cōtraria esse videntur qualitatibus cōtrarijs, dimēsiōibus, & latioribus? Enā. Mihi quidē, nā sua natura magis distaret. One. Et duæ extreme substantiales forme (vt ignis & aque) sub eodē genere cōtēte, eidē materiæ & subiecto vicissim affunt, a quo se mutuo expellūt. Enā. Hæc vera sunt. One. Et semper equaliter a se inuicē distāt & distentūt. Enā. Semper. One. Nā ipsi neq; intensio neque extēsiō cōpetūt. Sed an quicq; alteri magis dissonū & cōtrariū esse putas, atq; forma ignis dissona oppositaq; forme aque? Enā. Nihil. One. Cōtrariæ ergo tibi vidēt. Enā. Certe. One. Et semper maxime distare. Enan. Et ita. One. Magis ergo proprie in substantia cōtrarietate reperiri arbitraris, quā in quātitate, qualitate, aut vbi. Enā. Ita arbitror, & opto tuā ipsius sententiā cognoscere, visa est mihi huc tua ratio tendere. One. Tendebat inducibile. Et ego incōpletis substantijs primam & verissimā omnium sentio esse contrarietatem, in accidentibus aut posteriorē, & quæ sit illius veræ quædam similitudo, & aqua vt a primo suam totā cōtrarietatis virtutē assumat. Enan. Gaudeo cognoscere tale tuum esse iudiciū, & videor mihi clarius intelligere rerum principia contraria esse.

¶ Vellem tamen cognoscere an omnia substantialia cōtraria maxime hoc modo cōtraria sint. One. Nō puto, o Enanti, sed sola illa quæ extrema sunt, hæc de re addidi, extremæ substantiales forme, nā mediæ cōtrariæ forme, vt forma aeris & aque sic distāt, sicut maxima flauities, & maxima rubedo. Et ideo sicut in medijs qualitatibus eæ maxime mediæ distant, quæ maximā habēt intensioem, vt quæ nunq; aliquid earum alterius secū admittant, aut daretur maius maximo: ita in medijs substantijs

Aristei & Proteia-
bula ex
quarto
Georgi-
corū Ver-
gilij requi-
renda est.

cōtrarijs semper ipsę, maxime medię distāt: sicut & extremę, semp maxime distāt extremę. Enā. Intellego has medias substātijs semper æqualiter & maxime medio modo distare: & magis quidē q̄ medijs colores, quos cōtrarietatis nomine cēsemus: vt flauities & rubedo. nā nō maxime sua natura medio modo distāt, sed maxima intē- sione: & medię substātiales formę sua natura semper hoc modo maxime distant.

One. Vt quibus intētio, extētio, aut successio nō cōpetat, sed semper sua natura ma- xime sint. Nil mirū ergo videri debet si duę cōtrarię qualitates, aut medię, aut ex- tremę se in eodē subiecto admittāt. nā sua natura maxime nō sunt. substātiales aut formę cōtrarię, seu medię sint siue sint extremę, nunq̄. Enā. Video equidē substā- tiales formas magis sua natura cōtrariorū cōditiones retinere: vt quę magis distent, minusq; se eidē subiecto natura & secundū se & quodlibet sui admittant, & quę strī- ctius ab eodē subiecto se funditus eradicēt & expellāt. Si quidē vniuis rei sensibilis, vni- cus est primus princeps & præcipuus actus. Et nō modo suū cōtranū secū nō admit- tit, sed nec quancūq; alterā formā alteri cuiusq; cōtrariā: ita vt nullū alterū cuiusque substātiale cōtrariū secū vnq̄ admittat, quod accidētalia cōtraria, & certe me cōsen- tiente, minus cōtraria, sustinet & admittūt. One. Recte sentis, o Enātī. Enā. Tu mi- hi Oneropole huius intelligētīā aperuisti. Et plura huius rei te percontarer, nisi iam serus vesper nos ad tecta vocaret, & nisi te plus equo lacefferē. Mox vbi parū adhuc de intensione nobis detexeris, ego & Homophron valefaciemus. ¶ Quid autē aperiri cupimus, id est, an ne sicut in qualitate est intētio & remissio, ita in quātitate & latitōe sit? One. In analogia scilicet. Quod ei in qualitate intētio est & remissio, in quanti- tate maioratio & minoratio est, & in latitōe velocitas & tarditas. Et vt intensum & remissum vocabulū est qualitatibus aptū: ita maius & minus aptū quātitatibus, & ve- lox & tardum latitōibus. Quo fit vt sicut intensum & remissum speciei discrimen non arguunt, ita neq; magnū & parū, neq; velox & tardū. Enan. Non vis ergo in- tentionē respondere raritati, & remissionē densitati. One. Non volo. Nam illa spe- cie discrepant: si memorię cōmēdasti quę superius diximus, oēm maiorē raritatem oī minori cōpressiori q; raritati esse contrariā, & se habere inter se vt medijs colores medijs coloribus, aut medijs colores extremis. Et intellego quancūq; maiorē aut ra- ritatem aut densitatem cuiuslibet minori, non quidem secundū molis aut magnitudi- nem aut paruitatem, sed secundū maiorē aut raritatem aut densitatem. Enan. Ita intellegebam. Nam moles bipedalis ignis, cōtraria non est molī eiusdē pedali: neq; totū suę parti: cū tamen hic maius & minus secundū molem locū habeant: non tamen illic maius & minus raritudine aut densitate reperiuntur. Contra vero fit vt duo mo- le æqualia, vt pedalis ignis, & pedalis aeris, dimensiones habeant contrarias: & vnum vt aer minorem raritudine habeat quantitatē, alterū vero vt ignis maiorē. One. Haud aliter atq; ego concipis, & latitōis intētio est velocitas, et eius remissio tardi- tas. Quo fit iterū (si intensum ad latitōes trāsferre velimus) vt motus velocissimus sit et intensissimus: et si esset natura motus tardissimus, ille esset et remississimus. Et motū celi circa equatorem velocissimū, et circa axem tardissimū, naturę diuersitate non discrepare: neq; ambulationem et cursum. Enan. Iure. nam sola tarditate et velo- citate discrepare videntur. ¶ Sed an qualitates omnes consimiliter intēdantur? One. 60 Multum refert, o Enantī. Nam qualitatū hæ factę permanent, vt calor, albedo: quædam vero cum fiunt, transeūt, euanescunt. q̄ rem vt liquido perspiciamus, dic- age, cū rem quampiam calefacis aliquanto tempore, vt exempli causa vna hora, quæ in minuta partitur, nonne in primo horę minuto aliquid calorū in re partū reperis? Enan. Aliquid certe. One. Nonne aliquid in secūdo? Enan. Aliquid, forte duplū. One. Et in tertio? Enan. Forte triplum Onero. Ad primum scilicet, et sesquialtera- rum ad secundum, et ita deinceps. Enan. Ita. Nam mihi videtur idem mouens in æ- qualibus temporibus (modo tollantur impedimenta) æquos producere effectus

Æqua-
tor circu-
lus æqui-
noctialis.

One. Quo pacto ergo provenit, vt calor qui in sine secūdi minuti habetur, duplus sit ad calorē primū? cum idem mouēs in equis temporibus æquos producat effectus. Enā. Nescio certe oneropole: nisi q̄ forte calor in primo minuto partus, maneat cū calore secūdi, haud habeo quid aliud dicam. One. Et recte quidem dixisti, nam (vt adduxisti) mouētē eodem, & mobili eodem, tātum calorū in primo minuto produ- citur, atq; in secūdo, & in quolibet reliquorū. Enan. An si mouētis potentia muta- retur, aut mobilis quæuis substātia, illa manerēt? an reputas hic idē mouens, & idē mobile manere? One. Minime: sed solū quādiu eadem agēdi virtus, et eadem patiē- di resistētia fuerint, & quādiu vniuis totalis illarū virtutū ad alterā totam eadē fue- rit proportio. Enan. Sat habeo: & sic esse oportere intellego. One. ¶ Sed quid ais cū lucidum aliquod perlucet? an putas eius lumen fixū & iuge? idem permanere, quan- diu perspicuo lucidū præsens astat? Enan. Sic existimaui. One. Nonne lucidū ali- quāto tēpore, vt vna hora illuminans, aliquid profert luminis in primo minuto ho- ræ? Enan. Profert. One. Et eadem ratione tansūdē in secūdo? Enan. Tantun- dem. One. Et si lumē in primo minuto partū, cū tantillo maneat secūdi, nonne in sine secūdi minuti duplum lumen erit, duploq; intensius, & se mutuo intendent, sicut duarū candelarum lumina se mutuo intendunt, intensiusq; lumen constituūt? Enan. Haud habeo quid dicā. Ho. Imo vero. Enā. Quid nā ama? Ho. T perperare spēdisse. Enan. Probe ais, o Homophron: ita plane respōdere debuit. Non enim cer- tamus vt gymnastici sophistę, vane altercantes, & nostrā positionē siue iure si uein- iuria obseruantes. Hoc profecto nostrā grādequam etatē dedeceret, & nobis pulchri- us vinci: imo nos ipsi non vincimur, sed nostra ignorātia victa manemus victores: sed sine oneropolū inceptum profequi. One. Ego vobiscum sentio: & in tertio mi- nuto lumē euaderet triplū, & in quarto quadruplū. Quapropter si fixum lumē ma- neret, semper posteriore cum priori manente, nulla oculi acies nō modo vniuis diei, sed ne vni? horū quidē lumē perferre valeret. Enā. Omnino sic oporteret. One- ro. Nō igitur lumē, & alię qualitates, q̄ factę refides stabilesq; nō manēt, vt voces, & specierū diffusiones (q̄ successiois fluore imitātur) intēduntur parte posteriore cū priori manētē, Enan. Nō sic intēduntur. One. Quo modo tamē calor intēdeba- tur. Enan. Haud dubiū. One. Id supra cōcessum est. Nō ergo qualitates omnes cō- similiter intēduntur. Enan. Sequitur, nā eę quæ factę manēt, posteriore cū priori manētē intēduntur: nō autem fluide, & quæ dū fiunt, disparēt & vanescunt. ¶ Sed quomodo ergo intēduntur lumē, vox, & ceterę tales euanidę qualitates? One. Nō ne duplus ignis in vno minuto horę duplū calorem inducit ad suū dimidiū. Enan. Duplo intensiorem. One. Nūquid hoc est per partē priorē & posteriorē? Enā. Nō, vt mihi videtur. One. Quid causę ergo? Enā. Nescio: nisi forte quod dupli ignis ad suū dimidiū dupla sit moles. One. Moles proprie aut amplior aut minor nō in cau- sa est, sed quod in dupla mole duplo maior inest calefaciēdi virtus: & duę partes ca- delæ, duplo magis q̄ altera solum, illumināt. Enan. Indubie: & id ipsū ignauus re- spondere debuissim. One. Duę pares candelæ seiunctę pariter acceptæ, ad vtran- libet seorsum duplā seruāt illuminādi virtutem, nōne ergo flammę illæ coniunctę, & in vnam conflata, eandem ad suam medietatem aut alterutrā seorsum seruabūt virtutis proportionem? Enan. Seruabūt: haud mihi dubium vllum est. One. Vides igitur o Enantī, quo pacto hæ euanidę qualitates, vt lumina, vt soni, & voces, a ma- iore producētē virtute intēduntur: a minore vero lentescunt, & remittuntur: & intē- sionem a potētia procedere, & remissionem ab impotentia: vt in latitōibus velocitas & tarditas. Enā. Video. One. Et hæc ipsi sola intēdendi occasio est: illis vero quę factę manēt, hæc eadem, & partes posteriores cū prioribus manētēs. ¶ Quo fit, vt qualitates stabiles, & nō protinus occidē, duas habeāt suę intensionis occasiones. Enā. Et hoc iterū video. Et vt ex Hesiodo vsurpat Aristoteles, probū eū puto qui Hesiodus

recte doctenti assentit. Te autem o oneropole optimū, qui per te ipsum plurima noris, & tibi quas possumus ego & Homophon gratias habemus, neque te ultra hodie quicquam laceffemus. Oneropo. O Enanti, ex me nulla novi, verum ab omnibus libens disco. Quod si ab ipsis verum non percipiam, & diuina largitas mihi quicquam largita sit. Enan. Est. Oner. Ipsi o Enanti gratiae sint, ego omnibus libens effundo: modo sophistae non sint, qui philosophiae sacramenta ridet: & modo alicuius magistri sectae pertinaciter addicti non sint, & opinionibus pertinacius obuoluti. Enant. Nec iniuria quidem, nam hi in philosophia extremo morbo laborant, ego & Homophon te, cum primum tibi & nobis bona facultas a derit, reuifemus, tractabimusque nonnulla alia, quae summopere abs te perdiscere cupimus. Oner. Utinam id possim. Cum uoletis, hac peccus totum uestrum est. Enā. Volumus quod intra latet. Et tu in hoc uale noster oneropole. Onero. Bene ualete o Enanti & Homophon amici.

SExtapartis scholia. Iv. Quae si sint extremae, maxime in suo genere distare dicuntur. Nempe qualitatum contrarium primi generis, quaedam aduersantur ut extremum extremo, quemadmodum in genere qualitatum tangibilium, maxima caliditas & maxima frigiditas. In saporibus, maxima dulcedo & maxima amaritudo. In odoribus, maxima fragrantia & maxima grauolentia. In sonis, acutissimus sonus & grauissimus, denique in coloribus, maxima albedo & maxima nigredo. Quaedam uero tanquam extremum medio, aut e diuerso, ut maxima albedo & maxima flauities. Qualitates autem contrariae secundi generis, etiam sunt duplices, quaedam se totas simul admittit in eadem parte subiecti, ut caliditas quatuor graduum, & eoridem partium frigiditas, & ita de numero quinque graduum. Aliae uero non se totas simul admittunt, sed aliquid sui, ut caliditas, sex graduum & frigiditas sex graduum, & ita secundum maiorem numerum usque ad denarium exclusum progrediendo. Et haec magis contrariae sunt alijs. Nam & magis distant illis, & maxime contrarijs propinquiores sunt. Rursum qualitatum contrarium secundum quid, quaedam contrariantur tanquam extremum extremo, ut albedo quatuor graduum, & nigredo quatuor graduum, quaedam tanquam extremum medio, ut albedo quatuor graduum, & rubedo eoridem partium, quaedam uero tanquam medium medio, ut rubedo quatuor graduum, & flauities eoridem partium. Denique qualitatum contrarium tertij generis, quaedam contrariantur tanquam extremum extremo, ut albedo decem graduum, & nigredo quatuor partium, quaedam ut extremum medio, ut maxima albedo, & quatuor graduu rubedo, demum quaedam tanquam medium medio, ut rubedo decem graduum, & flauities quatuor graduum. Ivi. Medio modo naturae diuersitate dissident, ut medij inter se colores. Quatuor elementorum loca hanc sequuntur analogiam colorum. Concauum caeli, & sursum simpliciter, est ut maxima albedo, concauum ignis, & sursum secundum quid, ut rubedo, concauum aeris, & deorsum secundum quid, ut flauities, concauum aquae, & deorsum simpliciter, ut intensio maxima nigredo. Et lationes ab illis locis, & ad illa factae, sequuntur analogiam alterationum illarum qualitatū, ex qua facile constat, quae extremae, & quae mediae lationes sunt: Nempe latio ignis sursum, & ad concauum caeli, & terrae deorsum, atque ad locum maxime decliuem, extremae sunt contrariae, & inter se aduersantur tanquam extremum extremo, & ut in coloribus maxima albedo & nigredo, latio ignis sursum, & aquae ad suum locum naturalem, aduersantur tanquam extremum medio, & albedo flauities. Sic latio terrae deorsum, & aeris sursum, pugnant adinuicem ut nigredo & flauities. Latio autem aeris & aquae, utriusque ad suū locū naturalē, habet contrarietatem quā medium medio, & in coloribus rubedo & flauities. Iviij. Hac de re addidi, extremae substantiales formae. Quae sint formae substantiales extremae contrariae, & quae mediae, dignoscendum est ex contrarietatibus accidentalibus, quauis enim accidentia posteriorem habeat contrarietatem quā substantiae, illorum tamē repugnātia sensui est perfectior atque detectior, ut quae sint notiora ad nos, & de circo ex accidentiū contrarietate nobis exploratore, facile peruestigare possumus formarum substantialium contrarietatem minus nobis cōstare. Videmus siquidem ignis maximam esse naturā caliditatem, & aquae maximā frigiditatem, quae extremae sunt, & maxime natura repugnantes qualitates. At illas rationabile est ortum habere & produci a formis substantiālibus maxime contrarijs, ut qualis contrarietas effectuum, talis sit & causarum, sunt igitur forma ignis & forma aquae, productiuae illarū qualitatum contrariarum, maxime inter se contrariae. Adde quod duae illae formae alterā etiam gignunt qualitatum contrarietatem, forma quidem ignis siccitatem, & forma aquae humiditatem. At uero aeris maxima natura conuenit humiditas, igni autem siccitas non tamē maxima, forma igitur ignis & aeris mediae sunt formae contrariae, & non tantam habentes repugnātiā, quantā forma ignis & aquae, quando quidem utraque datarū formarū ignis & aeris, eādem specie qualitate, utpote caliditatem producere nata est, eaque habet sibi naturalē & congenā. Sic aquae maxima natura competit frigiditas, aeris uero minor, & citra summum caliditas insuper aqua & aer una qualitate, scilicet humiditate conueniunt, sunt igitur aquae et aeris formae mediae contrariae, et non extremae. Consimilique ratione haud difficile est ostendere formas aeris et terrae

extremas esse contrarias, aeris autē & aquae, aut terra & aquae formas, esse medias contrarias, habita ratione qualitatum actiuarum & passiuarum eis inexistentiū, & summam elementorum non symbolicorum formas extremas esse, symbolicorum autem medias contrarias. De meteorū autem formis, secundum elementorum participationem quam sortiuntur, diiudicandum est.

lix. Et motum caeli circa aequatorem velocissimum, & circa axem tardissimum. Aequatorē hic appellat circulum aequinoctialem, qui ab utroque polo aequidistans, sphaeram in duo aequalia partitur. At circa illum motus est velocissimus, quia in quatuor & viginti horarum intervallo maximum naturā conficit spatium, utpote maximum qui in sphaera describi potest circuli, suo ambitu totam sphaeram complectentem. Circa axem autem, & polos axē terminantes, motus est tardissimus, quia in eodem temporis circulo minimum absoluit spatium, utpote circulum arcticū aut antarcticū, vel quemuis alium minorem qui propinquus polo quam sunt duo nominati circuli, describeretur. quod si describi posset circulus polo proximus, & minimus ipsius sphaerae, secundum illum fieret motus caeli tardissimus. Et is plane motus maxime lenatus, a motu caeli velocissimo specie discrimen non habet. velocitas enim & tarditas in latioribus, speciei distantiam & discrepantiam non efficiunt. Verum haec in ultimo sexti physicorum capite annotata, rursum hic adducere, ferme superuacuum uisum fuerit. lx. Ad alteram totam eadem fuerit proportio. Si de tur mouens ut decem, cuius motiua uirtus semper eadem persistat, & mobile b ut sex, cuius uirtus continue decessat (ut in motu naturali, resistentia pari) & sit in secundo minuto ut quinq; in tertio ut quatuor, in quarto ut tria, in primo minuto, ipsius a ad b est proportio superparties ternas, quemadmodum decem ad sex. In secundo autem proportio dupla, ut decem ad quinque. At haec proportio est maior, quare uirtus mouens maior est, tamen eadem sit substantia, & uirtus mota, minor. In tertio autem minuto, ipsius a ad b est proportio ut decem ad quatuor, scilicet dupla sesquialtera, denique in quarto, ut decem ad tria scilicet, tripla sesquicertia, & ita consequenter. Contra uero si uirtus mouens a ponatur sensim minui, & uirtus b resistens secundum substantiam manere, in primo minuto erit earum proportio ut decem ad sex, superbi parties ternas. In secundo, ut nouem ad sex, sesquialtera. In tertio, ut octo ad sex, sesquicertia. In quarto uero, ut septem ad sex, sesquialtera, ubi uirtus mouens continue minor efficitur, & uirtus resistens maior. quauis haec semper substantia sit eadem. lxi. Omnino sic oporteret. Ex hoc loco constat contra Heraclitum in mundo non omnia semper fieri, sed permanentia aliqua esse. Altoquin cum in aequalibus temporibus idem agens aequalem effectum inducat, nunquam effectus in secundo minuto intensior quam in primo haberetur, cum iam fluxisset primus gradus, quem admodum propter fluorem continuum non maior intensio est imago in speculo, aut coloris species in oculo siue in medio, posterius, quam prius. lxii. Et intensiorem a potentia procedere. In huiusmodi intensioe quae procedit a maiori uirtute ut luminis, partium qualitates ordinem uirtutis mouentis ordinem sumitur, ut primus luminis gradus est, qui a prima uirtutis mouentis parte producitur, & secundus qui a secunda, & ita deinceps. Neque sumitur ordo iste a temporis successione cum sicut agente tota uirtute, agit quaelibet eius pars in quam intelligitur diuisa, ita cum unus luminis gradus producitur, simul producitur secundus, tertius, & omnes. Vbi autem aequa ponitur uirtus mouens, & qualitas producta permanens, sit intensio per temporis successionem, parte priore cum posteriori manente. lxiii. Et ut ex Hesiodo uisus patet Aristoteles. Philosophus quarto, capite primi Ethicorum tria ponit hominum genera, conditio ne bonitatis aut discessionis ab ea diuersa, in hanc sententiam. Ipse quidem optimus est, qui ex se intellexerit omnia, bonus autem rursus & ille est, qui bene doctenti obedit, qui autem neque ipse met intelligit, neque alium audiens in animo ponit, hic prorsus inuulilis est. Quae quidem sententia in Georgicis Hesiodi his carminibus continetur

32 Oprimus hic, sese qui nouit cuncta magistro,
Prospiciens rerum fines, meliora secutus.
Dignū laude uirum parentem recta moueri,
Credim⁹, ille tamē sibi qui nō cōsultat, & qui
Alterius praecepta fugit, uir inuulilis ille est.

Difficilium Physicalium dialogi, et in eundem scholiorum, finis.

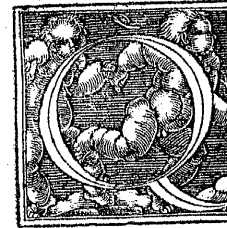
JACOBI FABRI STAPVLENSIS AD GERMANUM de Ganay, Consiliarium regium, & Decanum Be luacensem, præfatio in commentariolos introdu

ctorios metaphysices Aristotelis. Rithmeticum opus, consultiissime Germane, tuo fratri dicatum est, Gallicanam iustitiam moderanti: quod (vt Peripatetici probant) omnis iustitia, geometrica ratione dispensando vitur, aut arithmetica commutando, etq; arithmetica tanquam quoddam iustitiæ speculum ac regula. Tibi vero theologicum opus tanquam sacerdoti diuina mysteria potissimum curati dico: offeroque. Memoria enim proditum est, Aegyptios sacerdotes et Chaldaeos magos olim diuina mysteria tractauisse, et ab ipsis ad philosophos vsque manasse: quorum hiper ideas, hi vero per diuinas rationes philosophati

diuinam philosophiam (quam metaphysicen, theologiamque nuncupant) nobis reliquerunt. Qui ideas prædicant, Platonici sunt: qui diuinas, æternasque rationes sequuntur, Aristotelici: quorum theologia Christianæ sapientiæ magna concordia affinitateque consentit, atque coniuncta est. Libuit ergo periclitari in libris Aristotelicis, et introductorios commentariolos in sex primos metaphysices libros parare vt cæteris detur occasio metaphysica diuine intelligendi, et de pijs philosophis mitius cogitandi, quos suo tempore fecit deus suos sacerdotes, suos vates, et faces quæ ad tempora nostra lucent. Et licet dominus qui omnem hominem illuminat, nondum in mundo visibilis apparuisset, ipsis tamen de suo cælo lucebat, qui est lux imensa atque infinita, omnibus seculis lucens. Hos ergo commentariolos tibi dico: oro que supplex ipsum summum bonum, summe ens, atque summe vnum, quo de per totum agitur, vt omnibus legentibus illuceat, et ex parua occasione ad magna et diuina ipso contemplanda feliciter rapiat ac cleuet. Vale.

PRIMVS DIALOGVS HÆC SEPTEM & triginta disputat.

Vid hæc vocabula lex, sapientia, causa, disputatio, ens, distinctio, comparatio, introductionis frõnti adiecta nobis præcedant. i. Sapientiæ diffinitio ac declaratio. ii. Dubitationis nõ facis metaphysica contemplatione dignæ dilutio. iiii. Quidnam quæstioni, quid, respondendum sit. iiii. Quæ primæ causæ, & prima princiã. v. Quo pacto interpretatur metaphysica. vi. Quid sapiens. vii. Quo pacto interpretatur sapiens. viii. Quot sapientis conditiones. ix. Obiectio. x.

Quod malus sapiens esse non possit. xi. Expertum non artificem non experto certius operari, & nos bifariam artem aliquam acquirere contingere. xii. Vter honorabilior sit, artifex non expertus an expertus non artifex. xiii. Quis sapienti similior, expertus, an sensum habens, artifex an expertus, architectus an manu operarius, contemplatiuus an actiuus. xiiii. Sapientem maxime omnia scire vt contingit. xv. Sapientem difficillima cognoscere. xvi. Sapientem scientiam possidere certissimam. xvii. Sapientem maxime singulorum causas assignare posse. xviii. Sapientis scientiam maxime propter, se esse sciendi que gratis expetibilem. xix. Sapientem sapientiam habere principalissimam, & omnium maxime liberam. xx. Nos vltimum maxime sensum diligere. xxi. Omnem hominem maxime natura desiderare esse sapientem. xxii. Id nature desiderium non esse concupiscibile, irascibile, aut rationalis particulæ, sensum cognoscere.

tionem ve sequens. Quod non sit concupiscibilis partis, aut animosæ, & vt quedam nature inclinatio est. xxiii. Tale nature appetitum, quo scire, intelligere, & sapere natura desideramus, ipsius esse intellectus. xxv. Intellectum possibilem vt potentiam scire, intelligere, & sapere natura desiderare, agentem vero magis, & vt efficientem. xxvi. Tale pulchrum nature desiderium non esse affectionem quandam intellectui aut agenti aut possibili natura inherentem. xxvii. Quod voluntas rationalisque appetitus scientiam intellectum & sapientiam natura desideret, vt scilicet amabilia, voluntate que affectabilia sunt. xxviii. Intellectus agentis appetitum re ipsa ab intellectus possibilis appetitu esse distinctum. xxix. Naturalem voluntatis appetitum, & intellectus, omnibus conformibus modis subiecto idem esse, sola ratione plura, vt agens idem est agenti, & patiens possibili, & totus totum. xxx. Quod non plures sint intellectus, non plures rationales secundæque memoriæ, aut voluntates, etsi in vnoquoque eorum agens possibile & ex his totum subsistens reperitur. xxxi. Appetitum agentem & potentiam vnum constituere appetitum, & totum nostræ animæ actum cum tota eius potentia vnum constituere appetitum, qui vnus est pariter & trinus. xxxii. Quibus potentijs regantur animalia. xxxiii. Quæ animalium disciplinabilia sunt. xxxiiii. Quæ prudentia. xxxv. Hominem omnium mortalium disciplinabilissimum prudentissimum & optimum esse. xxxvi. Quod sapientia, humana possessio esse possit. xxxvii.

SECUNDVS DIALOGVS HÆC DECEM ET SEPTEM DISPUTAT.

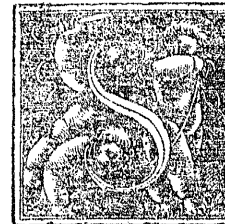
Quid est causas esse secundum speciem infinitas. i. Quid est eas infinitas esse secundum directum. ii. Quinque nos a veritatis perceptione præpedire. iiii. Causas secundum speciem infinitas esse non posse. v. Quod materiæ rectitudine non prodeant infinitas. vi. Idem de forma. vii. Idem de efficiente. viii. Obiectio. ix. Idem de fine. x. Metaphysicum primas supramundanas causas, & maxime omnium primam contemplari Veritatem quodammodo facilem, & quodammodo arduam atque difficilem esse. xi. Entia maxime vero suam veritatem sortiri. xii. Rerum optimi opificis per pulchriora, perfectiora & digniora sua opera potius esse inuestigandum. xiii. Omnium existentium principia maxime vera esse, & re atq; subiecto esse vnum, ratione vero multa. xiiii. Omnia entia felicitatis capacia, a primo suam felicitatem trahere perinde ac a maxime vero suam veritatem. xv. Quod difficultas veriora nature entia cognoscendi, ex nostri intellectus imbecillitate pedit. xvi. Quæ percipiendæ veritati obsunt, & quæ eidem percipiendæ adminicularia sunt. xvii.

TERTIVS DIALOGVS HÆC QVADRAGINTA DISPUTAT.

Quid ens. i. Quot subsistendi modi. ii. Ad ens entium, & maxime ens, omnes entium modos reduci, vt omnes salubrium modi ad salutem & longe quidem verius. iiii. Ens in ea ipsa significatiõne q̃ presenti disputatiõni maxime accommodata est, homonymum esse. iiii. Rerum inferiorum ordinem superiorum beatiorumq; entium ordinem longe veriorẽ insinuare. v. Mundi intelligibilis intelligibilium veriores actus verioresque potentias esse. vi. Primum actum purissimum & absolutum infinitum agendi vigorem habere, & in supramundanis potentiam essentia nomen, & actum nomen esse sibi vindicare. vii. Quod præter primum nullus alter actus oïno purus sit, & omnino a potetie consortio se iugarus. viii. An ipsæ superne mentes magis sint vnæ, an potius sua essentia magis sit vna, an suum esse. ix. Actum suo toto ad subsistendum plurimum egere. x. Ipsum esse perfectius esse essentia, magis ens, magis vnum, bonum, & verum. xi. Materiam maxime substantiarum minus ens, & minus vnam esse censendam. xii. Quæcunque materiam sortita sunt, magis non esse quam esse videri. xiii. Mentium secundæ serie dependentiæ, & animæ nostræ esse quasi diuinorum splendorum vmbra. xiiii.

IACOBI FABRI STAPULENSIS IN SEX PRIMOS
Metaphysicos libros Aristotelis introductio, adiecto ad litteram familiari Iudoci
Cichthouei Neoportuensis com metario explanata.

i	Sapientia	iiii	Ens
ii	Causa	v	Distinctio
iii	Disputatio	vi.	Comparatio. Cap. I.

Sapientia est quæ maxime scibilia, primas causas, & prima principia contemplatur. ¶ Primæ causæ, & prima principia, suprema illa entia & honorabilissima in natura. Sapientia, metaphysica. ¶ Sapiens est qui hanc possidet sapientiam Sapiens, metaphysicus, primus, supremus, diuinus, supra mundanusque philosophus. ¶ Sex sapientis condiciones. Sapiens maxime scit omnia vt contingit. Difficillima cognoscit, nullus enim quod cognitu facilia teneat, sapiens esse putabitur. Scientiam habet certissimam. Circa scientiam omnem causas assignare potest. Scientiam item habet maxime propter se & sciendi gratia expectabilem habet et principalissimam, & maxime liberam.

Ex vocabula in principio posita, sex primorum librorum Metaphysicæ in quos præfatus paratur introductio, materiam declarant. Nempe primus liber de sapientia describit, secundus de causa, tertius disputat & agit nonnullas quæstiones, quartus de ente determinat, & principio, quintus nonnulla distinguit vocabula, quorum in metaphysicis frequens est vsus, sextus autem comparat metaphysicam ad ceteras disciplinas, de ente nonnihil interferens. Et his sex vocabulis respondent in introductione præsentis sex capita præcipua, primum primo libro, secundum secundo, tertium tertio, & ita cõsequenter Deinde in fronte primi capituli ponitur sapientie diffinitio, in qua maxime scibilia non tam pro conclusionibus quæsciuntur, quam rebus quarum in sapientia traditur scientia, sumitur, ea tamen ratione qua per metaphysicæ conclusiones significantur, vt apte per primam illam diffinitionis particulam scientia metaphysica detur intelligi. Nempe non solum metaphysicæ conclusiones sunt maxime scibiles, sed & res quarum sunt illæ conclusiones, maxime sciuntur, & per hoc secundum, sapientia liquido ceteris scientiis supereminet. Similiter per primas causas & prima principia nõ tã intelligendæ sunt primæ causæ, & prima principia scientiarum, quã rerum quarum in sapientia traditur cognitio & intellectus, quatenus ramen illa per prima doctrinalia principia causæque significantur. Et sic conuenienter per secundam particulam, intellectus metaphysicus, qui principiorum doctrinalium metaphysicæ est habitus, intelligi designatur. Siquidem non solum doctrinalia sapientie principia sunt primæ causæ, & prima principia, verum etiam res quæ considerantur & per hoc posterius, intellectus metaphysicus, inferiorum disciplinarium intellectibus præstantior est. Quare data diffinitio, ipsius sapientie dignitatem explicat, ex materia subiectæ rerum que considerantur præstantia & nobilitate. Et ex rerum determinarum dignitate, facile principiorum doctrinalium metaphysicæ & conclusionum excellentia deprehenditur, quando quidem qualia sunt signata, talia sunt & ipsa signa, & quanto res, tanto principia & conclusiones de ipsis excellentiores sunt. Quod autem primæ causæ & prima principia hic rerum intelligenda sint, cõstat ex subiuncta interpretatione, qua primæ causæ & prima principia dicuntur suprema illa entia hoc est dignissima & præstantissima honorabilissima que in natura, ac suprema illa entia, minime doctrinalia sunt principia. Deinde ponitur interpretatio quod sapientia & metaphysica sunt idem. Dicitur enim metaphysica, supernaturalis disciplina. Sapiens autem est, qui eo modo quo diffinita est sapientiam consecutus est. Et dicitur sapiens, metaphysicus, supernaturalisque philosophus, præterea dicitur & primus philosophus, supremus, diuinus, supra mundanusque philosophus, quod prima entia & suprema, diuina supramundanaque consideret. Ita sapientia recte dicitur prima philosophia, suprema, diuina, supramundanaque. Sex sapientis condiciones. Prima, sapiens maxime scit omnia vt contingit. Nam humanas res omnes ex inferioribus disciplinis quæ ad sapientiam ordinantur, & requiruntur, cognoscit, item & diuinas ex metaphysicis quantum homini conceditur. Secunda. Sapiens difficillima cognoscit. Nam ea quæ sensui sunt inaccessa, & imperuia oculis corporalibus. Et licet illa suapte natura maxime sint cognoscibilia, sunt tamen cognoscenti ex eius imbecillitate difficillima. Nullus enim sapiens esse dicitur, quod facilia intellectu vt logica aut physica cognoscat. Tertia, Sapiens habet scientiam certissimam. Nam

Quod supremæ diuinæ sortis mentes magis entia sint, magis vnę, bonæ, & veræ, mox secundæ, deinde tertie vsque ad infimum entium gradum. xv.
Quæcumque sunt in regione lucis, plus esse quam essentie participare, & quæ vnus eiusdem similis & status sint opposita, & quibus ea maxime competant. xvi.
Cætera a primo, a sincera vnitatis, simplicitate, identitate, exemplari & stabilitate deficere, & hæc elementa in homine quantum fieri potest æqualitatis consonare harmonia. xvij.
Monitio quod horum elementorum, ens, vnum, bonum, verum, plenum, potens, necessarium, & ceterorum, metaphysicæ diuinæque contemplationi frequens cõsideratio plurimum conducatur. xvij.
Tres quæstiones quas mouet Eutycherus. xix.
Primæ quæstionis solutio. xx.
Secundæ solutio, & primam mentium sub primo quatuor subsistendi indigentias sustinere, & a primo quodammodo quartam esse. xxi.
Quid in mente sit vnitatis, æqualitatis, & connexio. xxij.
Summam connexionem æque ab vnitatis & æqualitate procedere. xxij.
Cur nonnulli philosophantur infinitos mundos esse statuerint, cur nonnulli vnũ, sed infinitũ. xxij.
Tertie quæstionis discutiendæ opportuniorem futurum locum. xxv.
Tres primi & firmissimi principij condiciones. xxvi.
Quot errores circa ipsum contigerunt. xxvij.
Huius disciplinæ, entis quatenus ens est, cõsiderationem esse. xxvij.
Hanc disciplinam potius esse substantiæ accidentium cõsiderationem etiam ad hanc disciplinam attinere. xxx.
Item & contemplationem vnus, multorum, eiusdem, alterius, similis, dissimilis, æqualis, inæqualis, status, & motus, horum negationum atque priuationum. xxxi.
Circa primam mentium primum negationem occurrere, circa autem omnino primum neque affirmationem neque negationem esse. xxxij.
Multorum simul epilogus, & supramundana entia æquius & recte entia dici debere, inferiora autem non entia, multa, mala, inania, & similibus denominationibus. xxxij.
Quare animæ rationales immortalitatis sorte donatæ, plures numero reperiuntur, supramundana autem entia similis eiusdemque naturæ huiusmodi multitudinem refugiunt. xxxij.
Vnam summam & indiuiduam & super omnia entitatem esse, & non duas, vnam summam bonitatem & veritatem esse, & non duas. xxxv.
Hanc disciplinam omnium specierum, tum substantiarum, tum accidentium, & earum priuationum atque negationum esse. xxxvi.
Intellectum per se esse entis, & entis specierum, & per accidens nunquam subsistentiũ. xxxvij.
Vnum & ens vnam nominare naturam. xxxvij.
Communes dignitates huius esse disciplinæ. xxxix.
Hoc principium, impossibile est idem simul esse & non esse, primum & firmissimum esse. xl.

Q V A R T V S D I A L O G V S H A E C
S E P T E M D I S P U T A T .

Metaphysicam a cæteris disciplinis differre. i.
Disciplinam solam metaphysicam rerum quidditates suæ contemplationi peculiare delegisse, & quid metaphysicus quidditatis nomine intelligere debeat. ij.
Hanc disciplinam a naturali philosophia alteram esse. iij.
Item quo hæc disciplina a mathematica differat. iij.
Accidentis non esse scientiam, & quid hic accidentis nomine designetur. v.
Modi entium. vi.
Narratio de idea, quæ & dialogos claudit quibus hanc breuem quam explicant introductionem præfiximus. viij.

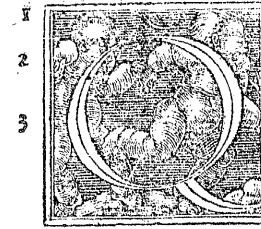
SEQVITVR INTRODVCTIO IN LIBROS METAPHYSICOS Aristotelis, quæ etsi ad sex duntaxat se extendat, ad omnes tamen vultur ex cõmentatione cognoscite. Neque parui momenti erit ad eam metaphysicorum traductionem, quam nobis hoc tẽpore Bessarion Card. Nicenus parauit.

de rebus certissimis ab omni incertitudine & instabilitate seiunctis. Quarta. Sapiens circa omnem scientiam causas assignare potest. Principiorum enim inferiorum disciplinarum causas ex suis principiis assignat sapiens, quare tanto magis & conclusioem, ut si quis percontetur quare impossibile est eandem propositionem simul veram & falsam esse, responderet sapiens, quia impossibile est idem simul esse & non esse. Ita si quis sciscitetur, quare quęcumque verificantur de eodem tertio, & de se inuicem verificantur, responderet, quia quęcumque sunt eadem vni tertio, illa sunt eadem inter se. Quinta. Sapiens habet scientiam maxime propter se expectibilem, & maxime fridem sciendi gratia expectibilem. Nam scientiam habet propter se solum expectibilem, & ad aliam minime ordinatam, sicut & id quod considerat, maxime propter se & non alterius gratia expectitur. Scientie vero inferiores esse propter se expectantur, quia & animam perficiunt, & eius opus bonum reddunt, non tamen propter se tantum expectantur, sed ulterius ad sapientiam ordinantur, sicut virtus moralis propter se expectitur & propter aliud, scilicet felicitatem actiuam. Sexta sapientis conditio. Sapiens habet scientiam principalissimam, & maxime liberam. Nam vti is maxime liber est qui nulli subest, sed cunctis preest, ita & sapientia quę ad nullas alias ordinatur disciplinas (vt neque summum quod ad eo consideratur bonum, ad alia) sed ceterę disciplinę ad ipsam ordinantur, est maxime libera & principalissima, quia ceteras in moderat, sicut deus hunc mundum. Et sunt istę conditiones sapientis, vt respicit scientiam, & totidem sunt eius conditiones, vt intellectum principiorum habitum respicit, quia vt in quę, intellectu in quę & scientiam complectitur simul sapientia. Nempe diffinitur sapientia ab Aristotele, quod est intellectus simul & scientia eorum quę honorabilissima sunt in natura.

Questiones. Quid. quot. vter, expertus non artifex, an artifex non expertus, certius operetur: vter honorabilior: quis sapiēti similior, expertus, an sensum habens: artifex, an expertus: architectus, an manuoperarius: contemplatiuus, an actiuus. qualis, quem sensum maxime diligimus. quibus potentijs animalia reguntur. quę disciplinabilia. quę prudentia. nonne ab homine sapientia possideri

possit. **E**lementa. Bxperientia, singularium est: & actus & operationes circa singula, versantur. ars autem vniuersalium. rationem quidem habens, atque vniuersale sine experimento cognoscens (quod singulare ignoret) per sepe cum ratione peccabit. **Q**ui causas sciunt, quos scientiores sapientioresque iure reputamus, qui docere queant, quive non sensum, sed intellectus cognitionem sequuntur, tales profecto honorabiliores censendi sunt. **M**axime scit, qui scientiarum vniuersalissimam habet. Nam qui vniuersale cognoscit, & particulare quoquo pacto cognoscit: quod contra minime fit. Vniuersalia quę a sensib⁹ sunt remotissima, ad cognoscendum hoibus difficillima sunt. Vniuersalia, vniuersales causę. Certior scia est, quę est causarum, quę intelligibilium, atque quę simpliciorum. Qui maxime causas, & quę omnium causę sunt cōtemplatur, singuorū causas assignare potest. Qui scire propter se desiderat (est enim scire propter se) maxime scientiam, maxime propter se desiderabit. Principalissima scientia, & maxime libera est, quę causę causarum contemplationi insistit, & cuius gratia agenda sunt singula. hęc enim est vniuersaliumq; omnino bonum, aut in vniuersa natura optimum. **O**mnnes homines natura scire desiderant: visus autem maxime sensuū nos nōgnoscere facit, pluresque nobis rerum differentias demonstrat. **Q**uę auditum & memoriam habent, disciplinabilia sunt: quę vero sensum & memoriam possident, prudentia quidem sine disciplina sunt. est enim auditus, disciplinę sensus. Disciplinabilia sunt, quibus aliqua significare possumus per quę directioni & vsui redduntur aptiora. prudentia vero, quę futurorum videntur esse prouida. **B**ruta plurimum imaginatio nibus & memorijs viuunt: homo vero arte viuūt, & ratione. **P**oeticum, fictitiuum que est, solius dei sapientiam (quod mortalem generi iudeat) possessionem esse: nā diuinum numē nulli inuidum esse conuenit. sed vt tritum prouerbiū est. Mentitū tur multa poetę. Orsi sunt enim philosophi primum admiratione duce philosophari: vt admiratione conuersionum solis, incomensurationis diametri. diuina autem nobis admirabilia sunt: quare (vt prouerbio dicitur) hęc admiratio in melius consummabitur: sapientiamque tandem nacti ipsa perfruemur.

1
2
3
4
5

Vt ostionū prima, scilicet quid, quare omnia quę prius diffinita sunt & interpretationes quę ad diffinitiones reducuntur, vt quid sapientia, quę primę causę, & prima principia, quid sapiens, & respondendę sunt diffinitiones prius positę. Secunda quęstio, quot sunt sapientis conditiones. Responso. Sex, prius itidē numeratę. Tertia. Vter, expertus non artifex, an artifex non expertus, certius operetur. Responso. Expertus non artifex. Vnde expertus est qui ex frequentis operatione circa singularia sensualem habet cognitionem. Artifex vero qui vniuersale principii causā vniuersalem intellectu cognoscit. Et inuenitur expertus artifex qui & circa singularia operando sensus habet cognitionem, pariter & vniuersale cognoscit. Inuenitur præterea artifex non expertus, qui vniuersale intellectu cognoscit. circa singularia tamen operatus non est, neque eorum quę nōscit, sumpsit experimentum. Inuenitur, & expertus non artifex, qui circa singularia sæpius operans, sensualem assecutus est experientiam, vniuersale tamen, & causam non cognoscit. Et quod hic artifice non experto certius operetur, patet, quia experientia, singularium est, & actus & operationes circa singularia versantur, vt huic hominē hanc herbam hoc tempore dandam. Ars autem est vniuersalium, vt quod omnis acetosa est refrigeratiua, quod reubarbarum purgat choleram, circa quę non est operatio. igitur expertus nō artifex certius operatur artifice non experto. Nam causam cognoscens & vniuersale sine experimento, ob id quod singulare ignorat, nesciens applicare hoc, huic, hoc tempore, & hoc loco, sæpe cum causa quam cognoscit, in operando errabit. Quarta quęstio. Vter honorabilior, an expertus non artifex, an artifex nō expertus. Responso. Artifex non expertus est honorabilior. Patet quatuor rationib⁹. Primo, quia qui cognoscit causas, honorabiliores censendi sunt nō cognoscētibus. At artifex non expertus causas cognoscit, expertus vero nō artifex minime, igitur. Secūdo, quia qui scientiores & sapientiores iure reputantur, honorabiliores censendi sunt. est enim scientia de numero honorum honorabilium. At artifex non expertus iure scientior & sapientior reputatur quod causas cognoscit, est enim scire, causam rei cognoscere, igitur artifex non expertus est honorabilior. Tertio. qui docere possunt, scientiores sunt, & honorabiliores. est enim omnino sapientis signum, posse docere. At artifex non expertus potest docere, non autem expertus non artifex, igitur. Quarto. Quis sensus sed intellectus cognitionem sequuntur, sunt honorabiliores. At artifex non expertus cognitionem sequitur, & expertus non artifex cognitionem sensus, igitur. Quinta quęstio quatuor partes complectitur. Prima, quis sapienti similior, an sensum habens, an expertus. Responso. Expertus. Vnde sensum habens est qui rāum sensu vt visu conspicit ab altero operationem fieri, vt qui ad est superponenti herbam vniuersi, & videt ea superpositione vulnus curari. Expertus autem, qui sæpe sensu cognouit ex tali operatione huiusmodi effectum sequi. Patet responso, quia qui certius cognoscit, similior est sapienti certissime cognoscenti. At expertus certius cognoscit solum sensum habente, Nam potest sensum habens ignorare qualis est superposita herba, & an quociescumque superponatur, sanet, & alias circumstantias quas cognoscit expertus, igitur expertus solum sensum habente sapienti similior est. Secunda pars, quis sapienti similior, artifex, an expertus. Responso. Artifex. Patet quia qui causas cognoscit, sapienti similior est maxime causas cognoscenti. At artifex cognoscit causas, non autem solum expertus, igitur artifex est sapienti similior quam expertus. Tertia pars. Quis sapienti similior, an architectus, an manuoperarius? Responso. Architectus. Vnde architectus est qui aliquid quod partis opus præcipue dirigit, iubetque alijs ex tali materia & hoc modo opus fieri. Manuoperarius autem est qui architecti iussa exequitur, & vt ab eo edoctus est operatur. Est sane architectus in artificialibus vt præceptor in disciplinis, & manuoperarius vt discipulus, & in arte seruilividentur rudes apud magistros operum habitantes artem discere, vt discipuli scientias a præceptore. Patet responso, quia qui causas cognoscunt, scientioresque reputantur, sapientius sunt similiores. At architectus causas cognoscit cur ex tali materia sit extruenda domus, cur hoc loco, hoc tempore, & hac figura, non autem manuoperarius. Nempe interrogatus cur ita faciat, respondebit id quidem nescire, verum vt ita faceret se ab architecto edoctum esse. Etiam architectus sapientior reputandus est manuoperario, perinde atque præceptor discipulo, igitur architectus est sapienti similior quam manuoperarius. Et possent ad hanc & præcedentem partem adduci ceterę partes quadrifidi elementi, quo præcedens quęstio terminata est & probata. Nam vtraque partium quatuor medijs in prædicto elemento tactis probari potest. Quarta pars quinquę quęstionis. Vter sapienti similior, an contemplatiuus, an actiuus? Responso. Contemplatiuus. Vnde actiuus dicitur qui partis intellectus consultatiue habitum habet, artem scilicet, aut prudentiam. Contemplatiuus vero, qui partis contemplatiue mentis habet habitum, scilicet scientiam, intellectum aut sapientiam, quare omnis sapiens contemplatiuus est, & non contra. Sed quęstio & responso potissimum intelligitur de contemplatiuo qui sapiens non est. Nam de contemplatiuo sapiente nō versatur dubium, ipsum maxime (si ita dicere liceat) sibi esse similem. Patet responso, quia quę necessaria cognoscit, & impossibilia alter se habere, similior est sapienti cognoscenti maxime necessaria, perpetua & æterna. Contemplatiuus autem cognoscit necessaria, & impossibilia alter se habere. Actiuus autem vt artifex & prudens considerat contingentia, igitur eo contemplatiuus est

Quid est expertus. Quid artifex.

Quis hic dicitur sensum habens.

Quis est architectus.

Quid est actiuus. Quid est contemplatiuus.

similior sapienti quam actiuus. Sexta questio. Qualis est sapiens? Respondetur primo, quod sapiens est maxime omnia sciens ut contingit. Nam maxime scit, qui scientiarum vniuersalissimam habet. nam qui vniuersale scit, quoquo pacto & particulare cognoscit. Et diuerso autem non sit ut qui particulare cognoscit, protinus cognoscat & vniuersale. Vt cognoscens omnem triangulum tribus lineis contineri, etiam cognoscit equilaterum tribus contineri lineis, sed quibus æquilaterum tribus lineis contineri, sciat, non idcirco omnem triangulum cognoscit tribus claudis lineis. Vnde vniuersale in disciplinis dicitur propositio ex communioribus terminis constituta, particulare vero, ex minus communibus. Vniuersale autem in rebus, & metaphysicum, est causa vniuersalis, & particulare, causa particularis. Et non minus veritatis de vniuersali & particulari metaphysico habet hæc adiecta confirmatio, quam de vniuersali & particulari in disciplinis. At sapiens habet scientiarum vniuersalissimam, nam eam quæ de causa vniuersalissima differit. ergo sapiens maxime scit omnia ut contingit. Secundo sapiens est difficillima cognoscens. Nam vniuersalia quæ a sensu sunt remotissima, ad cognoscendum hominibus difficillima sunt, quando quidem homines a sensu cum exteriori tum interiori primam intelligendi facultatem vendicant, ut quæ intelligant, sensus egent presidio. Sapiens autem vniuersalia cognoscit, & quæ a sensu sunt remotissima. nam neque per se neque accidens a sensu sunt perceptibilia, imo ut perceptantur, omnem affectionem sensibilem ab eorum notione præcidere & se iungere oportet. quod est difficile admodum sit homini, ea scilicet sine quocunque sensuali phantasmate intelligere, nil mirum si sapiens difficillima cognoscat. Et non hic agitur sermo de vniuersalibus logicis, sed secundum materiam subiectam de vniuersalibus metaphysicis, quæ sunt vniuersales causæ, & in primis de illa vniuersalissima rerum omnium causa. Tertio. Sapiens scientiam habet certissimam. Nam ut ex primo posteriorum libro constat, certior est scientia quæ causarum est, quam quæ effectuum. certior item quæ intelligibilium quam quæ sensibilium. denique certior quæ simpliciorum quam quæ compositiorum. Ergo quæ maxime causarum est, maxime intelligibilem, & maxime simplicium, bono iure certissima est. igitur sapientia, maxime causarum est, maxime intelligibilem, & nullum cum sensu commercium habentium, & simplicissimorum. nam eorum quæ materiæ nullo pacto sunt coniuncta. Igitur sapiens scientiam habet certissimam. Quarto. Sapiens scientiam scientiam omnem causas assignare potest. Nam qui maxime causas contemplatur, & eas quæ omnia causæ sunt, singulorum causas assignare potest. At sapiens maxime causas contemplatur, & eas quæ omnium causæ sunt, imo eam quæ cum nullam habeat sui causam, omnium est causa, quæ est etiam maxime vna sit, in metaphysicis tamen apte pluraliter explicatur, non quidem ob rerum effecti rationum varietatem. igitur sapiens scientiam omnem causas assignare potest. Quinto. Sapiens scientiam habet maxime propter se & sciendi gratia expetibilem. Ad cuius intelligendam probationem prænotare dignum est quod id dicitur esse propter se expetibile, quod quidem expetere non est nullum nobis aliud bonum in de proveniret, ut scientiæ & virtutes vera animi bona, ipsamque perfectiōem. Sed quoddam propter se expetibile est, & insuper propter aliud, & est quod quantum aliud nobis non afferret bonum, adhuc expetere, nihil minus suapte natura ad aliud ordinatur, ut virtutes morales ad felicitatem actiuam, & scientiæ inferiores ad metaphysicam, & tale non est maxime propter se expetibile. Aliud autem est propter se expetibile tantum, & non propter aliud, & est quod alterius in eodem genere consequendi gratia ulterius non ordinatur ut actiua felicitas in genere agibilem, & sapientia eiusque contemplatio in genere contemplabilem, & tale maxime propter se est expetibile. Nunc itaque patet responsio, quia cum scientia propter se sit expetibilis, qui scientiam propter se desiderat, magis scientiam, magis propter se desiderabit. quare & maxime scientiam maxime propter se itidem desiderabit. At sapiens maxime scientiam habet, igitur eam maxime propter se desiderat, quare scientiam habet maxime propter se & sciendi gratia expetibilem. Sexto. Sapiens scientiam habet principalissimam & maxime liberam. Patet. Nam scientia principalissima, & maxime libera est, quæ causæ causarum contemplationi insitit, cuiusque gratia agenda sunt singula. hæc enim causa, est vniuersalis cuiusque omnino bonum, aut in vniuersa natura optimum, finisque rerum præcipuus. At sapiens scientiam habet quæ causæ causarum contemplationi insitit, & illius inquam causæ cuius gratia agenda sunt singula, cum in vita actiua ad imitationem eius, & assimilationem virtutum, tum in vita contemplatiua ad eius cognitionem, igitur sapiens habet scientiam principalissimam & maxime liberam. Septima questio. Quem sensuum maxime diligimus? Responsio. Visum. Patet, quia omnes homines scire naturam desiderant, ut oculo corporeo videre. Visus autem maxime sensuum nos cognoscere & scire facit, est enim consequenda scientiæ instrumentum, per se cognoscere faciens, auditus autem solum est instrumentum scientiæ per doctrinam ab alio percipiendæ, quare visus, accommodatius est instrumentum. Præterea plures rerum differentias visus ostendit, nam omnia corpora colore participant. Auditus autem per se pauciorum, rareris per accidens sit plurimum. igitur sensuum visus maxime diligimus. Octaua questio. Quibus potentis cognitius animalia reguntur? Responsio. Quædam animalia reguntur solo sensu, ut quæ sedis mixta sit. quædam sensu & imaginatione, ut vermes. quædam vero sensu & imaginatione, & memoria, ut brutia perfectiora, de quibus solis elementibus hæc questio respondens intelligitur. Dicuntur enim illis potentis animalia regi, quæ operationem exercendo suam seruant conditionem, & quæ maximam possunt perfectionem assequuntur. Hæc enim triplex est vita. Prima factiua, quæ arte viuunt, ut futoria, a didicatoria, & hæc firma est. Altera est actiua

Quid vniuersale. Quid particulare.

Quid propter se expetibile.

Triplex hominis vita.

qua ratione viuunt practica administratiuaque, ut qui magistratus gerunt, & reipublice habent admistratiua, & hæc media est. Tertia vero contemplatiua, qua viuunt ratione theoria, speculatiuaque, & potissimum supremæ primumdandæ philosophiæ, ad quæ omnis inferiorum contemplatio ordinatur, & hæc dignissima est. Viuit itaque homo aut arte aut ratione, cum actiua, tum contemplatiua. Nona questio. Quæ animalia sunt disciplinabilia, & quæ prudentia? Animalia quidem disciplinabilia sunt quibus aliquid signicare possumus per quæ vsui & directioni redduntur aptiora, ut canis, equus, & cætera id genus animalia domestica. Prudentia autem sunt, quæ futurorum videtur esse prouida, quæ sibi contra futura nocumta incommodaque prospiciant, ut hirsuto, formica, aranea. Et hæc vestigiū habent humanæ prudentiæ, quæ diuinæ prouidentie est imago, sicut illa humanæ scientiæ gerunt speciem, quæ diuinæ scilicet sapientiæ est vestigiū. Respondendum est itaque ad questionem, quæ animalia quæ auditum habent & memoriā, sunt disciplinabilia, nam ipsis aliquid significare possumus quo vsui & directioni reddantur aptiora. Quia enim auditum habent, vocem percipere possunt, & quia memoriā, eius speciem animo seruare. Est enim auditus, disciplinæ natus, potissimum ab altero percipiendæ, quomodo bruta dirigi solum possunt, igitur illa sunt disciplinabilia. Præterea animalia quæ sensum & memoriā habent, sunt futurorum prouida, igitur per differentiam ne ipsa sunt prudentia. Et cum omnia animalia auditum & memoriā habentia etiam habeant sensum & memoriā, manifestum est omnia animalia disciplinabilia esse prudentia, non tamē & diuerso. Decima questio. An ab homine sapientia possideri potest? Responsio. Ab homine in hac vita sapientia possideri potest, non quidē illa diuina & æterna quæ deus est, & quæ sola dei possessio est, sed illius vere & exemplaris sapientiæ remotissima similitudo, quæ dei possessio minime dici debet, ut neque lux solis in aera diffundit, sed semper in sole manet, suā in aere diffudit imaginē, scilicet lucem. Est itaque lux solis ut sapientia humana, lucem autē eius ut sapientia humana, quæ dei prout capiti homo cognoscit. Quod autē obijciunt, deū mortalium generantium bonum quantum est sapientia inuidere, non modo falsum, sed & impiū est. Nam summa bonitas nullā secū admittit inuidiā, ut neque immensa lux tenebras. Sed consuetū vulgatum, puerbum est poetas multas metiri. Patet data responsio, nam philosophi ceterum humanam perspicere effectus, ut solis lunæve defectū, & eorum causas ignorēt, in admiratione ducti sunt, quæ quidē admiratio ob ignoratiōem causæ ipsi proueniunt, quæ est scilicet, ex imere et sperare, etauerint, ut metis imperfectiōe, philosophando causas inuestigant prius ignotas, ipsorumque admiratio in meliōrē cōstituta est, scilicet in cognitione rerum ante cognitarū. Ad diuina cū humanis latentiora sit & ignotiora, admirabilia sunt, quare magis animos mouent ad eorum naturas proprietateque inuestigandas, & magis accedunt homines desiderio diuinorum cognoscendorum. Vt enī ignis cū parumper sursum emicuerit, nunquā quiescit donec in locū sursum simpliciter peruenerit, ita mens humana excitata diuinis nunquā quiescit, quoad diuina attingit, quod quidē ostendit propriam animi quietē non esse cum rebus terrenis, sed sempiternam. Itaque & hæc admiratio diuinorum in melius consummabitur, ut prope quasdam diuinorum perfectionē & tandem sapientiā assecuti, secundum eam contemplantes operabimur.

Quæ dicitur anima disciplina nabilia. Quæ prudentia.

Cap. II

Ausæ sunt materia, forma, efficiens, & finis. Et in finitæ secundū speciē causæ diceretur, si ipsarū infinitæ essent species. In finitæ autē secundū directū, si in vnaquaque causarū speciē ab vna in aliā, & alterius quidē naturæ, semper sine statu procederetur: ut si hæc materia ex illa fieret: quæ iterū (& ita si ne statu) ex aliā fieret: & si hæc forma per hanc existeret formā, & illa per aliā, neque in vltimū decubatur vnquā: & si hoc sit ab illo, & illud ab alio, nullo tandem extremo reperto: & si hoc huius gratia fiat quod iterū fiat alterius gratia, nullibique decubatur: causæ & materia, & forma, & efficiens, et finis, infinite et in infinitū procedere diceretur. Quisque a veritatis perceptione nos prepediētia: consuetudo audiēdi falsa, eruditioque non recta: recte docendi assentiri nolle, nisi quod dicitur, ut mathematicus demonstrat: alicui fidem non præstare, nisi sensibile sit: sensibileve constat argumento: nulla nisi alicuius urgente autoritate recipere: non posse nisi parua degustare.

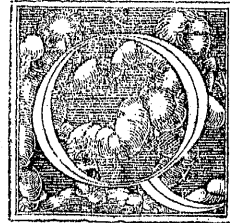
Ausæ hic esse supponuntur, causa materialis, formalis, efficiens, & finalis, ut & in cæteris disciplinis. Causæ esse in finitæ secūda speciē, si ipsarū infinitæ secundū multitudinē essent species. Diceretur autē in finitæ secundū directū, si in vnaquaque causarū speciē, materia in quæ, forma, efficiens, & sine, ab vna in alterā alterius naturæ & sine statu fieret processus. In qua diffinitioe tria inuaduntur ad in infinitū secundū reititudinē processum requisita. Primum, quod is fieri deberet in eadē speciē manendo, & non transferēdo se de materia in formā aut formā in efficiētē. Secundū quod procedatur ab vna ad alterā diuersæ naturæ, si enim ab vna in alterā eius

de natura procedat, quavis id sine statu fieret, non esset huiusmodi infinitus secundum refectionem procedens. Tertium, quod si talis progressio sine statu, nunquam ad extremam ultra quam non sit alia, deveniendi. Sic materiam in finitum secundum refectionem procedere diceretur, quando una materia ex altera & alterius quidem nature fieret, & illa iterum ex alia, & ita sine statu, forme autem refectione in infinitum procederent, quando una forma per alteram & alterius speciei subsisteret formam, & illa iterum per aliam, neque ad ultimam formam inquam deveniretur. Efficiens vero, si vni ab altero diversis ab eonatur fieret, & illud rursum ab altero, neque extremum inquam inveniretur efficiens quod a nullo fieret. Fines denique in infinitum hoc pacto progredieretur, si vnum esset alterius gratia, & illud consequenter alterius diversam ab ipso natura habentis gratia, nunquam ad finem deveniendo qui amplius gratia alterius non esset. Quinque a veritatis perceptione nos prepedietia. Primum. A veritate impeditur, qui consuetus est falsa audire, & non recte esse eruditus, ut qui sophisticis captionibus & sophismatibus imbuti sunt, credentes in illis vera esse doctrinam, nunquam ad rectam disciplinarum perveniunt intelligentiam, quod in animo errore habet impediens veritatis perceptionem, perinde atque consuetus prava agere, & non recte a prima etate educatus, impeditur a virtutis consecutione. Secundum. A veritate impeditur, qui non recte vult doceri assentire nisi docens quicquid dixerit demonstrat, quam admodum mathematicus certissime demonstrat. Nec mirum est eum a veritate impediti, quia & clarissima scientiarum principia sibi petit demonstrari, per similitudinem est ei qui nihil dicit se videre, & ne ipsum quidem solent, nisi accensa cadela id ei ostendatur. Tertium. A veritatis perceptione prepeditur, qui nulli rei fide credere litat que adhibet, nisi ea sensibilis sit, aut sensibili indicio pareat. Et is iudicium intellectus subiecit iudicio sensus & phantasie, nihilque intellectu verum esse iudicat, nisi quod sensus ita se habere iudicaverit, per similitudinem est ei qui nihil voluntate prosequitur nisi quod sensualis appetitus prosequendum esse suadet. Et quemadmodum is nunquam ad virtutem pertingeret, quonia voluntas debet regere appetituum sensitiuum, ita nec ille ad scientiam, cum intellectus sensui supereminens debeat eum corrigere ubi deficit. Quartum. Veritati precipitanda obstatulsi phobis, qui nihil vult concedere nisi id alii cuius autoritate firmatum sit & corroboratum. Et is veritati credit propter solam autoritatem, contra autoritatem credendum sit propter veritatem. Si enim verum non est quod dicitur, quavis id autor quispia dixerit, recipiendum non est, & autoritas omnis veritati cedere debet. Et per similitudinem est illi qui non credit solem esse lucidum, aut parietem album, quavis id ipsum videret, nisi locus suus cui proprio iudicio relicto in omnibus est credulus, id ita esse iudicaverit. Et phunc quartum modum quicumque alii cuius autoris dicitis adeo additi sunt, ut nihil concedere velint nisi quod is asseruerit, & nihil negare eorum qui asseruit, a veritate percipienda penitus impediuntur. Quintum. Qui non nisi parva intellegere possunt, a percipienda veritate impediuntur, perinde atque infirmo oculo homines non potentes nisi debiles colores percipere, ab excellentium visibilitium obtutu impediuntur, & qui debili stomacho existunt, & levia solum degustare possunt cibaria, a solidi cibi esu impediuntur. Et qui primo modo & quinto a veritate prepediuntur, minus culpandi sunt, quam id eorum non proveniat vitio sed aut preceptorum, aut ingenij. Qui vero secundo, tertio & quarto, magis quod non se (ut oportet) dociles & credulos exhibent, per similes iis qui oculis capti seipsum per viam dirigere non possunt neque ab alijs se duci sinunt. Et sunt de tertio genere hominum quos ex Hesiodo memorat Aristoteles in primo libro ethicorum, cap. quarto.

Vestiones. Quid, quot, an causas secundum speciem in infinitum procedant a materia, forma, efficietes aut fines refectione eadant infinite, an veritas sit facilis, a quo entia sua veritatem sumunt, veritatem intellige, quod entium conditionem oportet, a quo maxime veriora entia cognoscendi nobis adest difficultas que veritati percipiendae obstat, & quibus ad ipsam percipiendam preparatur. **E**lementa. Omnes causas, quatuor causarum speciebus complectimur. **B**itaria hoc fieri ex hoc dicitur. Primo cum ex imperfecto fit perfectum sine generatione: ut cum ex puero fit vir: quod post puerum fiat vir: sicut ex Isthmijs sunt Olympia. Isthmia enim ludi sunt olim Neptuno in Peloponneso: sacra, olympia vero in honore iouis. Secundo, cum hoc ex hoc fit per generationem. in primo modo idem est ex quo fit, & quod factum est, & extrema sunt perfectum & imperfectum. in secundo autem esse, & non esse, et fit ad similia reflexio: & omnium que ex hoc generatione procedunt, materia est eadem, que generabilium & corruptibilium ingenita atque incorruptibilis est (ut alias ostendimus) et primum sempiternum. **S**i formae in infinitum secundum refectionem perdirerent formam definitionem complecti nequiremus, et prior semper magis esset. Et si prior non esset, neque posterior, quare si non esset prima, neque posteriorum vlla esse videre tur: et tolleretur scientia, scimus enim, cum ad individua, insecabiliaque devenimus et hoc pacto infinita intelligere impossibile est. **B**itita est de efficiente. Et si vna est omnium aliarum causa, ipsam esse primam necesse est, quae enim in medio aut citra est, prima esse non potest, nam suis prioribus causa non erit. **C**on simili modo de finibus

ne, si est aliqua quae aliarum gratia non sit, sed aliae ipsius sint gratia, aliqua prima est & non procedunt in infinitum: et nihil optimum, imo neque bonum esset. et si esset nullus conaretur ad ipsum, utpote ad quod pervenire impossibile foret. neque intellectus esset actius, nam semper in talibus hoc esset alterius gratia: intellectus autem practicus finem et terminum habet ubi sistatur et quiescat. **V**eritatem nullus sincere et omnino digne apprehendere potest, et nullus etiam omnino eius est exorsus. in floribus enim (ut proverbio dici consuetum est) quis delinquet? totum profecto facile est, pars autem captu difficultate nobis affert. totum principium, pars autem principio cognitum est. **V**numquodque ex univocis maxime omnium dicitur, quod alijs ut alia sint causa existit: ut ignis maxime est calidus, qui causa est ceteris sensibilibus ut sint calida. Ita maxime vera sunt, quae alijs causa sunt ut vera sint, et maxime omnium verum est, quod verorum omnium ut vera sint causa est. **E**t haec principia verissima non aliquando sunt, et aliquando non sunt: sed semper sunt: nec ipsorum causa est vlla, sed ipsa aliorum sunt causa, etiam horum caducorum atque mortaliolum. **H**inc cognoscere promptum est, sicut vnumquodque se habet ut sit, ita ad veritatem se habere. **S**icut oculi nycticoracum sese habent ad lucem dici, ita intellectus nostri ad manifestissima, optima et verissima natura entia. **Q**uare audire consuevimus, haec eadem dici dignamur, admittimusque: et consueti nobis notiora, in consueti vero ignotiora: et consuetudinem, maximam vim habere, ipse leges ostendunt. Singula ut materia requirit, recipienda sunt, neque omnium mathematica certitudo quaerenda est. **N**ulli fidem praestare, nisi sensu sensualive exemplo vincamur, parvi impotentisque ingenij indicium est. **E**t nihil recipere velle nisi alterius firmitatem fuerit autoritate, quaedam iudicandi impotentia est. **Q**ui autem sola parva degustare valent, naturae patiuntur defectum, intellectusque paucitatem. **E**x opus ad percipiendam veritatem instrui, appararique licebit, ut consuetudine vera audiendi eruditione que recta. **O**portet item recte docenti acquiescere, non omnium mathematicam certitudinem expetere: sed vnumquodque ut eius natura atque materia requirit, recipere profundae mentis esse, potentis iudicij, sanae atque integre mentis et naturae.

Vestiones. Prima. Quid est causas in infinitum secundum speciem procedere quid eas secundum refectionem procedere in infinitum: quid est materia, formam, efficientem, sine refectione in infinitum eadere? Respondendae sunt definitiones prius positae. **S**ecunda. Quor nos a veritatis perceptione impeditur? **R**esponso. quinque superius enumerata. **T**ertia quaestio. An causas secundum speciem in infinitum procedunt? **R**esponso. Non, quia omnes causas, quatuor causarum speciebus complectimur, materia, forma, efficiente, & sine, igitur causas non procedunt in infinitum secundum speciem, quandoquidem ipsarum non sunt infinitae species. **Q**uarta quaestio quadrupartita est. **P**rima pars. An materiae secundum refectionem in infinitum procedunt? **R**esponso. Non, quia cum dupliciter vnum fiat ex altero, primo cum ex imperfecto fit perfectum sine generatione, ut ex catello fit canis, ex puero fit vir, quia post puerum temporis successione quis euadit vir, quemadmodum ex Isthmijs sunt Olympia. Isthmia enim ludi sunt Neptuno in Peloponneso celebrati, sortiti id nomen ab Isthmo terra mari adiacente, & gemino aequore intercepta. Olympia vero sunt ludi olim in honorem Iouis celebrati apud Olympum montem Macedoniae, a quo & nomen habent. **A**t quia Neptuni minus apud gentiles erat numen, Iouis autem maius, primum fiebant ludi Neptuno sacri, deinde Ioui, ut in ordine illorum fieret quodammodo successio perfectioris post imperfectius. **S**ecundo. **V**num fit ex altero per generationem, ut ex ligno fit ignis, & ex semine oliuae fit oliua. **I**n ijs quidem quae primo modo fiunt ex altero, non fit processus in materia in infinitum. **P**rimo. Quia in ea transmutatione idem est ex quo fit, & quod fit, ut idem vir, idem prius capellus, & deinde canis, non modo specie, sed & numero, igitur in eis non proceditur ab vna materia in alteram, & alterius naturae, quare secundum directum non proceditur in infinitum. **S**ecundo. Quia huiusce transmutationis determinata sunt extrema, scilicet imperfectum ex quo fit, & perfectum in quod proficitur. **A**t determinatis extremis, media esse infinita impossibile est. **I**gitur in his non fit progressio ab vna materia in alteram sine statu, neque huiusmodi igitur processus secundum directum infinitus est. **I**n ijs vero quae secundo modo & generatione fiunt ex al-

Quid Isthmia? Quod Olympia?

terò, etiam materiæ in infinitum non procedunt. Primo, Quia in huiusmodi permutatione determinata sunt extrema, esse inquam, & non esse igitur media non erunt infinita. quare in materijs non sine statu proceditur. Secundo. Quia in ijs quæ generatione fiunt, ad cõsimiles species sit reflexio, & eiusdẽ naturæ gignitur res, cuius prius genitrix fuerunt, vt ex homine fit homo, ex equo equus, ergo & ad cõsimilem materiã sit regressus. igitur nõ proceditur ab vna in alteram alterius naturæ. Tercio. Omnium rerum naturalium quæ ex altero per generationem fiunt, materia eiusdem ratio nis est naturæ (vt primus de generatione ostendit) & illa ingentia & corruptibilis esse monstrata est, generabiliti & corruptibiliti omnium principiu. ergo non proceditur ab vna in altera alterius naturæ. quare nec in infinitu. Secunda pars. An formæ secundu rectitudinem in infinitu procedunt? Responso. Non, primo, quia si formæ in infinitu secundum rectitudinẽ prodirent, formã diffinitiu ratione cõplecti nõ possemus. Non enim recte diffiniremus eã esse quæ dat esse rei, cum nihil daretur quod omnibus posset dare esse. prioribus enim dare esse non posset, neq; infinita daretur quæ vni & eidem darent esse. At manifestu est formã diffinitiu posse. igitur in formis non proceditur in infinitum secundu directum. Secundo. Cum formæ illę equiuoce essent, & diuerse adiuicẽ naturæ, prior magis perfectiusq; esset quã posterior, vt prioru, posteriorumq; recte ordinatorum esse conditio. Et si non esset prior forma, neq; posterior, vt quæ per eam habeat esse. quare si non esset prima (cum & ipsa esset prior) neq; posterior, esset vlla. At si formę in infinitum procederent, nõ esset prima forma, quæ per nullã aliã existeret. igitur neq; vllã posterioru, quare nullę essent formę, aut saltem inter eas tolleretur ordo. Tercio. Si formę secundu rectum in infinitum procederent, earu tolleretur scientia. Tunc enim scimus, cum ad species indiuiduas insecabilesq; deuenimus, ad quas, post ro processu in infinitu, deueniremus nunq;. Et insuper intelligẽt, infinita pertransire impossibile est. igitur & infinitaru huiusmodi formarũ scẽtũã habere. Tertia quartę questio nis pars. An causę efficientes secundum rectitudinẽ in infinitum procedunt? Responso. Minime. Et id tribus rationibus cõsimiliter probari posset, quibus probatu est de formis, præter quas & hæc quarta adijci tur. Si vna est omnium aliarum efficiens causa, ipsam esse primam efficiẽtem necesse est. At vna est omnium aliorum efficiens causa, optimus rerum author, optimusq; mundi, ipsam igitur esse primam necesse est, quare nõ sit in infinitum progressio. Quæ enim in medio est causa efficiens, aut citra primã, prima esse nequit. Nã illa cũ sit posterior, suis prioribus causa non erit. Alioqui eiusdẽ & in eodem genere causę idem esset causa & effectus, vt citra datæ causę a b c d e, inter quas c cau sa est in medio & citra (dicitur enim causa esse citra, quæ aliam habet causam priorem) dico eam nõ esse primam. Nam si sit prima, omnium aliarum erit causa, quare erit causa a & b. Et cum per hypo thesin in medio & citra existat, habeat causas priores a & b, quarum est effectus, idem igitur eiusdẽ erit causa & effectus, imò aliquid vt a esset prius primo, & c esset prima simul, & non esset prima. Præterea c futipius esset causa, quæ sunt inconuenientia. Quarta eiusdem questio nis pars. Vtrũ in finibus fiat secundum directum sine statu progressio? Responso. Nequaquã. Ad quod probandum tres eadẽ quæ de forma adductæ sunt, adduci possunt rationes, ex parte inq; diffinitionis, cõditionis priorum & posteriorum, & scientię tollendæ. Præterea & tres aliæ ad idem cõprobandum adijciuntur, prima. Si est aliqua causa quæ aliarum gratia non sit, sed omnia alia ipsius sint gratia, aliqua est prima, & non proceditur in infinitum. Sed aliqua est causa quæ aliarum causam nõ est, sed omnes aliæ ipsius sunt gratia, igitur deuenitur ad vnam primam causam finalem, & non in infinitum proceditur. Secunda. Si fines in infinitu sine statu prodirent, nihil esset optimum, quandoquã dem dato quocunq; sine, dabilis esset alter eo prior & præstantior. Finis enim præstantior est ijs quæ sunt in finem. Imo neq; vllum esset in natura bonum, quia nihil bonum esse posset, nisi ab optimo suam acciperet bonitatem, quæ admodum nihil luminosum est nisi a lucido suscipiat lumen. a seipso enim suscipere non posset. At ab optimo nihil suam bonitatem accipere posset, cum non esset optimum, igitur nullum esset bonu. Et quãuis esset aliquod natura optimu, nullus conareretur ad ipsum, quia cũ inniti essent finis, & infinita pertransire impossibile sit, impossibile esset ad ipsum venire, quæ admodu situmimus esset gradus infra quẽ essent infiniti gradus pertranscendi, nunq; quicq; ad summum illum gradũ conscendere posset, cum non valeret vnaquã infinitos illos gradus permeare. Tertia ratio. Si fines in infinitu secundu rectu procederent, nullus esset intellectus actiuus. Nam intellectus actiuus finem habet & terminum in quo stat, vt ipore felicitatem actiuã, summum agibillium bonum. Si aut in infinitibus sine statu fieret progressio, v nullq; finis esset alterius gratia, & ille rursus alterius, & ita sine termino, non esset assignandus finis optimus, in quo vltimate quiesceret intellectus, cũ dato quocunq; vt felicitate, semper esset dandus vltior. quare nullus esset intellectus actiuus. Et cum is ad cõtemplariuum ordinetur, qui in optimi finis cõtemplatione suum constituit terminum, pari ratione neque cõtemplariuus esset intellectus. Si enim non sunt media ordinata in finem, neque finis erit. quare omnis auferretur cum recta actio, tum cõtemplatio. Id autem inconueniens. Quinta questio. An veritas sit facilis? Responso. Veritas quod admodum captu difficilis est, & quodammodo facilis. Et id intellige de veritate in disciplinis tradita, per quam Aristoteles mentem erigit ad veritatem rerum. Patet primo, quia veritatem nullus sincere & omnino digne apprehendere potest, vt neque claritatem solis perfecte intire mulaque oculi acie conuerit. igitur veritas quodammodo (vt sol ad videndum) intellectu difficilis est. Nullus etiã omnino est veritatis exors, hoc est a perceptione veritatis penitus exclusus. & alienus, vt nulli natura negata est facultas quoquo pacto solẽ intueđi. Si quidẽ cuiq; mētis est ocu-

lus ad veritatem percipiendam, vt corporis oculus ad colores & lucem. In foribus enim (vt tritid proverbium dicitur) qui delinquet hoc est, quis in scientiarum principijs oberrabit, qui disciplina rum sunt fores, & ostia. Igitur veritas quodammodo captu facilis est. Secundo. Totum siue principium captu facile est, quia per se & sine alterius demonstratione notum est, sicut lux videri facilis est, pars autem, siue ex principio cognitũ difficultatem nobis vt capiatur affert. Nam ex alio suam debet cognitionem recipere, quemadmodum color per lumen videri, igitur veritas quodammodo facilis est, & quodammodo difficilis. Et principiu disciplinæ hic totum dicitur, quod, æquiuolenter omnes contineat conclusiones, & complicit quæ per ipsum demonstrantur, perinde atque lux siue lumen in se diceretur omnes colores complecti, quos explicat, redditque visibiles. Et proposito ex principio cognita dicitur pars, quod quædam videretur esse principijq; demonstratur, particula, minor quidem principio, quod per ipsum & aliæ ostendantur conclusiones, vt albedo diceretur pars luminis, quod particularis sit color lumine conspicuus, quo quidem lumine alijs itidem colores produntur, fiuntque visibiles. Sexta questio. A quo entia suam veritatem sumunt? Responso. A maxime vero cetera entia suam veritatem sumunt, non quidem capendo veritatem pro veritate propositionum, sed rerum. Patet, quia sicut ex vniuersis eiusdemq; naturæ entibus id maxime omnium tale dicitur, quod alijs vt talia sint causa existit, (si enim id propter quod alterũ est tale, est magis tale, id propter quod omnia sint talia, est maxime tale, vt ignis maxime est calidus, qui causa est ceteris sensibilibus vt sint calidita in æquiuoco, immo potius, id dicitur maxime omnium tale, quod ceteris omnibus vt talia sint causa est, vt si sol omnium clarorum causa sit æquiuoca, ceterisque vt clara sint præstat, merito sol omnium clarissimus dicitur, sic & maxime verum est, quod verorum omnium vt vera sint causa est. Tunc sic formatur ratio. Ab eo quod omnibus alijs vt vera sint causa est, ergo a maxime vero, omnia suam accipiunt veritatem. Et eodem modo ostendendum est a summo ente omnia suam accipere entitatem, a summo bono suam bonitatem, a maxime potente suam potestatem. Quare sicut primum ens, omnium principium est, ita ipsum, quia maxime verum, omnium verorum est principium, & vt summe bonum, omnium bonorum, quare est idem sit re ipsa maximeque vnum, tamẽ est diuersa, ratione, ob quam quidem diuersitatem pluraliter appellantur principia. Et hæc principia non aliquando sit & alitq; nõ sunt, sed semper, quæ admodu scientiarũ principia (quæ huiusmodi principiorum rerum remotissima sunt vestigia) non aliquando sunt vera, & aliquando falsa, sed semper vera & necessaria. Nec ipsorum principiorum rerum causa est vlla (vt neque principiorum in disciplinis) cum sint primæ causæ, sed ipsa aliorum omnium sunt causa, etiam horum caducorum atque mortalium, vt sol omnium suo lumine illustratorum causa est vt sint illuminata, non modo orbium caelestium, sed & aeris & aquæ, quæque sensibilem. Non tamen omnia æque veritatem ab ipso maxime vero suscipiunt, sed quæ ei immediatiora sunt & propinquiora, perfectius, quæ vero mediatori & remotiora, minus. Vnum quodque enim quanto magis suæ propinquitati origini, tanto quoque puriorem suam retinet naturam atque leuior, vt lumen quanto soli vicinius est, tanto splendor illustrius, vique moralium transcendit oculorum, perinde atque dispositis per distantiarum aliquanta intervalia speculis collateraliter, quod propinquius est exemplari, perfectiorem eius habet imaginem, minus autem perfectam, quod remotius, & euanescentem propemodum vmbralemque habet, quod a spectante in speculis est distantissimum. Vt etiam propositiones in disciplinis propinquiores principijs, perfectius illis cognoscuntur & immediatius, remotiores autem minus. Quare vt vnum quodque se habet vt sit, ita & ad veritatem. Aequaliter eni vni quodque distat a primo ente, & maxime vero, cum sit idem, quare quod magis, perfectiusque est magis est verum, vt entia supramundana ipsi immediatiora & propinquiora. Et quod minus est imperfectiusque subsistit, minus itidem est verum, vt hæc sensibilia a fonte omnis entitatis veritatisque distatiora. Septima questio. A quo veriora naturæ entia cognoscendi nobis ad est difficultas? Responso. A nostri intellectus imbecillitate, vt difficultas percipiendi maxime visibile, non ex defectu visibilibus, sed debilitate visus provenit. Patet, quia sicut oculi nyctioracum sese habent ad lumen diei, ita intellectus nostri ad manifestissimã, optimã & verissimã naturæ entia. At quod oculi nyctioracum siue coruorum nocturnorum (quas noctuas dicunt) difficultatẽ habent percipiendi lucem diei, non culpa lucis provenit, sed infirmitate oculorum. Igitur quod intellectus noster difficile admodum cognoscat verissimã naturæ entia, non eorum occasione evenit, cum sint suapte natura maxime cognoscibilia, sed infirmitate nostri intellectus, qui ad corũ intelligentiam perchi non potest, nisi interiectione visibilibus, quemadmodum debilis oculus solem ferre non potest nisi interposita manu aut velamine minuen te vim radij. Octaua questio. Quæ veritati percipiendæ obsistunt? Responso. Primo obsistit cõsuetudo audiendi falsa, eruditioque non recta. Patet, quia quæ audire consueuimus, hæc eadem dici dignamur, admittimusque, & cõfusa nobis notiora, inconclusa vero ignotiora sunt. Et cõsuetudinem, maximã vim habere, ipsæ leges ostendunt, quæ patriæ cõsuetudines, legum habere pondus & maiestatem sinunt. Qui ergo consuetus fuerit audire falsa, illa dici permittit, & falsa ei notiora erunt, vera autem ignotiora. At qui falsa dici permittit, falsaque veris notiora recipit, a veritatis perceptione impeditur, igitur consuetudo audiendi falsa veritati percipiendæ obsistit. Secundo. Recte docenti assentire nolle, nisi quod dicit vt mathematicus demonstrat, veritati percipiendæ obstat. Nam

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Explicita
Quid hic dicitur totu, & quid pars.
9.0.
7.9.
8.9.

singula vt materia requirit recipienda sunt, neque omnium mathematica certitudo quaerenda est, ar qui recte docenti assentire recusat, nisi docens quod dixerit vt mathematicus demonstrat, non singula vt materia requirit recipi, igitur a veritate percipiendae impeditur. Tertio. Nulli fide praestare nisi sensibile sit, sensibili vt conser argumento, cognoscendae veritati impediuntur praestare. Nam nulli fidem praestare nisi sensu exemploque vincamur, parui impotentisq; ingenij indicium est, sicut nihil videre posse nisi vitreis specillis adhibitis, inopertis oculi est argumētū. At parui impotentisq; ingenium, veritati percipiendae praebet obiecm, igitur & nulli fidem praestare nisi idipsum sensibile sit. Quarto. Nulla nisi alicuius vt genere autoritate recipere, veritati percipiendae praebet obstaculum. Patet, quia nihil recipere velle nisi alterius autoritate firmatum fuerit, quaedam iudicandi impotentia est, sicut ambulare non posse nisi baculi sustentaculo aut innixu, quaedam est impotentia inambulandi. At iudicandi impotentia, veritati percipiendae obstitit, vt impotentia videndi, colori aut luci percipiendae, igitur nulla recipere nisi alterius autoritate firmata fuerint, vt veritate non percipiuntur impedit. Quinto. Non posse nisi parua degustare, veritari percipiendae impediuntur praestare. Patet, quia qui sola parua degustare possunt, natura patiuntur defectum, intellectusque paucitatem, vt qui sola debilia videre possunt, oculi patiuntur visusque defectum. At qui naturae patiuntur defectum, intellectusque paucitatem, a veritate percipiendae impediuntur, vt qui pupillae patiuntur defectum, & visus paucitatem, impediuntur a perceptione visibilis, igitur non posse nisi parua degustare, veritatis perceptionem impedit. Nona quaestio. Quibus ad veritatem percipiendam praeparatur? Responso. Quibus oppositis. Primo consuetudine vera audiendi, eruditioneque recta. Patet. Nam consuetudo audiendi falsa, eruditioque non recta, veritati percipiendae obstitit. Ergo ex opposito consuetudo vera audiendi, & eruditio recta, ad veritatem percipiendam valent, oppositarum enim causarum oppositi sunt effectus. Secundo. Recte docenti facilliter assentiendo, quauis quod dicit, non semper vt mathematicus demonstrat, ad veritatem cognoscendam inducimur. Patet, quia ad veritatem percipiendam oportet recte docenti acquiescere, neque omnino mathematicam certitudinem expetere, sed vnum quodque vt eius natura atque materia requirit recipere. Igitur oportet veritatis cupidum recte docenti facilliter assentire, quauis quod dicit, vt mathematicus non demonstrat. Tertio. Non omnium sensum, sensualemque perceptionem requirendo, ad veritatem percipiendam iuuamur. Patet, quia ad eam cognoscendam oportet profundae acutaeque mentis esse. At profundae mentis est ea intelligere & cognoscere quae sensu etiam non constant, sicut parui impotentisq; ingenij indicium est non credere nisi ea quae sensu percipiuntur, igitur non omnium sensum sensualemque perceptionem requirendo, ad veritatem percipiendam instruiuntur. Quarto. Non omnium quae recipienda sunt, autoritatem efflagitando, ad veritatem percipiendam recte disponimur. Patet. Nam ad eam percipiendam oportet animum potentis esse iudicij. At potentis iudicij est non semper autoritatem requirere, sicut ex opposito soli innititur autoritati, quaedam iudicandi impotentia est. Igitur non omnium admittendorum autoritatem efflagitando, ad veritatem percipiendam recte disponimur. Quinto. Alia quam parua degustando, ad veritatem cognoscendam praeparatur. Patet, quia ad eam deprehendam oportet esse sanam & integram mentem, at sanam & integram mentem est, magna & captu difficilia intelligere posse, quemadmodum ex opposito, non posse nisi parua degustare, quidam naturae defectus, siue naturalis impotentia, & intellectus est paruitas, igitur magna & ardua mente degustando, ad veritatem cognoscendam apparamur.

Cap.

III

Vae disputat, sunt haec quindecim. ¶ Primum. Vnum alicuius vnus disciplinae sit omnes causas considerare? ¶ Secundum. Si plures existant, vtum principalior sit quae per vnum quodque generum causarum, aut quae per plura demonstrat? ¶ Tertium. Quae liceat vocare sapientiam? ¶ Quartum. Vtrum quae substantiarum? ¶ Quintum. Vtrum communes conceptiones, communiaque principia ad aliquam disciplinam vnam pertineant? ¶ Sextum. An omnium substantiarum vna sit scientia sola, aut plures? ¶ Septimum. Vtrum circa substantiam solum, aut circa substantiam & eius accidentia, eadem scientia atque contemplaria versetur? ¶ Octauum. Vtrum omnes substantiae sensibiles sint, aut praeter eas sint aliae quaedam ponendae? ¶ Nonum. Vtrum prima genera sint prima principia? ¶ Decimum. Quo pacto suscipere oporteat principia? ¶ Vndecimum. Vtrum corruptibile & incorruptibile eadem sint principia, aut diuersa? ¶ Duodecimum. Vtrum corruptibile principia sint corruptibilia? ¶ Decimum tertium. Vtrum vnum & ens, rerum substantiae sint? ¶ Decimum quartum. Vtrum puncta, superficies, & corpora substantiae sint rerum? ¶ Decimum quintum. Vtrum praeter sensalia sint ponendae species?

- 1 **Q** Vndecim quaestiones quae in tertio libro disputantur, sunt haec. Prima. Vtrum vnus disciplinae sit omnes causas considerare? Responso. Est, scilicet supremae diuinae philosophiae, quae praecipue causam causarum considerat, & minus principaliter caeteras omnes, quae ad primam causam cognitionem perducunt. Secunda. Si plures existant disciplinae considerantes causas, vtrum ea principalior sit quae per vnum quodque genus causarum demonstrat, vcl ea quae per plura causarum genera? Responso. Ea quae per vnum quodque genus causarum demonstrat, principalior est. Nam maior demonstrandi habet certitudinem, pluribusque modis vititur. Vna quaeque quidem disciplina, sui generis subiecti proprias considerat causas. Tertia. Quae disciplina liceat vocare sapientiam? Responso. Eam quae maxime sensibilia, primas causas, & prima principia, imo primum rerum omnium principium contemplantur. Quarta. Vtrum eam liceat vocare sapientiam, quae est substantiarum? Responso. Licet. Principaliter enim metaphysicae substantias contemplantur, & minus principaliter accidentia. Quinta. Vtrum communes conceptiones, & communia principia ad aliquam vnam pertineant disciplinam? Responso. Pertinent, vt potest ad sapientiam, vt post ostendetur. Sexta. Vtrum omnium substantiarum vna sit scientia sola, aut plures? Responso. Plures. Nam substantiarum corruptibile est naturalis philosophia, caelestium astronomia, & intelligibilium metaphysica. Septima. Vtrum circa substantiam solum, an circa substantiam & eius accidentia, eadem scientia versetur? Responso. Circa substantiam, et eius accidentia. Nam accidentales proprietates conducunt ad substantiarum naturam cognoscendam, vt naturalis philosophia circa res naturales, ipsarum morus & mutationes obuerfatur, & astronomia circa corpora caelestia, & ipsorum lationes. Octaua. Vtrum omnes substantiae sensibiles sint, an praeter eas sint aliae quaedam ponendae? Responso. Vtrum sensibiles substantias ponendae sunt aliae, scilicet substantiae solum intelligibiles, quarum sensibiles substantiae imagines sunt & vestigia, sicut praeter sensum est intellectus, praeter accidens est substantia, praeter mundum sensibile est mundus intelligibilis, praeter imaginem est exemplar. Nona. Vtrum prima genera sint prima principia? Responso. Sunt secundum materiam subiectam, vt prima generalia sunt prima principia logica, quae sunt decem predicamenta, & prima genera physica, scilicet materia & forma sunt prima principia physica. Decima. Quo modo suscipere oportet principia? Responso. Si dignitates sunt, sola terminorum cognitione habita admitti debent. Si vero positiones fuerint, declaratione dialectica, & inductione, similitudine, aut alia quauis persuasionem sunt manifestanda. Vndecima. Vtrum corruptibile & incorruptibile eadem sint principia? Responso. Non, saltem constitutiva. Nam corruptibile principia sunt materia & forma incorruptibile aut actus & potentia, longe alterius naturae & speciei. Duodecima. Vtrum corruptibile principia sunt corruptibilia? Responso. Vnum corruptibile est scilicet forma, alterum vero incorruptibile, scilicet materia. Decimatercia. Vtrum vnum & ens sint substantiae, principia praerunt? Responso. Summe vnum, & summe ens, omnium rerum substantia est, & principium effectiuum, nullius constitutiuum. & non sunt vnum & ens duo re ipsa diuersa, sed ratione sola. Decimaquarta. Vtrum puncta, superficies & corpora sint substantiae, & principia rerum? Responso. Non, quia accidentia sunt. Ex accidentibus autem non constituitur substantia. Decimaquinta. Vtrum praeter sensalia singulariaque sensibilia sint ponendae species & ideae rerum, vt homo idealis, & sic de alijs? Responso. Non. Ponunt quidem ideas Platonici, eas autem negat Peripatetici, & recte. Et has quaestiones Aristoteles ad vtrumque partem discit. Sed non visae sunt eius rationes hic poni debere, quare haec breuiuscula ad eas responsoe contenti abire debemus pro introductoria declaratione.

Cap.

IIII

Ns, quod subsistit. Et horum quoddam subsistit ab altero, quoddam in altero, quoddam sub altero, quoddam ab altero, ex altero & per alterum, & alterius gratia, quoddam vero subsistit neque ab altero, in altero, sub altero, ex altero, per alterum, neque alterius gratia: sed caetera omnia ab ipso sunt, & ipsius gratia. Et ipsum, ens tium principalissimum est, maxime ens, & vt ens maxime omnium subsistens. Et omnes entium modi ad ipsum reducuntur, sicut diuersi salubrium modi reducuntur ad sanitatem. ¶ Tres primi sunt missimi principij conditiones. Notissimum esse debet, non conditionale, & quod quemlibet cognoscentem & cuiunque & disciplinarum accedentem habere oportet. ¶ Quatuor ediuerso circa ipsum errores. ¶ Primus est ipsum demonstrare volentium. Secundus, ipsum negantium. Tertius, contradictoria concedentium. Quartus, ipsa negantium.

Ns diffinitur, est quod subsistit, siue per se, vt substantia, siue in alio, vt accidens, quod sicut equivoce ens dicitur, aliaque ratione est substantia, ita & homonymie subsistere. Multiplicia autem sunt entia. Nam primo quaedam sunt ab altero tanquam efficiente, vt calor ab igne. Secundo, quaedam sunt in altero tanquam subiecto, vt forma & essentialis & accidentalis, essentialis ramen perfectius inest materiae, quae & pars sit coessentialis, & cum ea rotundum

compositum constituens. Tertio, quædam sunt sub altero, & ea sunt quæ altero naturæ dignitate sunt inferiora, vt omnia sub primo ente sunt, hæc quidem immediatus, illa vero mediatus, sicut omnes gradus vnus scalæ sunt sub supremo gradu. Quarto, quædam sunt ab altero, ex altero, per alterum, & alterius gratia, vt homo est ab homine, ex corpore, per animam, felicitatis consequentia gratia. Quinto, quoddam est quod neque est ab altero, neque in altero, neque sub altero, neque ex altero, neque per alterum, neque alterius gratia, vt summum supremumque ens, a quo, sub quo, & cuius gratia sunt omnia. Et ipsum, entium principalissimum est, nam perfectissime, sufficientissimeque subsistit sine indigentia & dependentia, & maxime est ens, cuius subsistendi modum nulla alia entia pertingunt, sed citra deficiunt. Et omnes modi entium ad ipsum reducuntur, vt salubria sanitatemque conferentia, ad sanitatem, imo perfectius. Nam primo salubria ad sanitatem reducuntur vt efficientia ad effectum. Entia autem omnia ad primum ens, vt effectus ad efficiens reducuntur, & quidem verius, nam hic posterius reducitur ad prius, illic vero contra. Secundo salubria ad sanitatem reducuntur vt conseruata ad conseruans, quare perfectius. Tertio salubria in sanitatem reducuntur vt media ordinata in finem, ad ipsum finem, ita & omnia ad ipsum primum ens, hæc quidem vt finem præcipuum & vltimum, illa vero vt ad finem non vltimum. Quare iterum entia perfectius in primum ens quam salubria in sanitatem reducuntur. Et quantumvis istorum odorum nonnulli se ipsa coincidunt, eisdemque conueniant, vt primus & tertius, primus item & quartus, ratione tamen differunt, & ex eis quatuor colliguntur modi differentes & repugnantes. Primus, Entium quoddam est ab altero, sub altero, & alterius gratia, non tamen ex altero, in altero, in altero, & per alterum, vt materia non est ex alio, vt parte sua essentiali, neque in altero, vt subiecto, neque per alterum, vt formam. Secundus, Entium quoddam est ab altero, sub altero, & alterius gratia, & in altero, non tamen ex altero, neque per alterum, vt forma & substantialis & accidentalis est in subiecto, non tamen ex altero vt materia, neque per alterum tanquam formam, quia formæ non est forma, sicut neque materię est materia. Tertius, Entium quoddam est ab altero, sub altero, alterius gratia, ex altero, & per alterum, non tamen in altero, vt totum compositum ex altero est tanquam materia, & per alterum vt formam, non tamen in altero vt subiecto. Quare per se ipsum est omnibus entibus præter primum hos tres conuenire subsistendi modos, scilicet ab altero, sub altero, & alterius gratia. Quartus, Entium quoddam neque est ab altero, neque in altero, neque sub altero, neque ex altero, neque per alterum, neque alterius gratia, vt supremum & præcipuum ens maxime omnium & plenissime subsistens. Tres primi & firmissimi principij conditiones. Prima, Ipsum notissimum esse debet, (vt primum omnium lucidorum, debet esse clarissimum) quia debet esse per se manifestissimum, & cui intellectus naturali lumine clarius quæ cæteris dignitatibus assentire, perinde ac quæ oculus supra natura clarius diiudicat de maximo visibili quæ minus visibili. Secunda, Huiusmodi principium non debet esse conditionale. Vnde conditionale principium est quod solum ex conditione verum est, sublatamque conditione nihil profus habet veritatis, vt si esset lux infinita, nihil haberet tenebrarum. Si quidem sublata conditione, falsum est lucem infinitam nullas habere tenebras, cum nulla sit lux infinita. Si mundus esset infinitus, a nullo contineretur. Si calor esset infinitus, infinitæ esset virtutis, & cætera omnia corrumpere. Et talia magnum nonnunquam habent momentum ad disciplinas & analogias impossibiles. Nonnulla autem principia conditionalia videntur ob coniunctionem conditionalem eis adiunctam, non tamen sunt, quia in prædicatiua (quam categoricam dicunt) & omnino assertiuam facile seruata eadem sententia commutatur, sublatamque conditione nihilominus sunt vera, vt si ab æqualibus demas æqualia, residua sunt æqualia, in hæc resolutur, ab æqualibus dempta æqualia, residua relinquunt æqualia. Tertia, Necessè est omnilibet cognoscentem, & cuiusque disciplinæ accedentem, ipsum primum principium habere. hoc est, eius cognitio terminis illi naturali lumine intellectus assentire. Vnde specialium scientiarum dignitates habere debet is qui tales scientias vult consequi, non tamen necessè est eas habere ad alias scientias consequendas. At primum principium habere debet tam qui alias a metaphysica scientias vult assequi, quam qui metaphysicam. Et qui ipsum negauerit, haud minus impeditur a geometria consequenda, quam si geometriæ negasset principia. Nam sicut qui magis lucidum videre non potest, neque minus quidem videbit vnum, & qui non videt solem, neque candelam, ita qui primum principium quod est notissimum, non receperit, neque speciales scientiarum dignitates suscipiet. At qui speciales scientiarum dignitates non admittit, non potest speciale illam scientiam consequi. Ergo qui primum principium non concedit, non potest speciale scientiam aliquam consequi. Quatuor circa primum principium errores. Primus est ipsum demonstrare volentium, & his inbecillissimum animo, non potantes diiudicare inter per se notum, & per aliud. Secundus est ipsum negantium, sed ore tantum, nam mente negare non possunt, sicut qui solem intuerent, et si ore negent se solem videre, nihilominus tamen videt. Tertius est contradictoria concedentium, ponentiumque duo contradictoria simul esse vera, ad quem errorem sequitur oppositum primi principij, quod idem simul est, & non est. Quartus est contradictoria negantium, ponentiumque duo contradictoria simul esse falsa, ad quem sequitur etiam oppositum primi principij, quod idem neque est, neque non est, quod repugnat huic primo principio, quodlibet est, vel non est.

Væstiones. Quid, quot, nonne entis vt ens est, huius scientiæ sit consideratio, nonne potius sit substantiæ, nonne accidentiæ etiã consideret. vnũ, multa, vnus priuatione, & negationem: imo & omnia, substantias omnes, omniaque accidentia, an vnũ ab ente diuersam nominet naturã, vt cum cõmunes dignitates huius sint disciplinæ, vt rã principium hoc, impossibile est idẽ simul esse & nõ esse, firmissimum sit & primum. ¶ Elementa. Entis quatenus ens est consideratio eius est disciplinæ quæ supremas causas & suprema principia rimatur. ¶ Potior consideratio eius entis merito censenda est, a quo vt principio cætera pendent, & propter quod cætera sunt. Acciditio enim ad substantiã sese habent vt salubria ad sanitatem. Vnũ & ens, eadem sunt natura, & sese vt principium & causa consequuntur: ratione tamẽ diuersa sunt, vnum, multa, vnus negatio, priuatio, opposita sunt: oppositorum autem eadem est disciplina. Quilibet sensus vnus, omnium sui sensibilis generis specierum atque priuationum est: & quilibet scientia vna, sui generis specierum, entis autem vt ens est, species sunt ex quæ substantiæ, & quæ accidentium. ¶ Idem est ens, & vnum ens: vt ens homo, & vnus homo, nec vnum alicuius generatione abesse potest, neque cuiuspiam corruptione, sed simul sunt, & simul nõ sunt: & sicut vnumquodque per suam substantiam ens est, ita est & vnum. ¶ Communes dignitates communissima principia sunt, & quæ vniciueque communiter vt entia sunt attribuuntur, & quibus inferiores disciplinæ ad suam materiam contractis vtuntur.

1 Væstiones. Prima, quid est ens? Responderetur diffinitio prius data. Secunda, quot
2 sunt modi entis: quot primi principij conditiones? quot circa ipsum sunt errores?
3 Responderetur diuisiones prius datæ. Tertia, Nonne entis vt ens est, huius scientiæ
4 sit consideratio? Responso, est. Nam quatenus ens est, consideratio eius est
5 disciplinæ, quæ supremas causas & suprema principia rimatur, igitur entis quatenus
6 ens est, huius disciplinæ consideratio est. Quarta, Nonne consideratio huius disciplinæ
7 potius est substantiæ? Responso, est. Nam potior consideratio eius entis merito censenda est, a quo vt ipso cætera pendent, & propter quod cætera sunt, principalior enim entis, principalior est consideratio. At a substantia vt principio cætera vt pote accidentia pendent, quorum substantia est productiua, & propter substantiam sunt accidentia, vt caliditas, leuitas, raritas ignis, ad conseruationem propriamque operationem ignis, igitur consideratio potior huius disciplinæ est substantiæ. Quinta, Nonne hæc disciplina etiam accidentia considerat? Responso, Etiam sed minus principaliter, & quatenus perducunt nos ad cognitionem substantiarum. Patet, nam accidentia ad substantiam se habent vt salubria ad sanitatem. sunt enim accidentia effectiua conseruatiua quæ substantiam, & media ad substantiam ordinata, sicut salubria sanitatis. At scientia considerans sanitatem, etiam considerat salubria, sanitatemque conferentia, scilicet medicina. Ergo & hæc disciplina considerans substantias, etiam considerat accidentia. Sexta quæstio, Vtrum hæc disciplina vnum consideret? Responso, Considerat. Nam vnum & ens eadem sunt natura, & sese vt principium & causa consequuntur, quantumvis ratione diuersa sint. Sicut enim omne principium est causa, & omnis causa principium, ita omne ens est vnum, & omne vnum est ens, ergo sicut istius disciplinæ est considerare ens, ita & vnũ. Quæ enim disciplinæ vnorum quæ sunt eadem natura, & se conuertibiliter consequuntur, considerat, & alterum considerabit. Septima quæstio, Nonne hæc disciplina etiam multa, vnus negationem, vnusque priuationem considerat? Responso, Considerat. Nam vnũ hæc tria, scilicet multa, vnus negatio, & vnus priuatio, opposita sunt. Summe em vnũ, oĩno multitudinis est expertus, & circa ipsum omnia ad multitudinẽ labuntur (vt numeri oēs a prima numerorũ origine procedentes) hæc quidẽ minus, vt quæ summe vni propinquiora sunt, & hæc magis, vt quæ ab eo sunt remotiora, quod in numeris cernere quamfacillimum est. Et quantumvis omnia circa summe vnum etiam vnitatis naturam retinent, & nomen, non tamen eo modo vnum dicuntur, quo primum ens, hoc enim primo & excellentissime est vnum, alia vero, quia ipsius vestigia sunt, & imagines, illiusque vnitatem participant, sicut vnitas numeralis non solum vna est, sed ab ea etiam omnis numerus vnus est, & ipsa omnem denominat atque format numerũ, vt vnus quaternarius, quinaris. Alio tamẽ modo numerus est vnus, & vnitas est vna. Ita prima vnitas est vnitas simplex, verũ vero inferiori est vnitas multiplex, aut multitudo vna. In summe vno nihiliter nulla est vnus negatio, sicut nec imperfectio, est enĩ ipsum eminẽter omnia, & rerum omnium vnitates in se perfectissime & exemplariter tenet, sicut vnitas numeralis æquiualeter est omnes numeri, & omnes in se numeros intime cõplicat. At primum post ipsum, aliquantũ ad vnus negationẽ labitur, quia alterius extremi scilicet non vnus aliquid participat, quandoquidem non est ipsum summe vnũ. Et sic ad inferiora descendendo, quanto plus descendit

Quomodo vnum quodque ens dicitur vnum.

tur & magis ad inum acceditur extremum , tanto plus de negatione vnus, & minus de natura vnus habetur, donec ad infimum, ex oppositoque collocatum cum nō ente extremum, scilicet nō vnum, deueniatur. quanto enim medium cuiquam extremo propius est, t̄o plus illius, & minus alterius participat. Et ita de priuatione vnus dicendum. At hic negatio & priuatio non logicam dicibilem aut propositionum conditionem important, sed metaphysicam, & rerum, secundū materiam subiectam. Igitur sicut hæc disciplina est vnus, ita & multorum, negationis vnus & priuationis, oppositorum enim est eadem disciplina. Octaua quæstio. Vtrum hæc disciplina omnia cōsiderat, scilicet substantias omnes, & omnia accidentia? Responso. Considerat. Primo, quia sicut se habet sensus ad sua sensibilia, & eorum priuationes, ita hæc disciplina ad ens, & entis species. vt enim sensibilia, obiecta sunt sensus, ita ens & eius species, huius disciplinæ. At quilibet sensus vnus, omnium sui generis sensibilibus specierum & priuationum est. quod ex singulorum inductione facile cognoscitur. Nam vnus est omnium specierum coloris (quod suum est sensibile genus) & tenebrarum. & auditus omnium specierum soni, sui quidem generis sensibilibus, & silentij eius priuationis. Ita olfactus omnium specierum odoris, gustus, saporis, & tactus tangibilium. igitur & hæc disciplina omnium est sui generis scibilibus & subiecti, scilicet entis specierum. Ad species entis sunt eadem, quæ ipsius substantiæ & accidentium sunt species, igitur hæc disciplina omnia accidentia cōsiderat. Secundo. Quælibet scientia vna est omnium sui generis subiecti specierum, vt logica omnium specierum argumentationis, geometria magnitudinis, & arithmetica numeri. Metaphysica autem est scientia vna, ergo & omnium sui generis subiecti (quod est ens) specierum. At species entis sunt eadem quæ ipsius substantiæ & accidentium. Intelligentiæ enim cæli, & animalia, species sunt substantiæ, & substantia species entis. quare intelligentiæ cæli, & animalia sunt species entis, non quidem logicæ sed metaphysicæ, quod ratione specialiori ens nō inuenit. Similiter quantitas, qualitas, latitudo, sunt species accidentis, & accidens, species entis. igitur quantitas qualitas & latitudo sunt species entis. Quicquid enim est species speciei, etiam est species generis. quare hæc disciplina omnia considerat, omnes scilicet substantias, & omnia accidentia. Nona quæstio. An vnum ab ente diuersam nominat naturam? Responso, non. Vnde ea diuersam nominant naturam, quæ significant res diuersæ naturæ, vt homo, & medicus. homo enim substantiam nominat, medicus autem medendi artem. Et eorum quædam sunt re ipsa & ratione diuersa, vt homo & lapis: quædam vero eadem re ipsa, & ratione diuersa, vt homo, & medicus. Eandem autem nominant ea, quæ eandem penitus rem, eiusdemque naturæ designant, vt ens, vniuersum, verum. Et illorum quædam re ipsa sunt eadem, & ratione diuersa, vt ens & vnum, quædam vero & re ipsa & ratione eadem, vt ens & gladius. Quare quadrifida inuenitur entium ratio. Quædam enim diuersam nominant naturam, & sunt tam re quam ratione diuersa, vt homo & lapis. Quædam vero diuersam nominant naturam, & sunt re quidem eadem, sed ratione diuersa, vt homo & pictor. Quædam eandem nominant naturam, & sunt eadem re, diuersa tamen ratione, vt ens & vnum. Quædam eandem nominant naturam, & sunt tam re quam ratione eadem, vt synonyma. Patet responso, quia quæcumque ita sese habent vt idem sint, nec vnum alteri cuiuspiam generatione abesse potest, neque alicuius corruptione, diuersam non nominant naturam, quandoquidem ea quæ diuersam nominant naturam, hanc seruant conditionem, quod vnum sine altero per alicuius acquisitionem deperditionemve esse possit, vt potest esse homo non existente medicandi arte, & cum ea parra fuerit, potest rursum obliuione deperdi manente homine.

Quæ diuersam nominant naturam, & quæ eadem.

Quæ sunt communes dignitates.

At qui idem est ens & vnum, vt ens homo, & vnus homo, nec vnum alteri alicuius generatione abesse potest, aut cuiuspiam corruptione, sed simul sunt, & non sunt, vt cum primum aliquid est ens, protinus est vnum, & cum est vnum, itidem est ens. Ita cum quid ens esse desinit, & vnum. Et quemadmodum vnum quodque per suam substantiam ens est, ita & per suam substantiam est vnum, non enim quicquam vnum est per affectionem quandam, dispositionemve inexistentem. Igitur vnum & ens diuersam nominant naturam. Decima quæstio. An communes dignitates huius sunt disciplinæ? Responso, sunt. Communes autem dignitates hic dicuntur non quæ diuersis accommodantur scientiis, vt quæcumque sunt æqualia vni & eidem, ea inter se sunt æqualia, sed quæ communissimam vniuersalissimamque entis rationem habent & explicant, quæ quidem propter latissimum rerum quas complectuntur ambitum, vniuersalemque significantiam, communes dignitates dicuntur, & non quia in sua communitate manentia, vt mathematica principia, diuersis scientiis applicantur. communes inquam ob rationem generalissimam entis quam exprimitur, speciales vero, quod proprie & peculiariter huic disciplinæ ascribuntur, qualia sunt hæc, quodlibet est vel non est, impossibile est idem simul esse & non esse, quæcumque sunt eadem vni & eidem, ea inter se sunt eadem. Et hæc tanto specialium scientiarum principijs digniores sunt & perfectiores, quanto summum ipsum ens & optimum entibus inferioribus ab eo proficiscentibus ante stat. Et sicut a primo ente emanant omnia entia inferiora, ita ab his primis principijs inferiorum disciplinarum principia nascuntur. Patet responso, quia communes dignitates, communissima principia sunt, & quæ vnicuique communiter vtriusque sunt attribuitur, & quibus inferiores disciplinæ ad suam materiam contractis vtuntur, vt quæcumque sunt eadem vni & eidem, illa inter se sunt eadem. Illud enim ad suam materiam ita contrahit geometria, quæcumque magnitudines vni & eidem sunt eadem, illa inter se sunt eadem. Et hoc pacto arithmetica quicquid numeri vni & eidem sunt idem, illa inter se sunt idem. Idem, æquale. Et sic logica, quæcumque dicibilia

8

9

10

vni & eidem tertio sunt eadem, & inter sunt eadem. Esse idem, verificari. Ita & hoc principium metaphysicum, totum est idem suis partibus simul sumptis, ita a Geometria cōrrahitur, tota magnitudo suis partibus simul sumptis est eadem. Et ab Arithmetica, totus numerus suis partibus simul sumptis est idem. Idem, æquale. Et a Physica, Tota res naturalis suis partibus vna cōiunctis est eadem. At communissima principia, & quæ vnicuique communiter vt entia sunt attribuitur, quibus inferiores discipline ad suam materiam contractis vtuntur, sunt huius disciplinæ, et quælibet dignitates sunt huius disciplinæ. Vndecima quæstio. Vtrum hoc principium, impossibile est idem simul esse & non esse, firmissimum sit, & primum? Responso, est. Nam ipsum notissimum est, nō conditionale, & quod quemlibet cognoscentem, & cuiuscumque disciplinarum accedentem habere oportet, igitur per prænumeratas condiciones firmissimum est, & primum.

Hæc duo & quadraginta distinguit. Cap. V.

Table with 3 columns: Item, Dissimil, Secundum. Items include Principium, Causa, Elementum, Natura, Necessarium, Vnum, Multa, Ens, Ens p accidēs, Substantia, Idem, Diuersum, Differens, Simile.

Septem modi principij. Primo terminus est vnde motus incipit. Secundo vnde vnum quodque fit optime. Tertio quod in aliquo primo generat. Quarto a quo primo nō existente aliquid fit. Quinto ad cuius electionem & arbitrium mutabilia mutantur. Sexto vnde res primo fit nota. Septimo causa. Quatuor modi cause. primo est ex quo inexistente aliquid fit. secundo species. tertio primo mutationis effectiuum. quarto finis, & cuius gratia, sunt & alij modi qui ad longum in physicis deducuntur. Quatuor modi elementi. primo est ex quo inexistente iduisibili specie in aliam speciem, aliquid fit. secundo in quod dicunt corpora resoluuntur vt in vltimum: quod quidem in alterum specie irrefolubile est. tertio demonstrationis principium. quarto quod vni & simplex, ad multa commune atque vile est, vt vniuersale. Sex modi naturæ. Primo generatio est, & primo nascētis natiuitas. secundo principium primum in existens, ex quo aliquid generatur. tertio primum principium motus & actus eius in quo est. quarto ex quo prius informali quid fit, quodque in natura format. quinto forma & cōpositio: sexto substantia. Quinq; modi necessarij, primo sine quo res esse aut saluari nequit. secundo sine quo bonum aliquod assequi, vel malum vitari nequit. tertio præter voluntatem violentiam inferens, est enim vis (quemadmodum dixit Empedocles) necessitas quædam, quarto quod aliter sese habere non contingit quinto proposito necessaria. Octo modi vnus, quod deducitur in vniuersum secundum se, & vnum secundum accidens, primo quod continuum est, secundo quod cōsimile subiectum habet, atque potentiam, tertio quæ eiusdem sunt generis. quarto quæ eiusdem sunt speciei. quinto quæ apud mentem eandem habent intelligentiam. sexto quæ diuisione non admittunt aut secundum quod huiusmodi capiuntur. septimo quæ vni attribuntur. octauo quod vnam habet speciem. Sunt & modi vni generis, specie numero: & quæ ad vnum genere & specie, pportione quædam dicuntur. Octo modi multorum, ex præcedentibus opposito modo sumuntur. Quatuordecim entis, quod diducit in ens secundum se, & secundum accidens. decem primi modi secundum decem prædicamenta sumuntur. vndecimo verum, duodecim cum accidens de

Principij

Causa

Elementum

Natura

Necessarium

Vnum

Multa Ens

Insperac
cidens.

Idem.

Diuersū.
Differēs.
Simile

Dissimile
Oppositū

Cōtrariū

Prius

Posterius
Potestas.

Possibile
Impoten
tia.

Impossi
bile.

Principiū

subiecto dicitur. decimotertio cū subiectum de accidente. decimoquarto cum acci
dens de accidente. ¶ Tres modi entis per accidens. ij sunt qui vltimo adducti sunt.
¶ Quatuor modi substantiæ. primo ens per se subsistens, aut eius pars. Secūdo for
ma. tertio quo destructo destruitur & totum. quarto diffinitio. Et hi modi sub
stantias vniuersales & particulares reducuntur. ¶ Octo modi eiusdem, quod in idē
secundum se, & secūdu accidens secatur, qui quidē modi vt vnus modi sumendi.
vnum enim & idē sola ratione diffident. ¶ Octo modi diuersi ex opposito vt mul
torum sumuntur. ¶ Duo modi differentis. primo quæ eidem diuersa, inter se ali
quo modo ea dem sunt. secundo quicquid est diuersum ¶ Quinque modi similis.
primo quæ consimili passione aliqua sunt passa. secundo quæ pluribus. consimili
bus. tertio quæ diuersis. quarto quæ eandem secundum speciem habēt qualitatem.
quinto quæ vnā plures ve earum habeant, secundum quas propria fiat alteratio.
¶ Quinque modi dissimilis ex opposito sumūtur. ¶ Quinque modi oppositorum.
primo relatiua. secūdo priuatiua. tertio contraria. quarto contradictoria: vt quæ sūt
inter esse & non esse, generationis extrema. quinto quæcūq; de eodem verificari
nequeunt. ¶ Quinque modi contrariorum. primo quæ eidem inesse non possunt
genere differentia, secundo quæ sub eodem genere maxime distāt. tertio quæ ma
xime distant in subiecto. quarto differentia opposita quas genus potestate retinet
& quæ sub illis continentur. quinto quæ maxime aut genere aut specie differunt.
et hæc quædam sunt actu, quædam habitu, quædam agentia, quædam passiuā, quæ
dam habitus atq; priuatio. ¶ Octo modi prioris. primo quod loco est propinquius.
secundo quod secūdu tēpus. tertio quod secundum motū, vt quod est primo mouē
ti propinquius. quarto quod ordine. quinto quod potestate. sexto quod cognitiōe. sep
timo passione. octauo natura. ¶ Octo modi posterioris ex opposito sumuntur.
¶ Quatuor modi potestatis. primo potentia actiua. secundo potentia passiuā, ter
tio quod secundum voluntatem alterum perficit. quarto naturalis potentia habitus
ue, quo ne in deterius labamur, defendimur. ¶ Quatuor modi possibilis ex prædi
ctis quatuor sumūtur. ¶ Quatuor modi impotentis, ex modis potestatis opposito
modo. ¶ Quatuor modi impossibilis, ex possibilis opposito capiuntur. item possi
bile, et impossibile, vt ppositionum sunt passiones.

M Acc duo & quadraginta a Philosopho in quinto metaphysicæ libro distinguuntur, di
uersasq; habere acceptiones declarantur. Quibus præpositus numerus, quo disponuntur
ordinem naturaliter indicat. Postpositus autem, quot acceptiones habeat vnusquod
que distinctorum, designat.

i. Principium	vii.	xv.	Dissimile	v.	xxix.	Secundum qd	v.
ii. Causa	iiii.	xvi.	Oppositum	v.	xxx.	Secūdu se	v.
iii. Elementum	iiii.	xvii.	Contrarium	v.	xxxi.	Habitus	iiii.
iiii. Natura	vi.	xviii.	Prius	viii.	xxxii.	Passio	iiii.
v. Necessarium	v.	xix.	Posterius	viii.	xxxiii.	Priuatio	viii.
vi. Vnum	viii.	xx.	Potestas	iiii.	xxxiiii.	Habere	iiii.
vii. Multa	viii.	xi.	Possibile	iiii.	xxxv.	Ex quo	vi.
viii. Ens	xiiii.	xxii.	Impotentia	iiii.	xxxvi.	Pars	v.
ix. Ens per accidens	iii.	xxiii.	Impossibile	iiii.	xxxvii.	Torum	iii.
x. Substantia	iiii.	xxiiii.	Quantum	iiii.	xxxviii.	Colobus	vii.
xi. Idem	viii.	xxv.	Quale	iiii.	xxxix.	Genus	iiii.
xii. Diuersum	viii.	xxvi.	Ad aliquid	viii.	xl.	Diuersa genere	ii.
xiii. Differens	ii.	xxvii.	Perfectum	iiii.	xli.	Falsum	iiii.
xiiii. Simile	v.	xxviii.	Terminus	ix.	xlii.	Accidens	iiii.

Septem modi acceptionesq; principiū. Primo est terminus vnde motus incipit & pficitur, vt
locus sursum est principium casus lapidis ruentis e summo deorsum. Secundo. Id est vnde vnus
quodq; sit optime, quo modo medium in finē ordinatū quo conuenientissime & optime finē al
se quimur, principii est talis finis, vt sanitatis aut pacis. Tertio est quod i aliquo primum genera
tur, vt forma substantialis quæ primū i materia vt subiecto generatur. Quarto. A quo primo nō
existēte aliquid sit, vt homo proiens lapidē. nā ab ipso vt primo efficiēte nō existente i plecto
fi tripla proiectio. Quinto. Secūdu cuius voluntatem & nutū mutabilia mutantur, vt rex hoc mo
do principium est subditorum, q pro regis arbitrio subditi mutantur, & præceptor discipulorū.

Sexto. Vnderes primū sit nota, vt dignitates in disciplinis, & suppositiones ex quibus demō
strantur conclusiones. Septimo. Principium est causa, quo modo dictum est principium & causam
se vniuersaliter & conuersum consequi. Quatuor modi causæ. Primo est ex quo existēte aliquid
fit, vt materia rerum naturalium, & aurum annulli aurei. Secundo est species, siue forma, siue
substantialis, vt anima viuentium, siue accidentalis, vt magnitudo, albedo. Tertio. Causa est
primum mutationis effectūum, vt res naturalis efficiens, aut artifex. Quarto est finis & gratia
cuius sit aliquid, vt conseruatio rei causa est loci naturalis, habitatio causa domus. Sunt & alij modi
causæ, vt causa vniuersalis, particularis, per se, per accidens, actualis, potentialis, qui ad longum
in phisicis sunt declarati. Quatuor modi elementi. Primo, est quod cum sit indiuisibile in aliam
speciem, ex ipso inexistente aliquid fit, vt materia & forma rerum naturalium. Non enim in par
tes essentielles alterius speciei diuiduntur, & ex ipsis inexistētib; fit res naturalis. Secundo,
elementum est in quod corpora resolu dicuntur, vt in vltimū, & quod in alterum specie est irre
solubile, vt ignis, aer, aqua, terra. Nam corpora mixta ignea, aerea, aquea, terrea, in ipsa resoluunt
& ipsa amplius in alterius speciei corpora composita minime resoluuntur. Tertio, est demon
strationis principium, vt dignitas, aut suppositio in disciplinis. Quarto, elementum est quod
vnum & simplex ad multa commune atq; vtile est, vt vniuersale, siue in prædicando, vt animal,
siue causando, vt prima causa. Sex modi naturæ. Primo, est generatio, & primo nascētis natiuitatis
tas, & hoc modo inesse a natura, est a principio natiuitatis inesse. Secundo, est principium primū
inexistens, ex quo aliquid generatur, vt materia est natura rerum naturalium. Tertio, est primū
principium morus & quietis eius in quo est, vt forma substantialis rerum naturalium. Quarto,
est id ex quo prius informi aliquid fit, quodq; in naturam formatur, vt æs est natura statuæ, & au
rum annulli. Quinto, est forma & cōpositio, vt vniuersum partium domus per colligantiam artificia
lem est natura domus. Sexto, natura est substantia, vt in tota naturæ ordinatione est vnum su
preum, id est in coordinatione substantiarū. Quinq; modi necessarij. Primo sine quo res esse
aut saluari nequit, vt deus respectu mundi, & forma respectu totius cōpositi. Secundo sine quo
aliquid bonum assequi, aut malum vitari nequit, vt studium ad scientiam, & operatio ad virtu
tem necessaria est. Sic proficere merces in mare ad euasione periculi, & refecare membrum ad eu
rationem contagij, est necessarium. Tertio est, præter voluntatem v iolentia inferens. Est enim v iol
entia (vt dixit Empedocles) quædam necessitas, vt si quis vinctus ab hostibus duceretur ad carcerē
rem, necessitate cogeretur, & lapsus cum a proiciente sursum propellitur, necessitate quadam mo
uetur. Quarto necessarium est quod aliter se habere non potest, siue quod non potest non esse,
vt supramundana. Quinto est propositio necessaria, quæ scilicet vera est, & falsa esse non potest.

¶ Octo modi vnus, quod diuiditur in vnum secundum se, & vnum secundum accidens. Vnum
secundum se, vna substantia, idem. Vnum secundum accidens, vnum accidens, idem. Primo, vnum
est quod continuum est, vt quantitas, qualitas, motus localis. Secundo, quod consimile subiectū
habet, potentiamque subiectiuā, vt res naturales omnes. Tertio, quæ sunt eiusdem generis,
vt homo & equus sunt eiusdem generis, scilicet animalis. Et hæc dicitur vnum genere. Quarto,
quæ sunt eiusdē speciei, vt Socrates & Plato huius speciei homo. Et hæc dicitur vnum speciei. Quin
to, quæ apud mentē eandem habent intelligentiā, vt synonyma, ensis, gladius, merū, vinū. Sex
to. Vnum est quod diuisionem non admittit, aut secundum quod huiusmodi capitur, hoc est, aut
quod vt indiuisibile cōcipit, intelligitur ve, vt intelligētia, cæli, quod natura distrahī diuisionē nō
potest. Septimo, quæ vni attribuitur, vt sciētij partiales dicitur vna sciētia, quæ vni generi sub
iecto attribuitur, & totus exercitius vnus, quæ vni attribuitur ducl. Octauo, quod vnā habet spe
ciem formæq; substantiale, vt res naturalis omnis vna dicitur a forma substantiali. Sunt præter
ea modi vnus genere, scilicet vnum genere generalissimo, & vnum genere subalterno. Et vnus spe
cie, q aliquid est vni specie specialissima, aliud specie subalterna, & vni numero, q aliqua sunt vni
nomine, alia diffinitione, alia proprio, & alia accidente, sicut idē diuersis dicitur modis. Sed modi
vnus genere, ad vni genere proportionē quadam reducuntur. Et modi vnus specie, etiā ad vni
specie reducuntur. Octo modi multorū, ex prædictis modis vnus per analogiā oppositi dicitur.

¶ Quatuordecim modi entis, quod diuiditur in ens secundū se, & ens secundum accidens. Ens se
cundū se, substantia, idem. Ens secundū accidens, & accidens, idem. Itaque decem primi modi entis
secundum decem prædicamenta sumūtur, substantia, quantitatem, ad aliquid, qualitatem. Primo
enim substantia est, secūdo quantitas, tertio ad aliquid, quarto qualitas, & ita de alijs. Vnde decimo.
Ens significat verū, quo modo dicimus, non entium, hoc est falsorum, non esse scientiam. Duo
decimo ens dicitur, cū accidens de subiecto dicitur, vt homo est albus. Decimotertio, cū subie
ctum de accidente dicitur, vt albus est homo. Decimoquarto, cū accidens de accidente prædica
tur, vt albus est dulcē. Tres modi entis per accidēs, sunt duodecimus, decimotertius, & decimul
quartus modi entis vltimo adducti. Quatuor modi substantiæ. Primo, ens per se subsistēs, aut eius
pars, vt homo, anima, corpus, caput, pes. Secundo, forma, vt anima est substantia rei viuētis. Ter
tio, quo destructo destruitur totū, vt forma substantialis, & pars integralis præcipua. Quarto, dif
finitio, vt genus & differētia sunt de substantia speciei. Et hi modi reducuntur ad substantias vniuers
ales, & quæ vniuersali generali ratione explicatur, & ad particulares particulari ratione desi
gnatas, vt corpus, homo. Octo modi eiusdē (quod diuiditur in idem secundum se, & idem secū
du accidens. Idem secundū se substantia. Idem secundū accidens, accidens) sumendi sunt vt modi

Causa

Elementū

Natura

Necessa
ria

Vnum

Multa
Ens.

Insperac
cidens.
Substantia

Idem

vnus vnā vnū & idem sola ratione differunt. Nempe ens & vnū sola ratione differunt, ita dem ens & idem sola discrepant ratione, idemque subiecto sunt, ergo vnū & idem vni tertio, scilicet enti subiecto eadem, inter se sunt eadem. Quae cūq; enim vni & eadem sunt eadem, illa inter se sunt eadem. Octo modi diuersi ex opposito modorum eiusdem sumuntur, sicut modi multorum ex opposito modorum vnus. Sicut enim vnū & idem subiecto idem sunt, ita multa & diuersa. Si enim aliqua duo inter se sunt eadem, & eorum opposita erunt eadem. Duo modi differrentis. Primo, quae eadem tertio diuersa, inter se aliquo modo sunt eadem, vt socrates & Plato diuersi specie ab equo, inter se sunt idem specie. Secundo, differens est quicquid ab aliquo est diuersum, quare tot sunt modi differrentis secundo, quot sunt modi diuersorum. Quinq; modi similis. Primo, quae consimilia aliqua passione sunt passa, vt duo calida, aut duo alba. Secundo quae pluribus consimilibus passionibus sunt passa, vt duo quorum vtrumque album est & calidum. Tertio, quae diuersis specie passionibus sunt affecta, idem tamen genere, vt duo quorum vnū album est, & alterum, dulce. Quarto, quae eandem secundum speciem habent qualitatem, vt duo habentes logicam. Quinto, quae vnā pluresve habent qualitates, secundum quas propria fiat alteratio, vt ignis & aer similem habent caliditatem secundum quam fit propria & proprie dicta alteratio. Maxime enim propria alteratio fit secundum has qualitates, calidū, frigidū, humidū, & siccū. Quinq; modi dissimilis ex opposito sumendi sunt. Quinq; modi oppositorum. Primo relatiua, vt pater & filius. Secundo priuatiua, vt videns & caecum. Tertio contraria, vt album & nigrum. Quarto contradictoria, vt quae sunt inter esse & non esse generationis extrema, hoc est quae sunt inter terminum finitum & infinitum, quibus terminis a quo incipit generatio, & in quod tendit, exprimuntur. Nam ex igne fit non ignis, aut contra ex non igne fit ignis. Quinto, quae cūq; de eodem verificari nequeunt, vt disparata, homo, equus. Nam per diffinitionem de seipsis verificari non possunt, quandoquidem vniuersaliter de se inuicem negantur, ergo neque de eodem tertio possunt verificari. Nam quae cūq; de eodem tertio verificantur, & de se inuicem verificabuntur. Quinq; modi contrariorum. Primo quae eadem inesse non possunt, genere differentia, vt linea & sciticia. linea enim in corporeo est subiecto, sciticia autem in subiecto incorporatō, & linea de genere quantitatis est, sciticia autem de genere qualitatō. Secundo quae sub eodem genere maxime distant, vt albidissimum & nigerrimum. Tertio quae maxime distant in subiecto, vt album quinq; graduum, nigrum totidem graduum, eidem existentia. Quarto differentia opposita quas genus potestate retinet, & quae sub illis cōtinentur, vt rationale & irrationale. Eas enim genus animal potestate retinet, nam eas habet de particulariter verificabiles, vt animal est rationale, animal est irrationale. Et species sub illis differentis contentae, vt homo & equus itidem sunt contrariae. Quinto quae maxime genere aut specie differunt, vt virtus, vitium, temperantia, intemperantia. Sunt enim haec diuersae species, illa vero diuersa genera. Et contrariorum quadam actu sunt, scilicet quae actum important, vt calefaciens & frigefaciens. Quadam habitu, quae habitum denotant, vt virtus, vitium. Quadam agentia, quae rationem habent actionis, vt calefactiuum, frigefactiuum. Quadam patientia, quae passionis habent rationem, vt calefactū, frigefactū. Quadam vt habitus & priuatio, cum vnū in affirmatione est, alterum vero in negatione, vt calidum frigidum, album nigrum, lumen tenebrae. Octo modi prioris. Primo quod loco est propinquius, vt ignis est prior caelo quam aer, & secundus est prior ad primum quam tertius. Secundo quod secundum tempus est alteri vicinior, vt octogenarius est prior centenario q̄ vigenarius. Tertio quod secundum motum, vt quod est primo mouenti propinquius, vt si quis moueat baculum, & baculus lapidem, qui deinde pellat aerem, baculus est prius mouens quam lapis, quia primo mouenti propinquius. Quarto quod ordine, vt ordine naturae qui est ab imperfectis ad perfecta, elementa sunt priora mineralibus, & haec vegetabilibus, haec vero animalibus. Sic ordine doctrinae, litterae sunt priores syllabis. Quinto potestate, vt rex est prior milite, & magistratus homine priuato, quod maiorem habeat auctoritatem. Sexto quod cognitione alterum praecedit. hoc est sine quo aliud cognosci non potest, ipsum tamen sine alio bene potest cognosci, vt principia scientiarum. Septimo passione, vt generatio est prior corruptione, & augmentatio diminutione. Octauo quod natura, & est quod ad alterum in subsistendi consequentia sequitur, quae non conuertitur, vt animal est prius homine.

Octo modi posterioris ex opposito sumuntur. Quatuor modi potestatis. Primo, potentia actiua, vt virtus motiua aut calefactiua. Secundo, potentia passiva, vt materia susceptiua transmutationum. Tertio, quod secundum voluntatem alterum perficit, vt qui alijs praesunt, eorum opera & studio ad viam honestatem dirigendis, qui & magistratus, & optimates dicuntur. Quarto est naturalis potentia, vel habitus, quae ne in deterius labamur defendimur, vt naturales potentiae ad virtutem scientiamq; inclinantes, similiter & habitus virtutum, scientiarumque. Quatuor modi possibile ex praedictis quatuor modis sumuntur. Nam possibile est denominatiuum potentiae, & id dicitur possibile quod habet potentiam. Modo quor modis dicitur principale, tot modis dicitur & denominatiuum. Quatuor modi impotentiae, ex modis potestatis opposito modo sumuntur. Nam quot modis dicitur vnū oppositorum, tot modis & reliquum.

Quatuor modi impossibile ex opposito modorum possibile sumuntur. Capiuntur praeterea possibile & impossibile vt passionis sunt propositionū. Et sic possibile, propositio quae potest esse vera, vt homo est sedes. Et impossibile, propositio falsa quae vera esse non potest, vt homo est lapis.

Quatuor modi quanti. Primo per se quantū. Secūdo per accedens secūdu alia praedicamenta sumptū Tertio pluralitas. Quarto magnitudo, vt linea superficies, corpus. Quatuor modi qualitatis. Primo substantialis differētia. Secūdo formae & figurae: vt abstracta mathematica. Tertio sensibiles passionēs. Quarto affectio quae cūq; ad bonū aut malū. Octo modi ad aliquid. Primo secūdu rei essentiam: vt idē. diuersum. Secundo secūdu numerū & magnitudinē: vt duplū & dimidiū, aequale & inaequale. Tertio secūdu mensurās & mēsuratū: vt scientia, scibile. Quarto secūdu potentias, vt calefactiuū & calefactibile. Quinto secūdu qualitatem: vt simile & dissimile. Sunt em eadē, quorū vna substantia est: aequalia, quorū quātitas est vna: similia, quorū vna est qualitas. Sexto quorū genera dicūtur ad aliquid: vt gramatica. Septimo quorū cōcreta: vt aequalitas & similitudo. Octauo quod aliquod praedictorū denominare cōtingit: vt homo, q̄ ei accidat posse esse duplum. Quatuor modi pfecti. Primo extra qd̄ nihil est deficiēs accipere, qd̄ suae sit attinēs essētia. Secūdo cui nihil deest secūdu suū gen^o atq; naturā. Tertio cui nulla pfectio deest quae ipsum pficere nata sit. Quarto qd̄ ad finē ordinatur honestū. Nouē modi termini. Primo est quātitatis vltimum. Secundo extra qd̄ nihil est accipere rei. Tertio infra qd̄ oia sunt. rei. Quarto forma sensibilis. Quinto ad qd̄ tendit motus. Sexto vnde pfisciscitur motus, aut ad qd̄ euadit cōpletus. Septimo finis. Octauo vniuscuiusq; actus & forma. Nono diffinitio. Quinq; modi secundū qd̄. Primo specie iporat. Secūdo prioritatē Tertio finē. Quarto causam. Quinto locū & positionē. Quinq; modi secundū se. primo specie nominat. secundo esse i aliquo. tertio esse primo. quarto nō esse alterā causam. quinto soli inesse. Quatuor modi habitus. Primo quidā est prius ordo & ad se, & ad locum. secundo habere indumentum. tertio quādā pmanens affectio ad bonū vel malū. quarto talis affectiois pars. Quatuor modi passionis. primo est qualitas secundum quā est alteratio. secundo talium qualitatum alteratio. tertio eius modi qualitatum nocumētum atq; detrimētum afferētes alteratiōes. quarto vehemētes aut gaudiorum aut tristitiarum appetitus. Octo modi priuatiōis. primo si qd̄ natum est habere, quippiā non habet, & si ipsum natum habere non sit. secundo quādo nō habet id quod secundum se, aut suum ppinquum genus habere natum est. tertio qd̄ quid non habet, quando natum est ipsum habere. quarto per vim ablatio. quinto quod omnino aliquid nō habet. sexto quod prae habet. septimo quod parum habet. octauo quod non facile aut non bene habet. Quatuor modi habere. primo est aliquid secundum suā naturam ad suū impetum quicq; deducere. secundo est habere dispositionem. tertio continens habere cōtentum. quarto alterius impetum cohibere. Sex modi ex aliquo. primo ex materia aut secundum gen^o, aut idiuuā speciem. secundo ex primo mouente. tertio ex composito & toto. quarto ex pte. quinto ex aliquo mouēte secundum partē. sexto ex priore tēpore. Quinq; modi partis. primo quod in toto est, secundo quod aliquoties sumptum totum cōmensurat. tertio ptes subiectiuae, aut essentiales. quarto in quod resoluitur totum, et ex quo totum cōponitur. quinto quod in aliquius diffinitioe ponitur. Tres modi totius, primo cui nulla partium ex quibus natum est constare, deficit, abestq;. secundo natura multa cōtinēs, vt gen^o, et vt integrale totum. tertio quod aliunde quae natura multa cōplectitur, et quicquid totum dicitur, quicquid autem transpositioe ne facta non manet idem, omne et nō totum dicitur: vt omnis aqua. Septem proprietates colobi. est enim colobum atq; mutilum, cui aliqua secundū quātitatē abest particula. Prima prietas, continuum esse debet. Secunda, quod ablatum fuerit remanēte minus esse debet. Tertia, manere debet specie consimile. Quarta, dissimilium denominationū partium esse debet. Quinta, partes illae diuersae, nō essentiales, sed secundum quantitatem sumptae esse debēt. Sexta, pars propria & substantia

Quantum
Qualitas.
Ad aliqd
Perfectū.
Termin^o
Secūdu qd̄
Secūdu se
Habitus.
Passio.
Priuatiō
Habere.
Ex aliquo
Pars.
Totum
Colobus

Genus. **U**ae praecipua ablata esse non debet. Septima, non debet item interior & latens esse neque noua generatione reparari posse. ¶ Quatuor modi generis. primo collectio generatorum consimilem speciem habentium. Secundo talium generatorum primum principium. Tertio passionum subiectum. Quarto quod in diffinitionibus primum obtinet locum. ¶ Duo modi diuersorum genere. Primo quae idem subiectum primum non habent. Secundo quae diuersorum sunt praedicamentorum. ¶ Quatuor modi falsi. Primo eorum quae componi non possunt, mentis affirmatio: & quae dissolui nequeunt, negatio. Secundo quae videri nata sunt non qualia sunt. Tertio quae intentione fallendi rationes adducit falsas. Quarto qui rationes apparentes facit, & non intentione fallendi. ¶ Quatuor modi accidentis. Primo quod alicui inhaeret. Secundo quod extra semper & frequenter, & non ex intentione euenit. Tertio quod accidentaliter praedicatur. Quarto quod de alicuius substantiali diffinitione non est.

Quatum. **V**ariou modi quanti. Primo, per se quantum, quodque in se quantitate habet, vt ignis, arbor. Secundo per accidens secundum alia praedicamenta sumptum, vt forma substantialis, caliditas, motus localis. Tertio pluralitas, vt numerus & tempus. Quarto magnitudo, vt linea, superficies, corpus. Quatuor modi qualitatibus. Primo substantialis differentia vt rationale, sensibile. Secundo formae & figurae, vt circulus, triangulus par, impar. Tertio sensibiles passionibus, vt albedo, dulcedo. Quarto affectio quaecumque ad bonum aut malum, siue in natura, vt naturalis potentia vel impotentia, siue acquisita, vt habitus virtutis aut vitij. Octo modi ad aliquid. Primo, secundum rei essentiam, substantiamque, vt idem & diuersum. Secundo dicitur ad aliquid secundum numerum & magnitudinem, vt duplum, dimidium aequale & inaequale. Tertio, secundum mensuram & mensuratum, vt locus locatum, continentem contentum, scientia scibile. Quarto secundum potentias, vt cum vnum est actiuum, & alterum passiuum, vt calefactiuum & calefactibile. Quinto, secundum qualitate, vt simile & dissimile. Sexto quorum genera sunt ad aliquid, vt grammatica, cuius genus scientia siue disciplina, ad aliquid dicitur. Septimo ad aliquid dicuntur quorum concreta sunt ad aliquid, vt aequalitas, similitudo. Octauo, ad aliquid dicitur quod ab aliquo praedictorum denominatur, vt homo dicitur aliquid quia dicitur idem, aequalis aut similis. Quatuor modi perfecti. Primo, extra quod nihil deficientes potest accipi, quod sua sit per se tenens essentiae, vt homo omnia habens organa corporis. Secundo cui nihil deest secundum suum genus, atque naturam, vt equus cui nihil deest ad equi naturam requisitum. Tertio, cui nulla perfectio deest quae ipsum perficere nata sit, vt felix. Quarto, quod ad finem ordinatum honestum, vt operatio studiosa ad virtutem consequendam. Nouem modi termini. Primo, est quantitatis vltimum siue extremum, vt punctus. Secundo est extra quod nihil rei illis terminis conclusae accipi potest, vt punctus inchoans & finiens primum pedale ligni, & vltimum. Tertio id est terminus in tra quod omnia sunt rei, vt circuli terminus. Quarto, forma sensibilis, siue actus substantialis rei naturalis, vt anima corporis animati. Quinto, ad quod tendit motus, vt terminus ad quem motus proficiscitur. Sexto, terminus est vnde proficiscitur motus, aut ad quod euadit completus, vt terminus a quo motus, aut terminus ad quem procedit. Septimo, est finis, vt sanitas est terminus medicatiois, & ambulatiois. Octauo, vniuersi cuiusque actus & forma, substantiale siue accidentale. Nono, diffinitio, quo modo dicitur Porphyrius, quoniam termini sunt differetes, & ipsa esse differentia. Quinque modi secundum quod. Primo speciem importat, vt res visibilis importat visum secundum quod colorata, hoc est secundum speciem coloris. Secundo importat prioritatem, vt lux lumine est prior secundum quod causa eius, & ignis calore. Tertio sine importat, vt homo perfectissime viuunt secundum quod deum cognoscit, amat, & memoratur. Quarto causam, vt ignis calefacit secundum quod est calidus. Quinto importat locum & positionem, vt homo in pedes erectus est secundum quod stat. Quinque modi secundum se. Primo speciem nominat, vt id secundum se est album, quod habet albedinem. Secundo, esse in aliquo, vt id secundum se magnum est, quod est magnum magnitudine quae est in ipso. Tertio importat esse primo, vt exterum sensibile secundum se videtur, hoc est primo. Quarto significat non esse alteram causam, vt deus est secundum se bonus. Quinto significat soli inesse, vt homo secundum se grammaticus est. Quatuor modi habitus. Primo est quidam partium ordo & ad se, & ad locum, vt situs, positioque rei. Secundo est quod corpori ad munimentum aut ornamentum adiacet, vt tunica, calceus. Tertio est quaedam permanens affectio ad bonum vel malum, vt virtus, aut vitium. Quarto est talis affectiois ad bonum vel malum pars, vt dispositio facile transiens, ad bonum vel malum acquisita. Ea enim pars est habitus tertio modo, vt albedo vniuersi gradus, pars est albedinis decem graduum. Quatuor modi passionibus. primo est qualitas secundum quam est alteratio, vt albedo, caliditas. Secundo est talium qualitatibus sensibilium alteratio, vt calefactio, frige factio. Tertio eiusmodi qualitatibus nocumentum atque detrimentum afferentes alterationes, vt calefactio in aqua affert nocumentum aquae, & febricitatio homini febre laboranti. Quarto vt hemeretis aut gaudiorum aut tristitiaum

Priuatio. **A**ppetitus, vt voluptas, dolor, amor, odium, cupiditas, spes, timor. Octo modi priuationis. Primo si quippiam non habet id quod natum est ab aliquo haberi, quantum id ipsum illud habere natum non sit, vt canis est priuatus intellectu. Secundo, id priuatum est quod non habet id quod secundum se aut suum propinquum genus habere natum est, vt homo captus oculis, aut talpa carens visu, quem secundum propinquum suum genus, quod est animal, nata est habere. Tertio, quod quid non habet quando natum est habere ipsum, vt caecus aut surdus tempore determinato a natura. Quarto per vim ablatio, vt priuatio honorum externorum, liberorum, aut membri. Quinto, quod omnino aliquid non habet, vt sonus est inuisibilis, & color inaudibilis. Sexto, quod prae habet, vt tetro odore affectum dicitur odore priuari. Septimo, quod parum habet, vt quae debilem habent sonum, dicuntur sono priuari. Octauo, quod non facile, aut non bene habet, vt dura priuatur sectione, quod non facile scinditur. Quatuor modi habere. Primo, est aliquid secundum suam naturam ad suum imperium quicquid deducere, vt febris habet patientem, & tyrannus vrbem. Secundo est habere dispositionem, vt quantitate, vt qualitate. Tertio est continens habere contentum, vt lagena vinum, & flumen piscem. Quarto est alterius imperium cohibere, vt magistratus habet multitudinem, & praceptor scholasticum. Sex modi ex aliquo. Primo ex materia secundum genus aut indiuiduam speciem, vt statua est ex aere, aut ex metallo. Secundo est aliquid ex primo mouente, vt pugna est ex conuictis, & conuicta sine primo mouente pugnae. Tertio ex composito & toto, vt carne Virgilianum, quid non mortalia praetor cogis Auri sacra fames: est ex tercio Aeneidos Virgilij. Quarto est esse ex parte, vt homo ex capite. Quinto, est esse ex aliquo mouente secundum partem, vt alio est ex animali mouente secundum partem, vt pote animam. Sexto, ex priori tempore, vt ex nocte fit dies, & ex tempore diei maturum fit meridies. Quinque modi partium. Primo quod in toto est, vt anima in homine, similiter caput & cor. Secundo, quod aliquoties sumptum, totum comensurat, vt duo sunt partes duodenarium, ita & tria & quatuor. Tertio, partes subiectiuarum, aut essentialium, vt homo & equus, animalis presunt, similiter anima & corpus sunt partes hominis. Quarto, in quod resoluitur totum, & ex quo totum constituitur, quo pacto materia & forma partes sunt compositi, & elementa mixtorum. Quinto, quod in alicuius diffinitione ponitur, pars diffinitio dicitur, vt genus & differentia sunt hoc modo partes speciei. Tres modi totius. Primo, cui nulla partium ex quibus natum est constare deficit & abest, vt homo omnibus organum corporeis integre praeditus. Secundo est natura multa sub se continens, vt genus & totum integrale, vt color totum est hoc modo. nam multas continet species, totum inquam vniuersale. Et arbor ad suas partes est totum integrale. Tertio, quod aliunde quam natura multa compositum & continet, vt totum arte compositum multas continet partes suas aliunde quam natura, nam ab arte. Et quicquid totum dicitur, transpositione artis facta manet idem, vt totum aes, totum aurum, totum metallum. Quicquid autem transpositione facta non manet idem, omne & non totum dicitur, vt omnis aqua. Nam cum transponitur aqua, & farinae commiscetur pro pane conficiendo, non manet eadem secundum substantiam ante & post. Septem proprietates colobi. Est enim colobum siue mutilum illud, cui aliqua secundum quantitatem deest pars, vt coluber cui abscissa est caudae pars, est mutilus. pars autem decisa minime mutila dicitur. Prima, Mutilum debet esse continuum per magnitudinem, quare numerus, mutilus non est. Secunda, quod ablatum fuerit, remanente minus esse debet, quare cauda colubri abscissa non est mutila, sed totius colubri residuum, mutilum dicitur & colobum. Tertia, Manere debet specie consimile, quare amoro capite animalis residuum non dicitur colobum, quia non manet eiusdem speciei ante ablationem & post. Prius enim dicebatur animal, & postea cadaver. Quarta, Dissimilitudo nominatonum partium esse debet, & heterogeneum, quare elementa non sunt dicenda mutila. Quinta, Partes illae diuersae non essentialia, sed secundum quantitatem sumptae esse debent, vt manus, caput, brachium. Sexta, Pars propria & substantiae praecipua (sine qua scilicet totum esse non potest) ablatum esse non debet, vt cor, caput, alioquin non maneret ablatione facta specie consimile. Septima, Non debet item pars ablatum interius esse, neque noua generatione reparari posse. hinc per ablationem hepatis aut pulmonis non dicitur homo colobus, neque per ablationem carnis, nam reparatur consimilis caro in specie. Quatuor modi generis. Primo est collectio generatorum consimilem speciem habentium, vt collectio Romanorum a Romulo. Et haec est prima Porphyrij acceptio. Secundo est talium generatorum primum principium, vt Romulus Romanorum. Et haec est secunda acceptio Porphyrij. Tertio est passionum subiectum, siue genus scibile in disciplinis. Quarto quod in diffinitionibus primum praecipuum habet locum, & est magis commune diffinito, aut genus tertio modo Porphyrij, aut illius loco positum. Duo modi diuersorum genere. Primo, quae idem subiectum primum non habent, siue disciplinae, vt logica, & naturalis philosophia, siue compositiois, vt res naturalis, & corpus celeste. Secundo, quae diuersorum sunt praedicamentorum, vt homo & albedo. Quatuor modi falsi. Primo est eorum quae componi non possunt, mentis affirmatio, & quae dissolui vere negari nequeunt, negatio, vt ista metalis, homo est lapis, homo non est animal. Secundo quae videntur esse talia qualia non sunt, vt cupressus esse videtur aurum, & argumentatio sophistica videtur bona. Tertio, qui intentione fallendi rationes adducit falsas, vt sophisticas & fallaces homines. Quarto, qui rationes apparentes facit, & non intentione fallendi, vt multi philosophorum veritate inquireres. Quatuor modi accidentis. Primo, quod alicui inhaeret, vt ipsa albedo. Secundo, quod extra semper & frequenter, & non ex intentione euenit, vt effectus casualis & fortuitus, qualis est inuentio thesauri inter fodiendum. Tertio, quod accidentaliter praedicatur, vt album, nigrum. Quarto, quod de alicuius substantiali diffinitione non est, vt propriae passionibus sunt hoc modo accidentia suorum subiectorum.

Questiones. Quo a cæteris hæc disciplina differat: quo a naturali philosophia: quo a mathematica. an entis per accidens sit scientia. scientiæ autem nomine, artem & prudentiam complectimur. qui modi entis. **E**lementa. Hæc disciplina, principia & causas entium vt entia sunt considerat, alię aut non. hæc simpliciter quid & substantiam contemplatur, non autem aliarum vlla, sed vnaquæque circa aliquid vnum speciale intra ens aut substantiam versatur. hæc disciplina quodammodo vniuersalis est, aliæ vero particulares. hinc vt illæ suum genus esse nõ demonstrant, quod earum finis existat: ita hic neque ens aut substantiam esse demonstrandum est. **N**aturalis philosophia circa quoddam genus entis versatur. id enim substantia est, principium motus & quietis in se habens: & solum circa mobilia & inseparata, eius consideratio existit: omnisque eius consideratio, vt consideratio simi est, prima autem philosophia, circa ens ipsum, immobilia, & separata: & eius consideratio, vt consideratio caui existit. Conuenit tamen naturalis philosophia cum hac supramundana, quod contemplatiua sit. Et tenim omnis scientia omnisque disciplina aut cõtemplatiua est, quam theoreticam vocant: aut actiua, quam practicam: aut factiua, quam dicunt poeticam. At vero non actiua est. nam hæc secundum electionem est, et earum que intra nos sunt actionum, neque factiua. nam et hæc secundum electionem est, & earum effectuum que in opus extrinsecum transeunt. relinquunt itaque ipsam contemplatiuam esse. Mathematica circa vnum genus itidem entis versatur: neue vt entia sunt considerat, sed potius vt commensurabilia, atque incommensurabilia, aut aliquid huiusmodi. Conuenit tamen cum prima philosophia: quia ipsa identidem contemplatiua sit, & immobilia & tanquam separata consideret: non tamen re ipsa separabilia sunt, quemadmodum diuina illa, quæ sapientia, ideo iure theologica nominata, contemplatur. Ex his itaque liquet tres theoreticas esse disciplinas, physicam, mathematicam, & sapientiam, quam theologiam nominauimus: quæ alias disciplinas & actiuas & factiuas longe antecedunt, desiderabiliores: & longe sapientia ipsa omnes antecellit, vt quæ sit circa diuinum & honorabilissimum genus. **D**e ijs quæ accidunt, nulla scientia aut contemplatiua aut actiua aut effectiua studium curamque adhibet. Quæ accidunt, infinita esse possunt, neque causam determinatam habent. Ea siquidem sophistæ curant, qui nulla disciplinis accommodata tractat. Et cum entium quedam semper sint, quedam plurimum, quedam neque semper, neque plurimum: sola ea quæ semper sunt, aut plurimum, disciplinæ curant. accidentia autem neque semper neque plurimum existunt. **E**ntium quoddam quod quid est, & substantia est. quoddam quantum ad aliquid. quale. agens. patiens. quando. vbi. situm & habitum. quoddam secundum se. quoddam secundum accidens. quoddam actu. & quoddam potentia. Item ens vno modo verum, & non ens falsum dicitur: quo pacto semper contradictoriorum alterum ens est, alterum vero non ens: suntque ens & non ens, hoc pacto circa intellectus complexiones, & non in rebus exteris, & quæ sint extramentem & intellectum sitæ. Sed hæc amplius determinare. alter exigitur locus. nunc autem ad ens quod quid est & substantia, aperiendum, nos conuertamus.

Nextum librum introductio a questionibus auspiciatur exordium. Quartum prima est. Quo a cæteris disciplinis hæc disciplina differat. **R**esponso. Differat primo, quia hæc disciplina principia & causas entium vt entia sunt, & substantiam ratione considerat. Non autem aliæ considerat res quatenus entia sunt, sed vt transmutabilia, commensurabilia, proportionabilia, aut alia quavis speciali ratione. Secundo, hæc disciplina simpliciter quid & substantiam contemplatur. Non autem aliarum vlla, sed vnaquæque circa aliquod vnum speciale intra ens aut substantiam versatur, vt logica circa verum & falsum, Geometria circa magnitudinem, Arithmetica numerum, astronomia corpora caelestia. Tertio, quia hæc disciplina quodammodo vniuersalis est, ob vniuersalem generis subiecti rationem, a quo vt scientia omnis suam

sumit vnitatem, ita vniuersaliter aut particulariter. Aliæ vero disciplinæ ad hanc collatæ quodammodo particulares sunt, quod particularem habent eorum genera subiecta rationem, & ratione entis inferiorum. Conuenit tamen ista disciplina cum alijs, quia sicut aliæ suum genus subiectum esse non demonstrant, sed supponunt, ex eo quod genus subiectum est finis ipsarum disciplinarum, & cuius cognoscendi gratia ipsæ disciplinæ ordinantur, finis autem non probatur demonstratione, nec inquiritur, sed supponitur, ita hic neque ens neque substantiam esse demonstrandum est, sed supponendum, quod ens huius disciplinæ genus sit subiectum. **S**ecunda questio. Quo hæc disciplina a naturali philosophia differat. **R**esponso. Primo differat, quia naturalis philosophia circa quoddam genus entis versatur, quod quidem est substantia principium sui motus & quietis in se habens, metaphysica vero circa ens ipsum. Secundo, quia solum circa mobilia & inseparata, id est tum re tum ratione materia coniuncta, ipsius philosophiæ naturalis consideratio existit. Prima autem philosophia, circa omnino immobilia, & per se & per accidens, omninoque separata & re & ratione, existit. Tertio, Omnis philosophiæ naturalis consideratio est vt consideratio simi, quod materiam dicit, scilicet nasum, & formam, scilicet cauum, quod philosophia naturalis de formis considerat quatenus materiae coniunctæ sunt. Primæ autem philosophiæ consideratio est, vt consideratio caui, quod formam importat ratione a materia sensibili abstractam. Nempè metaphysicæ consideratio de abstractis est nouo modo ratione sola, vt cauum, verum etiam re ipsa. Conuenit tamen naturalis philosophia cum hac supramundana, quia vt supramundana philosophia contemplatiua est, ita & naturalis philosophia. Quod hac ratione constabit. Omnis scientia, omnisque disciplina (nomine scientiæ ad omnem virtutem intellectualem, tum contemplatiuam, tum actiuam cum factiua extendendo) aut est contemplatiua, quam Græci theoreticam nominant, aut actiua, quam dicunt practicam, aut factiua, quam dicunt poeticam, vt sexus Ethicorum liber plantius ostendit. At vero philosophia naturalis, actiua non est. Nam scientia omnis actiua, secundum electionem est, & earum quæ intra nos sunt actionum, naturalis autem philosophia, secundum electionem nõ est, neque earum actionum quæ sunt intra nos, non est igitur naturalis philosophia, actiua. Neque itidem est factiua, nam omnis scientia factiua, etiam secundum electionem est, & earum effectuum quæ in opus extrinsecum transeunt. Aequi naturalis philosophia, neque secundum electionem est, neque earum est effectuum quæ in opus extrinsecum transeunt, non est igitur factiua. Er manifestum est philosophiam naturalem, scientiæ esse & disciplinam. Relinquitur igitur a sufficienti diuisione ipsam esse contemplatiuam. **T**ertia questio. Quo hæc disciplina a mathematica differat. **R**esponso. Differat primo, quia mathematica circa vnum genus entis versatur, quod est quantitas, metaphysica vero circa ens ipsum. Secundo, quia mathematica, ea quæ determinat, nõ vt entia sunt considerat, sed potius vt commensurabilia atque incommensurabilia, aut aliquid huiusmodi. Metaphysica vero, entia vt entia sunt considerat. Conuenit tamen primo mathematica cum sapientia, quia sicut ipsa metaphysica contemplatiua est, ita & mathematica, quod eadem ratione, vt de philosophia naturali modo deductum est, ostendi potest. Secundo, quia vt metaphysica mobilia & separata considerat, ita & mathematica, hæc quidem ratione sola separata, illa vero & re & ratione se iuncta. Siquidẽ ea quæ considerat mathematica, re ipsa separabilia nõ sunt, sed materiae sensibili addita. Ea vero quæ diuina sapientia (& idcirco Græco nomine recte theologica nominata) considerat, re ipsa prorsus separata sunt, & penitus immobilia. Magnitudines enim vt a mathematico considerantur, ratione quidem a motu abstractuntur, circa eas tamẽ, motus, augmentatio, diminutio, refectionis, & condensatio fieri possunt. Ex his itaque constat tres theoreticas contemplatiuasque de rebus esse disciplinas, physicam, mathematicam, & metaphysicam, quam & sapientiam & theologiam ante nominauimus. Quæ quidem tres cæteris multo desiderabiliores, & magis expectandæ, alias disciplinas & actiuas & factiuas longe dignitate antecedunt. Et longe sapientia ipsa omnes etiam contemplatiuas antecellit, vt quæ sit circa primum & honorabilissimum genus scibile. Nempè ea primum supremumque ens, superexcellens & super perfectum considerat. Scientiæ autem ob materiae subiectæ præstantiam & nobilitatem, vna quam altera honorabiliores sunt.

Quarta questio. An entis per accidens sit scientia, scientiæ nomine artem simul & prudentiam intelligendo. **R**esponso, non. Primo, quia de ijs quæ accidunt, quæque raro, sed neque a natura, neque intentione determinata eueniunt, nulla scientia contemplatiua studium curamque adhibet, neque actiua, nec denique factiua. ergo de eis nulla scientia studij curamque adhibet. Entis igitur per accidens non est scientia. Secundo, Quæ accidunt, infinita, numeroque indeterminata esse possunt. Nam ex vna causa per accidens infiniti & incerti numero effectus possunt euenire, vt ex ambulatione ad forum, inuentio debitoris, inuentio pecuniæ perditæ, inuentio patris, vulneratio a lapide decidente, & ita de alijs. Neque causas habent determinatas. nam vnus casualis aut fortuitus effectus ex infinitis & numero quidem indeterminatis causis accidere potest, vt inuentio debitoris ex profectio ad forum coparandi victus gratia, ex deambulatione animi laxandi gratia, ex fuga aduersarij persequentis, ex persecutione inimici fugientis, ex mortu ad videnda spectacula. Infinitorum autem, & quæ causas indeterminatas habent, non est scientia. igitur entis per accidens nõ est scientia. Tertio, Entia per accidens sophistæ curant, quæ propria, & quæ per se sunt, reperiunt. At sophistæ nulla disciplinis accommodata cõuentientiaque tractat, sed ea solum quæ a disciplinis reiecta sunt, nullumque ad doctrinam habent momentum. igitur entis per accidens nõ est scientia. Quarto, Entium quedam semper sunt, & supramundana, & orbium caelestium lationes. Quedam plurimum sunt, & frequenter eueniunt, vt pluuia in hyeme.

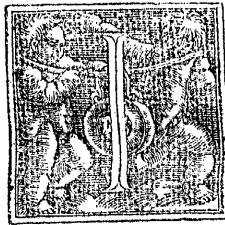
INTRODVCTIO METAPHYSICA.

entium in ætate. Quædam deniq; neque semper neque frequenter eueniunt, sed raro admodum, ut quæ a casu aut fortuna contingunt. Hæc supposita diuisione, sic formatur ratio. Sola ea quæ semper sunt aut plurimum, disciplinæ curant. Accidentia autem (capiendo secundo modo superius posito accidens) neque semper, neque plurimum existunt, sed raro. Igitur eorum non est scientia.

Quinta quæstio. Qui modi entis? Responso. Entium quoddam quod quid est, & substantia, ut homo, quoddam quantum, ut bicubitum, quoddam ad aliquid, ut duplum, quoddam qualitas, ut albedo, quoddam actio, ut calefacere, quoddam passio, ut calefieri, aliquid est quædo, ut esse in die, aliquid ubi, ut esse in aere, quoddam situm, ut sedens, tacens, quoddam habitum, ut tunicatum, calceatum. Præterea quoddam ens est secundum se siue substantia, quoddam secundum accidens siue accidens, quoddam actu, ut equus nunc viuens, quoddam potentia, ut equus cras nasciturus. Præterea ens vno modo verum est, & propositio vera, & non ens falsum, siue propositio falsa, quo pacto dicitur vnum contradictorium semper ens, & alterum non ens, hoc est, vna contradictoria semper vera est, & altera falsa. Et ens & non ens, hoc modo circa intellectus complexiones, affirmationem scilicet & negationem consistunt, siquidem circa compositionem & diuisionem intellectus consistit veritas & falsitas. Neq; ponendum est hoc modo verum & falsum in rebus exteris, & quæ sunt extra mentem. Vera quidem propositio mentis dicitur, quæ in re habet respondentiam, & ita enunciat sicut sese res habet, & falsa quæ non habet respondentiam in re, & secus ac res est enunciat, perinde atq; imago vera dicitur, quæ suo respondet extero exemplari, & falsa, quæ non respondet. Vocalis autem & scripta propositio vera dicitur ex eo quod exprimit mentalem veram, & falsa, quod explicat exteriusq; profert mentalem falsam. Perinde atq; vrina sana dicitur, quæ sanitatis signa præ se fert, & ægra, quæ indicat ægritudinem. Sed ad hæc amplius determinanda, aliter excigitur locus, nunc ad substantiæ naturam aperiendam nos conuertamus oportet.

¶ In sex primos metaphysicos Aristotelis libros introductionis, finis.

¶ IN DIALOGOS INTRODVCTIONIS METAPHYSICÆ DECLARATORIOS, IACOBI FABRI STAPULENSIS PRÆFATIO.

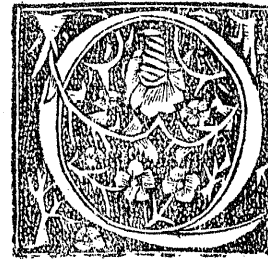
Interrogasti me, doctissime Germane, cur per dialogos, & non potius oratione perpetuo discurrere, commentarios tibi dicatos composuerim. Hanc rationem accipe. Ad hoc faciendum, honestus adolescens Guillelmus Gonterius qui me per Italicam oram comitatus multa officia præstitit, facile induxit. Si ita feceris, inquit, admoneris qui docturi erunt, quo pacto interrogare debeant, interrogataq; docere: & simul vtiliter discipulo cõsules, & docenti. Admonuit me præterea legentes monestare, fronti præfixâ isagogen, quo facile memoriæ mædetur, in artificio esse constitutam: et quæstiones, ordinem seriemq; prædicamentorum sequi: et affirmatiuas quæstiones per an et nunquid, responsionem exigere negatiuam: et contra negatiuas, affirmatiuam: et earum dilutiones proprijs elementis suo ordine paragraphis distinctis, esse quærendas. Atque vos ita estote moniti: et quicumque docendi munus prouinciãque assumet, se putet Theoreticum: quicumque vero probus adolescens docebitur, se Neaniam putet, aut putet Eutycherum.

¶ Dialogorum Metaphysicæ introductionis, notæ.

¶ Acroamatica, auscultatoria, quæ non passim omnes, sed selecti pauci ad Metaphysicorum auditionem admittebantur. ¶ Antichthona, terra terræ cõtraposita. ¶ Singula, singularia. ¶ Architectus, qui ædificandi scientiam habet, quæ cæteros ad artis opera dirigit. ¶ Nos scientiæ nomen ad habitum actiuum, tum factiuum (qui sunt prudentia et ars) hoc in loco extendimus. ¶ Archetypus, exemplaris.

¶ IACOBI FABRI STAPULENSIS IN
introductionem Metaphysicorum Aristotelis, commentarij per dialogos digesti. Quorum
primi interlocutores sunt
Theoreticus metaphysicus, Neanias adolescens.

Theoreticus.

Vid libri, o dulcis Neania, nunc in manibus tenes? ne. Etsi nescio quid, o Theoretice sorte (ut aiunt) minus minimo, tolle hunc ipsum, si placet, atq; introspecte: hunc mihi nunc vnus meorum æqualium e literarum ludo reuertenti obuiam factus obtulit, neque satis sententiã teneo. The. Introductio quædã esse videtur in acroamaticã Aristotelis philosophi sapientiã. Ne. Ita certe (recordor) qui mihi ipsum obtulit, titulum pronuntiabat. The. Sed o præclaræ indolis Neania, tam præclarum nomen (dico scientiã) minime abs te excidere debuisset. Sed quid etiã si ipsius aliquid intelligeres, optares ne? Ne. Maxime & opportune nunc quidẽ. nam hac ipsa hora ludus vacat, ceterique mei coequalles alicui nunc honesto otio indulgent. Si autem minus tibi molestum esset, o sapientissime Theoretice (talem enim te fama autumat) ruditatem meam in formare, me dedo ad quæcunque voles paratissimum. The. Probe adolescens, qui possim libellum haudquaquam euolui. Ego vero si vel in cursu transegissem, & me id posse sentire, mihi tecum gratissimus suscipiendus esset iste labor. Ne. Equidẽ credo, etsi nõdum totum euoluueris, te id vel quæ maxime posse. The. Quia igitur te sic affectum video, teq; id vehementer exoptare, quid possim expetiẽmur. Attende igitur, aliquando præclarior a tuo præceptore auditorus: & quæ minus in otio, & pro hac nostra (cum alterius negotij vacuissimus) cõmuni recreatione expediuerimus, hæc omnia plenius qui te curat sapientestui præceptores te alias informabunt. ¶ Nunc abs te sciscitor: quid existimas hæc vocabula sex, scientia, causa, disputatio, ens, distinctio, cõparatio, fronti adiecta, sibi pretendere velle? Ne. Etiã id a te doceri cupio. The. Nihil, o Neania, nisi materiam, qua sex primos suæ auscultatorie scientiæ libros Aristoteles digessit, primus siquidẽ est de scientiã. Secundus de causis, quæ in infinitum nõ prodeat, sed ipsarum omnium vna sit prima. Tertius disputat. Quartus entis naturã edocet, quæ omnia ad vnã maxime ens, perinde atque omnes causas ad vnã primã & maxime causam sint reducenda. Quintus quoties cõplura illis cõtenta vocabula dicatur, distinguit. Sextus scientiã ad inferiores disciplinas, tum naturalem philosophiã tum mathematicã cõparat. ¶ Ne. Satis mihi videor sex præpositorum vocabulorum rationẽ tenere. ¶ The. Mox scientiã ipsam finit quæ sit quæ maxime scibilia, primas causas, & prima principia cõtemplatur: cuius hunc intellectum esse putes. Sapientiã est eorum quæ in natura sunt honorabilissima entia, intellectus pariter & scientia. Nea. Hancego dignissimẽ vir quã subiungis interpretationẽ me audiuissẽ recordor ab Agatho & Aristo viris admodum bonis, & in morum disciplina eruditis, Arbitror ergo in hac finitione, maxime scibilia, propter scientiam metaphysicã appositum fuisse: & deinde subiunctum primas causas, & prima principia, propter intellectum metaphysicum. The. Recte sentis, deinde finit, ut vides, quæ prima principia & primas causas hic vocet, quid sapiens, & sapientiã, & sapiens interpretatur, sexq; sapientis adiungit conditiones. ¶ Ne. Sed cum dicis, qui hanc scientiã possidet: an aliquid singulare denotes, indiuidue demonstres quicquid? The. Parua sunt quæ petis, o dulcis Neania. Audisti ne quæ in diffinitionibus vniuersalia signa videntur, non esse vniuersalia: & quæ singularia videntur, itidem neq; esse singularia: quandoquidẽ omnis diffinitio sit vniuersaliũ: maximeq; circa diffinitiones cura, sanaq; intelligentiã adhibenda sit. Ne. Audiuissẽ equidẽ: sed ita sum fluxabilique memoria, ut iã e mente lapsum excidisset. The. Hanc itaq; possidere scientiã, est possidere scientiã in ea ipsa significatione qua nunc diffinitã audiuisti, alias quascunque significationes ne cura, nec te deturbet. Deinde quæstiones format: quarum quidẽ quarundã præcedunt elementa, quarundã etiã subsequuntur. Elementa voco principia. Sed te iã interrogo. ¶ Quid. Ne. Nescio quid hæc tuq;

questioni respondere debeat. The. Non iniuria profecto, nam questio querit quæcūq; prius diffinita fuerunt: diffinitionesq; premissæ hæc absoluunt questionem, suntq; nobis elementa. Sed nunc ferio te percutor. Quid sapientia? Ne. Haud dubito esse respondendum, eam ipsam esse quæ maxime scibilia, primas causas, & prima principia contempletur. Quod si mihi peteres hæc explicare, protinus subiungerem, sapientiam intellectum esse & scientiam eorum que in natura sunt honorabilissima. The. Docte quidem. Quæ primæ causæ, & prima principia? Ne. Suprema illa & honorabilissima in natura entia. The. Probe iterum. Sunt enim illa venerabilissima mundi intelligibilis entia, & illius felicissimæ lucidæ regionis: cuius terram oculis mortalium intueri concessum est. Eorum enim terra, caelum ipsum est omnium eorum quæ ipsum inhabitant, infimum: & ita ad illa beatissima & optima entia sese habens, ut terra hæc nostra & nostris pedibus subdita ad nos sese habet. Ad quam divinam antichthonam cum mortales oculos convertimus, nos in suspensa trahit huius tantæ lucidæ tantæque felicis regionis desiderio: quæ aliquando o amice Neania si recte in hac turbulenta & inferiori regione vivimus, nostra regio futura est. Cuius si terra tantæ lucidæ, mirique decoris inspicitur: quales arbitraris, o amice, illius regionis incolas? Ne. Arbitror miræ, haud dicibilis, incogitabilisque pulchritudinis. The. Et bonitatis quidem & sapientia. Sed tu modo dic, quomodo sapientiam ipsam iterum prætabere? Ne. Metaphysicam primam supremam, divinam, supramundanamque philosophiam. The. Potius metaphysicam interpretare, supranaturalem, supramundanamque philosophiam. Quid sapiens? Ne. Is est qui ut paulo ante diffinita est possidet sapientiam. The. Sane. Sed quo pacto interpretaris sapiens? Ne. Metaphysicum, primum, superius, divinum, supramundanumque philosophum: aut potius, ut tibi placet, metaphysicum interpretor, supranaturalem, supramundanumque philosophum. The. Erudite quidem: eorum quodlibet sapiens interpretatur. Sed velle aliquando eorum quæ diximus, mihi demonstrares. Ne. Non audeo dicere te, me fallere velle, cum id opus officiumque minime sapientis sit: sed me potius probas, an cum male tenaci sum memoria, ut dicebam, id a me iam exciderit quod a te dictum audiui, hæc esse principia. The. Non abs te respondes. Nam cum principiorum alia non sunt principia, videntur nihil eorum quæ tracta vimus, demonstrari posse: & interpretationes ipsæ ad diffinitiones quæ principia sunt, reduci videntur. Tibi ne ita esse videtur? Ne. Videtur omnino. The. Dic quot sapientis conditiones? Ne. Ita ne respondendum esse censes, sex esse? Sapientem scilicet maxime omnia scire ut contingit: difficillima cognoscere, scientiam naturam esse certissimam. Circa scientiam omnem causas assignare posse. Scientiam maxime propter se sciendique gratia expetibilem habere item & scientiam principalissimam, & maxime liberam. The. Ita respondendum? Ne. Certe. Sed mihi complures relictæ esse videntur: ut cæteris præesse & principari, ad commune bonum dirigere, leges condere, & conditas exequi curare: tales ego audiui maxime sapientes vocari. The. Haud satis attendisti dictum fuisse eam solam sapientiam significantiam nos curare oportere, qua diffinita est intellectum & scientiam earum rerum esse quæ honorabilissima sunt in natura. imo vero nihil aliud iterum esse dico, nisi summorum rerum principiorum, & æternarum rerum omnium rationum cognitionem: & illius sapientia, aut potius hac sapientia præditi sapientis conditiones sex adduxisti. Et quas ulterius assignasti, non ipsius vere sapientis, sed civilis facultatis periti existunt. Qui si dicatur sapiens, & statuarius Polycletus sapiens, nihil hictalem sapientiam curamus. Sed forte tibi non abs re obrepit difficultas: si hæc ipsa non sint sapientis officia, & fortiter, & temperate, & magnifice, & magnanime agere, aliosque ad ita vivendum dirigere: dubitas forte, an ergo malus sapiens esse possit? Ne. Dubito plane. The. Hæc profecto officia, non a sapientia, sed fortitudine, temperantia, magnificencia, magnanimitate, atque iustitia proficiuntur: veritatem non immerito dubitas: dicitur age, putas ne corpus ægrum optimas eius operationes habere, ipsa quoque efficere posse? Ne. Non puto. The. Putas malitiam omnem,

Quæ est celestis regionis pulchritudo.

Quæ malis non potest esse sapiens

ut timiditatem, intemperantiam, pusillitatem, pusillanimitatem, & iniustitiam, quandam esse animi ægritudinem? Ne. Puto. The. Si itaque ita mentis ægritudo ad mentem, ut corporis ægritudo ad corpus sese habeat: malus, ut timidus, intemperatus, parvifidus, pusillanimus, & iniustus, minime optimam mentis operationem faciet, nam mentem egrotat. Ne. Ita est. The. Si te percontor, quis optimus oculi sit habitus, quid respondebis? Ne. Optima oculi sanitas. The. Quid si te rogo, quæ eius optima sit operatio? Ne. Visio optimi visibilis, arbitror id esse. The. Verum dicis: ut solis. Sed quæ dices optimam mentis habitum? Ne. Sapientiam. The. Quam optimam mentis operationem? Ne. Contemplationem. The. Verum dicis, optimam contemplabilis, malus igitur haudquam contemplari poterit optimam maximumque contemplabile: ut neque oculus eger optimum maximumque visibile sustineret. Ne. Ita videtur. The. Vide igitur quo me tua questio perduxeris, quove a proposito sum digressus. Ex hac tamen digressionem utilitatem tibi cape. Enitere igitur quantum potes mentis validitatem tibi parare, ut sapiens efficiaris. Omnes certe contra sapientiam ipsam bonæ mentis affectiones, ut ceteræ scientiæ ceteræque virtutes omnes, ad ipsam quædam præparamenta dispositionesque esse debent: & haud lecus ad ipsam tendere, atque omnis corporis harmonia temperamentumque in sanitatem, optimumque corporis habitum. Sed cetera eo quo cepimus modo discurremus. Uter, expertus non artifex, an artifex non expertus certius operetur? Ne. Ne. Expertus non artifex artifice non experto certius operatur. The. Id patet. Ne. Verum id mihi potius patet, sic forte propterea ad reliquorum perquirenda applicandaque elementa me reddideris. The. Haud male sentis: huius rei elementa sunt hæc, experientiam singularium esse, actus & operationes circa singula versari: artem vero esse universalem. Responde ergo nunc. Experientia singularium est. Ne. Cedo. The. Et actus operationesque circa singularia sunt. Ne. Et id cedo. The. Ars autem est universalis. Ne. Est. The. Rursus expertus non artifex experientium habet: nam expertus est. Ne. Habet. The. Artifex autem non expertus minime habet experientium (nam esset expertus) sed sola circa universalis cognitionem. Ne. Ita est. The. Expertus igitur non artifex experientiam habet quæ est ad operandum circa singularia, certius operabit ipso artifice non experto non habente huiusmodi præditi ad operandum circa singularia. Ne. Ita esse oportet. The. Percipis ne hinc fieri, ut qui rationem habet, universalis sine experimento cognoscit, circa opus sepius operare contingere, cum singularia ignorent? Ne. Ego quidem non satis. The. Quomodo? Ne. Nam didici ex singularibus sensus, nobis memoriâ aggregari, ex memoriis experimentum: experientium autem mentis universale sequi, quod artis futurum sit principium. Qui igitur fiet ut quis artem habeat, & si artem, universale eius principium, & tamen non habeat experimentum? Itaque modo non mihi videtur quisquam universale cognoscens sine experimento: imo neque artem omnino sine experimento haberi posse. The. falsum ergo arbitraris præsuppositum, aliquem scilicet artificem esse, & non expertum. Ne. Id ipsum. The. O amice Neania bifariam artem aliquam nos acquirere contingit. Vno modo per propriam inventionem: ut si quem aspis percusserit, qui protinus epoto aceto se inde effectum sanum cognoverit: deinde compluribus alijs simili periculo detentis, semper & sepius eodem medicamine succurrit, talis profecto universalis cognitionem habet, quæ omni aspidem percussus, aceto sumpto levetur. Et qui hoc pacto in universalis artificis cognitionem devenit, ipsum experientium habere necesse est. Altero autem modo universalis & artis cognitionem alio docente nascimur: quemadmodum tu modo si meis verbis fidem præbueris quæ nuper dixi, universale habes cognitionem, quæ omnem aspidem percussum, acetum bibitum levet: cuius tamen tu minime experimentum habes. Ita fit amice ut qui sola doctrina artem sibi comparat, primum artifices sint, & universale sine experimento cognoscant, ignorentque & artis & universalis illius singularia, quod tu ignorare videbare. Ne. Non advertetis profecto, sed iam intelligo: id totum quod pertractavimus, de arte & artis cognitione quæ doctrina alteroque docente paratur, intelligere debemus.

Exhortatio ad virtutem.

Duplex artis acquirendæ ratio.

¶ The. Sapis modo, vltcrius pergamus, vtrū ipsorū honorabiliorē putas? Ne. Arti-
 ficē non expertū, sine id ego ostendā. Qui causas cognoscunt, ijs pfecto nescientibus
 causas honorabiliores sunt, artifices autē etsi nō experti, causas norunt, experti autē nō
 artifices, minime, erit itaq; artifex nō expert⁹, ex pto nō artifice honorabilior. The.
 Recte putas, nā cuius solū expertus quia cognoscit: artifex cognoscit ppter quid, in-
 telligo solū expertū, qui expertus sit, & nō artifex. Et hinc euenit vt ipsos architectos
 magni pcedamus, plurifq; faciamus, & magis honorem⁹ manoperarijs, nā scientio-
 res, sapientioresque reputamus. Ne. Ita est, sed sine perficiā. Quos ergo (vt dicis) me-
 rito scientiores, sapientioresque reputam⁹, honorabiliores sunt. Faciunt etē scien-
 tia & sapientia (vt sepius me audiuisse memini) suos possessores honorabilissimos.
 At solum artifices, scientiores sapientioresque nō imerito reputamus ipsis solū exper-
 tis intelligo tñ scientiores, sapientioresque, scienti atq; sapienti similiores, sit igit ite-
 rū, vt artifex nō expertus experto nō artifice honorabilior euadat. Rursum. Nōne
 qui docere possunt circa aliquid, honorabiliores censent⁹ ijs qui circa id ipsum docere
 nequeunt? The. Vt ais, est em̄ omnino scientis signū, posse docere. Ne. At solum ar-
 tifex docere potest, non autē solum expertus, sit igit vt artifex non expertus, experto
 nō artifice honorabilior habeat. Præterea, honorabiliores sunt qui intellectu sequū-
 tur, ijs qui sequunt⁹ sensum. Atqui solum artifices intellectu sequuntur, q; & causas
 solus cognoscere facit, solū autē experti, sensum, nō imerito ergo dictum est artificē
 nō expertum experto nō artifice honorabiliorē esse. Theo. Satis ostendisti, sed cur
 tot rationibus hāc argumentationē defecisti? quatuor em̄ effecisti, cum vnicum ha-
 beas elementum. Ne. Ob id ipsum, nā elementum hoc, qui causas sciunt: quos scien-
 tiores, sapientioresque iure reputamus: qui docere queunt, qui ve nō sensus, sed intel-
 ctus cognitionē sequuntur, honorabiliores censendi sunt: mihi quadrifidum esse vi-
 sum est, & a qualibet eius quatuor particularum, particulare sumi posse elementum.
 The. Nec imperite quidē ita perpendisse videris. ¶ Sed perge semper. Quis sapien-
 ti similiores, expertus, an sensum habens, artifex an expertus, architectus an manope-
 rarijs, cōtemplatiuus an actiuus? Ne. Quæstio hæc tota multas mihi partiales impli-
 care videtur: quæ suo sunt ordine digerendæ, hoc modo. expertus sapienti similiores
 est solum sensum habente, & artifex experto, & architectus manoperarijs, & con-
 tēplatiuus deniq; actiuo. Expertus siquidem, sensum habente sapienti similiores esse
 videtur propter hoc, quod artifici propinquior, similioresque euadit. Artifex autē vt di-
 ximus) scienti sapientique similibus habetur: vt si me cernente expertus aliquis cancrū
 superposito medicamine sanet, medicamenque illud diligentius obseruem, id ipsum
 cognoscens ego sensum habeo, nō experimentū: ipse vero & sensum & experimen-
 tū habet, estq; artifici & scienti similiores, qui ob experimentū sanandi habet certitudi-
 nem, ego vero solum sensum habens, minus similis minusq; certus euado. Et quod
 artifex experto sapienti similiores sit, & architectus manoperario, causam iam te-
 stigimus: quia quos iure scientiores sapientioresque reputamus, sapienti sunt similio-
 res. At concessum est artifices expertis, & architectos manoperarijs iure scientio-
 res sapientioresque reputari, sit igit vt artifex experto, & architectus manopera-
 rio, sapienti similiores sit. Sunt & aliæ causæ: quas ad ostendendū artificē nop expertū
 experto nō artifice honorabiliorē esse, adduximus. Verū q; contēplatiuus actiuo, sa-
 pienti sit similiores, nō vsq; adeo mihi cōstat, nisi forte dixeris contēplatiuū & ipsum
 sapientē idem esse. Theo. Idē certe, sed nō omnino. Nam omnis sapiens, contēpla-
 tiuus est: imo maxime cōtemplatiuus, sed cōtra non procedit omnē contēplatiuū
 esse sapientē. Quod quo modo fiat, intellige. intellectus duæ sunt vires, scilicet vis
 cōtēplatiua, cuius habitus sunt sciētia, intellectus, & sapiētia, & vis cōsultatiua: cuius
 habitus sunt ars & prudentia, ars quidem ad faciendum, & prudentia ad agendum.
 Et hæc, & quo pacto scientia, intellectus, sapientia, ars & prudentia abinuicem disse-

rant, ex hoc loco intelligere nō possis, sed morali philosophia. Ne. Hæc ego omnia
 superiore anno vna cum Didacto & Eutychemo meis coequalibus ab Eudamone,
 aliqua etiam ab Aristo audiui. The. Tanto promptius quæ dicere statui, deprehē-
 des. Omnem scientem ergo & intelligentē dicere possumus contēplatiuum vt po-
 te qui partis contēplatiuæ habitum habeat. Nean. Apparet. Theore. Non autem
 omnem scientem aut intelligentem dicere possumus sapientem. Nea. Ita est. The.
 Non igitur omnis cōtemplatiuus est sapiens. Nean. Neesse est. Theore. Sed nunc
 agamus. An talis contēplatiuus qui idem sapiens non est, & actiuo, & factiuo, hoc
 est & prudente & artifice, sapienti sit similiores? Nea. Mihi respondēdum est ita esse,
 sed tu causas adhibe. Theo. Qui magis causas cognoscit, arbitraris ne sapienti simi-
 liorem? Nea. Imo. Theor. Et qui causas necessarias, & vt aliter sese habeat impos-
 sibilis, & necessariorum, & aliter sese habere impossibiliū cognoscit, an causas ma-
 gis ijs cognoscant qui causas contingentes, & aliter sese habere possibiles, & contin-
 gentiū, & aliter sese habere possibilium cognoscunt? Nean. Magis cognoscunt cau-
 las, qui necessarias & necessariorum cognoscunt. The. Et omnis sciens (quē & con-
 tēplatiuum esse fassus sumus) necessarias causas & necessariorum cognoscit, est enim
 scientia, necessariorū, & impossibiliū aliter se habere. Et actiuus & factiuus causas
 contingentes & contingentium cognoscunt: quippe cum ars & prudentia circa contin-
 gentia & aliter sese habere possibilia sint habitus. Ne. Ita est. The. Omnis igitur con-
 tēplatiuus, qui & idem sapiens non sit, & actiuo & factiuo sapienti similiores est. Ne.
 Recte sequitur. The. Docte adulescēs, si totum elementū percurrere vis, videre po-
 tes quo ad singula, contēplatiuum ipsum, qui idem etiam sapiens non fuerit, & actiuo
 & factiuo omnino sapienti similiores. Nam vt diximus, magis causas cognoscit, sa-
 pientior iure reputari debet, versatur enim circa æterna, vt & ipse sapiens, magis
 docet, nā per causas certissimas, impossibilesq; vt aliter sese habeant, magisque intel-
 lectum sequēs, sequitur enim primam, stantem & supremam intellectus portionē,
 in qua ipsa Pallas & ipsa sapientia arcem suam locauit: ex qua vt ex altissima spe-
 cula cælestia contēplatur, ars vero & prudentia sequuntur inferiorem, quæ oculos
 a mortalibus nunq; deflectunt. Ne. Mirum in modū hæc audiens oblector, & claris-
 sime intueri videor quæ loqueris, trahisq; me desiderio illius altissimorum contē-
 platricis sapientie. The. Iterum vter sapienti similiores est, qui magis propter se habi-
 tū habet, an qui minus prepter se? Nea. Qui habitū habet qui magis sit propter se.
 nā ex quinta sapientis conditione admissus q; sapientia habitus sit maxime propter
 se. The. Recte iudicas. At scientie ipsæ omnes magis propter se sunt arte et paudentia,
 quæ immediate ad vitam, vsum et necessitatē ordinatæ sunt humanā. Inuentis
 enim olim omnibus quæ sui sunt, et necessitati succurrunt humanæ, Aegyptij sacer-
 dotes perquirendis disciplinis vacare cœperunt, omni vite semota sollicitudine: pri-
 mūq; ferunt tunc mathematicas disciplinas inuentas fuisse. Oportet igitur contē-
 platiuum eum qui inferiores habet scientias, et actiuo et factiuo, ipsi sapienti similio-
 rem esse. Ne. Oportet. ¶ The. Dic age rursum, qualē dicis sapientē? Ne. Maxime
 omnia scientem vt contingit. Et tamen si elementum percipere videar quo id efficere
 possim, te tamēo Theoretice monstrante videor quoquo pacto mihi clarius intelli-
 gere. The. Cū tibi ita persuadeas, ego id libes efficiā. Qui scientiā habet vniuersa-
 lissimam, omnia maxime scit vt contingit, nā qui vniuersale cognoscit, quoquo pa-
 cto cognoscit et particulare: quod cōtra nō oportet. Ne. Ita est. The. Sapiens autem
 scientiā possidet vniuersalissimā. Nam quid vniuersalius ipso maxime ente, a quo
 vniuersa pendent entia? Quæ deniq; ratio notione entis vniuersalior, cuius appella-
 tionē nulla effugiunt? Ne. Nihil certe maxime ente vniuersalium mihi esse videtur,
 vt pote quod existimē vniuersorum causam esse, entisq; notione nihil iterum mihi
 occurrit communius. The. Sapiēs igitur eam ipsam scientiam, habens quæ maxime

entis, atque entis notionum est, scientiā habebit vniuersalissimā. Ne. Liquido constat. The. Constat igitur etiā ipsum maxime omnia scire vt contingit. Ne. Constat ex ijs que diximus. The. Scit certe maxime omnia, in applicatione ad ea ipsa, & rationes ipsas quibus cōsiderat, vt ad ens, vnū, verū, bonum, potens, necessariū, & similia. ¶ Qualem iterū eum dicis? Ne. Difficillima cognoscentē. nullus enī q̄ scitu facilia cognoscat, sapiens esse censebitur. The. Verū: sed ad propositū adduco, vniuersalia, & que a sensu sunt remotissima, nobis cognitu difficillima sunt. Ne. Nil mirū. The. At sapiens talia vniuersalia contēplatur: nā suprema illa atq; honorabilissima nature entia, quæ sola mente adeunda sunt. Ne. Ea ipsa contēplatur. The. Vt enī naturalis philosophia mundum sensibilem contēplatur, & a rebus variabilibus nunq̄ oculū detorquet, ita hæc diuina sapientia mundū intellectualem & archetypū nunq̄ admirari desinit. Putas ergo nos vane dixisse, sapientē difficillima cognoscere? Nea. Non temere, sed bona ratione id effectum est. ¶ The. Qualem iterū ipsum putas? Ne. Scientiā habere certissimā. The. Habet proculdubio, quod hac ratione cognoscimus. Tres Peripatetici modos ponunt quibus scientiarum altera alteram certior rem esse contingit: vt que causarum est, certior ea est quā præbet effectus, & que intelligibiliū, ea quam sensibilia ministrant, & que simpliciorum, ea iterum quæ compositorū existit. Nea. Ita certum est. The. Quid igitur de ea sentis scientia, vbi hæc tria conueniunt, vt quæ est causarum, intelligibiliū, & simpliciorum? Nea. Certa est admodum. The. Et ea que maxime causarum, maxime intelligibiliū, & simpliciorū omnium est. Nea. Hæc ceteras certitudine antecedit, omniumque certissima est. The. Age nunc, sapientia maxime causarū est: nā earum que causæ causarū sunt, & quibus nullæ vltiæ sunt causæ, & maxime intelligibiliū, & que solo intellectu in se recepti acuminē vix tenuiter adeunda sunt, & simpliciorū omnium, vt quæ prorsus cōpositionis omnis, & actus & potentie sint expertia. Sapiens itaque hanc sapientiam obtinēs, scientiā, habet (vt diximus) certissimā. Ne. Habet vt diximus. The. Dic quæso bone fili Neania si quis te adeat sapientiā traditurus, & opinioniones narrēt, hanc confutet, vt vnam quancunq; alteram defendat, hanc & hanc quomodoconque concordet, arbitraris ne talem idoneum sapientie præceptor ē? Ne. Indignum hoc o Theoretice mihi esse videtur: quandoquidē fastidimus hanc omnium esse certissimam, & opinio maxime sit incerta, que animum huc atq; illuc euagatum impellit: a qua se suapte natura explicare cupit: vt oculus lucem quærens, a tenebris, & puppis naufragiū timens, a turbine. The. Non est dissona tua hæc de oculo comparatio. Vis ergo, q̄ hæc scientiarum sit certissima, hinc fieri vt minime omnium opiniones admittat, hæcque summopere vitet tenebras? Ne. Ita volo. The. Nec iniuria ita sentis. Sed talem offendere præceptorem, haud facillimum est. Rara avis in terra est, nigroque simillima cygno. Rara avis, & fuluo longe pretiosior auro. Longo tēpore a Socrate quæsitā, sed nunq̄ inuenta. Que nos pertractamus o amici, non sunt nisi quædā tenuia præludia ad ipsam sapientiam, & quæ speciem tenebrarum ad ipsam lucem referunt. ¶ Sed proficiscamur. Qualis iterum est sapiens? Ne. Maxime singulorum causas assignare potens, nam vniuersalissimas causas, et quæ omnium sunt causæ, ipsum cōsiderare iam concessimus. The. Verum quidem concessum est, et quauis hac ratione contentus esse possis, addere etiam possumus, sapientē omnia scire vt cōtingit, concessum esse. Ne. Concessum. The. Ex quo iterū efficitur, vt sapiens maxime singulorū causas cognoscat. Maxime enī scire arbitramur, cū causas ipsas cognoscimus. Nea. Verū. The. Sic maxime singulorū sapiens causas assignabit. Ne. Ita est. ¶ The. Qualis itē sapiens? Ne. Scientiā habens maxime propter se, sciendique gratia expetibilem. The. Nec immerito, si scire propter se esse putas. Nea. Puto. The. Et magis scire, magis propter se. Ne. Magis. Theo.

Tres certiorū scientiarum modi.

Opiniones a mera physica reiectas esse.

Quæ sapientis singulorū causas assignat.

Maxime itaq; scire, maxime erit propter se, & maxime scientia, maxime propter se scientia. Ne. Sequit̄. The. Sapientē aut̄ concessimus maxime omnium habere scientiam, nā maxime sit. Ne. Concessimus. The. Habet igitur sapiens maxime propter se scientiā, sciendique gratia expetibilem. Ne. Habet haud dubie. ¶ The. Deniq; qualem dicis esse sapientē? Ne. Scientiā habere principalissimā, & omnium maxime liberā. The. An ne putas maxime scientiā diuinissimā, certissimā, maxime omnium causas adducere potentē? & que causæ causarum contēplationi insistit, cuius gratia agenda sunt singula (hæc enī est vniuersi cuiusq; omnino bonum, imo vero in vniuersa natura optimū) principalissimā esse? Ne. Quid ergo ni putem? The. Et hæc eandē, & que maxime omnium propter se sit maxime liberā: quæadmodū eū hominē liberū diximus, qui suimet & nō alterius causa sit. Ne. Ita sentio. The. Sapiens aut̄ talem habet scientiā, que scilicet maxime scientia est, diuinissima, illorū diuinissimorū, cognitūque difficillimorū (vt diximus) entium contēplatrix, certissima, maxime singulorū causas assignare sufficiens, causæ causarū contēplationi insistentes, & maxime omnium propter se. Ne. Hæc omnia vera, modo sit aliquis sapiens: sed rarā auem esse dicis. The. Nihil ad rē, sit, an nō sit, modo esse possit. Fit itaque ex ijs que concessimus, sapientē scientiam habere principalissimā, & maxime liberam. Ne. Fit certe. ¶ The. Quē sensuū maxime diligimus? Ne. Visum: quod satis cognitu proprium esse puto. nā omnes homines natura scire desiderāt: visus aut̄ maxime sensuū plura nos cognoscere facit, pluresq; rerū differentias ostendit, nā omnia corpora quodam modo colore partici pant: nolque maxime sensuum, sensibiliū cōmuniū is sensus certos efficit. Et reuera quoties ad lucidam illam beatissimorum entium regionem visum atollo, oculos ipsos diligo, agoque gratias optimo naturæ parenti, q̄ me luminibus ad illam felicem regionem intuemdam ornauerit. Theore. Hæc profecto pietas probanda est: verum etiā tu cum cælum ipsum intuebare, potius dicere debuisses. O vos beatissimi & optimi huius lucidissime regionis ciues & incolæ, qui his moribundis oculis adiri non potestis, gratias ago vestro, totiusque naturæ, omniumque suæ præ cogitatum omnem optimo parenti, vobisque ipsis, qui mihi alterū oculum impartiti estis, quo vos cæcutiens adeo, ad quos aspicio: hunc mihi (sensu brachijs, manibusque complois vos oro) illuminat, quo vos feliciter videā, contempler, laudem, & amem. Ne. Verum certe prius ad illum internum oculum cogitare debuissem, obq; illum esse pium, a quo etiā ipsa nascitur pietas: sed dico vt mihi parum prudenti euenit, minus bonū cognoscētī, & melioris ignaro: ex quo coniecto nō abs re nos maxime sensuū visum diligere, cognoscendū scilicet gratia, & per se. The. Recte aperis, nam propter essendi necessitatem forte putas tactum magis diligendum, pariter & gustum: & ad plura tum maxime per accidens cognoscendū, auditum. Ne. Ita ex Aristotelica philosophia sentio. ¶ The. Sed tu assumpsisti, oēs homines natura scire desiderare: vbi mihi aliquātis per insistendū esse videt̄, an visus faciat scire: nisi forte visionem scientiā esse putes. Ne. Neq; visionē, neque auditionē, neque omnino sensum vllum scientiam esse puto: visus tamen, sicut & auditus, facere scire cōcedi potest, vt instrumentum machinamentūque quoddā ob nostræ intelligēdi conditionis infirmitatem requisitum, qui nihil intelligimus vnq̄ nisi mens nostra sensibilibus sit excita: visus autem inuentioni q̄ accommodatissimus est: auditus vero, vt ab altero suscipiatur doctrina. Ad hoc tamē illud assumpseram, q̄ vnūquodq; ad optimam eius operationem suapte naturā inclinatur: vt fertilis arbor ad optimum quē efficere possit fructum, & suauis redolensq; plantula ad suauissimū redolētissimūq; (quem sua afferat natura) strosulum: & si suauiore pulchriorēq; efficere possit, nō impedita arbitror efficeret. The. Efficeret indubie: nec iniuria. Nititur enim vnū quodque, vt ipsi summo pulchro, ipsique bono optimo (quātū fieri potest) similius euadat. Ne. Scire autē & intelligere, optimā existimauit hominū operationem: hoc

Grata iri deum pietas.

Pulcherrimæ naturæ conatus.

mines igitur natura & scire & intelligere inclinatur: quare & ea natura desiderant. Nihil enim aliud mihi coniecto natura desiderare, quā ad aliqua natura inclinari. Modo homo illas optimas suarum naturarum operationes nisi sensus adminiculo consequi non potest, & maxime visus, nihil mirum igitur si illa mihi propositione (quæ admodum etiā in libello notata videri assumpserim. The. Scite loqui videris. Nā scire & intelligere secundum sapientiam (quæ utriusque complectitur) optime sunt hominis operationes, optimaque eius officia. Et utriusque naturam suam perfectionem desiderare videtur, non modo summam, sed & eas omnes quæ inferiores, infraque summam existunt: meliores magis, & optimam maxime. Ne maxime igitur omnis homo desiderat esse sapiens. The. Natura videlicet: & omnis homo ad hoc nascitur, ut sapiens fiat, suamque contempletur, imo omnium factorum: sicut vnaqueque arbor, ut suo tempore optimum quod natura potest, afferat fructum, sed neque omnis homo id assequitur, neque omnis arbor optimum suæ naturæ semper affert fructum. Ne. Gratia. The. Oretice, optimo rerum omnium parenti, qui omnem hominem ad tantum altum bonumque finem creaverit, ad ipsum scilicet contemplantum & amandum: & cum ego de numero hominum eius pietate sum vnus, me ad eundem finem creavit. The. Creavit Neania & te, & me: & gratia sunt illi. Stude igitur ne similis fias infructifera virgula, quæ ad optimum fructum insita sefellit hortulanum. Fructus quæ tu & ego totius naturæ hortulano debemus, sapientia est, eiusque secundum sapientiam cognitio. ¶ Sed adhuc Neania intactum reli-
ctum est, cum nos vna ipsi conveniamus, te & me, ceterosque hominum ea quæ nos perficiant, natura desiderare, an tale desiderium, talisque naturæ appetitus ad concupiscibilem, irascibilem, an ad rationalem partem attineat: hæc enim tria, concupiscibilis, irascibilis, & voluntas, appetunt, quod forte indagine dignum reputas. Ne. Dignum equidem. The. Quid ergo ais: cum tu natura scire desideres: an id desideres parte concupiscibili, an irascibili, an voluntate ipsa, & rationali? Ne. Non certe mihi videtur. nā hæc desiderandi affectiones apprehensionem aliquam sequuntur: ut apprehenso delectabile cupimus, apprehenso parvipedem irascimur: & voluntas ipsa consilio deliberationeque freta, rem vult aut renuit. The. Bene sentis de iis accidentariis appetitibus qui in nobis sensum cognitionemve sequuntur: sed de iis quæro, quæ nobis natura assunt, quo pacto etiam res inanimæ appetere conceduntur, ut (quæ admodum dicebas) qui sit quædam in bonum natura inclinatio. natura enim semper ad optimum tendit, ad bonumque eius omnis conatus. Et ea quæ nos ad imperfecta trahunt, præter naturam sunt, & quædam naturæ in sua genitura impeditæ inualtitudines, impotentique: quæ admodum si morbidus homo filium gereret ad paternam corporis inualtitudinem pronum, talis pronitas inclinatioque haud desiderium naturæ est, sed ex naturæ impedimento proficiscitur, præterque naturam evenire videtur. ¶ Ne. Ita videtur: & sic forte concupiscibilis, irascibilis & voluntas in eo appetitus significationis usu, natura scire desiderat & appetit. The. Cupiditas cupiedique facultas desiderat ea quæ ipsam perficere nata sunt, ad illa que inclinatur. Ne. Sane. The. Num etiā appetit ea a quibus nullo pacto perfici possit? Ne. Minime. The. Nā talis naturæ conatus irritus vacuumque esset. Ne. Profusus. The. Num scientia, intellectus, sapientia, cupiedique particula perfici potest? Ne. Non videtur. The. Neque ita animosa, irasciedique virtus. Ne. neque animosa. The. non igitur concupiscibilis irascibilisque aut scire aut intelligere natura desiderat, ut aiebas. Ne. Dubitavi. ¶ The. Age videamus nunc an ad rationalem appetitum & voluntatem ipsa forte attineant. Ne. Ita esse opinor. The. Hoc consideremus, cuius scire, intelligere, & sapere, scientia, intellectus & sapientia perfectiones sint. Ne. Intellectus indubie. The. Sunt ne in voluntate? Ne. Minime, ut mihi videtur. The. Sunt ergo intellectus perfectiones. Ne. Sūt. The. Et modo concessimus utriusque naturam suam perfectionem natura desiderare, ad eamque natura inclinari. Ne. Concessimus. The. Est igitur naturæ tale desiderium, pulchrumque ad bonum conatum, ipsius intellectus. Ne. Oportet. ¶ The. An scientia, intellectus, & sapientia, in intellectu agente, an possi-

Quomodo
aniata &
quo inani
mata ap-
petunt.

bili perfectiones sint? Ne. Possibili certe. The. Appetit igitur natura intellectus possibilis & scientiam & intellectum & sapientiam, quandoquidem unumquodque suam perfectionem natura appetat. Ne. Necessè est. The. Intellectus autem agens quid? Ne. Inscius sum quid dicam. The. Oculi ne suapte natura ad videndum inclinatur, & intellectus ad intelligendum? Ne. Sic est. The. Vbi & ipsa est visio, quæ oculi perfectio est? Ne. In oculi potentia. The. Perite, appetit ne ergo oculi potentiam visionem quæ ipsam perficit? Ne. Appetit. The. Efficitur ab ipsa visione ut potentia. Ne. Ut potentia. The. Et anima quæ actus in oculo est, appetit ne etiā visionem ipsam efficere in sua potentia? an potius appetit esse vacua, otiosaque? Ne. Minime appeteret se esse otiosam: sed appetit visionem efficere. The. Et visionem efficere nunquid non ipsius illic existentis animæ perfectio est? Ne. Est. The. Et magis quidem, quæ visionem in se ut potentia recipere: quandoquidem aliquid magis agendo assimilatur bono optimo summo rerum omnium auctori, quæ patiendo, magis igitur anima oculi visionem appetit, quæ eius potentia: quia visio ipsa magis sit ipsius animæ perfectio, si vera sunt quæ supra concessimus. Ne. Oportet. The. An intellectus possibilis scientiam, intellectum, aut sapientiam efficiat? Ne. Non, sed recipit, ut potentia oculi visionem. The. Quid ergo? Ne. Intellectus agens. The. Ut anima in oculi potentia efficit visionem. Ne. Idem. The. Appetit ne intellectus agens in possibili esse vacuum, otiosusque? Ne. Minime, ut mihi videtur, quanto bono optimo summo pleno longe similior euadit. The. Rationem habes, appetit igitur scientiam, intellectum & sapientiam in sua potentia efficere, talesque sibi pulchras parare perfectiones. Ne. Profecto. The. Talesque admodum pulchras & bonas operationes facere, est ne sua perfectio? quandoquidem similior est per id ipsum summo ex se semper summam signanti sapientiam: & magis quidem quæ pati. Nea. Proculdubio. The. Cum itaque scire, intelligere, & sapere, intellectus agentis sint perfectiones, & magis (ut mecum concorditer sentis) quæ ipsius passibilis, intellectus agens etiā illa appetit, & vel magis quæ ipse passibilis. Ne. Ita certe est. The. Appetit igitur scientiam, intellectum & sapientiam intellectus possibilis ut potentia, & intellectus agens ut efficiens. ¶ Sed quando tam longe digressi sumus, paululum adhuc longius progrediendum est. Si quis te percotetur, cupiditer arum adolescens, cum omnes homines & scire & intelligere & sapere natura cupiant, & tale naturæ pulchrum desiderium, ipsius intellectus sit & agentis & potentie: an appetitus talis intellectus potentie, sit ipsemet potentie intellectus, an affectio quædam illi natura inhærens? quid responderes? Ne. Me huius questionis enodandæ ineptum, meque huius rei inscium esse. The. Age dic, quando oculus ad videndum natus sit, anima quæ in oculo est, natura visionem appetit? Ne. Concessimus. The. An seipsa, an affectione quadam quæ ipsi insit? Nea. Seipsa, ut mihi videtur. The. Et intellectus agens, scire, intelligere & sapere appetens? Ne. Seipso etiā, nā actus sunt quorum non est pati & recipere, sed agere. Theore. Probe, paterentur enim, non igitur ad natura appetendum, affectio quædam requiritur. Ne. Non in actibus. The. Et potentie seipsis se habent ad patiendum & recipiendum, ut actus ipsi seipsis ad agendum? Ne. Apparet. The. Sicut igitur actus ad naturalem agendi appetitionem, affectionem non requirit, sed anima in oculo, & suus natura videndi appetitus subiecto sunt unum, sola vero ratione duo, & intellectus agens, & suus sciendi, intelligendi & sapiendi naturalis appetitus consimiliter: ita potentia ad naturale patiendum desiderium haud affectionem requirit, quæ rationem ille ipse sit appetitus, sed potentia, taleque desiderium subiecto sunt unum, & sola ratione dissona. Ne. Bona ratio videtur ita esse sentiendum, sic enim suapte natura, & non per alterum, suam perfectionem appetere cognoscetur. ¶ The. Sed modo an appetitus ille sciendi, rationalis appetitus existat, nondum discussum est: dixisti tamen scientiam, intellectum & sapientiam non esse in voluntate, ex quo non conficitur voluntatem illa natura non appetere, cum etiam illa eadem in intellectu non sint agente, quem tamen probauimus illa natura appetere. Nea. Non

plane sentio quo se sit vertendū. **The.** An voluntas sciētiam amat, intellectū, & sapientiam? **Ne.** Amat. **The.** Nonne natura illa amat, & magis forte virtutibus ipsis, quę in ipsa existētes ipsam perficiāt? **Ne.** Videt. nā magis bonū magis natura amat. **The.** Et illa natura amare, est ne ipsius voluntatis perfectio? **Ne.** Est. **The.** Quāto similior hoc ipso euadit ipsi summo bono, quod est infinitus amor, infinitaq; amādi ratio. **Ne.** Certe. **The.** appetit igitur volūtas rationalisq; appetitus natura sciētiam, intellectū, & sapientiam scire, intelligere, & sapere: imo volūtatē ea natura amare, est illa eadem natura appetere. **Ne.** Mihi certe videtur. **The.** Vt scilicet amice sunt amabilia, voluntateq; affectabilia. **Ne.** Hęc ita sese habere mihi pulchre videre videor. **Sed** o Theoretice, cū hęc quę diximus, intellectus agēs, intellectus possibilis, & volūtas natura desiderēt, an tria sunt re ipsa distincta desideria, an reuera subiecto essentiaq; sint vnū, cui⁹ esse & ratiōes diuersę sint: vel quomodo aliter? **The.** Chare Nea, an intelligis animā (quę vt separetur facta est, separataq; operetur) propriū actū propriāq; potentiā habere? Potentiā dico ab hac sensibili corporea & defecabili potentia alterā, quę quidē vere in se constat, nō fluxa, nō marcescibilis, distrahibilisq; virtutibus, scientia, ipsaq; denique sapientia adornabilis: & illū actū, illā non esse potentiā? **Ne.** Ex philosophia didici. **The.** Intellectū agentē dicis ne illū actum esse? **Ne.** Dico. **The.** Et appetit: dicis ne suū esse appetitū? **Ne.** Probatū est. **The.** Et intellectum possibilem dicis etiā esse potentiam illam quę in se vere constat, in defluxa semper, semperque substantia eadē? **Ne.** Dico. **Theo.** Et cū appetat, dictum ne esse appetitū? **Ne.** Dictum. **The.** Et iam consensisti animę nostrę actum propriā eius non esse potentiā. **Ne.** Consensi. **The.** Non est igitur ipsius intellectus agentis desiderium ipsi scilicet actui idē, intellectus potētisq; desiderium, quod quidē potētis idē est. **Ne.** Certe. **The.** Sunt igitur subiecto, essentia, re; ipsa intellectus agentis & intellectus potētis, duo distincta diuersaq; desideria. **Ne.** Oportet. **The.** An putas animę nostrę vnū vere actum vnūque vere esse potentiā? qui quidē animę actus in propria potētia rationales intelligēdi, memorandi & volēdi facit operationes, quas potētia ipsa recipit: & actum illum vnā simulq; cū potētia cōstituere intellectū, memoriā rationālē, & voluntatē, vultum scilicet diuini luminis supra nos deī pietate signatum quēadmodum anima simul cum oculi potētia constituit oculum, & illa eadē cum simili potētia auditum & odoratum. **Ne.** Audiui. **Sed** hęc eadē a te repetita fuisse, mihi q̄ gratissimū est. **The.** Intellectus igitur, memoria & volūtas hac ratione subiecto essentiaq; sunt vnū, & ratiōe tria: quēadmodū gustus, tactus & appetitus in lingua. **Ne.** Sit ita. **Theo.** Non igitur appetitus voluntatis, & appetitus intellectus subiecto essentiaque discrepant, sed ratiōe sola: sed omnibus subiectū essentiaq; est eadē, vt agens agentis, & potētisq; possibilis, & totius totī. **Ne.** Apparet. **The.** Et vt de voluntate prælocuti sumus, ita de illa rationali fœcūdaque memoria sentiēdum est. **Ne.** Sed tu nū ponis plures intellectus, voluntates & rationales memorias, cum ipsorum cuiuslibet ponas agens, possibile, & totū? **The.** Non fili: sed cum dico intellectum agentem, perinde est ac si vocē animam in oculo oculum agentem: & cum voco intellectum possibilem, perinde est atque si vocarē oculi potētiā oculum possibilem. non tamen dico simpliciter animam quę in oculo est, esse oculum, neque potētiā oculi esse oculum, sed oculus nomen totius est, & actus, & potētia. Ita neque simpliciter dico intellectum agentem esse intellectum, sed intellectum agentē: neque intellectum potētis esse intellectum, sed intellectum possibilem. Et ita de memoria agente & possibili, volūtatē agēte & possibili. **Sed** intellectus, nomē totius & actus & potētis simul est: & rationalis memoria, et volūtas. **Ne.** Sic ergo intellectus agēs et actus intellectus idem sunt, et intellectus possibilis et potētia ipsius intellectus idem, et voluntas agens, et actus voluntatis. **Theo.** Prorsus vt ais omnino in his et reliquis consimiliter. **Nea.** Quam pulchre mihi confirmare videris quęcunque de anima

29

30

31

- maxie scitu digna putauī. **Sed** o Theoretice, nō sim tibi molestus si de hac re vnū quiddam scisciter. **Theo.** Sciscitare. **Nea.** An sicut intellectus agens & possibilis pariter vnum constituunt intellectum, ita appetitus agens & appetitus potētis vnū cōstituunt appetitū? **Theo.** Prorsus. **Ne.** Totus ergo animę actus vnā cū tota animę potentia, vnum constituunt appetitum. **Theo.** Vt ais, qui vnus est pariter & trinus. **Nea.** Ratione scilicet: intellectus, memorię, & voluntatis. **Theo.** Sic est: & iterum eorum quilibet cum vnus sit, pariter est trinus. **Nea.** Re tamen puto: actus scilicet, & potētia, & totius. **Sed** quem existimas perfectiorem, et magis vnum, an actus, potētia, an totius? **Theo.** Quod existimas perfectius, magisque vnum, lineam, seu perficiem, an corpus? **Nea.** Corpus profecto, quod pulchro ternario perfectum est. Id ipsum, vt qui longe videre sim ineptus, haud percipiebam, totum totiusque appetitum suo pulchro ternario consergere perfectum: itaque naturam, imo vero ipsum naturę opificem, perfectum omne suo ternario complere. Et adhuc ternarium intellectus, memorię et voluntatis perfectiorem esse, quādoquidem sit magis vnus. **Theo.** Diuinum ingenium mihi habere videris: ipsum excoile, vt ipsum in suo (quod vides) per pulchro profecto; ternario, et tribus perfectis sine quacūque ipsorum adinuicem cōpositione subsistente (cū omnino substantia sint idem) ad illud perfectissime vnū et trinum sese erigat, et digno cōtemplationis officio, vberē memoriā, pio profectoque amore prosequatur. Superant ne tibi alia quę queras? **Ne.** Nulla. **Theo.** Vis ergo ea quę diximus paucis recolligamus, vt firmiori memorię mandes? **Nea.** Maxime. **Theo.** Quasi a proposito per otium ludentes longius euagati diximus,
- 1 **Om**nem hominem maxime natura desiderare esse sapientem.
 - 2 **Id** naturę desiderium non esse concupiscibilis, irascibilis, aut rationalis particulę, sensum cognitionem ve sequens.
 - 3 **Quod** nō sit cōcupiscibilis partīs aut animosę, vt et quędā naturę inclinatio est.
 - 4 **Quod** talis naturę appetitus quo scire, intelligere et sapere natura desideramus, ipsius sit intellectus.
 - 5 **Intellectum** possibilem vt potentiam scire, intelligere, et sapere natura desiderare, agentem vero magis, et vt efficientem.
 - 6 **Tale** pulchrum naturę desiderium nō esse affectionem quandam intellectui aut agentis aut possibili natura inharrentem.
 - 7 **Quod** voluntas rationalisque appetitus, scientiam, intellectum, et sapientiam natura desideret, vt scilicet amabilia, voluntateque affectabilia sunt, et rationalis memoria, eadem vt memorabilia sunt appetat.
 - 8 **Intellectus** agētis appetitū re ipsa ab intellectus possibilis appetitū esse distinctū.
 - 6 **Naturalem** volūtatē appetitū et intellectus, omnibus cōformibus modis subiecto idē esse, sola ratiōe plura: vt agens idē est agentis, et patiens possibilis, et totus totī.
 - 10 **Quod** nō plures sint intellectus, nō plures rationales fœcūdeq; memorię, aut voluntates: etsi in vnoquoq; eorū agēs, possibile, et ex his totum subsistens reperitur.
 - 11 **Quod** appetitus agens et potētia, vnum constituunt appetitum.
 - 12 **Item** totum nostrę animę actum cum tota eius potētia vnum constituere appetitum, qui vnus est pariter et trinus. **Nea.** Subiecto scilicet vnus, et ratiōe trinus. **Theo.** Scilicet.
 - 13 **Denique** quemlibet illorum trium, vnum esse, et re ipsa esse trinum.
 - 14 **Hęc** omnia breuiter perstrinximus. Curemus modo vt reliqua absoluamus. **Ne.**
 - 33 **Curemus.** **Theo.** Quibus potētis reguntur animalia? **Ne.** Bruta plurimū imaginacionibus et memoriā viuunt, homo vero prudētia et arte. **Theo.** Imo vero o Nea, bruta his tribus, sensu, sensuali memoriā, et appetitū viuunt, in suaque diriguntur vita, et homo intellectu, rationali memoriā, et voluntate. Nam vnumquodq; natura viuat, vt quā optimas sua affert natura operationes efficiat. sic enim illi maxime

Breuis cō
rū quę dī
ta sunt e
pilogus.

bono ad quod omnia respiciunt, & ad quod omnia tendunt, similis euadit. Optima autem operationes ab optimis proficiscuntur potestibus. vivit igitur unumquodque secundum optimas suas potestates. atque meliores potentias sensu, sensuali memoria, sensuali appetitu bruta nullas habent: & homo diuiniore sorte potitus, intellectu, rationali fecundaque memoria, & voluntate. Ne. Verum. The. Vivit igitur bruta sensu, sensibilique memoria, & appetitu: & homo diuiniore suae naturae sorte sequens, intellectu, rationali memoria, & voluntate. Ne. Nepe. sic enim utraque in suo ternario pulcherrime illa summa quae optime possunt imitantur vitam. The. Ita est amice: solus homo est qui suae diuiniore naturae conditione neglecta, sponte deuiat, quique maualt bruto vivere similior sensum, sensualisque memoriae & appetitus sequens perturbationes, quae in diuina vultus diuini sorte suo perfectissimo assimilari principio: ut hinc intelligas bonum pedere & malum, praemium atque poenam. Sed vide ne te feceris bruto inferiori, quod nunquam sponte deuiat a sui principij quantumcumque potest assimilatione. itidem & ceterae res sensus rationisque immunes. Ne. Ipsum oro omnium principium, ut me, semper ex me quidem fragile & infirmum, erigat ad ipsum, & ad eius sapientiam, fecunditatem & amorem (quantumcumque ipse me capace fecerit) assimilandum. The. Pium tuum desiderium. Sed praedamus.

Quae animalia disciplinabilia sunt? Ne. Quae auditum & memoriam habent. nam talibus aliqua significare possumus, per quae sui directionique reddantur aptiora. The. Et maxime omnium homo: cui non modo terrena, caduca, ad horamque labetia significantur, sed etiam caelestia & aeterna. Nea. Ita est. The. Quae prudentiam? Ne. Sensum & memoriam habentia. nam haec futurorum videntur esse prouida. The. Quae etiam parum memoriae participat: ut apes sibi hexangulas domos fabricantes: phalangius in cibi venationem subtiliter telam texens: & formicae quae sibi cibum in aestate aggerant, ne hyemis asperitate aduentante domentur, deficiantque: ad quarum prudentiam contemplandam Sapiens imprudentem & pigrum mittit. Ne. Ita est. The. Et si auditum non participant, sed quemlibet sensum alterum, quid tum? Nea. prudentiam quidem ei sunt, sed non disciplinabilia, nam sensu discipline carent. The. Cognoscunt ne talia rationis expertia futurum, cuius tamen gratia agere videtur? Ne. Minime. nam ipsorum virtus cognoscendi superiorem, imaginatio est, quae solum praesens & praeteritum attingit. The. Probe admodum. non igitur prudentia sunt, quia praeterita futuris connectat ac comparant. Ne. Ita dicendum. nam ipsa utrumque extremum & praeteritum & futurum cognoscere oportet. Iam autem ea concessimus non cognoscere futurum. The. Memoria igitur in ipsis parum facit ad prudentiam. Ne. Scilicet. The. Imo etiam & sensus & memoriae expertia, vestigium prudentiae in se gerere videntur: ut arbores cum folia in cooperimentum fructus, & pulpam & duriores testam in seminis defensionem praeferunt. The. Sed quaero, si quodnam animalium praesentia, praeterita & futura discernat, adiuuicem conferat, & ex praesentibus & praeteritis futurorum facile sibi coniecturamumat, ipsum ne prudentius caeteris tibi esse videretur? Ne. Videretur. Et suspicor te velle hominem dicere. The. Sine. Nonne tibi videtur illud (quodcumque fuerit) propriam habere posse prudentiam, modo rationem haberet ad consultandum de prouidentia futurorum, quae prudentia ipsa respicit? Ne. Imo etiam eius sola prudentia propria esset, ut quae esset actiua recta cum ratione circa eius totius vitae bona, quae non sine futurorum consilio est. Et aliorum inferiorum prudentiae omnes improprie sunt, & quae longo interstitio & tenui quadam similitudine illius imitantur imaginem. The. Nonne tibi mirum videtur, si hanc similitudinariam habentia prudentiam, in suo ipso tenui admodum prudentiae vestigio semper imitantur summam prudentiam, nec unquam nec usquam deuiant: hoc vero in propria, & (ut ita dixerim) aliorum comparatione vera, minus ipsam imitatur? Ne. Id monstrum est, praeterque naturam contingere videtur. The. Ita tamen, amice, est. O nostram miserandam sortem: haud male suspicabar me hominem intelligere voluisse. Costat enim ipsum omnium mortalium disciplinabilissimum.

Solum hominem iter animalia a sua conditione sorte aberrare.

Quod homo animalium prudentissimum est.

num, prudentissimum, & optimum, qui solus omnium suam naturam non sequitur, suaeque naturae benignitate negligens, ea abutitur, cuius mali causam esse reor, quod seipsum non cognoscit. Magna perfecta sapientia est (ut vel id oraculo concedamus (seipsum cognoscere. Tu te ipsum o fili Neania cognoscere stude, & te aialium natura mauectissimum & prudentissimum esse momento (talis enim natura quilibet homo est) & tuae naturae benignitate semper sequere, adimoneque caeteros aequales tuos ut seipsos cognoscant, & quales sint natura videant, ad sapientiamque pariter (ut tu) aspirerit. The. Sed videamus an ipsum summe sapiens, quod omnia largitur abunde, nobis etiam ipsam sapientiam concesserit possidendam. Ne. Supra concessimus in eius operatione hominis finem consistere. The. Dictum quidem est, & verum. Quod non omnibus tamen ita esse visum est: tum quia maxime sapientia libera est, hominis autem natura, multis modis, ipsis seruauisa est. Ne. Si hominis naturam respiciamus (ita ex ipsis quae me modo docuisti, coniecto) omnium mortalium vel maxime liber est, & suimet causa: ita ut totius naturae opifex opus suum inter mortalia in homine perfectissimum consummasse videatur. Si autem ex accidenti seruus fiat, parum firmum est argumentum. nam & talis natura existimamus sapientiam, & non ex accidenti. The. Aiant praeterea deum, solum hunc sibi vendicasse honorem. & reuera deus summe sapiens est. sed de illa summa sapientia, quae a deo solus ut est seipsum cognoscit, seruum non agitur, sed de illius summae & verissimae sapientiae remotissima similitudine, quae ipsum, quantum nobis concessit esse felices, mente adimus. Ne. De similitudine scilicet agimus, cuius deum solum non possint dicere possessorem, qui eam ipsam omnis sapientiae possidet veritatem, ut modo dicebas. The. Mitto quod nonnulli dicant deum in uidere tamen bonum a mortalibus possideri: quoniam quidem omnium rerum optimo parenti ipsi quae summae benevolentiae inuidiam ascribere, maximum sit nefas. Estque id poetae dictum, euenitque hoc in loco ut vetus prouerbiū docet, quod multa mentiantur poetae. dicebant praeterea sapientiam, quae maxime diuina, maximeque honoranda sit, solum maxime diuino & honorando (qualis solus deus est) conuenire, ipsumque summe diuinum & honorandum deum esse, & ipsam summe diuinam & honorandam sapientiam, esse deam, quae de ipsa summa sapientia, imo omnis sapientiae veritate & aeterno exemplari verissime dicuntur, non autem de nostra hac similitudinaria, quae nos in ipsius verae contemplationem rapit & aduocat. quam solam caeterarum scientiarum a nobis in hac caduca vita possideri possibilem probauimus diuinissimam, maximeque venerandam. Sed tu dicis: nonne homines auspicati sunt philosophari quando apparuerunt aliqua quae ipsorum animos in admirationem traxerunt: ut solis ad nos conuersio & diuersio, nunc solis & lunae terrifici defectus, ostenta in aere visa? Nea. Ita inceperunt, ut opinor. Theore. Et admiratio nunquid sine ignorantia est? Nea. Non. The. Et naturaliter cupiunt illo ignorantiae vinculo solui. Ne. Scilicet. Theo. Quando unum quodque natura suum bonum appetat, illo autem solui bonum sit, & non minus diuina admirari caeperunt, ut an haec sensibilis machina temeritate quadam facta sit, semper aeternorumque ea ipsa perciat motus, an intelligentia sapientiaque aliqua gubernetur, & an huius pulchri rerum ordinis vnus author, vnus gubernator, an plures, arbitrarisane ipsos haec & similia cognoscere fuisse accessos? Ne. Longe magis quam sensibilia ipsa imo vero maxime, ut mihi videtur. nam ego, quem ipsorum comparatione caecutiētem talpam reputo, horum sempiternorum desiderio magis quam dici queat accendor. The. Sic accenduntur amice qui mentem puriorem habent, minusque corpore, corporeisque perturbationibus occupata. haec autem sine sapientia cognosci non possunt. Ne. Haud aliter. The. Putas appetitum illi, & naturale illud desiderium, irritum vacuumque esse posse? Nea. Minime. The. Nam summa illa plenitudo omnibus in rebus otiosa vitam vitat, ut rebus sensibilibus corporum magnitudinumque vacuum. Possessores igitur sapientiae esse possumus: & hic nobis ad nostrum principium, ad vniuersorum omnino bonum relictus est aditus. Nea. Haec proculdubio admiratio, admiratio

Quatuor rationes sapientiam habere possideri non posse concedentium dicitur.

neq; suscitatus appetitus, in melius decumbit. gratiæ sint illius largitori. The. Gratiæ, nosque naturam (quam nobis vsque adeo bonam munificus concessit) omni ex parte perficere iuuat. Nea. Iuuat. Theo. Sed sunt ne alia, quæ nunc tibi occurrant expedienda? Nea. Nulla. The. Quæ supersunt, reliquorum sunt librorum, & quæ maius otium requirunt, tibi autem nunc forte paruum est, & mihi itidem. sol (non longa mora futura est) a nobis suum subtrahet aspectum. Nea. Verum ais o Theoretice. sed aliquando alias cum se temporis opportunitas vltro dabit, non te mihi difficilem præstabis quo minus ea quæ superant, mihi manifestes. Theoretic. Me semper, modo sit temporis occasio, non modo facilem, sed quam facillimum habebis. Vale. Nea. Et tu o optime Theoretice nunc vale, in futurum que rursus tu semper optime valeto.

¶ Primi dialogi finis.

¶ SECVNDVS DIALOGVS METAPHYSICÆ

introductionis.

Theoreticus. Neanias.

Erus aduenis o Neania. Ne. Serus o Theoretice. nam pater meus hac ex vrbe modo rus cõcessit, qui me etiam plus q̄ velim remoratus detinuit. attamen siquid otij tibi suppetat (cõdicem attuli) a quæstionibus ordire, & qua velocitate voles transige. The. Ita optime fili & decet & oportet: nam nostris poris angustia premit. ne ergo multa prælocutione tēpus vane absumamus. ¶ Dic age, quid est causas esse secundū speciem infinitas? Nea. Si petas quid rei, nihil est. at si quid nominis, infinitæ secundum speciem diceretur, si ipsarum infinitæ essent species. The. Quo pacto? Nea. Vt si esset materia, forma, efficiens, finis, exemplar, species a prædictis altera, a b c d e f, semper nouæ a prioribus & sine statu causæ species. The. Probe. ¶ Quid est eas ipsas infinitas esse secundum directum? Nea. Quid rei nihil est. nã neque sunt, neque esse possunt. at quid nominis respondeo infinitas esse secundum directum, si in vnaquaque causarum specie ab vna in aliam alterius naturæ semper sine statu procederetur. The. Quo pacto intelligis in vnaquaque causarum specie? Ne. In quolibet quatuor causarum genere, vt in materia, in forma, in efficiente, atq; sine. The. Id ergo in materia pande. Ne. Materiæ secundum directum infinitæ dicerentur, si vna fieret ex alia, quæ iterum fieret ex alia, neq; vnq̄ vllum assequi valemus terminū: vt si hoc, vt terra, fiat ex aere vt materia, & aer ex igne, & ignis ex a vt ex materia variè diuersq; nature, & a ex b, & b ex c, & ita sine statu, materie ille secundū directū abirent infinite. The. Pande in forma. Ne. Formæ secundū directū in infinitū prodirent, si aliqua forma per aliam & alterius nature formam subsisteret, quæ iterum esset per aliam, neque vnq̄ in vltimam decumberetur. The. Id in efficiente. Nea. Causæ efficientes secundū directum infinitæ dicerentur, si effectus fieret enascereturque ab aliquo, quod iterum ab alio, nullo tandem termino reperto. The. In fine. Ne. In fine conformiter: vt si hoc gratia huius fiat, quod iterū alterius gratia fiat, nusquamque decubatur, series finium secundū directum probaretur infinita. essent enim fines secundum directum infiniti, si effectus alicuius gratia fieret, quod iterum alterius gratia fieret, neq; vnquã vbi stemus, terminum finemq; habeamus, qui alterius non sit gratia. The. Facis o Neania vt ingenui iuuenes facere solent, qui nunquã nisi præmeditati præceptorem adeunt. hinc fit vt ad singula quæq; quæ sita egregie sciteque respondeant, in graues tandem & scientificos viros euasuri. ita ne est? Ne. Ita, præmeditatus aliquantulū me tibi obtuli. Theo. Tanto, expeditus singula transigemus. ¶ Dic ergo, quot nos a veritatis perceptione disturbant & præpediunt? Nea. Quinq; Cõsuetudo audiendū falsa, eruditioque non recta, recte docenti

3 assentire nolle, nisi quod dixerit, vt mathematicus monstrat. nulli fidem præstare, nisi sensibile sit, sensibili ve constet argumento. nulla recipere, nisi alicuius virgite authoritate. non posse nisi parua degustare. ¶ The. Age nunc, an causæ secundum speciem infinitæ esse possint? Nea. Non possunt. nã omnes causas quatuor causarum speciebus, materia, forma, efficiens, & sine cõplectimur. nã itaq; hoc pacto sunt infinitæ. The. Satis de specie diuidua respondisti, de indiuidua aut non satis. Ne. Non dum teneo quid respondendū sit. ¶ The. Proficiscamur igitur: & cedo, an materiæ rectitudine prodeant infinitæ? Ne. Minime. nam bifariã dicimus ex aliquo aliquid fieri. Primo sicut ex imperfecto sit perfectū: quemadmodū ex puero dicimus fieri virum, & ex Isthmijs olim ludis Neptuno dedicatis fiebant Olympiæ. & ex, & post, hoc in loco eandem significantiam retinere videntur. Secundo, ex aliquo sit aliquid per generationem. At neutro dictorum modorum proceditur rectitudine in infinitum. In primo quidem cum ex imperfecto sit perfectum, vt cū ex puero sit vir. nã idē est ex quo fit, & quod postea perfectū est. nã itaque hoc modo proceditur in infinitū. nã semper ad aliud alterius diuersæque naturæ procedere oporteret. & si quod fit, & ex quo fit, eadē non sint, extrema determinata habent imperfectum & perfectū. at determinatis extremis, media quibus ab vno in aliud proceditur, infinita esse impossibile est, quippe quæ nunquam transiri possent. cū igitur fiat hoc ex hoc primo, seriei processus non abit infinitus. Theo. Recte ais. Ne. Neque quidē cum hoc fiat ex hoc, generatione, & secundo. Primo, quia illic extrema, esse, & nō esse, determinata sunt. Vbi autem extrema determinata sunt, media in infinitum prodire nequeunt. Secundo, quia cum hoc ex hoc generatione prodeat, ad consimilia tãdem fit reflexio. Atqui si hoc pacto materiæ procederent infinitæ, semper ad alterius naturæ materiã sine resilitione aliqua proficiscerentur & irent. nã itaq; materiæ secundum directum procedunt infinitæ. Tertio, quia cum hoc ex hoc generatione surgit, materia eadem numero est: & quod in vnius generatione sumitur, ab altero in corruptione dimittitur. The. Naturalis institutio huius rei fidē fecit. Ne. Et materia ingenuita est atq; incorruptibilis, et primum rerū sensibilibum sempiternū. nã igitur possunt materiæ in infinitum secundum directū procedere. ¶ The. Hoc pacto de forma, an rectitudine in infinitū prodire queat, expedi. Nea. Hęc mihi hæctenus facilia visa sunt, sed timeo sequentiã me maiore difficultate premere. sentio tamen respondendum esse, formas secundū directū haudquaquã infinitas euadere posse. primo, quia si hoc pacto infinitæ euaderent formæ, diffinitione complecti non possent. hoc autem irrationabile est. non igitur hoc pacto euadunt infinite. attamen haud plane intueor quo pacto forma propterea diffinitione cõplecti nequeat. The. Nec hoc quidem facile. Sed an putas aliam deberi formæ applicari diffinitionem, præter eam qua significamus formã dare esse rei, remiq; conseruare in esse? Ne. Nullã aliam. The. Albedo, quæ quædã forma est, quæ dat esse? Nea. Album: & ipsa præfens, album cõseruat. The. Nunquid dat aliud esse? Ne. Nullū. The. Et dulcedo dat esse. Nea. Accidētale scilicet, esse dulce. The. Et nullū aliud? Nea. nullū, quod norim. The. Si albedo esset per dulcedinē, & per nullū aliud, quid ais tum? nãquid posset albedo dare esse quod non haberet? Nea. non, mihi videtur. The. Et habet solum esse dulce: nam est per dulcedinem. Nea. Est. Theor. Non dabit igitur esse nisi dulce. Nea. Mihi quidem ita esse videtur. The. Age nunc, forma substantialis qua de nunc agimus, dat esse, & verius quidē, veriusque conseruat. Nea. Verū id est. The. Sed id, & quæ hæctenus dicta sunt, intelligo vbi formæ finite sunt. nūc autem ponamus earū seriei in infinitū excedere. vt sit a per b, & b per c, & c per d, & ita sine termino. Nea. Admitto. The. A non habet esse nisi per b, sicut album non habet esse nisi per albedinem, atqui b non habet esse nisi per c, non igitur b dabit ipsi a aut alicui aliorum esse b. nam nihil dat alicui esse, quod non habet. neque dabit esse c. nam c non

habet esse nisi per d. d enim ipsi dare esse, admittendo processum formarum infinitum, concessum est: et nihil dat ipsum esse quod non est. cum igitur c non potest alicui dare esse c, tanto minus b dare esse c potest. et ita de d, et quolibet aliorum argumentum labor. Nea. Ita omnino. sed quid tum inuenimus? Theo. Nullam dare esse. q si non dant esse, neque rem saluant, conseruātque in esse. Ne indubie. Theo. Si igitur forme infinitę euadant, diffinitione haud complectentur: quandoquidem illa quę maximam eorum ipsi conuenire videtur, ipsis nullo pacto aptari applicariq; queat. nea. Mihi sic esse oportere, iam ratione satisfactum esse videtur. Theore. Et eodem pacto intellige rationes quibus diffinitio completur, infinitas euadere non posse. est enim ratio, forma quedam. Nea. Perpendo hoc modo intelligentem infinita transire non posse. The. Perge igitur reliquas rationes absoluere. nea. Vt vis: Secundo, formę infinita interminataque serie non prodeunt. nam in illis formis semper magis esse deberet quę prior esset, et quę ante, ea quę deinceps: et prior posteriori dare esse. at ubi non est primum, neq; hoc pacto prius et posterius est. Theo. Et in rationibus? Nea. Consimiliter. nam prior, ea quę subsequitur, magis est: vt quę sit vniuersalior, et ex qua pendere debeat posterioris cognitio. At qui si infinitę essent, cum primum et vltimum non darentur, neq; medium itidē, neque priores et posteriores atq; deinceps. Tertio, quia si in infinitum prodirent, rerum scientia tolleretur. nam res ipsas contēplando, formę per quas constarent, sciri non possent. nam infinitę essent: infinita autem hoc pacto transigere intelligētem, impossibile est. quare neque res ipsę compositę scientur. The. Probe. nam totum suis ignotis partibus cognosci non potest: sed tunc ipsum cognoscimus, quando ex quot et qualibus compositum sit cognoscimus. Et si rationes ipsas respicimus? Nea. Itidem tollitur scientia. nam scire impossibile est nunquam ad indiuiduas species venire potētē. at si huiusmodi rationes formę in infinitum prodirent, nunq̄ ad indiuiduas species decumberetur. nam in infinito vltimum locum non habet. si autem vllę darentur, essent vltimę. Tolleretur igitur itidem scientia. ¶ Et efficiētias causas infinitum secundum directum progressum nō sustinere, pene consimilibus constare potest rationibus. Item & hac si sunt causę efficiētēs medię, & postremas esse necesse est. At efficientium causarum sunt medię, vt quę sint ab alijs, & a quibus alię sint. sunt igitur extremę. non enim aliqua mediarum, extrema esse potest. Theo. Quid hoc? Ne. Nam esset ab alia superioriq; efficiente, quę ideo potius, valentiorq; iure extrema & suprema dici mereretur. Quod si datur prima, in ipsis non euaditur in infinitum. itidē si datur vltima. Theo. Indubie. nam si essent infinitę, omnes medię essent, si medię vocare liceret (vt tu) quę ab alijs efficientibus sunt, & a quibus alię efficientes ortum sumūt. ¶ Sed quomodo, o Neania, si temporum sempiternus ordo, infinitaq; processerit series, vt plane sensisset Aristoteles, efficientes causę secundum rectitudinē non exeat infinitę? nam tu ab homophrone genitus es. Nea. Sum. Theo. Homophron autem a tuo auo, auus ab abauo, qui iterum ab atauo, & atauus a tritauo: & ita sine statu vllō proceditur, vt nunquam sit dabile efficiens primum a quo tu ipse processeris. Nea. Verum ais o Theoretice. attamen propter hoc efficientes causę non prodeant rectitudinē infinitę. nam non procedis ad eas efficientes quę euariantis dissimilisque sint naturę, cum a me ad patrem, a patre ad auum, ab auum, atauum & tritauum procedis. Si tamen infinitę secundum directum prodire deberent, semper ab vna ad alterius naturę alteram (vt dissimilium) progressio euaderet. Ob id etiam, q̄ de infinitis efficiētibus actu, mihi superior sermo haberi visus est. Theo. Et recte quidem. Nea. Nunc autem non de infinitis efficientibus actu, sed potentia obiectio procedit. non enim sunt aut fuerunt infiniti homines actu, a quibus ego processerim, sed potestate & appositione sola, quemadmodum posteriora tempora prioribus, sed non manētibus quidem, adduntur. Theo. Non obtuse dictum o Nea

Obiectio
nis dulcis
tio.

ania: & reuera infinita hoc modo esse efficiētia, est infinitas esse lineę partes, & infinitas partiales & in potentia materias sub dimensioe secabiles. at p̄pterea materię secundū directū nō prodeant infinitę. Nea. Ita plane Oneropolus, cuius ego discipulus & auditor sum, diceret. The. Adde fili, hypothesin, mundū perpetua serie (vt ne vnquā quidē inceperit) per durasse, falsum esse. quare & id quoque falsum infinitos processisse ex quibus tu p̄deas homines. ¶ Nunc autē expedi, fines ne infiniti secundū directū excedāt, an aliter? Nea. Minime p̄fecto excedunt. nā causę iā addi etę inhihent. Primo. nā finē diffinire difficillimū esset. The. Difficillimū, fili. nā quo pacto illius gratia esset, quę ab ipsa infinito interuallo, infinitisq; medijs distaret, vt quā per ea procedendo nunquā assequi valeat? Et si nō est illius gratia (quā tamē solā putare oporteret optimā) certe nullius alterius gratia esse videbitur. In ijs eā quę rectitudinis seriem seruāt, quod gratia prioris meliorisq; nō fuerit, neq; p̄fecto p̄fectioris minusq; boni gratia erit. Sed perge. Ne. Secūdo, quia neq; prioris & posterioris integra seruaretur cōditio, vt pote quę in infinitis locū nō habeāt vllū. Tertio, tolleretur scientia finis. Quarto, quia si vnus finis est gratia cuius oēs alij fines sunt, & non sit alterius gratia, vnus est oim vltimus finis, & nō extrahuntur fines in infinitū. At qui vnus finis est qui omnium aliorum finis est, & qui amplius nō est alterius gratia. alioquin in rerū vniuersitate nihil optimū. non igitur fines rectitudine extrahuntur in infinitum. Quinto, quia nihil esset optimum, imo neque bonum: & si quicquid optimum esset, nihil conaretur ad ipsum, quippe ad quod peruenire impossibile esset. The. Sic fili ipsius boni optimi natura tolleretur. nā ipsius natura esse videtur, ab ipso omnium pendere bonitatem, ad ipsum omnia tendere, & ipsius gratia esse omnia. modo nihil tēderet conareturq; ad ipsum: vt quod attingi (quemadmodum aiebas) haudquaquē valeret vnquā: conatusque ad id rei vacuus irritusque haberetur. Nihil itaque esset optimum, eiusque sublata esset natura: quo quidem non existente optimo, omnis alterius bonitatis fonte & principio, vt nullum alterum & posterius bonū sit vllum, necesse est. Tibi ne ita videtur? an secus? Ne. Ita plane. Theor. Absoluē igitur. Nea. Sexto, neq; intellectus vllus esset actiuus, quādoquidē intellectum actiuum finem habere ubi quiescat, necesse est: nullum autem haberet. The. nam in infinitum prodire: neq; manifestum est, intellectum actiuum, administratiuumque, ipsius contemplatiui gratia esse: & ipsam actionem, et prudentię administrationem, contemplationem et sapientię gratia. Contemplationem autem et sapientię optimorum iam posuimus. Tolle igitur optimum: contemplationem tollis, et contemplantem intellectum: quare et actionē, actiuumq; intellectum. Et certe intellectus noster, oculus quidem suo sole carēs (modo aliunde impeditus non sit) non cessat in pulchrorum sensibiliū pulchritudine summam cogitare pulchritudinem, in ipsorum bonitate summam bonitatem, in ipsorum duratione eternitatis immensitatem: vt quę nobis specula sint, illa summa pulchritudine, bonitate, et eternitatis immensitate effigiata, impressaq; et nobis in speculo et ænigmate immensa dei pietate relictum est, quandiu crasso hoc corpore tanquam carcere cingimur, illa beatissima adirentia: illis vero superioribus mētibus secus, sine velamine scilicet illā rerū summam pulchritudinem, bonitatem, immensitatēq; contueri, vt oculis sempervigilibus, quibus sol maximūque visibile visq; quaq; illuceat. ¶ Si te percōter dulcis Neania, quas naturalis philosophus causas potissimum inuenire gestit, protinus subdes naturales: vt materiam, vt rerum sensibiliū formas, vt naturales efficientes, atque naturales fines. quās igitur in metaphisicis, diuinusque philosophus potissimū desideret? protinus quid respondendum sit, in promptu obuiūque est, primas et supremas causas, et maximē omnium primā, rerum exemplar et formam, omnium effectricē causam, et omnium felicissimum atque optimum finem: quam hoc ipso q̄ causę in infinitum non prortant, iam sua bonitate exploratam competentēque habemus:

Quod p̄
fectiori
modo su
periora q̄
homo in
telligant.

nunc quod reliquū est, absoluerē tētemus. ¶ An veritas sit facilis, aut difficilis? Ne. Quodāmodo facilis, & quodāmodo ardua atque difficilis. nā nullus vnq̄ sincere & oīno digne veritatē apprehēdere valuit: & hinc ipsius difficultatis sumit̄ iudiciū. nūlus etiā vnq̄ veritatis oīno est exors: qđ rursum aliqd̄ ipsius facilitatis arguit. Quis em̄ (vt veterē proverbio cōsuetudine dici tractū est) in foribus delinquet? Totū p̄fecto facile est, pars aut̄ captu nobis difficultatē affert. The. Sane ita est: fores, scientiarūq; valūe, ploquia dignitatesq; sunt (quę hic tota nūcupamus) & quę talia sunt vt ea vnusquisque cōprobet audita, quibus neque reniti, neq; mente dissentire queat: & ea in disciplinis capere facillimū est. Cōtra vero quę ex ipsis pendent & quę hic partitū noīe censemus, cognoscere difficile: & quāto a principiorū luce distātiora sunt, tāto captu cognituque īperuīora. Et certe veritas videt̄ ad nostrū ita sese habere itellectū, vt illustre solis iubar ad oculum: cuius eximīā claritatē nunq̄ p̄fecte & digne satis nosster apprehendere valet oculus: nullus etiā oculus tāti iubaris expers oīno eua dit. ¶ Cēdo insuper, a quo entia suā veritatē sumāt? Ne. A maxie vero. Nā in vni uocis vnūquodq; maxime oīm tale dicit̄, quod alijs vt talia sint causa existit: vt ignis maxime calidus existit: qui ceteris sensibilibus vt calida sint, causa esse dignorat̄. ita & maxime vera sunt quę alijs vt vera sint causa existunt. Et maxime oīm id verū est, quod oīm verorū vt vera sint causa est. oīa itaq; entia a maxime vero suā veritatē sumunt. The. Et id recte quidē, si em̄ in vni uocis cōformis assimilisque naturā, oīa a maxime tali suū sumant exordīū, vt oīa calida ab igne maxime natura calido calida esse dicātur, multo igīt fortius in homonymis: in quibus semper quod prius fuerit, natura p̄stātius et perfectius euadit: et cōditionem illā quā ceteris tribuit, et quā cetera ab eo sibi vendicāt et assument, altiorē natura retinēs. Nil mirū igīt, posterius, et quod imbecillioris infirmiorisq; naturę est, a maxime perfectissimeq; vero suā veritatē vendicare, atque tale dici. Sicut si soloīm clarorū homonyma causa esset, et omnia clara alia sole posteriora essent, illorūque claritates solis claritudine inferiores, imperfectioresque, sol omnium iure dicere clarissimus: quippe qui perfectissimā omnium claritatem haberet, et quę omnibus claris vt clara essent causa esset: et quanto vicinīus quicq; a sole suā claritatem sibi vendicaret, et illius maxime magis æmulam, tanto ipsum clarius non ab re censendum esset: et quanto eminus, distantiū atque remotius, et minus illius æmulā, tanto minus clarum bono iure censere tur. Ita fili quę a maxime vero vicinīus suam fortium veritatem, et magis illius verissimā imitatricem, vt supramundanā beatā mentes, veriora sunt: quę vero e longinquo, et minus illius verissimæ affinem et æmulam, minus vera. Et vt de veritate dictū audisti: ita quoque et de entitate, vnitāte, bonitate, plenitudine potestate, necessitate, sapientia, vita, et ceteris trāscendentibus, intelligendum puta. Entia si quidē a maxime ente suam sumunt entitatem, vt dictū est a maxime vero suam sumere veritatem: et a maxime vno suam sibi vendicant vnitatem, a maxime bono suam bonitatem, a plenissimo suam plenitudinem, a maxime potente suā potentiam, a maxime necessario, summaque essendi necessitate, suā sumunt necessitatē, ab omnium sapientissimo suā sapientiam, et a maxime viuentē suā vitā: ita vt vni uersa (quantum vniciq; cōcessum est) sua entitate summam imitētur entitatē, suā vnitāte summam vnitatem, suā plenitudinem maximam plenitudinem, suā bonitate summam bonitatem, suā veritate summam et per se veritatem, suā potentia agentis facultate, ipsam quoad potest omnipotentiam, suā necessitate summam necessitatē, & suo qualicumque sapientię & prouidentię vestigio summam sapientiam, omnibus rebus suauiter prouidentē: & suā vitā vite vestigio illam supremam vitam & immortalitatē. Et reuera vnaqueq; res est ipsius summe entis, summe vnius, summe boni, summe veri, summe pleni, summe potētis, summe necessarij, summe sapientis & immortalis, speculum & scriptura, ab illo summo & maximo rerum

Quod nō oīa que suā veritatē a maxime vero fortitūtur.

omnium opifice nobis ante oculos octiecta, stataque, quo ipsum in illo nature libro ab ipso quidē efformato signatoque legamus, cognoscamus, cognitū amemus, cognitū & amatū frequenter meditemur. ¶ Attamen non omnibus æque inuestigandus est, sed ipsum pulcherrimū rerū potius in pulchris, perfectissimū in perfectis, optimum in melioribus & omnino nature dignioribus entibus a nobis cognitū, ipsa summa maiestas & dignitas peruestiganda est. In his enim verius dilucet ipsa summa entitas, vnitāte, bonitas, veritas, ipsa summa plenitudo, perfectio, summa maiestas, summaque dignitas, quę tantopere nostra hæc transmūdana philosophia desiderat. ¶ Sed age dic, o Neania: nōne omnīū existentium principia (dico summā entitatē, summam vnitatem, summā bonitatem, veritatem, entium, vnorum, bonorū, & verorum) maxime vera sunt principia? Ne. Maxime, o Theoretice: & hoc nō modo opinor, sed sine aliqua hæsitacione credo. The. Nec iniuria. nā nō quādoq; sunt vera, & quādoq; nō, sed sempiterna, sempiternęq; veritati semper cōiuncta: quibus nullū principū, & nulla causa est, sed omnibus ipsa causę sunt & principia. Et certe has o Neania felix qui potuit rerū cognoscere causas. Nea. Has scilicet: sed o Theoretice, aut nō sane satis cōcipio, aut hallucinor. Existimaui em̄ oīa ad vnū principū reuocāda atq; reducēda esse, tu vero mihi videris plura ponere, & quidē simpliciter prima, vt quibus nullū principū & causa sit. The. Maxime prima, o fili, plura quidē, nō, vt cōcipis, te atq; substātia, sed ratione sola, cum ea ipsa essentia & subiecto sint vnū, imo maxime vnū, sintq; illa summa vnitāte qua nihil aut esse aut excogitari potest magis vnū: & cognoscere quo pacto res subiecto sit vna, ratione vero multa, ad sapientia pandit introitū. Et tui meministi ne prius a nobis dictū fuisse, sapientia nihil aliud esse q̄ æternarū rationū intellectū & scientiā? Ne. In memoriā reuocas. The. Attamen nō est nisi vnū primum ens entitū, & si cōmode dici potest, vniūsum, optimum, verissimū, plenissimū, potentissimū, summe necessarium, sapientissimū, & immortale: in omni re in celo sursum, in terra & in abyfso deorsum signatū, si nobis sanus legendi relictus esset oculus. Sit ipsius pietas nobis o Neania oculū recludere, quo ipsum cognoscamus. Ne. Sit oro. The. Huic (vt fuerūt) entitū se Aristoteles cōmēdare solebat, eius misericordiā implorabat, quod cōfitebatur, quod prædicabat, pro quo tandem exul damnatusque inter gentes exteras degebat, tandem in Chalchide peregrinus, hoc munere mortalis vitę functus traditur. Quid nos o Neania: nos ne debemus ipsi supplices cōmēdare? Nea. Debemus supplices. The. Et tex nunc cōmēdamus. O ens entium, vnum, optimum, verissimū, plenissimū, potentissimū, summe necessarium, sapientissimū, immortale, atque sempiternū, pande nobis ad te viam & accessum, & adiua quod nobis indidisti naturale desiderium. Sed proficiscamur: Percipis ne hinc fieri, vt sicut res ad esse se habeant, ita quoque ad veritatem? Nea. Mihi percipere videor, nam quę p̄stantius sunt, vt naturę entia beata, vicinīus ab ipso maximo ente p̄deunt & manant: quare & vicinīus, indistantiusq; ab ipso maxime vero, non em̄ aliud & aliud, maxime ens, & maxime verum ipsum est. The. Et illa eadem consimiliq; ratione magis vna sunt, magis bona, pleniora, potētiora, necessariora, sapientiora, magisque immortalitatis sorte participātia his ipsis inferioribus & caducis, quanto his ad horam labentibus præstantiora sunt entia. Ne. Certe. Theo. Quodigitur in sensibilibus est motus, & entitatis instabilitas, est illic iugissima, stabilissimaque entitas. Et quod in sensibilibus quædam est pluralitas, est in cælestibus vnitāte, quod in sensibilibus bonitatis & veritatis exile vestigium, illic nostrę bonitatis & veritatis exemplar & veritas. attamen & in celo & in terra non est nisi vna summa veritas. Ne. Et vna entitas, vt puato. The. Vna summa entitas: & ita in reliquis: & pro libera illic plenitudine, nos huc locum & plenitudinem sortimur occupantem, & pro vniuersali potentia, particularem potentiam, resistantiam, & reluctamentum: pro necessitate contingentiam: pro las

Quo ipso su maxie ens digne est inuestigandum.

Aristoteles cōmēdatio.

Quo inferiora a superiorū perfectiōe deficiunt.

pientia ignorantia: & pro immortalitate deficientem vitam. Vide fili quid est pro-
 cul esse a maximo ente: hæc mala a natura, imbecillæque omni ex parte naturæ con-
 ditionem ideo patimur, quod longe a primo ente distamus, longeque ab eius verita-
 tis imitatione. ¶ Hinc cognoscere promptum est felicitatem & summum bonum ijs
 rebus (quæ huius sint capacia) ex ipsius summi boni quoad fieri potest assimilatione
 pendere. Et contra, summam miseriam ex ipsius quoad fieri potest dissimilitudine, & ab
 eo discessione. Fit ite ut vnum solū sit absolutum ens, vñū, bonum, verū, plenū, po-
 tens, necessarium, sapiens & absolutū, viuens, & sempiternum, quod ab alio non ha-
 beat suā entitatem, bonitatem, vnitatem, veritatem, plenitudinē, potentiā, necessitatē, sa-
 pientiam & vitā: sed per se sit ens, & vñū, & ita in ceteris. Cetera autem omnia nō ab-
 solute entia, vna, bona, aut vera dicuntur, sed ab altero & alterum talia: quia ab ipso
 sint vero & per se ente, vno: & ipsius absoluti entis, vnius, boni, veri imagines, simili-
 tudines & simulacra quædā. Et certe o amice Neania si nobis illius summi absoluti-
 que entis, summe vnius, summi boni & veri vñū punctū attingere cōcessum esset,
 illa ipsa cōtemplatione, quantū corpus trahentibus caducum & mortale fas est, felices
 essemus. Et certe illa dei entitas, vnitatis, bonitas, & veritas, linea est infinita: & quic-
 quid aliud in cælo & in terra felix est, oculus est finitus, punctū solum illius summæ
 & absolute bonitatis apprehendēs: aut quod perinde se habet ad apprehesum, vt ad
 infinitā indimensibilem lineā sese habet punctum. Et deus ipse solus se ipsum vt
 est plenissime apprehēdit, et se ipso solus maxime felix est. Quo fit iterū vt sicut om-
 nia vera a maxime vero suā trahunt veritatem, ita felicia a felicissimo suā felicitatem:
 qui proinde felicissimus est, quod se ipsum maxime possidet, et se ipsum maxime
 cognoscit, diligit, et sibi ipsi maxime cōplacet. sunt igitur cætera felicia, quod ipsum
 quoad fieri potest possident, cōtēplant, amant: et ea sola voluptate trahuntur, quod
 que in hoc ipso ipū summe felici assimilantur. Ne. Recte igitur audierim Aristotelem
 asseruisse, nostrum summum bonum, et nostrā felicitatem, in veritatis cō-
 tēplatione consistere. The. Recte admodum, et maxime veritatis, sed nos ad propo-
 sitū reuocemus. ¶ Vnde nobis veriora hæc naturæ entia cognoscendi adoritur diffi-
 cultas: Nea. A nostri intellectus imbecillitate, nam sicut oculi nycticoracū sese ha-
 bent ad lucem diem, ita et noster intellectus ad manifestissima, optima et verissima na-
 turæ entia. At qui quod nycticoracum oculi difficultate diurnæ lucis hebetescunt ac ob-
 tunduntur, maxime quidem visibilis, hoc ex nycticoracum infirmitate debilitateque
 paritur, igitur quod noster intellectus circa manifestissima et optima et verissima natu-
 ræ entia cognoscendi difficultate laborat, hoc eius infirmitas debilitasque parit. Th.
 Ita est vt ais o Neania. Sicut enim sensibile ad sensum sese habet, ita intelligibile ad
 intellectum: et sicut maxime sensibile ad sensum, ita et maxime intelligibile ad in-
 tellectum. At qui si maxime sensibile a sensu non percipiatur, id maxime sensibilis
 iniuria culpaque non provenit, sed potius ipsius sensus imbecillitate atque infirmitate, igitur
 est si maxime intelligibile ab intellectu non percipiatur, hoc maxime intelligibilis
 culpa non fuerit, sed potius ipsius intellectus infirmitas debilitasque. ¶ Quæ veritatis
 percipiendæ oblectantur ac resistunt: Ne. Illa quinq; quæ prius adducta fuerūt. Pri-
 mo, consuetudo audiendi falsa, eruditioque non recta: tum quod quæ audire consueuimus,
 hæc eadem dici dignamur, atque admittimus: tum quod cōsueti nobis notiora sunt, in-
 consueta vero contra ignotiora, qui itaque consuetudinem traxerunt audiendi falsa,
 falsa dici dignabuntur, falsis assentirent, quæ et pro notioribus receptabunt: veritas
 aut tanquam ignotior illos effugiet. Distorquet igitur, disturbat, impedimentoque perci-
 piendæ veritatis huiusmodi educatio est. The. Et leges ipse consuetudinem plurimi
 momenti et efficaciam ad hoc esse ostendunt: quæ fabulas puerilesque ineptias ob con-
 suetudinē recipiunt, et ipsas veritati anteponunt. Ne. Secundo. Recte docenti assen-
 tire nolle, nos a veritatis perceptione retrahit. Nam singula vt materia requirit re-

Quod hō
 in puncto
 diuine co-
 gnitionis
 est felix.

cipienda sunt: neque omnium mathematica certitudo expetenda est. Qui autem rec-
 te docenti assentire renititur, non singula recipit vt vnus cuiusque natura postulat ac
 requirit. disturbatur igitur talis a veritatis perceptione. The. Ita est o fili: eorum quæ
 demonstrationem patiuntur, & sustinent, demonstratio expetenda est, & demon-
 stranti credere oportet: & quæ analogiæ similitudinem desiderant, ea vt decet addu-
 cta, contenti abire debemus. Quæ persuasionem qualēcunq; aliam, ea siquidem suffi-
 ciente adducta, nos faciles præstemus oportet: neque demonstrationem, neque analo-
 giam efflagitemus. Sic enim oranis veritatis facile cōpotes euademus, & vñū quod-
 que pro dignitate recipiemus. His tamen tribus pro dignitate rite vtī, quā difficillis-
 mum puto, virtiq; esse in omnis discipline professione consummatū. Sed iam perge.
 Ne. Tertio, nulli fidem præstare nisi sensibile sit, sensibiliue constet argumēto, per-
 cipiendæ veritatis oblectamentum præstat. Nam nulli fidem præstare velle, nisi
 sensu sensualive exemplo vincamur, parui impotentis que ingenij argumentum est.
 At ingenij paruitas & impotētia nobis nimirum percipiendæ veritatis obex & oblu-
 ctamentum est, nulli igitur fidem præstare nisi sensibile sit, sensibiliue constet argu-
 mento, veritati percipiendæ oblectatur, obstatque. Quarto, nulla recipere velle nisi
 alicuius confirmet autoritas, veritatis perceptionem item impedit. Nam nihil reci-
 pere velle nisi alicuius autoritate firmatum fuerit, quædā iudicandi impotētia est.
 Iudicandi autem ipotētia, percipiendæ veritatis impedimento est: vt visus circa sen-
 sibile iudicandi impotentia, bonam profecto sensibilis impedit perceptionem, nulla
 igitur percipere velle nisi quæ aliena firmata autoritate fuerint, veritatis perceptio-
 nem impedit. Quinto. Idem & non posse nisi parua degustare. nam qui sola parua
 degustare sufficiunt: naturæ defectum, oblesimentūque patiuntur, & intellectus pau-
 citatem, qui autem hæc patiuntur, a veritatis perceptione præpediuntur: perinde atque
 qui pupillæ oblesimentum, visusque paucitatem patitur, qua a visibilis perceptione
 præpeditur, non posse igitur nisi parua degustare, nos a veritatis impedit perceptio-
 nem. The. Haud inconuenientes similitudines adduxisti. ¶ Quibus ergo ad pulchræ
 veritatis perceptionem apparamur, atque bene afficimur: Nea. Horum quinq; quæ iā
 adducta sunt, oppositis, ad ipsam percipiendam instruimur, apparamurque: vt con-
 suetudine vera audiendi, & perceptione recta, recte docenti assensione, & obediētia.
 vniuscuiusque vt materia ipsa requirit & postulat, receptione, alta mente, & potente
 iudicio, sana, integra, illabefactaque mentis natura. The. Rectissime sic o fili, sic enim
 contraria contrarijs medicamur, & aduersus contraria contrarijs reluctamur: & cui
 deus hæc quinque prioribus obicibus aduersa beneficia contulerit, percipiendæ veri-
 tatis præ alijs potens efficietur. Det igitur tibi o fili, qui iuuenta flores, sanum præce-
 ptorem, qui veris & pulchris te instituat præceptis, det tibi docilitatem, qua recte do-
 centi beneuole acquiescas, det vnumquodque pro dignitate recipere, det altam mentē,
 & acre iudicium, det integrum, inoffensum, illabefactumque ad ipsum cōtēplandum
 mentis acumen. Et non modo tibi hæc, sed & omnibus qui desiderio pulchrarum sciē-
 tiarum bene vtendi gratia rapiuntur, non quidē vana sui ostentatione, non fastu, non
 ambitione, non rerum caducarum opulentæ congestionis auiditate, hæc profecto vi-
 lia sunt, & futuro philosopho indigna, & a nostris quoque prioribus tā opere dānata.
 Sed nos eo laboremus ingenio, vt pulchris admodum veritatibus illi veritatum regis-
 næ, summæ, absolutæ (quoad nobis conceditur) similes efformemur. Tale conamē,
 ingenusque animus, philosophorum sit. Et tantula tibi o fili Neania, crepusculo iam
 nos separante, dicta sufficiant. Et ad me cum voles alias reditō, & nunc abi prospera
 fortuna comite. Et vale. Ne. Vale semper, o Theoretice.

Quō i di
 scipulis
 vñū quod
 p digni-
 tate reci-
 piendum
 est.

TERTIUS DIALOGVS.

Homophon. Neanias. Theoreticus. Eutycherus.

H EUS Neania nobis assiste. Ne. Pater. Ho. Huius diei amoenitas, & aurę tēperies, & gratia, exercitamentū quęrunt. Est rus, est locus, est proxima luco colonia: illuc me solādi gratia trāfero, & virētia loca lustro. Tu mihi comes assiste, nulli dubiū est spirantem florentiū locorum halitum, nostrum suauiter refouere spiritum. Nea. Optarem pater: sed alio solādi genere ego plurimū vtī soleo. Ho. Quid illud est? Ne. Ego Theoreticum nostrū vicinum viso, cum primum vacua datur occasio: qui multa liberalitate mihi aperit quodcunq; cognoscere operępretiū duco. Ego vero eum ipsum (nisi me strictius tibi assidere iubes) modo visurus erā. Ho. Nō iubeo fili, imo gratias Theoretico ago, referāque si possim vnq; gratiā hęc, si tibi doctrinarū aliquid liberaliter impartit. Ne. Impartit indubie. Ho. Abi igitur o fili, & ipsum meo nomine saluere iubeto, alterum autem qui mihi affideat comitem curabo. Ne. Faciā. The. Diligens iuuentus, & honestorum cupida, felicem senectā expectat. Video te, o Homophonis fili, quadā diligentia & honesto desiderio ad eruditā vitā properare. Nea. O vitā eruditā, o Theoretice: hoc optat pater. Homophro: qui cum primum rescituit te interdum visendi me consuetudinē traxisse, mirum in modū gauisus est: & prę cōcepto gaudio collachrymatus, abi, inquit, o fili, & Theoreticum meo nomine saluere iubeto, cui gratias ago, ipsiq; gratiā hanc si possim aliquādo vnq; referam. Me rus vna secum ducturus erat in vicinos lucos, vicinosq; viculos. The. Patres qui ita filiis afficiuntur, proborum parentum cōmendātur officio, nunq; sua prole doliturū. Et cum multa parentibus debeamus, illis summopere debemus quā plurima. Sed hęc committamus, & saluus sit Homophro: nos vero ea quorū gratia huc conuenimus, pariter contra chemus: hęc, puto, colloquio prætulisti pater, hęc ruri, hęc vicinorum lucorum, et venantium locorum amoenitatibus. Nea. Prætulī equidem. The. Vis ergo quindecim illas (quas tertio libro respondere diximus) quęstiones discutiamus? Ne. Nosti quid expediat. The. Noui equidē: et ideo illas nos cōsulto nunc relinquamus, ipsas aliquādo, opportunius vtrinq; disputaturi. Et nunc satis sit illarum quęstionū formationē memoria tenere, et hoc ex loco meminisse, quęstiones illas vtrinq; Aristotelē disputasse. Ne. Nuper suo ordine ipsas mecum ipse didici. The. Opportune. Trāseamus igitur ad naturā entis dignoscendā. Nea. Trāseamus. The. Et nos a quęstionibus auspiciā nostrasumamus. Et primum si tenes quid sit ens, effer in mediū. Ne. Ens est quod subsistit. The. Sang. Quot sunt subsistendi modi? Ne. Arbitror me respōdere debere, quinque. Primus est cum quicq; subsistit ab altero. Secundus, cum subsistit sub altero. Tertius, cum in altero. Quartus cum per alterum, et alterius gratia. Quintus cum subsistit quidem, sed neq; ab altero, sub altero, in altero, per alterum, alteriusve gratia, sed reliqua omnia ab ipso subsistunt, et ipsius gratia. The. Id ipsum debebas, o fili: sed multa se offerrent hic diligentius pensculanda. Et quia tempestiue aduenisti, nec nos te temporis indigētia premit, nos sidentius (et si longiusculi futuri sumus) aliqua exequemur, hinc orsi. Omnia alia a primo et maxime ente, ab altero subsistunt. Et rerum substantiales potentie subsistunt sub altero: substantiales actus, et accidentarię affectiones passionēque omnes in altero: referenter tamen. nam substantiales actus in altero superiori præstantiorique modo subsistunt, vt scilicet consubstantiale in consubstantiali, quo cum simpliciter vnum vnamq; completam substantiam cōstituit. Accidentaria autem affectio in altero est, sed non vt consubstantiale in consubstantiali, et cum quo aliquid vnum simpliciter cōstituire possit. Et cōpletę ipse substantię per alte-

Diuersi entium modi.

rum, & alterius gratia subsistunt: & non modo hoc, sed ab altero, & ex altero. Ab altero quidē: nā omnia præter primū ab ipso subsistunt, ex altero: nā ex potētia, per alterum: quia per actū, qui nunq; sub primo sine potentia, neq; potētia sine ipso subsistit. & alterius quidē gratia: nā omnia summi boni gratia sunt. Et subsistere sub altero, in altero, ex altero, per alterū, nunq; sine subsistentia ab altero & alterius gratia reperias. **U**psum autē primū quod summe ens, summe vnū, optimū & verissimum dudū nuncupauimus: ens ipsum est quod subsistit, nō ab altero quidē, sub altero, in altero, per alterū, aut alterius gratia: maxime ens, maxime omnium & vere subsistens, ens entium, & omnium entium entitas, quiditas, & veritas omnium maxime subsistēs, & ad quod omnes entium modi reducendi sunt: vt omnes salubrium modi ad sanitatē: & longe profecto verius. quod vt paulo planius tibi constet, cōstituamus salubrium modos. Salubrium enim hęc sunt sanitatis effectiua, hęc conseruatiua, hęc in sanitatē ordinata. quo pacto ergo salubria paratiua sanitatē, in ipsam reducunt? Ne. Vt cause (nisi ego ipse fallor) in suū effectū. The. Haud falleris. & quomodo omnia entia ad maxime ens, & omnium primū? Ne. Potius vt effectus in suā causam. The. Et omnium maxime causam. Vtra ergo harū reductionum tibi verior videtur? Nean. Ea certe, qua effectus in suam causam restituuntur. The. Et eo verior, quo in omnium verissimam & maximā causam. Dic rursum, quo pacto salubria quę sanitatem retinent & saluant, in ipsam reducunt? Ne. Vt conseruans in ipsum suum conseruatū. The. Id ipsum. Quomodo omnia entia ad maxime ens, & omnium primū? Ne. Vt cōseruata in conseruans ipsum. The. Et omnium maxime conseruans, vt quod omnia saluet, conseruetque. Vter ergo horū tibi reductionis modus verior apparet? Ne. Quo conseruata in suū conseruans restituuntur. The. Et tanto verior, quanto in suū summū & maximum. Ne. Tanto verior. The. Rursum ordinata in sanitatē, quo pacto in ipsam reducunt? Ne. Vt in finē. The. Sed an ipsius sint maxime gratia? Ne. Minime. nā sanitas summum bonum non est. The. Et nonne omnia entia eodem modo in primum reducuntur? Ne. Vt in finē scilicet. The. Sed an sic vt in finem: vt & illius maxime gratia sint? Ne. Maxime. o Theoretice. nā id ipsum summum bonū est. The. Probe coniectasti. Ipsum summe ens, summū bonum est, omnium vltimus & optimus finis, & qui in alium finem minime vnquam est ordinatus. Apprehendis igitur omnes modos entis verius & longe quidē in primum & maxime ens restitui, quā salubrium modos in sanitatem. Ne. Apprehendo: & id quidem mihi indubiū est. **T**he. Sed age, vtrum sanum quod multifariā dicitur, nunc in se suscipiens sanitatem nunc sanitatē efficere, nunc saluare, nunc designare atque representare vniuocum sit, vnicaque ratione dictū, necne? Ne. Haud vnica ratione dictū est. The. Aequiuocum igitur atque homonymū est. Nea. Est. Theore. Et salubre? Nea. Itidē vt sanum. The. Et ens cū dicitur nunc de primo & maxime ente, nunc de ijs quę ab ipso sunt, propter ipsum, & quę vtcunq; possunt ipsum monstrant repręsentantque, vtrū vniuocū sit, & eadē ratione dictū? Ne. Minime, vt mihi videtur: quin potius homonymū. Theor. Et recte quidē, sic em̄ hoc in loco eo vtimur, & certe ipsū primū ens, & ea quę ab ipso, & propter ipsum sunt, nunc substantię, nunc accidentia: nulla etiā proportione, magis abinuicem naturę affinitate recedunt, quam quęcunq; inter se salubria aut sana. Quę em̄ primi, maxime entis & infiniti, & ceterorum entium finitorū proportio? Ne. Nulla profus videtur. The. Quę substantię & accidentis naturę vicinitas, vt ipsis eadē ratio apta tribuatur? Ne. Nullā vīdeo. Theor. Nunquid eū præsens fueris speculo, & ipsi tuā similitudinē affirmas: tibi & tuę similitudini idem nomen, & nominis eadē ratio est, quanuis illa tua imago tibi quę simillima videatur? Ne. Nomen idem: sed non ratio eadē, nomen quidē Neanias, aut homo. The. Homonymum igitur nomen Neanias ad te, & tuam similitudinem. Ne. Homonymum. The. et omnia primi similitudines et simulacra sunt,

Quę ens a quo ceditur de primo ente & ceteris, itē & de substantia & accidente.

magis quidē a suo afformante exemplari distantia, q̄ tu a tua similitudine, & accidētia substantiarū quēdam sunt vestigia, & velut quēdam vmbre. Videtur ergo tibi iure, si omnīū primū, & cætera post ipsum substantias & accidētia eodē entis nomine cōplectimur, id nos æquiuoce facere? Ne. Iure æquiuoce. The. Attamē omnia ad vnā naturā & vniuocā reuocamus atq; reducimus. nea. Quā? The. Es iā præcedētū immemor factus? ad ipsum oīm primū & maxime ens. quo sit vt nomine entis vt homonymo, analogo tamē, perinde ac medicis salubri & sano, nobis vtendū sit. & cū vocabuli significatio ad prænotionē (quā quid est nuncupant) attineat, & æquiuocatio, homonymitaque, significationis positionem sequatur: id potius nobis vel sine probatione recipiendū est, quā persuaderi adntiendū. Dictū satis sit hoc in loco sic eo esse vtendū. & vtrū aliquis talis significatus quo eadē ratione omnia significet, ipsi cōmode aptari quæ, nunc missum faciamus: qui siquidē vbi effingi apte valeret, nobis ad hoc quod conamur minime necessarius esset: & ijs relinquamus exquirendū, qui sibi aptū fore putāt. sed de hoc abundātius quā par sit: nunc aut nos ad alia cōuertamus. ¶ Nosti ne o Neania in rebus caducis & in hoc nostro inferiori mundo, rerū esse ordinē? Ne. noui quidē. The. Quē? Ne. Hominē primū locū obtinere. post quē animalia rationis immunia. post quæ, arbuscula & plantas. & cætera id genus vegetum. post vegetantia, lapides, metalla. & ea quæ ex terræ profunditate eruantur. post quæ vapores, halitus, pluiā, niuē, grandinē, spiritū, & cætera quæ imperfecta cōposita nūcupāt. vltima aut naturę loca: elementa, ignis, aer, aqua, terra, sibi vendicāt. & in hac pulchra naturæ serie semper imperfectiora, præstantiora respiciunt. & illorū sunt gratia. The. Aptus nobis est iste inferiorū ordo. sed lōge intellige in superioribus entibus veriorē, quē iste rerū inferiorū ortu occafuque laborātū, exiliter admodum & quasi vmbra titer imitatur. ¶ Sed habent ne res sensibiles actū & potentiam? Ne. Habent. The. Optime: & potentie multum: ideo multarum passionum obnoxie sunt. possuntque multa pati. & parū actus: ideo parū agere sufficiūt: & hinc particularēs agentēs dictæ sunt. & hi nostri actus, & nostræ potentie, veri actus, & veræ potentie non sunt: sed verorū actuum & potentiarum vestigia, simulacra, & vmbra. Tu ne plane ita esse cōsentis? Ne. Consentio plane. sed o Theoretice siste paulisper. Audio foris Eutychem loquentē. vis ipsum intro accersamus? totus em̄ gaudio soluitur, quoties de deo pij incidūt sermones. sin impij indigniq; tristis mœret & lamētatur. & vidi ipsum præ concepto gaudio. Eudæmone patruel meo nonnulla religione nostra digna loquente, plorantem. The. Aduoca igitur ipsum. Nea. Eutychem potes intro venire. Theoreticum auditorus vna mecum, nonnulla tibi grata (vt arbitror) differentem. Eu. Ego vero libēs. Theo. Asside nobis o Eutychem, & te nobiscum exerce. Eu. Fœlicē me hac vestra colloctione reputabo. The. Ego vt aliquidprehendas, cœptā materiam vna cum Neania prosequar: & cum quicquam deprehenderis aut minus examinatum, aut perperam assertum, nobiscum disputationis particeps agita. ¶ Dic age o fili Neania, nonne quæ plus potentie habet, minus agit? Ne. Minus. The. Et quæ plusculū actus, magis? Ne. Magis. The. Et quæ iterū plus actus, & minus potentie? Ne. Iterū magis. Theo. Potentia igitur agendi impedit facultatem. Nea. Impedit. Theo. Quid igitur actus ille qui in infinitum a potentia semotus euadet, quæ agendi reluctamentum, impedimentumque præstat? Ne. In infinitum aget, eritq; infinita agendi virtus & potentia. The. Recte coniectasti. fili, actus ille primus, puiffimus & absolutus actus, est summe ens, summe vnus, simplicissimus, summe bonus, verus, plenus, & potēs. ¶ Sed an aliquid post ipsum sit summe potēs? Nea. Nihil, vt arbitror. nā vnum solum est maxime ens, summe vnū & bonū, vt diximus. Theo. Probe. Videtur ergo tibi nullus alter actus esse omnino purus, & omnino a potentie consortio seiuogatus. Nea. Mihi quidem id rationabile nimium. The. Attamen in rebus sensibilibus potentia peculiare nomē

Pulcherri
m̄ rerū in
feriorum
ordo.

Primi &
absoluti
actus in
uestigaz
tio.

materiam sibi vendicat, & actus formam. Nea. Vēdicant. The. At in supramūdanis potētie et actus nomē retinemus, quę nos Platónico et Peripatetico more interdū essentia & esse vocemus: potētia scilicet essentia, atque actū ipsum esse. Nea. Voce mus: & his nominibus promiscue vtunq; voles vtare. ¶ The. Proficiscamur igitur rerum inferiorū ordovt vestigiū quoddā superiorē cœlestiū ordinē nobis insinuat. Nea. Dictū est. The. nos ergo in eorū numero quę sub primo subsistunt, quę ab ipso primū emanandi locū obtinet, primā mentē, & primi ordinis nuncupemus. nea. Nuncupemus. The. Et quæ secundum emanandi locum, secundā, & secūdi ordinis: quę admodum homo, mortaliū primum locū sibi vēdicat, & animantes rationis expertes secundum. Neo. Esto. The. Et hunc in modū digere, si tibi placet, nouē ordinibus ipsas superiores beatasq; mētes: quę admodū nonnulli olim non sine diuinitatis multo præsidio discreuerunt dignissime. Quę ergo id vnum, an ipsæ superne mētes magis sint vnæ, an potius sua essentia magis sit vna, an suum esse? non enim ipsas solos actus esse pones. Nam vnicus solus & purus actus, & vnicum purum, imo purissimum esse. & tanto minus solas essentias atque potentias, cū maxime post primum actiū sint: vt nō ab re contra quā nos, vniuersaliū efficiētū nomina sint sortitæ, quod potius ipsi esse, & nō essentię cōpetit. nihil vicarię responsionis alternas. Neo. Quod nihil habeā. The. Eutychemus forte habet quid potissimū pro te respōdeat, qui diuinæ lectionis aliorū sua cōsuetudine studiosus est auditor. Eu. nihil omnino. o Theoretice. forte quicq; habere si affuissē ab ipso disputationis initio. poro cum neanias respondendo vicissitudinē alternat, haud minus ipse me atq; tu edocet. Theo. Sermōnē igitur ad ipsum rursus conuerto. dic o neania, an nostro ordine mentes illæ digestæ suis potētis & suis actibus magis sint vnæ, præstantiores, atq; meliores? Ne. Quandoquidē vis vt respondendo aliquid afferā, ipsæ potētia magis vnæ, & ipsi actus magis vni mihi esse videntur. The. tibi videntur. sit a, prima mentium, sub primo primū locum sortita. Ne. Sit. Theo. Et b essentia: vero eius esse. Nea. Esto. The. Ais essentia b esse magis vnā ipsa mēte a: itidē ipsum esse c, mente a magis vnum. Nea. Aio. The. Sed nonne quanto quicquā vt subsistat plurius eget, minus enstibi esse videtur? nā indigentia ex discessu ab ipso primo & per se sufficientissimo ente est. Nea. Videtur certe. The. At essentia b, plurium vt subsistat quam a egena est. Nea. Quo pacto? The. nā primo eget esse ab altero. a se em̄ nequaquā subsistere potest. secundo sub altero, nā sub esse: sine quo & vacua & otiosa & sine vsu aliquo subsisteret. tertio ipsius esse gratia: nā melius esse, vt quod absoluto esse & simplicissimo omnīū rerum authori, quā sua essentia similis euadat. quarto est totius mentis a, gratia. quinto est optimi summiq; boni gratia. tibi ne hæc vera esse videntur? nea. Vident omnino. The. Quinq; igitur vt subsistat essentia b indigentias sustinet. nea. Quinq; scilicet: Theo. nunc a, totū scilicet ipsum, rimemur, exploremusq;. primo ipsum ab altero est, a quo eget vt subsistat. secundo ex altero est, nam ex sua essentia. tertio est per alterū, nam per suum esse. quarto est alterius, optimi scilicet summiq; boni, gratia, & ipsius quidē solius gratia. assentis hæc ita se habere? nea. Assentior. The. neq; em̄ a, suæ essentia: aut sui esse gratia est: vt neque in rebus caducis elemētum aut plantam suæ materia: aut suæ formę gratia esse dignoscis. Nean. Simile. Theoretici. Sustinet igitur a vt subsistat, solum dependentias indigentiasque quatuor. nea. Solū quatuor. Theo. Et essentia b, quinque sustinet. nea. Concessum iam est. The. A igitur mēs tota pauciorum quam b sua essentia vt subsistat egena, magis ens est, magisq; subsistit. Nea. Mihi concedēdum est. The. Et si magis ens est: & magis vna, bona, vera, & potens: quandoquidem primo & maxime enti, maxime vni, bono, vero & potenti similior est. Nea. Oportet. The. Diximus enim, vt vnūquodque sese habet ad esse: & ad vnum, bonū, verū & reliqua sese habere. Nea. Dictum. The. Et falsus es essentiam b, totius esse gratia. Nea. Verū cer-

Quā totū
sit verius
ens & ma
gis vnum
q̄ sua po
tentia.

te: sicut materia in sensibilibus, ipsorum sensibiliū gratia est. Theor. Et esse c, etiā totū
 tius a esse gratia forte fateberis. Nea. Fatebor equidē, sicut sensibiliū formæ, ipsorū
 sensibiliū & totorum etsi caducorū gratia sunt, nec mihi videbor errare. The. Inge-
 nue. & tātō verius illorū esse sunt gratia, quāto illa tota, bona sunt æterna, & omniū
 optimo q̄ simillima. hec vero tota, bona sunt caduca, & verorū bonorū vmbra. &
 sub primo imperfectiora, perfectiorū & meliorū sunt gratia, nō autē cōtra perfectio-
 ra gratia imperfectiorū. Ne. Semper natura. The. Recte addidisti natura. de ijs si-
 quidē quæ nostra inordinatione peruerteremus, non loquor. naturæ em̄ tenor ab opti-
 mo & ordinatissimo rerū opifice tributus, pulcherrime ordinatus perseuerat, dū ali-
 unde inordinatio nō pēdeat. Est igitur iterū intelligentia a, nō modo sua essentia b,
 sed & suo esse c, perfectior & melior, quare & magis ens, magis vna, & magis vera.
 Ne. Ita cōsentaneū videtur. The. Vides ergo quo pacto mentes ille superiores suis
 ordinibus digestæ, suis potentijs & actibus magis sunt vnæ, præstantiores, & meliores
 Ne. Video, & me prius perperā respondēdo cōiectasse. The. Et æque facile vnum
 quodq; totū sua potentia & suo actu prestare, & magis vnū esse, ostēdere posses. Ne.
 Aequē. ¶ Sed an c esse & actus, suo toto ad subsistendū pluriū egebat? The. Quo-
 dāmodo. nā eget esse ab altero, in altero vt in subiecto, vt in essentia, & in altero vt
 in toto, vt in intelligentia, & totius a gratia, & optimi supremiq; boni gratia, & ipsū
 magis egere vt subsistat, q̄ totū, manifestū est. Nā a fine quæ causa causarū est, ma-
 gis vnū quodq; pendet. Est autē esse c, ab ipso toto a vt sine dependens, & non contra a
 ab ipso c vt sine. Nea. Percipio certe, & vnū quodq; totū suo actu eadē ratione mi-
 nus depēdere atq; egere, & vnū cuiusq; actū magis. ¶ Theo. Et pene superiore ar-
 gumento constat ipsum esse, perfectius esse essentia, magis ens, magis vnū, bonū, &
 verum. nā essentia est ipsius esse gratia, & ab ipso vt sine pendet, & non contra. adde
 mobile magis pēdere a motore, vt qui sit summo entī a quo oīa pēdent, similior. vni
 uscuiusq; autē rei esse vt motor est, essentia vero vt mobile. ¶ Quo fit vt substātia
 rum maxie materia, minus ens, & minus vna censenda sit: vt quæ in cōfinio nō esse
 & probe nihil existat. Ne. Quo pacto? The. Quia si constituamus primū & sumū
 ens & non ens extrema, & oēs substantias tū cōpletas tum in cōpletas materiam for-
 mam, essentias omnes & esse vt mediā, & harum omnium substantiarum dependen-
 tias indigentiasq; numeraueris, nullam prorsus earū remotiorem a primo & maxio
 ente, & plurium indigentiorē ipsa materia videbis, quare nulla non entī vicinior,
 vt quæ & rite dicā videatur in cōfinio non esse constituta, & admodū propenihil.
 ¶ Hinc fit iterū, vt quecūq; materiā sortita sunt, magis nō esse quā esse videantur.
 omni incōstantiē, instabilitati & variabilitati obnoxia, & magis ad non esse q̄ ad esse
 prona, & que a materia et materiæ cōditione (que esse impedit) recedunt, verius sub-
 sistunt, vt quorū esse semper et stabile solum appareat. nea. Omnino. The. Et om-
 nis essentia, quædam materia est. est em̄ omnis, ipsius esse et actus substerniculum
 quoddā. nea. In proportione scilicet. The. Mens igitur a sub primo, mentiū prima,
 merito plus esse q̄ non esse dicenda est, et ad semper esse proclia, constantissima et
 stabilissima. nea. Merito. The. ¶ Vis ergo nunc vt secundæ seriei mentiū substā-
 stendi dependentias peruestigemus? ne. Sequor te quocūque voles trahentem. The.
 Concipe igitur ipsum primū, quod est super omnia fons et origo rerum omnium, vt
 solem. et primam mentium sub illo, et lucem, secundam, vt lumen. et tertiam vt
 splendorē. nea. Ita luctor concipere. The. Sol ille, o neania, æternus et inuisibilis nos-
 tri visibilis solis veritas et exēplar, sub se veram lucem non quidem accidentariam
 (qualis lux est sensibilis solis) sed substantialem producit, primam scilicet creatu-
 rum mētium, et perfectissimam, et maxime omnium infra ipsum primū efficacē,
 cui statim coagendi communicatur facultas, vt sol sensibilis sensibili luci pro suo
 modulo communicat. et sol ille supremus coagente luce lumen producit, veram et

Qd totū
 suo actu
 perfectus est
 ens, & ma-
 gis vnū.

Qd actus
 sua poten-
 tia perfectus
 subsistat.

Qd mate-
 ria cōp-
 nihil.

substantialē lucis similitudinem, & secundā intelligentiā. Neque hoc miretis de illā
 sub primo efficacissima luce: quandoquidē vides non modo sensibile lucem minus
 efficacem, sed & omnē rei naturalis vel infimā naturā, suæ similitudinis progignē-
 dæ auidā. & hinc multa naturæ miracula (quanus vulgo ignota) pendere cōiecta. &
 primū ens, vna cōproducentibus luce & lumine, cælestes progignit splēdores, & ter-
 tiæ dignitatis mentes: proceditque in tantū ista diuinorum splendorū series, dum in
 aliquam vmbra decumbat, quæ nō sit omnino diuini luminis expers, quod in deum
 suā originem verū rerum omnium solem reflectitur, recurrit, resilitq; sed tenuiter ada-
 modum: vt sensibilis vmbra flaccidū & pene deficiens lumen, in sensibilem solem
 resilire solet. Euty. O Theoretice hanc vmbra vocas etiā mentē? Theo. Etiā, infimā
 scilicet, & nostrā animā, quæ illo quoad potest vmbra tilis radio (modo impedita
 non sit) in summā resilit recurritq; contemplandā entitatem, vnitatē, summā verita-
 tem, bonitatem, plenitudinē, & omnium potentissimū authorem. Euty. Concipio. tu
 ergo nostram animā intelligebas. Theo. Et post nostrā animā sunt brutorū animæ:
 quæ iam diuinorū luminum omnino sunt exortes, & vt tenebræ, sola lucis illius pri-
 uatione & absentia in corporum opacitate mersæ, nunq̄ recurrentes reflectentesq;
 se in deū. Eu. Non indubie: & ideo iure, diuino lumine & spiritali capte, cæca, & te-
 nebræ censentur: nō tamen sensibili & corporeo lumine priuantur. Et nūc tecum o
 Theoretice (si tibi gratū est) aliquātis per Neanias partes agā: neq; Neaniæ molestū
 sit, qui me vobiscū vna adesse voluit, me etiā secum non nihil impartiri laboris ac-
 studij. & vbi propter præcedentia minus audita insufficiens videbor, supponat manū,
 & præiudiū ferat amico, idq; mihi præstet quod Hercules quondā Adlātī præstitisse
 fertur, cū ei assiduā (vt aiunt) cœli sustentatione defesso suppetias tulit, cœloq; sub-
 iecit humeros. Ita mihi minus recte respōdētī Neanias auxilio erit. Interea aliquā-
 tis per a cōtinuo quæ pertulit disputationis labore respirabit. Theo. Vt vis Eutyche-
 re, interim Neanias attētionē proficiet, poteritq; interdū, si necessariū videbit tibi,
 vt requiris, suppetias ferre. Vis ergo vt reuertamur, & secundæ mentis dependentias
 recludamus? Eu. Id cupio. Theo. Quot prima mentiū sub primo depēdentias susti-
 nere cognita est? Eu. Quatuor. nā ab alio est, ex alio, per aliud, & alterius gratia. Th.
 Et secunda mentiū etiam ne a primo est? Eut. Est. nam ab ipso sunt omnia. Theor.
 Et etiā a prima assignata mente. Eut. Dictum est: quemadmodū lumē a luce. The.
 Duas ergo vt ab altero subsistat, sustinet indigentias. Eut. Duas, vt quæ a duobus pē-
 deat. Theo. Et quantū a primo absq; prima mente manare potest, nunquā tamen (vt
 neq; lumen a sole sine lucis medio) emanabit. & est ex altero. Eut. Est. Theo. Et per
 alterū. Eu. Et hoc. The. Et bruta luminis diuini expertia, & tenebræ, hominis sunt
 gratia, qui nō nihil diuine illuminationis vt in vmbra participat. Eu. Sunt. The. Et
 que infra bruta les tenebras sunt, ipsius hominis gratia sunt omnia: & imperfecta, per-
 fectiorū præstantiorūque gratia. Eu. Ordo naturæ est. The. Et beatissima illa entia,
 nostræ sensibilis & continuo labentis machinæ ordinis continent veritatē. Eut. Ina-
 dubi. Theo. Erit ne ergo secunda mentiū, primæ superioris mentis & perfectissimæ
 gratia? quandoquidē in his caducis & ad horā labentibus tenebræ (vt ita dicam)
 ipsius vmbra sunt gratia. Eu. Est certe, & multo quidē magis. The. Est etiam &
 primi gratia. Eu. Nimirū. nā eius ipsius gratia sunt omnia. The. Collige ergo nunc
 o Eutyche dependentias, indigentiasq; numera. Eu. Sex sustinet, ab altero duas, ex
 altero & per alterum singulas, & alterius gratia sustinet itidem duas. Theor. Et suo
 modo de eius esse & essentia diceremus. Eu. Penitus. Theo. Et ita mentiū terciæ
 dignitatis depēdentias inuestigaremus, & quartæ, & quintæ, & esse & essentias vsq;
 ad infimū rerū gradum. Eu. Scilicet. Theo. Et in hac inuestigatione semper poste-
 rius plurium egere suo priori cōperimus. Eu. Semper plurium. ¶ The. Quo fit vt
 supremæ diuinæ sortis mentes magis entia sunt, magis vnæ, bonæ, & veræ, magis

Hercules:
 Atlas.

In superiori
h' p' act'
est q' po
tesis sicut
in inferiori
h' plus est
potentie q'
actus.

A summo
ad infimū
p' rerū cō-
ditiones
descendit.

plene, efficaces, necessarie, sapientes, magisq; vite sempiternę cōpotes. mox secūde,
deide tertię, & ita deinceps vsque ad infinitū entium gradum. **Eu. Oino. The.** Fit
etiā vt secundarū esse & essentię i perfectiores sint esse & essentij primarū, plusq;
essentię secūde habeat q' primę, & tertię q' secundę, & cōtra primę plus esse q' secu-
dę, & secundę q' tertię. attamē quæcūq; sunt in regiōe lucis, plus esse q' essentię pti-
cipāt. alioquin ad multitudinē, diuisibilitatē, & motū, cōditiones potētīe laberētur.
¶ Sed age, qd vniū & indiuisibilis oppositū censet? **Eut. Multa, & diuisibile. The.** 16
Nos vnum & indiuisibile idē esse volum⁹, itidē diuisibile & multa. Quid eiūsdē op-
positum? Eu. Alterum. The. Quid oppositum similis? Eu. Dissimile. The. Quid
status oppositum? Euty. Motus. The. Tu ad singula scite & expedite rēdisti. Eut.
Hęc ex diuinis disputationibus (qbus nōnunq' inter sui) ita accipi. The. Perge igit.
Cui maxime vniū natura cōpetit? Eu. Primo et maxime enti, et qd est ipsa rerum
oim summa vnitas. The. Quare et maxime eidē cōpetit indiuisibilis natura, eritq;
summa rerum indiuisibilitas. Cui maxime eiūsdē natura? Eu. Primo enti, qd sem-
per vnum et idē manēs, sibi semper maxime oim et oino idē est, et rerum identitas.
Theo. Cui maxime similis natura? Eu. Maxime, qd oim est exēplar, et ois simili-
tudinis veritas. Th. Cui maxime status? Eut. Itidem primo enti. nā ipsum est æter-
nitas, et rerum oim summa stabilitas. ¶ The. An cuiq' a primo hæc sincere cōpe- 17
tere queāt? Eu. Nulli prfus. Th. Deficiunt igit cetera oia a synceravnitate, simpli-
citāte, identitāte, exēplari, et stabilitate. Eu. Oportet. The. Quapropter ad illorum
opposita aliquātulū deurgunt. Eu. Cōsentaneum est. Th. Mentis igit lucidissime
regiōis, q' magis esse actūque sequunt, q' et magis sunt q' nō sunt, magis vniū et sim-
plicitatis picipes sunt, multitudinis aut et diuisibilitatis minus. Item identitatis, si-
militudinis, et status naturā magis picipāt: et diuersi, dissimilis, et mobilitatis min⁹.
Et hō q' est ois naturę vinculum, superiorum et inferiorum mediū, his elementis,
vno, multis, indiuisibili, diuisibili, eodem, altero, statu, et motu, mediō mō cōtem pa-
tus, equalitatis, quātū fieri potest, cōsonat harmonia. cetera vero infra ipsum hoīem,
multitudinis, diuisibilitatis, alteritatis, dissimilitudinis et mot⁹ tenent excessum: vni-
tatis aut, indiuisibilitatis, identitatis, similitudinis et stat⁹ defectum: et oim maxime
substātarum sensibilibum potentia, vt q' iā quedā infinitudo sit ois diuisibilitatis ob-
noxia, oino altera, vt nihil ipsius capi iā possit qd sibi ipsi oino sit idē, maxie infor-
mis, et formę formarum, et rerum exemplari dissimilima, maxie motui, incōstātig
et instabilitati subiecta, ita vt iā nullum oino subterfugiat motum. Et ita dicendum
esse puta de esse et nō esse, bono et malo, vero et falso, pleno et inani, potente et im-
potente, necessario et cōtingente, sapiente et ignaro, viuente et caduco. Euty. Affeci-
sti me gaudio o Theoretice, cum de vno et multis, indiuisibili et diuisibili, eodem et
altero simili, dissimili, statu et motu ita differuisti. The. Sublimis et ardua que ex il-
lis pendet o Euty chere cōtemplatio, sed quā ocia nostra, et cum Neania susceptum
introductorię disputatiōis officium, impresentiarum pertrahere nō sinunt. ¶ Pro- 18
derit tamen Neania, sapius hæc elementa, ens, vnum, bonum, verum, plenum, po-
tens, necessarium, sapiens, viuens: insuper vnum, multa, indiuisibile, diuisibile, idem,
alterū, simile, dissimile, statū et motum, mente reuoluere, et eā (q' diuina requirunt)
solerti indagine quærirare intelligentiā. Nos ergo, si vobis gratum est, ad aperiendā
literā animū cōuertamus. ¶ Eu. Venia tua dixerim, o Theoretice: nōnulla ex dictis 19
mihī surreperunt dubia, q, si placet, attendas. The. Quæ illa sunt? Eu. Primū dixi
sti potētīa egere subsistere sub altero, et actū egere subsistere in altero. Sed hoc mi-
hi ingerit difficultatē, qnā aīa destituta corpore subsistit, nihilo minus act⁹ est. sed
vbina tunc in altero subsistit? Secundum, quo pacto euenit primā mentium pxime
sub primo constitutā, quatuor indigentias sustinere, et cum sit vicine post primum,
nō sustinere pauciores? Tertium, cum dicas primam mentium vicine sub re-

rum principe constitutam, plus esse quā nōn esse, an illud nōn esse, intelligamus ma-
xime enti oppositum? **Theo. Graues sunt o Euty chere hæ tuæ difficultates, & quæ**
propensum laborem requirunt. Sed quia iam diu euagati sumus, vt cunq; poterim
20 mus quam paucissimis tui gratia ipsa soluere annitemur. ¶ Prime igitur hunc in-
modum satisfacimus. Nam etsi nostra anima nostri corporis actus est, ipsa tamen
simplex purusq; actus non est, nam in se proprium esse, propriamq; essentiam reti-
net. Sed an non meministi tantopere Aristotelem conatum fuisse ostendere nostræ
animæ intellectum esse agentem, pariter & intellectum potētīe, & capacem? Eu.
Memini, tanquam nunc primum legissem. The. Hoc amice est nostræ animę pro-
rium esse actum, & propriā peculiaremq; essentiā ostendere. Et non modo id ex
Aristotele require: sed ex variorum tum philosophorum tum magorū autoritate.
leguntur em̄ zoroaster & Mercurius termaximus sensisse, infimā mentium supre-
mo corpori adherere et infundi, quo tanquā medio crassioribus & dimensius corpori-
bus copulariq; Spiritus enim simplex (vt sentiunt) immortalisq; non aliter cōpo-
sito mortaliq; corpori quā per corpus simplex & immortale coalescit, coniungiturq;.
Et Plato animę attribuit nunc vehiculum, nunc currū, quo essentiā ipsam & potētī-
tiā fixam, manentem, indeficientēque, semper actui assclam & comitem intelligit.
Neque debemus per supremum corpus & immortale, dimēsum cœlestē corpus in-
telligere (non enim vsq; adeo pingui fuerāt ingenio, quos natura literarum primates
nobis tribuisse videtur) sed essentiā potētīaque immortalē, qualē suprema entia
immortaliaque sub primo possident, quā & in analogia Magi vocant supremū cor-
pus, q' perinde ad superiorum mentū esse se habeat, vt inferiorum crassiuscula hæc
corpora ad formas. Quæ enim inferiorum crassæ molis sunt corpora, fluxa, multipli-
cia & caduca, illic essentię sunt stabiles, simplices, immortalesque. Et rationalis ani-
ma, qua vtraque natura et superior et inferior conciliatur, et que est vtriusque mediā,
iurē vtranque potētīa et stabilem et defluxā sibi vendicat: vt hac mortalibus coniu-
gatur, et a qua deficere et solui queat: illa vero immortalibus et æternis, et qua immor-
talis sempiternaque perseueret, et iugiter permaneat. sic etenim in ipsa mediō modo
et proportione equalissima cōsonabunt vnum et multa, diuisibile et indiuisibile, idē
et alterum, simile et dissimile, status atque motus. Sed prolixior sum q' voto concepe-
ram. Eu. Satis dictum o Theoretice: et hac, tua gratia, satis ambiguitate soluor.
21 ¶ Theoret. Secunda ad altiorē speculationem nos vocat. Attamen quicquid ad al-
teritatem vergit, non paucioribus quatuor egere necesse est. Est autem essentia altē-
ritatis principium, quæ a se nequaquā subsistit, quin potius ad non esse vergit, alteri-
tatem respiciens. Eu. Indubie. The. Neque sine actu esse potest. nā nullam prorsus
agendī facultatem retineret, quam tamen proximum primo, post primum maximā
habere necesse est. Euty. Necesse. Theor. Et finitam quidem. nam si infinitam ha-
beret, iam immunis potētīe esset, purissimus actus, atque ipsum maxime ens. Eu.
ty. Certe. Theore. Neque is actus a seipso est. finitus enim est. nullum autem fini-
tum, a seipso est. Eu. Sic est omnino. Th. At prima sub primo constituta intelligen-
tia, ad alteritatem labitur. Eu. Labitur. The. Est igitur ex essentia, alteritatis princi-
pio, & eius esse atque actu, quorū neutrum a seipso subsistit. Euty. Est. The. Neq;
igitur ipsa tota intelligentia a seipsa subsistit, quo pacto enim totum a se subsistit,
cuius nulla partium a se subsistit? Euty. Impossibile. Theo. Subsistit igitur ab alte-
ro. nam omne, aut a se, aut ab altero subsistere necesse est. Euty. Confiteor. Theore.
Et melius est quicquam propter finem, q' temere fieri. Euty. Melius sane. The. Et
melius propter meliorem, & optime propter optimum. Euty. Optime. Theore. Et
primum ens maxime bonum & potens, vnumquodque q' optime fieri potest efficit.
Eutyche. Indubie. Theo. Primam igitur mentium, summum bonum ab ipso quā-
dem vicine manentem, q' optime fieri potest efficit. Euty. Et tiam. Theo. Eam igitur

Quodam
rationalis
habet p/
priū actū
propriāq;
potentiā.

Aristotele
les.
Zoroas-
ter.
Mercurio
Trimegisto.
Plato.

Quæ priā
mentū nō
pauciores
q' quatuor
subsistit
net indi-
gentias.

se habet ad summā & infinitā plenitudinē, ita quoq; nouitas & tēpus ad summā
 infinitāq; sempiternitatis imensitatē. ¶ Tertiae autē questionis discutiēdæ postea
 aliquādo oportunior dabitur locus. Et satis nūc digredi vili sumus: ad Neaniā (cui⁹
 gratia disputationē hāc suscepimus) familiariora declarādo, nūc nos conuertimus.
 ¶ Dic ergo o Neania nostro resumpto proposito, quot primi & firmissimī princi-
 pī cōditiones assignas? Nea. Tres, notissimū esse debet, nō cōditionale, et qđ quē-
 libet docendū, & se alicui disciplinæ mācipantē, habere necesse est. Theo. Et hęc cō-
 ditiones de principio doctrinæ, & nō de primo ente & maximo subsistēdi principio
 intelligēdæ sunt. Primū enī rerū principū nobis notissimū nō est, neq; necesse est
 quēlibet suscipiēde disciplinæ idoneū, ipsū habere. Adde qđ cōditionale esse aut nō
 conditionale, principia doctrinæ & non rerum comitatur. ¶ Quot errores circa ip-
 sum contingunt? Nea. Quatuor. Primus est ipsum demonstrare conantiū. Secun-
 dus, ipsum negantiū. Tertius cōtradictorias concedentiū. Et quartus, ipsas negan-
 tium. Theo. Qui ipsum demonstrare moliti sunt, similes euaserūt ijs qui accēsa face
 in serenę diei medio, ad faculæ lumē ceteros ad cōtēplandū solē accerserēt. Nea.
 Hi ridiculū nimirū. Th. Et illi: magis tñ reliquis venia digni sunt, vt ex intelligētīæ
 paucitate discernere nō norunt inter propter se notū, & notū propter alterū: sicut
 oculus eger impotens iudicare an albedo an nigredo magis visibilis, imo an color,
 an lumen magis visibile, qui vero ipsum negāt, & qui contradictorias cōcedunt vt
 olim Heraclitus & Protagoras, eorūq; astipulatores, quiq; eas negant, mera infania
 laborare videntur. Sed hęc omittamus, nullus enim nostrū, huius morbi suspicio-
 ne tenetur. Eu. Attamē o Theoretice hac nostra tēpestate vidi qui in aliquorū so-
 phismatū curiosā obseruatōe cōtradictorias negarēt: neq; credo defuerūt tāti erro-
 ris duces, qui & scripto vestigia reliquerūt. Theo. Sophistæ erāt, o amice. Eu. Haud
 dubiū certe est, & quos malus abstulit error. Theo. O Neania ad sciētiarū principia
 nunq̄ pertinax esto: eorū saniorē intelligētīā, quantū fieri potest, capeffere studeto:
 magisq; ipsis vel sine ratione credito, q̄ persuasombus, quas ad insu me mētis vela
 mē nubēq; depellēdā adducere solemus. Sunt enī in ynaquaq; disciplina propter se,
 & nō ppter alia, nota: & maxime omnīū si dignitates existūt. ¶ Sed proficiscamur
 vtrū entis vt ens est, huius disciplinę consideratio sit? Ne. Est indubię. Nam entis
 quatenus ens est, eius disciplinę cōsideratio esse debet, quę supremas causas, supra-
 maque principia rimatur & considerat, hanc autem disciplinam supremas causas &
 suprema principia rimari atque inquirere cognitum iam est. Ad hęc igitur disci-
 plinā nimirum hęc contemplatio accommoda est. ¶ Theore. Vtrum ergo hęc disci-
 plina potius sit substantię? Nea. Potius. Nam huius disciplinę potior eius entis con-
 sideratio est, a quo vt principio cætera pendent, & cuius gratia cætera subsistunt, tale
 autem ens substantia est. Pendent enim cætera ab ipsa, & ipsius gratia cætera sunt.
 Theore. Et maxime omnium a suprema illa substantia, quę eadem supremū & pri-
 mum ens est, omnia pendent, & eius ipsius gratia sunt omnia, quapropter maxime
 eius solius substantiæ, quę & maxime ens est, huius disciplinę contemplatio susci-
 pienda est. Nea. Oportet. ¶ Theore. An hęc etiam disciplina accidentiā conside-
 ret? Nea. Accidentiā etiam, nam accidentiā ad substantiam sese habent, vt salubria
 ad sanitatem. Atqui eiusdem disciplinæ est sanitatem & salubria considerare, igitur
 & eiusdem considerare substantiam, & accidens. At huius disciplinæ (vt modo
 cognitum est) est substantiā considerare, considerat igitur eadem et accidentiā. Theo.
 Certe vt entia quędam sunt: quo fit vt huic disciplinę omnium substantiarum pa-
 riter et accidentiū incumbat determinatio: quandoquidem substantię omnes et om-
 nia accidentia in primam et maxime subsistentem substantiam, imo in ipsum ma-
 xime ens, et omnino quidem verius reducuntur restituunturque, quam salubria in
 sanitatem. Nea. Cōsentaneum videtur. Theo. Scilicet vt entia quędam sunt. ¶ Vtrū

Heraclit⁹
 Protago-
 ras.

consideret vnum, multa, idem, alterum, simile, dissimile, æquale, inæquale, statum,
 motū, vnus negationē atq; priuationē, & cetera talia quę prius pertraclauimus? Ne.
 Mihi quidē sic oportere videtur. nā vnū & ens eadē sunt natura, & sese mutuo sequū-
 tur, vt duo hęc principū, et causa: attamē ratione diuersa sunt. Entis autē naturā hęc
 disciplina cōtēplatur: cōtēplabitur igitur et vnus. Quod si vnus naturā, igitur et
 multa, sunt enī vnū et multa opposita: et oppositorū eadē disciplina est. Theo. Imo
 maxime ens, de quo huius disciplinę principāissima cura est, maxime vnū est, et a
 quo cetera vt vna sint, suę vnitatis sumunt exordia. et de eodē et altero, simili et dissī-
 mili, æquali, inæquali, statu et motu, eodē cōstaret argumento. nā dictū iā est ipsum
 maxime ens maxime idē esse, ipsum itē esse omnis similitudinis veritatē atq; exem-
 plar, et summā æqualitatē et stabilitatē. idē autē et alterū, simile, dissimile, æquale, in-
 æquale, stabilitas et mot⁹, opposita sunt, et nō minus hęc disciplina, nō entis, mali, fal-
 si, inanis, impotētis, cōtingētis, ignorātis et caduci cōtēplatrix existit. Quo fit iterū
 vt nō modo de vnus, sed et entis, et boni, et veri negatione et priuatione, suū munus
 et sit officiū sit cōsiderare. Negatio enī in quadā absentia, defectuq; ab ipsa prima en-
 titate, vnitatis et bonitatis cōcipitur: et priuatio quadā subiectā naturā respicit, quę nō
 habeat quod habere nata sit. Nea. Hęc igit omnia vt affirmatio et negatio, et habitus
 et priuatio, cōditiones rerum respiciūt atq; importāt. Theo. Hoc in loco bone fili: in
 dialecticis autē et sermocinalibus disciplinis dicibiliū et notionū conditiones. ¶ Sed
 procedamus. Vbi primū inuenis negationē? in primo ne, vbi est infinita entitatis ple-
 nitudo, et pariter vnitatis, bonitatis, & ceterorū? Ne. Minime. Theo. Vt neq; in infi-
 nita luce aliquid tenebrarū reperis. Ne. Simile. Theo. Sed prima mentis deficit ne
 ab illa summa entitate? Ne. Et vnitatis quidē & bonitate. Theo. Sicut quælibet lux
 finita ab ipsa lucis infinitæ deficit plenitudine. Nea. Aequē. Theo. Et igitur circa
 primā mentiū negatio. Ne. Est. Theo. Et nō circa ipsum maxime ens. Ne. Nō cir-
 ca ipsum. Theo. Et affirmatio & negatio opposita sunt. Nea. Sunt. Theo. Et opposita
 habēt fieri circa idē. Ne. Id ipsum. Theo. Circa autē ipsum primū nō fit negatio. Nea.
 Nullo modo. Theo. Igitur neq; affirmatio: sed primū circa primā mentē. Ne. Vide. ¶
 Theo. Vides igitur quomodo ipsum primū & maximū est supra omnē affirmatiō-
 nē & negationē, positionē & ablationē, imo & supra omnē oppositionē. Circa enim
 primū nulla cōtingere potest ablatio: quare neq; appositio. Ne. Videre videor. Theo.
 An igit nō esse oppositū sit ipsi primo & maximo esse? Ne. Nō videtur. nā cōfen-
 simus ipsum esse supra oēm affirmationē & negationē, & oppositionē omnē. Theo.
 Non habet igitur affirmatio entis circa primū fieri. nā est supra entis affirmationē,
 & etiā entis negatio circa ipsum fieret. Ne. Me attonitū reddis, neq; consentire neq;
 refutare audeo. Theo. Audentior esto. Nos enī hęc parua exercitamenti gratia iudi-
 mus. Sincerius hęc alias & altiore ad cōtēplationis officiū modo te auditorū spera-
 mus. Dicā ergo, quod concessa & tua ratio efficere videntur, entis affirmationē circa
 primū, locū nō habere: imo neq; negationē. Theo. Primū igitur neq; erit ens, neque
 nō ens. Ne. Certe. vt ens, entis affirmationē: & nō ens, entis negationē insinuāt. mihi
 enī occurrit entis affirmatio, vt quadā ipsius primi & maximī participatio: ita vt ea
 ipsum magis participant quę magis bona & vera & ipsi similia sunt, magisq; in af-
 firmatione sunt. An potius tibi ridicula dicere videor? Theo. Acutius q̄ ego ipse expe-
 ctabā respōdisti. Attamē si caperes ens atq; nō ens nō vt metaphysicā affirmationē
 & negationē sed logicā potius insinuāt, auderes ne vtrūq; de primo negare? Ne. Nō
 auderē indubię. nā de quolibet hoc pacto affirmationē vel negationē verā esse ne-
 cesse est, de nullo aut simul affirmatio & negatio vera esse possunt. Theo. Nō refela-
 lo tuū iudicium. Tui gratia o Eutythere huc digressi fuimus, arbitror te intelligere
 quorsum hęc nostra dicta vergerēt. Eu. Abunde. ¶ Theo. Et quo pacto multa, ma-
 lum, fallum, inane, debile, quę negatione designātur, non opponuntur primo, maxi-

Quid hęc
 negatio.
 Quid pri-
 uatio.

Tertidū
 hij pri⁹ ab
 Eutyche
 ro appo-
 siti solutio.
 Qđ pri-
 mū ens est
 supra om-
 nē affir-
 mationē
 & nega-
 tionem.

D

me vni, bono, vero, pleno & potentí, & vt ab esse prouenit vnitas, bonitas & veritas; ab essentia, potentia, & maxime materia, multitudo, malū, & falsitas, quo fit vt a materia potissimū pendeat non ens, malū, falsum, inane, impotentia, cōtingentia, ignorantia, rerū mortalitas atq; interitus. Eu. Cōsentaneū est. The. Non absone ergo su-
 pramundana entia longe plus esse q̄ essentiā participatā, potius esse posuimus. Eu. Nō absone. The. Et dignū est a maiori & digniori nos nostrā denominationē auspi-
 cari. Eu. Dignū. Th. Simpliciter igitur & rite entia dicuntur, at si ad hęc inferiora des-
 picimus, cū materia plurimū immerfa obuoluta q; sint, parū actus participantia, si a
 maiori & dominante materia ea denominare volumus, certe potius quodāmodo dis-
 cenda erunt nō entia, multa, mala, falsa, inania, impotētia, cōtingentia, ignorantia, flu-
 xa & mortalia omnia, etsi entia, vna, bona, & vera vident. Eu. Erunt indubie. The.
 Sunt ne ergo amentes & insani, qui has tota cura expetentes honorū vmbas, quæ bo-
 na videntur cū non sint, nunq̄ mentis aciem in ipsa vera entia & bona, et nullo vnq̄
 sine defitura erigunt? Eu. Amētes et cæci. The. Sed sermonē sequamur. Indiu- 34
 duū et singulare nōne id esse dicimus, quod per se totū subsistit; vt vnus homo, vnus
 leo, et vna plāta. Eu. Indiuuū et singulare, substātie scilicet. Th. Esto et si accidēs
 indiuuū singulare et vnū numero describeres, forsitā diceres ipsum esse id accidēs
 quod totū in altero subsistit. Eu. Et forte totū id esse intelligis, quod vnus simplici-
 ter pars nō sit. The. Id ipsum: et elementa plus materie sibi vindicare vident ceteris
 sensibilibus omnibus, præsertim crassiora, vt terra, et aqua. Et quāuis vnū quodq; eo-
 rū, vnū actu indiuuū esset, multa tñ potentia esset imo innumero, quis em̄ vnq̄ di-
 cere valeat in quot stillas aqua dirimi possit, quarū quælibet seorsum ab altera, indiu-
 dua, singularis & vna numero est. Eu. Ignoraret profecto ipse Democritus, vt suarū
 atomorū numerū. The. Et lapides et metalla valde multa potentia sunt. Eu. Valde,
 vt nullus mortalium numerū norit. The. Et plantæ vnę in multas actu defecant plā-
 tas indiuuū et singulares, quę prius erāt potentia. Eu. In multas. The. Et insecta
 animalia in multa discernunt animalia, vt ostendit mutilus coluber. Eu. In multa: at
 nō in tot, quot et plāta. The. Neq; plāta in tot quot metallū, neq; metallū in tot quot
 et terra. Quod em̄ insectū animal ad plantā, id plantā, ad metallū, et metallū ad terrā
 esse videt. Sed vnde hęc indiuuū et differentium numero multitudo tibi pendere
 videtur? Eu. Ex materia. The. Nam quę magis a materia recedunt, minus huiusmo-
 di singulorū multitudinē admittunt. Eu. Certe. Th. Et quia homo magis a materia
 recedit, et superiorē actū, et oīm sensibiliū plenissimū obtinet, ideo rerū sensibiliū
 solus, cū vnus actu sit, nullo pacto hoim multitudo potētia euadit: alioqui oporteret
 nostrā animā diuelli, diffecariq; Eu. Certe. Th. Et quæ magis a materiali lege et na-
 tura q̄ homo ipse et nostra aia recedunt, hęc diuersitate et indiuuū numeroq; dif-
 ferentium multitudinē magis fugiunt. Eu. Rationabile. Th. Quādoquidē hęc, homo
 scilicet, et aia, potētie, et magis maioris potētie naturā sequunt: et quælibet aia no-
 stra si se iuncta fuerit, et a corporeis vinculis absoluta, indiuuū et vna numero est, vt
 nullo ingenio animarū multitudo esse possit: inter se tamē multę, indiuuū, et nume-
 ro differētes sunt, prout diuersam sortitę sunt potētia: quę tæsti materia nō sit, cō-
 ditionis tamen eius emula, singulorum multitudinē & numero differentium admittit,
 quā Peripateticorū more possibilitatē quandā nuncupare possumus: & supramun-
 danorū essentia magis a sensibiliū potētia recedit, quā nostrā ab eadē anime possi-
 bilitas. Huiusmodi igitur multitudinē beata illa & supramūdana entia magis quā
 nostræ anime refugiūt. Eu. Indubie. The. Sed quomodo magis refugiunt, si multę
 solo numero dissidentes supramūdanæ mētes reperiunt: quę admodū & nostræ ani-
 mæ possibilitati annexę? Eu. Nō video. The. Videt ergo tibi ex fuga & distantia a
 lege & cōditiōe materie, vnā solā eiūdē gradus supramūdanā mētē subsistere, ne-
 que vlla m quancūq; alterā naturę affinitate & cōsortio sibi conciliare. Eu. Videtur.

Q̄ stupio-
 rapotētie
 q̄ nō eē po-
 nēda sunt
 inferiora
 veroplus
 nō esse q̄
 esse.

Quid idi-
 uiduū sub-
 stantia.

Quid idi-
 uiduū ac-
 cidentis.

Quod ex
 materia
 pēdeat re-
 rū multi-
 tudo & di-
 uersitas

Q̄ in su-
 pramūda-
 nis nō sūt
 plures e-
 iūdē gra-
 dū mētes,
 quę inter
 se solo nu-
 mero dif-
 ferant.

35 The. Quo l ergo in infinitum superat, euaditque semotum non modo a materie
 conditione & natura, sed & possibilitatis omnis, & omnis potētiæ; nunquid secum
 alterum solo numero dissidens admittit? vt duo scilicet paria, affimilisque per omnia
 naturæ, rerum principia subsistat? Eu. Minime omnium. The. Vnā ergo summa,
 indiuuū, & super omnia entitas, & non duæ: vna summa & indiuuū vnitas, & nō
 duę: vna summa & maxima bonitas & veritas, & non duæ. Eu. Vna certe sola. The.
 Et per omnia se fundēs, & suum singulis suæ vnitatis & singularitatis imprimēs ve-
 stigiū. Sed satis euagati sumus, iam resumamus dimissa. Ad te reuertor o Neania.
 36 An hęc disciplina sit omnium specierum tum substātiarum, tum accidentium, & ea-
 rum priuationum atque negationū? Nea. Omnium, nam quilibet sensus vnus, omni-
 um sui sensibilis generis specierum atque priuationum est, igitur & quælibet dis-
 ciplina vna, sui generis scibilis, & omnium eius specierum, priuationum & negatio-
 num, at metaphysica, disciplina vna est, cuius genus scibile est ens, est igitur omnium
 entis specierum, priuationū, atque negationum: species autem entis, species substan-
 tiarum sunt, & accidentium, est itaque hęc disciplina omnium specierum tum substā-
 tiarum, tum accidentium, earum priuationū, atque negationum. Theo. Recte, nam
 quod est sensus ad genus sensibile, scientia est ad genus scibile: & entis generis scibi-
 lis, species (dico scibiles) sunt quas adduxisti. Ne. Hoc mihi difficultatē ingerebat;
 an diceres ens esse genus, sed scite adiecasti, scibile. nā Peripatetici ipsum esse genus
 logicum & prædicabile negant. Theor. Et doctē certe: & ideo bene eius species logi-
 cas & prædicabiles negabunt. Et si te percontor, quo modo sensus vnus, priuatio-
 37 num sui generis sensibilis & eius specierū est, & quomodo visustenebrarū? Ne. Di-
 co per accidēs: & luminis & aliorū colorū, per se. Theo. Recte ais, ita & intellectus
 38 per se est entis, & entis specierū: per accidēs aut, nusq̄ subsistentiū. An vnū ab en-
 te diuersam nominet naturā? Ne. Minime. Primo quidē, quia idē est ens, & vnū ens
 vt ens homo, & vnus homo. Secūdo, quia eiūdē generatiōe gignunt, aut corruptiōe
 corrūpūtur. Fieri em̄ nequit, vt vnū generatione adesse possit, & alicuius corruptiōe
 abesse, quā eiūdē generatione aut corruptione sit aut nō sit reliquū, sed simul sunt,
 aut simul non sunt, nō igitur diuersam nomināt naturā. Tertio, vt vnū quodque per
 suā substantiā ens dicitur, æque quoq; dicitur & vnū. nō igitur diuersam nominant
 naturā. The. Et quod in primo haud diuersam nomināt naturā, in nullius cōtrouer-
 siā venit: & vbi primā mentiū ab omni aduentitia & accidentaria affectione seque-
 stras, facile eā sua substantia ens & vnā esse intelligis, sed an hō & musicus diuersam
 nominent naturā? Ne. Scilicet nā musicus musicā nominat, quā nō nominat homo.
 The. Sunt tamē homo & musicus idē. Ne. Subiecto scilicet, & ratiōe multa. The.
 Refert ne in aliquo? Ne. Refert, si apte cōcipio, nā homo & musicus ratione & na-
 tura multa sunt: natura quidē, q̄ musicus musicā artē nominet: alterius rationis & na-
 ture ab eo quod nominat homo, ens aut et vnū et si ratione multa sunt, nō tamē natu-
 ra. The. Vis ergo eorū quę subiecto et substātia sunt idē, et ratiōe multa, hęc ratiōe
 sola multa esse, hęc aut ratiōe et natura. Ne. Volo. The. Vtrū cōmunes dignita-
 39 tes huius sint discipline? Ne. Sūt cōmunes em̄ dignitates dicim⁹ cōmunitissima prin-
 cipia, et quę vniciq; cōmuniter vt entia sunt attribuimus: et quibus inferiores disci-
 plinę vtcunq; ad suā materiā cōtractis vtunt. Nil mirū igitur si huic discipline alci-
 scūtur, si em̄ dixerō, quęcūque sunt equalia vni et eidē, illa inter se esse equalia: quid
 prōptius familiarisq; intellexero, quā quęcūq; entia vni et eidē sunt equalia? The.
 Nihil familiaris ipso quidē proloquio in suo ambitu vniuersimque concepto: et si
 quisq; adducat, propter quōd tale, alterū tale est, ipsum magis tale esse: quid familia-
 rius intelligēdū occurrit, q̄ propter quōd ens tale, alterū ens tale est; ipsum primū ens
 40 magis tale esse? Ne. Nihil. The. An hoc principū, Impossibile est idē simul esse
 et nō esse, primū sit, et firmissimū? Nea. Primū esse nemo ambiget: nam dignitas

Q̄ vnū
 est summe
 ens, & nō
 plura.

et proloquū est, firmissimum autē est, quia notissimū, non cōditionale, et quod quē-
libet suscipiendā disciplinē idoneū habere necesse est. Theo. Et probe quidē, circa
ipsum enim nullus idoneus disciplinē auditor errabit vnq̄. Attamen circa ea quę igno-
ramus, erramus, decipi murq; frequēter, et circavnūquodque entiu ita esse, vt ipsum
sit, aut nō sit, necesse est. nō est ergo cōditionale: et si quisq̄ percipiēde disciplinē cō-
mittitur, qui vsq; adeo hebes et corneolus cōperitur, vt nesciat, an ipse sit an non sit,
faste certe arcēdus est: assimilis nimisū, vere illi qui e regione solis in media luce loca-
tus, solē nō sentit, et ineptus pictoriā discere querit, hic corporis oculo cæcus est, ille
mētis. Et certe quāto huiusmodi principia cōmunissimarum vniuersalissimarūque
notionum existunt, quę maxime proprie intelligendi facultati addictę sunt, tanto mi-
nus circa talia eum qui mentis oculis captus nō fuerit, errare conueniet: vt neque sen-
sum circa proprium imo maxime propriū sensibile, et ceteris principijs firmiora, ac
cōmodiora que intellectu esse debent. An plura desideras? Ne. Nulla prorsus, nisi
si sequentiū (quę mihi satis facilia videntur) expeditionem, si expeditissima trans-
curso te non fastidit. The. Nihil me fastidis, transcurrere vt voles.

¶ Tertij dialogi finis.

¶ QVARTVS DIALOGVS INTRODV-
ctoriæ commentationis Metaphysicę.

Neanias. Theoreticus. Eutycherus.

Acc duo et quadrāginta, principium, causā, elementum, et re-
liqua sequentiā quę in quinto distinguit Aristoteles, prætera-
eo. The. Tanto labore nostrum minuis. Ne. Prompta hæc
mihi et captu peruia esse videntur: quod sequitur prosequor,
questionum seriem secutus, et responsiones adhibens. Theo.
Neque cura questiones ipsas tãgere, modo eas suo ordine dis-
soluas, adiungasque respōsiones quę tibi aptiores videbuntur.
¶ Nea. Faciam vt iubes, hinc mihi sumens auspiciā. Meta-
physica a cæteris disciplinarum differt. Primo. Quia hæc disciplina, principia et
causas entium vt entia sunt considerat: non autem reliquarum aliqua. Secundo, hæc
disciplina simpliciter quid et substantiam contēplatur quod nulla reliquarum facit:
sed vnaqueque circa aliquod vnum infra entis aut substantiæ ambitum suos limites
coercet et astringit: vt exempli causa, grāmatica, logica, rhetorica, circa sermonis cō-
templationē, musica et arithmetica circa numerorum facultatē, geometria et astro-
nomia circa magnitudinē, naturalis philosophia circa substantiā quę intra se sui mo-
tus principium tenet. Tertio. Hæc disciplina vniuersalis censenda est, cæteræ autē
particulares. quid enim notione entis vniuersalius? quę omnes rerum gradus ambit
et lustrat. quid notione vnus, boni, et veri? quid denique ipso maxime ente, vno, bo-
no, et vero cōmunis et vniuersalius? quorum potissimum hæc disciplina contēplati-
oni inhiat atque addicitur. nil mirum igitur hanc disciplinam a cæteris disciplina-
rum distare. ¶ The. Certe distat o fili: et huius disciplinæ tota vis circa ipsius entis,
vnus, boni, veri, et reliquorum talium contemplationē immoratur, et sola discipli-
narum, rerum quidditates suæ contēplationi peculiare delegit. Cæterarum autē nulla,
neque vnam quidē quidditatē nouit. Nea. Quo pacto id? Theo. Forte quidditatis no-
mine, tenebris te obuoluo. Ne. Sane. The. Nonne dixisti hanc disciplinam circa en-
tis contēplationē, vnus, boni, et veri, et cæterorum talium persistere? Ne. Dixi equi-
dem. The. Hoc ipsum est quod dico, et tamen illud idem te fallit. Ne. Haud intelli-
go. The. Sic intelliges: summa entitas, omnium entium quidditas est: et summa vni-
tas, omnium vnorum quidditas: et summa bonitas, omnium quidditas bonorum: et ipsa

summa maximaq; veritas, omnium verorum, nec alio (audito metaphysicę quiddita-
tatis nomine) vnquā tuam mentē deflece. Ne. Nulla me iam nube obducis. paucis
quid rerū metaphysicas quidditates vocemus, pulchre aperuisti. nec iniuria profecto
metaphysicę dicuntur, nā supramundanę sunt, & diuina contēplatione dignissimę,
& nescio quæ monstra hæcenus mihi has diuinas quidditates cōmentabat, nunc qui-
ditiuas notiones, nunc absolutas, huiusmodi quidditates vocās. The. Et forte venia
dignus si logicas dixisses. Ne. Protinus etiā relabebar ad aliquā mihi tristem logicā,
& nullum mihi cōmodum nisi inanem garritū parturientem. Theo. Attamen au-
diueras hanc disciplinam esse diuinarum æternarumq; rationū. Ne. illæ nostri cō sunt
quidditates, attamen nihil audiueram. quicquid enim hæcenus hausi, peregrinis dun-
taxat disputationibus hausi, longe forte a tua & mei institutoris Oneropoli intentio-
ne alienum. & nonnunquam luctatus sum mihi quāsdam vniuersales naturas som-
nari, quas metaphysicas quidditates vocarem, & a quibus generis, speciei, & differen-
tię conceptus extorquerem. The. Omnia hæc & tibi & alijs ob platoniarum idea-
rum introductionem irrepserunt. & certe is locus ideas requireret. Ne. Quo pacto?
Theo. Nos nimium expatiari petis. propositum prosequere, ne nos inaniter tempo-
ra trahamus: & postquam expleueris, si quo modo commodum videbitur, & diei de-
cliuitas nostram non arceat disputationem, non recuso huius rei nonnihil paucis per-
stringere. Nea. Non arcebit, paucissimis nēpe quod superest absoluaui, & pene iam
expleisse videor, & dimissa refumo. Hæc disciplina cū cæteris conspirat atque con-
uenit, nam reliquæ disciplinæ suum genus esse non com monstrant. ita quoq; neque
hæc, quæ est ipsius quod quid est, hoc est substantiæ, imo maxime entis, maximęque
substantiæ gratia, quæ primum in hac disciplina contēplatur. ¶ Et specialius ser-
monem deducendo, hæc disciplina a naturali philosophia altera est. Primo, quæ natu-
ralis philosophia circa quoddam genus entis versatur, id enim est substantia intra se
sui motus & quietis principium tenēs, prima autē philosophia circa ens ipsum totū
negotiat. Secundo. Quia naturalis philosophiæ cōsideratio solum circa mobilia
& inseparata a materia & a corporea mole existit. Prima autem philosophia potissi-
mum circa immobilia, absoluta, & abstractissima, nō modo omni materia & molis
crassitie expedita, sed & potentia omni, omniq; essentia. Tertio. Tota physica con-
templatio vt contēplatio simi est, neq; materiā sine forma, neq; formā sine materia
considerat: sicut qui firmum considerat, nam quidē qui vt materia est, & cavitatem
quæ est vt forma, consideret necesse est. est enim firmus, natus cauus. At primæ philo-
sophiæ præcipua contēplatio vt causi est, nam illas puras & simplices formas, imo illā
simplicissimam formam & esse cōtemplatur. Attamen naturalis philosophia cum
hac prima & supramundanā philosophia cōmercium aliquod obtinet, quæ vtraq; con-
templatiua est. Est enim scientia omnis, omniq; disciplina, aut contemplatiua, quæ
theoreticā vocant, aut actiua, administratiuaq; quam vocant practicam, aut factiua,
quam dicunt poeticam. At naturalis philosophia primum actiua nō est, nam actiua
disciplina secundum electionem est, & earum actionum quas intra nos moderante
prudentiā gerimus, quarū quidem naturalis philosophia non est. Neq; quidē factiua
est. Nam effectiua peritia itidem secundū electionem est, & earum effectiōnū quæ
in ferule opus & extrinsecum demigrant transeuntque. Harum autē naturalis phi-
losophia non est, quippe que neq; cōsultat, neque quicquā electioni astringitur. Re-
linquitur igitur ipsam naturalem philosophiā contēplatiuam esse: qualem & pri-
mam philosophiam esse iam dudum cōmonstratum est. & nos cum omnē scientiam
disciplinamque omnē in contēplatiuam actiua aut factiuam partiti sumus, scien-
tiæ & disciplinæ nominibus artem & prudentiam cōplectimur. ¶ Hæc item disci-
plina a mathematica dissidiū patitur, atque differt. nā mathematica solū circa vnū
genus entis versatur, vt quantitatem: neque ipsa quanta vt entia sunt contēplatur,

Metaphy-
sicę ad phi-
sicā cōpla-
ratio.

Metaphy-
sicę ad ma-
themati-
cam cōpla-
ratio.

quā in potius vt cōmēsurabilia, incōmēsurabilia, aut aliquid huiusmodi. hęc autē dī
 sciplina oīnino circa ens est, & oīnia vt entia quēdā sunt explorat ac rimatur. differt
 igit̄ hęc disciplina a mathematica. Attamē cū ea cōmēsurat tenet. Primo, q̄ earū
 vtraq; contemplatiua est, & id superiore ratione de mathematica deducere prōptum
 esset. Secundo, q̄ vtraq; & metaphysica immobilia & tanquā separata cōtēplatur.
 Refert tamen, q̄ hęc nō re ipsa separata, quēadmodū diuina illa sapientia, & ideo iu-
 re theologia nominata, cōtēplatur. Et ex his perspicuū satis esse potest, tres ipsarū
 rerum cōtēplatrices esse disciplinas: physicā, mathematicā, & sapientiā quā theo-
 logiam nominamus. quæ cæteras disciplinas tum actiuas tum effectiuas lōgo inter-
 uallo desiderabiliores antecedunt, & longe omnium ipsa sapientia omnes antecellit,
 oēsq; lōgo interstitio post terga relinquit, vt quæ sit circa diuinū & honorabilissimū
 genus. Et certe ex hac disputatione collegisse videor, solā sapientiā cœlestiū dome-
 sticā esse, & cū deo quicquid domesticū (quo ipsum liberius semper cōtēpletur, admirē-
 turque & amet) propius quaritare. ceteræ autē, inferiorū cultrices mihi esse vidētur.
 ¶ Sed ne longior sim, procedendū est. Accidentis non est scientia. accidens enim id
 dicimus, quod neq; semper neq; vt plurimū verū est, sed raro. cuius quidem nō esse
 scientiam constat. Primo, quia taliū neq; disciplina cōtēplatiua vlla est. nā omnis
 talis necessariorū est, impossibiliūq; aliter se habere. neq; quidem accidentiū actiua
 et effectiua studium curamq; adhibet. sunt enim eorum quæ semper aut frequenter
 fiunt, veraq; sunt, nulla igitur accidentiū scientia est. Secundo, quæ accidunt, infini-
 ta esse possunt, neq; perspectam causam determinatam habent. omnis autem sciētia
 et finitorū est, et certam, exploratā, determinatāq; causam habere necesse est. Ter-
 tio, de accidentibus sophistæ iurgia atque inter se altercationes suscitant, qui siquidē
 suo more nulla disciplinis accomoda sollicitant. igitur accidentiū non est discipli-
 na. Quarto, entium quædam semper sunt, quædam plurimum, quædam neque semper
 neq; plurimum, sed rarerer admodū. At disciplinæ sola ea curāt quæ semper sunt,
 aut plurimū: accidentia autē (etsi sunt) neque semper neque plurimū sunt, merito igit̄
 disciplinæ, vt et eorum quæ temere eueniunt, accidentium curam despiciūt. ¶ Mo-
 di entium sunt, quid, & substantia, quantū, ad aliquid, quale, agens, patiens, quando, vbi,
 situm, & habitum, ens per se, ens per alterum, ens actu, ens, potentia, ens pro vero ac-
 ceptum, & non ens pro falso, qua entis significantia vtimur cum dicere solemus cō-
 tradictoriorum alterum ens esse, & alterū esse nō ens. The. Et quo pacto forte pri-
 us vtbaris, cum adducebas entium quædam semper esse, quædam plurimum, & quæ-
 dā neq; semper, neque plurimū, sed raro: volens intelligere verorū quædam semper
 vera esse, quæ nos necessaria vocamus. quædam vt plurimū vera, & quædam raro ve-
 ra, quæ accidentia nuncupasti. Ne. Idi ipsum, & ens & non ens hoc pacto circa mētis
 complexiones fieri habent, in qua quidem subsistunt, & non in rebus ipsis. Et iam
 videor exegisse quod præsentis introductionis supererat laboris, nisi in aliquo me
 sentis oberrasse, aut minus præuidētem omisisse. The. Certe exegisti o Neania, &
 tuam ingenuā indolem parentē fecisti, & tuos institutores non futiliter in te litera-
 rum fundamenta secisse. neq; omisisti quicquid, sed iam huius dieculæ laborē (vt bene
 inquis) superasti. ¶ Ne. Dum modo nobis nonnihil de ideis aperueris, id etiam te fa-
 cturum pollicitus fuisti, dū modo diei decliuitas nostram disputationem non suppri-
 meret. The. Hoc te fugisse putabam. Ne. Me nūquam. The. Cogis ergo me nouā
 subite palestrā: tibi tamen in futurum conducere potest. Dixi, tibi & reliquis se cō-
 municantium naturarū ex Platonicis ideis opinionem irrepisse, quas forte se com-
 municantes naturas in rebus ipsis locabas. Ne. Ergo vero vbi locarem, non intelligen-
 bam. The. Et quanuis ex Platonicarum idearum introductione talis opinio menti-
 bus posteriorum illapsa sit, non tamē perinde ac plato sensere. Nea. Quo pacto, nos
 bis aperit. The. Iam aperio. Platonicū triplex ynū ponunt, vnum supra esse, vnum

in esse, vnum posse. Vnum supra esse, deum ipsum ineffabilem, intelligibilemque
 ponunt, & patrem deorum. Et vnum in esse, varia apud ipsos nomina sortitur. No-
 minant enim ipsum ens, creatorem, imaginem patris, mundum intelligibilem, intel-
 ligentiam, rationem, verbum, filium dei, mētem diuinam, exemplar & ideam. Vnū
 post esse, spiritum & animam mundi nuncupant, sese per omnia late fundentem, &
 viuificantem omnia: cui illud poetæ alludere puta:
 Principio cœlum, ac terram, camposque liquentes,
 Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
 Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
 Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
 Et vnum in esse, ipsum ens, bonū, pulchrum, omnipotens, sapientissimū, & eternū
 ponunt. ipsum autē vnū supra esse, ponunt supra ens omne, & omne bonū & pulchrū,
 supra omnipotentiā, sapientiā, & eternitatē. tertium vero vnum post & infra ipsum
 ens, bonū & pulchrū, infra omnipotentiā, sapientiā ipsam & eternitatem: vt iam in
 confinio eternitatis existat, & vt eternitatis horizon. Cætera autē omnia infra ipsum
 & ipsum immēsæ sempiternitatis horizonta subsistunt. & hæc tria putāt maximos
 rerū principes. Et de primo nihil affirmant. nā si ipsum, ens vocas: minus dicit̄ q̄ ip-
 sum est. est em̄ supra ens omne. Si vocas bonū, itidem, vt eorum fert opinio. nā est
 supra omne bonum: & ita si ipsum vocas verū, pulchrū, plenū, potens, necessarium,
 sapiens, aut eternū. De secundo omnia affirmant. est em̄ ipsum ens, imo ipsum ma-
 xime ens, bonū, verum, pulchrū, & potens, & cuiuslibet rei exemplar & idea. Et quo-
 melius diuine mētis hoc est ipsius vnus in esse entis ideas (eo quo ponunt modo) cō-
 cipias, hoc pacto accipe. omnia entia a maxima entitate suā sibi vendicant & assu-
 munt entitatem, & hanc summā entitatē vocant entium ideā. & a maxima bonitate
 prodeunt omnia bona, quæ & vocant boni ideā. & a maxima veritate (quam & veri
 ideam ponunt) prodeunt omnia vera: omniaq; in vnum summumq; reducant: vt oī-
 nnes homines in vnum primum & summum hominem, quē exemplarem & ideā-
 lem hominem nuncupant, & omnes leones in exemplarē leonē, & omnes equos in ex-
 emplarem, idealem & intelligibilem equum, et hunc in modum quæcunq; nature a fa-
 finitate inter se conspirant et conueniunt, in suā specialem ideā. et has diuinas et di-
 uinæ mentis ideas, distinctas inconfusafq; et synceras esse putant. et hinc exemplaris
 et idealis homo, solum est homo, neque vnus, neque plures. nā si vnus esset, hoc idee
 vnus participatione haberet: et si plures, ideæ multitudinis participatione: et proinde
 nō pura et syncera hominis idea esset. et ita de exemplari leone, et equo, et reliquis.
 Aiunt em̄, quicquid est in genere aliquo primū tale, nihil aliud est q̄ tale. Et si cupis
 concipere qualis sit mundus intelligibilis, sensibiles oculos aperi, et totam sensibilem
 machinam hanc oculis perlustra, omnes sonorum concentus et harmonias auribus
 hauri, omnia odororum spiramina naribus. mox te ad intellectum reuoca, et concipe,
 quæcunque oculis lustrasti corporeis, et quæcunque vna alijs sensibus haufisti, mū-
 dum esse sensibilem, et intelligibilem mundi huius quidē corporei, mundi exemplaris
 et ideæ imaginem. Quem quidē intelligibilem et exemplarē mundum si intella-
 ctuali oculo circunlustrare posses, hanc totam machinā, et omnes rerum species in
 veritatis et sua mirifica et haud dicibili pulchritudine conspiceres: illicq; verum ho-
 minem, verum leonem, verā plantā, verum cœlum deprehenderes. quæ autē corpo-
 reis oculis circunlustrādo attigisti, vera nō sunt, quanquā verā videntur, et talia esse
 iudicamus: vt neq; tua in speculo imago, vere est quod apparet. videtur enim homo
 aut Neania, cum tamen non sit. sed tu ad tuā imaginem vere es, quod ipsa tua imā-
 go insinuat atq; esse videtur. et stellantis cœli in torrente fluente effigies, nō vere ip-
 sum cœlū est, nō sidera quæ esse vidētur: sed cœlū ipsum stellerū septē errantiū si-
 derū orbis ambiens, et sua fixa sidera, vera sunt: vera quidem ad torrentis effigiem.

Virgilius.

Quod mundus
 sensibilibus
 est species
 & imago
 mundi
 intelligibilis.

Ita fili quæ nos moribundis oculis cõtiemur, & nobis esse apparent, ignis, aer, aqua, terra, homo, leo, equus, planta, nos admonent ea non esse, sed illorum simulacra & effigies: imo vt placet Heraclito & Pythagoricis, illa sunt fluentis torrentis & continuo labentis effigies: quæ (quæ non sentimus) semper nullo remorâte fugiunt: volũta- que nimium vera esse postea a Nasone cantata.

Heraclit
Pythago
rici.

Quid?

- » Nihil est quod toto perftet in orbe.
- » Cuncta fluunt, omnique vagans formatur imago.
- Ad hæc prima rerum genera, species, exemplaria & ideas, de supramundanis & rerũ quiditatibus Pythagorici & Platonici locuturi, se cõuertunt: quemadmodũ Aristoteli- celo more adentis, imo maxime entis, vnus, boni, veri & ceterorum diuinas ratio- nes contẽplãdas & primordia rerũ optima nos ab his sensibilibus traducimus: dicũta- que ipsi similia, quæ ab egregio nostræ tempestatis Mantuano vate sunt decantata.
- » Mundus ab hoc, qui sub rerum fluxu atque refluxu
- » Assidue fugit atque redit, cadit atque resurgit
- » Longe alius, viuunt illic hominesque, feræque,
- » Terra, fretum, venti, atque ignes, & olympus, & astra,
- » Et quæcunque deus mundi produxit ab ortu,
- » Pluraque, nam mundo diuina potentia maior.
- » Sed nihil est illic titubans, mutabile, fluxum.
- » Hæc deus est, sunt ista deus, deus omnia nanque.
- » Propterea deus est mundus sine corpore, viuens
- » Semper: & æternis in se hic habitauit ab annis.

Et rursus.

Voluntque Platonici semina quædam, & omnium idearum sigilla nostris animis esse ingenta: quibus quidem a rebus sensibilibus excitis, notiones specierum & generum (quarum obiecta sunt diuinæ mentis species & ideæ) effingimus. Ex his o fili de Platonici ideis & consimilibus dictis (quæ mira & alta sunt, & philosophica contem- platione dignissima) an ita sint, an secus, posteri mille mos naturarum se com- municantium commentati sunt, & postremi in inanes quasdam ineptias & in volũ- tantia Democriti somnia (vt multis visum est) tandem decubuerunt, ita vt quæcum- que quisque noctu puluino nixus somniasset, operæpretium duceret afferre in me- dium. Et quibus Aristoteles in Platonem agat argumentis, nostrum impræsentia- rum recensere non est officium. & si procedere pergo, quo pacto eorum sententia- singula entia sui generis ideam participant, nox atra quæ vicina est, nos intercipient, & vos inauditæ disciplinæ sermones fastidient. Eu. Sat nobis o theoretice pro hac disputatione impendisti, neque nunc yltra quicquam desideramus. Nean. Nihil yltra. & de tantis gratias habemus. & nunc pater meus (vt arbitror) e rure redijt, oblectamentis corporeis exsaturatus. nos autem o Theoretice abs te abibimus, ob- lectaminibus animi referti. Theoreti. Cum voletis reditote, faciam vobis sem- per mei promptam copiam. Eu. Gratias habemus o Theoretice, reditumque & benigne & liberaliter acceptamus.

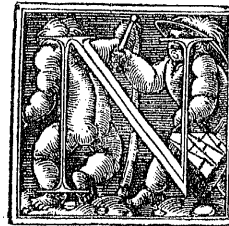
Quæ natu
rarũ com
muniũ po
sicio ex i
deis plato
nicis irre
pserit.

Commentariorum metaphisicæ introductionis in meta-
physicos libros Aristotelis, finis.

Iudoci Clichthouei Neoportuensis ad lectores ex
hortatorium carmen.

Quos cælestis amor, quos optima numina tangunt,
Huc vigili cura sollicitate animos.
Ecquæ Stagirites cæcis oclusa latebris
Abdiderat, clarum sunt habitura diem.
Perpete cum sitis animo, et cælestis origo:
Vos patriam, et vestrum quærite principium.
Huc huc ad sitis: mundi melioris adite
Mente deos: illic vita beata sita est.
Si quid opis petitis, perparua hic mole libellus
Suppetias vobis præsidiumque feret.

Marius Aequiculus O liuetanus D. Franc. Sode-
rino. S. R. Ecclesie Cardinali Vulterrano S.

Non est effeta vsque adeo parens natura, vt præclara ingenia
in dies magis non pariat. Quis in poeticis, Io. Pontanũ, et
Carmelitã Baptistã Mantuanũ p̄stãtissimos neget? Quis
Ioan. Picũ et Marsiliũ Ficinũ in remotioribus scientijs nõ
suspicit: Quis in multiplici rerũ cognitiõẽ Hermolaũ Bar
barũ, et Ianũ Laschatim nr̄m nõ laudat? Quis demũ in re
serandis philosophiæ latebris iacobum Fabrũ Stapulẽsem
nõ admiratur? Ecce fores nobis aperit ad rerũ naturalium co-
gnitiõẽ: quosq; ipsemet Aristoteles de physica auscultatione libros editos et non
editos fatetur, sic cognobiles fecit, vt a materia, forma, et priuatione, per causas ipsas
per motum et quietẽ, tẽpus plenũ et finitũ, ad motorẽ, illum vnum immobilem p̄
uenire sine offensione possimus, Inde vbi quintum patuerit elemẽtum, ad quatuor
illa simpliciter erit amoenissimum facillimusque descensus: quibus cognitio, genera
tio fiet palam, et corruptio. Abijs quæ proxima supra nos regione generãtur, visce
ra perscrutabimur altricis terræ: falsasque de aia veterũ philosophantiũ edocti opi
niones, verã illius definitionem cũ cognouerimus, per latebras et quasi inuisã vtrius
que intellectus Paraphraste Fabro rimabimur veritatẽ. Sensu et memoria quasi cõ
niuetibus in somno paululum quiescemus. Mox exporrecti ex longa vita, quã tibi
perquã precamur, ad Metaphisicã sublimitatẽ introducemur. Si Aristotelẽ igitur
veneramur, hũc admiremur. Si ad illius sensã cupimus penetrare, hunc, per legamus
definit, partitur, colligit, explicat, refutat, astruit, enucleat, docet & tãquam exortus
aureus sol, tenebras ab omni lectione discutit, fugat, remouet, Hunc ad te mittimus
vt et legas, et nostro seculo congratuleris. Habeant iam suos qui yelint Themistios
Alexandros, Simplicios, Mario satis erit tantisper suus Faber: atq; vt hendecasylla
labo concludam.

Paupertas mea me lare in larenti
Tuto contegat, ambitu remoto:
Contentus modicis, meoque Fabro,
Viuam absque inuida: valete curæ.
Vita in continuo labore, mors est.

FINIS.
PARISIIS APVD M. PETRVM VIDOVAEVM
AN. D. XXXIII.

comprens font mra gnos maris saub am m mof suoz dno

